STUDIA NAD HISTORIĄ PRAWA POLSKIEGO
założone przez **Oswalda Balzera**
pod redakcją **Zygmunta Wojciechowskiego**
Tom XIX

STATUTY KAZIMIERZA WIELKIEGO

W OPRACOWANIU
OSWALDA BALZERA

z rękopisu pośmiertnego wydali:
ZDZISŁAW KACZMARCZYK, MICHAŁ SCZANIECKI, STEFAN WEYMANN

W POZNANIU
NAKŁADEM POZNAŃSKIEGO TOWARZYSTWA PRZYJACIÓŁ NAUK
Z ZASIŁKIEM
PREZYDIUM RADY MINISTRÓW I CENTRALNEGO URZĘDU PLANOWANIA
Skład główny: Księgarnia Ziem Zachodnich, Poznań, ulica Bukowska nr. 1
1947

Grey Scale #13
Colour Chart #13
DANES-PICTA.COM

STUDIA NAD HISTORIĄ PRAWA POLSKIEGO
założone przez **Oswalda Balzera**
pod redakcją **Zygmunta Wojciechowskiego**
Tom XIX

STATUTY KAZIMIERZA WIELKIEGO

W OPRACOWANIU
OSWALDA BALZERA

z rękopisu pośmiertnego wydali:
ZDZISŁAW KACZMARCZYK, MICHAŁ SCZANIECKI, STEFAN WEYMANN

W POZNANIU
NAKŁADEM POZNAŃSKIEGO TOWARZYSTWA PRZYJACIÓŁ NAUK
Z ZASIŁKIEM
PREZYDIUM RADY MINISTRÓW I CENTRALNEGO URZĘDU PLANOWANIA
Skład główny: Księgarnia Ziem Zachodnich, Poznań, ulica Bukowska nr. 1
1947

Ch. 3. B.

Studia nad historią prawa polskiego wydawane pod redakcją Oswalda Balzera

Études sur l'histoire du droit polonais publiées sous la rédaction d'Oswald Balzer

(1900—1932)

Tom I. 1. Semkowicz Władysław, Nagana i oczyszczenie szlachectwa w Polsce XIV i XV w. (Les recherches des faux nobles en Pologne aux XIV-e et XV-e siècles). — 2. Szelągowski Adam, Chłopi dziedzice we wsiach na prawie polskim do końca XIII w. (Les „haeredes" dans les villages du droit polonais jusqu'à la fin du XIII-e s.) — 3. Friedberg Jan, Pospolite ruszenie w Wielkopolsce w drugiej połowie XV w. (Le „pospolite ruszenie" (arrière-ban) en Grande Pologne dans la 2-e moitié du XV-e s.) — 4. Pazdro Zbigniew, Uczniowie i towarzysze cechów krakowskich od drugiej połowy w. XIV do poł. w. XVII. (Les compagnons et les apprentis dans les corporations cracoviennes dès la 2-e moitié du XIV-e jusqu'à la moitié du XVII-e s.) — Balzer Oswald, Historia porównawcza praw słowiańskich. Główne kierunki rozwoju nauki i jej istotne zadanie. (L'histoire comparée des droits slaves). — 1900.

Tom II. 1. Samolewicz Janusz, Sąd wyższy prawa niemieckiego na zamku sanockim 1425—1553. (La cour supérieure du droit allemand au château de Sanok). — 2. Rundstein Szymon, Ludność wieśniacza ziemi halickiej w w. XV. (La population paysanne du territoire de Halicz au XV-e s.). — 3. Dubieński Aleksander, Głowszczyzna w statucie litewskim trzecim. (Le wergeld dans le 3-e Statut de Lithuanie). — 4. Grużewski Bolesław, Sądownictwo królewskie w pierwszej połowie rządów Zygmunta Starego (La justice royale dans la première moitié du règne de Sigismond le Vieux). — 5. Balzer Oswald Konstytucja Trzeciego Maja. Wydanie drugie. (La constitution du 3 mai 1791). — 1906.

Tom III. 1. Chodynicki Henryk, Sejmiki ziem ruskich w w. XV. (Les diétines en Ruthénie). — 2. Dąbkowski Przemysław, Wierna ręka czyli pokład. Studium z prawa polskiego. (Étude sur la „wierna ręka"). — 3. Ohanowicz Alfred, Ciężary państwowe duchowieństwa w Polsce w drugiej połowie XV w i w pocz. XVI w. (Les charges publiques du clergé polonais dans la 2-e moitié du XV-e et au début du XVI-e s.) — 1911.

Tom IV. 1. Balzer Oswald. Sądownictwo ormiańskie w średniowiecznym Lwowie. (La justice arménienne à Lwów au Moyen-Age) 2. Balzer Oswald, Statut ormiański w zatwierdzeniu Zygmunta I z r. 1519. (Le statut arménien de 1519). — 1910.

Tom V. 1. Balzer Oswald, Porządek sądów i spraw prawa ormiańskiego z r. 1604. (La procédure devant les tribunaux du droit arménien de 1604). — 2 Dąbkowski Przemysław, Stanowisko cudzoziemców w prawie litewskim w drugiej połowie XV w. i XVI w. 1447—1588 (Le statut juridique des étrangers dans le droit de la Lithuanie (1447—1588). — 3. Silnicki Tadeusz, Prawo elekcji królów w dobie jagiellońskiej. (Le droit de l'élection royale à l'époque des Jagellons). — 4. Widajewicz Józef, Powołowe-poradlne. Danina

Druk ukończono 12. XII. 47. Nakład 600 egz. — Papier ilustr. 70/100 cm, 90 gr.

STUDIA NAD HISTORIĄ PRAWA POLSKIEGO

T. XIX

ETUDES SUR L'HISTOIRE DU DROIT POLONAIS
fondées par **Oswald Balzer**
sous la rédaction de **Zygmunt. Wojciechowski**
Tome XIX

LES STATUTS DE CASIMIR LE GRAND

RECONSTRUCTION
d'OSWALD BALZER

Édité d'après le manuscrit posthume par
ZDZISŁAW KACZMARCZYK, MICHAŁ SCZANIECKI, STEFAN WEYMANN

POZNAŃ
SOCIÉTÉ DES AMIS DES SCIENCES ET DES LETTRES
1 9 4 7

STUDIA NAD HISTORIĄ PRAWA POLSKIEGO
założone przez **Oswalda Balzera**
pod redakcją **Zygmunta Wojciechowskiego**
Tom XIX

STATUTY KAZIMIERZA WIELKIEGO

W OPRACOWANIU
OSWALDA BALZERA

z rękopisu pośmiertnego wydali:
ZDZISŁAW KACZMARCZYK, MICHAŁ SCZANIECKI, STEFAN WEYMANN

W POZNANIU
NAKŁADEM POZNAŃSKIEGO TOWARZYSTWA PRZYJACIÓŁ NAUK
Z ZASIŁKIEM
PREZYDIUM RADY MINISTRÓW I CENTRALNEGO URZĘDU PLANOWANIA
Skład główny: Księgarnia Ziem Zachodnich, Poznań, ulica Bukowska nr. 1
1947

93/4+2/5 .34

2496/3

ODBITO W DRUKARNI UNIWERSYTETU POZNAŃSKIEGO — K-33002

SPIS TREŚCI

Przedmowa IX
„ w języku francuskim XXI
Zestawienie skrótów użytych na oznaczenie tekstów łacińskich objątku wiślickiego XXXV
Zestawienie innych skrótów używanych przez O. Balzera w jego pracy XXXVI
Errata XXXIX

I USTAWODAWSTWO POLSKIE W DOBIE PIASTOWSKIEJ 1

II STUDIUM NAD TEKSTAMI ŁACIŃSKIMI OBJĄTKU WIŚLICKIEGO STATUTÓW KAZIMIERZA WIELKIEGO 15

1. Grupa O_1 Pt_3 16
2. Grupa B_1 J_1 Fl_2 Kr Pt_1 i Cz St_2 36
3. Grupa J_2 B_2 O_3 D_3 i częściowo O_2 79
4. Grupa SV D_2 P_1 i częściowo O_2 98
5. Grupa B_1 Pt_2 VB 143
6. Grupa Sk_2 Fl_1 St_1 D_4 169
7. Grupa P_2 Sk_1 D_1 198
8. Grupa Sn_1 Sn_2 Ł V_1 O_5 V_2 219

III REKONSTRUKCJA AUTENTYCZNEGO TEKSTU OBJĄTKU WIŚLICKIEGO STATUTÓW KAZIMIERZA WIELKIEGO . . . 241

SOMMAIRE

Préface en langue polonaise IX
Préface en langue française XXI
Liste des abréviations employées pour la désignation des textes latins des Articles de Wiślica XXXVII
Autres abréviations employées par Oswald Balzer dans son ouvrage XXXVIII
Errata XXXIX

I LA LÉGISLATION POLONAISE A L'ÉPOQUE DES PIASTS 1

II ÉTUDE SUR LES TEXTES LATINS DES ARTICLES DE WIŚLICA . . 15

1. Groupe O_1 Pt_3 16
2. Groupe B_1 J_1 Fl_2 Kr Pt_1 et Cz St_2 36
3. Groupe J_2 B_2 O_3 D_3 et partiellement O_2 79
4. Groupe SV D_2 P_1 et partiellement O_2 98
5. Groupe B_1 Pt_2 VB 143
6. Groupe Sk_2 Fl_1 St_1 D_1 169
7. Groupe P_2 Sk_1 D_1 198
8. Groupe Sn_1 Sn_2 Ł V_1 O_5 V_2 219

III LA RECONSTRUCTION DU TEXTE AUTHENTIQUE DES ARTICLES DE WIŚLICA DES STATUTS DE CASIMIR LE GRAND . 241

Przedmowa

Zwarte od X wieku terytorium państwowe Polski ulega w XII w. swoistemu procesowi feodalizacji, polegającemu na rozpadnięciu się na szereg dzielnic książęcych, pozostających we władaniu rodu Piastów, a połączonych osobą księcia zwierzchniego. Proces ten rozpoczął się w 1138 r., kiedy umierający Bolesław Krzywousty dzieląc państwo między czterech synów wyznaczył zarazem najstarszego z nich księciem zwierzchnim, a dając mu osobną dzielnicę wielkoksiążęcą z Krakowem jako stolicą, zarządził, by wraz z władzą zwierzchnią nad całą Polską przechodziła ona zawsze w ręce najstarszego z rodu czyli seniora. Zasada senioratu nie utrzymała się jednak długo. Naruszona po raz pierwszy w 1146 r., złamana została w 1180 r., z chwilą gdy dzielnica wielkoksiążęca stała się dziedziczną w linii Kazimierza Sprawiedliwego. Z chwilą gdy zbrakło władzy najwyższej, Polska rozpadła się na rzeszę księstw piastowskich, którą łączyła przynależność do rodu Piastów i wspólna dla całej Polski organizacja kościelna w postaci metropolii w Gnieźnie. Na skutek rozradzania się poszczególnych linii książęcych postępował dalszy rozpad terytorium Polski na coraz mniejsze dzielnice, słabła władza książąt, do głosu dochodziło coraz więcej społeczeństwo rozwijające swe przywileje i immunitety (1210—15) kosztem dawnych uprawnień władzy państwowej. Odbudowa jedności mogła się dokonać jedynie na podstawie przywrócenia królestwa, korona bowiem tylko mogła zmusić do uległości licznie rozrodzonych Piastów uważających się za równych sobie. Droga jednak do restauracji królewskości zatraconej przez Polskę w 1079 r. była bardzo daleka i żmudna nie tylko ze względu na stan wewnętrznego rozbicia, ale i z uwagi na czynniki zewnętrzne, zwłaszcza Niemcy, wobec których korona była symbolem suwerenności i które z tych względów zwalczały myśl restauracji Królestwa. Dopiero pod koniec XIII w. (1295), udało się Przemysłowi II wielkopolskiemu koronować na króla. Dzieło jego jednak było nietrwałe i nie objęło całej Polski. Podobnie przejściowy charakter posiadało zjednoczenie ziem polskich przez czeskich Przemyślidów i koronacja Wacława II na króla polskiego w 1300 r., zwłaszcza że była dokonana po podboju Polski, wbrew woli społeczeństwa.

Dopiero akcja rozpoczęta przez Władysława Łokietka z linii kujawskiej Piastów uwieńczona została trwałymi wynikami. Po zjednoczeniu w swym ręku dwóch najważniejszych dzielnic, Wielkopolski i Małopolski, koronował się on w 1320 r. na króla dokonując przez to odnowienia królestwa narodowego. Droga jednak do tej koronacji jak i utrzymanie królestwa po niej była dla Łokietka drogą nieustannych wojen, szczególnie z napierającymi na niego dwiema potęgami niemieckimi, państwem Zakonu Krzyżackiego w Prusach, które zagrabiło Pomorze, i państwem Luksemburgów w Czechach, które zagarnęło Śląsk. Ujęty przez te dwa państwa jak gdyby w cęgi, Łokietek ledwie obronił swój minimalny stan posiadania, walcząc nadto z opozycją wewnętrzną, szczególnie ze zniemczonym mieszczaństwem niektórych miast. W tych warunkach, gdy chodziło tylko o istnienie młodego królestwa, nie mogło być mowy o wewnętrznych reformach, a tym więcej o dokonywaniu kodyfikacji praw zwyczajowych.

Zmiana przyszła dopiero za rządów jego syna Kazimierza Wielkiego (1333—1370), który rozerwawszy przymierze luksemburgsko-krzyżackie i zadowoliwszy się przejściowo dotychczasowym stanem posiadania przystąpił do umocnienia i rozwoju potęgi swego państwa od wewnątrz. Prowadząc przeważnie pokojową politykę dzięki swym talentom dyplomatycznym zyskał Kazimierz Wielki czas do istotnego wewnętrznego zjednoczenia. W zaprowadzaniu spokoju i ładu wewnętrznego musiał się król ten natknąć na zagadnienie różnolitości i dowolności praw zwyczajowych. Stąd obok całego szeregu reform ustrojowych nie zabrakło również w czasach Kazimierza Wielkiego intensywnej akcji ustawodawczej. Szczególne zaś znaczenie posiadało wydanie tzw. Statutów Kazimierza Wielkiego, które należą do najwybitniejszych pomników prawa polskiego w całym średniowieczu, tym bardziej godnych podziwu, że w samej Polsce były bez precedensu. Sama myśl spisania prawa zwyczajowego i jego zreformowania nie była rzeczą nową. Kraje zachodnio-europejskie mogą się wykazać dużą ilością zwodów prawnych (coutumiers, Rechtsbücher, právní knihy) już w wieku XIII. Z końca tegoż stulecia pochodzi też najstarszy spis polskiego prawa zwyczajowego, tzw. Księga Elbląska. W tym samym okresie i w stuleciu następnym wykazują intensywną działalność ustawodawczą władcy wytwarzających się zwierzchnictw terytorialnych niemieckich, wydając tzw. Landrechte. Nie pozostaje za nimi w tyle państwo czeskie. Królowie jego, zwłaszcza Wacław II i Karol IV, przygotowują obszerne projekty ustaw, z któ-

rych co prawda uzyskały nie wszystkie zgodę stanów (np. Ius regale montanorum). Zarówno jednak Maiestas Carolina jak i pewne prace prywatne, szczególnie Řád práva zemského (Ordo iudicii terrae), wywarły zdaniem Balzera niewątpliwy wpływ na statuty Kazimierza Wielkiego.

Statuty Kazimierza Wielkiego nie są zbiorem jednolitym, wydanym od razu w obecnie znanej postaci. Stanowią raczej zlepek kilku co najmniej części, pierwotnie samodzielnych i wydanych w różnych datach w czasach Kazimierza Wielkiego, złączonych potem razem dla względów czysto praktycznych, gdyż potrzebne one były stale w sądach przy wyrokowaniu i prowadzeniu spraw. Inne ustawy z czasów Kazimierza Wielkiego, które nie łączyły się z działalnością sądów, pozostały przez to poza zasięgiem zbioru zwanego już w XV w. Statutami Kazimierza Wielkiego.

Dziś nie ulega już wątpliwości, że właściwym inicjatorem całej tej akcji ustawodawczej był sam król, który posiadał wielkie zrozumienie dla pozytywnej roli prawa w życiu państwowym. Dużą rolę odgrywało przy układaniu statutów duchowieństwo, a szczególnie arcybiskup gnieźnieński Jarosław Bogoria i jego najbliższe otoczenie. Duchowni ci kształcili się w prawie na uniwersytetach włoskich, głównie w Bolonii i Padwie i stamtąd przynosili do Polski obok znajomości prawa kanonicznego i rzymskiego znajomość średniowiecznej literatury prawniczej oraz zrozumienie dla prac ustawodawczych i prawa pisanego. Wystarczy choćby wskazać na równoległe do statutów Kazimierza Wielkiego prace kodyfikacyjne w dziedzinie polskiego prawa synodalnego, dokonywane przez arcybiskupa Jarosława Bogorię.

Do ustalenia treści poszczególnych przepisów statutów dochodziło na tzw. wiecach generalnych (colloquium generale) przy udziale wyższego duchowieństwa i urzędników. Rola tego wiecu była czysto doradcza, a ustawy same wchodziły w życie na mocy wszechwładzy królewskiej. Wiece te nosiły charakter dzielnicowy, dlatego też uchwalone zostały dwa osobne statuty: jeden dla Małopolski, drugi dla Wielkopolski. Kazimierz Wielki zapewne nie wydał statutu ogólnopolskiego, nie ma w każdym razie żadnych jego wyraźnych śladów. Niektóre później ogłoszone luźne ustawy ogólnopolskie włączono w skład statutów.

Naprzód doszło do wydania statutu dla Małopolski na wiecu w Wiślicy w latach 1346—7. Pierwotny ten statut nie obejmował więcej niż 25 artykułów. Reszta artykułów małopolskich powstała na nieznanych bliżej wiecach, z których jeden był prawdopodobnie

wiecem w Wiślicy ze stycznia 1356 r. Statut dla Wielkopolski powstał również w latach 1346/7, być może na wiecu w Piotrkowie w lipcu 1346 r. Liczył on 34 artykuły. Należy jeszcze dodać, że w obrębie przepisów małopolskich, które pod nazwą objątku wiślickiego są przedmiotem niniejszego wydania i studium Balzera, mieści się grupa artykułów zwanych prejudykatami w liczbie 24, które są chronologicznie najmłodsze i powstały nie tylko w czasie życia Kazimierza Wielkiego, ale i po jego śmierci aż po rok 1400. Prejudykaty wyróżniają się od innych artykułów swą formą, są jak gdyby tworem judykatury, występują pod postacią wyroków zapadłych w odniesieniu do pewnej indywidualnej sprawy, przy czym stronom nadaje się fikcyjne imiona.

Przepisy statutu małopolskiego w większości zmieniają dotychczasowe prawo zwyczajowe, naprawiając szkodliwe lub przestarzałe jego normy. W przeciwieństwie do niego statut wielkopolski jest przede wszystkim spisem prawa zwyczajowego, nieco jedynie zmodyfikowanego i ujednoliconego, zgodnie zresztą z ówczesnym konserwatyzmem dzielnicy wielkopolskiej i jej warstwy rycerskiej. Przepisy jednak obu statutów uzupełniały się wzajemnie; dzięki temu normy brakujące w jednym ze statutów dzielnicowych mogły być w praktyce sądowej zastąpione przez przepisy zaczerpnięte z drugiego statutu dzielnicowego. Dalekie oczywiście były statuty od wyczerpania wszelkich zagadnień ówczesnego prawa zwyczajowego; jak u innych średniowiecznych narodów poruszyły tylko najważniejsze wzgl. najaktualniejsze problemy z dziedziny organizacji sądów, procesu sądowego, prawa cywilnego i karnego.

Nic dziwnego, że od dawna ze względu na ważność zabytku nauka polska interesowała się Statutami Kazimierza Wielkiego, i można powiedzieć, że począwszy od Czackiego i Lelewela aż po dzisiejszy dzień nie było pokolenia polskich historyków, któreby nie poświęciło Statutom swej uwagi i wysiłku [1]). Interesowali się więc tym zabytkiem pisząc prace lub wydając drukiem poszczególne kodeksy z tekstem statutów: Czacki Tadeusz i Lelewel Joachim na początku XIX w., Bandtkie Jan Wincenty, Łaguna Stosław, Stadnicki Aleksander, Hube Romuald i Helcel Zygmunt Antoni ok. połowy XIX w., Piekosiński Franciszek, Balzer Oswald, Ulanowski Bolesław, Winiarz Alojzy, Kutrzeba Stanisław i Han-

[1]) Zestawienie literatury zajmującej się statutami Kazimierza Wielkiego znaleźć można u: St. Kutrzeba „Historia źródeł dawnego prawa polskiego", t. I. Kraków 1925, s. 159 i Z. Kaczmarczyk „Monarchia Kazimierza Wielkiego", t. I. s. 45 i nast

delsman Marceli na przełomie XIX i XX w., a Kłodziński Abdon. Taubenschlag Rafał i Kaczmarczyk Zdzisław w XX w. Cała trudność pracy nad statutami polegała na tym, że nie tylko ciemna była kwestja, kiedy w jakich okolicznościach zostały wydane statuty, ale że nie dochował się do naszych czasów oryginał statutów i stąd nie można było zupełnie ustalić pierwotnego ich tekstu i układu wewnętrznego. Najstarszy dochowany kodeks statutów Kazimierza Wielkiego, tzw. Kodeks Ossolińskich I-y, pochodzi dopiero z 1400 roku, a więc o pół wieku później od początkowej daty wydania statutów. Co gorzej, ilość rękopisów a raczej odmian tekstu jest tak wielka z samego wieku XV-go, że nie sposób było zdecydować się bez dłuższych badań, który tekst oddaje lepiej pierwotny zarówno w brzmieniu jak i w układzie. Teksty te bowiem różniły się nieraz bardzo wybitnie między sobą, stanowiły bowiem pracę różnych notarjuszy sądowych, którzy rozbijali dowolnie pierwotny układ stapiając przepisy według indywidualnych systemów, przepisując przy tym niejednokrotnie błędnie tekst. Wysiłki nauki polskiej poszły więc w różnych kierunkach przy badaniu zagadnienia statutów Kazimierza Wielkiego. Jedni starali się odtworzyć genezę ich oraz starali się sprecyzować charakter dokonywanych reform. Inni badali części składowe statutów i ich pierwotny układ. Inni wreszcie przystąpili do opublikowania naukowego wszystkich dostępnych nam i znanych rękopisów zawierających statuty Kazimierza Wielkiego, ażeby w ten sposób było można dotrzeć do rekonstrukcji pierwotnego tekstu i ustalenia filiacji pomiędzy poszczególnymi rękopisami. Najnowsze i pełne wydanie tekstów łacińskich ze wszystkich dostępnych rękopisów przygotował Bolesław Ulanowski, a wydali drukiem z jego papierów Stanisław Kutrzeba i Abdon Kłodziński w Archiwum Komisji Prawniczej Polskiej Akademii Umiejętności, t. II i IV, Kraków 1922, teksty zaś polskie wydał już przedtem Franciszek Piekosiński również w Archiwum Komisji Prawniczej, t. III, Kraków 1895 i t. VIII, cz. 1-a, Kraków 1907. Korzystanie z tego wydania mimo opatrzenia go licznymi tablicami synoptycznymi nastręczało wiele trudności i zmuszało do wertowania ciągłego obu tomów w poszukiwaniu poprawnego i pełnego tekstu danego artykułu. Jako więc następny postulat wysuwała się konieczność opracowania takiego tekstu statutów, któryby najlepiej zbliżał się do pierwotnego, a zarazem ze ścisłością naukową oddawał na jednym miejscu wszystkie możliwe odmianki tekstowe ze wszystkich rękopisów.

Od dawna było wiadome historykom polskim, że najwybitniejszy historyk prawa polskiego, Oswald Balzer († 1933), wówczas profesor uniwersytetu we Lwowie, przygotowuje rekonstrukcję tekstu pierwotnego statutów i że w związku z tym dokonuje bardzo głębokich i szerokich studiów przygotowawczych. Zainteresowania Oswalda Balzera statutami były bardzo dawne. Już w 1883 r. ogłosił w XVI tomie Rozpraw Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii umiejętności w Krakowie rozprawę pt. „O prawnej i bezprawnej ucieczce zbrodniarzów według statutów Kazimierza Wielkiego". Omawiając tu treść jednego z paragrafów statutów musiał porównywać różne jego przekazy, a natknąwszy się na duże wśród nich sprzeczności ustalił tekst pierwotny zmieniony przez późniejszą interpolację. Do sprawy statutów jako całości powraca następnie w 1887 r. zajmując się tłumaczeniem polskich statutów średniowiecznych w rozprawie ogłoszonej w Przewodniku Naukowym i Literackim, t. XV, pt. „Słowo o przekładach polskich statutów średniowiecznych, zwłaszcza o kodeksie dzikowskim, przekład taki zawierającym". Omawiając wartość polskich tłumaczeń statutów Kazimierza Wielkiego zwrócił Balzer uwagę na to, że mogą one na równi z tekstami łacińskimi służyć do rekonstrukcji pierwotnego tekstu. Z tych niewątpliwie rozważań popartych doświadczeniem z dalszych prac powziął Oswald Balzer myśl żmudnej i odpowiedzialnej pracy nad rekonstrukcją pierwotnego tekstu Kazimierza Wielkiego. Statuty Kazimierza Wielkiego stały się dla Balzera głównym i umiłowanym zagadnieniem, któremu postanowił poświęcić cały wysiłek swego życia. Praca nad nim zaczętą została na dobre tuż po I-ej wojnie światowej, przy czym Balzer korzystał dla studium poszczególnych tekstów zarówno z drukujących się wówczas arkuszy tomów II i IV Archiwum Komisji Prawniczej jak i z oryginałów kodeksów. Kolacjonowanie tekstów zaczął zimą 1919 r. i prowadził tę pracę przez cały rok 1920 i część 1921. Choć ta mozolna i drobiazgowa praca szła mu prędko naprzód, nie był sam zadowolony z jej tempa pisząc z humorem: „Stałem się leniwcem w superlatywie. Statuty Kazimierza Wielkiego były mi wprawdzie najbliższym, bo nigdy z ręki nie wypuszczanym towarzyszem podróży, ale dojechawszy tutaj zostały sromotnie złożone w najciemniejszy kąt szafy z przeznaczeniem, ażeby nie być tkniętymi przez cały czas feryj ..." [2]).

Rękopis, jaki na skutek tych badań powstał, a który jest właśnie podstawą niniejszego wydawnictwa, pisany był prawdo-

[2]) Pisma pośmiertne Oswalda Balzera, t. I, Lwów 1934, s. VIII.

podobnie w 1921 r., ale nie później jak do 8. II. 1922. Z tej daty bowiem zachował się list O. Balzera, w którym pisze: „... przy ciągłym odrywaniu mnie od pracy przez inne zajęcia tracę coraz bardziej nadzieję napisania rzeczy o Statutach Kazimierza W." [3]).

Dukt ręki jednakowy w całym rękopisie świadczy o tym, że powstał on bez dłuższych przerw w ciągu jednego zapewne roku. Cytowanie wydawnictwa Ulanowskiego (p. str. 174), a więc Archiwum Komisji Prawniczej, t. IV, wskazuje na to, że rękopis musiał powstać w 1921 r. Praca ta zasadniczo jest niedokończona, o czym jeszcze niżej obszernie nadmienimy. Z początkiem 1923 r. znów rozpoczyna Balzer pracę nad statutami, choć nie nad samym rękopisem. Pisze on wówczas: „Robota nad uzupełnieniem źródeł i literatury do statutów Kazimierza Wielkiego idzie raźno naprzód, tylko bardzo się rozrosła, bo nie wiedzieć już co tu można pominąć z całego świata, tyle wszechstronnej znajomości pomników średniowiecznego prawa całej niemal Europy wymaga ta rzecz, żeby ją na prawdę postawić na stanowisku prawdziwie naukowym". Jeszcze jesienią 1923 r. interesuje go ta sprawa: „Chodzi mi o możliwy stosunek Statutów Kazimierza Wielkiego do statutów bolońskich z 13 w... Chodzi mi o statuty z 1250 (z odmiankami z kilku późniejszych..."[4]). Ale ostatnie to już wieści o bezpośredniej pracy nad statutami.

Niewykończenie studium wynikło zapewne z dużych trudności, jakie zagadnienie statutów przy bliższej analizie nastręczało. Okazało się, że należy dokonać pewnych badań przedwstępnych i te rozszerzyć na problem obcych wpływów na statuty.

Skolei zainteresował się Balzer kwestią cytatów z prawa rzymskiego i kanonicznego, jakie znajdują się w statutach. I to naprowadziło go do zajęcia się kroniką Wincentego Kadłubka († 1223), ponieważ przypuszczał, że kronika ta była m. i. źródłem, skąd cytaty te pochodziły. Stało się to zarazem przyczyną ostatecznego porzucenia kwestii statutów Kazimierza Wielkiego, gdyż uboczna początkowo kwestia Kadłubka i jego kroniki pochłonęła zupełnie uwagę Balzera. Z wiosną 1923 r. pisał: „Ja tu jestem na ukończeniu badań bardzo obszernego materiału do Statutów Kazimierza Wielkiego, swoją drogą wyłoniła mi się stąd jedna kwestia przedwstępna, bardzo obszerna, której trzeba będzie najprzód poświęcić osobną rozprawę. Zatem nowa zwłoka z samymi statutami. Kiedyż i czy uda mi się je skończyć? A tu życia już mało!" Z roz-

[3]) Pisma Pośmiertne Oswalda Balzera, t. I, Lwów 1934, s. VII.
[4]) Tamże, s. IX.

ważań jego przedwstępnych wyrasta olbrzymia, przeszło 1000-stronnicowa monografia Kadłubka, którą dokończył w 1926 r. Stała się ona w rzeczywistości monografią wpływów cywilizacji łacińskiej, a szczególnie francuskiej na Polskę w średniowieczu. Do statutów Kazimierza Wielkiego Balzer już nie wrócił, rękopis odłożony po śmierci autora przeszedł w ręce Towarzystwa Naukowego we Lwowie, które jeszcze w 1933 r. zapowiedziało druk jego razem z innymi pracami w tzw. Pismach Pośmiertnych Oswalda Balzera. Początkowo statuty miały być wydrukowane w tomie III-cim tych Pism, z uwagi jednak na objętość pokazało się, że muszą stanowić tom osobny. W 1939 r., tuż przed wojną, statuty znajdowały się już w przygotowaniu do druku. Zamierzenie te przerwała wojna, a rękopis, który wrócił ponownie do rąk wdowy po zmarłym, Leokadii Balzerowej, zdołał uratować się z zawieruchy wojennej i dzięki inicjatywie prof. Zygmunta Wojciechowskiego przeszedł na własność Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

Drukując obecnie z rękopisu studium o statutach Kazimierza Wielkiego Towarzystwo Przyjaciół Nauk zdaje sobie sprawę, że oddaje przez to pracę jeszcze nie wykończoną, nie tylko w pewnych szczegółach, ale i w zasadniczych nieraz częściach. Z uwagi jednak na znany ogólnie wielki wkład pracy O. Balzera, jaki do wszelkich swych rozpraw stosował, z uwagi na bogactwo erudycji i myśli, jakie zwykle w nich rozwijał, warto niewątpliwie studium tak znakomitego luminarza nauki polskiej drukować choćby nie w tej doskonałej formie, jaką z pewnością sam zmarły by nadał.

Nie bez interesu dla nauki jest dalej odpowiedź na pytanie, jakie były poglądy O. Balzera na statuty Kazimierza Wielkiego, co do których genezy i składu dotąd niezbyt się wypowiadał, a co jaśniej może wystąpić dopiero z kart właściwego studium o statutach. Wiedzieliśmy jedynie, że w czasie polemiki z prof. Stanisławem Kutrzebą o jego „Zarys historii ustroju Polski" Balzer poszedł za zdaniem Helcla, a przeciwstawił się poglądom R. Hubego i Fr. Piekosińskiego, na których opierał się Kutrzeba[5]). Zwrócił on wówczas uwagę na ogólnopolski charakter postanowień jednego z artykułów i uznał, że „jedyny sposób rzeczywistego ich wyjaśnienia to przyjęcie tezy", że Kazimierz Wielki „obok statutów dzielnicowych wydał także statut powszechny dla całego państwa". Następnie dowodził, że wówczas „i wiec, za którego współudziałem go wydał, musiał być zjazdem z całej Polski", przy czym powoływał się na

[5]) O. Balzer: Państwo polskie w pierwszym siedemdziesięcioleciu XIV i XVI w., Kwart. Hist. XXI, 1907, s. 211—212.

odpowiednie miejsce we współczesnej kronice Janka z Czarnkowa interpretując je właśnie jako wzmiankę o ogólnopolskim wiecu: „convocatis totius regni sui praelatis et nobilibus baronibus... iudicia iuri et rationi consona... de communi consensu praelatorum et baronum in scriptis redegit perpetuis temporibus observanda".

Rękopis Balzera, który obecnie drukujemy, składa się z trzech zasadniczych części. Pierwsza z nich zatytułowana przez wydawców: „Ustawodawstwo polskie w dobie piastowskiej" miała być zdaje się wstępnym rozdziałem do całości dzieła. Część ta jest niedokończona, a zawiera charakterystykę ustawodawstwa polskiego za Piastów do 1333 r. Luźna kartka dodana do tego rozdziału z dyspozycją dalszego ciągu świadczy o tym, że miała część ta zajmować się jeszcze charakterystyką ustaw z czasów Kazimierza Wielkiego. Przerwany tu więc został tekst w najciekawszym miejscu, widocznie Balzer powstrzymał się od ostatecznych sformułowań do czasu przerobienia całości statutów. Być może, że w tej części chciał pomieścić swe poglądy na genezę i charakter statutów. Druga część, bardzo obszerna, którą wydawcy zatytułowali: „Studium nad tekstami łacińskimi objątku wiślickiego statutów Kazimierza Wielkiego" nosiła u Balzera tytuł częściowy: „II Teksty łacińskie. A. Objątek Wiślicki". Jest ona zasadniczo napisana jako całość zamknięta, co najwyżej w 8-ej grupie końcowej brak kilku stron syntetycznego poglądu na filację w obrębie tej grupy. Pierwotny tutuł Balzerowski świadczy o tym, że w projekcie autora leżało opracowanie w podobny sposób tzw. objątku piotrkowskiego czyli statutu wielkopolskiego oraz w dalszym ciągu wszystkich tekstów polskich statutów Kazimierza Wielkiego. Ponieważ tego już nie zdążył wykonać, byłoby postulatem przyszłości dzieło jego kontynuować. W części drugiej Balzer zajął się charakterystyką wszystkich tekstów łacińskich objątku wiślickiego czyli statutu małopolskiego oraz próbował ustalić filiację wszystkich odmian tego objątku w stosunku do pierwotnego oryginału. Z braku tego pierwotnego tekstu, z uwagi na liczne pomyłki pisarzy i kopistów przyjmuje za najbardziej niezmieniony tekst najstarszego dziś nam znanego kodeksu Ossolińskich I (O_1) z 1400 r. Kodeks ten uważa za podstawę do rekonstrukcji pierwotnego tekstu, zajmuje się też nim szczególnie. Kodeksy poszczególne bada przede wszystkim od strony formy zewnętrznej. Jego dokładne opisy są pionierską pracą, umożliwiającą zapoznanie się z każdym kodeksem bez dokonywania już ponownej autopsji. Liczy on błędy tekstu samego

i ich rodzaje, ustala sposób liczbowania artykułów, napisów w rubrykach nad artykułami, szuka podmiotu ustawodawczego, bada formy stylistyczne, słowa rozpoczynające artykuły, słowa formułujące dyspozycję ustawodawcy, bada kolejność artykułów, łączenie się ich w grupy i rozbitki artykułów jednorodnych. Jednym słowem stara się wynaleźć pewne typowe indywidualne cechy pozwalające na wysnuwanie następnie wniosków co do filiacji między poszczególnymi kodeksami statutów. Ustalając następnie przy pomocy metody ilości błędów zasadnicze grupy pokrewieństw stara się je połączyć z dawnym pierwowzorem. Mrówcza ta i niewdzięczna praca wykonana została z wielkim nakładem sił i inwencji, brak jedynie oryginalnych tablic filiacyjnych utrudnia nieco korzystanie z tych wywodów. Próby wydawców zrekonstruowana takich tablic natrafiły na pewne poważne przeszkody w interpretacji wywodów, tak że uważali za wskazane tablic nie dołączać. Należy tu jeszcze dodać, że Balzer przy opisie kodeksów nie podawał nigdy prowenienc ji, historii samego rękopisu oraz opisu bibliotecznego, opisy te bowiem znajdują się w wystarczającej objętości we wstępie do wydania Ulanowskiego w Archiwum Komisji Historycznej t. II. Łącznie z opisem balzerowskim dają nam zupełny obraz zewnętrznego wyglądu poszczególnych kodeksów. Przy opisach kodeksów widać, że Balzer zna je z autopsji, że rozróżnia ręce, które czyniły poprawki lub skreślenia. Podnosi to wartość II-ej części studium Balzera, gdyż wiele rękopisów jest obecnie niedostępnych lub zaginionych. Bardzo często też Balzer rozwiązuje w odmienny sposób daty poszczególnych kodeksów w przeciwieństwie do wydawców Archiwum Komisji Prawniczej, choć były mu znane niewątpliwie ich rozwiązania. W oznaczeniu poszczególnych kodeksów, które uwzględnił wszystkie, jeśli chodzi o statut małopolski (objątek wiślicki), użył niejednokrotnie innych oznaczeń na skróty, stąd pomieściliśmy je na końcu tego wstępu jako konieczne do porównania z dotychczas używanymi w nauce polskiej skrótami.

Bardzo niewiele możemy wysnuć wniosków co do poglądów Balzera na ogólne zagadnienia związane ze statutami. Syntetyczny rozdział poświęcony tym zagadnieniom leżał niewątpliwie w zamiarach autora, lecz niestety nie został napisany z wielką szkodą dla nauki polskiej. Ale już z części drugiej można się zorientować, że będzie bardziej skłonny iść za zdaniem R. Hubego i A Z. Helcla niż Fr. Piekosińskiego, B. Ulanowskego, St. Kutrzeby, czy A. Kłodzińskiego. Do prac bowiem tych drugich nie nawiązuje ani razu.

Jest niewątpliwe, że uznaje odrębność i odrębny sposób wydania statutu małopolskiego i statutu wielkopolskiego, przy czym ten ostatni wiąże z wiecem w Piotrkowie. Czy porzucił przez to swe dawne koncepcje o statucie ogólnopolskim, trudno się wobec braku rozdziału syntetycznego zorientować, milczenie jednak o tym domyśle każe nam wnioskować, że istnieje prawdopodobieństwo zrezygnowania O. Balzera z tej koncepcji.

Trzecia wreszcie część niniejszego studium, najważniejsza i o nieocenionej zasłudze dla nauki, zawiera rekonstrukcję autentycznego tekstu objątku wiślickiego statutów. Należy jedynie żałować, że nie dokonał Balzer tej rekonstrukcji jeszcze w odniesieniu do objątku piotrkowskiego. Należy dodać, że tzw. objątek wiślicki w rozumieniu Balzera nie jest równoznaczny tylko z pierwotnym statutem małopolskim z 1346/7 r., który liczył jedynie 24 artykuły, lecz objątek ten obejmuje 106 wzgl. 107 artykułów, czyli zawiera w sobie stopione już w jedną całość przepisy małopolskie, czasami ogólnopolskie, pochodzące z całego panowania Kazimierza Wielkiego. Wzorem dla rekonstrukcji był już — jak wspomnieliśmy — kodeks Ossolińskich I-y, do którego Balzer wprowadził pewne tylko zmiany podając w przypiskach literowych wszelkie odmianki tekstu do wszystkich zachowanych kodeksów. Ponieważ Balzer oparł się na autopsji kodeksów, stąd niejednokrotnie możemy zauważyć odmienną lekcję odczytów od lekcji wydawców Archiwum Komisji Prawniczej. Sumienność i wysoki autorytet naukowy Balzera każe nam lekcje te przyjmować za wysoce prawdopodobne i ulepszone, zwłaszcza że Balzer znając uprzednio odczyty B. Ulanowskiego mógł się do nich ustosunkować krytycznie. Porządek kolejności artykułów rekonstrukcji jest taki sam jak w tekście Ossolińskich I-szym, który to porządek Balzer uznał, bliżej tego nie uzasadniając, za zgodny z porządkiem stosowanym w tekście pierwotnym. Konstrukcja graficzna tej części odbiega pod wielu względami od rękopisów Balzera, wydawcy bowiem musieli się liczyć z przejrzystością w korzystaniu jak i z możliwościami drukarskimi po wojnie.

W wydaniu niniejszym każdemu z artykułów poświęcony jest rozdział składający się z trzech lub czterech ustępów, Naprzód podane są w pierwszym ustępie pełne teksty rubryk danego artykułu we wszystkich kodeksach wraz z liczbami, którym oznaczony jest dany artykuł w poszczególnych kodeksach. Drugi ustęp to rekonstrukcja pierwotnego tekstu opatrzona odnośnikami literowymi, które formowane są w całości w trzecim ustępie, a zawierają

wszystkie odmianki tekstu. Tam, gdzie istnieje potrzeba, Balzer stosował jeszcze odnośniki cyfrowe, które tworzą przez to czwarty, osobny ustęp, a mieszczą się w nim różnego rodzaju uwagi pochodzące od wydawcy (w tym wypadku O. Balzera). Tego rodzaju układ ułatwia korzystającemu dość szybkie zorientowanie się zarówno w tekście odnośnego artykułu jak we wszelkich jego odmiankach.

Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk oddając nauce owoc mrówczej pracy Oswalda Balzera, choć nie dokończony i nie wykończony w zupełności, ma przekonanie, że dzieli się z osiągnięciem, które w badaniach nad statutami Kazimierza Wielkiego czyni wielki krok naprzód i stanowi podstawę oraz zachętę do kontynuowania tych prac przez obecne i przyszłe pokolenia historyków polskich.

Préface

La Pologne, qui paraissait déjà unifiée au X-e siècle, subit dès le XII-e siècle une „féodalisation". Dès lors le pays est démembré en un certain nombre de duchés, restant sous la domination des membres de la dynastie des Piasts et réunis seulement par la personne du duc suzerain. Ce processus commence en 1138, quand le duc Boleslas Bouche-torse, en mourant et en divisant l'État entre ses quatre fils, désigna l'aîné comme duc suzerain. En lui donnant une province à part, érigée en grand-duché, avec Cracovie comme capitale, il ordonna que cette province passât toujours à l'aîné ou „senior" de la dynastie, avec le pouvoir supérieur sur toute la Pologne. Cependant, le principe de „seniorat" ne resta pas longtemps en vigueur. Il fut violé pour la première fois en 1146 et aboli en 1180 où la province grand-ducale devint héréditaire dans la ligne du duc Casimir le Juste. Aussitôt que le pouvoir supérieur vint de manquer, le démembrement du pays a fait de rapides progrès. Dès lors l'unité s'exprima seulement par un genre de copropriété de la famille des Piasts sur le territoire polonais et qui se manifesta le mieux par le droit de successions très particulier. Cependant au point de vue de l'organisation ecclésiastique, la Pologne appartenante, toute entière à la même province, celle de Gniezno, garda son unité. La multiplication des lignes ducales fut suivie d'un démembrement progressif du territoire polonais en provinces, devenant de plus en plus petites. En conséquence, le pouvoir ducal faiblissait, tandis que la société, dont les privilèges et les immunités se développaient au détriment des anciens droits de l'Etat (1210—1215), renforça sa situation.

L'unité ne put se refaire que par la reconstruction de la royauté, car le roi couronné seul aurait pu forcer à la soumission tous les Piasts, qui devenus si nombreux, se considéraient égaux entre eux. Mais la voie qui menait à la restauration de la royauté, dont l'idée fut delaissée par la Pologne en 1079, était très longue et pénible, eu égard non seulement à la désagrégation intérieure, mais aussi aux facteurs extérieurs, surtout à l'Allemagne, pour laquelle la couronne aurait été un symbole de la souveraineté polonaise; c'est donct pour cette raison-là qu'elle en combattait l'idée. C'est seu-

lement vers la fin du XIII-e siècle, en 1295, que Przemysł II, duc de la Grande-Pologne réussit à se faire couronner roi, mais son pouvoir n'embrassa pas toute la Pologne et son oeuvre ne fut pas durable. La réunion ultérieure des terres polonaises par les Přémislides tchèques, suivie du couronnement de Venceslas II comme roi de Pologne en 1300, avait un caractère tout aussi transitoire, d'autant plus qu'elle s'est opérée à la suite d'une invasion et contre le gré de la nation. Ce ne fut que l'action commencée par le duc Ladislas le Nain de la ligne Cuyavienne des Piasts, qui fut couronnée de résultats plus durables. Après avoir réuni dans ses mains deux provinces principales, la Grande et la Petite-Pologne, il s'est fait couronner roi en 1320, en restaurant ainsi le royaume national. Le maintien de ce royaume fut pour Ladislas une voie de guerres continuelles, surtout avec les deux puissances allemandes qui l'attaquaient: l'Ordre Teutonique en Prusse, qui envahit la Poméranie, et l'État des Luxembourgs en Bohême, qui s'empara de la Silésie. Ayant été serré par ces deux Etats comme entre des tenailles, Ladislas réussit à peine à défendre son royaume tout en devant lutter, pour comble, avec l'opposition à l intérieur du pays, surtout avec la bourgeoisie allemande de certaines villes. Dans ces conditions, comme il s'agissait seulement de défendre le royaume, il ne pouvait plus être question de réformes intérieures, et encore moins d'une codification du droit coutumier.

Le changement n'advint que sous le règne de son fils, Casimir le Grand (1333—1370) qui, après avoir rompu l'alliance luxembourgo-teutonique, se contenta provisoirement des frondéveloppement de son Etat. En conduisant une politique généralement pacifique, grâce à ses dons diplomatiques, Casimir le Grand gagne le temps nécessaire pour parvenir à une réelle unité intérieure. En introduisant la paix et l'ordre à l'intérieur, ce roi dut s'intéresser au problème du droit coutumier et de ses éléments hétérogènes et arbitraires. Il en résulte qu' à l'époque de Casimir le Grand, à côté de nombreuses réformes des institutions politiques, il se manifeste une activité intense dans le domaine de la législation. La publication des Statuts, dits de Casimir le Grand, est d'une importance particulière. Ces Statuts appartiennent aux monuments les plus éminents du droit polonais au moyen-âge; fait d'autant plus significatif, ils n'ont pas eu de précédents en Pologne.

L'idée de mettre par écrit le droit coutumier et de le réformer n' a pas été nouvelle. Au XIII-e siècle déja de nombreux pays

de l'Europe Occidentale ont procédé à la rédaction des coutumiers [Rechtsbücher, právní knihy]. De la fin du même siècle date le plus ancien coutumier polonais, dit le Livre d'Elbląg [publié par Helcel, Starodawne Prawa polskiego Pomniki, t. II]. A la même époque et dans le siècle suivant les chefs des principautés allemandes, alors en plein développement, manifestent une vive activité législative en promulgeant des „Landrechte". On observe le même phénomène en Bohème. Les rois tchèques, Venceslas II et Charles IV en particulier, élaborent de vastes projets de codification. Il est vrai qu' ils ne soient pas entrés tous en vigueur, les états tchèques s'obstenant à les confirmer. De toutes façons la „Maiestas Carolina" ainsi que certains coutumiers officiels, l'Ordo iudicii terrae par exemple, ont, c'est l'avis de Balzer, profondément influencé les Statuts de Casimir le Grand.

Les Statuts de Casimir le Grand ne représentent pas de recueil homogène, c. à d. ils ne furent pas publiés à la fois sous leur forme actuellement connue. Ils constituent plutôt une agglomération de plusieurs parties, qui, d'abord indépendantes, avaient été publiées successivement à différentes dates du règne de Casimir le Grand. On les réunit plus tard ensemble pour des raisons purement pratiques, car on en avait continuellement besoin dans les tribunaux. Les lois particulières du temps de Casimir le Grand qui ne concernaient pas l'activité des tribunaux, sont restées en dehors du recueil appelé déjà au XV-e siècle — Statuts de Casimir le Grand.

Aujourd hui il n'y a plus de doute que le vrai initiateur de toute cette activité législative était le roi lui-même qui, contrairement à son père Ladislas Le Nain, comprenait parfaitement le rôle positif du droit dans la vie de son État. Lors de le rédaction des Statuts, un rôle important fut joué par le clergé, surtout par l'archevêque de Gniezno, Jarosław Bogoria et par son proche entourage. Ces ecclésiastiques avaient étudié le droit dans les universités italiennes, principalement à Bologne et à Padoue, d où ils apportèrent en Pologne, outre la connaissance du droit canon et du droit romain, encore celle de la littérature juridique du moyen-âge; enfin, ils savaient apprécier l'importance des travaux législatifs. Il suffit de mentionner les travaux de codification dans le domaine du droit canon synodal, parallèles aux Statuts de Casimir le Grand et entrepris par l'archevêque Jarosław Bogoria.

Les textes des articles particuliers composant les statuts étaient fixés à des assemblées générales (colloquium generale) avec

la participation du clergé supérieur et des fonctionnaires. Le rôle de cette assemblée, était purement consultatif, tandis que les lois mêmes entraient en vigueur en vertu de la toute-puissance royale. Comme ces assemblées avaient un caractère régional, elles ont voté d'abord deux statuts séparés; l'un pour la Grande-Pologne, l'autre pour la Petite-Pologne. Casimir le Grand n'a pas publié, paraît-il, de Statuts Généraux pour toute le Pologne, du moins on n'en trouve aucune trace. Seulement certaines lois générales, publiées isolément plus tard, furent inserées dans le recueil des Statuts.

D abord fut publié le Statut pour la Petite-Pologne, à l'assemblée de Wiślica, au cours de 1346—1347. A l'origine, ce Statut ne comprenait que 25 articles. Le reste des articles pour la Petite-Pologne fut voté à des assemblées dont les dates ne nous sont pas connues aujoud hui, et dont l'une fut probablement tenue à Wiślica, en janvier 1356. Le Statut pour la Grande-Pologne fut rédigé également pendant les années 1346—1347, peut-être à l'assemblée à Piotrków, en juillet 1346; il contenait 34 articles seulement. Il faut ajouter encore, que le recueil de prescripcions pour la Petite—Pologne, qui font l'objet de la présente édition, de même que de l'ouvrage de Balzer, comprend aussi un groupe d'articles, appelés préjugés (praeiudicata), au nombre de 24. Ils sont les derniers dans l'ordre chronologique, composos non seulement du vivant de Casimir le Grand, mais aussi après sa mort, jusqu' en 1400. Les préjugés se distinguent des autres articles par leur forme. Ils ont l'air d'être des décisions de la jurisprudence, ils apparaissent sous la forme de sentences prononcées dans des cas individuels; les parties y portent des noms fictifs.

Quant aux prescriptions du Statut de la Petite—Pologne, celles ci modifient, dans la plupart des cas, le droit coutumier en vigueur, en amendant les règles nuisibles ou surannées. Par contre, le Statut de la Grande—Pologne constitue avant tout un recueil de droit coutumier, toutefois un peu modifié et unifié, tout en demeurant d'accord avec l'esprit conservateur de la région de Grande—Pologne et de sa chevalerie de cette époque. Cependant, les prescriptions de deux Statuts se complétaient mutuellement, d'où l'on peut déduire que les prescriptions qui manquaient dans les statuts d'une région, pouvaient être remplacées, dans la jurisprudence, par des prescriptions puisées dans les statuts de l'autre région. Évidemment, ces statuts étaient loin d'épuiser tous les problèmes du droit coutumier d'alors. Comme dans d'autres pays au moyen-âge.

ils ne concernaient que les problèmes les plus importants relevant du domaine de l'organisation des tribunaux, de la procédure, du droit civil et pénal.

Il n'est pas étonnant que la science polonaise, vu l'importance de ce monument, s' y intéresse depuis longtemps et on peut dire que, depuis Czacki et Lelewel jusqu' à nos jours, il ne se passe pas une génération d historiens polonais qui n'apporterait pas son attention et ses efforts aux Statuts de Casimir le Grand[1]). Les auteurs suivants s' y sont intéressés, en écrivant des études ou en éditant les codes particuliers des Statuts: Czacki Tadeusz et Lelewel Joachim au début du XIXe siècle, Bandtkie Jan Wincenty, Łaguna Stosław, Stadnicki Aleksander, Hube Romuald et Helcel Zygmunt Antoni, vers le milieu du XIXe siècle, Piekosiński Franciszek, Balzer Oswald, Ulanowski Bolesław, Winiarz Alojzy, Kutrzeba Stanisław et Handelsman Marceli, au tournant du XIXe et du XXe siècle et Kłodziński Abdon, Taubenschlag Rafał et Kaczmarczyk Zdzisław au XXe siècle. Le texte original des Statuts n'étant pas conservé à nos temps, toutes les études sur les Statuts se heurtent contre une difficulté primordiale, à savoir, quand et dans quelles circonstances avaient-ils été publiés. On n' a pu reconstruire ce texte originaire ni même deviner sa disposition intérieure. Le code des Statuts le plus ancien conservé à nos jours, le Code dit Ossoliński I ne remonte qu à 1400, soit à une date postérieure d' un demi siècle à la date de la publication des Statuts. Ce qui est pire encore, c'est que le nombre de manuscrits, ou plutôt de variantes du texte, est tellement considérable au seul XVe siècle qu' il en résulte l impossibilité de décider, sans procéder à une longue investigation, quel est le texte qui répond le mieux à l original, aussi bien par sa forme que par sa composition. Ces textes diffèrent parfois très sensiblement entre eux, car ils représentent l'oeuvre de différents greffiers, qui divisaient arbitrairement la composition originaire et qui entremêlaient les prescriptions d'après des systèmes individuels, en commettant maintes fois dès erreurs en copiant le texte. Par conéquent les savants polonais ont suivi différentes directions en étudiant les problèmes des Statuts de Casimir le Grand. Les uns essayaient de reconstruire leurs origines et ils s'efforçaient à préciser le caractère des réformes accom-

[1]) La bibliographie des Statuts de Casimir le Gr. se trouve chez St. Kutrzeba, „Histoire des sources de l'ancien droit polonais" tome I, Cracovie 1925, page 159, et chez Z. Kaczmarczyk, „La monarchie de Casimir le Grand", tome I, p. 45 et suivantes.

plies. Les autres étudiaient les parties composantes des Statuts et leur composition originaire. D'autres enfin ont procédé à une publication scientifique de tous les manuscrits accessibles et connus contenant les Statuts de Casimir le Grand, afin de pouvoir parvenir de cette façon à la reconstruction du texte originaire et à l'établissement des liens de parenté entre les manuscrits particuliers. L'édition la plus récente et la plus complète des textes latins d'après tous les manuscrits accessibles fut élaborée par Bolesław Ulanowski et publiée, d'après son manuscrit, par Stanisław Kutrzeba et Abdon Kłodzinski, dans les Collectanea ex Archivo Collegii Iuridici de l'Académie Polonaise des Sciences et des Lettres, tomes II et IV, Cracovie 1922. Les textes polonais avaient été publiés précédement par Franciszek Piekosiński, également dans les Collectanea ex Archivo Collegii Iuridici, tome III à Cracovie 1895 et tome VIII, partie I à Cracovie 1907. Quoique cette édition soit pourvue de nombreux tableaux synoptiques, son étude offre beaucoup de difficultés, en obligeant le lecteur à fouiller continuellement dans les deux volumes à la recherche du texte correct et complet de l'article en question. Par conséquent, il en surgit la nécessité d'élaborer un texte des Statuts qui se rapprochât le plus possible du texte originaire et qui présentât en même temps, avec une précision scientifique, toutes les variantes possibles des textes de tous les manuscrits.

Les historiens polonais savaient depuis longtemps qu' Oswald Balzer (décédé en 1933), le plus illustre des historiens du droit polonais, alors professeur à l'université de Lwów, était en train de préparer la reconstruction du texte originaire des Statuts et il faisait à cet effet de profondes études préparatoires. Il y avait longtemps que Balzer s'était intéressé aux Statuts. Déjà en 1883 il a fait publier, dans le tome XVIe des Mémoires de la Section d'Histoire et de Philosophie de l'Académie des Sciences de Cracovie, un mémoire intitulé „Evasion légale et illégale des criminels d'après les Statuts de Casimir le Grand". En y analysant le texte d'un des articles des Statuts, il devait comparer ses différentes versions et comme il y avait trouvé des divergences et des contradictions il fixa le texte originaire, qui avait été altéré par une interpolation ultérieure. Il revient sur un plan plus vaste à la question des Statuts en 1887, où il s'occupe du problème de la traduction des statuts polonais du moyen-âge, dans un mémoire publié dans le Przewodnik Naukowy i Literacki, (Guide Scientifique et Littéraire), tome XVe, intitulé „Un mot sur les traductions des statuts

polonais du moyen-âge, en particulier sur le Code de Dzików contenant une telle traduction". En analysant la valeur des traductions polonaises des Statuts de Casimir le Grand, il fait remarquer qu' elles peuvent servir, aussi bien que les textes latins, à la reconstruction du texte originaire. C'est sans doute à la suite de ces réflexions, confirmées par l expérience de ses propres études subséquentes, que Balzer conçut l idée de se mettre au travail pénible et responsable, à savoir, de reconstruire le texte originaire des Statuts de Casimir le Grand. Les Statuts de Casimir le Grand sont devenus pour Balzer le problème principal et préféré, auquel il décida de consacrer tous les efforts de sa vie. Son travail là-dessus était commencé en plein, immédiatement après la première guerre mondiale. Pour l'étude des textes particuliers il se servait de fascicules des tomes IIe et IVe des Collectanea ex Archivo Collegii Iuridici, qui étaient alors en impression, ainsi que de manuscrits originaux des codes. Il commença à collationner les textes en hiver de 1919 et continua ce travail pendant toute l'année 1920 et une partie de 1921. Quoique ce travail pénible et minutieux avançait rapidement, il n'était pas satisfait lui-même de son progrès et il écrivait en plaisantant: „Je suis devenu un fainéant au suprême degré. Il est vrai que les Statuts de Casimir le Grand étaient mon plus fidèle compagnon de voyage, puisque je ne les lâchais jamais, mais une fois arrivés ici, ils furent honteusement déposés dans le coin le plus obscur de l'armoire, afin que je n'y touche pas pendant tout le temps des vacances" [2]).

Le manuscrit, qui est le résultat de ces investigations et la base de la présente édition, était probablement écrit en 1921, soit avant le 8 février 1922, car cette date figure sur une lettre de Balzer, qui s'est conservée et où il écrit: „étant continuellement détaché de mon travail par d'autres occupations, je perds de plus en plus l'espoir d'écrire un traité sur les Statuts de Casimir le Grand" [3]).

L'écriture uniforme à travers tout le manuscrit prouve qu' il a été écrit sans grandes interruptions, probablement dans le courant d'une année. La citation de l'édition d'Ulanowski (voir page 174), des Collectanea ex Archivo Collegii Iuridici, tome IV, est un indice que le manuscrit aurait été fait en 1921. En réalité, cette oeuvre est restée inachevée, ce dont nous reparlerons plus amplement. Dès le début de 1923, Balzer recommence son travail sur les

[2]) Oeuvres posthumes d'Oswald Balzer, t. I, Lwów 1834, p. VIII.
[3]) Ibidem, page VII.

statuts, mais pas sur le manuscrit-même. Il écrit alors: „Le travail de compléter les sources et la littérature concernant les Statuts de Casimir le Grand commence bien, mais il s'est élargi d'une façon considérable; on ne sait trop ce que l'on pourrait omettre, car si l'on veut donner à cette oeuvre une valeur réellement scientifique, elle exige une connaissance universelle des monuments du droit médiéval, presque de toute l'Europe". Il s'intéresse à cette question encore en automne 1923: „Je cherche à préciser le rapport possible entre les Statuts de Casimir le Grand et les Statuts de Bologne du XIIIe siècle" — „. . . il me faut les Statuts de 1250 (avec variantes de plusieurs statuts ultérieurs. . .[4]). Mais ce sont là les derniers vestiges de son travail concernant directement les Statuts.

Le fait que son étude n' a pas été achevée, résulte probablement des grandes difficultés qui s'offraient à l'auteur à la suite de l'analyse approfondie des Statuts. Il a constaté la nécessité de faire certaines investigations préliminaires et notamment d'étudier le problème d'influences étrangères sur les Statuts.

Balzer s'est intéressé ensuite à la question des passages du droit romain et du droit canon, cités dans les statuts. Ceci lui a donné l'idée de s'occuper de la chronique de Wincenty Kadłubek (mort en 1223), car il supposait que cette chronique avait été la source dont provenaient ces citations. Ceci est devenu également la cause pour laquelle il abandonna définitivement l'étude des Statuts de Casimir le Grand, car la chronique de Kadłubek, qui avait été d'abord une question secondaire pour lui, absorba complètement son attention. Il écrivit au printemps de 1923 „Je suis en train de finir l'étude des problèmes très amples relatives aux Statuts de Casimir le Grand. Cependant, il en surgit une question préliminaire, très vaste, à laquelle il faudra d'abord sacrifier une étude séparée. Il y a donc un nouveau retard pour les Statuts-mêmes. Pourrai-je les finir et quand? Il me reste si peu à vivre"! Ces études préliminaires ont donné naissance à une énorme monographie sur Kadłubek, contenant plus de 1000 pages, qu'il termina en 1926. Elle est devenue en réalité une monographie sur les influences de la civilisation latine, et surtout de la civilisation française, sur celle de la Pologne au moyen-âge. Balzer ne revint plus aux Statuts de Casimir le Grand. Le manuscrit, qu'il avait délaissé, passa après sa mort dans les mains de la Société Scientifique à Lwów, qui en annonça l'édition encore en 1933 avec d'autres ouvrages de Balzer.

[4]) Oeuvres posthumes d'Oswald Balzer, page IX.

dans la série des „Oeuvres posthumes d'Oswald Balzer". Les „Statuts" y devaient être d'abord publiés dans le tome III-e, mais comme cet ouvrage était trop volumineux ils durent composer un tome séparé. En 1939, juste avant la guerre, les „Statuts" étaient déjà préparés à l'impression, mais la guerre contrecarra ce projet et le manuscrit, revenu aux mains de Mme Veuve Leocadie Balzer, réussit à échapper à la destruction et grâce à l'initiative du Prof. Zygmunt Wojciechowski il devint la propriété de la Société des Amis des Sciences et des Lettres de Poznań.

En procédant maintenant à l impression du manuscrit de l'étude sur les Statuts de Casimir le Grand la Société des Amis des Sciences se rend compte du fait qu'elle fait publier ainsi un ouvrage inachevé non seulement dans certains détails, mais aussi quelquefois dans ses parties essentielles. Cependant, vu le travail, si grand et tellement estimé, de Balzer, vu la richesse de son érudition et de sa pensée dont ses oeuvres sont habituellement remplies, il vaut sans doute la peine de faire publier, l'étude d'un maître aussi célèbre de la science polonaise, quoiqu'elle n'ait pas cette forme parfaite qui lui aurait été définitivement donnée par Balzer lui-même.

En outre, ce qui est de grand intérêt pour la science c'est la réponse à la question: „quelles étaient en effet les opinions de Balzer sur les Statuts de Casimir le Grand"? Il ne s'est pas prononcé jusqu'ici au sujet de leurs origines ni de leur composition; cette réponse ne peut donc ressortir que des pages de son étude consacrée aux Statuts. Nous avons appris seulement que pendant la polémique avec le prof. Stanisław Kutrzeba au sujet de son „Précis de l'Histoire des Institutions de la Pologne", Balzer a suivi l'opinion de Helcel, en s'opposant aux vues de R. Hube et de Fr. Piekosiński, sur lesquelles Kutrzeba avait basé les siennes[5]). Il y a seulement attiré l'attention sur le caractère général polonais des prescriptions dans un des articles et il a trouvé que „le seul moyen d'expliquer ce phénomène est d'admettre la thèse que, Casimir le Grand, à part les Statuts régionaux, avait également publié des Statuts généraux pour toute la Pologne". Il démontrait ensuite que „l'assemblée qui avait participé à laur rédaction a dû également être composée de membres représentant toute la Pologne". A ce sujet, il citait le texte cor-

[5]) O. Balzer: L'État Polonais pendant les premiers 70 ans du XIV-e et du XVI-e siècle Revue Trimestrielle d'Histoire, tome XXI, 1907, p. 211—212.

respondant de la chronique contemporaine de Janko z Czarnkowa, en l'interprétant justement à l'appui de sa thèse: „convocatis totius regni sui praelatis et nobilibus baronibus... iudicia iuri et rationi consona... de communi consensu praelatorum et baronum in scriptis redegit perpetuis temporibus observanda".

Le manuscrit de Balzer que nous publions maintenant se compose de 3 parties essntielles: La première intitulée par les éditeurs „La législation polonaise à l'époque des Piasts" devait être probablement une introduction à l'ensemble de l'ouvrage. Cette partie est inachevée et contient la caractéristique de la legislation polonaise aux temps des Piasts jusqu'à 1333. Une feuille détachée, jointe à ce chapitre et contenant une disposition pour la suite, prouve que cette partie devait encore s'occuper de la caractéristique des lois aux temps de Casimir le Grand. Le texte y est interrompu à la place la plus intéressante, il semble donc que Balzer s'est abstenu de faire des conclusions définitives jusqu'à ce qu'il aurait terminé l'étude de l'ensemble des Status. Peut-être aurait-il voulu placer, dans cette partie, ses opinions sur les orígines et sur les caractères généraux des Statuts. La deuxième partie, très vaste, que les éditeurs ont intitulé „Etude sur les textes latins des Articles de Wiślica des Statuts de Casimir le Grand" avait chez Balzer un titre partial: „II—textes latins, A. Articles de Wiślica". Elle constitue un ensemble; dans le 8-me groupe (à la fin) il y manque tout au plus quelques pages d'un aperçu synthétique sur la filiation des codes appartenant à ce groupe. Le titre original donné par Balzer prouve qu'il avait l'intention d'élaborer d'une façon semblable les Articles de Piotrków, c. à d. le Statut de la Grande-Pologne et ensuite tous les textes polonais des Statuts de Casimir le Grand. Comme il lui était impossible de le faire, la continuation de son oeuvre est un postulat pour l'avenir. Dans la deuxième partie, Balzer s'est occupé de la caractéristique de tous les textes latins des Articles de Wiślica soit du Statut de la Petite—Pologne, et il essayait d' établir la filiation de toutes les variantes de ces Articles par rapport au premier original. Faute de ce texte originaire et vu les nombreuses erreurs des écrivains et des copistes il admet comme le moins modifié le texte du Code Ossoliński I de 1400, le plus ancien qui nous soit connu (O_1). Il considère ce code comme une base pour la reconstruction du texte originaire, il s'en occupe donc tout spécialement. Il examine les codes particuliers surtout d'après leur forme extérieure. Ses descriptions minutieuses sont un travail de pionnier, qui permet de bien connaître chaque

code sans recourir à une nouvelle autopsie. Il compte les erreurs du texte-même, leurs genres, il fixe la manière de numéroter les articles et les inscriptions dans les rubriques au-dessus des articles, il cherche à définir le sujet législatif, il examine les formes stylistiques, les mots qui commencent les articles, les mots qui formulent la disposition du législateur, il examine l'ordre dans lequel les articles se suivent, leur réunion en groupes et les fragments d'articles homogènes mais partagés dans certains codes. Bref, il essaie de trouver certains traits caractéristiques et individuels qui permettent d'en tirer des conclusions quant à la parenté des codes particuliers des Status. En fixant ensuite, à l aide de la méthode du nombre respectif des erreurs, les groupes essentiels des codes apparentés, il essaie de les lier avec l'ancien prototype. Ce travail méticuleux et ingrat fut effectué avec beaucoup d'effort et d'initiative, il n'y a que l'absence des tables originales de filiation qui rend l'emploi de ses déductions assez difficile. Les tentatives des éditeurs de reconstruire des tables pareilles se sont heurtées contre des obstacles essentiels, dans l'interprétation des conclusions de l'auteur, ils se sont donc décidés de ne pas y joindre ces tables. Il faut ajouter encore que Balzer, en décrivant les codes, n'indiquait jamais leur provenance, ni l'histoire du manuscrit-même car ces descriptions se trouvent en quantité suffisante dans l'introduction à l'édition Ulanowski aux Collectanea ex Archivo Collegii Iuridici, tome II. Ces descriptions, avec celles de Balzer nous donnent une image complète de l'aspect extérieur des codes particuliers. En lisant les descriptions des codes, on voit que Balzer les connaît par autopsie, qu'il distingue les mains qui avaient fait des corrections ou des ratures. Ceci augmente la valeur de la II-e partie de l'étude de Balzer, car de nombreux manuscrits sont maintenant inaccessibles ou détruits. Il arrive très souvent que Balzer fixe les dates des codes particuliers autrement que les éditeurs des Collectanea ex Archivo Collegii Iuridici t. II et IV, quoiqu' il connaissait sans doute leurs solutions. En désignant aussi les codes particuliers du Statut de la Petite-Pologne (Articles de Wiślica), il emploie maintes fois d'autres signes d'abréviations; nous les avons donc placés à la fin de cette introduction, ce qui permet de les comparer avec les abréviations usitées jusqu'ici dans la littérature du sujet.

Nous ne pouvons faire que très peu de conjectures quant à l'opinion de Balzer concernant les problèmes généraux liés, avec les Statuts. L'auteur avait sans doute l'intention d'écrire un chapitre synthétique consacré à ces problèmes, mais malheureusement il

ne l'a pas fait, au préjudice de la science polonaise. Mais déjà dans la deuxième partie on peut s'apercevoir, que Balzer est disposé de suivre l'opinion de R. Hube ou de Z. Helcel, plutôt que celle de Fr. Piekosiński, B. Ulanowski, St. Kutrzeba ou A. Kłodziński, car il ne cite jamais les travaux de ces derniers. Il est idubitable que Balzer reconnaît la distinction et la différente façon dont furent publiés le Statut de la Petite-Pologne et celui de la Grande Pologne. Il rapporte ce dernier à l'assemblée de Piotrków. Il est difficile de décider, vu l'absence d'un chapitre synthétique, si Balzer avait abandonné en fait ses conceptions antérieures, concernant l'existence des Status généraux polonais. Son silence au sujet de cette hypothèse nous incline à conclure qu'il y aurait problament renoncé.

Enfin, la troisième partie de la présente étude, la plus importante et d'un mérite inappréciable pour la science, contient la reconstruction du texte authentique des Articles de Wiślica. Il est regrettable seulement que Balzer n'ait pas aussi fait une reconstruction pareille des Articles de Piotrków. Il faut remarquer que les Articles de Wiślica, d'après le système de Balzer, ne correspondent pas au „Statut originaire" de la Petite-Pologne de 1346-7, contenant 24 articles, car ils embrassent 106 resp. 107 articles; ils embrassent donc toutes les prescriptions de la Petite-Pologne et parfois aussi des prescriptions générales polonaises, provenant du règne de Casimir le Grand. Comme modèle pour cette reconstruction servit, nous venons de le dire, le code des Ossoliński I, où Balzer n'a fait introduire que quelques modifications, en donnant dans les renvois en lettres, toutes les variantes du texte de tous les codes qui se sont conservés. Comme Balzer se basait sur l'autopsie des textes, nous pouvons remarquer en nombreux cas que sa façon de déchiffrer le texte est différente de celle des éditeurs des Collectanea t. II et IV. L'exactitude scrupuleuse et la haute autorité scientifique de Balzer nous permettent d'accepter ses versions comme très probables et perfectionnées, d'autant plus que Balzer, qui connaissait auparavant les versions de B. Ulanowski, a pules envisager d'une façon critique. L'ordre dans lequel se suivent les articles reconstruits est le même que dans le texte des Ossoliński I Balzer sans le motiver d'une façon précise l'a admis comme conforme à l'ordre suivi dans le texte originaire. La composition typographique de cette partie s'écarte sous beaucoup de rapports des manuscrits de Balzer, car les éditeurs ont dû se soucier de la clarté et tenir compte des possibilités de l'imprimerie d'après-guerre.

Chaque article, pourvu d'un numéro d'ordre, est dans cette édition précédé d'un alinéa et suivi de deux alinéas. Le premier alinéa, précédant le texte de l'article, indique les textes des rubriques de l'article donné, dans tous les codes, ainsi que les nombres dont cet article y est pourvu. Le deuxième alinéa, c'est la reconstruction du texte originaire, pourvue de renvois en lettres et en chiffres. Les renvois en lettres sont rapportés en entier dans le troisième alinéa contenant des observations de toutes sortes faites par l'éditeur (dans ce cas par Balzer). Ce genre de composition permet au lecteur de se mettre rapidement au courant du texte de l'article qui l'intéresse et de toutes ses variantes.

En éditant cet ouvrage d'Oswald Balzer, bien qu'inachevé et incomplet, la Société des Amis des Sciences et des Lettres de Poznań est cependant convaincue qu'elle offre à la science une acquisition de grande importance. Que ce fruit du labeur de l'éminent maître soit, pour les historiens du droit, une impulsion à poursuivre les études sur le problème des Statuts de Casimir le Grand.

Zestawienie skrótów
użytych na oznaczenie tekstów łacińskich Objątku Wiślickiego *)

1 grupa:

O¹ = Os I = Kodeks Ossolińskich I-szy (1400 r.)
Pt³ = Ptrb. III = Kodeks Petersburski III-ci (1463 r.)

2 grupa:

B⁴ = B. IV = Kodeks Bandtkiego IV-ty (1460 r.)
J¹ = Jag. 326 = rkp. Biblioteki Jagiellońskiej (1405/7 r.)
Fl² = Flor = Kodeks Floriański (1453 r.)
Kr = Król. = Kodeks Królewiecki (1440 r.)
Pt¹ = Ptrb. I = Kodeks Petersburski I-szy (1432 r.)
Cz = Częst. = Kodeks Częstochowski (1423 r.)
St² = Stron II = Kodeks Stronczyńskiego II-gi (1474 r.)

3 grupa:

J² = Jag. I = Kodeks Jagielloński I-szy (1430 r.)
B² = B. II = Kodeks Bandtkiego II-gi (1450 r.)
O³ = Os. III = Kodeks Ossolińskich III-ci (1472 r.)
D³ = D. III = Kodeks Działyńskich III-ci (1472 r.)
O² = Os. II = Kodeks Ossolińskich II-gi (1434 r.)

4 grupa:

SV = SV = Kodeks Warszawski I-szy (ok. 1430 r.)
D² = D. II = Kodeks Działyńskich II-gi (1441 r.)
P¹ = P I = Kodeks Puławski I-szy (1452 r.)

5 grupa:

B¹ = B. I = Kodeks Bandtkiego I-szy (1444 r.)
Pt² = Ptrb. II = Kodeks Petersburski II-gi (1449 r.)
VB = VB. = Kodeks Warszawski II-gi (1454 r.)

6 grupa:

Sk² = Sier. II = Kodeks Sierakowskiego II-gi (ok. 1460 r.)
Fl¹ = Flor. = Kodeks Floriański (1453 r.)
St¹ = Stron I = Kodeks Stronczyńskiego I-szy (1452 r.)
D⁴ = D. IV = Kodeks Działyńskich IV-y (1457 r.)

7 grupa:

P² = P. II = Kodeks Puławski II-gi (1458 r.)
Sk¹ = Sier. I = Kodeks Sierakowskiego I-szy (ok. 1460 r.)
D¹ = D I = Kodeks Działyńskich I-szy (1460 r.)

*) Przy rozwiązywaniu skrótów podano na drugim miejscu skróty używane w Archiwum Komisji Prawniczej, t. II. Kraków 1921, następnie pełną nazwę odpowiedniego kodeksu i w nawiasie datę jego napisania.

8 grupa:

Sn^1 = Sintagmata I-e wydanie (druk przed 1489 r.)
Sn^2 = Sintagmata II-e wydanie (ok. 1489 r.)
Ł = Statut Łaskiego (1506 r.)
V^1 = Volumina Legum. wyd. I-e (1732 r.)
O^5 = rękopis z XVIII w. z Ossolineum
V^2 = Volumina Legum, wyd. II-e (1859 r.)

Inne skróty używane przez O. Balzera w jego pracy

OW = Objątek Wiślicki
OP = Objątek Piotrkowski
U I = Układ I OW zawierający 106 art. (np. O_1)
U II = Układ II OW zawierający 105 artykułów (np. J_1)
U III = Układ III OW zawierający 59 artykułów (np. B_1)
ZG = Zwód Główny, gdzie zespolono w niezróżnicowaną całość OW i OP, ale nie wykorzystano w całości OP (np. SV, D_1)
ZZ = Zwód Zupełny (np. B_2, O_3 D_3) posiada drugi typ, w którym dodano artykuły OP bez wyodrębnienia (np. Sn_1 Sn_2 Ł, V_1 V_2).
PB = Zwód, w którym obok OW mieści się wyodrębniony OP (np. Pt_1, Fl_2, St_2, O_2)

Liste des abrévations employées pour la désignation des textes latins des Articles de Wiślica *)

1-er grupe:

O¹ = Os I = Code Ossolinski I (année 1400)
Pt³ = Ptrb. III = Code Petersbourgeois III (1463)

2-me groupe:

B⁴ = B. IV = Code Bandtkie IV (1460)
J¹ = Jag. 326 = manuscrit de la Bibliothèque Jagellonne (1405—7)
Fl² = Flor = Code Floriański (1453)
Kr = Król. = Code de Koenigsberg (1440)
Pt¹ = Ptrb. I = Code Petersbourgeois I (1432)
Cz = Częst. = Code de Częstochowa (1423)
St² = Stron II = Code Stronczyński II (1474)

3-me groupe:

J² = Jag. I = Code Jagellon I (1430)
B² = B. II = Code Bandtkie II (1450)
O³ = Os. III = Code Ossolinski III (1472)
D³ = D. III = Code Działyński III (1472)
O² = Os. II = Code Ossolinski II (1434)

4-me groupe:

SV = SV = Code Varsovien I (vers 1430)
D² = D. II = Code Działyński II (1441)
P¹ = P I = Code de Puławy I (1452)

5-me groupe:

B¹ = B. I = Code Bandtkie I (1444)
Pt² = Ptrb. II = Code Petersbourgeois II (1449)
VB = VB. = Code Varsovien II (1454)

6-me groupe:

Sk² = Sier. II = Code Sierakowski II (vers 1460)
Fl¹ = Flor. = Code Floriański (1453)
St¹ = Stron I. = Code Stronczyński I (1452)
D⁴ = D. IV = Code Działyński IV (1457)

7-me groupe:

P² = P. II = Code de Puławy II (1458)
Sk¹ = Sier. I = Code Sierakowski I (vers 1460)
D¹ = D I = Code Działyński I (1460)

*) En expliquant les abrévations, on a fait placer en second lieu celles qui sont employées par les éditeurs des Collectanea ex Archivo Collegii Iuridici, tome II, Cracovie 1921, ensuite les noms entiers des codes correspondants et, entre parenthèses, la date de leur rédaction.

8-me groupe:

Sn^1 = Sintagmata édition I (imprimé avant 1489)
Sn^2 = Sintagmata édition II (imprimé vers 1489)
Ł = Code de Łaski (imprimé en 1506)
V^1 = Volumina Legum édition I (1732)
O^5 = Manuscrit du XVIIIe siècle à Ossolineum
V^2 = Volumina Legum, edition II (1859

Autres abrévations employées par O. Balzer dans son ouvrage.

OW = Les Articles de Wiślica
OP = Les Articles de Piotrków
U I = Composition première du OW contenant 106 articles (p. ex O_1)
U II = Composition II du OW contenant 105 articles (p. ex. J_1)
U III = Composition III du OW contenant 59 articles (p. ex. B_4)
ZG = Recueil Général où les Articles OW et OP sont fusionnés en un tout intégral, mais où OP n'est pas utilisé entièrement (p. ex. SV, D_1)
ZZ = Recueil Complet (p. ex. B_2 O_3 D_3) Il possède un second type où les Articles sont ajoutés sans être séparés des Articles OW (p. ex. Sn_1 Sn_2 Ł. V_1, V_2).
PB = Recueil qui contient OW et aussi OP, mais ce dernier est séparé. (p. ex. Pt_1, Fl_2, St_2, O_2)

Errata

Strona Page	Art. Art.	Wiersz Ligne	Winno być Lire	Zamiast Au lieu de
242	Praef.	4	pollere	polere
292	16	6	indignacionis;	indignacionis
313	25	43	extremam	extramam
319	26	4	nec	ne
333	30	9	et	te
350	35	7	asserens	saserens
367	44	3	propriam	propiam
372	47	3	Item	Item.
372	47	3	teneatur.	teneatur
404	58	6	districtus	discrictus
480	86	11	eandem	eadem
503	95	3	teneatur,	teneatur

I

USTAWODAWSTWO POLSKIE W DOBIE PIASTOWSKIEJ

Historia ustawodawstwa polskiego Piastowskiej doby wykazuje, na całej niemal przestrzeni tego czasu, zjawisko typowe dla innych także dawniejszych państw w początkowym stadium ich rozwoju: niezwykłe ubóstwo, rzucającą się w oczy wyjątkowość zabytków prawodawczych. Cokolwiek poza pocztem dochowanych po dziś dzień pomników tego rodzaju odliczymy na możliwe i prawdopodobne straty, jednej rzeczy nie będzie można zaprzeczyć: że funkcja ustawodawcza w ówczesnym życiu państwowym prawie że nie dochodzi do znaczenia, że ją przy najdokładniejszym wglądnięciu w rzecz zaledwie wyczuć można w oderwanych, doraźnych, niezmiernie rzadkich wypadkach. Uwzględniając czas od skłonu pierwszego tysiąclecia chrześcijańskiej ery, schodzący się niemal dokładnie z wystąpieniem Polski na widownię dziejową, aż do końca panowania Łokietka, zatem przestrzeń, obejmującą półczwarta stulecia, doliczymy się tu wszystkiego 46 zabytków, dających się, przy zastosowaniu różnorodnych kryteriów, zaliczyć w poczet pomników prawodawczych[1]); przeciętnie tedy jeden taki zabytek przypada na lat około ośm. A pośród nich pewna część, pochodząca bądź to od książąt polskich, bądź od papieży i cesarzy dotyczy urządzenia stosunku zewnętrznego Polski, do Niemiec lub Stolicy apostolskiej[2]); kilka innych, w sprawach wewnętrznych Polski, pojawia się w kształcie zatwierdzeń papieskich[3]). Odliczając jeszcze trzy akty, pochodzące od czynników nie książęcych[4]) tudzież trzy

[1]) Zestawienie chronologiczne por. Balzer, Corp. iur. Polon. med. aevi w Kwart. hist. 1891, 314 n. Wymaga ono jeszcze pewnych uzupełnień z powodu niektórych pominięć; uzupełnienia te uwzględniamy w poniższych zestawieniach.

[2]) Poddanie Polski pod protekcję Stolicy apostolskiej z 982—992 (Dagome Iudex), konstytucja gnieźnieńska Ottona III z 1000, przywileje protekcyjne Innocentego III dla księstwa krakowskiego z 1207 i dla księstwa kaliskiego z 1211, Honoriusza III dla księstwa kaliskiego z 1217, obediencja Leszka Białego wobec Stolicy apostolskiej z 1217, Ibid. nr 1, 3, 9, 12, 14, 14 a.

[3]) Aleksandra III zatwierdzenie uchwał Zjazdu łęczyckiego z 1181, Innocentego III zatwierdzenie testamentu Krzywoustego z 1210 i przywileju immunitetowego dla kościoła polskiego z 1211. Ibid. nr 8, 10, 11.

[4]) Konfederacje kilku miast wielkopolskich z 1302 i kilku miast śląskich z 1310 w sprawie ścigania złoczyńców, tudzież arbitracja Janisława w sprawie dziesięcin z nowin z 1330. Ibid. nr 33, 34, 37.

inne, książęce, ale co do autentyczności wątpliwe[5]), pozostanie wszystkiego, na cały okres przedkazimierzowski, 31 niewątpliwych aktów prawodawczych, wydanych przez miejscowych książąt bądź samoistnie, bądź z współudziałem wiecu w przedmiocie urządzenia wewnętrznych stosunków Polski lub poszczególnych jej dzielnic; z tego 11 znanych tylko w streszczeniu ze wzmianek kronikarskich lub dokumentowych[6]); pozostałych 20 dochowało się w pełnym tekście.

Najstarszy z całej grupy wymienionych tu aktów książęcych przypada na rok 1124, poczem do końca w. XII doliczymy się jeszcze trzech dalszych, przeciętnie zatem jeden zabytek przypada tu na lat ok. 20. W pierwszych trzydziestu latach stulecia XIII (do 1228) jeszcze się te zabytki pojawiają stosunkowo częściej, na ogół 6 razy[7]). Potem, na długiej przestrzeni ok. sześćdziesięciu lat następuje znamienny zastój; w czasie tym, prócz czterech ściśle ze sobą związanych, w krótkich odstępach po sobie wydanych przywilejów wolności kościoła dzielnicy małopolskiej[8]) wykazać zdołamy zaledwie dwa inne pomniki prawodawcze[9]). Dopiero od schyłku w. XIII (1286) ożywia się cokolwiek akcja ustawodawcza; w ciągu około jednego pięćdziesięciolecia odtąd do zgonu Łokietka naliczymy tu już 15 aktów. Ale znaczenie tej cyfry obniży się poniekąd, jeśli stwierdzimy, że 6 spośród nich przypada na dzielnicę śląską[10]) coraz bardziej w tym czasie oddzielającą się od reszty Polski; z innych ziem polskich dochowało się ich tylko 9. Z czasów po zjednoczeniu Polski r. 1306 aż do zgonu Łokietka dochowały się

---

[5]) Bolesława Chr. statut o stróży niewiadomej daty, Henryka Brodatego statut w przedmiocie pomocnego, virginale et viduale z 1237, Przemysła II statut przykazujący miastom ziemi kaliskiej brać prawo z Kalisza i organizujący tamże sąd wyższy prawa niemieckiego, Ibid. nr 2, 19, 22. O statucie Henryka Brodatego z 1237, o którego istnieniu czerpiemy jedyną wiadomość z Długosza, por. obecnie Abraham, Z dziejów prawa małżeń. w Polsce, Księga pamiąt. Orzechow. I, 55, 64.

[6]) Balzer, Corp. iur. Polon. med. aevi, nr 4, 5, 6, 7, 20, 24, 27, nadto Kod. dypl. Małop. I, nr 7; Mon. Pol. II, 855, 883, Helcel, Starod. prawa pol. pomn., I, str. 398.

[7]) Ibid. nr 13, 15—18, nadto przywilej borzykowski trzech książąt polskich, streszczony w bulli Innocentego III z 1211, kod. dypl. Małop. I, nr 7.

[8]) Kod. dypl. kat. krak. I, nr 41, 42, 43, 59.

[9]) Balzer, Corp. iur. Polon. med. aevi nr 20, 21.

[10]) Ibid. nr 23, 26, 27, 32, 35, 36.

wszystkiego trzy, w streszczeniu tylko znane nam akty, które zaliczyć można w poczet zabytków prawodawczych[11]).

Co do treści zabytki te dotyczą rozmaitych spraw i przedmiotów. Kilka, zwłaszcza najstarszych, urządza sprawę następstwa tronu, jak ordynacja Krzywoustego z 1138 i uchwały łęczyckie z 1180[12]). W związku z nimi jako normę dotyczącą prawno-państwowego stanowiska Polski przytoczyć można uchwałę sulejowską z 1318 w sprawie przywrócenia królewskości[13]), a pod pewnym względem także postanowienie wiecu chęcińskiego z 1331, przekazujące władzę namiestniczą w dzielnicach wielkopolskiej i sieradzko-kujawskiej królewiczowi Kazimierzowi[14]), choć jest to już raczej zarządzenie administracyjne, o skuteczności z góry na pewien tylko czas obliczonej. W interesie wiary i pożytku religii wychodzi edykt Bolesława Kędzierzawego z przed r. 1161 o skutkach przyjęcia wzgl. nieprzyjęcia chrześcijaństwa przez ludność podbitych ziem pruskich[15]) tudzież uchwała sulejowska z 1318 w sprawie ścigania Beguinów i Beguardów, łącznie z uchwałą o zmianie opłaty świętopietrza[16]). Stosunkowo częściej dotykają przechowane zabytki spraw skarbowych, przede wszystkim danin i innych świadczeń na cele państwa. Zaliczymy tu wątpliwy zresztą co do autentyczności statut Bolesława Chrobrego o stróży[17]), Bolesława Krzywoustego z 1124 o daninach i obowiązkach wojennych na Pomorzu, Bolka I świdnickiego statut z 1296—1301 w przedmiocie świadczeń podatkowych[18]) i Łokietka statut z 1298 o daninie ziemi kaliskiej na naprawę mostu w Kaliszu[19]); łączy się z nimi przedmiotowo statut górniczy Leszka Białego z 1221/4[20]). Sprawy utrzymania porządku i bezpieczeństwa publicznego dotyczą dwa akty Łokietka z 1298 i 1299, nadające kilku miastom wielkopolskim prawo ścigania i karania złoczyńców[21]). Organizacji władz i to prawa niemiec-

[11]) Mon. Pol. II 855, 883; Helcel, Starod. prawa pol. pomn. I. 398, Mon. Pol. II, 855.

[12]) Balzer, Corp. iur. Polon. med. aevi nr 5, 7.

[13]) Por. Abraham, Stanow. Kurii papies. wobec koron. Łokietka, Ks. pamiąt. Uniw. lwow. w 500 roczn. założ. Uniw. Jagiell., 6 n.

[14]) Mon. Pol. II 855.

[15]) Balzer, Corp. iur. Polon. med. aevi nr 6.

[16]) Mon. Pol. II 883; por. Abraham, Stanow. Kurii pap. 12.

[17]) Balzer, Corp. iur. Polon. med. aevi nr 2.

[18]) Ibid. nr 27.

[19]) Ibid. nr 30.

[20]) Ibid. nr 16.

[21]) Ibid. nr 28, 31.

kiego dotyczą tylko dwa stosunkowo późne akty, jeden, podejrzany co do autentyczności, Przemysława II z 1283 w sprawie ustanowienia najwyższego sądu tegoż prawa w Kaliszu[22]), i drugi, śląski, Mieszka i Przemka opolsko-raciborskich co do ustanowienia takiegoż sądu w Raciborzu[23]). Osobnej, szczególnej czynności innej władzy, kancelarii książęcej, dotyczy wydany ok. roku 1286 statut Przemysława II o pieczętowaniu dawniejszych przywilejów nową pieczęcią tegoż władcy[24]).

Najliczniejszy poczet zabytków ustawodawczych z późniejszej doby tego czasu stanowią przywileje ogólne na rzecz poszczególnych stanów. Poczyna się ich szereg uchwałą łęczycką z 1180, nadającą dobrom kościoła częściowy immunitet[25]), a idą potem w kolei lat dalsze przywileje na rzecz kościoła: borzykowski z 1210[26]), wolborski z 1214/15[27]), Laskonogiego z 1228 dla kościoła dzielnicy małopolskiej[28]), cztery temuż samemu kościołowi przez Bolesława Wstydliwego udzielone przywileje z 1254—1258[29]), wreszcie wielki przywilej Henryka głogowskiego z 1298 dla kościoła wielkopolskiego[30]). Charakter częściowych uprawnień nadanych w tym czasie kościołowi, przedstawiają statut Konrada mazowieckiego z 1220—1232 o sposobie płacenia dziesięcin przez ludność wiejską[31]) i Kazimierza łęczycko-kujawskiego o wolności darowizn na rzecz kościoła z 1250 lub 1252[32]). Prawie że niespodziewanie odcina się w tym szeregu łask na rzecz kościoła statut z czasów Łokietka (1306—1326) wzbraniający ludności wolnej dóbr świeckich przenosić się do posiadłości duchownych[33]). Obok kościoła

[22]) Ibid. nr 22.
[23]) Ibid. nr 23.
[24]) Ibid. nr 24.
[25]) Ibid. nr 7.
[26]) Wzmianka i treść w bulli Innocentego III, Kod. dypl. Małop. I, nr 7.
[27]) Balzer, Corp. iur. Polon. med. aevi nr 13.
[28]) Ibid. nr 18.
[29]) Kod. dypl. kat. krak. I nr 41, 42, 43, 59.
[30]) Balzer, Corp. iur. Polon. med. aevi nr 29.
[31]) Ibid. nr 15.
[32]) Ibid. nr 20.
[33]) Na statut ten nie zwrócono dotąd w nauce naszej uwagi. Wiadomość o nim, jako niedawno wydanym, a zarazem dokładną stosunkowo jego treść podaje statut synodalny z r. 1326, Helcel, Starod. prawa pol. pomn. I, 398. Data synodu określa końcową granicę czasu, w którym statut ten mógł być wydany, wzmianka zaś, że obowiązuje in terris Polonie wskazuje, że mógł się pojawić dopiero po zjednoczeniu ziem polskich 1306 r. Prawdopodobnie bliższym jest granicy końcowej

uzyskuje w tym czasie przywileje ogólne dla siebie także i warstwa rycerska, pierwsze przywileje ziemskie, jakie się pojawiają w Polsce, tylko że nie tak jeszcze liczne, jak w grupie poprzedniej kościoła dotyczącej: tak rycerstwo małopolskie wielkie przywileje ziemskie Laskonogiego z 1228 i Wacława II z 1291, a ziemia łamysłowska przywilej Bolka lignickiego z 1323[34]). Wreszcie zjawiają się także w pokaźnej ilości przywileje żydowskie, jeden Bolesława kaliskiego z 1264 dla Żydów wielkopolskich, i trzy śląskie: Bolka I świdnickiego z 1295, Henryka III głogowskiego z 1299 i Bolka II świdnickiego z 1328[35]).

Ten przegląd dochowanych zabytków rzuca wiele znamiennego światła na charakter i kierunek ówczesnej akcji ustawodawczej, na jej rolę i funkcje, jakie spełniała w kształtowaniu się ówczesnego życia prawnego narodu i państwa. Potwierdza przede wszystkim zaznaczony na wstępie pogląd, że akcja ta była w owym czasie jakby w uśpieniu i skutkiem tego tak nieliczne pozostawiła po sobie ślady. Nie dla tego, żeby nie było organu, powołanego do jej wykonywania. Był nim w zasadzie książę, opatrzony pełnią daleko sięgającej władzy, jaka się skupiała w pojęciu pierwotnego ius ducale, w urządzeniu stosunków państwowych mocen wolę swoją objawiać według własnego rozumienia, co najwyżej za radą swoich czestników, stojący nawet ponad zwyczajowym prawem, jakie w społeczeństwie wytworzyła wiekowa praktyka dawniejsza. Ale z tej władzy ustawodawczej, jaka w oderwaniu tkwiła w jego dostojeństwie władczym, nie było po części potrzeby, a po części możności korzystania. Nie ma wskazówek, żeby w ówczesnym społeczeństwie, zwłaszcza najstarszej doby, wytworzyło się przeświadczenie, że jego stosunki prawne winny być urządzone w sposób, w pierwiastkowym ujęciu rzeczy uchodzący za sztuczny, tj. przez wydaną z góry, trwale obowiązywać mającą normę; co w tej mierze uchodzić mogło za rzecz potrzebną, to wypełniał zwyczaj prawny, z dawnych czasów przejęty. A gdyby nawet przyjąć, że przeświadczenie takie zaczęło już kiełkować, niski stan kultury, proste kształty życia społecznego tych czasów stanąć musiały na zawadzie, po części nawet ze względów technicznych, rozwojowi akcji ustawodawczej. Z drugiej strony wola księcia znachodziła pełną możność urzeczywistnienia przez jego zarządzenia szczególne, od wypadku do wypadku stosowane, zatem przez zwykłe akty rządowe, niekierowane żadną z góry wydaną formalną normą ogólną, i przez

[34]) Balzer, Corp. iur. Polon. med. aevi nr 17, 25, 35.
[35]) Ibid. nr 21, 26 ,32, 36.

to właśnie bardziej swobodne, niekrępowane, w miarę zmieniających się stosunków czy potrzeb również dające się zmieniać i dostosowywać do nich bez żadnych szkopułów i przeszkód zewnętrznych.

Tak ułożyły się te stosunki w zaczątkach; w późniejszym nieco rozwoju zmieniła się rzecz pod jednym tylko względem. Kiedy z trwałym podziałem państwa po zgonie Krzywoustego, wśród ciągłych walk i zatargów książąt samych, przyszło osłabienie ich stanowiska i faktycznej władzy, przedniejsze warstwy społeczeństwa, duchowieństwo i rycerstwo, rzuciły się do wyzyskania nadarzonej sposobności, żeby przez stopniowe ograniczenia atrybucji władców, a zarazem przez usunięcie pewnych obowiązków, jakim dotąd wobec nich podlegały, zapewnić sobie wpływ na tok spraw publicznych i zdobyć osobne przywileje stanowe. Pod naciskiem konieczności ustępowali książęta w krytycznych dla siebie chwilach, kiedy tok wypadków dziejowych wprowadził ich w trudne położenie, albo wskazywał na konieczność szukania oparcia u możnych swojej ziemi. Ci znowuż zdawali sobie dokładną sprawę, że nie wystarczy poprzestać na ustępstwie jednorazowym, wskazanym potrzebą chwili; że książęta, znalazłszy się później w korzystniejszym położeniu, mogliby to ustępstwo cofnąć; że więc należy obwarować je z góry pewnymi rękojmiami, któreby zapewniały stałe na przyszłość stosowanie tego czego im książęta w takiej krytycznej dla siebie chwili ustąpili. Okazywała się, jednym słowem, potrzeba wyraźnego sformułowania ustępstw, do jakich skłonili się książęta, ujęcia ich treści w redakcję piśmienną, zapewniającą z góry stosowanie odnośnych postanowień na dalszą przyszłość. Taką jest geneza ogólnych przywilejów stanowych, jak się one zaczynają pojawiać częściowo już u schyłku w. XII, a przede wszystkim od początków stulecia XIII. W tej grupie, w przeciwstawieniu do dawniejszego poglądu, po raz pierwszy toruje sobie uznanie zasada, że nowo ustalona norma prawna winna być ujęta w osobny akt ustawodawczy; formalna czynność legislacyjna staje się tu koniecznością. Tym tłumaczy się stosunkowo znaczna ilość przywilejów ogólnych, jakie się dochowały z tego czasu. Ze względu na ten liczniejszy ich poczet, na jednorodną ich lub pokrewną treść, na ustalone już co do nich, jak się właśnie okazało, przekonanie o konieczności ujęcia ich w kształt przepisu ustawowego, można je wyłączyć w osobną grupę, uznać za odrębny typ, który przeciwstawia się dość wyraźnie innym zabytkom prawodawczym tego czasu.

Zabytki pozostałe nie dadzą się już zgrupować w jakąś formalnie czy rzeczowo ściślej wiążącą się grupę czy też kilka grup. Jak początkowo, w monarchii Bolesławów, tak też i teraz, w dobie podziałów, dotyczą one rozmaitych przedmiotów, stosunkowo jeszcze najczęściej pewnych szczegółów prawa państwowego, lub dokładniej mówiąc, prawnych stosunków panującego rodu, tudzież spraw skarbowych, danin i powinności należnych władcy. Książęta, o ile tu sięgają do ustawowego urządzenia pewnych spraw, zajmują się przede wszystkim tym, co ich najbliżej obchodzi, co wiąże się bezpośrednio z osobistym ich interesem. Cała wielka dziedzina sądowego prawa, prawo prywatne, karne czy procesowe, ustawodawstwem tym niemal zupełnie nie jest dotknięte. Jeśli w zabytkach prawodawczych tego czasu natkniemy przypadkiem na jakiś przepis, mający znaczenie także w dziedzinie prawa sądowego, to tylko dla tego, że wywołała go jakaś inna, uboczna potrzeba, n. p. konieczność ustępstwa na rzecz pewnej warstwy, która uzyskała przywilej stanowy. Zresztą cała dziedzina tego prawa stoi pod rządem wytworzonych z dawna norm zwyczajowych, które książe, o ile uzna za potrzebne zmienić, przetwarza nie przez ogólne przepisy ustawodawcze, jeno przez orzecznictwo w sądach swoich stosowane. Ale i co do tych przedmiotów, jakie objęło ustawodawstwo ówczesne, nie widać jakiejś myśli przewodniej, jakiejś jednolitej linii postępowania, nie tylko pod względem przedmiotowym, ale i formalnym, nie tylko u zmieniających się osób władców i w różnych terytoriach, ale nawet u tego samego księcia, panującego tej samej ziemi. Nie znaleźć śladu jakiejś obmyślanej z góry, konsekwentnej akcji prawodawczej; nie doszukać się zabytku, któryby chociaż pewien kompleks spraw przepisami swoimi ogarnął; nie ma prawie nawet takiego, któryby jedną sprawę wszechstronnie i gruntownie urządził. Urządza się tylko oderwane szczegóły, jakie bądź, raz te raz inne, nieraz w tym sposobie, że nawet trudno orzec, czy ma się do czynienia z ustawą w ścisłym tego słowa znaczeniu, czy z jednorazowym zarządzeniem administracyjnym. Nie ma też śladu, żeby poczucie konieczności ustawowego normowania stosunków przybrało choć cokolwiek na sile w porównaniu z dobą najstarszą. Zarządzenia ustawowe zjawiają się tylko przygodnie, w miarę jak się na to złożą chwilowe okoliczności, zależnie od woli władcy; kiedy indziej taka sama jakościowo sprawa nie zostaje wciągnięta w zakres ustawodawczej akcji i rozstrzyga się dowolnie według każdorazowego uznania księcia. Prawodawstwo ówczesne, jak w pozostawionych po sobie zabytkach jest wyjątkowym, tak w prze-

jawach swej działalności jest przypadkowym i zawsze dorywczym. Przydać do tego, że w całej grupie niniejszej, ustawodawcza akcja dzielnicowej doby nie przybiera zgoła na wydatności; po odliczeniu przywilejów stanowych pozostała ilość zabytków w zestosunkowaniu z odpowiednim czasem daje taki sam niemal niski wykładnik, jak w dobie pierwotnej.

Nie można wątpić: sprawa rozwoju ustawodawczej akcji, poza jedynym nowym kształtem przywilejów stanowych, nie posunęła się w tym czasie ani o krok naprzód w porównaniu z stosunkami dawniejszymi. Utrzymuje się bez zmiany dawniejszy zasadniczy pogląd na jej charakter i podrzędne znaczenie jej misji; cokolwiek zaś w tym czasie podlegało stopniowemu przekształceniu w kulturalnym życiu narodu, w jego ustroju wewnętrznym, w poglądach na charakter państwowości i jej posłannictwo, to wszystko nie wystąpiło jeszcze z dostateczną siłą, żeby wywołać pod tym względem jakąś istotniejszą, głębiej sięgającą zmianę. Gdyby zresztą przyjąć nawet, że do zmiany takiej parł nowo kształtujący się układ stosunków, nie będzie można przeoczyć, że nasunęła się inna nowa przeszkoda, jakiej w tak szerokim zakresie nie znały czasy pierwotne: rozbicie dzielnicowe państwa, skutkiem którego siły poszczególnych dzielnic trawiły się i zużywały w licznych, ciągle powrotnych walkach między sobą i z wyzyskującymi te antagonizmy sąsiadami. Do podjęcia spokojnej, organizacyjnej pracy, opartej o rozwiniętą na szerszy rozmiar, na dalszą metę obliczoną akcję ustawodawczą brakło warunków i sposobności.

W zaraniu XIV stulecia dokonało się wreszcie trwałe zjednoczenie znacznej części ziem polskich w jednolitym państwie, wnet potem królestwie Łokietkowym. Był to czas, w którym stosunki życia społecznego przybrały już kształt bardziej złożony i silniej zróżnicowany, w którym, skutkiem zapoczątkowanej od przeszło pół wieku kolonizacji na prawie niemieckim przetwarzały się gruntownie warunki życia gospodarczego w Polsce; samo też zjednoczenie nasuwało nowe, pierwszorzędnie doniosłe zagadnienia prawnopaństwowej natury do rozwiązania. Wyłaniała się potrzeba wzajemnego zestosunkowania i uzgodnienia ze sobą tych wszystkich spraw, wprowadzenia do nich ładu i porządku, albo przynajmniej zapoczątkowania akcji, którąby do tego celu prowadziła. Porządkująca ręka organizatora stała się wskazaniem dziejowym. Środki do tego celu mogły być rozmaite; jako najdoskonalszy formalnie, rzeczowo w skutkach najtrwalszy, i taki, do którego społeczeństwo po

półczwarta wieku cywilizacyjnego rozwoju można było uważać za przygotowane, przedstawiała się akcja ustawodawcza, na szerszy rozmiar zakrojona.

Nie można powiedzieć, żeby Łokietek tych swoich zadań organizatorskich nie doceniał zgoła. Owszem podjął niektóre i urzeczywistnił je z najlepszym skutkiem. Dość wskazać na zapoczątkowane i przeprowadzone rzeczywiście zespolenie podwładnych mu ziem w jednolitą całość państwową[36]), mimo uprzedni ich półtorawiekowy rozdział, mimo wypływające stąd z istoty rzeczy pewne dążności separatystyczne. Gdyby nie było innych, sam już ten jeden czyn byłby tytułem niespożytej zasługi dziejowej, bo zapobiegł rozbiciu i stworzył podwaliny przyszłej potęgi państwowej Polski. A obok niego grupują się jeszcze inne, po części rzeczowo z nim związane: więc stopniowo przeprowadzona organizacja przedniejszych urzędów nadwornych jako centralnych organów państwowych, więc odpowiednie zużytkowanie wprowadzonej przez Wacławów, zrazu częściowo dla innych celów, instytucji starostów jako organów miejscowego zarządu w państwie[37]). Ale nie widać, żeby ogarnął całość swojego posłannictwa pod tym względem. A ponadto, o ile działa jako organizator w wspomnianych, czy zresztą innych kierunkach, czyni to sposobem zdawna stosowanym: przez każdorazowy bezpośredni objaw woli monarszej, bez wydawania ogólnych, stałych norm na przyszłość, nie sięgając do akcji ustawodawczej w ścisłym tego słowa znaczeniu. Znamienną jest rzeczą, że z całego blisko trzydziestoletniego okresu jego rządów zachowała się do naszych czasów wiadomość o trzech tylko zabytkach, które uznać można za pomniki prawodawcze[38]); przypomnijmy zaś, że jest to czas, w którym na procent możliwych strat odliczać można już daleko mniej, aniżeli w stuleciach poprzednich. Sądząc z liczby tych zabytków w zestosunkowaniu ich z odpowiednim czasem, trzeba będzie stwierdzić rzecz zastanawiającą: że napięcie akcji prawodawczej w czasie Łokietkowych rządów jest słabsze jeszcze, aniżeli w w. XIII, czy nawet w pewnych okresach stuleci poprzednich. A i te trzy zabytki są tak samo dorywcze, przygodne, żadną wspólną myślą nienatchnione, jak prawodawcze akty czasów dawniejszych.

[36]) Por. Balzer, Królestwo Polskie 1295—1370, II, 129 n., 321 n.
[37]) Ibid. II, 216 n., 420 n.
[38]) Por. str. 3.

Ten brak jakichkolwiek widoczniejszych usiłowań i czynów w tym kierunku tłumaczy się pospolicie uwagą, że Łokietek zanadto był zaprzątnięty trudnościami zewnętrznymi, na jakie natknęła Polska w pierwszych czasach po zjednoczeniu, żeby równocześnie oddać się wszechstronnej pracy organizacyjnej na wewnątrz, a zwłaszcza żeby stworzyć ustawowe podwaliny dalszego jej życia prawnego. Spostrzeżenie to postawić należy conajmniej pod znakiem zapytania. Niewątpliwie trudności zewnętrzne, z którymi przyszło walczyć Łokietkowi, były liczne i wielkie: trwająca przez cały czas jego panowania w zjednoczonej Polsce dyplomatyczna walka z Luksemburgami czeskimi, a po części i Piastami głogowskimi o dostojeństwo królewskie i samo panowanie nad Polską, z Krzyżakami o ważne i obszerne skrawy ziem polskich, pod koniec życia, z tym ostatnim przeciwnikiem ciężka, przeciągła walka orężna. Ale były dłuższe okresy pokoju, w których niezależnie od prowadzonej walki dyplomatycznej dała się przecież zapoczątkować i zapewne przeprowadzić jakaś na szerszy rozmiar i głębiej sięgająca akcja ustawodawcza. Widocznie stanęły temu na zawadzie jakieś inne jeszcze przeszkody. Może nie odbiegniemy daleko od prawdy, przyjmując, że Łokietek sam nie miał dla tej sprawy należytego zrozumienia, że nie potrafił się zdobyć na inicjatywę w tej mierze, tym mniej zaś na sformułowanie jakiegoś programu i jego przeprowadzenie. Większą częścią życia swojego i działalności należał ten władca do dawnej jeszcze doby dzielnicowego rozbicia, wychował się w kręgu poglądów na zadanie władcy, jakie podówczas panowały, pod wpływem tych poglądów urabiał sobie zasady rządzenia. Ten świat dawniejszy, z którego wyszedł, nie zdobył się sam na jakieś uporządkowane prawodawstwo, nie doprowadził nawet do tego, żeby ocenić jego znaczenie. Jego wychowanek, natchniony przez Przemysła, przerósł i tak całą rzeszę dzielnicowych współrodowców, że jako cel życia wytknął sobie zjednoczenie Polski i do celu tego z nieugiętą, żelazną dotarł konsekwencją; nie dziwić się, jeżeli w innych względach, nie wzniósł się ponad poziom, na którym postawiły go warunki życiowe, jeśli mu wystarczyły formy i sposoby rządzenia, wśród których wzrósł i do których nawykł. Takim sposobem brak inicjatywy w podjęciu dzieła ustawodawczego trzeba będzie związać wprost — z indywidualnością Łokietka.

Przyszła po Łokietku indywidualność — Kazimierza Wielkiego. Zabytki ustawodawcze, dochowane z czasów panowania tego króla, wyosabniają się, zarówno kształtem jak i treścią wewnętrzną, w dwie, wybitnie różniące się grupy. Jedne z nich stanowią ustawy, które nazwać można szczegółowymi, bądź to dlatego, że podają tylko krótki przepis co do pewnej szczególnej sprawy, bądź też, o ile nawet są obszerniejsze, dotyczą pewnego wyosobnionego stosunku prawnego, albo pewnej osobnej instytucji, czy też wreszcie odnoszą się do pewnej osobnej warstwy społecznej. Należą tu w chronologicznym porządku[39]).

[39]) Na tym rękopis urywa się, poczem następuje notatka ręką O. Balzera:

„Teraz spis ustaw szczeg. Potem wszyst. ich właść. Potem to w czem odpowiadają czasom dawn. i ewent. różnice i postęp już w tym dziale. Potem stat. ziem".

II

STUDIUM NAD TEKSTAMI ŁACIŃSKIMI OBJĄTKU WIŚLICKIEGO STATUTÓW KAZIMIERZA WIELKIEGO

1. Grupa O_1 Pt_3

Zaczynamy od najstarszego ze wszystkich, jakie dochowały się do naszych czasów, kodeksu O_1. Pisał go kopista o słabej widocznie inteligencji, zdaje się, że nawet nie dość gruntownie wprawny w łacinie; stąd wielka ilość błędów w kodeksie, których doliczyliśmy się 547, z czego 370 indywidualnych, niepowtarzających się w jakimkolwiek innym kodeksie. Najczęściej polegają one na mylnym odczytaniu wyrazu, w miejsce którego wstawiona zostaje błędna forma, przypominająca jednak brzmieniem wyraz poprawny; bądź też na opuszczeniu pewnych krótszych lub dłuższych ustępów skutkiem przeskoku między dwoma identycznymi wyrazami tekstu. W kilku wreszcie wypadkach pisarz, natknąwszy na niepokonane dla siebie trudności w odczytaniu, pozostawił odpowiednie puste miejsce w rękopisie.

Rękopis ten należy do nielicznych kodeksów, które podają tekst OW-go w zupełnym wyodrębnieniu, nie uwzględniając wcale OP-go. Całość uwzględnionego materiału statutowego liczy tu, prócz przedmowy: Non debet reprehensibile, 106 artykułów. Nie brak tu ani jednego artykułu, który w jakimkolwiek tekście późniejszym przytoczony byłby jako część składowa OW-go. Natomiast jest jeden artykuł, którego — z jedynym jeszcze wyjątkiem — nie podaje żaden inny tekst późniejszy, t. j. art. 53: Contingit sepius. W rozdziale materiału na poszczególne artykuły widnieje dość wyraźnie myśl koncentracji: niektóre postanowienia, bądź przydługie, bądź złożone z kilku pokrewnych, ale przecież rzeczowo wyróżniających się części, takie, które w wielu kodeksach późniejszych rozbite są na kilka (od 2—4 wyjątkowo nawet do 6) osobnych artykułów, występują tu, każda z osobna, jako jednolity, niezróżnicowany artykuł. Dotyczy ta uwaga przede wszystkim następującej siódemki artykułów: 25 Prava consutudine, 32 Ut quilibet alium, 35 Quoniam omnis, 47 Item pro curru, 57 Preterea ut calumpniis, 75 Cum prescripcio i 103 Item quacunque morte. Wszystkie artykuły podane są w całkowitym brzmieniu; tylko art. 82 Franciscus neptem jest zdefektowany: urywa się mniejwięcej w połowie, w środku rozpoczętego zdania, nie dając żadnej pełnej myśli.

Artykuły ułożone są w pewnym porządku czyli systemie, który określiliśmy poprzednio jako właściwość UW-go I, a którego charakterystykę podamy na dalszym miejscu[1]) a który zwać będziemy odtąd po krótce układem pierwszym (U. I); według tego układu znaczymy odpowiednimi cyframi porządek artykułów w całym ustępie niniejszym, poświęconym omówieniu grupy 1, w przeciwstawieniu do odmiennych układów, jakie podają przekazy tekstowe do późniejszych grup należące. Kilka początkowych artykułów naszego kodeksu ma liczbowanie; zachodzą tu jednak pewne myłki. Zarówno przedmowa jak i następujący zaraz po niej art. 1 określone są każde z osobna, jako capitulum primum. Art. 2 niema żadnej cyfry, ale uwzględniony jest w liczeniu, gdyż następny podany jest jako trzeci. Natomiast art. 5 nie tylko nie ma podanej liczby porządkowej, ale nie jest także uwzględniony w liczeniu; skutkiem tego następujące potem art. 6—8 opatrzone są liczbami 5—7. Na art. 8 (7) urywa się numeracja; nie ma jej cała dalsza część kodeksu aż do końca. Wobec tych wszystkich właściwości przyjąć można jako rzecz bardzo prawdopodobną, że we wzorze, na którym oparł się tekst niniejszy, nie było żadnego liczbowania, i że dopiero sam kopista podjął myśl przeprowadzenia jej, poczem jednak wnet ją zarzucił, nie zdoławszy zresztą nawet co do początkowej części wywiązać się z zadania w sposób zadawalniający.

Natomiast prawie że z bezwzględną konsekwencją przeprowadzone jest w całym kodeksie rubrykowanie artykułów. Są to rubryki indywidualne, przydane każdemu artykułowi z osobna, określające przedmiot którym się zajmuje lub sumaryczną treść jego postanowienia; ujęcia rzeczy z ogólniejszego, systematycznego stanowiska, zestawiającego szereg sąsiednich artykułów w pewne większe grupy pod pewnym wspólnym określeniem nie spotykamy tu zgoła. Brakuje rubryk tylko przy art. 1, który poprzestaje na napisie: Capitulum primum, tudzież przy art. 56, który żadnego nie nosi napisu, ale ma ponad sobą puste miejsce, pozostawione widocznie dla późniejszego uzupełnienia rubryki. W podanym tu brzmieniu rubryki te nie wykazują podobieństwa czy związku z rubrykami któregokolwiek ze znanych nam innych kodeksów[2]). Stylizacja

[1]) Por. str. 46 nn.

[2]) Wyjątek stanowi tylko rubryka art. 103 De morte casuali zgodna z rubryką odpowiednią, rubryką B2 i P2, a ponadto, w rozszerzeniu przez pewne dodatki końcowe, z rubrykami O3 D3 Pt2 i P1. Zgodność nie jest tu niewątpliwie wynikiem przejątku, jeno wypłynęła z samoistnego w kodeksach tych zużytkowania słów określających w samym statucie przedmiot postanowienia.

ich jest w wielu wypadkach dość nieudolna, często ociężała, nieraz błędna, nawet jeśli przyłożyć tu miarę wymogów łaciny średniowiecznej; widocznie twórca ich walczy z trudnościami językowymi, które też nie zawsze udawało mu się pokonać dość fortunnie. Wystarczy przytoczyć dla przykładu rubrykę art. 2: Ad regis presenciam qui citati negligere presumant, albo rubrykę art. 57: De violencie culpa et de defamacione et furti. Wszystkie te właściwości przystają dobrze do tego poziomu inteligencji i znajomości języka, jakie kopista nasz ujawnił w przepisywaniu samego tekstu statutów; zapewne tedy będzie można uznać jako usprawiedliwiony wniosek, że tekst rubryk, podobnie jak i liczbowanie początkowych artykułów jest własnym jego tworem, a w ślad za tym, że we wzorze na którym się opierał, bądź to istniały rubryki odmienne, bądź też nie było ich wcale. Znowuż zaś z dwu tych ostatnich przypuszczeń trzeba będzie uznać drugie jako bardziej zasadne. Przy małej bowiem samodzielności i wprawie językowej kopista byłby zapewne wolał przepisać gotowe rubryki, gdyby je był znalazł we wzorze; jeżeli tedy podjął pracę tworzenia rubryk, to snać dlatego, że nie było ich we wzorze. Wszystkie te wnioski popiera dość znamiennie przytoczony poprzednio szczegół o pozostawionym na rubrykę pustym miejscu nad art. 56. Ponieważ rubryki omawianego tu typu składają się ze znaczniejszej ilości wyrazów, a przyczyną opuszczenia, przy celowym pozostawieniu miejsca, mogłaby być chyba nieczytelność słów, przeto, wychodząc z założenia, że sam wzór posiadał już gotową rubrykę, należałoby przyjąć, iż nieczytelne były tu wszystkie po kolei wyrazy lub przynajmniej znaczniejsza ich część, co jest wysoce nieprawdopodobnym. O ile zaś przyjąć, że nieczytelnym był ten lub ów wyraz, kopista byłby chyba postąpił w sposób tylokrotnie w opisie swoim zastosowany: byłby bądź to podał jakiś wyraz podobny, chociażby zmyłony lub niedostrajający się do treści zdania, bądź też, w najgorszym razie, zostawił wolne miejsce na jedno czy dwa słowa, przepisując wiernie resztę rubryki. Przy tej czy owej przesłance nie wytłumaczymy tedy racji pozostawionego pustego miejsca na całą rubrykę. Inna rzecz, jeśli przypuścimy, że wzór rubryk nie posiadał i że tworzył je dopiero sam kopista. Mogły mu się tu nasunąć trudności w sformułowaniu tekstu, lub wątpliwości, czy go ująć w taki czy inny kształt; odkładając tedy decyzję na czas późniejszy, pozostawił puste miejsce na dodatkowe wpisanie rubryki.

Występujący przed nami po raz pierwszy w tym kodeksie materiał statutowy OW-go ujęty jest w poszczególnych artykułach w rozmaite kształty zewnętrzne. Wyróżnić w nim można z tego stanowiska przede wszystkim dwie grupy. Jedna, odpowiednio do zwykłej metody stylizowania przepisów ustawowych, zawiera normy ogólne, według których rozstrzygane być mają wszelkie podpadające tu wypadki szczególne; w ślad za tym nie podaje w zasadzie indywidualnych imion jakichkolwiek osób. W dwu tylko wypadkach, chcąc przykładowo wymienić tę czy ową osobę, w stosunek prawny wchodzącą, sięga przepis do wymienienia imion: tak w art. 41: opponit, quod quia Petrus vel Johannes in partibus remotis est constitutus, i w art. 53: Contingit sepius quod Petrus citat Johannem itd. W obu razach na tych ubocznych, przygodnych powołaniach imion nie cierpi w niczym sam charakter przepisu jako ogólnego[3]); dla tego zaliczamy i te artykuły do grupy pierwszej. Jest w grupie tej przepisów ogólnych razem 81, t. j. przeważna większość.

Pod względem budowy i zewnętrznego kształtu można znowuż pośród nich wyróżnić pewne znamiennie rozbieżne odmiany. Pokaźna ilość artykułów stylizowana jest w formie uroczystej, z przytoczonym na wstępie, czasem zresztą w znacznej części artykułu uzasadnieniem przepisu, jaki podaje. Uzasadnienie to polega często na przytoczeniu jakiejś sentencji ogólnej, bądź to ogólnego prawidła życiowego czy przepisu etycznego, bądź zasady, stwierdzonej doświadczeniem praktycznym, bądź normy ustalonej praktyką sądową, czy zresztą innych podobnych maksym, n. p. Preterea cum in deliberacione consistat mater virtutum,ipsa discrecio, albo: Cum in usurarum voragine insaciabilis sit appetitus, albo: Cum realis distinccio personarum habeatur, albo: Cum actor forum rei undique sequi debeat, albo: Nobilitatis stirpes ex progenitoribus earum originem semper ducunt i t. p. Takich artykułów jest tu 17, t. j. 5. 12. 13. 17—19. 30. 34. 35. 39. 52. 56. 59. 73. 75. 79. 95. Kiedy indziej przepis uzasadniony jest przytoczeniem pewnego faktycznego układu dotychczasowych stosunków życia prawnego, domagających się naprawy, pewnych stosowanych dotąd szkodliwych zwyczajów czy nadużyć, n. p. zdzierstwa pewnych organów publicznych, uciążania poddanych, niedbalstwa sędziów i t. p., nieraz w zwrotach, które z góry zaraz na takie nadużycia wskazują, n. p. Prava consuetudine noscitur esse observatum, Flebili querela sepius recepimus, Quidam

[3]) Na szczegół ten, odnośnie do artykułu 41 zwrócił już trafnie uwagę Hube.

de ipsorum audacia multum presumentes, zresztą zaś zapoczątkowywane w tego rodzaju ustępach, jak: Plerumque fit, Contingit sepius, Sunt nonnulli itp. takich artykułów jest tu 22, tj. 1. 3. 6. 15. 16. 20. 23. 25. 29. 31. 33. 40. 41. 53. 54. 66. 80. 85. 96. 97. 101. 104. Niejednokrotnie oba rodzaje uzasadnienia są połączone ze sobą, i to tak, że albo naprzód wysunięta jest sentencja ogólna, a potem przedstawiony dotychczasowy wadliwy układ stosunków, jak w przedmowie i 7 artykułach 8. 14. 51. 76. 77. 86. 105, albo na odwrót najpierw powołana wadliwa praktyka, a potem do powołanej jakiejś sentencji ogólnej nawiązany sam przepis prawny, jak w 2 artykułach 7 i 106. Czasem jako uzasadnienie powołany jest wyraźnie pewien szczególnie oznaczony przepis prawny, n. p. ze zbiorów prawa rzymskiego lub kanonicznego, wszelako nigdy sam, jeno albo w związku z podkreśleniem dotychczasowych nadużyć w praktyce, jak w wypadkach art. 22. 38. 50, albo nawet w łączności z pobudką tegoż samego rodzaju, a ponadto jeszcze z powołaniem sentencji ogólnej, jak w art. 2.

Inną grupę z poprzednią pokrewną o tyle, że i tutaj podane jest uzasadnienie przepisu, stanowi dalszych 6 artykułów. Uzasadnieniem nie jest tu ani sentencja ogólna, ani konkretny przepis obcego prawa, ani powołanie wadliwej praktyki, z których dopiero jako następstwo rodziła się intencja ustawodawcy unormowania stosunku za pomocą przepisu prawnego; intencja taka, krótko zaznaczony cel wydania takiego przepisu starczy tu sama jako uzasadnienie, n. p. Ut noxius ludus taxillorum abiciatur, Ad precludendam... malicie subtilitatem. Item ut palatini certo numero suorum iudicum sint contenti, Ut viri famosi... speciali prerogativa... consolentur i t. p. Jest takich artykułów 6, a mianowicie: 9. 10. 21. 57. 58. 72.

Ostatnią wreszcie grupę przepisów ogólnych stanowią artykuły, podające same tylko postanowienia ustawowe, bez przybrania w formę bardziej uroczystą, t. j. bez osobnych uzasadnień. Stylizacja ich, w miarę potrzeby i okoliczności, przedstawia znowuż kilka rozmaitych typów. W pewnych wypadkach artykuł rozpoczyna się wprost od wyrazu statuimus lub podobnego mu określnika: statuendo decrevimus. Innym razem umieszczone jest na czele artykułu zdanie warunkowe lub czasowe, podające faktyczne przesłanki rozstrzygniętego zagadnienia prawnego, np. Filius... si... perdiderit, Item si quis, Si cuiusquam pueri, Item si plures, Cum aliquis arguit... sententiam i t. p. Kiedy indziej też same przesłanki ujęte są w kształt samoistnego zdania, n. p. Actor pro-

curat... reum citari. In percussionibus... istum modum... volumus observari. Wreszcie czasem podane jest wprost samo tylko postanowienie prawne, np. Militi ... XV penam. Aliquis excolens... agros... semine careat i t. p. Jest takich artykułów razem 22, t. j. 4. 11. 24. 28. 32. 36. 37. 42—49. 55. 74. 78. 98. 99. 102. 103.

W tej ostatniej grupie znaczniejsza ilość artykułów rozpoczyna się od słowa Item lub równoznacznych mu Eciam albo Similiter, por. art. 41. 44. 47. 74. 99. 102. 103. Nie jest to jednak wyłączna właściwość tej grupy; znajdzie się taki sam artykuł także pośród przepisów z dodanym na początku uzasadnieniem, por. art. 21. Bardziej jeszcze, co do wszystkich omówionych dotąd grup przepisów ogólnych, zasługuje na podkreślenie okoliczność, wypływająca z podanych zestawień porządkowych liczb artykułów, że żadna z tych grup nie jest wyodrębniona w osobny dział, trzymający się razem, w oddzieleniu od innych działów; mieszają się one w różnych miejscach układu w najrozmaitszych kombinacjach ze sobą. Jedyny częściowy wyjątek stanowi tylko wiązka wymienionych co dopiero 8 artykułów, stylizowanych bez uzasadnienia, zbitych razem obok siebie w art. 42—49.

Na osobną uwagę w grupie przepisów ogólnych, zasługuje jeszcze szczegół następujący. Oto w kilku artykułach, niezależnie od rubryk, którymi opatrzył je kopista, znajdują się, w samym już tekście, na początku pewne ustępy ściśle wyodrębnione, gramatycznie z dalszym ciągiem tekstu niezwiązane, które same wykazują znamiona rubryk. Tak art. 7 rozpoczyna się od słów Ius militale, poczem następuje zgoła odrębne zdanie samego przepisu ustawowego. W czterech innych wypadkach podane są na czele pewne ustępy w kształcie zdania celowego, używanego współcześnie bardzo często do formułowania rubryk, jakoby ogólne streszczenie całego artykułu, i to w tym sposobie, iż zdanie to nie ma połączenia z dalszą stylizacją tekstu. Tak w artykule 15: Ut in rapinis aut in pignoracionibus nostrorum pauperum aliquis modus observetur; w art. 32: Ut quilibet alium indempnem vigilet conservare; w art. 37: Ut penarum distinccio et legitima divisio habeatur; w art. 80: Ut calumpniis malorum hominum omnis via precludatur.

Co do samego sposobu formułowania dyspozycyj ustawowych w całej niniejszej grupie przepisów ogólnych panuje wielka rozmaitość. Najczęściej używany jest tu sam wyraz statuimus, bez jakiegokolwiek innego równorzędnego, tak w art. 1. 12. 13. 15. 19. 21. 23. 30. 31. 33. 39—42. 53. 57. 58. 79. 80. 87. 96. 99. 102. 104. 105,

wyjątkowo jeszcze z dodatkiem: statuimus nostra auctoritate, jak w art. 76, lub w innej, pokrywającej się treściowo formule: sanxit nostra auctoritas, jak w art. 17. Kiedy indziej występuje wyłącznie decrevimus, w art. 10. 55. 77. 85., tak tu, jak we wszystkich bez wyjątku wypadkach dalszych, w których to słowo przytoczyć nam jeszcze wypadnie, zawsze w formie czasu przeszłego, nigdy decernimus. Kiedy indziej wreszcie użyty jest wyłącznie wyraz volumus, tak w art. 5. 8. 36. 46. 52. Czasem dwa z tych wyrazów złączone są w jedną całość, bądź w kształcie: statuendo decrevimus, jak w art. 43, bądź, co częstsza, w połączeniu: volumus et decrevimus, wszakże raz tylko, w art. 11 jako określenie wyłączne, w dwu innych wypadkach, w art. 20 i 66 w łączności z użytymi ponadto odrębnie wyrażeniami volumus, statuimus lub duximus statuendum, występującymi w innych członach tego samego artykułu. W ogóle, gdzie artykuł ma więcej członów, wymagających każdym razem osobnego objawu woli ustawodawczej, wspomniane trzy wyrazy mieszają się ze sobą na przemian w każdym artykule, i to w rozmaitych kombinacjach. Statuimus i decrevimus występują obok siebie w art. 2. 3. 14. 32. 56. 98. 101. 103, statuimus i volumus w art. 4. 7. 22. 24. 25, volumus i decrevimus w art. 16, a statuimus, volumus i decrevimus w art. 34. 86. Są zresztą inne jeszcze formuły objawienia woli ustawodawczej za pomocą słów: censemus, concedimus, declaramus, demandamus, dicimus, prohibemus, pronunciamus i sentenciamus, wszakże wyjątkowo tylko użyte jako określniki wyłączne, jak w art. 6 i 37, zresztą zaś obok jednego lub kilku w innych członach tego samego artykułu użytych określników zwyczajnych: statuimus, decrevimus lub volumus, tak w art. 9. 29. 35. 38. 47. 49. 54. 75. 106. Wreszcie jest jeszcze pewna ilość artykułów, które nie podają żadnego z tych wyrazów, jeno stylizują przepis w formie przedmiotowo nakazowej, jak: possunt agitare, opponere non valebunt, semine careat, tenetur (teneatur) restituere, dare et satisfacere, inducere testes, se expurgare itp., tak art. 28. 44. 45. 48. 59. 74. 78.

Wszyskie te sposoby wyrażenia woli ustawodawczej używane są naprzemian i w zupełnym pomieszaniu odnośnie do jakichkolwiek grup przepisów ogólnych, jak je poprzednio, według stylizacji początkowych ustępów, wyróżniliśmy, więc czy to w artykułach stylizowanych w formie uroczystej, czy w rozporządzeniach niemotywowanych, a znowuż w pierwszej z tych grup niezależnie od tego, czy przepis statutowy uzasadniony był sentencją ogólną, czy też faktycznym niepożądanym układem dotychczasowych sto-

sunków. Widocznie nie ma jakiegokolwiek rozróżnienia istotnego, technicznego, pomiędzy poszczególnymi określnikami woli ustawodawczej: wszystkie mimo odmienne brzmienie, są sobie równoznaczne rzeczowo i przedstawiają jednakowy walor prawny. Za to, w rzadkich zresztą wypadkach, ilekroć sam przepis określić się zamierza jako postanowienie ustawowe za pomocą rzeczownika, używany jest wyłącznie wyraz: statutum, i to nie tylko wtedy, jeżeli sama dyspozycja ustawodawcza wyrażona została za pomocą słowa statuimus, jak w art. 15. i 105, ale i w tym razie, jeżeli użyto wyrazu decrevimus, jak w art. 10[4]). Znowuż dowód, że pomiędzy tymi określnikami nie ma żadnej różnicy istotnej. Ogół postanowień, zawartych w całym OW nazwany jest zresztą w przedmowie dwukrotnie: Statuta. Innych określników na oznaczenie występujących tu postanowień, więc: decretum, edictum itp. zgoła tu nie spotykamy.

We wszystkich omówionych dotąd wypadkach jako podmiot, ujawniający wolę ustawodawczą występuje sam tylko król, czasem nawet, jak widzieliśmy, w zwrotach, podkreślających tę myśl w sposób bardziej uroczysty, jak statuimus nostra auctoritate albo sanxit nostra auctoritas. Jest przecież kilka innych artykułów, w których powołano udział pewnych, poza osobą króla stojących czynników w akcji ustawodawczej. Raz odnośna formuła zbudowana jest nawet w ten sposób, jakoby czynniki te rozstrzygały o sprawie samodzielnie, bez udziału króla: statuit nostrorum baronum auctoritas, bez jakiegokolwiek dodatku w toku artykułu, któryby wskazywał na współdziałanie królewskie, por. art. 18. Poza tym współdziałanie takie obu czynników jest już zawsze wyraźnie podkreślane, tak w art. 95: visum fuit nostris baronibus, poczym w dalszym ciągu następuje: decrevimus (król); w art. 73: visum fuit baronibus nostris, propter quod nostra voluntate est institutum; w art. 51: visum extitit nostris nobilibus in colloquio generali, quod et nos decrevimus perpetuo observandum; w art. 97: visum extitit nobis et nostre milicie; lub: w art. 50: de nostrorum baronum basso consilio statuimus, w art. 72; statuimus de nostrorum baronum voluntate, wreszcie w przedmowie samej: una cum baronibus nostris... decrevimus.

Dodać trzeba, że te osobne wzmianki o udziale dostojników wiecowych nie włążą się wyłącznie z jakąkolwiek z wyosobnionych poprzednio pod względem formalnym grupą postanowień ustawowych. Pojawiają się one w artykułach, uzasadniających przepis

[4]) Por. str. 23.

sentencją ogólną, jak art. 18. 73. 95, w innych, uzasadniających przepis powołaniem niedomagań faktycznej praktyki jak w art. 97, w innych znowuż, które oba te momenty razem przytaczają jako uzasadnienie, jak w przedm. i w art. 51; w innych wreszcie, w których powołano przepis obcego prawa łącznie z wytknięciem ujemnych stron dotychczasowego układu stosunków faktycznych, jak w art. 50. Należy tu zresztą także art. 72 bez tego rodzaju uzasadnień uroczystych, z wyrażonym tylko na wstępie celem, jaki przyświecał ustawodawcy przy wydaniu przepisu. Wszystkie niemal wymienione poprzednio grupy artykułów zawierają wspomniane formuły, ale wszystkie tylko przygodnie i wyjątkowo, gdyż przeważna część innych artykułów, do każdej z tych grup należących, nie podaje żadnych wzmianek o udziale dostojników wiecowych w akcji ustawodawczej. Podobnież i same dyspozycje ustawowe, jak wypływa z przytoczonych cytatów, wyrażane są za pomocą rozmaitych formuł: żeby już pominąć tego rodzaju zwroty, jak visum fuit, institutum est, podkreślamy zwłaszcza, że określniki statuimus i decrevimus używane są naprzemian, promiscue, bez żadnego formalnego czy rzeczowego wyróżnienia od siebie.

Poza całym omówionym dotąd zasobem przepisów ogólnych zawiera OW w przekazie O_1 ponadto jeszcze znaczny poczet postanowień, zbudowanych w sposób zgoła odmienny. Występują w nich każdym razem pospolicie dwie czasem trzy imiennie podane osoby w charakterze stron procesowych; przedstawiony jest pewien szczególny przedmiot sporu i faktyczne jego przesłanki, a zarazem wywody stron, wzajemne ich wobec siebie zarzuty i ostateczne roszczenia — jednym słowem, opisany jest dokładnie przebieg jakoby osobnej sprawy procesowej, i dopiero pod koniec podana jest zasada, według której sprawa rozstrzygniętą być winna, najczęściej z dodatkiem, że zasadę tę stosować należy „w takim wypadku" (in tali casu), albo „w takim i podobnym wypadku" (in tali et simili casu). Dokładnie określone szczególne zagadnienie sporne stanowi tu zatem tło, na którym osnute zostaje postanowienie ogólne. Są to tzw. casus secundum ordinem iuris, jak je w ślad za użytą, w samym tekście tych artykułów nomenklaturą i zgodnie z praktyką terminologiczną średniowiecznych prawników nazwał zapewne najtrafniej Helcel[5]; w dzisiejszej naszej nauce utarła się dla nich wygodniejsza w użyciu nazwa prejudykatów.

[5]) Helcel, Pomniki, I. par. 121 n.

Jest ich zarazem, w całym zawartym tu OW-im 25. Imiona, pod którymi występują strony, są rozmaite, często jednak w większej ilości artykułów powrotne. Najczęściej, bo 6 razy występują Petrus i Johannes w art. 60—63. 89. 90; zresztą: Franciscus i Gregorius w art. 81. 83. 84. a nadto Franciscus i Lucia w art. 82, Egidius i Falco w art. 68—70, Martinus i Nicolaus w art. 26. 27.. Nicolaus i Mathias w art. 93. 94., Bertholdus i Andreas w art. 64. 65., Cunradus i Dominicus w art. 67, Laurencius i Martinus w art. 100. W dwu wypadkach jest tylko jedna strona wymieniona po imieniu, druga zaś określona rzeczowo tak: Egidius i villanorum pastor w art. 71, tudzież Nagoth i vicini villani w art. 88. W dwu innych wreszcie wypadkach wymienione są trzy osoby jako wchodzące w stosunek prawny: Falco, Henricus i Nicolaus w art. 91 i Franciscus, Falco et Henricus w art. 92. Jak z podanego zestawienia porządkowych liczb artykułów wypływa, prejudykaty nie są tu w pełnym swoim składzie wyodrębnione w osobny dział i na osobnym miejscu poza przepisami treści ogólnej umieszczone, owszem, w różnych pomniejszych wiązkach rozrzucone są w różnych miejscach całego objątku i wszędzie z przepisami ogólnej treści pomięszane. Conajwyżej trzymają się siebie pewne wiązki prejudykatów o jednakowych imionach stron; wtedy zaś od czasu do czasu (nie zawsze) prejudykat na dalszym miejscu wiązki opatrzony zostanie na czele słówkiem Item, jak je przydawano także niektórym przepisom ogólnej treści, tak w art. 27. 61. 65. 69. Zresztą i łączność wiązek prejudykatów równoimiennych nie jest konieczną; tak grupa Petrus Johannes rozbita jest na dwie wiązki w różnych miejscach podane, art. 60—63 i 89—90; na odwrót znowuż w jednej wspólnej wiązce występują prejudykaty o różnych imionach stron, tak w art. 60—65, 67—71 i zwłaszcza 88—94.

Uwagi godną jest rzeczą, że postanowienia prejudykatów niejednokrotnie są uzasadnione, oczywiście w tym sposobie, że uzasadnienie podane jest nie na początku artykułu, jeno pod koniec, po uprzednim wyłożeniu faktycznego stanu sprawy. Polega zaś to uzasadnienie bądź na wskazaniu celu, przyświecającego ustawodawcy, jak w art. 82, bądź, co najczęstsza, na przytoczeniu jakiejś sentencji ogólnej, jak ją powoływano w grupie przepisów ogólnych, chociażby w najbardziej uroczysty sposób stylizowanych, tak w art. 65. 67. 68. 91. 92.

Same zarządzenia ustawodawcze prejudykatów ujęte są czasem w formuły wprost nakazowe; więc: indiximus probare lub se expur-

gare, pronunciamus iuraturum albo imposuimus silencium, art. 27. 64. 84. 89. Najczęściej jednak są osobne wyrazy, określające sam objaw woli ustawodawczej. Wyjątkowo służy do tego celu: duximus art. 70, dicimus art. 100, credimus i dicimus art. 63. Bardzo pospolitym jest declaramus art. 67. 69. 81. 88. 90. 92. 93, czasem jeszcze w połączeniu z dicimus art. 91, jako też decrevimus art. 26. 60. 62. 65. 68. 71. 94. Występuje też zwrot: statuendo decrevimus w art. 61, a nadto declaramus et statuimus w art. 82. i 83: wyrazownictwo decrevimus i statuimus jest zatem używane w prejudykatach tak samo w przepisach stylizowanych ogólnie, a i tutaj znowuż bez żadnego formalnego rozróżnienia między sobą, na przemian i dowolnie.

Z czasu znacznie późniejszego od chwili spisania O_1, bo dopiero z r. 1463 pochodzi kodeks Pt_3. Podaje on również wyodrębniony tekst OW-go, niestety w kształcie zdefektowanym, z powodu wydarcia kilku kart w części początkowej. Z całego tekstu zachowało się wszystkiego 75 artykułów, licząc w to dwa artykuły, graniczące z obu stron z częścią wydartą, a skutkiem tego same częściowo również zdefektowane. Tekst Pt_3 obfituje w liczne błędy, po części też same co w O_1; po części inne, bądź to w niektórych dalszych kodeksach występujące, bądź też ściśle indywidualne. Wyjątkowo, sam kopista, opatrzywszy się poprawia je bądź to przez przerobienie liter, bądź też przez skreślenie błędnego wyrazu i zastąpienie go innym poprawnym. W szeregu błędów indywidualnych uderzają od czasu do czasu dziwaczne, wadliwe konstrukcje całych zdań lub pewnych ustępów zdania. Do szczególnych właściwości językowych kopii, wyjątkowo tu zresztą występujących, należy używanie głosu a zamiast e, np. conparante, asserans. Są też dość często, w prejudykatach, zmiany imion występujących osób; tak np. licząc tu ciągle według pełnego U-du I w art. 89 i 90 Nicolaus zam. Johannes, w art. 93. 94 Petrus zam. Mathias, w tym ostatnim art. ponadto Johannes zam. Laurencius, w art. 92 Franciscus, Henricus et Nicolaus zam. Franciscus Falco et Henricus. Znajdą się wreszcie gdzieniegdzie wstawione charakterystyczne dodatki, np. pod koniec art. 48: ut superius est denotatum, czego nie ma tu ani O_1 ani którykolwiek z innych dochowanych kodeksów; przede wszystkim zaś końcowy dodatek do art. 50 znowuż nigdzie indziej nie występujący, podający w ustępie z kilkudziesięciu wyrazów złożonym uzupełnienie rzeczowe o sposobie oczyszczenia się z zarzutu o podpalenie.

Wszystkie w dochowanej części kodeksu zawarte artykuły opatrzone są rubrykami; przyjąć trzeba wobec tego, że także artykuły wydarte rubryki takie posiadały. Jak w O_1, tak i tutaj są to rubryki indywidualne, określające przedmiot czy krótką treść przepisu każdego artykułu. Co do budowy i stylizacji nie pokrywają się jednak z rubrykami jakiegokolwiek innego znanego nam kodeksu, a w szczególności także z rubrykami O_1; powstały widocznie niezależnie od tamtych. Są tylko czasem, podobnie jak i tamte zbudowane niezgrabnie lub ociążale, np. art. 35: De pena maletraccionis, art. 60: De antequerelis quorumlibet vulneratorum, art. 61: De expurgacione culpe ex parte apis vel mellis, art. 76: De hereditate consanguineitate indivisa itp.

W przeciwstawieniu do O_1, który drobną tylko część początkowych artykułów opatrzył liczbami porządkowymi, zasada liczbowania rubryk przeprowadzona jest tu w całej dochowanej części kodeksu, a zastosowana była niewątpliwie także i w części zaginionej, jak wynika z cyfr, występujących zaraz po skończonym defekcie, które są dalszym ciągiem liczbowania poprzedniego. Tylko że liczbowanie nie jest tu przeprowadzone z dostateczną konsekwencją; prócz tego wykazuje w różnych miejscach usterki i błędy. Nie umieszcza kopista żadnej zgoła cyfry porządkowej przy art. 52. 58. 60. 61. 65. 66. 71—74. 76. 79—81. 92. Dwukrotnie tę samą cyfrę powtarza przy art. 40. 41, a popełniwszy ten błąd, w dalszym liczbowaniu art. 42—46 opatruje je cyframi o jednostkę niższymi; podobnież art. 98 i 99 opatrzone są tą samą cyfrą C; wreszcie art. 105 i 106 cyfrą CVII. Czasem zdarzają się przeskoki, wstecz lub naprzód; tak po art. 46, opatrzonym cyfrą XLVII, następujący potem art. 47 znaczony jest cyfrą XLIII, w następstwie czego w całej wiązce dalszych artykułów 47b. 48. 49. występują błędne cyfry XLIV—XLVI, a dopiero art. 50, nowym przeskokiem wprzód, wraca do poprawnej cyfry LII. Podobnież po art. 100, znaczonym cyfrą CI, następujący zaraz art. 101 ma cyfrę CIII; i tak samo po art. 103 z cyfrą CV najbliższy potem art. 104 występuje z cyfrą CVII.

Zwrócić przytym należy szczególną uwagę na stosunek wymienionych poprzednio artykułów nieliczbowanych do liczbowanych. W jednym — jedynym — wypadku artykuł bez cyfry nie jest liczony w ogólnej numeracji. Dotyczy ta uwaga artykułu 58, którego bezpośredni poprzednik ma cyfrę LIX, a bezpośredni następca cyfrę LX. We wszystkich innych wypadkach artykuły bez cyfr uwzględnione są mimo to jako osobne pozycje w ogólnym liczbowaniu. Wyjątkowo, znowuż w jednym wypadku, zdarzy się, że

na nieliczbowane artykuły przypadnie nawet większa ilość pozycyj cyfrowych, aniżeli potrzeba. Tak nieliczbowane artykuły 60 i 61 poprzedzone są artykułem z cyfrą LX, a najbliższy po nich artykuł liczbowany ma cyfrę LXIV zam. LXIII. Wszędzie indziej, tj. w siedmiu pozostałych wypadkach artykuły bez cyfr nie tylko uwzględnione są w liczbowaniu, ale zarazem obliczenie samo jest całkiem trafne. Tak art. 52 bez cyfry umieszczony jest między artykułami o cyfrach LIII i LV, art. 79. 80. 81, wszystkie bez cyfr, pomiędzy artykułami o cyfrach LXXX i LXXXIV itd. Znaczy to, że liczbowanie nie jest dziełem samego kopisty kodeksu Pt_3, jeno że zostało przezeń przejęte z gotowego wcześniejszego wzoru. Bo kopista, przeprowadzając liczbowanie sam, byłby, pominąwszy przez niedopatrzenie niektóre artykuły, bądź to nie uwzględniał ich zgoła w liczbowaniu i dostosował cyfry ściśle tylko do porządku artykułów liczbowanych, bądź też, opatrzywszy się, że pominął ten czy ów artykuł, byłby wprawdzie następny opatrzył cyfrą, odpowiednio przesuniętą, jak tę rzecz widzimy w tak licznych co dopiero przywiedzionych wypadkach, ale też za świeża uzupełnił brakującą cyfrę w artykule zrazu nieliczbowanym. Natomiast odpis z gotowego liczbowanego wzoru tłumaczy całe to zjawisko w sposób wyczerpujący: kopista przez nieuwagę opuścił przy pewnych artykułach odpowiednie cyfry wzoru; przy innych, przepisując bezmyślnie, umieścił je tak, jak je znalazł we wzorze, nie licząc się z przerwami liczbowania, wywołanymi swoim niedopatrzeniem.

Przez takie ujęcie rzeczy wytłumaczymy ponadto przeważną część innych jeszcze defektów liczbowania, jakie poprzednio zostały zaznaczone. Wytłumaczymy przeskok między art. 49 a 50 od cyfry XLVI do LII; wynikł on stąd, że pisarz zmyliwszy w wiązce artykułów 46—49 liczbowanie o 4 jednostki (mniej), wrócił następnie do pierwotnego poprawnego liczbowania wzoru; podobnież przeskok między art. 100 i 101 od cyfry CI do CIII, widocznie znowuż wskazanej we wzorze, a niestosownej tu pozornie dlatego tylko, że pisarz przy art. 98 i 99 powtórzył przez omyłkę dwukrotnie tę samą cyfrę C i skutkiem tego następny art. 100 opatrzył błędną cyfrą CI zam. CII; wreszcie powtórkę cyfry CVII przy art. 105, tej samej jaką opatrzony był art. 104, znowuż dlatego, że pisarz przez niedopatrzenie od art. 103, opatrzonego poprawną cyfrą CV, przeskoczył w art. 104 wprost do cyfry CVII zam. CVI.

Tekst Pt_3 ma zatem co najmniej jednego poprzednika, w którym znajdowały się już pewne szczególne jego właściwości; a ze

względu na późną datę pochodzenia jest nawet rzeczą nie tylko możliwą, ale i bardziej prawdopodobną, że miał takich poprzedników więcej. Przedstawia tedy znaczenie nie tylko jako kopia indywidualna; jest zarazem przedstawicielem pewnej grupy tekstów zaginionych, całego jednego typu, którego macierz N sięgać może nawet w czasy bardzo odległe. Stąd wynika zarazem, że właściwości osobne, jakie odnajdujemy w Pt_3, nie koniecznie musiały się zjawić po raz pierwszy dopiero w tym kodeksie, że owszem, w mniejszym lub szerszym zakresie mogą być przejątkiem z wzorów poprzednich, i to znowuż w tym sposobie, że we wzorach tych narastały stopniowo, poszczególnymi warstwami. Jeden z takich przejątków, liczbowanie artykułów, udało się nam wykryć na podstawie poprzedniego rozbioru; istniało ono co najmniej we wzorze bezpośrednim, może już także i w innych dawniejszych, choć nie ma potrzeby odnosić go do samej macierzy tej grupy. Pewno też same uwagi dadzą się też zastosować do rubryk, tak blisko związane z liczbowaniem artykułów. Poniżej wskażemy na inną jeszcze grupę narostków, którą najprawdopodobniej trzeba będzie odnieść do poprzedników samego kodeksu Pt_3. Poza tym ściślejsza segregacja szczególnych właściwości tej kopii pomiędzy nią a dawniejsze jej wzory nie da się przeprowadzić.

Mimo takie odchylenia, pomiędzy kodeksami O_1 i Pt_3 istnieją tak liczne i tak szczególnie znamienne, w kilku wypadkach wyłączne zgodności, że o najbliższym ich pokrewieństwie ze sobą wątpić nie można. W samej części zachowanej Pt_3 powtarza się 60 błędów tekstu O_1; w zestosunkowaniu z całością ilość wspólnych błędów należałoby podnieść do 95. Pośród nich połowa tj. 30, a stosunkowo 48, należy do zgodności wyłącznych, niepowtarzających się w innych kodeksach. Znowuż zaś ilość odmianek, jakie Pt_3 wykazuje wobec O_1, jest bardzo niska. W części zachowanej doliczyliśmy się ich 285, co w stosunku do całości daje cyfrę 457. Pośród wszystkich dochowanych kodeksów jedyny tekst B_4 zawiera nieco mniejszą ilość odmianek[6]); inne bez żadnego już dalszego wyjątku, wykazują wyższe, nieraz znacznie wyższe cyfry. Jest tedy przede wszystkim pomiędzy O_1 i Pt_3 najbliższe pokrewieństwo tekstowe. Poza tym są inne jeszcze charakterystyczne zgodności.

I tak: oba teksty mają jednakowy układ, tj. U 1; jedyne to dwa kodeksy pośród wszystkich dochowanych, które do systemu tego

[6]) Por. str. 43.

zaliczyć można. W części Pt_3 niezdefektowanej nie ma ani jednego odchylenia od systemu O_1; nie można wątpić, że toż samo odnosi się do luki której układ musiał być dostosowany do właściwości układu części dalszej. Taż sama uwaga dotyczy także samego objątku materialu statutowego. W dochowanej części Pt_3 nie brak ani jednego artykułu występującego w odpowiednim dziale tekstu O_1. Co do luki zaznaczamy następujący szczegół: Poczyna się ona w toku art. 1, którego rubryka i cyfra porządkowa są jeszcze podane; użyto tu cyfry II, gdyż cyfrą I oznaczona jest bezpośrednio przedtem podana przedmowa. Urywa się zaś luka mniej więcej w środku art. Et licet canonica sanccio, tj. art. 34, którego rubryka wraz z liczbą porządkową oczywiście nie są tu dochowane. Następujący potem art. 35 Quoniam omnis scurrilitas jest już podany w całości wraz z rubryką, w której umieszczona jest liczba porządkowa XXXVII. Z numeracji tej wypływałoby, że pomiędzy ostatnim przed luką artykułem liczbowanym (1), a pierwszym liczbowanym po niej (35) tj. w ramach cyfr porządkowych II—XXXVII mieściło się artykułów 35. W odpowiednim dziale O_1 jest tu tylko artykułów 34, zatem o jeden mniej. W jakikolwiek sposób tę nadwyżkę Pt_3 wytłumaczymy, jedno jest rzeczą pewną, że w części zdefektowanej nie brakło niczego, co się mieści w odpowiednim dziale O_1, skoro wykazuje ona nawet o jeden artykuł za wiele. Na ogół możemy tedy stwierdzić, że objątek Pt_3 nie jest w niczym uboższy od objątku O_1, że tedy prócz przedmowy ogarnął wszystkie 106 artykułów, jakie zawiera tamten kodeks. Mamy tu zachowany także art. 53 Contingit sepius. Co zaś z osobna zasługuje na szczególne podkreślenie, to okoliczność, że art. 82 Franciscus neptem podany jest, tak samo jak w O_1, w kształcie zdefektowanym, i urywa się w środku zdania na tym samym wyrazie, co i w tamtym kodeksie.

Stwierdzona przed chwilą nadwyżka jednego artykułu w brakującej części Pt_3 jest, być może, tylko urojoną. Przypomnieć trzeba, że liczbowanie rubryk tego kodeksu jest dość wadliwe i bałamutne. Wystarczy przyjąć, że w którymkolwiek artykule części brakującej kopista, jak nieraz potem, zmylił liczbowanie, posunąwszy się o jedynkę naprzód, i że zmyloną w ten sposób cyfrę przyjął za podstawę dalszego liczbowania, a wyjaśni się nam od razu, dla czego pierwszy z liczbowanych artykułów, jakie następują po luce nosi cyfrę XXXVII zam. XXXVI; cyfra ta zaś była jedyną podstawą, na której oparło się twierdzenie o nadwyżce jednego artykułu. Gdyby wszelako nawet liczyć się całkiem ściśle

z faktem takiej nadwyżki, napewno będzie można usunąć przypuszczenie, jakoby w wydartej części, prócz znanych skądinąd, mieścił się w kształcie osobnego artykułu jakiś nowy przepis statutowy, niepowtarzający się w żadnym innym kodeksie, niewyłączając nawet samego O_1. Cały charakter kodeksu Pt_3, a zwłaszcza jego stosunku do O_1 wyklucza z góry tego rodzaju przypuszczenie jako wprost nieprawdopodobne. Jeżeli Pt_3 ma tu o jeden artykuł więcej, to nie dlatego, żeby co do objątku był bogatszy od O_1, jeno dlatego, że którykolwiek z jednolitych artykułów tamtego kodeksu był tu rozbity na dwa artykuły. Rozbitka odnosi się w takim razie najprawdopodobniej do jednego z artykułów siódemki, wymienionej na poprzednim miejscu[7]), które ze względu na obszerność lub pewne zróżnicowanie omówionych przedmiotów najbardziej nadawały się do takiego rozbicia; oczywiście do tych tylko, które ze względu na układ przypadają na część wydartą kodeksu. W rachubę mogą tu zatem wchodzić tylko bądź to art. 25: Prava consuetudine, bądź też art. 32: Ut quilibet alium. Że przypuszczenie takiej rozbitki jest tu rzeczą możliwą, świadczy okoliczność, że w dochowanej części Pt_3 jeden z siódemki jednolitych artykułów występuje również w rozbiciu na dwa artykuły. Jest to art. 47: Item pro curru foeni, rozdzielony tu na dwa artykuły 47a i 47b w tym sposobie, że z pięciu członów rzeczowych, jakie obejmuje, na pierwszy z tych artykułów przypadają człony a—c, a na drugi człony d—e. Dodać trzeba, że artykuł ten w różnego rodzaju rozbitkach występuje także w przeważnej części innych kodeksów jednakże nigdzie w takiej kombinacji członów, jak ją zawiera Pt_3. Jest to zatem zmiana indywidualna typu Pt_3, mniejsza o to, czy ją odniesiemy do samego kodeksu z 1463, czy też do któregokolwiek z jego poprzedników.

Ostatecznie stwierdzić tedy trzeba, że z wyjątkiem omówionych dwu rozbitek, jednej niewątpliwej i drugiej możliwej, zresztą rozdział materiału statutowego na artykuły w Pt_3, jest taki sam jak w O_1. W szczególności pięć pozostałych artykułów wspomnianej siódemki tworzy tu takie same jednolite całości, jak je spotykamy także w O_1.

Wobec tych wszystkich zgodności między obu kodeksami bliską będzie myśl, że późniejszy, Pt_3, bezpośrednio czy pośrednio, ale w każdym razie wprost, pochodzi z starszego O_1. Bezwzględnie domysł ten wykluczyć się nie da; są przecież wskazówki, przemawiające raczej za przypuszczeniem odmiennym. Jedna ta, że jakkol-

[7]) Por. str. 17 n.

wiek Pt_3 w stosunkowym obliczeniu powtarza 95 błędów O_1, to przecież nawet i ta cyfra w porównaniu z ogólną ilością błędów tego ostatniego kodeksu 547 jest względnie niską; ponieważ sam typ Pt_3 miał widocznie kopistów mniej udolnych, należałoby tu przy bezpośrednim jego pochodzeniu od O_1 oczekiwać znaczniejszej jeszcze ilości błędów. O ile zaś przyjąć, że typ Pt_3 wyłonił się z tekstu, spokrewnionego wprawdzie blisko z O_1 i posiadającego z nim pewną ilość wspólnych błędów, ale wolnego od tych, które są indywidualną jego właściwością, natenczas zasób cyfrowy błędów Pt_3 da się wyrozumieć snadniej. Druga, wyraźniejsza jeszcze wskazówka tkwi znowuż w tym, że rubryki Pt_3 są zgoła odmienne od rubryk O_1. Ponieważ rubryki typu Pt_3, nieraz ociężałe i niezgrabnie budowane, wskazują na trudności jakie pokonywać należało przy ich tworzeniu, przeto snadniej przyjąć, że gdyby typ ten pochodził wprost z O_1, byłby raczej przejął gotowe z niego rubryki. Z tych uwag wypływa, że macierzą N typu Pt_3 jest wprawdzie tekst, zbliżony bardzo do O_1, ale przecież inny. Stąd zaś wynika następstwo dalsze, że macierz owa jako też O_1, muszą pochodzić od innej, wspólnej sobie starszej macierzy N, posiadającej wszystkie te właściwości, które w obu pochodnych typach odnajdujemy jako wspólne, więc: ten sam objątek w rozdziale na 106 artykułów wraz z przedmową, łącznie z art. 53 Contingit sepius, w tym samym ugrupowaniu według U-du I, z znaczniejszym zasobem błędów, przynajmniej tych jakie wspólne są O_1 i Pt_3, wreszcie z defektownym, w środku zdania urwanym tekstem art. 82 Franciscus neptem. Rubryk artykułów macierz owa pewno nie posiadała; dla tego w O_1 i w typie Pt_3 zjawiają się potem odrębne i odmiennie skonstruowane rubryki, widocznie jako indywidualne twory kopistów. Ponieważ pochodne od macierzy tej O_1 powstało r. 1400, przeto ona sama spisaną być musiała jeszcze przedtem, co najpóźniej na schyłku XIV w.

Liczny poczet odmianek grupowych w stosunkowym obliczeniu do całości dochodzący do cyfry 457, jakimi, prócz zmian indywidualnych, typ Pt_3 wyróżnia się od O_1, świadczy o zbliżeniu jego do innych grup tekstów, o których będzie mowa na dalszym miejscu. Najbliższym jest tu mianowicie pokrewieństwo jego z grupą drugą[8]), z którą wykazuje wspólnych odmianek 240, stosunkowo 347, tj. blisko cztery piąte całego ich ogółu. Tu zaś związek pokre-

[8]) Por. str. 43.

wieństwa ujawnia się najsilniej z odgałęzieniem Cz. St_2; z pierwszym z tych tekstów istnieje tych zgodności 141, stos. 226, z drugim 143, stos. 228, cyfry wyższe, nieraz znacznie wyższe od wykładników zgodności z innymi tekstami grupy drugiej. Najwyższą jest tu także ilość zgodności wyłącznych: z St_2 jest ich 13, stos. 21, w tym np. tyle znamienna, jak multi zam. militi, z Cz. 7 stos. 11, znowuż więcej, aniżeli z jakimkolwiek innym tekstem tej grupy.

W najprostszy sposób możnaby to pokrewieństwo objaśnić, przyjmując, że z typu Pt_3, przypuszczalnie wcześniejszych jego przedstawicieli, może wprost z macierzy jego N, korzystały teksty, należące do grupy drugiej. Przeciwko takiemu domniemaniu, przemawiają jednak poważne argumenty. Przede wszystkim nie wytłumaczylibyśmy na tej drodze, jakim sposobem w tekstach grupy drugiej znaleźć się mógł artykuł Franciscus neptem w brzmieniu pełnym, skoro w typie Pt_3 jest on w połowie zdefektowany. Poza tym uderza okoliczność, że właśnie najbardziej znamienne jego odmiany indywidualne, których przejęcia w grupie drugiej należałoby w takim razie oczekiwać jako rzeczy pewnej, jak wstawka w art. 48: ut superius est denotatum, a przede wszystkim cały drugi końcowy dodatek o oczyszczeniu z winy podpalenia w art. 50, pozostały przecież tylko właściwością tego typu, a nie przedostały się do grupy drugiej. Gdzieindziej okaże się zresztą, że teksty owej grupy mają wspólną sobie macierz, która jednak w bezpośrednim stosunku pokrewieństwa do typu Pt_3 nie zostaje.

Możliwym byłoby tu inne jeszcze wytłumaczenie zjawiska: że oto typ Pt_3, zrazu zgodny z O_1, w jakimkolwiek wcześniejszym swoim przedstawicielu poddany został przeróbce na podstawie gotowych już tekstów grupy drugiej i po przejęciu z niej całego zasobu rzeczonych odmianek odtworzony został w tym kształcie w dochowanym po dziś dzień kodeksie Pt_3. W oderwaniu domysł taki, jak wskazywaliśmy na poprzednim miejscu, jest możliwy, bo i inne kodeksy nieraz tego rodzaju poprawkom i uzupełnieniom poddawano[9]). Bądź co bądź jednak tłumaczenie takie uznać trzeba jako sztuczne, w wypadku zaś niniejszym jako tym mniej prawdopodobne, że chodziłoby tu o przeróbkę najgruntowniejszą, wszechstronną, wyrażoną na zewnątrz sumą bez mała 400 odmianek. O wiele prostszym i bardziej naturalnym będzie tu zapewne inne objaśnienie: Najpierw, że odmianki te znajdowały się już w samej macierzy N, z której pochodzi zarówno O_1 jak i typ Pt_3, i że z ma-

[9]) Por. str. 140, 222.

cierzy tej przejęte zostały wiernie w Pt_3. Powtóre: że kopista O_1, na ogół mniej inteligentny i niedokładnie czytający, odtworzył liczne wyrazy, z macierzy tej zaczerpnięte, w zmienionej zwykle nieznacznie formie, której wprawdzie nie można poczytać za błąd w ścisłym tego słowa znaczeniu, gramatyczny, stylistyczny, czy konstrukcyjny, która zatem w oderwaniu dałaby się utrzymać, która jednak nie odpowiada ściśle właściwościom macierzy; że więc w tych wypadkach nie tyle zachodzą odmianki innych tekstów wobec O_1, ile raczej odmianki O_1 wobec tekstu właściwego. Po trzecie, że skutkiem tego owe rzekome odmianki macierzy N mogły się mieścić już także w starszym od niej wzorze N, z którego czerpała sama, takim jednak, który nie posiadał indywidualnych przekształceń Pt_3, a z drugiej strony artykuł Franciscus neptem podawał w pełnym brzmieniu; i że z tego wzoru zatem bez pośrednictwa Pt_3, przedostały się odmianki owe do późniejszej macierzy tekstów grupy drugiej. Zasadność tego spostrzeżenia stwierdzą wywody na dalszym miejscu.

Poza odmiankami wspólnymi z grupą 2, wykazuje Pt_3 pewną ilość zgodności z grupami dalszymi, tak z grupą 3 (J_2 i nast.) w 15, stos. 24 wypadkach, z grupą 4 (SV i nast.) w 14, stos. 22 wypadkach, z grupą 5 (B_1 i nast.) w 7, stos. 11 wypadkach, w tym jedną dość znamienną, jak zastąpienie wyrazu vulgariter wyrazem Polonice itp. Częściowo zgodności te dadzą się objaśnić jako przypadkowe, jako wpływ samorzutnych, przez późniejszych pisarzy identycznie przeprowadzonych zmian czy poprawek; na pewno jednak tłumaczenie takie nie objaśni wszystkich szczegółów zjawiska. Przyjąć tu trzeba raczej, że typ Pt_3, w poprzednikach dochowanego dziś rękopisu, poddawany był, może kilkakrotnie tego rodzaju przekształceniom, jak się one pojawiają także i w innych wypadkach, a to w miarę, jak się zjawił ten lub ów nowy typ tekstowy, i że te przekształcenia, na ogół już niezbyt liczne przedostały się potem do teraźniejszego tekstu Pt_3. Przyczyna tych przeróbek, może kilkakrotnych da się zresztą wytłumaczyć w sposób naturalny: wobec starzenia się typu Pt_3 i upowszechniania się nowszych typów w użyciu praktycznym, takie stopniowe dostosowywanie go do zmieniających się kształtów tekstowych mogło wydać się rzeczą wskazaną i użyteczną. Te wpływy dodatkowe działały tu zresztą, jak się zdaje, w innym jeszcze kierunku; zapewne wynikiem ich jest liczbowanie rubryk, jakie spotykamy w Pt_3, na ogół właściwość późniejszych dopiero grup tekstowych.

2. Grupa B_4 J_1 Fl_2 Kr Pt_1 i Cz. St_2.

Wspólną właściwością którą od grupy poprzedniej wyróżnia się zarówno grupa niniejsza, jak i wszystkie dalsze, są trzy rzeczy: Najpierw objątek ich, nawet w tekstach najpełniejszych, uboższy jest o jeden stale już odtąd pomijany artykuł 53 U-du I Contingit sepius, tak że prócz przedmowy Non debet obejmuje w najlepszym razie materiał 105 artykułów tekstu O_1. Powtóre, art. 82 tegoż układu Franciscus neptem, o ile tu czy ówdzie nie jest opuszczony w całości dla pewnych przyczyn szczególnych, występuje wszędzie w tekście pełnym, bez defektu, właściwego grupie poprzedniej. Wreszcie rzecz najważniejsza i najbardziej znamienna: układ całego materiału statutowego, mimo właściwe znowuż niektórym okazom tekstowym odchylenia, jest tu wszechstronnie zmieniony w stosunku do układu, przeprowadzonego w O_1 i Pt_3. Nazwiemy go układem drugim (U II), i według niego, w wspomnianym rozbiciu na 105 artykułów, znaczyć będziemy odtąd ich następstwo zarówno w grupie niniejszej jako też wszystkich dalszych grupach OW-go, o ile w tym czy owym wypadku nie zajdzie wyjątkowo potrzeba uwzględnienia innego jeszcze układu[10]).

Z siedmiu kodeksów, jakie zaliczyliśmy do grupy niniejszej, trzy nie podają pełnego objątku 105 artykułowego, nie z powodu zewnętrznego uszkodzenia rękopisów, np. przez wydarcie pewnych kart, jeno dla innych powodów szczególnych, każdym razem odmiennych. Zaraz najstarzy z nich, kodeks J_1, z początków XV w. (około 1405—1407) podaje zaledwie nikły szczątek całości: około połowę tekstu przedmowy, urwanego w środku zdania, zresztą nic więcej. Poczęta praca skopiowania statutów została widocznie, dla nieznanych bliżej powodów przerwana.

Najbliższy z kolei czasem powstania kodeks Cz. z r. 1423 jest pełny; nie brak w nim ani jednego z artykułów składających się na całość tekstu w obrębie tej, czy jakiejkolwiek grupy dalszej. Tekst sam należy na ogół do poprawniejszych, co zresztą nie przeszkadza,

---

[10]) Zatem nie podajemy artykułów według liczbowania, jakie, ze względu na zawarty materiał, wypada dla każdego rękopisu z osobna. Skutkiem zmiennych w rękopisach tych zbitek, rozbitek, opuszczeń, wstawek i przestawek, w każdym z nich cyfry te różnią się między sobą tak, że powoływanie artykułów według takiej numeracji musiałoby zrodzić wielkie zamieszanie i utrudnić orientację czytelnika w omawianym materiale. Wyjątkowo tylko, gdzie okaże się potrzeba zwrócenia uwagi na pozycje cyfrowe pewnego układu rękopiśmiennego, powołujemy je, dodając osobne o tym zastrzeżenie.

że kopista przez nieuwagę opuszcza dość często potrzebne w zdaniu wyrazy; zdaje się też, że nie wiele zwracał uwagi na rewizję dokonanej kopii, znajdujemy bowiem bardzo tylko nieznaczną ilość jego poprawek, i to takich, które prawdopodobnie poczynił w toku samego pisania, dostrzegłszy tu i owdzie popełniony błąd.

Kodeks Pt_1 z r. 1432 nazwać można również pełnym; pośród 105 artykułów, jakich tu oczekiwać należy, niedostaje mu tylko jednego 79: In percussionibus militum, pominiętego snać przez niedopatrzenie, gdyż podobnego braku nie dostrzegamy w żadnym innym niezdefektowanym rękopisie. Sama kopia wykazuje stosunkowo znaczną ilość błędów, opuszczeń, czasem dwukrotnych powtórzeń, co wszystko zresztą kopista od czasu do czasu z miejsca poprawia, bądź to w samym tekście lub na interliniach, bądź na marginesie. Na marginesie zjawi się też uwaga wskazująca na potrzebę przestawienia dwu w niewłaściwym porządku przepisanych artykułów[11]); czasem znowuż pod koniec artykułu doda pisarz uwagę: De sentencia et re iudicata (o których była mowa w tymże art. 47) queres in fine unum capitulum (art. 48).

Spisany około r. 1440 kodeks Kr., obejmujący, bez żadnego opuszczenia całkowity materiał 105 artykułów grupy poprzedniej, należy na ogół do poprawniejszych, jakkolwiek zresztą i tutaj znajdzie się liczny poczet omyłek, pośród nich np. tyle znamienna, jak opuszczenie całego wiersza wzoru w art. 43, albo przepisany po raz wtóry po artykule 8 początek art. 5 Ut in rapinis, zamieszczonego już w całości na poprzednim, właściwym miejscu, w czym opatrzywszy się kopista przerwał go zaraz po przepisaniu kilku słów początkowych. Widocznie zresztą przeprowadzał kopista rewizję swego tekstu, gdyż ta sama ręka, od której pochodzi tekst, robi dużo poprawek, skreśleń i dopisków bądź to w wyrazach samych, bądź na interliniach, bądź wreszcie na marginesie. W wielu wypadkach mogły to być poprawki samorzutne, dokonane zaraz w toku przepisywania, skoro kopista opatrzył się co do błędu albo też dostrzegł niezgodność swojej lekcji ze wzorem. Ale pewna nieznaczna część poprawek, lubo przeprowadzona również przez niego, jest pochodzenia późniejszego; poprawki te nie odpowiadają bowiem typowi tekstów, do których należy Kr., jeno odmiennemu późniejszemu typowi, należącemu już do grupy ZG-ych. Mamy na myśli tekst Sk_1 (por. grupa 7). Na ogół pięciu tego rodzaju poprawek, które występują w połączeniach grupowych, we wszystkich 5 wypadkach są one zgodne z odmiankami tego tekstu; jeżeli

[11]) Por. o tym niżej, str. 55.

w tym czy owym wypadku wykazują zgodność z innymi także tekstami, to tylko wtedy, kiedy tekst ów pokrywa się z odmianką Sk_1. Za to niezależnie od wpływu tego tekstu, a w związku z systematyką samego typu Kr. umieszczony został przy rubryce art. 26 De contumacia dopisek: Item in fine libri alia capitula de prescripcionibus querat. Są zresztą w kodeksie niniejszym dopiski marginesowe innej jeszcze ręki XV w., ale bardzo nieliczne (dwa) i takie jedynie, które zwracają szczególną uwagę na pewien przepis, za pomocą słów: nota, lub nota-nota (po obu stronach tekstu).

Osobne, bardzo znamienne stanowisko w szeregu rozpatrywanych tu rękopisów zajmuje kodeks Fl. Pozornie, jako przekaz źródłowy, tworzy on jednolitą całość, obejmującą, odliczając tu kilka w różnych miejscach opuszczonych artykułów, całkowity OW. w połączeniu bliźniaczym z OP-im. W rzeczywistości jednak jest to zlepek dwu typowo zupełnie różnych tekstów. Wypłynęła ta anomalia stąd, że na kopię niniejszą złożyli się dwaj pisarze, którzy po kolei przepisywali pewne jej części. Pierwszy z nich przepisał część sięgającą do końca karty 24; objęła ona, prócz przedmowy, 62 artykułów a nadto 12 początkowych słów art. 63, który odpowiada tu artykułowi 68 samego kodeksu; za podstawę odpisu służył mu wzór niewykazujący bliższego pokrewieństwa z rozpatrywanym tu typem, należący do zgoła innej grupy tekstów statutowych (por. grupa 6); według wzoru tej grupy umieszczone tu zostały od razu zaczerpnięte stamtąd rubryki. Zadanie dokończenia odpisu, poczynając od karty 25, tj. od dalszego art. 63, podjął pisarz inny i doprowadził pracę do końca, podając w dalszym ciągu resztę OW-go tudzież wyodrębiony odeń całkowity OP. Ale za podstawę odpisu wybrał inny rękopis, należący zarówno tekstowo jak i pod względem innych właściwości do odmiennego typu aniżeli wzór części poprzedniej; jest to właśnie typ, którym zajmujemy się na tym miejscu. Tę otóż część niniejszego rękopisu obejmującego resztę artykułu 63 tudzież art. 64—105 OW-go jako też cały OP znaczymy jako kodeks Fl_2, w przeciwstawieniu do Fl_1, obejmującego część początkową, z innego typu zaczerpniętą. Mamy tu zatem, o ile chodzi o OW, tylko końcowy fragment rozpatrywanego tu typu.

W fragmencie tym, biorąc na uwagę układ, właściwy grupie niniejszej, o którym niżej, mieszczą się wszystkie odpowiednie artykuły, z wyjątkiem jednego, tj. art. 69 Pretera de villanorum. Opuszczenie wypłynęło snać z niedopatrzenia kopisty i jest indywidualną właściwością tej kopii, nie powtarza się bowiem w żadnym innym pełnym tekście OW-go.

Osobno dodać jeszcze trzeba, że kopista Fl_2, w przeciwieństwie do swego poprzednika w Fl_1 nie podał żadnych rubryk nad poszczególnymi artykułami swojego fragmentu. Dopiero późniejsza, trzecia z rzędu ręka z XV w. podpisywała tu rubryki do przeważnej części artykułów. Bez rubryk pozostały jednak i teraz jeszcze art. 75b. 80. 82—85. Dopisane rubryki nie należą zresztą do typu odpowiadającego Fl_2; pisarz, który je uzupełniał, sięgnął tu znowuż do wzoru, z którego czerpał tekst Fl_1. W ostatecznym wyniku stwierdzić tedy można, że cały OW., niezależnie od dwu typów, jakie w kodeksie połączone zostały, ma rubryki typu Fl_1; natomiast typ Fl_2, mimo że rubryki dodatkowo otrzymał, pozostał mimo to bez rubryk typowi swojemu właściwych.

Kopista, od którego pochodzi Fl_2 porównywał snać poprzednią część odpisu swego poprzednika (Fl_1) z objątkiem kodeksu, na którym sam się opierał, zwracając baczną uwagę na to, czy zawiera ona wszystkie artykuły do układu należące. O ile natknął na lukę, umieszczał o tym odpowiednią zapiskę na marginesie. Stąd przy art. 37c i 48 umieścił dopiski: Hic deficit capitulum de obligatione alicuius hereditatis, wzgl. de fratre seniore prescripcionem negligente, wskazując trafnie na dwa przed tymiż artykułami pominięte przepisy. Opuszczenia art. 45 Petrus conquestus est może nie dostrzegł i dlatego luki tej nie zaznaczył; może zresztą ze względu na to, że chodziło tu o projudykat, nie uznał za rzecz potrzebną wspominać o tym braku. Nie przeprowadził natomiast takiej samej kontroli co do części przez siebie samego przepisanej; dla tego dopiero późniejszy pisarz, uzupełniający rubryki, natknąwszy na opuszczony przez niego art. 69 Pretera de villanorum, dopisał na marginesie art. 70: Hic deficit capitulum de grege pastoris, który w układzie tego typu należało umieścić bezpośrednio przed nim. Przez nieuwagę natomiast umieścił tenże pisarz przy art. 82 dopisek marginesowy: Hic deficit capitulum de percussionibus militum. Artykuł ten nie został pominięty w Fl_2, mieści się tu tylko o trzy miejsca wstecz, zaraz po art. 78; omyłka dopisywacza wynikła tylko stąd, że we wzorze, z którego uzupełniał rubryki, artykuł ten jest przestawiony o trzy miejsca[12]), zaczem nie znalazłszy go tutaj, poczytał go za nieistniejący.

Sam tekst odpisu Fl_2 należy do średnio wartościowych, w niektórych miejscach nawet wybitnie błędnych. Do szczególnych jego właściwości zaliczyć można przegłos e na a w niektórych rzeczownikach, jak mantallum, pellas, camararius i succamararius, albo na

[12]) Por. niżej.

odwrót przegłos a na e, jak pellatinus; wreszcie skrót w rodzaju scarbello zam. scartąbello. Bardzo często przy końcu tekstu poszczególnych artykułów, mimo że podane zostały w pełnym brzmieniu, bez skrócenia, pisarz zamieszcza dodatek etc, zwyczaj, którego nigdzie nie stosował jego poprzednik w części należącej do typu Fl_1.

Późny stosunkowo czasem powstania kodeks B_4, spisany ok. r. 1460, dokładniej między r. 1460 a 1470, należy do najpoprawniejszych kopii statutowych w szeregu wszystkich, jakie dochowały się po dzień dzisiejszy. Pisarz należał widocznie do ludzi inteligentnych, władających dobrze językiem łacińskim, baczących starannie na poprawność tekstu. Stąd całe serie artykułów wychodzą spod jego pióra nieraz bezbłędnie, dopiero w końcowej części zjawia się ich nieco więcej, ale i tutaj jeszcze w ostatnich artykułach rzecz doznaje stanowczej poprawy, tak że znowuż omyłki są bardzo nieliczne. Gdziekolwiek zaś są, tu czy w innych częściach kodeksu, są w znacznej mierze przejątkiem ze wzoru, jak na to wskazuje porównanie odmianek. Na karb własnego niedopatrzenia czy nieznajomości kopisty można ich będzie policzyć z pewnością niewiele; w ich szeregu uderza jedna dość osobliwa, tj. częste, zwłaszcza w rubrykach, zastępowanie wyrazu prescripcio błędną formą proscripcio. Uwagi godną jest przytem okoliczność, że wielokrotnie powrotna forma decrevimus, jak jej bez wyjątku używa typ O_1 Pt_3, i jak ona w przeważnej części zjawia się jeszcze we wszystkich pozostałych kodeksach grupy niniejszej, tutaj występuje już przeważnie w kształcie: decernimus.

Szczególną właściwością kodeksu tego jest brak kilkudziesięciu artykułów OW-go, spotykanych w pozostałych tekstach tej czy innych grup rękopisów, jako też odmienny ich układ w porównaniu z układem tamtych tekstów. Zaznaczamy tu rzecz tę tylko ogólnikowo, odkładając rozpatrzenie szczegółów na dalsze miejsce[13]).

W przeciwieństwie do B_4 najpóźniejszy z zaliczonych do grupy niniejszej kodeks St_2 z r. 1474 (1478?) przedstawia się bardzo opłakanie pod względem poprawności. Kopista, widocznie słabszej inteligencji, niedość wprawny w łacinie, przy tym mało staranny, popełnia tu co krok błędy najróżnorodniejszego rodzaju. W najliczniejszych wypadkach w miejsce wyrazów poprawnych wstawia błędne, dające najczęściej sens niedorzeczny, nieraz przybierające kształt dziwolągów językowych. Raz opuszcza wyrazy najkonieczniejsze lub całe nawet ustępy, innym razem przez nieuwagę niepotrzebnie powtarza je dwukrotnie. Czasem, opatrzywszy się co do takiej

[13]) Por. str. 55 i n.

omyłki, przekreśli lub podkropkuje wyraz niepotrzebny, czasem w miejsce wyrazu błędnego wstawi poprawny, ale i tutaj jeszcze zapomni nieraz skreślić to co poprawił. Na ogół kodeks ten pod względem tekstowym przedstawia się bardzo niefortunnie. Przy rubryce art. 36 De contumacia znajduje się dopisek: in fine libri alia capitula.

Są jeszcze niektóre inne właściwości tekstowe, cechujące wiekszą ilość zestawionych tu kodeksów, jednakże, prawie że bez wyjątku, tylko indywidualnie każdy z nich odnośnie do poszczególnych wypadków; dlatego zestawiamy je tu w osobnych wspólnych ustępach. Jedną z nich stanowią powtarzające się często odchylenia cyfrowe od pospolitego tekstu innych kodeksów, nieraz pierwszorzędnie ważne w ramach danego przepisu statutowego. Prym wiedzie tu kodeks Pt_1 wprowadzając cały szereg tego rodzaju zmian. Tak w art. 37 zmienia 30 lat dawności na 15, a na innym miejscu tegoż art. 15 lat na 20; podobnież w art. 100 zmienia per triennium na per annum, a w art. 41—20 (mierzyc) na 30. Nie o wiele lepszym jest pod tym względem kodeks St_2 niepoprzestający zresztą zwykle na samej zmianie cyfr, ale wprowadzający ponadto samoistne, nowe określenia pewnych ilości: tak w art. 53 20 grz. nawiązki zam. 15 grz., w art. 84 umieszczając przy zwrocie pena XV dodatek: que dicitur VI marcarum, albo w art. 97, wstawiając w miejsce XII gr.: media marca grossorum. Nawet B_4 w art. 16, w tyle ważnym postanowieniu, jaka jest granica wartości roszczenia, stanowiącego przedmiot sprawy większej i mniejszej, w miejsce prawidłowej cyfry XL marc. wstawi znacznie wyższą CXL. Znajdzie się także wspólna dwu kodeksom, B_4 i Kr. zmiana wysokości głowszczyzny 40 (XL) zam. prawidłowych 60 (LX) grz. w art. 53.

Inna właściwość, powtarzająca się w kilku kodeksach, to zmiana imion w niektórych prejudykatach. Tak w Cz. art. 47: Bernardus zam. Henricus, w Pt_1, art. 54 Paulus i Mathias zam. Laurencius i Martinus, w St_2 art. 38. Franciscus zam. Gregorius. Wspólną znowuż Cz. i Kr. jest zmiana Matheus zam. Mathias w art. 50, powtarzająca się zresztą na innym miejscu jako wspólna między Kr. i Fl_2 w art 92.

Jako szczególnie znamienna właściwość występuje wreszcie tu i owdzie w kilku kodeksach tej grupy dwojenie lub trojenie pewnych wyrazów. Polega ono na tym, że obok poprawnej lub zmylonej formy wyrazu, jaki pospolicie podają teksty, zjawiają się jeszcze jeden lub dwa wyrazy o pokrewnym brzmieniu a czasem

i znaczeniu, znowuż bądź poprawne, bądź błędne, albo przynajmniej jakieś inne słowa, przypominające brzmieniem wyraz podstawowy. W wyjątkowych wypadkach rację tego postępowania wytłumaczyć można zamiarem silniejszego, dobitniejszego podkreślenia pewnej myśli przez zestawienie obok siebie dwu lub więcej określników pokrewnej treści. Ale już nawet i w tych wypadkach jest możliwym, a w przeważnej części innych koniecznym inne wytłumaczenie rzeczy: że kopista, nie mając pewności, czy w danym miejscu odczytał trafnie odnośne słowo swojego wzoru, umieścił obok niego jedną lub dwie równoległe lekcje alternatywne, żeby na wszelki wypadek podać pośród nich jedną poprawną[14]); co mu się zresztą nie zawsze, mimo wielokrotność nomenklatur, udaje. Prym wiedzie tutaj kodeks B_4, w czym zresztą ujawnia się także znana skądinąd staranność kopisty o wierne i poprawne odtworzenie tekstu; czytamy tu w art. 58: accionem vel actorem, w art. 59: eludant vel claudant, w art. 60: aurententi vel irretiti vel in recenti. Jeszcze częściej powtarza się ta rzecz w Pt_1: art. 35: excepcio vel exposicio, art. 43: condempnatum vel conceptum, art. 45: offeret vel offert se, art. 66: non confitebatur vel diffitebatur, art. 74: poteris vel potuerint. Zdarzy się też w St_2, w art. 15: sine delicto vel debito i w art. 27: est restinguenda vel refugienda, a wyjątkowo także w Cz. art. 13: animorum vel animi, w Kr. art. 59: habeat vel debeat, wreszcie w Fl_2 art. 63: in causis seu casibus.

Z zaliczonych do grupy niniejszej siedmiu kodeksów dwa podają OW w zupełnym wyodrębnieniu, bez jakiegokolwiek choćby zewnętrznego połączenia z OP-im. Jeden z nich, to Cz., podający ten objątek w pełnym kształcie, podobnie jak O_1 i Pt_3, tylko że w odmiennym od nich układzie: jedyny, w ostatnich dopiero czasach odszukany okaz tego rodzaju w grupie tekstów łacińskich, zarazem jeden z najstarszych rękopisów nabierający przez to szczególnego znaczenia dla badań naukowych. Drugim jest tekst B_4, podający objątek ten w skróceniu i w odmiennym znowuż układzie. Cztery dalsze rękopisy Pt_1, Kr. Fl_2 i St_2 należą do PB-ych, tj. podają OW. w wyosobnieniu od mieszczącego się tu także OPgo, w pełnym zresztą kształcie, z defektem początkowej części w Fl_2 z przyczyn poprzednio wyłuszczonych. Krótki urywek J_1 pochodzi z wzoru, który podawał OW. albo w tekście wyodrębnionym, albo z PB-em obu objątków z wyosobnionym tekstem OW-go; jego właściwości tekstowe świadczą w każdym razie, że nie może należeć ani do

[14]) Na tę właściwość, odnośnie do kod. B_4, wskazał już Helcel, Pomniki, par. 101—106.

ZZ-go ani do ZG-go. Na ogół, wszystkie należące tu kodeksy nie jeszcze nie mają wspólnego z obu ostatnimi kształtami przekazów tekstowych OW-go.

Wszystkie te kodeksy tworzą grupę najbliżej spokrewnioną z grupą poprzednią, przede wszystkim z głównym jej przedstawicielem, kodeksem O_1. Usuwając na razie z zakresu porównań kodeks J_1 dla jego urywkowości, możemy oto co do pozostałych sześciu rękopisów ustalić następujące pod tym względem stosunki. Najpierw: błędy, jakie zawiera O_1, powtarzają się w tych rękopisach w stosunku najwyższej ilości. Takich wspólnych błędów liczy B_4 w wspólnej części 32, a stosunkowo do całości 46, pośród nich niektóre szczególnie znamienne, w tym 3, stosunkowo 5 wyłącznych; St_2 ma ich również 46, a wyłącznych jeszcze więcej niż B_4 bo 11. Ilość wspólnych błędów w Fl_2 wynosi 14, stos. 42, w Cz. 41, z tego wyłącznych 6, w Pt_1 36, z tego wyłącznych 5, w Kr. 36 z tego wyłącznych 2. Jedyną wyższą pozycję wspólnych z O_1 błędów wykazuje tylko najbliższy mu kodeks Pt_3; wszystkie zaś inne rękopisy, jakie się jeszcze dochowały, mają ich mniej od najniższej z przytoczonych co dopiero cyfr. Na odwrót, ilość odmianek, którymi kodeksy te wyróżniają się od O_1, jest względnie najniższą. Na ogół 4599 odmianek wykazuje ich B_4 wspólnej części 286, stos. 412. Cz. 514, Kr. 556, St_2 605, Pt_1 615, Fl_2 235, stos.701. Ilość odmianek B_4 jest tu w ogóle najniższą ze wszystkich, nie wyłączając nawet bliższego O_1 z wielu innych względów Pt_3; znowuż zaś ilość odmianek pozostałych pięciu kodeksów, jest wyższą, częściowo tylko nieznacznie, od cyfry, jaka dała się wykazać co do Pt_3. Wszystkie inne zachowane kodeksy, z jednym jeszcze wyjątkiem, o którym niżej (J_2) wykazują odmianek bez porównania więcej; różnice cyfrowe urastają tu o całe, nieraz liczne setki, a dochodzą nawet do zwyż tysiąca.

Szóstka rozpatrywanych tu kodeksów jest zatem ze wszystkich grup rękopiśmiennych zbliżona tekstowo najbardziej do typu O_1. Nie obojętną jest także rzeczą, że żaden z tych kodeksów nie ma przeprowadzonego liczbowania artykułów, jak go, odliczając próbę na początku podjętą, nie miał także kodeks O_1 i jak go, z pełnym prawdopodobieństwem, nie było zgoła także w jego macierzy N. Bardzo znamienne światło na ten bliski stosunek pokrewieństwa rzuca także sprawa rozdziału materiału statutowego na artykuły. Można powiedzieć ogólnie, że siódemka wymienionych pod O_1 artykułów jednolitych[15]) zachowała tę swoją jednolitość także w grupie

[15]) Por. str. 17.

niniejszych kodeksów; w odosobnionych tylko wypadkach dadzą się tu wykazać pewne odchylenia, przeważnie indywidualne. We wszystkich kodeksach niniejszych, odliczając tu tylko Fl_2, którego odpowiednia część nie dochowała się, podane są jako jednolita całość: art. 28 Preterea ut calumpniis, art. 37: Cum prescripcio, art. 53: Eciam quacunque morte i art. 57 Ut quilibet alium; można przyjąć jako rzecz najprawdopodobniejszą, że nie inaczej było także w typie Fl_2. We wszystkich tych kodeksach, tym razem w dochowanej już także części Fl_2, jednolitym jest art. 78: Quoniam omnis scurrilitas; tylko w B_4 jest on rozbity na dwa osobne artykuły. We wszystkich kodeksach z wyjątkiem niedochowanego Fl_2 jednolitym jest art. 13: Prava consuetudine, tylko Pt_1 i Kr. rozbijają go na dwa artykuły, w sposobie niepowtarzającym się zresztą w innych tekstach późniejszych; co do Fl_2 nie ma pewności, czy artykuł był tu jednolity, czy miał rozbitkę, jak Pt_1 i Kr., co nie jest wykluczone ze względu na bliskie pokrewieństwo tych kodeksów ze sobą. Stosunkowo najwięcej odchyleń da się stwierdzić co do art. 86 Item pro curru feni. W trzech kodeksach, Pt_1 Kr. i Fl_2 jest on jednolity, jak w O_1; w B_4 jest opuszczony, w Cz. rozbity na dwa artykuły, z których pierwszy obejmuje człon a, a drugi człony b—e, kombinacja, powtarzająca się zresztą jeszcze w niektórych rękopisach późniejszych; wreszcie w St_2 człon a jest zupełnie opuszczony, za to resztą artykułu (człony b—e) nie tylko nierozdzielona, ale nadto połączona w jednolitą całość z bezpośrednio poprzednim w tym układzie art. 85 Cum alicui quatuor boves. Połączenie to jest ściśle indywidualną właściwością tego kodeksu, niepowtarzającą się zresztą gdzie indziej.

Jest jeszcze, co do rozdziału materiału na artykuły, kilka innych odchyleń częściowych w niniejszej grupie; we wszystkich jednak tego rodzaju wypadkach pomiędzy większością należących tu kodeksów zachodzi zgodność z rozdziałem O_1, a odchylenia przedstawiają się tylko jako zmiany indywidualne jednego kodeksu, albo co najwyżej wspólne w dwójkach. Tak sama już przedmowa, stanowiąca zgodnie z O_1 i Pt_3, w kilku z tych kodeksów jednolitą całość, rozbita jest w Pt_1 i Kr. na dwie części za pomocą wstawionego słowa: Continatur, w tym sposobie, że pierwszą część tworzy arenga, a drugą reszta tekstu, poczynając od intytulacji. Możliwą, choć niekoniecznie pewną jest rzeczą, że taką samą rozbitkę miał też niedochowany w tej części, pokrewny tamtym kodeksom, tekst Fl_2; w tekstach innych grup właściwość ta już się nie powtarza. Bardziej jeszcze indywidualną, bo samemu tylko tekstowi St_2 właściwą jest

rozbitka tejże przedmowy za pomocą wstawionego słowa Sequitur na dwie odmiennie rozdzielone części, z których pierwsza obejmuje arengę, intytulację i umotywowanie, a druga, poczynając od słów: Qua propter ad laudem, samą już tylko dyspozycję. Znowuż zaś art. 15 Cum in usurarum, zarówno w O_1 jak i przeważnej części kodeksów tej grupy jednolity, rozbity jest na dwa artykuły w Kr i Fl_2; i ta właściwość nie powtarza się już gdzie indziej. Częściej zdarzają się zbitki dwu sąsiadujących w tym układzie artykułów, które w O_1 i Pt_3 a także i w przeważnej części kodeksów grupy niniejszej są wyodrębnione od siebie. Tak zbija ze sobą w jedną całość Cz. art. 84. 85: Aliquis excolens i Cum alicui quatuor boves, Pt_1 art. 54 i 55: Laurencius conqueritur i Sunt nonnulli, oraz art. 61 i 62: Cum secundum patrum i Statuimus quod dum aliquis, wreszcie Fl_2 art. 93 i 94: Statuimus quod marito i Eciam statuimus dum aliqua domicella, oraz art. 95 i 96: Martinus conqueritur i Item Martinus deposuit. O zbitce w dwu innych kodeksach wyosobnionych artykułów Cum alicui quatuor boves i znacznej części następnego art., Item pro curru feni, jak ją przeprowadzono w St_2, była mowa przy poprzedniej sposobności[16]).

Wskazane zgodności niniejszej grupy kodeksów z typem O_1 Pt_3, jak: największa ilość wspólnych błędów i najmniejsza ilość odmianek, zwłaszcza zaś jednakowy z indywidualnymi tylko gdzieniegdzie odchyleniami rozdział materiału na artykuły, oraz brak liczbowania, są zarazem wymownym świadectwem najbliższego pokrewieństwa tych kodeksów między sobą, zwłaszcza że niektóre z tych właściwości albo już tylko w nielicznych powtarzają się okazach grup dalszych, albo nawet zanikają w nich zupełnie. Poza tym są inne jeszcze dowody najbliższego ich związku ze sobą. Licząc się tu znowu z wspomnianą tylko szóstką kodeksów tej grupy, z wyłączeniem krótkiego urywku J_1, stwierdzimy, na ogólną podaną powyżej ilość odmianek tych kodeksów, znaczny poczet takich, które są wspólne im wszystkim. Tak przede wszystkim odnośnie do tych części tekstu, które znajdują się we wszystkich sześciu kodeksach jest takich odmianek wspólnych 30. W innej części, której brakuje w B_4, wspólne odmianki między wszystkimi pozostałymi pięciu kodeksami występują w 20 wypadkach. W innej znowuż, której niedostaje w Fl_2 ilość wspólnych odmianek pozostałych pięciu kodeksów wynosi 84. W innej wreszcie, której nie zawierają ani B_4 ani Fl_2 wszystkie pozostałe 4 kodeksy zgadzają się ze sobą w odmiankach w 32 wypadkach. Można przyjąć jako rzecz pewną.

[16]) Por. str. 44.

że we wszystkich razach, gdzie zgodność odmianek zachodzi między częścią kodeksów niniejszej szóstki dla tego tylko, że brak odpowiedniej części jednego lub dwu pozostałych, niezupełnych okazów, zgodność ta, jeżeli nie bez wyjątku, to przynajmniej w przeważnej części wypadków sięgała także i do tych tekstów w pełnym ich typowym objątku. W takim razie zupełnych zgodności pomiędzy całą bez wyjątku szóstką otrzymamy ok. 166 lub mało co mniej.

Poza zgodnościami pełnymi występuje jeszcze znaczna ilość częściowych, takich jednak, które odnoszą się przeważnie do znacznej części kodeksów niniejszej szóstki, i to w najrozmaitszych kombinacjach. W szeregu piątek (prócz przytoczonych przed chwilą z defektownym B_4 i Fl_3), wykazać można związków: 5 Cz. Pt_1 Kr. Fl_2 B_4, 9 Cz. Pt_1 Kr. Fl_2 St_2, 1 Cz. Pt_1 Kr. B_4 St_2, 4 Cz. Kr. Fl_2 B_4 St_2, 2 Pt_1 Kr. Fl_2, B_4 St_2; w czwórkach (prócz wymienionych z defektownym B_4 i Fl_2): 6 Cz. Pt_1 Kr. Fl_2, 20 Cz. Pt_1 Kr. B_4, 60 Cz. Pt_1 Kr. St_2, 4 Cz. Pt_1 Fl_2 St_2, 9 Cz. Pt_1 B_4 St_2, 5 Cz. Kr. Fl_2 B_4, 4 Cz. Kr. Fl_2 St_2, 12 Cz. Kr. B_4 St_2, 2 Cz. Fl_2 B_4 St_2, 5 Pt_1 Kr. Fl_2 B_4, 5 Pt_1. Kr. Fl_2 St_2, 14 Pt_1 Kr. B_4 St_2, 2 Pt_1 Fl_2 B_4 St_2, 2 Kr. Fl_2 B_4 St_2; w trójkach: 18 Cz. Pt_1 Kr., 1 Cz. Pt_1 Fl_2, 2 Cz. Pt_1 B_4, 18 Cz. Pt_1 St_2, 4 Cz. Kr. Fl_2, 4 Cz. Kr. B_4, 6 Cz. Kr. St_2, 5 Cz. Fl_2 St_2, 4 Cz. B_4 St_2, 14 Pt_1 Kr. Fl_2, 6 Pt_1 Kr. B_4, 12 Pt_1, Kr. St_2, 3 Pt_1 Fl_2 St_2, 1 Kr. Fl_2 B_4, 6 Kr. Fl_2 St_2, 7 Kr. B_4 St_2. W dwójkach wreszcie występują związki: 27 Cz. Pt_1, 14 Cz. Kr., 7 Cz. Fl_2, 29 Cz. St_2, 39 Pt_1 Kr., 5 Pt_1 Fl_2, 4 Pt_1 B_4, 44 Pt_1 St_2, 43 Kr. Fl_2, 9 Kr. B_4, 15 Kr. St_2, 1 Fl_2 B_4, 10 Fl_2 St_2, 3 B_4 St_2. Ogół wyliczonych zgodności w obrębie rozpatrywanych sześciu tych kodeksów wynosi 698. To suche zestawienie zaświadcza, jak, przy zachowaniu licznych wspólności bezwzględnych, odnoszących się do całej szóstki bez wyjątku, pozostał liczniejszy jeszcze poczet wspólności względnych, obejmujących mniejszą lub większą ilość należących tu tekstów, i to w najrozmaitszych połączeniach, w miarę jak ten czy ów kodeks lub ta czy inna mniejsza grupa wyosabniała się od reszty pewnymi szczególnymi właściwościami tekstowymi. Dla dalszych wywodów w przedmiocie filiacji tekstów zestawienia te przedstawiają ważne znaczenie.

Osobną, szczególnie znamienną właściwość, wskazującą na najbliższy związek kodeksów niniejszej grupy, a zarazem przeciwstawiającą je typowi O_1 Pt_3, stanowi przeprowadzony w nich układ i usystemizowanie materiału. Wnioski o układzie osnuć się dadzą na czterech przede wszystkim kodeksach, podających pełny OW., tj. na Cz. Pt_1 Kr. St_2; dodać tu można jesz-

cze kodeks Fl_2, który zachował się tylko w końcowej części, ale jest co do układu w pełni zgodny z odpowiednią częścią tamtych kodeksów, wobec czego przyjąć trzeba, że także w części niedochowanej zgodność taka zachodziła. Tylko rękopis B_4 ma układ znacznie odmienny od tamtych pięciu tekstów, dla tego na razie wyłączamy go z zestawień. Co do usystemizowania układu, którego wykładnikiem są odpowiednie rubryki, można znowuż zaczerpnąć wiadomości z czterech tylko wymienionych co dopiero kodeksów pełnych: B_4 nie wchodzi tu w rachubę ze względu na różność układu, a Fl_2 dla tego, że nie posiada właściwych swojemu typowi rubryk, uzupełnionych tu dopiero później z wzoru, należącego do innego typu.

Usystemizowanie polega na ujęciu całego zgrupowanego materiału w pewne działy, obejmujące pospolicie większą ilość artykułów według pewnych materii ogólniejszych, do których się odnoszą, w tym sposobie, że każdy taki dział stanowi jakoby wyodrębnioną całość i przytaczany jest pod pewną wspólną do całej grupy odnoszącą się rubryką. Mamy tu zatem także rubryki, jak w typie O_1 Pt_3; ale charakter ich jest odmienny od rubryk tamże występujących. Nie są to rubryki indywidualne, do szczególnej treści każdego artykułu dostosowane, jeno rubryki ogólne, określające przedmiot główny, którym zajmuje się szereg sąsiadujących z sobą artykułów. Nie można też wątpić, że właśnie dążność do skupienia obok siebie artykułów, odnoszących się do pewnych materii ogólniejszych, stała się powodem daleko sięgających przestawek, jakimi niniejszy U. II wyróżnia się od U-du I. Inna rzecz, że w rozpatrywanych tu kodeksach k a ż d y artykuł opatrzony jest pospolicie rubryką: jest nią wszelako właśnie owa rubryka ogólna, przy każdym artykule powtórzona z osobna. W ten sposób np. cały szereg artykułów bezpośrednio po sobie następujących nosi, jeden za drugim, napis: De prescripcione, inny szereg: De penis itp. Powtarzanie zaś odbywa się bądź to w ten sposób, że nad każdym artykułem danego działu umieszczone zostają też same słowa rubryki systematycznej, jak w przytoczonych co dopiero przykładach, bądź znowuż tak, że rubryka ogólna występuje przy pierwszym tylko artykule tegoż działu, a nad dalszymi tutaj należącymi umieszcza się już tylko odnośnik: De eodem; zdarza się zresztą często kombinacja obu form przez kilkakrotne na przemian użycie określenia rubryki głównej i odnośników, i to w różnych znowuż zestawieniach. Bardzo często do jednej lub drugiej formy dodany jest, bądź na początku, bądź przy końcu, wyraz Rubrica, rzadziej capitulum, wyjątkowo nawet oba wyrazy razem: rubrica capitulum.

I to znowuż tak, że albo poprzestaje się na tym uzupełnieniu, albo też dodaje się bądź to do niego, bądź do rubryki samej lub odnośnika, na początku albo przy końcu: Sequitur, sequitur aliud itp.

Biorąc za podstawę normalny w tej grupie rozdział całego materiału na 105 artykułów wraz z przedmową, niezależnie od pewnych indywidualnych odchyleń, jakie skutkiem omówionych poprzednio zbitek lub rozbitek czy opuszczeń przedstawiają niektóre kodeksy, a zarazem przyjmując jako rubryki systematyczne takie określenia, jakie występują czy to we wszystkich czterech kodeksach, czy w znaczniejszej ich części, możemy odtworzyć U. II w sposób następujący — wymieniając przy tym, przy każdej pozycji, dla uwidocznienia jego stosunku do U-du I, odpowiednie cyfry artykułów, w tamtym układzie zawartych:

Prefacio — I. Prefacio.
De constitucionibus, art. 1—8. — I art. 5—8. 15. 12—14.
De procuracione, art. 9. 10. — I art. 17. 19.
De iudicibus, art. 11. 14. — I art. 20. 21. 25. 23.
De citacionibus, art. 15—22. — I art. 29—31. 1. 2. 39—41.
De dolo et contumacia, art. 23—27. — I art. 54. 3. 4. 55. 56.
De probacionibus, art. 28—34. — I art. 57—63.
De testibus, art. 35. 36. — I art. 66. 67.
De prescripcione, art. 37—41. — I art. 75. 81—84.
De sentencia et re iudicata, art. 42—48. — I art. 85. 86. 88—92.
De his, qui ab intestato, art. 49. — I art. 96.
De commodato, art. 50. — I art. 93.
De homicidio, art. 51—54. — I art. 101—103. 100.
De raptoribus, art. 55. — I art. 104.
De excessibus officialium, art. 56. — I art. 106.
De iniuriis et dampno dato, art. 57. — I art. 32.
De foro competenti, art. 58—60. — I art. 52. 50. 51.
De privilegiis, art. 61. 62. — I art. 22. 24.
De excepcionibus, art. 63. 64. — I art. 73. 74.
De iureiurando, art. 65—69. — I art. 72. 68—71.
De lusoribus taxillorum, art. 70—71. — I art. 9. 10.
De rapinis et transeuntibus ad expedicionem, art. 72 — I art. 105.
De divisione, art. 73. — I art. 97.
De infamibus et furta committentibus, art. 74. — art. 16.
De usura, art. 75. — I art. 18.
De penis, art. 76—89. — I art. 33—38. 43—48. 11. 49
De confessione, art. 90. 91. — I art. 64. 65.
De fideiussoribus, art. 92. — I art. 94.

De dote et donacione, art. 93. 94. — I art. 98. 99.
De expurgacione, art. 95. 96. — I art. 26. 27.
De iniuriis et dampno dato, art. 97. — I art. 42.
De expurgacione, art. 98. — I art. 28.
De empcione et vendicione, art. 99. — I art. 95.
De prescripcione, art. 100—104. — I art. 76—80.
De sentencia et re iudicata, art. 105. — I art. 87.

Zauważyć należy, że w różnych naprzemian kodeksach niniejszych a znowuż w obrębie każdego z nich na różnych naprzemian miejscach w tekstowaniu poszczególnych rubryk występują liczne odchylenia od normalnej stylizacji, jak ją podaliśmy w powyższym zestawieniu. Wyjątkowo opuszczona jest rubryka rzeczowa, tak w art. 24 w Kr., który ma krótki tylko napis: capitulum. Gdzieindziej są rubryki, ale błędne, widocznie skutkiem mylnego odczytania wyrazu przez kopistę lub zwykłej usterki pisarskiej, tak w Cz. w art. 38: De descripcionibus zam. De prescripcionibus; w Pt_1 w art. 1 i 2: De distiñccionibus zam. De constitucionbus i w art. 9 i 10: De probacione i De probacionibus zam. De procuracione; w Kr. w art. 63 i 64: De expedicionibus zam. De excepcionibus; w St_2 w art. 50: De comoto zam. commodato i w art. 63: De exceptibus zam. De excepcionibus. Znowuż kiedy indziej zmiana polega na użyciu innej liczby gramatycznej, np. Kr. i St_2 w art. 22: De citacione zam. De citacionibus, lub innego, najbliżej spokrewnionego określnika, jak w Cz. i St_2 w art. 10: De procuratoribus zam. procuracione, albo w Pt_1 w art. 11: De iudiciis zam. De iudicibus.

Osobną kategorię zmian stanowią skróty lub rozszerzenia rubryk normalnych. Pierwsze są rzadsze, tak w Pt_1 Kr. St_2 w art. 26: De contumacia zam. De dolo et contumacia, w Pt_1 St_2 w art. 56: De excessibus z opuszczeniem słowa officialium, w Pt_1 w art. 57: De iniuriis z opuszczeniem et dampno dato o wiele częściej występują rozszerzenia. Czasem czysto stylistyczne, bez istotnego znaczenia, tak w Cz. w art. 49 po słowach: De his qui ab intestato dodany wyraz succedunt, albo w Pt_1 w art. 69 po słowach: De iureiurando dodane: contra aliquem; podobnież w art. 73 po słowach: De divisione dodane: aliquarum rerum. Inne mają już treść bardziej rzeczową. Tak w dziale De iudicibus w art. 12 dodano w Pt_1 Kr. St_2 po tych słowach nadto jeszcze: palatinorum, a Cz. przerabia tę rubrykę jeszcze inaczej: De iudicibus et palatinis. Podobnież w dziale De dolo et contumacia, w art. 27 mają Pt_1 Kr. St_2: De eo qui ob rei contumaciam mittitur in possessionem. W dziale De testibus Pt_1 w art. 36 podaje: De testium produccione.

W dziale De lusoribus taxillorum w art. 70 Cz. dodaje do tych słów et de filio familias, toż samo St_2 ze zmianą filio patrisfamilias, a Kr. et de filio familias paterna potestate. W dziale De divisione w art. 73 Cz. i Kr. dodają do tych słów: hereditatum matre defuncta. W dłuższym dziale De penis zmiany tego rodzaju najczęstsze. W art. 79 czytamy tu w St_2: De penis capitulum militum sine effusione sanguinis verberatis; w art. 80 Cz. Kr. St_2 zmieniają napis normalny na: De divisione penarum; w art. 87 wszystkie cztery kodeksy umieszczają długi napis: De penis castellanorum, iudicum, subiudicum, notariorum camerariorum et succamerariorum lub inne w wyliczeniu dostojników bardzo zbliżone; w art. 88 Pt_1 ma: De pena ludencium a w art. 89 wszystkie cztery kodeksy; De penis militum. W dziale De expurgacione w art. 95 Pt_1 do słów tych dodaje: furticinii. W dziale De prescripcione w art. 100 Pt_1 dodaje do słów tych (niezbyt fortunnie) dissensionis, widocznie pod wpływem stylizacji początkowej części samego artykułu: Cum omnis dissensionis itd. W tymże dziale Kr. w art. 101 ma napis De furti prescripcione, a w art. 102 De prescripcione etatis. Te wstawki i rozszerzenia przerywają niejednokrotnie jednolity kształt systemizacji całego działu za pomocą rubryk normalnych; same w sobie zaś są najczęściej jak gdyby przejściem do rubrykowania indywidualnego, gdyż obok ogólnego określnika systematycznego podają nadto dane, odnoszące się z osobna już do treści poszczególnych artykułów. W niektórych miejscach występują już we wszystkich kodeksach niniejszych, albo przynajmniej w znaczniejszej ich części; widocznie rozszerzenie rubryki pierwotnie zwięźlejszej, z innymi w dziale identycznej, nastąpiło bardzo rychło i przeszło skutkiem tego do wszystkich kodeksów.

Czasem znowuż do rubryki normalnej kopista doda drugi równoznacznik lub inny wyraz zostający z nią w myślowym związku; tak w art. 75 w Pt_1: De usura seu feneracione, albo w art. 98 w St_2: De expurgacione, de inculpacione. Kiedy indziej rubrykę normalną zastąpi innym określeniem ze względu na treść artykułu, w zasadzie trafnym, tak w art. 105 w Pt_1 zam. De sentencia et re iudicata: De appellationibus, albo w tymże samym kodeksie w art. 25 zam. De dolo et contumacia: De casibus penarum, a w Kr. De penis, przystosowanych wiernie do głównej treści przepisu, wyliczającego wypadki pobierania siedmnadziestej. Kiedy indziej wreszcie zamiast rubryki normalnej pojawi się napis, powtarzający kilka słów początkowych samego tekstu ustawowego, tak w art. 105 w Cz.: Cum in causarum. W dwu kodeksach wystę-

puje ponadto inna właściwość, w żadnym zresztą nieprzeprowadzona konsekwentnie: oto do przejętych z systemu normalnego rubryk dodane zostają przy każdym artykule osobne jeszcze napisy, podające dokładniej treść tegoż artykułu, np. De constitucionibus; quando quis traditur in manus victori et si fugit. Jest to zespolenie dwu sposobów rubrykowania: systematycznego i indywidualnego. Na szerszy rozmiar próba taka przeprowadzona została w Cz. w art. 1. 3—10. 12. 13. 15—18. 20—26, a w St_2 w art. 1—5. W obu wypadkach stylizacja tych dodatków jest indywidualną właściwością każdego z tych tekstów, a nie powtarza się też, w takiej samej czy pokrewnej formie, w jakimkolwiek z kodeksów dalszych grup. Czasem znowuż rzecz ułoży się w ten sposób, iż systematyczna rubryka normalna zostanie pominięta w całości, a miejsce jej zastąpi w całości sama tylko rubryka indywidualna; tak w Cz. i Pt_1 w art. 50, tu jeszcze w pewnym pokrewieństwie z brzmieniem opuszczonej rubryki systematycznej: De equo accommodato zam. De commodato, zresztą zaś nawet bez takiego częściowego zbliżenia w Cz. w art. 27, w Kr. w art. 18, w St_2 w art. 53. 77. 85. Gdzie artykuł, normalnie jednolity, zjawi się wyjątkowo w rozbiciu na dwa artykuły, tam pierwszy z nich występuje pod rubryką systematyczną, a drugi pod osobno dorobioną rubryką indywidualną; tak w Kr. w art. 75, którego pierwsza wyosobniona tu część ma napis systematyczny: De usura, a druga: De Iudeis, prescripcione usure et annorum.

Osobną grupę zmian stanowią wypadki, w których kodeks usuwa rubrykę normalną, zastępując ją inną z typu rubryk systematycznych, sformułowaną w oparciu o pewne wyrażenia lub przepisy rzeczowe, w tekście artykułu zawarte. Tak w art. 5 Cz. Pt_1 Kr. zam. właściwej tu, w St_2 dochowanej, do całego początkowego działu pierwszych 8 artykułów zastosowanej rubryki De constitucionibus, wstawiają napis De consuetudine dlatego, że w tekście artykułu, jak w tylu innych, jest wzmianka o pewnej stosowanej dotąd wadliwej consuetudo. Podobnież Kr. w art. 43 opuszcza normalną rubrykę De sentencia et re iudicata, a daje zamiast niej: De divisione, gdyż artykuł wspomina tu okolicznościowo o podziale dóbr spadkowych między rodzeństwem. Wreszcie St_2 w art. 80 normalną rubrykę De penis zastępuje inną: De divisione pecunie, gdyż przepis statutowy określa, w jaki sposób główszczyzna za zabitego kmiecia ma być rozdzielona.

Wreszcie zdarza się, że artykuł opatrzony jest pewną rubryką, wziętą z systematyki normalnej, ale nie do niego należącą, jeno

do innego czy innych artykułów. We wszystkich bez wyjątku tego rodzaju wypadkach mamy do czynienia ze zwykłą myłką kopisty, który pewną rubrykę, użytą trafnie w artykule bezpośrednio poprzednim lub następnym, przez nieopatrzność przeniósł do artykułu niniejszego. Tak Cz. w art. 40 zam. rubryki De prescripcione podaje: De sentencia et re iudicata, przeniósłszy ten napis z artykułu bezpośrednio następnego; opatrzywszy się co do tej myłki kopista dopisał dodatkowo obok tej rubryki cynobrem: De eodem, wskazując widocznie na rubrykę artykułów poprzednich, które brzmią tu: De prescripcionibus. Podobnież w Pt_1 w art. 94 umieszczona rubryka De empcione et vendicione zam. De dote et donacione, wzięta z następującego o kilka miejsc dalej art. 99. Zarówno Pt_1 jak i Kr. w art. 13 powtarzają dosłownie za artykułem poprzednim rubrykę De iudicibus palatinorum, zam. krótko: De iudicibus, gdyż w artykule tym nie ma już zgoła mowy o sędziach wojewodzińskich. Znowuż samo Kr. w art. 51, powtarzając rubrykę artykułu poprzedniego, opatruje go napisem: De commodato, zam. poprawnego De homicidio. Z tego błędu wynikł inny: że napis umieszczony tu w następnym zaraz art. 52: De eodem, wskazuje jakoby na treść: De commodato, gdy w rzeczywistości należy on do grupy artykułów De homicidio. Wreszcie St_2 w art. 9 powtarza rubrykę poprzedniego artykułu: De constitucionibus zam. normalnej: De procuracione, a w art. 41 rubrykę artykułu następnego: De sentencia et re iudicata zam. prawidłowej: De prescripcione. O ile w kodeksach zdarzą się przestawki, nie pociągają one za sobą błędów w rubrykowaniu, gdyż przestawionemu artykułowi towarzyszy zawsze należąca doń rubryka; wynika stąd jednak znowuż w odpowiedniej części kodeksu kolejno na przemian mięszanie się dwu sąsiednich rubryk normalnych: tak w Cz. w art. 38—43, w Pt_1 w art. 95—98, w St_2 w art. 15 i 16 oraz 47 i 48.

Co do samego s y s t e m u n o r m a l n e g o, jak go odtworzyliśmy poprzednio, zaznaczyć trzeba najpierw, że mimo dążność do ujęcia większej ilości artykułów w osobne działy o wspólnych napisach, przecież w pewnej ilości wypadków osobnymi rubrykami systematycznymi opatrzyć musiał poszczególne tylko artykuły (po jednym); tak art. 49. 50. 55. 56. 57. 72. 73. 74. 75. 92. 97. 99. 105. Rubryki te występują tu zatem równocześnie jako indywidualne. Gdzieniegdzie taką rubryką przedzielona jest grupa artykułów, należąca do siebie według przyjętego tu systemu. Tak pomiędzy grupę art .95—98 De expurgacione wbija się klinem art. 97 De iniuriis et dampno dato, trafnie w sposób taki ze względu na treść

określony, nie mający w każdym razie nic wspólnego ze sprawą ekspurgacji procesowej. Warto podkreślić, że ta niekonsekwencja zjawia się w końcowej części niniejszego układu. Znajdziemy tu bowiem inne jeszcze ślady takiej niekonsekwencji. Tak mieści się tu dział art. 100—104; De prescripcione, mimo że już poprzednio na całkiem innym miejscu podany był takiż sam, takim samym napisem opatrzony dział art. 37—41. Podobnież sam końcowy artykuł układu 105 występuje pod napisem De sentencia et re iudicata, mimo że dział w taki sam sposób oznaczony mieści się gdzie idziej jako art. 42—48. Osobno jeszcze dodamy, że wstępny dział: De constitucionibus (art. 1—8) nie jest bynajmniej, jak zdawałoby się wypływać z rubryki, zbiorem przepisów, dotyczących formalnej strony konstytucji (statutów), więc np. sposobu ich uchwalania czy ogłaszania, warunków ważności, czasu czy miejsca ich obowiązywania itp. Mieści się tu jeden zaledwie przepis tego rodzaju, w art. 1, stanowiący, że przepisy statutów nie odnoszą się do stosunków przeszłych, jeno do przyszłości. Wszystkie inne przepisy tego działu odnoszą się do najróżnorodniejszych zagadnień prawnych innej treści, określają granice posiadłości w razie zmiany biegu rzeki, urządzają obowiązek udziału w wyprawie wojennej, dotyczą egzekucji wyroku wobec opornych, określają sposób ciążenia, przepisują synom używanie pieczęci ojcowskiej, zobowiązują sołtysów i duchowieństwo do udziału w pospolitym ruszeniu (art. 2—8). Nie są to zatem przepisy De constitucionibus, ile raczej constituciones o najróżnorodniejszej treści, zebrane tu w jedną wiązkę snać dla tego, że nie dały się wygodnie pomieścić w dalszych działach systemu: sposób praktykowany współcześnie także i gdzie indziej, mianowicie w zbiorach prawa kanonicznego[17]). Poprzestajemy na razie na tych kilku uwagach, dotyczących strony formalnej systematyki; rzeczony jej rozbiór podać będziemy mogli na dalszym dopiero miejscu.

W sprawie znowuż u k ł a d u, w ramy tej systematyki ujętego, ważnym do rozpatrzenia jest pytanie jego stosunku do U-du I. Na ogół biorąc, jak wykazuje poprzednie zestawienie porównawcze[18]) U. II jest gruntowną, radykalną jego przeróbką. Porządek artykułów jest tu wszechstronnie zmieniony: artykuły początkowe poprzerzucane w środek lub na koniec, i znowuż na odwrót, i to w takim nawet sposobie, że przerzucenia te nie trzymają się nawet granic poszczególnych działów systemu, ale sięgają nawet w obręb

[17]) Por. tyt. 2 ks. I Dekretałów Grzegorza IX i Liber sextus.
[18]) Por. str. 48 n.

każdego działu z osobna. Mimo to wszystko widnieją przecież pewne zgodności i punkty styczne pomiędzy obu działami. Jak w U-dzie I, tak i w II trzymają się tu nieraz razem pewne większe lub mniejsze wiązki artykułów, np. w dziale De constitucionibus zużytkowana jest bezpośrednio po sobie wiązka artykułów U-du I 5—8 i 12—14, w dziale De probacionibus takaż wiązka art. U-du I 57—63, w dziale de penis znowuż wiązki art. U-du I 33—38 i 43—48 itp., w wielu innych jeszcze miejscach. Związek pokrewieństwa sięga tu nawet tak daleko, że łączność wiązek rozstrzyga nawet o sąsiedztwie względnie następstwie całych działów. Tak po dziale De dolo et contumacia, który pod koniec mieści art. 55 i 56 U-du I, następuje dział de probacionibus, odpowiadający artykułom jego 57—63; podobnież po dziale De prescripcione, z artykułami 81—84 U-du I przy końcu idzie dział De sentencia et re iudicata, zużytkowujący, z opuszczeniem jednego tylko artykułu, całą dalszą wiązkę art. 85—92; nie brak zresztą i w dalszym ciągu innych przykładów tego samego rodzaju.

Sama zewnętrzna strona stylizacji artykułów, jak nie stanowiła podstawy ugrupowania w U-dzie I, tak też nie rozstrzyga o ich porządku w Udzie II. Artykuły stylizowane w sposób bardziej uroczysty rozrzucone są w różnych miejscach, mięszając się na przemian z innymi, ogólnej treści, które stylizacji takiej nie posiadają, tudzież z prejudykatami; tyle conajwyżej da się tu stwierdzić, że znaczniejsza część artykułów, nieposiadająca wstępów uzasadniających zgrupowana jest, w końcowej części układu, choć nie brak ich także w części wstępnej, jak znowuż w końcowej nie brak artykułów o stylizacji bardziej uroczystej. Gdzie znowuż znajdzie się liczniejsza grupa artykułów z uzasadnieniem uroczystym, mięszają się tu ze sobą w różnych kombinacjach artykuły motywowane sentencjami ogólnymi, czy przepisem obcego prawa, czy stwierdzeniem pewnej wadliwej, dotąd stosowanej praktyki faktycznej, czy wyrażeniem samego celu, do którego zdąża ustawodawca. Także piątka artykułów, zawierająca na początku samego tekstu jak gdyby osobne napisy rubrykowe, rozmieszczona jest, bez usunięcia tych napisów, w różnych, choć odmiennych miejscach, podobnie jak w U-dzie I. Nawet łączące się ze sobą wiązki prejudykatów, jak je zawierał U. I, są tu czasem rozbite na wiązki pomniejsze i w różnych częściach układu rozrzucone, tak w U. I art. 60—65 odpowiada U-wi II art. 31—34 i 58 59, U. I art. 67—71 odpowiada U-wi II art. 36 i 66—69, U. I art. 88—94 odpowiada U-wi II art. 44—48, 50 92, w tym dwa ostatnie artykuły umieszczone w dwu rozmaitych

miejscach, mimo identyczne imiona stron występujących w prejudykatach. W następstwie tego wszystkiego także poszczególne kształty dyspozycyj ustawodawczych: statuimus, decrevimus, volumus i inne podobnej treści zmieniają się na przemian co chwila w następstwie artykułów po sobie.

Przeprowadzony w ten sposób układ normalny jest dość wiernie odtworzony we wszystkich pięciu rozpatrywanych tu kodeksach. W Kr. nie ma ani jednej zmiany co do porządku artykułów; podobnież ma się rzecz, odliczając pominięcie jednego artykułu, także w dochowanej części Fl_2. Wyjątkowo zjawią się przestawki w pozostałych kodeksach. Tak w Cz. wiązka art. 41—43 wysunięta jest poprzed wiązkę art. 38—40. W Pt_1 przestawione są w odwrotnym porządku art. 31 i 32, widocznie skutkiem omyłki kopisty; opatrzywszy się bowiem co do tego błędu, umieścił on na marginesie dopisek: przy bliższym artykule: tho pothem, a przy dalszym: tho pyrwey. Bez takiej korektury pozostała w tekście tegoż kodeksu inna przestawka, w następstwie której wiązka art. 94—96 układu normalnego przerzucona została z wiązką art. 97. 98. Wreszcie w St_2 art. 105 (ostatni) przesunięty został do początkowej części tekstu, i to, przez oczywistą omyłkę, w dwa różne miejsca, tak że powtarza się tu dwukrotnie, raz między art. 14 i 15, a drugi raz między art. 47 i 48. Wszystkie bez wyjątku wymienione tu przestawki, z jedynym wyjątkiem ostatniej, są indywidualną właściwością każdego z kodeksów i nie powtarzają się w żadnym innym kodeksie niniejszej czy jakiejkolwiek dalszej grupy.

Innym jest objątek, a częściowo także jego usystemizowanie w kodesie B_4 jako jedynym przedstawicielu UW-go III. Z pełnego OW-go uwzględnia ten kodeks, prócz przedmowy, tylko 58 artykułów, że zaś art. Quoniam omnis scurrilitas rozbija na dwa osobne[19]), przeto liczy razem artykułów 59. W stosunku do U-du II brakuje tu zatem artykułów 47, a w stosunku do U-du I: 48. W tekście B_4 uwzględnione są wyłącznie tylko przepisy stylizowane ogólnie, pominięte zatem wszystkie bez wyjątku prejudykaty w liczbie 25, jak je podaje U. II w art. 31—34. 36. 38—41. 44—48. 50. 54. 66—69. 90—92. 95. 96. Z przepisów ogólnych uwzględnione są znowuż w najprzeważniejszej części te, które przez odpowiednie na wstępie uzasadnienie przybrały charakter bardziej uroczysty, niezależnie od tego, czy uzasadnienie wyrażone jest w sentencji ogólnej, czy w powołaniu przepisu prawnego, czy w wytknięciu dotychczasowej wadliwej praktyki faktycznej, czy w wskazaniu

[19]) Por. str. 40.

celu przyświecającego ustawodawcy, czy wreszcie w jakichkolwiek kombinacjach tych różnych sposobów motywowania. Nie brak wreszcie ani jednego z pięciu artykułów, podających na czele tekstu jakoby napisy rubrykowe. Na ogólną ilość 59 jest tu takich artykułów 53. Są przecież niektóre artykuły tej grupy, zawarte w U-dzie II, których B_4 nie podaje, a mianowicie 4 uzasadnione sentencją ogólną, tj. 6. 7. 10. 20., 3 uzasadnione powołaniem wadliwej praktyki tj. 14. 21. 22. i jeden uzasadniony przez skombinowanie obu tych sposobów, razem nie więcej jak 8. Na odwrót, przepisów ogólnych, stylizowanych zwięźlej, bez uzasadnienia, mieści się w B_4 tylko 6; wszystkie inne z tej grupy, tj. 26. 62. 82—89. 93. 94. 97. 98. razem 14, są tu opuszczone. Ponieważ przepisy te, łącznie z niektórymi z pominiętych prejudykatów mieszczą się przeważnie w końcowej części U-du II[20]), przeto przede wszystkim ta część nie ma odpowiednika w B_4, nie tak jednak, żeby przecież pewne i tutaj występujące artykuły nie zostały uwzględnione w tym kodeksie. Na ogół, materiał zawarty w B_4 podaje przede wszystkim zbiór postanowień zasadniczych, uroczyście stylizowanych.

Układ B_4 ujęty jest znowuż, podobnie jak U. II w ramy systematyki ogólnej, z napisami ogólnej treści, czasem odnoszącymi się do poszczególnych artykułów, kiedy indziej określającymi całe działy, z większej ilości artykułów złożone. Nie przeszkadza to zresztą temu, że podobnie jak w innych omówionych poprzednio rękopisach, rubryka wspólna powtarzana jest z osobna przy każdym artykule odnośnego działu. Układ ten i jego rubryki systematyczne, odliczając niektóre odchylenia stylizacyjne w napisach poszczególnych artykułów, o których zaraz niżej, przedstawia się jak następuje — zestawiamy tu znowuż, dla porównania, odnośne cyfry artykułów U-du II i I:

Prefacio — II. I. Prefacio.
De iudicibus, art. 1—3. — II art. 11—13; I art. 20. 21. 25.
De citacionibus, art. 4—6. — II art. 15—17; I art. 29—31.
De constitucionibus, art. 7. 8. — II art. 18. 19; I art. 1. 2.
De dolo et contumacia, art. 9. — II art. 23; I art. 54.
De constitucionibus, art. 10. 11. — II art. 24. 25; I art. 3. 4.
De eo, qui ob rei contumaciam mittitur in possessionem, art. 12. — II art. 27; I art. 56.
De probacionibus, art. 13. — II art. 28; I art. 57.

[20]) Por. niżej.

De testibus, art. 14. — II art. 35; I art. 66.
De prescripcionibus, art. 15. — II art. 37; I art. 75.
De sentencia et re' iudicata, art. 16. 17. — II art. 42. 43; I art. 85. 86.
De his, qui ab intestato succedunt, art. 18. — II art. 49; I art. 96.
De homicidio, art. 19—21. — II art. 51—53; I art. 101—103.
De raptoribus, art. 22. — II art. 55; I art. 104.
De excessibus officialium, art. 23. — II art. 56; I art. 106.
De iniuriis et dampno dato, art. 24. — II art. 57; I art. 32.
De constitucionibus, art. 25—28. — II art. 1—4; I art. 5—8.
De consuetudine, art. 29. — II art. 5; I art. 15.
De procuracione, art. 30. — II art. 9; I art. 17.
De foro competenti, art. 31—33. — II art. 58—60; I art. 52. 50. 51.
De probacionibus, art. 34. — II art. 29; I art. 58.
De privilegiis, art. 35. — II art. 61; I art. 22.
De excepcionibus, art. 36. 37. — II art. 63. 64; I art. 73. 74.
De probacionibus, art. 38. — II art. 30; I art. 59.
De prescripcione (-ibus), art. 39—43. — II art. 100—104; I art. 76—80.
De iureiurando, art. 44. — II art. 65; I art. 72.
De sentencia et re iudicata, art. 45. — II art. 105; I art. 87.
De lusoribus taxillorum, art. 46. 47. — II art. 70. 71; I art. 9. 10.
De raptoribus, art. 48. — II art. 72; I art. 105.
De dote et donacione, art. 49. — II art. 73; I art. 97.
De infamibus et furta committentibus, art. 50. — II art. 74; I art. 16.
De usura, art. 51. — II art. 75; I art. 18.
De penis, art. 52—58. — II art. 76—81; I art. 33—38.
De empcione et vendicione, art. 59. — II art. 99; I art. 95.

Przeważna część odchyleń stylistycznych, jakie zjawiają się w niektórych rubrykach podanego systemu, zgadza się z takimiż odchyleniami, spotykanymi w niektórych, czasem przeważnej części omówionych przedtem kodeksów, podających pełny U. II. Tak w art. III, 2 umieszczony po rubryce De iudicibus dodatek palatinorum, powtarza się także w Pt_1 Kr. St_2. W art. III. 3 zmiana De iudiciis zam. De iudicibus nie występuje wprawdzie w żadnym innym z tamtych kodeksów, ale przy innym artykule tego samego działu (III 1) znajdziemy ją w Pt_1. W art. III 46 następujący po rubryce De lusoribus taxillorum dodatek et de filio familias mieszczą Cz. Pt_1 Kr. St_2, a dalsze uzupełnienie: (in) paterna potes-

tate ponadto Kr., tak że samoistnym dodatkiem B_4 jest tu tylko końcowy wyraz: constituto. Zmiana: De divisione penarum zam. De penis, w art. III 57. jak tę rubrykę podają sąsiednie z obu stron artykuły, mieści się w tym samym miejscu także w Cz. Kr. St_2. Nawet same rubryki, gdzieniegdzie nieco odmiennie brzmiące, aniżeli w podanym powyżej systemie normalnym U-du II, znajdziemy w niektórych należących doń kodeksach; tak napisu: De eo, qui ob rei contumaciam mittitur in possessionem zam. De dolo et contumacia, używają Pt_1 Kr. St_2 a oznaczony rubryką De consuetudine art. III 29, zam. De constitucionibus, nosi ten sam napis także w Cz., Pt_1 i Kr. Jedyne artykuły, w których w B_4 zjawiają się drobne odchylenia w stylizowaniu, niemające odpowiednika w kodeksach U-du II, to art. III 5, gdzie do rubryki głównej De citacionibus dodano wyraz lecturis, i art. III 6, gdzie do tej samej rubryki dodano: similibus ministerialium. Jako samoistna zmiana stylizacji rubryki występuje tu w art. III 48 krótki napis: De raptoribus zam. obszerniejszego w systemie normalnym U-du II: De rapinis et transeuntibus ad expedicionem; zmiana ta, jak wypływa z porównania, jest zresztą tylko krótszym wyrażeniem tej samej myśli, jaka tkwi w dłuższej rubryce tamtego układu, a trzeba dodać, że i sama rubryka De raptoribus nie jest obcą U-wi II, gdyż używa on jej przy innym swoim art. 55, odpowiadającym art. III 23. Wreszcie art. III 49 nosi błędny, jego treści nieodpowiadający napis De dote et donacione, zam. De divisione, jak tu trafnie podaje U. II; zaznaczyć jednak trzeba, że i ta rubryka użyta jest w innym miejscu U-du II nad jego art. 93 i 94.

Z tego zestawienia szczegółów wypływa, że zmiany, jakie stylizacja napisów systematycznych B_4 przedstawia w stosunku do normalnej stylizacji U-du II, dadzą się, bądź to w znacznej części odnaleźć w pewnych przynajmniej kodeksach U-du II, bądź, o ile tamże wyjątkowo nie występują, objaśnić jako naturalny skrót jego rubryki, albo co najwyżej jako zużytkowanie jego rubryki na niewłaściwym miejscu. Już te momenty wskazują na bliski stosunek pokrewieństwa systematyki obu układów. Są poza tym inne jeszcze, o wiele silniejsze dowody takiego pokrewieństwa. Uderza najpierw znamienna okoliczność, że wszystkie bez wyjątku rubryki, jakie występują w B_4 mają swoje odpowiedniki w U-dzie II, albo przynajmniej w niektórych kodeksach tegoż układu. Nie ma w B_4, w porównaniu z tamtym układem, a n i j e d n e j n o w e j k a t e g o r i i s y s t e m a t y c z n e j. W ślad za tym też na odwrót, prze-

ważna część rubryk U-du II powtarza się w B_4, brakuje ich tu tylko kilka, jak je zaraz niżej, z wytłumaczeniem przyczyny tego zjawiska podamy.

Ponadto, co jeszcze ważniejsza, główny trzon całego systemu B_4 jest taki sam jak w U-dzie II. System B_4, po opuszczeniu dwu pierwszych działów U-du II De constitucionibus i De procuracione, rozpoczyna się od działu De iudicibus, zajmującego trzecie miejsce w U-dzie II, i odtąd następstwo wszystkich dalszych działów, odliczając wyjątkowe wstawki, przestawki lub rozbitki, wreszcie pewne opuszczenia, jest aż do końca w obu układach takie samo. Z ogólnej sumy 34 działów U-du II, wykazuje tę zgodność następstwa z B_4 23 działów. Żaden z nich nie jest przesunięty dokądkolwiek wstecz czy wprzód, idą one po sobie w tym samym porządku w obu układach. Skutkiem tego, o ile porządku tego nie zamąci jakaś wstawka itp., nieraz całe szeregi działów łączą się w obu układach bezpośrednio ze sobą, a w ślad za tym nie tylko idą tu po sobie grupy tych samych artykułów w obrębie jednego działu, ale nawet szeregi takich grup, do kilku działów należące, w całych nieraz dziesiątkach w kolejnym następstwie po sobie. Zgodność sięga tak daleko, że pewne grupy artykułów, nadające się do ujęcia w jeden wspólny dział, o ile w U-dzie II, przez niekonsekwencję układacza, rozbite zostały na dwa osobne, w różnych oddalonych od siebie miejscach umieszczone działy, występują w B_4 w takim samym rozbiciu, znowuż na różnych miejscach: tak dział De prescripcione (-ibus) raz jako art. III 15, i drugi raz jako art. III 39—43; i podobnież dział De sentencia et re iudicata raz jako art. III 16 i 17, i drugi raz jako art. III 45.

Inna tego rodzaju rozbitka U-du II co do działu De iniuriis et dampno dato nie powtarza się tu dlatego tylko, że sam artykuł, zużytkowany w powtórce, został opuszczony w B_4. Podobnież nie ma powtórki działu De expurgacione, ani też na ogół nie występuje on tu wcale, gdyż wszystkie trzy artykuły składające się nań w obu rozbitkach, są opuszczone. Z tego ostatniego powodu odpadły wreszcie niektóre, prawie że bez wyjątku jednoartykułowe U-du II, przeważnie z części jego końcowej: De commodato, De confessione, De fideiussoribus oraz właściwy dział De dote et donacione. Mimo brak wielu innych jeszcze artykułów, pozostałe działy U-du II odnajdujemy w B_4 tylko ze skutkiem opuszczeń następuje tu pospolicie redukcja ich objątku. Działy, złożone w U-dzie II z większej ilości artykułów, mają ich tu mniej; tak dział De iudicibus 3

zam. 4, De citacionibus 3 wzgl. 5 zam. 8, De dolo et contumacia 2 wzgl. 4 zam. 5, De probacionibus 1 wzgl. 3[21]) zam. 7, De sentencia et re iudicata 2 zamiast 7, De homicidio 3 zam. 4. De penis 7 zamiast 15. Inne, obejmujące w U-dzie II kilka artykułów, przetwarzają się tu, skutkiem takich opuszczeń, w jednoartykułowe, tak: De testibus zam. 2 art., De prescripcionibus (na bliższym miejscu) zam. 5 art., De privilegiis zam. 2 art., De iureiurando zam. 5 art. Z działów zawartych w głównym trzonie B_4 jednakową z U-dem II większą ilość artykułów wykazują tylko: De foro competenti po 3 art., De excepcionibus po 2 art., De prescripcionibus (na dalszym miejscu) po 5 art., De lusoribus taxillorum po 2 art. Wszystkie inne wspólne są już tylko jednoartykułowe w obu układach, tak: De his, qui ab intestato, De raptoribus (na bliższym i tak samo na dalszym miejscu), De excessibus officialium, De iniuriis et dampno dato, De sentencia et re iudicata (na dalszym miejscu), De divisione (mylnie w B_4 pod napisem De dote et donacione), De infamibus et furta committentibus, De usura, De empcione et vendicione.

Zmiany, w porównaniu z U-dem II przeprowadzone w głównym trzonie B_4 dotyczą tylko następujących szczegółów: Dwa wstępne działy U-du II: De constitucionibus wraz z należącą tu rubryką De consuetudine, oraz De procuracione, niepodane w odpowiednim miejscu w B_4, są tu wstawione, w takim samym po sobie porządku na dalszym dopiero miejscu, mniej więcej w środku układu, pomiędzy działy: De iniuriis et dampno dato i De foro competenti, jako art. III 25—29 i art. III 30. Równorzędnie z tym skutkiem pominięcia kilku artykułów, dokonała się tu redukcja ich objątku; pierwszy z tych działów zawiera artykułów 5 zam. 8, drugi 1 zam. 2. Powtórki sąsiadujących działów De prescripcione (-ibus) i De sentencia et re iudicata, jakkolwiek zgodnie z U-dem II wyodrębnione od takichże działów, zawartych w części bliższej, i to co do tego samego materiału, nie zajmują tu przecież, jak tam, dwu ostatnich miejsc, jeno są cofnięte nieco wstecz, i to w tym sposobie, że bezpośrednia ich łączność przez wsunięty między nie dział trzonu głównego: De iureiurando jest zerwana. Pierwsza powtórka następuje tu po dziale De probacionibus, jako art. III 39—43, a druga przed działem De lusoribus taxillorum, jako art. III 45. Dwa artykuły III 7 i 8, następujące bezpośrednio po trzech artykułach działu De citacionibus, w U-dzie II do tegoż samego działu zali-

[21]) Co do względnych cyfr w tym i obu poprzednich działach zob. zaraz niżej.

czone i tym samym napisem opatrzone, mają tu rubrykę: De constitucionibus; widocznie układacz, uważając, nie bez racji zresztą, że niezupełnie nadają się do określenia nazwą przepisów o pozwie, dał im tę ogólnikową rubrykę, za pomocą której oznaczano wtedy przepisy jakiejkolwiek treści[22]). Podobnież i snać z tego samego powodu mają tu napis De constitucionibus art. III 10 i 11, ujęte między artykuły De dolo et contumacia i De eo, qui ob rei contumaciam mittitur in possessionem, i stanowiące, razem z nimi, wspólny dział w U-dzie II, pod wspólną rubryką De dolo et contumacia. Łącznie z omówioną poprzednio wstawką art. III 25—28(29), mamy tedy w B_4, skutkiem tych zmian, aż trzy wyodrębnione od siebie działy o napisach De constitucionibus. Wreszcie w dziale De probacionibus, w miejscu, jakie mu wskazuje zgodność z U-dem II, zużytkowany jest, z siedmiu zawartych tamże artykułów tego działu tylko jeden, jako art. III 13; inne cztery są pominięte, a dwa pozostałe, pod tym samym napisem systematycznym, rozrzucone w dwu dalszych miejscach układu, raz jako art. III 34 między działami De foro competenti i De privilegiis, a drugi raz jako art. III 38 między działami De excepcione i De prescripcionibus. W następstwie tego mamy tu znowuż trzy wyodrębnione od siebie działy, opatrzone napisami De probacionibus.

W przeciwieństwie do najdalej sięgających zgodności, jakie B_4 wykazuje z U-dem II, nie da się wykazać w czymkolwiek jego pokrewieństwo z U-dem I. Obcym, jak widzieliśmy, jest temu układowi ugrupowanie materiału w pewne działy, oznaczone rubrykami systematycznymi. Nie ma też, w samym układzie i następstwie artykułów, jakiegokolwiek istotnego, koniecznego związku po obu stronach. Wprawdzie kilkakrotnie pewne wiązki artykułów powtarzają się w takim samym kolejnym następstwie w U-dzie I i w B_4, np. U. I art. 29—31 i U. III art. 4—6, U. I art. 5—8 i U. III art. 25—28, U. I art. 76—80 i U. III art. 39—43 itp., jednakże we wszystkich tych wypadkach taką samą jest kolejność odpowiednich wiązek artykułów w U-dzie II. Nie ma zaś ani jednego wypadku zgodnej kolejności między U-dem I a B_4, którejby nie odpowiadała kolejność artykułów U-du II. Na odwrót wielokrotnie da się stwierdzić zgodność następstwa wiązek artykułów między U-dem II a B_4, przy równoczesnej częściowej lub zupełnej niezgodności z U-dem I, np. U. III art. 1—3, U. II art. 11—13, U. I art. 20—21. 25; U. III art. 46—58. U. II art. 70—81, U. I art. 9—10. 105. 97. 16. 18. 33—38; wreszcie tyle znamienna pozycja: U. III art. 31—33, U. II art.

[22]) Por. str. 56.

58—60, U. I art. 52. 50—51. O ile tedy nawet w tym czy owym wypadku ujawni się tego rodzaju zgodność między B_4 a U-dem I. nie jest ona pierwotną, bezpośrednią, jeno zapośredniczoną przez U. II.

Późny stosunkowo czas spisania kodeksu B_4 a równocześnie bliskie jego pokrewieństwo z szeregiem kodeksów starszych niniejszej grupy zarówno co do układu i systematyki, jako też przede wszystkim pod względem tekstowym, nasuwają same z siebie myśl, że istnieć musiał co najmniej jeden, znacznie wcześniej spisany wzór, z którego, jako odpis późniejszy, pochodzi B_4. Wniosek ten stwierdza ponad wszelką wątpliwość inny szczegół. Dochował się do naszych czasów rękopis, niegdyś własność Biblioteki Załuskich, później Petersburskiej, podający zbiór konstytucyj synodalnych polskich, złożony za arcybiskupa Jarosława r. 1357, (562) t. z. Synodyk petersburski, pochodzący sam, według Hubego, z końca XIV w.[23]), prawdopodobnie jednak spisany dopiero w początkach stulecia XV. Ten otóż Synodyk podawszy szczegółowy spis rubryk, zawartych w zbiorze statutów synodalnych, umieszcza po nim dalszy jeszcze osobny rejestr, opatrzony napisem: Statuta Cracoviensia, a pod tymże napisem spis 11 rubryk w następującym porządku:

I. De iudicibus.
II. De citacione.
III. De dolo et contumacia.
IV. De eo, qui ob rei contumaciam mittitur in possessionem.
V. De prescripcionibus.
VI. De sentencia et re iudicata.
VII. De his, qui ab intestato succedunt.
VIII. De homicidio.
IX. De raptoribus.
X. De excessibus.
XI. De iniuriis.

Pełnego tekstu artykułów statutowych, odpowiadających przytoczonym rubrykom, nie ma w rękopisie. Jest rzeczą bardzo prawdopodobną[24]), że pierwotnie były one tu zamieszczone, podobnie jak tekst zrejestrowanych ustaw synodalnych, i to po nich dopiero, jak wynika z samego porządku obu rejestrów; ponieważ jednak kodeks w dzisiejszym swoim kształcie jest pod koniec zdefekto-

[23]) Por. Hube, Przyczynek, Bibl. Warsz. 1851 I 7 i Tenże, Antiq. constit. prov. Gnesnen, przedm. 1 n; Tenże, Ustawod. Kazim. W. 46 n. 50.
[24]) Jak domyśla się trafnie Hube, Ustawod. Kazim. W. 47.

wany, tak że brakuje w nim nawet ostatka samych ustaw synodalnych, przeto zatracił się także tekst owych Statuta Cracoviensia, które po nich dopiero następowały. Wobec tego wnioski nasze o tym zabytku oprzeć musimy jedynie na zachowanym spisie rubryk.

Spis ten na pierwszy zaraz rzut oka wykazuje najdalej sięgające podobieństwo z systematyką początkowych części U-du II oraz kodeksu B_4, co znowuż tłumaczy się tym, że między nimi samymi istnieje pod tym względem w przeważnej części pełna zgodność. Cały szereg rubryk i samo ich następstwo są we wszystkich trzech zabytkach te same. Przy ściślejszym jednak porównaniu wysuwa się na czoło przede wszystkim największe pokrewieństwo rubryk Synodyku z układem B_4. W obu zabytkach rozpoczyna się rzecz od rubryki De iudicibus, zajmującej w U-dzie II trzecie dopiero miejsce; w obu są zatem opuszczone na czele dwa wstępne działy U-du II: De constitucionibus i De procuracione. Podobnież oba między rubrykami De his qui ab intestato i De homicidio opuszczają dział De commodato. Nasuwa się stąd wniosek, że układ N, zrejestrowany w Synodyku, poczytać należy za wzór, od którego pochodzi tekst B_4; czas jego powstania, w świetle podanych co dopiero uwag, przypada na sam początek XV, a może nawet na schyłek XIV wieku.

Inna rzecz, że sam także układ wzoru N, jak go przedstawia Synodyk, nie pokrywa się w całości z układem B_4. Ogół 11 podanych tu rubryk sięga końcową pozycją tylko do art. III 24; cała reszta kodeksu B_4, obejmująca art. III 25—59, nie ma już odpowiednika w rubrykach Synodyku. Odpowiadają one zatem tylko pierwszej (w przybliżeniu) połowie całego kodeksu. A i w samej nawet części wspólnej nie brak znowuż pewnych rozbieżności. W spisie Synodyku opuszczone są mianowicie następujące rubryki, jakie w odpowiedniej kolei następstwa znajdujemy w B_4; po dziale De citacionibus dział De constitucionibus, art. III 6 i 7; po dziale De dolo et contumacia, znowuż dział De constitucionibus, art. III 10 i 11; wreszcie po dziale De eo, qui ob rei contumaciam itd. dwa działy jednoartykułowe: De probacionibus i De testibus, art. III 13 i 14. Ten ostatni brak można wytłumaczyć bądź to przypuszczeniem, że obu tych działów nie było zrazu we wzorze N i że zostały dopiero przez któregoś z późniejszych kopistów, może nawet samego pisarza B_4 wstawione — co jednak ze względu na stosowaną tu metodę uzupełnień, o której zaraz niżej, jest rzeczą mniej

prawdopodobną; bądź też, co bardziej możliwa, że pominięcie wynikło tylko z niedopatrzenia kopisty Synodyku który w rejestrze swoim nie wpisał rubryk obu działów, w tekście pełnym zawartych[25]). Dwukrotne pominięcie działów De constitucionibus dałoby się oczywiście usprawiedliwić także niedopatrzeniem kopisty, gdyby nie okoliczność, że w ślad za tym stopień jego niedbalstwa trzebaby uznać jako bardzo wysoki. Naturalniejszym zdaje się być inne objaśnienie. Stwierdziliśmy, że w U-dzie II artykuły, odpowiadające obu tym działom, ujęte są w wspólną całość systematyczną z artykułami sąsiednimi pod wspólnymi bardziej rzeczowymi rubrykami, a mianowicie art. III 7 i 8 łącznie z kilku artykułami poprzednimi, zaliczone są do działu De citacionibus, a art. III 10 i 11, łącznie z zamykającymi je z obu stron artykułami, do działu De dolo et contumacia[26]). Jest rzeczą nie tylko możliwą, ale i najprawdopodobniejszą, że taką samą, jak w U-dzie II, wspólną z sąsiednimi przepisami rubrykę miały obie te dwójki artykułów także i we wzorze N, że zatem objęte są rubrykami Synodyku De citacione i De dolo et contumacia; przekształcenie ich w osobne działy De constitucionibus będzie zatem dziełem któregoś z późniejszych dopiero kopistów, może nawet samego pisarza tekstu B_4.

Na pytanie, dla czego rubryki Synodyku pokrywają się tylko z pierwszą połową układu B_4, pomijając całą dalszą jego część od art. III 25, dałaby się może przytoczyć odpowiedź dokładna, gdybyśmy posiadali całkiem ścisły, wymogom nauki w pełni odpowiadający opis rękopisu Synodyku. Niestety, dwaj badacze, jedyni, którzy dotąd opis taki na podstawie autopsji podać mogli[27]), nie uczynili zadaniu temu w całości zadość, skutkiem czego nasuwają się tu jeszcze rozmaite wątpliwości[28]). Urywkowość rubryk Synodyku może np. pochodzić stąd, że karta rękopisu, na której mieścił się dalszy ich ciąg, została wydarta; albo także i stąd, że kopista zaczął je spisywać pod koniec karty i opuścił drugą część, nie znalazłszy już miejsca na pomieszczenie reszty. W obu wypadkach możliwym byłoby przypuszczenie, że sam tekst statutów, odpowiadający rubrykom, zawierał całkowity objątek 59 artykułów, jak go podaje B_4. Niezależnie od tych szczegółów, które stwierdzić może dopiero zbadanie rękopisu, nasuwają się zresztą inne jeszcze mo-

[25]) Tak przyjmuje też Hube, Ustawod. Kazim. W. 50.

[26]) Por. str. 56.

[27]) Janocki, Musarum sarmaticarum specimina nova i Hube w przytoczonych str. 62, przyp. 23 pracach.

[28]) Zestawił je w sposób wyczerpujący Helcel, Pomniki I 138 n.

żliwe tłumaczenia. Jedno, że kopista rozpoczętą pracę rejestracyj rubryk przerwał dla jakichkolwiek powodów, i skutkiem tego nie podał ich wszystkich. I w takim jeszcze razie możnaby przyjąć, że zatracony w zdefektowanym pod koniec Synodyku tekst statutów pokrywał się w całości z objątkiem B_4. Wreszcie ostatnie przypuszczenie: że rubryki Synodyku odpowiadają w całości objątkowi skopiowanego w nim statutu; w takim razie trzeba będzie stwierdzić, że wzór N obejmował tylko część (początkową) tego materiału, który składa się na całość tekstu B_4.

Zanim będzie rzeczą możliwą ustalić ściśle faktyczne przesłanki tych rozmaitych przypuszczeń, wskazać można już teraz na pewne momenty, które z większym prawdopodobieństwem przemawiają za tym, iż wzór o którym mowa, nie zawierał pełnego tekstu B_4. Poczet rubryk Synodyku sięga, jak widzieliśmy, do art. III 24 tego kodeksu; bezpośrednio potem, jako art. III 25—29 i art. III 30 następują tu dwa działy De constitucionibus i De procuracione, te same, które w zgodnym zresztą przeważnie z B_4 U-dzie II mieszczą się na samym czele, które jednak w B_4 widzimy na tamtym miejscu pominięte. Gdyby przyjąć, że całkowity, 59-artykułowy układ wzoru powstał od razu, należałoby stwierdzić równocześnie, że w każdym razie układacz nie miał zamiaru pominięcia obu tych działów, skoro znalazły się one w środku całego układu. Wtedy jednak niezmiernie trudno przyszłoby wytłumaczyć, dlaczego, idąc zresztą tym samym porządkiem rubryk, co U. II, przerzucił przecież dwa początkowe działy na tak odległe miejsce, i to, wbrew praktyce stosowanej w upowszechnionych wtedy zbiorach praw rzymskich, czy kanonicznych, które rzecz o konstytucjach mieściły zawsze na czele, co najwyżej po przepisach, dotyczących kultu Boga lub organów służby bożej? A gdyby nawet nie liczyć się z tą trudnością, znowuż trzeba będzie uznać za rzecz osobliwą, że owe przestawione działy dostały się nie na jakiekolwiek inne miejsce całego układu, jeno na to właśnie, gdzie kończą się rubryki Synodyku, a rozpoczyna druga część, rubrykami tymi nie objęta. Zgoła inaczej, w prawidłowy na wskroś i naturalny sposób wytłumaczymy rzecz, jeżeli przyjmiemy tu dwurazowy układ. Wyrozumiemy wtedy, że twórca początkowej części, nie mając na ogół, dla jakichkolwiek przyczyn, zamiaru uwzględnienia obu działów, pominął je w całości; natomiast układacz drugi, nawiązując swą pracę do układu poprzednika i porównując go z układem pełnym, kiedy spostrzegł na samym paczątku lukę co do obu działów, zamieścił je na początku

swojego uzupełnienia, poczem od miejsca, na którym urywał się układ poprzedni, poszedł dalszą koleją rubryk i działów, dotąd niezużytkowanych. Do tego samego wyniku prowadzi rozpatrzenie innego jeszcze szczegółu. Jest w części pierwszej B_4, odpowiadającej spisowi Synodyku, dział De probacionibus, obejmujący na miejscu III 13, jeden z 7 artykułów, należących do tego działu w Ú-dzie II; w drugiej jednak części, spisem tym nieobjętej, zjawiają się tu znowuż, jako art. 34 i 38, dwa dalsze artykuły owej siódemki, pod takąż samą rubryką De probacionibus[29]). O ile przyjąć, że całkowity układ B_4 powstał od razu, trudno przyszłoby wytłumaczyć owo rozrzucenie tych artykułów na dwu różnych, odległych od siebie miejscach, mimo że w układzie pełnym wiążą się one i sąsiadują ze sobą. Natomiast hipoteza dwurazowego układu tłumaczy rzecz w sposób naturalny: pierwszy układacz z całego tego działu uznał za nadający się do uwzględnienia jeden tylko artykuł, i na tym poprzestał; drugi, porównując jego pracę z układem pełnym, i znalazłszy tamże dwa dalsze jeszcze artykuły tego działu godne uwzględnienia, zamieścił je w swoim uzupełnieniu. Jakkolwiek nie całkiem jasną jest rzeczą, dla czego samo nawet to uzupełnienie rozbił na dwie części, przegrodzone dwu innymi działami o trzech łącznie artykułach, zasługuje przecież na uwagę okoliczność, że znalazło się ono mniej więcej w środku układu późniejszego, podobnie jak w środku układu poprzedniego umieszczony był pierwszy z użytkowanych artykułów działu De probacionibus.

Z tych uwag wypływa wniosek najprawdopodobniejszy, że kształtowanie się tekstu, jaki przedstawia B_4, miało dwie fazy rozwojowe: jedną starszą, której odpowiednikiem jest wzór N, a wynikiem układ 24-artykułowy, pokrywając się ze spisem rubryk Synodyku, i drugą młodszą, w której przejęty w całości i bez zmian co do rozdziału artykułów układ poprzedni uzupełniony został dalszymi 35 artykułami. Żeby to uzupełnienie było dziełem samego kopisty B_4, jest rzeczą mało prawdopodobną, z tych samych powodów, na które już poprzednio zwróciliśmy uwagę odnośnie do całości[30]). Prócz wzoru N jako starszego, częściowy tylko materiał zawierającego poprzednika, ma tedy B_4 *inną, z wzoru tego pochodną macierz N podającą pełny układ tekstu* B_4, *czyli U III*, jak go poprzednio wyróżniliśmy od dwu innych układów. Ze względu na to, że uzupełniona tu część wykazuje takie same, jak pierwsza, starożytne, z najdawniejszymi kodeksami

[29]) Por. str. 57.
[30]) Por. str. 63 n.

wspólne znamiona tekstowe[31]), należy przyjąć, że powstała ona w czasie zbliżonym do chwili złożenia zbioru pierwotnego, zapewne tedy również w początkach w. XV, a nie są nawet wykluczone dwie dalsze możliwości; że w uzupełnieniu swoim oparła się na tym samym tekście podstawowym, z którego korzystał starszy, częściowy wzór N, jak niemniej, że uzupełnienie to mogło być dokonanym przez tę samą osobę, która układała część pierwszą, tylko w jakiejś późniejszej chwili, po zamknięciu pracy poprzedniej. Jednolita w obu częściach składowych metoda zużytkowania materiału statutowego, przede wszystkim jednakowa segregacja uwzględnionych i pominiętych przepisów, zdaje się przemawiać za tą możliwością; gdyby zaś nawet w przeciwieństwie do tego przyjąć rozdział pracy na dwu osobnych układaczy, trzeba będzie uznać w każdym razie, że kierowali się jednakowymi pod tym względem poglądami. Czy B_4 pochodzi z owej macierzy bezpośrednio, czy też istniały jeszcze inne pośrednie między nimi, zatracone dziś ogniwa, rozstrzygnąć się nie da; dla zasadniczego objaśnienia stosunków pokrewieństwa jest to już zresztą rzecz podrzędna.

Odmienny, mniejszy objątek U-du III, uroczysta stylizacja przeważnej części zawartych w nim przepisów, odmienna częściowo w stosunku do U-du II jego systematyka nasuwają pewną wątpliwość, czy przydzielenie kodeksu B_4 do rozpatrywanej tu grupy jako równorzędnego jej przedstawiciela z innymi należącymi tu kodeksami jest zasadne; czy raczej tekstowi B_4 nie należy przyznać charakteru pierwotności, poczytać go za odpowiednik jakiegoś odrębnego, jednego, czy nawet dwu lub więcej odrębnych aktów ustawodawczych, a w ślad za tym uznać go za pierwotną macierz, od której pochodzą inne teksty niniejszej grupy, jako też grup dalszych, przez liczne dodatki uzupełnione do tego rozmiaru, w jakim występuje pełny U. II? Pytanie to, sięgające w głąb całego zagadnienia genezy statutów kazimierzowskich wielokrotnie stawiane i rozmaicie rozwiązywane w dotychczasowej literaturze naukowej, ociera się o cały szereg kwestii rzeczowych, których rozbiór wychodzi poza ramy teraźniejszych zestawień; odnośne szczegóły rozpatrzymy tedy dopiero na dalszych miejscach[32]). Są przecież także pewne momenty, sprawy tej dotyczące, na które już teraz, w związku z niniejszymi dociekaniami, zwrócić można i należy uwagę; znaczenie ich tym większe, że oświetlając sprawę w oderwaniu od koncepcyj rzeczowych, opierając się na formalnych, ści-

[31]) Por. str. 63 n.
[32]) Por. str. 71 n.

słych kryteriach tekstowych, mogą w całe to, bardzo zagmatwane, dowolnymi przeważnie domysłami rozwiązywane zagadnienie, wprowadzić pewien ład i uproszczenie. Więc najpierw: przeciwko pierwotności układu B_4 przemawia okoliczność, że nie stoi on w żadnym bliższym związku z U-dem I, zawartym w najstarszym z dochowanych kodeksów (O_1). Jeszcze więcej argumentów da się przytoczyć przeciwko macierzyństwu jego odnośnie do tekstów U-du II. Najpierw: są pewne, szczególnie charakterystyczne właściwości typu B_4, które wprawdzie powtarzają się w niektórych tekstach niniejszej grupy, których jednak nie znajdujemy w innych należących tutaj przedstawicielach; ów brak zaś nie da się wytłumaczyć opuszczeniem, gdyż powtarza się także w niezależnym tekście najstarszym i pochodnym odeń typie. Tak w art. 16. zjawia się w B_4 ważna rzeczowa wstawka non obstante aliqua diuturnitate, rozszerzająca skuteczność postanowienia statutowego, i powtarza się jeszcze w tekstach Pt_1 Kr. Fl_2; nie ma jej natomiast w starożytnym typie Cz. St_2, i, co ważniejsza, także w O_1 i pokrewnym mu Pt_3. Jest jeszcze szereg innych wyłącznych zgodności B_4 z tym lub innym rozpatrywanym tu kodeksem lub pewnymi częściowymi ich grupami, które nie powtarzają się w innych należących tu kodeksach, które cyfrowo zestawiliśmy poprzednio, a tekstowo omówimy po części na dalszym miejscu. Powtóre, nie przedostaje się zawarta w typie B_4 art. III 54. 55 (II. 78) rozbitka art. Quoniam omnis scurrilitas na dwa artykuły[33]) do żadnego z tekstów niniejszej grupy, które podają go jako jednolitą całość; taką jednolitą całością jest on także w typie O_1 Pt_3. Wreszcie rzecz najbardziej znamienna: systematyka układu B_4 jest naogół zgodną z U-dem II, ale skutkiem niektórych przesunięć, przede wszystkim przez cofnięcie działu De constitucionibus do środka, wadliwą, bo sprzeczną z wzorami, na których oparł się cały system[34]); to zaś cofnięcie da się rozumowo wytłumaczyć tylko w tym sposobie, że nie teksty U-du II czerpały z typu B_4, jeno na odwrót, że typ B_4 oparł się tu na wcześniejszym, prawidłowo zbudowanym U-dzie II.

Takim sposobem samo rozpatrzenie kryteriów tekstowych, stwierdza wyraźnie p o c h o d n y c h a r a k t e r t y p u B_4, w s k a z u j ą c z a r a z e m n a p e ł n y U. II j a k o m a c i e r z y d l a n i e g o. Że zaś U. II zawiera znacznie obszerniejszy objątek w niektórych miejscach odmiennie uporządkowany, p r z e t o t y p B_4 u z n a ć n a l e ż y z a w y c i ą g p e ł n e g o t e k s t u U-du II,

[33]) Por. str. 55.
[34]) Por. str. 59.

częściowo w odmienny system ujętego. Wczesna data złożenia tego wyciągu zbliżyła B_4 do najdawniejszego typu U-du II; najbliższe ich między sobą pokrewieństwo ujawniło się na zewnątrz największym zbliżeniem tekstowym pomiędzy B_4 a innymi kodeksami niniejszej grupy, a zarazem najmniejszym odchyleniem od najstarszego typu O_1 Pt_3.

Cała tedy rozpatrywana tu szóstka kodeksów, nie wyłączając B_4, wzgl. jego indywidualnej macierzy N i N. musi mieć wspólną macierz N, z której przejęła najpierw z górą półtorasta wspólnych odmianek, a z której, przy dalszym stopniowym różnicowaniu, w kombinacji rozmaitych grup ze sobą, zachowała jeszcze kilkaset innych wspólności częściowych[35]). Ponieważ same już z macierzy tej pochodne teksty sięgają conajmniej początku w. XV, przeto i sama macierz złożoną być musiała co najpóźniej w tym czasie, a jest rzeczą możliwą, że sięga jeszcze w wiek XIV.

Do właściwości tej macierzy, które widocznie za jej pośrednictwem przeszły do wszystkich kodeksów grupy niniejszej, a przez nie znowuż do wszystkich późniejszych kopii statutowych, i którymi ona wyróżnia się od typu O_1 Pt_3, zaliczyć należy w myśl uwag przy innej sposobności podanych: brak art. U. I 53 Contingit sepius, niezdefektowany tekst art. U-du II 39 Franciscus neptem, wreszcie przetworzony wszechstronnie układ materiału według podanego poprzednio zestawienia U-du II[36]). Wreszcie za taką wyróżniającą ją od tamtego typu właściwość trzeba będzie uznać przeprowadzoną w układzie tym systematykę według pewnych działów, z odpowiednimi rubrykami, w wspomnianym zestawieniu podanymi, znajdujemy ją bowiem — z objaśnionymi co do genezy niektórymi odchyleniami B_4 — we wszystkich kodeksach grupy niniejszej a nawet w niektórych jeszcze z grup dalszych. Mimo wszystko macierz ta, jak wynika z pochodnych od niej kodeksów grupy niniejszej, łączy się z innych względów węzłem stosunkowo najbliższego pokrewieństwa z typem O_1, Pt_3. Zaświadcza o tym sam już układ przez wielokrotne zużytkowanie całych, jednakową kolejność wykazujących wiązek artykułów, takież samo rozbicie materiału na artykuły, zwłaszcza jednolitość znanej nam siódemki artykułów, brak liczbowania artykułów, wreszcie, co najważniejsza, stosunkowo największe zbliżenie tekstowe, sięgające tak daleko, że powtarza się nawet obustronnie kilkadziesiąt wspólnych błędów. Można powiedzieć, że macierz N

[35]) Por. str. 46 n.
[36]) Por. str. 48 n.

nie jest niczym innym, jak uboższym o jeden artykuł, przekształconym co do układu i w pewne ogólne ramy systematyczne ujętym U-dem I.

W każdym razie nie można go jednak związać bezpośrednio ani z O_1, ani tym mniej z Pt_3, ani nawet z wspólnym ich wzorem N. Bo wszystkie one mają art. Franciscus nęptem zdefektowany, tu zaś zjawia się on niewątpliwie w kształcie pełnym, skoro go odnajdujemy w kodeksach niniejszej grupy. Widocznie obie macierze N i N miały znowuż same wspólną macierz N, w której artykuł ten podany był w całości, a z ktorej w niezmienionym, pełnym kształcie przeszedł do jednego odgałęzienia, natomiast do drugiego przedostał się tylko jako urwany fragment, występujący potem w O_1 i Pt_3. Ta wspólna macierz czasem powstania niewątpliwie nie tylko należy do wieku XIV, ale może sięgać nawet daleko wstecz w drugą jego połowę, skoro w szeregu pochodnych od niej w drugim stopniu tekstów spotykamy już zabytki co najpóźniej z samego początku XV w., a nawet z r. 1400. Na pewno jednak nie jest ona jeszcze tekstem pierwotnym OW-go, jeno tylko jego kopią, bezpośrednią czy pośrednią; świadczy o tym wielka ilość jej błędów, jakie później przeszły do najbliższych jej tekstów pochodnych jako wspólna ich właściwość, a które nie mogły mieścić się w układzie pierwotnym. Przed macierzą N należy zatém uzupełnić conajmniej jeszcze jedno ogniwo jako tekst najstarszy OW-go, jego układ pierwotny N.

Po tych objaśnieniach co do filiacji wstecznej przechodzimy do omówienia stosunku, jaki zachodzi pomiędzy samymi tekstami rozpatrywanej tu grupy w odniesieniu do siebie, względnie do samej ich najbliższej macierzy N. Zestawiony poprzednio rejestr występujących w odmiankach zgodności tekstowych pomiędzy pewnymi tylko grupami należących tu kodeksów, i to w najróżnorodniejszych niezmiernie skomplikowaną mozaikę tworzących kombinacjach[37]), wyklucza z góry możliwość jakiegoś prostolinijnego łańcucha kolejnych w pojedynkę zależności jednego tekstu od drugiego, i stwierdza z góry, że filiacja dokonywała się tutaj przez różnicowanie się macierzy na pewne odłamy, obejmujące tę lub ową grupę typów, a dopiero przez dalsze stopniowe różnicowanie się owych typów wyłoniły się z nich, na różnych szczeblach całej ewolucji, poszczególne kodeksy, jakie nas tu zajmują. W szczegółach przedstawia się rzecz jak następuje:

---

[37]) Por. str. 46 n.

Poczynając od kodeksu B_4, tekstowo najbliższego typowi O_1, stwierdzimy przede wszystkim, że znowuż on sam wykazuje najbliższe pokrewieństwo z tekstami Kr. Fl_2 i Pt_1. Na ogół właściwych mu w porównaniu z O_1 odmianek 286, stos. 412, trzy najwyższe pozycje zgodności, jakie znowuż w odmiankach tych zachodzą, łączą go z Kr. w 211, stos. 304 wypadkach, z Fl_2 w 57, stos. 268 wypadkach, z Pt_1 w 184, stos. 265 wypadkach. Pozycje zgodności z dwu pozostałymi kodeksami Cz i St_2 są już nieco niższe. W takim samym stosunku, nie licząc tu znowuż Cz. i St_2, o których niżej, oddalają się stopniowo rzeczone trzy kodeksy ilością odmianek od O_1[38]). Tym sposobem czwórka wymienionych tu tekstów przedstawia się jako względnie najbliżej z sobą spokrewniona. Jakoż, uwzględniając tę tylko część OW-go, która dochowała się we wszystkich bez wyjątku czterech kodeksach, a która wynosi zaledwie ok. jedną piątą całości, znajdziemy pomiędzy nimi wszystkimi zgodności bądź to wyłącznych, bądź obejmujących ponadto Cz lub St_2 albo oba te kodeksy, razem: 44. Jeśli uwzględnić, że ponadto przy defekcie B_4 pozostała trójka łączy się ze sobą w 34 wypadkach, przy defekcie Fl_2 w 118 wypadkach, a przy defekcie B_4 i Fl_2 pozostała dwójka w 57 wypadkach, i że we wszystkich tych wypadkach zdefektowane teksty mogły mieć odpowiedniki, zgodne z odmiankami pozostałej części, otrzymamy poważną sumę możliwych zgodności 253. Że ta suma niedaleko odbiega od rzeczywistości, stwierdza obliczenie stosunkowe, oparte o cyfrę zgodności rzeczywistych, jakie wykazują miejsca wspólne. Skoro tych zgodności na ok. jedną piątą pełnego tekstu jest 44, to na całość trzeba ich liczyć ok. 220. W ich szeregu są zaś tak wybitnie znamienne, jak zaznaczona już przy innej okazji[39]) jednakowa wstawka rzeczowa w art. 16 non obstante qualibet diuturnitate. Wniosek stąd oczywisty, że czwórka rzeczonych kodeksów miała p e w i e n w s p ó l n y w z ó r N, który w jakimś dawniejszym stadium rozwojowym wyosobnił się z wspólnej wszystkim sześciu kodeksom macierzy N, a z którego dopiero w dalszej kolei wydzieliły się owe cztery kodeksy. Ponieważ niektóre z nich wzgl. ich bezpośrednie macierze pochodzą co najpóźniej z początków XV w., przeto do tego samego co najpóźniej czasu trzeba też odnieść jego powstanie.

Najbliższe w tej ściślejszej grupie pokrewieństwo typu B_4 z Kr. ujawnia się nie tylko w najwyższej cyfrze zgodnych odmia-

[38]) Por. str. 46 n.
[39]) Por. str. 68.

nek, ale w niektórych jeszcze innych znamiennych szczegółach. Można tu wskazać najpierw na trzy zgodności wyłączne tych kodeksów, pośród nich na tyle uderzającą, jak cyfra XL zam. LX głowszczyzny szlacheckiej w art. 53 Item quacumque morte; a ponadto także na zgodności w rubrykach niektórych artykułów, jak w art. 70 dodatek (in) paterna potestate do słów et de filio familias, uzupełniony zresztą w B_4 jeszcze słowem constituto, albo w art. 80 zmianę De divisione penarum zam. De penis, wspólną tu zresztą obu tym kodeksom ponadto z Cz. i St_2. Istotnych czy bardziej znamiennych zgodności z szczególnymi właściwościami Pt_1 lub Fl_2, typ B_4 nie wykazuje żadnych. Dowód w tym, że z wzoru N typ ten, w obu znanych nam macierzach, częściowej i pełnej (N i N) wyosobnił się stosunkowo najrychlej, nie biorąc udziału w dalszych już przemianach, jakim uległy tamte trzy kodeksy wzgl. ich wzory. Pośrednim, ale szczególnie uderzającym dowodem tego spostrzeżenia jest okoliczność, że, jakkolwiek B_4 ilością swych odmianek zbliża się do nich najbardziej, to jednak na odwrót, jak zaraz niżej zobaczymy, one same wspólnymi odmiankami spokrewnione są w stopniu o wiele wyższym między sobą, a częściowo nawet z Cz. lub St_2, aniżeli z B_4, zajmującym w tej skali zgodności miejsce dalsze. W związku z tym wczesnym wyosobnieniem tłumaczy się też najsnadniej okoliczność, dla czego B_4 w stosunku do O_1 wykazuje względnie najniższą ilość odmianek.

Na bliski związek pozostałych trzech kodeksów wskazuje nie tylko ok. 220 zgodności, jakie je łączą między sobą wspólnie z B_4[40]), ale ponadto jeszcze 21 takichże zgodności, jakie zachodzą bądź to między nimi samymi, bądź ponadto jeszcze z Cz. lub St_2. A trzeba dodać, że jest prócz tego 53 zgodności między Kr. i Pt_1 w miejscach w których brak tekstu Fl_2; jeżeli nie we wszystkich, to w przeważnej części tych wypadków można tu przyjąć takież same odmianki w tym kodeksie. Razem tedy doliczymy się około 294 lub mało co mniej odmianek wspólnych wszystkim tym trzem kodeksom. Bardziej jeszcze uwydatni się pokrewieństwo, jeśli uwzględnimy stosunek poszczególnych kodeksów między sobą.

Tak łączą się w odmiankach: Kr. z Fl_2 165, stos. 492 razy, z Pt_1 350 razy, a znowuż Fl_2 z Pt_1 109 stos. 325 razy, wobec przytoczonych poprzednio cyfr zgodności nie wyższych jak 265—304, jako wykładników związku B_4 z tymi kodeksami[41]). Najsilniej

[40]) Por. str. 45 n.
[41]) Por. str. 46 n.

w świetle tych zestawień zarysowuje się tu pokrewieństwo między Kr. a Fl_2; ponieważ Kr, występuje na ogół tylko w 556 odmiankach, przeto przy 492 wspólnościach, do pełnej bezwzględnej zgodności obu kodeksów niedostaje zaledwie około jednej dziewiątej części. Ponadto w samej tylko dochowanej części Fl_2 odnajdziemy 36 wyłącznych zgodności z Kr. pośród nich tyle znamienne jak Matheus zam. Mathias, domorum zam. bonorum, ad quem zam. atque, pominięte w kilku wypadkach te same konieczne wyrazy, zmienioną jednakowo konstrukcję zdań, czasem dłuższych, zmieniony jednolicie szyk obszerniejszych ustępów itp. Obliczając ilość zgodności wyłącznych w stosunku do całego objątku, należałoby cyfrę ich podnieść do 107.

W związku z tymi spostrzeżeniami osobnego rozpatrzenia wymaga jeszcze stosunek Kr. do Pt_1. Pomiędzy obu tymi kodeksami da się wykazać liczny szereg częściowo bardzo znamiennych zgodności wyłącznych; nasuwa się wobec tego pytanie, jak tę rzecz objaśnić w związku z stwierdzonym przed chwilą najbliższym pokrewieństwem Kr. z Fl_2? W samych już zwykłych odmiankach tekstowych naliczyć można 23 wypadków, gdzie Kr. zgadza się wyłącznie z Pt_1, pośród nich np. takie znamienne wspólne błędy, jak: ad iudices zam. ad vices, condempnatum zam. contemptum, causali zam. casuali; violencia audacia zam. violenta audacia; co zaś najważniejsza, w art. 2 opuszczony cały końcowy ustęp od secus. Wszystkie te jednak wspólności, a oprócz nich przeważna część innych, podrzędniejszych, zachodzą w tej części tekstu, której niedostaje w Fl_2; co znaczy, że mogły się mieścić także w tym ostatnim kodeksie. Naprawdę, wyłącznych zgodności w odmiankach Kr. i Pt_1, niepowtarzający się na pewno w Fl_2, jak tę rzecz skontrolować możemy na podstawie dochowanej części tego kodeksu, znaleźliśmy tylko 5, wszystkie zaś są podrzędniejszej natury i mogły się do obu tekstów przedostać samodzielnie i przypadkowo.

Taż sama uwaga dotyczy występujących gdzieniegdzie między Kr. i Pt_1 zgodności lub podobieństw w sformułowaniu rubryk. Art. 13 przez powtórzenie rubryki artykułu poprzedniego nosi w obu błędny napis De iudicibus palatinorum zam. krótkiego De iudicibus; nie ma w nim bowiem mowy o sędziach wojewodzińskich. Art. 25 w obu kodeksach ma znowuż pokrewne napisy: w pierwszym De penis, w drugim De casibus penarum, zam. właściwego: De dolo et contumacia, jak go podają Cz. i St_2. Wreszcie art. 26 ma w obu skrót rubryki: De contumacia, zam. De dolo et contumacia. Wszystkie te odchylenia mogły mieścić się także w tekście Fl_2,

którego w tych miejscach niedostaje, i którego rubryk na ogół nie posiadamy. Najważniejsza rzecz, to pewne, szczególnie charakterystyczne rozbitki niektórych artykułów, powtarzające się w Kr. i Pt_1. Tak przede wszystkim rozbitka samej przedmowy przez wstawione przed intytulacją słowo Continuatur, zwłaszcza zaś rozbitka art. 13, do tyla osobliwa, że granice pomiędzy obu wyodrębnionymi artykułami przeprowadzono tu w środku zdania, pozostawiając przy końcu pierwszego zdanie celowe: Itaque ut ... pertractentur, a przenosząc na początek artykułu następnego wiążące się z nim zdanie główne: statuimus itd. Wszelako i te zgodności przypadają na część objątku, niedochowaną w Fl_2, tak że znowuż nie można twierdzić, żeby się nie powtarzały w tym kodeksie. Wobec bardzo ścisłego, w tylu innych względach dającego się stwierdzić pokrewieństwa między Kr. a Fl_2, równorzędność Fl_2 z tamtymi obu kodeksami jest tu najprawdopodobniejszą.

Na podstawie tych spostrzeżeń stwierdzić trzeba, że z wzoru N, po wyosobnieniu się zeń typu B_4, powstał wzór N, łączący w sobie liczne wspólne właściwości późniejszych tekstów Kr. Fl_2 i Pt_1. Prócz tych trzech pochodzi z niego ponadto tekst J_1. Tak przynajmniej sądzić należy z jedynej wskazówki, jakiej nam dostarcza jedyna znowuż, oprócz kilku indywidualnych, odmianka grupowa, w której występuje ten drobny urywek rękopiśmienny. W odmiance tej wykazuje on wyłączną zgodność z Kr. i Pt_1, a że zjawia się ona w tekście przedmowy, niedochowanym w Fl_2, więc z przywiedzionych poprzednio przyczyn można przyjąć, że powtarzała się ona także w tym ostatnim kodeksie. Ponieważ tekst J_1 spisany został co najpóźniej r. 1407, przeto powstanie macierzystego dlań wzoru N odnieść należy do czasu przed tą datą.

Z wzoru tego wyosobnił się widocznie stosunkowo rychło tekst Pt_1, na co wskazuje już chociażby okoliczność, że cyfra jego zgodności z Kr. wzgl. Fl_2 jest o całe niemal półtorasta mniejszą, aniżeli pomiędzy tamtymi dwoma kodeksami[42]). Prócz całego szeregu odmianek indywidualnych, prócz zaznaczonych poprzednio, temu tylko kodeksowi właściwych odchyleń w stylizacji rubryk, wskazują na to jeszcze z osobna pewne, szczególnej uwagi godne, ściśle indywidualne właściwości tego kodeksu: zgoła nienaturalna zbitka artykułów 54 i 55, tudzież art. 61 i 62, przestawka (poprawiona przez kopistę) art. 31 i 32, tudzież przestawka wiązek artykułów 94—96 i 97—98, wreszcie pominięcie art. 79.

[42]) Por. str. 46.

Po wyosobnieniu się Pt_1 powstał znowuż osobny wzór N jako bezpośrednia macierz późniejszych tekstów Kr i Fl_2. Tym tłumczy się wysoka, z górą setkę wynoszącą cyfra wyłącznych zgodności pomiędzy obu tymi kodeksami[43]), jako wynik zmian tekstowych, dopiero w macierzy tej przeprowadzonych, a w ślad za tym niezmiernie wysoka ogólna cyfra jednakich między nimi odmianek. Jest ponadto inna jeszcze znamienna wyłączna wspólność obu tych kodeksów, tj. rozbitka art. 75 na dwa artykuły, w przeciwieństwie do Pt_1, który, podobnie jak wszystkie inne kodeksy, ma tu artykuł jednolity. Że w każdym razie dla Kr. i Fl_2 przyjąć należy uprzednie powstanie tej macierzy, że nie mógł jeden z tych kodeksów wyłonić się bezpośrednio z drugiego, dowodzi okoliczność, że znowuż każdy z nich wykazuje pewne ściśle indywidualne, wzajemnie przeciwstawiające się sobie właściwości. Należy tu obustronnie szereg odmianek tekstowych nie tylko indywidualnych, ale także grupowych, wspólnych jednak z innymi kodeksami, nie wzajemnie między nimi, a co do Fl_2 ponadto osobne jeszcze, niepowtarzające się w Kr. zbitki art. 93 i 94 oraz 95 i 96, wreszcie pominięcie art. 69.

Nieliczne poprawki późniejsze, jakim w kolei czasu (w drugiej połowie XV w.) poddany został tekst Kr., w ogólnej ilości 5, wykazują we wszystkich bez wyjątku wypadkach zgodność z tekstem Sk_1, należącym do grupy 7. Ilość zgodności z innymi kodeksami jest zawsze mniejsza, waha się między 1—4, i dotyczy takich tylko odmianek, które powtarzają się także w Sk_1. Nie można wobec tego wątpić, że poprawki te oparły się na tym kodeksie.

Filiacja tekstu J_1 w stosunku do wyosobnionych ostatnio odgałęzień nie da się, ze względu na jego urywkowość, określić całkiem ściśle. Stwierdzony szczegół jego pokrewieństwa z Kr., Pt_1 a przypuszczalnie także z Fl_2, otwiera możność bliższego związania go z którymkolwiek z tych trzech kodeksów z osobna, bądź też z wzorem N jako wspólną macierzą Kr. i Fl_2, bądź wreszcie pozwala na przypuszczenie, że tekst J_1, niezależnie od tamtych kodeksów wyosobnił się samodzielnie z wspólnej im wszystkim macierzy N. W braku danych do rozstrzygnięcia wątpliwości przyjmujemy to ostatnie przypuszczenie jako najprostsze; do pewnego stopnia popiera je zresztą okoliczność, że wyosobnienie się J_1 jako indywidualnego okazu jest znacznie wcześniejsze (przed 1407) od spisania wszystkich trzech pozostałych kodeksów (1432, ok. 1440 i 1453).

[43]) Por. str. 72 n.

Od omówionych dotąd pięciu tekstów odcinają się pewnymi osobnymi właściwościami dwa kodeksy grupy niniejszej Cz. i St_2, i tworzą w ten sposób osobne w grupie tej odgałęzienie; przy czym na szczególną uwagę zasługuje stosunek znacznego ich zbliżenia do jednego z omówionych poprzednio tekstów, tj. do typu Pt_1. Jest rzeczą uderzającą, że kodeks Cz., jakkolwiek ogólną ilością odmianek 514 jest zaraz po B_4 najbliższy tekstowi O_1, przecież sam znowuż łączy się najściślej z Pt_1 najwyższą cyfrą zgodnych odmianek 314, a z St_2 zbliżoną do niej cyfrą 302, natomiast z B_4 wykazuje zgodności zaledwie 182, stos. 262. Podobnież Pt_1, pomijając objaśnione poprzednio stosunki zgodności z Kr. i Fl_2, w zbliżonych bardzo do tamtych cyfrach łączy się w odmiankach na ogólną ilość 615, w których występuje, z St_2 w 318, a z Cz. w 314 wypadkach, podczas gdy ilość zgodności jego z B_4 wynosi zaledwie 184, stos. 265. Wreszcie, przytoczona co dopiero cyfra zgodności St_2 z Pt_1 318 jest najwyższą jaką kodeks ten na ogół 605 właściwych sobie odmianek grupowych wykazuje w stosunku do jakiegokolwiek innego tekstu, a dość zbliżona do niej cyfra 302 zgodności z Cz. jest także znacznie wyższa od sumy jego zgodności z B_4 w 176, stos. 253 wypadkach. Wszystkie te szczegóły wskazują na znaczniejsze odchylenie tekstów Cz. i St_2 od B_4, oraz, z wyjątkiem Pt_1, innych, najbliżej z nim złączonych tekstów omówionego poprzednio pierwszego odgałęzienia grupy niniejszej; z drugiej zaś strony, na stosunek najbliższego pokrewieństwa pomiędzy nimi samymi.

Bardziej jeszcze ujawni się to pokrewieństwo, jeżeli uwzględnimy cyfry połączeń w odmiankach między całą trójką Cz. Pt_1 St_2. Jest takich połączeń: wyłącznych 10, a w związku z jakimkolwiek innym czy innymi tekstami grupy niniejszej 226, razem tedy 236. Poza tym łączą się jeszcze z osobna: Cz. z Pt_1 w 78 wypadkach, z tego 24 razy wyłącznie, a jest pośród nich do zaznaczenia np. tyle charakterystyczna zgodność jak contencio zam. contestacio: Cz. z St_2 w 66 wypadkach, z tego 18 razy wyłącznie, wreszcie Pt_1 z St_2 w 82 wypadkach, z tego 28 razy wyłącznie, znowuż od czasu do czasu z bardzo znamiennymi zgodnościami, np. jednakową zmianą konstrukcji całych ustępów. W zestosunkowaniu z tymi wysokimi cyframi wzajemnych między sobą zgodności, wypadki, gdzie jeden z tych kodeksów, nie łącząc się z żadnym innym z niniejszej trójki, wykazuje zgodność z samymi tylko tekstami odgałęzienia poprzedniego, są stosunkowo nieliczne; odnośnie do Cz. łączność taka zachodzi w 34, odnośnie do St_2 w 43, odnośnie do Pt_1 w 73 wypadkach,

a i tę ostatnią cokolwiek wyższą cyfrę tłumaczy dostatecznie wykazany poprzednio bliższy związek tekstu Pt_1 z Kr i Fl_2. Ten wynik uzyskany z zestawień statystycznych potwierdzają inne szczegóły, przede wszystkim stylizacja rubryk, wykazująca niekiedy zgodności znamienne. Tak przede wszystkim między Cz. a St_2. W napisie art. 10 mają oba kodeksy De procuratoribus zam. użytego w innych De procuracione. W napisie art. 70 De lusoribus taxillorum uzupełniają oba: et de filio familias, bez dalszych jednak dodatków, jakie mają jeszcze Kr i B_4. Szczególnej uwagi godzien jest wspólny Cz. i St_2 napis art. 25: De dolo et contumacia, nieodpowiadający treści samego przepisu, który w miejscu tym mówi o wypadkach, gdzie należy się siedmnadziesta, chyba że odniesiemy tę rzecz do wzmianki, wymieniającej oporność (contumacia) jako jeden z czterech wypadków, w których wina ta miała być pobierana. I znowuż zgodności między Cz. i Pt_1: jedna wyłączna, napis nad art. 50. De equo accommodato zam. rubryki ogólnej De commodato, i druga, wspólna im także z Kr. i B_4, tj. napis nad art. 5: De consuetudine, przerywający jednolitość rubryk działu De constitucionibus. Wreszcie zgodności między Pt_1 i St_2: w art. 56 krótki napis: De excessibus, z pominięciem występującego gdzieindziej dodatku officialium a w zgodzie ponadto jeszcze z Kr. znany nam błędny napis De iudicibus palatinorum nad art. 13, tudzież skrót w napisie art. 26: De contumacia zam. De dolo et contumacia.

Wszystkie te zestawienia stwierdzają najbliższy związek pomiędzy trzema rozpatrywanymi tu kodeksami. Spostrzeżenie to, o ile chodzi o Cz. i St_2, wyda się całkiem naturalnym, skoro przy filiacji tekstów pierwszego odgałęzienia niniejszej grupy, poza wspólnościami grupy całej, nie ujawniły się żadne, bardziej indywidualne właściwości, któreby je do tamtego odgałęzienia zaliczyć kazały. Natomiast mniej jasnym jest związek typu Pt_1 z obu tymi kodeksami. Poprzedni rozbiór wykazał jego przynależność do odgałęzienia pierwszego, a mianowicie najbliższe jego pokrewieństwo z tekstami Kr. i Fl_2 [44]; nasuwa się tedy pytanie, jakim sposobem ten sam typ może zostawić w niemniej bliskim pokrewieństwie z Cz. i St_2, skoro je wyosobnić trzeba od tamtego odgałęzienia? Żeby zjawisko to wyjaśnić trzeba przyjąć, że z wspólnej macierzy całej grupy niniejszej N, wyosobnił się, w jakimś wcześniejszym studium rozwojowym tekst N o starszych właściwościach tej grupy, jak je potem w stosunkowo znaczniejszej ilości dochował typ Pt_1, przy czym jednak sam ów typ,

[44]) Por. str. 71 n.

zanim z wzoru N wyłonił się jako indywidualny okaz rękopiśmienny, przeszedł dalszy wspólny z typem Kr. i Fl_2 proces przekształceń w odmiankach tekstowych w rzeczowej wstawce non obstante qualibet diuturnitate, w niektórych napisach rubryk, w rozbitkach niektórych artykułów, nie licząc ponadto jeszcze ściśle indywidualnych zmian samego rękopisu Pt_1 w zbitkach, przestawkach, rubrykach itp., co wszystko nie mogło już wejść do wyosobnionego starszego tekstu. Ten otóż starszy tekst typu Pt_1 poczytać należy, ze względu na największą ilość zgodności, jakie z nim wykazują Cz i St_2, za bezpośrednią macierz obu tych kodeksów, lub, żeby się wyrazić dokładniej, za macierz tekstu Cz i jakiegoś wcześniejszego wzoru N, z którego dopiero bezpośrednio lub pośrednio pochodzi prawdopodobnie sam stosunkowo bardzo późny kodeks St_2. Wspomniana macierz obu tych kodeksów powstała oczywiście przed rokiem 1423, skoro pochodny od niej kodeks Cz. został już w tym roku spisany.

Takim sposobem typ Pt_1, w kształcie swoim, starszym i młodszym, wykazując na przemian największe pokrewieństwo z odgałęzieniem pierwszym i drugim niniejszej grupy, stał się jak gdyby pomostem, łączącym je oba ze sobą. Niektóre właściwości starszego typu, powtarzające się w pochodnych odeń tekstach Cz. i St_2, wyciskają też na nich piętno archaiczne, że tu wspomnimy tylko o rubryce art. 5 De constitucionibus, jak ją podaje St_2, jedynej, która w przeciwstawieniu do rubryki De consuetudine innych rękopisów, nie narusza jednolitej systematyki pierwszej 8-artykułowej wiązki przepisów, ujętych w dział De constitucionibus, albo o rubryce art. 73 o krótkim określniku De divisione, która zdaje się być pierwotną w stosunku do rozszerzonego tekstu, jaki podają inne rękopisy, przydając tu: hereditatum matre defuncta; wreszcie można też przytoczyć rubrykę art. 26, podaną w Cz. De dolo et contumacia, jedynej, która w przeciwstawieniu do krótszej: De contumacia innych tekstów, dostosowuje się ściśle do stylizacji rubryk trzech poprzednich artykułów, stanowiących z artykułem niniejszym jednolity dział, wspólną rubryką opatrzony. Jeszcze ważniejszym jest brak wstawki non obstante qualibet diuturnitate w art. 16, jak jej nie posiada także najstarszy typ O_1 Pt_3. Osobno wreszcie przypomnieć jeszcze należy wysoką cyfrę błędów 46 i 41, wspólnych tekstom St_2 i Cz. z O_1; obie pozycje należą do rzędu najwyższych, jakie pod tym względem wykazać można.

Przypomnieć wreszcie należy w tym związku ważny szczegół stwierdzony poprzednio przy innej sposobności w sposób niezależny, że przypuszczalny najstarszy tekst OW-go, ze wszystkich typów, zastąpionych w grupie niniejszej, zostaje w najbliższym związku z tekstem Cz. i St_2.

Że zresztą oba okazy niniejszego odgałęzienia mają poza tym, każdy z osobna, pewne charakterystyczne właściwości indywidualne, osobno podkreślać nie potrzeba. Prócz licznego szeregu odmianek tekstowych indywidualnych, prócz wskazanych odchyleń w stylizacji niektórych rubryk, zaliczymy tu odnośnie do Cz.: zbitkę art. 84. 85 w jeden artykuł wspólny, rozbitkę art. 86 na dwa artykuły, z których pierwszy obejmuje część a, a drugi części b—e całego przepisu, wreszcie przestawkę w grupie art. 38—43, przeprowadzoną w tym sposobie, że wiązka art. 41—43 wysunięta jest po przed artykuły 38—40; odnośnie zaś do St_2 rozbitkę przedmowy na dwie części za pomocą wstawionego w środek słowa: Sequitur, zbitkę art. 85. 86 w jeden artykuł wspólny, w tym jednak sposobie, że część a art. 86 jest pominięta w całości, oraz powtórkę art. 105 (końcowego), przy równoczesnym przeniesieniu obu powtórzonych tekstów w inne miejsca, raz pomiędzy art. 14 i 15, jako art. 15 samego kodeksu, drugi raz pomiędzy art. 47 i 48, jako art. 49 kodeksu.

3. Grupa J_2 B_2 O_3 D_3 i częściowo O_2

Najstarszy z należących tu, k o d e k s J_2 z r. ok. 1430 jest niestety niezupełny; mieści zaledwie początkową część OW-go, odpowiadającą przedmowie Non debet i pierwszym 23 artykułom U-du II. a i spośród nich opuszczone tu dwa na tę część przypadające artykuły, tak że razem liczy ich tylko 21, w tym ostatni w środku przerwany. Na czele tekstu, jeszcze przed przedmową, podana obszerniejsza glosa, poczynająca się od słów: Hic dominus rex reprobat sensus illorum itd., objaśniająca treść przedmowy samej, oraz główny cel i przeznaczenie wydanych statutów. Po czym, widocznie przez omyłkę, pisarz jeszcze raz podaje też same początkowe słowa glosy, opatrzywszy się jednak, przerywa ją bez dokończenia i przechodzi już wprost do przedmowy; wskazówka w tym pośrednia, że glosy tej nie redagował sam, jeno przepisywał ją z jakiegoś wcześniejszego wzoru, i skutkiem tego dwukrotnie wracał do jej słów początkowych. Sama kopia jest bardzo poprawna, co zresztą nie przeszkadza, że w art. 13 przez niedopatrzenie opuszczony został cały ustęp tekstu.

Kodeks B_2 z r. 1450 co do poprawności tekstu jest pośledniejszy od poprzedniego, nie należy jednak do najgorszych; ma zresztą nieraz myłki cyfrowe, jak w art. 39 przy oznaczaniu wysokości posagu XXL zam. XX, albo w art. 78, w cyfrze nawiązki za zarzut nieślubnego pochodzenia XL zam. LX. Wyjątkowo zdarzy się tu występujący także w niektórych innych rękopisach przegłos e na a, np. parantes, pařantibus. Niektóre miejsca poprawiane lub uzupełniane są przez kopistę: tak w art. 86 skreślił minią słowa Granum i Estivale, wypisane tu pierwotnie przed poszczególnymi członami tegoż artykułu, a przy art. 83 znajdujemy na marginesie dopisek Jesus Christus oraz rysunek miecza, przebijającego serce.

Kodeks O_3 z r. 1472 skutkiem wydarcia początkowych kart, jest poważnie zdefektowany: brakuje tu, prócz przedmowy, pierwszych 36 i część art. 37. Jako kopia przedstawia ten rękopis wartość średnią, pisarz nie przeprowadzał pilniejszej rewizji skopiowanego tekstu, wyjątkowo tylko znajdzie się tu drobna jego poprawka. Stąd spotykamy tu także myłki cyfrowe, tak w art. 53 cyfrę X zam. XV na oznaczenie nawiązki. Stąd przedostał się ten sam błąd także do kodeksu D_3 z r. 1472, który na ogół jest znacznie mniej poprawny, aniżeli O_3, mimo zresztą że pisarz niejednokrotnie sam błędy swoje przez skreślenia, podkropkowywania i t. p. poprawiał.

Jak w grupie poprzedniej, tak i w tych kodeksach, zdarza się lubo bardziej już wyjątkowo, że kopiści, nie umiejąc dokładnie odczytać pewnych wyrazów wzoru, umieszczają tu na domysł dwie rozmaite formy jako lekcje alternatywne. Tak J_2 art. 20: criminibus seu crimine, w art. 23 contradicione seu destruccione, B_2 w art. 4: furti seu furtum, w art. 58: similiter vel inequaliter, wreszcie tenże rękopis, a za nim O_3 i D_3 w art. 43: contingente seu concernente; w końcu D_3 w art. 4: furtu aut preter furtum, a w art. 85: aliquibus vel alicui.

Jaki objątek przedstawia kodeks J_2, nie można określić z całą pewnością ze względu na jego urywkowość. Na pewno nie należy on do typu ZG-ych, jak na to wskazują jego właściwości tekstowe, niemające z nim nic wspólnego. Wykażemy niżej [45]), że nie można go też zaliczyć do typu ZZ-ych. Może to być zatem albo tylko sam wyodrębniony tekst OW-go, albo co najwyżej pierwsza część PB-go, obejmująca wyosobniony od OP-go OW. Że i to ostatnie przypuszczenie jest mniej prawdopodobne, okaże się tamże. Do

[45]) Por. str. 88.

ZZ-ych łączących w wspólną całość OW i OP., należą natomiast teksty B_2 O_3 i D_3, z pewnymi szczególnymi właściwościami układu, o których zaraz niżej będzie mowa.

W obu starszych swoich tekstach grupa niniejsza jest stosunkowo bardzo znacznie zbliżona do tekstu O_1. Kodeks J_2 w dochowanej części wykazuje wobec niego odmianek 145, co w stosunku do całości daje ich 565; cyfra niższa, aniżeli u kilku rękopisów grupy poprzedniej: jedyne teksty, które wykazują mniejszą jeszcze ilość odmianek, to, prócz Pt_3, tylko B_4. Cz i Kr. Tekst B_2 ma już 795 odmianek, zatem okrągło o 100—200 więcej od któregokolwiek z tekstów grupy poprzedniej; jednakże i on zaraz po nich jest najbardziej zbliżony do O_1, wszystkie bowiem teksty dalszych grup wykazują znacznie jeszcze wyższą ilość odmianek. Dopiero dwa ostatnie kodeksy grupy niniejszej, O_3 i D_3, z przyczyn, o których niżej będzie mowa, ogólną cyfrą odmianek posuwają się o wiele dalej w tym szeregu: O_3 w samej części dochowanej wykazuje ich 564, co przy stosunkowym obliczeniu daje cyfrę zdaje się cokolwiek za wysoką 1045; trzeba ją snać będzie zniżyć częściowo, zbliżając do cyfry odmianek D_3: 947. Także w przejątkach błędów, właściwych tekstowi O_1, grupa niniejsza mniej więcej idzie po grupie poprzedniej; wspólnych O_1 błędów wykazują: J_2 5, stosunkowo 19, B_2 21, O_3 14, stosunkowo 25, D_3 16.

Bliskie pokrewieństwo tekstów grupy niniejszej między sobą ujawnia się znowuż w tym, że wykazują one wzajemnie najwyższą ilość zgodności w odmiankach, w tym nawet tak znamienne, jak stały we wszystkich tych czterech kodeksach, gdzie indziej nie powtarzający się przegłos o na e w wyrazach pignera, pignerare itp. z tą jeszcze tylko co do J_2 odmianą, że przeprowadzona tu jest ponadto jeszcze najczęściej nasalizacja: pingnera, pingnerare. Uwzględniając same tylko stosunki między jednym z tych tekstów a którymkolwiek z pozostałych trzech, stwierdzimy tu zgodność: J_2 z B_2 w 75, stos. 295, z D_3 w 71, stos. 277 wypadkach; z O_3 nie ma żadnych zgodności, wszelako dla tego tylko, że O_3 zdefektowane jest w tej części, która zachowała się w J_2, i na odwrót nie dostaje tekstu J_2 w tej części, która podaje O_3: dopiero rozpatrzenie pełniejszych związków poda sposobność objaśnienia stosunku, jaki pod tym względem zachodzi między obu kodeksami. I znowuż B_2 na ogół ok. 800 odmianek, w jakich występuje, zgadza się z O_3 w 313, stos. 588, a z D_3 w 588 wypadkach. Wreszcie O_3 na ogół 564, stos. ok. 1000 odmianek, zgadza się z D_3 w 517, stos. 932 wypadkach: zgodność sięga tu bardzo daleko, bo dotyczy zwyż 9/10 całego tekstu.

Jeszcze bardziej ujawni się to bliskie pokrewieństwo, jeżeli uwzględnimy zgodności w pewnych szerszych związkach tekstów całej niniejszej grupy. Ze względu na urywkowość dwu kodeksów J_2 i O_3 potrzebne tu, coprawda, dość zawiłe obliczenia, żeby uzyskać dokładny przegląd tych związków: trzeba cyfry pewnych grup stosunkowo do niedostającej części tekstu odpowiednio zwiększać; a w miarę tego znowuż pewne związki niższego rzędu, przez uzupełnienie takie do pełniejszych zaliczone, odpowiednio zmniejszać; i znowuż kolejno w dalszych rzędach przez stosowne podwyższanie cyfr i ich umniejszanie dociekać rzeczywistego stosunku związków. Przeprowadzone w ten sposób obliczenia dają tu następujący wynik: Przede wszystkim pełnych związków (zgodności) J_2 B_2 O_3 D_3 jest 54, stos. 210; pełnych związków B_2 O_3 D_3 311; wreszcie pełnych związków O_3 D_3 276. Poza tym są jeszcze związki częściowe, w których niedostaje tego czy owego kodeksu wykazującego tu niezgodność z resztą tekstów niniejszej grupy: tak J_2 B_2 O_3 15, stos. 58. J_2 B_2 D_3 5, stos. 20, J_2 B_2 2, stos. 8, J^3 O_3 D_3 12, stos. 47, J_2 O_3 21, stos. 81, J_2 D_3 1, stos. 4, B_2 O_3 36, B_2 D_3 36. Częściowe niezgodności ostatniej grupy związków tłumaczą się bądź to— i to najczęściej — pewnymi indywidualnymi zmianami przeprowadzonymi samorzutnie przez kopistę, czasem zwykłymi omyłkami, czasem wreszcie wierniejszym przejątkiem lekcji tekstu podstawowego; w każdym razie świadczą i one o pokrewieństwie niniejszych tekstów, mimo takie odchylenia szczególne ujawniającym się między pozostałą ich częścią. Biorąc za podstawę ustalone co dopiero cyfry stosunkowe, można tedy stwierdzić, że w samych związkach między sobą występują kodeksy te: J_2 430 razy na ogół odmianek 565, B_2 679 razy na ogół odmianek 795, O_3 1019 razy na ogół odmianek 1045, D_3 904 razy na ogół odmianek 947. Zgodności wzajemne obejmują tu zatem od ok. $^3/_4$ do zwyż $^9/_{10}$ części całego zasobu odmianek grupowych, w jakich występują te kodeksy. Dopiero pozostała, stosunkowo nieznaczna część tych odmianek, niedostająca do pełnej ich cyfry, którymi każdy z tych kodeksów wyróżnia się od wszystkich innych w niniejszej grupie, dotyczy zgodności ich z innymi kodeksami statutowymi. Odmianek takich wykazuje J_2 35, stos. 135, B_2 116, O_3 26, D_3 43. Genezę tych pozagrupowych związków objaśnimy niżej.

Co do związków w obrębie samej grupy niniejszej zaznaczyć jeszcze trzeba z naciskiem szczególnym, że w pokaźnej części są to związki w y ł ą c z n e. I to albo w ścisłym tego słowa znaczeniu wyłączne, tj. takie, którym w żadnym już innym kodeksie poza

niniejszą grupą nie odpowiadają zgodne odmianki; albo przynajmniej genetycznie wyłączne, tz. takie, które — w nieznacznej zresztą ilości — łączą się w odmiankach także z innymi tekstami, wszelako dla tego tylko, że służyły im tu same dopiero jako wzór; w chwili, w której kształtowała się grupa niniejsza były zatem także tylko związkami wyłącznymi. Takich związków wyłącznych, jednego i drugiego rodzaju w grupie poczynającej się od J_2 mamy 15, stos. 60, w grupie poczynającej się od B_2 223, a po stosownym przeniesieniu części do grupy poprzedniej, 191, wreszcie w grupie poczynającej się od O_2 141, a po stosownym umniejszeniu na rzecz grup poprzednich, 119. Przytoczone cyfry zasługują na szczególną uwagę. Świadczą one przede wszystkim, że suma indywidualnych właściwości niniejszej grupy, którymi ona wyróżnia się od wszystkich pozostałych, jest stosunkowo bardzo znaczna, że więc teksty niniejsze poczytać należy za przedstawicieli osobnej redakcji. Świadczą dalej, że ta nowa redakcja nie od razu przeprowadzona została w całości, że właściwie rozpada się ona na kilka kolejno po sobie następujących redakcji częściowych, z których każda następna zużytkowała znaczną część zmian przeprowadzonych w poprzedniej redakcji częściowej, a z swojej strony znowuż przydawała szereg nowych przeróbek; przyjmowanych do dalszych kodeksów tej grupy; a przydawała ich zrazu stosunkowo mniej jak w typie J_2, następnie o wiele więcej, jak w typach B_2 i O_3; że więc ostatecznie na końcowy kształt tej redakcji, jak się ona przedstawia w tekstach O_3 i D_3, złożyło się kilka osobnych warstw osadowych, w kolei czasu stopniowo tu narastających. Zmiany redakcyjne dotyczą w przeważnej części strony stylistycznej, sięgając zresztą w tym kierunku nieraz bardzo daleko, aż do gruntownych przeróbek, całych dłuższych ustępów; nie brak poza tym wyjątkowo także pomniejszych zmian rzeczowych, o czym wszystkim dokładniej na dalszym miejscu.

Ale jakiż znowu jest sam wzór dawniejszy, który twórcy nowej redakcji, przede wszystkim zaś twórca najstarszego jej odcienia w typie J_2, obrali za podstawę swojej przeróbki? Wyraźną odpowiedź daje nam tu znowu statystyka odmianek tekstowych. Po odliczeniu najwyższych cyfr zgodności, jakie kodeksy te wykazują między sobą, najbliższe potem pozycje cyfrowe kierują uwagę naszą w dwie przede wszystkim strony. Najpierw ku poprzedniej grupie 2, gdzie znowuż pokrewieństwo tekstów niniejszych ujawnia się przede wszystkim z typem St_2 Pt_1 Cz., z wi-

doczną wszędzie, lubo stosunkowo nie nazbyt znaczną przewagą St_2. Tak J_2 łączy się z St_2 w 70, stos. 273, z Pt_1 w 66, stos. 259, z Cz. w 65, stos. 253 wypadkach; B_2 z St_2 w 283, stos. 295, z Pt_1 w 269, stos. 276, z Cz. w 247, stos. 254 wypadkach; O_3 z St_2 w 161, stos. 291, z Pt_1 w 153, stos. 279, z Cz. w 154, stos. 277 wypadkach; wreszcie D_3 z St_2 w 285, stos. 288, z Cz. w 259, stos. 265, z Pt_1 w 236, stos. 242 wypadkach. Inne teksty grupy 2: Kr. Fl_2 B_4, nie mówiąc już o późniejszym przedstawicielu grupy 1, Pt_3, wykazują stopniowo coraz mniejszą od tamtych ilość zgodności. O ile z tekstami tymi ujawniają się gdzieniegdzie zgodności wyłączne, są one na ogół bardzo nieliczne: wyjątkowo w jednym wypadku jest ich 6 pomiędzy B_2 a Kr., innym razem 3 między D_3 a Kr., zresztą w najlepszym razie po 2 lub 1, czasem niema ich wcale: a i te, które tu występują, są zgoła podrzędnego znaczenia, mogą polegać na przypadkowych samorzutnych zmianach obustronnych. Za to J_2 wykazuje zgodności wyłącznych: z St_2 6; B_2 z St_2 12, w tym np. tyle uderzającą, jak formy demersos, de mersu, zam. de visu, z Pt_1 10, w tym znowuż: trzynaście zam. tresczne, D_3 z St_2 5, z Pt_1 4, z Cz. 3. Inne pozycje stosunkowo najwyższych zgodności zwracają nas znowuż ku grupie następnej, SV n. Poprzestajemy tu na ogólnikowym zaznaczeniu tego szczegółu, odkładając wnioski stąd wypływające na dalsze miejsce.

Do takich samych wyników dojdziemy, rozpatrując stosunki całych związków, pełnych czy częściowych, między kodeksami grupy niniejszej, a tekstami obu grup wspomnianych. Odliczając omówione poprzednio związki wyłączne, pozostała ich część, łącząc się z innymi tekstami, wykazuje znowuż w przeważnej mierze zgodność bądź to z St_2, bądź z Pt_1, bądź z Cz., bądź z pewnymi ich połączeniami, jak St_2 Pt_1, St_2 Cz., Pt_1 Cz., lub wreszcie St_2 Pt_1 Cz. i to wszędzie znowuż z pewną przewagą typu St_2. Żeby poprzestać na najstarszym tylko przedstawicielu tej grupy, J_2, wystarczy wskazać, że z 95, stos. 370 związków niewyłącznych poczynających się od tego kodeksu 65, stos. 254 wiąże się z owymi typami; toż samo zjawisko, po części w wyższym jeszcze stopniu, powtarza się także w związkach, poczynających się od B_2 lub O_3. A są tu nieraz znowuż zgodności na szczególną zasługujące uwagę, np. J_2 D_3 z Pt_1: Wiślica zam. Weliczka, albo B_2 O_3 z Cz. Pt_1: terminum citacionis edictum zam. trinum citacionis edictum, albo B_2 O_3 D_3 z Pt_1: XXX zam. XX mensuras. O ile związki takie łączą się także z grupą Kr. Fl_2 czy B_4, to w przeważnej części tylko w łączności z St_2, Pt_4 lub Cz.: wyłączna ich zgodność z nimi za-

chodzi w wyjątkowych tylko wypadkach. Nie łączy się z nimi ani razu wyłącznie jakikolwiek związek poczynający się od J_2, w grupie zaś związków, poczynających się od B_2 lub O_3 naliczyliśmy na cały ogół, przenoszący pół tysiąca pozycyj, tego rodzaju połączeń wszystkiego 20. Za to jest znaczniejsza ilość zgodności między owymi związkami a samą tylko grupą SV n. czy innymi od niej pochodzącymi grupami: zjawisko, które znowuż na dalszym dopiero miejscu rozpatrzyć będziemy mogli szczegółowo.

W świetle tych spostrzeżeń objaśni się sama z siebie geneza pewnej ilości odmianek jednostkowych, zjawiających się w poszczególnych kodeksach niniejszej grupy, bez powtórzenia w innych, jakie do niej należą a zgodnych natomiast z tekstami innych grup[46]). Zgodności te dadzą się odnieść do kilku na ogół przyczyn. Najpierw — wyjątkowo — do tych wypadków gdzie z tekstu grupy niniejszej korzystał jakiś tekst późniejszy i przejął zeń pewną odmiankę indywidualną, jak się to da wykazać częściowo co do Sn_1 i $Ł_1$ i jak tę rzecz co do niektórych uzupełniających poprawek wykazaliśmy już poprzednio odnośnie do Pt_3[47]). Powtóre, w przeważnej ilości będą to odmianki, przejęte w jednym z kodeksów niniejszej grupy z typu St_2 Pt_1 Cz., niepowtórzone w innych jej tekstach. Po trzecie, będą to odmianki, zgodne z typem grupy SV n. Wreszcie, wyjątkowo, zdarzą się jeszcze odmianki zgodne wyłącznie z grupą Kr. Fl_2 B_4, przypuszczalnie dotyczące resztek właściwości typu St_2 Pt_1 Cz., niedochowanych w jego istniejących dzisiaj okazach. Rozdzielając ogół odnośnych pozycyj cyfrowych na wskazane cztery składniki, otrzymamy dla 35 tego rodzaju odmianek J_2 cyfry 2 : 17 : 12 : 4, dla 116 odmianek B_2: 6 : 55 : 52 : 3, dla 26 odmianek O_3 :1 : 14 : 11 : —, dla 43 odmianek D_3 : 2 : 17 : 21 : 3. Cyfry te stwierdzają te same stosunki pokrewieństwa, jakie poprzednio ustaliliśmy co do związków niewyłącznych niniejszej grupy.

Cokolwiek na zasadzie tych zestawień da się jeszcze powiedzieć o stosunku grupy niniejszej do typu SV n., tyle zatem można już stwierdzić na tym miejscu, że cała ta grupa pochodzi — mniejsza na razie o to: bezpośrednio czy pośrednio — od wspólnego wzoru N, należącego do drugiego odgałęzienia grupy poprzedniej, jak ono występuje w typach St_2 Cz. i starszym kształcie typu Pt_1[48]), z stosunkowo najsilniejszą

[46]) Por. zestawienie na str. 83 n.
[47]) Por. str. 34
[48]) Por. str. 78 n.

przewagą właściwości typu St_2. Wzorem tym nie może być jednak sama macierz N dzisiejszego tekstu St_2, nie tylko dlatego, że w układzie i rozbiciu na artykuły kodeksów niniejszej grupy nie spotykamy różnych indywidualnych właściwości tekstu St_2, ale i dlatego, że kodeksy te wykazują różne starsze właściwości tekstowe, które w St_2 są już pozmieniane. Najprawdopodobniej tedy wzór grupy niniejszej był okazem osobnym, o pewnych szczególnych właściwościach, zostającym zresztą w stosunku siostrzanym do macierzy St_2. Na tym trzonie pierwotnym zaczęły w dalszej dopiero kolei rzeczy narastać wspomniane poprzednio nowe warstwy osadowe, które razem wzięte złożyły się na ostateczną redakcję kodeksów tej grupy, jak ona występuje w tekstach O_3 D_3.

Podobny proces stopniowego przetwarzania, jaki przedstawia sam tekst niniejszych kodeksów, zauważyć możemy także co do innych właściwych im znamion zewnętrznych; stąd też w wielu wypadkach są tu do zapisania właściwości ściśle indywidualne. Tak przede wszystkim, co do objątku. W J_2 w samej tylko dochowanej części początkowej opuszczone są dwa artykuły 14 i 19; w innych kodeksach tej grupy, B_2 i D_3 są one uwzględnione, a wobec ścisłego pokrewieństwa O_3 z D_3 nie wątpić, że były uwzględnione także w pierwszym z tych kodeksów, który w miejscu tym jest zdefektowany. Na odwrót znowuż B_2 opuszcza art. 62 i 89, a ponadto znaczną końcową część art. 74; wszystkie one uwzględnione są w pełni w O_3 i D_3, a nie ma też powodów do przypuszczenia, żeby ich nie dostawało w J_2, które w miejscach tych jest już zdefektowane.

Układ, wszystkim tym kodeksom wspólny, jest taki sam, jak w tekstach grupy 2 (z wyłączeniem B_4), zwłaszcza zaś, jak go bez żadnego zasadniczego odchylenia podają wszystkie bez wyjątku teksty drugiego odgałęzienia tejże grupy Cz. Pt_1 St_2, tj. U II. Są jednak gdzieniegdzie pewne przestawki. Tak B_2 przestawia trzy pary artykułów w porządku odwrotnym, a mianowicie art. 25 i 24, art. 66 i 65, wreszcie art. 68 i 67. Czy te zmiany przejęte zostały z typu J_2, niewiadomo, gdyż kodeks ten w odpowiednich miejscach jest już zdefektowany; jako rzecz prawdopodobną przyjąć można co najwyżej, choć niekoniecznie, że powtarzała się tu taka sama przestawka co do art. 25 i 24, znajdujemy ją bowiem także w D_3, co znowuż wskazuje, że przypuszczalnie mieściła się też w O_3, w miejscu tym zdefektowanym. Natomiast przestawki art. 66 i 65 tudzież 68 i 67 nie ma ani w O_3 ani w D_3, owszem, na-

stępstwo ich jest tu całkiem prawidłowe. Będzie to zatem prawdopodobnie ściśle indywidualna właściwość tekstu B_2, bez odpowiednika w brakującej części J_2; zwłaszcza że także w żadnym innym kodeksie jakiejkolwiek grupy bliższej czy dalszej tego rodzaju przestawka nie zachodzi. Znowuż zaś w D_3 występuje przestawka dwu innych par artykułów: 21 i 20, oraz 55 i 54. Ostatnia z nich pewno jest tylko indywidualną właściwością tego kodeksu; nie ma jej bowiem nie tylko w B_2, ale nawet i w O_3, więc nie było jej snać także w niedostającym tu tekście J_2. Przypuszczalnie indywidualną jest zresztą także i pierwsza z nich; jakkolwiek bowiem, z powodu wydarcia odnośnego miejsca, nie można skontrolować, jak się ta rzecz przedstawiała w O_3, to jednak w dwu pozostałych kodeksach J_2 i B_2 nie spotykamy jej zgoła. Ostatecznie zatem wspólną właściwością wszystkich kodeksów niniejszej grupy zdaje się być tylko omówiona poprzednio przestawka art. 25, 24, w obrębie samego znowuż art. 25. indywidualny pewno charakter przedstawia w D_3 przestawka jego członów c i d; co najwyżej przyjąć można, że powtarzała się także w O_3, który w miejcu tym jest zdefektowany.

Sprawy objątku a zarazem i układu niniejszych kodeksów dotyczy jeszcze jeden szczegół. Dwa z nich, B_2 i D_3, a przypuszczalnie także zdefektowany w początkowej części O_3, podając ZZ OW-go i OP-go jako jednolitą, niezróżnicowaną zewnętrznie całość, i nie mogąc z tego powodu umieścić przedmowy OP-go Cum scriptura testante w miejscu właściwym, gdyż przerwałaby w środku ciągłość artykułów ustawowych obu objątków, wysuwają ją na sam początek tekstu, przed sam nawet OW., poczynający się znowuż od przedmowy Non debet; skutkiem czego na wstępie idą tu dwie przedmowy po sobie, najpierw piotrkowska, potem wiślicka. Różnica zachodzi tylko w tym że w D_3, a przypuszczalnie także w O_2 przedmowa piotrkowska podana jest w formie skróconej, obejmującej jedynie tylko arengę, dość zresztą obszerną, z opuszczeniem reszty, poczynając od intytulacji; natomiast w B_2 przedmowa ta podana jest w całości, w rozbiciu na dwa ustępy, z napisem między arengą a intytulacją: Liber statutorum et iurium. Ponadto też same trzy kodeksy, chcąc niejako ściślej zespolić oba złączone tu objątki, przez stosowną zmianę stylizacji łączą końcowy artykuł OW-go (105) z początkowym artykułem OP-go w jedną gramatycznie zespoloną całość, skutkiem czego z dwu rozmaitych artykułów, do dwu różnych objątków należących, utworzył się jeden artykuł wspólny. Tylko że skutkiem tej zmiany z art. 105 OW-go dała się zużytkować jedynie wstępna jego część, zawiera-

jąca sentencję ogólną: Cum in causarum processibus itd., odpadła natomiast cała, dłuższa jego reszta, zawierająca samo postanowienie rzeczowe, w miejsce którego wszedł obecnie rzeczowy przepis art. 1 OP-go. Tej niedostającej części art. 105 OW-go kodeks D_3 a przypuszczalnie także pokrywający się z nim zresztą w pełni, zdefektowany tekst O_3 nigdzie już indziej nie podają. Natomiast w tekście B_2 część owa została dodatkowo, pod rubryką: Introduccio umieszczona w dziale początkowym, a mianowicie zaraz po przedmowie OP-go Cum scriptura; przy czym bezpośrednio po nim, bez żadnego zresztą wyosobnienia za pomocą stosownego napisu, podano tu jeszcze całą arbitrację arcybiskupa Jarosława z r. 1361 w sprawie dziesięcin, złożoną z kilku artykułów; dopiero potem następuje przedmowa OW-go: Non debet. W następstwie tych wstawek art. 105 OW-go występuje w B_2 w rozbiciu na dwa artykuły, z których pierwszy, odpowiadający końcowej jego części, mieści się w początkowym dziale tekstu pomiędzy dwu obcymi sobie składnikami, jeszcze przed odpowiadającą swojemu pochodzeniu przedmową, drugi zaś, zawierający początkową jego część, mieści się znowuż we właściwym dla siebie w ramach U-du II miejscu, znowuż jednak integralnie połączony z obcym sobie składnikiem, tj. 1 art. OP-go. Konfuzja doszła wreszcie do tego stopnia, że nie tylko dwa obce sobie objątki statutów Kazimierzowskich zostały w ten sposób częściowo pomięszane między sobą, ale ponadto wpleciono pomiędzy nie zabytek, pochodzący wprawdzie z czasów Kazimierza W., nie jednak nie mający wspólnego z jakimkolwiek objątkiem jego statutów ziemskich.

Wszystkie te wstawki i przestawki składników obcych, właściwe czy to tekstem O_3 D_3, czy w wyższym jeszcze stopniu tekstowi B_2, obce są najstarszemu kodeksowi grupy niniejszej J_2. Prócz omówionej poprzednio wstępnej glosy[49]), której znowuż nie posiadają tamte kodeksy, podaje on zresztą sam tylko czysty tekst OW-go w normalnym U-dzie II.

Bardzo wyraźnie proces powolnej, stopniowej tylko ewolucji kodeksów niniejszej grupy ujawnia się w sprawie r o z d z i a ł u materiału statutowego n a a r t y k u ł y. W dochowanej części J_2 nie spotykamy pod tym względem ani jednego odchylenia od rozdziału przeprowadzonego w normalnym U-dzie II, jak go podają kodeksy grupy 2. Mianowicie też jedyny z siedmiu znanych nam artykułów jednolitych[50]), jaki na tę część przypada, tj. art. 13, wy-

[49]) Por. str. 79.

[50]) Por. str. 17.

stępuje tu również jako artykuł jednolity. W przeważnej części zachowuje tę jednolitość odnośnie do rzeczonej siódemki także kodeks B_2. Jedną dla siebie całość tworzą tu art. 28. 37. 53. 57. 78. Tylko dwa pozostałe są rozbite. Art. 13 rozpada się na trzy osobne artykuły, z których pierwszy obejmuje człony a—b aż do expediantur, drugi człony c—d aż do condempnetur, trzeci człon e—f, do końca; kombinacja, jakiej zresztą w żadnym z innych, artykuł ten rozbijających kodeksów nie spotykamy. Znowuż zaś art. 86 rozbity jest na dwa artykuły, z których pierwszy obejmuje człony a—d, a drugi człon e. I ta kombinacja nie powtarza się w żadnym innym kodeksie, mimo że znaczna ich część artykuł ten podaje również w rozbitkach. Obok tych dwu, do rzędu właściwości indywidualnych B_2, niepowtarzających się w żadnym innym ze znanych nam kodeksów łacińskich, zaliczyć należy rozbitkę art. 1 na dwa osobne artykuły. Wreszcie zjawia się tu także rozbitka art. 70 na dwa artykuły, do której zaraz niżej przyjdzie nam jeszcze wrócić.

W daleko wyższym stopniu przeprowadzona jest metoda rozbitek w kodeksach O_3 D_3. Z wspomnianej kilkakrotnie siódemki artykułów pierwotnie jednolitych jeden tylko art. 28 występuje w D_3 jako niezróżnicowana całość, a był nią zapewne także w O_3, którego w miejscu tym niedostaje. Wszystkie inne należące tu artykuły są rozbite, a mianowicie art. 13 w D_3, zapewne też w zdefektowanym tu O_3 na dwa artykuły, a znowuż zarówno w zachowanej części O_3 jak i w D_3 art. 53. 57. 78, na dwa artykuły, art. 86 na pięć artykułów według poszczególnych członów a—e, wreszcie w O_3 art. 37 na pięć, w D_3 na sześć artykułów. Odliczając to ostatnie podrzędne odchylenie, które wynikło stąd, że końcowy człon tego artykułu w O_3 rozdzielony został w D_3 na dwie osobne części, widzimy tedy, że artykułowanie obu tych kodeksów odnośnie do wspomnianej siódemki jest jednakowe. Trzeba do tego dodać, że także występująca poza nią rozbitka art. 70, jak ją spotkaliśmy już w B_2, powtarza się zgodnie w obu tych kodeksach. W D_3 mamy ponadto jeszcze art. 23 rozbity na trzy artykuły; wobec całego szeregu wskazanych zgodności nie ma powodu do przypuszczenia, żeby w niedostającej tu części O_3 rozbitki takiej nie było.

O ile tedy teksty O_3 D_3 pod względem artykułowania materiału pokrywają się w całości niemal ze sobą, o tyle odcinają się bardzo wyraźnie od obu starszych tekstów grupy niniejszej, które bądź to jeszcze w całości pokrywają się tu z pierwotnymi tekstami grupy 2, jak J_2 bądź wyjątkowo tylko w stosunku do nich wykazują nieznaczne odchylenia, jak B_2. A i te wyjątkowe odchylenia nie prze-

dostają się prawie wcale do O_3 D_3, jak rozbitka art. 1 i art. 86 na dwa, czy art. 13 na trzy artykuły, jak je podaje B_2; jedyny przejątek tego typu, jaki spotykamy także w O_3 D_3, to wspomniana rozbitka art. 70 na dwa artykuły. Za to uderza daleko sięgająca zgodność rozbitek O_3 D_3 z artykułowaniem, przeprowadzonym w rozlicznych kodeksach ZG-go, jakie nam przyjdzie omówić w grupach następnych. Wszędzie w nich, tak samo jak w O_3 D_3, rozbite są art. 53 57. 78. na dwa artykuły, a art. 37 na cztery artykuły, które tutaj występują w rozbitce na 5—6 artykułów z powodu dalszego jeszcze rozdzielenia ostatniego członu na 2—3 artykuły. Ponieważ tekstów ZG-go żadną miarą nie można wprowadzić w stosunek bezpośredniej zależności wobec O_3 D_3, ponieważ zresztą wiele z tych tekstów powstało w czasie, zanim przez stosowne przetworzenie typu B_2 ukształtować się mógł sam typ O_3 D_3 i na odwrót znowuż, ponieważ ten ostatni typ nie mógł żadną miarą urobić się z tekstów ZG-go, przeto wypływa stąd, że zaznaczone zgodności w artykułowaniu O_3 D_3 są wypływem dodatkowego upodobnienia tego typu w bezpośrednim jego wzorze macierzystym, do upowszechnionych w czasie jego kształtowania się tekstów ZG-go. Za wzór posłużył mu tu najprawdopodobniej typ Sk_1. Przemawia za tym okoliczność, że rozbitka art. 13 na dwa artykuły, jak ją podaje D_3, jeden do słowa expediantur, drugi odtąd do końca, powtarza się w tym samym kształcie w jednym tylko, pośród wszystkich znanych nam tekstów ZG-go, kodeksie Sk_1 oraz w pochodnej od niego grupie Sn_1 n.; wszystkie inne teksty tegoż Zwodu albo artykułu tego nie rozbijają wcale, albo podają go w rozbitce na trzy artykuły, i to w różnych znowuż kombinacjach. W każdym razie oddziaływanie tego wzoru, czy zresztą jakiegokolwiek innego z grupy ZG-ych było tu tylko częściowe. Poza wskazanymi zgodnościami jest bowiem szereg obustronnych rozbieżności, jak jednolitość art. 28 w D_3, który w ZG-ych występuje w rozbiciu na dwie części, jak rozbitka art. 86 na pięć artykułów, według poszczególnych członów a—e, które w ZG-ych występują w rozdzieleniu na 2—3 artykuły, w najrozmaitszych zresztą kombinacjach, jak wreszcie rozbitka art. 23 na trzy i art. 70 na dwa artykuły, które w ZG-ych tworzą jednolite całości. Ta częściowa tylko zgodność jest również pośrednim dowodem przeprowadzonego jedynie dodatkowo upodobnienia, które w sposób eklektyczny przejmowało z ZG-go pewne jego właściwości, pomijając inne, dla jakichkolwiek zresztą powodów.

Co do r u b r y k stwierdzić można pomiędzy kodeksami niniejszej grupy podobne wahania i rozbieżności, jakie się okazały co do układu i artykułowania. Kodeks J_2, lubo najstarszy i pod względem tekstu stosunkowo najbardziej zbliżony do grupy 2, nie przejmuje właściwych tej grupie rubryk systematycznych; podaje on nad każdym artykułem rubryki ściśle indywidualne, do treści odnośnego przepisu dostosowane, przez użycie pewnego rzeczownika treść tę określającego, w stale powrotnej stylizacji, rozpoczynającej się od słówka: De. Przy pewnej części tych rubryk dodane jest przy końcu określenie: capitulum. W kształcie w jakim rubryki te występują tutaj, nie powtarzają się one nie tylko w jakimkolwiek kodeksie innej grupy, ale, z jednym wątpliwym wyjątkiem, w żadnym także kodeksie grupy niniejszej; jest to zatem czysto indywidualny twór kopisty niniejszego tekstu czy jego bezpośredniego wzoru, a zarazem taki, który nie oddziałał w niczym na inne, chociażby najbliżej spokrewnione teksty. Ujawnia się ta rzecz bardzo dosadnie zaraz w zestosunkowaniu J_2 z B_2. Tekst ten umieszcza wprawdzie także rubryki indywidualne nad każdym artykułem, nie pokrywają się one jednak w niczym z rubrykami J_2; co zaś ważniejsza, w wielu wypadkach są to rubryki, przejęte wiernie z normalnego systematycznego układu grupy poprzedniej. Należą tu mianowicie rubryki art. 12. 17. 20. 21. 26. 28. 37. 38. 50. 52. 58. 70. 74. 80, do czego doliczyć można jeszcze rubryki art. 24. 47. 94. 98, które również zostały stamtąd przejęte i tylko pewnymi dodatkami rozszerzone. Pewne zbliżenie czy podobieństwo innych rubryk do napisów wcześniejszych czy współczesnych kodeksów, jest tak wyjątkowe, że trudno przypuścić tu jakiś genetyczny związek między nimi; należy je raczej poczytać za indywidualny wytwór kopisty niniejszego tekstu czy jego najbliższego wzoru, podobnie jak całą przeważającą resztę niepokrywających się z napisami innych kodeksów rubryk. Sama faktura tych rubryk wskazuje zresztą na pewnego rodzaju niedbalstwo ich twórcy; nieraz stylizowane są niezgrabnie, czasem nie dość zrozumiale, np. w art. 95: Bona activa cura, w kilku wreszcie wypadkach kopista, zamiast w rubryce podać samą treść przepisu, stylizuje ją w kształcie odsyłacza do przepisu samego za pomocą formułek: Capitulum patet ex se, Bene patet ex se capitulum itp., por. art. 12. 29. 83; czasem dodana taka formułka do rubryki podającej treść, por. art. 61. 79. 98. Art. 63. 64 mają wreszcie mylnie przestawione rubryki rzeczowe.

Najpełniejsza zgodność w rubrykowaniu ujawnia się pomiędzy kodeksami O_3 D_3. Prawie we wszystkich wypadkach pokrywają się one ze sobą dosłownie; conajwyżej znajdzie się tu lub owdzie drobna odmianka wyrazowa, wyjątkowo błąd w D_3 wobec poprawnej wersji O_3, jak w art. 81. Najdalej sięgające różnice dotyczą rubryk art. 42 i 86c, które w D_3 są skrótem rubryk O_3, tudzież art. 83 i 86d, gdzie stylizacja rubryk D_3 jest cokolwiek zmieniona wobec O_3. Za to bardzo tylko słaby i nieznaczny związek da się stwierdzić pomiędzy rubrykami obu tych kodeksów a napisami dwu starszych tekstów niniejszej grupy. Z J_2 zachodzi tu jedyne tylko podobieństwo w napisie art. 18, wobec tej wyjątkowości swojej przypuszczalnie przypadkowe tylko, jako wypływ samorzutnej stylizacji kopisty. Nieco bliższy jest związek z rubrykami B_2. W art. 10. 16. 80. 98 pokrywają się one obustronnie w całości, w art. 12 rubryka D_3 (O_3) jest skrótem rubryki B_2, w art. 49. 53. 66. 85 jest ich rozszerzeniem, w art. 101 wykazuje bliskie podobieństwo stylizacji z B_2. Te stosunkowo liczniejsze przykłady wskazują w każdym razie na pewną zależność O_3 D_3 wobec typu B_2 co do rubrykowania. Jest to jedyny związek genetyczny, jaki się da stwierdzić pod tym względem: z jakimkolwiek innym tekstem z poza niniejszej grupy wykazać go nie można. Nie ma go mianowicie także z systematycznymi rubrykami normalnego U-du II; wprawdzie rubryka art. 80 pokrywa się z nim w całości, a rubryki 12 i 98 są: pierwsza skrótem, druga rozszerzeniem odpowiednich rubryk tegoż układu, jednakże we wszystkich wypadkach dzieje się to tylko za pośrednictwem B_2, i jest rzeczą znamienną, że właśnie wspomniany skrót i rozszerzenie, jak pojawiły się już w typie B_2, tak też bez zmiany powtarzają się także w O_3 D_3. Zresztą i z samego typu B_2 oba te kodeksy korzystają w rozmiarze stosunkowo nieznacznym; w przeważającej części rubryki ich są tworem samoistnym; do tego takim, który nie został przejęty w jakiejkolwiek innej grupie późniejszych tekstów. Szczególną właściwością tych rubryk jest pewna dalej posunięta ich dokładność; stąd na ogół przybierają one stylizację obszerniejszą, a wielokrotnie przybierają kształt pełnych zdań, podających streszczenie przepisu, w postaci jak gdyby regestów.

Liczbowanie artykułów, zgodnie z starszymi wzorami, nie zjawia się jeszcze ani w J_2, ani w B_2 ani nawet w O_3. Spotykamy je, w obrębie całej tej grupy, jedynie i dopiero w tekście D_3. Wyraźna w tym wskazówka, że jest to późniejszy dopiero dodatek, przystosowanie rzeczy do upowszechnionego w drugiej połowie

w. XV kształtu liczbowanych tekstów statutowych. Przeprowadzone jest tu zresztą owo liczbowanie w sposób niedość staranny. Przede wszystkim szereg artykułów w różnych miejscach kodeksu, czasem całe wiązki artykułów sąsiadujących, nie mają żadnych cyfr. Naliczyliśmy ich razem 42. W liczbowaniu są one jednak zazwyczaj uwzględnione i skutkiem tego pomiędzy podanymi cyframi są częste przeskoki, np. po cyfrze LXXIV najbliższa potem LXXVII, gdyż pomiędzy nimi są dwa artykuły nieliczbowane. Czasem jednak jeden lub kilka nieliczbowanych artykułów nie jest branych w rachubę. Tak po cyfrze XII idzie najbliższa po niej XIV, mimo że między nimi są dwa nieliczbowane artykuły; po cyfrze XXIII następna XXIV mimo środkujące dwa nieliczbowane artykuły, po cyfrze XXX następna XXXI mimo środkujący jeden artykuł nieliczbowany. Kiedy indziej znowuż przeskok w cyfrach, nawet przy uwzględnieniu środkujących artykułów nieliczbowanych, jest za daleki: tak po cyfrze XXIV następuje XXVII, mimo że w środku jest jeden tylko artykuł nieliczbowany, a nawet po cyfrze XLIX odrazu LV, mimo że pomiędzy nimi są dwa tylko artykuły nieliczbowane. I wreszcie na odwrót, mimo środkujący artykuł czy artykuły nieliczbowane, dwie najbliższe sobie cyfry albo są identyczne, albo nawet późniejsza w stosunku do poprzedniej cofnięta. Tak po cyfrze XX i jednym jeszcze artykule nieliczbowanym, trzeci z kolei artykuł opatrzony jest znowuż cyfrą XX, a po cyfrze CX i dwu dalszych artykułach nieliczbowanych, następne dwa artykuły, ostatnie z OW-go opatrzone są cyframi CIII i CIV.

Analogiczne zjawiska spotykamy także w kilku wypadkach, gdzie chodzi o liczbowanie sąsiadujących ze sobą artykułów, z których oba opatrzone są cyframi. Raz powtarza się w obu taż sama cyfra, tak XXVII; innym razem artykuł następny ma cyfrę za daleko posuniętą: tak po XVII najbliższa XX, a po CIII najbliższa CV; kiedy indziej wreszcie cyfra następna jest błędnie o jedną lub kilka jednostek cofnięta: tak po LV następuje LIV, a po LXII znowuż LVIII, w pierwszym wypadku snać skutkiem przestawki I i V, a w drugim skutkiem zamiany X i V, w tym jednak sposobie, że te błędne cyfry służą następnie za podstawę dalszej rachuby.

Te ostatnie szczegóły zdawałyby się przemawiać za tym, że liczbowanie artykułów D_3 jest oryginalną pracą jego kopisty, który popełniwszy tu i owdzie zwykłe w tym czasie omyłki cyfrowe stosował się do nich przy liczbowaniu dalszych szeregów artykułów. Popierałaby to przypuszczenie także okoliczność, że w prze-

ważnej części wypadków grupy artykułów które w starszych wzorach a nawet w starszych tekstach grupy niniejszej tworzą artykuły jednolite, tutaj na więcej części rozbite, liczbowane są prawidłowo jako osobne pozycje, bądź to cyframi opatrzone, bądź bez cyfr, ale w liczbowaniu uwzględnione: tak w rozbitkach art. 37. 53. 57. 78. 86. Przeciw temu jednak przemawiają znowuż następujące w poprzednim zestawieniu przytoczone szczegóły: że mimo podaną mylnie po cyfrze XVII cyfrę XX (zam. XVIII) dalsze pozycje wracają do poprawnego liczbowania, tak że cyfra XX powtarza się znowuż na właściwym miejscu; jak niemniej, że cyfra XXVII powtórzona jest dwa razy w dwu sąsiadujących artykułach, gdyż pierwszy raz jest ona tylko myłką zamiast XXVI. Bardziej jeszcze uderza okoliczność, że rozbitka art. 13 obejmująca tu dwie części, liczona jest przecież za jeden tylko artykuł, gdyż sąsiednie z obu stron artykuły mają cyfry XII i XIV, a tak samo rozbitka art. 23 na trzy części, liczona jest znowuż jako jeden tylko artykuł, gdyż poprzedniemu artykułowi bez cyfry przypada miejsce 22, a najbliższy potem liczbowany ma cyfrę XXIV. Szczegóły te świadczą, że tekst D_3 przejął liczbowanie z jakiegoś poprzedniego wzoru N, który mimo miejscowe usterki kopisty, naprowadzał go potem znowuż na właściwą drogę. Zdaje się tylko, że gdzieniegdzie kopista nie kontrolował znowuż swojego liczbowania samym wzorem, licząc tu samodzielnie, skąd znowuż wypłynęły wskazane na wstępie właściwości oryginalne.

Rozpatrzywszy w ten sposób całość szczegółów odnoszących się do charakterystyki kodeksów grupy niniejszej, jako też wzajemne ich stosunki między sobą, możemy przystąpić do ostatecznej ich filiacji, biorąc za punkt wyjścia macierz N, jako jeden z okazów drugiego odgałęzienia grupy[51]). Nie przesądzając ciągle jeszcze, czy teksty niniejsze pochodzą z tej macierzy bezpośrednio, czy dopiero za pośrednictwem innego członu środkowego[52]), stwierdzimy w każdym razie przede wszystkim, że żaden z nich nie może bezpośrednio pochodzić od drugiego. Wszystkie bowiem mimo daleko sięgające zgodności tekstowe a częściowo i układowe, posiadają znowuż, każdy dla siebie, tyle właściwości odrębnych pod względem objątku, układu, zbitek, rozbitek czy przestawek artykułów, tyle wreszcie znowuż wykazują różnolitych kombinacyj w samych zgodnościach tekstowych, że o bezpośrednim związaniu ich ze sobą, czy to wszystkich, czy niektórych mowy być nie może.

[51]) Por. str. 85.

[52]) Por. str. 96.

A trzeba dodać, że występują w nich ponadto jeszcze bardzo znamienne odmianki tekstowe ściśle indywidualne, niepowtarzające się w innych kodeksach tej grupy, które za taką segregacją jeszcze bardziej przemawiają. Już w J_2 spotykamy gdzieniegdzie szerokie przeróbki zdań, gdzie indziej nie przyjęte. W wyższym jeszcze bez porównania stopniu i w wypadkach o wiele częstszych występują w B_2 znamienne odrębności stylizacyjne i redakcyjne, za którymi na próżno szukalibyśmy w innych kodeksach tej grupy. Więc: przeróbki całych dłuższych ustępów, przekształcona gruntownie konstrukcja zdań i okresów, dodane gdzieniegdzie do wyrazów łacińskich techniczne określenia polskie, jak w art. 49 U-du II wyraz pusczyna obok calix; wreszcie przy końcu art. 53 mamy tu nawet dodany cały ustęp z nowym postanowieniem rzeczowym, że mężobójstwa sądzić się mają prawem polskim.

Pokrewieństwo tekstów niniejszej grupy może być zatem tylko boczne. Jako wyodrębnione najwcześniej z wspólnej macierzy typy należy poczytać J_2 i B_2. Przemawia za tym nie tylko starsze pochodzenie kodeksów, przedstawiających owe typy, ale zarazem znacznie mniejsza od O_3 D_3 ilość odmianek tekstowych, wreszcie odpowiadająca tekstom grup starszych jednolitość znacznej części takich artykułów, które w obu ostatnich kodeksach są już rozbite. Z macierzy bezpośredniej, której powstanie ze względu na czas spisania J_2 cofnąć trzeba w każdym razie, może nawet znaczniej, przed rok 1430, przejęły typy J_2 B_2 wspólne między sobą odmianki stylistyczne i redakcyjne, w przeprowadzonej tu już widocznie pisowni pignera, pignerare a nadto typ B_2 znaczniejszą jeszcze ilość rubryk systematycznych, jakie widocznie macierz, zgodna w tym z innymi tekstami grupy 2, posiadała; natomiast typ J_2, odstępując w tym od wzoru, przeprowadził nowe, samoistne rubrykowanie, do indywidualnej treści każdego artykułu dostosowane.

Nie wyłoniły się zresztą z wspomnianej macierzy same teksty J_2 i B_2 w sposób bezpośredni. Co do J_2 okazało się poprzednio, że musiał mieć jakiś starszy wzór N, z przed roku 1430. z którego przepisał początkową glosę[53]); i ten też wzór conajwyżej poczytać można za bezpośrednio pochodny od macierzy, a dopiero od niego, o ile nie brak tu jeszcze jakichś niedochowanych członów pośrednich, sam kodeks J_2. Dopiero w J_2, a możliwie już także we wzorze N, trzeba będzie przyjąć, prócz indywidualnych odmianek tekstowych i nowej redakcji rubryk, jako dalszą właści-

[53]) Por. str. 79.

wość indywidualną: pominięcie art. 14 i 19, których widocznie niebrakło w macierzy, skoro znajdują się w innych pochodnych od niej typach grupy niniejszej.

Że znowu B_2 oraz typ O_3 D_3 nie mogą pochodzić bezpośrednio od macierzy, świadczy niewątpliwie zestawienie dwu szczegółów: że z jednej strony wszystkie trzy odnośne rękopisy wykazują szereg wspólnych sobie właściwości, których brak w pochodnym od tej samej macierzy tekście J_2, z drugiej zaś, że znowuż sam typ O_3 D_3 nie może pochodzić bezpośrednio od B_2[54]). Wspólności ich, którymi wyróżniają się od J_2, musiały tedy być zaczerpnięte z jakiegoś niedochowanego po dziś dzień w s p ó l n e g o w z o r u N, pośredniczącego między nimi a macierzą. Wzór ten, którego powstanie ze względu na datę spisania kodeksu B_2 odnieść musimy do czasu przed rokiem 1450 zawierał widocznie około 200 nowych odmianek wspólnych między B_2 a typem O_3 D_3, przestawkę przedmowy piotrkowskiej, oraz przestawkę art. 25. 24, rozbitkę art. 70 na dwa osobne artykuły, wreszcie charakterystyczne połączenie wstępnej części art. 105 OW.go z 1 art. OP-go w jedną wspólną całość. Dopiero z tego wzoru wyłoniły się bezpośrednio, o ile nie było tu jeszcze jakichś niedających się bliżej określić członów pośrednich, kodeks B_2 tudzież typ O_3 D_3. W k o d e k s i e B_2, mimo częściowy przejątek systematycznych rubryk, właściwych starszemu typowi tekstów U-du II, przeprowadzono już także w przeważnej części nowe, samoistne rubrykowanie; a także mimo zachowaną jeszcze w wielu wypadkach jednolitość artykułów tegoż układu w pierwotnym jego kształcie, zjawiają się tu już, jako indywidualne właściwości tegoż kodeksu: rozbitki art 1 i 86 na dwa artykuły, tudzież art. 13 na trzy artykuły, przestawki art. 66 i 65 oraz 68 i 67, pominięcie art. 62 i 89, jako też końcowej części art. 74, wreszcie, widocznie przez porównanie z jakimś innym tekstem pełniejszym, uzupełnienie podanej na czele arengi przedmowy piotrkowskiej z resztą należącego do niej tekstu, a zaraz po niej wstawka brakującej części końcowej art. 105 tudzież całkowitego tekstu arbitracji Jarosława z 1361, nie mówiąc już osobno o znacznym poczcie ściśle indywidualnych, dawniejszą stylizację nieraz gruntownie przekształcających odmianek tekstowych.

Pokrewieństwo tekstów O_3 i D_3 jest tak bliskie i tak wszechstronne, że dało nawet podstawę do twierdzenia, jakoby kodeks D_3 był bezpośrednią kopią tekstu O_3[55]). Mniemanie to nie zdaje się być

[54]) Por. str. 90.

[55]) Ulanowski, Arch. Kom. Praw. II 189 przyp. 1.

trafnym. Sam już wzgląd na to, że oba kodeksy spisane zostały prawie równocześnie (ok. 1472), przy czym jeden jest pochodzenia małopolskiego, a drugi wielkopolskiego, czyni je mało prawdopodobnym. Ma też kodeks D_3 pewne właściwości tekstowe, zbliżające go bardziej od O_3 do starszych wzorów, nie mogły one tedy przedostać się doń za pośrednictwem O_3. Wreszcie, co najważniejsza, okazało się z poprzedniego wywodu, że D_3 pochodzić musi od jakiegoś kodeksu, który miał już przeprowadzone liczbowanie rubryk[56]); tymczasem O_3 liczbowania takiego nie posiada. Bliski stosunek pokrewieństwa obu tekstów, nie dając się wytłumaczyć tezą bezpośredniego ich pochodzenia od siebie, prowadzi tedy z konieczności do wniosku, że oba pochodzą z wspólnego wzoru N, z którego przejęły wszystko, co je łączy między sobą, a który musiał być wyosobniony od B_2, niewykazującego rzeczonych właściwości. Ten oto dopiero wzór, jako twór siostrzany w stosunku do B_2, można wyprowadzić bezpośrednio z starszego wzoru N, jak bezpośrednio dał się zeń wyprowadzić także sam tekst B_2. Wzór młodszy, który możnaby nazwać najbliższą macierzą typu O_3 D_3, a którego powstanie, ze względu na pochodne odeń kodeksy, trzeba odnieść do czasu przed rokiem 1472, był w każdym razie jeszcze nieliczbowany co do artykułów, skoro liczbowania nie posiada zależny odeń tekst O_3; przeprowadził jednak już nową stylizację rubryk, przejętych następnie prawie bez zmiany zarówno w O_3 jako też w typie D_3; przy czym w rubrykach tych zużytkował w pewnej, choć w nie nazbyt obfitej mierze rubryki starszego wzoru N, jakie częściowo przeszły także do B_2. Dalszą właściwością owej macierzy najbliższej było kilkaset nowych odmianek tekstowych, jakie później odnajdujemy wyłącznie w O_3 i D_3, a ponadto wspólne im również rozbitki art. 53, 57 i 78 na dwa, i art. 37 i 86 na pięć artykułów, przypuszczalnie także, o czym z powodu zdefektowania O_3 stanowczo przesądzać nie można, rozbitki art. 13 na dwa, i art. 23 na trzy artykuły, może także przestawka art. 21. 20.

Od tej dopiero najbliższej macierzy tego typu wywieść można bezpośrednio, jeśli nie braknie jakiegoś innego członu środkowego, kodeks O_3 z r. ok. 1472, z stosunkowo nieznaczną ilością właściwych mu odmianek indywidualnych. Natomiast D_3 zdaje się być z ową macierzą związany tylko pośrednio; trzeba tu bowiem mię-

[56]) Por. str. 94.

dzy obojgiem przyjąć jeszcze tekst środkowy N, z czasu przed 1472, w którym snać pod wpływem upowszechnionego w tym czasie typu Sk_1 z grupy ZG-ych, przeprowadzone zostało liczbowanie artykułów, przejęte następnie w D_3. Sam kodeks D_3 z r. 1472, odtwarzając wiernie właściwości najbliższych swoich wzorów, a skutkiem tego tak wybitnie zbliżony do polegającego na nich także O_3, prócz pewnej ilości indywidualnych odmianek tekstowych, przeprowadził tu poza tym jeszcze tylko trzy nieznaczne, gdzie indziej niepowtarzające się zmiany: rozbitkę ostatniej z pięciu części art. 37 na dwa osobne artykuły, przestawkę art. 55 i 54 i przestawkę członów c i d w art. 25. A i co do tych zmian nie można przesądzać na pewno, czy przypadkiem nie mieściły się już w bezpośrednim jego wzorze N.

Rodzaj przynależności kodeksu O_2 do grupy niniejszej omówimy dokładniej w ustępie najbliższym. O niektórych innych kodeksach, dziś zaginionych, które do grupy niniejszej trzeba będzie zaliczyć podamy bliższe szczegóły w ustępie 8 tudzież w dziale o tłumaczeniach statutowych.

4. Grupa SV D_2 P_1 i częściowo O_2.

Najstarszy w tej grupie kodeks SV z r. ok. 1430 jest częściowo zdefektowany z powodu wycięcia trzech kart w trzech różnych miejscach. Jego tekst należy do najpoprawniejszych; pisał go snać kopista inteligentny, a do tego bardzo sumienny, o ile bowiem nawet tu czy owdzie popełnił błąd, przeprowadzał zaraz, czy przy dodatkowej rewizji, stosowne, liczne poprawki czy to przez przerobienie liter, czy przez skreślenie pewnych wyrazów i odpowiednie w ich miejsce dopiski na interliniach lub marginesie, czy wreszcie przez dodatki tamże umieszczane, o ile chodziło o uzupełnienie wyrazów opuszczonych. W następstwie tego ilość rzeczywistych błędów kodeksu jest stosunkowo nieznaczna. Podobnież nie nazbyt wiele znajdzie się tu zmian tekstowych ściśle indywidualnych, a i te, które są, przedstawiają znaczenie podrzędniejsze jako odmianki wyrazowe lub fleksyjne. Nie ma też nigdzie samoistnych uwag, dodanych przez samego pisarza, jak je nieraz spotykamy w innych kodeksach, z jednym wyjątkiem co do art. 25., gdzie bezpośrednio po ukończeniu tekstu dopisał minią: Fit gola. Za to na szerokie rozmiary poddany został ten rękopis poprawkom i uzupełnieniom przez jakąś inną, później rękopisu tego używającą osobę, jak z charakteru pisma wnioskować można, żyjącą pod koniec w. XV. Od czasu do czasu poprawi ona jeszcze jakiś rze-

czywisty błąd tekstu pierwotnego; w przeważnej jednak części zmiany jej dotyczą miejsc w zasadzie poprawnych, ale odbiegających w tym czy owym od tekstu redakcji odmiennej, który użyty został do porównania i służył za podstawę poprawek. Dość często dodaje tu uzupełniacz, w interliniach lub na marginesie, glosy, i to różnego rodzaju. Więc najpierw: wyrazowe, np. przy zwrocie in solo: id est terra (art. 82), albo przy słowie copa: dwukrotnie cassula art. 86; poza tym językowe, tak przy g e l o m o n k a: id est w y l o m e k (art. 86), przy emerlinas: g r o n a s t a y o w e, a przy mardurinas: k v n y e (art. 87), przy calumpniaretur: p o t h w a r z a ł (art. 95); wreszcie rzeczowe, tak przy paraphernalia objaśnienie, co ten wyraz oznacza (art. 93). Gdzie indziej znowuż nad artykułem lub na marginesie obok niego dopisane jest jak gdyby obszerniejsze jego streszczenie, tak przy art. 22 i 73, czasem zaś dodana uwaga że odnośny przepis statutowy wyszedł już z użycia, tak przy art. 80. I jeszcze trzecia z rzędu osoba, ręką z początku XVI w. umieściła tu znowuż przy art. 61 dopisek marginesowy, podający interpretację odnośnego przepisu statutowego; jedyny zresztą, który do tej ostatniej warstwy uzupełnień da się tu zaliczyć.

Od uzupłniacza z końca w. XV pochodzą jeszcze dopisywane w stosownych miejscach na marginesie dopełnienia tekstu całych artykułów statutowych, które w pierwotnym tekście niniejszego kodeksu zostały opuszczone. Odnośnie do części, obejmującej OW., dopełnień takich jest pięć; z tego cztery dotyczą artykułów rzeczywiście pominiętych (art. 12. 14. 34. 40) jedno zaś odnosi się do artykułu w kodeksie na miejscu właściwym podanego (art. 105), tutaj zaś umieszczone zostało w części początkowej zaraz po dopełnieniu art. 14.

K o d e k s O_2 z czasów ok. r. 1434, może nieco późniejszy, zdefektowany jest jeszcze bardziej aniżeli SV, ma bowiem w kilku miejscach nie już poszczególne karty, ale nawet większe ich wiązki naraz wydarte. Tekst średnio poprawny, z powtarzającym się gdzieniegdzie przegłosem e na a, jak admittandam, triannum, a zwłaszcza bardzo często eandam i osobliwą w pewnych miejscach pisownię cyfr LXCV—LXCX zam. XCV — C. Czasem, jak w innych znanych nam kodeksach, w razie trudności odczytania wzoru, podawane są lekcje alternatywne, jak: domo vel dominio, fideiussorem sive fideiussoriam caucionem, aliquis vel alicuius ville, facultatem sive facultates. Indywidualnych zmian tekstu zawiera ilość stosunkowo bardzo znaczną, w tym niektóre daleko sięgające, np. w art. 2 swobodną przeróbkę całego ustępu, w art. 49 rozsze-

rzoną znacznie konstrukcję zdania, a nawet w art. 100 wstawiony dłuższy, w innych tekstach niewystępujący ustęp z powołaniem zdania mędrca: quod sapiens dicere videtur.

Kodeks D_2 z r. 1441, nieuszkodzony, określić można również jako średnio poprawny; sam pisarz, o ile popełnił jakiś błąd, niejednokrotnie go usuwał, bądź to wskazując przez podkropkowanie, że wyraz pewien jest zbędny, bądź umieszczając poprawki na interliniach, bądź wreszcie przez odnośniki zaznaczając, w jaki sposób poprawić należy błędny szyk wyrazów. W szeregu dopełnień, jakie kodeks ten poza głównym tekstem statutów Kazimierzowskich, bezpośrednio po tekście zamieszczonego tu także statutu warckiego podaje, znajdują się trzy, odnoszące się do OW-go (inne dotyczą OP-go); z tych dwa podają art. 14 i 34 w tekście pełnym, trzecie zaś, odnoszące się do art. 17, urwane jest zaraz w początkowej części, w środku zdania. W dopełnieniach nie ma już żadnych poprawek pisarza. Nie ma też prawie śladu jakichkolwiek przeróbek lub zmian z czasów późniejszych. Z innej ręki, z drugiej połowy XV w. pochodzi jeden tylko dopisek marginesowy, uzupełniający brakującą tu rubrykę art. 7 (zbitego w tym kodeksie w jedną całość z poprzednim art. 6): De bello clericorum.

Kodeks P_1 z r. 1452, również nieuszkodzony, należy do pośledniejszych co do poprawności tekstu, mimo że przez samego kopistę poddany został wielostronnej rewizji, która ujawniła się znacznym pocztem najróżnorodniejszych poprawek. Powtarzają się tu często wyskrobania, przekreślenia lub przeróbki liter, skreślenia lub podkropkowania wyrazów zbędnych, wstawki innych wyrazów w ich miejsce bądź to na interliniach, bądź na marginesie, w tym ostatnim wypadku często z dodanym odnośnikiem; czasem nawet dodatki całych ustępów, dopisywane na marginesie. Mimo to pozostało jeszcze dużo błędów literowych, wyrazowych, a nawet rzeczowych, np. w art. 97 pena duodecim zam. XV. Poprawki sięgają tu zresztą tylko do końca OW-go; dalsza część kodeksu, obejmująca część OP-go, nie została im już poddana.

Prócz poprawek są w tym kodeksie inne charakterystyczne dodatki pisarza, umieszczane na marginesach. Czasem glosy polskie do tekstu łacińskiego, np. przy art. 57 o spaszeniu cudzych zasiewów przez bydło: vulgariter naczye skodze zayantho; kiedy indziej jak gdyby krótkie streszczenia pełnego przepisu statutowego, jak przy art. 76. Szczególną uwagę zwraca kilka podanych na marginesie spostrzeżeń krytycznych pisarza o niektórych postanowieniach statutowych; sformułowanie ich nastąpiło widocznie pod wpływem doktryn Pisma św. i prawa kanonicznego. Na

dolnym marginesie stronicy mieszczącej art. 5—11 umieszcza on dopisek: Magis attenditur hereditas quam hominis vita. Przy art. 52 przyznającym wspólnikom zbrodni możność oczyszczenia się z zarzutu, zaznacza: Hoc statutum continet iniusticiam, a zdaje się że do tego artykułu odnosi się także dopisek, zamieszczony na górnym marginesie odnośnej stronicy: Contra legem Exodi et Deuteronomon. Przy art. 53b, określającym wysokość głowszczyzn, zapisuje: Parva pena contraria legi. Wreszcie przy art. 66, przykazującym powodowi poprzysiąc stratę skradzionych 3 gr., nadmienia: Pro parwa re, scilicet 3-bus grossis iuratur.

Nieznaczna wreszcie ilość poprawek nie zdaje się pochodzić od samego pisarza kodeksu, jeno z innej późniejszej ręki, z końca XV lub początków XVI w.

Pośród dopełnień, jakie kodeks ten podobnie jak D_2, bezpośrednio po tekście pomieszczonego tu również statutu warckiego podaje, znajdują się te same trzy do OW-go odnoszące się dopełnienia, jakie spotkaliśmy w D_2, tj. dwa do opuszczonych art. 14 i 34 oraz trzecie do zawartego w tekście art. 17, tak samo, jak w tamtym kodeksie, urwane zaraz w początkowej części.

Z jednym wyjątkiem kodeksu O_2, który podaje PB. OW-go i OP-go, pozostałe trzy, zaliczone do grupy niniejszej, przedstawiają typ ZG-go, dwa ostatnie zresztą (D_2 P_1) z pewnymi jeszcze uzupełnieniami. Na ogół należą one do starszych tego typu przedstawicieli, pośród nich SV jest najstarszym ze wszystkich dochowanych po dziś dzień tekstów ZG-go.

Miarą oddalenia tekstów niniejszych grupy od O_1 są, prócz licznego pocztu odmianek ściśle indiwidualnych, cyfry odmianek grupowych, w jakich występują. O_2 w dochowanej części wykazuje ich 712, co w stosunku do całości daje cyfrę 920. SV ma ich 889, stos. 939, D_2 1050, stos. 1069, P_1 1056, stos. 1070. Nawet tedy oba najstarsze kodeksy tej grupy są już znaczniej zróżnicowane od O_1, aniżeli starsze teksty grupy poprzedniej, J_2 i B_2[57]). Ilość błędów wspólnych z O_1 utrzymuje się u wszystkich mniej więcej na tej samej wysokości: O_2 ma ich 18, stos. 24, SV. 23 stos. 24, D_2 27, P_1 22, tj. tyle, ile w przybliżeniu wykazuje ich także grupa poprzednia[58]).

W stosunku znowuż do siebie wykazują rzeczone kodeksy najbliższe p o k r e w i e ń s t w o t e k s t o w e. O_2 ma wspólnych odmianek z SV. 476, stos. 673, z D_2 461, stos. 630, z P_1 435, stos. 594; Sv. z D_2 734, stos. 772, z P_1 641, stos. 637; wreszcie D_2 z P_1 968, stos.

[57]) Por. str. 81.
[58]) Por. str. 81.

922. Uwzględniając podane poprzednio ogólne cyfry odmianek, jakie zawiera każdy z tych kodeksów, dadzą się tu zatem ustalić następujące stosunki zgodności: Odnośnie do O_2: z SV ok. 3—4, z D_2 zwyż 7/10, z P_1 zwyż 1/2. Odnośnie do SV: z D_2 blisko 9/10, z P_1 niecałe 4/5 i tak samo z O_2 niecałe 4/5. Odnośnie do D_2: z P_1 blisko 9/10, z SV zwyż 7/10, z O_2 niecałe 3/5. Odnośnie do P_1: z D_2 blisko 9/10, z SV zwyż 3/5, z O_2 zwyż 1/2. Wynika z tych zestawień, że O_2 spokrewnione jest najbardziej z SV, SV znowuż zbliżone najwięcej do D_2, wreszcie D_2 najbliżej związane z P_1.

Z większą jeszcze wyrazistością wystąpią te zjawiska, jeżeli uwzględnimy pełne lub częściowe związki, jakie odnośnie do wszystkich czterech kodeksów niniejszej grupy dadzą się wykazać w zgodnych między nimi odmiankach. Stosując tu, ze względu na częściowe defekty rękopisów opisaną już poprzednio metodę stosownego zwiększania pewnych związków przy odpowiednim zmniejszeniu związków niższorzędnych z powodu częściowego ich przeniesienia do grupy wyższej [58]), wykażemy tu następujące związki w następujących ilościach: Pełny związek SV. D_2 P_1 O_2 364, stos. 513; a nadto związki częściowe, poczynające się od SV.: SV. D_2 P_1 255, stos. 140, SV. D_2 O_2 42, stos. 67, SV. P_1 O_2 8, stos. 13, SV. D_2 73, stos. 52, SV. P_1 14, stos. 7, SV. O_2 62, stos. 80. I znowuż: pełny związek D_2 P_1 O_2 45, stos. 43, D_2P_1 244, stos. 216 D_2 O_2 10, stos. 7. Wreszcie związek P_1 O_2 18, stos. 25. Częściowa tylko zgodność niniejszej czwórki kodeksów da się znowuż w znacznej części objaśnić bądź to pewnymi odchyleniami indywidualnymi tego lub owego kodeksu w stosunku do innych, bądź na odwrót wierniejszym odtworzeniem starszego wzoru w tym czy owym kodeksie, od którego odstąpiły już inne kodeksy. O ile nie liczyć się z tymi odchyleniami, otrzymamy w uwzględnieniu samych już tylko zestawionych poprzednio cyfr stosunkowych, dla typu SV D_2 P_1 O_2 cyfrę 748, dla typu SV. D_2 P_1 cyfrę 199, dla typu D_2 P_1 cyfrę 216, jako przybliżone wykładniki występujących pomiędzy nimi związków.

Dokładniejsze jeszcze oświetlenie ścisłego pokrewieństwa niniejszych kodeksów przyniesie uwzględnienie *związków wyłącznych*, jakie pomiędzy nimi zachodzą: W przeciwieństwie do zgodności, spowodowanych przejęciem z wzorów starszych, na których się oparła grupa niniejsza, będą one wykładnikiem tego, co stanowi jej element indywidualny, co należące do niej kodeksy sprzęga najsilniej w łączną całość, jako oryginalny twór redak-

[58]) Por. str. 45 n., 82 n.

cyjny. Z przyczyn, które częściowo zaraz niżej, po części zaś przy omówieniu grupy następnej wyłożymy bliżej, trzeba tu będzie od powyższych cyfr ogólnych odliczyć cyfry związków niniejszej grupy z typem Cz. Pt_1 St_2, J_2 B_2 O_3 D_3 i B_1 Pt_2: pozostała reszta, to będą właśnie związki wyłączne. I to znowuż, jak w grupie poprzedniej, albo wyłączne w ścisłym tego słowa znaczeniu, tj. niemające zgodnych odmianek w jakimkolwiek innym kodeksie, albo przynajmniej genetycznie wyłączne, tj. zgodne z odmiankami w późniejszych tekstach pochodnych, ale w chwili kształtowania się tak samo jak tamte, nowe i oryginalne[60]). Zestawiając obie te grupy związków wyłącznych w dwu obok siebie szeregach cyfr, obliczonej dla każdej z nich według podanej poprzednio normy stosunkowej, otrzymamy następujące pozycje: Najpierw odnośnie do związków pełnych: SV. D_2 P_1 O_2 42 i 2, SV. D_2 P_1 32 i 5, D_2 P_1 132 i 17. O ile zaś znowuż związki częściowe określonym powyżej sposobem rozwiniemy w odpowiednie związki pełne, otrzymamy następujące jeszcze dodatkowe dla nich cyfry: dla SV. D_2 P_1 O_2 46 i 8, dla SV. D_2, P_1 16 i 1. Łącząc oba szeregi otrzymamy tedy cyfry: w związku SV. D_2 P_1 O_2 88 i 10, w związku SV. D_2 P_1 48 i 6, wreszcie w związku D_2 P_1 132 i 17. Że zaś związki ściśle wyłączne i genetycznie wyłączne co do zasadniczego znaczenia dla sprawy niniejszej stoją zupełnie na równi, przeto w każdym z nich możemy obie pozycje cyfrowe połączyć ze sobą; otrzymamy wtedy dla pierwszego cyfrę 98, dla drugiego 56, dla trzeciego 149, razem 303. Dodać tu jeszcze można takie związki genetycznie wyłączne, w których występuje jeden tylko z kodeksów niniejszej grupy, łącząc się w odmiankach po raz pierwszy dopiero z późniejszymi tekstami pochodnego charakteru. Wykazuje ich SV. 4, D_2 7, P_1 11, O_2 45, razem 67, co łącznie z poprzednią cyfrą ogólną daje sumę ostateczną 370.

Takim jest przybliżony wykładnik samoistnych, oryginalnych zmian tekstowych, którymi grupa niniejsza wyróżnia się od wszystkich innych grup rękopiśmiennych, albo, które co najwyżej, w bardzo zresztą nieznacznej mierze, odnajdziemy jeszcze w niektórych późniejszych kodeksach pochodnych. Z tego wspomniana cyfra pierwszej grupy związków, 98, da nam wykładnik zmian, przeprowadzonych już we wzorze, z którego czerpały SV, i O_2; druga z rzędu, 56, wyrazi ilość zmian, właściwych najstarszemu z dochowanych po dziś dzień kodeksów tej grupy, SV, a wreszcie cyfra ostatniej grupy

[60]) Por. str. 82 n.

związków, 149 określi dodatkowe zmiany, zapoczątkowane w typie D_2. Na całość redakcji, jaką przedstawia grupa niniejsza, składają się zatem trzy warstwy osadowe, każda z pokaźną ilością od kilkudziesięciu do półtorasta zmian, dwie starsze z przedstawicielem SV, i trzecia młodsza, z przedstawicielem D_2. We wszystkich trzech prócz zmian stylistycznych, nieraz dalej sięgających, znajdziemy czasem także pewne zmiany treściowe, a jest pośród nich wszystkich pewna ilość szczególnie znamiennych, np. w pierwszej, w wyłącznym związku SV. O_2 na początku art. 69 Propterea zam. Preterea, albo w art. 105 seminaverit, zam. sentenciąverit; w drugiej częste pominięcia wyrazów koniecznych lub wstawki form czy wyrazów błędnych w miejsce poprawnych; w trzeciej bezlik podobnych zmian, pośród nich np. takie charakterystyczne, jak w art. 37 seviciem, zam. segniciem, w art. 40 emptorie zam. emptor, w art. 41 taciti zam. tanti, w art. 55 equalibus zam. a qualibet, w art. 105 pre valore zam. prevalere, nie licząc bogatego szeregu zmienionych konstrukcyj czy zupełnych przeróbek całych ustępów, przestawionego szyku aż do 10 wyrazów, rozwiniętych czy uzupełnionych zdań i okresów.

Nasuwające się z kolei pytania dalsze, na jakim tekście dawniejszym oparła się redakcja niniejsza, wymaga rozpatrzenia jej stosunku do tekstów grup poprzednich. W szeregu odmianek nienależących do kategorii wyłącznych, uderza tu przede wszystkim daleko posunięta zgodność z dwiema grupami: Cz. Pt_1 St_2 i J_2 B_2 O_3 D_3, rozkładającą się pomiędzy nie mniej więcej równomiernie, choć z pewną nieznaczną przewagą po stronie drugiej z tych grup. Tak SV. wykazuje zgodności z O_3 175, stos. 334, z B_2 284, stos. 305, z D_3 288, stos. 302, z J_2 73, stos. 289, a znowuż z Pt_1 292, stos. 308, z St_2 291 stos. 306, z Cz. 279, stos. 289. O_2 łączy się z D_3 255, stos. 333, z O_3 147, stos. 324, z B_2 237 stos. 317, z J_2 59, stos. 302 razy, a z St_2 222, stos. 335, z Pt_1 245, stos. 323, z Cz 228, stos. 297 razy. D_2 łączy się z O_3 179, stos. 324, z D_3 300, stos. 305, z B_2 287, stos. 295, z J_2 64, stos. 249 razy, a z Pt_1 305, stos. 312, z St_2 301 stos. 307, z Cz. 292, stos. 296 razy. Wreszcie P_1 łączy się z O_3 187, stos. 337, z D_3 302, stos. 305, z B_2 291, stos. 297, z J. 66, stos. 257 razy, a z Pt_1 294, stos. 299, z St_2 290, stos. 294, z Cz. 278, stos. 281 razy. Wszystkie, w każdej z wymienionych grup, łączą się prawie bez wyjątku z odpowiednim tekstem drugostronnym po kilka razy wyłącznie.

Bardziej jeszcze wyraziście ujawni się ta łączność, jeśli rozpatrzymy połączenia całych związków grupy niniejszej z obu tam-

tymi grupami. W znacznej bardzo części spotykamy tu zgodności czy to z wszystkimi, czy przynajmniej z niektórymi przedstawicielami zarówno jednej jak i drugiej grupy poprzedniej, kiedy indziej zachodzi znowuż zgodność bądź to tylko z jedną, bądź tylko z drugą grupą. Uwzględniając łącznie zarówno pełne jak i częściowe związki, które w myśl podanych poprzednio wskazówek przez odpowiednie uzupełnienia zaliczyć można do tego lub owego związku pełnego, i zużytkowując tu już same tylko ostatecznie obliczone cyfry stosunkowe, otrzymamy następujące pozycje, z których każda pierwsza wyraża sumę zgodności z obu grupami wcześniejszymi (Cz. Pt_1 St_2 i J_2 B_2 O_3 D_3), każda druga zgodności z pierwszą, a każda trzecia z drugą z tych grup: SV. D_2 P_1 O_2: 273, 90, 81; SV. D_2 P_1: 34, 26, 18; D_2 P_1: 9, 25, 12. Na ogół tedy związki grupy niniejszej łączą się z obu grupami poprzednimi w sposób następujący: Z typem Cz. Pt_1 St_2 łączy się związek SV. D_2 P_1 O_2 363 razy, związek SV. D_2 P_1 60 razy, związek D_2 P_1 60 razy, związek D_2 P_1 34 razy, razem 457 razy; a zaś z typem J_2 B_2 O_3 D_3 związek SV D_2 P_1 O_2 354 razy, związek SV. D_2 P_1 52 razy, związek D_2 P_1 21 razy, razem 427 razy. Osobno co do pierwszego z tych typów nadmienić jeszcze należy, że głównie tylko przez jego pośrednictwo łączą się związki niniejsze z pierwszym odgałęzieniem grupy 2, tj. z Kr Fl_2 B_4. Zgodności wyłącznych z tym odgałęzieniem jest, w stosunku do tamtych cyfr, ilość znikająco mała: tak co do związku SV. O_2 D_2 P_1 29, SV. D_2 P_1 5, D_2 P_1 6; widocznie cyfry te nie są wykładnikiem jakiejś genetycznej łączności, jeno dotyczą zgodności bądź to samorzutnych, przypadkowych, bądź w najlepszym razie takich, które były właściwe także typowi Cz. Pt_1 St_2, ale zginęły w dochowanych po dziś dzień jego przedstawicielach, a utrzymały się przypadkowo w pokrewnym mu odgałęzieniu Kr. Fl_2 B_4.

Podobne spostrzeżenia dadzą się osnuć także co do takich związków, w których występuje jeden tylko z kodeksów niniejszej grupy w połączeniu z tekstami jakichkolwiek innych grup. Odliczając tu wspomniane poprzednio związki genetycznie wyłączne[61]) tudzież, dla zaznaczonych przyczyn, związki z typem B_1 Pt_2, i zestawiając, jak poprzednio, przy każdym z tych kodeksów w trzech kolejnych liczbach stosunkowe cyfry ich zgodności najpierw z obu grupami wcześniejszymi (Cz. Pt_1 St_2 i J_2 B_2 O_3 D_3), następnie z pierwszą wyłącznie, a wreszcie z drugą wyłącznie, otrzymamy tu następujące pozycje: dla 67 związków SV:

[61]) Por. str. 82 n.

7, 6, 7, dla 31 związków D_2 : 4, 9, 3, dla 104 związków P_1 11, 18, 20, dla 150 związków O_2 22, 27, 34. Związki te z obu grupami poprzednimi łączą się zatem na ogół w sposób następujący: Z typem Cz. Pt_1 St_2 łączy się SV. 13 razy, D_2 13 razy, P_1 29 razy, O_2 49 razy, razem 104 razy; z typem zaś J_2 B_2 O_3 D_3 łączy się SV. 14 razy, D_2 7 razy, P_1 31 razy, O_2 56 razy, razem 108 razy. I tutaj znowuż stwierdzić można, że związki z typem Kr. Fl_2 B_4 dadzą się wykazać w przeważnej części tylko za pośrednictwem pokrewnego mu typu Cz. Pt_1 St_2; bez takiego pośrednictwa łączy się z nim SV tylko 2 razy, D_2 3 razy, P_1 6 razy, O_2 również 6 razy, razem wszystkiego 17 razy, w wypadkach, które na ogół odnieść będzie można do analogicznych przyczyn, na jakie przed chwilą zwróciliśmy uwagę, omawiając połączenia związków pełniejszych.

W ostatecznym wyniku stwierdzić tedy należy najsilniejszą zależność tekstową całej grupy niniejszej od typów Cz. Pt_1 St_2 i J_2 B_2 O_3 D_3. Wykazaliśmy poprzednio, że znowuż typ J_2 B_2 O_3 D_3 zależny jest od typu Cz. Pt_1 St_2 i osnuł się na nim jako na wzorze swoim macierzystym[62]). Mogłaby wobec tego nasunąć się myśl, że grupę niniejszą wywieść należy wprost z typu J_2 B_2 O_3 D_3; w takim bowiem razie dałaby się wytłumaczyć od razu geneza jej zgodności zarówno z tym, jako też macierzystym dla niego typem Cz, Pt_1 St_2. Mimo pozorną zasadność takiego wniosku trzeba go jednak będzie usunąć z innych względów. Przemawia przeciw niemu przede wszystkim okoliczność, że mimo około półtysiąca odmianek wspólnych grupie niniejszej z typem J_2 B_2 O_3 D_3, ten ostatni wykazuje jeszcze około drugie tyle odmianek, niepowtarzających się tutaj, w ich szeregu przede wszystkim 370 odmianek, sobie tylko właściwych[63]); i na odwrót, że grupa niniejsza wykazuje pokaźną cyfrę 201 zgodności z samym tylko typem Cz. Pt_1 St_2[64]), których nie odnajdujemy zgoła w typie J_2 B_2 O_3 D_3, zatem takich, które za jego pośrednictwem nie mogły się tutaj przedostać. Żeby to zjawisko objaśnić trzeba tedy przyjąć koniecznie, że między pierwotnym wzorem N, jaki uprzednio ustaliliśmy dla typu J_2 B_2 O_3 D_3[65]), a samym owym typem istnieć musiał człon pośredni N, obejmujący już pewne jego właściwości, ale zarazem także jeszcze pewne nieprzejęte doń właściwości typu Cz. Pt_1 St_2, i że dopiero przez odpowiednią bifurkację urobił się

[62]) Por. str. 85.
[63]) Por. str. 105.
[64]) Por. str. 105.
[65]) Por. str. 85.

zeń z jednej strony typ J_2 B_2 O_3 D_3 z pominięciem niektórych właściwości typu Cz. Pt_1 St_2 a dodaniem nowych zmian tekstowych, z drugiej zaś typ SV O_2 D_2 P_1 z zachowaniem nie tylko zawartych tam częściowych właściwości typu J_2 B_2 O_3 D_3 ale także i pominiętej w nim już pewnej części właściwości typu Cz. Pt_1 St_2, oczywiście znowuż z dodatkiem nowych zmian, właściwych starszym przedstawicielom grupy niniejszej. Ów człon pośredni N poczytać należy za wspólną macierz obu typów J_2 B_2 O_3 D_3 i SV. O_2 D_2 P_1; że powstała ona przed r. 1430, może nawet znacznie wcześniej, wskazują daty spisania pochodnych od niej najstarszych przedstawicieli obu grup, J_2 i SV. Pytanie, czy typ SV. O_2 D_2 P_1 z macierzy tej wywodzi się bezpośrednio, czy też należy tu jeszcze uzupełnić inny człon, pomiędzy nimi pośredniczący, pozostawiamy na razie w zawieszeniu, aż do rozbioru właściwości grupy następnej.

Pozą kryteriami tekstowymi znamienne światło na wzajemny stosunek kodeksu niniejszej grupy rzuca rozpatrzenie ich objątku. Trzy kodeksy: SV. D_2 i P_1 opuszczają zgodnie art. 14 i 34. Widocznie luka ta istniała już we wspólnym ich wzorze, co zresztą stwierdzają nie tylko, jak zobaczymy niżej[66]) liczbowanie artykułów, ale także i summy, jakie w kodeksach tych zjawiają się po raz pierwszy jako summy do zawartego w nich ZG-go. Summy SV. i D_2, z których druga jest pochodną od pierwszej, pomijają tak samo art. 14 i 34, jak odpowiednie teksty pełne. W pochodnej od nich summie P_1 opuszczony jest również art. 34, natomiast podany jest art. 14; niewątpliwie jednak jest to dodatkowa dopiero wstawka, jak wynika z liczbowania artykułów summy. Bezpośrednio poprzedni art. 13 ma tu cyfrę XIII, niniejszy 14 i następny 15 są bez cyfry, najbliższy potem 16 opatrzony jest zmyloną oczywiście cyfrą X, a następny z kolei 17 ma cyfrę XVI, która jest punktem wyjścia dla dalszego liczbowania, prawidłowo odtąd w szeregu dalszych artykułów rozwiniętego. Widocznie w liczbowaniu tym pierwotnie art. 14 nie był uwzględniony, w takim razie bowiem art. 17 musiałby zam. XVI nosić cyfrę XVII. Dodać trzeba, że takie samo, art. 14 nieuwzględniające, art. 17 cyfrą XVI opatrujące, liczbowanie przeprowadzone jest także w summie SV i D_2. W tekście O_2 miejsce, na które przypadałby art. 14, jest wydarte, wobec czego nie można przesądzać, czy był tu uwzględniony, czy pominięty. Natomiast dochowało się tu miejsce odpowiadające artykułowi 34, i co tu na szczególne zasługuje podkreślenie, dochował się sam ów artykuł

[66]) Por. niżej str. 121.

w tekście, w przeciwieństwie do tego, co trzeba było stwierdzić odnośnie do pozostałych trzech kodeksów niniejszej grupy. Poprzestajemy narazie na zaznaczeniu tego szczegółu, żeby doń powrócić przy innej sposobności.

W związku z stwierdzonym brakiem art. 14 w rzeczonych trzech kodeksach przypomnieć trzeba, że tegoż samego artykułu niedostaje także w tekście J_2[67]). Mogłaby się stąd nasunąć myśl, że obustronne teksty należy wprowadzić w jakiś ściślejszy, genetyczny związek ze sobą. Przypuszczenie takie trzeba jednak będzie usunąć z innych względów. Pomiędzy J_2 jako przedstawicielem grupy 3 a grupą SV D_2 P_1 zachodzi wprawdzie, jak wykazaliśmy co dopiero, stosunek bliskiego pokrewieństwa; nie sięga on jednak tak daleko, żeby objaśnić przyczynę niniejszej zgodności. Pokrewieństwo to ujawnia się w szeregu wspólnych właściwości obustronnych siostrzanych macierzy N i N; w obu jednak, a mianowicie także w macierzy J_2 art. 14 niewątpliwie był uwzględniony, skoro przeszedł z niej do innych pochodnych kodeksów B_2 (O_3) D_3. Nie mogąc tą drogą wytłumaczyć zgodności, należałoby tedy, chcąc utrzymać tezę genetycznego związku tego zjawiska, przypuścić chyba, że J_2 pochodzi bezpośrednio od typu SV D_2 P_1, albo na odwrót ten ostatni typ od J_2. Takiemu przypuszczeniu przeciwstawiają się jednak liczne inne znamienne rozbieżności, właściwe obustronnym typom, które kazały rozdzielić je w odrębne, niestykające się bezpośrednio ze sobą odgałęzienia. Wspólne obu typom pominięcie art. 14 trzeba tedy uznać za rzecz przypadkową, dokonaną samorzutnie przez kopistów obu typów.

Prócz art. 14 i 34 w tekście SV opuszczone są ponadto jeszcze art. 12 i 40. W najbliższych mu kodeksach D_2 i P_1 obu tych artykułów nie brakuje; jest też w kodeksie O_2 pomieszczony art. 40, miejsce art. 12 jest tu wydarte. Nie wykazuje też braku owych artykułów jakikolwiek inny niezdefektowany tekst statutów, wcześniejszy czy późniejszy. Widocznie jest to ściśle indywidualna luka tekstu SV, taka zarazem, której w bezpośrednim jego wzorze nie było. Zaświadcza o tym liczbowanie rubryk tego kodeksu[68]); a także w summie ZG-go, zjawiającej się po raz pierwszy, obok tekstu SV, art. 12 i 40 uwzględnione są na właściwym miejscu.

Inną lukę wykazuje kodeks O_2, opuszczając art. 10. Mieszczą go wszystkie trzy pozostałe kodeksy grupy niniejszej, nie brak go także w pełniejszych tekstach jakiejkolwiek innej grupy. I tutaj

[67]) Por. str. 79.

[68]) Por. niżej str. 123 n.

więc widocznie mamy do czynienia z usterką ściśle indywidualną. Czy winę tej usterki przypisać wprost kopiście O_2, czy też pisarzowi możliwego wzoru bezpośredniego, nie można rozstrzygnąć, zajmiemy się tą sprawą bliżej dopiero przy rozbiorze liczbowania artykułów tego kodeksu[69]).

Szczególnie znamienną właściwością wszystkich bez wyjątku kodeksów niniejszej grupy jest powtórka artykułu: Ut viri famosi. Raz podają go one, jak wszystkie inne kodeksy, na miejscu właściwym, odpowiadającym art. 65 NU-du II; drugi raz, z niewielu odmiankami podrzędniejszego znaczenia, na przedostatnim miejscu OW-go, zatem między art. 104 i 105 tegoż układu. Niewątpliwie nie odbiega od nich pod tym względem także O_2[70]), choć miejsce, artykułowi temu właściwe, jest wydarte; znajdujemy go tu bowiem, widocznie po raz wtóry na miejscu nie właściwym, przedostatnim. Summy, podane w odnośnych kodeksach obok każdego z tekstów, również artykuł ten dwukrotnie na tych samych dwu miejscach uwzględniają, i biorą go w obu wypadkach w rachubę przy liczbowaniu swoich artykułów. Gdyby nie było innych, sama już ta jedna, szczególnie uderzająca właściwość wystarczyłaby do stwierdzenia najbliższego stosunku pokrewieństwa pomiędzy kodeksami niniejszej grupy.

Inną znowuż, samemu już tylko kodeksowi P_1 właściwą jest powtórka art. 58. I to tak, że oba powtórzone teksty następują tu bezpośrednio po sobie, jako dwa sąsiednie artykuły. Mogłoby się wydać, że to proste tylko niedopatrzenie kopisty, który podawszy artykuł ten po raz pierwszy, następnie, skutkiem nieuwagi czy zapomnienia, przepisał go bezpośrednio potem po raz wtóry. W rzeczywistości jednak przyczyna powtórki tkwi w zgoła innym, głębszego znaczenia momencie. Artykuł niniejszy w pełnym brzmieniu rozpoczyna się od sentencji ogólnej: Cum actor forum rei undique sequi debeat, poczem dopiero następuje właściwa dyspozycja ustawodawcy: volumus, ut itd. W takim brzmieniu podają go wszystkie znane nam kodeksy, poczynając od najstarszych, z wyjątkiem jednak pierwotnego tekstu SV tudzież tekstu D_2, kodeksów najbliżej spokrewnionych z P_1. Tutaj początkowa sentencja ogólna jest opuszczona, a tekst artykułu zaczyna się wprost od słów: Volumus ut itd. Do takiej stylizacji dostosowane są też summy, przy niniejszych kodeksach dochowane, podające na czele każdego streszczonego artykułu początkowe słowa tekstu pełnego. W sum-

[69]) Por. niżej str. 127 n.

[70]) Jak trafnie domyślał się już Helcel, Pomn. I. XI.

mach tych, jako początek niniejszego artykułu, znajdujemy wymienione słowa: Volumus ut. Kopista P_1, który w toku przepisywania tekstu główny swój wzór porównywał widocznie z jakimś innym rękopisem, znalazł tedy w odpowiednim miejscu: we wzorze samym artykuł Volumus ut, a w porównywanym rękopisie artykuł Cum actor, co snadno mogło go naprowadzić na domysł, że to jakiś inny, do tekstu statutów należący przepis, w jego bezpośrednim wzorze opuszczony, że więc należy artykuł ten przejąć do odpisu jako konieczne jego uzupełnienie. Nie bacząc na dalszą zgodność tekstów umieścił tedy na pierwszym miejscu artykuł ten z stylizacją początkową Cum actor, jako rzekome uzupełnienie, a na drugim z takąż stylizacją Volumus ut, jako przejątek z swojego wzoru bezpośredniego. Wstawka, pod względem tekstowym zresztą prawie zupełnie zgodna z tekstem wzoru, oparła się, jak wnioskować można z kilku drobnych odmianek, na tekście, zbliżonym najbardziej do typu Pt_2; jest tu nawet jedna, jedyna tego rodzaju, zgodność wyłączna z tym kodeksem.

Na szczególną uwagę zasługują zmiany, przeprowadzone we wszystkich kodeksach niniejszej grupy co do rozdziału materiału na artykuły. Ze znanej nam siódemki jednolitych pierwotnie artykułów, jak je podaje przeważna część kodeksów poprzednich grup, jeden tylko art. 13 występuje jako nierozdzielona całość w SV. D_2 P_1, a nie ma powodu do przypuszczenia, żeby było inaczej w O_2, który w miejscu tym jest zdefektowany. Pozostała szóstka artykułów jest już, w każdej z należących tu pozycji, rozbita na większą ilość artykułów: zjawisko, występujące tu w najstarszym i dwu zbliżonych doń bardzo pod względem czasowym tekstach ZG-go, które powtarza się w innych także, późniejszych tekstach tego zwodu, i stanowi na ogół charakterystyczną jego właściwość w przeciwstawieniu do innych tekstów, a które stało się powodem, że — z drobnymi jeszcze tylko odchyleniami — dawniejszy 105 artykułowy UW. II, zmienił się teraz, przy zachowaniu zresztą tego samego następstwa, w układ o 113 artykułach[71]).

Tak przede wszystkim art. 28 rozbity jest w O_2 D_2 P_1 na dwa artykuły. W SV odnośne miejsce jest wydarte, dochowała się tylko na następnej karcie nieznaczna resztka, obejmująca koniec arty-

[71]) Jak go w wydaniu swoim, w takim właśnie rozdziale, podał Helcel, Pomn. I. str. 44—129. Mimo to, dla uniknięcia zamięszania, także i w dalszym przeglądzie tekstów ZG-go znaczyć będziemy tymczasowo, jak dotychczas, artykuły OW-go według rozdziału pierwotnego na 105 artykułów.

kułu; liczbowanie zachowanych, z obu stron sąsiadujących art. 27 i 29 (XXVI i XXIX) wykazując tu lukę dwu cyfr, zaświadcza jednak niewątpliwie, że i tutaj rozbitka taka była przeprowadzona. Art. 37 rozbity jest we wszystkich czterech kodeksach na cztery artykuły. Art. 53 i 57 występują każdy, w SV, D_2 i P_1 w rozbiciu na dwa artykuły. W O_2 odnośne miejsca łącznie z całym szeregiem innych artykułów są wydarte. O ile uwzględnić liczbowanie, nastręczą się tu pewne pozorne wątpliwości co do kwestii jednej z tych rozbitek. Ostatni przed wydarciem liczbowany art. 50 nosi tu cyfrę LIV, a najbliższy, po wydarciu, 68, opatrzony jest cyfrą LXXIII. Znaczyłoby to, że miejsce zdefektowane zawierało 18 artykułów. Tymczasem jeśli przyjąć, że art. 53 i 57 rozbite były na dwa artykuły, należałoby tu liczyć art. 19. Z liczbowania zdawałoby się tedy wypływać że wprawdzie jeden z tych artykułów był już wprawdzie rozbity, ale drugi z nich stanowił jeszcze całość jednolitą, w którym to wypadku luka dałaby się uzgodnić z numeracją. Wątpliwość rozwiązuje inna okoliczność. Oto we wszystkich trzech pozostałych kodeksach niniejszej grupy: SV. D_2 P_1 na przestrzeni między art. 50 a 68, jaka odpowiada defektowi O_2, liczbowanie artykułów, skutkiem różnych omyłek, o których jeszcze niżej[72]), zmylone jest wszędzie o jednostkę mniej; wskazuje to, że w spokrewnionym z nimi tak blisko kodeksie O_2 zachodziła taka sama myłka, najprawdopodobniej ta, jaką ma najbliższy kodeks SV, tj. dwukrotne powtórzenie cyfry LVIII przy art. 55 i 56. W takim razie wytłumaczy się rzekoma rozbieżność między rzeczywistą luką a liczbowaniem, zaczem też przyjąć będzie można, że w O_2 art. 53 i 57 rozbite były tak samo na dwa artykuły, jak je rozbijają kodeksy SV. D_2 i P_1.

We wszystkich czterech kodeksach zjawia się też rozbitka art. 78 na dwa artykuły. Wreszcie w rozbiciu na kilka artykułów występuje także art. 86, tylko że zachodzą tu pomiędzy kodeksami niniejszymi pewne odchylenia wzajemne. SV i O_2 rozbijają go zgodnie na dwa artykuły, z których pierwszy obejmuje człon a, a drugi człon b—e: nowy dowód ścisłego pokrewieństwa tych tekstów między sobą, w przeciwstawieniu nawet do tyle zresztą bliskich im pozostałych dwu niniejszej grupy. D_2 podaje artykuł ten w rozbiciu na trzy artykuły, przy czym opuszcza zupełnie człon c, tak że obejmują one: pierwszy człon a, drugi człon b, a trzeci człon d—e. Taż sama rozbitka na trzy, tak samo rozdzielone artykuły, z opuszczonym na właściwym miejscu członem

[72]) Por. niżej str. 123.

c powtarza się w P_1, z tą jednak różnicą, że ten ostatni człon dodany jest w końcowym miejscu trzeciego artykułu, przedstawiającego tu zatem ugrupowanie takie: d, e, c. To niewłaściwe umieszczenie członu c wskazuje niewątpliwie na to, że bezpośredni wzór, na którym opiera się kodeks P_1 pokrywał się co do tego artykułu w całości z D_2, i świadczy przez to pośrednio o najbliższym stosunku pokrewieństwa obu tych kodeksów; uzupełnienie zaś członu c nastąpiło widocznie pod wpływem innego jakiegoś kodeksu, którym kopista wzór swój w toku przepisywania kontrolował, dla tego brakujący człon został tu wsunięty na koniec, w miejscu dla siebie niewłaściwym. Nie omylimy się, przyjmując, że do kontroli służył tu znowuż rękopis typu Pt_2, tak samo jak przy powtórce art. 58. Jakoż w istocie w członie tym teksty P_1 i Pt_2 pokrywają się ze sobą w całości; zgodnie z Pt_2 w miejscu odpowiednim P_1 używa formy decernimus, mimo że pospolicie wyraz ten występuje w tym kodeksie w kształcie decrevimus.

Dalszym świadectwem najbliższego pokrewieństwa tekstów D_2 i P_1 jest właściwa im obu, zgoła nienaturalna zbitka art. 6 i 7 w jeden wspólny artykuł, mimo że każdy z nich dotyczy przedmiotów zgoła odmiennych (o używaniu pieczęci ojcowskiej przez synów i o obowiązku służby wojennej sołtysów). Źródło tej myłki musi być oczywiście wspólne; że jednak sięgając dalej wstecz, jeszcze się ona nie była zjawiła, dowodzi liczbowanie, zachowane w obu kodeksach, o czym na dalszym miejscu. W summach, jakie kodeksy te podają, art. 6 i 7 występują jako osobne, dwiema kolejnymi cyframi porządkowymi VI i VII opatrzone artykuły.

Trzy kodeksy niniejszej grupy, SV. D_2 i P_1, odtwarzają stosunkowo bardzo wiernie systematyczną stylizację rubryk, jaka stanowi właściwość tekstów grupy 2, i jaka niewątpliwie mieściła się także w pochodnej od nich macierzy tekstów grupy 3 (N) [73]); wypływa stąd wniosek oczywisty, że zawierała go także siostrzana w stosunku do poprzedniej macierz N grupy niniejszej. W przeciwstawieniu do wszystkich odnośnych tekstów dawniejszych, a nawet do najbardziej pokrewnych sobie D_2 i P_1, tekst SV wykazuje tu taką tylko różnicę pod względem formalnym, że w dość znacznej części rubryki systematyczne nie są powtarzane przy każdym z osobna artykule, jeno podawane raz, przy pierwszym z całej wiązki artykułów, zszeregowanych pod pewną wspólną rubryką, a dalsze artykuły, bez żadnych już osobnych napisów, wyróżniane od siebie tylko bieżącymi cyframi porządkowymi. Wi-

[73]) Por. str. 85.

docznie w założeniu kopisty każda rubryka wystarczyć miała wszystkim należącym do niej artykułom. Zasada ta nie jest jednak przeprowadzona bezwzględnie. Nieraz pisarz w obrębie tej samej wiązki powtarza bądź to bezpośrednio po sobie, bądź w pewnych odstępach, po kilku artykułach tę samą rubrykę, podaną już raz na czele wiązki, albo też zastępuje ją osobnym napisem: De eodem, po czym znowuż albo następuje kilka dalszych artykułów bez osobnej rubryki, albo też każdy z nich rubrykę taką otrzymuje.

W D_2 i P_1 każdy artykuł ma osobną rubrykę, oczywiście tę samą, o ile chodzi o związki, należące do wspólnej rubryki systematycznej. Tylko że zamiast powtarzania właściwego tekstu rubryki zjawiają się tu bardzo często zwroty zastępcze: De eodem, Item de eodem, w P_1 także Pro eodem, albo, w obu znowuż kodeksach wyjątkowo samo nawet Item, które starczy za całą rubrykę. Nieraz przed właściwą czy zastępczą rubryką dodane jeszcze litery R(ubrica), albo R(ubrica) C(apitulum); w art. 37d sama litera R. służy za całą rubrykę. Czasem przed rubrykami czy owymi literami zjawi się także wyraz Sequitur, w P_1 w jednym wypadku na końcu. Co do tych różnych przydatków zachodzą między D_2 a P_1 niejednokrotnie różnice, np. Sequitur albo Item, użyte w D_2 nie powtarza się w odpowiednim miejscu P_1; nieraz jednak występują uderzające zgodności znamienne, świadczące dosadnie o najbliższym pokrewieństwie obu tych kodeksów, np. użycie przy tym samym artykule samego słowa Item, albo też jednakowej stylizacji R. C. de eodem.

Prawie że przypominać nie potrzeba, że tu i owdzie zdarzą się w tych rubrykach zwykłe u kopistów ówczesnych błędy wyrazowe, np. w SV w art. 80 furto zam. furta, w D_2 w art. 27 mittatur zam. mittitur albo w art. 72 transeuntibus zam. a transeuntibus, w P_1 w art. 57b procedendum zam. procedente. Ważniejsza rzecz ta, że niektóre błędy są wspólne, świadcząc przez to o bliskim związku kodeksów niniejszych; tak SV i D_2 opatrują art. 97 rubryką De iniuriis dampno dato z opuszczonym et, a D_2 i P_1 art. 73 napisem: Ex divisione hereditatum(-tis) itd. zam. De divisione. Osobno zwrócić trzeba uwagę na błąd SV w art. 50: De comodo zam. De commodato, i zestawić go z bardzo pokrewnym błędem rubryki tegoż artykułu w St_2 De comoto: znowuż wskazówka bliskiego związku niniejszej grupy tekstów z typem St_2.

Nie brak również w stosunku do ustalonej poprzednio[74]) normalnej stylizacji rubryk, pewnych odchyleń redakcyjnych, jakie

[74]) Por. str. 56 n.

spotkaliśmy także w kodeksach grupy 2[75]). Tak wszystkie trzy teksty SV D_2 P_1 podają art. 5—7 (w D_2 i P_1 dwa ostatnie zbite w jedną całość) pod rubryką De consuetudine zam. De constitucionibus, jak ją, odnośnie do art. 5 podaje także kilka innych kodeksów grupy 2; tylko rozszerzenie tej rubryki na art. 6 i 7 jest szczególną właściwością kodeksów niniejszych. Znowuż art. 9 występuje w nich pod rubryką De constitucionibus zam. De procuracione, przez powtórzenie rubryki systemu normalnego, należącej do artykułu bezpośrednio poprzedniego. W art. 10 właściwa rubryka De procuracione zmieniona na De procuratoribus. W skróceniu znowuż: De contumacia zam. De dolo et contumacia występuje tu wszędzie rubryka art. 26. Wreszcie art. 27 nosi obszerny napis De eo qui ob rei contumaciam mittitur in possessionem zam. normalnego De dolo et contumacia. Podkreślić trzeba z naciskiem, że odliczając pierwsze z tych odchyleń (art. 5—7) wszystkie dalsze w liczbie czterech pokrywają się w pełni z takimiż odchyleniami tekstu St_2, i to niektóre z nich albo wyłącznie tylko z tym tekstem, jak w art. 9, albo jeszcze tylko ponadto z tekstem Cz, a dwa ostatnie także z tekstem Pt_1, nowy dowód ścisłego związku niniejszej grupy z typem Cz. Pt_1 St_2, przede wszystkim zaś z tym jego odcieniem, którego przedstawicielem jest St_2.

Do podobnych wniosków prowadzi też rozważenie częściowych zgodności w stylistycznych odchyleniach rubryk niniejszych kodeksów: W SV i D_2 art. 80 ma napis De divisione penarum zam. normalnego De penis, zgodny w tym między innymi z Cz i St_2, jak znowuż na odwrót oba te kodeksy, zgodnie z samym tylko Pt_1, w napisie art. 70 do rubryki normalnej De lusoribus taxillorum nie przydają słów: et de filio familias. Uwagi godnym jest też szczegół, że znowuż D_2 i P_1 w art. 12 podają normalną krótką rubrykę De iudicibus, bez uzupełniającego dodatku palatinorum, jaki mają inne kodeksy.

Są oczywiście także odchylenia indywidualne. W SV art. 23 znaczony jest krótko De contumacia zam. De dolo et contumacia, art. 58 De foro zam. De foro competenti, art. 92 De fideiussoria zam. De fidesiussoria caucione; W D_2 art. 88 De pena ludencium zam. De penis; w P_1 wreszcie szereg innych zmian i rozszerzeń w związku z dodatkowym zużytkowaniem innego kodeksu, o czym osobno zaraz niżej w związku z innymi spostrzeżeniami.

Czasem znowuż dostanie się pewnym artykułom napis właściwy wprawdzie systemowi rubryk normalnych, ale taki, który na-

[75]) Por. str. 57 n.

leży do innego artykułu, w danym zaś wypadku, skutkiem niedostrzegania, przeniesiony został na niewłaściwe sobie miejsce. W mylkach tego rodzaju wiedzie prym kodeks SV. Jedyna z nich przedostała się także do bliskich mu tekstów D_2 P_1; jest to napis art. 29: De eo qui ob rei contumaciam, nieodpowiadający zgoła jego treści, zam. normalnego: De probacionibus; błąd wynikł stąd że kopista przez nieuwagę przepisał tu rubrykę bliskiego przedtem art. 27. Podobna jest też geneza dwu innych tego rodzaju błędów, właściwych samemu już tylko tekstowi SV. Art. 73 mamy tu podany pod rubryką ogólną: De rapinis et transeuntibus ad expedicionem, jaką opatrzony jest artykuł poprzedni i która mu rzeczywiście odpowiada; tutaj należało umieścić rubrykę normainą. De divisione, którą jednak kopista przepomniał odpisać, skutkiem czego artykuł ten złączył się w wiązkę z niewłaściwym dla siebie napisem. Na szerszy jeszcze rozmiar powtórzył się podobny wypadek na nieco dalszym miejscu. W systemie normalnym pokaźna wiązka artykułów 76—89 zszeregowana jest pod tą samą rubryką De penis. Pośród nich art. 80 w znacznej części kodeksów grupy 2 występuje pod bardziej zindywidualizowanym napisem: De divisione penarum, żeby znowuż, od następnego zaraz art. 81 ustąpić miejsca normalnej, krótkiej rubryce: De penis. W SV art. 80 podany jest również pod napisem De divisione penarum, ale nad artykułem następnym, 81, czy jakimkolwiek dalszym aż do art. 86 włącznie, kopista nie umieścił już napisu: De penis, przez co wszystkie one zostały zszeregowane pod wspólną jakoby rubryką De divisione penarum, nieodpowiadającą treści włączonych tu artykułów, które wprawdzie mówią o rozmaitych rodzajach win(kar), ale nie dotyczą ich podziału.

W związku z tymi spostrzeżeniami na osobną wzmiankę zasługuje sprawa rubryk występującego tu w dwukrotnym powtórzeniu art. 65. W miejscu właściwym UW-mu II występuje on we wszystkich trzech niniejszych kodeksach pod normalną, jego treści odpowiadającą rubryką: De iureiurando. Przy powtórce, na przedostatnim miejscu tegoż układu nosi on napis: w SV De prescripcione, w D_2 De eodem (tj. De prescripcione), a w P_1 De sentencia et re iudicata et de pena contra iudicem. Wszystkie trzy rubryki są, uwzględniając treść przepisu, zupełnie mylne. Przedostały się one w dwu pierwszych kodeksach przez niewłaściwe przeniesienie rubryk wyprzedzającej tu bezpośrednio ów artykuł wiązki przepisów o dawności (art. 100—104) a w ostatnim przez takież samo przeniesienie rubryki następującego tu po nim ostatniego artykułu o środkach prawnych przeciw wyrokowi sądowemu (art. 105).

Na szczególną uwagę zasługuje tu wreszcie okoliczność, że kodeksy te, mimo wierne na ogół odtworzenie całkowitego układu rubryk systematycznych, jak go podają teksty grupy 2, przecież wyjątkowo rubryki systematyczne bądź to uzupełniają, bądź też wprost zastępują je rubrykami indywidualnymi. Tak D_2 w art. 66 obok rubryki De eodem (tj. De iureiurando) dopisuje jeszcze: de pera; a znowuż tenże kodeks oraz najbliższy mu P_1 opatrują art. 86 d, e wyłącznym napisem: De famulis, dającym się tu objaśnić okolicznością, że artykuł ten powstał z rozbitki artykułu pierwotnie jednolitego, którego rubryka pierwotna (De penis) dostała się tylko początkowym jego częściom 86a i 86b. Ważniejszą jest zmiana, wspólna wszystkim trzem kodeksom SV. D_2 P_1, taka zarazem, której tego rodzaju przyczyną szczególną usprawiedliwić nie zdołamy. Trzy artykuły, porzucając tu w całości koncepcje systematyki ogólnej, uciekają się do rubryk w ścisłym tego słowa znaczeniu indywidualnych. Art. 18 zamiast rubryki systematycznej De citacionibus nosi napis: De reverencia habenda in iudicio. Art. 19 zamiast tej samej rubryki systematycznej występuje pod napisem: De intercessione criminali, który to ostatni wyraz teksty D_2 i P_1 oddają w formie zmylonej: terminali, świadczącej znowuż dosadnie o najbliższym ich pokrewieństwie. Wreszcie art. 105 zamiast rubryki systematycznej De sententia et re iudicata używa napisu: De pena contra iudicem. Z jakiego powodu w tych trzech jedynie wypadkach, i co do tych właśnie, a nie innych artykułów porzucono systematykę ogólną, sięgając do rubryk indywidualnych, trudno dociec. Zwraca uwagę okoliczność, że art. 105 jest ostatnim w UW-im II, a bezpośrednio przed nim mieści się właściwa tym kodeksom powtórka art. 65; mogłaby się tu nasunąć myśl, czy przypadkiem w jakimś poprzednim wzorze art. 105 nie był opuszczony, a powtórka art. 65 w jego miejsce umieszczona jako artykuł końcowy, po czym dopiero na podstawie jakiegoś innego kodeksu uzupełniono tekst rzeczywistym artykułem końcowym tegoż układu, przy czym, niedoceniając już jego stanowiska w systematyce ogólnej, opatrzono go rubryką indywidualną. Ale jakże znowuż z systematyką ogólną. Tylko że w takim razie pozostanie środkowych artykułów 18 i 19? Należałoby tu chyba sięgnąć aż do UW-go I, w którym artykuły te zajmują miejsce 1 i 2, i przyjmując znowuż jakieś na razie opuszczenie początkowe, domyślić się dodatkowego ich uzupełnienia, z rubrykami, nieliczącymi się znowuż z systematyką ogólną. Tylko że w takim razie pozostanie zagadką, jakim sposobem rozkład artykułów UW-go I mógł od-

działywać na gotowy już i skrystalizowany przedtem UW II. Na ogół to pojawienie się rubryk indywidualnych raz w początkowych artykułach jednego, a drugi raz w końcowym artykule drugiego układu, może być, i zdaje się, że naprawdę jest tylko rzeczą przypadku; w ślad za czym też i genezę tych rubryk pozostawić należy pod znakiem zapytania. Nie jest zaś rzeczą wykluczoną, że najtrafniejszą ostatecznie odpowiedzią będzie tu odniesienie genezy samej do przypadkowego, żadną zasadniczą przyczyną niedającego się uzasadnić zboczenia kopistów.

Szereg znamiennych odmian w rubrykowaniu, w przeciwstawieniu do dwu pozostałych kodeksów, wykazuje tekst P_1. W zasadzie, jak widzieliśmy, odtwarza on, podobnie jak SV i D_2, systematyczny układ rubryk grupy 2; jednakże w licznych miejscach ujawniają się tu liczne, uwagi godne odchylenia. Czasem użytą jest rubryka systematyczna, ale na właściwym miejscu, przeniesiona z artykułu gdzie indziej umieszczonego, zatem tutaj nieodpowiednia, jak mianowicie w art. 60 z rubryką De probacione zamiast normalnej: De iureiurando. Nie ma jej w żadnym z tamtych kodeksów, czy jakichkolwiek innych grupy 2 i 3; za to jednak pojawia się na tym samym miejscu w kodeksie Pt_2. Czasem znowuż, jak w art. 31, 32, 55, 56, 74. 98 są tu wprawdzie zużytkowane właściwe rubryki systematyczne, jednakże z pewnym rozszerzeniem, które nadają im już charakter rubryk indywidualnych. Np. De probacione vulnerum, albo: De probacione furticinii nocturnalis w grupie artykułów, odpowiadających rubryce systematycznej: De probacionibus; czasem to rozszerzenie jest bardzo obszerne, jak w art. 56: De excessibus officialium (rubr. syst.), ubi eciam ministeriales occisum spoliare non debent. Tego rodzaju rozszerzenia spotykaliśmy już wprawdzie od czasu do czasu także i przedtem, czy to w innych kodeksach grupy niniejszej, czy też grupy 2. Wtedy jednak występowały one albo tylko jako ściśle indywidualna właściwość jednego z tych kodeksów, niepowtarzająca się gdziekolwiek indziej, albo, jeśli nawet zachodziły pod tym względem zgodności, to tylko między kodeksami wspomnianych grup, zużytkowującymi systematyczny układ rubryk; była to niejako sprawa wewnętrzna tych kodeksów. Tu zaś rzecz przedstawia się w tym sposobie, że P_1 nie pokrywa się pod tym względem z żadnym z tamtych kodeksów, a mianowicie też z najbliższymi sobie tekstami SV i D_2; ale też nie przedstawia odchylenia ściśle indywidualnego. Ma ono tu pełny odpowiednik w dosłownie zgodnych, tak samo w każdym wypadku rozszerzonych rubrykach kodeksu Pt_2. Kiedy indziej znowuż rzecz

układa się w tym sposobie, że P_1 podaje wprawdzie rubrykę układu systematycznego w zwykłym kształcie, ale uzupełnia ją jeszcze osobną, zwykle dłuższą rubryką indywidualną, tak że mamy tu jak gdyby połączenie dwu rubryk, systematycznej i indywidualnej. Wyjątkowo, jak w art. 45 rubryka indywidualna idzie tu na czele, a systematyczna dopiero po niej: De vulnerato et sentencia et (mylnie in)re iudicata; w innych wypadkach, jak w art. 25. 26. 37b. 48. 50. 51. 52. 89, na pierwszym miejscu jest rubryka systematyczna, a po niej indywidualna, n. p. Item de eodem (t. j. De homicidio), ubi plures de homicidio accusantur. I znowuż we wszystkich tych wypadkach owe przydane rubryki indywidualne, prawie bez wyjątku bez odpowiedników w innych kodeksach, pokrywają się dosłownie z rubrykami, tutaj już wyłącznie indywidualnymi kodeksu Pt_2. Wreszcie, najliczniejszym jest szereg takich artykułów, w których P_1 nie podaje żadnych rubryk systematycznych, jeno wyłącznie indywidualne, niepowtarzające się w innych kodeksach, z wyjątkiem Pt_2, z którymi w każdym wypadku szczególnym są dosłownie zgodne. Zgodność sięga tak daleko, że występujące od czasu do czasu błędy powtarzają się wiernie w obu kodeksach, n. p. w art. 49: De relictis kmethonibus post obitum ipsorum. Prócz wspomnianego co dopiero artykułu należą do tej grupy art. 30. 36. 37c. 37d. 39. 40. 41. 53a. 53b. 54 57a. 58. 59. 62. 63. 64. 66. 67. 68. 69. 70. 72. 75. 77. 78a. 79. 80. 81. 82. 84. 85. 86a. 86b. 90. 91. 97. 100. 101. 102. 103. razem tedy 41 artykułów. Dodać jeszcze trzeba, że także art. 83, który w Pt_2 jest opuszczony, opatrzony jest w P_1 rubryką wyłącznie indywidualną, o znamionach odpowiadających w pełni sposobowi redakcji innych rubryk indywidualnych Pt_2.

Nie kładziemy już osobnego nacisku na pełną zgodność rubryk P_1 i Pt_2 odnośnie do art. 1. 2. 3. 10. 11. 12. 15. 20. 27. 28a. 28b. 33. 38. 42. 43. 46. 61. 65. 73. 87. 93. 96. 97. bo wszędzie tu występują w pierwotnej swojej czystości rubryki systematyczne, których część przejął także Pt_2, zatem takie, które do P_1 przedostać sie mogły przede wszystkim z najbliższych mu tekstów grupy niniejszej, a przez to na jakąś bliższą łączność z Pt_2 same przez się nie wskazują. Ale cały liczny szereg tamtych zgodności starczy w pełni, żeby ścisłą pod tym względem łączność obu tych kodeksów poświadczyć w sposób niewątpliwy. Rozchodzi się tylko o to, jak wytłumaczyć genezę owego związku. Okaże się niżej, że grupa tekstów, obejmująca Pt_2, zostaje w bliskim pokrewieństwie z niniejszą grupą kodeksów, zatem także z Pt_1; nie zdoła jednak okoliczność ta objaśnić zjawiska o które tu chodzi. Pokrewieństwo to opiera się bowiem na

wspólnym pochodzeniu obu grup od pewnego bliższego wzoru; w tym wzorze jednak niewątpliwie, nie było jeszcze wspomnianych zmian w rubrykowaniu, skoro nie znajdujemy ich śladu w innych kodeksach grupy niniejszej, czy też grupy, do której należy Pt_2. Nie można także przyjąć, żeby zgodność była wynikiem bezpośredniego pochodzenia typu Pt_2 od P_1, czy też na odwrót typu P_1 od Pt_2. Każdy z nich przedstawia bowiem szereg innych, bardzo znamiennych właściwości, które go łączą ściślej z innymi; wzajemnie wyróżniającymi się znaczniej, a zwłaszcza nic wspólnego z takim sposobem rubrykowania niemającymi kodeksami, więc: P_1 z SV. D_2 O_2 a Pt_2 z B_1. W szczególności o jakiejś bezwzględnej, pierwotnej zawisłości tekstu P_1 od Pt_2 nie można myśleć z tego powodu, że pierwszy z tych kodeksów ma liczny poczet artykułów, t. j. art. 3. 4. 6. 7. 8. 9. 13. 16. 17. 21. 22. 23. 24. 29. 34. 35. 37a. 47. 57b. 71. 76. 78b. 88. 92. 94. 95. 104, które podają rubryki układu systematycznego, niewystępujące w Pt_2, używającym tu już wyłącznie rubryk indywidualnych; nie udałoby się mianowicie wytłumaczyć w takim razie, jakim sposobem P_1, opierając się rzekomo wprost na tamtym typie, mogło nawrócić samodzielnie do rubryk, właściwych typom starszym, z napisami o znamionach systematycznych.

W takich warunkach genezę zjawiska objaśnić trzeba w inny sposób. Trzeba przyjąć przede wszystkim, że bezpośrednim wzorem, na którym oparł się kodeks P_1, jak co do tekstu, właściwości układu, objątku i tp. tak też i co do rubryk, był typ SV. D_2, przede wszystkim zaś ten ostatni, najbliżej z nim spokrewniony, z rubrykami o charakterze wyłącznie systematycznym, niemającymi nic wspólnego z indywidualnym rubrykowaniem Pt_2. Dopiero z zewnątrz, niejako dodatkowo, rubryki indywidualne mogły się tu przedostać z typu Pt_2. Nie jest to czczy domysł, bez uzasadnienia; wskazują nań wprost pewne także okoliczności, które już poprzednio przyszło nam omówić. Widzieliśmy, że kopista P_1, przepisując swój wzór bezpośredni, kontrolował go równocześnie innym rękopisem, i że z rękopisu tego, w toku samego przepisywania, wstawiał w kopię swoją pewne artykuły czy ustępy, których niedostawało w samym wzorze bezpośrednim, a mianowicie odmienną częściowo wersję art. 58 i uzupełnienie art. 86. Stwierdziliśmy zarazem, że podstawą tych uzupełnień co do art. 58 był niewątpliwie, a co do art. 86 najprawdopodobniej typ Pt_2[76]). Okaże się także niżej, przy rozbiorze grupy 5, że poza tymi uzupełnieniami całych artykułów

[76]) Por. str. 109 i 112.

kopista P_1, na wielu innych miejscach, przejmując tekst swojego wzoru bezpośredniego, poprawiał go w licznych wypadkach, w toku przepisywania, według lekcji, zawartych w typie Pt_2. W takim otóż ujęciu rzeczy tłumaczy się też najskładniej geneza indywidualnych rubryk uzupełniających. Z tekstu, który służył mu do kontroli, przepisywał on je w licznych wypadkach w swojej kopii, raz obok przejętych z bezpośredniego wzoru rubryk systematycznych, zaraz po nich, czy wyjątkowo przed nimi, innym razem opuszczał rubryki systematyczne, wstawiając w ich miejsce indywidualne, z rękopisu tego zaczerpnięte; kiedy indziej wreszcie poprzestawał na samych tylko rubrykach systematycznych wzoru bezpośredniego, nie licząc się z rękopisem, służącym do kontroli. Na tę dodatkową jego robotę uzupełniającą, wskazuje jak gdyby in flagranti stylizacja rubryki art. 25. Właściwością kodeksu tego jest, nawet co do rubryk uzupełnionych w sposób powyższy, że liczba porządkowa artykułu umieszczana jest na końcu, już po podaniu całkowitego tekstu rubryki. Jednakże w art. 25 występuje rzecz w takim kształcie: Pro eodem (de dolo et contumacia) XXIII. De penis incendariorum et aliorum maleficorum aut iudicium parvipendencium. Pierwsza część napisu, to rubryka systematyczna, zgodna z SV i D_2; druga jest rubryką indywidualną odpowiadającą typowi Pt_2. W środku między nimi jest cyfra, oznaczająca porządek artykułu. Widocznie miała ona zrazu przeznaczenie zamknąć całą rubrykę jak w innych wypadkach, ograniczając ją tym razem wyłącznie do zaczerpniętej z bezpośredniego wzoru rubryki systematycznej; dla jakichkolwiek jednak powodów kopista uznał potem za rzecz potrzebną uzupełnić ją jeszcze rubryką indywidualną typu Pt_2, i dla tego ta jej część znalazła się dopiero po cyfrze.

Jest rzeczą uwagi godną, że to uzupełnienie z cyfrą w środku, wskazujące na nieustaloną jeszcze, później porzuconą metodę, jest pierwszym, w którym takie uzupełnienie na podstawie rubryk typu Pt_2 występuje w tekście P_1. Cała wiązka poprzednich 24 artykułów nie posiada takich uzupełnień; wszystkie ich rubryki są jeszcze wyłącznie systematyczne. A i w dalszej jeszcze najbliższej części uzupełnienia takie zjawiają się jeszcze dość wyjątkowo; dopiero od art. 36 stają się coraz częstsze, nieraz w całych wiązkach sąsiednich artykułów stosowane, choć i tutaj zresztą, aż do końca, zdarzają się naprzemian liczniejsze wyjątki. Okoliczność ta zdaje się wskazywać, że kopista na początku swej pracy albo jeszcze nie miał pod ręką owego drugiego rękopisu do kontroli i opierał się wyłącznie na wzorze bezpośrednim, albo, jeśli go miał, nie po-

wziął jeszcze zamiaru uzupełniania swej kopii na jego podstawie, i że zamiar ten zrodził się w nim i urzeczywistnił dopiero w dalszym toku rozpoczętej pracy. W takim razie wytłumaczy się nie tylko brak rubryk indywidualnych w początkowej części kopii, ale zarazem brak uzupełnienia dwu brakujących w niej art. 14 i 34, mimo że co do późniejszych, rzekomych czy rzeczywistych braków uzupełnienia takie przeprowadzone zostały w art. 58 i 86. Co do samego rękopisu, użytego do kontroli, wątpić można, żeby nim był sam dochowany po dziś dzień tekst Pt_2, mimo zresztą najdalej, aż do wspólnych błędów sięgającą zgodność obustronną. Okazało się bowiem, że także art. 83, który w tekście Pt_2 jest wydarty, opatrzony jest w P_1 rubryką indywidualną, którą trzeba poczytać za przejętą z rękopisu kontrolującego[77]); musiał to być zatem tekst pełniejszy, niepozbawiony także i owego artykułu, w stosunku do dzisiejszego kodeksu Pt_2 zapewne macierzysty, w każdym razie doń, nawet i co do błędnych lekcyj, zbliżony.

W przeciwieństwie do SV. D_2 P_1, odtwarzających bądź w całości, bądź podstawowo przynajmniej układ rubryk systematycznych, w kodeksie O_2 przeprowadzona jest zasada indywidualizacji rubryk. Każdy artykuł nosi napis, określający mniej lub więcej dokładnie czy to przedmiot, którego dotyczy, czy treść jego postanowienia, najczęściej za pomocą formułki De i td., czasem w kształcie zdania głównego, wyjątkowo także w kształcie zdania pobocznego, poczynającego się od słowa Quod i td. Rubryki stylizowane są na ogół dość obszernie i są przeważnie tworem samoistnym, niepowtarzającym się w kodeksach wcześniejszych czy późniejszych. Przecież jednak w pewnych wypadkach pokrywają się bądź w całości, bądź wykazują dalej sięgające podobieństwo z rubrykami tekstów niektórych grup poprzednich. Tak zbliżone są do grupy 3 (B_2 O_3 D_3) rubryki art. 16 i 84, z przyczyn, na które jeszcze niżej zwrócimy uwagę. Stosunkowo najwięcej pokrewieństwa wykazują jednak z systematycznym układem rubryk, przejętym w pozostałych trzech kodeksach grupy niniejszej. Na uwagę zasługuje już okoliczność, że rubryka naczelnej w tym układzie wiązki artykułów: De constitucionibus, jakkolwiek nieużyta przy żadnym z nich, umieszczona została jako napis wyprzedzającej je przedmowy Non debet. Rubrykom układu systematycznego odpowiadają ponadto w pełni napisy art. 43. 71. 72. 80, przeważnie takie, które same już charakteryzowały w sposób wystarczający indywidualną treść artykułów, jeszcze częściej zaś zdarzają się przejątki z tegoż układu z pewnymi

[77]) Por. str. 118.

dodatkami rozszerzającymi za pomocą których właśnie dokonywała się ściślejsza indywidualizacja treści przepisu, n. p. w art. 89. 93. 98 i w. i. Jest w tym świadectwo, że tekst O_2 korzystał z wzoru, w którym przeprowadzone było rubrykowanie systematyczne, zużytkowując je w licznych miejscach w odpowiedni sposób dla wytkniętego sobie celu indywidualizacji rubryk. Jest ponadto dowód niewątpliwy, że wzorem tym był właśnie typ, reprezentowany przez pozostałe trzy kodeksy grupy niniejszej; wszystkie bowiem trzy rubryki indywidualne art. 18. 19 i 105, które, w odchyleniu od układu systematycznego, stanowią szczególną tego typu właściwość[78]), powtarzają się dosłownie w O_2. Że kodeks ten przejął je stąd bez zmiany i bez wyjątku, tłumaczy w pełni okoliczność, iż odpowiadały w całości jego założeniu indywidualizacji rubryk.

Szczególnej uwagi godne, bardzo charakterystyczne znamię, którym od wszystkich starszych, a w przeważnej części także i młodszych tekstów wszystkich trzech grup poprzednich wyróżniają się kodeksy grupy niniejszej, stanowi liczbowanie artykułów. Przypominamy, że trzy z tych kodeksów obejmują ZG. statutów, a w szeregu ich występują dwa najstarsze ze wszystkich dochowanych, w których zwód ten jest podany, SV i D_2, oraz czasowo niezbyt od nich oddalony kodeks P_1. Odtąd wszystkie inne kodeksy późniejsze, obejmujące ZG., czy też inne układy, na ZG—ym oparte, bez względu na to, do jakiej z późniejszych grup przyjdzie je zaliczyć, aż do pierwszych druków statutowych z końca XV w., utrzymują bez wyjątku zasadę liczbowania. Liczbowanie to staje się charakterystyczną cechą tekstów ZG-go; za tym dopiero wzorem niektóre z znacznie późniejszych tekstów grup poprzednich, jak Pt_3 i D_3, przejmują je, na przełomie trzeciej i czwartej ćwierci stulecia XV także i u siebie[79]), odbiegając w tym od wszystkich starszych swoich wzorów bezpośrednich, nieznających jeszcze liczbowania artykułów.

Przyczyną innowacji zdaje się być sposób, w jaki w najstarszych przedstawicielach ZG-go przeprowadzone było samo rubrykowanie artykułów, i jaki, co prawda, nie bez pewnych już zamąceń, odtworzony mamy jeszcze w SV. Widzieliśmy, że rubryki systematyczne, odnoszące się do całych wiązek artykułów, pojawiają się tu w zasadzie tylko raz, przy każdorazowym naczelnym artykule, bez powtarzania przy dalszych artykułach tej samej wiązki. Odpadło znamię, które w tekstach grupy 2, mających rów-

[78]) Por. str. 116.

[79]) Por. str. 28—29; 92 n.

nież systematyczny układ rubryk, przez powtarzanie tych samych napisów nad każdym artykułem odnośnej wiązki, wyróżniało od siebie poszczególne jednostki składowe układu statutowego. Rodziła się w ślad za tym potrzeba wprowadzenia innego kryterium, za pomocą którego możnaby wyróżnić poszczególne artykuły od siebie. Jako takie kryterium nasunął się z istoty rzeczy system liczbowania, przeprowadzony już w SV., i stanowiący tamże w wielu jeszcze wypadkach jedyną wskazówkę rozbicia materiału statutowego na artykuły. Przeprowadzona w ten sposób zmiana siłą ciężkości przedostała się do wszystkich dalszych tekstów ZG-go, mimo że zaraz najbliższe, jak D_2 i P_1, zachowując zresztą rubryki systematyczne, wróciły do dawnego sposobu powtarzania ich przy każdym artykule, a inne, przeprowadzając system rubryk ściśle indywidualnych, tym bardziej jeszcze czyniły zbytecznym rozróżnianie artykułów za pomocą liczbowania.

We wszystkich trzech kodeksach, jakie tu omawiamy, system liczbowania wykazuje najdalej sięgające zgodności; największa część artykułów posiada te same liczby porządkowe. Nawet tam, gdzie zjawią się pewne zaburzenia porządku cyfrowego, czy też pewne w nim niejednostajności, bliższe wglądnięcie w rzecz o zgodności takiej przekonywa dosadnie. Stwierdzimy tu najpierw, że we wszystkich trzech kodeksach na przestrzeni między art. 55—59 powtarzają się myłki w liczbowaniu, wprawdzie przy różnych artykułach tej wiązki, i różnego rodzaju, wszystkie jednak w takim sposobie, że ostatecznie cała rachuba zostaje wszędzie umniejszona o jedną pozycję. W SV cyfra LVIII powtarza się dwukrotnie jako oznaczenie dwu sąsiednich art. 55 i 56, przy czym artykuły następne za podstawę dalszego liczbowania obierają dopiero cyfrę powtórzoną. W D_2 art. 57a i 58 opatrzone są cyframi LX i LXI, z których ostatnia służy za podstawę dalszego liczbowania, a środkujący między nimi art. 57b ma cyfrę widocznie dowolnie wstawioną X. W P_1 znowuż art. 57b i 58 mają oba cyfrę LXI, przy czym dalsze liczbowanie obiera za podstawę drugą z rzędu z tych cyfr. Na małej przestrzeni kilku artykułów prawidłowa numeracja ukrócona jest tedy wszędzie o jedną pozycję. Widocznie istniał jakiś wspólny wzór, z którego kodeksy te czerpały gotowe już cyfry, taki jednak, który sam zawierał tu jakąś niedokładność, w ślad za czym kodeksy te, każdy na swój sposób, próbowały ją usunąć, żeby w dalszym ciągu odtworzyć wiernie liczbowanie wzoru. Jakoż w istocie, poczynając od art. 59, wszystkie one, tak samo jak w kilkudziesięciu artykułach części początkowej, zgadzają

się ze sobą znowuż w cyfrach liczbowania. Przyczynę, skąd we wzorze samym, w granicach art. 55—59 powstały te różne niedokładności, wytłumaczyć można najsnadniej okolicznością, że przypada na to miejsce art. 57. w starszych tekstach jednolity, tutaj rozbity na dwa artykuły, może jednak w liczbowaniu uwzględniony tylko jako jedna pozycja.

Że to przypuszczenie uzasadnione, wskazuje pośrednio inny szczegół analogiczny. Jednolity pierwotnie art. 86 występuje, jak widzieliśmy[80]), w SV. w rozbitce na dwa, w D_2 i P_1 na trzy artykuły. We wszystkich trzech kodeksach pierwsza część tej rozbitki opatrzona jest cyfrą XC, jaka tu wypada z toku liczbowania. Pozostała druga część w SV powtarza cyfrę XC, a zaś pozostałe dwie części w D_2 i P_1 podane są bez cyfry; dopiero następny z kolei art. 87 nosi we wszystkich znowuż trzech kodeksach cyfrę XCI. Widoczny tu ślad liczbowania, odpowiadającego pierwotnej jeszcze jednolitości art. 86; jego rozbicie wprowadziło pewne zamieszanie w system liczbowania, z którego wybrnąć jeden z kodeksów próbował przez powtórzenie cyfry zasadniczej, a pozostałe dwa przez zupełne dalszych części rozbitki wyłączenie z rachuby cyfrowej.

Podobne zjawisko da się zauważyć także odnośnie do charakterystycznej zbitki art. 6 i 7 w D_2 i P_1[81]). W obu kodeksach nosi ona cyfrę VI. Za to jednak w D_2 następne zaraz art. 8 i 9, przy których należało oczekiwać cyfr VII i VIII, opatrzone są liczbami VIII i IX; w P_1 najbliższy art. 8 znaczony jest wprawdzie jako VII, ale za to następny 9 przeskakuje od razu na IX, i odtąd oba te kodeksy liczą dalej prawidłowo i w zupełnej ze sobą zgodzie, jak gdyby zbitka opatrzona była dwiema po kolei liczbami porządkowymi. Jest w tym świadectwo, że wprawdzie oba kodeksy zbitkę zaczerpnąć musiały z jakiegoś źródła wspólnego, że jednak ono samo pochodzić musi z jakiegoś wzoru wcześniejszego, w którym oba art. 6 i 7 mieściły się jeszcze jako wyosobnione od siebie całości; jak niemniej wreszcie, że już w tym wzorze przeprowadzone było dostosowane do pierwotnego rozdziału liczbowanie, które następnie przez pośrednictwo najbliższego źródła wspólnego przedostało się do obu tych kodeksów.

Takież same wnioski nasuwają się także odnośnie do wstawki drugiego tekstu art. 58, jak go tu. w stylizacji Cum actor i td. tekst

[80]) Por. str. 111.
[81]) Por. str. 112.

P_1 przejął z kodeksu Pt_2[82]). Nie ma on tu żadnej cyfry, natomiast jego powtórka, w stylizacji przejętej z bezpośredniego wzoru (Volumus i td.) opatrzona jest cyfrą LXI, która stanowi podstawę dalszego liczbowania, zgodnego zresztą z SV i D_2. Że sama cyfra LXI powtarza się jeszcze raz przedtem, przed nieliczbowaną wstawką, przy art. 57b, to wynik innej przyczyny, na którą już poprzednio zwróciliśmy uwagę[83]), a mianowicie spowodowanego w wiązce artykułów 55—59 zaburzenia numeracji skutkiem rozbicia jednolitego zrazu art. 57 na dwie osobne części.

Inaczej przedstawia się rzecz co do wstawki powtórzonego po raz wtóry na przedostatnim miejscu OW-go art 65[84]). Nie tylko za pierwszym razem, na miejscu sobie właściwym, ale i tutaj liczony on jest jako osobna pozycja w numeracji; tylko w P_1 zarówno powtórka jako też i następujący potem ostatni artykuł tego objątku opatrzone są oba tą samą cyfrą CIX. Przyczynę tej nieprawidłowości objaśnimy zaraz niżej[85]), poprzestając tu na zaznaczeniu ogólnym, iż cały ten sposób liczbowania potwierdza osnuty poprzednio na innych danych wniosek, że powtórka niniejsza mieściła się już w macierzystym tekście wszystkich tych kodeksów.

Z liczbowania wypływa zarazem, że w tejże samej macierzy opuszczone były art. 14 i 34[86]), albowiem sąsiadujące z pierwszym z nich art. 13 i 15 opatrzone są we wszystkich trzech kodeksach cyframi XIII i XIV, a znowuż sąsiadujące z drugim art. 33 i 35 noszą tu wszędzie cyfry XXXIII i XXXIV. Zato czysto indywidualne luki samego kodeksu SV[87]) nie wpływają w niczym na tok liczbowania. Sąsiadujące obustronnie z pominiętym art. 12, a skutkiem tego bezpośrednio po sobie następujące tu art. 11 i 13 znaczone są cyframi XI i XIII; i tak samo sąsiadujące z pominiętym art. 40 oba art. 39 i 41 noszą cyfry XLI i XLIII; w obu wypadkach w pełnej zgodności z cyframi D_2 i P_1, które artykułów tych nie pomijają. Dosadne w tym świadectwo, że liczbowanie SV. nie jest oryginalną robotą jego kopisty, jeno przejątkiem z gotowego starszego wzoru, w którym oba te artykuły były uwzględnione i skutkiem tego w liczbowaniu stanowiły osobne pozycje.

---

[82]) Por. str. 109.
[83]) Por. str. 111, 123.
[84]) Por. str. 115.
[85]) Por. str. 126.
[86]) Por. str. 107.
[87]) Por. str 108.

Nie brak poza tym zresztą w tym czy owym kodeksie pospolitych omyłek cyfrowych, które jednak zazwyczaj nie wpływają na dalszy tok liczbowania, albo, o ile wpływają, to tylko na krótkiej przestrzeni kilku następnych artykułów, tak że we wszystkich wypadkach bądź to bezpośrednio następny, bądź też jeden z najbliższych potem artykułów przez stosowny przeskok wraca do normalnych cyfr numeracji pierwotnej, właściwej pozostałym kodeksom niniejszej trójki. Z tego punktu widzenia dadzą się objaśnić takie zjawiska w liczbowaniu: SV art. 24. 25. 26.: XXIII. XIIII, XXV, i art. 74, 75, 76: LXXVII, LXXXVIII, LXXIX; w D_2 art. 23. 24. 25: XXII, XXII, XXIV. Uwagi godna rzecz, że ta sama co w D_2 powtórka cyfry XXII przy art. 24 pojawia się także w P_1, jako nowe świadectwo najbliższego pokrewieństwa obu tych kodeksów; wszelako i tutaj następuje rychło nawrót do liczbowania normalnego, lubo w odmiennym cokolwiek sposobie. Przy dwu najbliższych po tej powtórce art. 25 i 26 kopista liczy jeszcze samoistnie, tj. stosownie do popełnionego błędu opatruje je cyframi XXIII i XXIIII; za to jednak przy następnym zaraz art. 27 następuje przeskok do cyfry XXVI, i odtąd znowuż na długiej przestrzeni dalszych artykułów wraca liczbowanie normalne, zgodne z obu innymi kodeksami, z odliczeniem jeszcze tylko najbliższej potem myłki w numeracji art. 29. 30. 31: XXIX, XXXI, XXXI. W D_2 dopiero pod sam koniec części, podającej OW., skutkiem myłki cyfrowej i zastosowanego następnie samoistnego liczenia, na przestrzeni kilku artykułów końcowych ujawnia się niezgodność z liczbowaniem normalnym: art. 100 i 101 oznaczone tu są oba cyfrą CIIII, do której dostosowuje się numeracja dalsza, tak że art. 102—105 łącznie z umieszczoną na przedostatnim miejscu powtórką art. 65 dochodzą w liczbowaniu tylko do cyfry CIX zamiast CX, jak wypływałoby z porządku normalnego, i jak rzeczywiście liczbuje SV. Tą myłką tekstu D_2 najłatwiej też zapewne wytłumaczyć inną usterkę najbliższego mu tekstu P_1, który wprawdzie nie powtarza dwukrotnie cyfry CIIII i aż do przedostatniego artykułu liczbuje całkiem prawidłowo, opatrując go cyfrą CIX; za to jednak cyfrę tę, zamiast CX, powtarza po raz wtóry przy artykule ostatnim, snać dla uzasadnienia numeracji własnej z cyfrą końcowego artykułu tekstu D_2.

Liczbowanie artykułów w kodeksie 0_2 jest w stosunku do poprzednich trzech tekstów samoistne. Dla tego występują tu jako osobne pozycje cyfrowe art. 14 i 34, które tam, spowodu opuszczenia, zgoła nie były brane w rachubę. Dlatego też oba artykuły, jakie

powstały tu skutkiem rozbitki art. 86, opatrzone są bieżącymi liczbami porządkowymi XCII i XCIII, nie jak w tamtych kodeksach, które pierwszą tylko część rozbitki liczbują, a pozostałe części bądź powtórzoną tą samą cyfrą opatrują bądź też żadnej im cyfry nie przydają[88]). Stąd na ogół obustronne układy cyfrowe nie pokrywają się ze sobą. Jedyny ślad wpływu liczbowania kodeksów SV. D_2 P_1 da się odnieść co najwyżej do miejsca między art. 50—68 zdefektowanego, w którym niedostaje jednej pozycji, podobnie jak w tamtych kodeksach[89]). Przytem liczbowanie O_2 jest całkiem poprawne, nie wykazuje nigdzie w dochowanej części, pospolitych w ówczesnych kodeksach, myłek cyfrowych. Można to samo twierdzenie odnieść nawet do przeważnej części miejsc wydartych, gdyż suma brakujących rubryk artykułów wchodzi każdym razem całkiem dokładnie w ramy cyfr oznaczających bezpośrednio sąsiednie, obustronnie dochowane rubryki. W jednym tylko wypadku nasuwają się tu pewne wątpliwości, a stoją one w związku z opuszczeniem art. 10 w części dochowanej[90]). Artykuł ten nie jest uwzględniony w liczbowaniu; z obu sąsiadujących z nim, tutaj bezpośrednio po sobie następujących art. 9 i 11, pierwszy opatrzony jest cyfrą IX, a drugi cyfrą X. Po wydartej karcie, jaka tu zaraz następuje, odpowiadającej artykułom 12—14, najbliższy potem art. 15 znaczony jest jednak cyfrą XV, zamiast XIV, jakby z poprzedniego liczenia wypadało, przy czym całe dalsze liczbowanie dostosowane jest do owej cyfry XV. Zatem: albo kopista w miejscu wydartym, skutkiem przeskoku o jedną pozycję, popełnił omyłkę; albo też, co również możliwa, liczbowanie O_2 zaczerpnięte zostało z jakiegoś poprzedniego wzoru, w którym mieścił się art. 10 właściwą sobie cyfrą opatrzony, tutaj zaś na razie, spowodu opuszczenia, w liczbowaniu nieuwzględniony, poczem jednak kopista, jak zdarzało się niejednokrotnie gdzie indziej, w jednym z najbliższych, na wydartą kartę przypadających artykułów, wrócił do prawidłowego liczbowania swojego wzoru. Jak sprawa miała się w rzeczywistości, rozstrzygnąć stanowczo nie można.

Ostateczna synteza rozpatrzonych tu wszystkich szczegółów w końcową formułę filiacyjną, wymaga uprzedniego jeszcze pod pewnym względem rozpatrzenia stosunku kodeksu O_2 do pozostałych trzech tekstów niniejszej grupy, przede wszystkim zaś do tekstu SV, z którym wykazuje najbliższe pokrewieństwo. Chodzi

[88]) Por. str. 124.
[89]) Por. str. 123.
[90]) Por. str. 108.

mianowicie o ustalenie r o d z a j u wzajemnej ich zależności. Najbliższą będzie tu oczywiście myśl zależności bezwzględnej, w tym rozumieniu, iż którykolwiek z tych kodeksów, czy odpowiednich mu typów, służył za wyłączny wzór, na którym co do objątku jak i układu, jak wreszcie i co do strony redakcyjnej oparł się kodeks drugi, chociażby zresztą z pewnymi, nawet dalej sięgającymi zmianami indywidualnymi. Z takiego punktu widzenia rzecz rozważając, trzeba przede wszystkim przypomnieć, że tekst 0_2 jest PB-em obu pełnych objątków: OW-go i OP-go (z lukami co do niektórych artykułów) o właściwym każdemu z nich rozkładzie materiału statutowego, przy równoczesnym wyraźnym wyosobnieniu obu tych składników jako odrębnych całości; natomiast SV, jak zresztą także D_2 i P_1 należą do grupy ZG-ch, które tylko OW. wchłonęły w całości, natomiast z OP-go zużytkowały tylko mniejszą część, niektóre tylko artykuły, z różnych miejsc zaczerpnięte, w odmiennym tutaj ułożone porządku, i to w tym sposobie, że artykuły te przyłączone zostały do OW-go bez żadnego wyróżnienia odeń, jakoby jego dalsza integralna część składowa. Jest rzeczą jasną, że wobec tego o pochodzeniu czy zależności typu 0_2 od typu SV w określonym poprzednio znaczeniu bezwzględnym nie może być mowy. Gdyby przyjąć, że typowi 0_2 za bezpośredni i jedyny wzór służył typ SV, nie zdołalibyśmy wytłumaczyć zgoła, skąd się tu wziął szereg artykułów OP-go we wzorze pominiętych, dla czego inne, zawarte tu artykuły tegoż objątku ułożone zostały znowuż w ten sam porządek, w jakim występują w pełnych jego układach, wreszcie, jakim sposobem kopista mógł odgadnąć, że część tego objątku, która we wzorze spłynęła w jedną całość z OW-im, stanowi właściwie odrębny dział, jak go tu spotykamy w stosownym wyosobnieniu? Nie mówić już o innych podrzędniejszych, choć bardzo znamiennych szczegółach odnośnie do samego nawet OW-go; tak przede wszystkim znowuż pozostałoby bez odpowiedzi pytanie: skąd w 0_2 wziął się art. 34, a może nawet, w zdefektowanym miejscu, art. 14, skoro zarówno w SV jako też obu pozostałych przedstawicielach tego typu D_2 i P_1 oba te artykuły są opuszczone?

O ile myśleć o zależności bezwzględnej, możliwą jest zatem tylko alternatywa przeciwna: że typ SV jest pochodnym wobec typu 0_2. W oderwaniu rzecz biorąc byłoby to zarazem najprostsze, zgoła naturalne objaśnienie zmian ewolucyjnych, jakie występują we wzajemnym zestosunkowaniu obu tych typów. Rzecz całą możnaby wtedy wytłumaczyć w ten sposób: Z typu 0_2 podającego w PB-em

całkowite teksty OW-go i OP-go, typ SV przejął w pełnym składzie sam tylko OW., z opuszczeniem jedynie dwu artykułów, natomiast OP został tu zużytkowany już tylko w daleko sięgającym skrócie, obejmującym niecałą połowę jego artykułów, z znacznymi przestawkami materiału zużytkowanego, przy zupełnym ich połączeniu z częścią, obejmującą OW; przy czym daleko sięgające zmiany redakcyjne tekstu, przeprowadzone już w typie O_2, przedostały się w przeważnej części do typu SV, a za jego pośrednictwem do całego szeregu późniejszych kodeksów, podających materiał statutowy w kształcie ZG-go. Tak rozumiejąc rzecz całą genezę ZG-go należałoby ująć w formułę: daleko sięgające przeróbki redakcyjne, zwodowi temu właściwe, nie są dziełem samych jego twórców, jeno przejątkiem zaczerpniętym z gotowego już wzoru, z dawniejszych tekstów pełnych; to, czego dokonali sami twórcy ZG-go ogranicza się tylko do skrótu materiału ustawowego, częściowo zmienionego układu artykułów oraz połączenia dwu przedtem wyosobnionych składników w jednolitą niezróżnicowaną całość.

Mimo wszystko, teza bezwzględnej zależności typu SV od typu O_2 nie da się przyjąć z innych powodów. Najważniejsze, rozstrzygające rzecz w sposób niewątpliwy, dadzą się przytoczyć dopiero przy rozbiorze OP-go. Ale już nawet porównanie tych tylko obustronnych części, które obejmują OW., prowadzi do tego samego wniosku. Dwa przede wszystkim momenty zasługują tu na szczególne podkreślenie. Przede wszystkim typ O_2 wyróżnia się od wszystkich innych kodeksów bogatym zasobem indywidualnych właściwości tekstowych, nieraz bardzo znamiennych, często przekształcających całe ustępy zdań, czasem zawierających nowe wstawki myślowe czy rzeczowe, że tu przypomnimy tylko wstawkę w art. 100, powołującą w obszerniejszym ustępie zdanie „mędrca"[91]). Tych oto właśnie indywidualnych właściwości redakcyjnych typu O_2 nie znajdujemy odtworzonych w SV i w najbliższych mu tekstach, w czem świadectwo, że nie mogły one korzystać z tamtego typu. Ważniejsza rzecz inna: Tekst O_2 ma już konsekwentnie przeprowadzony system rubryk indywidualnych, sobie tylko właściwych. Nie odnajdujemy tego systemu w żadnym z pozostałych trzech kodeksów grupy niniejszej, składających się na typ SV.

[91]) Por. str. 100.

Gdyby nawet przypuścić, że w typie tym rubryki te zastąpione zostały innymi, oryginalnie stworzonymi, oczekiwalibyśmy tu w każdym razie jakiejkolwiek innej redakcji rubryk indywidualnych. Tymczasem rubryki typu SV pokrywają się w zasadzie ze znanym nam układem rubryk systematycznych, który stanowi właściwość tekstów grupy 2. Niemożliwym zgoła jest przypuszczenie, żeby ta szczególnie znamienna zgodność powstała tu samorzutnie; taką zaś właśnie samorzutną reprodukcję należałoby przyjąć, wychodząc z założenia, że typ SV korzystał wyłącznie z typu O_2. Jest rzeczą jasną, że musiał się on tu oprzeć na starszych wzorach grupy 2, że tedy o bezwzględnej jego zależności wobec typu O_2 mowy być nie może.

Takim sposobem upadają obie kierunkowo przeciwne, alternatywne tezy zależności bezwzględnej obu tych typów od siebie. Ani typ O_2 nie może się wyłączne opierać na typie SV, ani na odwrót typ SV wyłącznie na typie O_2. Że jednak pomiędzy obojgiem zachodzą najdalej sięgające, od innych grup wyróżniające je zgodności, przeto sama teza zależności musi być utrzymana, tylko w inną formułę ujęta. Trzeba mianowicie przyjąć, że na jeden z tych typów oddziaływał typ dwoisty. Niewątpliwy przykład takiego wpływu dwoistego spotkaliśmy już poprzednio, omawiając genezę tekstu P_1, którego pisarz oparł się wprawdzie na typie SV, ale miał pod ręką także kodeks, przedstawiający zróżnicowany już w wielu względach typ Pt_2, i z kodeksu tego, w toku przepisywania, uzupełniał niektóre brakujące lub inaczej stylizowane artykuły, a ponadto przejął zeń znaczną część rubryk indywidualnych[92]). Podobny proceder trzeba przyjąć także w wypadku niniejszym, zatem tak, że którykolwiek z tych typów korzystał wprawdzie w wydatnej mierze z drugiego, ale co do pewnych szczegółów, niedających się z nim uzgodnić, oparł się ponadto na wzorze, należącym do innego typu. Nasuwa się zaś jeszcze tylko pytanie, który z obu typów, O_2 czy SV poczytać za wzór, a który za pochodny, w miarę zaś, jaka tu wypadnie odpowiedź, któremu z innych typów przyznać tu jeszcze dodatkowy wpływ na typ tekst pochodny?

Ułatwimy sobie rozwiązanie tej kwestii, przypominając, że główną przeszkodą w przyjęciu zależności bezwzględnej nie tyle były rozbieżności tekstowe, gdyż zgodność obu typów sięga pod tym względem bardzo daleko, ile raczej różnice co do objątku i układu artykułów, ujawniające się częściowo już w dziale obejmującym OW., a przede wszystkim w tej części, która zawiera OP. Z ta-

[92]) Por. str. 119 n.

kiego założenia wychodząc, uznamy od razu, że jedną z podstaw (wzorów) zależności dwoistej nie mógł być typ pod względem objątku bogatszy, a co do układu artykułów bardziej do typów starszych zbliżony, wobec drugiego, w materiał uboższego, o nowym, poprzednio niestosowanym układzie artykułów. Innymi słowy: że typ SV zbudowany w pełni na zasadach układu, właściwego ZG-mu, nie mógł ponadto, jako na wzorze dodatkowym, oprzeć się na typie O_2, podającym w pełni zarówno OW. jako też i OP., ten ostatni w układzie, właściwym typom starszym. Należałoby w tym wypadku przyjąć, że SV korzystał wprawdzie w najszerszej mierze z właściwości tekstowych O_2, przerabiając swój własny tekst przeważnie na jego modłę, że więc tekst tego wzoru poczytał niejako za autentyczny; ale natknąwszy na artykuły, o które O_2 jest bogatszy, pominął je zupełnie, nie podejmując próby uzupełnienia nimi swego tekstu, mimo iż rzekomy ten wzór swój uważał za przekaz autentyczny. Możnaby tu jeszcze wytłumaczyć przypadkowym niedopatrzeniem pominięcie art. 34, a przypuszczalnie także art. 14, jakie mieściły się w typie O_2[93]); ale zgoła już niepodobna byłoby objaśnić z tego stanowiska brak zwyż 20 artykułów, jakie mieszczą się w OP-im tekstu O_2. Dodać zresztą trzeba, że nawet i tekstowa strona nasuwa pod tym względem analogiczne wątpliwości; wprawdzie bowiem oba typy wykazują tu daleko sięgające pokrewieństwo, przecież jednak w O_2 jest szereg indywidualnych, bardzo znamiennych właściwości, nieprzejętych w SV, których przejęcia należałoby tu z największym prawdopodobieństwem oczekiwać, gdyby typ O_2 był mu tu jednym ze zużytkowanych wzorów.

Formułę zależności należy tedy odwrócić: typ SV jest jedną z podstaw, na której ukształtował się tekst O_2; drugą zaś będzie jakikolwiek inny typ, który w PB-em podawał obok siebie oba pełne objątki, OW. i OP, ten ostatni w układzie artykułów, jaki jest właściwy pełnym, starszym jego tekstom. I to tak, że oczywiście pierwszą, podstawową funkcję w kształtowaniu się typu O_2 trzeba będzie przyznać owemu pełnemu PB-mu, z którego w typie tym pozostał zasobniejszy objątek, a w części, obejmującej OP., pierwotny układ artykułów; wpływ zaś typu SV trzeba będzie uznać jako wtórny, lubo najdalej sięgający, gdyż oddziałał na gruntowne przekształcenie samego tekstu wzoru pierwotnego odnośnie do wszystkich artykułów, jakie typ SV ma wspólne z typem O_2. Wspomniana analogia z genezą tekstu P_1 da się tu w pełni podtrzymać, tylko że sam proceder, przy kształtowaniu typu O_2 zasto-

[93]) Por. str. 126.

sowany, jest pod pewnym względem odmienny. Kopista, mając równocześnie pod ręką dwa wzory, szedł tu porządkiem wzoru pełniejszego; dlatego zachował takie nawet artykuły, których w typie SV nie było, jak art. 34 i przypuszczalnie art. 14, a w dziale obejmującym OP. zwyż 20 artykułów nieuwzględnionych w ZG-ym; dla tego także artykuły OP-go podał nie w porządku, właściwym ZG-mu; (SV), jeno w układzie zachowanym w tekstach pełnych. Dodatków w artykułach rzeczywiście brakujących, jakie gdzieniegdzie spotykamy w P_1 nie mógł chyba przeprowadzić żadnych; nawet bowiem art. 10, którego niedostaje w dochowanym dziś kodeksie O_2 mieścił się snać w pierwotnym tekście tego typu[94]), i nie wymagał skutkiem tego uzupełnienia. Za to za wzorem SV wstawił na przedostatnim miejscu OW-go powtórkę art. 65, przepomniawszy snać, że już raz artykuł ten był podany na właściwym miejscu. Również bardzo wiernie odtworzył przeprowadzony w SV rozdział materiału na artykuły, odnośnie do art. 28, 37, 53, 57, 78 i 86, jak wynika z dochowanych części kodeksu O_2, względnie z obliczeń odnośnie do pewnych jego miejsc zdefektowanych[95]); rzecz tym godniejsza uwagi, że wzór pełniejszy, z którego tu korzystał, a o którym zaraz niżej, zarówno pod względem zbitek jak i rozbitek zawierał wiele pod tym względem odchyleń. Wreszcie, co najważniejsza, i w czym metoda jego różni się od postępowania kopisty tekstu P_1, tekst wszystkich artykułów swojego wzoru pełniejszego przejął w stylizacji typu SV, zachowując tylko gdzieniegdzie i wyjątkowo, jak zobaczymy niżej, pewne właściwości redakcyjne tamtego wzoru.

Jaskrawym świadectwem, że na O_2, prócz wzoru pełniejszego, oddziaływać mógł i musiał, już w chwili powstawania, także typ SV, jest okoliczność, że tekst statutów, jak go podaje rękopis O_2, jest tu poprzedzony summą, dostosowaną do układu ZG. Summa ta nie odpowiada pełnemu układowi O_2, nawet już w części obejmującej OW, pomija bowiem zawarte w nim art. 34 i przypuszczalnie 14, jak niemniej wszystkie w ZG-ym nieuwzględnione artykuły OP-go, uwzględnione zaś podaje nie w tym porządku, jak one następują w O_2, jeno w układzie ZG-go. Jednym słowem, jest to summa ZG-go, i to stylistycznie, z odliczeniem drobnych odmianek, pokrywająca się przede wszystkim z summą zawartą w rękopisie SV. Że zaś summy łączyły się pospolicie w rękopisach z odpowiednim pełnym tekstem statutów, więc jest w tym

[94]) Por. str. 127.
[95]) Por. str. 110 n.

dowód niewątpliwy, iż kopista typu O_2 w czasie dokonywania odpisu miał przed sobą tekst typu SV, i że mógł zeń korzystać w najszerszej mierze; jak wielką zaś przywiązywał doń wagę, zaświadcza okoliczność, że pełny swój tekst poprzedził właśnie odpisem tej summy, mimo że ona w znacznej części nie pokrywała się z podanym przez niego objątkiem i układem samych statutów.

Nasuwa się jeszcze tylko pytanie, do jakiego typu zaliczyć ów tekst pełniejszy, z którego wyszedł sam objątek i układ O_2, a który posłużył za kanwę do przeprowadzenia zmian tekstowych, zaczerpniętych z SV? Dokładną odpowiedź na to pytanie poda dopiero rozbiór tej jego części, która zawiera OP.; już jednak i na tym miejscu dadzą się osnuć pewne wnioski, rzucające jaśniejsze światło na tę sprawę. Jedyny w niezdefektowanej części O_2 dochowany art. 34 OW-go, którego niedostaje w typie SV, który zatem nie mógł być przerobiony na jego modłę, i właściwościami swymi tekstowymi mógłby nas pouczyć o pochodzeniu niniejszego wzoru pełniejszego, zawodzi niestety, gdyż występujące tu nieliczne odmianki O_2 zgadzają się z odmiankami różnych typów; nie dają zatem podstawy do ścisłego określenia stosunku zależności. Za to na szczególną uwagę zasługuje zaznaczona poprzednio przy innej sposobności okoliczność, że rubryki O_2, mimo oryginalną, indywidualną ich stylizację, o ile przecież wykazują jakieś wpływy zewnętrzne, poza wspólnym tekstom pełnym wpływem układu rubryk systematycznych, zresztą niekiedy zbliżają się jeszcze do rubryk grupy 3 (J_2 B_2 O_3 D_3), a w kilku nawet wypadkach pokrywają się z nimi w całości, niezależnie od tego, czy chodzi o zgoła nowe rubryki indywidualne, czy o przejęte wiernie lub z pewnymi rozszerzeniami rubryki układu systematycznego[96]). Sam także fakt, że O_2 posiada w ogóle rubryki indywidualne, wskazuje na zbliżenie jego do grupy 3, gdyż ze wszystkich starszych typów UW-go II w tej jedynie grupie zjawiają się takie rubryki, w przeciwieństwie do grupy 2, a także i do pozostałych trzech kodeksów grupy niniejszej, które stosują układ rubryk systematycznych.

Już te szczegóły nasuwają myśl, żeby podstawowego wzoru, z którego typ O_2 zaczerpnął objątek i układ, szukać w typie J_2 B_2 O_3 D_3. Wniosek ten stwierdzają także poważne kryteria tekstowe. Jakkolwiek bowiem O_2 stylizację artykułów w tym wzorze podstawowym zastępował w przeważnej mierze stylizacją przejętą z typu SV., to jednak w niektórych wypadkach zachowywał wi-

[96]) Por. str. 121.

docznie swój tekst pierwotny, wskazujący na inne wpływy i pochodzenie. Żeby się odnieść do szczegółu, znanego nam już z poprzednich rozważań, stwierdzimy, że art. 58 rozpoczyna się w O_2 nie od słów Volumus ut, jeno od poprzedzającej je sentencji ogólnej. Cum actor itd. Tej pełniejszej stylizacji nie posiada żaden z tekstów, należących do typu SV[97]), nie mogła ona tedy przedostać się stamtąd do O_2; widocznie jest to stylizacja, zachowana z wzoru pierwotnego. Podają ją, co prawda, nie tylko teksty, należące do grupy 3, ale także do innych grup, nie wyjmując obu starszych, 1 i 2; dla tego zgodność ta nie stwierdza jeszcze sama przez się bliższego związku typów O_2 i J_2 B_2 O_3 D_3. Ale są poza tym pomiędzy obu typami inne jeszcze liczne zgodności tekstowe wyłączne, bądź to w ścisłym tego słowa znaczeniu, bądź przynajmniej genetycznie wyłączne, powtarzające się dopiero w tekstach pochodnych; te zaś wskazują niewątpliwie na to, że ta część właściwości, jakie, mimo zmiany przeprowadzone na podstawie SV, pozostały z pierwotnego wzoru w tekście O_2 pochodzi właśnie z typu, należącego do grupy 3.

Takich zgodności wyłącznych naliczyliśmy poprzednio 34[98]), tworzą zaś one związki rozmaite, bądź to pełniejsze, jak O_2 B_2 O_3 D_3, bądź w miejscach, gdzie O_3 jest zdefektowane, przynajmniej O_2 B_2 D_3, czasem już tylko O_2 B_2 D_3 mimo niezdefektowane O_3, wyjątkowo O_2 O_3 D_3, a nieraz zachodzi tu zgodność między O_2 a jednym tylko z tekstów do grupy 3 należących jak O_2 B_2, O_2 O_3, O_2 D_3. Najznaczniejszą przewagę mają przy tym związki, w których występuje B_2; na ogół wspomnianych 34 związków O_2 łączy się z tym tekstem 27 razy, w czym dowód, że pierwotny wzór O_2 ze wszystkich tekstów grupy 3 zbliżony był najbardziej do typu B_2. W szeregu tych zgodności występują bądź to inne formy wyrazowe, czasem błędne, bądź inne równoznaczniki, nieraz opuszczenia wyrazów, nawet koniecznych, zmieniony szyk od dwu aż do siedmiu wyrazów, albo nawet zmieniona sama konstrukcja zdania. W ich szeregu zaś znajdziemy tyle znamienne, jak: art. 3 costodiant zam. custodiam, art. 9 in terminis zam. in turmis, art. 23 distraccione zam. destruccione, art. 29 quot zam. ut, art. 33 fuisset zam. fuisse, art. 41 XXX zam. XX mensuras, art. 76 VII zam. VI marcas, art. 87 pelles curcilinas zam. emerlinas.

---

[97]) Por. str. 109.
[98]) Por. str. 105.

Z uwag tych wypływa zatem, że z dwu wzorów, na których oparł się typ O_2, pierwotnym, podstawowym, z którego zachował objątek, a co do OP-go ponadto także i układ artykułów, z którego wreszcie dochował także pewne resztki stylizacji, był tekst, należący do grupy 3, i to taki, który stosunkowo najbardziej zbliżał się do typu B_2. Ów tekst pierwotny twórca typu O_2 poddał najgruntowniejszej przeróbce tekstowej na podstawie innego, równocześnie zużytkowanego wzoru, należącego do typu SV; być może że w wielu wypadkach wprost nawet tekst wzoru pierwotnego zastępował tekstem wyjętym z SV. W genezie typu O_2 typ SV posiada zatem wprawdzie tylko znaczenie wtórne, ale co do wpływu tak wszechstronne i daleko sięgające, że w O_2, co do tekstowych przynajmniej właściwości artykułów wspólnych, zatarł się prawie zupełnie charakter dwoistego pochodzenia, w następstwie czego typ ten zaliczyć można do przedstawicieli grupy 4. W takim ujęciu wzajemnego stosunku owych typów, trzeba będzie stwierdzić wbrew alternatywie, która poprzednio nasunęła się jako możliwa[99]), że zmiany dokonane przy złożeniu ZG-go, jak go przedstawiają właśnie starsze, po części najstarsze jego okazy grupy niniejszej, SV, D_2 P_1, nie ograniczają się do samego tylko zespolenia w jedną niezróżnicowaną całość OW-go i OP-go, przy częściowym tylko zużytkowaniu i odmiennym uporządkowaniu artykułów OP-go, jeno ponadto, że tutaj dopiero przeprowadzona została na szerokie rozmiary przeróbka redakcji i stylizacji przepisów statutowych, jak ją potem spotykamy we wszystkich innych okazach ZG-go; że więc przeróbki tej nie można wywodzić z PB-go obu pełnych zwodów, jak je przedstawia typ O_2, jeno przeciwnie odnieść ją należy do oddziaływania wstecznego ZG-go na tamto PB.

Czy wskazane tu zmiany tekstowe przeprowadzone zostały w samym dopiero dochowanym po dziś dzień kodeksie O_2, nie można orzec na pewno. W oderwaniu rzecz biorąc, przypuszczenia tego nie możnaby wykluczyć z góry. Nie ma tu wprawdzie śladów poprawiania tekstu wzoru pierwotnego według stylizacji SV., można jednak uznać za rzecz możliwą, że kopista, mając przed sobą równocześnie ten ostatni wzór, od razu, w odpowiednim porządku artykułów, przepisywał zeń tekst, uzupełniając go równocześnie, od wypadku do wypadku, pewnymi właściwościami tekstowymi wzoru pierwotnego, jak go zresztą zmieniać czy uzupełniać mógł także

[99]) Por. str. 129.

licznymi zmianami indywidualnymi, tekstowi temu właściwymi. Jest jednak inna wskazówka, przemawiająca za przypuszczeniem, że zmiany te dokonane zostały już przedtem, w jakimś innym niedochowanym po dziś kodeksie N, który dzisiejszemu tekstowi O_2 służył za wzór. Mamy na myśli pewne właściwości liczbowania artykułów, jak je spotykamy w O_2, a które mogą wskazywać na to, że mlał on jakiś niedochowany po dziś dzień, gotowy wzór bezpośredni[100]), w którym rzeczone zmiany były już przeprowadzone.

Cokolwiek przyjdzie sądzić o tym niecałkiem jasnym zagadnieniu, tyle pewna, że wzorem, z którego typ O_2 przejął właściwości tekstowe typu SV, nie jest sam dochowany po dzisiaj kodeks SV, mimo zresztą że tekst O_2 do niego właśnie, ze wszystkich przedstawicieli grupy niniejszej, zbliżony jest najbardziej. Teraźniejszy kodeks SV wykazuje bowiem poza licznym pocztem wspólności z O_2 ponadto jeszcze bogaty szereg innych odmianek, które są mu wprawdzie wspólne z D_2 i P_1, ale których w O_2 nie odnajdziemy; okoliczność, wskazująca na to, że O_2 nie mógł korzystać z SV w dzisiejszym jego kształcie. Pokrewieństwo obu tekstów nie zasadza się tedy na bezpośrednim pochodzeniu od siebie; może ono być tylko wypływem łączącego ich pochodzenia od wspólnej macierzy N. Do właściwości tej macierzy, prócz całego szeregu zgodności tekstowych jakie wykazują między sobą O_2 i SV, zaliczyć należy: rozbitkę art. 37 na cztery artykuły, a art. 28, 53, 57, 78, i 86, każdego na dwa artykuły, a mianowicie ostatniego z nich w tym sposobie, że pierwszy z wyosobnionych artykułów objął człon a, a drugi człony b—e; powtórkę art. 65, raz na właściwym, a drugi raz na przedostatnim miejscu OW-go; układ rubryk systematycznych prawdopodobnie z odniesieniem jednej wspólnej rubryki do całych wiązek odnośnych artykułów, bez powtarzania ich przy każdym artykule, z trzema jednak rubrykami indywidualnymi w art. 18, 19, 105; wreszcie liczbowanie artykułów, celem wyosobnienia ich jako odrębnych całości w obrębie wiązek opatrzonych wspólnymi rubrykami. Czy art. 14 i 34 były tu już opuszczone, nie można rozstrzygnąć na pewno; okoliczność, że artykuły te, a conajmniej drugi z nich, mieszczą się w pochodnym od tej macierzy tekście O_2, nie wyklucza przypuszczenia takiej luki, gdyż tekst tych artykułów mógł być przejęty z pierwotnego, do grupy 3 należącego wzoru tego kodeksu. Ale na odwrót nie ma znowuż żadnej wskazówki niewątpliwej, że artykułów tych nie dostawało już tutaj, gdyż opuszczenie mogło nastąpić dopiero w niższorzędnej formacji

[100]) Por. str. 127.

tekstowej. Niniejsza macierz powstała w każdym razie przed ok. 1430 r., skoro w rzędzie pochodnych od siebie tekstów liczy kodeks SV, z tego czasu pochodzący. Czy z macierzą starszą N, z której wyłoniły się typy grupy 3 i 4[101]), należy ją wprowadzić w związek bezpośredni czy pośredni, rozstrzygnie dopiero rozbiór właściwości grupy następnej.

Wyłoniony z niniejszej macierzy typ N, który posłużył za podstawę zmian tekstowych O_2, przejął jej właściwości prawie że bez wyjątku. Można mu przypisać co najwyżej pewien zasób indywidualnych zmian tekstowych, co do których zresztą niewiadomo, w jakim rozdzielić je stosunku na sam wzór niniejszy, a w jakiej znowuż ilości odnieść do twórcy typu O_2. Przemiana rubryk systematycznych na ściśle indywidualne jest już na pewno dziełem tego dopiero twórcy, a opuszczenie art. 10 wypłynęło prawdopodobnie nawet nie z jego winy, jeno dopiero z nieopatrzności kopisty dzisiejszego kodeksu O_2.

Z wspomnianej macierzy N nie można kodeksu SV wywodzić bezpośrednio; trzeba pomiędzy oboje wstawić co najmniej jeden człon pośredni N, żeby za jego pomocą zespolić w bliższy związek rodzinny tekst SV z typem D_2 P_1. Zespolenia takiego domagają się wykazane poprzednio liczne i najróżnorodniejsze wspólności tych tekstów, odbiegające już od najbliższego sobie typu O_2, zarazem takie, których nie można wytłumaczyć bezpośrednim pochodzeniem typu D_1 P_1 z SV, gdyż typ ten, — żeby nie dotykać innych szczegółów — bogatszy jest o dwa artykuły (12. 14) od tego ostatniego tekstu; zgodności owe mogą zatem mieć źródło tylko w jakimś wspólnym wzorze, z którego wszystkie te teksty pochodzą współrzędnie. Uzupełnionemu w ten sposób członowi pośredniemu przypiszemy oczywiście znaczną część właściwości, cechujących wspólną całej niniejszej grupie macierz N, z pewnymi jednakowoż zmianami, które stanowią wyłączne znamię pochodnych odeń tekstów SV. D_2 P_1. Najważniejsza z nich, to cała bogata warstwa zmian stylistyczno-redakcyjnych, nieraz daleko sięgających, jak się one potem zgodnie powtarzają we wszystkich tych trzech kodeksach. A poza tym niektóre jeszcze inne. Więc: tutaj już na pewno pominięcie art. 14 i 34 i dostosowane do skróconego w ten sposób objątku liczbowanie artykułów, z opuszczoną przy art. 86 b—e cyfrą, wreszcie niektóre, wskazane poprzednio szczegółowo[102]) rozbieżności w stylizacji rubryk w porównaniu ze styli-

[101]) Por. str. 107.

[102]) Por. str. 112 n.

zacją normalnego UW. II, zwłaszcza w art. 5—7, 9, a przede wszystkim w art. 29, z mylną, skutkiem powtórzenia poprzedniej poprawnej, rubryką, nieodpowiadającą treści artykułu. Datę powstania niniejszego członu trzeba znowuż cofnąć przed rok. ok. 1430, ze względu na czas spisania pochodnego odeń kodeksu SV.

Z tego dopiero wzoru N da się wywieść bezpośrednio t e k s t SV. Do rzędu jego właściwości indywidualnych, których stamtąd nie zaczerpnął, zaliczymy, prócz szeregu właściwych mu wyłącznie zmian tekstowych, w rubrykach: skróty pełniej zredagowanych napisów normalnego układu w art. 23 i 58, zmianę stylizacyjną w art. 92, mylne zszeregowanie art. 81—86 pod wspólnym napisem De divisione penarum zam. De penis, i tak samo mylne podciągnięcie art. 73 pod błędny napis De rapinis et transeuntibus ad expedicionem; wreszcie pominięcie art. 12 i 40, niebrakujących w innych tekstach grupy niniejszej, a w ślad za tym luki w liczbowaniu, przejętym z uwzględniającego te artykuły wzoru.

Jako drugi tekst, z wzoru tego pochodny, w zestosunkowaniu siostrzanym do SV, przyjąć należy niedochowany r ę k o p i s N, jako najbliższą macierz, z której wyłoniły się dzisiejsze teksty D_2 i P_1. Że one same, mimo najbliższe pokrewieństwo z SV, nie pochodzą, na równi z nim, bezpośrednio z wzoru N, wynika stąd, że zachodzą pomiędzy nimi znowuż rozliczne znamienne zgodności, którymi wyróżniają się od SV, które zatem zaczerpnąć musiały z jakiegoś najbliższego sobie wspólnego źródła, od SV już wyosobnionego, choć pod innymi względami bardzo doń zbliżonego; z drugiej strony nie można tej ich zgodności tłumaczyć bezpośrednim pochodzeniem P_1 z D_2, gdyż P_1 gdzieniegdzie zbliża się bardziej do starszych wzorów, n. p. w prawie stale używanej stylizacji decrevimus, którą D_2 zastępuje już formą decernimus, w czym dowód, że musiało istnieć wspólne obojgu najbliższe źródło, z którego późniejszy tekst P_1 przejął w poprawniejszym aniżeli D_2 kształcie niektóre właściwości, że zatem z D_2 nie może pochodzić bezpośrednio.

W tej oto najbliższej macierzy tekstów D_2 i P_1, prócz szeregu właściwości, wspólnych jej z wzorami wcześniejszymi, od których sama pochodzi, jak: bogatego poczту zmian tekstowych, rozbitki sześciu artykułów dawniej jednolitych, powtórki art. 58, luki co do art. 14 i 34, układu rubryk systematycznych, z indywidualnymi rubrykami trzech artykułów, wreszcie liczbowania, do zawartego tu objątku dostosowanego, przyjąć należy ponadto szereg zmian, widocznie już tutaj przeprowadzonych, skoro przedostały się na-

stępnie do pochodnych od niej tekstów D_2 i P_1 jako wspólna ich, wyłączna właściwość. Należy tu przede wszystkim bogaty zasób zmian tekstowych jako nowa przeróbka redakcyjna; a ponadto inne jeszcze pomniejsze ale bardzo znamienne odchylenia. Więc najpierw, w samym sposobie rubrykowania, nawrót, niewątpliwie samorzutny, do sposobu, stosowanego już w tekstach grupy 2, opatrywania każdego artykułu osobnym, chociażby kilkakrotnie powtarzanym takim samym napisem, o ile chodzi o wiązki artykułów, zespolone poprzednio pod wspólną, raz tylko podaną rubryką. A znowuż w rubrykach samych: w art. 12 skrót pełniejszej stylizacji, występującej gdzie indziej, także i w SV., w art. 19 i 74 charakterystyczne błędy terminali zam. criminali i Ex divisione zam. De divisione, wreszcie w art. 86 d-e dodany napis De famulis. Sama też rozbitka art. 86 jest tu przeprowadzona w odmiennym sposobie, aniżeli w bezpośrednio poprzednim wzorze i pochodnym odeń wprost tekście SV: nie na dwa artykuły, obejmujące człony a i b-e, jeno na trzy, z których pierwszy zawiera człon a, drugi b, a trzeci człony d-e, z opuszczonym członem c. Tutaj wreszcie przyjąć trzeba przeprowadzoną już zgoła nienaturalną zbitkę art. 6 i 7, jak ona później powtarza się zgodnie w D_2 i P_1. Czas powstania macierzy niniejszej ze względu na datę spisania pochodnego od niej tekstu D_2 cofnąć należy przed rok 1441.

Odliczając pewien zasób nowych odchyleń tekstowych i nieznaczne zmiany czy rozszerzenia w stylizacji rubryk, n. p. w art. 66 i 88, wreszcie niektóre, sobie tylko właściwe mylki w liczbowaniu, pochodny od tej macierzy kodeks D_2 nie przedstawia zresztą jakichkolwiek istotnych w stosunku do niej zmian indywidualnych. Wydatniej ujawniają się one w kodeksie P_1, częściowo skutkiem samorzutnych zmian tekstowych lub mylek w liczbowaniu, głównie zaś i przede wszystkim skutkiem równoczesnego zużytkowania tekstu, należącego do typu Pt_2, z którego przejęta została powtórka art. 58 w pełniejszej redakcji części początkowej, uzupełnienie brakującego członu c art. 86, dodanego tu po członach d-e, wreszcie bogaty zasób rubryk indywidualnych, bądź to połączonych z pierwotnymi rubrykami systematycznymi, bądź też wyłącznie w miejsce tych rubryk wstawionymi.

Dla wyczerpania rzeczy należy jeszcze rozważyć, skąd zaczerpnięte zostały uzupełnienia, dodatki i poprawki, przeważnie od późniejszych rąk pochodzące, jakie spotykamy we wszystkich trzech omówionych ostatnio kodeksach. Co do kodeksu SV, uzupełnienia i poprawki z końca XV w. przeważnie marginesowe, zmieniające

w części tekst jego pierwotny, w części zaś uzupełniające go co do artykułów pominiętych, oparte są niewątpliwie na tekście, należącym do typu St_1 Fl_1 Sk_2 D_4. Na ogólną cyfrę 50 tego rodzaju poprawek czy uzupełnień wykazać tu można po 14 zgodności z tekstami St_1 i D_4, a 28 z tekstem Fl_1, stamtąd pochodzi przeważna część wymienionych poprzednio głos językowych[103]), a są nawet dwie zgodności wyłączne z samym tylko St_1 i D_4. Z innymi rękopisami pokrywają się one już w znacznie mniejszym stopniu a i wtedy przeważnie za pośrednictwem tamtych tekstów. Zdaje się, że podstawą poprawek był mianowicie tekst D_4 lub inny nieznany, najbliżej mu pokrewny; zdarzają się bowiem wypadki, gdzie poprawka nie wykazuje zgodności z St_1, natomiast pokrywa się z D_4: tak w art. 40 co do dodatku dwu wyrazów objaśniających.

Są jednak poważne wskazówki, że niezależnie od tamtego działał tu jeszcze częściowo wpływ innego kodeksu. W art. 9 dodaje uzupełniacz do pewnego ustępu w tekście pierwotnym słowa: tam ad lucrandum quam ad perdendum; ze wszystkich dochowanych po dziś dzień kodeksów znamienne .to uzupełnienie mieści się tylko w tekście St_2. I drugi, niemniej charakterystyczny szczegół. Było niewątpliwie zamiarem uzupełniacza dodać na marginesie w pełnym brzmieniu takie tylko artykuły, które w pierwotnym tekście SV były opuszczone, a które znalazł w tekstach użytych do kontroli. Takim sposobem znalazły się tu uzupełnienia art. 12, 14, 34 i 40, których w istocie nie dostaje w SV. Zadziwia wobec tego, że w szeregu uzupełnień znajduje się ponadto jeszcze art. 105, mimo że artykuł ten na właściwym miejscu, t. j. przy końcu części podającej OW., zamieszczony jest w tekście pierwotnym; zastanawia również, że to uzupełnienie podane jest nie w miejscu odpowiednim, gdzie ten artykuł pospolicie występuje, jeno w początkowym dziale rękopisu, zaraz po uzupełnionym art. 14, jakoby art. 15. Widocznie za podstawę uzupełnienia służył jakiś rękopis, który artykuł ten podawał również zaraz po art. 14; uzupełniacz nie znalazłszy go tu w SV i nie opatrzywszy się że mieści się on w części dalszej, poczytał go widocznie za opuszczony i skutkiem tego dopisał na marginesie jako uzupełnienie. Otóż jest rzeczą uwagi godną, że z wszystkich znanych nam kodeksów, znowuż jedyny tekst St_2 podaje art. 105 w dwu różnych miejscach, raz jako art. 49 swojego układu, a drugi raz w części jeszcze bliższej, jako swój art. 15, tj. na tym samym miejscu, na którym w SV umieszczone zostało uzupełnienie marginesowe tego artykułu. Dla ści-

[103]) Por. str. 99.

słości zaznaczyć należy, że pod względem tekstowym uzupełnienie to pokrywa się raczej z typem St_1 D_4 aniżeli z St_2; być może zatem, że uzupełniacz z wzoru St_2 zaczerpnął tylko wskazówkę, gdzie umieścić dodatek, a co do tekstu oparł się na tamtym głównym swoim wzorze. W każdym razie i ten szczegół, łącznie z omówionym poprzednio, zaświadcza wyraźnie, że poza wzorem D_4 pewien wpływ na uzupełnienia wywarł także kodeks St_2 lub inny do tego typu należący, po dziś dzień niedochowany rękopis.

W przeciwieństwie do kodeksu D_2, który oparł się na swoim bezpośrednim wzorze i nie kontrolował go innymi tekstami, pisarz kodeksu P_1 poddał sam przepisany przez siebie tekst dodatkowej rewizji na podstawie innego rękopisu i stosownie do zachodzących w nim odmian przeprowadził w nim pewną ilość poprawek przez skreślenia, dopiski marginesowe i t.p. Pytanie, jakiego tekstu użył do rewizji, da się rozwiązać całkiem dokładnie, jeśli uwzględnimy związki odmiankowe, w jakich występują jego poprawki. Dziesięć tego rodzaju poprawek łączy się tu w związki: 1 Cz. Kr B_4 St_2, 2 Pt_1 Kr. Fl_2 B_4, 1 Pt_1 Kr Fl_2, 1 Pt_1 O_2 Kr., 1 Kr. Fl_1, 3 Kr. 1 St_2. Z wyjątkiem ostatniego, jedynego, wszystkie wykazują łączność z typem Kr., z innymi tekstami grupy 2 powtarzają się wprawdzie także pewne związki, ale bez wyjątku w mniejszej już tylko ilości, i zawsze tylko przy równoczesnym związku z Kr. W trzech wypadkach zachodzi wreszcie wyłączny tylko związek z Kr.; a nie można przesądzać, czy także jedyny związek wyłączny z St_2 nie jest reminiscencją zgodności z typem Kr., niegdyś tutaj istniejącej, a zatartej obecnie przez indywidualne odchylenie dzisiejszego przedstawiciela tego typu. Są zaś w szeregu zaczerpniętych stąd poprawek rzeczy pierwszorzędnie ważne, jako to, w art. 40 skutkiem dodatku non zmiana wyrażonej myśli, podobnież w art. 71 zmiana znaczenia skutkiem wstawki innego wyrazu, w art. 74 znana nam wstawka: non obstante qualibet diuturnitate, właściwa tekstom pierwszego odgałęzienia grupy 2, w art. 99 charakterystyczny dodatek dwu wyrazów objaśniających, w art. 101 znowuż zmiana rzeczowa przez wstawienie pojęciowo wprost przeciwnego wyrazu immanitatem zam. levitatem. Zdaje się, że na ogół pisarz przy poprawkach tych miał zwróconą uwagę, tylko na różnice ważniejsze, przede wszystkim rzeczowe; stąd ilość poprawek stosunkowo nieznaczna, niewyczerpująca zgoła bogatego zasobu odmianek typu Kr., a pośród nich głównie takie, które wpływają na zmianę treści postanowień statutowych.

Jest tu poza tym kilka innych jeszcze poprawek późniejszego pochodzenia, razem pięć. Nie pokrywają się one już ani z Kr., ani z jakimkolwiek tekstem grup poprzednich. Dla niektórych, w łącznej ilości trzech, znaleźć można odpowiedniki w późniejszych tekstach ZG-go jak w B_1 Pt_2 St_1 P_2 Sk_1 Sk_2 D_4, jednakże żaden z nich nie może tu być poczytany za wzór, na którym oparł się uzupełniacz; w dwu bowiem pozostałych wypadkach zawodzą i te związki. Za to we wszystkich pięciu razach poprawki te pokrywają się z typem Sn_1 Sn_2 Ł. Są zaś pośród nich tak znamienne, jak: w art. 20 uzupełniona konstrukcja zdania z wstawionym dodatkiem że rycerstwo ma być pozywane pozwami piśmiennymi (milites per litteras), albo w art. 32 rzeczowo obojętna ale formalnie bardzo znamienna zmiana: negabat zam. diffitebatur. Nie można wobec tego wątpić, że za podstawę tych poprawek posłużył jeden z najstarszych druków statutowych, i że poprawki same pochodzić mogą dopiero z końca XV lub początków XVI w.; nie da się tylko rozstrzygnąć, który z tych druków był tu rzeczywistym wzorem, gdyż zgodność odnosi się do wszystkich trzech bez wyjątku. Przyjmujemy na domysł wpływ najstarszego z nich Sn_1.

Inny charakter przedstawia grupa „dopełnień", podanych w obu kodeksach D_2 i P_1 nie przy samym tekście statutowym, ani nawet nie bezpośrednio po jego ukończeniu, jeno dopiero w dalszym ciągu rękopisów, po zamieszczonym tu całkowitym tekście statutu warckiego, i to bez żadnego odeń wyróżnienia czy oddzielenia, jakoby dalszy ciąg tego ostatniego zabytku. Już sama ta forma, w jakiej dopełnienia te występują tutaj, wskazuje, że nie są one indywidualnym dodatkiem któregokolwiek z obu pisarzy, zwłaszcza zaś pisarza starszego z tych kodeksów D_2; wtedy bowiem należałoby przyjąć, że przeszły one stamtąd bezpośrednio w takim właśnie kształcie, do młodszego tekstu P_1; rzecz niedopuszczalna z tego znowuż względu, że o bezpośrednim pochodzeniu P_1 z D_2 nie może być mowy. Jednolity przejątek w obu tych kodeksach da się zatem wytłumaczyć tylko przypuszczeniem, że dopełnienia te zawarte już były w wspólnej ich macierzy N, z której one pochodzą bezpośrednio. Stwierdzają ten wniosek dalsze jeszcze momenty; więc najpierw, że — odliczając jedno uzupełnienie w P_1 — zasób tych dopełnień jest w obu kodeksach ten sam, t. j. obejmuje ich 28 wzgl. 29, że we wszystkich wypadkach dotyczy tych samych artykułów, że kolejność ich jest obustronnie ta sama, że wreszcie nawet tam, gdzie dopełnienia występują w kształcie zdefektowanym, taki sam defekt powtarza się w obu kodeksach.

Wspólność wzoru, za który tu uznać trzeba najbliższą ich macierz, rzuca się tu w oczy na każdym kroku.

W przeważnej mierze dopełnienia te odnoszą się do OP-go; takich, które dotyczą OW-go, jest właściwie tylko dwa; uzupełniają one jedyne dwa brakujące tu art. 14 i 34. Z pewnymi zastrzeżeniami zaliczyć tu można jeszcze dopełnienie art. 17, w zasadzie zbędne, gdyż artykuł ten zawarty jest już w tekście pierwotnym. Przedostało się ono tutaj niewątpliwie z tego powodu, że artykuł ten powtarza się także w OP-im, czym uwiedziony kopista, nie znalazłszy go w miejscu, odpowiadającym powtórce, poczytał go w pierwszej chwili za opuszczony; opatrzył się jednak zaraz w trakcie przepisywania i dla tego urwał go zaraz w początkowej części, w środku rozpoczętego zdania. W takim zdefektowanym kształcie, jaki przybrał widocznie już w samej macierzy N, przeszedł ten artykuł, jako tors, do obu kodeksów D_2 i P_1. Pytanie, z jakiego wzoru macierz owa zaczerpnęła rzeczone dopełnienia, da się, ze względu na zaznaczone okoliczności, rozwiązać w pełni dopiero przy rozbiórce OP-go. Wszelako już nawet rozpatrzenie właściwości tekstowych tych niewielu dopełnień, które odnoszą się do OW-go rzuca jasny snop światła na niniejsze zagadnienie. Na ogół 15 odmianek, jakich tu doliczyć się można, z których 5 dotyczy tylko wyłącznych zgodności między D_2 i P_1, w pozostałych 10, o ile je porównamy z tekstami wcześniejszymi, ujawnia się najczęściej zgodność z typem Pt_1 Kr., jak wiadomo, w obu tych przedstawicielach najbliżej z sobą spokrewnionym, z pewną przewagą na rzecz typu Pt_1, z którym zgodność występuje w 7, natomiast z Kr. tylko w 6 wypadkach. Ilość związków z innymi tekstami jest mniejszą, o ile zaś związki takie występują, to tylko przy równoczesnej zgodności z Pt_1 lub Kr., albo też z obojgiem naraz. Szczegóły te wskazują, że wzoru dopełnień niniejszych szukać należy przede wszystkim w typie Pt_1.

5. Grupa B_1 Pt_2 VB.

Dwa główne rękopisy tutaj należące, B_1 i Pt_2, są zachowane w całości, a i tekst OW-go, jaki podają w UW-im II, jest prawie zupełny, brakuje w nich bowiem tylko: w drugim jednego artykułu, a w pierwszym jednego tylko członu artykułu. Kodeks B_1 z r. 1444 co do poprawności tekstu przedstawia wartość średnią. Myłki pisarskie zdarzają się tu niejednokrotnie, zwłaszcza w literach lub formach wyrazowych, n. p. causu zam. casu, duxat zam. dumtaxat, mutulacione zam. mutilacione i tp.; spotykamy także

od czasu do czasu powtórki tych samych wyrazów. Niektóre mylki, opatrzywszy się co do nich, poprawia zresztą sam pisarz, bądź to przez skreślenie wyrazów błędnych i dopisanie poprawnej lekcji na marginesie, bądź to przez uzupełnienia marginesowe opuszczonych słów lub dłuższych nawet ustępów. Stosunkowo najwięcej zarzutów, jak niżej okaże się dokładniej, skierować tu można przeciw stylizacji rubryk i gmatwaninie w liczbowaniu artykułów. Jak kilku kopistów poprzednich, tak też i ten dość często zastosowuje przegłos brzmienia e na a, n. p. admittande, comparante, indampnem, existantibus. Również spotkamy tu czasem lekcje alternatywne, o ile pewne miejsce trudne było do odczytania, n. p. w art. 71 peterit vel poterint. Zjawia się także zmiana imion w prejudykatach, tak w art. 54 Franciscus i Martinus zam. Laurencius, albo też zmiana pewnych pozycyj cyfrowych, jak w art. 87 XI. zam. VI scotos. Gdzieniegdzie wreszcie do łacińskich wyrazów tekstu kopista dodaje glosy polskie, tak w art. 102: litem contestare alias odpowedzecz, i zaraz dalej: litis contestacio alias odpowedz. Osobną właściwość niniejszej kopii stanowi przydatek słówka etc przy końcu każdego niemal artykułu, mimo że zresztą sam tekst statutowy podany jest w pełnym brzmieniu, bez żadnych skróceń. Poprawek czy uzupełnień z późniejszej pochodnych ręki, manuskrypt ten nie zawiera.

Nieco wyżej od poprzedniego co do poprawności tekstu, zwłaszcza także co do liczbowania artykułów, stoi kodeks Pt_2 z r. 1449, choć i on nie jest wolny od błędów co do form wyrazowych, a nawet literowych, n. p. rarcore, erestati, sencia zam sentencia i tp.; występują tu także dość często powtórki tych samych wyrazów. Niektóre błędy poprawia sam pisarz, przez przerobienie odnośnych liter, czasem przez skreślenie niepotrzebnych lub błędnych wyrazów i stosowne dopiski na marginesach. Z odmiennej, późniejszej ręki, z drugiej połowy w. XV pochodzą tu dwa dopiski marginesowe przy art. 100: jeden podaje nową, obok dawniejszej, rubrykę artykułu; drugi, w tekście samym, w ustępie: licet ad principem noticia... non fuerit deducta, umieściwszy przy principem odnośnik, uzupełnia rzecz na marginesie dodatkiem: aut iudicem. Uzupełnienia te są samorzutne, nie dadzą się wyprowadzić z jakiegokolwiek znanego nam kodeksu jako wzoru.

Kodeks VB z r. 1454 podaje tylko nieznaczną ilość wybranych artykułów ustawodawstwa Kazimierzowskiego; na OW. przypada ich wszystkiego 7, albo raczej 6, gdyż jeden artykuł jest tu zamieszczony w rozbiciu na dwa artykuły: tj. art. 37a. 43a. 43b.

61. 72. 94. 104. Szczególnych właściwości, jako okaz rękopiśmienny, poza zwykłymi, w przeciętnej mierze występującymi mylkami pisarza, kodeks ten nie przedstawia.

Wszystkie trzy kodeksy należą do typu ZG-go. Nie można co do tego mieć wątpliwości nie tylko co do B_1 i Pt_2, które podają w całości materiał wyłącznie do tego zwodu należący, ale także i co do VB., mimo że przekazał nam tylko wyimki stamtąd zaczerpnięte. Poza wspomnianymi 6 wzgl. 7 artykułami OW-go mieści on bowiem jeszcze tylko 4 wzgl. 5 artykułów OP-go, (jeden w rozbiciu na dwa artykuły), wyłącznie tylko z grupy tych, które wciągnięte zostały do ZG-go. Także pełna summa, która artykuły owe w kodeksie tym poprzedza, jest summą do ZG, jak w innych rękopisach, zwód ten podających. Wreszcie, co najważniejsza, i co rzecz ostatecznie rozstrzyga, właściwości tekstowe uwzględnionych artykułów odpowiadają w pełni właściwościom redakcji w ZG-ym przeprowadzonej, wyróżniają się natomiast w wielu względach, znamionujących teksty wyodrębnionych lub wyosobnionych redakcyj pełnych OW-go i OP-go.

Ogólna ilość odmianek grupowych, jakie, prócz ściśle indywidualnych kodeksy te wykazują w porównaniu z tekstem O_1 przedstawia się jak następuje: B_1 liczy ich 1093, Pt_2 1170. VB w kilku podanych przez siebie artykułach ma ich 88, co przy stosunkowym obliczeniu daje cyfrę 1318, jak się zdaje, cokolwiek za wysoką, spowodowaną snać tym, że w owych kilku artykułach nagromadziła się przypadkowo znaczniejsza ponad przeciętną miarę ilość odmianek; z przyczyn, które poniżej omówimy dokładniej, stosunkową cyfrę odmianek tego kodeksu trzeba będzie zbliżyć do cyfry odmianek Pt_2 tj. nie całych 1200. W każdym razie suma występujących w każdym z tych trzech kodeksów odmianek jest wyższą, po części nawet znacznie wyższą od tej, jaką wykazują kodeksy grup poprzednich, niewyłączając tu nawet grupy 4, bezpośrednio przedtem omówionej; świadectwo w tym stosunkowo znaczniejszego oddalenia kodeksów niniejszych od tekstu O_1. W takim samym mniej więcej stosunku zmniejsza się też ilość wspólnych z nim błędów. B_1 wykazuje ich już tylko 16, Pt_2 18, VB w przekazanych artykułach 1, co w stosunkowym, oczywiście niedokładnym obliczeniu, daje zbliżoną do tamtych cyfrę 15.

Pomiędzy samymi kodeksami niniejszej grupy ujawnia się znowuż najdalej sięgające pokrewieństwo tekstowe. Żeby na razie wyłączyć z rachuby fragmentaryczny tekst VB., wystarczy, co do obu pozostałych B_1 Pt_2 stwierdzić, że zachodzi między nimi zgod-

ność w 855 odmiankach; jest to odnośnie do B_1 zwyż 78, a odnośnie do Pt_2 zwyż 73, odsetek ogółu odmianek grupowych, jakie w kodeksach tych występują. Z żadnym z tekstów należących do grup poprzednich wykładnik zgodności któregokolwiek z obu tych kodeksów nie dosięga tak wysokiej granicy; w przeważnej części jest on znacznie niższy.

Stosunkowo najwyższym jest on w odniesieniu do tekstów grupy 4. Ilość zgodności B_1 z SV wynosi 647, z D_2 585, z P_1 583, z O_2 440 stos. 570. A znowuż Pt_2 wykazuje zgodności z SV 597, z D_2 532, z P_1 555, z O_2 405 stos. 531, wreszcie VB z SV 43 stos. 644, z D_2 38 stos. 569, z P_1 42 stos. 629, z O_2 32 stos. 544. Oczywisty stąd wniosek, że znowuż grupa niniejsza jako całość, ze wszystkich grup poprzednich zbliżona jest stosunkowo najbardziej do grupy 4, przede wszystkim zaś do najstarszego jej przedstawiciela, typu SV. Zgodność sięga tak daleko, że sam napis ogólny nad całym tekstem statutowym, jaki podaje B_1, pokrywa się dosłownie z takimże napisem SV. Dokładniejsze jeszcze oświetlenie sprawy przyniesie zestawienie całych związków grupy 4 z tekstami niniejszymi, przy użyciu, ze względu na poważniejsze defekty O_2, skombinowanej metody stosunkowania, przez odpowiednie zwiększenie związków wyższorzędnych, przy równoczesnym zmniejszaniu związków niższorzędnych[104]). Biorąc tu najpierw za podstawę porównań takie wypadki, w których oba główne teksty grupy niniejszej, B_1 i Pt_2 są w odmiankach zgodne między sobą, stwierdzimy przede wszystkim połączenie ich z pełnym związkiem tamtej grupy SV D_2 P_1 O_2 w 276 stos. 357 wypadkach. Poza tym łączy się B_1 i Pt_2 z licznymi związkami częściowymi, w których występuje SV, jako to: SV D_2 P_1 140 stos. 59, SV D_2 O_2 21 stos. 33, SV D_2 25 stos. 13, SV P_1 O_2 5 stos. 10, SV P_1 6 stos. 1, SV O_2 26 stos. 31, wreszcie z samym SV 32 stos. 27 razy. Łącznie tedy połączenia z związkami częściowymi o występującym SV dają cyfrę 255 stos. 174. Jest także pokaźniejsza ilość połączeń z takimi związkami częściowymi, w których, w braku SV występuje bliższy mu, do starszego typu grupy 4 należący tekst O_2; tak: z O_2 D_2 P_1 11 stos. 14, z O_2 P_1 9 stos. 11, wreszcie z samym O_2 16 stos. 19 razy; łącznie tedy 36, stos. 44 razy. Zestawiając wszystkie trzy pozycje ogólne otrzymamy tedy pomiędzy związkiem B_1 Pt_2 a pełnymi lub takimi częściowymi związkami grupy 4, w których występują przedstawiciele starszego jej typu tj. przede wszystkim SV, a obok niego też O_2, sumę połączeń, dochodzącą do cyfry 567

[104]) Por. str. 45 n.

stos. 575. Trzeba zaś dodać, że przyczynę jawienia się związków częściowych odnieść należy w przeważnej części do odchyleń indywidualnych tego czy owego kodeksu w stosunku do wspólnej odmianki, właściwej kodeksom pozostałym; gdyby nie one, ilość połączeń ze związkiem pełnym grupy 4 byłaby niewątpliwie znacznie wyższą od tej, jaką wskazano w pozycji pierwszej, pewno zbliżona bardzo do podanej przed chwilą końcowej sumy wszystkich trzech pozycyj.

Przeważna część zgodności związku B_1 Pt_2 z młodszym typem grupy 4 D_2 P_1 zapośredniczona jest, jak wynika z poprzednich zestawień, przez starszy typ SV. O_2 Samoistnych połączeń z D_2 P_1, bez takiego pośrednictwa, jest stosunkowo bardzo niewiele: z D_2 P_1 7 stos. 4, z samym P_1 41 stos. 39. Wszystkiego razem 48 stos. 43 połączeń tego rodzaju, wobec sześciu bez mała setek zgodności z związkami mieszczącymi w sobie SV i O_2. Gdyby nawet poprzestać na samym tylko zestosunkowaniu podanych cyfr, ujawni się jaskrawo podrzędny charakter tych połączeń. Ale trzeba tu ponadto uwzględnić inny jeszcze szczegół. W połączeniach owych główna rola przypada tekstowi P_1. Z s a m y m t y l k o tym tekstem łączą się B_1 Pt_2 około półsta razy; poza tym, w obliczeniu stosunkowym pozostają jeszcze tylko 4 wypadki zgodności zarówno z P_1 jak i D_2; związku z samym D_2 nie ma ani jednego. Zjawisko to jest zastanawiającym, jeśli przypomnimy wykazane na miejscu poprzednim najściślejsze, genetycznie uzasadnione pokrewieństwo tekstów D_2 i P_1[105]). W świetle tamtych wywodów należałoby tu oczekiwać, jeżeli nie we wszystkich, to przynajmniej w przeważającej części wypadków, połączenia B_1 Pt_2 z pełnym związkiem. D_2 P_1. Stanowcza przewaga i niemal wyłączna rola samego tylko tekstu P_1 w tych połączeniach musi tedy wypływać z jakichś przyczyn szczególnych. Gdzie ich szukać, tłumaczą spostrzeżenia przy innej sposobności ustalone[106]). Widzieliśmy, że kopista P_1, prócz właściwego, bezpośredniego wzoru swego, należącego do grupy 4, posługiwał się ponadto jeszcze dodatkowo tekstem, należącym do typu Pt_2 i przejmował z niego pewne właściwości. Dało się mianowicie stwierdzić, że przejął zeń dwa w bezpośrednim wzorze swoim niedostające lub inaczej stylizowane artykuły, jak niemniej, że przejął zeń bogaty szereg rubryk indywidualnych. W związku z tym stwierdzić będzie można, że także w różnych miejscach tekstu, przepisywanego z głównego wzoru, wstawiał lekcje, zaczerpnięte

[105]) Por. str. 102.
[106]) Por. str. 121.

z typu Pt_2, przez co zarazem wytłumaczy się stosunkowo znaczniejsza ilość zgodności tekstów B_1 P_2 z P_1, bez równoczesnego połączenia z D_2. W takim oświetleniu rzeczy trzeba będzie związki B_1 Pt_2 P_1 uznać za zjawisko wtórne, i, dochodząc normalnej genezy tekstów, poczytać je właściwie, w znacznej przynajmniej części, za związki wyłączne między B_1 a Pt_2, przez wsteczne dopiero oddziaływanie ostatniego z tych tekstów rozwinięte w pełniejszy związek B_1 Pt_2 P_1. Znikająca ilość kilku zaledwie Związków z D_2 P_1, które nie dadzą się już wytłumaczyć w tym sposobie, objaśni się snadno odchyleniami indywidualnymi tekstów SV. O_2 od typu grupy 4, zachowanego tu wyjątkowo wierniej w młodszym typie D_2 P_1. W ślad za czym ogólną ilość zgodności z pierwowzorem grupy 4 trzeba będzie podnieść do cyfry 574, stos. 579.

Stwierdzone w ten sposób najbliższe pokrewieństwo B_1 Pt_2 z starszym typem grupy 4 nie ujawnia się jednak, w znacznej części, w wyłącznych z nim zgodnościach tekstowych. Bardzo często występują tu równorzędnie także zgodności z tekstami grup poprzednich, przede wszystkim z drugim odgałęzieniem grupy 2 Cz. Pt_1 St_2, tudzież z grupą 3 J_2 B_2 O_3 D_3. W samych połączeniach z pełnym związkiem SV D_2 P_1 O_2 zgodność taka zachodzi w 208 stos. 272 wypadkach, a znowuż w połączeniach z częściowymi związkami grupy 4 w 192 stos. 132 wypadkach, razem w 400 stos. 404 wypadkach; t. z. zwyż $^2/_3$ części wykazanych związków nie są wyłączne. Gdyby tylko na tych połączeniach opierać wnioski, zagadnienie co do genezy tekstów grupy niniejszej musiałoby stanąć pod znakiem zapytania; równie zasadnie bowiem możnaby tu mówić także o ścisłym pokrewieństwie z tamtymi grupami wcześniejszymi i od nich wywodzić pochodzenie grupy niniejszej. Rozstrzygnięcie wątpliwości przynosi dopiero okoliczność, że poza tamtymi połączeniami jest jeszcze liczny poczet takich, które — uwzględniając wszystkie grupy poprzednie — zachodzą wyłącznie pomiędzy grupą 4 a niniejszą. Między B_1 Pt_2 a pełnym związkiem SV D_2 P_1 O_2 jest takich połączeń 68 stos. 85, a między B_1 Pt_2 i częściowymi związkami grupy 4: 107 stos. 90, razem tedy 175. Dopiero te połączenia rozstrzygają rzecz w sposób ścisły i stanowczy; świadczą one, że grupa niniejsza w genetycznym związku łączyć się może tylko z grupą 4, a zarazem tłumaczą, że zgodności tekstowe z wspomnianymi grupami wcześniejszymi są tylko zapośredniczone przez grupę 4, co zresztą pokrywa się z wywodami naszymi dawniejszymi, z których okazało się, że znowuż grupa ta oparła się na wzorach, łączących właściwości drugiego odgałęzienia grupy 2 oraz grupy 3.

Do podobnych wyników doprowadzi nas także rozbiór tych właściwości tekstowych, jakie znowuż, w wzajemnym odchyleniu od siebie, wykazują z osobna oba główne teksty grupy niniejszej, czy to sam B_1 czy też sam Pt_2. Na ogół 238 odmianek grupowych, w których tekst B_1 nie zgadza się z Pt_2, łączy się on z pełnym związkiem grupy 4 SV D_2 P_1 O_2 43 stos. 56 razy, a z częściowymi związkami tejże grupy z występującym SV lub O_2 92 stos. 89 razy, łącznie tedy 132 stos. 145 razy. Na szczególną uwagę zasługuje tu cyfra połączeń z młodszym typem grupy 4, na ogół bardzo niska: z związkiem D_2 P_1 łączy się on 5 razy, są nawet połączenia z samym D_2 w liczbie 8 stos. 7, wreszcie z samym P_1 8 stos. 5. Ten ostatni związek ma tu zatem bardzo niski wykładnik w porównaniu z tym, jaki przytoczyliśmy powyżej odnośnie do połączeń obu kodeksów B_1 Pt_2 z tekstem P_1, a tłumaczy się właśnie tym, że nie wchodzi tu w rachubę tekst Pt_2, oddziaływujący wstecznie na P_1. Na ogół zaś także i niniejsze związki z samym tylko typem D_2 P_1 trzeba będzie, jeżeli nie w całości, to przynajmniej w przeważnej części objaśnić indywidualnymi odchyleniami SV czy O_2, odbiegającymi tu od typu grupy 4, zachowanymi dokładniej w typie D_2 P_1. W takim razie łączna suma związków z typem grupy 4 urośnie do cyfry 153 stos. 162; w zestosunkowaniu z ogólną cyfrą odmianek samego B_1 da ona znowuż ok. $^2/_3$ całości. Z tej cyfry ogólnej na takie połączenia, które ponadto wykazują zgodność z tekstami grup wcześniejszych Cz. Pt_1 St_2 i J_2 B_2 O_3 D_3 przypada 66 stos. 68; reszta, tj. 87 stos. 94 to związki, w których B_1 Pt_2 ze wszystkich grup poprzednich łączą się wyłącznie z typem grupy 4.

Nieinaczej w zasadzie przedstawiają się rzeczy co do tekstu Pt_2. Ogólna ilość odmianek, w których tekst ten, w odchyleniu od B_1 łączy się z innymi tekstami, wynosi 317. Z tego z pełnym związkiem SV D_2 P_1 O_2 wykazuje zgodność w 16 stos. 23 wypadkach. Z związkami częściowymi tejże grupy, w których występują bądź SV, bądź O_2, bądź oba razem, zgodności takich doliczymy się 85 stos. 62. Są ponadto połączenia z młodszym tylko typem tejże grupy, więc: 7 z D_2 P_1, 2 z samym D_2, 16 z samym P_1. Znowuż zastanawia tu przewaga połączeń z P_1, którą co do 16 związków wyłącznych trzeba będzie, jak poprzednio, objaśnić wstecznym oddziaływaniem tekstu Pt_2 na P_1; związki w których występuje także D_2, odniesiemy znowuż do wspólnego wzoru grupy 4, zachowanego tym razem wierniej w typie młodszym, przy równoczesnych odchyleniach indywidualnych przedstawicieli typu starszego SV i O_2; razem doliczymy się ich wszystkiego 9. Ogólna suma połączeń samego Pt_2

z pełnymi lub częściowymi związkami grupy 4 wyniesie tedy 110 stos. 94. W zestawieniu z podaną na wstępie łączną suma odmianek, w których występuje ten tekst bez równoczesnej zgodności z B_1, będzie to już zaledwie około $^1/_3$ część. Z tego na połączenia takie, które wykazują zarazem zgodność z typem Cz. Pt_1 St_2 i J_2 B_2 O_3 D_3 przypada cyfra 45; reszta, tj. 65 stos. 49 jest wykładnikiem takich połączeń, w których ze wszystkich grup poprzednich występują wyłącznie związki grupy 4.

Zestawiając wszystkie pozycje zgodności czy to pełnego związku B_1 Pt_2 czy też poszczególnych jego przedstawicieli z osobna B_1 lub z osobna Pt_2, z pełnymi lub częściowymi związkami typu SV D_2 P_1 O_2, otrzymamy tedy łączną sumę 837 stos. 835 pozycyj. Trzeba zaś dodać, że wypadki, w których w związku występuje sam tylko tekst B_1 lub sam tekst Pt_2, są najczęściej wypływem indywidualnego odchylenia drugostronnego kodeksu od typowego tekstu, przyjętego wierniej przez kodeks pozostały, tak że wszystkie te pozycje przy dochodzeniu genetycznym dadzą się zestawić na równi ze sobą, Można tedy powiedzieć ogólnie, że typ B_1 Pt_2 pokrywa się z typem SV D_2 P_1 O_2 w bezmała półdziewiąta sta odmiankach tekstowych. Ta niezwykle wysoka cyfra zgodności jest miarą najściślejszego pokrewieństwa obu typów między sobą. Znaczenie jej uwypukli się jeszcze bardziej, jeśli uwzględnimy, że z całej tej sumy tylko 511 stos. 517 przypada na równoczesne zgodności z drugim odgałęzieniem grupy 2 i z grupą 3, cała zaś reszta, tj. 326 stos. 318 dotyczy wypadków, w których typ B_1 Pt_2 ze wszystkich grup poprzednich wykazuje zgodność z samym tylko typem SV. D_2 P_1 O_2. Jemu to widocznie, a przede wszystkim obu przedstawicielom starszej jego odmiany Sv. O_2 przypada główna rola w procesie genetycznym, i za ich jedynie pośrednictwem, nie zaś przez oddziaływanie bezpośrednie da się też wytłumaczyć związek z tekstami grup starszych 2 i 3.

Spostrzeżenia te nie przesądzają jeszcze o samej formule filiacyjnej. Jest rzeczą pewną, że nie da się tu ustawić formuła pochodzenia bezpośredniego. Nie tylko typ B_1 Pt_2 nie może być wzorem, z którego bezpośrednio dałby się wywieść typ SV D_2 Pt_1 O_2; sprzeciwia się takiemu przypuszczeniu młodszość dochowanych przedstawicieli typu B_1 Pt_2, i co ważniejsza, okoliczność, że typ ten, jak okaże się zaraz niżej, posiada bogaty zasób odrębnych właściwości tekstowych, jako też inne znamienne różnice, których nie odnajdziemy w tekstach grupy 4. Ale także i odwrotna filicja, wywodząca B_1 Pt_2 bezpośrednio z starszego typu grupy 4 czy od którego-

kolwiek z należących do niej tekstów, nie da się utrzymać. Bo i tu znowuż, mimo wykazane najliczniejsze zgodności, spotkamy bogaty zasób zmian tekstowych, niepowtarzających się w B_1 Pt_2, a co ważniejsza, sam już pierwotny wzór grupy 4 posiada lukę co do art. 14 i 34, które tutaj uwzględnione są w pełni, które zatem z wzoru zdefektowanego nie mogły się tutaj przedostać. Bliskie, ścisłe pokrewieństwo obu typów da się zatem wytłumaczyć tylko wspólnym ich pochodzeniem z niedochowanego po dziś dzień wzoru macierzystego N, z którego każdy z nich zaczerpnął bogaty szereg wykazanych poprzednio wspólnych właściwości tekstowych, indywidualnie później przekształcanych lub uzupełnianych; w ślad za czym, wzajemny ich stosunek do siebie przedstawi się jako siostrzany. Ów wzór macierzysty trzeba będzie wstawić jako człon pośredni pomiędzy starszą macierz N, łączącą w sobie właściwości drugiego odgałęzienia grupy 2 oraz grupy 3[107]), a tekst N, macierzysty dla wszystkich tekstów grupy 4[108]). Takim sposobem objaśnia się: z jednej strony bogaty zasób związków tekstowych między obu typami przy równoczesnej w wielu wypadkach zgodności z tekstem wspomnianych grup starszych, z drugiej zaś szereg odrębnych właściwości, jakimi w stosunku do siebie wyróżniają się oba typy. I dopiero ową macierz N poczytać będzie można za prototyp redakcji ZG-go, do którego oba bezpośrednio pochodne, po dziś dzień w kilku przedstawicielach dochowane typy (grupa 4 i 5) zbliżone są stosunkowo najbardziej.

Mimo to każdy z tych typów posiada już także bogaty zasób odrębnych właściwości tekstowych, wyciskających na nim piętno indywidualnie zróżnicowanych redakcyj. Omówiliśmy je poprzednio odnośnie do typu SV D_2 P_1 O_2. Nie inaczej przedstawia się rzecz także co do typu B_1 Pt_2. Poza wykazanymi wspólnościami z grupą 4, jest tu liczny jeszcze szereg zmian tekstowych, właściwych kodeksom typu niniejszego nie pokrywających się z tekstem tamtej grupy. Występują one albo w obu tych kodeksach wspólnie, albo przynajmniej w jednym z nich. Tego rodzaju zmian wykazuje pełny związek B_1 Pt_2 240 stos. 237. Doliczyć tu można jeszcze 41 stos. 39 związków B_1 Pt_2 P_1, które genetycznie są właściwie czystym związkiem B_1 Pt_2. Razem tedy doliczymy się tego rodzaju związków 281 stos. 276. Wszystkie dotyczą zmian, które są właściwością starszego przedstawiciela tego typu B_1 a powtarzają się w młodszym

[107]) Por. str. 85.
[108]) Por. str. 106 n.

jego przedstawicielu Pt_2. Żeby wyczerpać rzecz o właściwościach B_1, trzeba tu będzie dodać jeszcze 82 stos. 76 zmian tekstowych, występujących w samym tylko B_1 w odchyleniu od typu grupy 4. Na ogół suma wszystkich tego rodzaju zmian, zjawiających się w B_1, wynosi tedy 363 stos. 352. Nie ma podstawy do twierdzenia, że są to wszystko oryginalne przeróbki tego kodeksu czy chociażby samego typu, do którego on należy. Pewna bowiem ilość tych zmian pokrywa się z odmiankami, właściwymi także grupom starszym, przede wszystkim odgałęzieniu Cz. Pt_1 St_2 grupy 2, oraz grupie 3. Takich związków na wskazaną ostatnio cyfrę ogólną doliczyliśmy się 129 stos. 123. O ile w tym czy owym wypadku zgodność nie powstała samorzutnie — co w każdym razie może być tylko rzeczą wyjątkową — trzeba je będzie odnieść do przejątków z tamtych grup dawniejszych, oczywiście jednak nie bezpośrednio, jeno za pośrednictwem prototypu N, który widocznie mieścił w sobie jeszcze takie ich właściwości: z dalszym ponadto zastrzeżeniem, że nie przeszły one do najbliższego wzoru macierzystego grupy 4, jeno przedostały się wyłącznie do siostrzanego mu typu B_1. W każdym jednak razie, nawet po odliczeniu całkowitej cyfry tych związków, pozostanie przecież bogaty zasób 234 stos. 229 zmian, które zjawiają się po raz pierwszy w B_1, a w przeważnej części także w Pt_2 i przechodzą następnie do tekstów późniejszych. Po pierwszej warstwie zmian tekstowych, jak je przeprowadził prototyp N, jest to druga z rzędu warstwa osadowa tego rodzaju zmian, równoległa do podobnej warstwy macierzystego wzoru grupy 4, lubo odmienna od niej i innych szczegółów dotycząca.

Przeważna część tych zmian jest zarazem wspólna tekstowi Pt_2; jest pośród nich nawet 15 takich, które nie przedostały się już do żadych kodeksów późniejszych, t. z. są im wspólne wyłącznie. Dotyczą one bądź to pewnych dodanych wyrazów, bądź wstawek równoznaczników, bądź zmienionych form gramatycznych, bądź wreszcie, w licznych wypadkach, zmienionego szyku, czasem aż do siedmiu wyrazów. Wszystko wskazuje na to, że albo Pt_2 pochodzi bezpośrednio od B_1, albo że oba te kodeksy pochodzą od jakiegoś najbliższego wzoru, w którym zmiany te były już przeprowadzone i skutkiem tego przedostały się do nich obu. Którą z tych możliwości przyjąć, wykażą dalsze rozważania. O ile miałaby się ostać alternatywa druga, możnaby wyrazić domniemanie, że także w tych, stosunkowo mniej licznych wypadkach, w których zmiana pojawia się tylko w B_1, mieściła się ona już także w wspólnym dla obu tych kodeksów wzorze, a zginęła w Pt_2 tylko skutkiem

indywidualnego jego odchylenia. Przypuszczenie to okaże się tym bardziej zasadnym, że na ogół 34 stos. 30 wypadków tego rodzaju zmiany samego B_1 powtarzają się 33 stos. 29 razy w kodeksach późniejszych, owe zaś kodeksy późniejsze, jak wykaże dalszy rozbiór, oparły się na typie Pt_2, nie B_1.

Osobną nową grupę zmian tekstowych, niewykazującą żadnego związku z typem SV. D_2 P_1 O_2, a zarazem nie łączącą się z B_1, spotykamy w tekście Pt_2. Jest ich 211 stos. 207; można tu ponadto, ze względu na znane nam oddziaływanie wtórne, doliczyć także 16 związków Pt_2 P_1, które na pierwotną łączność z grupą 4 nie wskazują zgoła. Razem tedy wykażemy tego rodzaju zmian 227 stos. 223. Z tego 81 stos. 79 wykazuje zgodność z właściwościami tekstowymi grup starszych, znowuż przede wszystkim z odgałęzieniem Cz. Pt_1 St_2 grupy 2, oraz z grupą 3. Źródła zgodności musimy i tutaj szukać w przejątku z prototypu N, który zachował właściwości tamtych starszych grup, nieprzejęte następnie w macierzystym wzorze grupy 4, a zarazem takie, które w typie B_1 zginęły skutkiem odchyleń indywidualnych. Reszta, 146 stos. 144 zmian, to znowuż nowa warstwa osadowa przeróbek redakcyjnych, zapoczątkowana w samym typie Pt_2, przejęta w kodeksach późniejszych, które z typu tego wywodzą początek.

O b j ą t e k obu rozpatrywanych tu tekstów nie wykazuje żadnych prawie luk w porównaniu z normalnym OW-im II. Są tu mianowicie także art. 14 i 34, których niedostaje w macierzystym wzorze grupy 4, nie mówiąc już o art. 12 czy 40, opuszczonym w SV, lub art. 10, którego nie podaje O_2. Jedyne luki, jakie tu zachodzą, dotyczą członu a art. 86 w B_1, który jednak podany jest w Pt_2, oraz art. 83 w Pt_2, który znowuż zamieszczony jest w B_1. Już z tego zestawienia wypływa, że są to czysto indywidualne, z niedopatrzenia kopistów wynikłe opuszczenia zwłaszcza, że odliczając niewątpliwie także przypadkowe pominięcie członu a art. 86 w St_2, nie powtarzają się w jakimkolwiek innym kodeksie, wcześniejszym czy późniejszym. Wypływa stąd jednak ważny wniosek, że żaden z niniejszych dwu kodeksów nie może pochodzić bezpośrednio od drugiego; w takim razie bowiem nie wytłumaczylibyśmy, skąd zaczerpnął artykuł, brakujący w rzekomym jego wzorze. Oba muszą pochodzić z jakiegoś wzoru wspólnego o pełnej liczbie artykułów, z którego przepisując obaj kopiści opuścili ten czy ów artykuł w swoich odpisach.

Na szczególną uwagę zasługuje powtórka art. 65, zamieszczonego raz na właściwym, a drugi raz na przedostatnim miejscu OW-go, występująca w B_1, w tym samym zupełnie sposobie, jak ją

spotykamy we wszystkich tekstach grupy 4. Gdyby nie było innych, sam ten jeden, niezwykle znamienny szczegół wystarczyłby do stwierdzenia najbliższego pokrewieństwa między grupą 4 a niniejszą; wypływa z niego, że powtórka musiała się już mieścić w prototypie N, skąd przeszła do wzorów macierzystych obu tych grup. W Pt_2 nie spotykamy już tej powtórki: art. 65 podany tu tylko raz, na miejscu przypadającym mu według UW-go II. Szczegół ten nie wzrusza jednak poprzedniego wniosku. Typ Pt_2 na równi z B_1, jak wskazują rozpatrzone poprzednio, a wykażą i dalsze jeszcze momenty, pochodzi bezpośrednio z tego samego wzoru macierzystego, który miał tu powtórkę; tylko że jego kopista, jak trzeba przypuścić z konieczności, opatrzywszy się co do tego defektu, poprzestał na jednorazowym tylko zamieszczeniu artykułu, w miejscu wcześniejszym i dla niego właściwym, natknąwszy zaś nań po raz wtóry na miejscu dalszym, opuścił go tu świadomie i z umysłu.

Co do artykułowania materiału statutowego spotykamy w obu niniejszych kodeksach takie same rozbitki sześciu artykułów pierwotnie jednolitych, jak je podają także teksty grupy 4, i to na takie same części składowe, w takiej samej, jak tamże ilości. Zatem art. 28. 53. 57 i 78 rozbite są każdy na dwa artykuły, a art. 37 na cztery artykuły. Na dwa artykuły rozbity jest także w Pt_2 art. 86, i to w tym sposobie, że pierwszy z nich obejmuje człon a, a drugi człony b—e. W B_1 podany tu jest drugi tylko artykuł, obejmujący człony b—e, gdyż pierwszy, podający człon a, jak wspomnieliśmy, jest opuszczony; po uzupełnieniu luki otrzymamy taką samą jak w Pt_2 rozbitkę na dwa artykuły, z takim samym zestosunkowaniem członów. Przypominamy, że według tej samej normy przeprowadzona jest rozbitka art. 86 w starszych przedstawicielach grupy 4 SV i O_2: nowy dowód bliskiego pokrewieństwa niniejszego typu z starszym kształtem tamtej grupy, a zarazem świadectwo, że taka właśnie rozbitka, jak zresztą i rozbitka pięciu pozostałych artykułów przeprowadzona już była w prototypie N, skąd przeszła do macierzystych wzorów grupy 4 i 5.

Nowością jest tu rozbitka ostatniego z siódemki jednolitych pierwotnie artykułów, tj. art. 13. Oba kodeksy niniejsze rozbijają go na trzy artykuły, z których pierwszy obejmuje człon a do słowa pertractentur, drugi człony b—c do słowa habeatur, trzeci człony d—f do końcowego wyrazu puniatur. We wszystkich tekstach grupy 4 cały ten artykuł stanowi jeszcze całość jednolitą. Oczy-

wiście tedy rozbitki tej nie było jeszcze w prototypie N, przeprowadzono ją dopiero w pochodnym od niej wzorze macierzystym typów B_1 i Pt_2, z którego też przeszła do obu kodeksów. Zdaje się że jest to oryginalna robota kopisty rzeczonego wzoru macierzystego. Z rozbitką niniejszego artykułu spotkaliśmy się już wprawdzie także w niektórych tekstach grup poprzednich; jednakże wszędzie indziej występuje ona tu w odmiennym kształcie, a mianowicie w Pt_1 Kr i D_3 jako rozbitka na dwa artykuły, a w B_2 wprawdzie na trzy artykuły, jednakże w zgoła odmiennym zestosunkowaniu członów (a-b, c-d, e-f); żeby nie mówić już o tym, że w B_2 i D_3 powstała, jak się zdaje, przez wtórne oddziaływanie wzorów późniejszych. Tutaj przybiera ona nowy, samodzielny kształt, który potem już bądź to bez zmiany, bądź z pewnymi modyfikacjami w zestosunkowaniu członów powtarzać się będzie we wszystkich tekstach późniejszych.

Za to ściśle indywidualną, niniejszemu tylko typowi właściwą, zatem niepowtarzającą się nie tylko w 4, ale i jakiejkolwiek innej grupie jest rozbitka art. 43 na dwa artykuły, znowuż dalsze znamienne świadectwo najbliższego pokrewieństwa tekstów B_1 i Pt_2. Przeprowadzenie tej rozbitki, jako dalszej inowacji oryginalnej odnieść trzeba oczywiście do wspólnego obu tym kodeksom wzoru macierzystego.

Na szczególne podkreślenie zasługuje inna jeszcze wielce charakterystyczna zmiana, występująca poraz pierwszy w obu kodeksach niniejszych. Dotyczy ona art. 57, rozbitego tu, jak wspomnieliśmy, na dwa osobne artykuły, podobnie jak w tekstach grupy 4. O ile jednak w tamtych tekstach obie rozbite części podane są bezpośrednio po sobie w naturalym porządku jako art. 57a i 57b, o tyle tutaj w środek pomiędzy nie wsunięty jest najbliższy potem art. 58. tak że mamy tu do czynienia z przestawką art. 57b i 58. Przestawka jest zgoła nienaturalna, gdyż wpleciony w środek art. 58 o właściwości sądów w sprawach prawa niemieckiego rozdziela od siebie łączące się najściślej pod względem rzeczowym oba człony art. 57, dotyczące zajęcia bydła na szkodzie; z drugiej zaś strony sam przez obcy sobie treścią art. 57b rozdzielony zostaje od najbliższego potem art. 59, omawiającego również sprawę właściwości w sprawach prawa niemieckiego. Zmiana ta, skoro ją odnajdujemy zarówno w B_1 jak i Pt_2, przeprowadzona już została widocznie we wspólnym ich wzorze macierzystym, snać przez niedopatrzenie czy bałamuctwo kopisty; mimo jednak całą nienaturalność, przeszła następnie, bez żadnej poprawki, do wszystkich późniejszych kodeksów pochodnych.

W zasadzie, w obu tekstach grupy niniejszej, przeprowadzony jest system rubryk indywidualnych, nie bez pewnego jednak, częściowo daleko sięgającego zużytkowania układu rubryk systematycznych, jak go podają teksty grupy 2. i jak się one zachowały jeszcze w grupie 4. Ta ostatnia uwaga dotyczy zwłaszcza kodeksu Pt_2. Wierny przejątek rubryk układu systematycznego znajdujemy tu w art. 1. 2, 5. 10—12. 15. 20. 27. 38a. 28b. 33. 37a. 38: 42: 46: 61: 65: 73. 87. 93. 96; niewątpliwie do tego rzędu zaliczyć też będzie trzeba rubrykę art. 71 De ludo taxillorum zam. pospolitego w tekstach wcześniejszych De lusoribus taxillorum, choć i tamtą formę znajdziemy w kodeksie Pt_1. Uwagi godną jest rzeczą, że o ile w rubrykowaniu pomiędzy samymi tekstami podającymi układ rubryk systematycznych zachodzą pewne odchylenia, wersja Pt_2 zgadza się z wersją tekstów grupy 4; tak zgodnie z nimi art. 5 mieści napis De consuetudine zam. normalnego De constitucionibus, a w art. 12. znowuż w zgodzie z D_2 P_1 po słowach De iudicibus opuszczony pospolity gdzie indziej dodatek: palatinorum. Poza tym w kilku innych jeszcze wypadkach da się tu stwierdzić zużytkowanie układu rubryk systematycznych, tylko że już z pewnymi rozszerzeniami, t. j. przez dodanie do rubryki normalnej najczęściej jednego, wyjątkowo kilku słów objaśniających; tak w art.. 31. 32. 55. 56. 74. 98. 99. Wreszcie w trzech wypadkach rubryka, z tegoż układu wiernie przejęta połączona jest z dodaną na początku lub końcu rubryką indywidualną; tak w art. 44. 45. 105. Razem tedy mamy tu układ rubryk systematycznych zużytkowany 33 razy, o widocznym, stosunkowo najbliższym ich pokrewieństwie z stylizacją rubryk w tekstach grupy 4. Inne artykuły, z jednym wyjątkiem art. 104, który żadnym nie jest opatrzony napisem, snać skutkiem przeoczenia kopisty, posiadają rubryki indywidualne. Obliczając zjawiające się gdzieniegdzie zwykłe mylki pisarskie, jak w art. 29 opuszczone słowo rerum, w art. 49 kmethonibus zam. kmethonum, w art. 87 iudicium zam. iudicum, występują one w redakcji starannej i poprawnej, przeważnie ściśle streszczającej przepis statutowy, najczęściej ujęte w formułę De i t. d. zresztą czasem w kształt obszerniejszego zdania streszczającego, poczynającego się od Ut, Ubi albo Cum, n. p. art. 9: Ut domine aut virgines... habeant ipsis procuratorem, albo art. 14: Ubi iudex iudicare debet, albo art 79: Cum nobilis nobili plagam inflixerit i t. p. Podkreślić trzeba z osobna, że z trzech rubryk indywidualnych, które wyjątkowo przedostały się już do macierzystego wzoru N grupy 4, dwie odnajdujemy także w Pt_2 w art. 19 i 105, tę

ostatnią zresztą w połączeniu z rubryką układu systematycznego: nowe świadectwo ścisłego pokrewieństwa grupy niniejszej z poprzednią.

Co do rubryk kodeksu B_1 przypomnieć trzeba przede wszystkim, że w początkowej części, aż do art. 7 włącznie, są one podwójne: jedne pisane czarnym inkaustem, jak sam tekst statutowy, a drugie kreślone cynobrem; natomiast od art. 8 począwszy wszystkie pisane już są cynobrem; przy czym nie da się stwierdzić, żeby oba te rodzaje rubryk pochodziły z odmiennych rąk. Na wszelki wypadek rzecz ta wskazuje, że rubrykowanie artykułów rozbiło się tu na dwa osobne akty: jeden, początkowy, w którym kopista do wyróżnienia artykułów uważał za wystarczające użycie zwykłego inkaustu w napisach, i drugi, późniejszy, w którym do tego celu użył już napisów cynobrowych i to nie tylko w dalszej części swojego odpisu, począwszy od art. 8, ale ponadto, niejako dla ujednostajnienia, uzupełnił takimiż napisami część początkową aż do art. 7. Jest rzeczą obojętną, czy przyjmiemy, że ta zmiana dokonała się już w toku przepisywania tekstu, czy też dopiero później, po ukończeniu całej kopii, a w tym ostatnim wypadku, czy przeprowadzona została zaraz po ukończeniu, czy też może dopiero po upływie jakiegoś czasu. Tyle pewna, że wpłynęła ona stanowczo na odmienny charakter rubrykowania w obu tych stadiach: widocznie kopista zmienił metodę, jakiej się tu trzymał zrazu, i zastosował następnie inną, odbiegającą w wielu kierunkach od poprzedniej.

Z siedmiu artykułów początkowych jeden, t. j. 3, prócz napisu Capitulum tercium, nie ma właściwie żadnej rubryki inkaustowej. Z pozostałych sześciu trzy, t. j. art. 1. 2. i 5. w części, pisanej inkaustem, podają wierną reprodukcję układu rubryk systematycznych, a pokrywają się w całości z odnośnymi rubrykami tekstu Pt_2, który, jak widzieliśmy, w artykułach tych używa takich samych dosłownie napisów, z układu tego zaczerpniętych. W pozostałych trzech artykułach rubryki inkaustowe mają już charakter napisów indywidualnych. Z tych jeden. w art. 6 w krótkiej stylizacji: De sigillo, pokrywa się w całości z odnośną rubryką Pt_2; drugi, w art. 4, ujęty w obszerniejsze zdanie, zgadza się również dosłownie z pierwszą częścią zdania rubryki Pt_2, która jednak przydaje tu jeszcze pewien, w B_1 niezawarty dodatek końcowy; jedynie tylko rubryka art. 7 De scultetis jest stylizowana odmiennie od Pt_2, który ma tu obszerniejszą, choć zresztą myślowo pokrewną redakcję: De transitu scultetorum ad expedicionem. Zatem: na sześć artykułów rubrykowanych pięć pokrywa się w całości lub przynajmniej w przeważnej

części z Pt_2 co do stylizacji napisów, znowuż dowód bliskiego pokrewieństwa obu kodeksów i pochodzenia ich od wspólnego wzoru.

Inaczej przedstawia się rzecz co do rubryk cynobrowych. Bez wzorów niemal w tekstach grup poprzednich, bez naśladownictwa w kodeksach późniejszych, są one widocznie owocem ściśle indywidualnej roboty kopisty, dorywczej, jak gdyby w pośpiechu wykonanej, zarazem nieudolnej, czasem wprost naiwnej. Nie ma przede wszystkim konsekwencji w samym przeprowadzeniu zasady rubrykowania: tak już w części początkowej, gdzie rubryki te odgrywać miały rolę wtórną, brak ich przy art. 2 i 3; a w dalszym ciągu, gdzie występują wyłącznie, nie ma ich znowuż w art. 10—12. 13a. 13c. 14—16. 34—36. 37a—37c. 46. 53b. 54. 72. 77. 86b—e. 89. 95. 97, razem tedy w 25 artykułach. Kiedy indziej rubryka jest, ale nie w artykule, do którego należy, jeno przesunięta o jeden artykuł dalej, którego treści zgoła nie odpowiada, tak w art. 98 zam. 97: De arborĭbus. O ile nie zachodzą opuszczenia, rubryki ujmowane są pospolicie w kształt możliwie najzwięźlejszy, wyrażane często za pomocą jednego tylko rzeczownika w mianowniku, n. p. art. 20: Iudices, art. 23: Contumaces, art. 52 Accusacio, art. 70 Ludus i t. p., albo conajwyżej z dodanym De, n. p. art. 5: De rapinis, art. 64: De infantibus i t. p. W przytoczonych wypadkach można jeszcze jako tako wyrozumieć z rubryki główną treść artykułu; ale kiedy indziej ta przesadna zwięzłość nie daje nawet najogólniejszego chociażby objaśnienia; tak np. z napisu art. 61: Amissio nikt nie docieknie, że rozumiana jest utrata przywileju, żeby już nie mówić o tym, że o utracie przywileju wspomina tylko sentencja wstępna jako uzasadnieniu właściwego przepisu, że wsie na prawie niemieckim, w których zaniedbano stosować to prawo, obowiązywać ma prawo polskie. W ogóle kopista formułuje często rubryki na podstawie jakiegokolwiek zachwyconego z tekstu wyrazu, zazwyczaj z początkowej jego części, nie bacząc zgoła na to, że nie oddaje on właściwej myśli przepisu, n. p. art. 27: De celeritate (początek artykułu: Licet... celeritas commendetur), gdzie właśnie postanowiono, że w sprawach procesowych dopuszczalna jest większa ilość roków, albo w art. 59: De lege imperiali (początek artykułu: Ex lege imperiali... constat), w który mieszczą się przepisy o karaniu pożożców, albo w art. 66: De querela lub 68: Querela, dlatego że poczynają się od słów Egidius deposuit cum querela (querelam), z których pierwszy dotyczy zwrotu rzeczy skradzionych, a drugi zranienia w bójce i t. p. Nie mówić już o takich błędach, jak w napisie art. 71: De lusoribus malicie, gdzie chodzi o grę w kostki, z którą wyraz

malicia zgoła nie łączy się myślowo, jeno jest dopełniaczem do wyrazu subtilitatem, wspomnianego w wstępnym uzasadnieniu. Kiedy indziej za rubrykę starczy jeden czasownik, np. w art. 31: Vulneravit, a dość często zdanie w środku urwane, niedające pełnego sensu, czasem wprost nie zrozumiałe; tak już w rubryce wtórnej art. 4: De illis, qui a nadto w art. 19: Quod aliqui pro quibuslibet, w art. 26: De actore non, w art. 62: Qui contra provilegium suum, w art. 67: De cane ex, w art. 73: De matre mortua et, w art. 85: De bobus violenter.

W szeregu cynobrowych rubryk B_1 znajdujemy tylko jedną, która odpowiada układowi rubryk systematycznych, w art. 80: De penis, a i tu nie ma pewności, czy łączy się ona genetycznie z tym układem, przestaje bowiem także do zasad, stosowanych przez kopistę przy rubrykowaniu, mogła tedy powstać całkiem samorzutnie. Dodać trzeba, że Pt_2 w miejscu tym ma zgoła inną, obszerniej stylizowaną rubrykę indywidualną. Gdyby jednak nawet przyjąć, że jest to przejątek z układu systematycznego, okaże się, jak dalece pod tym względem skutkiem inowacji kopisty B_1 tekst jego odbiegł od Pt_2; na 30 związków, jakie w części od art. 8 począwszy ten ostatni kodeks wykazuje z tymże układem, przypadłby tu tylko jeden tego rodzaju związek. Mimo wszystko dochowały się jednak pewne szczątki zgodności między obu tymi kodeksami co do kilku krótszych rubryk indywidualnych, odpowiadających widocznie przyjętej przez kopistę metodzie i dlatego przezeń zachowanych. Taka zgodność zachodzi mianowicie co do rubryk art. 24. 37 i 41.

Z całego powyższego rozbioru wypływają następujące wnioski: Najpierw, że w prototypie N mieścił się układ rubryk systematycznych, skoro go odtwarza nie tylko wspólna tekstom grupy 4 macierz 4 N, ale zarazem układ ten w licznych jeszcze, zwyż 30 artykułów dotyczących przejątkach Pt_2, a nawet w kilku wypadkach w starszym typie rubryk początkowej części B_1 jest zużytkowany. W każdym razie zastrzec jednak trzeba, że w układzie prototypu trzy artykuły, t. j. 18. 19 i 105 miały już znane nam rubryki indywidualne, skoro je odnajdujemy potem nie tylko w pochodnych odeń tekstach grupy 4, ale także (w dwu wypadkach) w należącym do grupy niniejszej tekście Pt_2. Powtóre, stwierdzić trzeba, że w przeciwieństwie do macierzy grupy 4, która układ rubryk prototypu zachowała w czystości, macierz grupy niniejszej poddała go znacznemu przekształceniu: zachowując jeszcze częściowo rubryki tamtego układu, w przeważnej części, zwyż $^2/_3$ artykułów przeprowadziła już rubrykowanie systemem indywidualnym, w takim samym

w całości lub przynajmniej bardzo zbliżonym kształcie do tego, jaki znajdujemy w dochowanym po dzisiaj tekście Pt_2. Zaświadcza o tym okoliczność że pierwotne (inkaustowe) rubryki początkowej części B_1 zgadzają się z Pt_2 nie tylko co do tych samych rubryk, zachowanych jeszcze z układu systematycznego, ale i co do kilku, i to znowuż tych samych rubryk indywidualnych; a nawet jeszcze w dalszej części B_1, mimo samodzielne rubrykowanie kopisty, w trzech wypadkach zjawiają się rubryki indywidualne zgodne z Pt_2. Wreszcie zaś znajdujemy tu nowy dowód, że Pt_2 nie może pochodzić bezpośrednio z B_1, gdyż nie wytłumaczylibyśmy w takim razie żadną miarą, jakim sposobem w Pt_2 znaleźć się mogły w dość pokaźnej ilości właściwe starszym typom rubryki układu systematycznego, które w B_1 poczynając od art. 8, skutkiem nowego przerubrykowania zupełnie już zginęły.

W obu kodeksach przeprowadzona jest zasada liczbowania artykułów. Wyjątkowo tylko, snać przez nieuwagę kopistów, czasem dla innych przyczyn, o których niżej, ten lub ów artykuł nie jest opatrzony cyfrą, tak w B_1 art. 12. 86b—e. 89, w Pt_2 art. 31. 43b. 86b—e. Ponieważ liczbowanie jako prawidłowa norma zjawia się już także we wszystkich tekstach grupy 4 oraz ich wzorze macierzystym [109]), przeto słuszna przyjąć, że było ono już także przeprowadzone w prototypie N, i że stamtąd właśnie przeszło do obu grup pochodnych; znajdą się poniżej inne jeszcze za twierdzeniem tym przemawiające wskazówki. Co do liczbowania w tekstach grupy niniejszej, zaznaczyć jeszcze należy, że odnosi się ono do artykułów, nie do rubryk; dla tego cyfry porządkowe dostają się tu także takim artykułom, które rubryk nie posiadają, jak w Pt_2 artykułowi 104, a w B_1 licznym artykułom, które tu nie otrzymały napisów. Cyfra w obu kodeksach połączona jest pospolicie z wyrazem: capitulum, w różnych zresztą kombinacjach. Większą pod tym względem jednostajność wykazuje Pt_2, gdzie pospolicie na czele, przed rubryką podane są słowa: Capitulum N (cyfra), choć i tutaj zdarzą się wypadki, gdzie wyraz Capitulum stoi na czele, potem następuje rubryka, a po niej dopiero cyfra. Bardziej niekonsekwentnym jest kopista tekstu B_1. Raz Capitulum idzie tu przed cyfrą, innym razem po niej, przy czym liczby w kilku początkowych artykułach pisane są literami, od art. 5 cyframi. Czasem znowuż cyfra podana jest na końcu, a wyraz Capitulum opuszczony; czasem, na odwrót, jak w art. 75 Capitulum podane na końcu, po rubryce, a cy-

[109]) Por. str. 122.

fra na początku, przed rubryką. Artykuły, nie posiadające rubryki znaczone są pospolicie samymi tylko cyframi; od czasu do czasu zjawi się tu jednak także pełniejszy napis z wyrazem Capitulum.

Co do samego liczbowania kodeks Pt_2 przedstawia się stosunkowo dość poprawnie. Artykuły pierwotnie jednolite, tutaj rozbite, mają pospolicie dla każdej rozbitej części osobną cyfrę, podobnie jak się ta rzecz przedstawa także w tekstach grupy 4. Tylko druga część art. 43 (b) i takaż część art. 86 (b-e) są bez cyfr. Ostatni szczegół zestawić trzeba z analogicznym zjawiskiem w tekstach grupy 4, które, jak D_2, P_1 również dalszych części art. 86 nie opatrywały cyfrą, albo, jak SV, przydawały mu wprawdzie cyfrę, ale identyczną z cyfrą części pierwszej (a). Widocznie jest to rzecz właściwa już prototypowi, spowodowana niewątpliwie pierwotną jednolitością art. 86 i przejęta stamtąd zarówno w grupie 4 jak i we wzorze macierzystym grupy 5. Do tej samej przyczyny odnieść należy także brak cyfry przy art. 43b, który dopiero w grupie 5 podległ rozbiciu, ale w prototypie jak i w pochodnej odeń macierzy grupy 4 stanowił jednolitą całość, i dla tego jedną tylko mógł być opatrzony cyfrą. Zarówno w obu tych wypadkach, jako też i w trzecim jeszcze, w którym Pt_2 opuszcza cyfrę przy artykule, tj. co do art. 31. takie artykuły bez cyfr nie są uwzględnione w liczbowaniu; stąd art. 30 nosi tu cyfrę XXXI, a art. 32 cyfrę XXXII. Taż sama uwaga odnosi się także do opuszczonego w tym kodeksie art. 83: sąsiadujące z nim obustronnie dwa najbliższe artykuły 82 i 84 opatrzone są cyframi LXXXVII i LXXXVIII. W przeciwieństwie do wspomnianych wyżej rozbitek przeprowadzony tu jest widocznie samoistny, od wzoru macierzystego niezależny sposób liczenia, gdyż zawarty tam niewątpliwie art. 83 musiał mieć swoją cyfrę porządkową, za czym też cyfra najbliższego potem i dalszych artykułów musiała być wyższą o jedną jednostkę. Taż sama dwoistość postępowania ujawnia się u kopisty także w tych wypadkach, w których dwa lub trzy sąsiednie artykuły opatrzył tą samą cyfrą, albo nawet jakąś inną wstecznejszą; w przeważnej części ma ona jednak swoje szczególne przyczyny. Raz powtórzona cyfra służy za podstawę dalszego liczbowania. Tak po art. 34 i 35 oznaczonych cyfrą XXXIV, następny 36, liczony jest jako XXXV i t. d.. I podobnież po art. 13b. 13c. i 14, opatrzonych trzy razy cyfrą XIV, następny, 15 otrzymuję cyfrę XV, w tym wypadku snuć skutkiem oddziaływania starszego wzoru, gdzie art. 13 tworzył jednolitą całość i skutkiem tego na oba pełne sąsiednie artykuły zużyte być mogły tylko dwie cyfry porządkowe. Innym razem rzecz ma się odwrotnie: tak po art. 44

i 45 oznaczonych jako XLVI; najbliższy potem art. 50 ma już cyfrę XLVIII, a po art. 76. 77. 78a, znaczonych LXXX, LXXXI, LXXX, najbliższy potem art. 78b opatrzony jest cyfrą LXXXIII. Widoczny tu wpływ wzoru z liczbowaniem poprawnym, które kopistę zwracało znowuż na dobrą drogę.

Inne właściwości przedstawia liczbowanie artykułów w B_1. Jak rubryki, tak też i cyfry są tu produktem indywidualnej pracy kopisty. Gdyby nie było innych na to dowodów, wystarczyłby ten jeden, że prócz takich artykułów pierwotnie jednolitych, obecnie rozbitych na części, które także w Pt_2 posiadają dla tych części osobne cyfry, występują tu z osobnymi cyframi także obie części rozbitego w grupie niniejszej art. 43, który w bezpośrednim jej wzorze macierzystym, podobnie jak i w samym Pt_2, dla części drugiej nie miał jeszcze osobnej cyfry. O ile znowuż w pewnych artykułach opuszczone są cyfry, zdarzy się raz, że kopista nie uwzględnia ich w dalszym liczbowaniu: tak sąsiadujące z art. 12 nieliczbowanym art. 11 i 13 mają cyfry XI i XII; innym razem jednak rzecz przedstawia się odwrotnie; tak z sąsiadujących z art. 89 nieliczbowanym dwu art. 88 i 90 pierwszy znaczony jest cyfrą LXXXIII, drugi cyfrą LXXV, która jest tu oczywistą myłką zam. LXXXV, tak że środkowy nieliczbowany artykuł liczony jest widocznie jako osobna pozycja. W ogóle, myłki cyfrowe, nieraz bardzo rażące, czasem powtórki cyfr, nawet wielokrotne, są tu na porządku dziennym. I to tak zazwyczaj, że myłka taka staje się potem na pewnej przestrzeni podstawą dalszego liczbowania, dopóki nowa myłka nie skieruje go znowuż na inne tory. Tak po art. 17 i 18, opatrzonych dwukrotnie cyfrą XVIII następuje od razu przeskok do XXX jako podstawy liczbowania dalszej wiązki artykułów aż do XXXV. Art. 34 i 35 opatrzone są oba cyfrą XXXIV, art. 37d i 38 oba cyfrą XXXIX, art. 41 i 42 oba cyfrą XLII, art. 75 i 76 cyfrą LXXIII, art. 85. 87 i 88 wszystkie trzy cyfrą LXXXIII, a po każdym takim dwu- lub trzykrotnym powtórzeniu, ostatnia powtórzona, oczywiście błędna cyfra staje się wyznacznikiem liczbowania na pewnej dalszej przestrzeni. Są ponadto także błędne nawroty do cyfr dawniejszych, które znowuż rozstrzygają o dalszym liczbowaniu następujących wiązek artykułów; tak przy art. 25 po poprzedniej cyfrze XXXV do XXIV, a przy art. 61 po poprzedniej cyfrze LXIII do LIX, od których idzie błędna potem numeracja. Jak gdyby dla przygwożdżenia ujemnych następstw tej metody zdarzyło się, że pod koniec wiślickiej części tego kodeksu, przy art. 101, po uprzedniej cyfrze XCV, nastąpił od razu wsteczny przeskok do cyfry XXIX

służącej za podstawę liczbowania aż do końca tejże części; skutkiem tego OW., obejmujący tu razem 116 artykułów, kończy się na artykule, opatrzonym cyfrą XXXIV!

Wszystkie te, nieraz wprost rażące usterki i błędy, są oczywiście wypływem samodzielnej bardzo jednak niedbałej i snać pospiesznej numeracji kopisty. Przecież jednak od czasu do czasu dadzą się tu zauważyć charakterystyczne zgodności z Pt_2. Na miejsce naczelne wysuwa się tu pominięcie cyfry przy art. 86b-e, spowodowane, jak wiadomo, tą okolicznością, że artykuł ten powstał z rozbitki obszerniejszego niegdyś jednolitego artykułu. Poza tym inne godne uwagi zjawiska. W Pt_2 art. 30 nosi cyfrę XXXI, dalszy, 31, jest nieliczbowany, następujący zaś po nim 32 opatrzony jest cyfrą XXXII, choć licząc artykuł środkowy, należałoby tu oczekiwać XXXIII. W B_1 art. 30—32 mają cyfry XXX—XXXII, tak że poczynając od ostatniego, 32, cyfry porządkowe obu kodeksów, mimo uprzednią usterkę Pt_2, zgadzają się ze sobą co do pewnej dalszej ilości artykułów. Zgodność idzie tak daleko, że wnet potem, w art. 34 i 35 występuje w obu kodeksach powtórka cyfry XXXIV. i odtąd numeracja w pełnej zgodzie ze sobą idzie przez kilka dalszych artykułów aż do art. 37d, dopóki tej jednostajności nie zamąci nowy błąd cyfrowy B_1 przy art.. 38. Na ogół w pierwszej mniejwięcej części aż do art. 60 różnice liczbowania między obu kodeksami, odliczając niektóre wiązki, nie sięgają zbyt daleko: pospolicie jest tu albo zgodność, albo różnica o jednostkę; dopiero później, skutkiem dalszych błędów B_1 urastają one do większych rozmiarów, a przy końcu, jak widzieliśmy, wynoszą już kilkadziesiąt jednostek. Widocznie zrazu kopista prowadził rzecz z stosunkowo większą choć i tam już niedostateczną, starannością, która w dalszym ciągu bardziej się jeszcze zmniejszyła.

Jakkolwiekbądź, ślady zgodności obu kodeksów nawet co do liczbowania, ponieważ nie dadzą się wytłumaczyć bezpośrednim popochodzeniem jednego od drugiego, każą znowuż szukać źródła tej wspólności we wspólnym ich pochodzeniu z jakiegoś wcześniejszego wzoru, t. j. z najbliższej macierzy grupy 5. Nie ulega wątpieniu, że bliższym tego wzoru jest pod tym względem typ Pt_2, i że po usunięciu niewielu pospolitych omyłek cyfrowych, jakie zawiera, pokrywa się z nim może w całości. Z najbliższą macierzą grupy 4 da się co do liczbowania wykazać związek w tym jednym tylko szczególe, że przy art. 86b-e pominięta została cyfra; zresztą oba porządki liczbowania nie pokrywają się i nie mogą pokrywać się ze sobą z tego powodu, że w macierzy grupy 4 opuszczone

były dwa artykuły, których nie brak we wzorze grupy 5, które zatem odpowiednio wpłynąć musiały na liczbowanie. Ponieważ braku tego nie było także w prototypie, przeto wypływa stąd wniosek, że liczbowanie tego ostatniego wzoru zbliżone jest bardziej od macierzy grupy 4 do liczbowania prototypu. Może nawet pokrywało się z nim w całości; jakkolwiek bowiem występują tu dwie nowe rozbitki artykułów, które w oderwaniu mogłyby spowodować zmianę w porządku liczbowania, to jednak, sądząc z Pt_2, nie wywołały one takiej zmiany.

Przy rozbitce art. 13 na trzy części i najbliższym mu art. 14 cyfra XIV powtarza się tu trzy razy, tak że na wszystkie te cztery artykuły wychodzą tylko dwie cyfry porządkowe; i tak samo na art. 43, mimo że rozbity na dwie części wychodzi również jedna tylko cyfra porządkowa, gdyż druga część rozbitki nie jest zgoła liczbowana.

Nieliczne fragmenty statutowego tekstu, jakie podaje kodeks VB., zbliżają go stosunkowo najbardziej do obu omówionych tekstów grupy niniejszej, zresztą także do blisko z nią spokrewnionej, jak okaże się niżej, grupy następnej. Na 88, stos. 1318 odmianek, w których występuje VB, łączy się on z B_1 69 stos. 1034, a z Pt_2 nawet 81 stos. 1213 razy. Z przyczyn poprzednio objaśnionych cyfry stosunkowe będą tu pewno cokolwiek za wysokie [110]), zwłaszcza że samo Pt_2 występuje na ogół w 1170 tylko odmiankach; wszelako, o ile je nawet zredukować odpowiednio, pozostaną przecież bardzo dosadnym wykładnikiem najbliższego pokrewieństwa tych tekstów. Na pierwsze zwłaszcza miejsce wysuwa się tu pokrewieństwo z Pt_2; pokrywa się z nim VB we wszystkich prawie odmiankach, w których występuje, z czego w dwu wypadkach zachodzą nawet zgodności wyłączne. Byłaby pokusa tekst VB, jako późniejszy, wywieść na tej zasadzie wprost i bezpośrednio z Pt_2, gdyby nie okoliczność, że przecież w 7 wypadkach zachodzi rozbieżność między obu tekstami, i to taka, która nie jest wypływem indywidualnych odchyleń VB., jeno łączy ten kodeks przeważnie (4 razy) z drugim przedstawicielem grupy niniejszej B_1, zresztą także częściowo (2 razy) z zbliżonym bardzo do tej grupy tekstem St_1. Z tych powodów trzeba VB związać wprawdzie najbliżej z tekstem Pt_2, ale przecież tylko w kształcie połączenia bocznego (siostrzanego), wywodząc oba kodeksy z jakiegoś wzoru wcześniejszego, który w porównaniu z samym Pt_2 zachował jeszcze pewną nadwyżkę właściwości B_1. Z innych wskazówek

[110]) Por. str. 145.

okazało się, że pomiędzy macierzystym wzorem grupy niniejszej a samym Pt_2 istnieć musiał jeszcze jakiś człon pośredni[111]); z tego otóż członu najsnadniej wywieść oba teksty, Pt_2 i VB jako dwa równorzędne okazy pochodne.

Objaśni się w ten sposób nietylko najbliższe ich pokrewieństwo tekstowe, ale zarazem inne, niemal zupełnie pokrywające się ich właściwości. W szeregu podanych w VB artykułów mieści się między innymi także art. 37a; jest to część jednolitego niegdyś artykułu, rozbitego w Pt_2, jak zresztą też i w B_1 na cztery osobne artykuły; widocznie taka rozbitka istniała także w VB, skoro sam człon 37a mógł tu być podany jako artykuł osobny. Nie jest to zresztą jeszcze szczegół stanowczo rozstrzygający: taką samą bowiem rozbitkę tego artykułu na cztery, a nawet więcej części spotykamy także w tekstach grup poprzednich, przede wszystkim w pokrewnej grupie 4, a częściowo nawet w grupie 3. Za to inny rozwiązuje sprawę ostatecznie. Zdarzył przypadek, że w szeregu podanych w VB ekscerptów znalazł się także art. 43. Artykuł ten występuje tu w rozbiciu na dwie osobne części. W takim kształcie podają go wyłącznie tylko oba pozostałe teksty grupy niniejszej; we wszystkich innych grupach, wcześniejszych czy późniejszych, występuje on zresztą tylko jako całość jednolita. Najściślejszy związek tekstu VB z grupą niniejszą ujawnia się tu w sposób szczególnie jaskrawy. I mało jeszcze tego: w przeciwieństwie do innych, podanych tu artykułów, niewyłączając samego art. 43a, które są liczbowane, druga część rozbitki, t. j. 43b jest tu przytoczona tak samo, jak w Pt_2, bez cyfry. Znowuż zaś samo liczbowanie pozostałych artykułów przeprowadzone jest w ten sposób, że nie są liczone wyłącznie i odpowiednimi cyframi porządkowymi opatrzone takie tylko artykuły, jakie kodeks ten podaje; przeciwnie są tu niełączące się ze sobą, różnorodne i przeważnie wysokie cyfry, przejęte oczywiście z liczbowania ekscerpowanego tekstu pełnego. Te cyfry zgadzają się bez wyjątku z cyframi Pt_2, nawet tam, gdzie ten ostatni kodeks skutkiem pewnych uprzednich błędów miał już liczbowanie częściowo zmylone. Świadectwo w tym, że już w wspólnym obu tych kodeksów wzorze bezpośrednim znajdowały się owe myłki. Jedyna, odmienna w porównaniu z Pt_2 cyfra VB art. 43a: XXXV zam. XXXXV, jest oczywiście prostą tylko myłką pisarską (opuszczone X). Wreszcie także i rubryki wszystkich podanych artykułów pokrywają się dosłownie z rubrykami

[111]) Por. str. 154 n.

Pt_2. Jest nawet rubryka nad art. 104, której Pt_2 przez niedopatrzenie nie podał. Brzmi ona De prescriptionibus, t. j. odpowiada układowi rubryk systematycznych, które w napisach grupy niniejszej w szerokiej mierze były jeszcze zużytkowane. Obok 33 rubryk, podanych w Pt_2, będzie to 34 tego rodzaju rubryka, jaką tu nietylko w bezpośrednim wzorze, ale i w najbliższej macierzy całej grupy 5 przyjąć należy. W zużytkowaniu tej rubryki znajdzie się wreszcie dalszy dowód, że VB nie pochodzi bezpośrednio z tekstu Pt_2, który jej nie podaje; że raczej musiał ją zaczerpnąć z dokładniejszego w tym szczególe wspólnego wzoru obu kodeksów.

W ostatecznym wyniku rozpatrzonych tu wszystkich szczegółów należy tedy stwierdzić co następuje:

Pochodzenie obu grup przekazów tekstowych, 4 i 5, związać należy z pewnym wspólnym członem wcześniejszym, który zespolił w sobie szereg właściwości, stanowiących znamienne cechy obu pochodnych grup późniejszych. Sam ów człon wywieść znowuż należy z wcześniejszego jeszcze wzoru N, łączącego w sobie, zwłaszcza pod względem tekstowym szereg znamion drugiego odgałęzienia grupy 2 w połączeniu z właściwościami grupy 3, podającego oba objątki, OW. i OP. w PB-em. Dopiero człon niniejszy, przez częściowe tylko zużytkowanie i odmienne uporządkowanie zużytkowanych artykułów OP-go, wreszcie przez szereg zmian redakcyjnych, przeprowadzonych w obu objątkach, w bardziej zresztą radykalny sposób co do OP-go, stworzył po raz pierwszy typ ZG, jaki następnie widzimy w tekstach grupy 4 i 5 i w całym szeregu późniejszych jeszcze kodeksów. Słuszną wobec tego nazwać go p r o t o t y p e m N ZG-go. Odnośnie do zawartej tu części, podającej całkowity OW., zaliczymy tu najpierw do jego właściwości pod względem tekstowym, prócz przejątku zwyż 500, wzgl. nawet zwyż 700 zmian, zaczerpniętych z wzorów dawniejszych, ponadto zwyż 300 (318) nowych przeróbek stylistycznych czy rzeczowych, stanowiących pierwszy, od razu bogaty i poważny zawiązek nowej redakcji ZG-go. W rozbiciu na dwa artykuły podane są tu już art. 28. 53. 57. 78. 86, ten ostatni w zestosunkowaniu członów: a i b-e, w rozbiciu na cztery części art. 37; natomiast zgodnie z wzorami starszymi występują tu jeszcze jako jednolite całości art. 13 i 43. Wreszcie art. 65 powtórzony jest dwukrotnie, raz na miejscu właściwym, jakie mu wyznaczył UW. II, a drugi raz na miejscu przedostatnim tegoż układu. Razem tedy, łącznie z powtórką, suma artykułów prototypu wyniesie 114, a bez niej 113. Ich układ, odliczając zaburzenie, spowodowane powtórką, nie

odbiega w niczym od normalnego UW-go II. Z pierwotnego typu tego układu przejęte są jeszcze właściwe mu rubryki systematyczne, najprawdopodobniej z jednorazowym tylko podaniem rubryk odnoszących się do całych wiązek artykułów, jak ta rzecz występuje jeszcze w najstarszym przedstawicielu grupy 4; trzy rubryki, w art. 18, 19 i 105 są tu już jednak przekształcone w rubryki indywidualne. Nowością, którą prototyp odcina się od typów dawniejszych, a która następnie przyjęła się na stałe w tekstach pochodnych, jest przeprowadzona tu po raz pierwszy zasada liczbowania artykułów, z odchyleniem co do art. 86b-e, który ze względu snać na dawniejszą łączność z art. 86a, nie został tu opatrzony cyfrą. Ze względu na datę zależnego pośrednio SV czas powstania prototypu trzeba będzie cofnąć przed rok ok. 1430.

Z dwu pochodnych od prototypu — nie przesądzamy na razie, czy bezpośrednio i w tym samym stopniu macierzystych wzorów grupy 4 i 5, ostatni, bliżej nas tu zajmujący, m a c i e r z N grupy 5 przejmuje przeważną część jego właściwości, więc przeprowadzone w nim zmiany redakcyjne, rozbitki sześciu artykułów wraz z powtórką art. 65, zasadę liczbowania i jak się zdaje liczbowanie samo z opuszczoną przy art. 86b-e cyfrą. Równorzędnie jednak przeprowadza tu pewne zmiany. Najważniejszą z nich, to dalsza przeróbka redakcji tekstu z wykładnikiem około półtrzecia sta (229) odmian. A poza tym: rozbitka art. 13 na trzy artykuły, w zestosunkowaniu członów: a, b-c, d-f. Ponadto zjawia się tu nienaturalna przestawka, wtłaczająca art. 58 w środek pomiędzy art. 57a i 57b. Układ rubryk systematycznych wyzyskany jest już tylko częściowo, w 34 wypadkach, i to w tym sposobie, że rubryki te występują tu bądź wyłącznie, czasem z pewnym rozszerzeniem, bądź z dodaną na czele lub przy końcu rubryką indywidualną, reszta artykułów opatrzona już jest wyłącznie rubrykami indywidualnymi, pośród których odnajdujemy także dwie, w art. 19 i 105, zaczerpnięte z prototypu. Ze względu na pochodny rękopis B_1 spisanie tego tekstu cofnąć należy do czasu przed rokiem 1444.

Dla przyczyn, dla których dokładniej przy rozbiorze grupy 6, z macierzy tej wyprowadzić należy jeszcze inny niedochowany po dzisiaj tekst N., którego datę z tych samych powodów umieścić należy przed r. 1444, z przejętymi z niej, wyżej określonymi właściwościami, z tą jednakże zmianą, że art. 43 został tu rozbity na dwa osobne artykuły. Dopiero z tego tekstu wywieść można k o d e k s B_1 z r. 1444, jakkolwiek zresztą nie da się wykluczyć przypuszczenie, że w środek między oboje wsunął się jeszcze jeden czy

więcej niedochowanych po dziś dzień członów pośrednich. Przejmuje ten kodeks z macierzy wskazane poprzednio jej właściwości, zarówno tekstowe, jako też rozbitki i przestawki artykułów, jak wreszcie i powtórkę art. 65; opuszcza jednak, snać przez nieuwagę, znajdujący się tamże art. 86a. Poza pewnym zasobem nowych przeważnie w późniejszych kodeksach nieprzyjętych zmian tekstowych, najdalej sięgające różnice w porównaniu z macierzą odnoszą się tu do rubryk i liczbowania artykułów. Rubryki macierzy przejęte są tylko w początkowej części rękopisu, do art. 7 włącznie; dalsze, a nawet te, którymi pisarz jako rubrykami wtórnymi uzupełnił część początkową, są już oryginalnym jego tworem, nieopartym ani na wzorach wcześniejszych, ani nie naśladowanym później; bardzo zresztą co do wewnętrznej wartości pośledniem, często wprost nieudolnym; ledwie tu i owdzie, w nielicznych bardzo wypadkach, da się tu odkryć ślad pewnego wpływu rubrykowania macierzy. Też same uwagi dotyczą także liczbowania artykułów, przeprowadzonego samodzielnie a niezwykle błędnie przez kopistę, znowuż z nieznacznymi tylko reminiscencjami liczbowania macierzy, w każdym razie z zachowaniem znamiennego szczegółu, jakim jest pominięcie cyfry przy art. 86b-e.

Równorzędnie z B_1, jako człon wobec niego siostrzany, wyłonił się z tejże macierzy inny jeszcze niedochowany po dzisiaj tekst N, z którego dopiero później wydzielić się miały teksty Pt_2 i VB., zatem taki, którego czas powstania, ze względu na datę Pt_2, cofnąć należy przed rok 1449. Co do zmian w porównaniu z macierzą, jakie w obu pochodnych z tego tekstu kodeksach spotykamy, nie da się przede wszystkim określić na pewno, czy pominięcia powtórki art. 65 doszukiwać się należy już w tekście N, czy też dopiero w Pt_2. Pewną natomiast zdaje się być rzeczą, że nowa, półtorasta (144) pozycyj obejmująca warstwa zmian tekstowych, jakie spotykamy w Pt_2, pochodzi już, co najmniej w przeważnej części, z wzoru N, nie ma bowiem pod tym względem odchyleń w drugim, z wzoru tego wyłonionym kodeksie VB; jak niemniej, że istniały tu już jeśli nie wszystkie, to przynajmniej ważniejsze omyłki w liczbowaniu, występujące także w Pt_2, gdyż następstwo ich, t. j. zmylone cyfry w dalszym porządku liczbowania ujawnia się w takich samych liczbach porządkowych także w VB. Niewątpliwą ponadto zdaje się być rzeczą, że wzór N posiadał art. 83, opuszczony w Pt_2, gdyż rubryka jego, odpowiadająca typowi rubryk tutaj stosowanemu znalazła się jako przejątek w kodeksie P_1, który uzupełniał swój tekst na podstawie wzoru N.

Pochodny z tego wzoru k o d e k s Pt_2 z r. 1449 prócz możliwych jeszcze pewnych dodatkowych zmian tekstowych, które przeszedłszy do późniejszych kodeksów, przybrały charakter zmian grupowych, zawiera ponadto pewien, dość liczny zasób odmianek ściśle indywidualnych. Inną, szczególną jego właściwość stanowi opuszczenie art. 83, pewno nieuwagą kopisty spowodowane; o ile zaś przyjąć, że w N mieściła się jeszcze powtórka art. 65, pominięcie jej zaliczyć należałoby do dalszych szczególnych właściwości tego kodeksu. Zresztą dadzą się do takich jego właściwości zaliczyć jeszcze możliwe, pewno nieliczne i nieistotne zmiany w rubrykowaniu, może też niektóre mylki w liczbowaniu, o ile nie pojawiły się już we wzorze N.

O szczególnych właściwościach k o d e k s u VB. z r. 1454, wyłonionym z tego samego wzoru, ze względu na jego urywkowość i szczupły zasób podanych artykułów, powiedzieć można tylko tyle, że pod każdym względem zbliża się najbardziej do Pt_2, a znowuż w kilku wobec niego odchyleniach tekstowych przymykając przede wszystkim ku właściwościom B_1, stanowi jak gdyby ogniwo pośredniczące pomiędzy obu tymi kodeksami. Nieznaczna ilość indywidualnych odmianek tekstowych i błąd cyfrowy w liczbie porządkowej jednego artykułu dopełniają miarę możliwej charakterystyki tego tekstu.

6. Grupa Sk_2 Fl_1 St_1 D_4

Wszystkie cztery należące tu kodeksy są prawie współczesne sobie; tylko że co do niektórych czas powstania da się ustalić ściśle, co do innych podać można jedynie datę przybliżoną. Wszystkie też, nie wyłączając Sk_2, jak okaże się na innym miejscu, są przedstawicielami ZG-go.

K o d e k s Sk_2, odniesiony przez Helcla do czasów ok. r. 1460, jest ustawionym w porządek alfabetyczny objątkiem ZG-go. Wypływa stąd wprost, że należy go wywieść z wcześniejszego w z o r u N, podającego ZG. w układzie normalnym. Wskazówką rozdziału alfabetycznego są główne wyrazy rubryk artykułów. Idą tedy najpierw dwa artykuły D e a c c u s a t i s (-to) pro furtu potem D e a c c o m o d a c i o n e equi itd. Prostym następstwem tej metody jest, że układ materiału statutowego w Sk_2 jest zgoła odmienny od normalnego układu ZG-go, który, o ile chodzi o OW., przejął w całości porządek systematycznego UW-go II. Co do ścisłości pod względem alfabetycznego zgrupowania materiału dadzą

się zresztą podnieść rozmaite zarzuty, przede wszystkim trzy. Wyjątkowo zdarzy się, że wyraz główny o bliższej literze początkowej znajdzie się w grupie artykułów, należących do litery dalszej; tak art. niniejszego układu 37 De defloracione mulierum pośród artykułów należących do F. Stale zaś powtarza się zjawisko, że w obrębie jednej litery nie ma już przeprowadzonego ściśle alfabetycznego układu; stąd np. art. 34—43, odliczywszy wspomniany art. 37 grupują materiał należący do litery F według następującego porządku wyrazów głównych: fur, fratres, forum, filius, filia, fratricidium, fideiussor, furtum itp. Wreszcie nieraz nawet przerywa się ciągłość artykułów należących do tego samego wyrazu, przez wstawki innych artykułów, określanych innym wyrazem tej samej litery: np. pomiędzy art. 1. 2. 4. 6. 7, należące do wyrazu accusatus, accusacio, wsunięte są art. 3 z wyrazem accomodacio i art. 5 z wyrazem ambegacio; podobnież między art. 11—17 i 21, należące do wyrazu citatus, citacio, wsunięte są art. 18 i 19 z wyrazem contumacia i art. 20 z wyrazem cassula, itp. Z jedynym wyjątkiem art. 15, którego rubryka ujęta jest w kształt pełnego zdania streszczającego, zresztą inne rubryki stylizowane są za pomocą formuły De ... Po każdej rubryce umieszczona jest liczba porządkowa, zrazu, w art. 1. 3. i 4 słowami, w art. 2 cyfrą arabską, a od art. 5 począwszy aż do końca cyframi rzymskimi. Porządek liczbowania jest bez zarzutu; tylko przy art. 58 opuszczona została cyfra, w związku z czym artykuł ten nie jest uwzględniony w dalszym liczbowaniu. Skutkiem tego cyfra artykułu końcowego LXXXIIII jest niższą o jednostkę od rzeczywistej ilości podanych w tym kodeksie 85 artykułów.

Kodeks Sk_2 jest zdefektowany. Ostatni jego artykuł, przerwany w środku, należy do litery P: De pascendis iumentis indomitis; nie doszła nas tedy cała reszta postanowień, należących do liter dalszych, a bez wątpienia także częściowo do litery P: nie ma np. żadnego artykułu o preskrypcji. W tym zaś, co dochowana część zawiera, mieszczą się w miarę wskazówek alfabetycznych, nie tylko składniki OW-go, ale zarazem artykuły OP-go, o ile były zawarte w normalnym układzie ZG-go. Po wyłączeniu 12 artykułów należących do tego ostatniego objątku, pozostanie tedy 73 artykułów kodeksu, które uwzględniają materiał OW-go. Przy tym jeden artykuł podany jest dwukrotnie w art. 23 i 67, a znowuż trzy inne, nawet jeśli uwzględnimy rozdział materiału, właściwy typowi ZG-go, tylko częściowo w art. 19. 44. 50 i 80; o ile zaś odniesiemy się do rozdziału, przeprowadzonego w pierwotnym 105-artyku-

łowym normalnym UW-im II, trzeba tu będzie dodać jeszcze trzy inne, częściowo tylko zużytkowane przepisy w art. 1. 20—22 i 46. 47. W zestosunkowaniu z tym ostatnim układem suma zużytkowanych artykułów wyniesie 63, a z rozbitkami ZG-go: 68 z tego częściowo 3 wzgl. 6, a w powtórce 1 (1 cz. 2. 5. 8. 11. 13a. 13c. 14—26. 27 cz. 28b. 29 powt. 32. 40—44. 48—52. 53a. 54. 56—63. 65. 67. 70—73. 76—78. 81. 83. 85. 86a. 86b—c. 86e. 87. 88. 92. 95. 97. 98. 100. 101. 105), oczywiście wszystkie rozrzucone w odmiennym porządku w różnych miejscach kodeksu, w miarę jak tego wymagał wzgląd na alfabetyczne następstwo wyrazów głównych w rubrykach.

Następstwem tej samoistnej roboty układacza co do zgrupowania artykułów są występujące gdzieniegdzie znaczniejsze przeróbki, uzupełnienia i na ogół zmiany samego tekstu, nawet rzeczowe, potrzebne nieraz do uzgodnienia lub połączenia rozłożonego materiału, np. (wracając tu już do porządku artykułów pierwotnego UW-go II) w art. 13 przeróbka całego dłuższego ustępu, w art. 56 znaczne rozszerzenie i uzupełnienie końcowej części przepisu, w art. 25 obok czterech podanych tam wyłącznie wypadków, w których należy się wina siedmnadziesta, wymienienie dalszego, piątego, z wyraźnym powołaniem innego artykułu (Expergencia nos edocuit), który również winę taką nakłada. W takim oświetleniu tłumaczy się też osobliwa zmiana przeprowadzona w art. 23. Powołuje on inny przepis, w normalnym UW-im II zamieszczony na miejscu wcześniejszym, wyraźnie wskazując na to jego pierwszeństwo miejsca. Odnośny ustęp kopista przepisuje wiernie; ponieważ jednak ustęp powołany w jego układzie alfabetycznym znalazł się dopiero na miejscu dalszym (w artykule następnym), więc uznał za potrzebne ostrzec o tym przez stosowny dodatek. W następstwie czego cały ustęp przybrał kształt: sicut est p r e m i s s u m in capitulo s e q u e n t i. Czasem zresztą bez osobnej nawet przyczyny, wywołanej nowym układem, spotkamy się tu ze zmianami rzeczowymi, np. w art. 26, gdzie w miejsce vel nuncium wstawioną mamy rzeczowo odmienną wersję: aut suum procuratorem. Występująca konsekwentnie w art. 48 wersja Vagoth zam. Nagoth może być wypływem mylnego odczytania wzoru.

Na ogół kodeks, pisany widocznie przez kopistę inteligentnego przedstawia się bardzo poprawnie; myłki tekstowe nie są liczne, o ile zaś występują, są podrzędniejsze, wyjątkowo też tylko da się zauważyć bądź to opuszczenie pewnego wyrazu, bądź zbędna jego powtórka. Co do pisowni powtarza się tu dość często występujący już także sporadycznie w niektórych rękopisach grup poprzednich,

a dla tekstów grupy niniejszej szczególnie charakterystyczny przegłos dźwięku e na a w kilkunastu wypadkach, np. depellandi, existantes, petandi, inferans, parantes, distrahando enormam, dividabantur, i na odwrót, lubo wyjątkowo, w trzech tylko wypadkach, przegłos dźwięku a na e w medientibus, iudicendum, declarentes, wszystko zresztą w rozmiarach znacznie mniejszych, aniżeli w następnym zaraz kodeksie Fl_1.

Pozostałe trzy teksty niniejszej grupy podają już ZG. w normalnym jego układzie.

Kodeks Fl_1 ukończony r. 1453, uważany jako całość, przedstawia się wprawdzie na zewnątrz jako PB pełnego OW-go i OP-go. Jest to wszelako tylko następstwo tej okoliczności, że mamy w nim połączone dwa różne teksty statutowe, z dwu rozmaitych, wzajemnie różniących się wzorów zaczerpnięte: Ta dwoistość jego objątku i pochodzenia, jak wskazaliśmy już przedtem[112]), stoi w związku z kolejną zmianą jego kopistów, z których jeden, na podstawie jednego wzoru, przepisał początkową część statutów sięgającą aż do początku art. 63 (w układzie samego rękopisu art. 68), poczem drugi, nawiązując do rozpoczętego tekstu tegoż artykułu, przepisał resztę, wszelako na podstawie innego wzoru. Ten wzór późniejszy zawierał PB obu pełnych objątków, wiślickiego i piotrkowskiego i wpłynął przez to na teraźniejszy wygląd zewnętrzny całego kodeksu; przy czym, jak się okazało, ze względu na tekstowe i inne właściwości należało go zaliczyć do grupy 2 tekstów statutowych jako Fl_2. Natomiast wzór części początkowej, a w ślad za tym sam jej odpis w kodeksie, jak wynika ze wszystkich występujących tu właściwości tekstu, układu, rozdziału artykułów itp., poczytać trzeba za przedstawicieli ZG., i to takich, które należą do niniejszej, 6 grupy tekstów. Gdyby użyty pierwotnie wzór przepisany został w całości, dzisiejszy kodeks Fl przedstawiałby ZG., nie zaś PB pełnych OW-go i OP-go.

Pojęty w takim zacieśnieniu kodeks Fl_1 może pochodzić z tego samego 1453 r., w którym ukończona została kopia tekstu Fl_2, może zresztą być także, zapewne nie o wiele, wcześniejszy od tej daty. W każdym razie, w szeregu tekstów OW-go jest on znowuż okazem defektowanym, niedostaje mu bowiem 43 ostatnich artykułów tego objątku. Sama wartość tekstu jako rękopiśmiennej kopii jest pośledniejsza jeszcze od tekstu zawartego w Fl_2, choć i co

[112]) Por. str. 38.

do niego trzeba ją było scharakteryzować jako średnią; nie ujmie nic z tego sądu okoliczność, że pisarz gdzieniegdzie poprawiał sam swoje błędy, np. skreślał zbędne wyrazy. Myłki w formach wyrazowych należą tu do zjawisk pospolitych, a w niektórych artykułach błędy piętrzą się jedne na drugich, tak że nieraz całe zdania i ustępy są doszczętnie zniekształcone i niezrozumiałe, por. np. art. 18. 30 i in. Metoda przegłaszania dźwięku e na a dochodzi tu do największego natężenia; doliczyliśmy się tu zwyż półsetki tego rodzaju przegłosów, a pośród nich już nie tylko takich, jakie zdarzały się w innych tekstach jak ostendandum, parantes, possidat itp., ale nawet tak charakterystyczne, jak camara, plurias, tandam. Ta ostatnia zmiana zdaje się stać w związku z powtarzającym się prawie bez wyjątku takimże przegłosem we wszystkich formach pochodnych od idem więc: eadam, eiusdam, eandam, eodam, eosdam, eisdam. O wiele częściej, aniżeli w jakimkolwiek innym tekście, zjawia się tu także przegłos a na e w rodzaju citens, girentes, pervipenditur, fetigentur, privendi itp., razem w kilkunastu wypadkach. Do właściwości językowych tej części kodeksu zaliczyć wreszcie należy formy: cuislibet, cuiscunque, huismodi, które trudno poczytać za przypadkowe błędy pisarskie, gdyż powtarzają się zbyt często i dosyć konsekwentnie. Wyraz Theutunicus występuje tu stale i bez wyjątku w formie Thaultunicus, raz Theultunicus.

Sposobem stosowanym nieraz także w tekstach wcześniejszych grup, kopista, o ile we wzorze natknął na wyraz trudny dlań do odczytania, podaje alternatywne obok siebie jego lekcje. Należą tu na pewno zwroty: art. 4 trahentur vel tradantur, art. 17 faciendo facientes, art. 27, celeritas vel claritatis sedulitas, art. 35 quosdam vel eosdam, art. 56 eodem vel deodem; a może także art. 23 punienda vel applicanda i art. 31 in tali causa vel casu, o ile nie przyjąć, że zdwojenie wyrazowe nastąpiło raczej dla silniejszego czy dokładniejszego podkreślenia myśli. Zdarzą się też — występujące tu poraz pierwszy — zmiany imion w prejudykatach, jak w art. 44 Johannes stale zam. Nagoth.

Rubryki artykułów Fl_1 pisane były równocześnie i przez tego samego kopistę, który przepisywał sam tekst statutowy. Szczególną ich, ściśle indywidualną właściwością, którą wyróżniają się nie tylko od innych tekstów grupy niniejszej, ale od wszystkich na ogół kodeksów, podających ZG., jest brak liczbowania. Inną właściwość, choć już nie wyłączną stanowią pewne przydatki do właściwego tekstu rubryk, więc: czasem na początku wyraz Se-

quitur, czasem na końcu: ut infra sequitur, najczęściej zaś, bo w 10 wypadkach, zwroty końcowe, nadające rubrykom kształt zapytania: quid dicendum, quid sit dicendum, et quid sit dicendum, quomodo dicendum, qualiter sit dicendum. Dalsza część kodeksu, obejmująca tekst Fl_2, nie miała zrazu, jak zaznaczyliśmy poprzednio, rubryk; dopiero dodatkowo późniejsza nieco ręka wpisała je, z nielicznymi wyjątkami co do kilku artykułów, na interliniach lub na marginesie. Sposób stylizowania tych rubryk nie odpowiada typowi Fl_2, tz. nie pochodzą one z wzoru, z którego zaczerpnięty został sam tekst statutowy Fl_2; należą one do tego samego typu, jaki jest właściwy także rubrykom Fl_1. Widocznie uzupełniacz oparł się albo na tym samym wzorze, z którego przepisywał kopista Fl_1, albo na innym najbliżej mu pokrewnym. Takim sposobem całkowity kodeks Fl_1 jakkolwiek co do tekstu samych przepisów statutowych rozpada się na dwie wybitnie zróżnicowane części, pod względem rubryk przedstawia w całym OW-im jeden tylko typ, odpowiadający właściwościom tekstu Fl_1. Dwoistość akcji w spisywaniu tych rubryk pozostawiła jednak wyraźny ślad po sobie. O ile w części Fl_1 dodatki końcowe w rodzaju quid dicendum itp. stanowią zjawisko najpospolitsze, o tyle w rubrykach przydanych tekstowi Fl_2, dodatek taki, widocznie dla tego, że to robota innego kopisty, nie zjawi się już ani razu.

O ile — jak nadmieniliśmy gdzie indziej[113]), kilka dopisków marginesowych obok tekstu Fl_1, stwierdzających brak pewnych artykułów, jest dziełem kopisty tekstu Fl_2, o tyle znowuż od pisarza, który ten ostatni tekst uzupełnił rubrykami, pochodzą analogiczne dopiski o brakujących w tej części artykułach. Trzej po kolei pisarze pozostawili ślad działalności swojej na tym kodeksie. Jest jeszcze czwarta ręka, z XVI już wieku, łatwo dająca się odróżnić po inkauście znacznie czarniejszym, od której również pochodzą liczniejsze zmiany w obu częściach kodeksu. Są to przeróbki lub poprawki pewnych wyrazów tekstu pierwotnego, same jednak przeważnie błędne, do tyla bez wartości, że wydawca tekstu, zresztą bardzo ścisły i sumienny, nie uznał za potrzebne zaznaczać ich z osobna[114]).

Pozostałe dwa kodeksy niniejszej grupy są niezdefektowane. Kodeks St_1 z r. 1452 lub nieco późniejszy należy do poprawniejszych, jakkolwiek i tutaj, prócz pospolitych błędów wyrazowych, czasem powtórzonych lub opuszczonych słów znajdzie się

[113]) Por. str. 39.

[114]) Ulanowski, Archiwum IV 270 przyp. 11.

także (w art. 67) zniekształcony dłuższy ustęp. Przez nieuwagę, po skopiowaniu całkowitego art. 85 podana jest na nowo początkowa jego część, przerwana jednak zaraz słowami: etc. precedens capitulum. Przegłos e na a zjawia się jeszcze od czasu do czasu, nawet w tak charakterystycznych okazach jak: aducatis, pargunt, rastaurentur, wszelako znacznie bardziej wyjątkowo w porównaniu nie tylko z Fl_1 ale nawet z Sk_2 wszystkiego ok. 10 razy; przegłos a na e występuje już tylko 3 razy. Tekst statutowy wykazuje oczywiście znaczny poczet odmianek indywidualnych, wyjątkowo nawet rzeczowych, jak w art. 103 zmiana annualis zam. triennalis (prescripcio); w art. 96 zastąpione znowuż we wszystkich wzmiankach prejudykatu imię Nicolaus imieniem Stanislaus; a w art. 75 dodane osobne zdanie, gdzie indziej nie spotykane. Rubryki liczbowane cyframi rzymskimi przy końcu, gdzieniegdzie z cyfrą opuszczoną, w 7 wypadkach (art. 28a. 28b. 41. 43. 46. 79. 82) niepokrywających się zresztą z Fl_1, ujęte są w kształt zapytań za pomocą stosownych dodatków końcowych, przeważnie zresztą odmiennie od Fl_1 stylizowanych, więc: nie tylko quomodo dicendum, ale także: qualiter discernendum, quid faciendum, quomodo sciendum i quomodo senciendum (est).

Kodeks D_4, spisany po r. 1457 przez kopistę widocznie nie dość inteligentnego czy mało starannego przedstawia się co do poprawności znacznie gorzej od kodeksu St_1. Ilość zwykłych błędów tekstowych jest znacznie większa, ponadto całe zdania i dłuższe ustępy są często zniekształcone i niezrozumiałe; por. zwłaszcza art. 23. 35. 37d. 56. 67. Do szczególnych właściwości tego kodeksu należy powtarzające się aż nazbyt często, bo w kilkudziesięciu wypadkach opuszczanie wyrazów tekstu poprawnego, nieraz gramatycznie i myślowo najkonieczniejszych, zazwyczaj jednego, czasem jednak także kilku obok siebie. Na karb przeoczeń kopisty należy też położyć, że podawszy rubrykę art. 14 zaczął pod nią przepisywać tekst art. 15, który zajął kilka wierszy; poczem dopiero opatrzywszy się, wrócił do przypadającego na to miejsce tekstu art. 14. Przegłos e na a zjawia się tu jeszcze bardziej wyjątkowo aniżeli w St_1, przeważnie zresztą w tych samych wyrazach i miejscach, co i w tamtym kodeksie; przegłos a na e bez wyjątku w tych samych trzech wypadkach co w St_1. Jest zresztą jeszcze szereg innych właściwości, o jakich tu mowa, wspólnych obu kodeksom, więc: w art. 103 zmiana annualis zam. triennalis, czy charakterystyczna powtórka początku art. 85 po uprzednim zupełnym jego skopiowaniu, z przerwą na tym samym słowie i tym samym dopi-

skiem: etc. precedens capitulum. Również dodatki końcowe do rubryk, stylizujące je w formie zdania pytającego, zjawiają się w tych samych i wyłącznie tylko tych samych artykułach, w których spotkaliśmy je w St_1 a każdym razem w takiej samej dosłownie stylizacji, jaką podaje tamten kodeks; tylko w art. 28a i 28b zamiast zwrotów quomodo senciendum (est) zjawia się quomodo sciendum. Już te szczegóły wystarczają do stwierdzenia najbliższego między sobą pokrewieństwa obu kodeksów, które zaświadcza, że albo jeden pochodzi od drugiego, albo oba z najbliższego wspólnego wzoru.

Ilość wspólnych b ł ę d ó w, jakie opisane tu kodeksy wykazują z tekstem O_1, utrzymuje się mniej więcej na tym samym poziomie, co w grupie poprzedniej, a jest już nieco niższą aniżeli w grupie 4. Sk_2 ma ich 13 stos. 21, Fl_1 15 stos. 24, St_1 18, D_4 14. Za to cyfra o d m i a n e k w stosunku do tego tekstu jest tu znacznie wyższa nie tylko od cyfry, jaką wykazują teksty jakichkolwiek grup bardziej oddalonych, ale nawet sama najbliższa przed tym grupa 5. Już tekst Sk_2 liczy ich 878 stos. 1219, tj. od B_1 zwyż o sto, a od Pt_2 ok. pół sta więcej. Bez porównania wyższe różnice dadzą się zaznaczyć co do dalszych tekstów grupy niniejszej. Fl_1 ma już odmianek 968 stos. 1482, D_4 1743, St_1 1778. Widocznie w całą grupę niniejszą wszedł znaczny bardzo poczet nowych zmian tekstowych, który wskazuje na konieczność wyosobnienia jej jako odrębnego działu w szeregu dochowanych przekazów statutowych.

Wyosobnienie takie staje się tym bardziej koniecznym, że znowuż między samymi przedstawicielami tej grupy zachodzi pokrewieństwo tekstów najdalej sięgające. Posługując się skombinowaną metodą stosunkowania, stwierdzimy najpierw, że wypadki, w których ten czy ów tekst grupy niniejszej w odmiankach grupowych nie wykazuje zgodności z żadnym z trzech pozostałych kodeksów, tutaj należących, łącząc się jedynie z dawniejszymi czy późniejszymi tekstami — są na ogół stosunkowo nieliczne. Taki brak związków w obrębie grupy niniejszej zachodzi co do Sk_2 w 136 stos. 123, co do Fl_1 w 92 stos. 86, co do D_4 w 29 stos. 24, co do St_1 w 39 stos. 20 wypadkach. Uwzględniając tu same już tylko cyfry stosunkowe i zestawiając je z podaną poprzednio ogólną cyfrą odmianek każdego z czterech kodeksów, dostrzeżemy tedy, że wykładnik niezgodności z resztą przedstawicieli tej grupy już co do Sk_2 wyraża się w skromnej cyfrze zaledwie ok. $^1/_{10}$ części ogółu odmianek, a co do dalszych kodeksów spada niepomiernie, wprost

gwałtownie: co do Fl_1 do ok. $^1/_{17}$, co do D_4 do ok. $^1/_{70}$ a co do St_1 nawet do $^1/_{89}$ części. Za to wykładnik zgodności pomiędzy nimi jest bardzo wysoki. Sam pełny związek Sk_2 Fl_1 D_4 St_1 występuje w 385 stos. 883 wypadkach; przy związkach częściowych odpowiednie pozycje przedstawiają się jak następuje: Sk_2 Fl_1 D_4 4 stos. 6, Sk_2 Fl_1 St_1 13 stos. 23, Sk_2 Fl_1 38 stos. 57, Sk_2 D_4 St_1 289 stos. 112, Sk_2 D_4 6 stos. 4, Sk_2 St_1 7 stos. 11, Fl_1 D_4 St_1 400 stos. 389, Fl_1 D_4 10 stos. 15, Fl_1 St_1 23, D_4 St_1 622 stos. 310. Razem łączą się tedy: Sk_2 z Fl_1 440 stos. 969, z D_4 684 stos. 1005, z St_1 694 stos. 102; Fl_1 z D_4 799 stos. 1293, z St_1 821 stos. 1318; D_4 z St_1 1696 razy. Jest zaś w tym poczcie bogaty zasób zgodności wyłącznych, nieraz szczególnie znamiennych, na konieczne pokrewieństwo tekstu wskazujących. Nie można wątpić: wszystkie bez wyjątku cztery kodeksy niniejsze trzeba wyprowadzić z wspólnej macierzy, za której pośrednictwem do każdego z nich przedostały się owe wspólne właściwości.

Z tekstami jakiejkolwiek z grup poprzednich cyfry zgodności są wszędzie niższe, a przeważnie wybitnie niższe. Stosunkowo najwięcej doliczymy się ich z grupą bezpośrednio poprzednią, i to bądź z obu jej przedstawicielami B_1 Pt_2, bądź przynajmniej z jednym: B_1 czy Pt_2. Połączeń takich wykazuje pełny związek Sk_2 Fl_1 D_4 St_2 251 stos. 596, a związki częściowe oraz występujące z osobna poszczególne ich człony 758 stos. 434. Razem tedy doliczymy się ich 1009 stos. 1020. Występują zaś w połączeniach tych Sk_2 491 stos. 740, Fl_1 538 stos. 861, D_4 876 stos. 896, St_1 924 stos. 943 razy. Już te cyfry ogólne wystarczyłyby do stwierdzenia, że grupa niniejsza genetycznie zbliżona jest najbardziej do grupy 5, i to w stosunku pokrewieństwa względnie dosyć ścisłym. Zasadność tego twierdzenia uwydatni się jeszcze silniej, jeżeli uwzględnimy, że zgodności obejmują znaczny poczet takich odmianek, które po raz pierwszy zjawiają się dopiero w tekstach grupy 5, które zatem do grupy niniejszej nie mogły przedostać się skądkolwiek indd. Takie zgodności zjawiają się po raz pierwszy w Sk_2 w 142 stos. 156, w Fl_1 w 79, w D_4 w 76 stos. 25, w St_1 w 3 stos. 1 wypadkach. Razem urasta stąd pokaźna cyfra 300 stos. 261 odmianek, przejętych w kodeksach grupy niniejszej niewątpliwie t y l k o z grupy 5. A są pośród nich także liczne zgodności wyłączne, niepowtarzające się już gdziekolwiek później, nieraz szczególnej uwagi godne.

Mimo wszystko — nie dałby się przecież utrzymać wniosek, jaki rozpatrzone tu przesłanki nasuwają jako najbliższy: że ma-

cierz, grupy niniejszej pochodzi bezpośrednio czy to z macierzy grupy 5, czy też z któregokolwiek z pochodnych od niej wprost tekstów B_1 lub Pt_2. Wystarczy bowiem stwierdzić, ograniczając się na razie do jedynej tylko rozpatrywanej tu kategorii zjawisk, że prócz licznego bardzo pocztu odmianek ściśle indywidualnych, właściwych kodeksom grupy 5, nie przeszło do tekstów grupy niniejszej ponadto jeszcze 399 odmianek grupowych, jakimi one łączą się z tekstami innymi. Suma rozbieżności zbyt wysoka, żeby pomysł bezpośredniego pochodzenia uznać za usprawiedliwiony. Nie mówić o innych momentach, które dopiero w dalszym ciągu dadzą się rozpatrzyć, a które również przeciw pomysłowi takiemu przemawiają. Wypływa stąd wprost, że pokrewieństwo macierzy grupy niniejszej z tekstami grupy poprzedniej czy bezpośrednią ich macierzą N może być tylko boczne; w każdym razie jest ono bardzo silne, ujawniając się co najmniej w 1009 stos. 1020 wspólnych odmiankach, jakich doliczyliśmy się, zestawiając połączenia związku pełnego i związków częściowych z tamtą grupą.

Są zresztą dane, żeby to wzajemne zestosunkowanie obu grup określić jeszcze ściślej, mianowicie co do pytania, do którego z obu przedstawicieli grupy poprzedniej: B_1 czy Pt_2 zbliżone są bardziej teksty niniejsze, a zatem także wspólna ich macierz? W przeważnej części odmianki tekstów tych pokrywają się wprawdzie z odmiankami obu tamtych kodeksów; jednakże, jak okolicznościowo wspomnieliśmy już przed tym, jest także pewien zasób takich, które odpowiadają bądź to tylko tekstowi B_1, bądź też tylko Pt_2. Cyfry, dotyczące tych wspólnych i odrębnych zgodności, są bardzo pouczające. Pełny związek Sk_2 Fl_1 D_4 St_1 łączy się z B_1 209 stos. 507 razy, a z Pt_2 232 stos. 563 razy, w tym z B_1 w odchyleniu od Pt_2 19 stos. 33 razy, a z Pt_2 w odchyleniu od B_1 42 stos. 89 razy. A znowuż związki częściowe łącznie z występującymi w pojedynkę tekstami niniejszej grupy łączą się z B_1 575 stos. 298, z Pt_2 694 stos. 383 razy, w tym z B_1 w odchyleniu od Pt_2 64 stos. 51 razy, z Pt_2 w odchyleniu od B_1 183 stos. 136 razy. Uwzględniając tu już wyłącznie pozycje stosunkowe, otrzymamy tedy ogólną sumę połączeń z B_1 805, o półtora bezmała setki niższą od takiejże sumy połączeń z Pt_2 946; a znowuż na połączenia z B_1 nieodpowiadające tekstowi Pt_2 wypadnie zaledwie suma 84, prawie trzy razy mniejsza od sumy połączeń z Pt_2 nieodpowiadających B_1, która dochodzi do cyfry 225. Na tej zasadzie osnuty poprzednio wniosek o najbliższym pokrewieństwie tekstowym grupy niniejszej

z grupą 5, da się ująć w formułę bardziej jeszcze ścisłą, stwierdzającą pokrewieństwo takie z późniejszym przede wszystkim członem tej grupy, tekstem Pt_2.

Że jednak nawet i przy takim zacieśnieniu rzeczy nie można twierdzić, jakoby macierz grupy niniejszej wyłoniła się bezpośrednio z Pt_2, zaświadcza okoliczność, że we wszystkich czterech pochodnych od niej tekstach niedostaje, prócz bezliku odmianek ściśle indywidualnych, pokaźnego zasobu 251 odmianek grupowych, właściwych tekstowi Pt_2, z tego 160 wspólnych z B_1, a 91 takich, które nie mają w nim odpowiednika. W ślad za tym trzeba będzie stwierdzić, że pokrewieństwo macierzy niniejszej z najbliższą chociażby macierzą typu Pt_2 może być tylko boczne. Jak je określić ostatecznie, okażą szczegóły, do których rozpatrzenia przystąpimy na dalszym miejscu.

W następstwie tak bliskiego spokrewnienia z grupą 5, która znowuż wyłoniła się sama z grup poprzednich, da się też stwierdzić liczny bardzo poczet zgodnych odmianek z tekstami tamtych grup, zapośredniczony oczywiście przez grupę 5, a przede wszystkim przez typ Pt_2. Najwyższą cyfrę tych pośrednich zgodności odnajdziemy w grupie 4, znowuż dla tego, że grupa 5 przez wspólny prototyp ZG-go N była z nią spokrewniona w stopniu najbliższym. Sam pełny związek Sk_2 Fl_1 D_4 St_1 wykazuje takich zgodności 138 stos. 313, a związki częściowe i poszczególne teksty niniejszej grupy 345 stos. 170, razem 483. Występują wszelako poza tym jeszcze zgodności samoistne z grupą 4, niezapośredniczone tekstami B_1 czy Pt_2. Pełny związek Sk_2 Fl_1 D_4 St_1 wykazuje ich 10 stos. 23, związki częściowe i poszczególne teksty 112 stos. 99, razem 122. Ta w stosunku do ogółu odmianek względnie nieliczna cyfra zapożyczeń bezpośrednich da się wytłumaczyć przechowanymi jeszcze w macierzy niniejszej grupy pewnymi właściwościami grupy 4, od których odchyliły się tymczasem przechowane po dziś dzień teksty B_1 i Pt_2. W podobny sposób dadzą się objaśnić także pewne bezpośrednie zapożyczenia z tekstów grupy 2 czy 3, nieodpowiadające stylizacji tekstów grupy 5 a nawet 4. Jest takich zapożyczeń odnośnie do związku pełnego Sk_2 Fl_1 D_4 St_1 21 stos. 45 a odnośnie do związków częściowych i poszczególnych tekstów 173 stos. 149, razem 194. O ile nie przyjmiemy, że w pewnych, może nawet liczniejszych wypadkach zgodności te powstały samorzutnie, wytłumaczy je przypomnienie zjawiska, że sam prototyp N wyłonił się z tekstów grupy 3 przy szerszym zużytkowaniu odmianek grupy 2,

i że te odmianki, nie dochowane już w bezpośrednich wzorach grupy 4 i 5 przechowały się jeszcze sporadycznie w macierzy grupy 6.

Ustalone tu stosunki zależności całkowitej grupy niniejszej wobec grup poprzednich, zwłaszcza wobec najbardziej zbliżonej grupy 5, nasuwają pytanie, czy na tej samej drodze nie dałyby się objaśnić także wzajemne między sobą relacje poszczególnych tekstów, do grupy niniejszej należących. Przypominamy szczegóły podane już przy innej sposobności, że macierz tych kodeksów obejmowała co najmniej 1009 stos. 1020 zgodności z grupą 5, a skala pokrewieństwa każdego z osobna tekstu z rzeczoną grupą, o ile ją ułożyć porządkiem cyfr zgodności, od najwyższej do najniższej, przedstawia się jak następuje: St_1 924 stos. 943, D_4 876 stos. 896, Fl_1 535 stos. 861, Sk_2 471 stos. 740. Mogłaby się otóż nasunąć myśl, że w tym samym porządku ułożyć należy filiacje tekstów, a zarazem pojąć ją jako bezpośrednią, zatem St_1 wyprowadzić wprost z macierzy, a od niego potem w kolejnym stopniowaniu wywieść D_4 Fl_1 i Sk_2. Znaczyłoby to, że St_1 jako najbliższy macierzy, przejął z niej najpierw stosunkowo najwięcej zgodności z grupą 5, poczem dalsze po kolei teksty przez stosowne zmiany oddalały się coraz bardziej od tego wzoru, dopóki w tekście Sk_2 suma zgodności nie zmalała już do najniższej pozycji. Zaznaczymy wobec tego z miejsca, że gdyby nawet przyjąć filiację bezpośrednią, formułka ta nie wystarczyłaby do objaśnienia zjawiska. Bo każdy z rzekomo dalszych tekstów wykazuje szereg zgodności z grupą 5, których przy takim uporządkowaniu nie mógłby przejąć z tekstów rzekomo poprzednich, niepodających tu odnośnej odmianki; tak już D_4, mimo najbliższe spokrewnienie z St_1 11; w Fl_1 suma takich niezapośredniczonych przez rzekomo wcześniejsze wzory St_1 D_4 zgodności dosięga już pokaźnej cyfry 74 stos. 93, a w Sk_2 wynosi 34 stos. 29. Ponieważ z drugiej strony nie można także przyjąć odwrotnej filiacji bezpośredniej: Sk_2 Fl_1 D_4 St_2, gdyż wobec rosnącej coraz bardziej w tym szeregu cyfry zgodności wysoka ilość niezapośredniczonych przez poprzednie rzekome człony nie dałaby się żadną miarą wytłumaczyć, przeto możliwą staje się tylko teza, że wszystkie teksty niniejsze, jakkolwiek oczywiście bezpośrednio czy pośrednio wywieść je należy z ustalonej poprzednio macierzy, spokrewnione są między sobą tylko w stopniu bocznym. Wtedy objaśni się samo przez się zjawisko, że ten czy ów tekst mimo wspólne pochodzenie mógł z macierzy zaczerpnąć więcej, a inny znowuż mniej przejątków dawniejszych; a zarazem stanie się rzeczą jasną,

że nawet taki tekst, który przejątków tych wykazuje mniej, czy choćby najmniej, może być formacją genetycznie wcześniejszą od innych o większej ilości przejątków.

Do ściślejszego określenia stosunków pokrewieństwa bocznego między niniejszymi tekstami posłuży inne kryterium. Poza wszystkimi przejątkami z redakcji wcześniejszych typów, kodeksy grupy niniejszej, prócz najliczniejszych odmianek indywidualnych, wykazują ponadto bogaty poczet odmianek grupowych, zjawiających się tu po raz pierwszy, i to znowuż, jak w analogicznych wypadkach dawniejszych, bądź to jako odmianki w ścisłym tego słowa znaczeniu wyłączne, tj. samej tylko grupie niniejszej właściwe, gdzie indziej niepowrotne, bądź też jako odmianki genetycznie wyłączne, tj. w czasie kształtowania się grupy tutaj tylko występujące, ale przejęte następnie w tekstach późniejszego pochodzenia. Odmianek wyłącznych wykazuje pełny związek Sk_2 Fl_1 D_4 St_1 65 stos. 150, a genetycznie wyłącznych 38 stos. 90, razem 103 stos. 240; a znowuż w związkach częściowych i poszczególnych tekstach doliczymy się odmianek wyłącznych 492 stos. 407, genetycznie wyłącznych 176 stos. 124, razem 668 stos. 531. Ogólna ilość występujących we wszystkich związkach odmianek wyłącznych wyniesie tedy 557, a genetycznie wyłącznych 214; razem jest ich 771. Ta ostatnia cyfra tłumaczy w pełni zaznaczony na wstępie niezwykły w porównaniu z grupami poprzednimi wzrost ogólnej ilości odmianek w stosunku do tekstu najstarszego jako też daleko sięgające zróżnicowanie tekstowej faktury grupy niniejszej w porównaniu z grupami poprzednimi. O ile zaś uwzględnić samą tylko, również wysoką cyfrę odmianek ściśle wyłącznych, objaśniają, dlaczego grupa niniejsza pod względem tekstowym tak jaskrawo odcina się od wszystkich bez wyjątku innych grup, nawet późniejszych. W związku z tymi spostrzeżeniami ogólnymi nasuwa się zagadnienie dalsze, w jakim stosunku owe wyłączności rozdzielają się na poszczególne teksty i jakież znowu wzajemne relacje zachodzą pomiędzy rozdzielonymi w ten sposób pozycjami. I tu właśnie leży klucz do wyjaśnienia postawionego na czele pytania.

Uwzględniając tu w wspólnych cyfrach oba rodzaje odmianek, ściśle i genetycznie wyłącznych, ile że przy rozbiorze niniejszej sprawy przedstawiają znaczenie jednakowe, dostrzeżemy najpierw, że w ogólnych cyfrach rozkładają się one na każdy z czterech tekstów w sposób następujący: Sk_2 249 stos. 334, Fl_1 299 stos. 464, D_4 701 stos. 695, St_1 709 stos. 703. Odliczając pokrywające się niemal dokładnie pozycje dwu ostatnich tekstów, widzimy że zresztą za-

chodzą pomiędzy nimi bardzo poważne różnice tekstowe. Zasób tych odmianek, jakie wykazuje Fl_1 przerasta odmianki tekstu Sk_2 o 130, a zasób odmianek D_4 i St_1 wyższy jest od zasobu Fl_1 o 231 wzgl. 239 pozycyj. Różnice są zbyt wysokie, żeby je wytłumaczyć możliwymi w tym czy owym wypadku odchyleniami indywidualnymi jednego kodeksu wobec drugiego; trzeba je poczytać raczej — i koniecznie — za wykładnik kilku kolejno podjętych nowych aktów redakcyjnych. Nowe zmiany tekstowe, wyrażające się w tych odmiankach, nie zjawiły się tu od razu; wsiąkały one w tekst częściami, stopniowo w coraz większym zasobie. Jest rzeczą jasną, że to stopniowanie odpowiadać musi kolejności podanych przed chwilą cyfr, poczynając od najniższej. Wprowadzono do tekstów najpierw jedną, mniejszą warstwę zmian, którą przejmowały teksty dalsze, dodając znowuż od siebie nowe warstwy zmian, dopóki w najpóźniejszych ogólny ich poczet nie doszedł do najpoważniejszej cyfry zwyż siedmu setek. Że zaś, jak okazało się, przejątki zmian wcześniejszych przez formacje późniejsze nie dadzą się objaśnić bezpośrednim pochodzeniem jednego kodeksu od drugiego, przeto należy tu przyjąć pewne jeszcze, niedochowane po dziś dzień ogniwa pośrednie, za których sprawą przejątki te zostały zapośredniczone.

W świetle tych uwag w najbliższy stosunek z macierzą grupy niniejszej wprowadzić należy tekst wykazujący najniższą cyfrę rzeczonych odmianek, tj. Sk_2, albo raczej, wyrażając się dokładniej, bezpośredni jego wzór N, o normalnym (nie alfabetycznym) układzie ZG-go. Są jeszcze inne pośrednie wskazówki przemawiające za takim zestosunkowaniem obu tych tekstów. Oto Sk_2 wykazuje pewne większe zbliżenie do tekstu St_2, grupy 2, ma z nim nawet 6 zgodności wyłącznych, co wszystko wytłumaczyć należy przejątkiem z dawniejszej formacji, w tym wypadku z samej macierzy, która tu zachować mogła większą ilość starszych reminiscencji tekstowych. Taż sama uwaga dotyczy także stosunku tego kodeksu do typu B_1 Pt_2. Jakkolwiek i on, na podobieństwo innych tutaj należących łączy się bliżej z Pt_2 aniżeli z B_1, to jednak zbliżenie jego do B_1 jest znacznie większe aniżeli w tamtych kodeksach. Na 92 stos. 124 związków z samym Pt_2 łączy się on 61 stos. 64 razy z samym B_1. Okrągło licząc, stosunek tych połączeń przedstawia się zatem jak 2 : 1; w dalszych trzech kodeksach stosunek ten wyraża się już w cyfrach około 4 : 1. Widocznie macierz, nie nazbyt jeszcze stopniem pokrewieństwa oddalona od starszego typu grupy 5 (B_1) miała tu jeszcze pewną nadwyżkę wspólności z tym tekstem, które skutkiem tego dochowały się w najbliżej od niej pochodnym typie Sk_2.

Występujące w typie tym w ogólnej ilości 334 nowe odmianki są na pewno w znacznej części przejątkiem z samej macierzy N. Z stosunkowo największą pewnością da się stwierdzić, że wyłączną w całej grupie niniejszej własnością Sk_2 jest 28 stos. 27 zmian, których tedy przypuszczalnie nie było w macierzy. Za to powtarzają się jego odmianki: w Fl_1 119 stos. 257, w D_4 204 stos. 289, w St_1 207 stos. 292 razy. Można powiedzieć, że we wszystkich tych trzech tekstach powtarzają się równomiernie; nieco niższa od identycznych niemal pozycyj D_4 i St_1 cyfra zgodności z Fl_1, tłumaczy się przeważnie odchyleniami ściśle indywidualnymi, w jakie kodeks ten nadmiernie obfituje. Ponieważ teksty te, jako niepochodne bezpośrednio z Sk_2 nie mogły odmianek tych zaczerpnąć wprost z niego, przeto należy szukać ich w samej już macierzy. Było ich tu zatem — uwzględniając najwyższą z tych cyfr — co najmniej 292. Czy ta pokaźna suma nowych zmian zjawiła się w całości po raz pierwszy dopiero w macierzy samej, czy też należy w pewnej części do jakiegoś wcześniejszego jeszcze członu, rozstrzygnie dopiero bliższy rozbiór tekstów grupy 7. Co do nielicznych zmian samego typu Sk_2, w łącznej ilości 27, niewiadomo natomiast czy je odnieść do wzoru N o normalnym układzie, czy dopiero do samego kodeksu Sk_2.

Najbliższa z kolei ogólna cyfra odmianek wyłącznych 464 wskazuje na tekst Fl_1; należy go tedy wprowadzić w najbliższy związek z poprzednim typem Sk_2. Że nie przeszkadza temu nieco niższa cyfra zgodności Sk_2 z Fl_1 aniżeli z D_4 i St_1, wskazaliśmy przed chwilą. W podanej cyfrze ogólnej odmianek Fl_1, prócz wspólnego z Sk_2 przejątku z macierzy 257, występuje odmianek nowych 207. Sam znowuż tekst Fl_1 łączy się w odmiankach przejętych i nowych: z D_4 263 stos. 425, z St_1 267 stos. 431 razy. Nieomal cały zasób jaki tu wykazuje Fl_1, powtarza się zatem w obu ostatnich kodeksach. Na szczególną uwagę zasługuje okoliczność, że powtarzają się tu także niemal w pełnej liczbie nowe odmianki tekstu Fl_1. Ponieważ D_4 i St_1 nie pochodzą bezpośrednio z Fl_1, przeto mogły się one przedostać do nich tylko za pośrednictwem starszego, wspólnego wszystkim tym trzem kodeksem wzoru N. Pochodzenie Fl_1 z macierzy nie jest zatem bezpośrednim; należy pomiędzy oboje wstawić rzeczony wzór jako okaz siostrzany z wspomnianym poprzednio wzorem tekstu Sk_2, tj. z N. Nowe odmianki Fl_1 powtarzają się w D_4 159 stos. 184, w St_1 163 stos. 190 razy. Ta ostatnia cyfra jest tedy dopuszczalnie najniższym wykładnikiem zmian przeprowadzonych w wzorze N i przejętych stamtąd przez wszystkie trzy

lub co najmniej dwa z tych kodeksów. Taka jest druga główna warstwa osadowa przeróbek tekstowych, właściwych tekstom niniejszego typu. Z innych nowych odmianek Fl_1 15 nie powtarza się w żadnym z pozostałych trzech kodeksów, można je tedy w przybliżeniu uznać za indywidualną własność samego Fl_1. Do szczególnych właściwości tego tekstu zaliczymy wreszcie pewne większe zbliżenie do typu O_2 zapośredniczone snać silniejszymi, gdzie indziej bardziej zatartymi reminiscencjami macierzy i pochodnego z niej bezpośredniego wzoru N.

Na ostatnim wreszcie miejscu, z najwyższą, prawie że w całości pokrywającą się ogólną ilością nowych, w grupie tej wyłącznych odmianek, występują D_4 i St_1. Jak podaliśmy już poprzednio, pierwszy z tych kodeksów wykazuje ich 695, drugi 703, zatem D_4 nieco więcej zbliżone do obu poprzednich kodeksów aniżeli St_1. Za starszeństwem typu D_4 przemawia zresztą także okoliczność, że w przeciwieństwie do St_1 używa on w dyspozycjach statutowych prawie bez wyjątku właściwej starszym tekstom formy decrevimus, nie decernimus. Co do odmianek trzeba dodać, że prawie wszystkie one, tj. 690 niezależnie od tego, czy zgodne z Sk_2 i Fl_1, czy zgoła nowe, powtarzają się zarówno w D_4 jak St_1. Wobec tego, jak niemniej wobec innych stwierdzonych poprzednio daleko sięgających tożsamości tekstowych, wreszcie wobec różnych zgodności, jakie w dalszym ciągu stwierdzić jeszcze przyjdzie pod innymi względami, mogłaby się nasunąć myśl, że kodeksy te związane są ze sobą pochodzeniem bezpośrednim, mniejsza o to, któremu z nich przyznalibyśmy charakter macierzysty i pochodny. Nie można też bezwzględnie i stanowczo wykluczyć takiej możliwości. Ale o ile rzecz wziąć ściśle, należy przecież bądź co bądź z większym prawdopodobieństwem, oświadczyć się za tezą, że i one związane są ze sobą tylko pokrewieństwem bocznym, że tedy pochodzą z jakiegoś niedochowanego po dziś dzień wzoru N, z którego przejęły wspólne między sobą właściwości. Przemawia za tym, co prawda, stosunkowo niższymi, zatem nie dość pewnymi cyframi, omówiony poprzednio ich stosunek do grupy 5 [115]), jak niemniej wzgląd, że przecież i oba te kodeksy mają pewien nieznaczny zresztą zasób nowych wzajemnie nie pokrywających się odmianek. Przy tym, gdyby myśleć o pochodzeniu bezpośrednim, należałoby w każdym razie, w myśl uwag wypowiedzianych przed chwilą, przyznać charakter macierzysty raczej tekstowi D_4 aniżeli St_1; w takim zaś wypadku

[115]) Por. str. 164.

niezmiernie trudno byłoby wytłumaczyć, jakim sposobem z tekstu znacznymi błędami skażonego wywieść się mógł o wiele poprawniejszy tekst St_1, a zwłaszcza, jakim sposobem wstawić mógł trafnie kilkadziesiąt opuszczonych w różnych miejscach wyrazów lub ustępów, nieraz nawet tam, gdzie luka zaciemnia sens całości i nie daje żadnej podstawy do samoistnej restytucji. Na dalszym miejscu wskażemy zresztą na niektóre inne jeszcze momenty, które przemawiają przeciw tezie bezpośredniego pochodzenia St_1 z D_4.

Z tych wszystkich powodów przyjąć należy z większym prawdopodobieństwem, że istniał osobny, dla obu tych kodeksów najbliższy wzór macierzysty N, o licznych osobnych właściwościach, wspólnych im obojgu; daleko sięgającą ich zgodność między sobą wytłumaczy stosunkowo wiernym obustronnym skopiowaniem wzoru. Ten otóż wzór N, nie zaś wprost same teksty D_4 St_1, wprowadzić należy w siostrzany związek z Fl_1 i wywieść je oba z omówionego poprzednio wcześniejszego wzoru N, żeby za jego pośrednictwem objaśnić przejątek zawartych w nim właściwości obu starszych typów grupy niniejszej, Sk_2 i Fl_1 w D_4 i St_1, jako bezpośrednio już pochodnych z wzoru N. W tym wzorze najniższym dopuszczalnie wykładnikiem ogólnym wyłącznych odmianek grupy niniejszej będzie ustalona poprzednio cyfra 690 zgodności między D_4 i St_1, rozdzielająca się w części na wspomniane przejątki starszych typów Sk_2 i Fl_1, w części zaś na nowe odmianki, zjawiające się po raz pierwszy dopiero w dwójce D_4 St_1. Jest ich razem 335 stos. 219. Ta ostatnia cyfra przedstawia nową, trzecią z rzędu, ostatnią już w tym poczcie warstwę osadową zmian redakcyjnych, właściwych tekstom grupy niniejszej. Jeszcze tylko co do każdego z wyosobnionych z wzoru tekstów doszukamy się w dalszym ciągu drobnych, nic nie znaczących wykładników dalszej przeróbki indywidualnej w odmiankach grupowych, w D_4 1, w St_1 6 stos. 4.

Wielostronne potwierdzenie wyników poprzedniego rozbioru właściwości tekstowych, a zarazem ważne ich uzupełnienia poda nam rozpatrzenie dalszych szczegółów. Co do o b j ą t k u stwierdzimy najpierw, że trzy w odnośnych miejscach niezdefektowane kodeksy Fl_1 D_4 St_1 o p u s z c z a j ą dwa artykuły prejudykatowe: 45 i 47. Nie ma ich także w Sk_2; ponieważ jednak kodeks ten jest częściowo zdefektowany, a materiał stosownie do wymogów alfabetycznego układu w różnych miejscach rozrzucony, przeto nie tkwiłby w tym jeszcze dowód pominięcia tych artykułów w normalnym układzie tego typu, gdyż ze względu na porządek alfabetu mogło im przypaść miejsce w końcowej, niedochowanej obecnie

części kodeksu. W każdym razie zaznaczyć przecież należy, przynajmniej co do art. 45, że przypuszczalna jego rubryka winna brzmieć: De mutilacione, jak ją podają niektóre inne kodeksy, między innymi także bliski B_1, że zatem w Sk_2 winienby być pomieszczony wśród artykułów pod literą M, która w całości mieści się w niezdefektowanej jeszcze części tego kodeksu; mimo to jednak nie spotykamy tu owego artykułu. Stąd z większym prawdopodobieństwem przyjąć można, że nie było go, jak w tamtych trzech kodeksach, także i w bezpośrednim wzorze Sk_2, podającym układ normalny. Na ogół stwierdzić tedy można brak art. 45 i 47 we wszystkich przedstawicielach grupy niniejszej jako wspólną ich właściwość, którą skutkiem tego odnieść należy już do wspólnej macierzy tej grupy, skąd przeszła do wszystkich kodeksów pochodnych. Właściwość ta nie powtarza się nigdzie indziej, w grupach wcześniejszych czy późniejszych, nie ma jej mianowicie także w najbliższej grupie 5. Wysuwa się tedy jako znamię: z jednej strony sprzęgające ściśle wszystkie teksty grupy niniejszej, z drugiej zaś wyróżniające ją jaskrawo od wszystkich grup pozostałych.

Osobno występują tu jeszcze, w tym czy owym, jednym tylko kodeksie, jako ściśle indywidualna ich właściwość, pominięcia pewnych części artykułów, które dla związku, omówimy na dalszych miejscach. Ogólnie zaznaczymy tylko, że najczęściej powtarzają się one w Sk_2, w naturalnym związku z założeniem układacza tego kodeksu i całym charakterem jego tekstu. Chodziło tu bowiem o zgrupowanie przepisów według głównych słów rubryk, określających ich treść; że zaś niejeden artykuł mieścił normy odnoszące się do dwu lub więcej materyj, więc nasuwała się potrzeba usuwania pewnych jego części składowych, uwzględnionych zresztą może na dalszym, dziś zdefektowanym miejscu. Niezależnie od tego mogła się zresztą nasunąć myśl pominięcia w tym czy owym wypadku jakiegoś ustępu, nieprzedstawiającego znaczenia istotnego. Tym sposobem wytłumaczymy tu nie tylko pominięcie art. 53b, który w tekstach ZG-go występuje już jako samoistna całość, ale zarazem skróty artykułów, nierozbitych nawet w ZG-ym na osobne jednostki jak w art. 1 opuszczenie początkowej, a w art. 27 końcowej części. O kilku innych podobnych skrótach w tym kodeksie, znowuż, dla związku, na dalszym miejscu.

Co do p o w t ó r e k podkreślić najpierw należy z osobnym naciskiem, że nie ma tu powtórki art. 65, występującej nie tylko w tekstach grupy 4, ale nawet jeszcze w B_1. Nowe w tym świadectwo bliższego pokrewieństwa grupy niniejszej z młodszym przed-

stawicielem grupy 5 Pt_2, który powtórki takiej, w przeciwieństwie do B_1, również nie zawiera. Za to, jako ściśle indywidualna właściwość występują w dwu kodeksach niniejszych dwie wzajemnie różniące się niezależnie od siebie powtórki. Jedna w Sk_2, gdzie art. 29 podany jest w całości na dwu miejscach, jako 23 i 67 tego układu, zapewne skutkiem niedokładnej pracy przygotowawczej ujęty pod dwie rubryki odmiennie sformułowane, z odmiennymi wyrazami głównymi (De debitis etc., De mercanciis etc.), które przy alfabetycznym układzie tego kodeksu rozstrzygnęły o rozstawnym ich umieszczeniu. Druga powtórka, art. 82 w D_4 występującego jako art. 89 i 93 tego układu, zdaje się być wynikiem prostej nieopatrzności kopisty. Jest w tym nowe poparcie poprzedniego spostrzeżenia, że St_1 nie pochodzi bezpośrednio z D_4, bo wtedy, o ile nie przyjąć samorzutnej orientacji i poprawki kopisty, powtórka ta musiałaby przejść także do tego kodeksu.

Co do r o z d z i a ł u m a t e r i a ł u n a a r t y k u ł y na pierwsze miejsce wysuwa się znowuż sprawa znanych nam siedmiu artykułów, w kodeksach późniejszych występujących w r o z b i t k a c h. W rozbitce na dwa artykuły podane są we wszystkich czterech kodeksach art. 57 i 78, ostatni z nich w kodeksie Fl_1 przypuszczalnie, gdyż przypada na miejsce, którego w kodeksie tym już niedostaje (tekst Fl_2); wobec innych zgodności układu nie ma jednak podstawy do przypuszczenia, żeby tu w rzeczywistości zachodziła jaka różnica pod tym względem. W trzech kodeksach Fl_1 D_4 St_1 w rozbitce na dwa artykuły występują art. 28 i 53, na trzy artykuły art. 13, rozdzielony w takim samym sposobie jak w grupie 5 (człony a do pertractentur, b—c do habeatur, d—f do puniatur). W Sk_2 mieszczą się z tego artykułu tylko fragmenty, podane na dwu różnych miejscach, raz jako art. 50, drugi raz jako art. 80 tego układu, i to tak, że art. 50 mieści tylko początkową część przepisu (13a) i to z opuszczonym wstępem, a art. 80 część jego końcową (13c), znowuż niezupełną; poza tymi lukami brakuje ponadto całej części środkowej (13b), zawartej może w zdefektowanej końcowej części kodeksu. Rozstawność artykułów jest wypływem alfabetycznego zgrupowania, a fragmentaryczność części uwzględnionych stoi niewątpliwie w związku z stwierdzoną poprzednio metodą układacza cząstkowego zużytkowywania tekstów statutowych. W każdym razie osobne pomieszczenie części 13a i 13c, oraz zupełny brak części 13b przemawiają za tym, że także w normalnym układzie typu Sk_2 (N) cały ten artykuł rozbity był na 3 części. Podobny i pewno zasadny domysł da się też wyrazić co

do zużytkowanych w tym kodeksie art. 28 i 53. Z pierwszego podaje on tylko 28b, z drugiego tylko 53a; brakuje 28a i 53b, zamieszczonych snać w zdefektowanej jego części. Okoliczność, że przecież oba te artykuły, każdy w dwu swoich składnikach częściowych zużytkowane zostały w dwu różnych miejscach kodeksu, przemawia za domniemaniem, że w normalnym układzie, służącym tu za wzór, występowały w takiej samej rozbitce na dwa artykuły, jak w pozostałych trzech kodeksach. Nie wzruszy tego wniosku nawet i ten fakt, że znowuż sam zużytkowany tu art. 53a rozbity jest na dwie osobne części, występujące w układzie kodeksu na miejscu 46 i 47; znowuż bowiem, jak wskazaliśmy, samorzutne rozbijanie jednostek artykułowych leżało w zakresie potrzeb zgrupowania alfabetycznego; z takich właśnie powodów spotykamy w tym kodeksie rozbitkę art. 15 na dwie części, niewątpliwie samorzutną, gdyż artykuł ten we wszystkich innych kodeksach jakiejkolwiek grupy, nie wyłączając także niniejszej i najbliższej 5, występuje zawsze jako jednolita całość. I znowuż, pomijając Sk_2, art. 37 rozbity jest w trzech innych kodeksach tej grupy na kilka części, których D_4 i St_1 liczą 4 a Fl_1 3, wszelako z tej jedynie przyczyny, że opuszczony tu został, pewno przez niedopatrzenie kopisty, człon b; pozostałe trzy człony, co do objątku i rozmiaru pokrywają się w pełni z odpowiednimi członami D_4 i St_1. W Sk_2 nie ma ani jednego z tych artykułów; wszystkie bowiem dotyczą dawności (prescripcio), która to część litery P należy już do zdefektowanego działu tego kodeksu.

Wreszcie art. 86 w D_4 i St_1 przedstawia się w takim kształcie, że człon a połączony jest w jedną całość z bezpośrednio poprzednim art. 85, a człony b—e stanowią artykuł jednolity. W Fl_1 artykuł ten przypada na niedochowaną już część tekstu. W Sk_2 artykuł ten w poszczególnych swoich składnikach występuje w rozbiciu na trzy części: jedna, jako art. 22 tego układu, obejmuje człon a, druga, jako art. 20 połączone człony b—c; trzecia jako art. 21 człon e; człon d, umieszczony zapewne w końcowym dziale zdefektowanym, nie jest w dochowanej części uwzględniony. Rozbitki są tu zatem odmienne, niż w pozostałych trzech (dwu) kodeksach; nie można jednak twierdzić, żeby koniecznie występowały już w takim kształcie we wzorze, podającym układ normalny. Mógł je przeprowadzić samorzutnie, jak w innch wypadkach, układacz tekstu alfabetycznego ze względu na potrzebę rozłożenia materiału według jego rzeczowej treści i początkowych liter głównych wyrazów rubryk; zwłaszcza że art. 86 ze względu na różnorodne omówione

w nim materie, jak mało który inny nadawał się do tego. Z czego wypływa, że w pierwotnym, normalnym typie Sk_2 rozdział tego artykułu mógł być taki sam, jak w D_4 i St_1. Inna tylko sprawa, czy człon 86a zbity był tak samo w jedną całość z art. 85, jak ją podają oba te ostatnie kodeksy; wskazówki, jakie za chwilę znajdziemy sposobność rozpatrzyć, zdają się przemawiać za tym, że zarówno w Sk_2 jak i w Fl_1 niniejszy artykuł podany był w dwu wyosobnionych, z jakimkolwiek innym artykułem niezwiązanych częściach a i b—e.

Rozpatrzone szczegóły wykazują, że po odliczeniu nieznacznej, z niedopatrzenia wynikłej luki Fl_1 (art. 37b) oraz innych, zarówno w tym kodeksie, jako też w Sk_2 spowodu częściowego ich zdefektowania występujących braków (Fl_1 art. 78, 86, Sk_2 art. 13b, 28a. 37. 53b. 86d.), wreszcie w tym ostatnim kodeksie, jednej dalszej rozbitki, dostosowanej indywidualnie do potrzeb układu alfabetycznego (art. 53a) zresztą cała omówiona tu siódemka artykułów występuje w takich samych i tak samo członkowanych rozbitkach, jak w grupie 5, tj. art. 28. 53. 57. 78. 86 (a, b—e), ten ostatni tylko zresztą w starszych okazach Sk_2 Fl_1, w rozbiciu na dwa, art. 13 w rozbiciu na trzy (a, b—c, d—f), wreszcie art. 37 w rozbiciu na cztery artykuły. Spostrzeżenie to przedstawia tym większą doniosłość, że już nawet najbliższa przed tym grupa 4, jakkolwiek co do członkowania tych artykułów bardzo zbliżona, nie pokrywa się przecież w całości z grupami 5 i 6, podaje bowiem art 13 jako jednolitą jeszcze całość. Tkwi w tym nie tylko nowe świadectwo najbliższego spokrewnienia obu tych ostatnich grup między sobą, ale zarazem wskazówka, że macierze każdej z nich pochodzić muszą, bezpośrednio czy pośrednio, z wspólnego wzoru, w którym takie rozczłonkowanie niniejszej siódemki artykułów było już przeprowadzone i skąd przedostało się do nich obojga, zatem także do macierzy grupy niniejszej.

Na szczególną natomiast uwagę zasługuje okoliczność, że w żadnym z kodeksów grupy niniejszej nie spotykamy rozbitki art. 43 na dwie części, jak ją wykazują zgodnie teksty grupy 5, niewątpliwie skutkiem przejęcia ze swojej macierzy. Artykuł ten stanowi tu wszędzie jednolitą całość i był nią niewątpliwie także w macierzy grupy niniejszej, jak zresztą we wszystkich tekstach grup dawniejszych, a zwłaszcza także względnie najbliższej 4. Dowód w tym niewątpliwy, że macierz grupy 6, mimo inne najdalej sięgające podobieństwa wzajemne, nie może pochodzić bezpośrednio z macierzy grupy 5, gdyż w takim razie byłaby z niej ową rozbitkę

przejęła i pochodnym od siebie kodeksom przekazała. Macierz grupy niniejszej N może tedy do macierzy grupy 5 N zostawać w stosunku pokrewieństwa bocznego, przy czym jednak, chcąc wytłumaczyć bezlik innych uderzających między nimi wyłącznych zgodności, wspólnego dla nich wzoru nie będzie można szukać w samym prototypie ZG-go, N, który ich jeszcze nie posiadał i bezpośrednio pochodnej od siebie macierzy grupy 4 nie przekazał. Pomiędzy prototyp a macierze grup 5 i 6 wstawić tedy trzeba osobny jeszcze człon pośredni N z wszystkimi wspólnymi właściwościami obu tych grup; dopiero ten człon związać się da z macierzą grupy 4 N w stosunek siostrzany, i dopiero z niego wyprowadzić się dadzą obie macierze grup 5 i 6, nie przesądzając znowuż na razie, czy obie wyłoniły się zeń bezpośrednio jako formacje siostrzane, czy też — częściowo przynajmniej — nie trzeba tu będzie jeszcze wprowadzić jakiegoś członu pośredniego.

W dwu kodeksach grupy niniejszej D_4 i St_1 występują dwie charakterystyczne z b i t k i artykułów. Na jedną zbitkę art 85 i 86 natknęliśmy już przed tym przy innej sposobności; druga mieści się tuż przed nią w bezpośrednim sąsiedztwie, łącząc art. 83 i 84 w jednolitą całość. Jak przedstawiała się kwestia tych zbitek w Fl_1, niewiadomo, gdyż dochowany jego tekst nie sięga do tego miejsca. Natomiast w znacznej części zużytkowany jest tekst obu zbitych artykułów w Sk_2. Z ostatniej zbitki mamy tu mianowicie podany jako osobną całość art. 83 na miejscu 71 tego układu; brak natomiast art. 84, snać dlatego że ze względu na rubrykę (De seminacione...) przypadł na zdefektowaną część tekstu. Na wszelki wypadek jest w tym świadectwo, że w kodeksie tym owa zbitka występuje w rozdzieleniu na dwa artykuły, jak zresztą we wszystkich innych tekstach grup poprzednich czy późniejszych. O ile nie przyjąć, że układacz, mając w swym wzorze zbitkę, dokonał tu samorzutnie rozbitki, co się tu wprawdzie zdarza, ale w każdym razie bardziej wyjątkowo i dla pewnych szczególnych powodów, trzeba będzie oświadczyć się za przypuszczeniem, że w samym normalnie ułożonym wzorze Sk_2 oba te artykuły nie były jeszcze połączone ze sobą. Spostrzeżenie to nasuwa myśl, że taki sam brak połączenia mógł tu zachodzić także co do art. 85 i 86a, zwłaszcza że chodzi tu o artykuły bezpośrednio sąsiadujące z tamtymi, i że oba składniki zbitki występują w Sk_2, podobnie jak w poprzednim wypadku, jako artykuły wyosobnione, tj. 9 i 22 tego układu. Zaznaczyć wreszcie należy, że w samych kodeksach D_4 i St_1, gdzie obie zbitki są już rzeczą dokonaną, przydane do tekstów

sumy podają art. 83. 84. 85 jako osobne jednostki, a opuszczają tylko, jak nieraz gdzie indziej, art. 86a. Wszystko przemawia tedy za tym, że obu zbitek nie było jeszcze w normalnym układzie Sk_2; a w ślad za tym, że nie było ich także w niedostającej dziś części tekstu Fl_1, co do którego nie da się stwierdzić w jakimkolwiek innym wypadku, żeby przeprowadzał nowe, samoistne zmiany w zbitkach lub rozbitkach. Rzeczone dwie zbitki zdają się być najprawdopodobniej nowością bezpośredniego dopiero wzoru tekstów D_4 i St_1: N, skąd przeszły do obu tych kodeksów.

Z p r z e s t a w e k artykułów powtarza się tu przede wszystkim jedna wspólna z grupą 5; wtłoczony zgoła nienaturalnie pomiędzy art. 57a i 57b art. 58. W takim porządku zestawiają te artykuły Fl_1 D_4 i St_1; w Sk_2 ze względu na alfabetyczne zgrupowanie są one oczywiście rozrzucone w różnych miejscach, jako art. 25. 5. i 36 tego układu; nie można jednak wątpić wobec zgodności pozostałych trzech tekstów, że w normalnym układzie wzoru Sk_2 podane były w tym samym porządku. Przypominamy, że ta szczególnie znamienna przestawka, w przeciwieństwie do tekstów wszystkich grup poprzednich, nawet jeszcze 4, zjawia się po raz pierwszy dopiero w grupie 5; jej przejątek w kodeksach niniejszych, zapośredniczony oczywiście przez wspólny ich wzór, jest dalszym świadectwem niezwykłego zbliżenia grupy 5 i 6.

Poza tym jest tu jeszcze kilka innych przestawek, nigdzie przed tym niewystępujących. Najpierw przestawka art. 5 i 4, zjawiająca się w D_4 i St_1 zatem niewątpliwie także zawarta w bezpośrednim ich wzorze N. Nie ma jej natomiast jeszcze w Fl_1, gdzie artykuły te następują po sobie w zwykłym porządku; nie było jej zatem niewątpliwie także w normalnym układzie typu Sk_2 jako formacji genetycznie wcześniejszej. Prócz tego w tekstach D_4 i St_1 występują ponadto przestawki dwu innych grup artykułów: 80. 81. 79 i 90. 89. Co do nich brak dostatecznej podstawy do sprawdzenia w sposób ścisły, czy to tylko indywidualna właściwość obu tych tekstów, czy też zjawisko, wspólne wszystkim przedstawicielom grupy niniejszej; tekst Fl_1 nie sięga bowiem do tych miejsc, a rozmieszczenie rzeczonych artykułów w Sk_2 oparte na kryteriach alfabetycznych nie daje pod tym względem żadnych objaśnień, tym bardziej, że z wyjątkiem jedynego art. 81, w układzie tego tekstu 41, wszystkie inne, podane snać w końcowej, zdefektowanej jego części są w dochowanym dziale opuszczone. Pewne momenty, które rozpatrzymy dopiero przy rozbiorze grupy 7, wskażą w sposób niewątpliwy, że przestawka art. 80. 81. 79 musiała być właściwością

tekstu Fl_1 i typu Sk_2, i że mieściły się już w samej macierzy grupy 6; natomiast przestawka art. 98. 89 zjawić się mogła dopiero w bezpośrednim wzorze tekstów D_4 St_1. Wreszcie w samym już tylko kodeksie D_4 zjawia się jeszcze przestawka art. 99. 98, niewątpliwie ściśle indywidualna właściwość tego jedynego tekstu; nawet bowiem w najbliżej z nim związanym tekście St_1 rzeczone artykuły następują po sobie w zwykłym porządku.

W sprawie rubryk przypomnieć należy przede wszystkim, że do zestawień porównawczych nadają się wszystkie cztery kodeksy niniejszej grupy w całości, nawet bowiem Fl mimo podany w drugiej części oddmienny typ tekstu Fl_2 otrzymał tu, w dodatkowym uzupełnieniu, rubryki typu Fl_1, właściwe także części pierwszej. Zwracając najpierw uwagę na ostatnią w grupie niniejszej formację D_4 St_1, stwierdzimy krótko, że odliczając występujące gdzieniegdzie podrzędne odmianki lub usterki pisarskie, zresztą rubrykí obu tych kodeksów w całej swojej pełnej stylizacji pokrywają się w dosłownej zgodności. Nie można wobec tego wątpić, że zawierał je już także bezpośredni wzór obu kodeksów N. O rubrykach Fl_1 powiedzieć można ogólnie, że pokrywają się również dosłownie z rubrykami typu D_4 St_1; tylko w 21 wypadkach zachodzą tu pewne odchylenia. W tym ostatnim mianowicie typie w stosunku do Fl_1 występują rubryki rozszerzone w art. 64. 67. 68. 72. 78. 88—90. 100. 101. skrócone w art. 20. 54. podobna w art. 102, częściowo zmieniona w art. 48, ze znaczniejszymi zmianami lub inaczej zgoła stylizowane w art. 2. 4. 7. 14. 37c. 77. 91. Ponieważ w pozostałych, zwyż 80 wypadkach zachodzi zgodność zupełna, a nawet przeważna część podanych odchyleń, ograniczająca się do skrótów, rozszerzeń, częściowych zmian czy upodobnień, na wspólne wskazuje źródło, przeto wypływa stąd, że cały ten typ rubryk zjawił się nie dopiero w bezpośrednim wzorze D_4 St_1 ale istniał już we wzorze wcześniejszym N, z którego te dwa kodeksy pośrednio, a Fl_1 bezpośrednio pochodzą, oczywiście w stylizacji odpowiadającej rubrykom Fl_1, wobec której w każdym wypadku zachodzących odchyleń stylizację bezpośredniego wzoru D_4 St_1 trzeba będzie uznać za późniejszą przeróbkę.

Rubryki dochowanego do nas alfabetycznego układu Sk_2 są w przeważnej części odmienne od typu rubryk tamtych trzech kodeksów; mimo to znajdziemy tu przecież liczniejsze między nimi zgodności. Zupełną zgodność z wszystkimi trzema wykazują jego rubryki art. 70. 71. 81 i 97. Z samym Fl_1 zachodzi pełna zgodność w rubrykach art. 48 i 67; D_4 i St_1 mają tu pewne rozszerzenia lub

zmiany. Częściowa zgodność występuje w art. 41 i 43, które w pozostałych trzech kodeksach mają tu pewne rozszerzenia, w art. 78a i 78b, które w Fl_1 mają skrót, a w D_4 i St_1 pewne zmiany, wreszcie w art. 83, którego rubryki w D_4 i St_1 a pewno także nieuzupełniona w tym wypadku rubryka Fl_1 wykazują stylizację podobną ale częściowo zmienioną. Na ogół jest tedy widoczny wielostronny związek pomiędzy rubrykami tego ostatniego i pozostałych trzech kodeksów, wskazujący na takie samo wspólne źródło, z którego zostały zaczerpnięte; przeważna ilość stylizacyj odmiennych, jakie występują w Sk_2, wynikła tylko stąd, że dla celów alfabetycznego układu trzeba je było najczęściej zmieniać czy zgoła odmiennie układać, żeby na czoło wysunąć odpowiedni wyraz główny, mający rozstrzygnąć o pomieszczeniu artykułu. W samym wzorze Sk_2 podającym układ normalny, w ślad za rozpatrzonymi tu wskazówkami, trzeba przyjąć na ogół typ rubryk ten sam, co i w tamtych kodeksach. Na szczególną uwagę zasługuje przy tym, że w wypadkach, gdzie pomiędzy Fl_1 a D_4 St_1 zachodzą różnice w stylizacji rubryk, jak w wspomnianych art. 48 i 67, Sk_2 pokrywa się z Fl_1, nie zaś z D_4 St_1. Dowód w tym, że to kształty pierwotniejsze, przerobione następnie w końcowej formacji niniejszej grupy kodeksów. W tym oto pierwotniejszym kształcie musimy cały ten kompleks rubryk przenieść do samej macierzy grupy niniejszej, żeby potem wytłumaczyć jego zjawienie się w najbliższych zaraz kodeksach Sk_2 i Fl_1. W każdym razie, ze względu na zaznaczone, od czasu do czasu występujące rozszerzenia, skróty i częściowe zmiany, jakie w stosunku do Sk_2 wykazuje Fl_1 i dalsze teksty tej grupy (art. 41. 43. 78a. 78b. 83) trzeba będzie przyjąć, że rubryki macierzy w bezpośrednim wzorze Fl_1 N uległy już pewnej przeróbce, podobnie jak we wzorze końcowej formacji D_4 St_1 przeprowadzoną została nowa, druga z rzędu przeróbka.

Rubryki grupy niniejszej są indywidualne, do treści każdego artykułu dostosowane, od indywidualnych rubryk, jakie się tu i ówdzie w grupach poprzednich pojawiają, na ogół odmienne; zatem nowa samoistna robota, co do której tylko nie da się jeszcze rozstrzygnąć, czy ją przypisać wprost układaczowi macierzy, czy też w całości lub części, odnieść do wcześniejszych jeszcze wzorów. Zresztą w tym czy owym wypadku ujawnia się w szeregu rubryk zwłaszcza w najstarszej formacji Sk_2 pełna lub częściowa zgodność z pewnymi typami dawniejszymi. Tak przede wszystkim z rubrykami grupy 5. Zgodność pełna z B_1 i Pt_2 wykazuje Sk_2 w art. 41, a z Pt_2 (i częściowo dawniejszymi tekstami) w art. 98; taka zgodność z Pt_2 występuje

we wszystkich tekstach z wyjątkiem niedostającego tu Sk_2 w art. 74; wreszcie rubryka art. 63 stylizowana jest w sposób podobny do Pt_2. Świadczy to, że pewne przejątki rubryk, jakie się przedostały wspólnie do obu macierzy grupy 5 i 6 musiały być zaczerpnięte, bezpośrednio czy pośrednio z wcześniejszego ich wzoru N. Że zaś wzór ten jest w stosunku siostrzanym do macierzy grupy 4, która posługuje się jeszcze układem rubryk systematycznych i wespół z nim pochodzi bezpośrednio z prototypu N, takiż układ zawierającego, więc nasuwa się pytanie, czy nie znajdą się tu jakie układu tego reminiscencje? Rzeczywiście też dadzą się tu stwierdzić w kilku wypadkach. Same już wspomniane poprzednio rubryki art. 74 i 98, o ile z jednej strony zgodne między grupą 4 a 5, o tyle z drugiej są pokrewne rubrykom układu systematycznego: pierwsza podaje częściowo zmienioną jego stylizację, druga jest rozszerzeniem jego tekstu. Są tu ponadto niezapośredniczone przez grupę 5 zgodności: Fl_1, jako jedyny tu przedstawiciel starszej formacji (w Sk_2 brak) w rubrykach art. 13b i 37a c. d, a wszystkie cztery niniejsze kodeksy w rubryce art. 71, pokrywają się zupełnie z tekstem odnośnych rubryk układu systematycznego. Dowód w tym, że wzór N prócz licznych rubryk tego typu, zużytkowanych w grupie 5 (Pt_2) zawierał ponadto niektóre inne jeszcze przejątki z niego, zaczerpnięte z prototypu; nie da się tylko dokładnie odmierzyć zasób i stosunek tych składników.

Liczbowania artykułów kodeks Fl_1 nie podaje zgoła: właściwość indywidualna, godna podkreślenia, wyróżniająca ten tekst od wszystkich innych, jakie podają ZG. Liczbowanie tekstu Sk_2, na ogół najpoprawniejsze, dostosowuje się z osobna do przeprowadzonego tu porządku alfabetycznego, nie nadaje się zatem do porównań z liczbowaniem tekstów, podających układ normalny. Takie liczbowanie, w obrębie grupy niniejszej, spotykamy tylko w D_4 i St_1. Na ogół jest ono bardzo poprawne; uwzględniony jest także jako osobna pozycja art. 86 b—e, w dwu dawniejszych grupach nieliczbowany. Ledwie tu i owdzie znajdą się drobne usterki. Wspólnym obu kodeksom jest pominięcie cyfry w rubryce art. 9; nie narusza to jednak prawidłowości liczbowania, gdyż sąsiadujące obustronnie artykuły opatrzone są cyframi VIII i X. Stosunkowo częściej zjawiają się te usterki w samym tylko D_4: tak art. 37c ma tu błędną cyfrę XLIIII zam XLII, art 76 LXXXIII zam. LXXXII; o art. 98 z cyfrą CIII zam. CV wspomnimy zaraz niżej; w żadnym jednak wypadku omyłku ta nie

wpływa na dalszy tok liczbowania, owszem, w najbliższych zaraz potem artykułach wracają cyfry prawidłowe. Są to zatem tylko zwykłe omyłki pisarskie: w każdym razie świadczą one, że liczbowanie nie jest tu samodzielną robotą kopisty, jeno przejęte zostało z gotowego wzoru N, który po każdym pobłądzeniu sprowadzał go zaraz na dobrą drogę. Na uwagę zasługuje także okoliczność, że pominięte w niniejszej grupie art. 45 i 47 nie są w liczbowaniu uwzględnione, a wszystkie przestawki artykułów, nie tylko wspólne z grupą poprzednią, tj. art. 58. 57b, ale także te. które zjawiają się dopiero w grupie niniejszej, jak: art. 5. 4, art. 80. 81. 79 i art. 90. 89 liczbowane są w takim porządku, jaki im ze względu na zajmowane miejsce przypada. System liczbowania, o którym tu mowa, pochodzi zatem widocznie z samej macierzy niniejszej grupy. Właściwa samemu tylko tekstowi D_4 indywidualna przestawka art. 99. 98 sprowadziła miejscowe zaburzenie tylko o tyle, że oba artykuły otrzymały cyfrę CIIII, pierwszy liczony tu widocznie samoistnie przez kopistę ze względu na wyznaczone miejsce, drugi z cyfrą przejętą ze wzoru; zaraz jednak potem, w zgodzie z wzorem, następuje przeskok do prawidłowej cyfry CVI i dalsza aż do końca części, podającej OW, zgodność z jego liczbowaniem.

Synteza rozpatrzonych tu wszystkich szczegółów przedstawia się jak następuje:

Jako pochodny bezpośrednio z prototypu, wobec macierzy grupy 4 siostrzany, występuje tu najpierw wzór N, ze względu na pochodne od siebie dalsze teksty spisany niewątpliwie przed r. 1444, z przejątkiem z prototypu co najmniej 175 nowych zmian tekstowych jakie odnajdujemy także w macierzy grupy 4, i ogólną cyfrą zwyż 1000 odmianek, wspólnych późniejszym tekstom grupy 5 i 6, oraz — jak niżej zobaczymy — grupy 5 i 7, pośród nich 298 takich, które w dwu pierwszych z tych grup są wyłączne. Wzór N posiada takie same jak w prototypie rozbitki art. 28. 53. 57. 78 i 86, na dwa artykuły i art. 37 na cztery artykuły; dodana jest ponadto po raz pierwszy rozbitka art. 13 na trzy osobne artykuły (a, b—c, d—f), ale nie ma jeszcze rozbitki art. 43, którą przeprowadzi dopiero macierz grupy 5. Nienaturalna przestawka art 58 i 57b zjawia się tu również poraz pierwszy, żeby stąd przejść do całego szeregu kodeksów późniejszych. Co do rubryk mógł tu być jeszcze przejęty w znacznej części układ systematyczny, jak go podawał prototyp, skoro co najmniej około trzecia ich część przeszła do pochodnej macierzy grupy 5, a pewne szczątki do macierzy grupy 6; i — jak okaże się później — także do grupy 7; w każdym

jednak razie przeprowadzona już została częściowa ich indywidualizacja, skoro w obu tych macierzach, oraz w grupie 7, odnajdujemy pewną ilość wspólnych im, jednakowo stylizowanych rubryk indywidualnych. Przejęta oczywiście z prototypu została także zasada liczbowania artykułów, z opuszczoną cyfrą przy art. 86 b-e, jak jej nie podaje jeszcze macierz grupy 5.

Prócz tej ostatniej, z rzeczonego wzoru N pochodzi także, nie przesądzamy w tej chwili: bezpośrednio czy pośrednio, macierz N grupy 6. Prócz wspomnianego przejątku zwyż 1000 odmianek wspólnych, częściowo wyłącznie, z grupą 5, jest w niej co najmniej 292 nowych zmian redakcyjnych, które częściowo zjawiają się tu rzeczywiście po raz pierwszy dopiero, ale w znacznej części, jak okaże się przy rozbiorze grupy 7, muszą być odniesione do innego poprzedniego członu. Pewno także, co do pisowni, system przegłosów a na e i e na a został tu na szerszy rozmiar przeprowadzony, skoro potem w mniejszej czy szerszej mierze odnajdujemy go we wszystkich kodeksach tej grupy. Wzorowi N odpowiadają rozbitki siedmiu znanych artykułów, nie wyłączając art. 13, wszystkie w takim samym zupełnie rozczłonkowaniu części składowych oraz przestawka art. 58 i 57b. Nowością natomiast, która się tu zjawia po raz pierwszy dopiero, jest przestawka art. 80. 81. 79; jednakże art. 4 i 5 i 89. 90 ugrupowane są jeszcze w porządku, odpowiadającym układowi normalnemu. Nowością jest również pominięcie art. 45 i 47. Zjawia się też nowy typ rubryk indywidualnych, niepokrywający się naogół z stylizacją takichże rubryk w tekstach grup poprzednich; nie rozstrzygamy na razie, czy to twór na wskroś oryginalny samej macierzy niniejszej, czy też przejęty, chociażby częściowo, z jakiegoś wcześniejszego, niedochowanego członu pośredniego. Szczątkowo, w kilku wypadkach, widzimy tu zresztą jeszcze zużytkowane rubryki układu systematycznego i tak samo kilka rubryk indywidualnych wzoru N, które przedostały się także do macierzy grupy 5. Może do rubryk tych przy końcu dodane tu zostały przynajmniej gdzieniegdzie zdania pytające (quid dicendum itp.) jak je potem w kodeksach pochodnych od czasu do czasu spotykamy. Nie można wątpić, że było tu także przeprowadzone liczbowanie artykułów. Czas powstania macierzy niniejszej, ze względu na najwcześniejszy, dokładnie co do daty oznaczyć się dający kodeks pochodny, cofnąć należy przed rok 1452.

Z tej oto macierzy wywieść należy przede wszystkim nie dochowany po dziś dzień tekst N z przed r. 1460, podający normalny

układ ZG-go, w kształcie, jaki posiadała sama macierz; a dopiero z tekstu tego wyprowadzić sam kodeks Sk_2 z r. ok. 1460. Jego właściwością szczególną, która wyróżnia się nie tylko od swego wzoru bezpośredniego ale od wszystkich w ogóle innych znanych nam kodeksów, jest alfabetyczny, nie bez pewnych jednak usterek przeprowadzony układ całej materii statutowej, według głównych wyrazów, mieszczących się na czele rubryk. O ile chodzi o OW, przyjąć można, że w całkowitym kodeksie zużytkowane były wszystkie artykuły układu normalnego; skutkiem zdefektowania dochowało się ich tylko 65 wzgl. 68. Powtórka art. 29 jest na pewno indywidualną właściwością tego kodeksu, wynikłą z niedopatrzenia przy układzie materiału. Do ściśle indywidualnych jego cech zaliczyć ponadto należy skróty art. 1. 13a 13c i 27, podyktowane względami na potrzeby jego układu, oraz rozbitki art. 15 i 53a na dwa a art. 86 na trzy artykuły, pomieszczone osobno ze względu na wskazówki alfabetyczne. Z tych samych powodów do tego dopiero kodeksu odnieść należy nową, odmienną stylizację przeważnej części rubryk, przekształconych odpowiednio dla celów układu alfabetycznego nie bez częściowego jednak zużytkowania tekstu, zaczerpniętego z wzoru, wzgl. za jego pośrednictwem z macierzy. Za to niewiadomo, dokąd odnieść zjawiającą się tu po raz pierwszy niewielką ilość 27 odmianek grupowych; mogły one w całości czy częściowo, zjawić się tu po raz pierwszy dopiero, ale mogą także, łącznie z wielu odmiankami pozornie ściśle indywidualnymi, być przejątkiem z poprzedniego bezpośredniego wzoru. Napewno do wzoru tego, nie zaś dopiero do tekstu Sk_2, a za pośrednictwem wzoru do macierzy samej, odnieść należy pojawienie się tych właściwości tekstowych, przez które kodeks Sk_2 wykazuje stosunkowo większe od innych tekstów tej grupy zbliżenie do typów St_2 i B_1.

Drugi okaz, który wywieść trzeba bezpośrednio z macierzy, to również niedochowany po dziś dzień tekst N z przed r. 1452. Jego zróżnicowanie wobec macierzy da się określić na pewno co do jednego tylko, bardzo zresztą ważnego szczegółu: że zawiera on nową warstwę zmian redakcyjnych, w ilości co najmniej 190 odmianek, przejętych następnie przez teksty pochodne. Bezpośrednio z niego wywodzi się kodeks Fl_1 spisany r. 1453 lub nieco przedtem, z odmiankami tekstów dawniejszych, zapośredniczonymi przez macierz i sumą nowych odmianek grupy niniejszej, na jaką złożyły się macierz i wspomniany co dopiero jego wzór bezpośredni. Zresztą, za pośrednictwem tego wzoru, odtwarza on wszystkię właściwości

macierzy z drobną indywidualną usterką, jaką jest pominięcie art. 37b; ważniejszą, jaskrawo od wszystkich innych pokrewnych kodeksów odcinającą się różnicę przedstawia brak liczbowania artykułów i bardzo bogaty zasób odmianek ściśle indywidualnych.

W siostrzanym stosunku do Fl_1 zostaje niedochowany po dziś dzień z r. 1452 pochodzący tekst N, najbliższa macierz obu pozostałych kodeksów tej grupy D_4 i St_1. Od najbliższego wzoru swego N wyróżnia się on przede wszystkim znacznym pocztem nowych zmian redakcyjnych w ilości co najmniej 219 odmianek, które przeszły następnie do obu pochodnych odeń tekstów. Ponadto zjawiają się tu po raz pierwszy: charakterystyczne przestawki art. 5 i 4 i art. 90. 89 oraz niemniej uwagi godne zbitki art. 83 i 84 i art. 85 i 86a. Przejęte z dawniejszego wzoru liczbowanie poddane zostało stosownej rewizji; dlatego dostosowuje się nie tylko do przestawek dawniejszych (art. 80. 81. 79 i 90. 89), ale także i do nowej, jaka się tutaj dopiero zjawiła (art. 5. 4), wreszcie także do obu występujących tu po raz pierwszy zbitek. Jest też uwzględniony w liczbowaniu nieliczbowany w starszych wzorach macierzystych art. 86 b—e jako osobna pozycja.

Z wzoru N wszystkie jego właściwości przeszły bez zmiany do obu pochodnych odeń, wiernie do niego dostosowanych kodeksów D_4 z czasów po roku 1457 i St_1 spisanego po roku 1452 Prócz liczniejszego pocztu właściwych każdemu z nich odmianek ściśle indywidualnych (przeważnie błędów lub opuszczeń) i kilku zaledwie (1 wzgl. 4), które w późniejszych tekstach powtarzają się jako grupowe, zresztą St_1 nie wykazuje już żadnych dalszych zmian; a w D_4 występują jeszcze tylko jako zmiany indywidualne tego tekstu: powtórka art. 82 i przestawka art. 99. 98.

7. Grupa P_2 Sk_1 D_1

I tutaj wszystkie trzy do niniejszej grupy należące kodeksy podają tekst i układ ZG-go; że należy tu nawet kilku artykułowy fragment D_1, okaże się na dalszym miejscu. Częściowo zdefektowany, skutkiem wydarcia końcowych kart jest kodeks Sk_1, podający tekst OW aż do początkowej części art. 86a. W całości rekopiśmiennej i pełnym tekście ZG-go dochował się kodeks P_2.

Ze wszystkich rękopiśmiennych kopii statutowych, jakimi dzisiaj rozporządzamy, kodeks P_2 pod względem poprawności tekstu stoi niewątpliwie najwyżej: wydawca jego w całym OW-im przytoczyć zdołał zaledwie 22 błędnych lekcyj. W toku pisania przygadzały mu się zresztą tu i owdzie inne jeszcze błędy; o ile jednak

opatrzył się co do tego, zaraz je starannie poprawiał. Więc: wyrazy dwukrotnie powtórzone, czy na ogół zbędne bądź to podkropkowywał, bądź najczęściej przekreślał, błędne litery lub części słów odpowiednio przerabiał, wyrazy lub zdania opuszczone uzupełniał lub na marginesie dopisywał. Kiedy nastręczyła mu się wątpliwość, jak czytać wzór, sposobem, stosowanym niejednokrotnie przez poprzedników podawał lekcje alternatywne; por. art. 37d: movebatur seu movetur, obok przejętego z tekstów grupy 5 w art. 74 poterit vel poterint. Obok niektórych ustępów dodaje bądź na interlinii, bądź częściej na marginesie pewne glosy objaśniające; tak już w tekście Summy przy art. 57b: foresta vulgariter obora, zresztą wyłącznie przy stawkach grzywien pieniężnych, co jednak czasem prowadzi do zmian rzeczowych. Tak, również w Summie, w art. 57a nad wyrazem quartam położył: id est ½ gr., a w tekście samym w art. 76 przy pyacznadzestha: id est trium marcarum castro, i zaraz potem przy szyedmdzeszanth, które skreślił: id est XIIII, wreszcie w art. 82, gdzie wyraz marcarum zastąpił nadpisanym nad nim wyrazem: scotorum. Prostuje także mylkę, jaka mu się wydarzyła przez przestawienie art. 90, dopisując drobniejszym pismem, po końcowym jego słowie: preponere. Liczbowanie artykułów, jak sam tekst, również staranne i poprawne, z drobnymi tylko usterkami, o których niżej, wykazuje, w przeciwstawieniu do wszystkich niemal innych kodeksów, a w częściowej tylko, niewątpliwie przypadkowej analogii z tekstem SV., tę szczególną właściwość, że cyfry porządkowe nie są umieszczane przy rubrykach, jeno w samym już tekście artykułu, na czele. Zwykłym obyczajem są to cyfry rzymskie; tylko w Summie wiązka art. 32—37b opatrzona jest cyframi arabskimi 33—39.

Kodeks Sk_1 z r. ok. 1460, co do stopnia poprawności mało co ustępuje poprzedniemu, zwłaszcza że i tutaj pisarz przeprowadził częściową kontrolę swojej kopii, poprawiając czy kreśląc pewne błędy, dodając poprawki na interliniach, a zwłaszcza na marginesach, w tym ostatnim wypadku wskazując często przez odnośniki, jak należy uporządkować błędnie przestawione wyrazy lub ustępy. Kontrola nie była jednak bardzo ścisłą, stąd stosunkowo nieco większy poczet błędów, zbędnych powtórek wyrazowych itp., pośród nich np. w art. 37 termin downości lat 14 zam. 15; a w kilku miejscach, jak w art. 36. 48. 71, zdarzają się nawet dłuższe ustępy, zgoła zbałamucone. W szeregu poprawek, o ile wnioskować można z nielicznych i niewystarczających wskazówek, zdają się być niektóre, oparte na tekstach innego typu. Wyjątkowo zdarzy się tu

jeszcze przegłos e na a, np. comparante. Niezwykle zaś często pojawia się zmiana imion w prejudykatach; tak w art. 39 Dorothea zam. Lucia, w art. 40 Georgius zam. Gregorius, w art. 45 Stanislaus zam. Petrus, w art. 47 Nicolaus, Wlodco zam. Falco i Henricus, w art. 68 Laurencius zam. Egidius, nie mówiąc już o wspólnej z kilku innymi tekstami zmianie Matheus zam. Mathias w art. 50. Są ponadto niektóre dopiski marginesowe, w charakterze objaśnień lub uwag kopisty: tak zaraz na dolnym marginesie początkowej karty objaśnienie, że wina pietnadziesta wynosi 3 grz., a wina siedmnadziesta 14 grz., w art. 38 do słów tekstu: unam quartam dopisek: id est grossum a marca, w art. 75 do słów: tali modo dopisek: id est nisi vocatus, wreszcie przy końcu tekstu art. 43 omówiony już poprzednio w innym związku dodatek: Pulcra monacho lex.

O właściwościach k o d e k s u D_1, w części łacińskiej ok. r. 1460 spisanego, niewiele można powiedzieć ze względu na jego fragmentaryczność. Prócz całkowitej sumy podaje on w tekście łacińskim, już po statucie warckim, cztery tylko artykuły statutów Kazimierzowskich w pełnym brzmieniu, z tego trzy należące do OW-go tj. 87. 103 i 104. Tekst sumy należy do mniej poprawnych: zwraca szczególnie uwagę bądź to pomijanie artykułów, uzupełnianych późniejszymi dopiskami na marginesie, bądź też, co jeszcze częstsza, przestawki tychże artykułów, prostowane następnie odpowiednimi dopiskami i znakami na marginesie. Są tu też w odpowiednich miejscach, powoływane artykuły pełne, jakie pisarz zamieścił po statucie warckim. W dziale artykułów pełnych tekst kodeksu pod względem poprawności przedstawia wartość średnią; znalazła się tu także, dopisana późniejszą ręką XV w. przy art. 103 glosa marginesowa, dość osobliwa: triennalis, id est trium annorum.

Z przyczyn, które na dalszym miejscu znajdą bliższe objaśnienie, kodeksy niniejszej grupy, mimo że je kładziemy dopiero po grupie 6, wykazują, w stosunku do najstarszego tekstu O_1, znacznie mniejszą ilość odmianek, aniżeli przeważna część tekstów do tamtej grupy należących. P_2 występuje w 1272 odmianach, Sk_1 liczy ich 1075 stos. 1271. Trzy artykuły D_1 mają 33 odmianek, co przy ścisłym obliczeniu daje cyfrę stosunkową 1472. pewno bardzo niedokładną ze względu na wątłą podstawę obliczenia; nie popełnimy zapewne błędu, przyjmując, że należy ją znaczniej obniżyć, tz. zestawić mniej więcej na równi z cyframi odmianek poprzednich dwu kodeksów. Przeciwko tym pozycjom staje, z grupy VI, tekst Fl_1 z nadwyżką ok. 200, a teksty D_4 i St_1 z nadwyżką ok. 500 ogólnej

ilości odmianek. Jedynie tylko co do przedstawiciela najstarszej formacji tamtej grupy, typu Sk_2, stwierdzić można w zestosunkowaniu z tekstami niniejszymi, przybliżoną zgodność wykładnika rozbieżności tekstowych wobec O_1; wynosi ona u niego tak samo, jak i tutaj, zwyż 12 setek. Wyraźniej nieco, jako formacja dalsza, odcinają się od O_1 teksty niniejsze niskim wykładnikiem wspólnych z nim błędów: P_2 liczy ich już tylko 10, Sk_1 4 stos. 6: obie cyfry znacznie niższe od wykazanej co do tekstów grupy 6 cyfry wspólnych błędów 14—24; żeby nie mówić już o fragmencie D_1, który w podanych kilku artykułach żadnej z O_1 zgodności w błędach nie ujawnia.

Między sobą znowuż teksty grupy niniejszej spokrewnione są najbliżej. Ograniczając się na razie, zarówno tutaj, jak i w szeregu dalszych zestawień, do porównania pełnego tekstu P_2 z niezupełnym wprawdzie, przecież jednak w znacznej części dochowanym tekstem Sk_1, wystarczy stwierdzić, że oba wykazują 879 stos. 1064 zgodności, tj. około $^4/_5$ całości odmianek, w których występują. Tekst P_2 nie łączy się z Sk_1 w 393 stos. 204, tekst Sk_1 z P_2 w 196 stos. 205 odmiankach. Pośród zgodności doliczyć się zaś można 19 stos. 20 ściśle wyłącznych i 21 stos. 23 genetycznie wyłącznych, razem 40 stos. 43 wyłącznych, a nie brak pośród nich szczególnie znamiennych.

W zestosunkowaniu z grupami poprzednimi teksty niniejsze wykazują częściowo nawet wyższe jeszcze cyfry zgodności, a to z tego powodu, że prócz przeważnej części połączeń odpowiadających pełnemu związkomi P_2 Sk_1 zachodzą jeszcze liczne z nimi połączenia samego P_2 lub Sk_1. W świetle tych cyfr teksty niniejsze ujawniają stosunkowo największe zbliżenie do grupy 6. Związek P_2 Sk_1 liczy zgodnych z nią odmianek 754 stos. 926, sam tekst P_2 304 stos. 128, sam tekst Sk_1 112 stos. 122 odmianek; razem 1260 stos. 1176. Najbliższy z kolei stopień pokrewieństwa wykazują teksty niniejsze wobec grupy 5: związek P_2 Sk_1 łączy się z nią w 694 stos. 844, sam tekst P_2 w 280 stos. 133, sam tekst Sk_1 w 90 stos. 101 odmiankach; razem tedy wspólnych odmianek jest tu 1064 stos. 1078. Przeważna zresztą część obu tych grup zgodności pokrywa się ze sobą, tz. teksty nasze łączą się w odmiankach r ó w n o c z e ś n i e z grupą 6 i 5, co zresztą jest rzeczą zrozumiałą, skoro uwzględnimy, że znowuż obie te grupy są sobie najbliżej pokrewne. Takich połączeń wspólnych wykazuje związek P_2 Sk_1 619 stos. 761, sam tekst P_2 225 stos. 85, sam tekst Sk_1 63 stos. 69, razem 947 stos. 915. Dopiero reszta, jaka po odjęciu tych cyfr od poprzednich dwu

szeregów pozostanie, wskazuje na połączenia z jedną tylko z rzeczonych grup. Z samą grupą 6, nie z 5, łączy się związek P_2 Sk_1 135 stos. 165 razy, sam tekst P_2 79 stos. 43 razy, sam tekst Sk_1 49 stos. 53 razy; na ogół jest tu zatem 263 stos. 261 połączeń. Znowuż zaś z samą grupą 5, nie łączy się związek P_2 Sk_1 75 stos. 83 razy, sam tekst P_2 55 stos. 47 razy, sam tekst Sk_1 27 stos. 32 razy; razem tedy 157 stos. 162 razy. Trzeba dodać, że jak grupa poprzednia tak i niniejsza, w zbliżeniu swym do grupy 5 wykazuje ściślejszy związek z młodszym jej typem Pt_2 aniżeli ze starszym B_1. W szeregu przytoczonych co dopiero osobnych zgodności z tą grupą, poza tymi, które obejmują oba te typy, łączą się osobno z samym tylko B_1: związek P_2 Sk_1 4, sam tekst P_2 7, sam tekst Sk_1 4 stos. 5 razy, razem 15 stos. 16 razy; natomiast z samym tylko Pt_2: związek P_2 Sk_1 22 stos. 25, sam tekst P_2 15 stos. 12, sam tekst Sk_1 9 stos. 11 razy; osobnych związków z Pt_2 jest tedy razem 46, t. j. trzy razy więcej aniżeli z samym B_1.

W bardzo licznych wypadkach za pośrednictwem jednej z tych grup czy też obu razem, zachodzi zgodność także z odmiankami różnych tekstów dawniejszych poczynając już od grupy 2; bez tego pośrednictwa wskazać ich można jednak bardzo tylko niewiele. Z samymi tekstami grupy 2—4 łączy się związek P2 Sk_1 w 10 stos. 12, tekst P_2 w 23 stos. 21, tekst Sk_1 w 32 stos. 36, razem w 65 stos 69 wypadkach. W porównaniu z ogółem odmianek, jakie każdy z nich wykazuje, jest to ilość znikająco mała, z góry skazana na to, żeby ją usunąć na bok przy dochodzeniu zagadnień genetycznych; zgodności te trzeba będzie odnieść w najlepszym razie do przejątku pewnych dawniejszych reminiscencyj tekstowych, zachowanych jeszcze w wzorach macierzystych, zresztą zaś uznać je za przypadkowe samorzutnymi zmianami kopistów stworzone, wreszcie, o czym jeszcze niżej znajdą się pewne wskazówki na poprawki, w tym czy owym wypadku w gotowych kodeksach na podstawie tekstów dawniejszych przeprowadzone.

Natomiast niezwykle wysokie cyfry zgodności czy to z tekstem obu grup 5 i 6 łącznie, czy którejkolwiek z nich z osobna, jak są dowodem najbliższego z nimi spokrewnienia, tak też zarazem podają poważne wskazówki co do samej filiacji tekstów grupy 7. Pewną najpierw jest rzeczą, że nie dadzą się one wywieść wprost, pośrednio czy bezpośrednio, od żadnej z obu macierzy grup 6 lub 5, tym mniej od któregokolwiek z pochodnych stamtąd tekstów późniejszych: bo wtedy wytłumaczylibyśmy wprawdzie zgodności z obu grupami wspólne oraz zgodności osobne z tą czy ową, w każdym

razie jedną tylko z tych grup; ale nie zdołalibyśmy objaśnić, jakim sposobem przedostać się do niej mogły zgodności osobne z drugą, odrębnie już rozwijającą się grupą. Stosunek tekstów niniejszych do macierzy obu grup poprzednich może być zatem tylko boczny. A i tutaj konieczne są pewne zastrzeżenia. Nie można mianowicie przyjąć, żeby teksty niniejsze łącznie z obu tamtymi macierzami z wspólnego jakoby wzoru N bezpośrednio pochodne, ułożyły się do siebie w stosunek siostrzany. Bo wtedy w tekstach tych objaśnilibyśmy wprawdzie przejątkiem z tego wzoru wszystkie właściwości grupy 5, czy to wspólne z grupą 6, czy osobne; ale nie wytłumaczylibyśmy pojawienia się osobnych właściwości grupy 6, których w wzorze tym nie było i które stworzyła dopiero wyosobniona już w ramach takiego przypuszczenia macierz grupy 6. Stosunek pokrewieństwa bocznego należy tu zatem ująć w formułę bardziej złożoną. Pewne wskazówki do rozwiązania kwestii podają nam znowuż ustalone poprzednio szczegóły cyfrowe. Okazało się, że suma zgodności tekstowych grupy 7 z 6 jest pokaźnie, bo o całą setkę wyższa od jej zgodności z grupą 5; wypływa stąd, że w najbliższy stosunek z tekstami niniejszymi wprowadzić należy macierz grupy 6. Nie przesadzając zaś jeszcze szczegółów tego stosunku, okaże się w każdym razie potrzeba wstawienia pomiędzy tamte teksty a człon N osobnego jeszcze członu pośredniego N, i, wprowadzając go w stosunek siostrzany do macierzy grupy 5, wywieść z nią wspólnie z wspomnianego wzoru N. Z tego ostatniego wzoru, który mieścił już w sobie dużo właściwości grupy 5, przez pośrednictwo wstawionego obecnie członu N objaśnimy w tekstach grupy 7 przejątek takich, nawet właściwości, w których zgadza się osobno z grupą 5; a znowuż z wstawionego członu N, w którym trzeba już będzie przyjąć szereg ok. 261 zmian, występujących w grupie 6, wyprowadzimy takie właściwości, które są osobno wspólne grupom 6 i 7. Dodać do tego trzeba jeszcze dwa zastrzeżenia: Jedno: że w członie owym pośrednim można już przyjąć także pojawienie się tych zmian tekstowych, które jako nowe występują w tekstach grupy 7, co najmniej tych, które są wspólne P_2 i Sk_1, o ile za takim umiejscowieniem przemówiłyby inne momenty, z tym jedynie ograniczeniem, że nie zostały przyjęte następnie do macierzy grupy 6 i pochodnych od niej tekstów jak pominięto także pokaźną część właściwości grupy 5. A powtóre, że wszystko to nie przesądza jeszcze zagadnienia, czy z tego wstawionego członu pośredniego macierz grupy 6 i teksty grupy 7 po-

chodzą bezpośrednio, czy też, w całości lub częściowo za pośrednictwem innych jeszcze wzorów środkowych.

W każdym razie stosunkując grupę 7 z 6 jako najbliższą, należy liczyć się przede wszystkim z samą macierzą tej ostatniej grupy, nie zaś z pochodnymi od niej tekstami dalszych rzędów. Wniosek ten wypływa już z samej istoty rzeczy, każdy bowiem z tekstów późniejszych przedstawia pewne wzajemne niepokrywające się zróżnicowania w przejątkach zarodowego tekstu macierzy, które nie wpływają już na zakres przejątków w samej grupie 7. Jest zresztą inne jeszcze, bardziej dosadne, bo cyfrowe potwierdzenie tego spostrzeżenia. Dociekając, w jakim stosunku odmianki tekstów grupy niniejszej pokrywają się z poszczególnymi tekstami grupy poprzedniej, stwierdzimy oto, że najwięcej takich zgodności jest z tekstem Sk_2, tj. razem 566 stos. 615, z tego osobnych, nie powtarzających się w grupie 5, 116 stos. 159. Znacznie mniejszą jest ilość odmianek, co do których zgodność zaczyna się dopiero od Fl_1: razem 294 stos. 297, z tego osobnych 71 stos. 74; i tak samo mniejszą ilość odmianek, gdzie zgodność zjawia się dopiero w D_4 St_1: razem 310 stos. 264, z tego osobnych 76 stos. 28. Ponieważ typ Sk_2 w grupie 6 jest najbardziej zbliżony do tamtejszej macierzy, przeto ta jego wybitna przewaga w cyfrach zgodności świadczy sama przez się o największym zbliżeniu tekstów grupy 7 do tamtej macierzy.

Trzeba zaś dodać, że nawet przeważna część takich zgodności między obu grupami, które ujawniają się po raz pierwszy dopiero w Fl_1 lub D_4 St_1 odniesioną być musi również do starszych wzorów grupy 7, co najmniej do N; zaliczyć tu należy mianowicie wszystkie wspólne z grupą 5, te bowiem tylko przez pośrednictwo tego członu mogły się przedostać do tekstów późniejszych. Pozostanie właściwie tylko nieliczny zasób wskazanych poprzednio zgodności osobnych: od Fl_1 począwszy: 74, a w D_4 St_1 występujących: 28; najczęściej dlatego, że teksty formacyj wcześniejszych grupy 6 wykazują tu odchylenia idywidualne w pewnych wypadkach, w których kodeksy późniejsze wierniej przejęły tekst macierzysty. Zaczem i takie zgodności, choć zjawiają się dopiero później, odnieść będzie można, jeżeli nie w całości, to przynajmniej w znacznej mierze — do macierzy. O ile zaś gdzieniegdzie niniejsza formuła nie wystarczy do wytłumaczenia zjawiska, o ile ponadto w tym czy owym wypadku genezy zgodności nie zechcemy szukać w samorzutnych poprawkach kopistów, będzie ją można wytłumaczyć tu i ówdzie zewnętrznym dodatkowym wpływem późniejszych tekstów grupy 6 na teksty niniejsze. Ślad tego

wpływu ujawnia się np. w dodatkowej poprawce kodeksu Sk_1 w art. 19, uzgadniającej pierwotne jego brzmienie z lekcją typu D_4 St_1. W związku z tym zaznaczyć zresztą należy, że także inny jeszcze tekst wpływał dodatkowo na zmiany wzgl. uzupełnienia redakcyjne Sk_1. Dowodem tego dopisek marginesowy przy art. 75 objaśniający ustęp tekstu: unam quartam dodatkiem: id est grossum a marca. Ten dodatek, niewystępujący w żadnym tekście rękopiśmiennnym, zjawia się dopiero w pierwszych drukach statutów Sn_1 Sn_2 i Ł; widocznie z jednego z nich zostało zaczerpnięte powyższe uzupełnienie, co najwcześniej pod koniec XV w.

Jakkolwiekbądź zresztą tłumaczyć będziemy te rzeczy, jedno zjawisko rzuca się od razu w oczy: że niezwykle bogaty zasób nowych zmian redakcyjnych, którymi cechują się późniejsze formacje grupy 6, w przeważnej części nie powtarza się już w tekstach grupy niniejszej. Z 130 nowych odmianek Fl_1, po strąceniu wspomnianych 74, pozostaje 58 nieuwzględnionych; z 231 wzgl. 239 takichże odmianek D_4 i St_1, po strąceniu 28 pozostaje 203 wzgl. 211 nieuwzględnionych. Najlepsze w tym świadectwo, że proces przekształceń redakcyjnych, jaki się w tych formacjach dokonywał, nie wywierał już wpływu na ukształtowanie tekstów grupy 7 czy macierzystego ich wzoru. Zarazem leży w tym objasnienie jednej z przyczyn, dlaczego ogólna ilość odmianek niniejszych tekstów w stosunku do O_1 jest znacznie niższą od cyfry odmianek późniejszych formacyj grupy 6.

Jest ponadto druga jeszcze przyczyna tego zjawiska: nowych zmian, przeprowadzonych w grupie niniejszej, jest stosunkowo bardzo niewiele. Zmian takich wykazuje pełny związek P_2 Sk_1 40 stos. 43, z czego 19 stos. 20 jako połączenia ściśle między sobą wyłączne, a 21 stos. 23 jako genetycznie wyłączne, przejęte następnie w tekstach późniejszych. Wszystkie one mieściły się niewątpliwie w wspólnym dla obu tych tekstów wzorze, skoro przeszły do nich następnie bez zmiany. Może do tego wzoru odnieść należy jeszcze niejedną z nowych zmian, które nie powtarzają się już w obu tekstach, jeno zjawiają się w jednym z nich jako genetycznie wyłączne, żeby potem przejść do formacyj późniejszych: nieraz bowiem ta ich rozbieżność między sobą może być wypływem odchylenia indywidualnego jednego z kodeksów, w miejscu, w którym drugi poszedł wierniej za wzorem. Ale i tych zmian jest niezwykle mało: sam tekst P_2 wykazuje ich 11 stos. 8, sam tekst Sk_1 15. Ogół nowych zmian tekstowych o charakterze grupowym, jakie w ogóle dadzą się stwierdzić w grupie niniejszej, dochodzi tedy zaledwie do cyfry

65, tłumacząc znowuż w pełni znacznie niższą ogólną ilość odmianek w porównaniu z ilością wszechstronnie przekształconych, liczne setki nowych zmian zawierających późniejszych formacji grupy 6. Szczegóły te rzucają zarazem znamienne światło na sam charakter niniejszej grupy jako osobnego działu tekstów, wyodrębnionego od grup poprzednich. Przyczyna tego wyodrębnienia nie tyle tkwi w jakimś znaczniejszym zasobie zmian redakcyjnych, jak je w porównaniu ze sobą wykazują pospolicie grupy poprzednie, ile raczej w tym, że grupa niniejsza, pokrywając się w znacznej części z redakcją grupy 6 w starszym jej kształcie, uwzględniła jeszcze pominięty w niej bogatszy zasób właściwości grupy 5. Jest ona jak gdyby kombinacją obu grup 6 i 5, powiększoną nieznacznym tylko przydatkiem nowych zmian redakcyjnych.

Do ustalenia dokładnej filiacji samych kodeksów grupy niniejszej między sobą, jako też stosunku ich do starszych wzorów, kryteria tekstowe nie dają wystarczających wskazówek. Nie ma podstaw do uchylenia domysłu, że starszy tekst P_2 jest wcześniejszą formacją od Sk_1. Co do tego ostatniego tekstu zachodzą różne możliwości. Można go wprowadzić w stosunek siostrzany do P_2; ale można go także poczytać za tekst z kodeksu tego wprost pochodny. Można wreszcie przyjąć inną jeszcze kombinację: że Sk_1, bez pośrednictwa P_2 związane jest z starszymi wzorami tylko w sposób pośredni przez inny niedochowany c z ł o n ś r o d k o w y N. Rozbiór dalszych właściwości grupy niniejszej oraz grupy 8 wykaże, że zachodzi tu właśnie ten ostatni wypadek. Wobec tego należy wspólne obu tekstom P_2 i Sk_1 odmianki uznać za wynik równorzędnego, bezpośredniego czy pośredniego oddziaływania wzoru dawniejszego a znowuż odmianki, co do których P_2 nie zgadza się z Sk_1 odnieść bądź to do wierniejszej reprodukcji starszego tekstu w P_2 i równoczesnych odchyleń Sk_1, bądź też do odchyleń samego P_2; niezawarte zaś w P_2 odmianki Sk_1 objaśnić nowymi samoistnymi zmianami tego ostatniego kodeksu.

Odliczając defekt końcowej części Sk_1 spowodowany czysto zewnętrznymi przyczynami, o b j ą t e k obu kodeksów nie wykazuje żadnej luki. Kodeks P_2 zawiera wszystkie artykuły UW-go II, kodeks Sk_1 w części dochowanej również wszystkie, jakie na tę część w układzie owym przypadają. Nie brak mianowicie także art. 45 i 47, które pomija macierz grupy 6; nowy w tym dowód, że teksty niniejsze z macierzy owej bezpośrednio pochodzić nie mogą, jak niemniej, że wzór ich N oba te artykuły zawierał.

Co do rozbitek siedmiu art. 13. 28. 37. 53. 57. 78. 86 na dwie, trzy wzgl. cztery części, tekst P_2 odpowiada w pełni właściwościom grupy 6, wzgl. jej macierzy; nawet art. 86, rozbity tu na dwie części: a i b—e, mimo odchylenia, jakie wykazują niektóre teksty tamtej grupy, odpowiada rozdziałowi, jaki się dał ustalić dla ich macierzy. Jedyna zmiana częściowa, bardzo zresztą znamienna, zachodzi co do art. 13. Jest on tak samo rozdzielony na trzy części, w takim samym rozkładzie członów a, b—c, d—f, jak w grupie 6 i 5, ale części te osobnymi napisami oznaczone są jako dystynkcje jednego wspólnego artykułu, zatem jako składniki niższego rzędu jedolitego pojęcia wyższorzędnego. Rozdział na trzy części utrzymał kopista niewątpliwie dlatego, że dostosował się tu do wzoru N zawierającego rozbitkę na trzy osobne artykuły; przekształcenie ich w dystynkcje i podkreślona w ten sposób myśl, że wszystkie tworzą jednolitą całość, jakkolwiek odpowiada tekstom starszych grup, niekoniecznie musi być odniesiona do ich bezpośredniego, chociażby tylko zewnętrznego oddziaływania. Myśl ta mogła powstać u kopisty samorzutnie, ze względu na to, że wszystkie trzy części wiązały się rzeczowo najściślej ze sobą określając różne fazy postępowania w tej samej materii, a częściowo były nawet rozbite w tym sposobie, że zdanie tworzące gramatyczną całość przyszło rozdzielić w środku na dwie połowy, do dwu różnych części przydzielone.

Daleko sięgające, bardzo znamienne różnice co do rozbitek niniejszych artykułów wykazuje tekst Sk_1. Z kodeksem P_2 i innymi dawniejszymi grupy 6 i 5 zachodzi tu zgodność tylko w rozbitkach art. 28. 53 i 57, każdego na dwa artykuły. Jak przedstawiała się rozbitka art. 86 nie można określić na pewno, właśnie bowiem na początkowej części jego członu a urywa się dochowany tekst rękopisu· natkniemy później na wskazówki, że artykuł ten był tu rozbity na osobne części według poszczególnych członów a—e z opuszczonym jednak członem c, zatem na cztery osobne artykuły. W przeciwieństwie do tamtych wszystkich tekstów nie wyłączając P_2, art. 13 zamiast na trzy, rozbity jest tylko na dwa artykuły, z których pierwszy obejmuje człony a—b do słowa expediantur, a drugi człony c—f do końcowego wyrazu puniatur; a znowuż art. 87, występujący gdzie indziej w rozbitce na cztery części, i art. 78 w rozbitce na dwie części, tworzą tu każdy dla siebie jednolitą całość. Że typ Sk_1 zmian tych nie zaczerpnął z starszych wzorów grupy 7, wypływa nietylko z omówionych poprzednio właściwości P_2', ale także z wskazówek liczbowania, które poniżej rozpatrzymy.

Można je tedy poczytać tylko albo za samorzutną zmianę kopisty, albo za przejątek z zewnątrz, przez dostosowanie się do rozdziału, napotkanego w jakimś innym gotowym kodeksie. W tym ostatnim wypadku z kilku znanych nam tekstów grup dawniejszych, które artykuł ten rozbijają na dwie części, trzeba będzie w każdym razie wyłączyć z rachuby kodeks Pt_1 i Kr., gdyż rozbitka przeprowadzona tu jest w sposób odmienny: pierwsza część obejmuje człon a, druga człony b—f. Pozostaje jedyny, późniejszy zresztą tekst, D_3, gdzie rozdział członów na dwie części jest taki sam jak w Sk_1; ten jednak nie mógł tu znowuż służyć za wzór, jak bowiem wykazaliśmy poprzednio, raczej on sam dostosował się do wzoru Sk_1. Rozbitkę o takim właśnie kształcie trzeba zatem uznać za zmianę samorzutną. Da się zaś ona wytłumaczyć tym snadniej, że przedstawia się tylko jako nieznaczna, ważnymi powodami wskazana poprawka członkowania P_2 i tekstów grupy 5 i 6. W rozbiciu na trzy artykuły (dystynkcje) jakie tam było przeprowadzone, jedno pełne zdanie gramatycznie ze sobą zespolone. rozerwane było jak wiadomo, na dwie połowy pomiędzy część drugą i trzecią. Tutaj początkowa część zdania, podana pod koniec części drugiej, przeniesiona została do następnej i połączona z resztą gramatycznego okresu, skutkiem czego niedługi początkowy ustęp części drugiej wypadło związać z częścią pierwszą.

Co do połączenia w jednolitą całość rozbitych poprzednio art. 37 i 78 możliwe jest w oderwaniu przypuszczenie że oddziaływał tu jako wzór jakikolwiek kodeks grupy 2 lub pewnych starszych tekstów grupy 3, gdzie artykuły te występują jako jednostki niezróżnicowane; brak tylko innych wskazówek, któreby na możliwość takiego oddziaływania wskazywały. Dlatego i tutaj przyjąć da się, że powrotna zbitka rozdzielonych części może być samorzutną akcją kopisty, zwłaszcza że i w tych wypadkach treść rozbitych artykułów, odnosząca się do tych samych materii, myśl ściągnięcia ich w wspólną całość sama przez się nasunąć mogła. Osobno zastrzec jeszcze trzeba, że omówione zmiany niekoniecznie muszą być odniesione do samego kodeksu Sk_1; można je przypisać także bądź wszystkie trzy, bądź niektóre przynajmniej, wcześniejszemu jego bezpośredniemu wzorowi N, o ile inne momenty wskażą na potrzebę takiego zróżnicowania. Późniejszy rozbiór grupy 8 stwierdzi mianowicie, że już we wzorze N art. 13 występował w rozbitce na dwa tylko artykuły (a—b, c—f), art. 86 w rozbitce na cztery artykuły z opuszczonym członem c, a art. 78 tworzył jednolitą całość; stamtąd dopiero przejęte zostały te właściwości w samym tekscie Sk_1, który

ponadto dokonał tu zbitki wyosobnionych jeszcze w tymże wzorze czterech części art. 37 w jedną całość.

Innych zbitek, poza wskazanymi w Sk_1 oba teksty tej grupy nie wykazują już żadnych, w czym dowód, że nie było ich także w starszych wzorach: zgodne w tym z dawniejszymi formacjami grupy 6 i ich macierzą, a w przeciwieństwie do młodszych jej formacji D_4 St_1, które mają dwie takie zbitki art. 83. 84 oraz 85. 86a. Nie ma tu także żadnej powtórki, jak ją podaje kodeks D_4 co do art. 82.

W zgodzie między sobą i ze wszystkimi poprzednimi tekstami grupy 6 i 5, oba teksty niniejsze wykazują zaczerpniętą widocznie z wspólnego wzoru starszego przestawkę art. 58. 57b. W zgodzie znowuż z D_4 St_1 występuje w nich obu przestawka wiązki art. 80. 81. 79, również taka, którą odnieść należy do ich wzoru wspólnego. Stąd właśnie, mimo że w defektowanych tekstach starszych formacyj grupy 6 powtórka ta nie dała się stwierdzić wyraźnie, trzeba ją było odnieść do macierzy tej grupy, i razem z wzorem tekstów niniejszych wyprowadzić ją z wspólnego ich wzoru N, inaczej bowiem zgodność ta, niedająca się odnieść do bezpośredniego przejątku P_2 Sk_1 ż D_4 St_1 czy na odwrót, pozostałaby bez objaśnienia. Nie ma natomiast p P_2 drugiej przestawki, właściwej tekstom D_4 St_1 odnośnie do art. 90. 89; późniejszy rozbiór właściwości grupy 8 wykaże, że nie było jej także w tekście Sk_1, który w miejscu tym jest już zdefektowany. Stąd w poprzednich naszych uwagach okazała się potrzeba zaliczenia tej przestawki do szczególnych dopiero właściwości najbliższego wzoru macierzystego tekstów D_4 St_1, bez odniesienia jej do samej macierzy grupy 6, jak jej oczywiście nie było także we wzorze tekstów grupy 7. W kodeksie P_2 art. 90 jest wprawdzie także przestawiony, ale w zgoła innym sposobie, który z tamtą przestawką nic nie ma wspólnego. O ile tam cofnięto go przed najbliższy uprzednio artykuł układu normalnego, o tyle tutaj nastąpiło przesunięcie o siedem miejsc dalszych, tak że przestawka wyraża się w formule 97. 90. Nie doszukać się dla niej zgodności z jakimkolwiek tekstem wcześniejszym czy późniejszym; niewątpliwie to zatem indywidualna właściwość tekstu P_2, której nie wolno domyślać się w zdefektowanym tu kodeksie Sk_1, ani tym mniej odnosić się do starszego wzoru grupy 7. Że wzór ten miał tu układ prawidłowy, stwierdza dopisek samego kopisty, umieszczony przy końcu przestawionego art. 90: preponere; widocznie opatrzył się, że przez nieuwagę umieścił go na niewłaściwym miej-

scu, sprzecznie z wskazówką wzoru, i dlatego ostrzegł dodatkowo że winien być cofnięty.

Nie ma wreszcie w P_2, a nie było także w zdefektowanej części Sk_1 przestawki art. 99. 98. jak ona występuje w samym już tylko tekście D_4 jako ściśle indywidualna jego właściwość. Natomiast w zgodzie z D_4 St_1, a w przeciwieństwie do najbliższego sobie tekstu P_2, wskazuje Sk_1 przestawkę art. 5. 4. Jej geneza nie jest dość jasna, a raczej niemożliwa do wytłumaczenia, o ile chcielibyśmy ją objaśnić jakimś prawidłowym przejątkiem z starszych wzorów. Na pewno nie było tej przestawki w wzorze grupy 7, skoro pochodny odeń tekst P_2 ma tu układ prawidłowy; podobnie jak nie było jej także nie tylko w macierzy grupy 6, ale nawet w starszej, pochodnej stamtąd formacji Fl_1. Jak okaże rozbiór grupy 8, nie było jej nawet we wzorze N, z którego Sk_1 pochodzi bezpośrednio. Zatem: nie przedostała się ona tutaj z jakiegokolwiek tekstu uprzedniego. Nie mogła zaś przedostać się do Sk_1 wprost z D_4 lub St_1 skoro pomiędzy tekstami tymi nie zachodzi związek genetyczny. Najmniej prawdopodobnym byłoby znowuż przypuszczenie, że kopista Sk_1 przez samorzutną przypadkową zmianę stworzył taką samą, tych samych artykułów dotyczącą przestawkę, jaką wykazują teksty D_4 St_1. Jedynym objaśnieniem zjawiska będzie domysł, iż rzecz dokonała się pod zewnętrznym wpływem jednego z tych kodeksów, czy też ich typu, do którego pisarz przy kopiowaniu swojego wzoru częściowo się odnosił. Potwierdza ten domysł ustalony poprzednio szczegół, że tekst Sk_1 zawiera niektóre wyraźne, dodatkowo wpisywane poprawki, przeprowadzone na podstawie typu D_4 St_1.

Dużo światła na zajmujące nas tu zagadnienia genetyczne rzuca wgląd w r u b r y k i, jakimi opatrzone są artykuły tekstów niniejszych. Należą one oczywiście do typu rubryk indywidualnych. W kodeksie P_2 przeważna ich część posiada swoistą, temu tylko tekstowi właściwą stylizację, niepokrywającą się z rubrykami jakichkolwiek innych tekstów; cokolwiek zatem przyjdzie sądzić o pochodzeniu reszty, można je uznać za samodzielną robotę kopisty tego rękopisu. Pewna część rubryk odpowiada jednak typom gdzie indziej spotykanym. Tak przede wszystkim typowi grupy 6, w tym zwłaszcza kształcie, jak się on przedstawia w najstarszej formacji Sk_2. Z samym tylko Sk_2, w przeciwieństwie do Fl_1 D_4 St_1, które mają tu albo inne, albo przynajmniej zmienione napisy, pokrywają się rubryki jego w art. 40. 49. 58. 59. 63. 98; z Sk_2 oraz Fl_1 D_4 St_1 w art. 71. 97, a zaś bez zgodności z Sk_2 z samym tylko Fl_1 jedynie w art. 90, z samym wreszcie tekstami Fl_1 D_4 St_1 w art. 66. Cokol-

wiekbądź, jest tu 10 zgodności z typem rubryk grupy 6, w czym dowód pewnego z nią związku. Na uwagę zasługuje wszelako okoliczność, że już w tym poczcie objawiają się równocześnie zgodności z typem rubryk grupy 5, mianowicie Pt_2. Z rubryką Pt_2 pokrywają się mianowicie także napisy art. 71 i 98, a do rubryki tego kodeksu podobny jest bardzo napis art. 63. Równocześnie zachodzą także zgodności z układem rubryk systematycznych, w tak szerokiej jeszcze mierze wyzyskanym w typie Pt_2, tak w art. 58 i 71 a pod pewnym względem w art. 98, którego rubryka jest rozszerzeniem napisu, przyjętego w tymże układzie systematycznym. Równorzędnie z tym pojawia się liczniejszy szereg zgodności z rubrykami grupy 5, zwłaszcza Pt_2, przy czym, co z naciskiem podkreślić należy, rubryki grupy 6 stylizowane są zgoła odmiennie. Tak zgadza się P_2 z B_1 w napisach art. 1 i 85, a z Pt_2 w napisach art. 12. 18. 27. 31. 46. 48. 93. 99; zaliczyć tu jeszcze można rubrykę art. 103, taką samą w obu tekstach, tylko z przestawionymi członami, tudzież rubrykę art. 53a, również zgodną, tylko w P_2 nieco skróconą. I te rubryki nieraz pokrywają się w całości albo częściowo z stylizacją w układzie rubryk systematycznych, zachowanym jeszcze na szerszy rozmiar w tekście Pt_2; tak, w całości, w art. 27. 46. 93, z rozszerzeniem w art. 1. 31. 99, a ze skrótem w art. 12. Ponadto jeszcze rubryki samego P_2 pokrywają się zupełnie z układem rubryk systematycznych w art. 9. 50. 55. 72, a w art. 56 zachodzi tylko nieznaczna zmiana odpowiedniej stylizacji, przy czym we wszystkich tych wypadkach rubryki Pt_2 przedstawiają podobną, najczęściej nieco rozszerzoną redakcję.

Wypływa z tych wszystkich zestawień, że tekst P_2 pochodzić musi z takiego wzoru, w którym zjawiają się już wprawdzie pewne rubryki, występujące później w grupie 6, w każdym jednak razie w nielicznym poczcie, ale który zarazem w szerokiej mierze zużytkowywał jeszcze typ rubryk grupy 5, zwłaszcza tekstu Pt_2, odbiegający jeszcze od typu rubryk grupy 6; wszystko to oczywiście pod dalszym jeszcze warunkiem, że wzór ten wykaże inne jeszcze właściwości tekstu P_2, zwłaszcza zaś przejątki tekstowe, odpowiadające nietylko grupie 6, ale także nieuwzględniony tamże poczet przejątków z grupy 5, oraz nowe zmiany, właściwe grupie 7. Takim wzorem jest omówiony poprzednio człon N, formacja siostrzana w stosunku do macierzy grupy 5. Do tego wzoru, poza ściśle indywidualnymi przeróbkami tekstu P_2, trzeba tedy będzie odnieść wszystkie omówione co dopiero właściwości rubryk, i przejątkiem z niego objaśnić ich pojawienie się w P_2. W ramach takiego po-

glądu nic już nie stoi na przeszkodzie, żeby P_2 z wzoru tego wyprowadzić bezpośrednio, chyba że przypuścilibyśmy tu jeszcze istnienie jednego czy kilku pośrednich, istotnie jednak od P_2 nieróżniących się członów.

Inny zupełnie charakter wykazują rubryki Sk_1. Można powiedzieć ogólnie, że pokrywają się one w całości z typem rubryk grupy 6. Czasem, jak w art. 35 i 83 zjawią się tu pewne nieistotne zmiany stylizacji, albo jak w art. 33. 39. 59, skróty obszerniejszej redakcji. Gdzie między samymi tekstami grupy 6 występują pewne zróżnicowania redakcyjne, zbliżają się rubryki Sk_1 bądź to bardziej do Fl_1, jak w art. 2. 4. 7. 50. 72, bądź też bardziej do typu D_4 St_1, jak w art. 14. 48. 64. 67. 68. 77. 78a. 78b. Inaczej stylizowanych rubryk spotykamy tu stosunkowo bardzo niewiele, jak w art. 3. 17. 20. 37. 47. 80. 84. 85; te można poczytać za indywidualną właściwość tekstu Sk_1 czy też jego bezpośredniego wzoru N. Na szczególną uwagę zasługuje okoliczność, że z rubrykami P_2 nie ma tu żadnych prawie zgodności. Jedyna, jaka zachodzi, dotyczy art. 66, a i w tym wypadku jest równoczesna zgodność z tekstami grupy 6. Nawet w tych nielicznych pozostałych wypadkach, gdzie P_2 posiada rubryki odpowiadające grupie 6, zwłaszcza Sk_2, występują w Sk_1 odchylenia o tyle, że zbliża się ono bardziej lub pokrywa w całości z zróżnicowaną częściowo stylizacją innych przedstawicieli tej grupy. Ślady osobnego w tym kierunku wpływu grupy 5, wyraźnie jeszcze widoczne w P_2, znikają tutaj zupełnie.

Jasną wobec tego jest rzeczą, że tekstu Sk_1 nie tylko nie można wywieść wprost z P_2, ale zarazem, że nie można go wyprowadzić bezpośrednio chociażby z wzoru N, z którego pochodzi P_2, bo i ten wzór, odliczając nieznaczne wyjątki, nie posiadał jeszcze typu rubryk grupy 6. Należy typ Sk_1 zbliżyć o ile możności do tekstów grupy 6, a mianowicie do jej macierzy, co najwięcej jednak w stosunku siostrzanym, gdyż o bezpośrednim pochodzeniu ze względu na rozpatrzone poprzednio właściwości tekstu i układu mowy być nie może. Dopiero wspólny ich najbliższy wzór N będzie można uznać za bezpośrednio pochodny z członu N, zatem za okaz, zostający do P_2 w stosunku siostrzanym. Wtedy wyjaśni się geneza rubryk oraz związek tego zjawiska z rozpatrzonymi na poprzednich miejscach szczegółami. Z członu N, który posiadał już bogaty zasób zmian tekstowych, właściwych grupie 6, a ponadto zachował jeszcze znaczną ilość niepowtarzających się już tamże właściwości tekstu grupy 5, wreszcie zaś wzbogacony został nowymi zmianami grupy 7, wszystkie te właściwości, łącznie z zachowanym jeszcze typem

rubryk grupy 5 (Pt_2) i nieznacznymi zaczątkami typu rubryk grupy 6, przeszły do obu bezpośrednio pochodnych odeń członów P_2 i N. W tym ostatnim członie, przy zachowaniu jeszcze wspomnianych właściwości tekstowych grupy 5—7, nastąpiła jednak gruntowna przeróbka rubryk, przedstawiająca się jako znany nam typ grupy 6. Dopiero z tego członu wywodzą się jako pochodne: najpierw tekst Sk_1 lub wyrażając się ściślej, jego bezpośredni wzór N, zachowujący jeszcze właściwości tekstowe grup 5—7, dlatego najbardziej pod tym względem zbliżony do P_2 ale z typem rubryk grupy 6, a ponadto macierz tej ostatniej grupy, z tymże samym typem rubryk, ale pominiętymi już osobnymi właściwościami tekstowymi grupy 5 i 7.

Jak sam tekst statutów, tak też i liczbowanie artykułów są w tekście P_2 na wskroś poprawne. Rozbitki, każda liczona jako osobna jednostka, posiadają odpowiednie dla siebie cyfry, a przestawki opatrzone są cyframi, odpowiadającymi miejscu porządkowemu, które zajmują. Na ogół wykazać się tu dadzą tylko dwa błędy liczbowania, oba zresztą pozorne. Oto po art. 12, opatrzonym poprawną cyfrą XII, następujący art. 13 ma cyfrę XI, najbliższy art. 14 jest bez cyfry, a wreszcie następny 15 ma znowuż poprawną cyfrę XV, do której stosuje się dalsze liczbowanie. Miejscowe to zaburzenie wywołane snać zostało zmianą, jaką kodeks niniejszy przeprowadził co do art. 13, łącząc trzy osobne artykuły, na które był rozbity we wzorze, w jeden wspólny artykuł, rozdzielony na trzy, nieopatrzone cyframi dystynkcje; po krótkim zboczeniu prawidłowa numeracja wraca tu znowu napowrót. Drugi błąd zjawia się pod koniec tekstu, w związku z indywidualną jego przestawką art. 97. 90; art. 90 otrzymuje tu należną mu w porządku cyfrę CV, ponieważ jednak pisarz, opatrzywszy się co do błędnej przestawki, zaznaczył potrzebę przeniesienia go na bliższe miejsce, przeto najbliższy potem art. 98 opatruje ponownie tą samą cyfrą CV, i odpowiednio do tego, do samego już końca tekstu, liczy dalsze artykuły cyframi o jednostkę zmylonymi.

Dość poprawnym jest także liczbowanie kodeksu Sk_1 Brak cyfr porządkowych w art. 24 i 25 jest wynikiem niedopatrzenia, gdyż artykuły te uwzględnione są jako osobne pozycje w liczbowaniu; cyfra XXXIIII zam. XXIIII przy art. 22 jest prostą mylką pisarską, niewpływającą na dalszy tok numeracji. Przestawki posiadają odpowiadające wyznaczonemu dla nich miejscu cyfry porządkowe, nie wyłączając nawet przestawki art. 5. 4, dostosowanej zewnętrznie, jak widzieliśmy do wzoru D_4 St_1. Taż sama uwaga dotyczy także

zachowanych w tym tekście rozbitek. W różnolity natomiast sposób kształtuje się liczbowanie odnośnie do kilku powrotnych zbitek, jakie tu występują. Raz, mianowicie w art. 78 zbitka taka liczona jest jako jedna tylko pozycja LXXXVI, poczem następują dalsze pozycje z prawidłowymi cyframi od LXXXVII począwszy. W dwu innych wypadkach rzecz ma się inaczej. Art. 13 poprzednio rozbity na trzy, tutaj zbity w dwa artykuły, następujący po art. znaczonym cyfrą XII, ma w pierwszej swojej części cyfrę XIII, w drugiej XV, która jest podstawą dalszego liczbowania od XVI począwszy. Podobnież art. 37, poprzednio rozbity na cztery artykuły, tutaj zbity w jedną całość, następujący po artykule, znaczonym cyfrą XXXIX, nosi cyfrę XL, ale najbliższy po nim artykuł wykazuje od razu przeskok do cyfry XLIII, a zaraz dalszy znaczony jest cyfrą XLV, od której dopiero dalsze liczbowanie idzie prawidłowo. Zginęła tu w pierwszym wypadku cyfra XIV, w drugim cyfry XLI i XLII, do czego dołączyła się jeszcze myłka XLIII zam. XLIV, oczywiście dlatego, że w obu razach liczbowanie stosowało się jeszcze do dawniejszych rozbitek na trzy wzgl. cztery artykuły. Jest w tym dowód, że zjawienie się niniejszych zbitek nie da się wprowadzić w jakikolwiek genetyczny związek ze starszymi typami grupy 2 i częściowo 3, gdzie artykuły te również wystęowały jako jednolite całości; że raczej jest to tylko inowacja, która samorzutnie i przypadkowo rozbitym częściom przywróciła dawniejszą jednolitość. A zarazem tkwi w tym świadectwo, że liczbowanie tekstu Sk_1 nie jest samodzielną pracą jego kopisty, jeno przejątkiem z dawniejszych wzorów, w których art. 13 i 37 występowały jeszcze w rozbitkach. Nie da się nawet autorstwo jego odnieść do bezpośredniego wzoru tekstu Sk_1, tj. do N, już bowiem i w tym wzorze, jak stwierdziliśmy poprzednio, art. 13 występuje w takiej samej (dwudzielnej) rozbitce, jak w Sk_1. Powstanie niniejszego typu liczbowania odnieść tedy należy co najmniej do członu N.

Co do pominiętego w dotychczasowych rozpatrywaniach, dla jego urywkowości, kodeksu D_1 stwierdzić się da na ogół tylko tyle, że pod względem tekstowym zbliżony jest najbardziej do typu grupy 7. Na 33 odmianek, w jakich występują jego fragmenty, wykazuje on z tekstem P_2 zgodność w 28 wypadkach. Jest to najwyższa cyfra zgodności, jaka się da stwierdzić odnośnie do tego kodeksu, wszystkie inne, z innymi tekstami, są już niższe. Są zaś w ich szeregu nawet dwie zgodności wyłączne, jedna, w art. 104, bardzo znamienna: zmieniony szyk i konstrukcja całego ustępu. Stosunek D_1 do drugiego przedstawiciela grupy 7, Sk_1, nie da się określić wszy-

stkie bowiem trzy artykuły, jakie tu mamy podane, należą do części w Sk_1 zdefektowanej. Z przyczyn, o których zaraz niżej będzie mowa, można wyrazić przypuszczenie, że wykładnik zgodności z tym kodeksem mógł być nawet wyższy od wykładnika zgodności z tym z P_2. Najbliższy potem stosunek pokrewieństwa zachodzi z przedstawicielami grupy 6: z St_1 łączy się D_1 27, z D_4 24 razy; z starszych formacyj tej grupy Fl_1 jest we wszystkich odpowiednich miejscach a Sk_2 co do dwu artykułów zdefektowane. To znaczne zbliżenie do grupy 6 tłumaczy się zupełnie naturalnie najbliższym z nią pokrewieństwem samej gupy 7.

Podane w D_1 artykuły opatrzone są rubrykami. Tekst ich w art. 103 i 104 pokrywa się w całości z typem rubryk grupy 6, toż samo w art. 87, z nieznaczną tylko zmianą. Tekst D_1 musi tedy należeć do tego już odgałęzienia grupy 7, które przyjęło typ rubryk grupy 6, zbliża się zatem bardziej do Sk_1 aniżeli do P_2; zapewne też będzie go można wywieść z tego samego wzoru N, z którego pochodzi Sk_1; wprost bowiem z samego Sk_1 nie da się wyprowadzić ze względu na datę spisania. Co do liczbowania zaznaczyć należy, że dwa pierwsze artykuły fragmentu, jeden zaczerpnięty z OP-go i drugi z OW-go (a. 87) nie posiadają żadnych zgoła cyfr porządkowych; dopiero dwa ostatnie, art. 103 i 104 opatrzone są umieszczonymi przy końcu rubryk cyframi CXIIII i CXV. Cyfry te zaczerpnięte są widocznie z jakiegoś gotowego wzoru, nie dadzą się jednak odnieść do jakiegokolwiek ze znanych nam tekstów poprzednich grup. Nie pokrywają się nawet z liczbowaniem P_2, który ma tu cyfry CX i CXI. Jedynym źródłem, z którego je wywieść można, jest chyba liczbowanie typu Sk_1, do którego D_1 zbliża się tak wybitnie tekstem rubryk. Niestety, tekst Sk_1, urwany na pierwszym członie (a) art. 86, który nosi tu cyfrę XCIIII, jest w końcowej części zdefektowany, nie może tedy służyć do bezpośredniego porównania. W każdym razie można jednak, prowadząc domyślnie numerację do końca, doliczyć się tu przy art. 103 i 104 cyfr CXIIII i CV, pod warunkiem że art. 86 rozbijemy na cztery osobne artykuły, może w tym sposobie, że każdy z pięciu jego członów (a—e), z wyjątkiem jednego opuszczonego (c) tworzył tu osobną całość. Że ten domysł jest zasadny, okaże rozbiór grupy 8.

Ogólny wynik poprzednich wywodów przedstawia się jak następuje:

Z członu N, oprócz macierzy grupy 5, wywieść należy bezpośrednio jako siostrzany wobec niej tekst, wzór N, spisany w każdym razie przed r. 1452, który prócz ok. 1000 odmianek, wspól-

nych grupom 5 i 6, zawiera jeszcze co najmniej 162 odmianek odpowiadających samej już tylko grupie 5, zwłaszcza typowi Pt_2, a ponadto co najmniej 43 nowych zmian, które później odnajdziemy jako wspólne tekstom grupy 7. Z bezpośredniego wzoru N przejęte są rozbitki art. 13. 28. 37. 53. 57. 78. 86; w takim samym jak tamże rozczłonkowaniu. Innych rozbitek, czy jakichkolwiek zbitek, jak się one później zjawiają w niektórych tekstach grupy 6 nie ma tu jeszcze; nie brak też żadnego artykułu, mianowicie też art. 45 i 47, które pominie już macierz grupy 6. Nie ma również powtórki art. 65, jaką, w przejątku z prototypu utrzymał jeszcze siostrzany człon niniejszego wzoru, macierz grupy 5. Z przestawek występują tylko: przejęta z wzoru co do art. 58. 57b, i nowa, po raz pierwszy tu zjawiająca się przestawka art. 80. 81. 79. W rubrykach zachowane są jeszcze szczątki dawnego układu systematycznego, ale w przeważnej części występują już rubryki indywidualne, z przewagą typu, jaki przedstawia tekst Pt_2 grupy 5; nowy typ rubryk indywidualnych jakie spotkamy następnie w grupie 6, zjawia się tu dopiero w zaczątkach w nielicznych tylko artykułach. Liczbowanie artykułów uwzględnia wszystkie rozbitki jako osobne pozycje; w przeciwieństwie do tego, co widzimy jeszcze we wzorze N, nawet rozbite części art. 86 mają osobne dla siebie cyfry porządkowe.

Z tego to członu, o ile nie przyjmiemy pośrednictwa jakichś nieróżniących się istotnie okazów środkowych, wyprowadzić można bezpośrednio przede wszystkim tekst P_2 z r. 1458. Odtwarza on na ogół wiernie redakcję wzoru, dlatego prócz zgodności tekstowych z grupą 6 wykazuje też zachowane tamże właściwości grupy 5, a nadto ok. 43 zmian, stanowiących właściwość tekstów grupy 7. Są zresztą i nowe zmiany redakcyjne, bądź to ściśle indywidualne, bądź — nieliczne zresztą — przejęte w tekstach późniejszych, zatem występujące w charakterze odmianek grupowych. Siódemka znanych artykułów występuje w takim samym rozbiciu i rozczłonkowaniu jak we wzorze; tylko rozbitka art. 13, w zasadzie utrzymana, przybiera kształt rozdziału na dystynkcje, składające się razem na jeden artykuł wspólny, jako jednostkę wyższego rzędu. Prócz przejętych z wzoru przestawek art. 58. 57b oraz 80. 81. 79 występuje tu jako ściśle indywidualna właściwość tego kodeksu, nowa przestawka art. 97. 90, przez samego zresztą kopistę za pomocą stosownej uwagi z miejsca sprostowana. Co do rubryk tekst niniejszy opiera się jeszcze częściowo na swoim wzorze, i dlatego prócz niewielu zjawiających się tu rubryk typu grupy 6 przejmuje w znacznej części typ Pt_2, wraz z nim także pewne zachowane tam resztki

układu rubryk systematycznych; w przeważnej jednak części (ok. 3/4 całości) podaje rubryki samoistnie stylizowane. Natomiast liczbowanie, odliczając kilka drobnych usterek, na ogół bardzo poprawne, zdaje się być wiernym przejątkiem z wzoru, stąd przy indywidualnych zmianach układu czy rozkładu materiału, jak ściągnięciu art. 13 w wyższorzędną całość lub przestawce art. 97. 90 powstają miejscowe zaburzenia porządku cyfrowego, niewpływające na dalszy tok liczbowania.

Z tego samego wzoru co P_2 wywodzi się również bezpośrednio, jako siostrzany okaz wobec tego ostatniego kodeksu, człon N, spisany przed r. 1452, odtwarzający przeważną część właściwości tegoż wzoru, a mianowicie, prócz odmianek występujących w późniejszej grupie 6, ponadto także zachowany jeszcze znaczny zasób osobnych zmian grupy 5 oraz nowe zmiany, odpowiadające tekstom grupy 7. Można powiedzieć, że pod tym i innymi względami pokrywa się z tekstem P_2, o ile nie chodzi o ściśle indywidualne właściwości tego kodeksu, jak pomysł dystynkcji w art. 13 lub przestawka art. 97. 90. Pod jednym względem wyróżnia się jednak zasadniczo zarówno od tego tekstu jako też od wspólnego im obojgu wzoru. Dawniejszy typ rubryk Pt_2 powtarza się tu już tylko w nielicznych szczątkowych przejątkach; tak samo nie ma typu rubryk właściwych P_2. Staje nowy ich typ, jak go poprzednio nazwaliśmy, typ grupy 6, w zaczątkach zaledwie występujący we wzorze N, tutaj rozwinięty w pełni, widocznie nowa samodzielna robota układacza tego tekstu.

Z tego dopiero członu przez pominięcie lub przekształcenie znaczniejszej ilości zachowanych tutaj jeszcze osobnych odmianek grupy 5, oraz nowych zmian, występujących w tekstach grupy 7, przez opuszczenie dwu art. 45 i 47 itp. z przejątkiem zresztą innych jego właściwości, wyłoniła się znana nam macierz grupy 6; a oprócz tego siostrzany wobec niej inny tekst N, spisany przed r. 1460 który zaliczyć należy do grupy 7, zachował bowiem, tak samo jak P_2, przejęte tu wiernie z swojego wzoru właściwości tekstowe nie tylko grupy 6, ale także 5 i 7, różny od P_2 głównie w tym, że odtwarza zawarte już we wzorze rubryki typu grupy 6. Do tego tekstu można też odnieść najprawdopodobniej 15 nowych zmian tekstowych, jakie z zachowanych kodeksów podaje po raz pierwszy tekst Sk_1, przejętych później w tekstach pochodnych, o ile zresztą niektóre z nich nie sięgają pochodzeniem do wcześniejszych jeszcze wzorów. Ponadto w rozdziale materiału na artykuły tekst niniejszy wykazuje jeszcze niektóre inne charakterystyczne zmiany. Art. 28. 37. 53. 57

są tu wprawdzie rozbite jeszcze, jak dawniej, na dwie wzgl. cztery (art. 37) części; ale art. 13 zamiast na trzy, występuje już tylko w rozbitce na dwa artykuły w zestosunkowaniu członów a—b i c—f; art. 86 rozbity jest na cztery części według poszczególnych członów, z jakich się składa (a—e) z opuszczonym tylko członem c; wreszcie co do art. 78 przeprowadzona jest powrotna zbitka w jednolitą całość. Mimo te zmiany zachowane jest poprzednie, z wzoru zaczerpnięte liczbowanie, odpowiadające dawniejszemu typowi rozbitek, co najwyżej dostosowane tu w jednym tylko miejscu do rozbitki art. 86 przez wprowadzenie czterech osobnych pozycyj cyfrowych odpowiadających czterem z artykułu tego wyłonionym osobnym częściom.

Z tego dopiero wzoru wywieść można tekst Sk_1 z r. ok. 1460. Przejmuje on zeń nie tylko samą redakcję tekstu, zmienioną co najwyżej — licznymi zresztą — odmiankami ściśle indywidualnymi, ale zarazem typ rubryk grupy 6, dawniejsze rozbitki, w szczególności art. 86 na cztery artykuły (a. b. d. e), tudzież częściowe lub zupełne zbitki powrotne, więc art. 13 na dwa, a art. 78 w jeden wspólny artykuł, wreszcie przestawki art. 58. 57b i 80. 81. 79. Nowością w porównaniu z wzorem jest tu powrotna zbitka czterech części art. 37 w jednolitą całość, dokonana zapewne samorzutnie, a ponadto przestawka art. 5. 4 snać przez zewnętrzne oddziaływanie typu D_4 St_1, na podstawie którego pisarz dokonywał także niektórych dodatkowych poprawek w samym tekście. Liczbowanie zdaje się być przejęte wiernie z wzoru, dlatego powtarzają się w nim nie tylko te rozbieżności między porządkiem cyfr a rzeczywistymi pozycjami artykułów, jakie wynikły tamże skutkiem nowo przeprowadzonych zbitek, ale powstają nowe, w związku z dalszą zbitką art. 37, jaka się dokonała dopiero w tym kodeksie. Na równi z typem D_4 St_1 służy tu także typ Sn_1 Sn_2 Ł na podstawę pewnych dodatkowych uzupełnień.

Z tego samego wzoru, z którego wyłonił się tekst Sk_1 pochodzi także, jako siostrzany wobec niego okaz, o ile nie przyjmiemy tu jeszcze jakichś możliwych członów pośrednich, kodeks D_1, a raczej nieliczne urywki, jakie z pełnego tekstu dochowały się w tym kodeksie. Zbliża się on doń najbardziej pod względem tekstowym, przejmuje zeń typ rubryk grupy 6, a przypuszczalnie także jego liczbowanie. O innych właściwościach wspólnych, których tylko domyślać się można, nic bliższego nie da się powiedzieć ze względu na urywkowość tekstu; z tych samych powodów nie można

też rozstrzygnąć, czy pełny tekst nie posiadał jakich szczególnych właściwości indywidualnych.

8. Grupa Sn_1 Sn_2 Ł V_1 O_5 V_2.

Niniejsza grupa obejmuje druki tekstów statutowych, poczynając od najstarszych z końca XV w. i jeden późny fragmentaryczny odpis na nich oparty. Pod względem objątku i układu wszystkie teksty niniejsze należą do II typu ZZ-go, tj. podają ZG w pełnym jego kształcie z przydanymi bezpośrednio po nim, bez żadnego wyosobnienia innymi, nie wszystkimi zresztą artykułami OP-go, które w nim nie zostały uwzględnione. OW, jak we wszystkich poprzednich układach ZG-go, zajmuje część początkową, i odliczając drobne odchylenia, o których niżej, podany jest w całości i w tym samym układzie, jaki mu nadano w UW-im II.

Naczelne miejsce należy się tu najstarszej drukowanej edycji statutów, jak ją podaje tekst Sn_1 sprzed r. 1489. Techniczną stronę wydania tego tekstu, pozostawione tu i owdzie wolne miejsca na opuszczony artykuł lub jedno słowo omówiliśmy już na poprzednim miejscu; tamże wskazaliśmy także na pewne właściwości tekstowe, wskazujące na wpływy obce, ujawnione w zmylonej doszczętnie pisowni wyrazów polskich, w zastępowaniu ich nowo utworzonymi wyrazami łacińskimi jak vulcidarius, w osobnym wreszcie kształcie powszechnie w tym czasie utartego u nas wyrazu kmetho, tutaj kemetho, wskazującym szczególnie na wpływ węgierski. Tutaj zaznaczymy jeszcze, że i reszta tekstu łacińskiego przedstawia się pod niejednym względem mniej poprawnie, skutkiem liczniejszych błędów, co do których niezawsze rozstrzygnąć można ściśle, czy wynikły z mylnego odczytania wzoru przez redaktora, czy też są zwykłymi błędami drukarskimi; na pewno są tu jedne i drugie, np. mylnie snać z wzoru odczytane: narrantur zam. variantur, sentenciam zam. summam, quolibet zam. quomodolibet, albo omyłki drukarskie, jak: capi zam. capti, victat zam. dictat itp.

Ilość błędów, wspólnych z najstarszym tekstem O_1 zmalała tu do najniepokaźniejszych rozmiarów: doliczyliśmy się ich wszystkiego 5. Za to, odliczając nawet pokaźniejszy zasób odmianek ściśle indywidualnych, ogólna ilość odmianek grupowych, wspólnych Sn_1 bądź to z tekstami grup dawniejszych, bądź też z późniejszymi odeń pochodnymi, dochodzi do poważnej cyfry 1599 stos. 1627. Obie rzeczy są wymowną wskazówką znacznego bardzo oddalenia tekstu niniejszego od tekstu najstarszego. O ile zaś znowuż chodzi o sto-

sunek pokrewieństwa tekstowego z grupami poprzednimi, trzeba stwierdzić największe zbliżenie Sn_1 do grupy 7. Z P_2 łączy się tekst niniejszy 862 stos. 864 razy, z Sk_1 691 stos. 855 razy, i to tak, że przeważnie zgodności te odnoszą się równocześnie zarówno do P_2 jak i Sk_1, a w znacznie mniejszej części do P_2 bez Sk_1, lub do Sk_1 bez P_2 Z pełnym związkiem P_2 Sk_1 zachodzi mianowicie zgodności w 632 stos. 770 wypadkach, z samym P_2 w 230 stos. 94, z samym Sk_1 w 59 stos. 85 wypadkach. Na ogół połączeń z obu lub przynajmniej jednym z przedstawicieli grupy 7 wykazuje tekst niniejszy 921 sto. 949.

Dla dokładności trzeba zresztą stwierdzić, że mimo tak znaczne zbliżenie, przecież w tekście Sn_1 nie odnajdujemy pokaźnego zasobu odmianek właściwych grupie 7. Nie powtarza się tu mianowicie 203 stos. 243 odmianek pełnego związku P_2 Sk_1, 150 stos. 110 odmianek tekstu P_2 i 116 stos. 120 odmianek tekstu Sk_1, razem 469 stos. 473 odmianek grupy 7. Przyczynę tego zjawiska objaśnimy na dalszym miejscu, poprzestając na razie na zaznaczeniu, że mimo to stosunek najbliższego pokrewieństwa Sn_1 z grupą 7 nie może podlegać wątpieniu.

Nie wzruszy tego spostrzeżenia nawet i ta okoliczność, że poza tym tekst nasz wykazuje także bardzo znaczne zbliżenie do grupy 6 i 5. Z tekstami grupy 6 łączy się on w następujących stosunkach: z Sk_2 454 stos. 780, z Fl_1 439 stos. 698, z D_4 725, z St_1 772 razy, oczywiście w przeważnej części w tym sposobie, że są to połączenia z pełnymi lub częściowymi związkami rzeczonych czterech tekstów. Razem wzięte, połączenia te składają się na 838 stos. 851 związków z grupą 6. W zestawieniu z wykazaną poprzednio cyfrą połączeń z grupą 7, obejmującą półdziesiąta sta pozycyj, niniejsza cyfra związków jest tylko o jedną setkę niższą. Nieco niższą, w każdym jednak razie bardzo jeszcze pakaźną cyfrę połączeń wykazuje Sn_1 wobec tekstów grupy 5; z B_1 łączy się on 617, a z Pt_2 nawet 732 razy. Na wszelki wypadek, nawet wykładnik cyfrowy połączeń z grupą 6 czy 5 jest niższy od takiegoż wykładnika odnośnie do grupy 7, i stwierdza przez to pośrednio najbliższe pokrewieństwo niniejszego tekstu przede wszystkim z tą ostatnią grupą. Trzeba zaś przypomnieć jeszcze, że znowuż sama grupa 7 związana najściślej z Sn_1, spokrewniona jest najbliżej z obu tamtymi grupami: że więc tak znaczne zbliżenie tekstu niniejszego do tamtych grup nie tylko zadziwiać nie może, jeno owszem przedstawia się jako zjawisko zgoła naturalne. Jakoż w istocie lwia część połączeń jego z grupą 6 zapośredniczona jest właśnie przez teksty grupy 7, nie-

mniej jak w 786 stos. 799 wypadkach. Bez tego pośrednictwa łączy się Sn_1 z tekstami grupy 6 tylko w 52 wypadkach, na które przypada 25 związków wyłącznych, a z tekstami grupy 5 już tylko w 9 wypadkach, z których żaden nie jest połączeniem wyłącznym. Geneza tych zgodności, zwłaszcza w odniesieniu do liczniejszych tu, wyłącznych zwłaszcza związków z grupą 6, da się odnieść do samorzutnych, przypadkowo takich samych zmian redakcyjnych; zresztą można ją objaśnić tylko, sięgając do dwu alternatywnych przypuszczeń: albo w wzorze macierzystym tekstu Sn_1, należącym niewątpliwie do grupy 7, zachowały się jeszcze w większej ilości, aniżeli w dochowanych po dziś dzień jej przedstawicielach P_2 Sk_1 reminiscencje tekstowe grupy 6, skąd przeszły do Sn_1; albo też tekst nasz nie zaczerpnął ich ze swego wzoru, jeno z zewnątrz, z jakiegoś innego tekstu do grupy 6 należącego, który redaktorowi służył do kontroli i częściowo do poprawienia tekstu macierzystego został użyty. To ostatnie przypuszczenie wydaje się być mniej zasadnym, jak bowiem wskażą późniejsze uwagi, dadzą się wprawdzie stwierdzić pewne wpływy zewnętrzne na formację niniejszego tekstu, takie jednak, które trzeba odnieść do innego typu tekstowego.

Jakkolwiekbądź, tylko w jednym z wskazanych tu dwu sposobów trzeba będzie objaśnić ów znaczniejszy, przez znane nam teksty grupy 7 niepośredniczony poczet zgodności Sn_1 z grupą 6; nie można natomiast żadną miarą odwrócić formuły filiacyjnej, przyjmując, że tekst ten wywodzi się bezpośrednio raczej z grupy 6, nie 7. Sprzeciwi się temu nie tylko stwierdzony powyżej szczegół, że ogólna suma jego zgodności z grupą 7 jest o całą setkę wyższa od takichże zgodności z grupą 6, ale ponadto inne jeszcze momenty. Przede wszystkim ten, że w szeregu połączeń, jakie Sn_1 wykazuje z grupą 5, jest pokaźny zasób 85 stos. 90, których nie odnajdziemy w grupie 6, które natomiast w znanym nam licznym szeregu przejątków z grupy 5 zjawiają się w tekstach grupy 7 i tylko za jej pośrednictwem mogły się przedostać do tekstu niniejszego. A powtóre: tekst ten powtarza szereg takich odmianek, które poraz pierwszy zjawiają się dopiero w kodeksach grupy 7, i tylko z tamtąd, mianowicie zaś nie przez pośrednictwo grupy 6, mogły się przedostać do niego. Takich wyłącznych zgodności wykazuje mianowicie Sn_1: z pełnym związkiem P_2 Sk_1 17 stos. 19, z P_2 10 stos. 8, z Sk_1 10 stos. 15, razem 37 stos. 42. Cyfry te wydają się pozornie dość niskimi, nabierają jednak szczególnego znaczenia, jeśli przypomnimy, że znowuż ilość zmian, przeprowadzonych w tekstach grupy 7, które dadzą się zaliczyć do odmianek grupowych, była także nieznaczną:

w związku P_2 Sk_1 40 stos. 43, w P_2 11 stos. 8, w Sk_1 15, razem 66. Przeważna ilość, bo 2/3 tych zmian odnajdujemy otóż w Sn_1, i znikąd inąd, jak tylko z tekstów grupy 7, możemy tu wyprowadzić ich pochodzenie. Są zaś pośród nich tyle znamienne jak w art. 22 alternatywna lekcja movebatur seu movetur, w art. 36 zmiana imienia Jacobi na Petri, w art. 57 odmienna konstrukcja całego ustępu i inne podobne. Na ogół, suma tych zmian, łącznie z zapośredniczonymi przez samą tylko grupę 7 przejątkami z grupy 5 dochodzi do cyfry 122 stos. 132, jest tedy prawie w trójnasób wyższą od sumy niezapośredniczonych przez grupę 7 zgodności z tekstami grupy 6.

Występują ponadto od czasu do czasu niezapośredniczone przez grupę 6 i 7 zgodności Sn_1 z grupami wcześniejszymi; są one jednak tak nieliczne i wyjątkowe, że z jedynym wyjątkiem odnośnie do grupy 3 nie przedstawiają żadnego znaczenia przy rozbiorze zagadnień genetycznych. Poza grupą 3 łączy się tu nasz tekst z grupą 2 w 11, z grupą 4 w 5, z grupą 5 w 9 wypadkach, i to najczęściej nie wyłącznie, jeno w związku z tekstami innych jeszcze grup. O jakimkolwiek ich wpływie na kształtowanie się niniejszego tekstu nie może tedy być mowy: nieliczne zgodności objaśnić należy bądź to samorzutnymi zmianami redakcyjnymi, bądź też przejątkiem szczątkowo dochowanych właściwości dawniejszych z macierzystego wzoru Sn_1. W takim otoczeniu szczątków grup dawniejszych tym jaskrawiej występuje znaczniejsza stosunkowo ilość zgodności z tekstami grupy 3. Jest ich razem 36, z czego większa połowa, bo 19 przypada na zgodności wyłączne, pośród których nie brak nawet bardzo znamiennych, że tu przytoczymy tylko w art. 102 pominięcie tych samych 4 wyrazów, albo w art. 42 zamianę pamyanthe na pietnaze. Widocznie jakiś tekst grupy 3 oddziaływał częściowo na kształtowanie się tekstu Sn_1; że zaś niepodobna poczytać go za właściwy wzór macierzysty, przeto widocznie mamy tu do czynienia z wpływem zewnętrznym: redaktor Sn_1 oparłszy się na kodeksie, należącym do grupy 7, poddał go jeszcze kontroli za pomocą jakiegoś z upowszechnionych w tym czasie tekstów grupy 3, i przeprowadził na jego podstawie pewne, stosunkowo zresztą niezbyt liczne poprawki i uzupełnienia. Poprawki te porównane ze znanymi nam kodeksami grupy 3, wykazują najbliższe pokrewieństwo z tekstem B_2, zwłaszcza zaś zgodności wyłączne pokrywają się nim najczęściej, chociaż nie bez wyjątku; dlatego nie można ich wywieść wprost z B_2, w każdym jednak razie należy je odnieść do jakiegoś nieznanego dziś k o d e k s u N, który z tekstem tym spokrewniony był najbliżej, a spisany być musiał przed r. 1489.

Stwierdzony w ten sposób zewnętrzny wpływ tego kodeksu skłonił nas właśnie w poprzednich uwagach do wykluczenia domysłu, jakoby redaktor Sn_1 poprawiał czy uzupełniał tekst swój ponadto jeszcze według jakiego innego tekstu, należącego do grupy 6. Co większa, dodać tu teraz możemy, że na wskazanych poprzednio 52 połączeń z grupą 6, niezapośredniczonych przez macierzysty wzór grupy 7, przypada 7 takich, które powtarzają się także w grupie 3; te zatem mogły się tu właśnie przedostać za pośrednictwem rzeczonego kodeksu N. W takim razie suma połączeń z tym kodeksem urośnie do cyfry 43, a ilość osobnych związków z grupą 6 trzeba będzie zniżyć do 45. Formalnie oba wykładniki cyfrowe pokrywają się prawie całkiem dokładnie ze sobą; zgoła jednak różnym jest ich znaczenie rzeczowe. Czterdziestka przejątków tekstowych grupy 6 za pośrednictwem tekstu grupy 7 da się snadno wytłumaczyć w sposób genetyczny, choćby ich nawet niedostawało w zachowanych po dziś dzień okazach tej ostatniej grupy, gdyż oba typy są najbardziej zbliżone do siebie i wyłoniły się z wspólnego, najbliższego źródła. Natomiast czterdziestka takichże przejątków z grupy 3, tak znacznie oddalonej od tamtych obu typów, nie da się już wytłumaczyć w sposób podobny, i wymaga koniecznie przyjęcia osobnego dodatkowego wpływu zewnętrznego jakiegoś kodeksu do grupy tej należącego, jak tę rzecz ujęliśmy w poprzednim wywodzie.

O samym wzorze grupy 7, na którym tekst Sn_1 oparł się bezpośrednio w swojej redakcji, powiedzieć można z góry, w świetle stwierdzonych co dopiero szczegółów, że nie był nim tekst P_2 ani Sk_1; właśnie bowiem oba nie zawierają owych 45 właściwości tekstowych grupy 6, które za pośrednictwem tego wzoru wprowadzić należy do tekstu Sn_1. Potwierdza to spostrzeżenie także zaznaczona poprzednio okoliczność, że Sn_1 z każdym z nich z osobna wykazuje znaczniejszą ilość zgodności, które w drugim z rzeczonych kodeksów już się nie powtarzają: z P_2, bez Sk_1, w cyfrach stosunkowych 94, z Sk_1 bez P_2: 85. Właściwą macierzą tekstu Sn_1 musiał tedy być k o d e k s N, bardzo wprawdzie blisko spokrewniony z P_2 i Sk_1, ale przecież różny od nich, osobny. Do którego z tych kodeksów zbliżony był bardziej, nie można przesądzać z góry na podstawie podanych co dopiero cyfr. Przewaga liczbowa zgodności z P_2 w porównaniu ze zgodnościami z Sk_1 jest tak nieznaczna, że nie może tu zgoła ważyć na szali. Natomiast okoliczność, że ilość związków w samym Sk_1 jest bezmała tak wysoką jak P_2, zaświadcza, że ów wzór macierzysty właściwościami swymi znacznie już prze-

chylił się ku późniejszemu typowi grupy 7, jakim jest tekst Sk_1. Popiera ów pogląd także i dalszy szczegół, który tu przypomnieć trzeba: że pochodny z tego wzoru tekst Sn_1 w szeregu owych zgodności wykazuje związków wyłącznych z P_2 tylko 8, natomiast z Sk_1 15. Takim sposobem same już te spostrzeżenia upoważniają do wniosku, który w dalszych wywodach znajdzie jeszcze poważne poparcie, że niniejszy wzór macierzysty wyprowadzić należy z tego samego tekstu N, z którego wywodzi się także Sk_1, a w następstwie tego oba te teksty wprowadzić do siebie w stosunek siostrzany. Wtedy objaśnią się przede wszystkim osobne zgodności tego tekstu z Sk_1, jako zapośredniczone przez wspólną im macierz; ponadto zaś będzie można przyjąć, że owa macierz zawierała jeszcze co najmniej 94 zgodności z P_2 i 45 przejątków z tekstów grupy 6, których nie odtwarza już wprawdzie tekst Sk_1 ale które przeszły do tekstu N i stamtąd przedostały się do Sn_1.

Takie oto naogół są przejątki tekstowe Sn_1 z gotowych dawniejszych wzorów. Ale poza tym jest tu jeszcze niezwykle bogaty zasób nowych, samoistnych zmian, przeprowadzonych dopiero przez samego redaktora tekstu niniejszego. Żeby nawet odliczyć pokaźniejszą ilość zmian ściśle indywidualnych, i ograniczyć się jedynie do odmianek grupowych, powtarzających się we wszystkich lub przynajmniej części tekstów pochodnych — wykazać ich będzie można 565. A nie są to tylko zmiany drobniejsze, jak pospolicie w przeróbkach grup dawniejszych, więc: zmieniona forma gramatyczna pewnego wyrazu, wstawiony inny równoznacznik, lub wyrazowi łacińskiemu przydany równoznacznik polski, opuszczony lub dodany wyraz czy kilka wyrazów, zmieniony szyk lub przetworzona konstrukcja krótszego zdania, czy nawet pewnej jego części itp. Dość często zmiany sięgają tu o wiele dalej: są wstawki nowych dłuższych zdań, a nawet całych ustępów, obejmujących po kilkadziesiąt, czasem po kilkaset wyrazów, i gdzie indziej znowuż pominięcia takichże ustępów dłuższych; są przeróbki zmieniające do niepoznania dawniejszą stylizację krótszych lub dłuższych okresów tekstu; a przy wszystkich tych zmianach, mniejszych czy obszerniejszych, przetworzona lub zmieniona nieraz sama rzeczowa treść przepisu statutowego. Przekształcająca ręka redaktora tekstu widnieje tu na każdym niemal miejscu; widocznie jest to wpływ powziętego z góry, konsekwentnie przeprowadzonego zamiaru gruntownej przeróbki tekstu statutów zarówno pod względem stylizacji, jako też częściowo i co do samej treści. Tym tłumaczy się zarazem zaznaczone poprzednio zjawisko, że mimo oparcie o tekst

grupy 7 przecież z grupy tej redakcja Sn_1 nie przejęła pięćset bezmała (473) właściwości tekstowych: zginęły one w przeważnej części skutkiem zmian i przeróbek, jakie tu przeprowadzono.

Poza kryteriami tekstowymi na największe zbliżenie Sn_1 do grupy 7, a zwłaszcza do typu Sk_1, wskazują zresztą inne jeszcze szczegóły. W r o z b i t k a c h art. 28. 53. 57, każdego z nich na dwie części, zgadza się tekst niniejszy z obu przedstawicielami tej grupy, P_2 i Sk_1, jak zresztą z wszystkimi poprzednimi okazami ZG-go, poczynając od grupy 4. Natomiast art. 13 występuje w rozbitce na dwa tylko artykuły, z których pierwszy obejmuje człony a—b do słowa expediantur, a drugi człony c—f do końcowego wyrazu puniantur: w takim samym tedy rozdziale jaki pośród wszystkich znanych nam kodeksów odnajdziemy jedynie w Sk_1, w przeciwieństwie nie tylko do tekstów grupy 4—6, ale nawet do starszej formacji grupy 7, tj. P_2, gdzie artykuł ten rozbity jest na trzy części, w odmiennej kombinacji członów. I tak samo, znowuż art. 78 występuje w Sn_1 jako jednolita całość, w pełnej zgodzie z Sk_1, gdzie przeprowadzona jest ta sama powrotna zbitka, w przeciwieństwie do dawniejszych tekstów ZG i samego P_2, które mają tu wszystkie rozbitkę na dwa artykuły. Wymowne w tym świadectwo najbliższego pokrewieństwa Sn_1 z Sk_1, skłaniające do koniecznego wniosku, że skoro jeden z tych tekstów nie da się wywieść bezpośrednio od drugiego, oba pochodzić muszą z wspólnego wzoru macierzystego N, który co do art. 13 i 78 wykazywał już podane co dopiero właściwości.

W świetle tego spostrzeżenia dadzą się też osnuć pewne wnioski co do stosunku Sn_1 do Sk_1 w sprawie rozdziału art. 86. Sn_1 podaje go w rozbiciu na cztery artykuły, według poszczególnych członów a, b, d, e, jakie się nań składają, z opuszczeniem środkowego członu c. Zgoła innym jest rozdział tekstu 2, który w zgodzie z przeważną częścią dawniejszych formacji ZG-go ma tu rozbitkę na dwa tylko artykuły (a, b—e), jak zresztą i w innych kodeksach, które mimo różnolite kombinacje rozdziałowe nie pokrywają się w pełni z Sn_1; nawet bowiem O_3 D_3, choć mają także rozbitkę według poszczególnych członów, nie pomijają brakującego tu członu c. Z Sk_1 porównanie bezpośrednie przeprowadzić się nie da, właśnie bowiem na początkowej części członu a urywa się tekst tego rękopisu, zdefektowany następnie aż do końca. Wskazaliśmy jednak przy rozbiorze grupy 7 na prawdopodobieństwo, że liczbowanie dwu przedostatnich artykułów OW-go, jak je podaje urywkowy kodeks D_1, zaczerpnięte zostało z typu Sk_1; żeby je zaś usprawiedliwić,

trzeba będzie przyjąć, że w zdefektowanej części Sk_1 art. 86 rozbity był na cztery artykuły. Odpowiada to w pełni rozbitce, jaką spotykamy w Sn_1, oczywiście z tym zastrzeżeniem, że przyjmiemy tu takie samo jak w tamtym tekście pominięcie jednego z pięciu członów artykułu (c). Wobec tej wskazówki, a zarazem wobec stwierdzonej w dwu poprzednich wypadkach tyle znamiennej zgodności Sn_1 i Sk_1 co do rozdziału artykułów, mamy prawo przyjąć z największym prawdopodobieństwem, że i tutaj zachodzi taka sama zgodność, trzecia z rzędu. Oczywiście i tę zmianę trzeba będzie odnieść do wspólnego wzoru macierzystego obu tekstów, które ją stamtąd przejęły jako rzecz gotową.

Inaczej natomiast przedstawia się sprawa co do rozbitki art. 37. W Sn_1 rozdzielony on jest na cztery części, tak samo, jak we wszystkich dawniejszych formacjach ZG-go, poczynając od grupy 4, i w samym jeszcze P_2 z grupy 7. Natomiast w Sk_1 artykuł ten w powrotnej zbitce występuje jako jednolita całość. Wniosek stąd, że we wzorze macierzystym N, podobnie jak i w P_2 i wielu tekstach dawniejszych, artykuł ten rozbity był jeszcze na cztery części, i dla tego w takiej samej rozbitce przejęty został do tekstu Sn_1; powrotną zbitkę w Sk_1 trzeba będzie wobec tego uznać za ściśle indywidualną zmianę tego kodeksu.

Z p r z e s t a w e k powtarza się w Sn_1 przede wszystkim zmiana z kilku grup dawniejszych, i tak samo w P_2 Sk_1 występująca przestawka art. 58. 57b. Taż sama uwaga dotyczy także zawartej w obu tych kodeksach, jako też niektórych okazach grupy 6 przestawki art. 80. 81. 79, z tą tylko różnicą, że art. 81 przeniesiony został na inne miejsce, skutkiem czego pozostała tu tylko przestawka według formuły: art. 80. 79. Oczywiście obie zapośredniczone zostały przez wzory dawniejsze, a mianowicie także przez wzór macierzysty N. Przeniesienie zaś art. 81 stoi w związku z inną przestawką, bardzo znamienną z tego względu, że objęła ona już nie tylko składniki OW-go ale częściowo także OP-go. Mamy na myśli przestawkę OW. 54.81 OP H. 151 OW 55 niespotykaną w jakimkolwiek innym tekście grup poprzednich, zatem niewątpliwie nową, samoistną zmianę redaktora Sn_1. Nie poprzestał on zresztą na tej jednej próbie, i przeprowadził jeszcze dwie inne przestawki, połączone z równoczesną z b i t k ą przestawionych artykułów z bezpośrednio poprzednimi artykułami tekstu. W jednej z tych zbitek występują wyłącznie składniki OW-go, tj. art. 76 i 97, połączone w jedną całość. Druga zbitka mięsza tu znowu składniki obu objątków, łącząc ze sobą

OW 94 i OP H. 164 w jeden wspólny artykuł. I te zmiany, niepowtarzające się gdziekolwiek przedtem, zgoła także obce tekstom P_2 Sk_1, policzyć należy na karb redaktora niniejszego tekstu.

Z macierzystego natomiast wzoru Sn_1 i Sk_1 pochodzi najprawdopodobniej, jak wskazaliśmy przed chwilą, l u k a co do art. 86c. Za to nowością, która się tu zjawia po raz pierwszy, jest pominięcie art. 60. Jest to ten sam artykuł, po którym w wydaniu Sn_1 pozostało puste miejsce, który zatem widocznie zrazu był uwzględniony i w druku złożony, ale jeszcze przed odbiciem z umysłu wykasowany. Również nowością, przed tem nigdzie niespotykaną, nieznaną mianowicie także tekstom P_2 Sk_1, jest p o w t ó r k a art. 93, podanego raz na miejscu, właściwym UW-mu II, a drugi raz z nieznacznie zmienioną stylizacją początkowej części i niektórymi odmiankami w pozostałym tekście na znacznie dalszym miejscu, w tej już części, która obejmuje OP.

W stylizacji r u b r y k tekst Sn_1 wykazuje najsilniejsze zbliżenie do Sk_1. Z powodu zdefektowania końcowej części tego ostatniego kodeksu zachodzi możność przeprowadzenia porównań jedynie tylko co do art. 1—86a odpowiadających 90 artykułom w układzie Sk_1; ale i ta część wystarczy w pełni do uzasadnienia powyższego wniosku. Dosłowną zgodność, co najwyżej z drobnym wyjątkowo odchyleniem pisarskim, wykazuje w obu tych tekstach stylizacja rubryk art. 1. 2. 5. 7—9. 18. 19. 28a. 28b. 32. 39. 44. 46. 47. 67—71. 74. 75. 78a. 78b. 79. 81. 82. 84. 85. 86a, razem tedy w 30 artykułach. Poza tym z typu Sk_1 pochodzi niewątpliwie znaczny poczet innych jeszcze rubryk, tylko że nieco przekształconych, pospolicie w nieznacznej mierze: czy to przez skrót, jak w art. 22. 31. 36. 37a. 38. 43. 50. 53b. 54. 56. 58. 59. 62, czy przez rozszerzenie, jak w art. 21, czy przez innego rodzaju mniej znaczną zmianę lub przeróbkę, jak w art. 3. 16. 20. 33. 48. 51. 52. 55. 61. 65. 66. 72. 73. 76. 83. Razem tedy rubryki Sn_1 pokrywają się w całości lub części z rubrykami Sk_1 w 59 wypadkach na ogólną ilość dochowanych w układzie tym ostatniego kodeksu 90 artykułów, lub, żeby się wyrazić ściślej, po odliczeniu niedostającego znowuż w Sn_1 art. 60, na 89 wspólnych w tej części obu tekstom artykułów. Dwie trzecie części rubryk są tedy między nimi wspólne. Przyjmując ten sam stosunek co do niedostawających skutkiem zdefektowania końcowej części Sk_1 22 artykułów OW-go, będziemy mogli cyfrę rubryk wspólnych podnieść jeszcze o 15, tak że ogólna ilość zgodności pełnych lub częściowych dojdzie do poważnej cyfry 74. Tkwi w tym jeden z najważniejszych dowodów najbliższego spokrewnienia tekstu Sn_1 z typem Sk_1,

w przeciwstawieniu do drugiego typu grupy 7, tj. P_2. Z P_2, w przeciwieństwie do stylizacji Sk_1 pokrywa się rubryka niniejszego tekstu w jednym tylko wypadku, tj. w art. 26, a w dwu innych znowuż, tj. w art. 12, 25 jest ona rozszerzeniem wzgl. skrótem rubryki P_2, odmiennej tu również od Sk_1; wszelako nawet i te trzy wyjątkowe wypadki, jak okaże się zaraz niżej, znajdą objaśnienie w ramach tezy o największym stosunkowo zbliżeniu do typu Sk_1.

Genezy wykazanych zgodności nie można oczywiście tłumaczyć w tym sposobie, jakoby tekst Sn_1 przejął je wprost z kodeksu Sk_1, skoro rozpatrzone poprzednio kryteria tekstowe wykazały, że o takim bezpośrednim pochodzeniu mowy być nie może. Należy ją tedy, zgodnie z tym wynikiem poprzednim, odnieść do wspólnego obu tym tekstom wzoru macierzystego N. Stamtąd dopiero przejęły te rubryki zarówno tekst Sk_1 jako też Sn_1, ten ostatni znaczną część bez zmiany, resztę zaś z pewnymi skrótami, rozszerzeniami czy przeróbkami. W takim oświetleniu da się może objaśnić także wyjątkowa zgodność Sn_1 z trzema rubrykami P_2: mogły one jeszcze z dawniejszych wzorów zachować się w najbliższym wzorze N, skąd tekst Sn_1 przejął je wiernie, gdy na odwrót tekst Sk_1 przeprowadził tu już pewne zmiany. Że zresztą wykazane tu zgodności pokrywają się bądź to w pełni, bądź przynajmniej częściowo z stylizacją rubryk w tekstach grupy 6 (Fl_1 D_4 St_1, wyjątkowo Sk_2), osobno wywodzić nie potrzeba; wykazaliśmy bowiem poprzednio, że rubryki typu Sk_1, które przejął tekst niniejszy, są reprodukcją typu rubryk grupy 6.

Zależność tekstu Sn_1 od tego typu nie jest jednak bezwzględną i na wskroś niewolniczą: Już wskazane poprzednio zmiany w skrótach, rozszerzeniach i innych przeróbkach świadczą, że redaktor niektóre rubryki swego wzoru przekształcił samoistnie w sposób, jaki mu się wydał odpowiednim. Dalej jeszcze posunął się pod tym względem co do całego szeregu innych rubryk. W art. 4. 6. 10—12. 13a. 13b. 14. 15. 17. 23—27. 29. 30. 34. 35. 40—42. 45. 49. 53a. 57b. 63. 64. 80. razem tedy w 30 wypadkach, są one stylizowane zgoła odmiennie, aniżeli w Sk_1 lub tekstach grupy 6. Dodając do tego stosunkową ilość rubryk końcowej, zdefektowanej w Sk_1 części OW-go, otrzymamy łącznie 37 rubryk zgoła odmiennych. Trzeba dodać, że w kształcie, w jakim tu występują, nie powtarzają się one w jakimkolwiek tekście grup poprzednich; nie są zatem przejątkiem z gotowego wzoru, jeno samoistną robotą redaktora tekstu, który nieodpowiednie zdaniem jego napisy wzoru starał się zastąpić innymi stosowniejszymi. Jak w samej redakcji statutowego tekstu,

tak też i w stylizacji rubryk ujawnia się w najszerszej mierze jego akcja reformatorska.

Liczbowanie artykułów zachowane tu jest za wzorem dawniejszych tekstów ZG-go, a zwłaszcza także tekstu Sk_1 lub raczej wspólnego mu z Sn_1 wzoru macierzystego N. Ostatni artykuł części, podającej OW., nosi tu cyfrę CXVI, tę samą, jaką przypuszczalnie opatrzony był także ostatni artykuł tegoż objątku w Sk_1. Mimo to stwierdzić można na pewno, iż liczbowanie nie jest tu przejątkiem z wzoru macierzystego, gdyż Sn_1 w porównaniu z Sk_1 ma w tym dziale niektóre wstawki obce (z OP-go) i częściowo inaczej ugrupowany, a jednak dobrze liczony materiał; zgodność końcowej cyfry jest zatem tylko przypadkowa, a liczbowanie samo poczytać należy za samoistną pracę redaktora tekstu. Stąd nie tylko zbitki, rozbitki i przestawki, wspólne z typem Sk_1, ale i te, które zjawiają się dopiero w Sn_1, liczbowane są w porządku naturalnym, jaki im przypada ze względu na wyznaczone w tym tekście miejsce. W dwu tylko miejscach zachodzą błędy. Następujący po art. 30, który ma tu cyfrę XXXII art. 31 opatrzony jest cyfrą XXXIIII zam. XXXIII, i odtąd, według tego błędu, prowadzone jest dalsze liczbowanie, z ciągłą różnicą o jedynkę. Tutaj myłka jest niewątpliwie zwykłą myłką pisarską, wypływem prostego niedopatrzenia. Inaczej przedstawia się rzecz co do drugiego podobnego błędu. Po art. 59, który ma tu cyfrę LXVIIII, najbliższy potem podany art. 61 opatrzony jest cyfrą LXXI. W środku pomiędzy obu tymi artykułami jest znane nam puste miejsce, pozostałe po wykasowaniu art. 60. Licząc się z tym tylko materiałem, który podaje ostateczne odbicie tekstu, będziemy tedy musieli stwierdzić w dwu sąsiadujących ze sobą artykułach nieprawidłowy przeskok od cyfry LXVIIII do LXXI; w rzeczywistości jednak jest on tylko wypływem wykasowania, gdyż usunięty spomiędzy nich art. 60 był tu niewątpliwie opatrzony cyfrą LXX, łączącą w sposób naturalny tamte dwie cyfry. W każdym razie cyfra LXXI art. 61 pozostała podstawą dalszego liczbowania, skutkiem czego wszystkie dalsze artykuły mają cyfry o jedynkę za wysokie w stosunku do rzeczywistego objątku tekstu. W ostatecznym wyniku oba błędy łącznie uwzględnione złożyły się, poczynając od art. 61 na zmyloną o dwie jednostki numerację aż do końca; część, podająca OW., winna tu zatem właściwie kończyć się nie na cyfrze CXVI, jeno CXIIII.

Tekst Sn_2, z r. ok. 1489, określić można na ogół jako wierny przedruk tekstu poprzedniego. Na ogólną cyfrę 1627 odmianek grupowych, jakie wykazuje Sn_1 powtarza się ich w Sn_2 1622, zatem

niemal wszystkie, bo tylko z wyjątkiem 5. Na odwrót znowuż w Sn_2 zjawia się zaledwie 13 nowych zmian grupowych, które lubo nieraz wykazują zgodność z tym lub owym tekstem dawniejszym, lub pewnymi tekstów tych grupami a to: 1 z grupą 2, 3 z grupą 3, 2 z grupą 6, 5 z grupą 7, poczytać można za samorzutne; nie ma dostatecznych wskazówek na to, żeby tu zużytkowano jakiś tekst dawniejszy jako podstawę do przeprowadzenia poprawek, zwłaszcza że konieczność takich poprawek pospolicie nasuwała się sama przez się. Znacznie więcej różnic, choć w zestosunkowaniu z ogółem odmianek i tutaj nie można mówić o różnicach nazbyt licznych, wykazać zdołamy tylko co do obustronnych zmian ściśle indywidualnych. Tak w Sn_2 poprawiono liczniejsze — nie wszystkie zresztą — błędy, zwłaszcza wyrazowe i literowe, jakie się zakradły do Sn_1; na odwrót jednak w miejscach, które w wydaniu poprzednim przedstawiały się poprawnie, występują w Sn_2 nowe błędy, liczniejsze nawet od tamtych, znowuż po części wyrazowe, np. praxata zam. parata po części literowe, zwłaszcza skutkiem częstej zamiany znaków c—t, r—t, u—v, n—u [1]). Poza tym wyrazy polskie, zwłaszcza powtarzające się często nazwy rozmaitych grzywien, występują tu w kształcie poprawniejszym; wraca też pospolita pisownia wyrazu kmetho, a egzotyczny określnik vulcidarius zastąpiony zostaje dawnym we wszystkich poprzednich tekstach używanym wladarius.

Zresztą inne właściwości Sn_1 w zbitkach, rozbitkach, przestawkach, powtórkach i lukach co do pewnych artykułów, jak je omówiliśmy w poprzednim zestawieniu, powtarzają się wiernie i bez żadnej zmiany w Sn_2. Dosłownie, co najwyżej, i to w nielicznych wypadkach, z drobną odmianką pisarską lub myłką drukarską, powtarzają się tu także rubryki pierwszego wydania, niezależnie od tego, czy je tam przejęto z macierzystego wzoru, czy też w nowej wystawiono stylizacji. Również i system liczbowania jest w zasadzie reprodukcją liczbowania Sn_1; powtórzona jest nawet w art. 31 mylna jego cyfra XXXIIII zam. XXXIII. Tylko przy przeskokach od cyfry LXVIIII do LXXI jaki tamże występuje spowodu opuszczonego art. 60 widać ślad samoistnej numeracji; dwa bowiem najbliższe po art. 59 (LXVIIII) artykuły noszą właściwe cyfry początkowe LXX i LXXI, zamiast, jak w Sn_1: LXXI i LXXII; zaraz jednak potem w dalszym ciągu tekst wraca pod wpływ swojego wzoru, przeskakując do cyfry LXXIII i nast. w zu-

[1]) Por. też Lelewel, Bibl. ksiąg dwoje I. 60, który jednak w zarzutach idzie tu za daleko.

pełnej zgodności z Sn_1. Są zresztą poza tym inne jeszcze opuszczenia i myłki w liczbowaniu. Tak przy art. 13b opuszczono cyfrę, ale artykuł, jak we wzorze, niewątpliwie jest liczony, gdyż sąsiadujące z nim obustronnie artykuły znaczone są, jako XIII i XV. Przy dwu sąsiadujących artykułach powtórzone są cyfry XXXV, XXXVIIII, LVIIII, LXXXVII, jednakże cyfry te albo wcale nie wpływają na dalszy tok liczbowania, albo co najwyżej na liczbowanie jednego najbliższego potem artykułu; zaraz potem przez odpowiedni przeskok, tj. pominięcie cyfr XXXVII, XL, LVIII, LXXXVIIII, wraca pełna zgodność z liczbowaniem Sn_1. Nowy w tym dowód, że niniejszy tekst jest pochodnym wobec Sn_1, i że nie stwarzając już nowego liczbowania, poprzestał na przejątku gotowego wzoru, zamąconego tylko tu i owdzie myłkami pisarskimi redaktora czy drukarskimi składacza.

Urzędowy t e k s t Ł z r. 1506 wykazuje, w porównaniu z pierwotnym tekstem O_1 1622 odmianek. Z tego największa część jest mu wspólna z obu poprzednimi drukami. Z Sn_1 łączy się w 1412, z Sn_2 w 1407 odmiankach. Połączenia ze wszystkimi innymi tekstami dają wykładnik bez porównania niższy; już nawet co do najbliższej przedtem grupy 7, która sama znowuż najściślej jest spokrewniona z tekstami Sn_1 Sn_2, wykładnik zgodności, odnośnie do Sk_1 wynosi 634 stos. 782, odnośnie do P_2 775. Powodem znacznej bardzo ponad te wykładniki zwyżki w cyfrach zgodności wszystkich trzech druków, jest okoliczność, że w Ł przejęte zostały w najznaczniejszej części nowe, nieraz daleko sięgające przeszło pół tysiąca liczące zmiany tekstowe, które po raz pierwszy przeprowadzone zostały w Sn_1. Bezpośrednia zależność tekstu Ł od typu Sn_1, i tylko od tego typu, nie może tedy ulegać wątpieniu; chodzi jeszcze tylko o bliższe określenie, który z obu druków tutaj należących służył za właściwą, główną podstawę tekstu Ł.

Sam już zaznaczony przed chwilą szczegół, że ilość zgodności Ł z Sn_1 jest nieco wyższą od takichże zgodności z Sn_2 (1412—1407) przechyla szalę na korzyść Sn_1. Niewiele do bliższego rozjaśnienia tej sprawy przyczynł się uwzględnienie tych wypadków, w których Ł łączy się w odmiankach z jednym tylko z owych tekstów, tam, gdzie on sam nie wykazuje zgodności z drugim. Wypadków takich jest ilość znikająco mała: z samym Sn_1, bez Sn_2, jest połączeń takich 3, z samym Sn_2, bez Sn_1, jest ich 4. Cyfry prawie równe, a jeśli po stronie ostatniej jest przewaga o jedynkę, to znowuż tamta pierwsza wykaże jeden wypadek zgodności, szczególnej uwagi godny, tj. wspólny błąd drukarski. Pewniejsze natomiast wnioski

dadzą się osnuć, jeżeli uwzględnimy takie w Sn_1 lub Sn_2 występujące odmianki, których tekst Ł nie przejął do siebie. Prawda, że i tutaj trzeba wyłączyć z zakresu rozważań przeważną część tych odmianek, takich mianowicie, które są wspólne Sn_1 i Sn_2, w łącznej ilości 206, ile że nie da się określić, czy odchylenie Ł nastąpiło tu odnośnie do Sn_1 czy Sn_2. Pozostaje wszelako jeszcze pewien zasób takich odmianek, które są właściwe jednemu tylko z tych tekstów w przeciwstawieniu do drugiego; stosunek, jaki tu wobec nich da się wykazać co do Ł, może zagadnienie niniejsze oświetlić dokładniej. Stwierdzić tedy można, że z takich osobnych odmianek Sn_1 nie powtarzają się w Ł tylko 2; natomiast z osobnych odmianek Sn_2 nie odnajdziemy tu aż 9. Wszystko wskazuje tedy na to, że właściwą główną podstawę tekstu Ł tworzył starszy tekst druków statutowych, tj. tekst Sn_1.

Inna rzecz, że wydanie Sn_2 nie pozostało również bez wpływu na ukształtowanie tekstu Ł. Przemawia za tym zaznaczona przed chwilą okoliczność że z odmianek Sn_2, niezawartych w Sn_1 odnajdujemy 4 w Ł. Widocznie redaktor, przyjąwszy Sn_1 za główną podstawę swojego tekstu, kontrolował tamto wydanie pierwsze drugim, jeżeli nie w całości, to przynajmniej w niektórych miejscach, które budziły w nim pewne wątpliwości, lub wydały mu się nieodpowiednimi, i gdzieniegdzie poprawiał je według tekstu późniejszego. Poprawki te zdają się stać w związku z ogólnym dążeniem redaktora, ażeby podać tekst możliwie poprawny, błędami nieskażony. Dlatego nawet tam, gdzie oba wydania Sn_1 Sn_2 są zgodne ze sobą, nie wahał się, o ile dostrzegł jakiś błąd, poprawić go samorzutnie: a także i tam, gdzie różnią się między sobą, skoro natknął na błąd w Sn_1, jeśli poprawka w Sn_2 wydała mu się mniej odpowiednia, przeprowadzał, nie krępując się żadną z obu lekcyj, samoistne, nowe zmiany. Założony cel dało mu się osiągnąć w najszerszej mierze: pod względem stylizacji gramatycznej tekst jego przedstawia się bardzo poprawnie. Nie przeszkadza to, temu, że przecież tu i owdzie znajdzie się błąd podrzędniejszego znaczenia, czasem przejęty z wzoru Sn_1, czasem nowy, zapewne drukarski. Najdotkliwszy zjawia się w art. 5, gdzie skutkiem dwukrotnego powtórzenia pewnego ustępu wypadła konstrukcja błędna i sens niezrozumiały.

Poza najliczniejszymi zgodnościami z Sn_1 Sn_2 tekst Ł wykazuje ponadto pokaźny zastęp zmian, niewystępujących w tamtych dwu drukach statutowych. Jest ich na ogół 209, dadzą się zaś pośród nich wyróżnić dwa osobne działy. Jeden obejmuje takie odmianki, które tekstowi Ł wspólne są z pewnymi dawniejszymi formacjami, bądź

to wyłącznie z jedną, bądź, co przeważnie częstsza, z kilku. Odnosząc się w tym ostatnim wypadku każdorazowo do względnie najbliższej formacji, doliczymy się tu tego rodzaju zgodności: z grupą 7 : 18, z grupą 6 : 13, z grupą 5 : 3, z grupą 4 : 4, z grupą 3 : 22, z grupą 2 : 2, razem 62. Uderza w tym szeregu stosunkowo najwyższy wykładnik związków z grupą 3. Nabiera on zaś szczególnego znaczenia przez to, że na poczet wskazanych tu zgodności więcej niż połowa, tj. 13 przypada na zgodności wyłączne, pośród nich nawet tak znamienna, jak dodane w art. 88 osobne, to samo zdanie, złożone z kilku wyrazów. Nasuwa się stąd najbliższy wniosek, że na formację tekstu Ł musiał w pewnej przynajmniej mierze wpłynąć zewnętrznie jakiś kodeks, należący do grupy 3, pod wpływem którego redaktor przeprowadził w pewnych miejscach odpowiednie poprawki czy uzupełnienia. Przy takim założeniu dadzą się jeszcze przeprowadzić pewne zmiany w zestawionym co dopiero szeregu zgodności z innymi tekstami. Często bowiem prócz zgodności z pewną stosunkowo najbliższą formacją zachodzi tu ponadto zgodność z tekstem grupy 3: skoro się okazało, że ów tekst wpływał na kształtowanie tekstu Ł., słuszna przyjąć, że nie inny jakikolwiek kodeks, jeno ten który należy do grupy 3, służył tu za podstawę poprawek. Wtedy w wykazanym poprzednio szeregu cyfrę zgodności z grupą 7 trzeba będzie zmniejszyć o 7, z grupą 6 o 4, z grupą 5 o 2, z grupą 4 o 1, a zaś cyfrę zgodności z grupą 3 podnieść do 36. Taki jest ostateczny wykładnik zmian, przeprowadzonych tu pod wpływem tekstu grupy 3.

Cyfry zgodności z grupami innymi, odnosząc się tu znowuż do formacji stosunkowo najbliższych, zmaleją skutkiem tego: w związkach z grupą 7 do 11, z grupą 6 do 9, z grupą 5 do 1, z grupą 4 do 3; z grupą 2, jak poprzednio, pozostaną 2 zgodności. Razem z wszystkimi pięciu grupami wykazać zdołamy związków zaledwie 26, o wiele mniej, aniżeli z samą grupą 3. Nie można przyjąć, żeby redaktor Ł, przygotowując swój tekst, posługiwał się kodeksami każdej z tych grup i z każdego wciągnął tu pewne poprawki, skoro już do tego celu służył mu wspomniany kodeks grupy 3; a to tym bardziej, że ilość zgodności z każdą z tych grup z osobna jest stosunkowo bardzo nikła. Wszystko wskazuje na to, że są to samorzutne zmiany redaktora, stwarzające przypadkowo taką samą lekcję, jak ją podają teksty tej czy owej grupy, zwłaszcza że chodzi tu przeważnie o rzeczy drobne, w których snadno tego rodzaju zmiana mogła się samorzutnie nasunąć redaktorowi.

W ostatecznym wyniku stwierdzić tedy można, że na tekst Ł., oparty przede wszystkim na pierwodruku Sn_1 wywarł pewien wpływ zewnętrzny, prócz drugiego wydania Sn_2, niewątpliwie znajdującego się pod ręką redaktora, ponadto jeszcze jakiś tekst rękopiśmienny grupy 3, około tego czasu dość upowszechnionej w Polsce. Po Sn_1, które samo już, przerabiając swoją redakcję, z tekstu te samej grupy korzystało, po raz wtóry oto druki statutowe, w przedstawicielu Ł, sięgają do tego samego źródła celem emendacji zaczerpniętego z wzoru tekstu. Tylko że kodeks, na którym oparł się tu Ł., z pewnością nie jest ten sam, który służył za podstawę poprawek w Sn_1. Wprawdzie i on wykazuje wielkie zbliżenie do typu B_2, ma z nim nawet szereg zgodności wyłącznych; poza tym jednak kiedy indziej zbliża się znowuż bardziej do typu O_3 D_3 i wykazuje z nim również niektóre zgodności wyłączne. W przeciwstawieniu do tekstu, zużytkowanego przez Sn_1, spokrewnionego najściślej z B_2 niniejszy kodeks N, służący za podstawę poprawek w Ł, spisany oczywiście przed r. 1506, trzeba poczytać za formację pośrednią pomiędzy typem B_2 a O_3 D_3, i odpowiednio do tego wyróżnić ją od tamtej. W każdym razie zużytkowaniem tego tekstu wytłumaczy się rzecz pozornie zagadkowa: dlaczego w niektórych miejscach, gdzie podstawowy tekst Sn_1 przeprowadził dalej sięgające zmiany samoistne, których reprodukcji oczekiwalibyśmy w Ł., wraca tu znowuż dawny tekst rękopisów, nieraz do tyla charakterystyczny, że nie da się objaśnić samorzutną zmianą redaktora. Są to właśnie poprawki, dokonane na podstawie owego kodeksu N, zawierającego starszą, późniejszymi zmianami niezamąconą redakcję.

Drugą grupę zmian, zjawiających się w Ł. w odchyleniu od podstawowego wzoru Sn_1 stanowią takie przekształcenia tekstu, które nie powtarzają się także w jakiejkolwiek innej wcześniejszej formacji, które zatem występują tu po raz pierwszy dopiero. Są to oczywiście nowe, samorzutne zmiany redakcyjne tekstu Ł. Jest ich razem 147. Prócz pewnej części podrzędniejszych zmian wyrazowych, przeważnie o charakterze poprawek gramatycznych lub stylistycznych, znajdziemy tu liczny poczet przeróbek gruntowniejszych, nieraz rzeczowej treści, więc dodane czasem do wyrazów łacińskich równoznaczniki polskie, objaśnienia pewnych pojęć czy postanowień, zwłaszcza co do wysokości grzywien karnych, wyjątkowo nawet wprost ich zmianę, np. siedmnadziesta zamiast piętnadziesta; a poza tym zmianę początkowych części artykułów przez opuszczenie wyrazów Item, Preterea itp. zmieniony szyk lub przerobioną konstrukcję dłuższych ustępów, a nawet większych części artykułów.

połączenia w jedną całość zdań w dawniejszym tekście wyosobnionych, opuszczone lub dodane całe zdania i dłuższe ustępy. Redaktor uważał widocznie, że może tu postępować całkiem swobodnie, według uznania, i stworzył w ten sposób nową, drugą z rzędu po Sn_1, półtorasta wypadków obejmującą warstwę osadową zmian, którymi tekst niniejszy wyróżnia się od Sn_1, a które znowuż razem z zasobniejszą jeszcze pierwszą warstwą osadową zmian, samego Sn_1 stanowi najbardziej charakterystyczne znamię, wyróżniające całą grupę niniejszą od wszystkich poprzednich. Zmiany te przeprowadzone są bądź to w miejscach, których nie tknęła ręka układacza Sn_1, bądź też w innych, które już w Sn_1 podległy przeróbce; w tym zaś ostatnim wypadku polegają na tym, że przerobiony przedtem ustęp poddany zostaje nowej, odmiennej przeróbce, albo też, że zostaje usunięty w całości, a w miejsce jego wstępuje inna, zgoła samoistna przeróbka.

Taką samą metodę, jak co do tekstu swojego wzoru podstawowego Sn_1, zastosował redaktor Ł także i co do jego r u b r y k. W zasadzie przejmuje on cały jego system rubryk i w wielu wypadkach odtwarza je dosłownie; ale w wielu innych zmienia je lub przerabia bardzo gruntownie, choć w przeważnej części wpływ wzoru jest tu zawsze jeszcze widoczny. Więc: nie tylko poprawi oczywistą myłkę Sn_1, jak w art. 89 inferente zam. błędnego inferendo, ale przeprowadzi zmiany znacznie dalej sięgające. Wyjątkowo, jak w art. 90, skróci zbyt obszerną rubrykę wzoru; o wiele częściej rozszerzy ją, nieraz bardzo wydatnie, najczęściej przez dodanie osobnego, treść artykułu bliżej wyjaśniającego zdania, jak w art. 11. 33. 49. 51. 52. 56. 58. 63. 64. 75. 79. 80. 81. 88. 96. 99. 100. 102. 105. Kiedy indziej przeprowadzi innego rodzaju zmiany lub przeróbki, jak w rubrykach art. 3. 7. 22. 25. 29. 32. 53a. 82. Wreszcie w licznych wypadkach rubryka wzoru zastąpiona zostaje odmienną na ogół stylizacją, nieraz w niczym wzór ten nieprzypominającą: tak w art. 1. 2. 4. 5. 6. 8. 10. 13a. 17. 19. 23. 28a. 28b. 30. 34. 36. 37a. 37b. 37c. 37d. 38—41. 43. 47. 50. 57b. 87. 93—95. Razem na 114 rubryk Sn_1 zmienionych jest tedy mniej lub więcej 61, tj. więcej niż połowa; a trzeba dodać, że poza tym przydany jest jeszcze osobny napis nad przedmową, którego nie podaje Sn_1. Prawie bez wyjątku zmiany te nie pokrywają się z stylizacją rubryk jakiegokolwiek kodeksu wcześniejszej formacji. Ledwie że co do art. 1. 95 da się zauważyć pewne podobieństwo z rubrykami P_2, co do art. 93 podobieństwo z rubrykami tekstów grupy 6, wreszcie zaś rubrykę art. 87 pojąć można jako rozszerzenie rubryki, użytej w układzie systematycz-

nym grupy 2 i 4. Podobieństwa te, nie tylko ze względu na wyjątkowość wypadków, ale zarazem dla braku dalej sięgającej, pełnej zgodności uznać trzeba za przypadkowe. Zmiany są niewątpliwie samodzielną robotą redaktora.

Spotkamy wreszcie w Ł jeszcze jedną nowość, bardzo znamienną: zaniechano tu l i c z b o w a n i a artykułów. Po całym szeregu formacji dawniejszych, poczynając od grupy 4, z których ostatecznie wyłonił się tekst niniejszy a w których system liczbowania występuje jako znamię charakterystyczne, w jaskrawym odchyleniu od samych nawet bezpośrednich swoich wzorów Sn_1 Sn_2, które go jeszcze utrzymały, następuje tu zasadnicza pod tym względem zmiana, jakoby nawrót do przyjętej w kilku najstarszych formacjach zasady nieliczbowania artykułów. Można te zmianę przypisać bądź to samorzutnemu pomysłowi redaktora, bądź też dopatrzyć się w niej wpływu kodeksu N grupy 3, którym posługiwał się redaktor, a który pewno, jak przeważna część innych tekstów tej grupy, a zwłaszcza jeszcze B_2, nie był liczbowany. Który z tych dwu momentów rozstrzygnął, określić ściśle nie można.

Poza wskazanymi różnicami zresztą tekst Ł we wszystkich innych szczegółach przystosowuje się wiernie do swego wzoru Sn_1. Uwaga ta dotyczy zwłaszcza całego rozkładu i ugrupowania materiału statutowego odnośnie do pominięcia pewnych artykułów, zbitek, rozbitek i przestawek, które powtarzają się tu we wszystkich wypadkach w takim samym kształcie jak w Sn_1. Jedyna zmiana pod tym względem polega tylko na tym, że usunięta jest powtórka art. 93; mieści się on tu tylko raz, na właściwym UW-mu II miejscu, jako art. 103 OW-go, nie ma go zaś jako art. 143 w środku pomiędzy postanowieniami OP-go. Myśl usunięcia zbędnej powtórki mogła powstać samorzutnie u redaktora tekstu; że jednak artykuł usunięty został z miejsca niewłaściwego, a zachowany na właściwym, nie odwrotnie, w tym wolno się dopatrzyć wpływu jakiegoś innego, poprawnego w tym szczególe kodeksu, o ile nie przypuścimy, iż rzecz dokonała się w sposób czysto mechaniczny, przez zachowanie artykułu na miejscu bliższym a opuszczenie jego powtórki na dalszym, dlatego, że dalsza. Jeżeli przyjąć, że działał tu jakiś wpływ zewnętrzny, snadno będzie można go odnieść do zużytkowanego także pod innym względem tekstu N grupy 3.

Z tekstu Ł wyłonił się jako jego przedruk t e k s t V_1 z r. 1732. Odtwarza on bez najmniejszej zmiany całkowity jego układ w ugrupowaniu artykułów, w zbitkach, rozbitkach czy przestawkach, wykazuje te same luki, podaje takie same rubryki, z drobną zmianą

wyrazową w rubryce art. 34 i trafną poprawką błędu w rubryce art. 56; nie ma również liczbowania artykułów. Taką samą zgodność stwierdzić można prawie w całości także i co do samego tekstu statutowego. Na 1667 odmianek, jakie wykazuje V_1, pokrywa się ich 1606 z tekstem Ł, że zaś ten ostatni tekst liczył ich 1622, przeto do V_1 nie przeszło ich tylko 16. Na zmiany, jakie tu, jako też w niektórych innych jeszcze miejscach przeprowadzono, przypada wszystkiego 61 odmianek. Najdalsza z nich, w art. 105, to zmiana konstrukcji pre oculis habentes na pre oculis habeant; zresztą przedstawiają one jeszcze podrzędniejsze znaczenie. Czasem będzie to trafna poprawka błędu zawartego w Ł, np. accusato zam. accusante, czasem na odwrot, skutkiem błędnego odczytania tekstu podanego we wzorze, myłka, np. quecunque, zam. quandoque; zwykłym błędem drukarskim zdaje się być zmiana dotatio zam. donatio, a w innym miejscu opuszczony jeden wyraz. Ciekawą wędrówkę przekształceń zauważyć możemy w art. 49. Tekst Sn_1 zmieniając tu konstrukcję dawniejszych formacji, użył między innymi zwrotu: iuri contrariam. Tekst Ł przez omyłkę wydrukował: veri contrariam. V_1 zaś, dostrzegłszy tu trafnie błąd, ale nie mając przed sobą tekstu Sn_1, przeprowadza tu poprawkę: vero contrariam.

Kiedy indziej występują w V_1 tego rodzaju zmiany niewinne, jak minorennis zam. minor annis, praestationem zam. prestam, domicella zam. dominicella, albo hic zam is. Najczęściej zaś spotykamy przekształcenia pewnych form wyrazowych, utartych w języku średniowiecznym, nadające im kształt, używany w w. XVIII, ograniczające się pospolicie do zmiany jednej czy kilku liter, czasem o charakterze różnic pisowniowych, niezawsze zresztą fortunne; więc: altercatio zam. altricatio, ad praecludendam (viam) zam. ad precludendum, admonuit zam. ammonuit, attrectare zam. attractare, consanguinitatem zam. consanguineitatem, quindecem, duodecem zam. quindecim, duodecim, si quae zam. si qua, parapharnalia zam. parafernalia, iidem zam. idem, wreszcie wielokrotnie powrotne: intra zam. infra, quotiescunque zam. quocienscunque, definitio, definitivus i definire w różnych odmianach zam. diffinicio, diffinitivus i diffinire. Wyrazy polskie oddane są już w pisowni XVIII w., np. szlachcic, pietnadziesta itp. Zdarzy się wyjątkowo (4 razy) że w takim odchyleniu od swego wzoru bezpośredniego, lekcja V_1 uzgodni się z tekstem jakiejkolwiek formacji dawniejszej, np. raz z grupą 4; nie można jednak żadną miarą przypuścić, jakoby tu korzystano z kodeksów dawniejszych: są to zgodności przypadkowe, wypływające z samorzutnych zmian wydawcy. Na ogół wszystkie

wspomniane tu odmianki są jego robotą samoistną, o bardzo zresztą szczupłym, z umysłu w tak ciasnych granicach zamkniętym programie, ograniczającym się głównie do zmodernizowania pisowni i wymowy wyrazów, zresztą co najwyżej jeszcze do usunięcia dostrzeżonych oczywistych omyłek wzoru.

Odpis tekstu V_1, i to tylko fragmentaryczny, mieści się w k o d e k s i e O_5 z końca XVIII w. Z OW-go podano w nim, prócz przedmowy Non debet, następujące tylko, w następującym porządku ułożone art.: 2—4. 6—10. 13a. 17—21. 25—27. 28a. 28b. 29—36. 37a. 37b. 37c. 37d. 38—41. 43—50. 53a. 81. 55. 56. 57a. 58. 57b. 59: 61—75: 76 i 97 razem, 77—80. 82—85. 86b. 86d. 86e. 88. 90—92. 94—96. 98—104. Z 105-artykułowego OW-go II uwzględniono zatem tylko 86 artykułów z tego dwa częściowo (13a. 53a), co w przewartościowaniu na 114-artykułowy układ druków statutowych daje 92 artykułów. Reszta, tj. 19 wzgl. 22 artykułów, pominięta. Racja i zasady tej eklektyki nie są jasne, zwłaszcza że w szeregu artykułów pominiętych obok przepisów podrzędniejszej treści nie brak także ważniejszych. Zbitki, rozbitki i przestawki, jakie wykazuje poprzednie zestawienie, są wiernym odtworzeniem układu V_1 i starszych druków. Wiernie odtworzony jest także tekst wzoru, tylko że pod względem poprawności pozostawia niejedno do życzenia.

Najwierniejszym przedrukiem tekstu V_1, jak na tytułowej karcie zaznaczył sam wydawca, jest t e k s t V_2 z r. 1859. Odtwarza on nie tylko całkiem dokładnie wszystkie znane nam właściwości układu V_1, podaje nie tylko te same rubryki, co jego wzór macierzysty, ale i wszystkie niemal zawarte w nim odmianki tekstowe. Z 1667 odmianek V_1 powtarza się ich tu 1660. Zaledwie w 7 wypadkach są odchylenia: raz przez poprawienie błędu zawartego w V_1 5 razy w tym samym artykule (89) przez zamianę, ze względu na konstrukcję gramatyczną lekcji V_1 i starszych druków: marce na marcas, z czego zrodziła się zgodność z tekstami grupy 5—7, wreszcie przez zamianę poprawki, jaką V_1 przejęło z Ł: patrimonio na matrimonio. Poza tym zachodzą chyba, bardzo zresztą wyjątkowo, odchylenia ściśle indywidualne, wynikłe głównie z omyłek drukarskich, pośród których najdotkliwsza w rubryce art. 44: De iure zam. poprawnego: De fure. Pewną zmianę wobec V_1 i Ł przynosi tylko przekształcony nieco napis umieszczony nad przedmową statutów.

III

REKONSTRUKCJA AUTENTYCZNEGO TEKSTU OBJĄTKU WIŚLICKIEGO STATUTÓW KAZIMIERZA WIELKIEGO

PRZEDMOWA

Przedmowa niniejsza mieści się na początku wszystkich tekstów, które podają bądź to wyosobniony UW. I tj. O^1 i Pt^3 bądź wyosobniony UW. II tj. Cz. lub wyosobniony UW. III tj. B^4 bądź UW. II w PB^{em} z UP^{im}, tj. Pt^1 I, O^2 I, Kr I, Fl I, St^2 I, bądź ZG tj. SV, B^1, Pt^2, St^1, P^2, Sk^1, D^4, bądź ZG w PB^{em} z resztą UP^{go}, tj. D^2 i P^1, bądź wreszcie ZZ., utworzone z połączenia ZG z resztą UP, tj. Sn^4, Sn^2, L., V^1, V^2 i O^5. W ZZ^{ych} utworzonych z połączenia pełnego UW. II z pełnym UP., przedmowa niniejsza następuje bądź to po przedmowie UP., art. 87 i arbitracji Jarosława, jak w B^2, bądź też po skróconej przedmowie UP., jak w D^3. Fragment początkowej części UW. II w J^2 poprzedził niniejszą przedmowę własną introdukcją (glossą) pisarza. Początkowa część przedmowy niniejszej, jako jedyny fragment Statutów ziemskich, mieści się też w J^1. Napisy nad przedmową wskazują w przeważnej części nie na nią z osobna, jeno odnoszą się do całości statutów Kazimierzowskich; czasem wskazują nawet na połączony z tymiż statutami statut warcki Jagiełły, a wyjątkowo tylko dają obok tego osobny napis, odnoszący się do przedmowy. Tak O^1: Prologus. Incipit liber iuris Polonici et ordo eius, qui asservatur per omnes provincias Polonie, capitulum primum; Pt^3: Hic incipiuntur constituta Polonicalis iuris castri Cracoviensis perpetue conservata capitulo primo; Pt^1 I: Incipiunt leges et statuta Kazimiri terre Cracoviensis, przy czym przedmowa rozbita na dwie części, arengę i resztę tekstu, połączone ze sobą wypisanym w osobnym wierszu słowem: Continuatur; J^2: Statuta domini regis Kazimiri; Fl I: Sequntur statuta regum Kazimiri et Wladislai edita in Vartha, confirmata in Vyslicza; SV.: Incipit ius Polonicale et terrestre editum per regem Kazimirum in Wyslica, prelatos et barones huius regni; B^1: toż ze zm. Wislicza; D^2 I.: Sequuntur statuta regis Kazimiri edita per prelatos et barones tocius regni Polonie in convencione per eosdem Vislicie celebrata, quorum statutorum regestrum iuxta capitula superius est descriptum, przy czym Vislicie jest późniejszą poprawką tego samego kopisty w miejsce pierwotnie napisanego Syradie; P^1 I: toż ze zmianą registrum i dod. końc. Sequitur prohemium; St^1: Statuta Kazimiri; Ł.: Statuta Magni Kazimiri secundi, przy czym przedmowa rozbita na dwie części, arengę i resztę tekstu; nad częścią drugą nap. Precepta

Magni Kazimiri regis; V[1]: In nomine domini amen. Statuta Casimiri Magni Visliciae anno 1346, z przedmową, jak u Ł., rozbitą na dwie części i napisem nad częścią drugą: Precepta Magni Casimiri regis; O[5] nap. i rozbicie przedmowy takie samo; V[2]: nap. taki sam. ze zm. 1347, rozbicie przedmowy jak w V[1]. W Sk[1] napisu zrazu nie było, ale na górnym marg. pierwszej kartki inna ręka z drugiej poł. XV. w. zamieściła w kształcie nagłówka: Statuta Vyslyciensia. Osobne, wyłącznie na samą przedmowę wskazujące napisy podają: O[2] I: Sequitur de constitucionibus; B[2]: Capcio benivolencie; D[3]: Constitucio statutorum etc. Bez żadnego napisu podają przedmowę niniejszą J[1] (fragment), Cz., Kr. I, B[4], St[2] I., Pt[2], P[2], D[4], Sn[1], Sn[2], przy czym w Kr. I przedmowa rozbita na dwie części, arengę i resztę tekstu, połączone ze sobą wypisanym w osobnym wierszu słowem: Continuatur. Nie podają niniejszej przedmowy O[3] (wyd.) VB., Sk[2], D[1] I.

(PRAEFATIO)

Non debet[a]) reprehensibile[b]) nec[c]) mirum[d]) iudicari[e]), si[f]) secundum temporum[g]) varietatem[h]) consuetudines[i]) et[j]) facta[k]) humana[l]) varientur[m])[1]), cum cuilibet[n]) non sufficiat[o]) virium[p]) fortitudine polerre[r]) vel armorum[s]) pulcritudine esse[t]) ornatum[u])[2]), si moribus[w]) et factis[x])[3]) non fuerit[y]) decoratus[z]). Et ob hoc nos[a1]) Kazimirus[b1]) Dei gracia[c1]) rex Polonie[d1]) una cum baronibus nostris[e1]), nutu[f1]) et[g1]) voluntate Dei[h1]), considerantes[i1]), quod[j1]) iuxta temporum antiquitatem in terris[k1]) dominio[l1]) nostro[m1]) subiectis[n1]) plereque[o1]) cause[p1]) in[r1]) iudiciis[s1]) non uniformiter, sed secundum animorum[t1]) diversitatem[u1]), quamvis[w1]) super[x1]) uno et eodem facto[y1]), varie[z1]) et diversimode[a2]) deciduntur[b2]) et diffiniuntur[c2]), ex qua[d2]) varietate[e2]) questiones[f2]) seu[g2]) cause[h2]) plerumque[i2]) post[j2]) multiplices vexaciones[k2]) remanent[l2]) quodammodo[m2]) immortales[n2]), quapropter[o2]) ad laudem[p2]) omnipotentis Dei[r2]), beate virginis Marie[s2]) tociusque[t2]) curie celestis[u2]) et[w2]) ad profectum[x2]), commodum[y2]) et

utilitatem[z2]) nostrorum subditorum decrevimus[a3]) predictorum[b3]) iudiciorum seu[c3]) causarum[d3]) decidere[e3]) et evellere[f3]) varietatem[g3]), volentes et statuentes, quod[h3]) deinceps perpetuis temporibus[i3]) iuxta infrascripta dumtaxat[j3]) statuta[k3]) omnes et singuli iudices terrarum nostrarum[l3]) debeant[m3]) et teneantur[n3]) iudicare et[o3]) eadem statuta[p3]) districte[r3]) et[s3]) firmiter observare[t3]).

a) Non debet sane Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. b) irreprehensibilem Fl; irreprehensibile Pt[2]. c) neque B[2] D[3]. d) nec minus O[2]; zam. nec mirum: nimirum Pt[2]; nec mirum op. Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. e) iudicare Pt[3]. f) si op. Pt[3]; toż zrazu, ale późn. ręką XV w. dod. na marg. si SV; sed O[2] B[1] St[1] D[4]. g) tempus Pt[3]. h) temporum varietate O[1]; varietatem temporum Cz. Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. i) consuetudinis O[2] St[2]. j) et op. Pt[3]. k) et statuta Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. l) humana facta B[2]. m) variantur Pt[1] Fl. B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4]; quandoque variantur Sn[1] Ł. V[1] V[2] O[5]; toż z mylką narrantur Sn[2]. n) cuiuslibet Pt[3]; cuilibet virorum Cz. J[2] B[2] D[3] P[2]; cuilibet populo O[2] Fl. SV D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] Sk[1] D[4]; po cuilibet dod. później współcz. ręką populo Kr. o) non sufficiet B[2]. p) virum Pt[3]; virium op. Cz. J[2] B[2] D[3] P[2]; virorum Fl. Pt[2] St[1] Sk[1] D[4]; virium non sufficiat J[1] Pt[1] Kr. r) polore J[1]; cum quemlibet virorum non sufficiat fortitudinem pollere St[2]. s) armarum O[2]; amorum St[2]; vel amicorum aut armorum Sk[1]. t) esse op. J[2]. u) armatum B[2] St[1] D[4]. w) viribus St[1] D[4]. x) et statutis O[2] Fl. SV D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] Sk[1] D[4]; et factis zrazu, ale współcz. ręką nad tym wyrazem dop. później statutis Kr.; scienciis B[2] D[3]. y) non sit Fl. St[1] D[4]. z) zam. cum cuilibet... decoratus; presertim cum urgens necessitas vel evidens utilitas id exposcit. Et quia vel precipue quemlibet hominem virumque integrum ex instituto quodam deceat non modo armorum fortitudine esse decoratum sed eciam moribus et legibus armatum, cum unum alterius pleruinque auxilio egeat, cum itaque hoc legum et armorum progressu divos imperatores, reges ceterosque clarissimos viros studiosissimos extitisse legimus, divum imprimis Iulium, quem in maxima difficultate itineris et inmediis bellorum estibus scribentem libros et legentem simulque dictitantem et audientem frequenter accepimus; deinde Augustum, divi Iulii filium, tanto paternis vestigiis studio inhesisse traditur, ut gravissimis bellorum et imperii curis oppressus et coniuratorum obsessus inciidiis horas et momenta colligeret. Sed, ut reliquos obmittam, quid divi et religiossimi imperatoris Iustiniani amplissima et emendatissima volumina exactissima diligencia et cura, exercitacio denique et opera enixissima rei bellice? Hinc eciam multi gravissimi et preclarissimi Romanorum consules, tribuni aut censores ferendis

legibus auctores fuere, et a quibus leges denominate, ut consulares, tribunicie, Iulie, Cornelie. Nam sub Octaviano cesare suffecti consules Papius et Pompeius legem tulere, que a nomnibus eorum appellatur Papia et Pompeia. Sub eodem quoque imperatore Falcidius tribunus plebis legem fecit, ex cuius nomine lex erat Falcidia. Aquilius quoque legem condidit, que hactenus Aquilia nuncupatur. Sic Iulia, siç Cornelia, sic Catoniana regula eciam legibus a Catone inserta. Quorum nomen quoque adeo clarum, adeo celebre est, ut non solum urbem, sed orbem pene totum suis temporibus presencia, postea vero memoria sua ac splendore illustravit. Ex eo namque accuratissima illa invictissimi Kazimiri sintagmata et ordinaciones efficacissime, quibus Romanorum procerum exemplo res suas subditorumque honestis moribus illustrare voluit legitimisque iuris muneribus et belli iuribus munire, quas limates et pumicatas, cum hoc vel maxime bibliopole sibi persuasum habent et curant, accipere, legere, volutare et amplecti sepius atque iterum non sufficiat queso Sn[1]: toż ze zm.: difficultate itinerum, que a nominibus, z op. sic przed Catoniana, limatas et pumicatas, quin hoc vel maxime bibliopole Sn[2]: toż ze zm.: ingens necessitas, inhesisse tradunt, leges tulere, que anominibus, limatas et pumicatas, bibliope Ł: tekst Ł podają ze zm.: simulque dictantem, ut reliquos omittam, quot divi et religiosissimi, que nominibus eorum, splendore illustrarit, bibliopole V[1] O[5]: tekst V[1] ze zm. splendore illustravit odtwarza V[2].

a[1]) nos op. Kr.: Nos itaque Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. b[1]) Kazmirus SV.: Kazimirus secundus Ł. V[1] V[2] O[5]. c[1]) Dei gracia op. Pt[1]. d[1]) rex Polonie etc. J[1]: rex Polonie Dei gracia St[2]: rex Polonie necnon terrarum Cracovie, Sandomirie, Siradie, Lancicie, Cuyavie, Pomeranie Russieque dominus et heres etc. Ł. V[1] V[2] O[5]. e[1]) una cum prelatis baronibus ceterisque nobilibus et subditis nostris Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. f[1]) initu O[2]: mutu Pt[2]: nutu op. Fl. St[1] D[4]. g[1]) ex Fl. h[1]) nutu Dei et voluntate omnipotentis P[1]. i[1]) considerantes interris nostris J[1]: zam. nutu... considerantes: animadvertentes et provide revolventes Sn[1] Sn[2]: toż ze zm.: et perinde revolventes Ł. V[1] V[2] O[5]. j[1]) quia Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. k[1]) in terris nostris Pt[1] Kr. D[2] P[1]. l[1]) domino Pt[2]. m[1]) dominio nostris B[2]: nostro dominio St[2]. n[1]) subiecti Kr.: na tym słowie urywa się przedmowa i cały tekst J[1]. o[1]) plerumque J[2] O[2] SV. B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4]: plerum z wyd. -que B[2]: plureque St[2]. p[1]) zam. cause: esse Pt[3]: zam. dominio... cause: dominio et dicioni nostre subiectis cause plerumque Sn[1]: toż ze zm. dicione Sn[2]: toż ze zm. et dominio dicioni Ł. V[1] V[2] O[5]. r[1]) in op. Fl. s[1]) cause in iudiciis wyd B[2]. t[1]) secundum annorum Cz.: secundum capitum suorum seu animorum O[2]: secundum capitum B[2]: secundum capitum animorum B[4]: secundum capitulum sive animorum Fl.: secundum capitulum seu animorum SV. D[2] B[1] P[1] P[2]: secundum capitulum seu animorum Pt[2]: secundum capitum sive animorum St[1] D[4]: secundum capitum et animorum Sk[1]: secundum animorum et sensuum

Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. u[1]) varietatem D[3]; diversitatem deducuntur St[1] D[4]; et animorum vari — wyd. B[2]. w[1]) quamvis op. B[4]. x[1]) sub D[3] B[1]; super op. St[1] D[4]. y[1]) zam. quamvis... facto: hominum eciam excrescente malicia et improbitate Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. z[1]) vario Pt[3] Cz. Pt[1] O[2] Kr. Fl. B[4] SV. D[2] B[1] Pt[2] St[1] Sk[1] D[4]; varie op. St[2].

a[2]) diversimodo Cz. Pt[1] O[2] Kr. SV. D[2] Pt[2] Sk[1]; facto... diversimode wyd. B[2]; et diversimode op. St[1] D[4]. b[2]) decidentur O[1] Pt[3]; deducuntur Fl. St[1] Sk[1] D[4]. c[2]) definiuntur V[1] V[2] O[5]. d[2]) zam. ex qua: equa J[2]. e[2]) diversitate Pt[1]; naritate D[4]. f[2]) questionis B[4]; acciones Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. g[2]) sive J[2] St[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. h[2]) zam. cause: esse Pt[3]. i[2]) nonnunquam Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. j[2]) post op. J[2]. k[2]) questiones J[2]; altricaciones et contenciones Sn[1] Sn[2]; vexaciones altercaciones et contenciones Ł. V[1] V[2] O[5]. l[2]) remanet Pt[3]. m[2]) quod amodo Pt[3]; quo domino D[2]. n[2]) immortales vel immemoriales O[1]; immortales erunt Pt[3]; immortaliter J[2]; remanent indecise et quodammodo immortales Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; sequitur dod. St[2]. o[2]) unde B[2] D[3]. p[2]) ad laudem op. O[1]. r[2]) Dei omnipotentis Pt[3] Cz. Pt[1] J[2] O[2] Kr. Fl. B[4] St[2] SV. D[2] B[1] P[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; omnipotentis Domini B[2]. s[2]) et beate virginis Marie Pt[1] Kr. St[2]; et beate Marie virginis Pt[3] J[2] Fl. SV. B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4]; et beate Marie virginis gloriose O[2]; eius matris beate Marie B[2]; toż ze zm. eiusque D[3]; beatissimeque Marie virginis Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. t[2]) tocius O[2] D[2] P[1]; et tocius B[2] D[3]. u[2]) celestis curie Pt[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; curie regni celestis J[2]; tociusque celestis zrazu, po czym jeszcze dop. współcz. ręką yerarchie Kr. w[2]) et op. Cz. x[2]) ad perfectum Cz. O[2] D[2] P[1] V[1] V[2] O[5]; ad honorem B[2] D[3]. y[2]) et commodum Pt[3]; quomodum Pt[2]; commodumque B[2] D[3]. z[2]) et ad utilitatem St[2].

a[3]) decernimus Fl. B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4]. b[3]) dictorum Fl. B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn Ł. V[1] V[2] O[5]. c[3]) sive O[2]. d[3]) seu causarum, potissimum in his, que frequenter accidunt Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. e[3]) excidere D[3]. f[3]) revellere Fl. B[1] Pt[2] St[1] D[4]. g[3]) varietate Pt[1]; veritatem St[1] D[4]. h[3]) zam. quod: pro J[2]. i[3]) temporibus perpetuis J[2]. j[3]) dumtaxatque O[1]. k[3]) et statuta Fl. l[3]) nostrarum terrarum Cz. m[3]) debent SV. Pt[2] P[1] P[2]. n[3]) teneant J[2]; tenentur O[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] P[2]; teneantur et debeant B[2]. o[3]) ac Kr. B[2] B[4] D[3] St[2]. p[3]) zam. et eadem statuta: hac Pt[3]. r[3]) distincte J[2]. s[3]) ac St[2]. t[3]) zam. iuxta infrascripta... observare: hac eadem statuta et constituciones habeantur exerceantur et observentur per omnes et singulos iudices, officiales ac eorum ministros reliquosque nostros subditos et terrarum nostrarum inhabitatores, nec quisquam audeat quovis modo temerarie contravenire sub gravi nostre indignacionis aculeo Sn[1]; toż ze zm. hec eadem i audeat quoiusmodo Sn[2]; toż ze zm. hec eadem Ł. V[1] V[2] O[5]; pod teks

tem tej przedm. pisarz na dolnym marg. dop. w dwu wierszach: pena pyanthnadzesta III marce, zyemdnadzesta XIIII marce.

[1]) Por. c. 8 X de consang. et affin. 4, 14: Non debet reprehensibile iudicari, si secundum varietatem temporum statuta quandoque varientur humana. Helcel, dostrzegłszy trafnie, że początkowy ustęp przedmowy opiera się na owej sentencji Dekretałów zmienia skutkiem tego tekst: consuetudines et facta humana, na: consuetudines et statuta humana; popierając rzecz ponadto spostrzeżeniem, że cała myśl przedmowy takiej właśnie zmiany wymaga; czyni to zaś mimo stwierdzony przez się szczegół, że wszystkie znane mu kodeksy (niewątpliwie także i B[4]) zawierają w tym miejscu: facta, nie statuta. W istocie, nie tylko rękopisy, na których opierał się Helcel, ale i wszystkie inne, jakie w ogóle po dziś dzień znamy, mają tu facta; wyraz statuta, przywrócony widocznie za wskazówką Dekretałów, zjawia się po raz pierwszy dopiero w drukach z końca XV w., t. j. w Sn[1] i Sn[2] i przechodzi stamtąd do Ł. oraz jego przedruków. Wobec jednozgodności wszystkich przekazów rękopiśmiennych poprawka Helcla budzi z góry zasadne wątpliwości. Trzeba też dodać, że jakkolwiek przedmowa oparła się tu niewątpliwie na owym ustępie Dekretałów, nie można przesądzać z góry, żeby chciała go odtworzyć wiernie we wszystkich bez wyjątku szczegółach; z samej zaś myśli przedmowy zgoła nie wynika, żeby w miejscu tym należało użyć koniecznie wyrazu: statuta. W Dekretałach przytoczony ustęp podany jest jako uzasadnienie przepisu, zmieniającego pewne postanowienia dawniejszych soborów; wzmianka, że statuty zmieniają się z biegiem czasu, jest tu zatem całkiem na miejscu. W przedmowie zaś naszej prawodawca zgoła nie wyraża zamiaru zmieniania dawniejszych przepisów czy chociażby zwyczajów, jeno, stwierdzając dotychczasową zmienną praktykę sądową, zapowiada jej ujednostajnienie przez swoje postanowienia. Nadto bezpośrednio przed tą zapowiedzią, a zaraz po omawianym tu ustępie przedmowa wyraźnie podkreśla, że ludzi zdobią nie tylko siła czy potęga i okazałość rynsztunku wojennego, ale przede wszystkim dobre obyczaje i czyny (si moribus et factis non fuerit decoratus). Najdokładniej temu założeniu odpowiada poświadczony w tym miejscu wszystkimi kodeksami zwrot: consuetudines et facta humana. Są to dwa wzajemnie pokrywające się odpowiedniki, i właśnie, gdyby we wstępnej części w miejsce facta, za przewodem Dekretałów, wstawić statuta, powstałaby niezgodność między ich treścią. Myśl przedmowy jest taka: zwyczaje czy obyczaje i czyny ludzkie są wprawdzie zmienne, t. z. dobre lub złe, ponieważ jednak pożądanym jest, żeby ludzie zdobni byli w dobre obyczaje i czyny, przeto wydaje się niniejsze statuty oczywiście w celu utrzymania ich w odpowiednich karbach, a zarazem dla usunięcia dotychczasowej, niejednostajnej praktyki sądowej. Przejęty z Dekretałów ustęp uległ w ten sposób świadomej, celowej przeróbce przez zastąpienie wyrazu statuta zwrotem consuetudines et facta. Trafne spostrzeżenie Helcla, że podobny do niniejszej przedmowy wstęp zawarty jest już w ustawie synodalnej arcyb. Janisława z r. 1333 (Quoniam non debet reprehensibile iudicari si secundum varietatem excessuum delinquentes variis penis ...puniantur) wskazuje, że na stylizację niniejszego przejątku z Dekretałów miano w Polsce zwróconą uwagę jeszcze przed pojawieniem się statutów Kazimierzowskich.

[2]) Por. przedm. do Instyt. Justyniana: Imperatoriam Maiestatem non solum armis decoratam sed eciam legibus oportet esse armatam.

[3]) Tak znowuż nie tylko O^1 i Pt^3 ale i przeważna część najstarszych i najpoważniejszych kodeksów. Dopiero późniejsze przeróbki O^2 i Fl., tudzież teksty ZG, za przewodem Dekretałów poprawiają, ale na tym dopiero miejscu factis na statutis. Por. przyp. 1 do niniejszej przedmowy.

(I).

We wszystkich kodeksach, podających PB. bądź to UW. z UP., bądź też ZG z resztą UP., a nadto jeszcze w jednym tekście, podającym ZZ., złożony z pełnych tekstów UW. i UP., art. niniejszy umieszczony jest dwukrotnie na dwu różnych miejscach, raz jako część składowa UW., drugi raz jako należący do UP. Inne kodeksy podają go tylko raz. Do tej ostatniej grupy należą: O^1 1: Capitulum primum; Pt^3 1: Nemo ex parte consanguinei seu familiaris ad iudicium venire II capitulo; (koniec art. wyd.) Cz. 18: De citacionibus. Quando nullus cum armis debeat descendere ad iudicum; B^4 7: R. de constitucionibus; J^2 17: De strepitu in iudicio causato; SV. 16: De reverencia habenda in iudicio XVII; B_1 20: XVII. De causis consanguineorum; D^3 19: Propter causam consagwinei strepitum non fac in iudicio XX; Pt^2 20 : Capitulum XVIII. De strepitu in iudicio vel clamore; P^2 18: De penis eorum, qui clamorem faciunt aut strepitum in iudicio XVIII; St^1 20: De hiis, qui cum impetu et strepitu veniunt ad iudicia pro consanguineis et servis XX; D^4 20: toż; Sk^1 19: De his, qui cum impetu aut strepitu veniunt ad iudicia pro suis c. XX; Sk^2 51: De acceden. turmatim ad iudicia LI; Sn^1 19: De hiis, qui cum strepitu et impetu ad iudicium veniunt XIX; Sn^2 19; toż; Ł. 19: De his, qui cum strepitu et impetu ad iudicium veniunt in amicorum causis; V^1 19, V^2 19 i O^5 19: toż. Mieści się też art. niniejszy w wyodręb. UP.: Sk^3 4 : b. nap. Dwukrotnie zamieszczają art. ten: Pt^1 I. 19: De citacionibus i II. 4 b nap.; O^2 I 14; De reverencia habenda in iudicio capitulum XVIII i II. 4: Nullus ad iudicium causa consanguinei vel familiaris accedere debet antequam vocatus CXVIII; Kr. I 19: De illis, qui non comparat in iudicio, i II. 4: De eodem (tj. De causis); B^2 22: Dominus servi vel aulicus strepitum non faciat de citacione i 112: De eodem (tj. De causis criminalibus); Fl. I 20: De hiis, qui cum impetu et strepitu veniunt ad iudicia pro consaguineis et servis loquturi i II. 3 cz. 1: De illo, quod aliqui propter causas consanguineorum veniunt cum strepitu ad iudicia; St^2 I. 19: Sequitur de citacionibus, i II. 4: De eodem (poprz. rubr.:

De iudicio regis); D² I. 16: De reverencia habenda in iudicio XVII i II. 5: De illis, qui per strepitum ad iudicem veniunt; P¹ I. 16 i II. 4 z takimiż napisami. Nie podają tego art. J¹ O³ (wyd.) VB i D¹. I.

Plerumque[a]) fit[b]), quod[c]) aliqui[d]), propter causas consanguineorum vel familiarium[e])[1]) suorum[f]) ad iudicia[g]) venientes[h]), per strepitum[i]) et[j]) inportunam[k]) ipsorum[l]) audaciam[m]) sentenciam sive[n]) victoriam[o]) consueverunt reportare[p]). Unde[r]) super[s]) hoc[t]) providere volentes[u]), statuimus, quod[w]) quisquam[x]), cuiuscunque condicionis existat[y]), propter causam consanguinei[z]) vel[a1]) cuiuslibet[b1]) familiaris aut[c1]) servitoris[d1]) ad[e1]) iudicium venire non presumat[f1]); qui[g1]) si[h1]) contra[i1]) facere[j1]) presumpserit[k1]), pena, que dicitur[l1]) pentnadzisce[m1]), nostre camere[n1]) applicanda[o1]), puniatur[p1]).

a) Plerumque que D³. b) sic O¹; sit P¹ᵃ V²; fit op. D²ᵃ P¹ᵃ; zam. Plerumque fit: Item statuimus Sk³. c) quod op. F¹b. d) aliqui op. B²ᵃ D³. e) famulorum O¹: familiariorum Sk² Sn²; familiarum D⁴. f) suorum op. Pt¹b O²b Kr.ab B²b F¹b St²b D²b P¹b Sk³; g) ad iudicium B²b B¹ Sk³. h) venientis Krᵃ; aliqui ad iudicia venientes B²ᵃ D³. i) per scriptum Pt¹b O²ᵃ. j) vel O²b. k) inopportunam Cz. Pt¹ab J² O²b SV. D²b B¹ Pt² P¹b; importunarum Krᵃ; inportuna Krᵇ; importanciam Sk³. l) eorum J² F¹ᵃ SV. D²ᵃ Pt² P¹ᵃ St¹ D⁴; eorundem Sk². m) aclacionem Pt¹b; clamacionem O²b; ac locucionem Krᵇ; aclamacionem F¹ᵃ SV. D²ᵃ Pt² P¹ᵃ St¹ P² Sk¹ Sk² D⁴; ac larionem F¹b; ac laciorem D²b P¹b; audaciam ac laciorem St²b Sk³; aclinacionem B¹; acclamacionem et infestacionem Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵; iactanciam B²b zam. per importunam... audaciam: per inopportunitatem ipsorum ad clamacionem sive audienciam O²ᵃ. n) seu Pt¹b Krᵇ F¹ab St²b D²b P¹b St¹ P² Sk¹ Sk² D⁴ Sk³ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵. o) Na początkowej zgłosce tego słowa vicurywa się tekst Pt³ z powodu wycięcia nast. sześciu kart, skutkiem czego brakuje w tekście końca niniejszego art. oraz art. 2-33 tudzież początku art. 34. p) solent deportare F¹ᵃ: solent reportare St¹ Sk² D⁴; consueverunt reprobare F¹b; reportare consueverunt Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵; zam. consueverunt reportare: reportare cupientes St²b Sk³. r) Unde nos St²b Sk³. s) propter P¹ᵃ. t) hiis Pt¹b O²b Krᵇ B²b F¹b St²b D²b Sk³; hoc op. P¹ab; hec D⁴; Desuper hoc F¹ᵃ. u) cupientes O²ab P¹b; volens B¹ w) quod deinceps Cz. Pt¹ab J² O²ab Krᵃᵇ B²ab F¹b B⁴ D³ St²ab SV. D²ab B¹ Pt² P¹ab P² Sk¹ Sk² Sk⁶ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵; deinceps z op. quod F¹ᵃ St¹ D⁴. x) quisquis Pt¹b; quispiam O²ᵃ St²b Sk³; quisque Krᵇ

Fl^{b} D2^{b}; quisquam dominus Bb^{2}; nemo Sn^{1} Sn^{2} Ł. V^{1} V^{2} O^{5}. y) cuiuscunque status vel condicionis existat Cz. Pt^{1a} J^{2} Kr^{a} B^{2a} B^{4} D^{3} St^{2a} D^{2ab} B^{1} Pt^{2} P^{1ab} St^{1} P^{2} Sk^{1} Sn^{1} Sn^{2} Ł. V^{1} V^{2} O^{5}; toż z myłką cuiscunque Fl^{a}; cuiuscunque status aut condicionis existat Sk^{2}; cuiuscunque status vel condicionis fuerit O^{2a}; cuiuscunque status vel condicionis z op. existat SV.; cuiuscunque sit status vel condicionis Pt^{1b} Kr^{b} Fl^{b} St^{2b} Sk^{3}; cuiuscunque sit status sive condicionis O^{2b}. z) consanguinei sui St^{2b} Sk^{2}.

a^{1}) aut Fl^{a} B^{1} Pt^{2} St^{1} D^{4}. b^{1}) cuiuscunque Pt^{1b} O^{2b} Kr^{b} Fl^{b} St^{2ab} SV. D^{2ab} P^{1ab} Sk^{3}; cuiuslibet op. O^{2a} Fl^{a} B^{1} Pt^{2} St^{1} P^{2} Sk^{1} D^{4} Sn^{1} Sn^{2} Ł. V^{1} V^{2} O^{5}; vel cuiuslibet op. Sk^{2}; condicionis... cuiuslibet op. B^{2b}. c^{1}) vel St^{2a} B^{1} Pt^{2}. d^{1}) servitoris sui Pt^{1b}; sui servitoris O^{2b} Kr^{b} St^{2b} D^{2b} P^{1b} Sk^{3}; servitutis zrazu, po czym sam pisarz popr. na servitorum Fl^{a}; familiarie vel servitorum St^{2a}; aut servitoris op. O^{2a}. e^{1}) aut D^{2a} P^{1a}. f^{1}) non presumet Fl^{a}; non presumat nisi fuerit vocatus Pt^{1b} D^{2b} P^{1b}; non presumat nisi vocatus O ^{2b} Kr^{b} Flb St^{2b} Sk^{a}; nisi vocatus venire non presumat J^{2}; non presumat tali modo O^{2a} SV. Pt^{2} St^{1} P^{2} D^{4}; toż zrazu, a na marg. z odpow. odnośnikiem dop. id est nisi vocatus Sk^{1}; non presumant tali modo D^{2a} B^{1} P^{1a}; tali modo venire non presumat Sk^{2}; tali modo non servata quadam reverencia et discreta decencia venire non presumat Sn^{1} Sn^{2} Ł. V^{1} V^{2} O^{5}. g^{1}) quia Pt^{1b} O^{2b} Fl^{b} St^{2b} D^{2b} P^{1b} Sk^{3}; quod D^{3}; quis D^{4}. h^{1}) quod si quisquam Sn^{1} Sn^{2} Ł. V^{1} V^{2} O^{5}. i^{1}) contra op. J^{2}. j^{1}) facere contra Pt^{1a}. k^{1}) qui si... presumpserit op. B^{2b}. l^{1}) que vocatur Cz. P^{1a} J^{2} D^{3} St^{2a} SV. D^{2a} P^{1a}; que dicitur op. Sk^{2}. m^{1}) pancznadzescza Cz. J^{1} Fl^{b}; pentnacz^{a} Pt^{1a}; pencznadzescza Kr^{a}; pencznadzescze Kr^{b}; pyathnadzyescza B^{2a}; pyathcza B^{2b} P^{1a}; pyacznadzescza Fl^{a} St^{1} D^{4}; pentnazece B^{4}; pącznadzeszcza St^{2a}; pathnadzescza St^{2b}; pentnacze SV; penthcza D^{2a}; pyanthcza D^{2b} P^{1b}; penthcze B^{1}; pyancz^{a} Pt^{2}; pyacznadzestha Pt^{2}; pyancznadzesta Sk^{1}; pyathnadzyeszczya Sk^{3}; pyacznadziszcza Sn^{1}; pyacznadzescza Sn^{2}; pyathnadzescha Ł.; pietnadziesta V^{1} V^{2} O^{5}; XV Pt^{1b} D^{3} Sk^{2}. n^{1}) nostre curie O^{2a}. o^{1}) applicande O^{1} D^{3}. p^{1}) punietur D^{2a} P^{1a} Sk^{2}; puniat Sn^{1}; puniatur nostre camere applicanda Pt^{1b}, Kr^{b}, Fl^{b} St^{2b}; puniatur camere nostre applicandam D^{2b}; puniatur camere applicandam zrazu, ale pis. dop. na marg. jeszcze: nostre P^{1}; puniatur nostre curie applicanda O^{2b} B^{2b}; puniatur nostre tamen applicanda Sk^{3}.

[1]) Wyraz famulorum, podany w O^{1}, byłby tu w oderwaniu możliwy, mimo że wszystkie bez wyjątku inne kodeksy, nie wyjmując także Pt^{3}, mają tu familiarium w poprawnym lub zepsutym kształcie; ze względu jednak, że w dalszym ciągu tegoż art. sam tekst O^{1} podaje w identycznym zwrocie słowo familiaris, poczytujemy określnik famulorum za mylkę kopisty i wstawiamy w tekst autentyczny wyraz: familiarium.

(II).

O¹ 2: Ad regis presenciam qui citati negligere presumant; Cz. 19: De citacionibus; Pt¹ I. 20 i Kr. I. 20: toż; St² I. 20: De eodem (tj. De citacionibus); B⁴ 8: De constitucionibus; O² I. 15: De intercessione criminali quis modus servari debeat c. XIX; SV. 17: De intercessione criminali; Pt² 21: toż z dod. pocz. Capitulum XIX; D² I. 17: De intercessione terminali XVIII; P¹ I. 17: toż z dod. pocz. Sequitur; B² 23: Pro criminibus citati; D³ 20: Quilibet pro suo delicto luet, quamvis dominum suum nominaverit, quod de suo mandato fecit; B¹ 21: XXX. Quod aliqui pro quibuslibet; P² 19: De his, qui citati nominant potentes ad sui evasionem XIX; Sk² 30: De evictore ponendo aut nominando et ipsorum condicionibus XXX; Fl. I. 21: De hiis, qui committunt aliquod crimem ex mandato suorum superiorum vel dominorum; St¹ 21 i D⁴ 21: toż ze zm. crimem aliquod i dod. końc. XXI; Sk¹ 20: Qui committunt crimem aliquod auctoritate superiorum c. XXI; Sn¹ 20: De hiis, qui committunt crimen aliquod autoritate et mandato suorum superiorum XX; Sn² 20: toż ze zm. auctoritate; Ł. 20: De hiis, qui citati se excusant per dominos referendo se ad illos tanquam pro alterius crimine citarentur; V¹ 20, V² 20 i O⁵ 12: toż ze zm. tamquam. Nie podają tego art. Pt³ (wyd.) J¹ J² O³ (wyd.) VB. D¹ I.

Contigit[a]) eciam, quod dum aliqui[b]) pro quibuslibet[c]) criminibus et delictis[d])[1]) ad nostram evocantur audienciam[e]), nominant[f]) dominos[g]) et[h]) quoslibet ipsorum[i]) superiores, allegantes[j]), quod[k]) mandato et[l]) auctoritate[m]) suorum dominorum et[n]) superiorum[o]) huiusmodi crimina[p]) et[r]) delicta commiserunt[s]). Verum[t]), quamvis aliquibus temporibus contra racionem[u]) fuerit[w]) observatum, quod[x]) huiusmodi malefactores[y]) per eandem[z]) nominacionem a pena[a1]) liberabantur[b1]) cumque[c1]) huiusmodi[d1]) nominacio[e1]) continet[f1]) in se errorem intolerabilem ex eo, quod directe[g1]) contrariatur[h1]) precepto divino[i1]), unde nos attendentes[j1]), quod peccata[k1]) in suos actores tantummodo vendicant sibi locum[l1])[2]), statuimus[m1]), quod citati pro quibuslibet[n1]) criminibus teneantur[o1])

respondere[p1]) non obstante qualibet denominacione predicta[r1]), eciamsi[s1]) super hoc[t1]) privilegiis nostris[u1]) vel[w1]) nostrorum predecessorum[x1]) essent communiti[y1]), que[z1]) quantum ad hoc[a2]), ut perniciosa[b2]) et[c2]) erronea[d2]), cassamus[e2]), irritamus[f2]) et[g2]) revocamus[h2]). Atque in[i2]) hereditariis necnon[j2]) et aliis quibuslibet questionibus[k2]) per citatos in nostro iudicio nominati[l]), si[m2]) nostram iurisdiccionem[n2]) voluerint[o2]) declinare[p2]), nolentes[r2]) in se[s2]) accipere[t2]) easdem questiones[u2]), decrevimus[w2]), quod[x2]) extunc predicti citati, cuiuscunque[y2]) sint[z2]) status[a3]) vel[b3]) condicionis[c3]), habeantur pro convictis[d3]).

a) Contingit Cz. O^2 B^2 Fl. St^2 SV. B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; Contingat Pt^1. b) quod aliqui dum B^4. c) quibuscunque Cz. Fl; quibusdam St^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. d) debitis O^1 Sn^1; pro aliquibus delictis et criminibus B^2 D^3. e) ad nostram audienciam evocantur Cz. Pt^1 O^2 Kr. B^2 B^4 St^2 SV. D^2 P^1 Sk^1 Sk^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; ad nostram evidenciam evocentur Fl.; ad nostram audienciam evocentur B^1 Pt^2 St^1 P^2 D^4. f) nomine Fl.; plerumque nominant Sk^2; nominanter D^4. g) dominos suos B^1. h) vel Sk^1; et op. Sn^1 Sn^2. i) quorum Cz; eorum Fl. P^2; suorum D^3. j) allegantes op. Fl. Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2. k) quodque Sn^1 Sn^2. l) et op. P^1; mandato et op. P^2. m) auctoritate et mandato Fl. B^1 Pt^2 St^1 Sk^2 D^4 Ł. V^1 V^2 O^5; autoritate et mandato Sn^1 Sn^2; auctoritate aut mandato zrazu, ale pisarz przekr. aut i na interl. dop. et Sk^1. n) et op. Pt^1. o) et superiorum op. P^2. p) crimina op. Fl. r) et op. St^2. s) consueverunt O^2; commiserint Fl.; huiusmodi crimina commiserunt et delicta allegantes Sn^1 Sn^2. t) Horum O^1; Verumptamen O^2; Verum tamen SV. B^1 Pt^2 St^1 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. u) contra racionem aliquibus temporibus Fl. Sk^2; contra racionem aliquibus temporis St^1 D^4. w) fuerat Kr; fuit Sk^2; fuerit op. Pt^2. x) et O^1 St^2; cum O^2; contra Fl. SV. B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk D^4; ut videlicet quod Sn^1; ut videlicet quia Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. y) benefactores D^3. z) per eandam O^2 Fl.

a[1]) a pena op. B^2; a penis Fl. b[1]) liberantur O^1 Cz. Fl. St^2 St^1 D^4 Sn^2; a pena ... liberabantur op. SV.; zam. per eandem ... liberabantur: pro eadem nominacione D^2 P^1. c[1]) tamen quia Cz. Pt^1 O^2 Kr. B^2 B^4 D^3 St^2; que Fl. SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. d[1]) huiusmodi op. Ł. V^1 V^2 O^5. e[1]) huiusmodi nominacio op. Fl. SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2. f[1]) continebat St^2. g[1]) directem Sn^1. h[1]) contrariantur Pt^1; contrariat Sk^2. i[1]) domino

Cz.; dominico Fl. SV. B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4. j[1]) attendantes Fl. k[1]) peccata op. O^1. l[1]) quod pena in suos actores tantummodo vendicat sibi locum B^4; quod peccata tenent tantummodo suos actores et secundum canonicam equitutem nominacio in delictis non vendicat sibi locum O^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1; toż ze zm. nominatus zam. nominacio Sk^1; quod pacta tenent in suos actores tantummodo et secundum canonicam equitatem nominacio in delictis non vendicat sibi locum B^2; quod peccata suos tenent tantummodo actores et secundum canonicam equitatem nominacio in delictis non vendicat sibi locum Fl. St^1 P^2 D^4: toż z op. tantummodo D^3: quod peccata suos tantummodo teneant auctores et secundum canonicam equitatem huiusmodi nominacio in delictis non vendicat sibi locum Sk^2; quod peccata tenent suos tantummodo auctores et secundum canonicam equitatem nominacio in delictis non vendicat sibi locum Sn^1 Sn^2; toż ze zm. teneant i actores Ł. V^1 V^2 O^5. m[1]) statuimus ergo Kr. n[1]) quibuscunque Cz. Fl; quilibet Pt^1; quibusdam B^1; quislibet D^4. o[1]) teneantur op. O^1. p[1]) criminibus et delictis in nostro iudicio iudicentur et devicta pena puniantur O^1 SV.; toż ze zm. debita pena D^2 P^1; criminibus et delictis in nostro iudicio iudicentur et devicti pena puniantur et teneantur respondere B^2; criminibus et delictis in nostro iudicio iudicentur et respondere teneantur et convicti debita pena punientur Fl.; toż ze zm. puniantur St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; criminibus et delictis in nostro iudicio iudicentur et teneantur respondere et convicti debita pena puniantur Pt^2; toż z op. iudicentur B^1. r[1]) qualibet predicta nominacione Cz. Pt^1 Kr. B^2 B^4 D^3; qualibet predicta monicione Fl.: qualibet predicta nominacio St^2; predicta qualibet nominacione Pt^2 P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; qualibet nominacione predicta Sk^2; qualibet nominacione O^2 SV. D^2 B^1 P^1. s[1]) ecciem si Fl. t[1]) eciam super hoc si P^1; toż zrazu, ale pisarz za pomocą odnośników wskazał jaki ma być porządek D^2. u[1]) nostris privilegiis Fl. St^1 D^4. w[1]) et P^2. x[1]) eciamsi super hoc nostris vel nostrorum antecessorum privilegiis Sk^2 y[1]) zam. essent communiti: conmitum O^1; essent coniuncti Pt^1: essent convincti B^2; essent muniti P^1; essent convicti D^4; toż zrazu, popr. późn. na communiti P^2. z[1]) quo B^2; que op. Fl.

a[2]) ad hec O^2 P^1. b[2]) perviciosa O^2. c[2]) et op. Kr. P^1. d[2]) erranea P^1. e[2]) cassaremus O^2: cessamus St^2. f[2]) et irritamus O^1 B^2 Sk^2. g[2]) et op. V^1 V^2 O^5. h[2]) vocamus Pt^1; et revocamus op. B^2 D^2 P^1 Sk^2. i[2]) in op. O^1. j[2]) In hereditariis vero Cz. Pt^1 O^2 Kr. Fl. B^4 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. In hereditariis vero causis B^2. k[2]) et aliis quibuscunque questionibus Cz.: et aliis questionibus quibuslibet B^2: et quibusdam aliis questionibus Fl.; et quibuslibet aliis questionibus St^2 St^1 Sk^2; et quislibet aliis questionibus D^4. l[2]) citati et in nostro iudicio nominati O^2 D^3 Ł. V^1 V^2 O^5; citati et in nostro iudicio nominacio D^2 P^1; toż z op.

in SV.; pey citatos in nostros et in nostro iudicio nominatim Fl.; toż ze zm. nominati St^1 D^4; per citatos in nostro iudicio nominatos Sk^2; per citatos podkropk. jako niepotrzebne St^2. m2) tales si Fl. B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; talis si SV. D^2 P^1. n2) iurisdicionem Sk^2 Ł. o2) nolentes B^2; voluerit P^1. p2) declinare voluerint Sk^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. r2) volentes St^2 B^1 P^2; volentes alii O^2 Fl. D^3 SV. D^2 Pt^2 P^1 St^1 Sk^1 Sk^2 D^4. s2) a se in se O^2; per se D^3; in se alii B^1; t2) recipere Pt^1 Kr. St^2 Sk^2; excipere Fl. D^3 SV. B^1 D^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4; rapere O^2. u2) questiones easdam Fl; questiones easdem St^1 Sk^2 D^4; in se easdem accipere questiones B^2; easdem questiones per citatos zrazu, ale pisarz per citatos podkropk. jako niepotrz. St^2; easdem questiones in se recipere Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. w2) decernimus O^2 Fl. SV. B^1 Pt^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; zam. decernimus: de criminibus D^2 P^1. x2) quod op. Sk^2. y2) cuiscunque Fl. z2) fuerint St^2; sint op. Pt^2.

a3) status sint D^3. b3) et Cz. Pt^1 O^2 Kr. B^2 B^4 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1. c3) cuiuscunque status et dignitatis ac condicionis existant Sk^2; cuiuscunque status et condicionis existant P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. d3) condictis Cz.: coviculis St^2; pro incol (z kreską horyzontalną nad trzema ostat. literami) et convictis Sk^2; habeant pro convinctis O^2.

[1]) Wyraz debitis zawarty w O^1 i powtarzający się jeszcze w Sn^1, w oderwaniu możliwy, zastąpić należy, jako omyłkę, słowem delictis, jak je podają wszystkie inne kodeksy, ze względu na zawarty w dalszym ciągu tego art., nawet w tekście O^1 identyczny zwrot: crimina et delicta.

[2]) Taki tekst podają zgodnie nie tylko O^1 ale także niektóre inne kodeksy, przeważnie najstarsze i najpoważniejsze, jak Cz. Pt^1 Pr. St^2. Helcel, zwracając trafnie uwagę na to, że stylizacja tego ustępu zapożyczona jest z c. 37 de electione in VI 1, 6, poprawia jego brzmienie w tym sposobie: quod pena suos tantummodo teneat actores et secundum canonicam equitatem nominacio in delictis non vendicat sibi locum. Druga część poprawionego w ten sposób ustępu (et secundum itd.) podana jest w istocie w licznych kodeksach, z których jednak wszystkie w całości swojej są już późniejszymi przeróbkami redakcyjnymi tekstu pierwotnego, nie ma jej natomiast w żadnym tekście wiarogodniejszym; a co większa, zwrotu takiego nie podaje nawet sam powołany tu tekst Lib. sext., w którym orzeczenie vendicat sibi locum połączone jest wprost z podmiotem pena (nie: nominatio in delictis). Zwrotu zaś pena suos tantummodo teneat actores, zawartego w części pierwszej przyjętego przez Helcla tekstu nie podaje na ogół żaden ze znanych nam kodeksów; wszystkie — są to te same późniejsze przeróbki redakcyjne, które mają rozszerzoną stylizację części drugiej — umieszczają tu nie pena (jako podmiot do tenent) jeno peccata, lub w jednym wypadku, w zmylonym kształcie: pacta. Wyraz pena podany jest na ogół w jedynym tylko kodeksie B^4, w którym jednak znowuż cały zwrot nie jest rozbity na dwie części, jak w przeróbkach późniejszych, a podmiot pena połączony wprost z orzeczeniem non vendicat. Powołany z Lib. sext. tekst brzmi: pena nec in episcopo... (5 sł.) sic peccante... (13 sł.) nec in aliorum... (5 sł.) electionibus, quum peccatur in ipsis, vendicat

sibi locum. Zwrócić należy uwagę, że wyraz pena oddzielony jest tu kilku długimi okresami, obejmującymi razem 36 słów, od przynależnego do siebie orzeczenia vendicat sibi locum, a ponadto w długim owym ustępie, rozdzielającym oba te składniki, wyraz peccare powtarza się dwukrotnie w dwu różnych formach; peccante i peccatur. Już na tej podstawie możnaby tu przyjąć pewną przypadkową, niezamierzoną dygresję redaktorów naszego statutu, którzy w miejsce odległego pena wstawili peccata, przekształcając oczywiście w ślad za tym liczbę pojed. orzeczenia na liczbę mnogą. Poza tym można przypuścić także, że zmiana pena na peccata jest wprost świadoma i celowa jak się to działo także w niektórych innych wypadkach (por. przedm. przyp. 1). Bo i zwrot peccata in sous actores: vendicant sibi locum lubo stylistycznie nie bardzo fortunny, trzeba przecież uznać nie tylko jako dopuszczalny i zrozumiały, ale zarazem jako dostrojony do całej treści postanowienia niniejszego art. Znaczyć on będzie: zważywszy, iż grzechy (występki) odnoszą się tylko do swoich sprawców: stanowimy, że pozwani o zbrodnie mają odpowiadać nawet wtedy, gdyby się powołali na to, iż czynu dopuścili się z rozkazu innych. W ten sposób tekst najpoważniejszych kodeksów da się utrzymać jako pierwotny tekst statutowy. Zmiany, występujące w późniejszych przeróbkach, a mianowicie rozbicie niniejszego jednolitego ustępu na dwa ustępy osobne, z dodanym odpowiednim nowym orzeczeniem (tenent) do podmiotu peccata i nowym podmiotem (nominacio in delictis) do orzeczenia non vendicat sibi locum, można wytłumaczyć wpływem tekstu Liber sext., do którego odnieśli się późniejsi przerabiacze, jak się to co do nich dało stwierdzić także w innym podobnym wypadku (por. przedm. przyp. 3).

(III).

O^1 3: De inpignoracionibus capitulum tercium; Pt^1 I. 25: De dolo et contumacia; St^2 I. 25: De eodem (tj. De dolo et contumacia); P^1 I. 22: toż z dod. końc. XXII; D^2 I. 22: Item de eodem (tj. De dolo et contumacia) XX secundo; SV. 22: XXIII b. nap. pod rubr. ogól. De contumacia; Kr. I. 25: Capitulum (poprz. art. De dolo et contumacia); Cz. 24: De eodem (tj. De dolo et contumacia). Quando iudex et subiudex non plures quam duos cum ministeriali ad pignorandum dirigant, et si iniuste impignoraverint, qua debeat puniantur; B^2 29: De dolo et contumacia et pigneratis indebite; B^4 10: Rubrica de constitucionibus; D^3 28: Pignera debent dari ad caucionem fideiussoriam postulanti; B^1 26: XXXV. De impignoracione; Pt^2 26: toż z dod. pocz. Capitulum XXIIII; P^2 24: De numero impignorancium et pena in excessu XXIIII; Sk^2 78: De modo mittendi ad pignorandum et condicionibus et penis indebite impignorancium LXXVII; Fl. I. 26: Iudex non plures quam duos familiares mittet ad pignorandum cum ministeriali; St^1 26: Iudex non plures quam duos familiares mittat ad impignorandum cum ministeriali et non plures XXVI; D^4 26: toż ze zm. ad pignorandum; Sk^1 25: Iudex non plures

quam duos debet familiares mittere cum ministeriali ad impignoracionem faciendam; Sn¹ 25: De pignoratione et modo pignorationis XXV; Sn²: 25, toż; Ł. 25, V¹ 25 i V² 25: toż z op. cyfry. Nie podają tego art.: Pt³ (wyd.) J¹ J² O² (wyd.) O³ (wyd.) VB D¹ I O⁵.

Preterea[a]), quia[b]) per frequentem[c]) pauperum[d]) inpignoracionem[e]) plerumque pauperes[f]) plurima[g]) dampna et oppressiones multiplices[h]) paciuntur[i]), videlicet in eo, quod catervatim[j]) et in turbis[k]), non per modum iusticiarie[l]) potestatis, ad[m]) aliquam villam inpignoratores[n]) accedentes[o]), dampnabiliter[p]) et plerumque[r]) absque[s]) iudicis mandato et sine[t]) culpa domini[u]) ville[w]) vel[x]) villanorum[y]), committere plurimas presumunt[z]) rapinas[a1]), quapropter super hoc providere volentes[b1]) statuimus, quod deinceps iudex vel[c1]) subiudex[d1]) ad[e1]) pignoracionem[f1]) faciendam[g1]) non plures, quam[h1]) duos famulos[i1]) cum ministeriali transmittat[j1]), et[k1]) quod sine culpa[l1]) vel[m1]) sine[n1]) causa[o1]), vel[p1]) non condempnatos[r1]) seu convictos[s1]) aut in iudicio non[t1]) confessos[u1]) ipse iudex[w1]) non[x1]) presumat vel non[y1]) permittat[z1]) inpignorare[a2]). Quod si ipse iudex[b2]) vel aliqui alii quavis[c2]) auctoritate, vel pocius[d2]) propria temeritate[e2]) et[f2]) presumpcione[g2]) impignorare[h2]), et[i2]) pocius[j2]) rapinas committere[k2]) presumpserint[l2]), decrevimus precipiendo[m2]), quod[n2]) pecora vel quaslibet alias res[o2]) racione inpignoracionis[p2]) ablatas et receptas[r2]) iudex domino ville inpignorate[s2]) vel[t2]) villanis ville eiusdem[u2]), asserentibus[w2]) indebite et contra iusticiam se esse[x2]) inpignoratos[y2]), remota et[z2]) cessante qualibet difficultate eadem pignora[a3]) integraliter[b3]) et[c3]) ex toto superfideiussoria caucione[d3]) restituere[e3]) teneatur[f3]), termino eidem domino ville[g3]) vel[h3]) villanis[i3]) inpignoratis[j3]) ad[k3]) ostendendam[l3]) suam innocenciam[m3]) assignato[n3]). Et[o3]) nihilominus, ut[p3]) audacia et temeritas inpignorancium[r3]) restringatur, decre-

vimus[s3]), quod dum[t3]) premisso modo sine culpa inpignorati[u3]) patefecerint suam innocenciam[w3]), quotquot[x3]) persone fuerint[y3]) in dicta pignoracione[z3]), iudex vel subiudex[a4]), qui fuerint[b4]) in mandato[c4]), pro qualibet ipsorum[d4])[1]) penam[e4]), que vocatur[f4]) petnadzisce[g4]), noverit se[h4]) incursurum[i4]), domino ville inpignorate[j4]) persolvendam[k4]).

a) Propterea Cz. b) que B2. c) per frequentem et immoderatam Sn1 Sn2 Ł. V1 V2. d) pauperem SV. e) impigneracionem B2 D3; pignoracionem Sn1 Sn2 Ł. V1 V2. f) plerumque ipsi Sn1 Sn2; plerique ipsi Ł. V1 V2. g) plura Pt1; plurimam St2. h) multiplices op. Sk2. i) paciantur St2; paciuntur op. P1. j) contervatim O1; cathernatu Pt1; catervati B2. k) et in turbis op. Fl.; et in turmis D3 St1 P2 Sk1 Sk2 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2. l) iusticiarie op. St1 D4. m) ad op. St2 Sk2. n) inpignoraciones O1; impigneratores B2 D3; inpignoratoris St2; pignoratores Fl. B1 Pt2 St1 P2 Sk1 Sk2 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2; impignorantes SV. D2; impignorantes pignoratores P1. o) et accedentes SV. D2. p) dampnabitur SV.; dampnaliter P1. r) et interdum Sn1 Sn2 Ł. V1 V2. s) absque op. Kr. t) et absque St1 Sk2 D4. u) et plerumque ... domini op. Fl. w) ville op. St1 Sk2 D4. x) vel op. O1; aut Sk2. y) villarum Fl. Sk1 Ł. V1 V2. z) presumant B2.

a1) committere presumant plurimas rapinas Cz.; committere presumunt plurimas rapinas Fl. St1 D4; committere plurimas presumunt rapinas pretextu pignoracionis Sn1 Sn2 Ł. V1 V2. b1) quapropter hoc super providencia volentes O1; quapropter super hoc videre volentes P1; quapropter hoc providere volentes Fl. D3 St2 St1 Sk2 D4; quapropter super hoc z op. providere volentes B2. c1) et Cz. St2. d1) vel subiudex op. St1. e1) ad op. Pt1. f1) impignoracionem Cz. Pt1 Kr. B4 St2 SV. D2 B1 Pt2 P1 St1 P2 Sk1 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2; impigneracionem D3; inpignoranciam Fl.; pigneracionem B2. g1) faciandam Fl. h1) non plures ad ipsam Cz. i1) familiares SV. D2 B1 Pt2 P1 St1 P2 Sk1 Sk2 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2. j1) transmittant Cz. SV. D2 B1; mittat St1 Sk2 D4; non plures quam duos mittat cum ministeriali familiares Fl. k1) et op. Sk2. l) et sine culpa quid B2. m1) et D2 P1. n1) sine op. St1 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2. o1) et quod sine causa vel sine culpa D3. p1) vel op. Cz.; aut Fl. B1 Pt2 P2 Sk2 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2; zam. vel: aliquos Sk1. r1) condempnantes Cz.; condampnatos Fl.; condempnentes St2; condamnatos St1; s1) seu non convictos B4; seu convictos in iure P1; seu convinctos D4. t1) vel Pt1; non op. Fl. Sk2. u1) confessus Kr. w1) ipse iduex vel subiudex Fl. SV. D2 B1 Pt2 P1 St1 P2 Sk1 Sk2 D4 Sn1

Sn² Ł. V¹ V². x¹) non op. St¹ D⁴. y¹) zam. vel non: nec Cz. Pt¹ Kr. B² Fl. B⁴ D³ SV. Pt² St¹ P² Sk¹ Sk² D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V². z) non sumant nec permittant St²; non presumant nec permittant D² P¹; non presumant nec permittat B¹.

a²) impignerare B² D³; pignorare Sn¹ Sn² Ł. V¹ V². b²) Quod ipse iudex Sk²; Quod ipse iudex vel subiudex P¹; Quod si ipse iudex vel subiudex St¹; Si iudex vel subiudex D⁴. c²) quamvis O¹ St² St¹ D⁴; quamvis non Fl.; presumat necquavis op. Cz. d²) quavis... pocius op. D² P¹. e²) vel pocius temeritate propria Pt¹ P²; vel propria pocius temeritate Sk². f²) vel Fl. St² SV. D² B¹ Pt² P¹ St¹ P² Sk¹ D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V²; aut Sk². g²) oppressione Fl: propria presumpcione St¹ D⁴; presumpcionem Sk². h²) impignerare B² D³; pignorare Fl. Sn¹ Sn² Ł. V¹ V². i²) vel D³ Sk¹ Ł. V¹ V²; seu D² P¹. j²) pocius op. D². k²) inpignorare et pocius inpignorari seu rapinas committere SV; rapinas consumere presumant St¹ D⁴; et presumpcione... committere op. Cz.; et pocius... committere op. Sk². l²) presumpserit Cz. P¹ Sk²; presument Fl.; presumat Pt²; presumant Sk¹ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V². m²) decrevimus decipiendo O¹; de cuius precipiendo Pt¹; decernimus precipiendo B⁴ D³; decrevimus percipiendo St²; precipiendo decernimus Fl. Pt² St¹ P² Sk¹; precipiendo decrevimus B¹ Sk² D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V². n²) quedam Pt¹; quod op. Kr.; vel St². o²) vel alias res. Cz.; vel alias quascunque res Fl.; vel quaslibet res alias St² Sk¹; vel alias quaslibet res Sk². p²) impigneracionis B² D³; pignoracionis Sk¹; contra impignoracionis D²; toż zrazu, ale pisarz przekr. contra i na marg. dop. racione P¹; racione pignoracionis huiusmodi Sk². r²) ablatas et recepta O¹; ablata et recepta Cz. Pt¹ Kr. B² B⁴ SV. Pt² Sk¹ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V²; ablata vel recepta Fl. D³ St¹ Sk² D⁴; ablata et recepta et cessante qualibet difficultate D² P¹. s²) impignoraciones O¹; pignorate Pt Pt² Sk¹ Sk²; impignorare Kr.; impignerate B² D³; pignorare Fl. St¹ D⁴; pignorante B¹; eiusdem P¹; impignorate op. Sn¹ Sn² Ł. V¹ V². t²) vel op. O¹. u²) vel villanis eisdem Pt¹; vel villanis eiusdem B² D³; et villanis eiusdem P²; vel villanis ville SV. D²; vel villanis Sk²; vel villanis... eiusdem op. P¹. w²) asserentes Cz.; assentibus St². x²) se indebite et contra iusticiam esse Fl. B¹ Pt² St¹ P² Sk¹ Sk² D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V². y²) impigneratos B² D³; pignoratos Sn¹ Sn² Ł. V¹ V². z²) vel Fl. P¹.

a³) pignera B² D³; pecora Sk². b³) integraliter op. B². c) et op. St² SV. d³) super fideiussoriam caucionem Fl. St² B¹ Pt² P¹ St¹ P² Sk¹ D⁴; super caucionem fideiussoriam B² D³; super fideiussoriam Sk². e³) facere restituere St²; dare et restituere Sk². f) teneantur Cz. Fl. SV. B¹ Pt² Sk¹; teneatur op. B². g³) terminum eidem domino ville Cz. Sk¹; terminum domino ville Fl.; termino domino eiusdem ville St²; termino eidem domino ville eiusdem B¹; termino eidem ville domino Ł. V¹ V². h³) aut Fl. B¹ Pt² St¹ P² Sk¹ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V²; et Sk². i³) villis

D3. j3) impigneratis B2 D3; pignorates Sn1; pignoratis Sn2 Ł. V1 V2. k3) et O1. l) ostendendum Cz. Pt1 Kr. B2 B4 D3 St2 SV. D2 B1 Pt2 P1 St1 Sk1 Sk2 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2; ostendandum Fl. m3) innocenciam et iusticiam Fl. Pt2 St1 Sk1 Sk2 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2; innocenciam aut iusticiam P2; iusticiam et innocenciam SV. D2 P1. n) assignate Cz.; assignantes Fl.; zam. assignato: quot persone fuerint assignate D2 P1. o3) Et op. B2. p3) vel O1; ut op. Sk2. r3) temeritatis impignorancium zrazu, ale pisarz pierwszy wyraz popr. potem na temeritas Kr.; impigneranciam D3; impigneracionum B2; impignoracionum SV.; impignoracionem D2; pignorancium Fl. Sn1 Sn2 Ł. V1 V2. s3) decernimus Fl. B4 D3 Pt2 St1 P2 Sk1 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2. t3) dum op. Fl. u3) impignerati B2 D3; impignoranti B1 pignoranti Fl. w3) patefecerunt suam innocenciam O1 Cz. Fl. B4 SV.; patefacerent suam innocenciam B1 St1 P2 Sk2 D4; patefacerint suam innocenciam P1; suam patefecerint innocenciam B2; suam profecerint innocenciam D 3. x3) quot St2. y3) fuerunt Cz.; fuerint in numero Fl. SV. B1 Pt2 P1 St1 P2 Sk1 D4; fuerint op., ale dod. in numero Sk2. z3) pigneracione B2; impignoracione Pt1 Kr B4 St2 SV. B1 Pt2 St1 P2 Sk1 Sk2 D4.

a4) iudex vel iudex O1; iudex et subiudex Fl. St1 P2 Sk1 Sk2 D4. b4) fuerunt Cz.; fuerit Pt1 Kr. B2 B4 D3 St2 SV. D2 B1 Pt2 P1 P2; fuit Sk2. c4) in mandando B4; in mandato pignoràcionis Sk2. d4) pro quolibet ipsorum Cz. Pt1 Kr. B2 SV.; pro qualibet ipsarum P2; cuiuslibet ipsorum illorum Fl; pro qualibet pena ipsorum D2; toż zrazu, ale pisarz zm. qualibet na quolibet, przekr. pena, a na marg. za pomocą odnośnika wstawił wyraz penam należny do nast. części zdania P1; cuilibet ipsorum B1 Pt2 St1 Sk1 D4; a quolibet ipsorum Sk2; a qualibet villa D3. e4) pena St2 SV. f4) que vocatur op. Fl. St2 B1 Pt2 St1 P2 Sk1 Sk2 D4. g4) panthnadzescza Cz.; pentnaczescza Pt1; pencznadzescza Kr.; pyathnadzescza B2; pentnazece B4; pentnadzcza SV; penthcza D2; pyanczta B1; pyanthcza P1; pyacznadzescza dicta Fl.; pyanczᵃ dictam Pt2 pyacznadzescza dicta St1 D4; pyacznadzestha dictam P2; pyancznadzestha dictam Sk1; XV D3 St2 Sk2. h4) novit se O1; se noverit Fl. B1. i4) zam. całego ustępu quod dum premisso... incursurum: quod dum premisso modo patefacta fuerit eorum innocencia, iudex et subiudex, qui tenent iurisdiccionem, ab omnibus et singulis, qui fuerint in dicta impignoracione vel pocius rapina, quive auxlium prestiterunt, et a quolibet illorum in speciali, recipiant penam pyacznadzescza Sn1; toż ze zm. prestiterint i pyadznadczesza Sn2; toż ze zm qui vel zam. quive i pyadnadzeszcha Ł. toż ze zm. teneret zam. tenent, qui vel zam. quive i pietnadziesta V1 V2. j4 ville inpignerate B2; impignerate ville D3; ville impignorato SV. P1; ville impignorante B1; ville pignorate Sk2; ville pignorate damnumque passo Sn1 Sn2; ville pignorato damnumque passo Sn1 Sn2; ville pignorato damnumque passo Ł. V1 V2. k4) persolvendum O1 B4 SV. D2 P1; solvendum Fl. St1 Sk2 D4 Ł persolvat B1.

[1]) konstrukcja: pro qualibet ipsorum, jak ją podaje O^1 a ponadto jeszcze B^4 i St^2, na pozór gramatycznie błędna jest jednak w rzeczywistości zupełnie poprawna i treścią postanowienia usprawiedliwiona. Wyrazy: pro qualibet, odniesione tu, ze względu na składnię, do bezpośrednio poprzednich quotquot persone, należało ująć w konstrukcję rodzaju żeńskiego. Ale główna treść postanowienia art. tkwi w tym, że sędziowie do aktu ciążenia nie mają używać więcej niż dwu służebników (familiares); o nich też jest mowa na czele ostatniego zdania tego art. jako o ciążących (impignorancium). Wyraz ipsorum, odniesiony do nich, musiał tedy być podany w rodzaju męskim. Myśl postanowienia jest zatem taka: pro qualibet (persona) ipsorum (familiarium lub impignorancium) ... penam ... noverit se incursurum (iudex): za każdą osobę służebników ciążących sędzia zapłaci winę, jeśli do ciążenia użyje ich więcej niż dwu i jeśli oni dopuszczą się przy tym nadużyć. Nieścisłe ogarnięcie tej myśli spowodowało szereg dowolnych poprawek u późniejszych kopistów, jak je podaje przyp. d[4]).

(IV).

O^1 4: De pena regis camere pertinenti capitulum quartum; St^2 I. 26: De eodem (tj. De dolo et contumacia); D^2 I. 23: toż. z dod. pocz.. X i końc. XXIIII; SV 23: XIIII b. nap. pod rubr. ogól. De contumacia; Cz 25: De eodem. In quibus casibus pena debet ferri; P^1 I. 23: Pro eodem XXIII. De penis incendariorum et aliorum maleficorum aut iudicum parvipendencium; Pt^2 27: Capitulum XXV. De penis incendariorum et aliorum maleficorum aut iudicum pervipendencium; B^4 11: De constitucionibus; Pt^1 I 26: De casibus penarum; Kr. I 26: De penis rubrica; B^2 28: De pena szedmdzesant; D^3 27: Casus pro quibus pena semdmdzyeszyant debet regi XXIIII; P^2 25; De penis regiis, que dicuntur szyedmyodzestha et pro quibus culpis infligitur; B^1 27: C. XXIIII: De incendio et violencia; Fl. I 27. De quatuor casibus, in quibus pena pyacz syedmyedzesath camare regie est solvenda et applicanda et non aliis; St^1 27: De quatuor casibus, in quibus pena syedmdzyesand camero regie est solummodo applicanda et non alteri XXVII; D^4 27; toż. ze zm. syedmdzyesznath i alter zam. alteri; Sk^1 26: De quatuor casibus, in quibus solum pena syedmdzestha camere regie est applicanda; Sk^2 79: De pena LXX et casibus eiusdem LXXVIII; Sn^1 26: De pena, que szyednidzeszyath dicitur XXVI; Sn^2 26: toż. ze zm. szyednizeszyath: Ł. 26: De pena szyedmdzeszyath quando sit decernenda; V^1 26, V^2 26 i O^5 15: toż. ze zm. siedemdziesiąt. Nie podają tego art. Pt^3 (wyd.) J^1 J^2 O^2 (wyd.) O^3 (wyd.) VB. D^1 I.

Preterea[a]) pena[b]), que consuevit[c]) nostro fisco[d]) sive[e]) nostre[f]) camere[g]) applicari, que vulgariter[h]) dicitur[i])

sedmdzesant[j]), statuimus, quod tantummodo[k]) in[l]) quatuor causis[m]) infrascriptis, et[n]) non pluribus[o]), nostre camere[p]) applicetur[r]). Primus casus est[s]) de incendario[t]), ubi accusatus de incendio iuxta formam iuris minime se poterit excusare vel[u]) expurgare[w]) Secundus casus est[x]), ubi aliquis accusatus de violencia sive[y]) spolio publice[z]) strate[a1]) defecerit[b1]) in sui expurgacione[c1]). Tercius casus est[d1]), ubi aliquis in iudicio[e1]), iudicium[f1]) nostrum[g1]) parvipendens[h1]), cultellum vel[i]) gladium[j1]) presumpserit extrahendum[k1]). Quartus[l1]) casus est[m1]), dum[n1]) aliquis[o1]) iudicatus[p1]) et[r1]) condempnatus[s1]) et iussus[t1] satisfacere[u1]) vel[w1]) sufficientem[x1]) fideiussoriam[y1]) caucionem[z1]) prestare[a2]) et[b2]) facere[c2]) contempserit[d2]), et[e2]) de iudicio[f2]) per suam rebellionem[g2]) discesserit[h2]) non prestita predicta caucione[i2]). Volumus, quod[j2]) premissa[k2]) in premissis quatuor casibus[l2]) nostre[m2]) camere[n2]) applicentur[o2])[1]).

a) Propterea SV. P1. b) pena sedmdzesanth B2; pena XVII D3. c) consueverunt B2; consueverit SV. d) disco Cz. e) seu B2 Fl. D3 Pt2 St1 Sk2 D4. f) nostre op. Cz. D3 Sk2. g) curie B2; camare nostre Fl.; camere nostre St1 D4. h) vulgariter op. Fl. D2 Pt2 P1 P2 Sk1; que vulgariter op. St1 D4. i) que dicitur vulgariter SV. B1. j) sedmeczsanth Cz.; sendczeszanth Pt1; syedmyedzesath Fl.; sedmdeszant B4; sedmdzessat St2; sedmdzesanth SV.; sedmdzeszyanth D2; syedmydzesanth B1; syedmydzeszyanth Pt2; szedmdzeszanth P1; syedmdzeszanth St1 P2 D4; syedmdzesta Sk1; que vulgariter... sedmdzesant op. tu B2 D3; zam. applicari... sedmdzesant: que dicitur LXX applicari Sk2; zam. Preterea... sedmdzesant: Ut itaque certa mensura et regula de pena, que consuevit nostro fisco sive nostre camere applicari, que szyednidzesyath dicitur, habeatur Sn1; toż ze zm. szyedindzeszyath Sn2; toż ze zm. szyedmdzeszyath Ł.; toż ze zm. siedmziesiat V1 V2 O5. k) tantum B1 Pt2 P2 Sk1 Sn1 Sn2 Ł.; totum V1 V2 O5. l) in op. St2. m) in causis cuiuslibet Cz.; causis op. Fl.; casibus Pt1 Kr. B2 D3 St2 SV. D2 B1 Pt2 P1 St1 P2 Sk1 Sk2 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. n) et op. B2. o) et non in pluribus Fl. St1 P2 Sk1 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5; et non in pluribus infrascriptis B1; et non pluribus infrascriptis Pt2. p) camare Fl.; curie B2. r) applicentur Pt1 Kr. B2 Fl. St2 Pt2 D4. s) est op. B2 St2 B1 Sk2.

t) de incendio Cz. Pt[1] Kr. B[4] St[2] D[2] P[1]; incendium B[2]; pro incendio Fl SV. B[1] Pt[2] P[2] Sk[1] Sk[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; est de incendario op. D[3]; de incendario op. St[1] D[4]. u) excusare vel op. Cz. Pt[1] Kr. B[4]. w) ubi accusatus de incendio iuxta formam iuris non se poterit expurgare B[2]; ubi aliquis pro incendiis accusatur iuxta formam iuris legitime se non poterit expurgari Fl.; ubi aliquis pro incendio accusatus iuxta formam iuris legitime se non poterit expurgare St[1]; toż ze zm. non potuerint D[4]; ubi accusatus de incendio iuxta formam iuris non poterit se expurgare D[3]; ubi... incendio op. po czym iuxta formam iuris inmense poterit expurgare St[2]; ubi aliquis accusatur et iuxta formam iuris legitime non poterit expurgare SV.; ubi aliquis accusatur et iuxta iuris formam legitime non poterit excusare D[2]; toż ze zm. excusari aut se expurgare, nadto na marg. ob. accusatur dop. de incendio P[1]; ubi aliquis de incendio accusatus iuxta formam iuris legitime non poterit se expurgare B[1]; toż ze zm.: se non poterit Pt[2] P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2]; ubi quis de incendio accusatus iuxta formam iuris legitimose non poterit expurgare Sk[2]; ut dum aliquis de incendio accusatus iuxta formam iuris legitime se non poterit expurgare Ł. V[1] V[2] O[5]. x) est op. Cz. Pt[1] Kr. B[2] Fl. B[4] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; casus est op. D[3] Sk[2]. y) sive de Kr. z) puplice O[1].

a[1]) publicestre Pt[2]. b[1]) defecit Pt[1]. c[1]) in sui expurgacionis Kr.: zam. ubi... expurgacione: violencia sive spolium strate publice dum quis deficit in sui expurgacione B[2]; ubi aliquis accustus de violencia sive spolio publice strate et defecerit in sui purgacione P[2] Sk[1]; ubi aliquis accusatus de violencia scilicet spolio publice strate et deferecit in sua expergacione Fl.: ubi aliquis accusatur de violencia sive spolio publice strate et defecerit in sui expurgacione SV. Sk[2]; toż z op. et B[1]; ubi aliquis accusatur de violencia sive spoliacione publice strate et deficerit in sui exepurgacione St[1] D[4]; ubi aliquis accusatur de violencia publice strate sive de spolio et deficit in sui expurgacione D[2] P[1]; ubi aliquis de violencia sive spolio publice strate accusatus fuerit et defecerit in sui expurgacione Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. d[1]) est op. Cz. Pt[1] Kr. B[2] Fl. B[4] St[2] SV D[2] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; casus est op. Sk[2]. e[1]) in iudicio op. Sk[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. f[1]) iudicium St[2]. g[1]) zrazu iudicium, ale późn. ręką z XV w. dop. na marg. nostrum SV.; nostrum iudicium B[1] D[2] Pt[2] P[1] St[1]; nostrorum iudicium D[4]; zam. indicium nostrum: ipsum Sk[1]. h[1]) vilipendens pis. zrazu na pocz. tego wyrazu zamieścił: per, ale później literę p nadskrobał i na nią wypisał V SV.; pervilipendens D[2]; toż zrazu, ale pisarz przekr. i na marg dop. parvipendens P[1]; pervipendens P[2]; parvipendens op. St[1] D[4]; nostrum parvipendens iudicium Fl. P[2]; cały ustęp dotyczący drugiego wypadku, z zachowaniem tylko słowa Secundus, tudzież początek ustępu trzeciego aż do parvipendens op., tak że czyn określony w ustępie trzecim występuje jako wypadek drugi, przy czym w miejsce całego opuszczonego ustępu podano słowa: dum aliquis parvipendens nostrum iudicium D[3].

i[1]) vel op. O[1]. j[1]) cultello vel gladio Fl.: cutellum vel gladium SV.: gladium vel cultellum D[3]; in iudicio cultellum vel gladium Sk[2]; coram iudice cultellum vel gladium Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. k[1]) presumserit extrahandum Fl; extrahendum presumpserit Sk[2]; presumpserit extrahere Sn[1] Sn[2] V[1] V[2] O[5]; toż ze zm. presumserit Ł.; zm. ubi aliquis in iudicio... extrahendum: gladii vel cultelli exempcio in iudicio, hoc dum aliquis parvipendens nostrum iudicium, gladium vel cultellum presumpserit extrahendum B[2]. l[1]) Tercius D[3]. m[1]) est op. Cz. Pt[1] Kr. B[2] Fl. B[4] D[3] SV D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; casus est op. Sk[2]. n[1]) cum Fl. SV. D[2] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; protervitas et rebellio, hoc est dum B[2]. o[1]) ubi quis Sk[2]. p[1]) iudicatur SV. D[2]; zrazu: Quartus casus iudicatur, ale pisarz na marg. dop. dum aliquis, a iudicatur przerobił na iudicatus P[1]. r[1]) vel St[2]; et op. D[4]. s[1]) condempnatus fuerit z opuszcz. nast. et B[2]; et in iudicio condempnatus Sk[2]. t[1]) iussusque SV. D[2] P[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. u[1]) satisfacere deiudicatus D[2]; toż zrazu, ale pisarz potem przekr. deiudicatus P[1]; zam. et iussus satisfacere: et tactus per iudicem satisfacere iussus Sk[2]. w[1]) vel saltem SV.; vel saltim D[2] P[1]; aut Sk[2]; zam. vel: per Fl. x[1]) satisfacientem Cz.; vel sufficientem op. St[2]. y[1]) fideiussoriam op. Fl. St[1] D[4]. z[1]) caucionem fideiussoriam B[2]; fideiussorie caucionem D[3]; fideiussoriam et caucionem St[2].

a[2]) dare B[2] D[3]; parere D[2]; toż zrazu, ale pisarz przekr. i zamieścił na marg. prestare P[1]. b[2]) prestare et op. Fl. B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; caucionem prestare et op. Sk[2]. c[2]) satisfacere Fl.; fideiussoriam facere caucionem Sk[1]. d[2]) contempsit D[3]. e[2]) et op. St[2]. f[2]) de indicio Sn[2]. g[2]) sua rebellione St[1]; sua rebellicione D[4]. h[2]) decesserit Cz. i[2]) predicta caucione non prestita B[2] D[3]; po czym ten ost. kodeks dodaje tu opuszczony poprz. ustęp: Quartus, dum aliquis accusatus de violencia sive de spolio publice strate et defecerit in sui expurgacione D[3]; predicta satisaccione aut fideiussoria non facta, po czym dod.: Quintus, quando quis rebelliter pro penis iudicii iudici satisfacere contempnit, ut in capitulo precedenti: Expergencia nos edocuit Sk[2]. j[2]) ut quod O[1]; ut St[2]; predicta caucione... quod op. SV. k[2]) premissa pena Cz. Kr. B[4] St[2]; predicta pena Pt[1] Fl. B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; prefata pena D[3]; ac premissa pena SV.; predicta ac premissa pena D[2]; toż zrazu, ale potem pisarz przekr. predicta ac P[1]; premissa op., ale dod. pena B[2]. l[2])causis St[2]; casibus et non in aliis Fl. St[1] D[4]; casibus op. B[2]. m[2]) nostre op. D[2]. n[2]) curie B[2]; camare Fl.: nostre camere op. SV. o[2]) applicetur Cz. Pt[1] Kr. D[3] St[2] D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; toż, po czym dod.: Fit gola SV.; Volumus... applicentur op.Sk[2].

[1]) Zwrot: premissa... nostre camere applicentur, jak go podaje O[1], jako ogólnikowe określenie w liczbie mnogiej rodzaju nijakiego (wspomniane rzeczy, t. j. wymienione w poprzedniej części art. kary siedmnadziesta, mają przypaść naszemu skarbowi) jest zupełnie po-

prawny i jasny, i dlatego można go utrzymać jako składnik tekstu autentycznego. Późniejsze redakcje, chcąc rzecz ściślej określić, zmieniły go na: premissa pena... nostre camere applicetur, przez co premissa przybrała znaczenie przymiotnika rodz. żeń. liczby pojedyńczej. Że pena jest tu tylko dodatkową wstawką, świadczą niektóre poważniejsze kodeksy, jak B^2 Fl. i B^4, które mimo tę wstawkę zachowały przecież nieodpowiadający jej pierwotny kształt orzeczenia: applicentur.

(V).

O^1 5: De pecunia hereditatis obligate; Pt^1 I. 1: De distinccionibus; B^4 25: De constitucionibus; SV^1 D^2 I. 1 i P^1 I. 1: toż. z dod. końc. I; Pt^2 1: toż. z dod. pocz. Capitulum I.; Kr. I. 1: toż z dod. końc. rubrica; Cz. I. 1: De constitucionibus. Quando quis citatur pro hereditate; St^2 I. 1: De constitucionibus de lucracione capitulum; B^1 1: De constitucionibus primum capitulum. Constituciones omnes; W rozbiciu na dwa art., podaje art. niniejszy B^2: De constitucionibus capitulum. i 3: De reo et adversario. W innych kodeksach art. ten podany znowuż jako jednolita całość. Tak: J^2 1: De observacione temporum et hereditate obligata; O^2 I. 1: De obligacione hereditatis in pecunia capitulum primum; D^3 1: Constitucio respicit futura et non preterita; Sk^2 44: De hereditatis obligate empcione XLIIII (zawiera tylko druga część niniejszego art.); P^2 1: De constitucionibus et reo non parente. Fl. I. 1: De constitucionibus et statutis; St^1 1: De constitucionibus et statutis in hoc libro I.; D^4 1: toż; Sk^1 1: De constitucionibus et statutis c. primum; Sn^1 1: toż ze zm. capitulum primum; Sn^2 1: toż ze zm. capitulum I; Ł. 1: De reo citato non comparente; V^1 1 i V^2 1: toż. Nie podają tego art. Pt^3 (wyd.) J^1 O^3 (wyd.) VB. D^1 I O^5.

Cum omnes constituciones et statuta legem inponant[a]) rebus et negociis futuris[b]) et non preteritis[c]), volumus[d]), ut omnes nostre constituciones, edite nunc[e]) in colloquio[f]) generali in Wyslicia[g]), non respiciant[h]) preterita[i]), sed tantummodo[j]) presencia[k]) et futura[l]). Unde[m]) si quis citat ad iudicium[n]) aliquem pro hereditate[o]) in pecunia[p]) obligata[r],) et ipsum ad iudicium evocat[s]), extunc, si[t]) reus peremptorio[u]) in termino[w]) non parebit[x]), actor lucrabitur[y]) nominatam[z]) hereditatem[a1]), pecunia[b1]) reo nihilominus[c1]) restituta[d1]).

a) legem op., po czym imponuntur B^2; legem imponuntur St^2; legem imponunt Fl.; legem imponent Pt^2. b) presentibus et futuris J^2 Fl. Pt^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2; presentibus ac futuris B^1 St^1 P^2 Sk^1. c) et non preteritis op. J^2. d) volunt Pt^1; voluimus Sn^1 Sn^2. e) nunc edita Fl.; nunc edite St^1 D^4; edite tunc Sn^2. f) in collegio St^1 D^4. g) Wislicia Pt^1; Wyslicza J^2 Fl. St^1 Sn^2; Vislicia O^2 D^2; Wislicza Kr. B^1; Wyszlycia B^4; Vyslicia D^3 P^2; Wyslicia SV.; Vyszlycia Pt^2; Wiszlicia P^1; Wysliczia Sk^1; Wyszlycza D^4; Wisslicza Sn^1; Vislicza Ł.; Vislica V^1 V^2. h) respiciunt P^1; respiciat D^4. i) preterita op. Pt^1. j) tantum J^2 Fl. Pt^2 St^1 P^2 D^4; tamen St^2. k) presencia zrazu op., ale późn. ręką XV w. dop. na marg. SV. l) tutaj kończy się pierwszy z dwu art., na które rozbity jest art.niniejszy w B^2. Cała pierwsza część art. od Cum omnes... futura op. w Sk^2. m) Inde Sk^2. n) ad iudicium citat Fl. St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Ł. V^1 V^2; ad iudicum citat Sn^2. o) pro hereditate ad recepcionem pecunię Sk^2. p) pro pecunia O^2 B^2 Fl. SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4; aut pecunia Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2. r) pecunia obliga — wyd. Cz. s) -icium evocat wyd. Cz.; et ipsum... evocat op. Sk^2; evocavit Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2. t) et tunc si O^2 D^3 SV. D^2; et si tunc Fl. Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2. u) peremptorio op. J^2. w) in termino peremptorio Pt^1 O^2 Kr. B^2 Fl. B^4 D^3 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 P^2 Sk^1 Sk^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2; termino peremptorio wyd. Cz.; in termino peremptorie St^2; in crimine peremptorio St^1 D^4. x) non pareat zrazu, ale pisarz ostatni wyraz podkropkował i obok niego napisał parebit Pt^1; non comparebit J^2 St^1 D^4; non comparet Sk^2. y) lucrabit O^1; lucrabitur wyd. Cz.; -ctor lucrabitur wyd. B^2. z) nominatam op. D^3.

a^1) hereditatem op. Fl.; predictam hereditatem J^2; nominatam pecuniam aut hereditatem St^1 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2; toż, ale pisarz pecuniam aut podkropk. jako zbędne P^2. b^2) pecuniam Fl. St^1; -atem pecunia wyd. Cz. c^2) nihilominus reo Fl. Pt^2 P^1 St^1 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2; -reditatem pecunia reo nih- wyd. B^2. d^1) exsoluta J^2; pecunia... restituta op. Sk^2; -ta wyd. Cz.

(VI).

O^1 6: De hereditatum limitibus distinguendis capitulum quintum; Pt^1 I. 2: De distinccionibus; Cz. 2: De constitucionibus; Kr. I. 2: i B^4 26: toż; SV. 2: toż z dod. końc. II; Pt^2 2: toż z dod. pocz Capitulum II; D^2 I 2: De eodem II (tj. de constitucionibus); P^1 I. 2: toż; B^1 2: Capitulum secundum de eodem (tj. de constitucionibus), capitulum secundum; St^2 I. 2: De constitucionibus et de graniciis et limitibus fluviorum; J^2 2: De graniciebus fluvio mediante capitulum; O^2 I. 2: De limitibus hereditatum ubi fluvius mediat capitulum 2-dum; B^2 4: De graniciis flumine relictis; D^3 2: De graniciebus hereditatum dividentes riwlo; St^1 2: De limitibus

hereditatum super fluvios distinctos II; D^4 2: toż; P^2 2: De limitibus hereditatum medio fluvio concurrencium II; Sk^2 64: De limitibus LXIII; Fl. I. 2: De limitibus et graniciis sequitur tam fluviorum quam eciam et hereditatum; Sk^1 2: De limitibus et graniciebus tam fluviorum quam hereditatum c. II; Sn^1 2; De limitibus, terminis et granitiebus tam fluviorum quam hereditatum II; Sn^2 2: toż; Ł. 2: De fluvii aut rivuli fluxu seu alveo novo et antiquo alias rzeczyszko hereditates limitante; V^1 2, V^2 2 i O^5 I: toż ze zm. rzeczysko. Nie podają tego art. Pt^3 (wyd.) J^1 O^3 (wyd.) VB. D^1 I.

Crebra altercacione[a]) inter[b]) nostros subditos super limitibus[c]) in hereditatibus[d]) ipsorum[e]) distinguendis[f]) graves questiones[g]) suscitantur[h]), ex quibus expense[i]) augentur[j]) et labori[k]) nimio[l]) interdum[m]) supponuntur[n]) discordantes[o]). Et[p]) quia alvei[r]) fluviorum[s]), ut plurimum[t]), inter hereditates[u]) profluunt[w]) et[x]) habentur[y]), unde si que[z]) ville aut[a1]) hereditates invicem conveniunt[b1]) aliquo flumine[c1]) vel[d1]) rivulo[e1]) mediante[f1]), ita quod[g1]) quelibet hereditas[h1]) suam ripam[i1]) teneat[j1]) illius[k1]) fluminis[l1]) ad ipsam[m1]) protensam[n]), quod[o1]) si[p1]) idem[r1]) fluvius[s1]), obmisso[t1]) primevo[u1]) alveo[w1]), diverterit[x1]) suum[y1]) meatum[z1]) sive[a2]) defluxum[b2]) per alia loca[c2]) non ministerio hominis[d2]), sed virtute propria[e2]), tunc[f2]) primus[g2]) alveus[h2]), ubi[i2]) ante[j]) decursus fuit aque[k2]), pro veris[l2]) limitibus est reputandus[m2]), et ibi[n2]) in lacu[o2]) illo de utraque villa[p2]) homines inhabitantes[r2]) faciant[s2]) licite[t2]) suas piscaturas[u2]). Secus autem[w2]) dicimus, si fluxus fluminis[x2]) a proprio meatu[y2]) per reparacionem[z2]) hominis[a3]) retrahatur[b3]); tunc[c3]) etenim[d3]) decursus fluminis[e3]) pro terminis est habendus[f3]).

a) alteracione Pt^1 B^4 D^4; altricacione J^2 O^2 Kr. B^2 D^3 St^2 SV. Sk^1 Sk^2 Sn^1 Sn^2; Prebra altricacione zrazu, ale pisarz później poprawiając, w brzuszku litery P umieścił c Pt^2. b) propter Pt^1 Kr. c) super ipsorum limitibus Fl. Sk^2. d) in hereditate O^1; et hereditatibus J^2 D^3; in hereditatibus op. St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2. e) in hereditatibus ipsorum

op. Fl. Sk^2. f) distinguandis-Fl. g) altercaciones D^3. h) graves suscitantur questiones Fl. Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. i) expense op. Fl. j) agentur Fl. D^3; augentur op. B^1; augentur expense Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; augentur exprese D^4. k) et labore B^2. l) nimium Fl.; nimis Sk^2. m) et laboribus interdum nimis St^2. n) supponantur O^1; supponuntur interdum B^1. o) Sequitur dod. St^2. p) eo B^2. r) fluvii et alvei Ł. V^1 V^2 O^5. s) fluviorum alvei Fl. B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. t) et plurimam O^1; et plurimum Pt^1 O^2 D^3 D^2 P^1; ut plurimum op. Sn^2. u) inter hereditatem, possessiones et villas Sn^1; inter hereditates possessiones et villas Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. w) fluunt Fl. B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. x) et op, ale w miejscu tym zostawione miejsce na około 6 liter O^1; atque B^4. y) et habent D^3; et habeantur Sk^2; zam. profluunt et habentur: invicem conveniunt et perfluunt O^2. z) zam. si que zrazu silve, ale pisarz podkreślił ten wyraz, a na marg. dop. si que Pt^2.

a^1) vel St^2 B^1; aut op. V^1 V^2 O^5. b^1) conveniant St^1 D^4. c^1) fluvio O^2 Fl. D^3 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; alveo Sk^2. d^1) et D^3. e^1) rivo Fl. St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. f^1) mediantibus St^2; mediantes Pt^2; aliquo flumine mediante vel rivulo B^2. g^1) ita quod op., zam. tego: si inter easdem hereditates non sunt limites de iure facti Ł. V^1 V^2 O^5. h^1) tunc illa quelibet hereditas Ł. V^1 V^2 O^5. i^1) zam. suam ripam: summa respectum St^2. j^1) tenet O^2; suam teneat ripam Fl. B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; habeat suam ripam Sk^2. k^1) illius op. O^2. l^1) fluvius O^2 Fl.; fluviis St^2; fluvii Sk^2; luminis Sn^2; fluminis seu rivi Ł. V^1 V^2 O^5. m^1) ad ipsum Cz.; ad ipsam hereditatem Ł. V^1 V^2 O^5. n^1) pretensam O^2. o^1) quod op. Ł. V^1 V^2 O^5. p^1) zam. quod si; et si Fl. B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2. r^1) ille St^2. s^1) ad ipsam... fluvius op. SV. D^2; toż, wstawiając tu; si B^2. t^1) ommissio St^2; ommo D^4; ommisso Sn^2. u^1) primo B^2; suo primevo Fl. B^1 St^1 D^4. w^1) obmisso proprio meatu primevo alveo Sk^2. x^1) divertit J^2 St^2 B^1 P^1; divertat Fl. Sk^2. y^1) suum op. J^2 Fl. z^1) suum diverterit meatum Pt^2 P^2 Sk^1; suum divertat meatum St^1 D^4; suum divertit meatum Sn^1; suum difuertit meatum Sn^2.

a^2) seu P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2; sive op. D^4. b^2) sive defluxum suum J^2; fluxum Fl. St^1 Sk^2 D^4. c^2) per alia bona vel loca St^2; per aliam loca D^4. d^2) hominum Sk^2. e^2) sed propria virtute Sn^1 Sn^2. f^2) extunc Sk^2. g^2) primeus Fl. B^4; primevus St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2. h^2) tunc primus decursus alveus zrazu, ale pisarz potem przekr. decursus D^3. i^2) qui B^2; us D^4. j^2) antea B^4 D^3; ante op. St^2. k^2) fuit decursus aque Cz. Pt^1 O^2 Kr. Fl. B^4 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4; fuerit decursus aque J^2; fuit recursus aque B^2; decursus aque fuit Sn^1 Sn^2. l^2) pro neutris

Cz. m[2]) est reputandus et firmiter tenendus Fl. St[1] Sk[2] D[4]; semper est reputandus et firmiter tenendus D[3]; est representandus SV.; est reputandis Sn[2]. n[2]) et ibidem Cz. Pt[1] J[2] O[2] B[2] B[4] D[3] St[2] Sk[2] Sn[1] Sn[2]; et idem Fl SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] Sk[1]; et idem limites D[4]; ibi op. P[2]. o) de lacu Sk[1]. p[2]) villa illa D[2]. r[2]) homines inhabitantes gades J[2]; homines villas inhabitantes St[2]; homines habitantes B[1]. s[2]) faciunt O[1]; facient O[2]. t[2]) libere D[3]. u[2]) piscatorias J[2]; piscaturas wyd. B[2]; faciant suas licite piscaturas Pt[1]; licite suas faciant piscinas Fl D[4]; toż z op. suas St[1]; licite suas faciant piscaturas Pt[2] P[2] Sk[1]; licite suas faciunt piscaciones Sk[2]; licite faciunt suas piscaturas Sn[1] Sn[2]. w[2]) tamen Sk[2]. x[2]) fluxus fluminis id est fluvius Fl.; fluvii Sk[2]. y[2]) a proprio motu Fl. St[1] D[4]; a primo meatu Sn[1] Sn[2]. z[2]) per preparacionem O[2]; per op., po czym: preparacionem SV.; preparacione B[1]; reparacione Kr. P[1]; zam. per reparacionem preperatus Fl.

a[3]) hominum Sk[2]. b[3]) retrahitur Sn[1]. c[3]) tamen B[2]; extunc Sk[2]. d[3]) enim D[3]; et evicii St[2]; etenim op. Kr. Fl. SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2]. e[3]) fluminis antiqui B[2] Sn[1] Sn[2]; fluminis seu fluvii D[3]; talis fluvii decursus Sk[2]. f[3]) pró terminis semper erit habendus Cz.; pro terminis semper est habendus B[2] B[4] St[2] P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2]; pro terminis est semper habendus O[2] Kr. SV. D[2] P[1]; pro termino et limitibus est semper habendus D[3]; pro terminis est habendus et eviterne reputandus Fl.: toż ze zm. et reputandus eviterne St[1] D[4]; toż ze zm. et reputandus Sk[2]: pro terminis non est habendus J[2]; ost. ustęp: Secus... habendus op. Pt[1]; tenże ustęp zrazu op., ale dop. później współcz. ręką i wtrącony tu za pomocą odnośnika w Kr.; zam. całej drugiej połowy tego art. od: quod si idem fluvius obmisso... habendus: et idem fluvius seu rivus pro limite semper sit habendus, qui fluvius seu rivus si eciam obmisso primevo alveo per alia loca suum divertit meatum seu defluxum sine ministerio hominis sed propria virtute naturali, nihilominus eiusdem fluvii primevus alveus, ubi ante decursus aque fuit verus limes hereditatum illarum erit; in quo antiquo fluvio seu rivo, alias antiqui fluvii alveo homines utramque villam seu hereditatem illam inhabitantes licite suas facient piscaturas, prout faciebant tunc, cum aqua suum primevum seu antiquum cursum in eodem antiquo alveo habuit. Sed si fluvius seu rivus huiusmodi per hominis industriam aversus esset ab antiquo cursu et alveo, ut in alium novum influeret alveum, tunc ille novus alveus hereditates limitabit, dabit quoque sic, ut antiquus ille alveus dare consuevit, unam ripam uni hereditati, alteram alteri, quam alluit. Quo casu, dum per hominis industriam fit fluminis aversio, una hereditatum ipsarum, illa videlicet, in qua remanet antiquus alveus, omnem et integram habeat proprietatem in alveo et ripis antiqui fluminis seu rivi Ł.; toż ze zm. ommisso primevo alveo V[1] V[2] O[5].

(VII).

O[1] 7: De iure militalium et vexillorum fruicione in expedicione capitulum sextum; Pt[1] I. 3: De constitucionibus; Kr. I. 3 i B[4] 27: toż; SV. 3: III b. nap. pod rubr. ogól. De constitucionibus; D[2] I. 3: De eodem (tj. De constitucionibus) III; P[1] I. 3: toż; Cz. 3: De constitucionibus. Quando quilibet dederit se locare sub certo vexillo ad expedicionem transiens; St[2] I. 3: Sequitur de constitucionibus, De hiis, qui sub nullo vexillo sunt; J[2] 3: De unitate nobilium expedicionali sub vexillis et constancia ac obediencia debita; O[2] I. 3: De limitibus in expedicione, ut sub certo vexillo locentur capitulum tercium; B[2] 5: Quilibet sub suo vexillo se colloct; D[3] 3: Quilibet in bello se statuat sub certo vexillo; B[1] 3: Capitulum tercium; Pt[2] 3: Capitulum III. De locacione et ordinacione militum sub banderio; P[2] 3: De iure militari quoad condicionem belli III; Fl. I. 3: Sequitur de expedicione nobilium, ubi quilibet sub vexillo debet et tenetur locari; St[1] 3: De expedicione mobilium, ubi quilibet sub vexillo debet locari III; D[4] 3: toż, z tąż myłką mobilium; Sk[1] 3: Quod quilibet in expedicione sub vexillo suo tenetur se locare c. III; Sn[1] 3: De eo, quod quilibet nobilis in expedicione bellica sub aliquo vexillo se locare tenetur III; Sn[2] 3: toż; Ł. 3: De eo, quod quilibet in bello sub certo vexillo se locare teneatur; V[1] 3, V[2] 3 i O[5] 2: toż. Nie podają tego art.: Pt[3] (wyd.) J[1] O[3] (wyd.) VB. Sk[2] D[1] I.

Ius militale[a]). Quidam[b]) ex nostris nobilibus[c]), cum in[d]) castris contra hostes positi fuerint[e]), abiecto omni rubore[f]), cum minima strenuitate[g]) comitantes[h]), sub nullius vexillo de nostro exercitu[i]) se locare[j]) consueverunt[k]) ad hunc finem[l]), ut[m]) machinarum[n]), propugnaculorum[o]) aut ipsius exercitus custodiam[p]) evitent[r]) et[s]) defensionem[t]), quam ceteri fratres[u]) ipsorum[w]), sub[x]) certis vexillis locati[y]), secundum ordinem[z]) inter ipsos[aa]) positum[bb]) facere[cc]) consuerunt[dd]). Et[e]) quia turpis est[ff]) pars, que[gg]) suo[hh]) non congruit universo[ii])[1]), statuimus, ut[jj])[1]) quilibet miles[kk]) aut simplex sub certo[ll]) vexillo electo[mm])[2]) cum sua stacione[nn]) conquiescat, ut ingruente[oo]) necessitate belli et dimicacionis[pp]) cum hostibus sciat[rr]) capere locum[ss]) pro sui vexilli defensione. Aliter[tt]) volumus,

quod si amplius[u1]) tales[w]) in nostro exercitu inventi fuerint[x1]), per[y1]) subcamerarium nostrum[z1]), sub cuius potestate existunt vel[a2]) sub quo degunt[b2]), captivus[c2]) vel[d2]) captivi[e2]) nobis[f2]) debebunt[g2]) presentari[h2]), equi[i2]) vero eorum[j2]) eidem[k2]) subcamerario[l2]) pro ipsa culpa[m2]) applicentur.

a) militare B^4 P^2. b) zam. Ius militale. Quidam: Ius militare admonet, ut attendamus et super id constituamus, quod quidam Ł. V^1 V^2 O^5. c) ex nostris baronibus, nobilibus O^2 D^3 SV. D^2 Pt^2 P^1 P^2 Sk^1; ex nostris militibus B^2 St^2; ex nostris militibus, baronibus, nobilibus Fl. St^1 D^4; ex nostris baronibus nobiles B^1; ex nostris baronibus nobilibus ceterisque subditis Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. d) in op. J^2. e) fuerint positi J^2. f) omni abiecto robore zrazu, ale ost. wyraz pisarz podkropk. O^2; omni abiecto rubore Fl. D^3 D^2 B^1 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; omni obiecto rubore Pt^2 Sn^1; omni obiecto omni robore SV. g) cum nimia strenuitate Cz. Pt^1 J^2 O^2 B^2 Fl. D^3 D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2; cum omni nobilium strennitate Ł. V^1 V^2 O^5. h) comeritantes O^2; committentes J^2; communicantes B^2 B^4 SV. B^1 Pt^2 St^1 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; toż zrazu, ale późn. ręką z XVI w. przerob. na commitantes Fl.; communi D^3. i) zam. de nostro exercitu; in nostro episcopatu O^2; zam. tegoż: neque alicuius dicione nostri exercitus Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. j) seu locare B^2; se collocare D^2. k) consueverint Sk^1: presumpserunt Sn^1 Sn^2; presumunt aliquando Ł. V^1 V^2 O^5; po consueverunt napisany zrazu, ale potem przez pisarza przekr. początek zamieszczonego na dalszym miejscu ustępu: Et quia turpis est O^1. l) in hunc finem D^3; ad hunc presertim finem Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. m) autem J^2; vel St^2. n) ad hunc ... machinarum op. St^1 D^4. o) et propugnaculorum B^2 Fl. Pt^2 P^2 Sk^1; et propugnaculorum ceterarumque rerum bellicarum Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. p) custodiant O^2 B^2; custodiam vel vigiliam nocturnam Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. r) evitare O^1; eviterit Pt^1: toż zrazu, ale później na interl. dop. evitarent Kr.; evitant J^2 Fl.; evitarent P^1 Ł. V^1 V^2 O^5. s) ad J^2; in B^2. t) defensione Cz. u) ceteri homines fratres Pt^1; ceteri commilitones et fratres Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. w) ipsorum fratres J^2; fratres eorum St^1 D^4. x) cum D^3. y) locari B^2. z) secundum modum Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5.

a1) ordinem inter ip- wyd. Cz. b1) positum op. Sk^1; ordinatum Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. c1) facere et servare Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. d1) consueverunt Cz. Pt^1 J^2 O^2 Kr. Fl. B^4 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. e1) consueverunt. Et wyd. Cz. f1) zam. Et quia... est, jako połączenie zdania poprz. z nast.: negligerent, idcirco quoniam turpis est Ł. V^1 V^2 O^5. g1) qui Sn^1. h1) pars que suo wyd. Cz.

i[1]) que suo non congruit toto seu universo Fl. St[1] D[4]; que non congruit suo universo St[2]; que suo non congruit toto Sk[1]. j[1]) quod O[2] B[2] D[3]; statuimus ut wyd. Cz. k[1]) miles quilibet St[2]. l[1]) cetero St[2]; -plex sub certo wyd. D[3]. m[1]) erecto Pt[1] Kr. Fl. B[4] St[2] B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; -plex... electo wyd. B[2]. n[1]) in sua statuicione J[2]; in sua stacione St[2]; stacione wyd. Cz. o[1]) et ingruente O[2] Fl. St[1] P[2] Sk[1] D[4]; ut congruente Pt[2]; ut in — wyd. B[2]. p[1]) dimicatoris Pt[1]; dimicaciones Kr. r[1]) stat Kr; sciant Sn[2]. s[1]) locum certum Cz. Pt[1] J[2] Kr. B[4] St[2] D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4]; certum locum Fl.; locum tutum B[2]; tutum locum D[3]; locum certum magisque animadvertere Sn[1] Sn[2] V[1] V[2] O[5]; toż z mylką; animadverteret Ł. t[1]) Taliter O[1]; Alias B[2] D[3] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. u[1]) amplius op. Fl. St[1] D[4]. w[1]) tales amplius Cz. Pt[1] J[2] O[2] Kr. B[2] B[4] D[3] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. x[1]) fuerint iuvente Cz.; fuerint inventi Pt[1] J[2] O[2] Kr. B[4] D[3] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] P[2]; sint inventi Fl. St[1] D[4]; huiusmodi fuerint inventi Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. y[1]) pro Cz. z[1]) nostrum op. Cz. Pt[1] J[2] O[2] Kr. B[2] B[4] D[3] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2]; per nostrum subcamerarium Fl.; per succamerarium terre seu districtus Ł. V[1] V[2] O[5].

a[2]) sub cuius... vel op. Cz. Pt[1] J[2] O[2] Kr. B[2] Fl. B[4] D[3] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. b[2]) sub quo degunt et militant Sn[1] Sn[2]; in quo degunt et militant Ł. V[1] V[2] O[5]. c[2]) captivos O[1] St[1]; captos Fl.; capti B[2] D[1] Sn[2] Ł. V[2] O[5]; captivati D[3]; capi Sn[1]. d[2]) captivus vel op. J[2] St[2] P[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. e[2]) captivi vel captivus captivi D[2]; vi wyd. B[2]. f[2]) vobis vobis D[3]; nos D[4]. g[2]) debeant O[2]; debebuntur B[2]; debent P[2]. h[2]) pronunciari Cz.; debent nobis presentari J[2]; nobis presentari debebunt Fl. B[1] St[1] D[4]; nobis presentabuntur Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. i[2]) et equi O[2]; et qui St[2]. j[2]) eorum op. Cz. k[2]) eidem op. Fl. l[2]) camerario St[1] D[4]. m[2]) pro culpa ipsa O[2]; pro sua culpa Fl. St[1] D[4]; pro ipsa culpa et delicto Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5].

[1]) Por. c. 5 X de sponsa duorum 4,4: ne vero turpis sit pars, que suo non congruit universo.

[2]) Prócz O[1] cały szereg poważnych, przeważnie najstarszych kodeksów, jak Cz. J[1] O[2] D[3] SV. D[2] P[1], podaje w tym miejscu electo; dlatego w przeciwieństwie do grupy pozostałych tekstów, które mają tu erecto, należy go utrzymać jako składnik tekstu autentycznego, zwłaszcza że ma on znaczenie w pełni uzasadnione.

(VIII).

O[1] 8: De victorum satisfaccione capitulum septimum; Pt[1] I. 4: De constitucionibus; Kr. I. 4 i B[4] 28: toż; Cz. 4: De constitucionibus. Quando quis traditur in manus victori et si fugit; St[2] I. 4: De constitucionbus. Qui de iudicio dampnati recedunt; D[2] I. 4: De eodem (tj. D constitucionibus) IIII; P[1] I. 4: toż; SV. 4: IIII b. nap.,

pod ogól., rubr. De constitucionibus; J^2 4: De condemnatis ac fugitivis capitulum; O^2 I. 4: De tradicione ad per manus de effugio illius capitulum quartum, przy czym pisarz wyraz ad podkropk., jako zbędny; B^2 6: Victi iu(dicio actori) trad(antur); wyrazy ujęte w nawias wyd.; D^3 4: De convictis recedentibus de iudicio non facta solucione aut caucione fideiussoria IIII; B^1 4: Quartum capitulum. De illis, qui recedunt de iudicio condempnati IIII. De illis qui; Pt^2 4: Capitulum IIII. De illis qui recedunt de iudicio condemnati ducti rebellione adversario nullam satisfaccionem impendentes; P^2 4: In iudicio victus quid facere debet IIII; Fl. I. 4: De illis, qui recedunt de iudicio pre inopia et rebellione, quid dicendum; Sk^1 5: toż ze zm. vel zam. et i op. quid dicendum oraz dod. końc. c. V; St^1 5: De rebellibus recedentibus rebelliter de iudicio V; D^4 5: toż; Sn^1 4; De illis, qui convincuntur in iuditio et temerarie discedunt absque actoris volunate vel fideiussoria caucione IIII; Sn^2 4: toż; Ł. 4: De victis aut condemnatis in iudicio, si illico non satisfecerint et recesserint, capiendis; V^1 4, V^2 4 i O^5 3: toż. Nie podają tego art. Pt^3 (wyd.) J^1 O^3 (wyd.) VB. Sk^2 D^1 I.

Quia victus[a]) victori tenetur[b]) satisfacere de evic-
cione[c]) et de iudicio prius non recedere[d]), nisi satisdet[e]),
in quo est condempnatus[f]), quidam inopia vel rebel-
lione ducti[g]), recedunt de iudicio[h]) condempnati, nul-
lam satisfaccionem adversario reddentes[i]). Propter que
volumus[j]), ut[k]) tales inobedientes de malicia ipsorum
commodum non reportent[l]). Postquam victi[m]) fuerint
in iudicio[n]), ad manus suorum adversariorum ligati
tradantur[o]). Et si in[p]) captivitate manentes effugerint[r]),
a potestate[s]) ipsorum sunt[t]) liberi et soluti[u]) ipso facto
et[w]) omni debito, quod tenentur[x]), preter[y]) debitum
furti[z]), quod semper dampnati[a1]) solvere tenebuntur[b1])

a) victor Fl. b) tenetur victori Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. c) de evic, słowo niedok., po czym dwa wiersze na końcu stronicy niezap. O^1; de damnacione et culpa J^2; de evitacione O^2; de dempnacione zrazu, co późn., ręka współcz. dopiskiem na marg. con-zmieniła na: de condempnacione Kr.; de vinccione St^2; de eviccione et condempnatis Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. d) et de iudicio non recedere Cz.: alias de iudicio prius non recedere O^2; et alias de iudicio prius non recedere

SV. D^2 P^1; alias prius de iudicio non recedat Fl.; et alias prius de iudicio non recedat St^1 D^4; et alias de iudicio prius non recedat B^1 Pt^2 P^2 Sk^1; neque de iudicio prius recedat Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. e) nisi satisfecerit J^2; nisi satisfaciat O^2 B^2 D^3 St^2 SV. D^2 P^1 B^1 Pt^2 P^2 Sk^1; nisi prius satisfaciat Fl. St^1 D^4; nisi satisfaciat de eo Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. f) condemnatis Sn^2. g) quidam inopia et rebellione ducti Pt^1; quidam pre inopia vel rebellione Fl.; quidam inopia vel rebellione St^1 D^4; quidam autem rebellione ductu D^3; quia inopia vel rebellione ducti Pt^2; quidam tamen inopia, rebellione aut inobediencia ducti, nescitur quo animo Sn^1 Ł. V^1 V^2 O^5; toż ze zm. nascitur Sn^2. h) de iudicio recedunt Fl. B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. i) vel ullam satisfaccionem adversario reddentes O^1; pro debito nullam satisfaccionem adversario impendentes Cz. Pt^1 O^2 Kr. B^2 B^4 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; pro debito seu culpa nullam satisfaccionem adversario impendentes J^2; pro debito adversario nullam satisfaccionem impendentes Fl. St^1 D^4. j) Propter quod volumus Pt^1 J^2 O^2 B^2 Fl B^4 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 P^2 Sk^1; Propter aliquod vulnus St^1 D^4; Quapropter volumus Sn^1 Ł. V^1 V^2 O^5; toż ze zm. voluimus Sn^2. k) quod B^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. l) commodum reportant O^2; nullum reportent commodum B^2; de ipsorum malicia nullum reportent commodum, po czym pisarz dop. po raz wtóry: quod volumus, ale sam potem przekr. D^3; de malicia ipsorum non reportantes commodum Fl.; commodum non reportant St^1 D^4; commodum non deportant Sn^1. m) convincti O^2 Fl.; convicti SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; comiti St^1. n) in indico Fl. o) ad manus suorum ligati adversariorum tradantur Cz.; tradentur Pt^1 O^2 D^3 St^3 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł.; trahentur vel tradantur Fl. p) in op. D^3. r) effugierint Cz. SV. D^2 B^1; effigerint D^3. s) in potestate Cz.; de potestate J^2; a captivitate O^2 SV. D^2 P^1. t) sint Cz. Pt^1 J^2 Kr. B^2 B^4 D^3 St^2 SV. D^2 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. u) liberi et absoluti Pt^1 Ł. V^1 V^2 O^5; soluti et liberi St^2. w) ab O^2 x) et de omni debito vel culpa tenentur satisfacere J^2; et omni... tenentur op. B^2 D^3; in quo tenentur et obligantur Sn^1 Sn^2; quod tenentur et obligantur Ł. V^1 V^2 O^5. y) post O^1; propter Pt^1. z) furtu O^1; furti seu furtum B^2; furtu aut preter furtum D^3.

a^1) depravati Pt^1; dempnati O^2; condempnati Fl. B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. b^1) quod semper... tenebuntur op. B^2 D^3; tenentur St^2.

(IX).

O^1 9: Dè tasseratorum iure et mutuata ipsis pecunia per modob; Pt^1 I. 69: De lusoribus taxillorum; D^2 I. 73: toż z dod. końc. LXXIII; Cz. 70: De lusoribus taxillorum et de filio familias; Kr. I: 71: De lusoribus taxillorum et de filio familias paterna potestate;

B⁴ 46: De lusoribus taxillorum et de filio familias paterna potestate constitutu; St² I. 72: Sequitur de lusionibus taxillorum et filio patri familias; SV. 71: De lusoribus LXXIII (końca tego art. z powodu wydartej karty brakuje); Pt² 79: Capitulum LXXIIII. De filio lusore; P¹ I. 74; De filio lusore taxillorum LXXIII; P² 76; De filio familias ludente LXXVI; B¹ 79: LXVIII. Ludus; O² I. 51: De ludo taxillorum et concessione pecuniali Iudeorum LXXV; Fl. I. 74; De ludo taxillorum; St¹ 76 i D⁴ 76: toż z dod. końc. LXXVI; Sk¹ 74; toż z dod. końc. LXXVIII; Sk² 65: toż z dod. końc. LXIIII; Sn¹ 78 i Sn² 78: toż z dod. końc. LXXX; Ł. 78, V¹ 78, V² 78 i O⁵ 61: toż b. cyfry. W trzech kodeksach art. niniejszy rozbity na dwa osobne art., a mianowicie: B² 73: De filiis lusoribus i 74: De accomodacione; O³ 39: De ludo taxillorum i 40: De Iudeis mutuantibus pecuniam; D³ 80 i 81: takież napisy z dod. końc. LXXII i LXXIII. Nie podają tego art.: Pt³ (wyd.) J¹ J² VB. D¹ I.

Ut noxius ludus taxillorum abiciatur[a]), per quem[b]) sepius[c]) iusti patres[d]) propter[e]) filiorum excessum[f]) de bonis[g]) pelluntur[h]) et[i]) deducuntur[j]) absque demeritis[k]) ad nimiam ipsorum paupertatem[l]), statuimus[m]), ut si alicuius filius, utroque parente[o]) sanis existentibus[p]), deluserit[r]) alicuius pecunie quantitatem[s]), predicti ludentis parentes[t]) non[u]) tenebuntur[w]) ipsi[x]) victori pro ipsorum filio[y]) ad alicuius[z]) pecunie[a1]) deluse[b1]) satisfaccionem[c1]). Idem[d1]) dicimus[e1]) de Iudeis, si mutuarent[f1]) pecuniam[g1]) tali[h1]) filio existentibus[i1]) parentibus[j1]) adhuc[k1]) sanis[l1]), concessio[m1]) facta[n1]) non valeat[o1]), nec[p1]) ad satisfaccionem aliquam[r1]) Iudeis[s1]) dicti[t1]) parentes[u1]) conpellentur[w1]). Sic[x1]) eciam dicimus[y1]) de omni contractu inito[z1]) cum[a1]) filio familias[b2]), quod[c2]) non valet[d2]), cum sit in[e2]) paterna potestate[f2]) constitutus[g2]), propter quod[h2]) non habet[i2]) alicuius dominium rei[j2]) vel[k2]) aliquam[l2]) possessionis tradicionem[m2]).

a) abictur Sn¹. b) pro quem O¹. c) ut sepius Pt² St¹ P² Sk¹ Sk² D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵. d) zam. iusti patres: insipiens St¹ D⁴. e) propter op. Cz. O² B² O³ D³ D² B¹; toż zrazu, ale późn. ręką w. XV dop. SV.; toż zrazu, ale dop. na marg. P¹. f) excessu B² O³ D³. g) de

bonis ipsorum Sk^2; de bonis eorum Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. h) depelluntur Sk^1 Sn^2. i) et op. B^2. j) dedicuntur B^2; ducuntur St^2; et deducuntur op. tu St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. k) domeritis O^1. l) absque meritis ipsorum ad nimiam paupertatem Cz. St^2; absque demeritis ipsorum ad nimiam paupertatem Pt^1 O^2 Kr. B^2 Fl. B^4 O^3 D^3 D^2 B^1 Pt^2 P^1; toż ze zm. pauperitatem SV.; et absque ipsorum demeritis ad nimiam depelluntur paupertatem Sk^2; toż ze zm. deducuntur St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. m) zam. statuimus: et actinus O^1. n) aliquis Pt^1 B^2 O^3 P^2 Sk^1; quis D^3 St^1 Sk^2 D^4. o) parante Pt^1 St^1 Sk^2 D^4. p) sanus existentibus O^1; sano existente St^2; sanis existantibus B^1 Sk^2. r) deluserint Pt^1 B^2; delusit Fl.; desuerit O^3. s) alicuius quantitatem pecunie B^2; ut si filius quisquam utrisque parentibus vivis et sanis ludo amiserit aliquam pecunie quantitatem Sn^1 Sn^2 Ł.; toż ze zm. quisque zam. quisquam V^1 V^2 O^5. t) parantes Pt^1 SV. St^1 D^4. u) non op. Cz.; vero zrazu, ale potem przekr. i na marg. dop. non D^2. w) non tenebunt Sk^1. x) ipso St^2. v) filiis Pt^1 Sk^2; filiis vel filio Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł V^1 V^2 O^5. z) alicuius op. O^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5 ad alicuius op., a w miejsce tego wstawia po raz wtóry: existentibus adhuc parentibus sanis Sk^1.

a^1) na tym słowie, z powodu wyd. nast. karty, urywa się tekst niniej. art. w SV. b^1) deluso O^1; pecunie perluse Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. c^1) solucionem O^3; quantitatem Sk^1; na tym słowie kończy się pierwszy z dwu art., na które rozbity jest art. niniejszy w B^2 O^3 D^3. d^1) Item idem B^1. e) didicimus St^2; dicimusque Ł. f^1) mutuaverit St^2. g^1) pecunias Kr. O^3 D^3. h^1) zam. tali: cum Pt^1; eidem St^1 Sk^2 D^4. i^1) existarent Kr.; extantibus B^4; existantibus B^1. j^1) zam existentibus parentibus: exparentibus O^1; parantibus Pt^1 B^2 k^1) ad hoc Cz. l^1) existentibus sanis parentibus aduc O^2: existentibus adhuc sanis parantibus St^1 D^4; toż ze zm. parentibus Sk^2; existentibus adhuc parentibus sanis P^2 Sk^1. m^1) confessio Kr.; concessio huiusmodi Sk^2. n^1) facta op. St^2. o^1) non valet Pt^1 B^1 Sk^2 non valeant B^2. p^1) ne B^2. r^1) ad aliquam O^1. s^1) aliquam Iudeis op. B^1. t^1) ipsi B^2 O^3 D^3; predicti P^1. u^1) parantes Pt^1 B^2 St^1 Sk^2 D^4. w^1) compellantur B^2 O^3 D^3 St^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4; nec ad satisfaccionem aliquam compelluntur Iudeis predicti parantes Sk^2; zam. ustępu: si mutuarent... compellentur: si mutuarent pecuniam tali filio superstitibus dicti filii parentibus et sanis, quod videlicet eius parentes non teneantur de mutuo nec aliquo modo comelli debeant nec ossunt Sn. Ł. V^1 V^2 O^5; toż z op. eius przed parentes i ze zm. przy końcu debent nec possint Sn^2. x) Sic op. O^2. y^1) didicimus St^2. z^1) iniquo O^1 St^2 D^2 P^1; invito Pt^1; inito op. Sn^1 Sn^2.

a^2) de B^1. b^2) familias op. B^2 O^3 D^3 ; cum familia familias O^2; cum filia patri familias St^2; cum filio familiaris D^2 P^1. c^2) qui V^1 V^2 O^5. d^2) non valeat Fl. B^1. e^2) et O^1. f^2) in potestate paterna St^1 Sk^2

D4. g2) iuveturque senatusconsulto Macedoniano Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. h2) propter hoc quod B2 O3 D3; propter quod quia B1 Pt2 St1 P2 Sk2 D4; propter id quod Sk1. i2) non habetur B2; non habeat St2. j2) dominium alicuius rei B2 O3 D3; alicuius dominium regi St2; alicuius rei dominium B1 Pt2 St1 P2 Sk1 Sk2 D4 Ł. V1 V2 O5; toż ze zm. domineum Sn1; toż ze zm. dominum Sn2; aliquod dominium rei P1. k2) nec St1 Sk2 D4. l2) alicuius Sk1. m2) contraccionem St2.

(X).

O1 10: De ludo super prestanciam; Fl. I. 75: De lusoribus taxillorum; B4 47: toż; O2 I 52: toż z dod. końc. capitulum LXXVI; Kr. I. 72: toż z dod. końc. rubrica; St1 77; toż z dod. końc. LXXVII; P2 77 i D4 77: toż z takimże dod. końc.; Sk2 66: toż z dod. końc. LXV; Cz. 71: De eodem (tj. De lusoribus taxillorum et filio familias); St2 I. 73: De eodem (tj. De lusionibus taxillorum et filio patri familias); D2 I. 74: De eodem (tj. lusoribus taxillorum) LXXIIII; P1 I. 75: toż; B1 80: LXVIIII. De lusoribus malicie; Sk1 75: De lusoribus c. LXXIX; Pt1 I. 70: De ludo taxillorum; Pt2 80: toż z dod. pocz. Capitulum LXXV; B2 75: De ludo ad prestam et fideiussoria capitulum; O3 41: Ludus taxillorum ad prestanciam; D3 82: toż z dod. końc. LXXIIII; SV. 72 mieści tylko końc. część z powodu wyd. poprzedniej karty, zginęła zatem także rubryka umieszczona na początku; Sn1 79; De lusoribus taxillorum LXXXI; Sn2 79: toż; Ł. 79, V1 79, V2 79 i O5 62: toż z op. cyfry. Nie podają tego art. Pt3 (wyd.) J1 J2 VB. D1 I.

Ad precludendam[a]) lusoribus taxillorum[b]) malicie subtilitatem, qui consueverunt inebriatos aut[c]) ad provocacionem ire[d])[1]) deductos[e]), novercante[f]) ipsis[g]) taxillorum ludi[h]) fortuna[i]), super prestanciam seu credenciam[j]) de pecuniis[k]), equis et quandoque de[l]) hereditatibus cribrare[m]), expoliare[n]) et[o]) dampnose ammonere[p]), qui sic delusi[r]) ad inopiam[s]) deducti[t]), ut plurimum[u]), ad vicia[w]) deteriora labuntur[x]), propter que[y]) ulcio[z]) iudicialis iuxta[a1]) ipsorum[b1]) demerita[c1]) a nobis consuevit, in talibus[d1]) exerceri[e1]), et[f1]) ad hoc[g1]) malum vitandum[h1]), et quod[i1]) nostri nobiles[j1]), rebus habundantes[k1]), strenuitati[l1]) dediti[m1]), pro defensione[n1]) regni forcius invigilent[o1]), decrevimus[p1]), ut deinceps terrigena

noster, civis, alienigena[r1]), cuiuscunque status aut[s1]) condicionis[t1]) existat[u1]), in nostro regno[w1]) non[x1]) ludat taxillos[y2]) ad prestanciam[z1])[2]), sed tantummodo[a2]) pecunia pro parata[b2]). Quod[c2]) si quispiam[d2]) contra[e2]) hoc statutum[f2]) venerit temerarie[g2]), ipso iure non valeat[h2]) eviccio[i2]), nec ad[j2]) aliquam[k2]) solucionem seu[l2]) ad[m2]) satisfaccionem victus victori tenebitur[n2]), nec fideiussor datus ipsi vincenti[o2]) poterit de debito[p2]) ammoneri[r2]). Si quis vero[s2]), spernens hoc statutum[t2]), pro[u2]) pecunia sic[w2]) evicta[x2]) acriter monuerit[y2]) suum debitorem[z2]) vel eius[a3]) fideiussorem, quocienscunque[b3]) maledixerit[c3]) vel[d3]) improperaverit[e3]) pro debito prelibato[f3]), tociens[g3]) illi pro sua verecundia[h3]) penam pentanazci[to], que dicitur[i3]) solvat[j3]), et nostro[k3]) iudicio nihilominus[l3]) aliam similem penam[m3]) pro inobediencia[n3]).

a) Ad precludendum Pt¹ B² D³ St² D² B¹ Pt² P¹ St¹ Sk¹ Sk² D⁴ Sn² Ł. b) taxillorum op. B¹. c) ut Pt¹; aut op. B² St². d) ne O¹; iracundie Cz. Pt¹ O² Kr. Fl. O³ D³ St² D² B¹ Pt² P¹; iracunde B²; ad provocandum iracundiam St¹ Sk¹ Sk² D⁴; ad provacandam iracundiam P². e) deductus O¹. f) novitatem Pt¹ O² Kr. D² B¹ Pt² Sk¹; novercatem Fl.; non cante O³; veritatem St²; noritantem zrazu, ale pisarz potem wyraz ten przekr. i na interl. umieścił novitatem P¹; vanitatem St¹; nanitatem D⁴; novercante op. B², g) ipsius Cz. Pt¹ O³; cum ipsorum B²; ipsorum St². h) luti St²; taxillorum ludi adinveniendum Sk². i) fortunam St¹ P² Sk¹ Sk² D⁴. j) super prestanciam seu credencium Cz.; super presenciam se credencium Pt¹; super prestanciam se credenciam D⁴; super substanciam seu credenciam Kr.; zrazu jak tekst, ale później przekr. prestanciam i na marg. dop. substanciam P¹; super prestam sive credenciam O² Sk². k) ipsis de pecuniis P¹. l) zam. de: et Cz. O² B¹; ab St²; de op. Kr. Pt² St¹ P² Sk¹ D⁴; quandoque de op. Pt¹ D² P¹. m) cribare Pt¹; crebrare St². n) et expoliare O² Sk²; et spoliare Kr.; spoliare B² O³ D³. o) et op. O¹. p) amovere Cz. O² B² Fl. O³ D³ St² B¹ Pt² P²; amonere B⁴. r) delusis O¹; declusi St²; de luso Sk². s) et ad inopiam Cz. Pt¹ O² Kr. Fl. B⁴ St² D² B¹ Pt² St¹ P² Sk¹ Sk² D⁴; ad omnem inopiam D³; et ad rapinam P¹. t) zamiast ustępu qui consueverunt... deducti: qui consueverunt cum inebriatis aut ad iracundiam provocatis et deductis, novam taxillorum ludi formam adinvenientes, super credito aut obligandis rebus, eciam et im-

pignorandis quibusvis pecuniis, equis, bonis et hereditatibus, ludere eosque sibi debitores taliter facere, spoliare bonis et maliciose amovere, qui tandem sic ludis exuti et ad inopiam deducti Sn[1] Ł. V[1] V[2] O[5]; toż ze zm. executi zam. exuti Sn[2]. u) vel plurimum O[1]; ut plerum Cz ; et plurimum O[2] O[3]. w) ad iudicia Cz. x) labuntur iuxta ipsorum demerita Kr.; labantur B[2]; prolabuntur B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4]. y) propter quod O[2] St[2] D[2] P[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. z) ultimo zrazu, po czym przekr. i na marg. dop. ulcio P[1].

a[1]) propter Sk[2]. b[1]) eorum St[1] D[4]. c[1]) iuxta... demerita op. tu Kr. d[1]) in talibus op. O[3]. e[1]) exercere Cz.; extendi B[2]. f[1]) et op. B[4]. g[1]) et hunc O[1]. h[1]) evitandum Pt[1] B[2] O[3] D[3] St[2] B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2]; et ad hec mala vitandum O[2]; et ad hac mala vitandum D[2]; et ad hoc mala videndum zrazu, po czym pisarz dwa ostatnie wyrazy przekr. i na marg. dop. malum videndum P[1]; et ad evitandum D[4]; quare ad hoc malum evitandum Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. i[1]) zam. et quod: quod presertim Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. j[1]) nostri milites, nobiles Fl. k[1]) habentes Pt[1]; habundantibus O[2]; rebus habitis Sk[2]. l[1]) strenuitate O[1] Cz. Pt[1] Kr. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] Sn[1] Sn[2] Ł.; strenuitatem D[4]. m[1]) deducti Sk[2]. n[1]) zam. pro defensione; professione St[1] D[4]; pro defensiione Sn[1]. o[1]) pervigilent B[1] Pt[2] P[1] P[2] Sk[1] Sk[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; pervigilant St[1] D[4] ;invigilent forcius O[3] D[3]. p[1]) decernimus Pt[1] O[2] Kr. Fl. B[4] D[2] B[1] Pt[2] P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; declaramus B[2]. r) ut deinceps nullus terrigena noster, civis, alienigena B[4]; ut deinceps nullus terrigena noster cum alienigena Cz. Pt[1] Kr. Fl ; ut nullus deinceps terrigena noster cum alienigena B[2] D[3]; ut aliquis deinceps terrigena noster cum alienigena O[3]; ut deinceps nullus terrigena cum aligenigena St[2]; quod deinceps nullus terrigena noster cum aligenigena O[2] Pt[2] Sk[1]; quod deinceps nullus terrigena noster cum alienigena St[1] P[2] Sk[2] D[4] Sn[1] Ł. V[1] V[2] O[5]; toż ze zm. terrigena nostre Sn[2]; toż ze zm. cum aliene B[1]· quod deinceps nullus terrigena vel alienigena D[2]; toż zrazu, ale pisarz przekr. potem vel i na interl. dop. non P[1]. s[1]) vel O[2]; est Sk[2]. t[1]) aut condicionis op. Cz. u[1]) aut condicionis presens existat B[2]. w[1]) ex nostro regno Cz.; in regno nostro St[1] P[2] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. x[1]) non op Cz. Pt[1] O[2] B[2] B[4] O[3] D[3] St[2] D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. y[1]) taxillos op. O[2]. z[1]) zam. ad prestanciam: provinciam O[1]; ad prestam O[2]; ad prestandum B[2]; zam. non ludat... prestanciam: ludum taxillorum non exerceat Fl.; zam. tegoż: ludat taxillos aut creditum seu credenciam Sn[1]; toż ze zm. ad creditum Sn[2]; ludat taxillos ad prestam aut creditum seu credenciam Ł.; ludat taxillos ad prestacionem aut creditum seu credenciam V[1] V[2] O[5].

a[2]) sed tantum Cz. Pt[1] O[2] St[2]. b[2]) pro pecunia parata Pt[1] Pt[2] P[2] Sk[1] Sn[1] Ł. V[1] V[2] O[5]; pro pecunia praxata Sn[2]; pecunia preparata St[2]; pro parata pecunia St[1] Sk[2]; pro partita pecunia D[4]; sed tantummodo..

parata op. D[2]; toż z op., ale na marg. dod. jak w tekście P[1]; toż op., ale na marg. dod. sed tantummodo ad pecuniam paratam B[1]. c[2]) qui O[1]. d[2]) si quis B[2] O[3] D[3]. e[2]) contra op. B[2]. f[2]) statum Pt[1] St[2] Pt[2]. g[2]) temerarie venerit B[2] O[3] D[3]; venerit camerarie D[4]. h[2]) non valet Sk[2]. i[2] evicto O[2]; empcio Kr. D[2] B[1] P[1] Sk[2]; emicto St[2]; creditum Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. j[2]) ad op. B[2]. k[2]) aliquem O[1]; quam St[2]. l[2]) sive O[2] St[1] Sk[2] D[4]; seu op. Pt[2]. m[2]) ad op. B[2] Fl. O[3] D[3] B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł V[1] V[2] O[5]. n[2]) victus victori tenebere O[2]; victus tenebitur victori Kr. Fl.; victor victori tenebitur Sk[2]. o[2]) ipsius vincentis B[2]; ab ipsio vincente Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. p[2]) poterit debite O[2]; poterit debite de debito Fl.; poterit debito St[2]; poterit de debito de debito B[1]; de debito poterit Sk[2]; poterit pro debito B[2] O[3] D[3] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. r[2]) amoneri B[4]; admoneri Sk[1]; conveniri Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. s[2]) igitur O[3]. t[2]) superveniens post hoc statutum Cz. Kr. B[2] Fl. O[3] D[3] Pt[2] P[2] Sk[1]; toż ze zm. statum P[1] Sk[2]; spernens post hoc statutum O[2] D[2] B[1]; superveniens super hoc statutum St[1] D[4]; sperans hoc statutum Sk[2]; contraveniens statuto Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. u[2]) proque Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] V[5]. w[2]) sic op. Cz. St[2] D[2]; pro pecunia sic op. O[2]. x[2]) evicta sic Pt[1]; emicta St[2]; sic aucta St[1] D[4]; sic credita Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. y[2]) amonuerit O[2]; ammonuerit Sk[2]; moverit B[2] St[2] D[2]. z[2]) suorum debitorum Pt[1]; suum evictorem debitorem, ale pisarz przekr. potem evictorem P[2]; suum debitorem dwukr. powt. Sk[2]; zam. pro pecunia ... debitorem: pro pecunia sic empta actor suum amonerit debitorem Fl.

a[3]) cuius St[2]; eius op. Pt[2]. b[3]) quociecunque V[1] V[2] O[5]. c[3]) vel maledixerit O[2] D[2] P[1]. d[3]) et O[2] D[2] B[1] P[1] P[2]. e[3]) vituperaverit B[2] O[3] D[3]; tutaj, po wydarciu poprz. karty resztą słowa: -properaverit poczyna się tekst niniejszego art. w SV. f[3]) prelibatis Cz. g[3]) tocius Sk[2]; tocies V[1] V[2] O[5]. h[3]) pro verecundia sua O[2]; pro verecundia St[2]. i[3]) penam pantnadzescza que dicitur Cz.; toż ze zm. pyanthnadzescze O[2]; toż ze zm. pentnazeᶜᵉ B[4]; toż ze zm. XV. St[2]; toż ze zm. pentnaᶜᶻᵃ SV,; toż ze zm. pyancznadzeᵃ Pt[2]; toż ze zm. pyacznadzestha P[2]; pena pencznadzescze que dicitur Kr.; penam que dicitur pyanthnadzescza B[2]; toż ze zm. pacznadzescza Fl.; toż ze zm. pyacznadzescza O[3]; toż ze zm. XV D[3]; toż ze zm. penthnaᶜᶻᵉ B[1]; toż ze zm. pyanthᶜᶻᵉ P[1]; toż ze zm. pyacznadzeszcza St[1] D[4]; penam pentnaczescza z op. que dicitur Pt[1]; toż ze zm XV St[2]; toż ze zm. pyancznadzesta Sk[1]; toż ze zm. pyaduadzescze Sn[1]; toż ze zm pyacznacze Sn[2]; toż ze zm. pyathnadzeystha Ł.; toż ze zm. pietnadziesta V[1] V[2] O[5]/ pena XV z op. que dicitur Sk[2]. j[3]) solvere teneatur Pt[1]; solvet B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; solvat op. St[2]. k[3]) nostro op. Sk[2]. l[3]) nihilominus op. St[2] Sk[2]. m[3]) penam op. St[2]; similem penam op. Sk[2]; similem aliam

penam B^2; aliam solvat similem penam Fl.; aliam nihilominus penam similem O^3 D^3; aliam penam similem D^2 P^1; aliam penam z op. similem St^1 D^4. n^3) pro obediencia assignabit Cz.; pro inobediencia Pt^1 O^2 Kr. B^2 Fl. B^4 O^3 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5.

[1]) W miejsce oczywistej myłki ne, zawartej w O^1, wstawiamy w tekst autentyczny: ire choć wyrazu tego używa zresztą jeszcze tylko B^4, podczas gdy wszystkie inne teksty mają tu: iracundie; a to dlatego, że błąd ne da się paleograficznie związać najłatwiej z poprawną formą: ire.

[2]) Przepis statutowy, jak go formułuje O^1, wzbrania gry w kostki na kredyt: ziemianom, mieszczanom i cudzoziemcom (ut... terrigena noster, civis, alienigena... non ludat i t. d.); w takiż sam sposób rzeczowo, choć w stylistycznie zmienionym już częściowo kształcie, określa tę sprawę B^4 (ut .. nullus terrigena noster, civis, alienigena... ludat). W przeciwieństwie do tego wszystkie pozostałe kodeksy, poczynając od najstarszych UW. II, stanowią: ut (quod) ... nullus, terrigena noster cum alienigena... ludat, przez co zmieniają zasadniczo treść postanowienia; wypływałoby stąd bowiem, że wzbroniona jest tylko gra na kredyt między krajowcami a cudzoziemcami, nie zaś między krajowcami samymi. Jest to widocznie zmiana późniejszych kompilatorów może niedokładnym odczytaniem wyrazu spowodowana (civis zmienione na cum): z całej bowiem treści niniejszego artykułu, a zwłaszcza z jego uzasadnienia na wstępie, wypływa niewątpliwie, że chodziło o wzbronienie gry nie tylko z cudzoziemcami, ale o zapobieżenie temu, co było nadużyciem chyba najczęstszym, tj. gry między krajowcami samymi, niezależnie od tego, czy to ziemianie, czy mieszczanie, jak zresztą także wyjątkowo gry ich z cudzoziemcami. Dla tego tekst O^1 uznać trzeba za autentyczny, zwłaszcza że znajduje poparcie w innym poważnym kodeksie B^4, a zmieniony tekst pozostałych kodeksów za niefortunną doszczętnie poprawkę. Jak dalece poprawka ta raziła niektórych inteligentniejszych kopistów, świadczy tekst D^2 i zgodny z nim pierwotnie tekst P^1, gdzie zam. terrigena noster cum alienigena podano: terrigena noster vel alienigena, i przez to, lubo z opuszczeniem wyrazu civis, uratowano przecież rzeczywistą myśl przepisu o ogólnym zakazie gry w kostki na kredyt. Co się zaś tyczy samej stylizacji niniejszego ustępu, to trzeba wprawdzie przyznać, że budowa jego w O^1 (ut... terrigena noster... non ludat) jest mniej składna, aniżeli w innych kodeksach, nie wyłączając tym razem nawet B^4 (ut albo quod nullus terrigena noster .. ludat); nie ma jednak powodu usuwać jej z tekstu autentycznego. Składnia: ut non zam. poprawniejszej w tym wypadku: ut nullus jest dość pospolitą w stylistyce średniowiecznej; że zaś non mieściło się w tekście pierwotnym, świadczą niektóre kodeksy, w których ono, niejako szczątkowo, utrzymało się, mimo że po wstawieniu nullus było już zbędne i nawet syntaktycznie niedopuszczalne; tak Kr.; ut... nullus terrigena... non ludat. i Fl.; ...ut... nullus terrigena... ludum taxillorum non exerceat. Okazuje się stąd, że nullus jest wstawką późniejszej dopiero redakcji.

(XI).

O[1] 11: De ludo illius, qui a patre et fratribus non est separatus; St[2] I. 89: De penis; Cz. 88: De penis ludencium; Pt[1] I. 86: De pena ludencium; Kr. I 90: toż z dod. końc. rubrica; D[2] I. 94 i P[1] I. 95: toż z dod. końc. LXXXXII; SV. 91: XCII b. nap. pod rubr. ogól. De penis cancellarium iudicum et notariorum, camerariorum, subcamerariorum; O[2] I. 71: De diversis ludis et quis modus in ipsis servari debet capitulum LXCV; B[2] 93: De ludo filii; O[3] 63: Pro filio ludente ludos damnosos pater non solvet nec fratres, sed super ipsius porcionem cadet ludentis; D[3] I. 104: toż ze zm. neque fratres; Fl I. 93: De filio indiviso, qui tasseribus perdit aliquid; St[1] 94 De filio non emancipato sive indiviso, qui in thasseribus aut in aliquo ludo bona aliqua perdit XCIIII; D[4] 95: toż; B[1] 98: LXXXIII. Frater non divisus; Pt[2] 98: Capitulum XCII. De filio lusore; P[2] 96: De lusore non emancipato XCVI; Sk[2] 39: De filio non emancipato XXXIX; Sn[1] 98 i Sn[2] 98: toż ze zm. cyfry C; Ł. 98: De filio non emancipato lusore et quis modus in ludis servandus est; V[1] 98, V[2] 98 i O[5] 79: toż. Nie podają tego art. Pt[3] (wyd.) J[1] J[2] B[4] VB. Sk[1] (wyd.) D[1] I.

Filius[a]) nondum[b]) emancipatus[c]), constitutus in paterna potestate[d]), nec a fratribus[e]) divisus vel[f]) separatus[g]), si globisando[h]) vel[i]) tasserizando[j]) vel[k]) quemlibet alium[l]) ludum[m]) dampnosum[n]) ludendo et[o]) exercendo[p]), aliquid[r]) perdiderit[s]), talia omnia et singula per ipsum deperdita[t]) volumus et decrevimus[u]), quod in ipsius partem seu[w]) sortem conputentur[x]). Nihilominus[y]) decernentes[z]), quod sive in taxillis, sive in[a1]) scacis[b1]), vel[c1]) alea[d1]), vel quibuslibet[e1]) aliis[f1]) ludis[g1]) lucrosis[h1]), ipsis ludentibus[i1]) ad pecunias[j1]), equos vel[k1]) alias quaslibet[l1]) res[m1]) lucratas[n1]) seu[o1]) in[p1]) huiusmodi ludis[r1]) acquisitas[s1]), monendi[t1]), petendi[u1]), requirendi[w1]) seu[x1]) vendicandi[y1]), non obstante[z1]) qualibet fideiussoria[a2]) caucione[b2]) seu[c2]) obligacione, penitus nullum ius[d2]) ex predictis ludis[e2]) sit[f2]) acquisitum[g2]). Sed duntaxat quoslibet ludos[h2]) haberi concedimus et volumus[i2]) gracia tempus deducendi[j2])[1]) et causa sollacii et exercicii habendi[k2]).

a) Si filius Cz. b) nondiu Pt^1; non Sk^2. c) mancipatus St^2; commancipatus Pt^2; amancipatus Sn^2. d) in paterna constitutus potestate St^1 P^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; in paterna potestate constitutus Sk^2. e) nec affectibus Pt^1. f) nec Cz; aut B^2 O^3 D^3; seu SV. D^2 P^1. g) vel separatus op. O^2; nec a fratribus separatus vel divisus St^1 D^4; nec a fraterna porcione sequestratus vel divisus Sk^2. h) globusando Sk^2. i) vel op. Cz. Pt^1 Kr. St^2; aut B^2 O^3 D^3. j) vel tasserisando op. O^2; tasserando Cz. D^2 P^1; tesserisando Fl V^1 V^2 O^5. k) aut B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. l) alium op. P^2. m) lusum Sn^1 Sn^2. n) ludum alium dampnosum Pt^2 Sk^2; ludum damnosum alium St^1 D^4. o) aut O^3 D^3 D^2 P^1; et op. Cz. Fl.; dampnosum... et op. St^2. p) dampnosum dod. tu St^2; zam. et exercendo: aut aliquid exercendo O^2 SV. B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^2 D^4; zam. tegoż: aut alia exercendo Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; vel quemlibet... exercendo op. B^2. r) aliquid op. O^2. s) perdiderit aliquid SV. B^1 Pt^2 P^2. t) deportata Fl.; perdita O^3 St^1 D^4. u) decernimus O^2 Kr. Fl. O^3 D^3 SV. D^2 B^1 Pt^2 St^1 Sn^1 Sn^2 Ł V^1 V^2 O^5; declaramus P^2. w) vel O^2; sive St^1 Sk^2 D^4. x) computantur O^2; computetur D^3 Sk^2; deputentur St^2. y) Nihilominus tamen St^1 P^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; Nihilominus tantum Sk^2. z) decernentes dicimus Sk^2.

a^1) in op. O^3 D^3 B^1; zam. sive in: aut Sn^1 Ł. V^1 V^2 O^5. b^1) saccis Cz. St^2; scoccis Pt^2; scartis P^1; scatis Sk^2; sive in scacis op. Kr.; quod sive in scaccis, po czym późn. ręką z XV w. w dop. na marg. vel taxillis SV. c^1) in scacis vel op. Fl. d^1) vel alia St^2; vel alea op. SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. e^1) vel in quibuslibet SV. B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^2 D^4; vel in quibuscunque Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; aut quibuslibet Pt^1; aut quibuscunque Cz.; aut in quibuscunque O^2; aut in aliquibus O^3 D^3; aut in quibus St^2; sive in quibuslibet D^2; sive in quibuscunque P^1. f^1) aliis op. O^3 D^3. g^1) ludis aliis St^1 Sk^2 D^4. h^1) lucrosus Kr. i^1) zam. quod sive in taxillis... ludentibus: huiusmodi ludentes si B^2. j^1) ad pecunias op. St^2. k^1) vel ad B^2; aut St^1 P^2 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. l^1) quascunque B^2; quaslibet op. O^2 O^3 D^3 St^2 SV. B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. m^1) alias res quaslibet Kr.; quaslibet alias res P^1. n^1) lucratus D^3. o^1) sive O^2 St^1 Sk^2 D^4. p^1) in op. St^2. r^1) lucrosis... ludis op. Fl.; lucrosis... ludis dwukr. powt. B^1. s^1) acquisitis Sk^2; zam. seu in... acquisitas: mutuos fideiussores interposuerint et de ipsis B^2; po acquisitas: mutuos fideiussores interposuerit dod. Ł. V^1 V^2 O^5. t^1) monendo D^4; movendi Sn^1 Sn^2. u^1) petandi Sk^2. w^1) requirendi op. O^2; monendi, petendi, acquirendi, requirendi D^2; monendi, petendi, requirendi, acquirendi P^1; monendi, requirendi, petendi Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. x^1) sive O^2 St^1 Sk^2 D^4. y^1) vendendi St^1 Sk^2 D^4; zam. seu vendicandi: fuerint in certamen B^2. z^1) non obtestante SV.; non obstante Ł.

a[2]) iussoria SV. b[2]) caucione op. Cz. c[2]) sive O^2 Fl. St^1 Sk^2 D^4. d[2]) illum ius O^2 SV.; ullum ius Fl.; dum ius D^3; ius nullum Sk^2. e[2]) ludis op. Pt^2 St^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2. f[2]) sic Pt^1 St^2; non fit Pt2; non sit St^1 D^4. g[2]) exquisitum B^2. h[2]) quoslibet alios ludos O^2; ludos op. D^3. i[2]) habere concedimus volumus Cz.; habere concedimus et volumus Kr. Fl. O^3 D^3 St^2 SV. Pt^2 P^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; concedimus habere et volumus B^2; habere volumus et concedimus St^1 Sk^2 D^4 j[2]) temporis deducendi Cz. Pt^1 O^2 Kr. Fl. O^3 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; deducendi temporis B^2. k[2]) solacii et exercii habendi O^1; solacii et exercendi et habendi Kr.; solacii et exercendi habendi sunt Fl.; solacii et exercicii exercendi habendi zrazu, ale pisarz przekr. nast. exercicii B^1; solacii habendi et exercicii P^1; et causa solacii habendi St^1 D^4; zam. et causa... habendi: et solacii deducendi in parata pecunia Sk^2; et causa... habendi op. St^2.

[1]) Zachowujemy stylizację: tempus deducendi, jak ją podaje O^1, gdyż jest gramatycznie zupełnie poprawna. Nie można jednak stwierdzić napewno, że zwrot temporis deducendi, mieszczący się we wszystkich innych kodeksach, jest przeróbką późniejszej dopiero redakcji (UW. II). Możliwa, że zawarty był już w tekście pierwotnym, niedokładnie tu odtworzonym przez O^1; zaraz bowiem następny ustęp, w analogicznej stylizacji, którą podaje także O^1, używa składni drugiego (nie czwartego) przypadku: solacii et exercicii habendi.

(XII).

O^1 12: De patris et filiorum unico sigillo; Pt^1 I. 6: De constitucionibus; Kr. I. 6: toż z dod. końc. rubrica; Cz. 6: De constitucionibus. Quando filii non debent habent habere propria sigilla; St^2 I. 6: De eodem (tj. De constitucionibus); SV. 6: VI b. nap. pod rubr ogól. De consuetudine; D^2 I. 6 cz. 1: Sequitur de eodem (tj. De consuetudine) VI; P^1 I. 6 cz. 1: toż; J^2 6: De proprio sigillo paterno capitulum; O^2 I. 6: Sigillo patris filli uti possunt capitulum sextum; B^2 8: De sigillo filiorum; D^3 6: Filii vivente patre utentur paterno sigillo et aliud portare non presumant VI; B^1 6: Capitulum VI De sigillo C. VI. De sigillo; Pt^2 6: Capitulum VI. De sigillo; P^2 6: De usu sigilli VI; Fl. I. 6: Filius patre vivente sigillo paterno utatur; Sk^1 6: toż z dod. końc.: et non suo proprio c. VI; St^1 6: De filii patre vivente ut sigillo suo non utantur VI; D^4 6: toż; Sn^1 6: De eo patre vivente filius proprio sigillo non utatur VI; Sn^2 6: toż z popr. quod patre; Ł. 6: De filiis proprium sigillum viventibus patribus non habituris; V^1 6, V^2 6 i O^5 4: toż. Nie podają tego art. Pt^3 (wyd.) J^1 B^4 O^3 (wyd.) VB. Sk^2 D^1 I.

Quia filii cum patribus[a]) iurisfaccione una persona censentur[b]), ideoque[c]) statuimus, quod[d]) viventibus patribus[e]) filii duntaxat sigillo paterno utantur[f]) et[g]) aliud portare vel habere non presumant[h]).

a) cum patribus op. Kr.; cum parentibus B^2. b) iurisfaccione una personaliter censentur O^1; iurisfaccione una persona censetur O^2 D^2; iurisficcione una persona censentur Cz. St^2; iurisdicione una persona cesentur J^2; iurificcione una persona cesentur Kr.; iurisfaccionem una censetur B^1; iurisfaccionem una censetur Pt^2; una iurisfaccione censentur Fl. St^1 D^4; una iuris sanccione censentur P^2; una persona iurisfaccione cesentur Sk^1 Sn^1 Sn^2; toż ze zm. iuris ficcione Ł.; toż ze zm. iurisdiccione V^1 V^2 O^5. c) ideo Cz.; ideoque op. D^3 St^2. d) ut D^3. e) patribus op. Pt^2. f) sigillo patris non utantur St^1 D^4. g) et op. Fl. h) non presumunt St^2; et aliud portare nec habere presumant O^2 St^1 D^4; toż ze zm. neque Sk^1; et aliud portare nec habere non presumant SV. D^2; toż z op. presumant P^1; toż ze zm. neque B^1 Pt^2; aliud portare nec habere presument Fl.; et aliud neque portare neque habere presumant P^2.

(XIII).

O^1 13: De expedicionis visitacione generali; St^2 I. 7: De constitiicionibus; Pt^1 I. 7: toż z dod. końc.. aliud; Kr. I. 7: De eodem (tj. De constitucionibus); Cz. 7: De constitucionibus. Quod sculteti transeant ad expedicionem; SV. 7: VII b. nap. pod ogól. rubr. De consuetudine; J^2 7: De iure scultetorum expedicionali capitulum; O^2 I. 7: Sculteti ad expedicionem sive ad expediciones servire tenentur capitulum septimum; B^2 9: Sculteti omnes ad bellum procedant; D^3 7: Sculteti tam spiritualium quam secularium ad bellum prodeant; B^1 7: Capitulum VII. De scultetis. VII. De scultetis; Pt^2 7: Capitulum VII. De transitu scultetorum ad expedicionem; Fl. I. 7: De scultetis tam secularium quam spiritualium personarum, quod tenentur ad expedicionem ire; St^1 7: De expedicione scoltetorum secularium et spiritualium VII; D^4 7: toż; Sk^1 7: De scultetis tam spiritualium quam secularium personarum c. VII; Sn^1 7: De scultetis tam spiritualium quam secularium personarum et ipsorum bellica expedicione VII; Sn^2 7: toż; Ł. 7: De scultetis tam spiritualium quam secularium personarum ad bellum ituris; V^1 7, V^2 7 i O^5 5: toż Jako dalszy ciąg art. poprz., zatem bez osob. nap., podają ten art. D^2 I. 6 cz. 2 i P^1 I. 6 cz. 2. Nie ma tego art. w Pt^3 (wyd.) J^1 B^4 O^3 (wyd.) VB. Sk^2 D^1 I.

Quia onus[a]), presertim quod[b]) omnes tangit[c]), inter plures divisum[d]), facilius deportatur[e]), quapropter statuimus[f]), quod omnes[g]) sculteti[h]), tam spiritualium, quam[i]) secularium personarum[j]), iuxta ipsorum facultatem[k]) ad quamlibet expedicionem[l])nobiscum[m])transire[n])teneantur[o]).

a) omnis Pt¹ SV. D² Pt² P¹; omnes O² Fl. B¹ St¹ D⁴; unus B²; onus op. P². b) quod persertim B²; presertum quod D³. c) tangat D³; contingit D² P¹. d) divisim Cz. Pt¹ J² Fl. St² Pt² St¹ D⁴; divisum op. SV. D² P¹. e) deportantur Cz. f) statuimus quapropter St². g) quod indifferenti omnes Cz.; quod indifferenter omnes Pt¹ J² O² B² D³ St² SV. D² Pt² P¹ P² Sk¹ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵; quod non indifferenter omnes zrazu, ale potem non sam pisarz przekr. Kr.; quod omnes indifferenter B¹. h) scolteti J² D² P¹. i) quam eciam B² Ł. V¹ V² O⁵; tam Sn¹. j) tam secularium quam spiritualium z op. personarum Fl. k) iuxta ipsorum facultates Cz. Pt¹ J² Kr. Fl. St² SV. B¹ Pt² P² Sk¹ D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵; iuxta ipsarum facultates St¹; iuxta ipsorum facultatem sive facultates O²; iuxta eorum facultates B² D³; iuxta facultatem ipsorum D² P¹. l) ad expedicionem quamlibet J². m) nobiscum op. Cz. J². n) transire op. O¹; ire Fl St¹ D⁴. o) tenentur O² SV. D² St¹ D⁴; tenebuntur Fl.; teneatur St².

(XIV).

O¹ 14: De clericorum visitacione expedicionis; Pt¹ I. 8: De constitucionibus; St² I. 8: toż; SV. 8: toż z dod. końc. VIII; P¹ I. J: toż z dod. końc. VII; D² I. 7: toż z dod. końc. VIII. przy czym ręka z kon. XV w. dop. na marg.: De bello clericorum; Kr. I. 8: De eodem (tj. De constitucionibus); Cz. 8: De eodem. Quod clerici bona patrimonalia habentes transeant ad expedicionem; J² 8: De iure clericorum expedicionali capitulum; O² I. 8; Clerici de hereditatibus ad expediciones servire tenentur C. VIII; B² 10: Spirituales ad bellum serviant; D³ 8: Clerici bona paternalia possidentes ad bellul procedant VIII; B¹ 8: VIII. De clericis habentibus bona paterna: Pt² 8: Capitulum VIII. De clericis; P² 8: De clericis, qui debent ire ad bellum VIII; Sk² 10: De clericis patrimonia habentes ad expe X; Fl. I 8: De clerico sive sacerdote, qui possidat bona paterna hereditaria pro expedicione; St¹ 8: i D⁴ 8: toż ze zm. possidet i dod. końc. VIII; Sk¹ 8: De clerico sive saccerdote, qui possidet bona paterna sive hereditaria c. VIII; Sn¹ 8: De clerico sive sacerdote, qui possidet bona paterna hereditaria VIII: Sn² 8: toż z mylka sacerdoti; Ł 8: De clericis bona hereditaria habentibus ad bellum ituris; V¹ 8 V² 8 i O⁵ 6 toż. Nie podają tego art. Pt³ (wyd.) J¹ B⁵ O³ (wyd.) VB. D¹ I.

Cum nullus iure suo debeat defraudari[a]), et[b]) quia plerique[c]) clerici[d]) nostri[e]) regni[f]), bona[g]) patrimonialia[h]) tenentes[i]), de eisdem bonis[j]) sub umbra clericali[k]) debita[l]) nobis et nostro regno servicia[m]) in facienda[n]) expedicione[o]) subtrahere[p]) consueverunt, ideoque[r]) statuimus, quod idem clerici nostri[s]) regni[t]), cuiuscunque status existant[u]), predicta[w]) patrimonialia bona[x]) tenentes, vel[y]) nobiscum personaliter[z]) transire teneantur[a1]) ad quaslibet expediciones[b1]) iuxta predictorum bonorum[c1]) facultates[d1]), vel[e1]) eadem bona[f1]) proximis suis laicis fratribus[g1]) teneantur dimittere[h1]) et renunciare eisdem[i1]). Qui si[j1]) neutrum[k1]) facere curaverint[l1]), predicta quelibet bona[m1]) predictorum clericorum[n1]) decrevimus[o1]) nostro regno perpetuis temporibus[p1]) applicanda[r1]).

a) Cum iure suo nullus debeat defraudari Fl. B^1 Pt^2 St^1 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; toż ze zm. fraudari P^2; Cum nullus iure suo merito debeant defraudari St^2; Cum nullus debeat iure suo defraudari D^2 P^1; nad debeat późn. ręką z XV w. dop. quisque SV. b) et op. J^2. c) plerumque Cz. d) clerici op. Sk^2. e) nostri op. B^2. f) in regno nostro D^3. g) bona op. B^2. h) paternalia J^2 B^2 Fl. D^3; patrimonialium D^2 P^1; patrimonialia zrazu op., ale na marg. późn ręką XV w. op. SV. i) habentes O^2 SV. D^2 P^1; tenentes et habentes Fl. B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. j) de... bonis op. B^2. k) sub umbra clericali viventes O^2 Fl. SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. l) debita op. Fl. SV. D^2 P^1. m) debita nobis et regno nostro servicia Pt^1 D^3; debita nobis servicia J^2; debita nobis et nostra servicia B^2; debita nobis in regno nostro servicia St^2; nobis et nostro regno servicia debita Pt^2 St^1 Sk^1 Sk^2 D^4; nobis et regno nostro servicia debite B^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; nobis et nostro et nostro regno servicia debite, poczem pisarz przekr. powtórkę et nostro, a debite zmienił na debito P^2. n) faciencia D^3; facienda op. P^1. o) facienda in expedicione O^2 Fl. SV. D^2 B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. p) subtrahere op. P^1. r) ideo B^2; ideo quod St^2. s) zam. idem... nostri: clerici B^2. t) regni nostri Pt^1 Kr. B^1 P^2. u) extiterint Fl.; existunt P^1. w) predicta op. Kr. B^2 St^2. x) bona patrimonialia O^2 Sk^1; bona paternalia B^2; paternalia bona Fl. Sk^2; bona paternalia predicta D^3; bona op. SV. D^2 P^1. y) vel op. J^2 D^2 P^1 Sk^2. z) personaliter op. Sk^2.

a[1]) teneantur transire J[2]; transire tenentur St[2] D[2] P[1]. b[1]) ad quascunque expediciones Cz.; ad quaslibet extenciones J[2]; ad quamlibet et expedicionem O[2] Kr.; vel nobiscum transire aut pergere personaliter D[3]; vel nobiscum personaliter ad quaslibet expediciones transire teneantur B[1] Pt[2]; vel nobiscum ad quamlibet expedicionem transire teneantur Fl. St[1] P[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; toż op. teneantur Sk[1]; nobiscum ad quamlibet expedicionem transire teneantur Sk[2]. c[1]) iuxta bonorum predictorum J[2]. d[1]) facultatem O[2] Fl. St[1] Sk[2] D[4]. e[1]) aut Sk[2]. f[1]) vel eadem bona paternalia D[3]. g[1]) proximis suis fratribus laicis Cz. Pt[1] O[2] Kr. SV. B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; proximis fratribus suis laicis J[2] B[2]; proximis fratribus laicis D[3]; proximis suis laicis St[2]; proximis suis fratribus suis laicis D[2] P[1]. h[1]) dimittere teneantur B[1] P[2]; dimittere tenebuntur Sk[2]; dividere teneantur Fl. Sk[1]; dividere tenentur St[1] D[4]. i[1]) et eisdem renunciare Fl. B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4]; zam. teneantur... eisdem: dimittere et renunciare teneantur D[3]; zam. tegoż: assignare et eisdem renunciare Sn[1] Sn[2]; zam. tegoż: resignare et dimittere et eisdem renunciare Ł. V[1] V[2] O[5]. j) Qui se Cz; Qui si Kr.; Quod si prefati clerici Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. k[1]) venturum St[1] D[4]; nentrum illorum Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. l[1]) facere curaverunt O[1] St[2]; facere non curaverit J[2]; facere curaverit SV. D[2] P[1]; zam. facere curaverint: renuerint Fl. m[1]) quelibet predicta bona B[2] St[2]; predicta bona quelibet Pt[2] P[2] Sk[1] Sk[2]; predicta bona quilibet St[1] D[4]; predicta bona Fl. Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. n[1]) prefatorum clericorum O[2]; clericorum predictorum Pt[2] St[1] Sk[1] Sk[2] D[4]; clericorum op. Fl; predictorum clericorum op. Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. o[1]) decernimus O[2] Fl. D[3] Sk[2]; decrevimus et presencium auctoritate decernimus Sn[1] Ł. V[1] V[2] O[5]. p[1]) temporibus op. O[1]; perpetuis temporibus nostro regno O[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] P[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; perpetuis temporibus regno nostro St[1] D[4]; perpetuis temporibus regno Sk[1]; regno nostro perpetuis temporibus Sk[2]; regno nostro temporis perpetuis D[3]; temporibus perpetuis regno nostro Fl. r[1]) applicandam O[1]; obok tego ustępu dop. na marg.: Magis attenditur hereditas quam hominis vita P[1].

(XV).

O[1] 15: De observacione penarum palatinorum et omnium iudicum; B[4] 29: De consuetudine; Pt[1] I. 5: toż z dod. pocz. Sequitur; SV. 5, D[2] I. 5 i P[1] I. 5: toż z dod. końc. V; Pt[2] 5: Capitulum De consuetudine V; B[1] 5: Capitulium V. De consuetudine C. V. De rapinis; Cz. 5: De consuetudine. Quando pignora debeant servari; Kr. I 5: De consuetudinibus; St[2] I. 5: Sequitur aliud de constitucionibus. De hiis, qu sine tempore pignora dividunt; J[2] 5: De inpigmeracione et indebita rapina capitulum; O[2] I. 5: De inpignoracione pro penis et quis modus servari debet, capitulum V'um;

B² 7: De divisione pignerum; D³ 5: De pignoribus estivo tempore per duas, yemali per unam septimanam non distrahendis; Fl. I. 5: De rapinis aut pignoribus quid sit dicendum, ut infra sequitur; St¹ 4: De rapinis et pignoribus pauperum IIII; D⁴ 4: toż; P² 5: De impignoracionibus V; Sk¹ 4: De rapinis aut pignoribus per iudices in iudicio pro penis factis c. IIII; Sk² 76: De pignoracione iudicum in penis LXXV; Sn¹ 5: De rapinis et pigrioribus V; Sn² 5: toż ze zm. pignoribus; Ł. 5: De pigneribus ad iudices pertinentibus non distrahendis, sed per certa tempora servandis; V¹ 5: toż; V² 5: toż ze zm. pignoribus. Nie podają tego art. Pt³ (wyd.) J¹ O³ (wyd.) VB. D¹ I. O⁵.

Ut in[a]) rapinis aut in pignoracionibus[b]) nostrorum[c]) pauperum[d]) aliquis modus observetur[e]). Consuerunt[f]) avari iudices et eorum[g]) officiales, ut[h]) postquam) pro penis[j]) in iudicio[k]) lapsis[l]) aliquos[m]) pauperes aut[n]) nobiles[o]) inpignorant[p]), statim spolia[r]) dividunt[s]), nullam graciam[t]) cum pignorato[u]) facientes. Ad succidendam[w]) itaque[x]) hanc consuetudinem perniciosam[y]), et[z]) eam[a1]) amplius[b1]) servare nolentes[c1]) et[d1]) prohibentes[e1]), statuimus, ut[f1]) si quis[g1]) iudex, palatinus, castellanus, aut[h1]) ipsorum officiales[i1]), vel maleficiorum iudex[j1]), qui oprawcza dicitur[k1]), aut alius[l1]) quicunque[m1]) pro penis iudicialibus[n1]), per eos latis[o1]), aut aliis excessibus[p1]) aliquem nostrum terrigenam[r1]), divitem vel pauperem[s1]), nobilem vel simplicem[t1]), inpignoraverint[u1]) vel iusserint inpignorare[w1]), pignora[x1]) in equis, pecudibus[y1]) aut[z1]) in[a2]) aliis substanciis[b2]) sic[c2]) recepta, non distrahendo vel dividendo[d2]), si fuerit[e2]) in estivo[f2]) tempore[g2]), duabus septimanis integris, si autem hiemali[h2]), octo diebus illibata[i2]) debent per recipientem conservari[j2]), sive iuste[k2]) pignorati[l2]) fuerunt[m2]), vel[n2]) indebite[o2]) rapina in eos[p2]) commissa[r2]). Et si extunc[s2]) per illum vel illos[t2]), quorum[u2]) sunt[w2]) pignora[x2]), pro commissis penis non fuerit[y2]) illis, qui[z2]) inpignoraverint[a3]), satisfactum[b3]), vel

suam innocenciam non[c3]) ostenderint[d3]), licitum sit[e3]) inpignorantibus[f3]) illa[g3]) distrahere et dividere[h3]) pro libera eorum[i3]) voluntate[j3]). Quod[k3]) si tales iudices aut[l3]) alii superius[m3]) nominati, eorum avaricie non parcentes[n3]), infra[o3]) predicta tempora[p3]) inter se[r3]) diviserint aut dissipaverint[s3]), vel eciam alienaverint[t3]) unum animal[u3]) de predictis, dampnum passo[w3]) iuxta[x3]) valorem[y3]) animalis deperditi[z3]), quod suo sacramento probaverit[a4]), cum pena pentnazete[b4]) tenebuntur[c4]) resarcire[d4]). Hoc[e4]) statutum[f4]) salubre[g4]) propter[h4]) nostrorum[i4]) procuratorum[j4]) rapinam enormem[k4]), quam[l4]) sepius committunt, ad ipsos[m4]) et ad vices eorum gerentes[n4]) extendimus sive[o1]) prorogamus[p4]).

a) Et in D^3; Cum in Sk^1; Ne in Sn^2; De St^1 D^4. b) aut inpigneracionibus J^2; aut in pigneracionibus B^2 D^3; aut in pignoribus Pt^1 O^2 SV. D^2 Pt^2 P^1 P^2 Sk^1; aut pignoribus Fl. B^1 St^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 V^1 V^2; aut pigneribus Ł. c) nemorum O^2. d) nostrorum pauperum militum D^3; nostrorum subditorum Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2; nostrorum pauperum op. St^2. e) observatur O^1; habeatur et observetur O^2 Fl. SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 P^2 Sk^1 Sk^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2; habeatur et servetur St^1 D^4. f) Consueverunt Cz. Pt^1 O^2 Kr. B^2 Fl. B^4 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4; Consueverunt hactenus Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 g) avari... et O^2; vel Fl. St^2 St^1 D^4. o) aut nobiles cuiusvis status Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 j) pro penis aut mulctis Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2. k) postquam... in iudi — wyd. B^2. l) condemnatis Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2. m) aut B^2. n) seu Cz.; et O^2; vel Fl. St^2 St^1 D^4. o) aut nobiles cuiusvis status Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2. p)-es (koniec wyr. pauperes)... inpigno — wyd. B^2; impingnerant J^2; inpignorent Fl. P^1; impignerant D^3; inpignorantur St^2; impignorant et obligant Sn^1 Sn^2 ; impignerant et obligant Ł. V^1 V^2. r) statim pignora B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2; statim ipsis pignora Sk^2; statim pignera et spolia Ł. V^1 V^2. s) dividunt spolia B^2; statim eorum pignora dividentes Fl. t) graciam et benivolenciam Sn^1 Sn^2; graciam et benevolenciam Ł. V^1 V^2. u) cum inpignorato Cz. O^2 Kr. B^4 SV. D^2 P^1; cum impingnerato J^2; cum impignerato B^2; nullam cum impignerato graciam D^3; inpignorato z op cum St^2; pignerato z op. cum Ł. V^1 V^2. w) Ad succedendum D^3; Ad succidendum B^1 Sk^1; Ac succidendum St^1 D^4; Ad succidandam Sk^2. x) Ad succidendam itaque ad amputandam Sn^1; toż ze zm. et amputandam Sn^2: Ad succidendam itaque et benivolenciam cum pignerato facientes ad succidendam itaque et amputan-

dam Ł.; Itaque benevolenciam cum pignorato facientes, ad succidendam et amputandam V[1] V[2]. y) perviciosam O[2] Pt[2]; perusa pervervasam St[2]. z) et op. Pt[1] Kr.

a[1]) eamque Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. b[1]) amplius op. J[2] SV. c[1]) observare nolentes J[2]; servare nolentes amplius B[2]; servare amplius nolentes D[2] P[1]; observare amplius nolentes B[1] Pt[2] Sn[2] Ł. V[1] V[2]; toż ze zm. volentes Sn[1]; amplius observare nolentes St[1] D[4]; amplius servare volentes D[3]. d[1]) ac Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. e[1]) et prohibentur D[3]; Ad succidendam... prohibentes op. Fl. f[1]) ut op. P[1]. g[1]) si aliquis B[1]. h[1]) autem Fl. i[1]) officialis P[2]. j[1]) aut maleficorum iudex J[2]; vel maleficorum iudex Pt[2] P[1] P[2]; aut maleficorum iudex vel iusticionarius B[2]; vel malefactor iudex palatinus zrazu, ale potem pisarz przekr. malefactor i palatinus D[3]; vel alter malefactor Fl.; vel malefactor St[1] D[4]; vel malefactorum z op. iudex Sk[2]; officiales vel maleficiorum op. SV. k[1]) żui oprawcza dicitur B[2] Fl. D[3] SV. St[1] Sk[1] D[4] Ł.; toż ze zm. op. prawczą B[4]; toż ze zm. oprawca V[1] V[2]; qui dicitur oprawcza Cz. Pt[1] J[2] O[2] D[2] B[1] P[1]: toż ze zm. opraucza Kr.; toż ze zm. opprawczą Pt[2]; qui in vulgari dicitur oprawcza St[2]; alias opprawcza P[2]; toż ze zm. oprawcza Sk[2]. l[1]) aut aliquis B[2] D[3]. m[1]) quicunque dicitur zrazu, ale później dicitur przekr. D[3]. n[1]) iudicionalibus Fl. o[1]) litis O[2]. p[1]) successibus St[1]; successionibus D[4]; aut excessibus aliis B[2] D[3]. r[1]) aliquem terrigenam J[2]; aliquem terrigenam nostrum D[3] P[1]; aliquem nostrorum terrigenam Pt[2]. s[1]) divitem aut pauperem D[2] P[1]; pauperem aut divitem Sk[2]. t[1]) nobilem aut simplicem P[1] St[1] D[4]. u[1]) inpignoraverunt O[1] D[2]; impiggneraverint B[2] D[3] Ł. V[1] V[2]; inpingneraverit J[2]; inpignoraverit St[1] Sk[2]; pignoraverint Sn[1] Sn[2]. w[1]) vel fecerint inpignorare Cz.; vel auserit inpignerare J[2]; vel iusserint impignorari Fl.; vel iusserit inpignorare St[2]; vel impignerare iusserint B[2]; aut impignerare iusserint D[3]; vel impignorare iusserint P[1]; vel impignorare iusserit Sk[2]; vel pignorare iusserint Sn[1] Sn[2]; vel pignerare iusserint Ł. V[1] V[2]. x[1]) pingnera J[2]; pignera B[2] D[3] Ł. V[1] V[2]; pignora D[2] P[1]. y[1]) aut pecudibus J[2]; pecudibus op. St[1] D[4]. z[1]) vel SV. Pt[2].

a[2]) in op. Fl. D[3] P[1]. b[2]) aliis substanciis quibuscunque O[2] Fl. SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. c[2]) sint O[2] Fl.; sit Sn[2]; sic op. SV. D[2] P[1]. d[2]) non distrahendo nec dividendo J[2]; non distribuendo vel dividendo St[2]; non distribuendo, distrahando vel diminuendo Fl.; non distrahendo vel diminuendo St[1] P[2] Sk[1] D[4]; non distrahando nec diminuando Sk[2]; non distrahendo vel minuendo Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. e[2]) si sint J[2]; si fuerint Fl. D[3] Sk[1]. f[2]) in estivali Sk[2]. g[2]) tempore op. St[2]. h[2]) ymeli B[2]; yemali dwukr. powt. B[1]; si autem in hiemali Fl. St[1] D[4]; si autem in hiemali tempore J[2]; si autem hiemali tempore D[3] P[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]; si autem tempore hiemali St[2]; zam. si... hiemali: aut hiemali O[2]. i[2]) illabata Cz.; ablata Pt[1]; illiberata

J[2]; illibata op. Sk[1]. j[2]) debent pro recipiente conservari Cz.; debent per recipientem observari J[2] P[2]; debent percipientes servari St[2]; per recipientem debent conservari St[1] P[1] D[4]; per recipientem debent observari Fl. B[1] Pt[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2]; toż ze zm. debeant Ł. V[1] V[2]; per recipientem observari debent Sk[2]; zam. octo diebus... conservari: conservare tenetur O[2]. k[2]) iusti Pt[1]. l[12]) inpingnerati J[2]; impignerati B[2] D[3]; impignorati St[1] P[2] D[4]; pignoranti B[1]; pignerati Ł. V[1] V[2]. m[2]) fuerint Cz. Pt[1] J[2] Kr. B[2] B[4] D[3] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]; sive iuste fuerint pignorati O[2] Sk[1]; sive fuerint pignorati iuste Sk[2]. n[2]) sive P[2] Sk[2]. o[2]) indebita J[2] St[2] St[1] D[4]. p[2]) per eos B[2] B[4]. r[2]) commissa in eos rapina Pt[1]; rapina in eos fuerit commissa J[2]; zam. sive iuste... commissa: si iuste aut indebite fuerint rapine in eis commisse Fl.; po commissa dod. extimetur B[4]. s[2]) Et si interim B[4]; extunc op. B[1]. t[2]) per illam vel illos D[3]; per ipsum vel ipsos St[2]; per illos vel illum B[1]; zam. Et si... illos: Extunc per illum autem per illos Fl. u[2]) quorum vel cuius O[2] Fl. D[3] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. w[2]) sunt op. O[2] B[1]. x[2]) pignera J[2] B[2]; zam. pignorâ: equi, peccora St[1] D[4]. y[2]) non fuerint Pt[1] P[1]; vel fuerit O[2]. z[2]) quibus Sn[2].

a[3]) impignoraverunt Pt[1] B[4] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] P[2]; impigneraverunt J[2] D[3]; impigneraverint B[2]; pignoraverunt Cz. Sn[1] Sn[2]; pigneraverunt Ł. V[1] V[2]; qui magis impignorant Fl.; qui impignorati fuerint St[1] D[4]; eis, qui pignorarent St[2]; illi qui impignoraverint op. Sk[2]. b[3]) sit satisfactum Fl.; satisfaccionem St[2]; satisfactum pignorantibus illis Sk[2]. c[3]) non op. Pt[1]. d[3]) ostenderit Pt[1] Kr. B[2] St[2]; ostenderunt J[1] D[2]; ostendunt Fl. e[3]) sit op. O[2]; licet sit Cz.; licitum fit D[3]; extunc licitum sit B[4]. f[3]) pignorantibus Pt[1] Kr. Fl. B[4] St[2] B[1] St[1] Sk[2] D[4]; impignerantibus J[2]; inpignatoribus O[2]; pignerantibus B[2] D[3]; pignoratoribus SV. D[2] P[1] Sk[1]; pignatoribus Pt[2]. g[3]) illa pignora Sk[2]. h[3]) divider Fl.; ista dividere et distrahere St[2]. i[3]) ipsorum Cz. Pt[1] J[2] O[2] Kr. B[4] D[3] St[2] D[2] B[1] Pt[2] P[1] Sk[1]; ipsarum SV.; pro eorum libera Fl. St[1] D[4]; eorum wyd. B[2]. j[3]) zam. licitum sit... voluntate: tandem licitum sit illis, qui pignora detinent, illa distrahere, dividere et pro libera ipsorum voluntate convertere Sn[1] Sn[2]; toż ze zm. pignera Ł. V[1] V[2]; ustęp: Et si extunc... voluntate op. P[2]. k[3]) Et quod Fl. l[3]) aut op. Sn[2]. m[3]) alli superi — wyd. B[2]. n[3]) parentes B[2]. o[3]) infra wyd. B[2]. p[3]) infra predicta debita tempora SV. D[2] B[1] Pt[2] St[1] P[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]; ipsa predicta debita infra predicta tempora P[1]; infra predicta tempora et dies Sk[2]. r[3]) inter se op. J[2]; intra se B[2]. s[3]) diviserint vel dissipaverint J[2]; diviserunt aut dissipaverunt SV. Pt[2]; diviserunt aut dissipaverunt inter se Fl.; inter se pignora huiusmodi diviserint aut dissipaverint Sk[2]. t[3]) vel eciam aliena mutant O[1]; aut eciam alienaverint J[2] B[2]; vel alie maverint St[2]; vel eciam alienaverunt SV. u[3]) unum vel O[1]; unum

z op. animal St^2; animal unum P^1. w^3) damna passo Ł. V^1 V^2. x^3) passo i — wyd. B^2. y^3) valorem iuxta D^3; iuxta estimacionem Sk^2. z^3) deperdito O^1; perditum J^2; de predictis Fl.; deparditi P^1.

a^4) probaverit op. O^1 Cz. Pt^1 O^2 B^2 B^4 St^2 D^2 P^1; toż zrazu, ale wsp. ręką później dop. probaverit Kr.; toż zrazu, ale późn. ręką XV wieku dop. na marginesie firmabit SV.; suo comprobat iuramento Fl.; quod suo comprobat iuramento St^1 D^4; quod suo comprobat sacramento B^1 Pt^2; quod suo comprobabit sacramento P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2; quod suo comprobabit iuramento Ł. V^1 V^2; quod suo probabit iuramento Sk^2; quod suo firmabit iuramento D^3; quod suo i — amento wyd. B^2. b^4) panthnadzeszcza Cz; pentnaczescza Pt^1; pancznadzescza J^2; pyathnadzeszcze O^2; pencznadzescza Kr.; pyathnadzescza B^2 Sn^1 Sn^2; pentnazece B^4; XV D^3 Sk^2; pentnacza SV; penthcza D^2; pyaczcza B^1; pyancza Pt^2; pyanthcza P^1; pyacznadzescza St^1; pyacznadzestha P^2; pyacznadza Sk; pyaczyarescza D^4; pyathnadzestha Ł.; piatnadziesta V^1 V^2; cum pena, que dicitur pyacznadzescza Fl.; cum pena tres marcarum cum eadem pena St^2. c^4) tenebuntur op. D^3. d^4) resortire Pt^1; restituere J^2 O^2 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2; restituere tenebuntur Fl. St^1 P^2 Sk^1 D^4; restituere aut solvere tenebitur Sk^2. e^4) Et hoc D^3. f^4) statuimus B^2; statim D^4. g^4) salubre op. Fl. Sk^2. h^4) pro St^2. i^4) propter nostrorum salubre Fl.; propter nostrum B^1. j^4) iudicum et officialem B^2; iudicum et officialium D^3; iudicum et procuratorum Ł. V^1 V^2 k^4) rapinam enormam O^2 Sk^2; rapina enormi St^2. l^4) quam wyd. B^2. m^4) ad ipsos op. O^1. n^4) et ad merces eorum gerentes O^1; et ad iudices eorum gerentes Pt^1 Kr.; et ad iudices et vices eorum gerentes J^2; et iudices terrarum B^2; et ad certos iudices D^3; et ad iudices eorum generales O^2 Fl. SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4; et ad iudices ipsorum generales Sk^2; et ad iudices eorum Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2. o^4) seu Sk^1; et Ł. V^1 V^2. p^4) erogamus J^2; prerogamus Kr. SV.; rogamus B^2; provulgamus Sk^2; prorogavimus Sn^1 Sn^2; promulgamus Ł. V^1 V^2.

(XVI).

O^1 16: De militibus et nobilibus furta committentibus; Cz 74: De infamibus et furta committentibus; Pt^1 I. 73 i B^4 50: toż; B^2 78. toż z op. et (podana tylko pocz. część art. reszty brak); D^2 I. 77: toż z dod. pocz. R. i końc. LXXVII; Kr. I. 75: De infantibus et furta LXXVIII: De infamibus et profugis furta committentibus; P^1 I. 78; toż z op. Capitulum 78 i dod. końc. LXXVII; O^2 I. 55: De profugis furta facientes capitulum LXXIX; O^3 44: De profugis et latrocinia committentibus; D^3 85; toż z dod. końc. LXXVII; B^1 83: LXXII. De militibus; P^2 80: De profugis vel infamibus LXXX; Fl. I. 78: De pro-

fugis furta committentibus; St[1] 80: De profugis et furta committentibus; St[1] 80: De profugis et furta committentibus LXXX; D[4] 80: toż; Sk[1] 78: toż ze zm. c. LXXXII; Sn[1] 82 Sn[2] 82: toż ze zm. LXXXIIII: Ł. 82, V[1] 82, V[2] 82, O[5] 65: toż z op. cyfry. Nie podają tego art. Pt[3] (wyd.) J[1] J[2] VB. Sk[2] D[1] I.

Sepius contingit[a]), ut quidam[b]) de militali[c]) prosapia[d]) procedentes[e]), veluti prodigi[f]) honoris[g]) et fame ipsorum furta seu[h]) latrocinia committentes, sint[i]) profugi[j]) nostri regni[k]) spontanea voluntate ipsorum[l]), et sic[m]) occasionem habentes[n]) plura[o]) committere[p]) non formidant[r]), pro quibus incidunt[s]) in iram[t]) nostre indignacionis[u]) tandem[w]) de commissis furtis et[x]) ceteris actibus malis[y]) penitencia[z]) ducti, amicorum[a1]) suorum[b1]) intercessione[c1]) mediante[d1]), nostram clemenciam implorare consueverunt[e1])[1]) Volumus, quod licet[f1]) nostra ira[g1]) sit[h1]) dimissa eis[i1]) et pena[j1]), nihilominus[k1]) pro furtis et dampnis[l1]) viris iustis[m1]) illatis tenebuntur[n1]) iudicialiter[o1]) respondere et satisfacere iuxta sentencie[p1]) diffinicionem[r1]) per iudicem deputatum[s1])[2]). Et infamem talem[t1]) reputamus[u1]), neque[w1]) aliis[x1]) nobilibus, qui nunquam[y1]) profugi[z1]) extiterunt[a2]), in fama[b2]) et in[c2]) sublimitate honoris[d2]) poterunt[e2]) adequari[f2]). Similiter illum dicimus infamem[g2]), qui occulte insidiando[h2]) habitatoribus[i2]) regni[j2]), fures et profugos[k2]) servat et partitur[l2]) cum eis[m2]) rapta[n2]) et male[o2]) conquisita[p2]); tales[r2]) non possunt[s2]) se dicere[t2]) probos, cum inpares probis viris[u2]) reputentur[w2]).

a) Si quis contingit Kr. b) quod quidam Sn[1] Ł V[1] V[2] O[5]; quod quidem Sn[2]. c) militari Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. d) prosepio Pt[1]. e) procedens P[1]. f) prodigii O[1] Cz.; prodigus St[2]; pro digni D[2]. g) honorum Pt[1]. h) sive O[2] St[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; seu et O[3]; et B[1]. i) sunt O[1] Cz. Pt[1] O[2] Kr. B[2] Fl. B[4] O[3] D[3] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] P[2]; fuerunt St[2]; sint op. St[1] D[4]; fiunt Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. j) profugii Cz. k) nostri profugi regni O[2]; profugi regni nostri D[2] P[1]. l) spontanea ipsorum voluntate B[2] O[3] D[3]; ipsorum spontanea voluntate Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. m) ut sicut O[1]; ut sic B[4]. n) zam. occasionem habentes: ac-

casione O^2; occasionem querentes Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. o) plura mala Cz. Pt^1 O^2 Kr. B^2 Fl. B^4 O^3 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4; mala z op. plura Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. p) committunt et committere Fl. r) non formidavit Sn^2. s) incidant O^1; na tym słowie urywa się tekst niniejszego art. w B^2. t) in iuram D^4. u) pro quibus in iram nostre indignacionis incidunt Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. w) tamen O^3 D^3; laudem St^1 D^4. x) ac O^3 D^3. y) et ceteris malis actibus Cz. Fl. O^3; et certis actibus malis B^4; et malis z op. ceteris actibus St^1 D^4. z) paterna Pt^1; penitenciam St^1 D^4.

a^1) amicorumque Pt^1. b^1) suorum op. B^1. c^1) intercessione op. V^2 d^1) mediente O^2. e^1) nostram consueverunt clemenciam implorare St^1 P^2 Sk^1 D^4; nostram consueverunt implorare clemenciam Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; po czym: et sic nostre gracie de novo restaurantur dod. Cz. O^2 Fl. B^4 SV. D^2 Pt^2 P^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; toż ze zm. restaurant dod. Kr.; toż ze zm. rastaurantur dod. St^1; toż z op. de novo dod. Pt^1; toż z op. gracie dod. B^1; et sic nostre gracie denuo restaurantur dod. O^3 D^3 St^2. f^1) licet op. Cz.; quod si licet Pt^1. g^1) ira nostra St^1 D^4. h^1) sic St^2. i^1) eis op. Cz. St^2; sit eis dimissa O^3 B^1 St^1; sit eis sit dimissa D^3; sit ab eis dimissa D^4; sit divisa eis Pt^2; nostra sit dimissa eis ira P^1. j^1). et penam O^1. k^1) zam. et pena, nihilominus: et nihilominus pena O^2. l^1) et dampnis ac iniuriis St^2. m^1) iuris iustis Pt^1 O^2 Fl.; viris iustis op. O^3 D^3; viris bonis et iustis Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. n^1) tenebunt SV. o^1) iudicialiter op. St^1 D^4. p^1) sentencie op. Cz. Pt^1 O^2 Kr. Fl. O^3 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. r^1) definicionem V^1 V^2 O^5. s^1) per iudicem deputatam O^3 D^3 B^1; per iudicem deputatum factam Pt^2 P^2 Sk^1; per iudicem deputatam factam St^1 D^4; per deputatum iudicem factam Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; po czym: non obstante qualibet diuturnitate dod. Pt^1 Kr. Fl. B^4; zrazu dodatku tego nie było, ale dop. poniżej na marg. P^1. t^1) Et nihilominus et infamem talem Cz.; Et nihilominus infamem talem O^2 O^3 D^3 St^2 SV. D^2 P^1; Nihilominus et infamiam talem Pt^1; Nihilominus et infamem talem Kr.; Et nihilominus tales infames B^1 P^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; Et nihilominus infames tales Pt^2: Et nihilominus infames z op. tales St^1 Sk^1 D^4. u^1) pronunciamus O^3 D^3. w^1) nec O^3 D^3 St^1 D^4. x^1) zam. neque aliis: usque ab hiis Pt^1. y^1) nequam O^1. z^1) profugi op. Kr. Fl.

a^2) extiterint Cz. D^3 P^2; fuerant sive extiterunt Kr.; fuerunt sive extiterunt Fl.; b^2) zam. in fama: infania Kr. c^2) in op. O^3 D^3 D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. d^2) honoris op. B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2. e^2) poterint Cz. O^3 D^3 St^2 St^1 D^4; poterit O^2 SV. D^2 P^1; potuerint Fl.; poteris vel potuerint Pt^1: poterit vel poterint B^1 Pt^2 P^2; debent vel poterint Sk^1; posse Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. f^2) adequare Cz. g^2) Statuimus illum et dicimus infamem Cz. O^2 Kr. Fl. O^3 St^2 SV. D^2

B^1 Pt^2 P^1; Statuimus et dicimus illum infamem Pt^1 D^3; Statuimus illum et decernimus infamem P^2; Statuimus illum et decernimus z op. infamem St^1 Sk^1; toż ze zm. decrevimus D^4; Statuimus eciam illum Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. h[2]) insidiendo O^2; insidiante D^4. i[2]) habitantibus St^2; inhabitantibus St^1 D^4; inhabitatoribus Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. j[2]) nostri regni Cz. Pt^1 O^2 Kr. Fl. B^4 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 D^4; regni nostri O^3 D^3 P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2. k[2]) fures et prodigos B^1 Pt^2; fures aut profugos aut prodigos St^1 P^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; fures aut profuges aut prodiges D^4. l[2]) servant et participare D^2 P^1; servat, eis hospicium prebet aut partitur Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; regni ... partitur op. St^2. m[2]) cum eisdem SV. Pt^2. n[2]) raptam Pt^1. o[2]) mala O^2. p[2]) conquesta Pt^1 St^2 Pt^2 St^1 Sk^1 D^4; conquesita O^2 SV. D^2 B^1 P^1 Sn^1 Sn^2. r[2]) Tale O^2; Tales se Sk^1. s[2]) non poterint O^3 D^3. t[2]) dicere se Cz. O^2 Kr. B^4 SV. D^2. u[2]) probis iuris Cz.; viris probis O^3 D^3. w[2]) representur O^1; represententur Cz. Kr: repententur B^4; reputantur Pt^1 O^2 St^2 B^1 Pt^2 P^2 Sk^1; zam. cum impares... reputentur: cum improbitate pleni sunt et probis nostri regni non similes esse censeantur St^1; toż ze zm. et probi D^4; zam. tales... reputentur: tales infames esse imparesque viris probis et bonis reputari Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5.

[1]) Braku słów: et sic nostre gracie de novo restaurantur, jakie z wyjątkiem O^1 po wyrazie consueverunt podają wszystkie inne kodeksy, nie ma potrzeby tłumaczyć opuszczeniem kopisty O^1; nawet bowiem i bez nich całkowita treść ekspozycji oraz związek jej z najbliższym potem zdaniem tekstu są zupełnie jasne. Wobec tego z wielkim prawdopodobieństwem i trzymając się ściśle kodeksu O^1 przyjąć można, że podany zwrot nie mieścił się w tekście pierwotnym, i że raczej jest wstawką redaktorów UW II, dążących tu do bardziej jeszcze dokładnego sformułowania przesłanek omówionego wypadku; która to wstawka przejęta została następnie także przez wszystkie późniejsze redakcje statutowe.

[2]) Dodatek: non obstante qualibet diuturnitate, jaki po tym słowie następuje w niektórych spisach, nie należy z pewnością do tekstu pierwotnego. Z wyjątkiem dwu rękopisów z pierwszej połowy XV w. (Pt^1 Kr.), nie podaje go żaden inny z tegoż czasu (O^1 Cz. SV. O^2 D^2 B^1), nie mówiąc o przeważnej części późniejszych z drugiej połowy tegoż stulecia, pośród nich o Pt^3, jedynym obok O^1 tekście UW. I. Widocznie jest to wstawka późniejsza UW. II, i to tylko w jednej grupie należących tu tekstów przeprowadzona, między innymi zawarta też w B^4, któremu Helcel i Hube co do szczegółu niniejszego przesadne przypisują znaczenie.

(XVII).

O^1 17: De tutela et querela mulierum; St^2 I. 9: De constitucionibus; SV. 9, D^2 I. 9 i P^1 I. 9: toż z dod. końc. IX; B^4 30: De procuracione; Kr. I. 9: toż z dod. końc. rubrica; Cz. 9: De procuracione Quando virgines vel vidue posint procuratores suos statuere coram

ministeriali; P^{2} 9: De procuracione dominarum citatarum IX; Pt^{1} I. 9: De probacione; J^{2} 9: De speciali loco iudicii mulierum a viris capitulum; O^{2} I. 9: Procuratores in domibus constitui possunt, capitulum IX; B^{2} 11: Domine habeant suos procuratores; D^{3} 9: Domina aut virgo citans vel citata potest in hospicio constituere procuratorem; B^{1} 9: IX De habitacione dominarum; Pt^{2} 9: Capitulum IX. Ut domine aut virgines in iudicio non premantur, habeant ipsis procuratorem; Fl. I. 9: De dominabus et virginibus, que citant aliquem ad iudicium vel citantur ab aliquo; St^{1} 9 i D^{4} 9: toż; Sk^{1} 9: De dominabus et virginibus, que citant aliquem aut citantur c. IX; Sn^{1} 9: De dominabus et virginibus, que citant aliquem aut citantur ab aliquo IX; Sn^{2} 9: toż; Ł. 9, V^{1} 9, V^{2} 9 i O^{5} 7: toż z op. cyfrą. Nie podają tego art. Pt^{3} (wyd.) J^{1} O^{3} (wyd.) VB. Sk^{2} D^{1} I.

Ut[a]) dominarum habitacio[b]) propter fragilitatem sexus a[c]) cetibus virorum[d]) omnino[e]) sit distincta[f]), et ne in causis[g]) vocate[h]) premant[i]) se in turmis[j]) masculorum[k]), sanxit[l]) nostra auctoritas de presenti, ut si qua[m]) domina sive[n]) virgo, citans aut[o]) citata[p]), venerit ad terminum sibi prefixum[r]), iudex presidens iudicio[s]) officialem suum[t]) cum[u]) eius[w]) adversario[x]) in hospicium ad illius domum[y])[1]) mittere teneatur[z]), coram quibus[a1]) accionem sive[b1]) defensionem sue[c1]) cause[d1]) advocato[e1]) vel[f1]) suo[g1]) procuratori[h1]), cui placebit[i1]), in totum[j1]) delegabit[k1])[2]).

a) Et St^{2}. b) dominarum habitacio actibus virorum J^{2}. c) a wyd. B^{2}. d) a cetibus, virorum op. tu J^{2}; zam. tegoż: actibus vivorum Pt^{1} D^{2}; zam. tegoż: censibus virorum P^{1}. e) omnimode St^{2} Ł. V^{1} V^{2} O^{5}; omnimodo Sn^{1}; omnimo Sn^{2}; omnino op. Fl. St D^{4}. f) sint distincti O^{1}; sint distincta Fl. P^{1}; sui destinctu St^{2}; sunt distincta D^{2}; situ distincta D^{4}. g) in causas Cz. Pt^{1} J^{2} Kr. Fl. B^{4} D^{2} P^{1} Sk^{1}; in casibus O^{2}; ad causas B^{2} D^{3} St^{2} Ł. V^{1} V^{2} O^{5}. h) nore O^{1}; notate Kr.; vocare B^{4}; vocate occurrente necessitate St^{2}. i) prement Fl. j) in tormis O^{1}; in terminis J^{2} O^{2} B^{2}; in turbis Fl St^{1} D^{4}; in turnis St^{2}; in turmis et conventibus Sn^{1} Sn^{2} Ł. V^{1} V^{2} O^{5}. k) virorum Fl. St^{1} D^{4}. l) sanxivit J^{2}; sanxit se Kr.; sensit Fl.; senxit St^{1} D^{4}. m) que O^{2} B^{2} D^{3} B^{1} Ł. V^{1} V^{2} O^{5}; qua op. J^{2}. n) seu B^{2}. o) vel O^{2}. p) citata fuerit B^{1}; ut si que virgo citans vel citata aut domina D^{3}. r) ad terminum sibi prefixum venerit St^{2}; venerit ad terminum prefixum sibi St^{1} D^{4}.

s) iudicio op. B^2 D^3 P^2. t) suum officialem J^2. u) sibi prefixum... cum op. Fl. w) cum eis O^1. x) cum suis adversariis B^2; cum eius adversarius Fl.; cum eius domine adversario D^3. y) ad hospicium illius domine Cz. Pt^1 O^2 Kr. B^2 Fl. St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; toż z op. domine J^2; ad hospicium ipsius, z op. domine D^3. z) mitti tenetur O^1 B^4; mittere tenetur J^2.

a[1]) coram quo Cz. O^2 Kr B^2 Fl. D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; qui coram quo Pt^1; quo coram J^2. b[1]) seu J^2. c[1]) sive Fl. d[1]) accionem sue cause sive defensionem D^3. e[1]) denotate St^2. f[1]) aut B^2 D^3; sive Sk^1. g[1]) suo op. Sk^1. h[1]) procuraturi D^3. i[1]) cui placet O^2 Fl. SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. j) in toto O^2 Fl. SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. k[1]) delegavit Fl.; delegat St^1 D^4; delegabit tam lucrandum quam perdendum St^2; obok delegabit późn. ręką XV w. dop. na marg.: tam ad lucrandum quam ad perdendum SV.

[1]) Wersji: in hospicum ad illius domum mittere, jak ją podają O^1 i B^4, przeciwstawia się stylizacja wszystkich innych tekstów: ad hospicium illius domine mittere, powszechnie dotąd do pierwotnego tekstu statutowego włączana. W oderwaniu rzecz biorąc, ta ostatnia wersja jest poprawna i zrozumiała, zatem możliwa, z tym oczywiście zastrzeżeniem, że hospicium pojęte jest tu w pochodnym znaczeniu określnika miejscowego: mieszkanie, przybytek. Ale hospicium w takich zwłaszcza zwrotach, jak in (nie: ad) hospicium mittere występuje także w znaczeniu pierwotnym: posłać kogoś w gościnę, czyli dla nawiedzenia kogoś. O ile rzecz pojmiemy w tym znaczeniu zwrot O^1 będzie można uznać również jako prawidłowy i w pełni zrozumiały. Statut postanawia, że sędzia winien posłać służebnika wraz z stroną przeciwną celem nawiedzenia (in hospicium) kobiety, do jej domu (ad illius domum). Jeśli ponadto uwzględnimy, że zjawienie się przyimka in przed hospicium trudno usprawiedliwić myłką kopisty zam. ad, skoro toż samo ad podaje on zaraz potem w związku z illius domum, w miejscu, gdzie go nie ma w redakcji pozostałych tekstów, jak niemniej, że dosłownie takaż sama jak w O^1 stylizacja niniejszego ustępu pojawia się w starannym kodeksie B^4, trzeba będzie przyjąć, że jest to redakcja tekstu pierwotnego. Zmianę występującą w innych kodeksach, należy wobec tego uznać za poprawkę redakcyjną UW II, spowodowaną pojęciem określnika hospicium w znaczeniu lokalnym, w którym wypadku rzeczywiście tekst pierwotny musiałby się przedstawiać jako wadliwy. Zmianę tę przyjęły następnie z wyjątkiem UW III (B^4), późniejsze układy statutowe.

[2]) Helcel trafnie zwraca uwagę, że treść niniejszego postanowienia przypomina żywo c. 2 de iudiciis in VI 2,1, gdzie orzeczono, iż kobiety nie mają stawać przed sądem, jeno wysłać do nich należy tabelliona, albo też, w pewnych wypadkach, udać się ma do nich sam sędzia. Główna różnica tkwi tylko w tym, że w naszym art. jest mowa o kobietach jako powódkach i pozwanych, natomiast w Lib. sext. o kobietach wezwanych na świadectwo w sądzie. Na pokrewieństwo myślowe i związek genetyczny obu przepisów wskazuje wspólny im charakterystyczny zwrot: a cetibus virorum.

(XVIII).

O¹ 18: De Iudeorum usura; Cz. 75: De usura B⁴ 51 i St² I. 77: toż; SV. 76; toż z dod. końc. LXXXVIII; D² I. 78: toż z dod. pocz. R. i końc. LXXVIII; Pt¹ 74: De usura seu feneracione; O² I. 56: Quod Iudei tantum unam marcam a marca habent recipere LXXX; B² 79: De usura Iudaica capitulum; O³ 45: De usura Iudeorum medio grossa a marca; D³ 86: De usuris Iudeorum medio grosso a marca LXXVIII; B¹ 84: LXXIII. De usuris capitulum; Pt² 84: Capitulum LXXIX. De usuris et Iudeica pravitate; P¹ I. 79: De usura et Iudaica pravitate LXXVIII; P² 81: De prescripcione in Iudeorum usura LXXXI; Sk¹ 79: De usuris Iudeorum et monachorum c. LXXXIII; St¹ 81: De usuris Iudeorum LXXXI; D⁴ 81: toż; Sn¹ 83 i Sn² 83: toż ze zm. LXXXV; Ł. 83: De usuris Iudeorum, qualiter exigi debent; V¹ 83, V² 83 i O⁵ 66: toż. Dwa kodeksy mają ten art. rozbity na dwa osobne art., a to: Kr. I. 76: De usura rubrica i I. 77: De Iudeis, prescripcio usure et annorum, rubrica: oraz Fl. I. 79: De usuris Iudeorum i I. 80 b. nap. Nie podają tego art. Pt³ (wyd.) J¹ J² VB. Sk² D¹ I.

Cum in[a]) usurarum[b]) voragine[c]) insaciabilis sit[d]) appetitus[e]), extorsioni[f]) pecuniarum terminum non imponens[g]), proinde statuit nostrorum baronum auctoritas[h]), ut[i]) Iudei[j]) fidei[k]) nostre[l]) veri[m]) inimici[n]), Christianis[o]) pecuniam[p]) ipsorum[r]) mutuantes[s]), non plus[t]) pro[u]) qualibet septimana[w]) exigere[x]) habeant[y]), nisi[z]) unam quartam[a1]) cum graciarum accione[b1]). Et si[c1]) Iudei, qui per[d1]) novas[e1]) decepciones ad litteram obligacionis[f1])[1]) mutuant[g1]) pecunias, sustinuerint[h1]) duos annos[i1]) suum debitorem[j1]), pro usura accrescente[k1]) et pro[l1]) principali debito ad iudicium non provocantes[m1]), extunc ipso facto usuram[n1]) accrescentem ulterius[o1]) post[p1]) duos annos[r1]) amittere[s1]) debent[t1]), tantum[u1]) de principali sorte[w1]) et usura[x1]) iam[y1]) aucta infra predictum tempus sint contenti[z1]); neque per[a2]) eandem litteram obligacionis poterint obligantem[b2]) effectualiter[c2]) ammonere, aut obligatus[d2]) stare, tenere aut[e2]) observare ipsis[f2]) tenetur[g2]) suam obligacionem aut[h2]) promissum[i2]).

a) in op. O^1. b) in usuram St^1; in usuratorum D^4. c) voraginem Pt^1. d) sit insaciabilis Cz. Pt^1 O^2 Kr. B^2 Fl. B^4 O^3 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Ł. V^1 V^2 O^5; sit insanabilis Sn^1 Sn^2. e) appetitus quidam B^2. f) extorsionem Pt^1; extorsione St^1 D^4; extorsionique Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. g) non apponens Cz.; non imponentes Pt^1 Kr. Fl. B^1 Pt^2 Sk^1; imponentes z op. non D^2 P^1; non opponentes St^1 D^4; quidam non imponentes Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. h) proinde nostrorum baronum auctoritas statuit P^1; proinde nostra et baronum nostrorum statuit auctoritas P^2; proinde statuit nostrorum baronum et nobilium auctoritas Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. i) quod Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. j) ut inde St; ut Iudei impii P^1. k) ut fidei iudicii St^1 D^4. l) fidei nostri O^1; nostre fidei O^2 Sk^1; fidei nostre Christiane Sn^1 V^1 V^2 O^5; toż ze zm. Cristiane Sn^2 Ł. m) viri Sn^2. n) zam. veri inimici: velut inviti Fl. o) Cristianitatis Pt^2; Cristianis St^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. p) pecunias Cz. Pt^1 O^2 Kr. B^2 Fl. B^4 O^3 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. r) suorum O^1. s) pecunias mutuantes ipsorum D^4. t) non plus de usura O^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. u) pro op. B^1 Pt^2 P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. w) per quamlibet septimanam Cz. x) exiguere Fl.; exigere op. Sk^1. y) habent O^1 Cz. Pt^1 O^2 Kr. Fl. B^4 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1; debeant O^3; debent D^3 P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; habet St^2; non plus exigere qualibet septimana teneantur St^1 D^4. z) nisi tantum Cz. Pt^1 Kr. B^2 Fl. B^4 O^3 D^3 St^2 SV. D^2 Pt^2 P^1 P^2 Sk^1; tantum z op. nisi O^2; nisi tantummodo St^1 D^4.

a^1) unam quartam a marca Kr. b^1) ob. tego dop. pisarz na marg.: id est grossum a marca Sk^1; nisi tantum unam quartam a grosso, alias unum grossum a marca debent et tenentur cum graciarum accione recipere Sn^1 Sn^2; toż z op. a grosso po marcam Ł. V^1 V^2 O^5; na słowie accione kończy się pierwszy z dwu art., na które rozbity jest art. niniejszy w Kr, Fl. c^1) si op. O^2. d^1) pro B^2. e) per vanas D^2 P^1. f^1) ad iusticiam obligacionis O^1 Cz. Pt^1 Kr. B^4 D^2; ad iusticiarum obligacionis Fl.; ad instanciam obligacionis St^2; ad litteras obligacionis St^1 P^2 D^4. g^1) mutuantes St^2. h^1) sustinuerunt Cz. Fl. St^1 D^4; et sustinuerunt Kr.; sustinuerintque O^2 B^1 Pt^2 P^1; sustinerintque B^2 sustinueruntque SV. D^2; susceperint St^2. i^1) per duos annos Cz.; infra duos annos Pt^1 O^2 Kr. B^2 Fl. B^4 O^3 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 P^2 Sk^1 D^4; infra duos annos neque ad iudicium provocantes St^1. j^1) zam. ustępu: Et si... debitorem: Et si aliqui Iudei per novas decepciones ad litteras obligatorias pecunias eorum mutuarent et per duos annos suum debitorem sustinerent Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. k^1) crescente B^2; accrescentem Pt^2; accrescenda Sn^1 Sn^2; accusantem, po czym z poprz. ustępu powt.: ulterius post duos annos suum debitorem pro usura accrescentem Pt^1 l^1). pro op. O^2 B^2. m^1) vocantes B^2; et pro debito principali prestolaverit ultra duos annos neque ad iudicium provocantes B^1 Pt^2 Sk^1 D^4; toż ze zm. prestolaverint P^2; toż z formą prestolaverit i z op. neque ad

iudicium provocantes St[1]; et pro summa principali debitorem ad iudicium non provocantes Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. n[1]) usuram op. D[2]. o[1] ulterius op St[1] D[4]. p[1]) per Cz. r[1]) usuram ultra duos annos accrescium non provocantes Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. n[1]) usuram op. D[2]. o[1] zam. tantum: et B[2]; et tantum O[3] D[3]; tantummodo St[2]; unde B[1]. w[1]) principali re z op. de Cz.; pro principali sorte Pt[1]; de principali forte Kr.; pro sorte principali B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1]; pro sorte principalis D[4]. x[1]) et de usura Cz. Pt[1] O[2] B[2] B[4] O[3] D[3] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4]. y[1]) iam op. Cz. D[2] P[1]. z[1]) zam. tantum... contenti: in sorteque principali et summa capitali sola et absque ullis usuris debent esse contenti Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5].

a[2]) queque per Pt[1]; usque ad Fl. b[2]) potuerit obligantem O[1]; poterit obligantem O[2] SV. D[2]; obligantem poterit B[1] Pt[2] Sk[1]; obligancium poterint St[1] D[4]; obligantem poterint P[2]; poterint obligantem op. Cz. Pt[1] Kr. B[2] Fl. O[3] D[3] St[2]; poterint op. P[1]. c[2]) effectualiter op. St[1] D[4]. d[2]) aut obligatis O[1] Cz. Kr. Fl. B[4] St[2]; autem obligatis Pt[1]; nec obligatus O[2] B[2] O[3] D[3] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] D[4]; neque obligatus Sk[1]. e[2]) vel Cz. Pt[1] Kr. B[4]; et Fl. f[2]) ipsius Pt[1]. g[2]) stare tenetur vel ipsis observare O[2]; stare tenetur vel observare ipsis B[2] SV. D[2] P[1]; stare tenetur vel observare ipsius tenetur St[2]; tenetur stare vel observare ipsis O[3] D[3] B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4]. h[2]) vel Cz. Pt[1] O[2] Kr. B[2] Fl. B[4] O[3] D[3] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4]. i[2]) premissum B[2] P[1]; zam. poterint obligantem... promissum: obligantem poterint ad maiorem summam compellere, neque obligatus tenetur stare vel observare ipsis suam obligacionem vel promissum ultra hoc se extendens Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5].

[1]) Jest rzeczą zastanawiającą, że zwrot ad iusticiam obligacionis podany jest nie tylko w O[1], ale także, bądź to w poprawnym, bądź w zewnętrznie wykoszlawionym cokolwiek kształcie, w całym szeregu innych, przeważnie najstarszych kodeksów jak Cz. Pt[1] Kr. Fl. B[4] St[2] D[2]. Nasuwa się myśl, czy nie jest to pierwotne, autentyczne brzmienie tekstu statutowego; wyraz iusticia należałoby w takim razie pojąć w znaczeniu przenośnym w jakim czasem występuje, oznaczając to, co jest podstawą sprawiedliwości, t. j. samo prawo. Ustęp niniejszy wyrażałby wtedy myśl, iż Żydzi pożyczają ad ius obligacionis czyli iure obligacionis, albo innymi słowy, iż pożyczkę dają sobie utwierdzając prawem zastawu. Przypuszczenia tego nie można wprawdzie usunąć bezwzględnie; z uwagi jednak, że określone w taki sposób znaczenie wyrazu iusticia jest zgoła wyjątkowym, i że końcowy ustęp niniejszego artykułu wyraźnie już wspomina o littera obligacionis, przyjmujemy, że wyraz iusticia jest tu raczej myłką, paleograficznie zresztą usprawiedliwić się dającą, która zjawiwszy się dość wcześnie w jakimś starożytnym wzorze, przeszła następnie do znacznej części starszych kodeksów.

(XIX).

O[1] 19: De caucione procuratorum; Pt[1] I. 10: De probacionibus; Kr. I. 10: De procuracionibus; St[2] I. 10 De procuratoribus; SV. 10, D[2] I. 9 i P[1] I. 9 toż z dod. końc. X; Pt[2] 10: toż z dod. pocz. Capitulum X; Cz. 10: De procuratoribus. Quando omnis potest statuere suum pocz. Quod i końc. X; D[4] 10; toż z tymiż dod; Sk[1] 10: Quilibet potest habere suum procuratorem; D[3] 10: Quilibet homo potest habere procuratorem sue cause; Fl. I. 10: Quilibet potest habere suum procuratorem et interlocutorem in causa coram iudicio; St[1] 10: toż z dod. pocz. Quod i końc. X; D[4] 10; toż z tymiż dod; Sk[1] 10: Quilibet potest habere .procuratorem suum in causa coram iudicio c. X. P[2] 10 De constitucione procuratoris; B[1] 10: X b. nap.; Sn[1] 10: De procuratoribus sive interlocutoribus causarum in iuditio; Sn[2] 10: toż: Ł. 10: De advocatis, procuratoribus et proloquutoribus in iudiciis habendis, cui expedit; V[1] 10, V[2] 10 i O[5] 8: toż. Nię podają tego art. Pt[3] (wyd.) J[1] O[2] B[4] O[3] (wyd.) VB. Sk[2] D[1] I.

Quia cuilibet[a]) summa defensio[b]) non est deneganda[c]), ideoque statuimus, quod in iudiciis nostri regni[d]) quilibet homo, cuiuscunque[e]) sit[f]) status[g]) et[h]) condicionis[i]), potest et debet[j]) habere suum[k]) advocatum, procuratorem[l]) seu prolocutorem[m]).

a) quelibet Pt[1]; cuiuslibet Fl. b) defensio sua P[1]; sua defensio P[2]; sua defensio et tuicio, cum iuris sit naturalis Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. c) neganda Pt[1] Kr. Fl. d) in iudiciis nostris regni Cz.; in iudiciis regni nostri B[2] B[1]; in iudicio nostri regni D[3]. e) cuiuslibet J[2]; cuiuscunque Fl. f) sit op. B[2] St[2]. g) status sit D[2] Sk[1]. h) vel Fl. St[2]; aut P[2]. i) et condicionis op Cz. j) potest, qui vult St[2] k) suum op. St[1] D[4]. l) procuratorem op. St[2]. m) sive prolocutorem St[2] P[2]; seu proloquutorem Ł.; sive prelocutorem Pt[1]; seu prelocutorem B[2] SV. D[2] Pt[2] P[1] Sk[1] Sn[1] Su[2]; suum procuratorem et advocatum sive prolocutorem Fl.; suum procuratorem, advocatum seu prelocatum D[3]; suum advocatum seu procuratorem B[1]; procuratorem et advocatum prolocutorem St[1] D[4].

(XX).

O[1] 20: De diversitate procuratorum regni huius; Pt[1] I: De iudiciis; Cz. 11: De iudicibus; St[2] I. 11 toż; Kr I. 11: toż z dod. konc. rubrica; B[4] 1: toż z dod. pocz. Rubrica; SV 11, D[2] I. 10: i P[1] I. 10

toż z dod. konc. XI; Pt² 11: toż z dod. pocz. Capitulum XI; J² 11: De certo loco iudicum et quomodo cognoscant et referant causus coram domino rege; O² I. 10: De iudice uno in terra Cracoviensi et alio in terra Sandomiriensi capitulum X (tylko początek art., reszta wyd.); B² 13; Capitulum patet ex se; D³ 11: De numero iudicum et officio ipsorum etc.; B¹ 11: XI b. nap.; Fl. I. 11: De iudicibus, quot aliqua terra debet habere iudices; St¹ 11 i D⁴ 11: toż z dod. konc. XI; Sk¹ 11: De iudicibus quot aliqua terra iudices habeat c. XI; P² 11: De locis et sessionibus iudicum XI; Sk² 49: De iudicibus cuiuslibet terre et potestate ipsorum XLIX; Sn¹ 11: De iuditibus cuiuslibet terre XI; Sn² 11: toż ze zm. iudicibus; Ł. 11: De iudicibus cuilibet terre ad curiam regis venturis; V¹ 11 i V² 11: toż. Nie podają tego art. Pt³ (wyd.) J¹ O³ (wyd.) VB. D¹ I O⁵.

Quia ex multiplicitate[a]) iudicum[b]), prout experiencia[c]) nos edocuit[d]), in causis[e]), quamvis[f]) super eodem[g]) facto, vario et diversimodo[h]) plerumque[i]) sentencia proferebatur[j]), et[k]) ideo volentes[l]) certum numerum[m]) statuere iudicum[n]) et occurrere predicte[o]) varietati[p]), statuimus, quod[r]) unus in Cracoviensi[s]) et[t]) alter[u]) in[w]) Sandomiriensi[x]) terris[y]) iudices nostri[z]) habeantur[a1]), ita quod[b1]) dum nos contigerit[c1]) aliquam[d1])[1]) terrarum earundem[e1]) limites subintrare[f1]), volumus[g1]), quod iudex et subiudex[h1])[2]) terre[i1]), infra cuius limites[j1]) meabimur[k1]), in curia nostra de causis iudicare et cognoscere teneantur[l1]); declarantes[m1]) potestatem[n1]) eorundem iudicum[o1]), quod[p1]) deinceps[r1]) in[s1]) quibuslibet[t1]) causis, eciam hereditariis[u1]), terminos ultra tres septimanas non possunt[w1]) nec valeant assignare. Sed cum[x1]) questio fuerit[y1]) hereditaria, iudex vel[z1]) subiudex eandem questionem nobis teneantur[a2]) referre, cuius[b2]) cognicionem in[c2]) nostra et[d2]) baronum nostrorum[e2]) presencia volumus[f2]) et decrevimus[g2]) pertractari[h2]), nisi[i2]) aliquo impedimento essemus[j2]) prepediti[k2]); et[l2]) tunc[m2]) sex[n2]), vel ad minus quatuor baronibus, per nos iudici[o2]) et[p2]) subiudici adiungendis[r2])[3]) ipse[s2]) iudex vel subiudex[t2]) una cum baro-

nibus dictis[u2]) de eadem questione seu[w2]) causa hereditaria[x2]) congnoscendi et diffiniendi[y2]) habeant facultatem[z2]).

a) ex multiplicacione O² SV. D² P¹. b) Qui ex multiplicate iudicium O¹. c) experigencia Sk¹; expergencia Sk² d) docuit B²; prout nos experiencia docuit D³. e) et hoc in causis J². f) quamvis op. Fl. SV. D² P¹ St¹ P² Sk¹ Sk² D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² g) super uno et eodem D³. h) varie et diversimode J² Sn¹ Sn² Ł. V¹ V²; vario et diversimode B²; vario et divisimodo D³; et diversa vario modo St²; vario et diverso modo St¹ P² D⁴. i) plerumcunque Sk². j²) ferebatur Sk²; sentencie proferebantur Sn¹ Sn² Ł. V¹ V². k) et op. Sk² Sn¹ Sn² Ł. V¹ V². l) valentes Sn². m) terminum J². n) iudicium O²; statuere certum numerum iudicum Cz.; certum statuere numerum iudicum Fl. St¹ D⁴; toż z op. iudicum B²; circum statuere numerum iudicum D³; certum numerum iudicum statuere St²; na słowie iudicum urywa się z powodu wyd. nast. karty, tekst niniejszego art. w O². o) predicte op. D² Pt¹. p) varietate O¹; varietati predicte Fl. St¹ P² Sk¹ Sk² D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V². r) ut St²; quod op. SV. D² St¹ D⁴. s) in Cracoviensem D³; in Cracovia D² P¹. t) et op. D³. u) et aliter B⁴. w) in op. J² Kr. x) in Sandomirieusem D³; in Sadomyria B²; in Sandomiria D² P¹ y) pod terris pisarz dod. etc. Kr. z) terris nostris iudices B².

a¹) habentur St. D⁴. b¹) itaque V¹ V². c¹) contingerit Cz. Fl. D³ St² SV. D² Pt² P¹ St¹ D⁴; contingit J² B²; contigeret B¹; ita quod nos contingerit dum O¹; ita quod nos dum contingerit B⁴. d¹) aliquem SV. D² P¹; aliquam op. St¹ D⁴; alicuius Sn¹ Sn² Ł. V¹ V². e) eorundem Sk². f¹) limites visitare aut metas B²; limites visitare D³. g¹) ibi volumus P¹; voluimus Sn¹ Sn²; volumus op. Sk¹. h¹) et subiudex op. O¹ Sn². i¹) terre illius Sk². j¹) infra omnes limites B²; infra limites cuius Sk¹. k¹) morabimur Cz. Pt¹ Kr. B⁴ D³ St² SV. D² B¹ Pt² St¹ P² Sk¹ D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V²; morabuntur J² B² P¹ Sk²; movebimur Fl. l¹) teneamur St²; tenebuntur Sk². m¹) Et declarantes Pt¹; Et clar declarantes zrazu, ale clar potem przekr. Kr. n¹) potestatem op. J². o¹) earundem iudicium O¹ J²; eorundem iudicium Kr.; earundem iudicum St²; eorum iudicumque D² P¹; eorundem iudicum potestatem B² D³. p¹) quod op. D² P¹. r¹) quod in deinceps O¹; vel deinceps Kr. s¹) in op. Fl. t¹) quibuscunque Cz.; quilibet Pt¹ Fl.; quibusdam B¹. u¹) causis et hereditariis O¹; causis eciam hereditarios Cz.; causis magnis eciam et hereditariis Fl.; causis magnis eciam hereditariis Pt² St¹ P² Sk¹ Sk² D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V²; causis magnis hereditariis SV. B¹. w¹) non possint Cz. Pt¹ Kr. B² B⁴ D³ St² SV. D² B¹ Pt² P¹ St¹ P² Sk¹ Sk² D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V². x¹) sed tantum O¹; sic tamen si SV. D² P¹; sic si tamenB¹. y¹) fuerit questio B² D³. z¹) et Cz. D³.

a[2]) nobis teneatur Kr B^2 B^4 St^2; nobis tenebuntur Sk^2; teneatur nobis Pt^1 B^1 Ł. V^1 V^2; teneantur nobis Fl. Pt^2 St^1 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2; tenebitur nobis P^2. b[2]) cuius op. Sn^1 Sn^2. c[2]) in op. Fl. SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4. d[2]) et op. O^1 B^2 Sn^1 Ł. V^1 V^2. e[2]) nostrorum baronum J^2 Fl. D^2 P^1; baronumque nostrorum Ł. V^1 V^2. f[2]) voluimus J^2. g[2]) decernimus Fl. B^4 Pt^2 P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2. h[2]) pertractare D^2 P^1 P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2; practicare Fl. Pt^2 St^1 Sk^2 D^4; detractari St^2; pertractari op. B^2. i[2]) et nisi Fl. Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4; ut nisi B^1; et si Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2. j[2]) fuerimus Fl. St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2. k[2]) nisi aliquo fuerimus impedimento prepediti Pt^2. l[2]) et op. Sk^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2. m[2]) tunc op. Pt^1. n) et tunc cum sex J^2. o[2]) iudici op. O^1. p[2]) vel Cz. J^2 Kr. Fl. B^4 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2. r[2]) assignantes vel adiungendis St^2; adiungemius Sk^2. s[2]) item Cz.; ipse op. J^2; ipse tunc Sk^2. t[2]) vel subiudex op. O^1; et subiudex B^2 D^3; cum subiudice Fl. SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2. u[2]) dictis op. Fl. St^1 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2; prefatis Sk^2; una cum dictis baronibus Cz. B^2 B^4 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 P^2; una cum predictis baronibus Pt^1 J^2 Kr. w[2]) sive Pt^1. x[2]) de eadem causa sive questione hereditaria J^2; ad eandem questionem sive causam hereditariam Fl. St^1 Sk^2 D^4; toż ze zm. seu D^2 B^1 Pt^2 P^1 P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2; toż ze zm. seu i hereditaria SV. y[2]) cognoscendi et diffiniendi Cz. Pt^1 J^2 Kr. B^2 B^4 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1; diffiniendi et cognoscendi Fl. St^1 P^2 Sk^2 D^4 Ł.; et diffiniendi et cognoscendi Sk^1; definiendi et cognoscendi V^1 V^2; diffiniendam et cognoscendam Sn^1 Sn^2. z[2]) habeant plenam facultatem D^3 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2; habebunt facultatem B^1; toż, po czym dod. et infra Pt^2.

[1]) Aliquam anakolut; ze względu na następujący wyraz limites winno być alicuius, jak poprawia Sn^1 i pochodne odeń teksty. Ponieważ jednak forma ta mieści się nie tylko w O^1, ale także w przeważnej części innych kodeksów, nie wyłączając najstarszych i najpoprawniejszych, zachowujemy ją jako właściwość pierwotnego tekstu. Formy aliquando przyjętej przez Helcla i Hubego, nie zawiera żaden z tekstów.

[2]) Że słowa: et subiudex, niepodane w O^1 opuszczone tu zostały tylko przez niedopatrzenie kopisty, i należą do pierwotnego tekstu, dowodzi nie tylko okoliczność, iż mieszczą się we wszystkich innych kodeksach (odliczając opuszczenie w druku Sn^2), ale także stylizacja orzeczenia w licz. mn.: teneantur, zawarta w samym nawet tekście O^1, wreszcie dalszy ustęp tego samego kodeksu, wspominający już wyraźnie iudex et subiudex.

[3]) Budowa gramatycznie wadliwa; ze względu na dalszy tok zdania powinno tu być raczej: adiunctis (ablat. absol.); ponieważ jednak stylizację taką podają wszystkie kodeksy, z wyjątkiem dwu późnych (St^2 Sk^2) wprowadzających w tym miejscu pewne, niefortunne zresztą poprawki, przeto zachowujemy ją jako właściwość pierwotnego tekstu, obfitującego zresztą i w innych miejscach w rozliczne anakoluty.

(XXI).

O[1] 21: De castellanorum potestate iudicandi; Pt[1] I. 12: De iudicibus palatinorum; Kr. I. 12, B[4] 2: toż; St[2] I. 12: toż z dod. pocz. Sequitur; D[3] 12: toż z dod. końc. XII; Cz. 12: De iudicibus et pellatinis Quando Sandomiriensis et Cracoviensis iudices suis iudicibus contentur; Pt[2] 12: toż z dod. pocz. Capitulum XII; P[2] 12: toż z dod. końc. XII; D[2] I. 11: De eodem (tj. De iudicibus) XII; P[1] I. 11: toż; J[2] 12: De certo numero iudicum; Fl. I. 12: Quod palatinus Cracoviensis et Sandomiriensis unum habeant iudicem quilibet; St[1] 12: Quod palatini Cracoviensis et Sandomiriensis terre unum habeant iudicem quilibet XII; D[4] 12: toż; Sk[1] 12: Quod palatinus Sandomiriensis et Cracoviensis etc. c. XII; B[1] 12: b. nap.; W SV. zrazu art. ten pominięty, ale dop. następnie obok art. poprz. jako dop. marg. 1: Ut quilibet palatinus unum habeat iudicem; Sn[1] 12: De iudicibus palatinorum XII; Sn[2] 12: toż; Ł. 12, V[1] 12 i V[2] 12: toż z op. cyfry. Prócz pierwotnego tekstu SV nie podają tego art..: Pt[3] (wyd.) J[1] O[2] (wyd.) O[3] (wyd.) VB. Sk[2] D[1] I. i O[5].

Item ut palatini certo numero suorum[a]) iudicum sint contenti[b]), statuimus, quod secundum tempora antiquiora[c]) palatinus Sandomiriensis uno[d]), et palatinus Cracoviensis eciam[e]) uno[f]) suis iudicibus[g]) contententur[h]). Declarantes[i]), quod[j]) pro capite, quorumlibet[k]) castellanorum iudices, quilibet duntaxat[l]) in sua castellania[m]), iudicandi[n]) et[o]) cognoscendi[p]) habeant facultatem[r])

a) suorum op. Fl. SVm St[1] D[4]. b) sint contanti Fl.; fuerint contenti SVm. c) secundum.. antiquiora op. St[2]. d) uno op. O[1]. e) eciam op. Fl. B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4]; pariter Sn1 Sn[2] Ł. V[1] V[2]. f) eciam uno cum Kr.; uno eciam P[1]. g) suis iudiciis Cz.; palatinus Cracoviensis et Sandomiriensis uno eciam iudicibus suis B[2]; palatinus Cracoviensis uno et Sandomiriensis uno eciam iudicibus suis D[3]; palatinus Cracoviensis uno, palatinus Sandomiriensis uno suis iudicibus SVm. h) contentur O[1] Pt[2] P[1] St[1] D[4]; contentantur Pt[1]; sit contentus J[2]. i) Declaramus B[2]. j) quod dwukr. powt. Pt[1]. k) per capite, quorumlibet O[1]; pro capite quolibet Cz. Pt[1] Kr. B[2] D[3] St[2] SVm Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]; pro capite non quolibet D[2]; pro capite uno quolibet B[1]; pro quolibet capite Fl.; zam. pro capite quorumlibet: quilibet J[2]. l) quilibet duntaxat op. J[2]; duntaxat op. Fl. Svm B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. m) in suo duntaxat castellanie Cz.; in sua duntaxat

castellania D^2 P^1. n) quilibet duntaxat... iudicandi op. D^3. o) eciam B^2 D^3. p) et cognoscendi op, St^1 D^4. r) habeat facultatem Cz. St^1 Sn^1 Sn^2; habeant plenam facultatem D^3; facultatem habeant B^1; facultatem habeat Pt^2.

(XXII).

O^1 22: De privilegii perdicione; Cz. 61; De privilegiis; Pt^1 I. 61 cz. 1, B^4 35 i St^2 I. 63: toż; Kr. I. 62: toż z dod. końc. rubrica; SV. 62: toż z dod. końc. LXIV; Pt^1 70 i VB. 4: toż z dod. pocz. Capitulum LXV; D^2 I. 64: toż z dod., pocz. R. i końc. LXIIII; P^1 I. 65: De privilegiis per abusionem ammissis LXIII; B^2 65: De privilegio abutendo; O^3 30: Qui non utitur suo privilegio, ammittit potestatem in eo sibi concessam; D^3 71: toż; B^1 70: LIX Amissio; Sk^2 84: De privilegii abusione LXXXIII; P^2 67: De iure Theutunico et abusu eiusdem; Fl. I. 66: De illis, qui habent ius Thaultunicum et utuntur Polonico; St^1 67: De illis, qui habent et Theutunicum et utuntur Polonico LXVII; D^4 67: toż z tąż myłka; Sk^1 65: De illis, qui habent ius Theutunicum et utuntur Po. c. LXIX; Sn^1 69: De illis, qui habentes ius Teutonicum utuntur Polonico LXXI; Sn^2 69: toż z myłką: habcentes i cyfrą LXX; Ł. 69, V^1 69, V^2 69 i O^5 52: toż, bez cyfry. Nie podają tego art. Pt^3 (wyd.) J^1 J^2 O^2 (wyd.) D^1 I.

Cum secundum Patrum[a]) Sanctorum decreta[b]) lex decernat[c]) illos amittere[d]) privilegii[e]) auctoritatem[f]), qui non utuntur[g]) in eo concessa sibi[h]) potestate[i])[1]), plures[j]) sunt[k]) nostri milites[l]) ius Theutunicum[m]) habentes in multis[n]) ipsorum villis[o]) ex[p]) nostra aut[r]) nostrorum[s]) predecessorum[t]) gracia eis[u]) facta, et tamen[w]) iure Theutonico[x]) obmisso[y]) secundum ius Polonicum se regunt in quibusdam. Statuimus, quod si[z]) in aliqua villa[a1]) abusi sunt[b1]) iure Theutunico[c1]), amplius per ius Theutunicum[d1]) contra agentes[e1]) non poterunt[f1]) se[g1]) defensare[h1]). Propter quod[i1]) volumus, quod ubi[j1]) crimen est[k1]) commissum, illo[l1]) iure, quo illa villa[m1]) usa fuit[n1]), debebit[o1]) iudicari sive terminari[p1].

a) principum B^2. b) decreata Kr.; devecta Fl. c) decernatur Pt^1 Kr. d) emittere Fl.; anmittere Sn^2. e) privilegiis P^1. f) acctoritatem Pt^1. g) utitur O^1 Pt^1 Kr. B^2 B^4 O^3 St^2; mittitur Cz. h)sibi op. St^2 i) qui concessa sibi non utuntur potestate Fl. B^1 St^1 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; toż ze zm. utitur Pt^2 VB. P^2; qui non concessa sibi utitur potestate SV.; qui non concessa sibi auctoritate utitur potestate D^2 P^1, j) pluries Pt^2. k) sint Pt^1; plures enim sunt Fl. Sk^2. l) nostri nobiles et milites B^2. m) Theutunicałe Pt^1 St^2; Thaultunicum Fl.; Theutonicum Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. n) sunt nostri... multis op. St^1 D^4. o) ipsorum nulli St^2; villis ipsorum D^2 P^1. p) et Kr Fl.; ac Pt^2; ex op. D^4. r) autem Kr. D^3; ac P^2. s) nostrorum op. Kr. t)predecessorum nostrorum O^3 D^2. u) eis gracia B^1. w) et tantum Pt^2; et cum P^1 x) Theutunico Cz. Pt^1 Kr. B^2 B^4 O^3 D^3 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 VB. P^2 Sk^1 Sk^2 D^4; Thaultunico Fl.; Theutonicali St^2.. y)ommissor St^2; ommisso P^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; ommisso VB. Sk^1 Sk^2. z) quod si plures D^3; si op. B^1.

a^1) zam. in aliqua villa: aliqua B^2. b^1) fuerint Sk^2. c^1) Theutonico Sn^1 Ł. V^1 V^2 O^5; Theuconico Sn^2; ab usu fuerit ius Theultunicum Fl.; abusi fuerint ius Theutunicum St^1 D^4. d^1) Thaultucum Fl.; amplius penis Theutunicalium Pt^1. e^1) agentes op. O^1; amplius contra ius agentes per ius Teutonicum Sn^1 Sn^2; amplius contra agentes per ius Theutonicum Ł. V^1 V^2 O^5. f^1) non poterint Cz. B^2 Fl. B^4 O^3 D^3 St^2 B^1 Pt^2 St^1VB. P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; non potuerunt SV. D^2 P^1. g^1) se op. Fl. St^1 Sk^2 D^4. h^1) defendere D^2 P^1; defensari Sk^2. i^1) Quapropter Fl. B^1 Pt^2 St^1 VB. P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. j^1) ibi O^1 Fl.; si Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. k^1) sit Cz. l^1) ille Pt^1. m^1) quo illata villa St^2; quo villa eadam Fl.; quo villa eadem P^2 Sk^1 Sk^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; quo villa z op. illa St^1 D^4. n^1) tunc usa fuit Pt^1 Kr. B^4 St^2 SV. D^2 B^1 P^1; tunc usa fuerit B^2 Fl. O^3 D^3 Pt^2 St^1 VB. P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. o^1) debebat O^1. p^1) debebit iudicari seu terminari B^2 O^3 D^3; debebit iudicari sive in causa terminari P^1; debebit iudicare sive terminaer Pt^1 St^2; debebit iudicare simul et terminare Sk^1; dabeatur iudicari et terminari Fl.; debet iudicari et terminari St^1 D^4; debetur iudicare et terminari Sk^2; debebitur iudicari sive terminari B^1 Pt^2 VB.; debebitur iudicare simul et terminare P^2; tenebitur iudicare simul et terminare Sn^1 Ł. V^1 O^5; tenebitur iudicare et simul et terminare Sn^2; tenebitur iudicari simul et terminari V^2; obok tego art. ręką z pocz. XVI w. dop. na marg.: Iudicari debet iure causa, quo usa est SV.

[1]) Por. w Dekr. Grac. can. 7 dist. 74: privilegium meretur amittere, qui permissa sibi abutitur potestate; can. 63 cau 9 qu. 3; can. 21 cau. 25 qu. 2, tudzież cap. 11 i 24 X. de privil. et excess. 5,33: toż dosł.

(XXIII).

O[1] 23: De castellanorum iudiciis assignanter; Cz. 14: De iudicibus; Pt[1] I. 15 i Kr. I. 15: toż; St[2] I. 14: toż z dod. pocz. Sequitur; B[2] 18: De iudicibus et horis determinatis; Fl. I. 16: De locis in quibus iudicia debent exerceri; D[3] 15: De loco iudiciorum castellanorum; B[1] 16: XV b. nap.; Pt[2] 16: Capitulum XIV. Ubi iudex iudicare debet; St[1] 16: De eo, quod castellanus Cracoviensis in tribus locis deputatis iudicia celebrare debet XVI; D[4] 16: toż z myłka celebre; Sk[1] 15: Castellanus Cracoviensis et Sandomiriensis in tribus locis iudicia agant c. XVI; P[2] 14: De castellano Cracoviensi XIV; Sk[2] 52: De iudiciorum locis omnium terrarum LII; Sn[1] 15: Quibus in locis debent iuditia celebrari XV; Sn[2] 15: toż; Ł. 15, V[1] 15 i V[2] 15: toż z op. cyfry i ze zm. iudicia. Trzy kodeksy nie mają tego art. w tekście swoim głównym, ale podają go w dopełnieniach, tak: SV. dop. marg. 3: Castellanus tautum in tribus locis debet iudicare; D[2] dop. 9: Item de alis; P[1] dop. 9: Sequitur de aliis. Prócz nich nie podają tego art.: Pt[3] (wyd.) J[1] J[2] O[2] (wyd.) B[4] O[3] (wyd.) VB. D[1] I O[5].

Quia[a]) plerumque[b]) habentes iurisdicionem[c]) vel[d]) a[e]) casu, vel[f]) pro libito[g]) sue[h]) voluntatis consueverunt[i]) ad iudicandum[j]) acceptare vel[k]) eligere sibi loca[l]) quelibet[m]) indeterminata[n]); et[o]) ideo, ut quisque[p]) suis terminis[r]) sit contentus, statuimus, quod[s]) castellanus Cracoviensis[t]) duntaxat[u]) in tribus[w]) locis, videlicet in Cracovia[x]), in[y]) Andrzeow[z]) et[a1]) in[b1]) Weliczka[c1])[1]) debet et teneatur sua iudicia pertractare[d1]), alias[e]) tamquam a non suo iudice[f1]) quidquid[g1]) fuerit factum[h1]) vel[i1]) iudicatum, nullam habeat[j1]) firmitatem[k1]). Limitetur idem de castellano Sandomiriensi[l1]).

a) Na pocz. niniejszego art. pisarz przez omyłkę podał kilka pierwszych wierszy następującego w swoim układzie art. (t. j. naszego 29), ale następnie wrócił do tekstu art. niniejszego D[4]. b) pleri St[2]; c) iurisdiccionem habentes Sk[2]. d) vel op. Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. e) a op. Sk[1]. f) vel op. SV[m] St[1] Sk[1] Sk[2] D[4]; et Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. g) pro debito libito, po czym debito przekr. Cz.; pro libero D[2d] P[1d]; pro libitu Pt[2] Sk[1] Sk[2]. h) sue dwukr. powt. O[1]; zam. vel pro libito sue: suo pro libito Fl. i) consueverant D[3]. j) ad iudicendum Sk[2]; ad iudicium Sn[1]

Sn^2 Ł. V^1 V^2. k) et Sk^2. l) eligere loca sibi B^1. m) quisque Kr.; quilibet Fl. B^1 Pt^2 Sk^2 V^1 V^2; quibuslibet Sn^1 Sn^2; qlibet zatem albo quelibet albo quilibet Ł.; quelibet ob. St^2. n) indeterminando Fl.; indeterminanda SV^m B^1 Pt^2 St^1 Sk^1 D^4; indeterminate Ł. V^1 V^2. o) et op. B^2 D^3 St^2. p) quisquis O^1; quilibet Fl. Sv^m St^1 Sk^2 D^4. r) terminis op. Fl. St^1 D^4. s) quod op. B^2 St^2. t) Cracoviensis castellanus Cz. Pt^1 Kr. B^2 Fl. D^3 St^2 SV^m D^{2d} B^1 Pt^2 P^{1d} St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2. u) duntaxat op. B^2 Fl. SV^m St^1 Sk^2 D^4; duxat B^1. w) in tribus dum taxat Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2. x) videlicet Cracovie Sk^2. y) in op. Sk^2. z) Andrezeow O^1; Andrzeyow Pt^1 SV^m B^1 Pt^2 P^2 Sk^1 Sn^2 Ł.; Andreow Kr. St^1; Andrzeyevo B^2; Andreyow Fl; Ondrzeiow St^2; Andrzeewo D^{2d} P^{1d}; Yandrzeyow Sk^2; Andrzeywo Sn^1; Andrzeiow V^1 V^2.

a^1) et op. Fl. St^1 D^4. b^1) in op. B^2. c^1) Veliczka B^2; Vyelyczka D^{2d} SV^m Ł; Wyeliczka Sk^2; Wyelyczka Sn^1 Sn^2; Wieliczka V^1 V^2; Wislicia Pt^1 Pt^2; Vyslicya Fl.; Vyslycza D^3; Vislicza St^2; Vislica B^1; Wiszliczka P^{1d}; Wyszlicza St^1 D^4; Wyslicia P^2; Vyslicia Sk^1. d^1) debent et tenentur sua iudicia pertractare Pt^1 P^{1d}; debet et teneantur sua iudicia protractare Kr.; debent et teneantur sua iudicia pertractare D^{2d}; debet et tenetur sua iudicia pertractare D^3 B^1 Pt^2; sua debent et teneatur pertractari iudicia Fl.; sua debet et tenetur pertractare iudicia Sv^m St^1 D^4; sua debet et tenetur iudicia pertractare P^2 Sk^1 Sn^1 Ł. V^1 V^2; toż ze zm. pertractate Sn^2; sua debet et teneatur pertractare iudicia Sk^2. e^1) aliis St^2. f^1) tamquam anno suo iudice Pt^1; tamquam a non iudice B^2 D^3; tamquam non a suo iudice St^2. g^1) quodquid St^2; quicquam P^{1d} P^2; quicquid Sk^1. h^1) factum fuerit Cz. Pt^1 Kr. Fl. SV^m D^{2d} B^1 Pt^2 P^{1d} St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2. i^1) aut Sk^2. j^1) habeant Pt^1 B^2 Fl. St^2. k^1) facultatem Fl. Pt^2 St^1 P^2 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2; facultatem firmitatem D^3. l^1) Id est de castellano Sandomiriensi. loca pro ipso specificentur Pt^1 Kr. B^1 Pt Sk^1; Id est de castellano Sandomiriensi, loco pro ipso spacientur D^{2d}; Idem est de castellano Sandomiriensi, loca pro ipso specificantur Fl. St^1 D^4; toż ze zm. specificentur SV^m; toż z op. est i zm. specificentur P^2; Idem est de castellano Sandomiriensi, loco pro ipso specificato P^{1d}; Idem est de castellano Sandomiriensi et aliis castellanis, loca pro eis specificentur Sk^2; Idem de castellanis Sandomiriensis et de aliis fieri statuimus B^2; Idem de castellano Sandomiriensi et aliis fieri statuimus Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2; Limitetur... Sandomiriensi op. Cz. D^3 St^2.

[1]) Jedna grupa tekstów wymienia tu Wieliczkę, inna Wiślicę. Ponieważ w ustroju sądowym najbliższych potem czasów, jak się on da śledzić na podstawie zabytków drugiej połowy i końca w. XIV. Wieliczka nie jest miejscem roków sądowych ziemskich, gdy na odwrót w Wiślicy odbywają się one prawidłowo, przeto mogłaby się nasunąć myśl, że w tekstach, podających Wieliczkę, zaszła omyłka, i że w miejsce jej wstawić należy Wiślicę; a to tym bardziej, że tę

ostatnią miejscowość podaje przeważna część tekstów, pośród nich, co prawda wyjątkowo tylko niektóre dawniejsze (Pt¹). Przeciw temu stwierdzić jednak należy, że właśnie przeważna część tekstów najstarszych (O¹ Cz. Kr. D² B²) mieści tu Wieliczkę; a następnie, że nie chodzi tu o szczegół, dotyczący urządzenia sądownictwa ziemskiego, jeno kasztelańskiego, o którym na ogół dochowały się bardzo skąpe wiadomości. Stanowczo na korzyść Wieliczki rozstrzyga tę rzecz okoliczność, że statut i w art. niniejszym wymienia miejsca odprawiania sądów kasztelana krakowskiego; ten zaś nie mógł urzędować na terenie ziemi sandomierskiej, gdzie leżała Wiślica. Błąd późniejszej grupy tekstów tłumaczy się pomięszaniem miejsc sądowych dwu różnych jurysdykcji.

(XXIV).

O¹ 24: De pena illius, qui contra suum privilegium citatur; Kr. I. 63: De privilegiis rubrica; Cz. 62: De eodem (tj. De privilegis); St² I. 64: toż; D² I. 65: toż z dod. końc. LXV; Pt¹ I. 61 cz. 2: art. niniejszy połącz. z poprzed. w tym układzie (naszym 22) pod wspól. nap. De privilegiis; SV 62: LXV pod rubr. ogól. De privilegiis; P¹ I. 66: De privilegio exibendo et pena solvenda LXV; Pt² 71: toż z op. cyfry końc. i dod. początk. Capitulum LXVI; O³ 31: De ammissione sexagene in ponendo coram iure privilegium; D³ 72: toż; B¹ 71: LX. Qui contra privilegium suum; P² 68: De agentibus contra privilegiatos LXVIII; Sk² 83: De pena citantis contra privilegium LXXXII; Fl. I. 67: De illo, qui citatur contra suum privilegium in quamcunque causam; St¹ 68: De illo, qui citatur contra privilegium in quacunque causa LXVIII; D⁴ 68: toż; Sk¹ 66: De illo, qui citatur contra suum privilegium in aliqua causa c. LXX; Sn¹ 70: De illo, qui citatur contra suum privilegium LXXII; Sn² 70: toż ze zm. LXXII; Ł. 70, V¹ 70, V² 70 i O⁵ 53: toż. b. cyfry, Nie podają tego art. Pt³ (wyd.) J¹ J² O² (wyd.) B³ B⁴ VB. D¹ I.

Statuimus, quod dum aliquis contra suum privilegium in quacunque causa[a]) citatur, et[b]) exhibendo[c]) suum privilegium[d]) in iudicio amittit sexagenam[e]), si[f]) ipse[g]) actor[h]) citans, per iudicem iussus[i]), renuerit iurare[j]) se nescivisse[k]) reum fuisse[l]) privilegiatum[m]) et[n]) privilegium[o]) habuisse, tenebitur[p]) restituere idem[r]) actor[s]) eandem saxagenam[t]). Secus esse[u]) volumus[w]), si[z]) iuraverit[y]) se[z]) nescivisse[a¹]) reum fuisse[b¹]) privilegiatum[c¹]).

a) causa op. Kr.; im qualicunque causa O^3 D^3 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; in iudicio in qualicunque causa St^2; in quamcunque causam Fl. b) et op. Fl. St^2. c) prohibendo Fl. d) in quacunque causa... privilegium op. Cz. Pt^1. e) sexagenam amittat Fl.; toż ze zm. amittit St^1 Sk^2 D^4; amittit sexagenam grossorum O^3 D^3; amittunt sexagenam in iudicio St^2. f) et Fl. SV. B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 z si połącz. ustęp poprz. op.: si in quacunque causa citatur et exhibendo suum privilegium Pt^1. g) ipse op. O^3 D^3. h) autem D^3. i) per iudicem iussu Cz. j) iuvare O^1; iurare op. Kr. k) iussu iudicis renuerit iurare nescivisse Fl. St^1 Sk^2 D^4; iussu iudicis si renuerit iurare se nescivisse Pt^2 Sk^1; toż z op. se P^2; iussu iudicis si renuerunt iurare se nescivisse B^1; iudicis iussu renuerit se iurari nescivisse D^2; toż zrazu, ale późn. ręka z XV w. wyskr. se i umieściła je na interl. po iurari SV.; iudicis iussa renuerit se curari nescivisse P^1; renuerit iussu iudicis iurare z op. w tym miejscu nescivisse O^3; toż ze zm. iurari D^3. l) zam. reum fuisse: eum fore St^1 D^4; zam. tegoż: eum Sk^1. m) reum nescivisse privilegiatum fuisse O^3 D^3. n) et op. O^1; nec Sk^2. o) zam. privilegiatum et privilegium: privilegium et privilegiatum Cz.; zam. tegoż: privilegium et prvilegium Sk^1. p) tenetur D^3; tenebatur SV.; tenebit St^1. r) eidem Fl. St^1 D^4.. s) restituere idem actor tenebitur St^2; tenebitur eidem actor restituere Sk^2. t) eandam sexagenam Fl : eandem sexagenam reo O^3 D^3. u) Secus autem esse O^3 D^3; Secus autem z op. esse Fl. St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4. w) volui St^2; nolumus P^1. x) quod si Fl Pt^2 St^1 Sk^1 Sk^2 D^4. y) iuravit St^2. z) esse D^3.

a^1) novisse P^1. b^1) esse Kr. D^3 St^2 Sk^1; fuisset Sk^2; fuisse reum St^1 D^4. c^1) privilegium SV.; privilegiatum op. Fl.; zam. całego ustępu unam sexagenam... privilegiatum: unam sexagenam, in qua decreto iudicis debet condemmare. Et hoc nisi idem actor velit iurare se nescivisse reum fuisse privilegiatum et provisum isto tali privilegio. Si autem rennunerit iurare, tunc tenebitur ad penam prenotatam, unius sexageni videlicet, ut premissum est Sn^1; toż ze zm. condempnari, rerum zam. reum, rennueris i saxegene Sn^2; zam. tegoż: amittit sexagenam, quam iudex ab exhibente pro se tollit Si actor iurare renuerit, quia nesciebat reum, quem citaverat, fuisse privilegiatum, solvet reo sexagenam, sicuti premittitur, amissam. Sed idem actor, si velit iurare se nescivisse reum fuisse privilegiatum et provisum isto tali privilegio. prestito huiusmodi iuramento, exagenam illam non solvet reo, quem citaverat Ł. V^1 V^2.

(XXV).

O^1 25: De iudicii certis terminis assignandis; B^4 3: De iudiciis; St^2 I. 13: Sequitur de eodem (poprz. art. De iudicibus palatinorum); D^2 I. 12: toż z dod. końc. XIII (poprz. art. De iudicibus);

P[1] I. 12: toż z op. Sequitur; SV. 12: XIII b. nap. pod rubr. ogól. De iudicibus; Cz. 13: De eodem (tj. De iudicibus). Quando iudices a mane usque ad vesperas debeant ad iudicandum sedere; J[2] 13: De debito tempore iudicii. Inne kodeksy rozbijają art. niniejszy na dwa lub trzy art. osobne. W rozbiciu na dwa art. podają go: Pt[1] I. 13 i 14 oba pod nap. De iudicibus palatinorum; Kr. I. 13 i 14 oba pod nap. De eodem (poprz. art. De iudicibus palatinorum); D[3] 13: De tempore iudicii exercendi ante meridiem, i 14: De ordine vocandorum ad iudicium; Sk[1] 13: Quod iudicia debent adiri sobrie et mane c. XIII etc., i 14: Qualis ordo sit in vocacione personarum ad iudicium c. XV; Sk[2] podaje tylko dwa ustępy z środka i końca art. jako dwa os. art.: 50: De iudicandi tempore et hora L, i 80: De pena violenter trudencium ad iudicia LXXIX; Sn[1] 13: De celebracione iuditiorum XIII, i 14: Quis modus et ordo sit servandus in personis vocandis ad iuditium XIIII; Sn[2] 13 i 14: toż z op. w ostat. art. cyfrą; Ł. 13: De iudiciis dumtaxat a mane ad horam nonam tractandis, i 14: Quis modus et ordo sit servandus in personis vocandis ad iudicium; V[1] 13, 14 i V[2] 13, 14: toż ze zm. duntaxat w art. 13; O[5] 9 podaje tylko pierwszy z tych art. z nap. jak V[1], drugi op. Na trzy os. art. rozbijają art. niniejszy: B[2] 15: De horis iudicandis, 16: De non accepcione personarum i 17: De pena iudiciali; Fl. I. 13; Iudicia debent adri salubri mente et mane, I. 14: Iudicia a mane usque ad meridiem pertractantur I. 15: Qualis ordo debeat fore in vocacione personarum litigancium; St[1] 13: Iudicia debent adiri sobria mente XIII, 14: nap. jak Fl. z dod. końc. XIIII, i 15: nap. jak Fl. z dod. końc. XV; D[4] 13. 14 i 15: toż ze zm. audi zam. adiri w art. 13; B[1] 13: XII b. nap., 14: XIII capitulum De iudicibus, i 15: XIIII b. nap.; Pt[2] 13: Capitulum XIII. De hoc, quamdiu iudex iudicare debet etc., 14: Capitulum XIV De eodem. i 15: Capitulum XIV. De eodem; P[2] 13: Determinacio horarum in iudicando cum ceteris podaje art. niniejszy jako jedną całość, ale rozbija go na trzy części, nazwane dystynkcjami, jakoby podział niższego rzędu; dyst. 1 b. nap. mieści się pod rubr. całego art., dyst. 2: Distinccio, i dyst. 3: Distinccio eiusdem capituli de vocacione ad iudicium. Odliczając luki, zaznaczone co do Sk[2] i O[5], nie znajdujemy tego art.. w Pt[3] (wyd.) J[1] O[2] (wyd.) O[3] (wyd.) VB D[1] I.

Prona[a]) [1]) consuetudine noscitur[b]) esse observatum, quod sine temporum sive horarum[c]) [2]) differencia et distinccione[d]) per[e]) iudices iudicia[f]) exercebantur[g]); et ita[h]) plerique[i]) non aliter[j]) ad causas veniebant[k]) per-

tractandas[l]), quam[m]) post prandium[n]), repleti et inebriati, propter quod iudicium[o]) parvipenditur[p]), debilior faciliter opprimitur[r]), et parvus ad veritatem[s]) vel pocius[t]) nullus habetur respectus[u]). Itaque[w]), ut certis[x]) temporibus sive[y]) horis[z]) et debita[a1]) animi[b1]) discrecione iudicia pertractentur[c1]), statuimus[d1]), quod[e1]) deinceps[f1]) iudices[g1]) diebus terminorum[h1]) a mane[i1]) usque ad horam nonam sive ad[j1]) meridiem in quibuslibet[k1]) causis[l1]) debent[m1]) presidere et causas[n1]) pertractare[o1]). Et si primo die[p1]) terminorum ad horam meridiei[r1]) omnes[s1]) litigantes in causis et litibus ipsorum[t1]) non poterint[u1]) expediri, volumus[w1]), quod[x1]) absque alicuius[y1]) cause[z1]) vulneracione[a2]) diebus[b2]) proxime[c2]) sequentibus[d2]), presidendo dumtaxat ad horam predictam[e2]), omnes et singuli litigantes[f2]) debito modo secundum ordinem infrascriptum expediantur[g2]). Statuimus[h2])[3]), quod[i2]) ad locum audiencie[j2]), in quo iudices presidebunt[k2]), non secundum merita personarum, nec secundum[l2]) maioritatem vel[m2]) minoritatem[n2]) causarum, sed secundum ordinem litigancium[o2]), tantummodo actor et[p2]) reus vocati[r2]) accedentes[s2]), per[t2]) iudices audiantur et[u2]) expediantur[w2]). Ordinem[x2]) autem[y2]) vocandi litigantes[z2]) ad presenciam ipsorum iudicum[a3]) taliter[b3] duximus adscribendum[c3]), quod scriptor[d3]) causarum[e3]), sub pena privacionis sui officii[f3]), non aliter[g3]), quam secundum ordinem citacionum litigantes per ministerialem[h3]) vocandos[i3]) nominabit[j3]), ut prius qui[k3])[4]) ad causam[l3]) provocaverunt[m3]), prius nominentur[n3]) et expediantur[o3]), et qui secundo loco provocaverunt, secundario nominentur; et sic deinceps usque ad extremos procedatur[r3]). Quod si[s3]) altera parcium[t3]) negligenter[u3]), sive[w3]) quovis casu[x3]) impedita[y3]), et[z3]) tribus vicibus[a4]) evocata[b4]), se[c4]) presidentibus non exhibuerit[d4]), mox[e4]) adversa

pars[f4]) de [g4]) audiencia removeatur[h4]), et alii litigantes[i4]), secundo loco[j4]) inscripti[k4]), nominentur et ad audienciam[l4]) evocentur[m4]). Et[n4]) nihilominus pars, que[o4]) fuerat[p4]) absens et[r4]) tribus vicibus[s4]) evocata[t4]), si circa extramam horam[u4]) meridiei, iudice quasi[w4]) surgere volente[x4]), secundario[y4]) tribus vicibus evocata[z4]), non curaverit parere[a5]), extunc condempnetur[b5]). Si quis autem[c5]) eo tempore[d5]), quo iudices present[e5]), ad locum[f5]), in quo presidebunt[g5]), preterquam[h5]) ad petendam[i5]) citacionem vel[j5]) de[k5]) speciali[l5]) ipsorum[m5]) iudicum[n5]) licencia[o5]) et mandato, quavis[p5]) presumpcione[r5]) et[s5]) temeritate[t5]) intrare presumpserit[u5]), absque aliqua remissione pena[w5]), que dicitur[x5]) pentnaze[te y5]), per iudices puniatur[z5]).

a) Prima Cz. Pt[1] Kr. B[2] Fl. St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] D[4]; Prava J[2] B[4] D[3] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. b) constat et noscitur J[2]. c) temporum sine horarum O[1] Pt[1] Fl. St[1] D[4]; temporum et sine horarum Cz. J[2] Kr. B[2] B[4] D[3]; temporum seu horarum SV. D[2] Pt[2] P[1] P[2]; temporum et horarum Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. d) et deffinicione Pt. e) per op. D[3]. f) iudicata Sn[2]. g) celebrabantur Fl. St[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; celebrantur P[2] Sk[1]. h) et ita quod St[2]; ita quod SV. D[2] B[1] P[1]; et itaque D[3] St[1] Sk[1] D[4]. i) pleri D[3]; per iudices... plerique op. J[2]. j) et non aliter Fl. k) veniant SV.; veniunt D[2] P[1]. l) pertractanda O[1]; pertractantes Pt[1]; pertractandos Sn[1]; veniebant ad causas pertractandas J[2]. m) zam. quam: et demum Fl.; quin B[1]. n) post prandia D[3]. o) iudiciarii Cz. p) pervipenditur Fl. B[1] Pt[2] St[1] D[4]. r) debilior facilior aprimitur O[1]; debilior facilius opprimitur B[2] D[3]; debilior facitur opprimitur St[2]; debilior pocius opprimitur B[1]; nam debilior oppremitur Fl; toż ze zm. opprimitur Pt[2] Sk[1]; nam debilis opprimitur St[1] D[4]; nam debilior faciliter opprimitur Pt[2]. s) et ad veritatem parvus Pt[1] J[2] Kr. Fl. B[4] D[3] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4]; toż z mył. pervus B[2]; toż z mył. pronus St [2]. t) zam. vel pocius: et Fl.; pocius op. St[1] D[4]. u) nullus respectus habetur Pt[1] J[2] Kr. B[2] B[4] D[3]; nullus respectus habeatur St[2]; nullus habetur accessus Fl.; toż z mył. excessus St[1]; toż z mył. eccessus D[4]; nullus habeatur accessus Pt[2] P[2] Sk[1]; nullus recursus habeatur SV.; nullus habeatur recursus B[1]; nullus decursus habetur D[2] P[1]; debilior... respectus op. Cz.; zam. parvipenditur... respectus: parvipendebatur et debilitabatur reverenciaque iudicis minime observabatur nec ad veri-

tatem aliquis habebatur respectus Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. w) Ita quod P[1]; Itaque decernimus et volumus Sn[1] Ł. V[1] V[2] O[5]; toż ze zm. voluimus Sn[2]. x) ut ceteris Cz. y) vel B[2]; et D[3]. z)horis ante prandia Sn[2].

a[1]) cum debita B[2] D[3]; et cum debita Fl. SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. b[1]) animorum vel animi Cz.; animi op. D[3] Sk[1]; animum D[2]; zam. animi: omni B[2]; zam. tegoż: communi SV. c[1]) pertractantur O[1] Cz. Pt[1] Pt[2]; pertractent B[2]; pertractantur et observentur Sn[1] Sn[2]; pertractentur et observentur Ł. V[1] V[2] O[5]; zam. iudicia pertractentur: iudicia sint amodo iudicem per quemlibet discucienda Fl.; toż ze zm. sunt St[1] D[4], na czym, uzupełniwszy zdanie, trzy ostatnie kodeksy kończą pierwszy z trzech art., na które rozbity jest tu art. niniejszy. Natomiast bez takiego uzupełnienia, na słowie pertractentur (pertractantur), w środku przerwanego zdania, kończą pierwszy z dwu art., na które rozbity jest art. niniejszy Pt[1] Kr., oraz pierwszy z trzech art., na które rozbity jest art. niniejszy B[1] Pt[2]; znowuż zaś pierwszą dystynkcję art. niniejszego kończy na tym słowie P[2]. Całej wstępnej części art. niniejszego Prava consuetudine... perprzekr. ttu- i dop. na boku statu- Fl.; itaque statuimus St[2]. e[1]) zam. statuimus quod: statuimusque P[1]: zam. tegoż: et quod Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. f[1]) deinceps quod Fl. St[1] P[2] Sk[1] D[4]. g[1]) iudices deinceps J[2]; iudices op. B[2]. h[1]) terminorum diebus Pt[1]; toż, a nad wyrazem diebus współcz. ręką dop. nota Kr.; dies terminorum B[1]; diebus terminorum et ad presidendum consuetis Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. i[1]) ad mane P[1]. j[1]) ad op. B[2] D[3] Sn[2]. k[1]) quibuslibet op. B[2]; in quibuslibet op. D[3]. l[1]) causis op. Fl.; in quibuslibet causis op. St[1] D[4]. m[1]) debeant Pt[1] J[2] Kr. Fl. B[4] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; debent op. Cz. n[1]) et eas B[2] D[3]; et causam Pt[2]. o[1]) discutere Fl. p[1]) prima die Sk[2]. r[1]) primo die ad causam terminorum hora meridiei O[1]; ad causam hora meridiei Cz. D[3]; ad causam horam meridiei Pt[1]; ad dictam horam meridiei Kr. D[2]; ad causam meridiei B[4]; ad diem horam meridiei zrazu, poczem sam pisarz przekr. diem SV. s[1]) omnes et singuli D[2] P[1]. t[1]) ipsorum op. St[2]. u[1]) non potuit Cz.; non poterunt Kr. B[4]. w[1]) voluimus Sn[2]. x[1]) quod op. J[2]. y[1]) alicuius op. Kr. z[1]) causa Fl.

a[2]) volucione Cz.; offensione Fl. St[1] Sk[2] D[4]; vulneracione aut abbreviacione Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. b[2]) diebus powt. dwukr. B[1]. c[2]) proxime op. Cz. d[2]) proxime se sequentibus B[2]; proximis sequentibus Fl. e[2]) ad horam nonam predictam J[2]; ad horam nonam z op. predictam D[3]; ad horam prandi alias predictam P[2]. f[2]) ligantes Sn[1]. g[2]) secundum ordinem infrascriptum causarum expedicio habeatur, na których to słowach kończy się pierwszy z należących tu art., drugi zaś, pomijając znaczną część dalszego tekstu, zużytkowuje dopiero końcowy jego ustęp Si quis autem itd. Sk[2]; na słowie expediantur

kończy się pierwszy z dwu art., na które rozbity jest art. niniejszy w D3 Sk1 Sn1 Sn2 Ł V1 V2 i jedyny art. O5, oraz pierwszy z trzech art., na które rozbity jest art. niniejszy w B2. h2) Et ut facilius et sine strepitu causarum expedicio habeatur; statuimus Cz. J2 B2 B4 St2 SV. D2 B1 P1 St1 D4; toż ze zm. habeantur Kr.; Et ut facilius et sine strepitu causarum expedicio cicius habeatur, statuimus Fl.; Et ut facilius et sine protractione causarum expedicio habeatur, statuimus Pt1; Et ut facilius et sine strepitu iudicia et causarum expedicio habeatur, statuimus D3; Et ut facilius et sine clamore vel strepitu causarum expedicio habeatur, statuimus Pt2 P2 Sk1 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2; na słowie habeatur, w środku rozpoczętego zdania, kończy się drugi z trzech art., na które rozbity jest art. niniejszy w Fl. B1 Pt2 St1 D4; na tymże słowie kończy się także druga dystynkcja niniejszego art. w P2. i2) ut P1. j2) audiencium Fl. k2) president Cz. B2 D3 St2 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2. l2) secundum op. B4. m2) aut D2 P1. n2) vel minoritatem op. B2 D3 SV. B1. o2) litigancium zrazu, ale pisarz przekr i nap. citacionum B1; litigancium op. Sk1. p2) vel SV. D2 B1 Pt2 P1 St1 P2 Sk1 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 r2) vocari St1 D4; vocati op. P1. s2) audientes Fl.; attendentes SV. P1. t2) per op. P1. u2) et op. J2. w2) audientur et expedientur Fl. x2) De ordine B2 D3; secundum ordinem, przez co zdanie niniejsze połącz. z poprz. St1 D4. y2) autem op. Fl. St1 D4. z2) notandi litigantes O1; vocandi ipsos litigantes Cz. Pt1 J2 Kr. B2 B4 St2; in vocando ipsos litigantes Fl. SV. D2 B1 Pt2 St1 P2 Sk1 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2; in vocando litigantes P1.

a3) ad presenciam iudicum ipsorum Cz.; ad presenciam iudicum J2; ad presenciam ipsorum iudicium B2; vocandi ipsos ad presenciam iudicum litigantes D3. b3) taliter op. Fl. St1 D4. c3) describendam Cz. St2; describendum Pt1 J2 Kr. B2 Fl. B4 D3 SV. D2 B1 Pt2 P1 St1 P2 Sk1 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2. d3) notarius seu scriptor J2. e3) causarum op. B2 D3. f3) sub pena privacionis officii sui D2; toż op. sui P1; sub privacione sui officii Cz. B2 St1 D4; sub privacione sui officii causarum Fl. g3) non alter Fl. D3. h3) per ministeriales Fl. i3) evocandos J2; vocando Fl.; vocandis Sn1. j3) nominabit op. J2; pronunciabit vel nominabit Fl. St1 D4; pronunciabit seu nominabit Pt2 P2 Sk1 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2. k3) ita quod prius qui Cz. J2 Kr. B4 St2; ita quod prius z op. qui Pt1; ita quod quis z op. prius D3; ita quod qui prius Fl. SV. D2 B1 Pt2 St1 P2 Sk1 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2. l3) ita quis ad causam prius B2; vocandos... ad causam op. P1. m3) vocaverint Cz.; provocaverint Kr. Fl. SV. B1 Pt2 P1 St1 Sk1 D4; provocaverit B2 D2 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2. provocaverunt op. D3. n3) nominantur Fl.; nominetur B2 D3 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2. o3) expedientur O1 Fl. B4; expediatur B2 D3 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2; et expediantur op. Cz. Kr. p3) et qui secundario B2 D3. r3) zam. ustępu: et qui secundo loco... procedatur tylko końc. część: et sic deinceps usque ad extremos procedatur Cz. SV. D2 B1 P1; zam. tegoż: qui

secundo loco provocaverunt, secundario nominentur et expedientur et sic deinceps usque ad extremos procedat Pt[1]; zam. tegoż: et qui secundo loco provocaverunt, secundario nominentur et expedientur, et sic deinceps usques ad extremos procedatur B[4] St[2]; toż ze zm. provocaverint Kr.; zam. tegoż: secundo nominentur et expediantur et sic deinceps usque ad extremos procedatur J[2]; zam. tegoż: et qui secundario provocaverit, secundo loco nominetur similiter et expediatur B[2]; toż, z dod. końc. et sic usque ad extremos procedatur D[3]; zam. tegoż: et sic deinceps vedelicet qui secundo loco, usque ad extremos procedatur Fl.; toż ze zm. videlicet St[1] D[4]: zam. tegoż: et qui secundo loco, similiter loco sequenti expediantur, et sic deinceps usque ad extremos procedatur Pt[2]; zam. tegoż: et sic deinceps, videlicet qui secundo loco, similiter loco sequenti et cetera usque ad extremos procedatur P[2] Sk[1]; zam. tegoż: et sic deinceps, videlicet qui secundo loco, similiter loco sequenti, et taliter, donec ad extremos procedatur Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. s[3]) Et si D[3]. t[3]) altera pars parcium J[2]. u[3]) negligentur O[1] D[2]; neglienter St[2]; neglexerit B[2] D[3]; negligatur Fl. Pt[2] St[1] Sk[1] D[4]; negligat P[2]. w[3]) aut Pt[1]. x[3]) causu B[1]. y[3]) fuerit impedita Fl. B[1] Pt[2] St[1] P[2] D[4]. z[3]) et dop. na interl O[1]; et op. Pt[1].

a[4]) secundario et tribus vicibus P[2]: negligenter... vicibus op Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. b[4]) vocata Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. c[4]) se evocata O[1]. d[4]) se non exhibuerit presidentibus Cz.; non exhibuerit sive quovis casu fuerit impedita et tribus vicibus evocata dod. tu Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] e[4]) tunc mox Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. f[4]) adversa pars presens Cz. Pt[1] J[2] Kr. B[2] B[4] St[2] SV. D[2] P[1]; pars adversa, que fuerit presens Fl. St[1] D[4]; adversa pars, que fuerat presens B[1] Pt[2] P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. g[4]) se J[2]; ad St[1]; de op. D[4]. h[4]) removetur Cz. i[4]) ligantes B[1]. j[4]) loco wyd, B[2]. k[4]) infrascripti B[2] P[2]. l[4]) et audiencia Pt[1]: et ad audaciam D[2]. m[4]) provocentur B[2]; evocetur D[3]; vocentur P[2]. n[4]) Et op. B[2]. o[4]) que pars Fl. p[4]) fuerit J[2] Fl. D[3] St[2] P[1] St[1] Sk[1] D[4]. r[4]) absens et op. B[2] s[4]) et atribus vicibus St[2]. t[4]) evocata fuerit Sk[1]. u[4]) horam extremam Cz. w[4]) quam SV. x[4]) volenti O[1] Sn[1] Ł. y[4]) secundo modo J[2]; secundo B[2]; iterum et secundo Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. z[4]) vocetur B[1]; si circa.. evocata op. Fl. D[3] Pt[2] St[1] Sk[1] D[4]; toż, ale słowa si circa extremam horam meridiei iudice quasi surgente dop. na marg. P[2].

a[5])non curaveris parere O[1]; parere non curaverit Pt[1] Kr. Fl. St[1] D[4]; et parere non curaverit B[1]. b[5]) condamnetur St[1]; na tym słowie kończy się drugi z trzech art., na które rozbity jest art. niniejszy w B[2]. c[5]) Si autem quis, od których to słów rozpoczyna się drugi z postanowień niniejszego art. zaczerpnięty art. w Sk[2]. d[5]) Si quis eodem z op tempore Cz. e[5]) presidaverunt Fl.; presideant Pt[2] P[2] Sk[1] Sn[1] Ł. V[1] V[2]; presidebant St[1] D[4]. f[5]) aut locum B[2]; et ad locum D[2] P[1]. g[5]) presidebant O[1]; resideant zrazu, ale ręką XVI w. przekr. sześć ostatnich

wyrazów: presidaverunt... resideant i nap. na marg.: president, ad locum in quo presidere solent Fl.; resideant Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 D^4; president Sk^2 Ł. V^1 V^2; resident Sn^1 Sn^2. h^5) propter quam D^4. i^5) ad petendum Cz. Pt^1 Kr. B^2 Fl. B^4 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 Sk^1 Sk^2; ad petandam J^2. j^5) vel op. J^2. k^5) de op. Sk^1. l^5) speciali op. Fl. m^5) ipsorum op B^2. n^5) iudicum op. Pt^1; iudicum ipsorum J^2; iudicium Kr. D^4. o^5) de speciali licencia iudicium D^3. p^5) quamvis Cz. J^2 D^3 St^2 SV. B^1. r^5) presumptive J^2; prescripcione Fl. P^1. s^5) vel SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2. t^5) temerarie J^2; na słowie temeritate w środku zdania, urywa tekst niniejszego art., dodając jeszcze tylko: vide supra in capitulo de modo vocandi ad iudicium: Statuimus, quod ad locum Sk^2; powołanego tu, od podanych słów zaczynającego się art nie ma w całym poprz. układzie tego kodeksu. u^5) intrare presumpserint St^1; arare presumpserint D^4. w^5) pene tales B^1; pene Pt^2; absque aliqua pene remissione Sk^1. x^5) que dicitur vulgariter B^4. y^5) pantnadzescza Cz.; pentnaczescza Pt^1; pancznadzecza J^2; pencznadzescze Kr.; pyanthnadzescza B^2; pyacznadzescza Fl. St^1 D^4; pentnazece B^4; XV D^3; pacznadzeszcza St^2; pentnacza SV.; pyethcza D^2; pyanczca B^1; pyancza Pt^2; pyathcza P^1; pyancznadzestha P^2 Sk^1; pyacznadzescza Sn^1 Sn^2; pyathnadzyescza Ł.; pietnadziesta V^1 V^2. z^5) puniantur O^1; punientur Fl.

[1]) Wyraz ten, podany w jednym tekście O^1 zmieniają wszystkie inne kodeksy bądź to na prima, bądź też na prava; że zaś określnik prima nie daje żadnego sensu, przeto wszyscy nowsi badacze statutów wstawiają w tym miejscu prava, tłumacząc ten ustęp: złym (przewrotnym) obyczajem postępuje się itd. Tymczasem wyraz prona jest tu zupełnie na miejscu i rzeczowo w całości zasadny; wyraża on myśl: chętnych czyli chętnie albo pochopnie stosowanym obyczajem postępuje się itd.; użyto go tu w tym samym znaczeniu, jakie przybierał niejednokrotnie w klasycznej nawet łacinie w zwrotach jak: sentencia prona, proni aures, pronus animus itp. Że prava, rzeczowo jedynie możliwy z dubletów nie należy do pierwotnego tekstu, świadczy okoliczność, iż przeważna część kodeksów starszych ma tu: prima; że zaś prima jest niedopuszczalne, przeto zgodnie z O^1 wstawić należy w tekst autentyczny zupełnie poprawne: prona.

[2]) W O^1 jak również w kilku innych kodeksach, podano tu wprawdzie sine, jest to jednak myłka paleograficznie łatwo usprawiedliwić się dająca, w miejsce której wstawiając sive, przywrócimy stylizację prawidłową bez potrzeby jakichkolwiek dodatków, jak to uczyniły teksty St^2 i B^1 lub inne (SV. D^2 Pt^2 P^1 P^2), zastępując sive równoznacznikiem seu. Stylizacja et sine kilku innych tekstów okazała się konieczną tylko ze względu na niewolnicze trzymanie się zmylonej formy: sine. Por. też zaraz niżej zwrot: certis temporibus sive horis.

[3]) Przed słowem: Statuimus nie podaje O^1 ustępu: Et ut facilius... habeatur, który zawierają pozostałe kodeksy. W oderwaniu rzecz biorąc brak ten wytłumaczyć można dwojakim przypuszczeniem: albo że ustępu tego nie było w pierwotnym tekście autentycznym, albo też

secundo loco provocaverunt, secundario nominentur et expedientur et sic deinceps usque ad extremos procedat Pt[1]; zam. tegoż: et qui secundo loco provocaverunt, secundario nominentur et expedientur, et sic deinceps usques ad extremos procedatur B[4] St[2]; toż ze zm. provocaverint Kr.; zam. tegoż: secundo nominentur et expediantur et sic deinceps usque ad extremos procedatur J[2]; zam. tegoż: et qui secundario provocaverit, secundo loco nominetur similiter et expediatur B[2]; toż, z dod. końc. et sic usque ad extremos procedatur D[3]; zam. tegoż: et sic deinceps vedelicet qui secundo loco, usque ad extremos procedatur Fl.; toż ze zm. videlicet St[1] D[4]; zam. tegoż: et qui secundo loco, similiter loco sequenti expediantur, et sic deinceps usque ad extremos procedatur Pt[2]; zam. tegoż: et sic deinceps, videlicet qui secundo loco, similiter loco sequenti et cetera usque ad extremos procedatur P[2] Sk[1]; zam. tegoż: et sic deinceps, videlicet qui secundo loco, similiter loco sequenti, et taliter, donec ad extremos procedatur Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. s[3]) Et si D[3]. t[3]) altera pars parcium J[2]. u[3]) negligentur O[1] D[2]; neglienter St[2]; neglexerit B[2] D[3]; negligatur Fl. Pt[2] St[1] Sk[1] D[4]; negligat P[2]. w[3]) aut Pt[1]. x[3]) causu B[1]. y[3]) fuerit impedita Fl. B[1] Pt[2] St[1] P[2] D[4]. z[3]) et dop. na interl O[1]; et op. Pt[1].

a[4]) secundario et tribus vicibus P[2]; negligenter... vicibus op Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. b[4]) vocata Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. c[4]) se evocata O[1]. d[4]) se non exhibuerit presidentibus Cz.; non exhibuerit sive quovis casu fuerit impedita et tribus vicibus evocata dod. tu Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] e[4]) tunc mox Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. f[4]) adversa pars presens Cz. Pt[1] J[2] Kr. B[2] B[4] St[2] SV. D[2] P[1]; pars adversa, que fuerit presens Fl. St[1] D[4]; adversa pars, que fuerat presens B[1] Pt[2] P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. g[4]) se J[2]; ad St[1]; de op. D[4]. h[4]) removetur Cz. i[4]) ligantes B[1]. j[4]) loco wyd, B[2]. k[4]) infrascripti B[2] P[2]. l[4]) et audiencia Pt[1]; et ad audaciam D[2]. m[4]) provocentur B[2]; evocetur D[3]; vocentur P[2]. n[4]) Et op. B[2]. o[4]) que pars Fl. p[4]) fuerit J[2] Fl. D[3] St[2] P[1] St[1] Sk[1] D[4]. r[4]) absens et op. B[2] s[4]) et atribus vicibus St[2]. t[4]) evocata fuerit Sk[1]. u[4]) horam extremam Cz. w[4]) quam SV. x[4]) volenti O[1] Sn[1] Ł. y[4]) secundo modo J[2]; secundo B[2]; iterum et secundo Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. z[4]) vocetur B[1]; si circa.. evocata op. Fl. D[3] Pt[2] St[1] Sk[1] D[4]; toż, ale słowa si circa extremam horam meridiei iudice quasi surgente dop. na marg. P[2].

a[5])non curaveris parere O[1]; parere non curaverit Pt[1] Kr. Fl. St[1] D[4]; et parere non curaverit B[1]. b[5]) condamnetur St[1]; na tym słowie kończy się drugi z trzech art., na które rozbity jest art. niniejszy w B[2]. c[5]) Si autem quis, od których to słów rozpoczyna się drugi z postanowień niniejszego art. zaczerpnięty art. w Sk[2]. d[5]) Si quis eodem z op tempore Cz. e[5]) presidaverunt Fl.; presideant Pt[2] P[2] Sk[1] Sn[1] Ł. V[1] V[2]; presidebant St[1] D[4]. f[5]) aut locum B[2]; et ad locum D[2] P[1]. g[5]) presidebant O[1]; resideant zrazu, ale ręką XVI w. przekr. sześć ostatnich

wyrazów: presidaverunt... resideant i nap. na marg.: president, ad locum in quo presidere solent Fl.; resideant Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4]; president Sk[2] Ł. V[1] V[2]; resident Sn[1] Sn[2]. h[5]) propter quam D[4]. i[5]) ad petendum Cz. Pt[1] Kr. B[2] Fl. B[4] D[3] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] Sk[1] Sk[2]; ad petandam J[2]. j[5]) vel op. J[2]. k[5]) de op. Sk[1]. l[5]) speciali op. Fl. m[5]) ipsorum op. B[2]. n[5]) iudicum op. Pt[1]; iudicum ipsorum J[2]; iudicium Kr. D[4]. o[5]) de speciali licencia iudicium D[3]. p[5]) quamvis Cz. J[2] D[3] St[2] SV. B[1]. r[5]) presumptive J[2]; prescripcione Fl. P[1]. s[5]) vel SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. t[5]) temerarie J[2]; na słowie temeritate w środku zdania, urywa tekst niniejszego art., dodając jeszcze tylko: vide supra in capitulo de modo vocandi ad iudicium: Statuimus, quod ad locum Sk[2]; powołanego tu, od podanych słów zaczynającego się art nie ma w całym poprz. układzie tego kodeksu. u[5]) intrare presumpserint St[1]; arare presumpserint D[4]. w[5]) pene tales B[1]; pene Pt[2]; absque aliqua pene remissione Sk[1]. x[5]) que dicitur vulgariter B[4]. y[5]) pantnadzescza Cz.; pentnaczeszcza Pt[1]; pancznadzecza J[2]; pencznadzescze Kr.; pyanthnadzescza B[2]; pyacznadzescza Fl. St[1] D[4]; pentnazeᶜᵉ B[4]; XV D[3]; pacznadzeszcza St[2]; pentnaᶜᶻᵃ SV.; pyethᶜᶻᵃ D[2]; pyanczᶜᵃ B[1]; pyanczᵃ Pt[2]; pyathᶜᶻᵃ P[1]; pyancznadzestha P[2] Sk[1]; pyacznadzescza Sn[1] Sn[2]; pyathnadzyescza Ł.; pietnadziesta V[1] V[2]. z[5]) puniantur O[1]; punientur Fl.

[1]) Wyraz ten, podany w jednym tekście O[1] zmieniają wszystkie inne kodeksy bądź to na prima, bądź też na prava; że zaś określnik prima nie daje żadnego sensu, przeto wszyscy nowsi badacze statutów wstawiają w tym miejscu prava, tłumacząc ten ustęp: złym (przewrotnym) obyczajem postępuje się itd. Tymczasem wyraz prona jest tu zupełnie na miejscu i rzeczowo w całości zasadny; wyraża on myśl: chętnych czyli chętnie albo pochopnie stosowanym obyczajem postępuje się itd.; użyto go tu w tym samym znaczeniu, jakie przybierał niejednokrotnie w klasycznej nawet łacinie w zwrotach jak: sententia prona, proni aures, pronus animus itp. Że prava, rzeczowo jedynie możliwy z dubletów nie należy do pierwotnego tekstu, świadczy okoliczność, iż przeważna część kodeksów starszych ma tu: prima; że zaś prima jest niedopuszczalne, przeto zgodnie z O[1] wstawić należy w tekst autentyczny zupełnie poprawne: prona.

[2]) W O[1] jak również w kilku innych kodeksach, podano tu wprawdzie sine, jest to jednak mylka paleograficznie łatwo usprawiedliwić się dająca, w miejsce której wstawiając sive, przywrócimy stylizację prawidłową bez potrzeby jakichkolwiek dodatków, jak to uczyniły teksty St[2] i B[1] lub inne (SV. D[2] Pt[2] P[1] P[2]), zastępując sive równoznacznikiem seu. Stylizacja et sine kilku innych tekstów okazała się konieczną tylko ze względu na niewolnicze trzymanie się zmylonej formy: sine. Por. też zaraz niżej zwrot: certis temporibus sive horis.

[3]) Przed słowem: Statuimus nie podaje O[1] ustępu: Et ut facilius... habeatur, który zawierają pozostałe kodeksy. W oderwaniu rzecz biorąc brak ten wytłumaczyć można dwojakim przypuszczeniem: albo że ustępu tego nie było w pierwotnym tekście autentycznym, albo też

że mieścił się on tamże, ale przez niedopatrzenie kopisty został tu opuszczony. Z bezwzględną pewnością wątpliwość ta nie da się rozstrzygnąć na korzyść któregokolwiek z obu przypuszczeń; jest przecież pewna pośrednia wskazówka, przemawiająca raczej za domniemaniem, że ustęp ten nie należy do tekstu pierwotnego. Bezpośrednio przedtem zapowiada statut, iż sprawy sądowe odsądzane być mają secundum ordinem infrascriptum. Zaraz też potem idzie przepis, w O^1 rozpoczynający się od samego słowa: statuimus w którym jest właśnie mowa o porządku odsądzania spraw, z zastrzeżeniem, że strony nie mają być grupowane secundum merita personarum nec secundum maioritatem vel minoritatem causarum, co właśnie zaraz potem określono jako ordo litigancium; do czego wreszcie w dalszym ciągu dodano jeszcze przepis o sposobie wywoływania stron (ordinem autem vocandi itd.). W takim połączeniu związek myślowy poszczególnych członów tekstu statutowego jest zupełnie jasny i zrozumiały. Jeśli natomiast przed statuimus wstawimy ustęp: Et ut facilius itd., zostanie tu wtrącona formalnie nowa myśl i pobudka przerywająca bezpośredni związek między zapowiedzią poprzedniej części artykułu a jej przeprowadzeniem w części dalszej. Może właśnie dlatego kilka kodeksów, rozbijających niniejszy art. na pomniejsze art., dokonało tego rozdziału w sposób do tyla dziwaczny, że zdanie, tworzące gramatyczną całość, rozdzieliły między dwa osobne artykuły. Z tych powodów pomijamy ustęp rzeczony jako nienależący do tekstu pierwotnego, poczytując go raczej za wstawkę redakcji UW II, przejętą następnie do redakcji późniejszych.

[4]) Stylizacja: ut prius qui (provocaverunt) podana w O^1, to przestawka zam. ut qui prius, mniej zwykła, ale dopuszczalna. Że taka właściwie stylizacja mieściła się w pierwotnym tekście, dowodzi okoliczność, iż cały szereg starszych kodeksów, oraz kilka późniejszych (Cz. J^2 Kr. B^4 St^2), mimo że (zresztą bez potrzeby) zmieniły ut na ita quod, zachowały przecież w dalszym ciągu ten sam szyk: prius qui. Stylizacja: ita quod qui prius występuje dopiero w tekstach ZG i w pokrewnym im w wielu względach kod. Fl.

(XXVI).

O^1 26: De testibus calumpnie expurgande; Cz. 95: De iniuriis et dampno zrazu, ale sam pisarz skreślił myłkę i nap. De expurgacione; St^2 I. 96: De expurgacione; SV. 98; toż z dod. końc. XCIX; D^2 I. 101 i P^1 I. 102: toż z dod. końc. LXXXXIX; Kr. I. 97: De expurgacionibus rubrica; Pt^1 I. 95: De expurgacione furticinii; O^2 I 78: De expurgacione furti, quod testibus debet se expurgare CII; Pt^2 105: Capitulum XCIX. De expurgacione spolii in via publica facti; P^2 102: De expurgacione pro re in via recepta CII; Sk^2 31: De expurgacione violencia vie strate XXXI; B^2 99: De dampno dato; O^3 65: De violenta recepcione in via publica; D^3 111: toż z dod. końc. CIII; B^1 105: LXXXX b. nap.; Fl. I. 99 cz. 1: De violacione publice strate; St^1 101: De violatore publice strate CI; D^4 102: toż; Sn^1 105: De violatore strate publice CVII; Sn^2 105: toż;

Ł. 105: De expurgacione furti in via publica commissi; V^1 105, V^2 105 i O^5 84: toż. Nie podają tego art. Pt^3 (wyd.; J^1 J^2 B^4 VB. Sk^1 (wyd.) D^1 I.

Martinus[a]) conqueritur de Nicolao, quod die forensi in via publica[b]) de pera[c]) recepit sibi octo scotos violenter[d]). Nicolaus vero[e]) respondit, quod indebite ipsum[f]) calumpniatur[g]), ne eandem pecuniam[h]) amisisset[i]), nec sibi recepta[j]) fuisset[k]), volens cum sex testibus de hoc[l]) se expurgare[m]). Nos itaque[n]) in tali casu[o]) decrevimus[p]) cum[r]) duodecim[s]) testibus[t]), et non paucioribus, fieri huismodi expurgacionem[u]).

a) Item Martinus St^2. b) in publica via B^2. c) de pera op. Cz. d) recepit de pera sibi octo scotos violenter B^2; recepit sibi de pera octo scotos violenter O^3 D^3 P^1; de pera sibi recepit octo scotos violenter St^1 Sk^2 D^4; sibi de pera octo scotos violenter recepisset Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. e) vero op. O^2 SV. D^2 P^1. f) eum P^2. g) calumpniaretur B^2 O^3 D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^2 D^4; toż, a późn. ręka z XV w. dop. nad tym słowem na interl.: pothwarzal SV.; calumniaret D^3; quod ipsum indebite calumpniaretur O^2. h) nec eandem pecuniam, videlicet octo scotos P^1. i) amisisset op. St^1 D^4; Nicolaus vero negabat iniusteque se ab eo accusari asserebat, cum eandem pecuniam non amisisset Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. j) nec recepta sibi St^2. k) fuisse Pt^2. l) ex hoc Cz. m) purgare St^2; volens se cum sex testibus de hoc expurgare Kr.; toż z op. cum Sn^1 Sn^2; volens cum sex testibus se de hoc expurgare D^2: toż z op. de hoc P^1; volens tamen sex testibus se expurgare O^2; volens tamen cum sex testibus de hoc se expurgare SV.; volens tamen sex testibus debet se expurgare B^1; volens tamen sex testibus de hoc expurgari P^2; volens tamen se de hoc sex testibus expurgare Sk^2; volens tantum sex testibus de hoc se expurgare Pt^2; volens tantum de hoc se sex testibus expurgare St^1 D^4; volens se tantum sex testibus de hoc expurgare Ł. V^1 V^2 O^5. n) itaque op. O^2 SV. B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. o) in tali casuque O^2; in talique casu SV.; in tali casu op. St^2. p) decernimus Pt^1 O^2 Kr. Fl. SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; decrevimus op. B^2. r) in P^1; cum op. St^1 D^4. s) duodecem V^1 V^2 O^5. t) testibus bonis Cz. Pt^1 O^2 Kr. B^2 O^3 D^3 St^2 SV. B^1 Pt^2 Sk^2; testibus op., ale dod. bonis Fl.; irradiatis testibus bonis P^2; testibus fidedignis Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. u) huiusmodi fieri expurgacionem Sk^2; toż z dod. końc. et sufficit expurgacioni St^1 D^4.

(XXVII).

O^1 27: De inventa pecunia; Cz. 96: De expurgacione zrazu, ale pisarz następnie przekr. i nap. De eodem; Pt^1 I. 96: De eodem (tj. De expurgacione furticinii); Kr. I. 98: De eodem (tj. De expurgacionibus; St^2 I. 97: De eodem (tj. De expurgacione); D^2 I. 102 i P^1 I. 103: toż z dod. końc. C; Pt^2 106: toż z dod. pocz. Capitulum C; SV. 99: C. b. nap. pod ogól. rubr. De expurgacione; O^2 I. 79: De expurgacione furti sine testibus capitulum CIII; P^2 103: De expurgacione rei invente CIII; B^2 100: De bursa et de octo scotis; O^3 71: De re amissa per alium inventa et non restituta; D^3 112: toż z dod. końc. CV; B^1 106: LXLI. De perdicione rerum; Fl. I. 99 cz. 2: pod nap. wspólnym z cz. 1, z którą jest połącz. w jeden art. (nasz art. 26). De violacione publice strate, który to nap. nie odpowiada treści niniejszego art.; ale pisarz, uzupełniający rubryki dopisał przy tej części na marg.: De invencione alicuius rei; St^1 102: De invencione alicuius rei et non restitucione CII; D^4 103: toż; Sn^1 106: De alicuius rei inventione CVIII; Sn^2 106: toż; Ł. 106: De inventione alicuius rei expurgatione eiusdem inventionis; V^1 106, V^2 106 i O^5 85: toż. Nie podają tego art. Pt^3 (wyd.) J^1 J^2 B^4 VB. Sk^1 (wyd.) Sk^2 D^1 I.

Item[a]) Martinus deposuit contra Nicolaum[b]), quod[c]) dum[d]) agros proprios coluisset[e]), bursa eidem[f]) cecidit[g]), in qua fuerunt[h]) sex[i]) scoti[j]), Nicolaus[k]) vero superveniens[l]), invenit bursam eandem[m]) cum eisdem sex[n]) scotis[o]), et eos monitus[p]) restituere non curavit. Nicolaus[r]) autem[s]) negat[t]) predictam[u]) bursam[w]) invenisse[x]) vel[y]) pecuniam[z]) habuisse[a1]). Nos itaque[b1]) in tali casu indiximus[c1]) eidem Nicolao[d1]) per[e1]) proprium iuramentum[f1]) se expurgare[g1]), quod[h1]) non invenerit nec[i1]) habuerit[j1]) pecuniam predictam[k1]).

a) Item op. St^1 D^4. b) Stanislaum St^1. c) quod op. St^2. d) quod dum op. D^3. e) coluissent B^2; quod dum agros coleret proprios St^1 D^4; quod dum agros coluisset proprios P^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. f) ei Fl. g) cecidisset Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. h) fuissent Sn^1 Ł. V^1 V^2 O^5. i) octo Cz. Pt^1 O^2 B^2 Fl. O^3 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1; tres Kr. St^1 P^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. j) scotus O^1. k) Stanislaus St^1. l) serviens Cz.; seminans O^2 SV. D^2 Pt^2 P^1 St^1 P^2 D^4 Sn^1 Sn^2 X. V^1 V^2 O^5; semines B^1.

m) invenit eandem bursam Pt^2; bursam invenit eandem P^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5: bursam invenit z op. eandem St^1; invenit z op. bursam eandem D^4. n) cum eisdem octo Cz. Pt^1 O^2 Fl. SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1; cum predictis octo O^3 D^3; cum octo St^2; cum eisdem tribus Kr. St^1 P^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. o) sex scotis op. B^2. p) et eos monitos O^1; et monitus eos O^2; et quos monitus St^2. r) Stanislaus St^1. s) autem op. St^1 P^2 D^4 Sn^1 Sn^2. t) negavit SV. D^2 B^1 P^1; negavit se Cz. Pt^1 O^2 Kr. B^2 Fl. Pt^2 St^1 P^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; se negat St^2. u) eandem B^2 B^1. w) pecuniam St^1 D^4. x) invenire B^1; se invenisse P^1. y) nec P^2. z) nec bursam St^1 D^4.

a^1) invenisse B^1; vel... habuisse op. Fl. Sn^1 Sn^2. b^1) autem B^2 O^3 D^3; itaque op. P^1. c^1) duximus Cz. B^2; inducimus Pt^1 O^2 D^3 St^2 D^2 B^1 P^1 St^1 D^4 Sn^1. d^1) Stanislao St^1. e^1) per op. Pt^1 St^2 SV. f^1) sacramentum Cz. g^1) eundem Nicolaum proprio iuramento se expurgare D^3; eidem Nicolao iuramento se expurgare Pt^2; eidem Nicolao proprio se iuramento expurgare St^1 P^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. h^1) ut O^1. i^1) hoc O^1. j^1) quod non invenit nec habuit O^2 Fl. St^2 SV. D^3 B^1 Pt^2 Pt St^1 P^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. k^1) predictam pecuniam Pt^1 St^2; pecuniam eandem O^2 SV. D^2 B^1 P^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; pecuniam eandam Pt^2; eandem pecuniam St^1 P^2 D^4.

(XXVIII).

O^1 28: De iuramentis; Cz. 98: De expurgacione; Pt^1 I. 93 i Kr. I. 100: toż; SV. 101 i D^2 I. 104: toż z dod. końc. CII; B^2 102: De expurgacione servi contra dominum; O^2 I. 81: De expurgacione wlodarii aut familiaris capitulum CV; O^3 73: De expurgacione wladarii vel familiaris contra suum dominum; D^3 114: toż z op. suum: St^2 I. 99: De expurgacione de inpcione; Pt^2 108: Capitulum CII. De expurgacione iniuriarum; P^1 I. 105: De expurgacione iniuriarum wlodario et procuratoribus CII; P^2 106: De vladarii expurgacione CV; Sk^2 32. De expurgacione wlodarii XXXII; B^1 108: LXLIII. De arboribus (rubr. ta należy właściwie do poprz. w tym kod. art., tj. naszego 42, podanego tu bez rubr. i tylko przez omyłkę została tu umieszczona); Fl. I. 101: De inculpacione wladarii per dominum; St^1 104: De inculpacione vladarii per dominum suum CIIII; D^4 106: toż; Sn^1 107: De inculpatione vulcidarii per ipsius dominum CIX; Sn^2 107: toż ze zm. wladarii; Ł. 107, V^1 107, V^2 107 i O^5 86: toż z tąż zmianą i z op. cyfry CIX. Nie podają tego art. Pt^3 (wyd.) J^1 J^2 B^4 VB. Sk^1 (wyd.) D^1 I.

Preterea[a]) dum[b])[1]) dominus[c]) contra wlodarium[d]) vel alium familiarem suum[e]) aliquid[f])[2]) pro rebus[g]) vel iniuriis[h]) suis[i]) habet[j]) questionis[k]), tunc ipse[l]) wlodarius[m]) vel[n]) familiaris[o]) domino suo[p]), non differendo[r]) iuramentum[s])[3]), teneatur[t]) se cum[u]) sex testibus expurgare[w]).

a) Propterea Pt[1] O[2]. b) cum Cz. Pt[1] O[2] Kr. B[2] Fl. O[3] D[3] St[2] SV. D[2] P[1]. c) domina O[1]; dum dominus op. B[1]. d) vladarium Pt[1] Fl. O[3] D[3] St[2]. e) Preterea contra vladarium cum dominus aut contra alium familiarem suum Pt[2] St[1] D[4]; Preterea contra vladarium aut familiarem suum cum dominus P[2]; Preterea contra wlodarium aut aliquem familiarem suum cum dominus Sk[2]; Preterea cum dominus contra suum vulcidarium aut contra alium familiarem Sn[1]; toż ze zm. wladarium Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. f) aliquis O[1] Cz. O[2] St[2] D[2] B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[2] D[4]; toż zrazu, ale późn. ręk XV w. przerob. na aliquibus SV.; toż zrazu, ale pisarz przerob. potem na aliquid P[1]; aliquibus Fl. O[3] D[3]. g) per rebus O[1]; pro aliquibus rebus B[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. h) aut iniuriis B[1] Sk[2]; vel pro iniuriis P[2]. i) suis op. P[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. j) habuit Pt[2]. k) questiones Cz. O[2] B[2] Fl. D[3] SV. D[2] B[1] Pt[2]; toż zrazu, ale pisarz przerob. potem na questionis P[1]; questionem St[2] St[1] P[2] Sk[2] D[4]; zam. habet questionis: moverit questionem Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. l) ipse op. Fl. St[2]. m) vladarius Pt[1] Fl. O[3] D[3] St[2] Pt[2] P[2]; wladarius Ł. V[1] V[2] O[5]. n) aut O[2] B[2] O[3] D[3] B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[2] D[4] Ł. V[1] V[2] O[5]; non D[2]. o) familiaris domini Pt[2] St[1] P[2] D[4]. p) suo domino Pt[2] St[1] P[2] Sk[2] D[4]. r) differendo z op. non O[1] SV.; non deferendo B[2]; deferendo z op non B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[2] D[4]; non derogando St[2]. s) per iuramentum O[2] B[2]; iuramento Fl. D[2] P[1]; iuramentnum Ł.; zam. ipse wlodarius... iuramentum: ipso vulcidario aut familiari non concedente aut differente iuramento Sn[1]; toż ze zm. wladario Sn[2]. t) tenetur Cz. O[3] D[3] P[1] St[1] D[4]. u) cum op. O[2]. w) cum sex testibus tenebitur se expurgare Sk[2].

1) Konstrukcje: dum dominus, podana tylko w O[1], zam. cum dominus, jak mają wszystkie inne kodeksy, zatrzymujemy jako właściwość pierwotnego tekstu, nie tylko z tego względu, że jest poprawna, ale i dlatego, że powtarza się ona wielokrotnie na innych miejscach statutowych por. np. art. 24: statuimus, quod dum aliquis... citatur, art. 41: Item dum aliquis pro hereditate citatur. art. 99: statuimus, dum aliqua domicella maritatur itp.

2) Wyraz aliquis, jak go podaje O[1] i znaczna część innych kodeksów, gdyby tu chcieć utrzymać, należałoby myślowo połączyć z dominus, co znowuż ze względu na budowę zdania jest rzeczą niemożliwą. Dlatego właśnie część kodeksów budowę tę przeinaczyła, żeby wyraz dominus zbliżyć odpowiednio do aliquis i w ten sposób połączyć je oba razem. Inne, przetwarzając samowolnie aliquis na aliquibus, połączyły ten wyraz z następującym po tym rebus. Obie zaś grupy odstę-

pując znowuż od tekstu O^1 i niektórych kodeksów starszych, zmieniły skutkiem tego przy końcu zdania formę questionis na questiones lub questionem jako przedmiot, zawisły od habet. Chcąc utrzymać budowę zdania, a zarazem paleograficznie wytłumaczyć niewątpliwy w takim razie błąd aliquis, postąpimy najwłaściwiej, jeżeli w miejsce jego wstawimy aliquid; wtedy też utrzymać będziemy mogli w dalszym tekście formę questionis, jak ją podaje O^1. Zwrot: habet aliquid questionis jest bardzo pospolity w stylistyce średniowiecznej. Konstrukcje: aliquid... questionis podają też w istocie starsze kodeksy Pt^1 i Kr, a O^3, choć pierwszy z tych wyrazów zmienił już na aliquibus, zachował przecież jeszcze w dalszym ciągu pierwotną widocznie formę: questionis. W takiż sam sposób przeprowadził też emendację błędnego zrazu tekstu swojego pisarz P^1.

3) Nie tylko O^1 ale i wszystkie niemal teksty starsze aż do połowy i początków drugiej połowy XV w., jak Cz. Pt^1 O^2 Kr. $Fl.$ O^3 D^2 P^1, podają w tym miejscu: non differendo, niektóre, jak O^1 SV., o tyle mylne, że opuszczają non. Dopiero w kilka tekstach u skłonu pierwszej połowy tego stulecia, a w ślad za nimi w późniejszych, z drugiej połowy tegoż wieku, zjawia się odmienna wersja, znowuż w dwojakim kształcie: bądź to deferendo (bez non), bądź też: non deferendo. Za przewodem tych kodeksów późniejszych nowsi wydawcy statutów Kazimierzowskich (Helcel i Hube) umieszczają tu zwrot: non deferendo iuramentum, jakoby część składowa tekstu autentycznego. Niewątpliwie błędnie. Już sama zestawiona co dopiero statystyka i chronologia przekazów rękopiśmiennych przemawia stanowczo przeciw temu. Ważniejsza rzecz inna. Zwrot: iuramentum deferre jest określeniem prawniczo ściśle zindywidualizowanym, i oznacza tzw. przysięgę główną, osobną instytucję procesową wytworzoną w nowszym prawie rzymskim, a przyjętą stamtąd w prawie kanonicznym, w dalszym zaś rozwoju rzeczy w tzw. prawie pospolitym na zachodzie. Ma ona odrębne swoje właściwości. Jest to przysięga, którą dowodziciel, mający stwierdzić prawdziwość pewnego faktu, obowiązany jest wskazać najpierw (deferre) swojemu przeciwnikowi na przeciwieństwo tegoż faktu, z tym skutkiem, że przeciwnik albo tę przysięgę wykona sam, albo też, jeżeli nie chce, odkazać ją może (referre) stronie twierdzącej. Taka konstrukcja przysięgi sprzeciwia się duchowi całego prawa dowodowego średniowiecznej Polski, i nie da się zmieścić w jego ramach. Prawo ziemskie ówczesne stało tu na stanowisku wprost przeciwnym: pospolicie dawało ono pierwszeństwo dowodu stronie zaczepionej, przeczącej, nakładając na nią zarazem obowiązek jego przeprowadzenia, bez możności odkazania stronie przeciwnej; jeśli zaś wyjątkowo, dla pewnych przyczyn szczególnych, zwłaszcza też w procesach o dobra ziemskie, powoływało do dowodu stronę twierdzącą, to znowuż w tym sposobie, że strona ta dowód przeprowadzić musiała sama, bez odkazywania go przeciwnikowi. Na tym stanowisku stoją też inne postanowienia statutów Kazimierzowskich, jako też późniejszych statutów średniowiecznych polskich, odnoszące się do prawa dowodowego. Nie używają też one określnika: deferre iuramentum. Nie znaleźć go także w zabytkach średniowiecznej praktyki sądowej, podobnie jak nie ma też w nich śladu stosowania tego rodzaju przysięgi w wypadkach szczególnych. Hube, Ustawod. Kazim. W. 168, który dał się uwieść zmylonej wersji niniejszego artykułu w późniejszych rękopisach statutowych i w ślad za tym przyjął tezę o delacji przysięgi w ówczesnym procesie, przytoczył jako dowód stosowania jej w praktyce wyrok sądu ziemskiego sandomierskiego z 1358, Kod. dypl. kat. krak. I. nr. 213 znowuż niezasadnie. Chodzi tu o spór, wytoczony przez

Jakuba z Tarczka biskupowi krakowskiemu Bodzancie o pewne role w Kęsowie, przy czym sąd stwierdza, że ex consensu libero powoda biskup miał wykonać przysięgę celem stwierdzenia swoich praw, ale powód ostatecznie mu ją odpuścił, w ślad za czym sąd przyznaje owe role biskupowi. Prawo dowodzenia w wypadku niniejszym, mającym za przedmiot dobra ziemskie, przysługiwało powodowi: tym razem jednak powód dobrowolnie (ex libero consensu) zrzekł się dowodu i zgodził się na wykonanie przysięgi przez stronę przeczącą. Nie jest to delacja przysięgi, przy której nie byłoby potrzeby podkreślać z osobna dobrowolnej zgody powoda; żeby nie mówił już o tym, że w takim razie biskup nie byłby potem potrzebował zwolnienia od przysięgi, lecz byłby ją mógł odkazać, bez jakichkolwiek ujemnych dla siebie następstw, samemu powodowi. Nie ma też wreszcie w całym dokumencie jakiejkolwiek wzmianki o deferre iuramentum lub delatio iuramenti. W wypadku, określonym w naszym artykule, tym mniej można myśleć o tego rodzaju przysiędze, że włodarz czy służebnik pański jest stroną pozwaną, tj. przeczącą, ta zaś, nawet, w prawach, uznających taką przysięgę, nie miała możności wskazywania jej przeciwnikowi. Gdyby zresztą nawet przypuścić, że w ówczesnym zwyczaju sądowym instytucja ta zaczęła się już wytwarzać, albo że ustawodawstwo Kazimierzowskie w zamiarze nowatorskim postanowiło ją wprowadzić w system naszego przewodu, to i w takim razie ustęp naszego artykułu w brzmieniu: non deferendo iuramentum nie dałby się rozumnie wytłumaczyć. Jak bowiem z jego treści i stylizacji wynika, chodziło tu o przepis wyjątkowy, przeciwstawiający się przeciwnej zasadzie ogólnej; w tym wypadku: o wzbronienie delacji przysięgi, z czego wypływałoby, że prawidłowo delacja taka jest dopuszczalną. Tymczasem w zabytkach średniowiecznej praktyki sądowej, jak już wspomnieliśmy, nie ma śladu stosowania takiej zasady, a i w statutach Kazimierzowskich nigdzie zresztą nie została ona uznana ogólnie. Osobno wreszcie podkreślić należy, że przysięga główna prawa kanonicznego czy innych praw zachodnich, wskazalna i odkazalna, jest samoistnym dla siebie środkiem dowodowym, który żadnego utwierdzenia przez inne czynniki nie potrzebuje, ani nie dopuszcza; tu zaś jest mowa o przysiędze strony wraz z świadkami. Rzecz, o którą w przepisie niniejszym idzie, jest zgoła inna. Statut ma widocznie na myśli przyznanie panu pewnego przywileju w procesach jego przeciw włodarzom czy innym służebnikom, ze względu na stosunek służbowy w jakim oni do niego zostają, w myśl zasady, przy innej sposobności wyraźnie w statutach wypowiedzianej; cum officium scultetorum semper servile existat (art. 95). Przyjmując brzmienie niniejszego ustępu w stylizacji podanej przez O[1] i szereg najstarszych kodeksów, stwierdzimy, że ów przywilej polega na tym, iż ludzie w stosunku służbowym do pana zostający, w procesach z nim prowadzonych nie mają prawa differre iuramentum. I wtedy rzecz cała stanie się od razu zrozumiała. W przewodzie ówczesnym istniała zasada, że strona dowodząca, o ile na roku sądowym nie miała pod ręką potrzebnych świadków, mogła żądać odroczenia rozprawy do jakiegoś czasu późniejszego, celem przywiedzenia świadków, por. Hube, Sądy, ich praktyka 379 n. Nazywało to się: differre terminum iuramenti (ad iuramentum, pro iuramento), albo w krótszej stylizacji: differre iuramentum. Dosłownie w takim właśnie skróconym zwrocie określa tę rzecz np. zapiska brzeska z 1419: Dna M. S. distulit iuramentum Pauli ad adventum domini sui, Kochanowski, Ks. sąd. brzes.-kujaw. nr 884. Statut postanawia tedy, że służebnicy w procesach ze swoim panem nie mogą odraczać rozprawy dla wiedzenia świadków,

że zatem winni z góry zapewnić ich sobie, ażeby zaraz w toku rozprawy, jako na roku zawitym, wykonać przysięgę oczyszczającą, w tym wypadku z sześciu świadkami. Bezpośrednio przed tym ustępem umieszczone słowa: domino suo dadzą się myślowo i syntaktycznie połączyć bądź to z samym zwrotem non differendo iuramentum: nie odkładając panu (na niekorzyść pana) przysięgi na czas późniejszy; bądź też ze zdaniem następnym teneatur se expurgare: winien (służebnik) nie odkładając przysięgi oczyścić się panu (wobec pana) z sześciu świadkami. Kopiści późniejszych tekstów, przeważnie duchowni, obeznani ze słownictwem kanonistycznym, nie wyrozumiawszy dokładnie myśli niniejszego postanowienia, i poczytując poprawną lekcję dawnego tekstu za mylkę jednego z swoich poprzedników, zastąpili ją określnikiem technicznym, przyjętym w źródłach prawa kościelnego: non deferendo iuramentum. Przez tę, na pozór nieznaczną, bo tylko na zmianie kilku liter polegającą poprawkę, nie tylko zmienili doszczętnie całą rzeczową treść postanowienia, ale, co gorsza, przypisali statutowi uznanie instytucji procesowej, obcej nie tylko jemu samemu, ale i całej ówczesnej praktyce sądowej, z duchem ówczesnego prawa dowodowego zasadniczo sprzecznej. Inna rzecz, że zmiana ich tekstowa, upowszechniając się następnie w Polsce, mogła stworzyć podłoże do recepcji nowej instytucji w praktyce sądowej, zwłaszcza od czasu, kiedy zmieniony w ten sposób tekst wszedł w skład urzędowego wydania statutów polskich w zbiorze Łaskiego.

(XXIX).

O^1 29: De citacionum forma: Pt^1 I 16: De citacionibus; St^2 I. 16 toż; Kr. I. 16: toż z dod. końc. rubrica; B^4 4: toż z dod. pocz. Rubrica; SV. 13, D^2 I. 13 i P^1 I. 13: toż z dod. końc. XIIII; Pt^2 17: toż z dod. pocz. Capitulum XV; Cz. 15: De citacionibus. Quando debeat officialis citare dominum et non kmethonem; J^2 14: De citacione per ministerialem exercenda et de modo citacionis; O^2 I. 11. De modo et forma citacionum, quomodo fieri debeant capitulum XV^m; B^2 19: Forma citandorum per ministerialem; D^3 16: De citacionibus et modo citandi et quod kmetho pro culpa domini non debet citari et econverso; B^1 17: Capitulum XVI b. nap.; P^2 15: De modo citandi XV; Na dwa art. rozbija art. niniejszy Sk^2 11: De modo citandi per ministerialem et eius condi XI i 12: De citacione kmethonis ex odio domini XII; Fl. I. 17: Ministerialis pro culpa domini kmethonem citare non debeat nec econverso et quid sit dicendum; St^1 17: Ministerialis pro culpa domini kmethonem citare non debet XVII; D^4 17: toż; Sk^1 16: Quod ministerialis pro culpa domini kmethonem citare non debet aut econverso c. XVII; Sn^1 16: Quibus modis ministeriales citare debeant XVI; Sn^2 16: toż; Ł. 16, V^1 16 i V^2 16: toż z op. cyfrą. Nie podają tego art. Pt^3 (wyd.) J^1 O^3 (wyd.) VB. D^1 I i O^5.

Quoniam[a]) ex modo[b]) citacionis[c]) nonnulla[d]) gravamina et oppressiones[e]) nostris subditis a iudicibus et officialibus[f]) pervenire consueverant[g]) [1]), et ideo eisdem[h]) gravaminibus et oppressionibus[i]) volentes obviare[j]), statuimus[k]) per ministeriales[l]) sive[m]) officiales nostros, sive[n]) quoslibet[o]) iudices deputandos[p]) in hunc modum formandam vel[r]) faciendam[s]) fore citacionem[t]): Quod ipse ministerialis[u]) cum solito baculo suo[w]) ad villam[x]) accedere debet[y]); et si dominus ville pro suo quolibet excessu fuerit citandus[z]) [2]), obmissis eiusdem[a1]) ville[b1]) villanis in pace et tranquillitate[c1]), ad portam[d1]) curie eiusdem domini ville suo[e1]) baculo tangendo et clamando, eundem[f1]) citare teneatur[g1]), exponendo nihilominus[h1]), de cuius iudicis[i1]) mandato et[j1]) ad cuius instanciam[k1]), et propter quam causam[l1]) facit[m1]) eandem[n1]) citacionem. Si autem[o1]) eiusdem ville[p1]) villani[r1]), ut[s1]) ipse[t1]) dominus ville[u1]) fuerint insimul culpabiles[w1]), volumus, quod[x1]) eodem modo, tangendo portam[y1]) cuiuslibet[z1]) villani seu kmethonis[a2]), clamando[b2]) faciat simili modo[c2]) citacionem[d2]). Qui villani, si non fuerint[e2]) culpabiles in delicto[f2]) sui domini[g2]), volumus[h2]) et[i2]) precise prohibemus[j2]), quod per eandem[k2]) citacionem quomodolibet[l2]) non graventur nec[m2]) fatigentur[n2]), cum[o2]) plerumque[p2]) in odium[r2]) et contemptum[s2]) domini ville et[t2]) ex[u2]) rancore[w2]) consueverunt[x2]) villanos[y2]) indebite fatigare[z2]). Alias si[a3]) contra[b3]) hoc[c3]) ipsos villanos[d3]) contigerit[e3]) citari vel fatigari[f3]), decrevimus[g3]), quod procurans[h3]) eandem citacionem[i3]) pena[j3]), que dicitur[k3]) pentnaze[te l3]) puniatur[m3]). Et eodem modo[n3]) volumus fieri citacionem predictam[o3]), ubi sine delicto[p3]) domini ville[r3]) fuerint villani[s3]) communiter vel divisim[t3]) culpabiles et[u3]) delinquentes[w3]), ita quod[x3]) ad portam

tangendo[y3]), quemlibet[z3]) ipsorum citare tenetur[a4]), cessante qualibet oppressione suprascripta[b4]).

a) Quia J². b) a modo Fl. c) citacionem O². d) non ulla St². e) et oppressiones multiplices St²; et oppressiones op. D² P¹. f) nostris subiudicibus et officialibus O¹; nostris officialibus B⁴; nostris subditis per nostros iudices vel officiales O²; nostris subditis z op. a iudicibus et officiales O²; nostris subditis z op. a iudicibus et officialibus SV; per nostros iudices et officiales nostris subditis Fl B¹ St¹ D⁴; toż ze zm. sive zam. et Pt² P² Sk¹ Sn¹ Sn²; toż ze zm. seu Ł. V¹ V²; per nostros iudices et officiales nostris subiectis Sk²; per nostros iudices et officiales oppressiones nostris subditis D² P¹; per nostros iudices vel officiales z op. nostris subditis Cz. Kr. St²; toż ze zm. sive zam. vel Pt¹; toż ze zm. et zam. vel J² B² D³. g) pervenire consueverunt Kr. St²; prevenire consueverunt Pt¹ O²; provenire consueverunt Cz. J² B² D³ B¹ P¹; evenire consueverunt Fl. Pt² St¹ P² Sk¹ D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V²; solent evenire Sk². h) eisdam Fl.; huiusmodi B² D³. i) oppressionibus et gravaminibus B¹; gravacionibus et oppressionibus P¹. j) obviare volentes B² D³ Sk². k) eisdem gravaminibus . . statuimus op. St¹ D⁴. l) quod per ministeriales Pt¹. m) seu B² D³. n) nostros sive op. Pt¹. o) quibuslibet Cz. p) deputandus Cz.; deputendos Fl.; deputatos sive depotandos St². r) formandam vel op. B² D³. s) finiendam J². t) statuimus per ministeriales citacionum sive officiales, per nos seu quoscunque indices deputandos, fore in hunc modum formandam vel faciendam fore citacionem O²; statuimus per ministeriales citacionum sive officiales, per nos seu quoscunque iudices deputandos, fore in hunc modum formandam vel faciendam SV. P¹; toż ze zm. citacionem D²; statuimus, quod per ministeriales sive officiales citacionum, per nos sive quoslibet iudices deputendos, fore in hunc modum formandam et faciendam citacionem Fl.; statuimus, quod per ministeriales seu officiales citacionum, per nos sive quoslibet indices deputandos, fore in hunc modum formandam vel faciendam citacionem B¹; toż ze zm. sive officiales i seu quoslibet Pt² P¹ Sk¹; toż z op. quod i zm. sive officiales St¹ D⁴; statuimus, quod ministeriales citacionum, per nos sive quoslibet iudices deputandos, fore in hunc modum formandam et faciendam citacionem Sk²; statuimus quod ministeriales sive officiales per nos seu quoslibet iudices deputandos fore et esse in hunc modum formandam vel faciendam citacionem Sn¹ Sn² Ł.; toż z op. quod i zm. seu officiales V¹ V². u) ministerialis seu officialis J². w) cum suo solito baculo Cz. J² O² Kr. B² Fl. B⁴ D³ St² SV. D² B¹ Pt² P¹ St¹ P² Sk¹ Sk² D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V²; cum solito suo baculo Pt¹. x) ad villam op. Sn¹ Sn² Ł. V¹ V². y) debeat O² B⁴ SV. D² B¹ P¹. z) et dominus ville pro suo quolibet excessu fuerit citandus O¹ Cz. Pt¹ B⁴ St²; toż zrazu, ale przed pro

suo dop. potem na interl. si Kr.; et dominus ville cum pro aliquo suo processu fuerit citandum D3; et dominus ville cum pro suo quolibet excessu fuerit citandus Pt1; toż ze zm. domini ville D2; ad dominum ville, cum pro suo quolibet excessu fuerit citandus O2 B1 Pt2 Sk1; toż ze zm. quilibet SV.; ad dominum ville, cum pro suo excessu quilibet fuerit citandus Fl. St1 D4; toż ze zm. sit citandus Sk2; ad dominum ville, villanis in pace et tranquillitate obmissis, cum pro suo quilibet excessu fuerit citandus P2; ad dominum ville, pro quocunque eciam excessu fuerit citandus Sn1 Sn2 Ł. V1 V2.

a1) eisdem B1. b1) pro suo quolibet ... ville op. B2. c1) in pace tranquillitate Fl.; obmissis ... tranquillitate op. tu P2; et tranquillitate op. Sk2; in paceque et tranquillitate illis relictis Sn1 Sn2; in pace et tranquillitate illis relictis Ł. V1 V2. d1) ad partem O1; et partem Pt1. e1) suo op. D3. f1) eum B2. g1) tenetur Cz. J2. h1) zam. ad portam ... nihilominus: ad domum seu ad portam domini vel unius kmethonis eiusdem ville accedens, eidem villano litteram porrigendo et nichilominus in eadem littera exponendo O2; toż ze zm. ville eiusdem SV. B1 Pt2; toż ze zm. sive ad portam i ville eiusdem Fl. St1 D4; ad domum seu ad portam eiusdem domus unius kmethonis ville eiusdem accedens, eidem villano litteram porrigendo et nichilominus in eadem littera exponendo D2 P1; vel ad domum suam seu ad portam domini vel unius kmethonis ville eiusdem accedens, eidem villano litteram porrigendo et nichilominus in eadem littera exponendo P2; ad domum vel unius kmethonis ville eiusdem accedens, eidem villano litteram porrigendo et nichilominus in eadem littera exponendo Sk1; ad domum sive ad portam domini eiusdem ville accedat et suo baculo portam domus domini ville ter tangat et clamando ter ipsum citare debet et nichilominus in eadem littera exponendo Sk2; ad domum seu ad portam eiusdem domini sub baculo tangendo et clamando eundem citet litterasque citacionis porrigat, exponendo nihilominus in dicta citacione contenta Sn1; toż ze zm suo baculo Sn2 Ł. V1 V2. i1) de cuius videlicet iudicis Sn1 Sn2 Ł. V1 V2. j1) et op. D2 P1. k1) iusticiam O1; de cuius mandato iudicis et ad instaciam cuius J2; et ad cuius instanciam op Fl. l1) et propter quem Fl.; et propter qui St1 D4. m1) fecit Cz. Pt1 J2 Kr. Fl. B2 D3 St2 SV. B1 Pt2 St1 P2 Sk1 Sk2 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2; fecerit O2. n1) eandam O2 Fl.; hanc Sk2. o1) vero Sk2. p1) ville op. Pt2. r1) villam O1; villa B2; toż zrazu ale pisarz popr. na villani Kr. s1) ut zrazu, ale pisarz popr. na et Kr.: et J2 O2 B2 D3 SV. D2 B1 P1 Sk1 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2; aut Fl. Pt2 St1 P2 D4. t1) ipse op. J2 B2 D3; ipsi Sn1. u1) ville op. B2 Fl. D3 St1 D4; zam. ut ipse ... ville: cum ipsorum domino Sk2. w1) fuerit insimul culpabilis Pt1; fuerit insimul culpabiles Fl.; toż zrazu, ale pisarz popr. na fuerint Kr.; fuerint simul culpabiles

B² Sn¹ Sn² Ł. V¹ V²: fuerint culpabiles simul D³; fuerint culpabiles z op. insimul Sk². x¹) ut J²; quod op. D² P¹. y¹) partem O¹ Pt¹ O² D²; per portam St². z¹) cuislibet Fl.

a²) ville seu kmethones O¹; villani vel kmethones B²; villani si non fuerit vel kmethonis zrazu, po czym si non fuerit przekr. D³; kmethonis sive villani Fl. St¹ Sk² D⁴; toż ze zm. seu B¹ Pt² P² Sk¹; villani seu kemethonis Sn¹; villam seu kmethonis Sn²; tangendo... kmethonis op. SV. b²) et clamando J² B⁴. c²) similiter modo O¹; simili modo faciat Pt¹; modo simili P² Sk¹; simili modo, ut premissum est Sn¹ Sn² Ł. V¹ V²; simili modo op. Fl. B¹ St¹ Sk² D⁴. d²) zam. clamando .. citacionem: citacionem facere teneatur SV.; zam. tegoż clamando citacionem facere teneatur D²; zam. tegoż citacionem clamando facere teneatur P¹. e²) non fuerunt O¹; non fuerit zrazu; ale pisarz popr. na fuerint Kr. f²) in debito Cz. g²) domini sui Fl. St¹ Sk² D⁴. h²) volumus op. D². i²) et op. Sk². j²) et prescise prohibemus O¹; ut prescise prohibemus Pt¹; et omnino prohibemus Sn¹ Sn²; et prohibemus omnino Ł. V¹ V²; prohibemus op. Sk². k²) per eandam O²; preter eandem D³. l²) quolibet Fl. St²; quemlibet Sk². m²) neque D³. n²) fetigentur Fl.: non gravarentur nec fatigarentur St¹ D⁴; zam. quomodolibet... fatigentur: quemlibet non gravando nec fatigendo B²; na słowie fatigentur kończy się pierwszy z dwu art., na które rozbity jest art. niniejszy w Sk². o²) tamen Pt¹ Kr. Fl. D³ Pt² St¹ P² Sk¹ D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V²; cum ze względu na rozpoczęty tu nowy art. op. Sk². p²) — rumque wyd. B². r²) zam. in odium: modum Pt¹. s²) conceptum O¹; in contemptum et odium Ł. V¹ V². t²) et op. Pt¹ Kr. u²) ex op. B². w²) rancone St²; rarcore Pt². x²) consuerunt aliqui Sn¹; consueverunt aliqui Sn² Ł. V¹ V². y²) villanis O¹ B⁴; villam zrazu, późn. ręką przekszt. na villani Fl.; villani SV. D² Pt² P¹ St¹ P² D⁴; villanos quidam Sk². z²) fatigare zrazu, ale późn. ręką przerob. na fatigari Fl.; fatigare indebite D³; indebite villam fatigare B¹; indebite citare Sk; indebite fatigare et molestare Sn¹ Sn² Ł. V¹ V².

a³) Ex hiis si SV. D² P¹; Si vero Sk². b³) contra wyd. B². c³) contra hoc statutum J²; hoc contra Fl.; hoc op. B² D³ St². d³) villanos ipsos J²; illos villanos St². e³) contingerit Cz. B² B⁴ St² SV. B¹ St¹ Sk¹ D⁴; contingit Pt¹ D² P¹; Alias si villanos hoc ipsos contingerit O². f³) citare vel fatigare Fl. B¹ P² Sk¹ Sk²; citare vel fatigari St¹ D⁴; vel fatigare z op. citari Pt²; infer(re fatiga)men, litery zakr. wyd. B²; huiusmodi inferre fatigamen D³. g³) decernimus O² Fl. B⁴ D³ Pt² P² Sk¹ Sk². h³) quod procurans op. O¹; quod procurens Fl. i³) eandam citacionem O²; citacionem eandem B⁴ SV. Pt² P¹ P² Sk¹; citacionem eandam Fl.; citacionem eadem D² B¹ St¹ D⁴; huiusmodi citacionem D³; citationem huiusmodi Sk¹. j³) eadem pena Pt¹; cum pena Fl.; penam St² P¹. k³) que dicitur vulgariter Cz. Kr. B⁴ St² SV. D²; que vocatur

J2. l3) pantnadzeszcza Cz; pentnasczeszcza Pt1; pancznadzeszcza J2; pyathnadzeszcze O2; pencznadzeszcze Kr.; pyathnadzyeszcza B2; pyacznadzeszcza Fl. St1 D4; pentnazece B4; XV D3; pacznadzeszcza St2; pentnacza SV; pyenthcza D2; pyancznadzeszcza B1; pyancza Pt2; pyanthcza P1; pyacznadzestha P2; pyancznadzestha Sk1; pyathnadzesta Sk2. m3) puniatur citato decernenda Sk2; puniat D4; zamiast całego ustępu: Alias si ... puniatur: Quare huic morbo mederi volentes, statuimus quod quandocunque ipsos villanos absque iusta et legitima racione citatos et vocatos esse constat, quod ille extrahens citacionem et qui hoc maliciose procurat, puniatur pena, que dicitur pyacznadzeszcza Sn1; toż ze zm. pyacznadzesca Sn2; toż ze zm. pyathnadzescha Ł.; toż ze zm. pietnadziesta V1 V2. n3) Hoc modo B2; Et hoc modo D3. o3) volumus citacionem predictam fieri Fl. p3) sine debito Fl.; sine delicto vel debito St2. r3) ville op. O2; ville domini D2 P1; domini ville domini zrazu, poczem pisarz przekr. drugie domini P2; domini ville ipsius Sn1 Sn2 Ł. V1 V2. s3) villani op. J2 St2; fuerint villanis O1; villani fuerint B2 Fl. D3 St1 Sk2 D4. t3) vel communiter vel divisim O2; communiter sive divisim St2. u3) vel B2 D3 D2 P1 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2; et op. Fl. St1 P2 Sk1 D4. w3) deliquentes Pt2. x3) zam. ita quod: itaque O2 Fl. D4. y3) ad partem tangendo O1; ad portas tangendo J2; tangendo portam D3; a porta ad portam tangendo Sk2. z3) quilibet O2 Sk2.

a4) citare scripta teneatur Fl.; citare teneatur SV. D2 Pt2 P1 St1 P2 Sk1 D4; citare teneantur B1; citari teneatur na czym kończy tekst niniejszego art. Sk2; citare teneatur modo et ordine superius expresso Sn1 Sn2 Ł. V1 V2; ita quod ... tenetur op. St2. b4) supradicta B2; zam. cessante ... suprascripta: cum exposicione suprascripta Fl. SV. B1 Pt2 P2 Sk1; toż z op. cum D2 P1; cum exposicione prescripta St1 D4; cessante ... suprascripta op. Sk2 Sn1 Sn2.

1) Lekcja O1: gravamina et oppressiones nostris subiudicibus et officialibus pervenire consueverant, jest częściowo niewątpliwie zmyloną; jak z dalszej bowiem treści wynika, nie chodzi w statucie o stwierdzenie, iż dzieją się jakieś krzywdy sędziom i urzędnikom, jeno przeciwnie, iż sędziowie i urzędnicy dopuszczają się krzywd i uciemiężeń. Zgoła też nie na miejscu jest tu osobna wzmianka o podsędkach, gdyż chodziło o usunięcie nadużyć urzędników i sędziów na ogół, jak poucza najbliższy zaraz potem ustęp, wspominający wyraźnie o tym, w jaki sposób postępować winni officiales i iudices (nie subiudices). Błąd nie jest wszakże, jak się zdaje, zawiniony przez kopistę O1 jeno przejęty został przezeń z jakiegoś wcześniejszego, w miejscu tym zepsutego tekstu, gdyż taką samą jego stylizację, z opuszczeniem tylko rzucającego się w oczy błędu: subiudicibus, podaje jeszcze B4, nieopierający się zresztą na O1. Jest rzeczą ważną objaśnić genezę tej mylki, na tej bowiem podstawie da się odtworzyć pierwotny tekst poprawny. Wskazówkę podaje nam tu przede wszystkiem wyraz subiudicibus, umieszczony po wyrazie nostris. Ponieważ wzmianka o podsędkach jest tu rzeczowo niedopuszczalna, przeto należy przyjąć, że po nostris stał pierwotnie jakiś inny wyraz,

rozpoczynający się od sub-, niewłaściwie złączony z wyrazem iudicibus. Mógł nim być, jak z całej treści postanowienia wynika, tylko wyraz subditis; w istocie bowiem chodzi tu o usunięcie krzywd, wyrządzanych poddanym króla przy pozywaniu. Nostris subditis mają też jeszcze w tym miejscu niektóre kodeksy jak O^2 SY., a inne przynajmniej przenoszą je na miejsce dalsze, po wzmiance o sędziach i urzędnikach jak Fl D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4, oraz oparte na nich druki, poczynając od Sn^1. Kilka kodeksów tj. Cz Pt^1 J^2 Kr. B^2 D^3 St^2 opuszcza wprawdzie zwrot nostris subditis, jakkolwiek jednak przeważnie należą one do grupy starszej, nie ma powodu przyjmować, żeby słów tych nie mieścił tekst pierwotny. Prawdopodobnie bowiem opierały się one na wspomnianym poprzednio starożytnym tekście, w którym wyraz subditis zginął w myłce subiudicibus; nie umiejąc myłki rozwiązać, opuściły one pominięty w błędnym wzorze wyraz subditis. Błąd subiudicibus nie powstał jednak z nieodpowiedniego przetworzenia samego tylko wyrazu subditis; w takim bowiem razie po rektyfikacji, w połączeniu z dwu bezpośrednio potem następującymi wyrazami, otrzymalibyśmy ustęp: nostris subditis et officialibus, który znowuż nie daje rozumnej myśli: znaczyłby on bowiem, że mówi się tu o krzywdach wyrządzanych poddanym i urzędnikom, gdy w rzeczywistości, jak już stwierdziliśmy, chodziło o usunięcie krzywd, wyrządzanych poddanym przez urzędników. Słowa et officialibus muszą tedy należeć do jakiejś wyosobnionej części zdania, w której określono, kto wyrządza krzywdy, a łącznik et wskazuje, że przed nim mieścił się jakiś inny, z pojęciem officiales rodzajowo równorzędny lub przynajmniej podobny mu określnik, za pomocą et w jeden człon zestawiony. Jaki tu określnik uzupełnić, nie można mieć wątpliwości, ze względu na zawarty w dalszym ciągu statutu ustęp: sive officiales nostros sive quoslibet iudices; przed zwrotem et officialibus należy tedy wstawić: iudicibus, i to w kształcie: a iudicibus, gdyż tylko taka konstrukcja wyrazi myśl, iż poddanym dzieją się krzywdy od sędziów i urzędników. Dopiero po takiej rekonstrukcji tekstu: nostris subditis a iudicibus et officialibus, wyjaśni się w pełni geneza błędu subiudicibus: powstał on z nieopatrznego zbicia początkowej zgłoski wyrazu subditis (sub-) z następującym wyrazem iudicibus przy równoczesnym pominięciu środkującego między nimi przyimka: a. W każdym razie wynika stąd, że w pierwotnym tekście ustęp wymieniający osoby które dopuszczały się krzywdzenia poddanych przybrał kształt określenia przyimkowego (a) z koniecznym w tym razie przypadkiem 6 (l. mn.): w takim kształcie, lubo już z opuszczeniem błędnego subiudicibus et, ale z zachowaniem officialibus, odtwarza go jeszcze B^4. Wszystkie niemal inne kodeksy, poczynając od najstarszych tekstów UW II., poszły tu inną drogą. Prostując myłkę starożytnego źródła, zastąpiły wprawdzie wyraz subiudicibus wyrazem iudices, i zgodnie z myślą całego ustępu ujęły rzecz w kształt określenia przyimkowego, stwierdzającego od kogo wychodzą krzywdy; ale zamiast: a, snać pod wpływem polszczyzny, użyły przyimka: per, skutkiem czego cały zwrot ujęty być musiał w konstrukcję 4 przyp., przy czym początkowy wyraz nostris, należący właściwie do pominiętego w błędnym wzorze subditis, odniesiony został do iudices i officiales, i przybrał skutkiem tego również kształt 4 przyp. Tak powstał zwrot: per nostros iudices, et (vel, sive seu) officiales. Poprawka była zgoła niefortunna, w związku bowiem z następującym orzeczeniem (oppressiones per nostros iudices et officiales pervenire lub provenire consueverant) dała zwrot nie tylko nie odpowiadający prawidłom łaciny poprawnej,

ale nawet w świetle wymogów łaciny średniowiecznej bardzo nieudolny. Przeciwstawia mu się jaskrawo zupełnie poprawna stylizacja zrestytuowanego tekstu pierwotnego: a iudicibus et officialibus. Co do następującego potem bezokolicznika, podaje go nie tylko O^1, ale i kilka innych poważniejszych tekstów, jak Kr. B^4 St^2 w kształcie pervenire; pewno też z niego tylko urodziła się błędna odmianka prevenire w dwu innych, również poważniejszych tekstach Pt^1 O^2. Dlatego też, w przeciwstawieniu do innych kodeksów, przeważnie poźledniejszych, które podają tu provenire lub samowolnie już zmienione evenire, można go zatrzymać jako właściwość tekstu pierwotnego; zwłaszcza iż konstrukcji oppressiones... subditis... pervenire consueverant (krzywdy dostają się poddanym, stają się udziałem poddanych), nie można, przynajmniej w świetle stylistyki średniowiecznej, nazwać niepoprawną. Co do końcowego wreszcie wyrazu consueverant stwierdzamy, że w kształcie takim podają go nie tylko O^1, ale i B^4, dwa kodeksy, które, jak widzieliśmy, oparły się w tym miejscu najwierniej na tekście starożytnym; dlatego formie tej należy dać pierwszeństwo przed consueverunt, jak ją podają inne teksty. A to tym bardziej, że wyraz ten dopiero w formie czasu przeszłego oznacza teraźniejszość, a w czasie zaprzeszłym odpowiada zwykłemu imperfectum, zaczem też mógłby tu być zastąpiony przez solebant: nieraz zaś statuty niniejsze, uzasadniając, jak tutaj, przepis swój opisem dotychczasowych praktyk, używają właśnie imperfectum, np.: art. 20: plerumque sentencia proferebatur, albo art. 25: iudicia exercebantur, ad causas veniebant itp.

2) Zarówno w O^1, jako też w kilku innych, przeważnie najstarszych kodeksów, tj. Cz. Pt^1 B^4 St^2 i zrazu Kr. stylizacja zdania, oparta widocznie na jakimś wspólnym wzorze starożytnym, zmylona o tyle, że na początku opuszczony konieczny w tym miejscu spójnik, tj. si albo cum. Dwa inne starsze kodeksy uzupełniają tu: si, i to J^2 między et i dominus, a Kr. w dop. na interl. przed pro suo. W restytucji tekstu poprawnego idziemy tu za nimi przyjmując uzupełnienie si, i to co do miejsca, jakie mu wyznaczyć należy, za starszym tekstem J^2. Kodeksy inne, przeważnie podające tekst ZG, lub oparte na nim dalsze redakcje wstawiają tu spójnik cum, i to dopiero przed pro suo, wprowadzając zarazem trzy pierwsze wyrazy et dominus ville w odmienny związek syntaktyczny, jako człon zależny od bezpośrednio poprzednich słów accedere debet, w zmienionym skutkiem tego kształcie: ad dominum ville.

(XXX).

O^1 30: De termino prorogacione; Pt^1 I. 17: De citacionibus; St^2 I. 17, toż; Kr. I. 17: toż z dod. końc. rubrica, B^4 5: toż z dod. końc. lectum: Cz. 16: De eodem (tj. De citacionibus) Quando quilibet arestatus circa iudicium vel in curia regis citatus repondere tenetur; SV. 14: De eodem (tj. De citacionibus); XV; P^1 I. 14: toż; D^2 I. 14: toż z dod. pocz. Sequitur; J^2 15: De citacione inopinate arestatorum in curia vel in iudicio regali; O^2 I. 12: De citacione facta in curia vel in iudicio inopinate c. XVII; B^2 20: De citacione eciam

inopinate; D³ 17: De citacionibus curie alias n a d w o r n y r o k; B¹ 18: Capitulum XVII b. nap.; Pt² 18: Capitulum XVI. De eo, qui citatur inopinate; P² 16: De citacione in curia regali XVI; Sk² 13: De citatis inopinate in curiis XIII; Fl. I. 18: De illis, qui inopinate citantur in curia regis in iudicum; St¹ 18: De illis, qui inopinate citantur in curia regis vel in iudicio XVIII; D⁴ 18: toż; Sk¹ 17: toż ze zm. c. XVIII; Sn¹ 17: De hiis, qui inopinate et ex improviso citantur in curia regis vel ad iudicium evocantur XVII; Sn² 17: toż ze zm. iuditinm; Ł. 17: jak Sn¹ z op. cyfrą: V¹ 17 i V² 17 toż. Nie podają tego art. Pt³ (wyd.) J¹ O³ (wyd.) VB. D¹ I O⁵.

Preterea[a]) cum in deliberacione consistat[b]) mater virtutum ipsa[c]) [1]) discrecio: contigit[d]) plerumque, quod aliqui familiares nostri[e]) vel[f]) alii[g]) quomodolibet[h]) in curia nostri[i]) [2]) constituti[j]), vel in[k]) iudicio arestati[l]) seu[m]) inventi[n]), inopinate[o]) ad nostram[p]) vel iudicum[r]) presenciam seu[s]) audienciam[t]) evocantur[u]), et[w]) questiones, de quibus minus[x]) cogitaverunt[y]), moveantur eisdem[z]). Ideoque[a1]) utrique parti[b1]) providere volentes[c1]), quod[d1]) dicto modo[e1]) citati[f1]) cum deliberacione[g1]) te discrecione[h1]) propositis[i1]) respondeant, et actores suis[j1]) questionibus seu causis non frustrentur[k1]), statuimus[l1]), quod cum[m1]) aliquis, in nostra curia vel iudicio[n1]) inventus[o1]), ad nostram[p1]) vel[r1]) iudicis[s1]) presenciam fuerit premisso[t1]) modo evocatus[u1]), actor seu[w1]) ipse iudex[x1]) questionem seu[y1]) causam[z1]) citato debito modo[a2]) exponere vel[b2]) in scriptis tradere teneatur[c2]). Et[d2]) ad respondendum eidem[e2]) questioni[f2]), ut alias premissum est[g2]) [3]) si questio fuerit[h2]) hereditaria vel magna pro[i2]) pecunie summa[j2]), scilicet[k2]) quadraginta[l2]) marcis[m2]), communis[n2]) terminus[o2]), scilicet[p2]) trium septimanarum[r2]), per iudicem eidem[s2]) assignetur[t2]); alias pro minori debito[u2]) vel[w2]) iniuria[x2]) verbali[y2]) in crastinum[z2]) terminus[a3]) prorogetur[b3]).

a) Propterea Cz b) constat Cz.; consistit B^2; stat Sk^2; Preterea deliberacionibus costat Fl.; Preterea in deliberacionibus consistat St^1 D^4. c) ipsa op. D^3. d) contingit Cz. Pt^1 O^2 B^2 Fl. D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2. e) aliqui nostri familiares Cz. Pt^1 O^2 Kr. B^2 Fl. B^4 D^3 St^2 SV. B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2; aliqui familiares z op. nostri J^2; nostri aliqui familiares D^2 P^1. f) et Fl. g) alii op. Kr.; vel alii op. D^2 P^1; vel aliqui SV. h) quilibet Cz. St^2 Sk^2; qui O^2; quemlibet D^4; quomodolibet op. Fl. i) in curia nostra Cz. Pt^1 J^2 O^2 Kr. B^4 D^3 SV. B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2; nostra in curia St^2; de curia nostra B^2. j) constitui Kr.; constituti sunt O^2. k) in op. St^2. l) arestata Fl.; erestati Pt^2; vel ... arestati op B^2. m) sive O^2 D^2 P^1. n) seu inventi op. Fl. B^1 Pt^2 St^1 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2. o) inopinative D^3; arestati inopinate seu inventi P^2. p) sive ad nostram Fl. St^1 Sk^2 D^4; seu ad nostram B^1 Pt^2 Sk^1; ad vestram D^2. r) vel ad iudicum O^2; vel ad iudicium P^1; vel iudicium St^2; vel iudicis Fl. B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2; sive iudicis Sk^2; ad nostram presenciam vel iudicium J^2. s) sive O^2; presenciam seu op. B^1 Pt^2 Sk^1 P^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2; inventi ... seu op. SV. t) seu audienciam op. Fl. St^1 Sk^2 D^4. u) revocabitur St^1 D^4. w) et op. J^2 x) nimis Cz. B^1 St^1 D^4; minime J^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2. y) cogitaverit Fl.; cogitaverint St^1 D^4 Sn^2; cogitabant Sk^2; zam. de quibus... cogitaverunt; de quibuslibet iniuriis O^2. z) moveant eisdem Kr.; eis moventur Fl. Sk^2; eis moveantur St^1 D^4; eisdem moveantur P^2 Sk^1; eisdem moventur Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2.

a^1) Ideo Fl. SV. D^2 B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2. b^1) utrique parte O^1; utraque parte J^2; parti utrique Fl. St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł V^1 V^2. c^1) cupientes O^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2. d^1) quod op J^2; et ut Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2; decernimus quod Sk^2. e^1) dico modo O^1. f^1) inopinate citati B^2; citati inopinate D^3. g^1) cum bona deliberacione Cz. Pt^1 J^2 O^2 Kr. B^2 Fl. B^4 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2. h^1) et discrecione op. O^2. i^1) super propositis B^2 Ł. V^1 V^2; super prepositis D^3; propositi St^1; prepositi D^4; proposicioni Sk^2. j^1) sui B^2. k^1) et actores suis questionibus non frustrentur O^2; et actores suis questionibus non frustrentur neque causis Fl. Pt^2 St^1 P^2 D^4; et ut actores suis questionibus non frustrentur neque in causis Sk^1; et actores suis accionibus et questionibus non fraudentur Sk^2; neve actores suis questionibus sive causis frustrentur Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2. l) zam. statuimus: hoc tamen adicientes Sk^2. m) quod si O^2; quod nisi Fl.; cum op. B^1 n^1) vel in iudicio Pt^1 J^2 O^2 St^2 Pt^2 Sk^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2; vel iudicio op B^2 D^3. o^1) inventus fuerit J^2; premisso modo inventus et citatus fuerit B^2 D^3; inventus op. B^1. p^1) ad neminis O^2; et ad nostram Fl. B^1 St^1 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2. r^1) seu Pt^1. s^1) iudicium D^3; vel nostri iudicis Fl. Pt^2 P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2; seu iudicis nostri Sk^2. t^1) premissio B^1. u^1) fuerit

modo premisso evocatus Fl. St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]; fuerit citatus premisso modo aut evocatus P[1]; modo premisso evocatus fuerit Sk[2]. w[1]) sive J[2] St[1] D[4]. x[1]) iudex op. Cz. Pt[1] St[2]; seu ipse iudex op. O[2]; actor seu ipse citans J[2]; actor ipse z op. seu i iudex Kr. y[1]) sive O[2] St[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. z[1]) causam movens Pt[1] O[2] Kr.

a[2]) modo debito Fl. SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4]; modo debito citato Sn[1] Sn[2]; debite citato Ł. V[1] V[2]. b[2]) seu P[2] Sk[1]; sive Sk[2]; et Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. c[2]) tenetur J[2]; teneantur St[2]; debet exponere sive in scriptis reddere Fl. St[1] D[4]; exponere sive in scriptis reddere debet et tenetur Sk[2]. d[2]) Et op. J[2] O[2] St[2] SV. D[2] P[1]. e[2]) eiusdem St[2]. f[2]) zam. ustępu fuerit premisso modo... questioni: extunc citato et evocato actor super ipsa questione vel causa scriptum tradet vel exponat ad respondendum eandem questioni B[2]; zam. tegoż: quod tunc citato vel evocato actor super ipsa questione scriptum tradat vel exponat ad respondendum eedem questioni D[3]. g[3]) est op. Cz.: ut alias patet Sn[1] Sn[2] Ł.: ut alias prius V[1] V[2]. h[2]) si fuerit questio B[2] D[3]; sed si questio fuerit St[2]. i[2]) vel pro magna Cz. J[2] O[2] Kr. Fl. B[4] D[3] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[2] Ł. V[1] V[2]; aut pro magna Sk[2]; ut pro magna Sn[1]; vel magna z op pro Pt[1] B[2] St[2]. j[2]) pecunia summa O[1] Fl.; pecunia z op. summa St[2] B[1]; summa pecunie B[2] D[3]. k[2]) si St[2]; scilicet pro SV. D[2] Pt[2] P[1] P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]; puta pro Fl. St[1] D[4]; sicut pro B[1]; ut pro Sk[2]. l[2]) CXL. B[4]. m[2]) marcarum Cz. O[2] D[3] St[2]; marce B[2]; marcas B[4]. n[2]) communis op. Sk[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]; communis pecunie Fl. o[2]) terminis O[1] Sn[2]; zam. communis terminus: citationis terminus J[2]. p[2]) vel J[2]; videlicet B[2] D[3] Sn[1] Sn[2] Ł. V. V[2]; scilicet op. Pt[1] Fl. B[4] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4]. r[2]) ebdomadarum Sk[2]. s[2]) eisdem St[2]; eidem per iudicem B[2] D[3]. t[2]) assignentur Pt[1]; assignatur Fl.; sibi detur Sk[2]. u[2]) alias si pro minori debito Cz. Pt[1] J[2] O[2] Kr. B[2] Fl. B[4] D[3] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[2] Sk[1] Sk[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]; alias si pro minori z op. debito P[1]. w[2]) vel powt. dwukr. Kr. x[2]) vel pro iniura Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. y[2]) verberali Cz. z[2]) in crastino Cz. Sk[1].

a[3]) termini O[1]; terminus op. B[2]; huiusmodi terminus J[2]; eius terminus Sk[2]. b[3]) eidem prorogetur Fl. St[1] D[4]; prorogetur et infra Pt[2]

1) Por. c. 1. X. de off. custod., 1,27: sed omnia cum discretione agantur, que noscitur omnium virtutum esse mater.

2) Stylizację: in curia nostri, zawartą nie tylko w O[1], ale jeszcze też w Fl. D[2] i Sk[2] zachowujemy tu jako zupełnie poprawną.

3) Por. art. 20 niniej. statutu.

(XXXI).

Podobnie jak art. 1, tak też i niniejszy podany jest w niektórych kodeksach bądź to tylko raz, bądź też w innych, dwukrotnie. Do pierwszej grupy należą teksty, podające wyodrębniony UW,

przeważna część tekstów ZG., jeden ZZ. złożony z pełnego połączenia UW z UP., wreszcie wszystkie teksty ZZ, które powstały z połączenia ZG. z resztą UP. A mianowicie: O^1 31: De penis ministerialium; Cz. 17: De eodem (tj. De citacionibus). Quando officialis sine certo actore non debeat citare; B^4 6: De citacionibus falsis ministerialum; SV. 15: De eodem (tj. De citacionibus) XVI; J^2 16: De nequicia ministerialium; D^3 18: Dum citat ministerialis absque mandato iudicis XVII; B^1 19: Capitulum XVIII. De ministerialibus per terram; Pt^2 19: Capitulum XVII. De eo, quod ministerialis absque iudicis mandato nullum vexat citacione; St^1 19: Quod ministerialis non debet aliquem citare absque mandato iudicis sub privacione officii sui XIX; D^4 19: toż; P^2 17: De pena mnisterialis et quomodo citare debet XVII; Sk^1 18: Ministerialis non debet absque mandato iudicis tam milites tam villanos vexare c. XIX; Sk^2 14: De citacione absque mandato iudicis XIIII; Sn^1 18: De iniusta villanorum per ministeriales vexatione XVIII; Sn^2 18: toż: Ł. 18: De citaconibus ministerialum sine iussu iudicis; V^1 18, V^2 18 i O^5 10: toż; Mieści się też art. niniejszy w wyodrębnionym UP, jaki podaje Sk^3 26: De excessibus ministerialium. Dwukrotnie przytaczają art. ten wszystkie, o ile nie zdefektowane, PB., podające UW w połączeniuz UP, jeden ze ZZ, złożony z tychże samych części składowych, wreszcie dwa teksty PB, złożonych ze ZG i reszty UP., wszakże tutaj tylko raz w tekście ZG., a poraz wtóry dopiero w przydanych dopełnieniach. Tak mianowicie: Kr. I. 18: De citacionibus i II 25: De excessibus ministerialium; B^2 21: De citacionibus capitulum i 132: Capitulum patet supra; Fl. I. 19: Quod ministerialis non debet aliquem citare absque mandato iudicis sub privacione sui officii i II. 23; b. nap., St^2 I. 17: De eodem (tj. De citacionibus) i II. 24: De excessibus ministerialium; D^2 I. 15: Item de eodem (tj. De citacionibus) XVI i dop. 14: Sequitur de excessibus ministerialium; P^1 I. 15: De eodem (tj. De citacionibus) XVI i dop. 14: De excessibus ministerialium sequitur; w obu ostatnich kodeksach art. ten w dopełnieniach podany tylko w początkowej części. W dwu kodeksach, dających PB pełnego UW i UP. mieścił się ten art. niewątpliwie także dwukrotnie; w dzisiejszym stanie podają go one jednak tylko raz jeden, gdyż miejsca, gdzie należałoby go szukać po raz wtóry, są zdefektowane. Tak: Pt^1 I. 18: De citacionibus; O^2 I. 13: De vexacione villanorum nobilium vel religiosorum per ministeriales capitulum XVII. Nie ma zaś wcale art. tego w Pt^3 (wyd.) J^1 O^3 (wyd.) VB. D^1 I.

Flebili querela sepius recepimus[a]), quod ministeriales[b]), per terram[c]) girantes[d]), pauperes milites et villas religiosorum[e]) fatigandi et vexandi[f]) adinveniunt modos exquisitos[g]), ita quod[h]) si alicuius ville[i]) pauperes milites aut villani[j]) religiosorum[k]) eos[l]) pro beneplacito ipsorum officialium[m]) quibuslibet[n]) expensis non pertractent[o]) neque[p]) procurent[r]), idem[s]) ministeriales[t]) ipsos milites pauperes[u]) seu[w]) villanos[x]) sine culpa et sine causa[y]) et[z]) absque iudicis[a1]) precepto[b1]) citant[c1]) occasione vexacionis faciende[d1]), terminos[e1]) pro libitu[f1]) sue voluntatis[g1]) assignantes et statuentes eisdem[h1]); et sic[i1]) idem[j1]) pauperes milites et villani[k1]), non valentes[l1]) redimere aliter vexacionem[m1]), sepissime[n1]) de certa summa pecunie[o1]) componunt[p1]). Unde nos[r1]) huiusmodi[s1]) vexacioni[t1]) volentes obviare[u1]), statuimus, quod deinceps ministeriales[w1]), sub pena privacionis sui ministeriatus[x1])[1]) et[y1]) spoliacione[z1]) omnium bonorum suorum[a2]), absque speciali[b2]) mandato iudicis[c2]) aliquam[d2]) citacionem[e2]) non[f2]) presumant facere[g2]), alias premissam penam[h2]) et facialem adustionem[i2]) non[j2]) inmerito[k2]) poterunt[l2]) formidare[m2]).

a) accepimus O^{2a} Sk^2; Flebili sepius querela recepimus Kr^b B^{2b} St^{2b} D^{2d} P^{1d}; Flebili sepe querela recepimus Sk^3; Querelam sepius flebilem recipimus Fl^b. b) ministerialis St^{2ab} Pt^2. c) per terras Sk^1 Sk^2 Sk^3. d) gradientes O^{2a}; gigantes Kr^b D^{2d}; gignentes P^{1d}; girentes Fl^a; vadentes D^{2a}; videntes P^{1a}; girantes et circumeuntes B^1; girantes et cursitantes Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. e) pauperes mulieres et villas religiosarum O^1; pauperes milites vel villas religiosorum SV D^{2a} P^{1a}; pauperes milites et villanos religiosorum O^{2a} B^{2b}; pauperes nobiles, milites et villas religiosorum P^{1d}; pauperes villanos vel villas religiosorum aut pauperes nobiles Fl^a; pauperes milites vel villas religiosorum aut pauperes milites Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 D^4; pauperes villanos religiosorum vel pauperes villanos B^1; pauperes villanos vel villas religiosorum aut pauperes milites Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 D^4; pauperes villanos religiosorum aut nobiles pauperes Sk^2; pauperes villanos vel religiosorum villas aut pauperes milites ceterosque subditos nostros Sn^1 Sn^2

Ł. V[1] V[2] O[5]. f) et vexandi op. O[2a]; fatigandi, vexandi J[2]; fatigandi vel vexandi Fl[a] B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[2] O[5]; fatigando et vexando St[2a]; fatigandum et vexandi Sk[2]. g) adinvenerunt modos exquisitos Cz. Pt[1a] B[2a] P[1a] Sk[3]; adinveniendos modos exquisitos consueverunt J[2] adinveniunt modos exquesitos O[2a]; adinveniunt innumeros modos exquisitos B[4]; adinveniunt novos modos exquisitos P[1d]; modos exquisitos adinveniunt Fl[å] B[1] Pt[2] St[1] P[2] D[4]; modos exquisitos adinvenerunt Sk[1] Sk[2] Sn[1] Sn[2] Ł.; modos exquisitos adinvenerint V[1] V[2] O[5]; po modos exquisitos: patet supra de pena facialis adustione ipsorum dod. i na tym urywa tekst art. B[2b]. h) itaque Fl[b]. i) si aliquis vel alicuius ville O[2a]; si alicuius z op. ville B[2a]; si aliqui ville SV.; si cuius ville P[1a]; si aliquis inferior miles seu alicuius ville Pt[1a] Kr[b] Fl[b] St[2b] D[2d] Sk[3]; toż z przest miles inferior P[1d]. j) villam O[1] Sk[3]; villa P[1d]. k) religiosarum O[1]; religiosorum op. Sk[2]. l) eo Fl[b]; eos op. St[1] D[4]. m) pro beneplacito eorum Kr[b] Fl[b] St[2b]; pro beneficio ipsorum officialium Fl[a] St[1] D[4]; pro ipsorum beneplacito Sk[2]; pro beneplacito ipsorum z op officialium SV; pro beneplacito z op. ipsorum officialium Sk[3]; pro beneplacito ut supra dictum est, i na tym urywa tekst art. D[2d]; eos pro beneplato eos ut supra dictum est, i na tym urywa tekst art. P[1d]. n) pro quibuslibet J[2]. o) pertractant O[2a] SV. B[1] Pt[2] P[1a] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1]. V[2] O[5]; pertranctent Kr[b]; protractant Fl[a] D[2a]; tractent St[2a]. p) nec Cz. Pt[1a] J[2] O[2] Kr[ab] B[2a] Fl[ab] B[4] D[3] St[2ab] SV. D[2a] B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] Sk[3] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; et P[1a]. r) procurentur Pt[1a]; procurant O[2a] Fl[a] D[2a] B[1] Pt[2] P[1a] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. s) item O[1] Pt[1a]; hii idem Kr[b] Fl[b]; ipsi B[2a] D[3] P[2]; iidem V[1] V[2] O[5]. t) ministerialis St[2b] Pt[2]. u) pauperes milites Cz. Pt[1a] J[2] O[2a] Kr[ab] B[2a] B[4] D[3] St[2ab] SV. D[2a] Sk[3]; pauperes nobiles Fl[a] B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. w) sed O[1]; sive Pt[1a] J[2] O[2a] Fl[a] St[1] D[4]; vel Cz. Kr[ab] B[2a] D[3]; aut Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. x) villanos religiosorum J[2]; zam. ipsos milites... villanos: ipsos pauperes villanos vel nobiles Sk[2]. y) sine culpa vel causa Fl[a]; sine culpa. sine causa St[1] D[4]; sine culpa seu causa P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; sine culpa et causa Sk[2]; sine culpa et absque causa Sk[3]; sine culpis et sine causis P[1a] z) et op. D[3] St[2b].

a[1]) iudicis op Kr[b] Fl[b] St[2b]. b[1]) mandato Sk[2]. c[1]) citare presumpserint Fl[a]; citent St[2b]; citant op. B[1]; zam. et absque... citant: sine precepto Sk[3]. d[1]) occasionem citacionis et vexacionis faciendo J[2]; accione vexacionis faciende O[2a]; occasione vexacionis faciendo Kr[b] Fl[b] St[2b] Sk[3]; occasione vexacionis facite St[2a]; occasiones vexacionis faciendo Fl[a] St[1] Sk[1] Sk[2]; occasiones vexaciones faciendo D[4]. e[1]) terminos eis Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. f[1]) pro libito J[2] Kr[a] B[2a] Fl[ab] B[4] D[3] St[2ab] SV. B[1] Pt[2] P[2] Sk[1] Sk[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; pro debito Cz.; zam. pro libitu: libite O[2a]. g[1]) voluntatis ipsorum Sk[2]; zam. terminos.. voluntatis: pro libato terminos sue voluntatis Kr[b]; zam. tegoż: terminos pro debito terminos sue voluntatis zrazu, ale pierwsze terminos

pisarz podkr. jako niepotrzebne D2a; zam. tegoż: terminos seu voluntates P1a; zam. tegoż: terminique libitu sue voluntatis St1. D4. h1) assignantes et eisdem statuentes Kra P2; assignantes eisdem et statuentes B2a D3; faciendo vel facientes et assignantes et eisdem statuentes F1a; facientes et signantes et eisdem statuentes St1 D4; assignantes et eis statuentes Sk1; eisdem assignantes z op. et statuentes Sk2; eisdem op. Flb; et statuentes eisdem op. Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. i) sic op. Cz.; et si Pt1a; sicque Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. j) iidem V1 V2 O5. k) milites seu villani Cz. Pt1a J2 Krab Flb B4 St2ab SV. D2 Pt2 P1 P2 Sk1 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5; milites sive villani O2a; nobiles sive villani Fla St1 D4; nobiles seu villani B1; nobiles et villani op. Sk2; pauperes et villani milites D3. l1) non volentes P1a; volentes z op. non Sn1 Sn2 L. V1 V2 O5; et sic idem... valentes op. Sk3. m1) aliter redimere vexacionem J2 B2a D3 D2a; redimere aliter vexacionem huiusmodi O2a; redimere vexacionem z op. aliter Krb Flb St2b Sk3; redimere aliter vexacioni St2a; aliqualiter vexacionem redimere Fla St1; aliquam vexacionem redimere D4; redimere aliqualiter vexacionem P2 Sk1; toż z dwukr. powt. aliqualiter Pt2; aliter non valentes vexaciones huiusmodi redimentes Sk2; redimere huiusmodi vexaciones et molestaciones Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. n1) sepius Sk3; sepissime op. Sk2. o1) de certa pecunie summa O2a SV. Pt2 P2 Sk1 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5; de certa pecunia B2; de certa pecuniarum summa D3; dictam pecuniam summam Fla; de certa pecunia summam St1 D4; certam pecunie summam Sk2. p1) componunt cum eisdem Cz. Pt1a O2a Krb B2a Flab B4 D3 St2ab SV. D2a Pt2 P1a P2 Sk1; cum eisdem componunt Kra Sk3 Ł. V1 V2 O5; ponunt cum eisdem St1 D4; componunt eisdem J2; eisdem componunt Sk2; cum eisdem se componunt Sn1 Sn2; zm. non valentes .. componunt: non valentes redimere aliter de certa summa pecunie vaxecionem sepissime componunt cum eisdem B1. r) Non autem S1 D4. s1) huius O1 St1 D4; huiusmodi Fla; huiusdem Sk2. t1) vexacionem Pt1a St2ab Sk2 Sk3; vexaciones P1a; malicie et machinacioni Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. u1) obviare volentes Pt1a J2 Krab B2a Fl2 B4 D3 St2b SV. D2a B1 Pt2 P1a St1 P2 Sk1 Sk2 Sk3 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5; obviare cupientes O2a; annihilare volentes St2a. w1) ministerialis D3 St2b Pt2 Sk3; tales ministerilaes J2. x1) ministerialis Cz.; ministerialatus B4 St2a; ministerialiatus Krb Flb; ministerialitus St2b; sue ministerialitatis J2; sub pena adustionis facialis et privacionis sui officii ministeriatus B2a; sub pena adustionis faciei et privacione sui officii z op. ministeriatus D3; sub pena sui ministerialatus D2a P1a; sub pena sui ministeriatus B1; sub pena privacionis officii sui ministerialiatus Sk2. y1) ac eciam B2a; et eciam D3; sui ministeriatus et op. O2a. z1) expoliacione St2a; et spoliacionem D4; et spolacione Sk3; et privacione Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5.

a[2]) suorum omnium bonorum Cz.: omnium suorum bonorum J[2] Kr[a] B[4] SV. D[2a] B[1] Pt[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; omnium suorum z op. bonorum Fl[a] St[1] D[4]; omnium bonorum z op. suorum St[2a] P[1a]. b[2]) spirituali O[1]; spaciali Fl[a]. c[2]) iudicis mandato Fl[a] D[3] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. d[2]) aliquam op. Fl[a] St[1] Sk[2] D[4]. e[2]) aliquam plus citacionem J[2]; citacionem contra quemquam Sk[2] f[2]) non op. O[1]. g[2]) presumat facere O[1]; non presumat facere Kr[a]: facere non presumat Kr[b] D[4] Sk[3]; facere non presumant O[2a] B[2a] Fl[b] D[3] St[2ab] D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; facere non presument Fl[a] SV. h[2]) alias premissam z op. penam J[2]; alias penam premissam O[2a]; alias si predictam penam Kr[b] Fl[b]; alias si premissam premissam penam St[2b]; et cauterii dop. nieco późn. ręką u boku Kr[a]. i[2]) et faciem adustionem O[1] Cz. Pt[1a] St[2b]; toż z op. adustionem Kr[b]; et specialem et facialem adustionem J[2]; ad facialem adustionem B[2a]; et facibilem adrestitucionem St[2a]; et faciei adustionem O[2a] D[3]; et in facie adustionem Fl[a] B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2]; et facie adustionem D[4]; et in facie adustionem et notacionem Sn[1] Ł. V[1] V[2] O[5]; toż ze zm. vocacionem Sn[2]. j[2]) non op. O[1] P[1a]. k[2]) non inmito Pt[1a]; merito P[1a]. l[2]) poterint Cz. Pt[1a] J[2] O[2a] Kr[a] B[2a] Fl[a] B[4] St[2ab] SV. D[2a] B[1] Pt[2] P[1a] St[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; poterit D[3] Sk[1] Sk[2] Sk[3]. m[2]) formidare et in specie habere Fl[a]; toż ze zm. in spe St[1] D[4]; żam. alias premissam . . . formidare: alias si predictam penam non formidaverint, deponantur, do czego późn. ręka XV w. dop.; et cauterio perurantur Fl[b].

1) Jakkolwiek w późniejszym słownictwie naszym na oznaczenie urzędu czy godności woźnego używany jest pospolicie etymologicznie ściśle poprawny wyraz ministerialatus, zachowujemy tu przecież, jako właściwość pierwotnego tekstu formę ministeriatus, podaną w O[1], powtarza ją bowiem jeszcze kilkanaście późniejszych kodeksów średniowiecznych, jak Pt[1a] Kr[a] B[2a] Fl[a] SV. B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] Sk[3]; świadczy to, iż była ona wtedy w dość pospolitym użyciu. Nawet Sn[1] i Sn[2] oraz urzędowe wydanie Ł. wraz z pochodnymi od siebie tekstami V[1] V[2] O[5] mimo bezlik innych poprawek językowych dla ogładzenia tekstu nie zmieniły tego wyrazu. Formę ministerialatus lub ministerialiatus podaje tylko kilka tekstów średniowiecznych.

(XXXII).

O[1] 32: De pecoribus, que in annonam pelluntur; Cz. 57: De dampnis et iniuriis; Pt[1] I. 57: De iniuriis; Kr. I. 58: De iniuriis; et dampno dato; B[4] 24: toż z dod. końc. rubrica; St[2] I. 59: De iniuriis et dampno; B[2] 61: Pro pastis frumentis. Inne kodeksy rozbijają art. niniejszy na dwa osobne art. Jedna grupa umieszcza je tuż obok siebie, w bezpośrednim sąsiedztwie. Tak: O[3] 25: Depascens pecoribus aut iumentis semina pro quolibet iumento aut pecore unam quartam denariorum solvat, i 26: De pecoribus pellendis ad regalem

curiam; D^3 66 i 67: toż z dod. końc. przy art. 66: LVIII; SV. 57: De iniuriis, dampno dato LIX i 58: LX b. nap; D^2 I. 59: R. de iniuriis et dampno dato LX i I. 60: De eodem X; P^1 I. 59: De eo, qui semina depascit aliena LX i I. 60: De actore contra reum procedendum LXI. Inna grupa pomiędzy oba rozbite art. wstawia inny jeszcze art. (nasz 52). Tak: B^1 65: LIX. De frumentis i 67: Capitulum LXI. De iumentis pellendis a dampnum passo; Pt^2 65: Capitulum LX. De eo, qui semina depascit a liena i 67: Capitulum LXII. De pecoribus et iumentis in domo repertis; Fl. I. 61: De illis, qui pascunt aliis semina iumentis et pecudibus quid dicendum i I. 63: De illo qui patitur dampnum in frumentis per iumenta, quod eadem servando per noctem solummodo ad castellanum depellere teneatur; St^1 62: De illis, qui depescunt aliis semina iumentis et pecudibus LXII i 64: De illo, qui patitur dampnum in frumentis per iumenta, quod eadem servando per noctem solum ad castellanum proximiorem depellere tenebitur LXIIII; D^4 62 i 64: toż; Sk^1 60; De illis, qui depascunt aliis semina iumentis c. LXIIII i 62: De illo, qui patitur dampnum in frumentis per iumenta, quod ad castellanum pellat c. LXVI; P^2 62; De dampno in segetibus LXII i 64: De dampnis et pulsione z a y m y LXIIII; Sk^2 25: De dampno segetum et forestali XXV i 5: De ambegacione pecorum et suum V; Sn^1 65: De hiis, quia aliorum semina eorum pecoribus depascunt LXVI i 67: De iumentis damna inferentibus in frumentis LXVIIII; Sn^2 65 i 67: toż ze zm. De his, qui: Ł. 65: De his, qui aliorum semina eorum pecoribus depascunt i 67: Iumenta damna inferencia qualiter sunt tenenda de damno abacta; V^1 65 i 67, V^2 65 i 67, O^5 48 i 50: toż; Nie podają tego art. Pt^3 (wyd.) J^1 J^2 O^2 (wyd.) VB. D^1 1.

Ut quilibet alium[a]) indempnem[b]) vigilet conservare[c]). Si aliquis[d]) alterius[e]) semina iumentis[f]) vel quibuslibet[g]) aliis[h]) pecoribus maioribus[i]) depascat, statuimus[j]) quod[k]) pro[l]) quolibet iumento vel[m]) pecore unam quartam denariorum[n]) passo dampnum[o]), cuius[p])[1]) fuerint[r]) pecora[s]), solvere teneatur[t]). Ad evitandam[u]) quamlibet altercacionem[w]) decrevimus[x]), quod[y]) ad proximiorem castellanie curiam[z]), sive[a1]) fuerit[b1]) regalis, sive cuiuscunque[c1]) iudicis, eadem[d1]) iumenta passus dampnum[e1]) depellendi[f1]) habeat[g1]) facultatem; idem ita tamen[h1]) quod sub testimonio vicinorum, si in propria domo

passi dampnum invenirentur, iumentis sive pecoribus per noctem servatis[i1)] [2)], in crastino[j)] ad proximiorem[k1)] curiam castellanie[l1)] depellere teneatur iumenta predicta vel pecora[m1)].

a) proximum Cz. Kr. B[2] St[2] Sk[2]; proximum suum O[3] D[3]. b) indampnem Cz. Kr. SV. D[2]; indampnum St[2] B[1] Sk[2]. c) observare Sk[2]; toż. zrazu, ale nad ob- dop. później con- O[3]; Ut quilibet proximum indampnem vigilet conservare causis Pt[1]; Ut quilibet alium indempnem vigilet proximum conservare P[1]; Ut quilibet proximum vigilat indempnem causis observare Fl.; Ut quilibet proximum indampnem vigilet causis conservare Pt[2]; Ut quilibet proximum suum indampnem vigilet causis observare St[1]; toż ze zm. Et quilibet D[4]; Ut quilibet proximum vigilet indempnem causis observare Sk[1]; Ut quilibet proximum indampnem vigilet caucius observare P[2]; Ut quilibet de proximi indemnitate vigilet damnisque et iacturis diligencius curet Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. d) Si quis Fl. Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4]; statuimus, quod si quis Sk[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. e) alterius op. O[3] D[3]. f) iumentibus Cz.; iuventibus Pt[1]. g) quibuscunque Cz. Fl. St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; quilibet Pt[1] h) aliis Cz. Pt[1] Kr. B[2] B[4] O[3] D[3] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. i) pecoribus maioribus iumentis Kr. j) statuimus op. tu Sk[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. k) quod op. Pt[1] O[3] D[3] Sk[2]; quod ille, cuius esse pecora reperta fuerint Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. l) a Sk[2]. m) vel op. St[2]. n) unam denariorum quartam B[2]. o) passio dampnum Kr.; passo vero dampnum B[2] Fl. SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1]; passus vero dampnum D[4]; damnum passo Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. p) illius, cuius Pt[1]; is, cuius Kr. B[2] Fl. B[4] O[3] D[3] SV. B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4]. r) fuerit O[1]; fuerunt Fl. SV. P[2] D[4]. s) iumenta vel pecora Cz. Pt[1] B[2] B[4] O[3] D[3] St[2] SV. D[2] P[1]; iumenta Fl. B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4]; cuius fuerint pecora op. Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. t) tencatur D[2] P[1]; tenetur B[1]; zam. passo dampnum... teneatur: is, cuius iumenta fuerunt, sollvere teneatur passo vero dampnum Sk[2]; po wyrazie teneatur wzgl. teneantur dod. jeszcze: alias zaszyto skaladnye Fl.; na czygey szkodze szayatho Pt[2]; vulgariter naczye skodze zayantho P[1]; na czygyem ladze zayatho St[1]; na czigey skodze zayantho Sk[1]; na czygem scladze zayatho D[4]; na tym kończy się pierwszy z dwu art. na które rozbity jest art. niniejszy w Fl. O[3] D[3] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. u) Ad evitandam autem D[2] B[1] P[2] Sn[1] Sn[2] V[1] V[2] O[5]; Ad evitandum autem Cz. Kr. B[4] O[3] D[3] SV. Pt[2] P[1] St[1] Sk[1] D[4] Ł.; Ad evidendum autem Pt[1]; Ad devitandum autem St[2]; Ad evitendum autem Fl.; Item ad devitendum B[2]. w) quemlibet altercacionem O[1]; quamlibet altricacionem B[2] Pt[2] St[1] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł; quamlibet alteracionem B[4] SV. D[2] B[1] P[1];

qualibet altercacione Fl. x) decernimus Pt[1] Fl. B[4] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. y) quod op. Sk[1]. z) ad proximiorem castellanum sive curiam cestellanie Fl. St[1] Sk[2]; toż ze zm. seu Sk[1]; ad proximiorem castellanum z op. reszty D[4]; ad proximiorem castellaniam seu curiam castellanie P[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5].

a[1]) sue Kr. b[1]) fuerit op. Fl. c[1]) cuiuscunque op. St[2]; sive alterius cuiuscunque SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; sive cuiscunque alterius Fl.; toż ze zm. cuiuscunque St[1] Sk[2] D[4]. d[1]) eadem op. Ł. V[1] V[2] O[5]. e[1]) dampnum passus St[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. f[1]) depelli B[2]; depellandi Fl. Sk[2]. g[1]) habeant O[1] St[2]. h[1]) ita tamen z op. idem Cz. Pt[1] Kr. B[2] Fl. B[4] O[3] D[3] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5].; zam idem ita tamen: item St[2]. i[1]) quod sub testimonio viciuorum, si in propria domo passi dampnum invenirentur, sive pecoribus per noctem servatis O[1] B[4]; toż ze zm. servat Cz. St[2]; toż. ze zm. in propriam domum i servat Pt[1]; quod si sub testimonio vicinorum in propria domo passus dampnum pecora eadem per noctem servat Kr.; quod sub testimonio vicinorum in propria domo passus dampnum, per mortem dummodo remote sint curie, servare potest B[2]; quod sub testimonio vicinorum in propria domo damnum passus iumentis vel pecoribus per noctem servatis O[3] D[3]; quod sub testimonio vicinorum in propria domo iumentis sive pecudibus vel pecoribus per noctem servatis Fl.; quod sub testimonio vicinorum in propria domo iumentis sive pecoribus per noctem servatis, przy czym vicinorum zrazu op., ale późn. ręką XV w. dop. na interl SV.; toż B[1] P[1] P[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; toż z op. sub przed testimonio D[2]; toż ze zm. viciorum zam. vicinorum Pt[2]; toż ze zm. pro testimonio St[1] D[4]; toż z op. in przed propria domo Sk[1]; toż ze zm. servantis Sk[2]. j[1]) in crastino autem B[2] Fl. B[1] Pt[2] St[1] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; in crastino aut Sk[2]. k[1]) et ad proximiorem St[2]. l[1]) curiam castellani Fl.; castellanie curiam O[3] D[3]. m[1]) depellere teneatur iumenta vel pecora predicta Cz. Kr. B[4]; depellere teneantur iumenta pecora predicta St[2]; depellere teneantur iumenta predicta SV. D[2]; depellere teneantur iuxta predicta P[1]; iumenta vel pecora predicta depellere teneantur Pt[1]; toż ze zm. teneatur B[2]; predicta iumenta seu pecora depellere teneatur O[3] D[3]; predicta iumenta depellere teneatur Fl. B[1] Pt[2] P[2] Sk[2]; toż ze zm. teneantur St[1] Sk[1] D[4]; predictam iumenta depelli teneantur Sn[1]; toż ze zm. predicta Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5].

1) Cuius odnosi się syntaktycznie oczywiście do podmiotu, obowiązanego do zapłaty, nie zaś do passo dampnum. Wynikającą z takiej stylizacji niejasność, próbowały usunąć późniejsze kodeksy przez wstawienie wyrazu is przed cuius.

2) Zarówno O[1] jako też kilka kodeksów UW II i III, pośród nich oba najstarsze z tej grupy, Cz. i Pt[1], nie licząc późniejszego, ale pod

względem tekstu tyle poważnego rpisu B^4, opierając się widocznie na jakimś starożytnym, z XIV jeszcze wieku pochodzącym, w miejscu tym popsutym wzorze, podają stylizację defektowną, opuszczając przed słowami: sive pecoribis konieczny do zestawienia z nimi inny wyraz, którym, jak wskazuje sama treść i poprzednia stylizacja art., musi być: iumentis. Wypływającą stąd niejasność próbowały niektóre z tych kodeksów, jak Cz. Pt^1 Kr. i St^2, usunąć, w sposób niezbyt zresztą fortunny, przez zamianę wyrazu servatis na servat, częściowo zresztą przez inne jeszcze zmiany redakcyjne. Po uzupełnieniu tekstu opuszczonym wyrazem iumentis, treść przepisu stanie się zupełnie zrozumiała; w szczególności też można będzie utrzymać warunkową stylizację zdania bezpośrednio poprzedniego: si... invenirentur. Statut przykazuje, że jeśli zajęte na szkodzie bydło znajdzie się w domu poszkodowanego, może być wprawdzie przechowane tamże rzez noc za świadectwem sąsiadów, bez obawy jakichkolwiek ujemnych następstw dla zajmującego, byleby on je nazajutrz zapędził do obory kasztelana. Nie ma zaś powodu przyjmować, jakoby sam wyraz invenirentur, stojący tuż przed sive pecoribus, był mylką kopisty starożytnego wzoru zam. koniecznego tu jeszcze wyrazu iumentis. Jakkolwiek bowiem paleograficznie taka mylka dałaby się do pewnego stopnia usprawiedliwić, to jednak trudno przyszłoby wyjaśnić, skąd w takim razie na czele zdania wziął się spójnik si; o ile zaś znowuż przyjąć, że si należy do tekstu, trzeba będzie utrzymać invenirentur jako konieczne orzeczenie zdania warunkowego, a brakujący potem wyraz iumentis uważać wprost za opuszczony w wspomnianym wzorze starożytnym. Na innym stanowisku stanęła część kodeksów, podających UW II (B^2 O^3 D^3 Fl.) a w ślad za nimi wszystkie teksty ZG tudzież oparte na nich druki, poczynając od Sn^1. Wyraz invenirentur poczytały one za przetworzony z poprawnego i brakującego tu wyrazu iumentis; w ślad za czym opuściły go tu zupełnie a na czele zdania musiały też opuścić si, i w ten sposób konstrukcję, w pierwotnym tekście złożoną z dwu zdań, zbiły w jedno zdanie wspólne.

(XXXIII).

O^1 33: De pena eorum, qui quercus alterius excidunt; B^4 52: De penis; Cz. 76: toż z dod. końc. sequitur; St^2 I. 78: toż z dod. pocz. Sequitur; SV. 77: toż z dod. końc. LXXIX; D^2 I. 79: toż z dod. pocz. pocz. R. i końc. LXXIX; P^1 I. 80: toż z dod. końc. sequitur LXXIX; Pt^1 I. 75: De penis casus; Kr. I. 78: toż z dod. końc. rubrica; O^2 I. 57: De penis, qui incidunt ligna in aliena silva capitulum LXXXI; B^2 80: De gaio inciso; O^3 46: De quercubus seu lignis incisis in gayo ilieno; D^3 87: De quercibus seu lignis incisis in gayo alicuius; B^1 85: LXXIII De gaiis, silvis; Pt^2 85: Capitulum LXXX. De pena, et de quercu incisa sine domini voluntate etc.; P^2 82: De arboribus incisis que pena LXXXII; Sk^2 26: De dampnis gayorum XXVI; Fl. I. 81: De illis, qui inferunt damna in gays; St^1 82: De hiis, qui inferunt damna in gays LXXXII; D^4 82: toż ze zm. LXXXIII; Sk^1 80: De illis, qui inferunt dampna in gaiis et silvis c. LXXXIIII; Sn^1

84 cz. 1: De hiis, qui in silvis alienis damna faciunt LXXXVI; Sn^{2} 84 cz. 1: toż; Ł. 84 cz. 1, V^{1} 84 cz. 1, V^{2} 84 cz. 1, O^{5} 67 cz. 1: toż z op. cyfry. Nie podają tego art. Pt^{3} (wyd.) J^{1} J^{2} VB. D^{1} I.

Quidam de[a]) ipsorum audacia multum[b]) presumentes[c]), intrantes silvam vel gayum[d]) alicuius[e]), preter[f]) domini[g]) voluntatem[h]) quercus[i]) excidunt· meliores[j]), nullam penam sequi ex hoc[k]) pretendentes[l]). Statuimus[m]), ut[n]) si quis[o]) exciderit quercum[p]) in bonis alterius[r]) domino invito[s]), valentem ad axem[t]), aut[u]) de[w]) minoribus quercubus[x]) vel[y]) aliis ligaminibus[z])[1]) currum repleverit[a1]), penam[b1]), que dicitur sescz grziven[c1]) illi solvat[d1]), in cuius dominio[e1]) sunt[f1]) incisa[g1]).

a) de op. Sn^{2}. b) militum B^{2}; vultum Sn^{1}. c) presumens D^{3}; presumentes op. B^{2}. d) gyum O^{3}; gagium SV. Sk^{2}. e) alterius alicuius B^{2} f) et preter Sn^{1} Sn^{2}. g) domini op. St^{2}. h) vilitatem St^{2}. i) quercos Fl. St^{2}. j) quercus et ligna excidunt meliora Sn^{1} Sn^{2} Ł. V^{1} V^{2} O^{5}. k) sequi z op. ex hoc Cz. Kr. Fl. O^{3} D^{3} St^{2}; prosequi z op. ex hoc Pt^{1}; ex hoc sequi St^{1} Sk^{1} D4 Ł. V^{1} V^{2} O^{5}; exinde sequi Sk^{2}; ex hoc se incidere Sn^{1} Sn^{2}; nullam penam sequi penam z op. ex hoc B^{2}. l) procedentes Pt^{1}; precedentes O^{2} Fl. m) Statuimus ergo Pt1 Fl; Statuimus igitur Sk^{2}; Ideoque statuimus Sn^{1} Sn^{2}; Ideo statuimus Ł. V^{1} V^{2} O^{5}. n) ut op. St^{1} D^{4}. o) aliquis B^{2}. p) inciderit quercum Cz. Pt^{1} O^{2} Kr. Fl. B^{4} St^{2} SV. D^{2} B^{1} Pt^{2} P^{1} St^{1} P^{2} Sk^{1} Sk^{2} D^{4} Sn^{1} Sn^{2} Ł. V^{1} V^{2} O^{5}; quercum inciderit O^{3} D^{3}; quercum exciderit B^{2}. r) alius O^{1} Cz.; alienis O^{2} B^{4} SV. D^{2} B^{1} P^{1}; alicuius Kr. Fl. Pt^{2} St^{1} P^{2} Sk^{1} Sk^{2} D^{4} Sn1 Sn^{2} Ł. V^{1} V^{2} O^{5}. s) domini invito O^{1}; domini inviti Cz. t) voluntatem ad rem Pt^{1}; valentem ad opem O^{2}; valente ad axem Fl.; volentem ad axem D^{3}; vel ad axem St^{2}; ad axam z op. valentem D^{2}; valentem ad axam zrazu, ale pisarz na interl. popr. na axem P^{1}; valentem ad assem Sk^{1}; valentem ad apem Sk^{2}; ad axem valentem Sn^{1} Sn^{2} Ł. V^{1} V^{2} O^{5}. u) ut O^{1}; autem Pt^{1}; aut op D^{3}; vel Sn^{1} Sn^{2} Ł. V^{2} O^{5}. w) de op. SV. B^{1}. x) quercibus St^{2}. y) vel op. St^{2}. z) lignis O^{2} B^{2} O^{3} D^{3} Sn^{1} Sn^{2} Ł. V^{1} V^{2} O^{5}; lignibus St^{2}; lignaminibus B^{4}.

a1) repleant O^{1}; repleverunt Pt^{1} Kr.; repleverint B^{4}; impleverit Sn^{1} Sn^{2} Ł. V^{1} V^{2} O^{5}. b1) pena Pt^{1} O^{2} SV. B^{1} Pt^{2} P^{2} Sn^{1} Sn^{2} Ł.; penam op. D^{4}. c1) sescz grizven O^{1}; seszczgriwen Cz.; pentnaczescza vel sescz kaziwen Pt^{1}; sedm grzywen O^{2}; szescz grziuen Kr.; syedm grzywen B^{2}; szescz grzyven Fl; szeszćz grzywyen B^{4} P^{1}; szescz grzywyen

O^3; syedmgadwyen D^3; sex marce St^2: secz grziwen SV.; sescz grivyeny D^2; sescz grzwen B^1; pyancz[a] aut scheszczy grzywyen id est fertonem Pt^2; pyacznadzeszcza aut syedmdzesanth id est fertonem St^1; toż ze zm. idem id zam. id D^4; pyacznadzestha aut szyedmdzeszanth fertonem zrazu, ale pisarz wyrazy: aut szyedmdzeszanth przekr., natomiast na marg. dop. przy pietnadziestej: id est trium marcarum castro, a przy przekr. siedmnadziestej: id est XIIII P^2; pyancznadzesta aut szedmydzestha id est VI marcarum Sk^1; XV aut LXX[ta] Sk^2; pyaduadzescza Sn^1; pyathnadzescza Sn^2; pyatnadzyescza Ł.; pietnadziesta V^1 V^2 O^5. d[1]) Solvat illi O^3 D^3; illa solvat St^2; illi persolvat P^2; solvat illi domino B^2. e[1]) domini Cz; domino Sk^2; zam. in cuius dominio: cui B^2. f[1]) sint Fl. g[1]) Sequitur dod. Cz.; et hoc absque remissione dod. St^1 Sk^2 D^4; na marg. obok incisa dop: pro quercu violenter excisa sex marce P^1.

1) Niektórzy kopiści mniemając, że chodzi tu o zestawienie dębów z innymi na ogół drzewami, wstawiają w miejsce ligaminibus: lignis, lub nawet lignibus (tak); kopista zaś tekstu B^4 przez wstawkę jednej litery przekształcił wyraz podany w tekście w lignaminibus. Ten ostatni wyraz, nieznany zgoła ani łacinie klasycznej, ani nawet średniowiecznej, przejęli do autentycznego tekstu Helcel i Hube. Wszystkie inne kodeksy pośród nich kilka najpoważniejszych i najstarszych więc: O^1 Cz. Pt^1 Kr. Fl. SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 mają tu ligaminibus, wyraz zupełnie poprawny, oznaczający wiązki (chrustu, gałęzi); niewątpliwie też takie wiązki miał na myśli sam statut, zestawiając je z minores quercus i wspominając o napełnieniu nimi wozu.

(XXXIV).

O^1 34: De illorum, qui de nocte annonam subtrahant; w Pt^3 pocz. art. 2 wyd. stąd brak rubr.; Pt^1 I. 76: De penis: B^4 53: toż; Cz. 77: toż z dod. końc. sequitur; Kr. I. 79: toż z dod. końc. rubrica; D^2 I. 80: toż z dod. pocz. R. i końc. LXXX; SV. 78: LXXX b. nap. pod rubr. ogól. De penis; O^2 I. 58: De penis, qui frumenta nocte recipiunt in agris alicuis LXXXII; B^2 81: De furto frumentorum; O^3 47: De recepcione in nocte alienorum frumentorum; D^3 88: toż ze zm. frumentorum alienorum LXXX; St^2 I. 79: Sequitur de famulo frumenta in nocte alicuius recipiente; B^1 86: LXXIIII b. nap.; Pt^2 86: Capitulum LXXXI. De eo qui frumenta de nocte furatur aliena; P^1 I. 81: De eo, qui de nocte frumenta furatur LXXX; P^2 83: De penis frumentorum LXXXIII; Sk^2 27: De dampno frumenti XXVII; Fl. I. 82: Qui frumenta nocte subtrahunt; St^1 83: De illis, qui frumenta alicui recipiunt nocte LXXXIII; D^4 83: toż; Sk^1 81: De his qui nocte frumenta rapuerint alicuius etc. c. LXXXV; Sn^1 85: De

illis, qui nocte alicuius frumenta in campo recipiunt LXXXVII; Sn² 85: toż; Ł. 85, V¹ 85, V² 85 i O⁵ 68: toż z op. cyfry. Nie podają tego art. J¹ J² VB. D¹ I.

Et licet canonica sanccio depopulaciones[a]) agrorum[b]) multum[c]) odio[d]) habeat[e]), tamen temerarios a malo[f]) non revocat[g]), nisi addatur torques[h]) in[i]) collo[j]) ipsorum[k]), et temporali[l]) disciplina impii[m]) puniantur[n]). Propter quod[o]) statuimus, ut[p]) si[r]) alicuius[s]) militis[t]), prelati[u]), civis[w]) aut[x]) alterius hominis simplicis[y]) familiaris[z]) frumenta de nocte kmethonum[a1]) vel[b1]) quorumcunque receperit[c1]), licitum sit domino frumenti[d1]) aut suis servis[e1]) aut[f1]) amicis ipsum[g1]) defensare[h1]), equos[i1]) recipiencium[j1]) vel[k1]) alias[l1]) res[m1]) libere pro se tollere[n1]). Et si quempiam tunc[o1]) occiderit[p1]) inpunite[r1]) volumus[s1]) pertransire[t1])[1]); dominum[u1]) vero[w1]) de cuius domo[x1]) exiverunt[y1]) tales[z1]) depopulaciones[a2]), in penas[b2]) pentna[te c2]) decrevimus[d2]) incidisse[e2]). Et[f2]) si vulneraret[g2]) aut[h2]) occiderit[i2]) frumentorum[j2]) defensorem, solvat[k2])[2]) vulnera leso[l2]) vel[m2]) caput pueris[n2]) vel[o2]) amicis[p2]) cum penis prenotatis[r2]).

a) depopulatores B²; depredaciones Fl.; depopulacionis St²; deploraciones D²; depalutaciones Pt²; depellaciones Sk²; depopulacionibus D⁴. b) agrorum op. St¹ D⁴. c) magno Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵. d) odium O²; odio multum Fl.; in odio St¹ Sk² D⁴. e) habet St². f) zam. a malo: am Pt¹. g) tamen temerarii a malo non revocantur B². h) torques addatur D³. i) in op. Pt² Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵. j) in colla Kr. B² B⁴ O³ D³ St² P¹; ad colla Fl; zam. in collo: incola D². k) nisi addatur torques ipsorum collo St¹ Sk² D⁴; nisi addatur collo torques ipsorum P². l) temperali Sn¹ Sn². m) impie O¹ Cz. Pt¹ Kr. B² Fl. O³ D³ SV. D² B¹ Pt² P¹ St¹ P² Sk¹ Sk² D⁴ Sn¹ Sn² Ł.; imple O². n) punientur Cz.; puniatur Pt¹ St¹. o) Preterea St². p) ut op. St¹ Sk² D⁴. r) si servus Fl.; si quis B¹. s) aliquus D³. t) militis miles SV. D² P¹. u) prelati op. B²; od-lati rozpoczyna się urwany z powodu wyd. poprz. kart tekst Pt³. w) prelati, civis op. Fl; civis familiaris O³ D³; aut civis St¹ Sk² D⁴. x) vel Sk². y) simplicia O¹; simplicitatis St²; simplicis hominis Fl. z) familiares B² St¹ D⁴; familiaris op. O³ D³.

a[1]) kemethonum Sn[1]; kmethonum de nocte Pt[2]. b[1]) aut St[1] Sk[2] D[4]. c[1]) receperint O[1] Cz. O[2] Kr. B[2] B[4] O[3] D[3] St[2] SV. St[1] Sk[2]; recipiunt D[2] Pt[2] P[1]; ceperit B[2]; receperunt D[4]. d[1]) frumenta Sk[2]. e[1]) vel servis eius St[1] D[4]; aut servis eius Sk[2]. f[1]) vel Cz. Pt[1] O[2] Kr. B[2] Fl. B[4] O[3] D[3] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. g[1]) ipsa Pt[3] Pt[1] O[2] Kr. B[2] Fl. B[4] O[3] D[3] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; ipsam Cz. h[1]) defensione D[4]; defensore Sn[1]; defensa Sn[2]. i[1]) zam. equos: et quos Cz. j[1]) recipiendum O[1]; recipere O[2]; rapiencium P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. k[1]) vel op. Cz. Fl. l[1]) alienas D[2]. m[1]) res op. O[2]; per se dod. SV. D[2]. n[1]) libere per se tollere Pt[1]; pro se libere tollere Cz. Fl. St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; pro se tollere libere B[2] B[1] Pt[2]. o[1]) Et si tunc quempiam O[2] SV. D[2] Pt[2] P[1] P[2] Sk[1] Sk[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; Et tunc si quempiam B[1]; Et tunc quempiam St[1] D[4]. p[1]) incidit Pt[3]; acciderit Pt[1]; occideret tunc B[2]; occiderit tunc O[3]; occidere tunc D[3]; tunc occiderint St[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. r[1]) inpunte St[2]. s[1]) nolumus Pt[3]. t[1]) impunite volumus ipsum pertransire Pt[3] Cz. Kr. B[2] Fl. B[4] O[3] D[3] St[2] SV. D[2] Pt[2] P[1] P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; impunite ipsum volumus pertransire O[2] B[1]; volumus ipsos impunite pertransire St[1] D[4]. u[1]) dum D[3]. w[1]) dominum vero illum Pt[3] Cz. Pt[1] O[2] Kr. B[2] Fl. B[4] O[3] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; dum vero illum D[3]. x[1]) domino Pt[1]; domino D[2] P[1] St[1] P[2] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; domo vel dominio O[2]. y[1]) exiverit O[2]; exierunt Kr. z[1]) tales op. B[1]; tales exiverunt St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4].

a[2]) depellaciones O[1]; depulaciones Pt[3]; despoliaciones Fl.; deprelaciones St[2]; depredaciones P[1]; depopulatores Sk[1]; depopulaciones tales exiverint Sn[1] Sn[2]; tales exiverunt depopulatores Ł. V[1] V[2] O[5]. b[2]) in penas nobis Pt[3] Cz. Pt[1] O[2] Kr. B[2] Fl. B[4] O[3] D[3] St[2] D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; in penam nobis SV.; in pena nobis Sk[2]. c[2]) pantnadzescza Cz.; pentnaczeszcza Pt[1]; pencznadzeszcze Kr.; pyanthnadzescza B[2] B[1]; pancznadzeszcza Fl.; penthnadzyeszczya B[4]; pyandzesczna O[3]; pentnacza SV.; penthcza D[2]; pyancza Pt[2]; pyanthcza P[1]; pyacznadzeszcza St[1] D[4]; pyacznadzestha P[2]; pyancznadzestha Sk[1]; pyaduadzeszcza Sn[1]; pyathnadzescza Sn[2]; pyathnadzyeszcza Ł.; pietnadziesta V[1] V[2] O[5]; XV D[3] St[2] Sk[2]; pyanthnadzeszcze, in cuius sunt recepta frumento O[2]. d[2]) decernimus Pt[3] O[2] Fl. B[4] D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. e[2]) incidise O[1]; indicisse Pt[1] B[2]. f[2]) Aut B[2] O[3] D[3]. g[2]) vulnerarent O[1] Pt[3] Cz. Pt[1] O[2] Kr. Fl. B[4] SV. D[2] Pt[2] P[1]; vulneraverit O[3] D[3]; vulneraverunt St[2]; vulneraverint St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. h[2]) seu Cz. Pt[1]; vel O[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. i[2]) occiderint Pt[3] St[2] B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; occiderent Cz. Pt[1] O[2] Kr. Fl. B[4] SV. D[2] P[1]; occideret B[2] D[3]. j[2]) frumentorem Sk[2]. k[2]) Solvant Pt[3] Cz. O[2] Kr. Fl. B[4] St[2] SV. D[2] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2]; solvent Pt[1] B[1]

Sk². l²) lesa Pt¹ Pt² St¹ P² D⁴ Sn¹ Sn². m²) vel op. Pt¹; aut Sk². n²) zam. pueris: prius St². o²) aut O³ D³ B¹ Pt² St¹ P² Sk¹ Sk² D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵. p²) vel amicis occisi Sk². r²) prenominatis Cz.; cum pena prenptata Sk².

¹) Utrzymujemy tekst: impunite volumus pertransire podany w O¹, mimo że inne kodeksy, niewyłączając już nawet Pt³ mają tu impunite volumus ipsum (ipsos) pertransire. Jeżeli ipsum pojąć tu jako neutr. (to, tj. ów czyn), to jest ono już domyślne w konstrukcji utrzymanej; gdyby zaś chcieć je pojąć jako mascul (odnośnik do: sprawca czynu), to nie da się ono połączyć składnie z orzeczeniem, gdyż pertransire znaczy przeminąć.

2) W O¹ z trzech zestawionych ze sobą orzeczeń, pierwsze: vulnerarent podane wprawdzie w licz. mn., ale dwa dalsze w licz. poj.: occiderit, solvat. Jedna z tych form domaga się oczywiście poprawki; że zaś jest rzeczą prawdopodobniejszą, iż kopista popełnił raczej jedną tylko omyłkę, nie zaś dwie, przeto zmieniamy vulnerarent na vulneraret, a oba pozostałe orzeczenia utrzymujemy w licz. pojedyńczej. Stylizacja taka jest tym bardziej usprawiedliwioną, że podmiot poprzedniego ustępu tego art., do którego odnoszą się niniejsze trzy orzeczenia, podany jest w samym O¹ i we wszystkich niemal innych kodeksach w liczbie pojedyńczej (familiaris).

(XXXV).

Jako jednolitą całość podają art. niniejszy: O¹ 35: De penis vituperii; Pt³ 3: De pena maletraccionis XXXVII; Cz. 78: De penis; Pt¹ I. 77: toż; Kr. I. 80: toż z dod. końc. rubrica; B² 82: De imcrepacione turpiloquii; St² I. 80: De eodem (wskazówka mylna, gdyż napis poprz. art. tego kodeksu zawiera treść nie dającą się dostosować do niniejszego art.); Fl. I. 83: De improperacionibus; Sk¹ 82: toż z dod. końc. c. LXXXVI; Sn¹ 86: toż z dod. końc. LXXXVIII; Sn² 86: toż, z dod. końc. LXXXVII; Ł. 86: De improperacionibus seu turpiloquio alicui illato; V¹ 86, V² 86 i O⁵ 69: toż. W rozbiciu na dwa osobne art. mieszczą ten art.: B⁴ 54 i 55: oba pod. nap. De penis; SV. 79: LXXXI i 80: LXXXII, b. nap. pod rubr. ogól. De penis; D² I. 81: R. de penis LXXXI i I. 82: De eodem LXXXII; O² I. 59: De penis improperancium LXXXIII i I. 60: De vituperio matris LXXXIIII; O³ 48: De turpiloquio filium meretricis aliquem asserendo pena LX marce, i 49: Pro eodem matri eciam sexagintá marcas; D³ 89 i 90 toż z dod. końc. w art. 90: LXXXII; B¹ 87: LXXV De malis verbis i 88: LXXVI De increpacione; Pt² 87: Capitulum LXXX De turpiloquio aut cum nobilis nobili improperaverit et pene solucione omnis, i 88: Capitulum LXXXIII. De revocacione turpiloquii; P¹ I. 82: De turpiloquio aut cum nobilis nobili improperaverit de penis LXXXI, i I. 83:

De penis LXXXII; St[1] 84: De improperacionibus et verbis pessimis LXXXIIII, i 85: De improperacione a matre LXXXV; D[4] 84 i 85: toż ze zm. w art. 85: a iure zam. a matre; P[2] 84: De vituperacione nobilium LXXXIIII, i 85: De vituperacione et revocacione LXXXV; Sk[2] 54: De improperacione malorum verborum LIIII, i 55: De improperacione a matre LV. Nie podają tego art. J[1] J[2] VB. D[1] I.

Quoniam[a]) omnis[b]) scurrilitas[c]) verborum et[d]) turpiloquium[e]), ad rixas[f]) homines provocantes[g]), apud[h]) virtuosos[i]) debent[j]) non inmerito evitari[k]), atque[l]) non[m]) aliter[n]) nisi metu pene[o]) quandoque aliqui[p]) a talibus[r]) prohibentur[s]), unde[t]) volumus, ut[u]) quispiam[w]), linguam[x]) suam non refrenans, si[y]) nobilis nobili inproperaverit[z]), saserens[a1]) ipsum filium[b1]) meretricis, et statim[c1]) non revocat[d1]) aut)[e1] non[f1]) negat[g1]), quod dixit, neque probat eum esse talem[h1]), prout[i1]) ipsum asseruit[j1]), pro vituperio illius[k1]), quem[l1]) sic vituperavit[m1]), racione pene solvat LX[n1]) marcas grossorum[o1]), veluti[p1]) ipsum occidisset[r1]). Idem[s1]) dicimus, si[t1]) matrem eius[u1]) meretricem nominavit[w1]) et non revocavit[x1]) nec[y1]) probavit[z1]), quod asseruit[a2]); in similem penam[b2]) ipsum decrevimus[c2]) incidisse[d2]). Revocando autem[e2]) debet dicere[f2]): id[g2]) quod sum locutus[h2]), sum mentitus[i2]) ut[j2]) canis[k2]).

a) Cum Pt[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. b) omnis op. Pt[2]. c) securitas Cz. O[5]. d) aut Pt[3] Kr. St[2]; vel O[2] SV. D[2] B[1] P[1]. e) turpiloquiorum P[1]. f) ad rixam B[2]. g) homines ad rixas provocans St[1] P[2] Sk[1]. Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. h) ad apud Kr.; aut B[1]. i) virtuosos homines Pt[1] B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. j) debent op. Pt[3]; debet D[2] P[1]. k) non immerito debent evitari Pt[1] B[1] Pt[2] P[2]; non immerito debet evitari St[1] D[4] Sn[1] Sn[2]; non immerito debeat evitari Ł. V[1] V[2] O[5]; non immerito debeat evitare Sk[1]. l) zam. atque: que O[1] Pt[3] B[4]; ad que Cz. O[2] B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2]; adque Sk[2]; ad quem Kr. Fl.; ad quam Pt[1]; a qua O[3] D[3]. m) non op. Cz. Pt[1] O[2] B[2] SV. n) non aliter op. B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. o) nisi ictu pena St[1] D[4]. p) alicui Pt[1] D[3]. r) a talibus op. O[3] D[3] Sk[2]. s) prohibentur a talibus refrenari St[1] D[4]; prohibentur a talibus et refrenantur P[2] Sk[1]; prohibentur refrenari Sk[2]:

prohibentur a talibus et resernantur nequeunt alias prohiberi Sn²; toż ze zm. refrenantur zam. resernantur Sn² Ł. V¹ V² O⁵. t) unde op. Pt². u) zam. ut: si O³ D³ P¹; ut si Cz. Pt¹ Kr. B² Fl. B⁴ St² B¹ Pt² St¹ Sk¹ Sk² D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵; quod si P². w) quis B² O³ D³. x) ligwam O¹; lignam Sn². y) si op B² Sk¹. z) nobilis improperaverit nobili B².

a¹) asserans O¹; quispiam ... asse-op. Pt³. b¹) ipsum esset filium Kr. B¹ Pt²; eum esse filium St¹ Sk¹ D⁴ Sn² Ł. V¹ V² O⁵; eum esse fililium Sn¹; eum filium esse P². c¹) statum O¹. d¹) non revocaverit Pt³; non revocabit D⁴. e¹) aut op. Pt². f¹) non op. St¹ P² Sk¹ Sk² D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵. g¹) non negaverit Pt³. h¹) talem esse O³ Sk². i¹) ut Sk¹ j¹) ut asserebat Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵. k¹) ipsius B² O³ D³. l¹) quemquem Pt³. m¹) vituperaverit P¹. n¹) XL^ta B². o¹) marcas latorum grossorum Pt¹; marcas grossos Pt²; grossorum op. Sk². p¹) veluti sicut Pt³; veluti si Cz. O² Fl. B⁴ St² SV. D² B¹ Pt² P² Sk¹; velut D³. r¹) occideret B²: quia veluti ipsum nanu occideret St¹ D⁴; quia quasi ipsum manu occideret Sk²; na tym słowie kończy się pierwszy z dwu art., na które art niniejszy rozbity jest w O² B⁴ O³ D³ SV. D² B¹ Pt² P¹ St¹ P² Sk² D⁴ s¹) Item St². t¹) quod si O² SV. D² B¹ Pt² P¹ P² Sk¹. u¹) ipsius Fl. Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵; eius quis Sk². w¹) nominaverit Pt¹ O² Kr. Fl. SV. D² B¹ Pt² P¹ St¹ P² Sk¹ Sk² D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵; nominat St². x¹) revocaverit Pt¹ O² Kr. B¹ Pt² P¹ St¹ P² Sk¹ D⁴ Sn¹ Sn²; et non revocavit op. Ł. V¹ V² O⁵. y¹) neque O² B² O³ D³. z¹) probaverit Pt¹ O² Kr. Fl. B¹ Pt² Sk² Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵; probabit St¹ P² Sk¹ D⁴.

a²) asserit Sk¹ Sn¹ Sn²; b²) penam op. Fl. c²) decernimus O² Kr. Fl. D² Pt² P¹ St¹ P² Sk¹ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵. d²) decrevimus ipsum incidisse D³; ipsum incidisse decrevimus Sk². e²) aut O¹ Pt³. f²) Aut revocando debet dicere Cz. Pt¹ O² B² O³ D³ SV. D² B¹ Pt² P¹ St¹ P² Sk¹ Sk² D⁴; Aut debet dicere revocando Kr.; Debet dicere revocando Fl.; et is revocando debet dicere St²; Et revocando debet dicere Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵. g²) idem Pt¹; illud St¹ Sk² D⁴. h²) sum locutus op. Pt³; id quod dixi B⁴; quod locutus sum St¹ P² Sk¹ Sk² D⁴. i²) mentitus sum Cz. Pt¹ O² Kr. B² Fl. O³ SV. D² B¹ Pt² P¹ St¹ P² Sk¹ Sk² D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵. j²) sicut Pt³ Cz. O² Kr. B² B⁴ O³ D³ St² SV. D² B¹ Pt² P¹ St¹ Sk¹ Sk² D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵. k²) et sufficit dod. St¹ Sk² D⁴.

(XXXVI).

O¹ 36: De pena plage non sanguinis effusionis; Pt³ 4: De pena percussi absque sanguine XXXVIII; B⁴ 56: De penis; Kr. I 85: toż z dod. końc. rubrica; D² I. 83: toż z dod. końc. LXXXIII; Cz. 79: De eodem (tj. De penis); SV. 81: LXXXIII b. nap. pod rubr. ogól. De penis; O² I. 61: De vulneracione militum LXXXV; B² 83: De vulneribus nobilium; O³ 50: De percussionibus et vulneribus; D³ 91:

Pro percussionibus et vulneribus LXXXIII; St² I. 81: De penis capitulum militum sine effusione sanguinis verperatis; B¹ 89: LXXVII De percussionibus; Pt² 89: Capitulum LXXXIIII. Cum nobilis nobili plagam inflixerit et de penis; P¹ I. 84: Item cum nobilis nobili plagam inflixerit LXXXIII; P² 88: De vulneribus nobilium LXXXVIII; Fl. I. 84: De percussionibus nobilium; pisarz, który dopisywał rubryki w tym kod., nie opatrzywszy się, że art. niniejszy podany tu został na bliższym miejscu, zanotował na marg. przy art. jego 87 (naszym 43): Hic deficit capitulum de percussionibus nobilium; St¹ 88: De percussione militum et nobilium quomodo sciendum LXXXVIII, D⁴ 88: toż; Sk¹ 85: De percussoribus militum vel nobilium LXXXIX; Sn¹ 88: De percussionibus militum et nobilium LXXXX; Sn² 88: toż ze zm. percussionibus; Ł. 88: De percussionibus militum nobilium et kmethonum; V¹ 88, V² 88 i O⁵ 71: toż. Nie podają tego art. J¹ Pt¹ J² VB. Sk² D¹ I.

In percussionibus[a]) militum et[b]) aliorum[c]) nostrorum subditorum istum modum in penis exigendis[d]) volumus observari[e]). Si miles militi aut[f]) nobilis nobili plagam[g]) dederit absque sanguinis effusione[h]), nobili[i]), cui illata[j]) est[k]) talis percussio, pena[l]), que dicitur[m]) pentna[ce n]) debeat per inferentem[o]) assignari. Si autem illi[p]) inferatur[r]), qui non habet[s]) ius militale[t]), tunc marca grossorum pro tali vulnere; kmethoni[u]) vero pena[w]) sescz griwen[x]) per percucientem[y]) debet solvi[z]).

a) In percussionibus vero B¹; In percussoribus Sk¹. b) aut St² D² P¹. c) alium O¹. d) exiendis Kr.: exigentibus St²; in penis exigendis istum modum O³ D³; istum in penis modum exigendis St¹ P² Sk¹ D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵. e) observare Pt³ Cz. O² B² Fl. D³ St² SV. D² B¹ Pt² P¹ St¹ Sk¹ D⁴ Sn¹ Sn². f) aut op. Pt³. g) plagam vel ictum Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵. h) absque effusione sanguinis Fl.; usque ad sanguinis effusionem SV. D² B¹ Pt² P¹ St¹ P² Sk¹ D⁴; ad saguinis effusionem Sn¹; ad sanguinis effusionem Sn². i) nobilis B². j) illa Pt². k) cui est illata D³; cui data fuerit St¹; cui illata fuerit P² Sk¹ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵; cui fuerit data D⁴. l) penam O¹. m) que dicitur op. St². n) pyathnaczya Pt³; pantnadzescze Cz.; pyanthnadescze O²; pencznadzescze Kr.; pyathnadzescza B²; pancznadzescza Fl.; penthnadzyeszczye B⁴; pyancznadzescza O³; pentnacza SV.; penthcza D²; pyanczcza B¹; pyancznaa Pt²; pyanthcza P¹; pyacznadzescza St¹ D⁴; pyacznadzestha P²;

pyancznadzesta Sk[1]; pyathuadzescza Sn[1]; pyathnadzescza Sn[2]; pyathnadzeystha Ł.; pietnadziesta V[1] V[2] O[5]; XV D[3] St[2]. o) per inferentem debebit Pt[3] Cz. Kr. B[2] Fl. B[4]; per inferentem debet O[2] O[3] D[3] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4]; per inferentem et ledentem debet Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. p) illi op Sk[1]. r) inferat B[2] D[3] P[1]; inferatur illi Pt[2]. s) qui habet Pt[3]; habet op. Kr. t) ius militare P[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. u) kemethoni Sn[1]. w) pena op. St[2] B[1]. x) szeszczgrzywyen B[4]; pena VI marcarum Pt[3]; pena sex marcas Cz. O[2] Kr. Fl. St[2] D[2]; marce pena B[2]; pena sex marcas zrazu, ale potem pisarz dwa ost. wyrazy przekr. i dóp. sex scotorum SV.; pena sex scotorum O[3] D[3] P[1] St[1] Sk[1] Sn[1] Sn[2]; pena sex scotos B[1]; pena scotorum Pt[2]; seszcz grzywyen alias pena sex scotorum Ł.; toż ze zm. sześć grzywien V[1] V[2] O[5]. y) pro percuciente St[2]; per inferentem O[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. z) solvi debet Kr. Sk[1]; solvi debebit B[2]; debet irremissibiliter seu immiserabiliter St[1]: solvi debet irremissibiliter seu immiserabilitur D[4]: per percucientem ... solvi op. Fl.

(XXXVII).

O[1] 37: De pena sanguinis effusionis: Pt[3] 5: Quibus quelibet pena debeat assignari XXXIX; Cz. 80: De divisione penarum; B[2] 84, B[4] 57, O[3] 51: toż; O[2] I. 62: toż z dod. końc. LXXXVI; Kr. I. 82 toż z dod. końc. rubrica; D[3] 92; SV. 82 D[2] I. 84: toż z dod. końc. LXXXIIII; Pt[1] I. 78: De penis; B[1] 90: toż z dod. pocz. LXXVIII; St[2] I. 82: Sequitur de divisione pecunie; Pt[2] 90: Capitulum LXXXV. De vulneribus kmethonis et distinccione penarum; P[1] I. 85: De vulneribus kmethonum LXXXIIII; P[2] 86: De penis percuciencium LXXXVI; Fl. I. 85: b. nap.; St[1] 86: De vulneracione kmetonis a nobili LXXXVI; D[4] 86 toż; Sk[1] 83: De vulneribus kmethonis sanguinolentis c. LXXXVII; Sn[1] 87: De villani vulneracione LXXXIX; Sn[2] 87: toż ze zm. LXXXVIII; Ł. 87: De villani et kmethonis vulneracione; V[1] 87, V[2] 87 i O[5] 70: toż. Nie podają tego art. J[1] J[2] VB. Sk[2] D[1] I.

Ut penarum distinccio et[a]) legitima divisio habeatur[b]). Quod[c]) si kmetho[d]) vulneratur[e]) cum sanguinis[f]) effusione[g]) aut[h]) enormiter percuttitur[i]), de omnibus penis pro[j]) vulneribus ac[k]) percussionibus sentenciatis[l]) duas partes leso, terciam autem[m]) iudicio[n]), ubi causa agitatur[o]), assignari[p]) demandamus[r]).

a) vel D^3. b) habeatur, volumus, przez co niniejsze zdanie łączy się z nast. St^1 D^4; habeatur, statuimus dod. w tymże celu P^2. c) Quod op. Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. d) kemetho Sn^1. e) vulneratus Kr. Fl. f) saguinis Sn^1. g) ad sanguinis effusionem O^2; cum effusione sanguinis St^2. h) aut op. St^2. i) percuttitur enormiter Cz. Pt^1 O^2 B^2 B^4 O^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; partitur enormiter D^3; percuttitur op. Kr. j) pro op. O^1 O^2 SV. D^2; zam. pro: et Cz. k) aut Cz Pt^1 O^2 Kr. B^4 O^3 D^3 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; aut pro Pt^3 B^2 Fl. St^2. l) sumantis O^2; sumatis B^1; sentenciatis op. Sk^1. m) aut St^2. n) terciam indicio vero O^2; indicio Sn^2. o) agitur Pt^1 Kr. P^1. p) assignare Pt^2; dare Sk^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; dare et solvere St^1 D^4. r) assignari hoc decreto demandamus B^2; zam. assignari demandamus: fore dandam P^2; na marg. przy tym art. dop. późn. ręką ustęp częściowo dziś spowodu obcięcia brzegów zdef.: Nota: hoc c(api)tulum moderni(s) (te)mporibus in (usu) non tenetur s... et ergo totum pro w(lneri)bus recipiat et... penam recipiat SV.

(XXXVIII).

O^1 38: De occisoribus patrum, fratrum, sororum etc.; Pt^3 6: De amicorum occisione XXXX; Pt^1 I. 79: De penis; B^4 58 i St^2 I. 83: toż; Cz. 81: toż z dod. końc. sequitur; Kr. I. 83: toż z dod. końc. rubrica; D^2 I. 85: toż z dod. pocz. Sequitur i końc. LXXXV; SV. 83: LXXXV b. nap. pod rubr. ogól. De divisione penarum; O^2 I. 63: De fratricidio aut sororis aut proximi LXXXVII; B^2 85: De fratricidio aut sororicidio capitulum; O^3 52: De occisione fratris et consanguinei; D^3 93: De occisore fratris et consanguinei LXXXIIII; B^1 91: LXXIX. Fratricidium; Pt^2 91: Capitulum LXXXVI. De fratricidio occasione hereditatis optinende; P^1 I 86: De fratricidio occasione hereditatis obtinende LXXXV; P^2 87: De fratricida aut simili LXXXVII; Fl. I. 86: De fratricidio; St^1 87 i D^4 87: toż z dod. końc. LXXXVII; Sk^1 84: toż z dod. końc. capitulum LXXXVIII; Sk^2 41: toż z dod. końc. XLI; Sn^1 61 i Sn^2 61: toż z dod. końc. LXII; Ł. 61: fratricidio, patricidio, sororicidio; V^1 61, V^2 61 i O^5 45: toż. Nie podają tego art. J^1 J^2 VB. D^1 I.

Et licet lex[a]) tam[b]) novi quam[c]) veteris[d]) testamenti[e]) fratricidium[f]) et[g]) alia seva[h]) crimina graviter puniat[i]) seu[j]) dampnet[k]); cum[l]) quidam[m]), velut[n]) hostes sanguinis proprii[o]) et[p]) honoris, legis penam[r]) minus[s]) formidantes, fratricidium[t]) committunt[u]), sororem vel proxi-

mum[w]) occidunt[x]), ut[y]) ex eius morte[z]) bona hereditaria lucrentur[a1]), volumus itaque[b1]), ut unde[c1]) lucra[d1]) habere[e1]) cupierunt[f1]), inde dampnis[g1]) affligantur[h1]), et[i1]) puniantur[j1]), in quo peccaverunt[k1]). Omnes[l1]) regnicole[m1]) et nobiles[n1]) nostri[o1]) regni[p1]), fratres, sorores[r1]) aut[s1]) proprios[t1]) consanguineos[u1]) interimentes[w1]), non habentes proles, vel[x1]) habentes[y1]), in hereditaria successione[z1]) nullum accessum obtinebunt[a2]); quin immo[b2]) sentenciamus ipsos[c2]) et[d2]) ipsorum filios[e2]) privamus[f2]) omni legitima talium hereditatum[g2]) porcione[h2]). In quibus bonis sive[i2]) hereditatibus[j2]) alii consanguinei[k2]), licet remociores in linea[l2]), obtinent[m2]) successionem[n2]). Quos[o2]), in aggravacione[p2]) culpe ipsorum, propter[r2]) inhumanitatem[s2]) criminis[t2]) omnes[u2]) fratricidas et[w2]) patricidas[x2]) infames pronunciamus[y2]) et inhabiles[z2]) ad[a3]) aliquos honores promovendos.

a) lex op. Kr. b) tam op. Pt³ O² D³ SV. D². c) et Pt³ O² D³ SV.: vel D²; quam eciam St¹ P² D⁴. d) veteri Pt³; tam veteris quam novi O³; veteris eciam Sk¹. e) tam novi quam veteris lex testamenti Fl. f) fracidium Sn¹. g) aut Pt³ B²; vel D² P¹. h) seu St². i) punit Cz. j) sive Pt³ Cz. Pt¹ O² Kr. B² Fl. O³ D³ SV. D² B¹ Pt² P¹; et St¹ P² Sk¹ Sk² D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵. k) dampnat Cz. O² Kr. B² Fl. O³ D³ St² St¹ Sk² D⁴; condempnet Sk¹; puniant sive dampnent D. l) zam. cum: tamen Cz. Pt¹ O² Kr. B² Fl. O³ D³ SV. D² B¹ Pt² P¹ St¹ P² Sk¹ Sk² D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵; tamen cum B⁴; tantum St² m) quidem Pt³ St¹ D⁴ Sn¹; alii B². n) volunt Cz. Pt¹ St². o) proprii sanguinis Pt³ Pt¹ O² Kr. B² Fl. B⁴ O³ D³ St² D² B¹ Pt² P¹ St¹ P² Sk¹ Sk² D⁴ Ł. V¹ V² O⁵; propriis sanguinis Cz.; proprii et sanguinis SV.; proprii saguinis Sn¹ Sn². p) vel Fl. r) legis penam op. D³. s) nimis Cz. O² Pt². t) ferricidium Pt³; fratricinium D². u) commitunt op. Cz.; committentes O² SV. B¹; committant Fl. St²; committunt fratricidium Sk². w) proprium O¹; proximum aliquem Sk²; sorores eciam vel proximos Sn¹ Ł. V¹ V² O⁵; toż ze zm. prpximos Sn². x) occidentes Sk². y) ut op Pt³; et O². z) eius ex morte B¹; ex eorum morte Sk² Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵.

a¹) lucrantur O²; lucrarentur Sk². b¹) itaque op. P¹; igitur Sk². c¹) ut bene O¹ Pt³; ut inde Pt¹; ut tantum Pt². d¹) zam. unde lucra: modum Fl.; lucra et bona hereditaria B¹ Pt² P¹ P² Sk¹ Sk²; bona here-

ditaria et lucra Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; lucrentur... lucra op. St[1] D[4]. e[1]) habere op. B[1]. f[1]) concupierunt Cz. Kr. Fl. B[4]; concupiunt Pt[1] B[2] SV.; cupiunt O[2] D[2] B[1] Pt[2] P[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; cupiant St[1] P[2] Sk[1]; cupiebat Sk[2]; cupianter D[4]. g[1]) damus O[1]. h[1]) affligentur Kr. Fl.; afficiantur Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. i[1]) ut Pt[3] Cz.; aut Pt[1] O[2] Fl. St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; affligantur et op. Sk[2]. j[1]) puniatur SV.; punientur Sk[2]. k) peccaverit Pt[3]; peccaverint Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. l[1]) propter quod omnes B[2]; ideo omnes Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. m[1]) agricole St[2]. n[1]) et nobilibus nobiles D[4]. o[1]) nostri op. Pt[3]. p[1]) regni nostri Pt[1] Kr. Fl. St[2] D[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. r[1]) et sorores Pt[3]; aut sorores D[2] P[1] P[2] Sk[1]; sorores op. Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. s[1]) aut op. B[2] P[2]. t[1]) proprios suos Cz.; proximos St[2]; ipsos SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; proprios op. St[1] Sk[2] D[4]. u[1]) sanguineos Kr. w[1]) interimen Pt[1] Kr.; occidentes seu interimentes St[1]; occidentes sive interimentes D[4]; occidentes Sk[2] x[1]) aut St[1] Sk[1] Sk[2] D[4]. y) non habentes.. habentes op. Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. z[1]) successione powt dwukr. Pt[2].

a[2]) obtinuerint O[1]; obtinebit B[2]; in hereditaria successione non valebunt nec ullum successionis accessum obtinebunt St[1] D[4]; in hereditaria succedere possessione non valebunt nec ullum successionis accessum obtinebunt P[2]; toż ze zm. possessionis excessum Sn[1]; toż ze zm. possessionis accessum Sk[1] Sn[2]; toż ze zm. nec ullum ad eam accessum obtinebunt Ł. V[1] V[2] 5. b[2]) quoniam Pt[3] St[2]; quando Cz. c[2]) omnes B[2] O[3] D[3]. d[2]) zam. ipsos et; ipsosque B[1]. e[2]) et ipsorum filiarum O[1]; et ipsarum filliarum Pt[3]. f[2]) et privamus ipsos O[2]; et privamus SV. Pt[2] P[2] Sk[1] Sk[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; ut privamus St[1] D[4]. g[2]) hereditatem Pt[3] Cz.; hereditatem op St[1] D[4]. h[2]) porcionem Cz. St[2]; procuracione B[2]; possessione Sk[1]; talium hereditatum et privamus omni legitima porcione B[1]; privamus omni talium legitima porcione Sk[2]. i[2]) seu Pt[2] P[2] Sk[1] Sk[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; sive op D[4]. j[2]) hereditantibus Kr. k[2]) aliqui consanguinei Pt[1]; consanguinei alii B[1]. l[2]) licet in linea remocires Kr. Fl.; consanguineitatis dod. Sk[2]. m[2]) obtinebunt Pt[3] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; obtineant B[2] O[3] D[3] St[2] n[2]) successionem obtinebunt B[1]. o[2]) Quas D[2]; Quatinus quos P[1]. p[2]) agnacione Pt[3]; aggravacionem Cz. Fl. B[4] O[3] D[3] St[2] D[2] P[1] P[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. r[2]) propter op. O[1]. ś[2]) inhumilitatem Pt[1]; inhumanitatis B[2]; immanitatem O[3] Pt[2] P[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; humanitatem St[2]. t[2]) propter... criminis op. Pt[3]; zam. criminis; cernimus O[2]; zam. tegoż: ob hoc B[2] D[3]. u[2]) omnis O[1]; ob hoc omnes O[3]. w[2]) et op. Sk[1]. x[2]) patricidas et fratricidas Fl.; fratricides et patricides St[1]; fratricidis et patricides D[4]; fratricidos et patricidos Sn[1]. y[2]) omnes fratricidas infames pronunciamus et patricidas D[2] P[1]. z[2]) inabiles O[1]; hnles Cz.; inhumiles Pt[1].

a[3]) in Fl.; nec ad St[2].

(XXXIX).

O¹ 39: De citacionum nuncciis; Pt³ 7: Qualiter possint homines citare XLI; Pt¹ I. 21: De citacionibus; Kr. I. 21 i B² 24: toż; St² I. 21: toż z dod. pocz. Sequitur; SV. 18, D² I. 18, P¹ I. 18: toż z dod. końc. XIX; Pt² 20: toż z dod. pocz. Capitulum XX; Cz. 20: De eodem (tj. De citacionibus); quando cum officialis non est, potest citari nuncium officialis; J² 18: De excusantibus se per alios capitulum, nap. mylny; O² I. 16: Citaciones non solum per ministeriales fieri debent, sed in aliquibus casibus possunt fieri et per familiares XX; D³ 22: Iudex non per alium nisi per ministerialem faciat citaciones XXI; P² 20: De citacionibus, per quem fiant XX; Sk² 15: Citare nullus potest nisi ministerialis XV; Fl. I. 22: Nullus debet citari per aliquem alium, nisi per ministerialem, nisi pro crimine recenti; St¹ 22: Nullus debet citare per aliquem alium nisi per ministerialem; D⁴ 22: toż; Sk¹ 21: Tantum per ministerialem quilibet citari debet, nisi pro crimine recenti c. XXII; Sn¹ 21: Nullus debet citari nisi per ministerialem excepto ubi fit pro crimine recenti XXI; Sn² 21: toż; Ł. 21, V¹ 21 V² 21 i O⁵ 13: toż ze zm. sit i op. cyfrą. Nie podają tego art. J¹ O³ (wyd.) B⁴ VB. D¹ I.

Possibilitas racionis hoc[a]) dictat[b]) quod iudices pro[c]) exercendis suis iudiciis[d]) habeant certos[e]) suos[f]) ministeriales seu[g]) officiales[h]). Quapropter[i]) statuimus[j]) quod penitus[k]) nullus[l]) iudex[m]) per aliquam aliam[n]) personam[o]), quam per[p]) certum[r]) suum[s]) officialem seu[t]) ministerialem[u]) faciat et[w]) expediat[x]) suas[y]) citaciones[z]). Excepto hoc[a1]), si[b1]) aliquod crimen in iudicio vel[c1]) curia iudicis[d1]) recenter[e1]) et[f1]) de novo[g1]) committatur[h1]); tunc[i1]) pro huiusmodi[j1]) crimine[k1]) per quemlibet familiarem[l1]) licet[m1]) fieri citaciones[n1]).

a) hoc op. Fl. St¹ D⁴; hec D² P¹. b) dictat racionis Fl. St¹ D⁴; dictat hoc St²; hoc dictat racionis P² Sk¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵; toż ze zm. victat Sn¹; dictat id Sk². c) in O² Fl. SV. D² B¹ Pt² P¹ St¹ P² Sk¹ Sk² D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵. d) iudiciis suis Fl. St¹ Sk² D⁴. e) certos op. B². f) suos op. Pt³ Cz. Pt¹ J² O² Kr. D³ St² SV. B¹; suos certos Fl. Pt² St¹ P² Sk¹ D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵. g) sive O² Fl. h) seu officiales op. St¹ Sk² D⁴. i) Propter quod Kr.; Qua St²; Quia propter D⁴. j) statuimus op. B². k) penitus op. Fl. St¹ Sk² D⁴ l) nullum Pt³. m) quod nullus iudex

penitus J²; penitus quod nullus iudex D² P¹; quod nullus penitus iudex Pt². n) aliam op. J². o) per alteram personam B²; per aliam aliquam personam St² SV. D²; per aliquam alteram personam D³; per aliquam personam aliam B¹; per aliquam causam personam St¹; per nullam personam Sk²; per aliquam aliam causam personam D⁴. p) per op. Pt¹ St². r) certum op. J² B² D³. s) suum certum Pt³ Sk². t) sive O² Fl. St¹ D⁴; officialem seu op. Sk². u) seu ministerialem op. Pt³ Cz.; per certum ministerialem seu officialem P¹; w) et op. J². x) expediet Cz. y) suas op. Sk¹. z) milites autem per litteras dod. Fl.; milites autem superiores per litteras dod. B¹ Pt² St¹ P² Sk¹ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵; toż przy citaciones dop. jako dod. na marg. P¹; milites autem superiores nonnisi per litteras littera citantur Sk².

a¹) hoc op. St¹ D⁴; Dempto hoc Sk². b¹) quod si Pt³ D³ Sk³ quod Cz. c¹) vel in Pt¹ J² O² St² SV. D² B¹ Pt² P¹ Sk¹ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵; aut Sk² d¹) iudices O¹; iudicii Cz. Pt¹ J² O² Kr. B² Fl. St² SV. D² B¹ Pt² P¹ St¹ P² Sk¹ Sk² D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵; in curia iudicii vel in iudicio D³. e¹) retentis Pt³; errenter O²; receter Ł. f¹) et op. Fl. g¹) de uno Fl.; et demonio St²; et denuo SV. D² B¹ Pt² P¹ St¹ P² Sk¹ D⁴. h¹) committantur SV.; zam. recenter... committatur: noviter committeretur Sk². i¹) extunc Sk². j¹) huiusdem Sk². k¹) criminibus seu crimine J². l¹) ministerialem Cz. m¹) liceat Pt³ Cz. Kr. Fl D³ St¹ Sk² D⁴; liceant Pt¹ J² O² B² SV. D² B¹ Pt² P¹; contra eos licet Sk¹; contra eos liceat P²; contra tales liceat Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵. n¹) citaciones contra eos B¹ Pt²; fieri huiusdem citaciones Sk².

(XL).

O¹ 40: De citacionum forma danda; Pt³ 8: De pena iniuste alium citantis XLII; Pt¹ I. 22: De citacionibus; B² 25: toż; St² I. 22: toż z dod. pocz. Sequitur rubrica; Kr. I. 22: De citacione; SV. 19: XX, b. nap. pod rubr. ogól. De citacionibus; Cz. 21: De eodem (tj. de citacionibus). Qui citat sine certo actore; D² I. 19. De eodem (tj. de citacionibus) XX; P¹ I. 19: Item de eodem (tj. de citacionibus) XX; J² 19: De indebita vexacione citatoria; O² I. 17: De citacione sine actore XXI; D³ 21: Sine actore legittimo nullus aliquem citet; B¹ 23: XXXII. De presidentibus vel officialibus; Pt² 23: Capitulum XXI. De illegitima citacione et dolosa; P² 21: De eo, qui citat sine legitimo actore et causa XXI; Sk² 16: De citacione absque actore et eiusdem pena XVI; Fl. I. 23: De illo, qui procurat citacionem contra aliquem sine legitimo actore quid dicendum; Sk¹ 22: toż z op. quid dicendum i dod. końc. XXIII; St¹ 23: toż ze zm. sine actore legitimo XXIII; D⁴ 23: toż z tąż zm.; Sn¹ 22: De illo, qui extrahit et procurat contra

aliquem citacionem sine legitimo actore XXII; Sn² 22 toż; Ł. 22, V¹ 22, i O⁵ 14 toż z op. cyfry. Nie podają tego art. J¹ O³ (wyd.) B⁴ VB. D¹ I.

Preterea[a]) quandoque[b]) presidentes[c]), quandoque[d]) ipsorum officiales[e]) vel noti[f])[1]), aut[g]) eorum[h]) familiares[i]), aliquos maliciose[j]) laboribus[k]) et[l]) expensis[m]) gravare[n]) volentes[o]), pro[p]) vexacione redimenda[r]) aliquid[s]) in pecunia aut aliis rebus[t]) extorquere ab eisdem cupientes[u]), quamvis penitus nihil habeant[w]) cause[x]) seu[y]) questionis[z]), adversus eosdem[a1]) faciunt et procurant[b1]) diversas[c1]) citaciones[d1]). Idcirco[e1]) statuimus, ut quicunque[f1]) citaverit vel[g1]) citari[h1]) procuraverit[i1]) aliquem sine legitimo[j1]) actore[k1]), vulgariter[l1]) prezs povoda[m1]), taliter citato ipse citans[n1]) vel[o1]) procurans[p1]) talem[r1]) citacionem[s1]) vulgariter[t1]) pentna[ce] penam[u1])[2]) solvere[w1]) tenetur[x1]); prohibentes castellanis[y1]) et[z1]) quibuslibet[a2]) iudicibus seu[b2]) subiudicibus[c2]), quod deinceps sine certo actore[d2]) et causa expressa non dent[e2]) aliquas[f2]) citaciones[g2]).

a) Propterea SV. B¹. b) quandoque op. B²; quicunque SV. D² B¹ Pt² St¹ P² Sk¹ Sk² D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵. c) presidentes quicumque D³. d) quandoque op. Pt³; aut O² Fl. SV. D² Pt² P¹ St¹ P² Sk¹ Sk² D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵; et B² D³; vel B¹. e) officiales ipsorum St². f) notarii D³; vel noti op. Fl. P² St¹ Sk¹ Sk² D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵. g) vel Pt¹ B² Ł. V¹ V² O⁵. h) aut ipsorum O² St² SV. B¹ Pt² P² Sk¹; ipsorumque Sn¹ Sn²; eorum op. B² Fl. D³ St¹ Sk² D⁴. i) ministeriales O²; zam. officiales... familiares: familiares vel noti D²; Preterea presidentes quicunque aut ipsorum noti aut ipsorum familiares zrazu, poczem pisarz przekr. presidentes... ipsorum i na marg. dop. tekst u góry podany P¹. j) maleficiose Pt². k) liboribus Pt³; laborius Fl. l) et op. Fl. D² St¹ Sk² D⁴. m) aliquos laboribus et expensis maliciose St². n) gravere Cz. o) valentes St¹; nolentes D⁴; cupientesque et elaborantes emungere et extorquere aliquid pecuniarum aut rerum ab innocentibus dod. Sn¹ Ł. V¹ V² O⁵: toż ze zm. eniungere i extorqeuere dod. Sn². p) vel pro Pt³ Cz. J² Kr. B² D³ St³; vel quod O². r) zam. pro... redimenda: et in vexacione reducunt Fl.; zam. tegoż et ut vexacionem redimerent SV. D² B¹ Pt² P¹, St¹ P² Sk¹ Sk² D⁴. s) aliquod Pt¹. t) vel

in aliis rebus B^2 D^3 P^1; aut rebus aliis Sk^1 Sk^2 u) ab eisdam extorquere volentes seu cupientes Fl.; toż ze zm. ab eisdem St^1 D^4; ab eisdem extorquere cupientes B^1 Pt^2 P^2 Sk^1; ab eisdem extorquere volentes Sk^2; aliquid in pecunia... cupientes op. Ł V^1 V^2 O^5. w) habeat Pt^3. x) quamvis nihil habeant penitus cause Fl. Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 D^4; toż ze zm. nil B^1; quamvis nihil cause penitus habeant Sk^2. y) seu op. O^1 J^2 Kr.; sive O^2 Fl. D^4; aut Sk^2. z) questiones Fl.; quamvis... questionis op. B^2.

a[1]) eos Fl. St^1 P^2 Sk^1 D^4; easdem D^2 P^1; illos Sk^2; pro vexacione... eosdem op. Sn^1 Sn^2. b[1]) procurent Fl; et ordinant ac procurant D^3. c[1]) diversus D^3; diversas op. SV. D^2 P^1. d[1]) citaciones diversas O^2; finguntque et dictitant causas dod. Sn^1; toż ze zm fugiuntque dod. Sn^2; finguntque et dictant causas dod. Ł. V^1 V^2 O^5. e[1]) Preterea B^2. f[1]) quod quicunque Pt^3; quid si quis Cz.; quod si quis Pt^1 O^2 Kr. D^3 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; quod si aliquis J^2 B^2 Fl. g[1]) aut Sk^2 h[1]) citare O^2 D^3 St^2 Sk^2; citari op. Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. i[1]) voluerit vel procuraverit St^2. j[1]) zam. sine legitimo: legitime St^2. k[1]) sine actore legitimo Pt^1 Kr. D^3; sine causa legitima accione zrazu ale pisarz wyraz ostatni podkropk. i na marg. napisał: actore O^2. l[1]) scilicet Pt^3; vulgariter dicendo J^2. m[1]) zam. prezs powoda: rudams Pt^3; prze powoda Cz.; przes powoda Pt^1; przes powoda J^2 Kr. B^2 SV. Pt^2 Sk^1; pres powoda Fl.; przes powodą D^3; przesz powoda St^2 P^2 przy czym St^2 dod. potem jeszcze: dicto sine; przesz powoda D^2 B^1 P^1 St^1 D^4 Sn^3; pirzek powoda Sn^1; przes powod Ł; bez powoda V^1 V^2 O^5; vulgarites prezs povoda op. Sk^2. n[1]) taliter ipse citans J^2; taliter citacio ipsa O^2; taliter citato citatus Kr.; taliter citans B^2 Ł. V^1 V^2 O^5; taliter citato tempore citatus St^2; tali citato citans ipse Sk^2; taliter citato ipse citatus D^4; taliter citato citans Sn^1 Sn^2. o[1]) aut Sk^1. p[1]) citens vel procurens Fl. r[1]) talem op. J^2 Fl. St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2. s[1]) citans aut citacionem huiusmodi procurans Sk^2. t[1]) vulgariter op. J^2 O^2 Kr. B^2 Fl. D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. u[1]) vulgariter pyathnaczya penam Pt^3; toż ze zm. pentnaczescz Pt^1; XV vulgariter pantnadzescza penam Cz.; penam, que vocatur pancznadzescza J^2; pencznadzescza penam Kr.; pącznadzeska penam St^2; pentnaczе penam SV.; penthcza penam D^2 panthcza penam P^1; penam pyathnadzescza B^2; penam XV D^3; penam penthnadzecza B^1; penam pyancznadzeszcza Pt^2; penam pyacznadzescza St^1 D^4; penam pyącznadzestha P^2; penam pyancznadzesta Sk^1; penam pyaczuadzefiza Sn^1; penam pyacznadzescza Sn^2; penam pyathnadzeyscza Ł.; penam pietnadziesta V^1 V^2 O^5; pena pyathnadzescze O^2; pena pyacznadzescza Fl.; pena XV Sk^2. w[1]) citato solvere B^2 D^3 Ł. V^1 V^2 O^5; punitus solvere Sk^2. x[1]) teneantur Pt^3; teneatur Cz. Pt^1 J^2 O^2 Kr. B^2 Fl. SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 P^2 Sk^1 Sk^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2

O^5. y^1) prohibentes castellanos J^2; prohibentes castellano Fl.; prohibens quibusdam castellanis D^3; prohibentes nihilominus castellanis Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. z^1) et op. O^2 SV.; vel D^4.

a^2) quibusdam O^1; quibuslibet op. D^3. b^2) vel Cz.; sive O^2; seu op. Fl. St^1 D^4; et Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. c^2) seu subiudicibus op. Pt^3; et quoslibet iudices seu subiudices J^2; et aliis quibusvis iudicibus Sk^2; iudicibus seu iudicibus zrazu, poczem pisarz pierwszy wyraz popr. na officialibus Kr. d^2) sine certa accione aut certo actore O^2. e^2) non debent Pt^3 St^2; non darent J^2; non debent facere Fl. P^2; non debet facere St^1 D^4; non dent facere Sk^1; facere non debeant Sk^2; non debent decernere nec dare Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. f^2) aliquis D^4. g^2) et causa non expressa nullas debeat dare citaciones B^2; et causa expressa non debent aliquas citaciones facere B^1 Pt^2 P^1.

1) Wyraz ten, zawarty nie tylko w O^1 i Pt^3, ale i we wszystkich niemal innych kodeksach, zwłaszcza starszego pochodzenia i takich, które zresztą podają wersję najbardziej zbliżone do pierwotnego tekstu, należy oczywiście utrzymać; prawodawca miał widocznie na myśli nie notariuszów sądowych (notarii), jak tę rzecz pojął pisarz kodeksu D^3, ale raczej znajomków sędziego, którzy wyzyskując snać stosunek swój do niego mogli z tej racji dopuszczać się nadużyć.

2) Podany w tekście porządek trzech ostatnich wyrazów zatrzymujemy, mimo pewną jego niezwykłość, nie tylko dlatego, że uzasadniony jest przekazem O^1 i Pt^3, a także jednym z najstarszych kodeksów UW II, tj. Pt^1, ale i dlatego że stylizacji: penam vulgariter pentnace nie zawiera żaden z kilkudziesięciu innych dochowanych tekstów statutowych. Może co najwyżej przed vulgariter należałoby wstawić cyfrę rzymską XV jako opuszczenie wspomnianych trzech kodeksów, jak ta rzecz przedstawia się znowuż w najstarszym ze znanych nam tekstów UW II, tj. w Cz.; wtedy odpadłaby nawet niezwykłość stylizacji.

(XLI).

O^1 41: De hereditatum citacione; Pt^3 9: De citacione ex parte citantis XLII; Pt^1 I. 23: De citacionibus; SV. 20: XXI, b. nap., pod rubr. ogól. De citacionibus; D^2 I. 20: Item de eodem (tj. De citacionibus) XXI; P^1 I. 20: tož; Cz. 22: De eodem (tj. De citacionibus). Quando habens hereditatem et in partibus alienis constitutus quendam debeat citare; Kr. I. 23: De citacione; St^2 I. 23: De eodem (tj. De citacione); J^2 20: De publica proclamacione pro hereditate in loco eminenciori racione absentacionis capitulum; O^2 I. 18: De citacione, ubi finguntur, quod citati sunt in remotis partibus capitulum XXII; B^2 26: Dum allegatur unus in remotis; D^3 23: De citatis pro hereditate dicentibus coheredem eiusdem hereditatis non esse in terra; B^1 24: XXXIII. Citatus pro hereditate; Pt^2 24: Capitulum XXII. De

citacione pro hereditate; P² 22: De citacionibus pro hereditate et de excepcione XXII; Sk² 17: De citato coheredum nominate XVII: Fl. I. 24: De illis, qui citantur et sunt in remotis partibus, utrum teneantur respondere in iudicio, in quo citentur; St¹ 24: De illis, qui citantur et sunt in remotis partibus; ubi teneantur respondere in iudicio, in quo sunt citati XXIIII; D⁴ 24: toż; Sk¹ 23: De illis, qui citantur et sunt in remotis partibus, utrum respondere teneantur in iudicio c. XXIIII; Sn¹ 23: De illis, qui citantur et sunt in remotis partibus XXIII; Sn² 23: toż; Ł. 23: De illis, qui sunt in remotis partibus, qualiter sunt citandi; V¹ 23 i V² 23: toż. Nie podają tego art. J¹ O³ (wyd.) B⁴ VB. D¹ I. O⁵.

Item[a]) dum[b]) aliquis pro hereditate citatur[c]) et[d]) comparens in iudicio plerumque[e]) maliciose opponit, quod[f]) quia[g]) Petrus vel Iohannes[h]) in[i]) partibus remotis[j]) est constitutus, et sit[k]) coheres[l]) eiusdem[m]) hereditatis[n]), quamvis[o]) forte[p]) nihil[r]) iuris[s]) habeat[t]) ad eandem[u]), ideo[w]) dicit[x]) se non teneri[y]) respondere[z]) pro eadem[a1]) hereditate[b1]); quapropter[c1]) statuimus[d1]), quod[e1]) talis[f1]) Petrus vel[g1]) Iohannes[h1]) in iudicio[i1]) nominatus de mandato iudicis in[j1]) aliquo loco eminenti[k1] vel circa[l1]) parochiam, de qua[m1]) est hereditas, pro qua[n1]) eadem[o1]) questio movetur[p1]), per ministerialem, publice[r1]) tribus vicibus[s1]) proclamando, ad[t1]) prosecucionem[u1]) seu[w1]) defensionem[x1]) cause ad[y1]) certum locum et[z1]) terminum debeat[a2]) citari[b2]). Quo non conparente[c2]), extunc[d2]) ipsius absencia seu contumacia[e2]) non obstante[f2]), ad decisionem seu diffinicionem cause[g2]) licite procedatur[h2]).

a) Item statuimus O² SV. D² P¹; Statuimus insuper Fl. B¹ Pt² St¹ P² Sk¹ Sk² D⁴; Item op. Ł. V¹ V². b) cum J². c) citatur pro hereditate Pt³ Sk²; pro hereditate citatus D²; pro hereditate citans P¹. d) et op. Fl. Pt² St¹ P² Sk¹ D⁴; zam. et: non D² P¹. e) plerumque in iudicio Sk²; plerumque op. Ł. V¹ V². f) quod op. O² D² P¹. g) zam. quod quia: quodque J²; quia op. Fl. D³ St² St¹ Sk² D⁴ Ł. V¹ V². h) Johannes vel Petrus J²; in iudicio nominatus dod. O²; Joannes V¹ V². i) in op. O²

j) in remotis partibus B^2 D^3 Ł. V^1 V^2; in longiquis partibus Fl.; in longinquis partibus St^1 Sk^2 D^4. k) et sit op. Ł. V^1 V^2. l) et sic coheredes O^1 B^2; et sic coheres Pt^3 Cz. B^1; et sic Johannes Pt^1; et sic heres Fl. St^1 P^2 Sk^1 D^4; et heres D^3; in partibus... coheres op. St^2. m) eisdem St^2. n) sine quo respondere non debeat dod. Sk^2. o) quavis O^1. p) forte op. J^2; zam. quamvis forte: cum tamen forsan idem Petrus vel Johannes Ł.; toż ze zm. Joannes V^1 V^2. r) quamvis nihil forte Sk^1; nil D^4. s) iuris nihil Cz. St^2. t) habeant O^2 B^2. u) zam. habeat ad eandem: habendum Fl.; habeat de eodem P^1. w) ideo op. SV. x) ideo ille citatus dicit Ł. V^1 V^2. y) teneri op. J^2; se reneri O^2 z) se non respondere teneri B^2; responderi St^2.

a^1) eadem op. J^2 Pt^2; pro eadam Fl. b^1) ideo dicit... hereditate op. Sk^2; propterea quod Petrus et Johannes coheredes sui agerent in remocioribus dod. Ł.; toż ze zm. Joannes dod. V^1 V^2. c^1) quapropter op. B^2; quia propter Pt^2; propter quod Sk^2. d^1) zam. całego początk. ustępu; Item dum... statuimus: Quia de sua malicia nemo debet commodum reportare, et quia evenit nonunquam, quod certi, presertim de hereditatibus quibusdam citantur, qui in partibus remotis degunt, cuius occasione excepcio in iudicio opponitur, cum tamen nil iuris ad eandem hereditatem interdum habeant, sed sola eorum ignorancia se tueantur negantque citacionem ad ipsos deventam, sicque partem adversam laboribus et impensis molestant; quapropter ad succurrendum statuimus Sn^1; toż ze zm. et quod evenit Sn^2. e^1) ut Fl. B^1 Pt^2 P^2 Sk^1 Sk^2. f^1) tales J^2; taliter O^2 B^2 D^3 SV. Ł. V^1 V^2. g^1) et B^2. h^1) Johannes vel Petrus J^2; P. vel M. St^2; zam. imion: sic citandus Sn^1 Sn^2. i^1) quomodolibet in iudicio J^2; et in iudicio Sn^1 Sn^2. j^1) in op. Pt^1 O^2 SV. B^1 Pt^2, St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2. k^1) emuniti Cz.; loco de eminenti Sn^2; eminenti loco Ł. V^1 V^2. l^1) vel citra St^1; nec circa. D^4. m^1) de qua parochia Pt^3 Cz. J^2 O^2 Kr. B^2 Fl. D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 Ł. V^1 V^2; in qua parochia Sn^1 Sn^2. n^1) de qua illa hereditas est et proqua Sk^2. o^1) eadem Fl.; eadem op. Sk^2. p^1) pro qua idem homo moveatur Pt^3; movebatur Fl. St^1 D^4; movebatur seu movetur P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2. r^1) publice op. Fl. B^1 St^1 Sk^2 D^4; publicum St^2. s^1) tribus vicibus publice B^2 Pt^2 P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2. Ł. V^1 V^2; tribus vicibus nominetur publice D^3. t^1) seu ad Pt^1 Kr. u^1) persecucionem St^2 B^1; prosequucionem Ł. w^1) sive Kr.; sive ad O^2; seu ad SV. D^2 P^1; et Sk^2. x^1) de prosecucione seu defensione Pt^3. y^1) et ad Fl. z^1) ad Fl. St^2

a^2) debebit Cz. Pt^1 O^2 Kr. B^2 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Ł. V^1 V^2; debet J^2 Fl Sn^1 Sn^2. b^2) citare debetur Sk^2. c^2) com parante Pt^3 B^1 Sk^1; parente O^2 Fl. St^2 St^1 D^4. d^2) extunc op. Ł. V^1 V^2. e^2) ipsius absencia sua contumacia Pt^1; ipsius contumacia seu absencia J^2 B^2 Ł. V^1 V^2; ipsius absencia sive contumacia O^2 Sn^1

Sn²; ipsius nonparencia sive contumacia Fl. St¹ D⁴; ipsius contumacia sive absencia D³; ipsius absencia contumacia D² P¹; ipsius contumacia Sk². f²) non absente P¹. g²) ad defensionem seu diffinicionem cause O¹; ad decisionem sive diffinicionem cause O² St¹ P² D⁴; ad decisionem sive offensionem cause vel diffinicionem Fl.; ad decisionem seu diffinicionem diffinitam D³; ad decisionem cause z op. seu diffinicionem SV. Sk²; ad decisionem seu definicionem cause V¹ V². h²) licite per sentenciam diffinitivam z op. procedatur B²; per sentenciam diffinitivam procedatur z op. licite Ł. V¹ V²; licite z op. procedatur Fl. St¹ D⁴; procedatur z op. licite D³; licite iudex procedat Sk² Za to mieszczą te i niektóre inne kodeksy ustęp dodany. Tak: Aliquis tenens hereditatem tribus annis et tribus mensibus pacifice, teneat in eternum et in seculum seculi imperpetuum dod. Fl.; toż ze zm. końc. ustępu: teneat in perpetuum et in seculum dod. B¹; toż ze zm. teneat in perpetuum et in seculum seculi dod. Pt²; toż ze zm. teneat in eternum dod. St¹ D⁴; toż ze zm. teneat in perpetuum et in seculum seculi dop. późn. ręką na marg. SV.; Et tenens hereditatem tribus annis et mensibus pacifice, teneat in eternum, dod. Sk²; Insuper statuimus, quod quicunque teneat aliquam hereditatem tribus annis et tribus mensibus pacifice, postea teneat et in perpetuum dod. Sn¹ Sn².

(XLII).

O¹ 42: De pena illorum qui fructiferas arbores succidunt XLIII; Pt³ 10: De pena arborum fructiferarum succisorum; Cz. 97: De iniuriis et dampno; Pt¹ I. 92: De iniuriis; Kr. I. 99: De iniuriis et dampnis rubrica; St² I. 98: De iniuriis et de dampno dato; SV. 100: De iniuriis dampno dato Cl; D² I. 103: toż; O² I. 80: De penis, qui succidunt arbores fructiferas capitulum CIIII; B² 101: De arbore fructifera capitulum; O³ 72: De arbore pomifera succisa D³ 113: toż z dod. końc. CVI; B¹ 107: LXLII b. nap.; Pt² 107: Capitulum CI. De succisione arboris fructifere; P¹ I. 104: De succisione arboris CI; Fl. I. 100: De arbore fructifera excisa; St¹ 103: De arbore fructifera vel pomifera succisa CIII; D⁴ 104: toż; P² 104: De arbore pomifera succisa CIIII; Sk² 8: De arbore fructifera incisa. W przeciwieństwie do wszystkich powyższych kodeksów, które art. niniejszy podają jako wyosobnioną całość, łączy go inna grupa tekstów z art. naszym 33 w jeden art. wspólny, i to jako jego część drugą, oczywiście pod wspólnym dla obu połączonych art. napisem. Tak: Sn¹ 84 cz. 2 pod wsp. nap. De hiis, qui in silvis alienis damna faciut LXXXVI; Sn² 84 cz. 2 toż; Ł. 84 cz. 2 V¹ 84 cz. 2. V² 84 cz. 2 i O⁵ 67 cz. 2: toż z op. cyfry. Nie podają tego art. J¹ J² B⁴ VB. Sk¹ (wyd.) D¹ I.

Statuimus[a]), quod[b]) pro qualibet arbore fructifera seu[c]) pomifera[d]) succisa[e]) duodecim[f]) grossi[g]) duntaxat passo dampnum[h]) exsolvantur[i]) cum[j]) pena[k]) XV) passo dampnum[m]).

a) Statuimus eciam dod. dla kontynuacji z poprz. częścią art. Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. b) quod op. Pt[1]. c) vel Pt[1]; sive O[2]. d) seu pomifera op. Pt[3]; pomfera O[2]. e) succisa op. St[2]; excisa Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. f) septem zrazu, ale wyraz ten został częśc. nadskrob., a na interl. ten sam pisarz, od którego pochodzi tekst, umieścił: duodecim SV.; duodecem V[1] V[2] O[5]. g) grossos O[1] Cz. Pt[1] O[2] Kr. Fl. D[3] SV. D[2] P[1]; grossis Pt[3]; zam. duodecim grossos: media marca grossorum St[2]. h) damnum passo O[3]. i) exsolvatur O[1] Cz. Pt[1] Fl. O[3] D[3] D[2] P[1]; exsolventur B[1]. j) cum op. Cz. Fl. St[2]. k) zam. cum pena: pecunia O[1]; zam. tegoż: penam Kr.; et cum pena O[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1]. l) pyacznadzescza O[3]; pyacznadzestha P[2]; duodecim P[1]. m) passo dampnum op. O2 D[2] P[1]; exsolvatur... dampnum op. Pt[3]; zam. quod pro qualibet... dampnum: quamlibet arborem fructiferam sive pomiferam succidens duodecim grossos solvat damnum passo cum pena que dicitur pyacznadzescza a iudicio exoluta St[1] D[4]; zam. tegoż: quod quam libet arborem fructiferam sive pomiferam succidens duodecim grossos dampnum passo solvat cum pena, que dicitur pyathnadzesta, iudicio exsolvenda Sk[2]: zam. exsolvatur... dampnum: cum pena pyaduadzescza exolvantur Sn[1]; toż ze zm. pyathnadzesca Sn[2]; toż ze zm. pyathnadzeyscza Ł.; toż ze zm. pietnadziesta V[1] V[2] O[5].

(XLIII).

O[1] 43: De plantacionibus extirpendis; Pt[3] 11: De pena eradicacionis capitulum XLIIII; Kr. I. 84: De penis; St[2] I. 84: toż D[2] I. 86: toż z dod. końc. LXXXVI; Cz. 82: De eodem (tj. de penis); Pt[1] I. 80: Sequitur de eodem (tj. de penis); SV. 84: LXXXVI b. nap. pod rubr. ogól.: De divisione penarum; O[2] I. 64: Plantaciones infinite in area per medium dimitti tenentur LXXXVIII; B[2] 86: De plantacionibus; O[3] 53: Recedente kmethone medietas plantacionum in area remaneat; D[3] 94: toż z dod. końc. LXXXVI; B[1] 92; LXXX. Plantaciones; Pt[2] 92: Capitulum LXXXVII. De kmethone ac plantacionibus et pena inde secuta; P[1] I. 87: De plantacionibus et pena inde secuta LXXXVI; Fl. I. 87 b. nap.; St[1] 89: De plantacionibus in insercione pomorii quomodo dicendum LXXXIX; D[4] 89: toż; nadto art. ten powt. tu po raz wtóry przez omyłkę jako art. 93; Sk[1] 86: De plantacionibus et insercione pomerii c. LXXXIX; P[2] 89: De plan-

tacionibus relinquendis LXXXIX; Sn[1] 89: De plantacione et insercione pomerii LXXXXI; Sn[2] 89: toż; Ł. 89: Plantaciones et insercione pomerii destruentes et evellentes; V[1] 89, V[2] 89 i O[5] 72: toż. Nie podają tego art. J[1] J[2] B[4] VB. Sk[2] D[1] I.

Statuendo decrevimus[a]), quod si alique plantaciones iam inserte[b]) et radicate evellantur[c]) et[d]) extirpentur[e]), eciamsi fuerint[f]) proprie[g]) ipsius[h]) extirpantis[i]), medietatem[j]) earundem[k]) plantacionum dimittere[l]) in solo[m]) sive[n]) in area[o]) sub pena VI marcarum[p]) teneatur[r]).

a) Statuimus et decrevimus Cz. Pt[1] B[2] O[3] D[3] St[2] P[1] D[4]; Statuimus eciam et decernimus Kr. Fl.; Statuimus et decernimus O[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. b) inserte iam O[3]; inserte op. St[1] D[4], ale na wyraz ten pozost. puste miejsce St[1]. c) evolvantur O[2] St[2] SV. D[2]; evellentur Sn[1] Sn[2] Ł. d) et op. O[2] SV. D[2]. e) extirpantur O[2] D[2]; evelli debeant et extirpari B[2] O[3] D[3]; et extirpentur op. Pt[2]; extirpentur op. P[1]. f) si sint B[2] O[3] D[3]. g) prope St[2]; proprio Sn[2]. h) ipsius op. Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4]. h) eciamsi... extirpantis op. Pt[1]; extirpantur O[2] P[1]; zam. ipsius extirpantis: alicuius B[2]; extirpentur D[2]; et extirpentur B[1]; toż zrazu, ale na marg. dod. późn. ręką XV w.: extirpantis SV.; extirpentis St[2] D[4] Sn[1] Sn[2]. j) zam. medietatem: media esse O[1]. k) eorundem Pt[3] Pt[2]. l) dimittetur O[1]. m) solio Pt[3]; nad tym wyrazem na interl. późn. ręką XV w. dop.: id est terra SV. n) fide Pt[1]. o) in are O[1]; in area vel marica stirpe[tum] St[2]. p) id est fertonem dod. B[1]; id est fertone dod. Pt[2] P[1]; et fertonem dod. St[1]; id est fertonis dod. a na interl. nad marcarum dop. tą samą ręką: scotorum P[2]; sex marcas et fertonem D[4]. r) teneantur Pt[1] O[2] P[1]; teneatur op. St[1] D[4]; zam. medietatem... teneatur: extunc in salo seu in area medietatem earundem relinquere quasque teneatur sub pena sex marcarum B[2]; toż ze zm. solo i quisque O[3]; toż z tymiż zm. i dalszą zm. requirere zam. relinquere D[3]; zam. medietatem... teneatur: qui si medietatem illarum plantacionum in solo seu area non reliquerit, ad penam sex marcarum teneatur Sn[1] Sn[2]; zam. tegoż: qui debet medietatem illarum plantacionum dimittere in solo seu area pena sex marcarum teneatur Ł. V[1] V[2] O[5].

(XLIV).

O[1] 44: De illo, qui rem alterius recipit violenter; Pt[3] 12: De pena rerum violenter ablatarum capitulo XLV; Pt[1] I. 81: De penis; Kr. I. 85: toż; Cz. 83: De eodem (tj. de penis); St[2] I. 85: toż; D[2] I. 87:

toż z dod. końc. LXXXVII; SV. 85: LXXXVII b. nap. pod rubr. ogól. De divisione penarum; O² I. 65: De pena violenter recepcionis alicuius rei LXXXIX; B² 87: Patet ex se de re violenter; O³ 54: Quilibet quamlibet rem sit propriam violenter apud aliquem non recipiat sed iure acquirat; D³ 95: Quilibet aliquam rem violenter apud aliquem non recipiet sed iure LXXXVII; B¹ 93: LXXXI. De mantellis; P¹ I. 88: De eo, qui recipit res quascunque alicui violenter et pena inde secuta LXXXVII; P² 90: De violencia in re XC; Sk² 71: De mantello aut alia re mutuata LXX; Fl. b. nap.; St¹ 90 cz. 1: De aliqua re, que violenter per aliquem capitur LXXXX; D⁴ 90 cz. 1: toż; Sk¹ 87: De aliqua re violenter recepta c. LXXXXI; Sn¹ 90 i Sn² 90: toż z op. c. i zm. LXXXXII; Ł. 90, V¹ 90, V² 90 i O⁵ 73: toż z op. cyfry. Nie podają tego art. J¹ J² B⁴ Pt² VB. D¹ I.

Item si quis[a]) propria auctoritate et[b]) violenter mantellum[c]) suum proprium[d]) vel quamlibet[e]) aliam rem[f]) propiam[g])[1]) vicino suo[h]) vel cuicunque[i]) receperit[j]) iure[k]) non[l]) repetendo[m]), ipsum mantellum[n]) vel[o]) quamlibet[p]) aliam rem[r]) cum pena[s]) VI marcarum restituere[t]) teneatur[u]).

a) si aliquis B² O³ D³ P¹ St¹ Sk¹ D⁴. b) propria auctoritate et op. tu Pt¹ O² Kr. B² Fl. O³ D³ St² SV. D² B¹ P¹ St¹ P² Sk¹ Sk² D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵. c) mantellum violenter Pt¹; mantallum Fl.; maccellum D². d) proprium op. Pt³ Cz. O² Kr. B2 SV. D² B¹ P¹ St¹ P² Sk¹ Sk² D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵; suum proprium op. Pt¹ O³ D³. e) quamlibet op. St² St¹ P² Sk¹ D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵. f) vel aliquam rem D³ B¹; vel aliquam aliam rem P¹. g) rem propria auctoritate vel proprio O¹: rem propriam auctritate propria Pt³ Cz. Pt¹ O² B² O³ D³ St² SV. D² B¹ P¹ St¹ P² Sk¹ D⁴; rem auctoritate propria Kr.; rem propria auctoritate Fl.; rem propriam quamcunque autotarite propria Sn¹; toż ze zm. autoritate Sn²; toż ze zm. auctoritate Ł. V¹ V2 O⁵. h) suo op. Pt³ Cz. Pt¹ O² Fl. O³ D³ St² SV. D² B¹ P¹ St¹ P² Sk¹ D⁴; vicino suo mutuatam Sk². i) vel culibet alio Pt¹; vel cuique Sk¹; vel alicuicunque Sk². j) recepit D² P¹; receperit op. St¹ D⁴. k) zam. iure: ille Pt³. l) non op. Ł. V¹ V² O⁵. m) iure non repetendo receperit B² P² Sk¹ Sk². n) mantallum Fl.; maccellum D². o) et Kr.; aut Sk². p) aliquam Cz. B¹ St¹ Sk¹ D⁴; quamlibet op. P². r) vel... rem op. B²; zam. tegoż: vel reum Sk²; ipsum mantellum... rem op. Sn¹ Sn² Ł. V. V² O⁵. s) dicta dod. B². t) restituere ablata sic violenter B²; restituere et reddere St¹ D⁴; restituere et reddere cui recepit Sk²; eandem restituere Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵. u) tenetur Cz. O² SV. P¹; tenebitur St ¹Sk² D⁴;

po tym słowie pisarz napisał jeszcze minią: Iesus Christus i wyrysował miecz, przebijający serce B^2.

[1]) W obu tekstach UW. I (O^1 i Pt^3) zwrot propria auctoritate wzgl. auctoritate propria powtórzony jest dwukrotnie, widocznie skutkiem omyki, gdyż wystarczy jednorazowa wzmianka. Przyjmujemy, że zbędnym jest w części dalszej (po aliam rem propriam) i że właściwe mu miejsce przypada przed słowem violenter, na początku artykułu: gdyż oba te określenia oznaczają sposób zaboru, zatem też winny mieścić się obok siebie. Że zaś prócz tego w części początkowej tegoż artykułu jest jeszcze dwukrotna wzmianka o mantellum proprium i res propria, więc w mniej tu starannym tekście O^1, a częściowo i Pt^3 powstało stąd wielkie zamięszanie co do różnych form wyrazu proprius; sięga ono tak daleko, że poprawny kształt: propria, należący w drugim z wspomnianych zwrotów do auctoritate, przybrał błędną formę vel proprio i połączony został zgoła bezzasadnie z następnym wyrazem vicino. Teksty UW. II, ZG i ZZ. wybierając między obu powtórzonymi zwrotami propria auctoritate, opuściły go na miejscu właściwym (obok violenter) i umieściły mniej stosownie na dalszym (tj. po aliam rem): przy czym dla uproszczenia tekstu opuściły raz, a częściowo nawet oba razy określniki proprius przy mantellum i aliam rem.

(XLV).

O^1 45: Qui seminat agros alienos; Pt^3 13: De pena alterius violentis capitulum XLVI; Cz. 84 cz. 1: De eodem (tj. De penis); Pt^1 I. 82, Kr. I. 86 i St^2 I. 86: toż; D^2 I. 88 toż z dod. końc. LXXXVIII; SV. 86: LXXXVIII b. nap. pod rubr. ogól. De divisione penarum; O^2 I. 66 De violencia seminacione alicuius agri capitulum LXXXX; B^2 88: De cultura patet ex se de seminacione; O^3 55: De violenta seminacione alienorum agrorum; D^3 96: toż z dod. końc. LXXXVIII; B^1 94: LXXXII. De agris seminatis violenter; Pt^2 93: Capitulum LXXXVIII. De seminacione agnorum; P^1 I. 89: De seminacione agrorum LXXXVIII; P^2 91: De alieni agri seminacione; Fl. I. 89 b. nap.; St^1 90 cz. 2 pod nap. wspól. z cz. 1 (44); D^4 90 cz. 2: toż; Sk^1 88: De cultura agri alieni etc. c. LXXXXII; Sn^1 91: De cultura agri alieni LXXXXIII; Sn^2 91: toż; Ł. 91, V^1 91, V^2 92 i O^5 74 toż z op. cyfry. Nie podają tego art. J^1 J^2 B^4 VB. Sk^2 D^1 I.

Aliquis[a]) excolens[b]) et[c]) seminans[d]) agros alterius[e]) violenter[f]), semine eorundem[g]) agrorum[h]) careat[i]) cum pena quindecim[j]).

a) Si aliquis O^2 SV. D^2 B^1 P^1; Si quis Pt^2 P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; vel si quis konstruuje dla połącz. z poprz. częścią w jeden art. zbitą St^1; vel si aliquis, z tego samego powodu D^4. b) extollens O^1 St^2

c) vel O^2 D^3 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; aut P^1 St^1 D^4; seu Sk^1. d) seminatis Pt^1. e) alicuius Cz. Pt^1 O^2 Kr. Fl. SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 D^4 Sn Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; alienos Sk^1; alicuius agros St^2. f) violenter op. B^2; violenter occupaverit P^2; violenter fuerit Sk^1. g) earundem O^3 h) agrorum op. O^3 D^3 St^2; eorundem agrorum op. Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. i) semine careat eorundem agrorum Pt^2 P^2 Sk^1 D^4; sedem O^3. h) agrorum op. O^3 D^3 St^2; eorundem agrorum op. Sn^1 Sn^2 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. j) pentnaczescza Pt^1; pyanthnadzescze O^2; panczna-dziscza Fl.; pyacznadzescza O^3 St^1 D^4; pentnaᶜᶻᵃ SV; pyanthᶜᶻᵃ D^2 P^1; penthnadzeszcze B^1; pyanczᵃ Pt^2; pyacznadzestha P^2; pyancznadzestha Sk^1; pyaduadzescza Sn^1; pyathnadzescza Sn^2; pyathnadzeystha Ł.; pietnadziesta V^1 V^2 O^5; cum pena XV pantnadzescza Cz.; cum pena quindecim pencznadzescze Kr.; pyathnadzyescza taliter nuncupata B^2; cum pena, que dicitur sex marcarum St^2.

(XLVI).

O^1 46: Qui boves recipit alienos violenter; Pt^3 14: De pena negligencie capitulum XLVII; Pt^1 I. 83: De eodem (tj. De penis); Kr. I. 87: toż; D^2 I. 89: toż z dod. końc. LXXXIX; SV. 87: LXXXIX b. nap. pod rubr. ogól. De divisione penarum; Cz. 84 cz. 2, art. połącz. z poprz. (45) pod wspól. nap. (De eodem, tj. de penis); O^2 I. 67: De violencia recepcione capitulum LXXXXI; B^2 89. De bobus receptis; Fl. I. 90 b. nap.; O^3 56: De bobus violenter receptis et pena ipsorum; D^3 97: toż ze zm. ipsius i dod. końc. LXXXIX; B^1 95: LXXXIII. De bobus violenter; Pt^2 94: Capitulum LXXXIX. De recepcione bovum alterius violenti; P^1 I. 90: toż z op. Capitulum LXXXIX i dod. końc. LXXXIX; P^2 92: De bobus violenter receptis XCII; Sk^2 9: De recepcione quatuor bovum violenter IX; Sk^1 89: De recepcione boum per violenciam c. LXXXXIII; Sn^1 92 i Sn^2 92: toż z op. c. i zm. LXXXXIIII; Ł. 92, V^1 92 V^2 92 i O^5 75: toż z op. cyfry. W trzech kodeksach art. ten połączony jest w jedną całość z częściami art. nast. (47) i to w dwu różnych kombinacjach: Tak: St^2 I. 87 cz. 1: Sequitur de bonis violenter receptis, połącz. z częścią b-e tegoż art.; St^1 91 cz. 1: De recepcione bovum per manum violentam XCI, połączone z jego częścią a; D^4 91 cz. 1: nap. i połączenie jak w St^1; w St^1 pisarz przez omyłkę powtórzył początkowe zdanie art., w czym opatrzywszy się, przerwał je wskazówką: precedens capitulum; co wszystko przepisał także kopista D^4. Nie podają tego art. J^1 J^2 B^4 VB. D^1 I.

Cum[a]) alicui[b]) quatuor[c]) boves violenter[d]) fuerint recepti[e]) et de huiusmodi[f]) violencia fecerit[g]) protestacionem[h]), volumus[i]), quod pro[j]) huiusmodi negligencia[k]) boum[l]) et laborum[m]) pro qualibet septimana[n]) quatuor scotos[o]) dampnum et iniuriam passo[p]) cum pena[r]) XV[s]) et iudicio[t]) alia XV pro pena[u]) satisfacere teneatur[w]).

a) Dum Cz. Kr. b) aliquibus vel alicui D3; alicuius SV. D2 P1. c) quatuor op. Fl. d) violenter op. Sn1 Sn2. e) fuerint violenter recepti Fl. St2 St1 D4; fuerint recepti violenter B2 Ł. V1 V2 O5; violenter fuerint IIII boves recepti D3. f) de huiusdem Sk2. g) fecit St2; fuerit P1. h) fecerit per testimonii Cz.; fecerit testimonium O2 SV. D2 B1; fecerit testimonium vel protestacio P1; fecerit protestacionem op. St1 D4. i) volnus B2. j) pro op. Pt2 Kr. Fl. St2; per D2 P1. k) pro huiusmodi violencia et pro negligencia Pt1; pro huiusmodi violencia B2; pro huiusmodi violencia et negligencia P2; fecerit... negligencia op. Sk2. l) bovum Pt1 D2 P1. m) et labore O3 D3. n) septimana op. B1. o) quatuor scoti Pt2 P2 Sk1 D4 Sn1 Sn2; quatuor schotti St1; quatuor fertones St2. p) dampni et iniuriam passo B2; dampnum et iniuriam dampnum passo D2; dampnum occasionem et iniuram passo P1; dampni occasione et iniuram passo B1 Pt2 St1 P2 Sk1 Sk2 D4; iniuram passo z op. dampnum et Sn1 Sn2. r) pena op. Kr. s) pyacznadzescza O3; pyacznadzestha P2; pyaduadzescza Sn1; pyaathnadzescza Sn2; pyathnadzyescza Ł.; pietnadziesta V1 V2 O5; eidem passo dampnum dod. St2; dampnum cum pena XV iniuriam passo Sk2. t) et iudici Pt3; et in iudicio D4. u) pro pena op. O2; et iudicio alia pro pena XV O3 D3; et iudicio aliam pro pena Sk2. w) zam. satisacere teneatur: similiter St2; et iudicio aliam similem penam solvere illato iniurie teneatur Sn1 Sn2; toż ze zm. illator Ł. V1 V2 O5.

(XLVII).

Art. niniejszy składa się z pięciu części (a-e), z których każda zawiera postanowienia o pewnych osobnych przedmiotach. Kodeksy podają je w bardzo rozmaitych kombinacjach. Jako jednolitą całość mieszczą ten art.: O1 47: De curru feni et capa grani recepto (a-e). Pt1 I. 84: Rubrica de penis (a-e); Kr. I. 88: De eodem (tj. De penis a-e). Fl. I. 91: De feno violenter accepto (a-e); B196 b. nap. i cyfry ma tu tu także jeden art., ale obejmuje tylko b-e. Podobnież Sk1 90: De feno violenter recepto LXXXXIIII, który znowuż obejmuje tylko początek a, gdyż na tym właśnie miejscu urywa się cały kodeks. Jeden z kodeksów, St2 I. 87 cz. 2 nie podaje niniejszego art. w wyo-

sobnieniu, jeno łączy go w jedną całość z art. bezpośr. poprzednim (naszym 46) pod wspólnym dla obu nap.: Sequitur de bonis violenter receptis, przy czym z art. niniejszego zamieszcza tu tylko b-e. Znowuż w St¹ 91 cz. 2 ustęp a niniejszego art. połączony jest w jedną całość z art. bezpośr. poprzednim (naszym 46) pod wspólnym dla obu nap. De recepcione bovum per manum violentam XCI; reszta zaś art. tego (b-e) wyosobniona jest w odrębny art. 92 pod nap. De feno violenter recepto XCII. Też same właściwości układu i napisy co w St¹, powtarzają się także w D⁴ 91 cz. 2 i 92. Na dwa osobne art. rozbity jest art. niniejszy w kilku innych kodeksach, ale znowuż w różnych kombinacjach. Tak Pt³ 15: De pena curri feni violenter recepti. Capitulum XLIII (a-c) i 16: De dampno alicui per alienum famulum XLIIII (d-e); Cz. 85: De eodem (tj. De penis, (a) i 86: De eodem (b-e); O² I. 68: De violenta recepione currus feni. Capitulum LXXXXII (a) i 69: Pena pro una coppa cuiuscunque grani in die recepta, capitulum LXXXXIII (b-e); SV. 88: XC b. nap., pod rubr. ogól. De divisione penarum (a) i 89: XC b. nap. pod tąż rubr. ogól. (b-e); Pt² 95: Capitulum XC. De recepcione grani in campo aut cassule cuiuscunque (a) i 96: De cassula (b-e); P² 93: De feno XCIII (a) i 94: Pro cassula grani XCIII (b-e); B² 90: De feno (a-d) i 91: Bene patet ex se capitulum (e). Inna grupa kodeksów rozbija niniejszy art. na trzy art., znowuż w różnych kombinacjach. Tak: D² I. 90: De eodem (tj. De penis) LXXXX (a), 91: De eodem (b) i 92: De famulis (tylko d-e); P¹ I. 91: De recepcione grani aut cassule cuiuscunque LXXXX (a). 92: De eodem (b) i 93: De famulis (d, e, c, zatem z przestawieniem części składowych; Sk² 20: De cassule frumenti recepcione XX (b-c), 21: De citacione pauperis contra divitem XXI (e) i 22: De curru feni violenter recepti XXII (a), zatem znowuż z przestawieniem i opuszczeniem jednej części. Na cztery rozbity art. niniejszy w Sn¹ 93: De feno violenter recepto LXXXXV (a), 94: De frumentorum recepcione LXXXXVI (b), 95: De g o l o t i s damna alicui facientibus LXXXXVII (d), i 96: De homine paupere divitem pro violencia citante LXXXXVIII (e), pominięty tu zatem ustęp c; Sn² 93. 94. 95. 96: toż w takimże rozkładzie; Ł. 93: De feno violenter recepto (a), 94: De pena pro frumentorum recepcione solvenda (b), 95: De g o l o t i s servis damna alicui facientibus (d) i 96: De homine paupere divitem pro violencia citante (e); V¹ 93, 94, 95, 96 i V² 93, 94, 95, 96, toż w takimże rozkładzie; podobnież O⁵ 76. 77. 78 z pominięciem jednak pierwszego art. (a). Wreszcie na pięć osobnych art. rozbijają nasz art. O³ 57: De feno recepto violenter (a), 58: De frumentis acceptis violenter (b), 59: De estivalibus in die vel

nocte receptis (c), 60: De famulo impossessionato dominus tenetur satisfacere quicquid fecerit (d) i 61: De paupere divitem pro violencia citantem (e); D³ 98, 99, 100, 101, 102 toż z dod. końc. LXXXX (a), XCI (b), XCII (c) i XCIIII (e) oraz w art. 101 z op. quicquid fecerit a w art. 102 ze zm. citante. Nie podają tego art. J¹ J¹ B⁴ VB. i D¹ I; nadto, jak wynika z poprz. zestawień brakuje pewnych jego części w kodeksach powyżej wymienionych a mianowicie a w St² I. i B¹, c w D² I Sn¹ Sn² Ł. V¹ i V², d w Sk₂, a i c w O⁵, wreszcie b, c, d i e w Sk¹.

Item[a]) pro curru[b]) feni violenter recepti[c]) tres grossos[d]) cum pena XV[e]) eidem[f]) iniuriam et[g]) dampnum passo[h]), et iudicio XV[i]) satisfacere[j]) teneatur[k]) Item[l]). pro copa una[m]) cuiuscunque grani[n]) in die recepta pena[o]) iudicio[p]) VI marcas[r]) et passo dampnum[s]) XV[t]). Si autem[u]) tempore nocturno[w]) recipiatur[x]), decrevimus[y]) esse[z]) furtum[a1]). Item[b1]) pro copa[c1]) estivalium sive[d1]) hiemalium decrevimus[e1]), una mensura[f1])[1]) dum[g1]) recipitur ad currum[h1]), violenciam[i1]); dum[j1]) in ponderibus[k1]), furtum esse[l1]) declaramus[m1]); id ipsum ad recepcionem feni[n1]) extendentes[o1]). Item[p1]) famulus, qui Polonice dicitur[r1]) golomanka[s1]), si[t1]) vicino domini[u1]) sui fecerit[w1]) aliquod[x1]) dampnum vel[y1]) iniuram[z1]), dominus ipsius[a2]) pro ipso[b2]) satisfacere teneatur[c2]). Item cum[d2]) pauper homo[e2]) divitem pro violencia[f2]) citat[g2]), dives de violencia[h2]) per testes habet et debet se expurgare[i2]); alias[j2]) iuxta violencie qualitatem[k2]) debita pena[l2]) est mulctandus[m2]).

a) Ut Pt². b) pro curro O³; pro quolibet curru Sk¹. c) recepto Pt³ Pt¹ O² Kr. B² Fl. O³ D³ SV. D² Pt² P¹ St¹ P² Sk¹; accepto Cz.; recepto damnum inferens solvat huic, cui abstulerit Sn¹ Sn² Ł.; toż z op. huic V¹ V² O⁵. d) tres grossi Pt² St¹ P² D⁴; tres scotos D³ Ł. V¹ V². e) pyacznadzeszta P²; pyathuadescza Sn¹; pyathnadztscza Sn²; pyathnadzyescza Ł.; pietnadziesta V¹ V². Na słowie XV urywa się tekst Sk¹. f) eundem Cz.; eisdem D³. g) eidem... et op. Sk². h) eidem iniuriam pacienti et dampnum passo Pt² St¹ P² D⁴. i) XV op. Pt²; et iudicio aliam Sk². j) satisfacere et impendere St¹ D⁴.

k) tenetur O^2 P^1; teneatur cum effectu, poczem przez omyłkę powt. początek art. poprz., w czym opatrzywszy się pisarz przerwał, dopisując: precedens capitulum St^1; toż D^4: solvere punitus teneatur cum effectu Sk^2: zam. et dampnum passo... teneatur: pariterque eandem penam. et iudex, in cuius iurisdiccione hoc perpetratur, exigat, cui et solvere teneatur Sn^1 Sn^2: zam. tegoż: et pari modo iudicio seu iudici predictam penam, in cuius iurisdiccione hoc perpetratur, idem perpetrans solvere teneatur Ł. V^1 V^2. Całej niniejszej części Item... teneatur nie podają St^2 B^1 O^5. l) przed Item: Granum, skreśl. następnie minią B^2. m) pro una copa Cz. Pt^1 O^2 Kr. D^3 St^2; pro una cassula vulgariter copa Fl.; pro una pena copa O^3; pro copa, nad tym ost. słowem późn. ręką XV w. dop. dwukr. na interl. cassula SV.; pro copia D^2; pro una cassula B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; pro cassula P^1. n) frumenti Sk^2. o) penam Ł. V^1 V^2 O^5. p) in iudicio B^1. r) VI marce O^2 B^2 O^3 D^3; VI marcarum SV. B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. s) dampnum passo z op. et O^2 B^2 O^3 D^3 B^1; et dampnum passo Pt^2 St^1 P^2 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. t) pyathnadzyescza exsolvatur B^2; XV exolvantur O^3 D^3; pyathnadzescza recipiens solvere teneatur Sn^1; toż ze zm. pyathnadzescza Sn^2; toż ze zm. quindecim alias pyathnadzeyscza Ł.; toż ze zm. quindecim alias pietnadziesta V^1 V^2 O^5. u) ver o Sk^2 w) tempore noctis Fl. Sk^2. x) recipiat Kr.; recipiatur op. O^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^2 D^4. y) de O^1; decre Pt^3; decernimus Pt^1 O^2 Fl. SV. D^2 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^2 D^4; decernimus cum Kr. z) esse op. B^1; fore Sk^2.

a^1) futurum Pt^3; Si autem tempore nocturno id factum fuerit. tunc furtum esse decernimus et declaramus Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. Niniejszego ustępu: Item pro copa... furtum nie podaje już zdef. tekst Sk^1. b^1) przed Item: Estivale skreśl. następnie minią B^2. c^1) pro copia Pt^1; nad tym słowem późn. ręką XV w. dop. na interl. cassula SV.; pro cassula B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^2 D^4. d^1) vel Pt^3 Cz. Pt^1 O^2 Kr. Fl. O^3 D^3 St^2; et B^2 SV. B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^2 D^4. e^1) decernimus O^2 Kr. Fl. SV. B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^2. f^1) unam mensuram Pt^3 Cz. Pt^1 O^2 Kr. B^2 Fl. O^3 D^3 St^2 SV. Sk^2; unam mensuram racione violencie B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 D^4. g^1) cum violenter Sk^2. h^1) dum in currum violenter recipitur B^2. i^1) violenter Pt^3 Pt^1 O^3 D^3; violencia St^2; violenciam op. B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^2 D^4; dum recipere violenter ad currum O^2. j^1) quando vero Sk^2. k^1) dum autem in ponderibus recipitur O^3 D^3. l^1) violenciam... esse op. B^2. m^1) zam. furtum... declaramus: decernimus fore eciam Sk^2. n^1) furi Pt^1. o^1) ad recepcionem feni pro pena extendentes B^2; ad recepcionem feni imponentes extendentes Fl.: idem de recepcione feni dicimus Sk^2. Prócz zdef. Sk^1 nie podają niniejszego ustępu: Item pro copa... extendentes: D^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. p^1) Item si B^1 Pt^2 St^1 P^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. r^1) qui dicitur Polonice Cz. Pt^1 Kr. Fl.; qui dicitur O^2 B^2 O^3 D^3 SV. D^2 P^1; famulus

dictus B[1] Pt[2] St[1] P[2] D[4]. s[1]) golomąd Pt[3]; galolmanka Cz; golomalia Pt[1]; golomenka O[2]; holomek alias husknachk B[2]; golomathka D[3]; golomonka SV. D[2] P[1]; w SV. późn. ręką XV w. częściowo na interl. częściowo na marg. dop. alias wylomek; golomaka alias wlomek Pt[2]; golamaga aut alias wlomek St[1] D[4]; gomolek alias golotha P[2]. t[1]) si in O[1]; si op. tu Pt[2] P[1] St[1] P[2] D[4]; zam. famulus... si: famulus alicuius dictus golota aut alias oblomeck Sn[1] Ł.; toż ze zm. golotha i oblomek Sn[2]; toż ze zm. golota i obłomek V[1] V[2] O[5]. u[1]) ad recepcionem (z poprz. ust) ... domini op. St[2]. w[1]) fecit O[3]; fecerit op. D[3]. x[1]) aliquid B[2]; alicui O[3]; aliquod op. D[2] P[1]; si vicino... aliquod op B[1]. y) aut Pt[2]. z[1]) vel iniuriam op. O[3] D[3]; intulerit dod. Pt[2]; domini sui aliquod dampnum intulerit aut iniuriam fecerit St[1] P[2] D[4]; domini sui aut alicui alio damnum intulerit aut iniuriaverit Sn[1] Sn[2]; domini sui aut alieni alii damnum intulerit aut iniuriatus fuit Ł. V[1] V[2] O[5].

a[2]) ipsius op. O[3] D[3]. b[2]) pro ipso op. Cz. c[2]) tenetur D[3] St[2] D[2] P[1]; teneat D[4]. Prócz zdef. Sk[1] nie podaje niniejszego ustępu: Item famulus... teneatur: Sk[2]. d[2]) dum B[2]. e[2]) homo pauper B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[2] D[4]; homo op. Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. f[2]) pro violencia op. St[1] D[4]. g[2]) citet O[1]; pro violencia divitem citat Pt[2] Cz. Pt[1] O[2] B[2] Fl. O[3]. St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1]; divitem citat pro violencia Sk[2]; citat op. D[3]. h[2]) de violencia dives Pt[1]; dives pro violencia O[2] SV. D[2] Pt[2] P[1] St[1] P[2] D[4]; dives vero pro violencia B[1]; dives de violencia op. D[3] Sk[2]; de violencia op. B[2] Sn[1] Sn[2] Ł V[1] V[2] O[5]. i[2]) per testes debet se expurgare Pt[3]; per testes tenetur et habet se expurgare O[3] D[3]; per testes habeat expurgare z op se St[2]; per testes debet et habet se expurgare D[2] P[1]; per testes se debet expurgare Sk[2]; per testes debet et poterit se expurgare Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. j[2]) vel Kr. Fl. k[2]) quantitatem B[2] D[3]. l[2]) pena dop. u góry na interl. O[1]; pena debita Sk[2]. m[2]) mutandus Pt[3]; imitandus Cz.; mulcendus Pt[1] O[2] O[3] SV. D[2] B[1] P[1]; multandus Kr.: imitanda St[2]; mutitandus St[1] D[4]. Ustępu: Item cum pauper... mulctandus nie podaje zdef. Sk[1].

[1]) Lekcja in mensura zam. una mensura, przyjęta dowolnie bez żadnego oparcia w rękopisach przez Helcla a za nim przez Hubego, niezasadna.

(XLVIII).

O[1] 48: De reprobandis sentencias; Pt[3] 17: De pena sentenciam alicuius iudicis arguentis capitulum XLV; Cz. 87: De penis castellanorum et iudicum et notariorum et camerariorum; Pt[1] I. 85: De penis castellanorum et iudicum ac notariorum; O[2] I. 70: De penis castellanorum, iudicum, notariorum, camerariorum, subcamerariorum LXXXXIIII; D[2] I. 93 i P[1] I. 94 toż, ze zm. succamerariorum

i LXXXXI; Kr. I. 89: De penis castellanorum et iudicum ac notariorum, camerariorum et sub; St² I. De penis castellanorum, palatinorum, iudicum, subiudicum, notariorum, camerariorum; SV. 90: De penis cancellariorum, iudicum et notariorum, camerariorum, subcamerariorum XCI; Pt² 97: De penis castellanorum aut iudicium; B² 92: De penis ut in (capitulo, wyd.); O³ 62: De citacionibus castellanorum pro iniusta sentencia; D³ 103: toż z dod. końc. XCV; B¹ 97: Arguens sentenciam Cracoviensis; P² 95: De arguente sentenciam castellani, k o c z XCV; Sk² 81: De pena arguentis iudicis sentenciam LXXX; Fl. I. 92: De illo, qui redarguit sentenciam castellani Cracoviesis; St¹ 93: De illo, qui arguit sentenciam castellani Cracoviensis, vulgariter o n a r z e c z e n y e XCIII; D⁴ 94: toż ze zm. o n a r z y e c z e n y e; D¹ I. 2: Hic vide capitulum de illis, qui arguunt sentenciam castellani alias n a r z e c z e; Sn¹ 97: De illo, qui sentenciam castellani redarguit LXXXXIX; Sn² 97: toż; Ł. 97: De penis castellanorum, iudicum, notariorum succamerariorum et camerariorum, eisdem per illos, qui eorum sentencias impertinenter redarguunt, solvendis; V¹ 97 i V² 97: toż. Nie podają tego art. J¹ J² B⁴ VB. Sk¹ (wyd.) O⁵.

Cum aliquis arguit seu[a]) provocat[b]) sentenciam[c]) castellani[d]) Cracoviensis[e]), quod[f]) vulgariter[g]) dicitur[h]) narzecze vel nagani[i]), pelles emerlinas[j]), castellanis[k]) autem[l]) Sandomiriensi[m]) et[n]) Lublinensi[o]) pelles[p]) mustellinas[r]), cuilibet[s]) palatino[t]) pelles[u]) mustellinas[w]), iudicibus[x]) Cracoviensi et Sandomiriensi[y]) pelles[z]) marburinas[a1]), subiudicibus[b1]) pelles[c1]) vulpinas, subcamerariis[d1]) per[e1]) VI marcas, camerariis[f1]) istorum omnium[g1]) per[h1]) VI[i1]) scotos[j1]), iudicibus castellanorum[k1]) per.[l1]) mediam marcam, cuilibet[m1]) notario[n1]) terre[o1])[1]) pelles[p1]) vulpinas, aliis[r]) castellanis[s1]), Sandomiriensi et[t1]) Lublinensi[u1]) exceptis[w1]), per VI[x1]) marcas[y1]) absque[z1]) omni[a2]) contradiccione[b2]) et[c2]) antequam ad aliquam[d2]) audienciam admittatur[e2]), dare[f2]) et satisfacere teneatur[g2]).

a) sive O² St¹ Sk² D⁴. b) arguit alias nagany Sn¹ Ł.; arguit alias nagami Sn²; arguit alias nagani V¹ V². c) Cum aliquis sentenciam provocat seu arguit D³. d) sentenciam iudicis castellani B². e) Cra-

coviensis castellani B[1]. f) que Cz. g) vulagriter op. B[2] O[3] D[3] Pt[2] St[1] P[2] D[1] D[4]. h) quod dicitur vulgariter Cz. Pt[1] O[2] Kr. Fl. SV. D[2] B[1] P[1]. i) naruszy albo nagany Pt[3]; narzeczene vel naganene Pt[1] Kr.: narzeczenye aut naganyenye B[2] St[1] P[2] D[1] D[4]; narzeczene vel naganyene Fl; narzeczone aut nagabane SV.: narzeczenye vel naganyene D[2]; narzeczone vel nagabanye B[1]; narzeczenye aut nagabanye Pt[2]; narzeczene vel naganyenye P[1]; nagany O[2] O[3] D[3]; zam. quod vulgariter... nagani: quod vituperacionem dicitur St[2]; zam. tegoż: alias nagani Sk[2]; quod vulgariter... nagani op. Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. j) pelles emerlinos Cz.: pelles emolinas Pt[1]; pelles cortelinas O[2]; pelles curcillinas vel ermeinas B[2]; pellas emerlinas Fl.; pelles ermelinas O[3] D[3]; obok ermelinas dop. na marg. późn. ręką XV w.: gronostayowe SV.: pelles curcillinas D[2] P[1]; pelles emorlinas alias gronostaye B[1] Pt[2] P[2] D[4]; pelles emorlinas pelles alias gronostaye St[1]; gronostayove dod. Sk[2]; alias gronostaye dod. D[1]; tunc pelliceam hermellinam alias gronostaywy Sn[1]; tunc pelliceany hermelinam alias gronostayowy Sn[2]; tunc pelliceam hermellinam alias gronostayowy Ł.; toż ze zm. gronostaiowy V[1] V[2]. k) castellanus O[1] Cz. St[2] D[2] P[1]; castellano O[3] D[3]; castellanis op. Sk[2]. l) autem op. Pt[3] O[3] D[3]; aut Pt[2]. m) Sandomiriensi autem Sk[2]. n) aut O[3] D[3]. o) Lubensi Fl.; Liblinensi SV.; Sandomiriensibus et Lublinensibus V[1] V[2]. p) pelles op. St[2]. r) pelles mustellas Pt[1]; pellas mustellinas Fl.: obok mustellinas dop. na marg. późn. ręką XV w.: Ilasczanye SV.: pelliceas mustellinas alias popeylize Sn[1]; toż ze zm. popyelycze Sn[2]; toż ze zm popyelicze Ł. s) et cuilibet O[2]; cuilibet eciam Sn[1] Sn[2] Ł. t) palatinorum B[2]; pellatino Fl. u) pelliceas Sn[1] Sn[2] Ł. w) mustellinos Sk[2]; cuilibet... mustellinas op. Pt[3] Pt[1] O[3] V[1] V[2]. x) iudicibus op Fl.; iudicibus autem dod. Sk[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. y) Sandomiriensi e tLublinensi P[1]; Cracoviensis et Sandomiriensis terrarum Sk[2]: Cracoviensibus et Sandomiriensibus D[1]. z) pelles op. Pt[3] St[1] D[4]; pellas Fl.; pelliceas Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2].

a[1]) madurinas O[1]; murdurinas D[3]; mardarinas Sn[1] Sn[2]; ob. mardurinas dop. na marg. późn. ręką XV w.: kvnye SV. b[1]) suiudicibus vero O[2]; subiudicibus vero Sk[2]; subiudicibus autem B[1] Pt[2] St[1] P[2] D[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. c[1]) pellas Fl.; pelles op Cz. Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. d[1]) subcamerariis vero O[2]; subcamarariis Fl. e[1]) pro St[2]; zam. per: quoque Sk[2]. f[1]) camarariis Fl.; camerariis autem St[1] P[2] Sk[2] D[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. g[1]) omnium istorum Pt[1]; ipsorum omnium D[1]; omnium istorum dignitariorum Sn[1] Sn[2]; istorum et aliorum omnium nostrorum dignitariorum Ł V[1] V[2]. h[1]) pro St[2]. i[1]) XI B[1]. j[1]) scotis B[2]. k[1]) iudicibus autem castellaneorum Sk[2]. l[1]) per op. Pt[3]. m[1]) cuilibet op. O[3] D[3]. n[1]) notario op. St[1] D[4]. o[1]) leve O[1]; terrarum Pt[3]; terreno Cz. Pt[1] O[2] Kr. Fl. St[2] SV. D[2] B[1] P[1] St[1] D[1]; terrenorum Pt[2]; terrene D[4] Sn[1] Sn[2]; terrestri B[2] O[3] D[3] P[2] Sk[2] Ł. V[1] V[2]. p[1]) pellas Fl. P[1]; per pelles D[1]; pelliciąs Sn[1]; pelliceas Sn[2] Ł. V[1] V[2]. r[1]) aliis op. B[2]; aliis

vero St¹ P² Sk² D¹ D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V². s¹) aliis castellanis iudicibus B¹ Pt² St¹ P² D¹ D⁴ Sn¹ Sn²; aliis castellanis et iudicibus Ł. V¹ V²; aliis castellanorum iudicibus Sk². t¹) et op. St¹ D¹. u¹) Lubensi Fl.; Cracoviensi, Sandomiriensi et Lublinensi Sn¹ Sn² Ł. V¹ V². w¹) exceptis op. Pt³. x¹) VI op. Pt³. y¹) per sex scotos St² B¹ Pt² St¹ P² Sk² D¹ D⁴ Sn¹ Sn²; per sex scotos marcas Ł. V¹ V². z¹) ab Kr.

a²) omni op. St²; omnium Sn¹. b²) ut superius est denotatum dod. Pt³; contraccione Kr. c²) et op. Pt¹. d²) aliquam op. O³ D³; alienam SV. D²; aliam B¹ Pt² St¹ P² Sk² D¹ D⁴ Sn¹ Sn². e²) admittantur Cz. St² Pt² St¹ P² Sk² D¹ D⁴; admitteretur O³; admittantur audienciam D² P¹. f²) datur Kr. g²) teneantur Cz. O³ St² D² P¹ St¹ Sk² D¹ D⁴.

¹) Wyraz leve, jaki tu podaje O¹ jest niewątpliwą myłką; wszyskie inne kodeksy wskazują na potrzebę zastąpienia go wyrazem, związanym pojęciowo z terra lub przymiotnikiem z wyrazu tego utworzonym. Najbliższym byłby domysł, że należy tu wstawić wyraz terreno, jak go podaje przeważna część kodeksów, pośród nich wiele starszych i bardzo poważnych. Jednakże określnik taki na oznaczenie pisarza ziemskiego nie da się poza tym stwierdzić w użyciu praktycznym; określnik zaś terrestri później powszechnie utarty, znajduje się tylko w nielicznych kodeksach, stosunkowo późniejszego pochodzenia. Trudniej też, paleograficznie, błąd leve wprowadzić w związek z wyrazami terreno czy terrestri Najsnadniej w ramach dopuszczalnych tu kombinacji poczytać go za myłkę zam. wyrazu terre. Takie określenie rzeczownikowe, nie przymiotnikowe, mieści się też w najbliższym kodeksowi O¹ rpisie Pt³, tylko że podane tu jest w liczbie mnogiej (terrarum) którą ze względu na poprzedni wyraz notario zastąpić należy liczbą pojedyńcz. Z tych wszystkich powodów w miejsce leve wstawiamy wyraz terre jako pierwotny składnik tekstu autentycznego. Pojęty mylnie przez któregoś z wcześniejszych kopistów jako skrócony (terre) wyraz ten stać się mógł podstawą do utworzenia niezwykłej formy terreno, jak ją spotykamy w przeważnej części kodeksów.

(XLIX).

O¹ 49: De hiis, qui milites percuciunt; Pt³ 18: De pena diversorum hominum XLVI; Cz. 89: De penis militum; Pt¹ I. 87 i Kr. I. 97: toż; St² I. 90: toż z dod. pocz. Sequitur; SV. 92: toż z dod. końc. XCIII; O² I. 72: De penis militum et aliorum capitulum LXCVI; D² I. 95: De militum penis LXXXXIII; P¹ I. 96: De penis militum, ubi kmetho vulnerat militem LXXXXIII; Pt² 99: Capitulum XCIII, ubi kmetho wlnerat militem et de penis inde secutis; O³ 64: Pene pro plagis militum a kmethone factis; D³ 105: toż ze zm. Pena i dod. końc. XCVII; B¹ 99 b. cyfry i nap.; P² 97: De kmethone militem vulnerante CXVII; Fl. I. 94: De kmethone, qui militi plagam infert; St¹ 96: toż ze zm. plagam aut vulnus i dod. końc. XCVI; D⁴ 97: toż z tymiż zmianami; Sn¹ 99: De villano militi vel nobili pla-

gam inferendo CI; Sn² 99: toż; Ł. 99: De villano militi aut nobili plagam inferente; V¹ 99 i V² 99: toż. Nie podają tego art. J¹ J² B² B⁴ VB. Sk¹ (wyd.) Sk² D¹ I. O⁵.

Militi[a]) pro una plaga vel pluribus[b]) a kmethone[c]) [1]) XV pena[d]) percusso[e]) et iudicio XV[f]). Si vero fuerit[g]) cum[h]) baculo et[i]) cruenta[j]), sicut et[k]) pro[l]) vulnere gladiali[m]) declaramus[n]) satisfaciendum[o]). Militi vero famoso[p]) slachte[r]) LX[s]) marcas[t]), scartabello[u]) XXX marcas[w]), militi[x]) creato de[y]) sculteto vel kmethone[z]) XV[a1]) marcas[b1]) pro capite; item militi slachce[c1]) pro vulnere[d1]) X marcas[e1]), scartabello[f1]) V marcas[g1]), sculteto[h1]) et[i1]) kmethoni[j1]) factis militibus III marcas pro vulneribus statuimus[k1]) persolvendas[l1]).

a) Multi Pt³ St². b) vel pro pluribus D² P¹. c) a kmethone factis Pt³ Cz. Pt¹ O² Kr. Fl. O³ D³ St² SV. D² B¹ Pt² P¹ St¹ P² D⁴ Sn² Ł. V¹ V²; a kemethone factis Sn¹. d) pena pyaduadzescza Sn¹; pena pyathnadzescza Sn²; pena quindecim alias pyathnadzeyscza Ł.; pena quindecim alias pietnadziesta V¹ V². e) zam. pena percusso: passo O². f) pena ... XV op. Fl.; et iudicio alia similis pena persolvi teneatur Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² g) Si non fuerit St². h) cum op Fl. D³ Pt² St¹ P² D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V². i) vel O²; et op. O³ D³. j) cruentata Fl. St² B¹ Pt² P²; cruentatum St¹ D⁴; cum baculo cruentatum vulnus illatum Sn¹ Sn² Ł. V¹ V². k) et sic sicut Pt³: sicut z op. et Cz. Pt¹ O² Kr. Fl. O³ D³ St² SV. D² B¹ Pt² P¹ St¹ P² D⁴ Sn¹ Sn² Ł V¹ V² l) per O¹ m) gladii O³; pro gladiali vulnere Sn¹ Ł. V¹ V²; toż ze zm. pro gladiale Sn². n) declarandum O¹. o) satisfaciendi Pt³; satisfaccionem impendendam D³; faciendum B¹ Pt² St¹ P² D⁴ Sn¹ Sn². p) Pro capite vero militi famoso Sn¹ Sn² Ł. V¹ V². r) vulgariter sslyachczye Pt³; slachcze Cz. Pt¹ Kr. O³ SV. D² B¹ P¹ St¹ P² D⁴; alias slachcze O²; vulgariter szlachcze Fl.; slachczye D³; dicto slachcze St²; sclachcze Pt²; alias sclachczye Sn¹; alias szlachze Sn²; alias szlachczye Ł.; alias szlachcic V¹ V². s) septuaginta D³. t) marcas op. Pt¹; marce Pt² St¹ P² D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹. u) sartabello O¹; scarbello Fl.; militi scartabello dicto barczalka vel dicto scirzczalcze, wyraz miles następnie przekreślony St²; scarta bello Sn¹. w) marce B¹ Pt² St¹ P² D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹; scartabello ... marcas op. O². x) militi vero O²; militi autem St¹ P² D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V². y) de op. St². z) vel de kmethone Kr. Sn² Ł. V¹ V²; vel de kemethone Sn¹; vel kmethone op. B¹ Pt² St¹ P² D⁴.

a[1]) quindecem V[1] V[2]. b[1]) marce B[1] Pt[2] St[1] P[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1]. c[1]) slachcze Cz. Pt[1] O[2] Kr. O[3] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] D[4] Sn[2]; szlachcze Fl.; slachczye D[3]; szlachze Sn[1]; schlachczye Ł.; szlachcic V[1] V[2]. d[1]) pro volnere Sn[2]. e[1]) marce B[1] Pt[2] St[1] P[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1]; cały ustęp: scartabello XXX... marcas op. Pt[3]. f) sartabello O[1]; simplici militi seu scartabello Pt[3]; scartabello vero St[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. g[1]) V marcas pro vulneribus Pt[1]; scartabello V marcas op. Fl.; marce B[1] Pt[2] P[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1]; marcas op. St[1] D[4]. h[1]) scolteto D[2] St[1] P[1] D[4]. i[1]) vel Cz. Pt[1] O[2] Kr. Fl. O[3] D[3] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. j[1]) kmethone Cz. B[1]; kemethoni Sn[1]. k[1]) statim Fl. l[1]) persolvandas D[4].

[1]) Wyraz factis po słowie kmethone niezawarty w O[1], a podany przez wszystkie inne kodeksy, nie jest konieczny w ramach stylistyki średniowiecznej, podobnie, jak zaraz w następnym ustępie przy słowach cum baculo et cruenta nie podano określenia imiesłowowego. Dlatego nie ma potrzeby uciekać się do przypuszczenia, że został on tu opuszczony przez kopistę O[1]; owszem można przyjąć, że taki właśnie kształt posiadał pierwotny tekst autentyczny, wiernie tu odtworzony w O[1]. Uzupełnienie wyrazem factis, dla wygładzenia stylu, dokonało się jednak w każdym razie bardzo wcześnie; spotykamy je w późniejszych tekstach UW. I (Pt[3]) i w najstarszych już tekstach wszystkich dalszych układów statutowych.

(L).

O[1] 50: De incentariis; Pt[3] 19: De pena exustorum gravis, capitulum LII; B[4] 32: De foro competenti; Kr. I. 60: toż z dod. końc. rubrica; Cz. 59: De eodem (tj. De foro competenti); Pt[1] I. 59: toż; St[2] I. 61: toż z dod. pocz. Sequitur; D[2] I. 62: toż z dod. końc. LXII; SV. 60: LXII b. nap., pod rubr. ogól. De foro; B[2] 63: De incendariis puniendis; O[3] 28: De incendariis non habentibus ius Theutonicum sed Polonicum; D[3] 69: toż; B[1] 68: LXII De lege imperiali; Pt[2] 68: De incendariis in civitates aut villas Theutunicorum fugientibus; P[1] I. 63: toż z op. Theutunicorum i dod. końc. LXII; P[2] 65: De incendariis LXV; Sk[2] 53: toż ze zm. LIII; Fl. I. 64: De incendariis et exustoribus domorum aut horreorum; St[1] 65: toż ze zm. aut zam. et i dod. końc. LXV; D[4] 65: toż z tymiż zm. i myłką De incendarius; Sk[1] 63: De incendariis domorum vel horreorum c. LXVII; Sn[1] 68: De incendiariis et exustoribus LXVIIII; Sn[2] 68; toż ze zm. LXIX; Ł. 68, V[1] 68, V[2] 68 i O[5] 51: toż, b. cyfry. Nie podają tego art. J[1] J[2] O[2] (wyd.) VB. D[1] I.

Ex lege[a]) imperiali clara luce[b]) nobis[c]) constat[d]), quomodo[e]) incendarii[f]) et[g]) exustores[h]) voluntarii[i]) do-

morum[j]), horreorum[k]) aut quorumvis bonorum[l]) morte crudeli[m]) et inpiissima[n]) puniantur[o]); quibus eciam[p]) inventis[r]), si ad ecclesiam fugiant[s]), patrocinium nullum debeant in hoc[t]) obtinere[u]) propter dampnati[w]) criminis severitatem[x])[1]). Consueverunt[y]) tales[z]) omnes[a1]), ut[b1]) manus effugiant[c1]) iusticie ipsos punire[d1]) volencium[e1]), ut plurimum[f1]), in[g1]) civitatibus[h1]) vel[i1]) in[j1]) villis Theutunicalibus[k1]) permanere[l1]), ut[m1]) accionem propositam contra eos[n1]) eludant[o1]) per[p1]) iuris Theutunici[r1]) defensionem[s1]); et sic[t1]) sepius talium maleficorum[u1]) crimina[w1]) remanent[x1]) inpunita. Unde de[y1]) nostrorum[z1]) baronum[a2]) basso[b2]) consilio[c2]) statuimus, ut[d2]) accusati[e2]) de[f2]) crimine incendii sive exustionis[g2]), et[h2]) inventi[i2]) in civitatibus aut[j2]) villis[k2]) Theutunicalibus[l2]), extra forum ipsorum trahantur[m2]); et[n2]) in[o2]) iure Polonico tantum[p2]) coram iudice competenti tenebuntur[r2]) respondere, sententiari[s2]), et[t2]) puniri[u2]) pena[w2]) digna[x2]) debebunt[y2]) iuxta[z2]) exigenciam criminis[a3]) et[b3]) eius probacionem[c3]).

a) De lege St[2]. b) luce clara Sk[2]. c) nobis op. Sk[2]. d) constant D[4]. e) quoniam Cz. O[3] D[3] SV. B[1] Pt[2] P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2]; quod Fl. St[1] Sk[2] D[4] Ł. V[1] V[2] O[5]. f) succendarii Pt[1]; incendiarii B[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. g) aut Fl. St[1] D[4]. h) executores D[3]. i) voluntarie Pt[3]; voluntarii op. O[3] D[3]. j) dominorum domorum P[1]. k) hoveorum St[2]; ortorum SV.; hrrearum Sn[1] Ł. l) exustores domorum aut horreorum aut aliorum quorumcunque bonorum voluntarii Fl. St[1] D[4]; exustores domorum, horreorum aut quorumvis bonorum voluntarii P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; exustores domorum horreorum aut quorumvis bonorum B[2]; ac domorum exustores domorum aut horreorum aut aliorum quorumcunque bonorum voluntarii Sk[2]. m) volumus ut morte z op. crudeli B[2]. n) inpissima O[1]; eciam inpiissima zrazu. ale pisarz ostatni wyraz przerob. na inpiissime Pt[3]; turpissima Fl. SV. D[2] B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; turpissima et crudeli P[1]. o) puniatur Pt[3] D[4]; puniebantur Kr.; punientur Fl. p) eciam op. St[1] D[4]. r) iumentis Pt[1] Pt[2]. s) effugerint Fl. St[1] Sk[2] D[4]; effugiant SV. D[2] B[1] Pt[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; confugiant P[2]; confugerint Sk[1]. t) patrocinium nullum ex hoc debet Pt[3]; patrocinium nullum ex hoc debeant Cz. B[2] B[4] O[3] D[3] St[2] P[2]; patrocinium nullum ex hoc debeat Pt[1]; patrocinium

nullum ex hoc debent Sk^2; patrocinium ex hoc nullum habeat vel debeat Kr.; patrocinium ex hoc nullum debeant Fl. SV. D^2 B^1 Pt^2 St^1 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; toż ze zm. debent P^1. u) habere Sk^2. w) dampti Pt^3. x) propter dampnati criminis se vitatem Cz. Pt^1 B^2 B^4 O^3 D^3 St^2 SV. B^1 Pt^2; propter dampnati terminis sevitatem Kr.; propter dampnato terminis sevitatem D^2; propter criminis dampnati seviciem Fl. P^2 Sk^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; sauciem St^1; toż ze zm. fauciem D^4; propter criminis dampnati seviciam Sk^1. y) Consueverunt autem Fl.; ob. Consueverunt dop. na marg. późn. ręką XV w.; enim SV.; Consueverunt enim St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4. z) tales op. SV.

a^1) omnes tales B^1 Sk^2; tales homines St^1; Consueverunt enim hactenus huiusmodi malefactores Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. b^1) ne O^1 Pt^3 Kr. B^4 St^2. c^1) effugient O^1; effugiat Kr.; effugiant op. B^2; ut effigient aut Fl.; manus ut effugiant SV. B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4; toż ze zm. effugient Sk^2; ut effugiant iusticie manus D^2; ut manus iudicum iusticiam exequi volentes effugiant Sn^1 Sn^2; toż ze zm. volencium Ł. V^1 V^2 O^5. d^1) puniri O^1. e^1) valencium D^4; iusticie ... volencium op. tu Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. f^1) aut plurium St^2; ut primum D^3. g^1) in op. St^2. h^1) in cuiuslibet Pt^3; in civitatibus in limitibus B^1. i^1) et B^2 O^3 D^3. j^1) in op. Pt^3 Kr. Fl B^4 O^3 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. k^1) Thaultunicorum Fl.; Theuthonicalibus Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. l^1) permanemus Pt^1. m^1) nec St^2; et ut D^2 P^1. n^1) ut accionem contra illos propositam Fl. B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. o^1) evadant Cz.; eludent Pt^1 Fl.; eludant vel claudant B^4; deludant D^3; elident Sk^2; elidant Ł. p^1) propter P^1. r^1) Thaultunici Fl.; Theutunico St^2; Theutonici Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. s^1) pro iuris Theutunici defensione Pt^1; iuris Theutunici per defensionem B^1; defessionem D^4. t^1) et si Pt^3; et sicut Pt^1; ut sic St^1; ut si D^4. u^1) malificorum O^1; maleficium Pt^3; maleficiorum Pt^1 Kr. B^4 D^2 P^1; toż zrazu, ale późn. ręką X Vw. nad -ciorum wyskr. kreskę i przez to zmieniła na maleficorum SV.; malefactorum Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; et sic tales sepius malefactorum talium Fl. w^1) crimina maleficiorum B^2; crimine Fl. x^1) remaneant St^2; manant Fl Sk^2; manent St^1 D^4. y^1) de op. Cz. z^1) de modorum O^1.

a^2) de baronum nostrorum Sk^2; de nostrorum baronum et procerum Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. b^2) bosso Pt^3; bassio Kr.; prehabito SV. D^2 P^1; basso op. Pt^1 Fl. B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. c^2) consilio prehabito B^1 Pt^2; consilio op. D^4. d^2) ut op. O^1; in Pt^3; quod Fl. D^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. e^2) accusatus B^2. f^2) de powt. dwukr. O^1. g^2) accusati criminis incendii sive ex ustionis Pt^3; accusati de incendiis sive exustionibus Fl. St^1 D^4; accusati de crimine incendariis sive exustionis St^2; accusati de incendio sive exustione Sk^2. h^2) eciam Pt^3 Cz. Pt^1 Kr. B^2 Fl. B^4 O^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2

P1 St1 P2 Sk1 Sk2 D4. i2) victi Pt1. j2) vel Pt3; aut in Cz. D4; aut op. Pt1 B2; et O3 D3. k2) villis op. Pt1. l2) Thaultunicalibus Fl; Theutonicalibus Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. m2) trahentur O1 Cz. B4 St2; retrahantur SV. D2 P1. n2) ut P1. o2) in op. B1. p2) tamen Cz. B2 O3 D3; cum St2; tantum op. Fl. SV. D2 B1 Pt2 P1 St1 P2 Sk1 Sk2 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. r2) teneantur Pt3. s2) sentenciare Pt3; ac sentenciari Kr. Pt2 P2 Sk1 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5; sentencia SV. D2. t2) ac Pt1 Fl. St1 D4; seu Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. u2) punire Pt3; presentari Pt1. w2) pene O1 x2) condigna Sk2; pena digna op. Sn1 Sn2. y2) debebuntur Kr. P2; tenebuntur St2; pena... debebunt op. O3 D3 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5; debebunt op. Sk2. z2) zam. iuxta: in eius O1.

a3) iuxta criminis exigenciam Sk2. b3) vel B2. c3) et eius prolacionem congruam Fl.; et eius probacionem congruam St1 D4; et eius probacionem condignam Sk2; zam. iuxta... probacionem: iuxta commissi criminis qualitatem Sn1 Sn2; zam. tegoż: iuxta commissi criminis demeritum Ł. V1 V2 O5; po probacionem: Si vero qui inculpatus fuerit, pro incendio coram iudice. quod cremaret alicui domum vel horreum vel alia huiusmodi, ipse actor pocius vincet reum cum sex testibus, qui hoc viderunt et audierunt, quam ipse reus evadere potest; sin autem non, ille remanet sine culpa et recompensa. Sed si vult, acquiret iure in actore, si placet. suam molestiam dod. Pt3.

1) Tak O1, a nawet jeszcze P1, który niejednokrotnie mieści starożytne wersje tekstu. Statut mówi tu o powadze, grozie, (poważnym, doniosłym znaczeniu)) zbrodni, forma sevitas (sevitatem tj. srogość, wściekłość), jak ją podają starsze teksty UW. II, mniej tu nawet rzeczowo stosowną na określenie zbrodni podpalenia. Prof. Witkowski, poza względem rzeczowym zwraca nam ponadto uwagę na to, że wyraz sevitas nie nadawałby się do użycia w takim związku myślowym i że, gdyby chodziło o stosowny odpowiednik, należałoby raczej użyć seviciam. Odczuwali to już późniejsi kopiści tekstów statutowych, wstawiając rzeczywiście ten ostatni wyraz w miejsce napotkanej we wzorach formy sevitatem.

(LI).

O1 51: De mulierum et virginum oppressoribus; Pt3 20: De pena mulieris stupratas LIII; Pt1 I. 60: De foro competenti; B4 33: toż; Kr. I. 61: toż z dod. końc. rubrica; D2 I. 63: toż z dod. końc. LXIII; Cz. 60: De eodem (tj. De foro competenti); St2 I. 62: toż; SV. 61: LXIII b. nap. pod rubr. ogól. De foro; B2 64: De virginibus stupratis; O3 29: Oppressores virginum aut mulierum iure Polonico iudicentur; D3 70: toż; B1 69: LXIII De stupris virginum; Pt2 69: Capitulum, LXIIII. De defloratoribus seu oppressoribus virginum; P1 I. 64: toż z op. Capitulum LXIIII i dod. końc. LXIII; P2 66:

De stupracione virginum vel violencia etc. LXVI; Sk² 37: De defloracione mulierum XXXVII: Fl. I. 65: De defloracione virginum et stupro et pollucione mulierum; St¹ 66: De defloracione et stupro virginum et pollucione mullierum LXVI; Sk¹ 64: toż ze zm. vel pollucione i c. LXVIII; D⁴ 66: De defloracionem et pro virginum et pollucione mulierum LXVI; Nie podają tego art. J¹ J² O² (wyd.) VB. D¹ I. Nie ma go też w Sn¹; znamienną jest rzeczą, że w tym ostatnim zabytku po art. poprzednim (50), po którym we wszystkich trzech UW. następuje art. niniejszy, zostawiono puste miejsce na 6—7 wierszy druku, widocznie ze względu na to, że miał on tu być zamieszczony; jednakże dla jakichś przyczyn nastąpiło jego usunięcie, może przez skasowanie złożonego już składu drukarskiego. Za przewodem Sn¹ nie podają art. niniejszego także Sn² Ł. V¹ V² O⁵.

Re vera[a]) non solum[b]) a malo, sed ab omni[c]) specie[d]) mali[e]) quemlibet viventem sub lege[f]) necessarium est[g]) abstinere, per quam[h]) refrenatur[i]) malorum audacia, ut[j]) iustorum innocencia tuta consistat[k])[l]). Sane quidam[l]) ad fetiditatem[m]) corpus[n]) suum[o]), ut plurimum[p]), pertrahentes[r]) et[s]) lascivam vitam gerentes[t]), Deum[u]) non timentes, nec temporalem penam[w]) formidantes[x]), virgines[y]) stuprant[z]), mulieres[a1]) polluunt[b1]) violenter[c1]); et[d1]) quando inpetuntur[e1]) ab eis in recenti[f1]), iure Theutunico[g1]) volunt se tueri[h1]), ut facilius eludant[i1]) commissi criminis accionem[j1]). Visum[k1]) extitit[l1]) nostris nobilibus[m1]) in colloquio generali[n1]), quod et[o1]) nos decrevimus[p1]) perpetuo[r1]) observandum, ut tales oppressores virginum[s1]) et[t1]) mulierum, si proclamaverint[u1]) in recenti, iure Polonico coram iudice conpetenti teneantur[w1]) respondere et puniri[x1]) iuxta commissi[y1]) criminis[z1]) qualitatem[a2]).

a) Ut verum Fl. b) cum non solum D² P¹. c) sed et ab omni B²; sed ad bonum D²; sed bonum P¹. d) spe Pt³; pecie op. Pt¹. e) male Pt¹; mala SV. B¹ Pt². f) sub lege op. Sk². g) necessarium z op. est Pt¹ Fl.; est necessarium St² P². h) per quem O¹. i) refrenentur Fl;

refranatur B^1. j) et Cz.; et ut Fl. B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4; ut op. B^2; nec St^2. k)tuta constitat Kr.; tunc consistit B^2; tuta consistet Fl.; tuta existat D^3 B^1. l) quidem Pt^3 Cz. Pt^1 D^3 B^1 Pt^2 P^1 St^1 D^4. m) feditatem Pt^1 D^2 B^1 Sk^1; fetidatem SV; fetitatem Sk^2. n) corporis D^2 B^1. o) suum op. Fl. p) et plurimorum St^2. r) protrahentes Cz. Pt^1 Kr. B^2 B^4 O^3 D^3 St^2 D^2 St^1 Sk^2 D^4; protrahantes Fl.; protrahentes, ut plurimum P^1. s) ad Pt^1; ut SV. t) deferentes Fl. St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4; habentes seu gerentes B^1. u) dum Cz. w) vitam Pt^1. x) Deum... formidantes op. Fl. P^2 Sk^1. y) et virgines Pt^1 D^2 P^1 Sk^2. z) suspirant Kr.; sturprentur Fl.; stuprantur Pt^2 P^2 Sk^1 Sk^2; stuprant op. D^3.

a^1) et mulieres Pt^3 O^3 D^3. b^1) polluntur Fl.; polluuntur Pt^2 Sk^2. c^1) vioventer St^2. d^1) ut O^1 Pt^3 B^4. e^1) impediuntur B^2; ira petuntur D^3; et quando impediuntur petuntur Fl.; Deum... impetuntur op. St^1 O^4. f^1) irecenti Pt^3; an recenti Cz.; arcenti Pt^1; a recenti B^2; auretenti vel irretiti vel in recenti B^4. g^1) Thaultunico Fl.; Theutonico O^3 D^3. h^1) teneri D^2 Pt^2. i^1) evadant Cz.; eludent Pt^1. j^1) ut sepius et facilius commissi criminis augmentare alludent accionem Fl.; ut sepius et facilius commissi criminis eludant accionem St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4; ut facilius eludant commissi accionem criminis SV. D^2 P^1. k^1) Unde visum B^1. l^1) existit Pt^3. m^1) nostris baronibus, nobilibus Pt^3; nostris baronibus et nobilibus Pt^1; nobis nostrisque successoribus baronibus Fl.; nobis nostrisque baronibus St^1 P^2 Sk^1 D^4; nobis et nostris baronibus Sk^2; nostris nobilibus op. D^3. n^1) in colloquio generali existentibus Fl. St^1 P^2 Sk^1 D^4; toż ze zm. existantibus Sk^2. o^1) et quod Pt^3; et op. B^2. p^1) decernimus Pt^3 Fl. B^4 SV. D^2 B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2. r^1) perpetue Fl.; perpetuum D^2 P^1. s^1) oppressorum virginum Cz.; virginum oppressores Fl. Pt^2 St^1 P^2 Sk^1; oppressorum et virginum St^2; oppressiones virginum D^2; virdinum oppressiones D^4. t^1) aut Cz. Pt^1 Kr. B^2 B^4 O^3 D^3 SV. D^2 Pt^2 P^1 P^2 Sk^1; ac St^2; ut tales virginum ac mulierum oppressores B^1; toż ze zm. et Sk^2. u^1) si proclamant Pt^1; si proclamentur Fl.; si proclamaverunt B^4; si proclamantur St^1 Sk^2 D^4; si proclamati fuerint Sk^1. w^1) tenebuntur O^3 D^3 St^2; tenean SV.; teneantur op. Sk^2. x^1) respondere et sentenciari sive puniri Fl. St^1; respondere, sentenciari et puniri SV. Sk^2; respondere sentenciam puniri D^2; respondere sentencia puniri B^1 P^1; respondere et sentenciari puniri Pt^2; respondere et sentenciari seu puniri P^2 Sk^1; respondere et sentenciam sive puniri D^4. y^1) commissi op. B^2 D^2 P^1 St^1 D^4; iuxta commissi op. Fl. z^1) iuxta commissionis B^1; toż zrazu, ale późn. ręką XV w. wyskr. -onis, a na marg. dop. criminis SV.

a^2) qualitate Fl.; qualitatem zrazu, ale późn. ręką XV w. dop. na marg. quantitatem SV.; Sequitur de priuutis dod. tu jeszcze St^2.

[1]) Por. Dekr. Grac. can. 1 dist. 4: Factae sunt autem leges, ut earum metu humana coherceatur audacia tutaque sit inter improbos innocentia et in ipsis improbis formidato supplicio refrenetur nocendi facultas. Ustęp ten zużytkowany już także w przedmowie do St. P.; et proper hoc conditur constitucio seu statutum. ut humana coerceatur audacia et inter improbos innocencia securitate letetur.

(LII).

O^1 52: De querela rei et actoris; Pt^3 21: De responsione actoris contra reum; Cz. 58: De foro competenti; Pt^1 I. 58, B^2 62, B^4 31, St^2 I. 60: toż; Kr. I. 59: toż z dod. końc. rubrica; D^2 I. 61: toż z dod. pocz. R. i końc. LXI; P^2 63: toż z dod. końc. LXIII; Sk^2 36: toż z dod. końc. XXXVI; SV. 59: De foro LXI; O^3 27: Actor forum rei debet sequi; D^3 68: toż z dod. końc. LX; B^1 66: LX. De cause agitacione; Pt^2 66: Capitulum LXI. De actore contra reum iure Theutunico procedente; P^1 podaje ten art. dwukrotnie bezpośr. po sobie, z małymi odmiankami, raz jako I. 61: De actore contra reum iure Theutunico procedendum, i drugi raz jako I. 62: De foro compententi LXI; Fl. I. 62: De illo qui agit iure Thaultunico contra aliquem et reus eodem non tenetur respondere; St^1 63: De illo, qui agit iure Theutunico contra aliquem reum et reus non tenetur eosdem iure respondere LXIII; D^4 63: toż; Sk^1 61: De illo, qui agit iure Theutunico contra reum qui reus non tenetur eodem iure respondere actori c. LXV; Sn^1 66: De illo, qui agit contra aliquem iure Teutonico LXVII; Sn^2 66: toż; Ł. 66: De illo, qui agit contra aliquem iure Theuthonico et reconventione pariter; V^1 66, V^2 66, O^5 49: toż. Nie podają tego art. J^1 J^2 O^2 (wyd.) VB D^1. I.

Cum actor forum rei[a]) undique sequi debeat[b])[1]), volumus, ut[c]) si quis[d]) in[e]) iudicio iuris[f]) Theutunici[g]) contra reum suam accionem dirigit aut[h]) proponit[i]), reus actorem[j]) ibidem super alia[k]) questione, simili vel inequali[l]), reconvenire[m]) non poterit[n]), sed suam causam aut litem[o]) coram iudice conpetenti[p]), cum voluerit[r]), agitabit[s]).

a) regi St^2. b) Cum actor ... debeat op. D^2 P^{1b}; toż op. zrazu, ale późn. ręką XV w. cały ten ustęp dod. na marg. SV.; debet Sk^1. c) quod Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. d) si aliquis Pt^1 Fl. D^2 P^{1b} St^1 D^4. e) in op. Fl. St^1 Sk^2 D^4. f) iuris op. O^1. g) in iudicio Theutunico Pt^1 Sk^2; iudicio Thaultunico Fl.; iudicio Theutunico St^1 D^4; Theutonici Sn^1 Sn^2

Ł. V[1] V[2] O[5]. h) ut O[1] Sn[1] Ł. V[1] V[2] O[5]. i) contra reum dirigit suam accionem vel proponit B[2]; contra reum suam dirigat accionem aut proponat contra eundem Fl. St[1] D[4] P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; contra reum suam proponit accionem seu dirigit O[3] D[3]; contra reum suam accionem dirigerit aut proponit St[2]; contra reum suam accionem dirigat aut proponit SV.; contra reum suam dirigit accionem aut proponat B[1]; contra reum suam dirigat accionem aut proponat Pt[2] P[1a]; contra reum suam dirigit accionem aut contra eundem proponat Sk[2]. j) accionem O[1] Pt[3] St[2]; accionem vel actorem B[4]; actorem op. Cz. B[2] Fl. O[3] D[3] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1a] P[1b] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. k) aliqua Fl. SV. B[1] Pt[2] P[1a] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. l) similiter vel inequaliter B[2]. m) reconvenire iure B[1]; ius invenire Sk[1]; reconveniri Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. n) vel inequali recto iure non poterit querulare SV. D[2] P[1b]; super aliqua questione vel in equali reconvencione non poterit ipsum reconvenire Sk[2]. o) litem aut causam Pt[3] Cz. Pt[1] Kr. B[2] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1a] P[4b] P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; litem seu causam O[3] D[3]. p) sed coram iudice suam litem aut causam competenti Fl. St[1] D[4]; sed coram suo iudice suam litem aut causam competenti Sk[2]. r) cum voluerit op. Fl. St[1] D[4]; cuius voluerit O[3]; cui voluerit D[3]; quo voluerit D[2] P[1a]. s) agitabat Pt[1].

[1]) Por. L. 2 Cod. Just de iurisd. 3.13: ut non actor rei forum, sed reus actoris sequatur; tudzież cap. 5 X. de foro compet. 2. 2: quum actor semper forum rei sequi debeat.

(LIII).

Art. niniejszy podają tylka dwa kodeksy, O[1] 53: De terminorum prolongacione impedimentis, i Pt[3] 22: De citato legaliter impedito LV. Nie ma go w jakimkolwiek innym kodeksie, nie wyłączając nawet przekazów najpełniejszych.

Contigit sepius, quod Petrus citat Iohannem, item[a]) Iohannes reus vel per se, vel per suum responsalem[b]), in primo et secundo termino[c]) facit[d]) et procurat dilacionem; in termino[e]) autem[f]) peremptorio, eisdem partibus assignato, Petrus actor per infirmitatem, aquarum inundacionem, aut[g]) captivitatem, aut similem causam, petit in huiusmodi[h]) causa fieri dilacionem, parte adversa postulante, quod[i]) propter contumaciam actoris, cum sit peremptorius terminus, debet[j]) diffinitive iusti-

ficari. Statuimus, quod in tali casu, habita et[k]) recepta fide super huiusmodi impedimento, alius terminus partibus[l]) assignetur.

a) idem Pt[3]. b) mensalem Pt[3]. c) in primo, secundo et tercio in termino Pt[3]. d) fecit Pt[3]. e) in termino op. Pt[3]. f) aut O[1] Pt[3]. g) vel Pt[3]. h) huius O[1] Pt[3]. i) et Pt[3]. j) debet op. O[1]. k) et op. Pt[3]. l) partibus op. Pt[3].

(LIV).

O[1] 54: De contumacibus; Pt[3] 23: De pena prima contumacie LVI; Pt[1] I. 24: De dolo et contumacia; Kr. I. 24, B[4] 9 i St[2] I. 23: toż; D[2] I. 21 i P[1] I. 21: toż z dod. końc. XXII; Cz. 23: De dolo et contumacia. Quomodo pro prima, pro secunda et pro 3[a] cotumacia dominus et kmethones sunt pignorandi et qua pena puniatur quod repercutit pignora; SV. 21: De contumacia XXII; J[2] 21: De contumacia et inpingneracione et rebellione pingneratorum capitulum (końca art. brak); O[2] I. 19: De contumaciis et aggravacione in pignorando et quis modus servari debet, capitulum XXIII (koniec art. wyd.); B[2] 27: De contumacia et pigneribus boum; B[1] 25: XXXIIII. Contumaces; Pt[2] 25 Capitulum XXIII. De citacione pro hereditate; P[2] 23: De impignoracionibus pro contumacia XXIII; Sk[2] 77: De modo pignorandi pro contumacia et eius effectu LXXVI; Fl. I. 25: Pro contumacia domini pignoranda punienda in pignoribus; St[1] 25: De contumacia domini punienda et pignoracionibus XXV; D[4] 25: Pro contumacia domini puniendi et impignoribus XXV; Sk[1] 24: Pro contumacia punienda et impignoracionibus c. XXV; Sn[1] 24: De contumacibus per pignorationes puniendis XXIIII; Sn[2] 24: toż z mył. per pignoratioues puniendus; Ł. 24: De pignoracione, quot boves sunt recipendi pro contumacia; V[1] 24 i V[2] 24: toż. W rozbiciu na trzy art. podaje art. niniejszy D[3] 24: De modo puniendi pro contumacia XXIII, 25: Iudici et regi boves contumacia tantummodo cedunt, i 26: Dum repercuciantur pignera. Nie podają tego art. J[1] O[3] (wyd.) VB. D[1] I. O[5].

Experiencia[a]) nos edocuit[b]), quod quandoque[c])[1]) non contumaces[d])[2]), vel ipsi[e]) contumaces[f]), modum tamen excedendo[g]), pro contumacia[h]) puniuntur et gravantur[i]), videlicet eo[j]), quod cum[k]) aliqua villa[l]) inpignoratur[m]),

ubi[n]) sex boves fuerunt[o]) recipiendi, triginta[p]) vel[r]) quadraginta[s]) recipiebantur[t]), et antequam ad locum debitum pellebantur[u]), per modum rapine[w]), in[x]) non modicam[y]) pauperum destruccionem[z]), dividebantur[a1]) et consumebantur[b1]). Ideo[c1]) statuimus, quod[d1]) pro[e1]) prima contumacia[f1]) punienda[g1]) ministerialis[h1]) cum duobus famulis iudicis[i1]) ad villam accedens[j1]), sicut[k1]) alias premissum est[l1])[3]), cum[m1]) dominus ville tantum[n1]) culpabilis fuerit[o1]), in duobus bobus[p1]) duntaxat[r1]) inpignoretur[s1])[4]); si autem[t1]) kmethones[u1]) extiterint[w1]) culpabiles, et citati contumaces[x1]), quilibet eorum[y1]) tantummodo[z1]) in[a2]) uno bove[b2]) inpignoretur[c2]). Et idem decrevimus[d2]) pro secunda contumacia[e2]) faciendum et observandum[f2]). Si autem tercio[g2]) dominus fuerit una cum villanis contumaces[h2])[5]) decrevimus[i2]), quod[j2]) contumax[k2]) causam, pro qua[l2]) dinoscitur[m2]) esse citatus, perdat[n2]) et ab ea cadat[o2]) per sentenciam iudicantis[p2]). Declarantes[r2]), quod[s2]) dicti[t2]) boves[u2]) inpignorati[w2]) per ipsos iudices[x2]) in estate duabus[y2]) septimanis, in[z2]) hieme[a3]) vero[b3]) octo diebus[c3]) absque aliqua[d3]) destruccione[e3]) debite[f3]) observentur[g3]). Volentes et decernentes[h3]), quod dicti boves[i3]) pignorati[j3]), sive[k3])[6]) pena cuiuslibet contumacie[l3]), tantummodo nobis et iudici[m3]) applicentur[n3]). Decrevimus et statuimus[o3]), quod si[p3]) predicto ministeriali, deputato[r3]) per iudicem[s3]) ad[t3]) eandem[u3]) inpignoracionem[w3]) cum familia ipsius[x3])[7]), villa[y3]) inpignoranda[z3]) per dominum ville et villanos[a4]) non[b4]) permittatur[c4]) inpignorari[d4]) iuxta premissam limitacionem[e4]), vel[f4]) ipsa pignora[g4]), habita[h4]) per eosdem[i4]) dominum[j4]) aut[k4]) villanos[l4]), in villa vel[m4]) ante villam seu[n4]) in via violenter recipiantur[o4]), dolum[p4]) et[r4]) rebellionem[s4]) eorundem[t4]) puniendo, volumus[u4]), quod

penam, que dicitur pentna[te w4]), idem rebelles[x4]) nobis et iudici[y4]) solvere[z4]) teneantur[a5]), et nihilominus cum[b5]) alia[c5]) pena[d5]) pentna[ce e5]) eadem[f5]) pignora[g5]) denegata vel[h5]) violenter ablata[i5]) integraliter[j5]) assignare[k5]) teneantur[l5]). Qui si in dandis[m5]) pignoribus[n5]) predictis[o5]) et[p5]) in[r5]) satisfaciendo[s5]) de penis premissis[t5]) fuerint dolosi[u5]) et[w5]) rebelles, ita quod[x5]) iudex forte[y5]) non sufficiat[z5]) propter potenciam eorundem[a6]) ad puniendum et ad pignorandum[b6]) eosdem[c6]), volumus et decrevimus[d6]), quod pena, que vocatur sedmzesanch[e6]), nostre camere[f6]) applicanda[g6]), puniantur[h6]).

a) Expergencia Pt3; Experigencia Cz; Expergencia facti Sk2. b) docuit Kr. B2. c) quandocunque O1 Pt3 P1; quando B2. d) non contumaces pro contumacibus Pt3 Cz. Pt1 J2 O2 Kr. B2 Fl. B4 SV. D2 B1 Pt2 P1 P2 Sk1 Sk2 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2; non contumaces pro contumacia D3. e) ipsis Fl. f) vel ipsi contumaces op. St2. g) modum cum excedendo O1; modum tamen exercendo J2 Pt2; modum excidendo tamen O2; modum excedendo tamen SV. D2 B1; modum accedendo tamen P1; modum excedendo z op. tamen D3 Sk1; non dum tamen exercentes Fl. St1; eciam ultra modum et illud, quod iustum et equum est Sn1; toż ze zm. id zam. illud Sn2; eciam modum et illud quod iustum et equum est excedendo Ł. V1 V2; zam non contumaces... excedendo: non continuaciones vel dum tamen D4. h) per contumaciam O1 Pt3; pro contumacia op. D3; pro contumacia quasi Fl. St1 D4; quasi pro contumacia Pt2 Sk1. i) punitur et gravatur Pt1; punientur et graventur Fl.; punitur et gravantur St2; puniatur et gravantur P1; zam. modum tamen... gravantur: pro contumacia modum excedendo graviter puniuntur Sk2. j) videlicet in eo Pt3 Cz. Pt1 J2 O2 Kr. B2 Fl. B4 D3 St2 SV. B1 Pt2 St1 P2 Sk1 Sk2 D4; videlicet z op. eo D2; ut patet in eo P1; in eo videlicet Sn1 Sn2 Ł. V1 V2. k) quod quando Pt1; quod dum Fl. D3 SV. D2 B1 Pt2 P1 St1 P2 Sk1 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2; quod ubi dum Sk2; cum op. J2. l) alique villa Pt1. m) pignoratur Pt3 Cz. Pt1 O2 Kr. B4 St2 SV. D2 B1 Pt2 P1 St1 P2 Sk1 Sk2 D4; pingneratur J2; pigneratur B2 D3; quod dum in aliqua villa pignora recipiuntur Sn1 Ł. V1 V2; toż z op. in i zn. recipiunt Sn2. n) ibi O1. o) fuerint Pt3 Cz. Pt1 J2 O2 Kr. B4 D3 St2 SV. D2 B1 Pt2 P1 P2 Sk1 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2; fuerant B2; essent Fl. St1 Sk2 D4. p) illic triginta Sk2. r) aut Sk2. s) vel LX O1; vel plus J2. t) recipiebant Pt3; recipiuntur Sk2. u) depellebantur Pt3 Pt1 Kr. B4 St2 SV. D2 B1 Pt2 P2 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2; compellebantur Cz.; repellebantur J2

B^2 D^3; depelluntur O^2; depellabantur Sk^1. w) zam. per modum rapine: per medium Cz. x) in op. Pt^3 St^2. y) modicum O^1 O^2. z) distruccionem O^1; destruccione SV.; dampnum et destruccionem O^2.

a[1]) dividebant D^3. b[1]) et sumebantur J^2; et consumebant Sk^1: zam. et antequam... consumebantur: et in non modicam pauperum oppressionem et modestiam dividebantur Fl.; zam. tegoż: et in non modicam paupertatem dividebantur, antequam ad locum debitum depellebantur St^1 D^4; zam. tegoż: et in non modicam pauperum oppressionem et molestiam dividabantur antequam ad locum debitum depellebantur Sk^2. c[1]) Ideoque O^2 Fl. SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4. d[1]) Ideoque ad subveniendum huic morbo pestifero statuimus et ordinamus certam quandam mensuram et observanciam, videlicet quod Sn^1 Ł. V^1 V^2; toż ze zm. ordinavimus Sn^2. e[1]) pro op. B^2. f[1]) continuacia zrazu, poczem popr. na contumacia Kr. g[1]) per primam contumaciam puniendi O^1; pro prima contumacia puniendo Sk^2. h[1]) ministeriales O^1 Fl. Sn^2. i[1]) iudicis op. B^1. j[1]) accedentes O^2 Fl SV. D^2 B^1 Pt^2, P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^2. k[1]) sicut op. Sn^1. l[1]) est op. Cz.; sicut aliis promissum est O^1; sicut alias est premissum D^3 B^1; sicut est premissum in capitulo sequenti Sk^2. m[1]) tamen St^2; si O^2 Fl. SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2; si autem Sk^1. n[1]) termino O^2: tantummodo Fl. St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2. o[1]) fuerit culpabilis O^2 Fl. SV B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł V^2; fuerit culpablis V^1; fuit culpabilis P^1; est culpabilis B^2 D^3. p[1]) bonis O^1. r[1]) duntaxat op. B^2. s[1]) inpignoratur O^1; pignoretur O^2 Fl. SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2; pingneretur J^2; impignoraretur zrazu, ale przez skreśl. liter -ra- pisarz zmienił na impignoretur Kr.; impigneretur B^2 D^3 V^1 V^2; impigneretur Ł. . t[1]) si tantum J^2: si autem op. Sn^1. u[1]) kemethones aut villani Sn^1: kmethones aut villani Sn^2 Ł. V^1 V^2. w[1]) fuerint Sk^1. x[1]) et citati et contumaces Pt^3 Cz. y[1]) illorum Sk^2. z[1]) tantum J^2 Fl Sk^2.

a[2]) in op. B^2 D^3. b[2]) in uno modo St^2. c[2]) inpingneretur J^2; impigneretur B^2 D^3; impignorentur Pt^2; pignoretur O^2 Sn^1 Sn^2; pigneretur Ł. V^1 V^2. d[2]) Et idem decernimus Fl. B^4 St^1 P^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2; Et idem dicimus D^3; Et idem quod decrevimus O^2 D^2 B^1; toż zrazu, ale potem przekr. quod P^1; Et idem quod decernimus Pt^2; Et idem decernimus, quod Sk^1. e[2]) per secundam contumaciam Pt^3. f[2]) facienda et observanda Pt^1; observandum et faciendum B^2 D^3; est faciendum et observandum O^2 SV. D^2; toż zrazu ale pisarz później skreśl. est P^1; esse faciendum et observandum Fl. B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2. g[2]) in tercio Pt^3; tercia Cz.; tercio op. Fl. h[2]) fuerit dominus una cum villanis contumaces Pt^3 Cz. Pt^1 O^2 B^2 B^4 D^2 P^1; fuerit dominus cum villanis contumaces SV.; fuerit dominus ville una cum villanis contumaces St^2; fuerint dominus una cum vil-

lanis contumaces J[2] Kr.; fuerit dominus una cum villanis contumax, poczem dod.: causam pro qua, ale pisarz podkropk. trzy ostatnie wyrazy jako tutaj nienależące D[3]: dominus cum villanis fuerint contumaces Fl. B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]; toż ze zm. domini D[4]. i[2]) decernimus B[4] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1]. j[2]) una cum ... quod op. O[2]. k[2]) contumax cum villanis O[2]. l[2]) pro quo D[4]. m[2]) dignoscitur V[1] V[2] n[2]) perdet O[1] Fl. B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[2] D[4]. o[2]) et ab ea cedat Cz. Pt[1]; et cedat ab ea Fl. Pt[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]; et cedat ab eo St[1]; et cadet ab ea B[1] Sk[2]; et cadat ab ea P[2]. p[2]) iudicantes Pt[3]; iudicatus SV.; iudicis Sk[2]; indicantis Ł. V[1] V[2]. r[2]) Declarantes Fl. Sk[2]; Declarans SV. D[2] P[1]; Declarantes nihilominus Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. s[2]) quia Pt[2]. t[2]) dicti op. O[2]; predicti D[3]. u) kmethones Cz. w[2]) pignorantes sine cuiuslibet Pt[3]; inpignerati B[2]; pignerati J[2] D[3]; pignorati Fl. St[1] Sk[1] Sn[1] Sn[2]; pignoraticii Cz. Pt[1] O[2] Kr. B[4] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] P[2] Sk[2] D[4] Ł. V[1] V[2]. x[2]) per ipsos iudices op. B[2] D[3]. y[2]) duobus St[2]. z[2]) et in P[2].

a[3]) yeme O[1]; yema O[2]. b[3]) numero Cz.; vere D[3]; vero op. J[2] St[2] P[2]. c[3]) diebus octo Pt[1] Fl. B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. d[3]) aliqua op. B[1]. e[3]) distruccione O[1]; contradicione seu destruccione J[2]; distraccione O[2] D[3] SV. D[2] Ł. V[1] V[2]. f[3]) debito modo Cz. Pt[1] O[2] Kr. B[4] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1]; debito modo per ipsos iudices B[2] D[3]; debite op. J[2] Ł. V[1] V[2]; absque aliqua ... debite op. Fl. St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2]. g[3]) observantur O[2] Fl. St[2]; na tym słowie kończy się pierwszy z trzech art., na które rozbity jest art. niniejszy w D[3]. h[3]) Volentes et observantes vel decernantes decrevimus Fl.; Volentes insuper Sk[2]; Volentes denique et decernentes Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. i[3]) boves op. O[2] SV. j[3]) pignerati D[3]; pigneratici J[2]; inpigneratici B[2]; pignoraticii Cz. Pt[1] O[2] Kr. B[4] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] P[2]; pignorati per ipsos iudices Fl.; pignoraticii per ipsos iudices St[1] Sk[2] D[4]. k[3]) sine O[1] D[3] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. l[3]) contumacie cuiuslibet D[3]; contumacie cuilibet St[2]. m[3]) iudicii St[2]; nobis et nostro iudici Fl. St[1] Sk[2] D[4]; nobis et iudici nostro P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. n[3]) applicetur Pt[3]; na tym słowie kończy się drugi z trzech art., na które rozbity jest art. niniejszy w D[3]. o[3]) Decrevimus eciam quod et statuimus Pt[3]; Decrevimus eciam et statuimus Cz. Pt[1] Kr. SV. D[2] P[1] St[1] D[4]; Decrevimus eciam sic statuimus St[2]; Decrevimus vel et statuimus Sk[2]; Ministeriali decrevimus eciam et statuimus B[2]; Decernimus eciam et statuimus O[2] Fl. B[4] B[1] Pt[2] P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]; Decernimus eciam z op. et statuimus D[3]. p[3]) si op. O[1] J[2] B[2] Fl. SV. B[1] Pt[2] St[1] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2]; toż zrazu, ale na interl. dop. potem si P[2]. r[3]) predicto ministerialis deputati O[1]; predicta ministerialia deputata Cz.; predicto ministeriali sic deputato B[2] D[3]. s[3]) per iudicem deputato Pt[1]; per iudicem op. Fl. SV. B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. t[3]) et O[1] Pt[1]; ad op. Pt[3]. u[3]) ad eandam Fl. w[3]) inpigneracionem J[2]; pigneracionem B[2] D[3]; pignora-

cionem P2 Sk1 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2. x3) ipsius iudicis Pt3 Cz. Pt1 O2 Kr. B2 Fl. B4 D3 St2 SV. D2 B1 Pt2 P1 St1 P2 Sk1 Sk2 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2. y3) villa op. O1; villam O2 SV. D2 B1 P1. z3) pignoranda Pt3 Cz. Pt1 Kr Fl. B4 Pt2 St1 P2 Sk1 Sk2 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2; pigneranda B2 D3; pignorando O2 SV2 D2 B1 P1.

a4) villanus O1. b4) si non Fl. B1 Pt2 St1 P2 Sk1 Sk2 D4 Sn1 Sn2; non op. O2 SV. D2; ipsius inpignoranda... non op. J2. c4) permittantur O2 SV. D2 B1 P1; admittatur D3; zam. non permittatur: non admissa B2. d4) impignorare Pt1; pignerari J2 B2 D3; pignorari Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 e4) iuxta promissam limitacionem Cz; et iuxta premissam limitacionem D3; iuxta predictam seu premissam limitacionem Fl. Pt2 St1 Sk1 Sn1 Sn2; toż z mylką: imitacionem Ł. V1 V2; iuxta predictam limitacionem P2 Sk2; iuxta predictam sentenciam premissam limitacionem D4. f4) vel si J2 Fl. Pt2 St1 P2 Sk1 Sk2 D4 Sn1 Sn2 Ł V1 V2; et si O2 SV. D2 B1 P1. g4) pingnera J2; pignera D3 Sk1; zam. pignora: premissa B2. h4) zam. habita: abitit O2; habiat SV.; abicit B1. i4) et per eosdem B2 D3; per eosdam Fl.; per eundem B1 Sk2. j4) dominum op. Fl.; zam. per eosdem dominum: per domum St2. k4) vel B2; et D3 Sk2. l4) aut per villanos SV. B1 m4) aut Pt3. n4) vel Pt1; sive O2 Kr. Fl. St1 Sk2 D4. o4) violenter recipienter Pt3 O2 SV. D2 P1; recipiantur violenter J2 Fl. P2 Sk1 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2; recipiant violenter St1; violenter recipiantur vel repercuciantur B2; violenter recipiantur vel percuciantur D3; reciperentur aut reperceuterentur violenter Sk2. p4) dominum Pt3. r4) et op. Cz. Pt1 Kr. B2 St2. s4) rebelliorem B2; rebellacionem P1; na tym słowie, z powodu wyd. nast. karty, urywa się tekst niniejszego art. w O2. t4) eorum J2 Fl. D3 St1 P2 Sk1 Sk2 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 u4) voluimus Sn2. w4) pena, que dicitur pentnate O1; pena que dicitur pyąthnaczya Pt3; pena, que voeatur vulgariter pyancznaa B1; pena XV St2 Sk2; penam, que vulgariter dicitur pantnadzescza Cz.; toż ze zm. pancznadzescza J2; toż ze zm. pencznadzescze Kr.; toż ze zm. pentnazece B4; toż ze zm. pentnacza SV.; toż ze zm. penthcza D2; toż ze zm. pyanthcza P1; penam, que dicitur vulgariter pentnacza Pt1; penam, que dicitur pyanthnacza B2; toż ze zm. XV D3; penam pyancznadzeszcza Pt2; toż ze zm. pyacznadzescza St1 D4; toż ze zm. pyacznadzesta P2; toż ze zm. pyancznadzesta Sk1; toż ze zm. pyancznadzesca Sn1; toż ze zm. pyacznadzesca Sn2; penam pyathnadzesczya, que dicitur XV alias Ł,; toż ze zm. pietnadziesta V1 V2. x4) rebellis St2. y4) iudici nostro Pt3; iudicii St2. z4) solvete Sn2.

a5) teneatur St2; solvere teneantur eadem pingnera, na czym urywa się niniejszy art. i cały tekst J2. b5) cum op Pt3. c5) cum aliqua B4. d5) pena op. D3; que dicitur... pena skutkiem przeskoku od jednej piętnadziestej do drugiej op. Fl. e5) pyąthcza Pt3; pantnadzescza Cz.; XX Pt1; pencznadzescza Kr.; pyathcza B2; pyacznadzescza

Fl. St¹ D⁴ Sn¹ Sn²; pentnazcce B⁴; XV D³ St² Sk²; pentnaczе SV.; penthcza D²; pentnadzescze B¹; pyancza Pt²; pyanthcza P¹; pyacznadzesta P²; pyancznadzesta Sk¹; syedmaczyesczya Ł.; siedmadziesta V¹ V². f⁵) eandem Si²; eadem op. Fl. Pt² St¹ P² Sk¹ Sk² D⁴ Sn¹ Sn²; zam. eadem: et SV. D² B¹; toż zrazu, ale pisarz później przekr. et, a na marg. z odpow. odnośnikiem dop. eadem P¹. g⁵) pignera B² D³. h⁵) et Sk². i⁵) oblata aut repercussa Sk². j⁵) integraliter op. Sk². k⁵) observare SV D² B¹; observare aut assignare Fl. Pt² St¹ P² Sk² D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V²; observare et assignare Sk¹. l⁵) tenentur Pt¹; tenеatur St². m⁵) Qui si iudicandis Cz.; Quod si mandandis St², Qui si diem in dandis Fl. Pt² Sk¹; qui si idem in dictis dandis Sk²; Qui si numero in dandis St¹ D⁴; Qui si idem in negandis SV.; Quod si idem negandis B¹; Quod si in denegandis D²; Quod si idem in denegandis P². n⁵) pignеribus B² D³. o⁵) predictis op. Sk². p⁵) ut St². r⁵) in op. Pt³. s⁵) satisfaciendis Pt³; satisfaccione B¹ P² t⁵) predictis seu premissis Sk²; predictis Sn¹ Sn² Ł. V¹ V². u⁵) doloso D³. w⁵) vel Fl. x⁵) quod op. B² D³; zam. ita quod: ut aliquod St². y⁵) forte iudex Fl. St² Pt² St¹ P² Sk¹ Sk² D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V²; forte op. SV. B¹. z⁵) non sufficiet SV. D² B¹; non sufficeret P¹; non sufficiat op. Fl. Pt² St¹ P² Sk¹ Sk² D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V².

a⁶) eorum Cz. b⁶) ad puniendum et inpignorandum Pt³ Cz. Pt¹ Kr. Fl. B⁴ D² Pt² St¹ P² Sk¹ D⁴; ad puniendum et impignerandum B²; ad pignerandum et puniendum D³; ad puniendum vel pignorandum St²; ad puniendum et impignorando SV.; ad puniendum et pignorandum B¹ Sk² Sn¹ Sn² Ł. V¹ V²; ad puniendum et ad inpignorandum P¹. c⁶) eos pavescerit Fl.; eos pavesceret St¹ Sk² D⁴; eosdem pavesceret B¹ Pt² P² Sk¹ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V²; eosdem vel pavesceret P¹. d⁶) volumus et decernimus Fl. B⁴ D³ B¹ Pt² P² Sk¹ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V²; volumus decernendo B². e⁶) pena, que vocatur szyedmadzyesczya Pt³; toż ze zm. sedmczesanth Pt¹; toż ze zm. sedmdzesant Kr.; toż ze zm. sedmdzyeszyanth B⁴; toż ze zm. szedmdzeszt SV.; pena qua vocatur sedmdzessath St²; pena que dicitur pyathcza B²; toż ze zm. syedmdzeszyanth D²; toż ze zm. syedmdzesanth P¹; pena szedmnadzescza Cz.; toż ze zm. XVII D³; toż ze zm. LXX Sk²; pena syedmyedzesath dicta Fl.; toż ze zm. syedmnadzeca B¹; toż ze zm. szyedmidzeszancz Pt²; toż ze zm. schyedmdzesyanth St¹ D⁴; toż ze zm szyedmdzeschanth P²; toż ze zm. syedmdzestha Sk¹; toż ze zm. szyedindzesauth Sn¹; toż ze zm. szyednidzeszanth Sn²; toż ze zm. szyemdzeszanth Ł.; toż ze zm. siedmdziesiąt V¹ V². f⁶) carie Pt³ Fl. SV. g⁶) applicande O¹; applicentur Pt³; applicando SV. D² P¹; punienda vel applicanda Fl; nostre ... applicanda op. B². h⁶) finis puniatur Pt³; puniatur Cz. Pt¹ Kr. B¹ P¹ St¹ D⁴; puniatur, poczem dod. Sequitur de eodem St²; punientur Fl. D³; punietur SV. D².

[1]) Wyraz quandocunque, podany w tym miejscu w O^1, a nadto także w Pt^3, P^1, poczytać należy za myłkę łatwo zresztą paleograficznie wytłumaczyć się dająca; zam. poprawnego: quandoque, które mają inne kodeksy. Oczywiście bowiem nie chodziło o stwierdzenie, że wymienione w dalszym ciągu niniejszego ustępu nadużycia dzieją się kiedykolwiek, tj. zawsze, jeno że zdarzają się niekiedy, od czasu do czasu. W takim znaczeniu używa wyrazu quandoque sam nawet tekst O^1 w innych miejscach statutowych, por. np. art. 40,56 i in. Wspólność błędu, w pokrewnych zwłaszcza sobie kodeksach O^1 Pt^3, wskazuje, że przejęto go z starszego wzoru, pochodzącego jeszcze z XIV w.

[2]) Dodatek: pro contumacibus, podany bezpośrednio po słowach: non contumaces we wszystkich kodeksach z wyjątkiem O^1 i późnych St^1 i D^4, nie należy niewątpliwie do pierwotnego tekstu. Statut stwierdza, że zarówno strony, stawające w sądzie (non contumaces) jako też te, które dopuściły się niestania (ipsi contumaces) karane są nieraz z powodu niestania, te ostatnie jednak ponad miarę swego zawinienia i zamierza właśnie przez stosowne zarządzenia nadużyciom tym zapobiec. Do jasnego określenia myśli wystarcza tu w pełni jedno grupy, a łącząca się syntaktycznie z końcowymi słowami uniuntur et gravantur, odniesione do obu na czele wymienionych grup osób. Wstawka: pro contumacibus, umieszczona po wymienieniu pierwszej grupy, a łącząca się syntaktycznie z końcowymi słowami puniuntur et gravantur, rozbija tekst ustępu na dwie niejako osobne części, co w oderwaniu nie byłoby rzeczą niemożliwą, ale w tym wypadku daje stylizację bardzo niefortunną i formalnie tautologiczną: non contumaces pro contumacibus puniuntur i znowuż: contumaces pro contumacia puniuntur. Na domiar wszystkiego zbudowany w ten sposób człon pierwszy szwankuje pod względem rzeczowym. Bo jeśli ma on zawierać odpowiedź na pytanie za co non contumaces są karani, to musiałby wyrazić się: pro contumacia (jak w wspólnym orzeczeniu poprawnego tekstu przy końcu ustępu), nie zaś pro contumacibus, który to zwrot nie daje w tym połączeniu żadnego sensu. Żeby utrzymać pro contumacibus, należałoby je chyba wytłumaczyć w znaczeniu: zamiast niestawających, co znowuż zaznaczać, jak wynika z treści, nie leżało zgoła w intencji statutu. Brak słów: pro contumacibus w O^1, nie pochodzi tedy z opuszczenia kopisty, jeno jest wiernym odtworzeniem pierwotnego poprawnego tekstu; dodanie zaś tych słów jest niefortunną przeróbką drugiej redakcji statutów, przejętą następnie do redakcji dalszych. Rzecz ta raziła snać niektórych kopistów późniejszych; stąd kodeks St^1 i pokrewny mu D^4, które w jakimkolwiek bliższym stosunku zależności do O^1 nie zostają opuściły rzeczoną wstawkę zapewne na własną rękę.

[3]) Por. art. 3.

[4]) W budowie zdania anakolut: inpignoretur jest orzeczeniem do podmiotu wymienionego w zdaniu warunkowym: dominus: w takim razie brak orzeczenia do podmiotu zdania głównego: ministerialis accedens. Gdyby zaś orzeczenie to chcieć połączyć z ministerialis, należałoby je ująć w formę czynną: impignoret, pignoret, której jednak nie podaje żaden z tekstów.

[5]) Wersja O^1: fuerit... contumaces nieprawidłowa o tyle, że z obu do siebie należących wyrazów jeden podany w liczbie pojed., a drugi w liczbie mn. Podobna niezgodność, w innym zgrupowaniu słów, zachodzi we wszystkich niemal innych kodeksach, a tłumaczy

się tym, że jakkolwiek podmiot dominus, do którego formalnie dostosowane zostało słowo fuerit, podany jest w liczbie pojed. to jednak przez przydatek una cum villanis nabrał on rzeczowo znaczenia licz. mn., tyle co: dominus et villani, co wpłynęło znowuż na użycie formy: contumaces. Co do pytania, czy w tekście O^1 kopista nie popełnił jakiej omyłki wymagającej emendacji, stwierdzić należy przede wszystkim, że zarówno ze względu na istotę rzeczy, jako też właściwości tej kopii, najmniej prawdopodobnym byłoby przypuszczenie, jakoby myłka polegała na błędnym uszykowaniu czy też przestawieniu wyrazów; o ile więc przyjmiemy tu jakąkolwiek myłkę, należałoby myśleć co najwyżej o wstawieniu bądź to fuerint zam. fuerit, bądź też contumax zam. contumaces. Pierwsza poprawka byłaby możliwą, gdyby fueri(n)t wysunąć bądź to przed cały zwrot, wyrażający pojęcie zbiorowości: dominus una cum villanis, bądź też umieścić ten wyraz po tymże zwrocie; tak też postąpiły niektóre kodeksy, które użyły tu liczby mnogiej. O ile natomiast szyk wyrazów O^1 uznamy za nienadający się do emendacji, poprawka taka okaże się niedopuszczalną; tu bowiem fuerit wstawione jest pomiędzy oba człony składające się na pojęcie podmiotu zbiorowego, zaraz po dominus, a przed: una cum villanis. Nie można wszakże budować zdania: si autem dominus fuerint una cum villanis. Należy tu zatem utrzymać formę fuerit: że mieściła się ona w pierwotnym tekście, świadczy pośrednio okoliczność, że jeszcze cały szereg innych, najstarszych i najpoważniejszych kodeksów, mimo że słowo to wysunęły poprzed całe określenie zbiorowe, a przy końcu podają: contumaces przecież umieszczają fuerit w licz. pojed. Z drugiej strony znowuż przypuszczenie omyłki contumaces zam. poprawnego contumax, jest już ze względu na same momenty paleograficzne mniej prawdopodobne; a przemawia przeciwko niemu poważnie i ta okoliczność, że formę contumaces z jedynym wyjątkiem późniejszego kod. D^3, który widocznie przeprowadził tu poprawkę na własną rękę, zawierają wszystkie bez wyjątku inne kodeksy statutowe niezależnie od tego, czy dostosowały do niej słowo fuerint w licz. mn., czy też utrzymały pierwotną jego formę w licz. poj. Tak więc wszystko przemawia za tym, że już w tekście pierwotnym znalazł się anakolut: fuerit ... contumaces, jak go podaje O^1 i inne najstarsze kodeksy; dlatego zawartą tu stylizację utrzymujemy także w niniejszym wydaniu tekstu.

[6]) Przeciwko wersji O^1 i D^3 oraz druków statutowych, poczynając od Sn^1, które podają sine wszystkie inne kodeksy mają tu: sive. Jedna z lekcji jest oczywiście myłką, której geneza da się zresztą paleograficznie wytłumaczyć całkiem łatwo. W miarę, za którą wersją oświadczamy się, treść przepisu pod względem rzeczowym przybierze zgoła odmienne znaczenie. W pierwszym wypadku (sine) stanowiłby on, że stronie nieposłusznej mają być wprawdzie zabrane woły, wszelako bez jakiejkolwiek kary niestania; w drugim (sive), że owe woły są właśnie karą niestania. Żeby nie sięgać do późniejszych licznych świadectw praktyki sądowej, wystarczy tu przytoczyć postanowienie następnego zaraz (55) art niniejszego statutu: pro huiusmodi c o n t u m a c i a reus pena duorum boum mulctetur, gdzie wyraźnie woły zajęte ciążeniem pojęte są jako kara niestania. Por. też cytat z praktyki sądowej z początku XV w. (1415); nestane duos boves (tj. kara niestania) u Hubego, Ustaw. Kazim. W. 155. Wersja O^1 i zgodnych z nim tekstów jest tedy błędną; w miejsce sine należy wstawić sive, jak w innych kodeksach. Por. też trafne uwagi Helcla do tego ustępu.

[7]) Tekst O^1 poprzestaje na podaniu samego ipsius i jest zupełnie zrozumiały ze względu na umieszczony tuż przedtem zwrot: per iudicem do którego odnosi się owo ipsius; dlatego należy tę stylizację utrzymać jako pierwotną. Wersja: ipsius iudicis, jak ją podają późniejsze redakcje, poczynając od Pt^3 i Cz., wypłynęła snać z chęci usunięcia dwuznaczności, czy ipsius odnosi się do iudex, czy też do wymienionego przed nim ministerialis.

(LV).

O^1 55: De contumacia rei et actoris; Pt^3 24 De pena actoris si non conparuerit capitulo LVII; Pt^1 I. 27: De contumacia; B^2 30: toż; SV. 24 i D^2 I. 24: toż z dod. końc. XXV; Cz. 26: De eodem (tj. De dolo et contumacia). Quis citatur et non paret, qui eciam citat et non paret; Kr. I. 27: De contumacia. Item in fine libri alia capitula de prescripcionibus querat; St^2 I. 27: De contumacia rubrica, in fine libri alia capitula; D^3 29: De actore et reo non comparentibus XXVII; B^1 28: C. XXV. De actore non; Pt^2 28: Capitulum XXVI. De penis; P^1 I. 24: De contumacia et penis XXIIII; P^2 26: De contumacia actoris XXVI; Sk^2 18: De contumacia actoris et rei XVIII; Fl. I. 28: Contumacia, actor non parans causam propriam amittit; St^1 28: Contumacia, actor non parens causam mittit XXVIII; D^4 28: toż; Sk^1 27: Contumacia actoris, causam amittit c. XXVIII; Sn^1 27: De contumacia actoris XXVII; Sn^2 27: toż; Ł. 27, V^1 27, V^2 27 i O^5 16: toż z op. cyfry. Nie podają tego art. J^1 J^2 O^2 (wyd.) B^4 O^3 (wyd.) VB D^1 I.

Actor procurat ad causam[a]) reum[b]) citari; reo[c]) in termino conparente[d]), actore[e]) vero[f]) totaliter[g]) se[h]) absentante[i]), decrevimus[j]) ob contumaciam[k]) actoris, que est maior, quam[l]) rei, ipsum reum causam obtinuisse[m]). Si autem reus non curaverit parere sibi termino assignato[n])[1]), actore[o]) per se vel nuncium comparente[p]), decrevimus[r]), quod pro huiusmodi contumacia[s]), reus[t]) pena[u]) duorum boum[w]) mulctetur[x]).

a) ad causam procurabit Fl.; ad causam procurat St^1 Sk^2 D^4; procuret ad causam SV. B^1; procurans z op. ad causam P^2; faciat et procuret ad causam Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. b) reum ad causam Cz. Sk^1. c) reo op. O^1; reo itaque Sn^1 Ł. V^1 V^2 O^5; res itaque Sn^2. d) conparante Pt^3; comparante Fl. SV. B^1 Pt^2 Sk^2; comperent B^2. e) accione O^1; et actore Fl. f) vero op. Fl. Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. g) corporaliter O^1; taliter B^1. h) se op. Cz. B^2. i) zam. se

absentante: absente Fl. SV. D^2 B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2. j) decernimus Pt^3 SV. B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. k) ad contumaciam St^2. l) quam op. O^1. m) obstinuisse St^2. n) non curaverit parere in termino sibi assignato Pt^3 Cz. Pt^1 Kr. B^2 D^3 St^2; parere in termino sibi assignato non curaverit Fl. SV. D^2 B^1 P^1 St^1 P^2 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; toż z myłka cum curaverit zam. non curaverit Pt^2; Si autem pareret reus in termino sibi assignato non curaverit Sk^1. o) actor Fl. p) vel nuncium comarante O^1 SV.; vel per nuncium comparente Pt^3 Cz.; toż z myłka comparentem St^2; vel per suum nuncium comparente Pt^1 D^4; toż ze zm. comparante Fl. St^1; vel nuncium suum comparente Kr.; vel suum nuncium comparente P^1 Pt^2 P^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; toż ze zm. comparante Sk^1: aut suum procuratorem comparante Sk^2. r) decernimus Fl. SV. Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. s) quod per huiusmodi contumacia O^1 Pt^3; quod huiusmodi contumacia Fl. SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 D^4; quod ob huiusmodi contumaciam Sk^1. t) reo D^3. u) penam Pt^1 St^2; pena op. P^1; reus pena op. Pt^2). w) duorum boum pena Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. x) multertetur O^1: multetur Cz. Kr.: mulcetur Pt^1 Fl. D^3 St^2 SV. D^2 B^1 P^1; mulctatur B^2.

[1]) Zwrot: parere sibi termino assignato podany jest tylko w O^1: wszystkie inne kodeksy, nie wyłączając Pt^3, mają tu stylizację: in termino sibi assignato. Gdyby chcieć pójść za nimi, i uznać, że tekst O^1 jest zmylony, należałoby przyjąć nie tylko, że kopista opuścił in, ale, ze względu na to, iż nie można budować zwrotów: in sibi termino assignato, czy też sibi in termino assignato, ponadto także, iż wyraz sibi, stojący w tekście pierwotnym po termino, przestawił nieopatrznie przed tenże wyraz. Przypuszczenie takiej skombinowanej omyłki budzi już samo przez się pewne wątpliwości. Bardziej jeszcze zachwiewa je okoliczność, że takiż sam zwrot, jaki tu spotykamy, powtarza się w O^1 dosłownie zaraz w następującym art 56: non comparuerit contumaciter s i b i t e r m i n o a s s i g n a t o. Należałoby wobec tego, w następstwie tamtego przypuszczenia, przyjąć, że i tutaj kopista popełnił takie same dwie omyłki, i w takiej samej znowuż niezwykłej kombinacji ze sobą. Żeby uniknąć tych wszystkich trudności, snadniej przyjąć, że jakkolwiek zwrot pospolity: in termino assignato znajdzie się gdzieniegdzie indziej także w samym tekście O^1 przecież jednak tutaj, jako też w przytoczonym ustępie art. 56, stylizacja niniejsza mimo pewną ociężałość przez wysunięcie sibi poprzed termino (zam. po tym wyrazie) ale w każdym razie z opuszczeniem in, nie jest wypływem omyłki kopisty, jeno wierną reprodukcją starszego wzoru, na którym się on opierał; że zaś także we wzorze czy też wzorach dawniejszych trudno ją wobec stwierdzonej powrotności przypisać omyłce, przeto wynika stąd, że jest to reprodukcja pierwotnego autentycznego tekstu statutowego. Dodać trzeba, że konstrukcja wyrazu parere w znaczeniu: zadośćuczynić (pokr. z zwykłym znaczeniem: usłuchać) w połączeniu z dativem, jest dopuszczalna nawet w łacinie klasycznej, a używana zwłaszcza w pomnikach ówczesnego prawa, por. zwroty: parere usuris, solutioni pensionibus, w Cod. 4 26,8 i 4,10,8 oraz Dig. 19 2,54. I tutaj więc: zadość uczynić rokowi, t. j. stawić się na wyznaczonym roku, da się określić zwrotem, który gramatycznie uznać można za prawidłowy: parere termino assignato. Nie mówić już

o tym, że konstrukcja ta mogłaby też być pojęta jako ablat. absol.: stawić się po wyznaczeniu sobie roku. Stylizacje innych kodeksów trzeba wobec tego poczytać za późniejszą przeróbkę redakcyjną, wywołaną może niezgrabnym ustawieniem wyrazów w redakcji pierwotnej, a zapewne też chęcią dostosowania konstrukcji do utartego słownictwa ówczesnej praktyki sądowej.

(LVI).

O^1 56: b. nap. z pozostawieniem jednak wolnego wiersza, na którym miała być rubr. dopisana; Pt^3 25: De capitali hereditaria questione LVIII; Pt^1 I. 28: De eo, qui ob rei contumaciam mittitur in possessionem; B^4 12 i St^2 I. 28: toż; Pt^2 29: toż z dod. pocz. Capitulum XXVII; P^1 I. 25: toż z dod. końc. XXVI; Kr. I. 28: De eo, qui ob rei contumacia mittitur in passione zrazu, poczem pisarz nad ostatnim wyrazem dop. na interl. possessionem; D^2 I. 25: De eo, qui ob rei contumaciam mittatur in possessionem XXVI; SV. 25; Qui ebrie contumaciam mittitur in possessionem XXVI (podana tylko pocz. część art., reszta z powodu wyd. nast. karty zginęła); P^2 27: De eo, qui ob contumaciam mittitur ad impossesionandum XXVII; O^2 I. 20: rubr. zginęła, gdyż z powodu wydarcia poprz. karty dochowała się tylko końc. część art.; Cz. 27: Si quis citatur pro hereditate et primo 2° 3° non paruerit; B^2 31: Patet ex se capitulum; D^3 30: De non comparentibus ter in termino contumaciter et de rebus obligatis distrahendis XXVII; B^1 29: C. XXVI. De celeritate; Sk^2 19: De contumacia hereditaria seu rei obligate XIX (podaje tylko pocz. część art.); Fl. I. 29: De illo, qui citat aliquem pro hereditate aut debito suo; St^1 29: toż z op. suo i dod. końc. XXIX; D^4 29: toż z tymiż zm.; Sk^1 28: De illo, qui citat pro hereditate aut debito c. XXIX; Sn^1 28: De hiis, qui pro hereditate aut debitis citantur XXVIII; Sn^2 28: toż; Ł. 28, V^1 28, V^2 28 i O^5 17: toż. z op. cyfry. Nie podają tego art. J^1 J^2 O^3 (wyd.) VB. D^1 I.

Licet in pluribus[a]) casibus[b]) celeritas[c]) commendatur[d]), cum[e]) eadem celeritas[f]) in iudiciis[g]) et causis[h]) expediendis[i]) racionabiliter quandoque[j]) est restringenda[k]) ex eo[l]), quod[m]) iudicantem oportet cuncta rimari[n]), ideoque statuimus, quod si aliquis[o]) super[p]) capitali[r]) hereditaria[s]) questione[t]) primo[u]), et[w])[1]) secundo et[x]) tercio citatus[y]), non conparuerit contumaciter sibi termino assignato[z])[2]), ob contumaciam[a1]) eiusdem citati[b1]) actor[c1]) in tercio termino[d1]) decernatur[e1]) et diffiniatur

in veram possessionem[f1]) eiusdem hereditatis mittendus[g1]), et[h1]) ab omni iure eiusdem hereditatis[i1]) et[j1]) ipsius[k1]) qualibet vendicacione[l1]) per iudicis sentenciam[m1]) dictus[n1]) reus[o1]) decernatur et pronuncietur[p1]) cecidisse[r1]). Si autem questio[s1]) fuerit[t1]) personalis, puta pro debitis vel quibuslibet rebus obligatis[u1]), primo[w1])[3]), secundo, tercio[x1]) termino citatus[y1]) contempserit vel neglexerit in termino[z1]) sibi assignato[a2]) parere[b2]), decrevimus[c2]), quod concreditor[d2])[4]) quarumlibet rerum obligatarum[e2]) post tercium terminum[f2]) per sentenciam iudicis[g2]) distrahendi et alienandi auctoritate iudicis[h2]) plenam habeat[i2]) facultatem; ita tamen, quod si res[j2]) obligate, distracte et alienate auctoritate premissa[k2]) minoris valoris[l2]) inveniantur[m2]) et existant[n2]) tempore alienacionis[o2]), quam fuerit[p2]) pecunia credita[r2]), et ipse creditor[s2]) pro summa[t2]) pecunie per ipsum credita[u2]) simpliciter[w2]), eciam[x2]) sine aliqua condicione[y2]), tamquam pro dicta summa pecunie recepit[z2]) sufficientes[a3]), sibi et non alii[b3]) idem creditor[c3]) de sui negligencia[d3]) debebit inputare[e3]). Sed si condicionem[f3]) creditor[g3]) opposuerit[h3])[5]) circa[i3]) res obligatas[j3]) maioris vel minoris[k3]) quantitatis, si pro minori pecunia[l3]) res obligatas[m3]) alienaverit[n3]), debitor per iudicem[o3]) decernatur[p3]) credite pecunie summam adimplere[r3]); si vero[s3]) pro maiori summa pecunie[t3]) res alienaverit obligatas[u3]), residuum, quidquid[w3]) fuerit[x3]) ultra summam creditam[y3]), debitori creditor[z3]) restituere teneatur[a4]).

a) in plurisque D^2; toż zrazu, ale późn. ręka XV w. dop. na interl. -bus SV. b) causis Kr. St^2 B^1; casibus op. Sk^1. c) sceleritas Pt^1; claritas Fl. d) commendetur Cz. Pt^1 Kr. B^2 B^4 D^3 SV. D^2 Pt^2 P^2 Sk^1 Sk^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. e) tamen B^2 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 P^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; cum tamen Fl. Pt^2 St^1 Sk^1 Sk^2 D^4; toż zrazu, ale cum nast. przekr. P^2. f) sceleritas Pt^1; celeritas vel claritatis sedulitas Fl. g) in iudicibus Fl. SV. D^2 B^1 Pt^2 St^1 P^2 D^4; toż zrazu, ale pisarz zmienił

potem na: in iudiciis P1. h) in iudiciis de causis O1; in iudicialibus causis Sk1. i) expediens Pt3; expedientes St1 D4. j) quandoque op. Fl. St1 Sk2 D4. k) est refugienda Cz; est refrigenda Kr.; est restiguenda vel refugienda St2; est expedienda sive restringenda Fl. St1 D4; est expedienda seu restringenda Sk1; sit expedienda sive restringenda Sk2; non est observanda, sed pocius amplianda et dilatanda Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. l) ex eo powt. dwukr. St1. m) przy quod odnośnik, a na marg. dop. ręką z końca XV w.: iudicis caucionem SV. n) opportat cuncta rimari Fl.; cuncta oportet rimari B2 Sk1 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5; cuncta rimari oportet P2; oportet cuncta numerare Sk2. o) quod aliquis St2; quod sit aliquis D2; toż zrazu, ale pisarz przez wyskr. t zmienił sit na si P1; quod si quis B1 Pt2. p) in Pt3; super op. SV. r) capitulo St2; capitulati Sn1. s) hereditate D4. t) questio D3. u) est primo D3. w) et op. Pt3 Cz. Pt1 Kr. B2 Fl. B4 D3 St2 D2 B1 Pt2 P1 St1 P2 Sk1 Sk2 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. x) et op. Kr. Fl. SV. B1. y) citans O1 Pt3 Pt1. z) non comparuerit contumaciter in terminis sibi assignato Pt3; non comparuerit contumaciter sibi in termino assignato B2; non comparuerit contumaciter in termino sibi assignato Cz. Pt1 Kr. B4 D3; toż ze zm. non compareat St2; non comparuerit iuri contumaciter in termino sibi assignato Fl. Pt2 St1 P2 Sk1 Sk2; toż ze zm. non comparaverit D4; contumaciter in termino sibi assignato parere iuri non curaverit vel neglexerit SV. D2 B1; contumaciter in termino sibi assignato non comparuerit iuri nec curaverit vel neglexerit P1; non comparuerit a iudicioque se contumaciter in termino sibi assignato absentaverit Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5.

a1) et ob contumaciam Pt1 B2 Fl. D3 St2 B1 Pt2 St1 P2 Sk1 Sk2 D4; tunc ob contumaciam Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5; na słowie contumaciam urywa się tekst tego art. z powodu wyd. nast. karty w SV. b1) citari Pt3. c1) actor op. B2; actor citati D2. d1) in termino tercio D3 Sk2; in termino tercio et peremptorio Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. e1) discernatur O1; determiatur St2. f1) passionem zrazu, co jednak pisarz sam popr. później na possessionem Kr. g1) mittendum Cz.; est mittendus Kr.; mittendo St2; zam. decernatur . . mittendus: decernatur et diffiniatur ac admittatur in veram eiusdam hereditatis possessionem Fl; toż ze zm. eiusdem St1 P2 D4; zam. tegoż: decernatur et diffiniatur ac mittatur in veram possesionem eiusdem hereditatis D2 P1; zam. tegoż: decernatur et diffiniatur ac mittatur in veram eiusdem hereditatis possessionem Pt2; toż ze zm. ac imitattur zam. mittatur B1; toż ze zm. ac admittatur ad veram Sk1; zam. tegoż: decernatur et mittatur in veram eiusdem hereditatis possessionem Sk2; zam tegoż dimittatur sentencia diffinitiva mediante in veram eiusdem hereditatis possessionem Sn1 Sn2; toż ze zm. admittatur Ł.; toż ze zm. admittatur i definitiva V1 V2 O5. h1) et op. O1. i1) mittendus ... hereditatis op. Pt3. j1) et op. Fl. St1 D4. k1) et ipsius op. St2. l1) vendicione Pt3 Cz. Pt1

Fl. D[3] St[2] D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; iudicacione B[4]; et ipsius ... vendicacione op. Sk[2]. m[1]) per iudices sentenciam Sn[1]. n[1]) ipse D[3]; dictus op. Fl. Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. o[1]) reus powt. dwukrotnie St[2]. p[1]) et pronuncietur op. Pt[3]; et pronunciatur Pt[2] Sn[1] Sn[2]. r[1]) et cecidisse pronunciatur Fl. St[1] P[2] Sk[1] D[4]; zam. per iudiciis ... cecidisse: reus per iudicis sentenciam cecidisse pronuncietur, na którym to wyrazie urywa się część niniejszego art. podana w Sk[2]. s[1]) questio op. Pt[1]. t[1]) fuerit questio B[2] D[3]; questio erit Ł. V[1] V[2] O[5], u[1]) pro debitis vel pro quibuslibet rebus obligatis Pt[3] Pt[1] Kr. B[4]; pro debitis et quibuslibet rebus obligatis St[2]; pro debitis vel quibuslibet rebus aliis obligatis D[3]; toż ze zm. pro debito B[2]; pro debito vel pro quibuslibet rebus obligatis D[2] P[1]; pro pecunia vel pro quibuslibet rebus obligatis B[1]; pro debitis vel quibuscunque rebus obligatis Cz.; pro pecunia debita aut quibuscunque aliis rebus obligatis Fl.; pro pecunia debiti aut quibuscunque rebus obligatis Pt[2] St[1] Sk[1] D[4]; pro pecunia debita aut quibuscunque rebus obligatis Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[1] O[5]; pro pecunia, debitis aut quibuscunque rebus obligatis P[2]. w[1]) et primo Fl. D[2] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. x[1]) et tercio D[3] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; tercio op. Pt[1]. y[1]) citans Pt[1]. z[1]) citatus ... termino op. Cz.

a[2]) assignando Cz. b[2]) citatus contempsit vel neglexit in termino sibi assignato z op. parere St[2]; citatus contempserit aut neglexerit parere in termino sibi assignato B[2] D[3]; citatus parere contempserit vel neglexerit in termino sibi assignato Fl.; citatus parere contempserit vel neglexerit parere in termino sibi assignato St[1] D[4]; citatus contempserit vel in termino parere neglexerit sibi assignato P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. c[2]) decernimus Fl. B[4] Pt[2] St[1] P[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. d[2]) quod contradicor O[1]; quod concorditer D[3]; quod creditor Pt[3] Pt[1] Kr. Fl. St[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4]; quod huiusmodi contumacia auditor zrazu, ale pisarz huiusmodi contumacia podkrop. jako niepotrz. D[2]; quod tunc creditor Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. e[2]) quorumlibet rerum obligatorum Pt[3]; quarumlibet rerum sibi obligatarum O[2] D[2] P[1]; od tych słów, skutkiem wyd. poprz. karty poczyna się tekst niniejszego art. w O[2]; quarumcunque rerum obligatarum B[2] Fl.; quarumlibet rerum obligatarum sibi B[1] Pt[2] P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. f[2]) post certum terminum Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. g[2]) ad sentenciam iudicis O[2]; per sentenciam iudicis prefixum Ł. V[1] V[2] O[5]. h[2]) auctoritate iuris B[2]; auctoritatem iudicis Pt[2]; distrahendi ... iudicis op. Kr. i[2]) habeant D[3] St[2]; habet Sk[1]. j[2]) reus Pt[3]. k[2]) quod si res obligate, distracte vel alienate auctoritate premissa O[2] B[1] Pt[2] Sn[1] Sn[2]; quod si res alienate vel distracte auctoritate premissa D[4]; toż z myłką alienata St[1]; si res obligate vel alienate auctoritate premissa z op. quod Sk[1]; quod si auctoritate premissa res obligate distracte et alienate Ł. V[1] V[2] O[5]. l[2]) zam. quod si res ... valoris: quod res aligenata distracta minoris

auctoritate valoris Fl. m[2]) invenientur B[2] Fl. D[3]. n[2]) existat Sk[1]. o[2]) tempore alienacionis cause evasionis Fl.; tempore alienacionis causa evasionis Pt[1] B[1] Pt[2] St[1] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2]; toż zrazu, ale dwa ostatnie słowa późn. przekr. P[2]. p[2]) que fiunt O[2]; qua fuerit Fl. Sn[1]; quam fuit St[2] D[2] P[1]. r[2]) pecunia credita simpliciter, ostatnie słowo niepotrzebnie tu przeniesione z ustępu dalszego, gdzie następuje również po credita O[1]; pecunia tradita Pt[3] Cz. D[3] Pt[2]; pecunia reddita St[2]; pecunia obligata sive credita Fl. St[1] D[4]; toż ze zm. seu Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. s[2]) traditor Pt[2]. t[2]) per summam St[2] D[2]; toż zrazu, ale pisarz popr. nast. jak w tekście P[1]. u[2]) credite O[2] B[2] D[2] Pt[1]; tradita Pt[2]; credita op. Ł. V[1] V[2] O[5]. w[2]) similiter Cz. x[2]) et Cz. Pt[1] O[2] Kr. B[2] Fl. B[4] D[3] St[2] D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; pro summa ... eciam op. Pt[3]. y[2]) caucione Pt[1] Fl. B[1] Pt[2] St[1] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; condiccione D[3]; contradiccione P[1]. z[2]) tamquam predicta summa pecunie recepit O[1] Pt[3] Cz. Pt[1]; tamquam predicta summa recepit St[2]; tamquam pro dicta pecunie summa vadium recepit O[2]; toż ze zm. summa pecunie B[2]; tamquam predicte summe pecunie vadium reciperet Fl.; tamquam pro dicta summa pecunie vadium reciperet St[1] D[4]; tamquam predicta summa pecunie vadium recepit P[1]; toż ze zm. receperit D[2]; tamquam pro dicta summa pecunie vadium receperit Pt[2] P[2] Sk[1]; toż z op. pecunie Sn[1] Sn[2]; zam. tamquam ... recepit; credita vadium receperit Ł. V[1] V[2] O[5].

a[3]) sufficienter D[3]. b[3]) tamquam ... alii op. B[1]. c[3]) zam. sufficientes... creditor: sufficit sibi, quod idem creditor O[2]; B[2] Fl. D[2] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2]; zam. tegoż: quod idem creditor B[1]. d[3]) de sua negligencia O[2] B[2] Fl. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2]; de negligencia D[3]; de sui negligencia op. Pt[1]. e[3]) debebit importare D[3]; sibi debebit imputare O[2] B[2] Fl. D[2] St[1]; toż ze zm. imputari D[4]; debebit sibi imputare B[1] Pt[2] P[2] Sk[1]; habebit sibi imputare Sn[1] Sn[2]; zam. sufficientes ... imputare: sufficiat creditori vadium, qui nulli alteri, quam sibi ipsi, quod simpliciter vadium receperit, imputabit Ł. V[1] V[2] O[5]. f[3]) Si autem opposicionem Fl. g) creditor condicionem O[2]. h[3]) apposuerit Pt[3] Cz. Pt[1] O[2] Kr. B[2] Fl. St[2] D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; coapposuerit B[4]. i[3]) certas St[2]. j[3]) obligantes Pt[1]. k[3]) maiorem vel minorem Sn[1]. l[3]) si pro pena minori pecunia D[2]; toż zrazu, ale pisarz skreśl. potem pena P[1]; si pro iniuria minori pecunia B[1]; si pro minori pecuniam D[4]. m[3]) maioris vel ... obligatas op. D[3]. n[3]) alienavit Pt[3] Sk[1]; alienabit D[2] P[1]; obligaverit Fl.; alienaverit obligatas B[2]. o[3]) in iudicem B[2]. p[3]) decernetur Pt[3]; decernator D[3]. r[3]) summa adimplere Pt[3]; summam adimplere facultatem Fl.; sentenciam adimplere Sn[1]. s[3]) autem Sk[1]. t[3]) pro maiori pecunia O[2]; pro maiori summe pecunie Fl.; pro maiori pecunia summa D[2] P[1]; pro maiori summa z op. pecunie St[1] D[4]; summam adimplere... pecunie op. D[3]. u[3]) res alienaverit obligantes O[1]; res obligaverit alienaverit

obligatas Pt[3]; res obligatas alienaverit O[2]; res obligaverit obligatas Fl.; res alienaverit z op. obligatas Sk[1]; w[3]) quicque P[1]; quicquid P[2] Ł. x[3]) superfuerit Fl. y[3]) ultra summam debitam creditam Cz.; ultra summam debitam Sk[1]. z[3]) creditor op. Pt[3]; debitor creditori Kr. B[2] Fl.; creditori debitor Sk[1].

a[4]) tenetur Cz. Pt[1] St[1] D[4].

[1]) Wyraz et ma w tym miejscu nie tylko O[1], ale i SV., który niejednokrotnie podaje wersje pierwotne; dlatego pozostawiamy go tu jako właściwość tekstu autentycznego, mimo pominięcie w innych kodeksach; zwłaszcza że stylizacja z powtórzonym kilkakrotnie et nie tylko jest dopuszczalna, ale mogła też być użyta celowo, dla uwydatnienia nacisku.

[2]) Co do budowy tego zwrotu por. art. 56 przyp. 1.

[3]) Nie tylko O[1] i Pt[3], ale i wszystkie inne podające ten art. teksty UW, nieobjęte ZG[ym], więc Cz. Pt[1] Kr. B[2] B[4] D[3] St[2] z jedynym wyjątkiem Fl., a nawet jeszcze z tekstów ZG kodeks B[1] nie umieszczają przed primo spójnika et; co znaczy, iż dalszą część zdania łączą w jedną całość z ustępem początkowym: puta pro debitis itd., o tyle nie dość poprawnie, że może pod wpływem polszczyzny (nie stanąłby pozwany na roku o dług, tj. gdyby nie stanął, nie powtarzają podanego już na początku spójnika si. Stylizacja, o którą tu chodzi, jest zatem właściwie taka: Si autem questio fuerit personalis, puta si pro debitis... citatus contempserit ... parere. Kodeks Fl. i pokrewne mu teksty ZG. skutkiem tej nie całkiem jasnej redakcji przez wstawkę et przed primo, rozbiły zdanie to na dwie części; przez co puta pro debitis itd. przybrało formalnie znaczenie objaśnienia do questio personalis, a reszta ustępu, mówiąca o niestaniu pozwanego, rozwiniętą została w osobne zdanie.

[4]) Podana w O[1] forma contradicor jest niewątpliwą myłką; w każdym razie świadczy ona pośrednio, że w miejscu tym w pierwotnym tekście stał wyraz zaczynający się od con-. Gdy tedy kilka innych poważniejszych kodeksów (Cz. B[2] B[4]) umieszcza tu concreditor, dajemy temu wyrazowi pierwszeństwo przed formą creditor, jaką, skracając mniej zwykłe brzmienie tego wyrazu, przyjęły inne kodeksy.

[5]) Formy opposuerit, jak ją podaje O[1], a ponadto jeszcze też oparty na podobnym wzorze kodeks D[3], nie ma powodu uważać za myłkę kopisty zam. dopuszczalnego tu zresztą także apposuerit, jak podają inne teksty, gdyż wyraz ten w takim samym znaczeniu jak tutaj: nałożyć (warunek, obowiązek) używany był nawet w łacinie klasycznej, zwłaszcza w słownictwie prawnym, por. np. iusiurandum opponere, nałożyć komuś obowiązek przysięgi, Dig. 37, 14, 6.

(LVII).

O[1] 57: De violencie culpa et defamacione et furti; Pt[3] 26: De violenciarum expurgacione LIX; B[4] 13: De probacionibus; St[2] I. 29: toż; Cz. 28 i Kr. I. 29: toż z dod. końc. rubrica; Pt[1] I. 29: De probacionibus et infamia; B2 32: De probacionibus violenciarum; D[3] 31: Pro

violencia citans probet per testes, alias se proprio expurgabit iuramento et citans pro furto vicinum sue parochie infra unum annum citet alias obstabit prescripcio XXVIII. Inne kodeksy rozbijają art. niniejszy na dwa osobne art. Tak: O² I. 21: De probacione actoris in calumpniis contra reum XXVIII i I. 22: Evocacio pro furti in anno fieri debet, capitulum XXIX; w SV. 26 z powodu wyd. poprz. karty zachowała się tylko część końc. art. drugiego, oczywiście bez rubr., że jednak był on podzielony na dwa art., wynika z dalszego liczbowania; D² I. 26: De probacionibus XXVII i I. 27: Item XXVIII; P¹ I. 26 i 27: toż; Pt² 30: Capitulum XXVIII. De probacionibus i 31: Capitulum XXIX = De eodem; B¹ 30: C. XXVII. Calumpnia, i 31: C. XXVIII. De furtu quarumlibet rerum; P² 28: De accusacionibus de violencia XXVIII, i 29 De furto prescripcio accusandi XXIX; na dwa widocznie art. był rozbity art. niniejszy, ale w części dochowanej podany tylko drugi z nich w Sk² 1: De accusatis pro furtu, primum; Fl. I. 30: De illo, qui accusatur pro violencia per actorem, i I. 31: De illo, qui accusatur pro furto, quid dicendum; St¹ 30: De aliquo, qui accusatur pro violencia per actorem quomodo senciendum XXX, i 31: De illo, qui accusatur de furto, quomodo senciendum est XXXI; D⁴ 30: De illo, qui accusatur pro violencia per actorem, quomodo sciendum XXX, i 31: De illo, qui accusatur pro furto, quomodo sciendum XXXI; Sk¹ 29: De illo, qui accusatur de violencia per actorem c. XXX, i 30: De illo, qui accusatur de furto c. XXXI; Sn¹ 29: De illo, qui accusatur, de violentia XXIX, i 30: De illo, qui accusatur de furto XXX; Sn² 29 i 30: toż; Ł. 29: De accusato pro violencia, i 30: Cum aliquis de furto accusatur per aliquem de eodem districtu vel de una parochia; V¹ 29 i 30, V² 29 i 30, O⁵ 18 i 19: toż. Nie podają tego art. J¹ J² O³ (wyd.) VB. D¹ I.

Preterea, ut calumpniis via[a]) precludatur, statuimus[s]) quod si aliquis, alias[c]) bone fame, in iudicium[d]) pro quibuslibet[e]) violenciis[f]) evocatur[g]), actor teneatur[h]), quod asserit, approbare[i]), alias[j]) reus tantummodo proprio[k]) iuramento se valeat expurgare[l]). Item si aliqui fuerint[m]) eiusdem[n]) parochie[o]) seu[p]) discrictus[r]), et[s]) de furtu[t]) quarumlibet rerum[u]) aliquis alium in iudicium voluerit evocare[w]), statuimus, quod infra annum[x]) tantummodo inculpatum[y]) de furtu[z]) habeat evocandi facultatem[a1]). Si vero anno elapso questionem eandem[b1])

voluerit movere[c1]), quod tunc racionabiliter asserit[d1]) [1]), per idoneos testes[e1]) teneatur conprobare[f1]).

a) Propterea ut calumpniis via Cz.; Propterea ut ultra calumpniis via O2 B1 Pt2 P2 Sn1 Sn2; Preterea ut ultra calumpniis via D2 Sk1; toż zrazu, ale pisarz potem przekr. ultra P1; Preterea ut ultra via calumpniis ultra Fl.; Preterea et ultra calumpniis via St1 D4. b) statuimus op. B2. c) alios O1; alias op. Ł. V1 V2 O5. d) in iudiciis St1 D4. e) pro quibus Pt3; pro aliquibus Fl. f) pro quibuslibet violenciis in iudicium D3. g) evocetur Kr. h) tenetur Fl. B1 St1 D4. i) comprobare Cz. Pt1 O2 Kr. B2 B4 D3 St2 D2 B1 Pt2 P1 St1 P2 Sk1 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. j) vel O2. k) proprio op. St1 D4. l) iuramento proprio se valeat expurgare Pt3; se iuramento proprio valeat expurgare Fl.; proprio iuramento valeat se expurgare St2; na tym słowie kończy się pierwszy z dwu art., na które art. niniejszy rozbity jest w O2 Fl. D2 B1 Pt2 P1 St1 P2 Sk1 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. m) Item si aliqui fuerint aliqui B2; Item si fuerint aliqui D3; Item si aliquis fuerit Fl. St1 D4; Item si quis fuerit, odtąd poczyna się tekst tego art. Sk2; Si aliqui fuerint z op. item Ł. V1 V2 O5. n) eiusdam Fl.; unius D3; eiusdem op. St2. o) porrochie O1. p) sive O2 B2 Fl. D3 St1 Sk2 D4. r) discretus O1; seu de eodem districtu P1. s) quod Fl. St1 P2 Sk1 D4; et quod Sk2; et op. Pt2. t) de furto Pt3 Cz. Pt1 Kr B2 Fl. B4 D3 St2 Pt2 P1 St1 P2 Sk1 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5; de furti O2. u) quomodolibet reum O2; aliquarum rerum B2 D3; od quarumlibet rerum poczyna się uszkodzony z powodu wyd. poprz. karty tekst SV. w) aliquis alium in iudicio voluerit evocare O1; toż z myłką noluerit Pt3; aliquis alium ad iudicium de furtu voluerit evocare O2; aliquis aliquem ad iudicium voluerit evocare Fl.; aliquis alium ad iudicium voluerit evocare SV. B1 Pt2 St1 P2 Sk1 D4; aliquis ad iudicium voluerit evocare D2 P1; aliquis in iudicium voluerit alium evocare D3; per aliquem ad iudicium evocatus fuerit Sk2; unus alium ad iudicium voluerit evocare Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. x) infra unum annum Sk2; intra annum V1 V2 O5. y) inculpatur O2. z) de furto Pt3 Cz. Pt1 Kr. B2 Fl. B4 D3 St2 SV. Pt2 P1 P2 Sk1 D4.

a1) habeat evocandum vel evocandi facultatem O1; habeant evocandi facultatem Pt3; evocandi habeat facultatem B2 Fl. St1 D4; evocandum voluerit, habeat facultatem Sk2; zam. inculpatum ... facultatem: ad hoc faciendum liberam habeant facultatem Sn1 Sn2; toż ze zm. habeat Ł. V1 V2 O5. b1) eandam O2. c1) questionem eandem movere voluerit B2 D3 St2; eandam voluerit movere questionem Fl.; toż ze zm. eandem St1 Sk2 D4; voluerit eandem movere questionem P2 Sk1. d1) quod tunc asserit racionabiliter Cz. Pt1 O2 Kr. B2 Fl. B4 D3 St2 D2 B1 P1 St1 P2 Sk2 D4; quod asserit racionabiliter SV. Pt2; quod tunc racio-

violencia citans probet per testes, alias se proprio expurgabit iuramento et citans pro furto vicinum sue parochie infra unum annum citet alias obstabit prescripcio XXVIII. Inne kodeksy rozbijają art. niniejszy na dwa osobne art. Tak: O^2 I. 21: De probacione actoris in calumpniis contra reum XXVIII i I. 22: Evocacio pro furti in anno fieri debet, capitulum XXIX; w SV. 26 z powodu wyd. poprz. karty zachowała się tylko część końc. art. drugiego, oczywiście bez rubr., że jednak był on podzielony na dwa art., wynika z dalszego liczbowania; D^2 I. 26: De probacionibus XXVII i I. 27: Item XXVIII; P^1 I. 26 i 27: toż; Pt^2 30: Capitulum XXVIII. De probacionibus i 31: Capitulum XXIX = De eodem; B^1 30: C. XXVII. Calumpnia, i 31: C. XXVIII. De furtu quarumlibet rerum; P^2 28: De accusacionibus de violencia XXVIII, i 29 De furto prescripcio accusandi XXIX; na dwa widocznie art. był rozbity art. niniejszy, ale w części dochowanej podany tylko drugi z nich w Sk^2 1: De accusatis pro furtu, primum; Fl. I. 30: De illo, qui accusatur pro violencia per actorem, i I. 31: De illo, qui accusatur pro furto, quid dicendum; St^1 30: De aliquo, qui accusatur pro violencia per actorem quomodo senciendum XXX, i 31: De illo, qui accusatur de furto, quomodo senciendum est XXXI; D^4 30: De illo, qui accusatur pro violencia per actorem, quomodo sciendum XXX, i 31: De illo, qui accusatur pro furto, quomodo sciendum XXXI; Sk^1 29: De illo, qui accusatur de violencia per actorem c. XXX, i 30: De illo, qui accusatur de furto c. XXXI; Sn^1 29: De illo, qui accusatur, de violentia XXIX, i 30: De illo, qui accusatur de furto XXX; Sn^2 29 i 30: toż; Ł. 29: De accusato pro violencia, i 30: Cum aliquis de furto accusatur per aliquem de eodem districtu vel de una parochia; V^1 29 i 30, V^2 29 i 30, O^5 18 i 19: toż. Nie podają tego art. J^1 J^2 O^3 (wyd.) VB. D^1 I.

Preterea, ut calumpniis via[a]) precludatur, statuimus[s]) quod si aliquis, alias[c]) bone fame, in iudicium[d]) pro quibuslibet[e]) violenciis[f]) evocatur[g]), actor teneatur[h]), quod asserit, approbare[i]), alias[j]) reus tantummodo proprio[k]) iuramento se valeat expurgare[l]). Item si aliqui fuerint[m]) eiusdem[n]) parochie[o]) seu[p]) discrictus[r]), et[s]) de furtu[t]) quarumlibet rerum[u]) aliquis alium in iudicium voluerit evocare[w]), statuimus, quod infra annum[x]) tantummodo inculpatum[y]) de furtu[z]) habeat evocandi facultatem[a1]). Si vero anno elapso questionem eandem[b1])

voluerit movere[c1]), quod tunc racionabiliter asserit[d1])[1]), per idoneos testes[e1]) teneatur conprobare[f1]).

a) Propterea ut calumpniis via Cz.; Propterea ut ultra calumpniis via O^2 B^1 Pt^2 P^2 Sn^1 Sn^2; Preterea ut ultra calumpniis via D^2 Sk^1; toż zrazu, ale pisarz potem przekr. ultra P^1; Preterea ut ultra via calumpniis ultra Fl.; Preterea et ultra calumpniis via St^1 D^4. b) statuimus op. B^2. c) alios O^1; alias op. Ł. V^1 V^2 O^5. d) in iudiciis St^1 D^4. e) pro quibus Pt^3; pro aliquibus Fl. f) pro quibuslibet violenciis in iudicium D^3. g) evocetur Kr. h) tenetur Fl. B^1 St^1 D^4. i) comprobare Cz. Pt^1 O^2 Kr. B^2 B^4 D^3 St^2 D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. j) vel O^2. k) proprio op. St^1 D^4. l) iuramento proprio se valeat expurgare Pt^3; se iuramento proprio valeat expurgare Fl.; proprio iuramento valeat se expurgare St^2; na tym słowie kończy się pierwszy z dwu art., na które art. niniejszy rozbity jest w O^2 Fl. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. m) Item si aliqui fuerint aliqui B^2; Item si fuerint aliqui D^3; Item si aliquis fuerit Fl. St^1 D^4; Item si quis fuerit, odtąd poczyna się tekst tego art. Sk^2; Si aliqui fuerint z op. item Ł. V^1 V^2 O^5. n) eiusdam Fl.; unius D^3; eiusdem op. St^2. o) porrochie O^1. p) sive O^2 B^2 Fl. D^3 St^1 Sk^2 D^4. r) discretus O^1; seu de eodem districtu P^1. s) quod Fl. St^1 P^2 Sk^1 D^4; et quod Sk^2; et op. Pt^2. t) de furto Pt^3 Cz. Pt^1 Kr B^2 Fl. B^4 D^3 St^2 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; de furti O^2. u) quomodolibet reum O^2; aliquarum rerum B^2 D^3; od quarumlibet rerum poczyna się uszkodzony z powodu wyd. poprz. karty tekst SV. w) aliquis alium in iudicio voluerit evocare O^1; toż z myłką noluerit Pt^3; aliquis alium ad iudicium de furtu voluerit evocare O^2; aliquis aliquem ad iudicium voluerit evocare Fl.; aliquis alium ad iudicium voluerit evocare SV. B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 D^4; aliquis ad iudicium voluerit evocare D^2 P^1; aliquis in iudicium voluerit alium evocare D^3; per aliquem ad iudicium evocatus fuerit Sk^2; unus alium ad iudicium voluerit evocare Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. x) infra unum annum Sk^2; intra annum V^1 V^2 O^5. y) inculpatur O^2. z) de furto Pt^3 Cz. Pt^1 Kr. B^2 Fl. B^4 D^3 St^2 SV. Pt^2 P^1 P^2 Sk^1 D^4.

a[1]) habeat evocandum vel evocandi facultatem O^1; habeant evocandi facultatem Pt^3; evocandi habeat facultatem B^2 Fl. St^1 D^4; evocandum voluerit, habeat facultatem Sk^2; zam. inculpatum ... facultatem: ad hoc faciendum liberam habeant facultatem Sn^1 Sn^2; toż ze zm. habeat Ł. V^1 V^2 O^5. b[1]) eandam O^2. c[1]) questionem eandem movere voluerit B^2 D^3 St^2; eandam voluerit movere questionem Fl.; toż ze zm. eandem St^1 Sk^2 D^4; voluerit eandem movere questionem P^2 Sk^1. d[1]) quod tunc asserit racionabiliter Cz. Pt^1 O^2 Kr. B^2 Fl. B^4 D^3 St^2 D^2 B^1 P^1 St^1 P^2 Sk^2 D^4; quod asserit racionabiliter SV. Pt^2; quod tunc racio-

nabiliter Sk[1]. e[1]) per testes idoneos B[2]; quod idoneos testes St[2]. f[1]) tenebitur comprobare B[2] D[3]; teneatur approbare St[2]: teneatur comprobari, ostendens se iustum Pt[1]; tenetur comprobare ostendens se in facto fore et esse iustum Fl.; toż ze zm. teneatur St[1] P[2] Sk[1] D[4]; teneatur comprobare, ostendens se in facto fore iustum B[1] Pt[2] Sk[2]; toż z op. se P[1]; teneatur et potest se comprobare in facto esse innocentem Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5].

[1]) W stylizacji: quod tunc racionabiliter asserit, jak ją podają oba teksty UW. I. O[1] i Pt[3], wyraz racionalibiter niewątpliwie połączony jest myślowo z asserit. Tekst innych kodeksów, z przestawką obu wyrazów, jest mniej jasny; nasuwa się wątpliwość, czy racionabiliter połączyć myślowo z wyprzedzającym je tu asserit, czy też z następującym członem zdania: per idoneos testes teneatur comprobare. Żeby to ostatnie połączenie leżało w intencji redaktorów czy kopistów drugiej grupy tekstów, nie można twierdzić na pewno, może bowiem przestawka ich miała na oku wyłącznie tylko względy stylistyczne, bez zamiaru przeprowadzenia jakiejkolwiek zmiany rzeczowej. Nowsi wydawcy tekstu statutów, Helcel i Hube, przesądzając rzecz stanowczo, za pomocą stosownej interpunkcji, połączyli racionabiliter z końcowym członem: teneatur comprobare. Wszystko wskazuje na to, że poszli tu błędną drogą. Zwrot racionabiliter comprobare, jeśli nawet pierwszy z tych wyrazów wytłumaczyć w ogólnikowym znaczeniu: należycie, zasadnie, lub, jak przekłada Świętosław: roztropnie, jest pewnego rodzaju pleonazmem, gdyż każdy dowód, o ile się uda, zwłaszcza w formalistycznym przewodzie średniowiecznym uważany jest za należyty i zasadny, czyli wystarczający, przy czym zastrzeżenie tej zasadności jest tu tym mniej oczekiwane, że statut stawia ponadto osobny wymóg powołania świadków zdolnych. Nie da się też, o ile dostrzegamy, wskazać we współczesnej praktyce terminologicznej używanie takiego zwrotu w podobnych wypadkach. Zato w połączeniu z asserit wyraz racionabiliter nabiera osobnego znaczenia i da się w pełni usprawiedliwić. Pojęty w takim rozumieniu ustęp będzie zastosowaniem jednej z kierujących zasad, jakimi rządził się podówczas przewód sądowy nie tylko polski, ale i gdzie indziej na Zachodzie, a której niejednokrotnie dają wyraz także i statuty niniejsze na innych miejscach (por. n. p. art. 60, 61, 62, 63, 68): że prawo dowodzenia wykonane być może tylko o tyle, o ile twierdzenie strony nie nasuwa z góry, niejako samo z siebie, jakichś wątpliwości, czyli innymi słowy, o ile występuje jako twierdzenie zasadne; w przeciwnym razie prawo dowodzenia przechodzi na przeciwnika. Zdaje się więc, że statutowi chodziło tu o osobne podkreślenie wymogu, żeby obwiniający o złodziejstwo wystąpił z twierdzeniem zasadnym, a musiał on wymóg taki postawić tym bardziej, że wbrew pospolitej zasadzie, dopuszczającej do dowodu przede wszystkim stronę obwinioną czy pozwaną, przyznaje tu prawo dowodzenia obwiniającemu, i to w takim jeszcze wypadku, gdzie złodziejstwa dochodzi się dopiero po upływie roku. Związek obu słów racionabiliter asserit jest tedy rzeczowo w pełni zrozumiały i usprawiedliwiony. Dlatego stylizacji O[1] i Pt[3] dać tu należy pierwszeństwo nie tylko dlatego, że zawarta jest w układzie najstarszym i kodeksie najdawniejszym, ale także i z tego powodu, że jest bezwzględnie jasną i uchyla wszelkie wątpliwości co do przynależności obu wyrazów. Stylizację z przestawką, zawartą w innych

kodeksach, jeśli nawet nie miała na oku jakiejkolwiek poprawki rzeczowej, uznamy w każdym razie za późniejszą, i ze względu na łączącą się z nią dwuznaczność, niefortunną zmianę reakcyjną.

(LVIII).

O[1] 58: De rebus concessis absque littera obligacionis; Pt[3] 27. De iuramentis rerum venditorum seu concessarum; Kr. I. 30: De probacionibus; B[4] 34: toż; St[2] I. 30: toż z dod. pocz. Sequitur; Cz. 29: De eodem (tj. De probacionibus); Pt[1] I. 30: De probacionibus per iuramentum; O[2] I. 23: Item de debito civili XXX; B[2] 33: De creditore panni; D[3] 32: Civis mutuans pannos ad prestam terrigene per testes probet c. XXIX; SV. 27: Qui eberi contumaciam XXIX; D[2] I. 28: De eo, qui ob rei contumaciam c. XXIX; P[1] I. 28: toż; B[1] 32: C. XXIX. De civibus; Pt[2] 32: Capitulum XXX. De accomodacione quarumcunque; P[2] 30: De probacionibus in comodacione XXX; dwukrotnie w dwu różnych miejscach w zmienionej cokolwiek redakcji powtarza ten art. w całości Sk[2] 23: De debitis civium pro mercanciis XXIII, i 67: De mercanciis civium ad prestam datis LXVI; Fl. I. 32: De illis, qui pannos aut merces ad prestam commodant; St[1] 32 i D[4] 32: toż z mylką panes i dod. końc. XXXII; Sk[1] 31: De illis, qui merces aut pannos ad prestam commodant c. XXXII; Sn[1] 31: De civibus vel mercatoribus aliqua ad prestam vendentibus XXXI; Sn[2] 31: toż; Ł. 31: De civibus vel mercatoribus aliquid in mutuum dantibus terrigenis: V[1] 30, V[2] 30 i O[5] 20: toż. Nie podają tego art. J[1] J[2] O[3] (wyd.) VB. D[1] I.

Finem[a]) litibus[b]) inponere cupientes[c]) [1]), statuimus, ut[d]) si aliquis[e]) civis aut[f]) creditor pannos[g]) vel[h]) alias[i]) merces[j]) alicui terrigene ad prestanciam[k]) dederit[l]) aut[m]) mutuo concesserit preter[n]) litteram obligacionis, in qua constaret[o]) de debito[p]), civis[r]) agens[s]) pro debito suo[t]) probabit per testes[u]) talem contractum initum[w]), et[x]) probans iudicialiter obtinebit[y]); alias reus, negans[z]) debitum[a1]), per[b1]) proprium iuramentum prestitum[c1]) ab inpeticione[d1]) agentis[e1]) absolvetur[f1]).

a) Finem op., z pozostawieniem jednak na czele pierwszego wiersza tekstu art. wolnego miejsca na ok. 5 liter O[1]; Cinem O[2]. b) civibus B[1]. c) volentes vel cupientes Cz. d) quod O[2] B[2] Fl. D[3] P[2].

e) si quis Fl. Pt^2 P^2 Sk^1 Sk^{2ab} Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. f) aut op. Pt^3; vel B^2 D^3; autem D^4. g) zam. pannos: per annos Cz.; panes D^4. h) aut Fl. B^4 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 Sk^{2b} D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. i) aliquas alias P^1. j) res sive merces Fl. St^1 D^4; res seu merces P^2 Sk^1; res Sk^{2a}; res sive mercancias Sk^{2b}; res seu mercancias Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. k) ad prestandum Pt^1 Kr.; ad prestam O^2 B^2 Fl. D^3 D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 Sk^{2ab} D^4 Sn^1 Sn^2; alicui ad prestanciam terrigene St^2 l) dedit B^2; de dixit St^1 D^4. m) sive Fl. St^1 Sk^{2ab} D^4; seu P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2; ad prestanciam ... aut op. Ł. V^1 V^2 O^5. n) preter op. Pt^3; propter Fl. o) constabit B^2; constare posset Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. p) zam. de debito: debebit O^1 B^2; de debito suo SV. B^1 St^1 P^2 Sk^1 Sk^{2b} D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; debito suo z op. de D^2 Pt^2 P^1. r) civis vero Kr. Fl. D^2 Pt^2 P^1 St^1 Sk^1 Sk^{2ab} D^4 Sn^1 Sn^2; toż zrazu, ale potem przekr. P^2. s) agens op. Kr D^2. t) pro huiusmodi debito Sk^{2a}; pro debito suo op. Fl. D^2 Pt^2 P^1 St^1 Sk^1 Sk^{2b} D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; civis agens ... debito suo op. SV. B^1. u) per testem B^2. w) talem contractum inicium O^1 Pt^3; talem contractum initum secum Cz B^2 B^4 St^2 Pt^2 B^1 P^2 Sk^1 Ł. V^1 V^2 O^5; toż z mylka tale contractum SV. D^2; talem contractum secum initum Kr. Fl. Sk^{2b}; talem contractum secum ż op. initum D^3; talem contractum initum ut secum zrazu, ale pisarz skreśl. potem ut P^1; talem initum secum contractum O^2; talem contractum mutuum secum Pt^1; talem contractum mutuum secum factum Sn^1 Sn^2; talem contractum secundum meritum St^1 D^4; contractum huiusmodi debiti secum irritum Sk^{2a}. x) et op. O^1; toż zrazu, ale pisarz potem uzup. P^1; ut SV. D^2 B^1. y) et probans iudicii aliter obtinebit Pt^3; et pro bonis iudicio aliter non obtinebit B^2; et inicialiter obtinebit Fl. z) alias reus erit negans B^4.

a[1]) debitum op. St^4 Sk^{2ab} D^4. b[1]) et per Pt^1; per op. D^2 B^1; toż zrazu, ale pisarz dod. per na marg. P^1. c[1]) per proprium iuramentum per ipsum prestitum Sk^{2a}. d[1]) ab impetu Fl. St^1 D^4; ob impeticione SV.; ob impeticionem Sk^{2b}. e[1]) augmentis O^1; agentis op. St^1 D^4. f[1]) absolvitur Fl. St^1 D^4; zam. ab inpeticione ... absolvetur: impeticionem agentis evadat et absolvetur Sk^{2a}; alias reus ... absolvetur op. O^2.

[1]) Por. cap. 5 X de dolo et contum. 2. 14: finem litibus cupientes imponi. Por. art. 91 przyp. 1.

(LIX).

O^1 59: De nobilitatis testimonio; Pt^3 28: De aprobacione quorumlibet genolie capitulo LX; Pt^1 I. 31: De probacionibus; B^4 38: toż; Kr. I. 31: toż z dod. końc. rubrica; SV. 28: toż z dod. końc. XXX; D^2 I. 29: toż z dod. pocz. R. i końc. XXX; Cz. 30: De eodem (tj. De probacionibus); St^2 I. 31: toż z dod. pocz. Sequitur; O^2 I. 24: De pro-

bacione nobilium sue genologie capitulum XXXI; B^2 34: De probacione sue nobilitatis; D^3 33: De ostensione nobilitatis inculpate capitulum XXX; Pt^2 33: Capitulum XXXI. De probacione nobilitatis; P^1 I. 29: De probacione nabilitatis XXXI; P^2 31: De nobilitatis probacione XXXI; B^1 33: XXX. De nobilibus; Fl. I. 33: De illo, qui asserit se nobilem et negatur fore; St^1 33: toż ze zm. qui se asserit z dod. końc. XXXIII; D^4 33: toż z tymi zmianami; Sk^1 32: Qui asserit se nobilem et negatur fore c. XXXIII; Sn^1 32: De hiis, qui de nobilitate inculpantur XXXII; Sn^2 32: toż; Ł. 32: De nobilitate inculpata; V^1 32, V^2 32 i O^5 21: toż. Nie podają tego art. J^1 J^2 O^3 (wyd.) VB. Sk^2 D^1 I.

Nobilitatis stirpes[a]) ex progenitoribus[b]) earum[c]) originem semper ducunt[d]), quarum[e]) progressum[f]) nati[g]) de genologia[h])[1]) approbare eorum[i]) fideli testimonio[j]) consueverunt. Si quis itaque dicat se[k]) nobilem[l]) et ceteris[m]) nobilibus hoc negantibus[n]) asserat[o]) se parem, ad probandum[p]) sue[r]) geneloye[s]) nobilitatem tenetur[t]) inducere sex[u]) nobiles viros de sua stirpe genitos[w]), qui iurati dicant[x]), quod ipse frater sit eorum[y]) et a domo et a stirpe[z]) ipsorum[a1]) paterna[b1]) procreatus[c1]).

a) Nobilitas stirpis O^2; Nobilitas z op. stirpes B^2; Nobilitas stirps SV. D^2 B^1; Nobilitas stirpes D^4. b) ex pregenitoribus Pt^1. c) eorum Pt^3 Pt^1 O^2 B^2 Fl. SV. B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. d) ducunt originem semper Pt^1 Fl. Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; ducit originem semper B^1. e) quorum Pt^1 O^2 B^2 Fl. D^3 SV. B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. f) progressi Pt^3; processu B^2; progressu D^3; progressum op. B^1 g) noti progressum Fl.; nati progressum Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; nati op. D^4. h) genalogia O^1 Kr.; genoloya Pt^3 B^2 Sn^1 Sn^2; genoloia SV.; geneoloia St^2; geneologia P^1 D^4; genelogia St^1 P^2 Sk^1 Ł.; genealogia V^1 V^2 O^5; pro genoloia eorum Fl. i) eorum op. B^2 Fl.; eorum approbare St^1 D^4. j) testimonia Cz. Kr. k) se dicat Pt^1 B^1. l) nobilem aut illustrem Cz. Pt^1 O^2 Kr. B^2 Fl. B^4 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; nobilem aut illestrem D^4. m) et ceteribus Fl.; et totis D^2 n) negandibus Kr. o) asserit Fl. St^2. p) zam. ad probandum: approbandum Fl.; zam. tegoż: ad probam dum B^4. r) se B^2. s) genoloye Pt^3 Cz.; geneoloie St^1; genologie Pt^1 O^2 B^2 Fl. B^4 SV. D^2 B^1 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4; genalogie Kr. Pt^2; genelogie D^3 Sn^2 Ł; genealogie V^1 V^2 O^5. t) debet O^2 Fl SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; tenetur op. B^2. u) inducere

per sex O^2. w) nobiles viros seniores de sua stirpe genitos O^2 SV. D^2; nobiles viros, duos seniores de sua stirpe genitos P^1; nobiles viros seniores, duos de sua stirpe genitos B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; zam. inducere ... genitos: inducere sex nobilibus et probis viris senioribus vero duobus de sua stirpe se geniturum Fl. x) qui interati dicant O^1; quod iurati dicant St^2; de quibus duo iurati dicant O^2 SV. D^2 P^1; et hi duo iurati dicant Fl. B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. y) quod ipse frater eorum sit Pt^3; quod ipse sit frater eorum B^2 B^1; quod ipse est frater eorum D^3; quod frater eorum sit Fl. St^1 D^4; quod frater sit eorum Pt^2 P^2 Sk^1; quod sit eorum frater Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. z) et de domo aut stirpe Cz. Fl. St^1 D^4; et de domo ac stirpe Pt^1 Kr. B^2 B^4 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2; et de domo ac de stirpe O^2.

a^1) eorum Pt^1 Fl. St^2 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. b^1) paterna op. Fl. St^1 D^4; pisarz zrazu napisał pn^a, ale spostrzegłszy, że skrócenie to nieodpowiednie, zaraz potem zamieścił prna Pt^3. c^1) po procreatus: de secunda et de tercia genologia eciam per duos testes seniores producendo dod. O^2 SV.: de secunda et tercia genoloya eciam per duos testes seniores producendo dod. D^2 P^1; de secunda et tercia genologia eciam per duos testes producendo dod. Fl.: toż ze zm. genelogia dod. St^1 Sn^1 Ł.: toż z myłką eriam zam. eciam dod. Sn^2; toż ze zm. genealogia dod. V^1 V^2 O^5; toż ze zm. genelogia i myłką producenda dod. D^4; de secunda et de tercia genelogia eciam per duos testes producendo dod. B^1 Sk^1: toż ze zm. genologia dod. Pt^2; et de secunda et de tercia genelogia eciam per duos testes producendo dod. P^2.

1) W O^1, a także w Kr. podana forma: genalogia, bardzo niefortunnie, nawet jak na pisownię średniowieczną, wykoszlawiona. Zastępujemy ją najpospolitszą w tekstach statutowych: genologia, jak ją podają Cz. Pt^1 O^2 B^4 D^3 D^2 B^1 Pt^2, do której zbliżają się także formy kilku innych kodeksów genoloya, genoloia, zwłaszcza że sam tekst O^1 na dalszym miejscu tego art. używa formy genoloya.

(LX).

O^1 60: De mutua vulneracione; Pt^3 29: De antequerelis quorumlibet vulneratorum; St^2 I. 32: Dę probacionibus; Pt^1 I. 33: toż, przy czym ta sama ręka, wskazując na potrzebę przestawienia niniejszego art. z bezpośr. poprzednim w tym układzie art. (naszym 61) dop. przy rubr. niniejszej na marg. tho pyrwey; Kr. I. 32: toż z dod. końc. rubrica; D^2 I. 30: toż z dod. pocz. R. i końc. XXXI; Cz. 31: De eodem (tj. De probacionibus); SV. 29: XXXI b. nap., pod rubr. ogól.: De probacionibus; O^2 I. 25: De probacione actoris vulnerum contra reum capitulum XXXII; B^2 35: De probacione vulnerum; P^1

I. 30: De probacionibus vulnerum XXXI; Pt² 34: toż z dod. pocz. Capitulum i op. cyfrą; P² 32: toż z dod. końc. XXXII; D³ 34: De vulneribus et inicio contencionis; B¹ 31: XXXI. Vulneravit; Fl. I. 34: De illo, qui vulnerat aliquem vitam suam defendendo et asserit, quod hoc fecit ex inicio eius: St¹ 34 i D⁴ 34: toż z dod. końc. XXXIII; Sk¹ 33: De illo, qui vulnerat aliquem vitam suam defendendo et reus asserit se hoc fecisse ex ipsius inicio c. XXXIIII; Sn¹ 33: De eo, qui vulnerat aliquem vitam suam defedendo XXXIIII; Sn² 33: toż; Ł. 33, V¹ 33, V² 33 i O⁵ 22: toż z op. cyfry. Nie podają tego art. J¹ J² B⁴ O³ (wyd.) VB. Sk² i D¹ 1.

Accepimus[a]), quod Petrus insequendo Iohannem graviter in platea[b]) vulneravit[c]); quod[d]) cum Iohannes in iudicium[e]) deduxisset[f]), Petrus, licet[g]) confiteretur[h]) se Iohannem vulnerasse[i]), tamen asserebat[j]) se[k]) hoc fecisse ex inicio ipsius[l]) Iohannis[m]), qui[n]) ipsum[o]) Petrum[p]) prius[r]) vulneravit[s]); quod idem[t]) Petrus asserebat se probaturum[u]). Nos itaque[w]) in tali casu[x]) decrevimus[y]) ipsius Iohannis probacionem[z]) fore[a1]) admittendam[b1]) super eo[c1]), quod in platea Petrus, dum[d1]) ipsum Iohannem insequeretur[e1]), vulneravit[f1]), cum[g1]) dictus Petrus non vitam defendendo[h1]), sed[i1]) iniuriam[j1]) sibi alias[k1]) illatam ulciscendo Iohannem noscitur vulnerasse[l1]).

a) Pccepimus O¹; Accipimus D². b) gravit in via Kr.; in platea graviter St². c) vulneraverit Pt³ Kr. B²; vulnerat D⁴. d) quod op. St². e) in iudicio Cz.; ad iudicium B² D³. f) induxisset Fl. St² St¹ D⁴ g) liceat St¹ D⁴. h) confeteretur O¹; confitetur Pt³ Cz. SV. P¹; confiteatur Pt¹ Fl. B¹ Pt² St¹ P² Sk¹ D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵. i) percussisse Fl.; percussisse aut vulnerasse B¹ Pt² P² Sk¹ Sn¹ Sn²; percusse et lesisse St¹; percussisse et lesisse D⁴. j) offerebat D³; asserit St². k) se op. Fl. St¹ D⁴. l) ppius O¹; ipsius op. St¹ D⁴. m) Johannes D²; se hoc ex inicio ipsius Johannis fecisse O² D³; toż z op. hoc B². n) quia Pt³ O² Fl. St² SV. B¹ Pt² P¹ St¹ P² Sk¹ D⁴; quod B². o) ipsum op. Pt³. p) Petrum op. B¹. r) prius op. Cz. s) vulneraverat Pt¹ Kr. St² SV. D² B¹ Pt²; se hoc fecisse necessitate compulsum per ipsum Johannem, qui ab inicio et antea ipsum Petrum vulneraverat Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵. t) ipse Pt¹ Kr. B² Fl. D³ St² B¹ Pt² St¹ P² Sk¹ D⁴; idem op. Cz. O² SV. D² P¹. u) asserebat se esse probaturum Fl.; offerebat se proba-

turum Cz. Pt[1] Kr. D[3] St[2] SV. B[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; toż z myłką probatum Pt[2]; se offerebat probaturum D[2] P[1]. w) autem Fl. x) de tali casu O[2]; in tali causa vel casu Fl.; in tali causa P[1]. y) decernimus O[2] Fl. SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. z) per probacionem Pt[1].

a[1]) esse Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. b[1]) admittendum Pt[3] Cz.; admittandam O[2] Fl. P[1]. c[1]) pro eo St[1] D[4]. d[1]) quod in platea, dum z op. Petrus B[2] D[3]; quod in platea Petrum, dum D[2]; quod dum in platea Petrus Fl. B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. e[1]) insequendo insequeretur St[1] D[4]. f[1]) vulneraverit Pt[1] B[2] D[3] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] P[2] Sk[1] Ł. V[1] V[2] O[5]; et vulneravit St[1] D[4]. g[1]) eum O[1]. h[1]) defensando O[2]: defendo SV.; zam. cum dictus ... defendendo: cum dictis penis non tantum vitam suam defendendo Pt[3]. i[1]) vulneravit ... sed op. Fl. j[1]) iniuria O[1] B[2]. k[1]) alias op. Pt[3] O[2] Fl. l[1]) Johannes noscitur vulnerasse O[1]; Johannem dinoscitur vulnerasse Pt[1]; predictum Johannem dinoscitur vulnerasse Fl.; zam. cum dictus ... vulnerasse: cum dictus Petrus ipsum Johannem dinoscitur vulnerasse non vitam defendendo, sed iniuriam sibi illatam ulciscendo St[1]; toż z op. ipsum D[4].

(LXI).

O[1] 61: De furtiva mellis inculpacione; Pt[3] 30: De expurgacione culpe ex parte apis vel mellis; Pt[1] I. 32: De probacionibus, przy czym ta sama ręka wskazując na potrzebę przestawienia niniejszego art. z bezpośrednio następnym w tym układzie art. (naszym 60), dop. przy rubr. niniejszej na marg.: tho pothem; Kr. I. 33: toż z dod. końc. rubrica; SV. 30: toż z dod. końc. XXXII; D[2] I. 31: toż: z dod. pocz. R. i końc. XXXII; Cz. 32: De eodem (tj. De probacionibus); St[2] I. 33: toż; P[1] I. 31: De probacionibus furticinii nocturnalis XXXII; Pt[2] 35: toż z dod. pocz. Capitulum XXXII a op. cyfry końc.; O[2] I. 26: De infamia racione mellificiorum capitulum XXXIII; B[2] 36: De furto mellificiorum; D[3] 35: Item Petrus traxit Johannem de mellificiis seu apibus nocturno tempore furtive ablatis XXXI; B[1] 35: XXXII. Mellificia nocturno tempore; P[2] 33: Sequitur de probacionibus in furto apum XXXIII; Sk[2] 2: De accusato pro furtu apum 2[um]; Fl. I. 35: De illo, qui accusatur de furto apum; St[1] 35: De illo, qui accusatur de furtu apum alterius XXXV; D[4] 35: toż ze zm. furto; Sk[1] 34: De illo, qui accusatur de furto apum vel millificiorum c. XXXV; Sn[1] 34: De illo, qui accusatur de furto apium et mellificiorum XXXV; Sn[2] 34: toż z myłką: melliftiorum; Ł. 34: De illo, qui accusatur de furto apum et mellium; V[1] 34, V[2] 34 i O[5] 23: toż. Nie podają tego art. J[1] J[2] B[4] O[3] (wyd.) VB. D[1] I.

Item[a]) Petrus Iohannem traxit[b]) ad iudicium[c]), asserens[d]), quod apes[e]) seu[f]) mellificia ipsius Petri[g]) tempore nocturno[h]) furtim[i]) ad domum suam[j]) deportasset, quod offerebat se probaturum[k]); Iohannes vero diffitebatur[l]) se[m]) hoc fecisse[n]), sed dicebat[o]) proprium suum mel[p]), ut decuit[r]), ad domum suam deportasse[s]). Tandem Petrus per iudicem[t]) pluries[u]) interrogatus[w]), si per eos, qui vidissent[x]) apes seu[y]) mellificia ipsius Petri per Iohannem recipi[z]) et[a1]) ad domum suam[b1]) deportari[c1]), intencionem suam[d1]) posset[e1]) probare[f1]), Petro respondente[g1]), quod tales testes[h1]) de visu[i1]) nullo modo posset[j1]) habere[k1]), nos itaque statuendo decrevimus[l1]) in tali casu iuramentum inponendum Iohanni[m1]), si fuerit alias[n1]) bone fame, pro[o1]) expurgacione asserenti[p1]), quia[r1]) proprium suum[s1]) mel[t1]) deportabat[u1]).

a) Idem St^2; Item op. Ł. V^1 V^2 O^5. b) traxit Iohannem Pt^1 B^2 D^3 St^2 P^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. c) in iudicium Fl. d) asserans Pt^3; asserens op. D^2 P^1 Sk^2. e) quod apes sibi D^4. f) vel Cz. Pt^1 Kr. B^2 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1; sive O^2 Fl. St^1 Sk^2 D^4. g) Petri op. Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. h) nocturno tempore B^2; tempore noctis Sk^2. i) furtum O^1 D^2; furtive Pt^1 O^2 Sk^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; et furtive D^3. j) propriam Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. k) quod asserebat se probaturum O^2 B^2; quod se asserebat probaturum Fl. Sk^2; quod esse asserebat probaturum D^4; quod se offerebat probaturum St^1 P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^1 O^5. l) diffetebatur O^1; diffidebatur Pt^1 O^2 Kr. Fl. SV. D^2 B^1 Pt^2 St^1 Sk^1 D^4; toż zrazu, ale pisarz potem przekr. i na marg. dop. negabat P^1; diffidebat St^2; diffidabat Sk^2; negabat Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. m) se op. Sk^2. n) hoc se fecisse Fl. St^2 St^1 Sk^1 D^4. o) sed decibat se B^2; et dicebat se D^3. p) suum vel Pt^2. r) ut docuit D^2; ut decuit op. Pt^1. s) ad propriam domum se deportasse Pt^3 Cz O^2 Kr.; toż z mylką proprium St^2; ad propriam domum deportasse Pt^1 B^2 D^3 SV. D^2 P^1; in domum suam propriam se deportasse Fl B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4; in domum suam propriam portasse Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. t) Tandem quod Petrus iudicem O^1; Tandem plures per iudicem D^3; Tandem per iudicem Petrus Cz. Kr. St^2 D^2; Eandem per iudicem Petrus SV.; Per iudicem Petrus z op. tandem O^2; Tandem per iudicem, ut decuit z op. Petrus Pt^1. u) pluries op. B^2 D^3. w) zam. pluries interrogatus: per plures interrogaciones Pt^3. x) vidisset D^2; vendissent Pt^2. y) sive O^2 St^1 Sk^2 D^4. z)

mellificia ipsius recepi Pt^3; mellificia ipsius Petri per Johannem recepi D^2 Pt^2; mellificia ipsius Petri per Johannem recipiet D^3; ipsius mellificia Petri per Johannem recipi B^1; mellificia sua per Johannem recipi Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5.

a^1) et op. St^2. b^1) et ad domum ipsius B^2; et ad domum propriam B^1; et in domum suam Sk^1; et in suam domum Fl. Pt^2 St^1 P^2 Sk^2 Sn^1 Ł. V^1 V^2 O^5; toż z op. et Sn^2. c^1) reportari D^4. d^1) suam op. SV. D^2 P^1. e^1) possit Pt^3; posset op. Kr. f^1) approbare Fl. P^2 Sk^1; intencionem secum posse probare B^2; intencionem suam posse probare D^3; intencionem suam probare posset St^2. g^1) de Petro respondente Fl.; Petrus respondit Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. h^1) se dod. O^1. i^1) quod tales testes demersos B^2; quod tales testes de mersu St^2; quod tales testes in visu Fl. St^1 D^4; quod tales de visu testes D^2 Sk^2. j^1) posse O^2; possent Kr.; potest B^2. k^1) haberi D^4; habere op. St^2. l^1) decernimus Pt^3 O^2 Fl. SV. B^1 P^2 Sk^2 Sn^1 Sn^2 V^1 V^2 O^5; statuentes decrevimus B^2; decernendo statuimus Sk^1. m^1) iuramentum Johanni imponendum O^2 B^2 D^3 B^1 Pt^2 P^1 P^2 Sk^1 Sn^1 Ł. V^1 V^2 O^5; toż z myłką imponendo SV. D^2; toż z myłką iutamentum Sn^2; iuramentum Johanni esse imponendum Fl. St^1 Sk^2 D^4; iuramenta imponendum Johannem Kr. n^1) si alias fuerit O^2 Fl. SV. B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; si alias z op. fuerit D^2; alias si fuerit D^3. o^1) pro op. St^2 p^1) et pro sui expurgacione asserenti O^2 Fl SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2; toż z op. sui Ł. V^1 V^2 O^5; et procul expurgacione asserenti St^1 D^4; et pro sua expurgacione asserant Sk^2. r^1) quod Pt^3 Cz Pt^1 O^2 Kr. B^2 Fl. D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. s^1) suum op. Fl. t^1) suum mel op. St^2. u^1) deportavit Pt^1 O^2 SV. D^2; ad domum suam deportabat Pt^3; in domum suam deportabat Fl. Sk^2; in domum deportabat B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; in domum deportavit P^1.

(LXII).

O^1 62: De testimonio illati vulneris; Pt^3 31: De eo, qui violatorem vulneraverit LXIIII; Pt^1 I. 34: De probacionibus; Kr. I. 34: toż z dod. końc. rubrica; St^2 I. 34: toż z dod. pocz. Sequitur; D^2 I. 32 i P^1 I. 32: toż z dod. pocz. R. i końc. XXXIII; Pt^2 36: toż z dod. pocz. Capitulum XXXIII; Cz. 33: De eodem (tj. De probacionibus); SV. 31: XXXIII b. nap. pod rubr. ogól. De probacionibus; O^2 I. 27: De produccione testium, ubi citatus contra actorem ducit testes, licet confitetur contra ipsum proposito, capitulum XXXIIII; B^2 37: De vulneribus matris, sororis, uxoris et filie capitulum; D^3 36: De wlneribus et invasio domus violenta et negacione ministerialis

conspectorum wlnerum; B1 36: XXXIII. De quatuor vulneribus; P2 34: De probacione vulnerum domo violata XXXIIII; Fl. I. 36. De illo, qui invadit domum alterius armata manu et vulnerat influit alicui quomodo dicendum; St1 36: De illo, qui invadit domum alterius armata manu et vulnera infligit alicui comodo debeat iudicari XXXVI; D4 36: toż ze zm. quomodo; Sk1 35: De illo, qui invadit domum alterius manu armata c. XXXVI; Sn1 35: De illo, qui invadit domum alterius manu violenta XXXVI; Sn2 35: toż ze zm. XXXV; Ł. 35: Qui invadit domum alterius manu violenta et vulneratur et alios vulnerat in domo; V1 35, V2 35 i O5 24: toż. Nie podają tego art. J1 J2 B4 O3 (wyd.) VB. Sk2 D1 I.

Preterea[a]) Petrus contra Iohannem deposuit[b]) cum querela[c]), quod sibi quatuor vulnera intulisset[d]); Iohannes vero[e]) fatetur[f]) se[g]) hoc[h]) fecisse ex eo[i]), quia[j]) manu armata[k]) domum[l]) ipsius Iohannis invasisset[m]), et[n]) in eadem invasione matrem vel sororem vel uxorem vel filios[o]) sibi[p]) vulnerasset[r]); quod vulnus[s]) licet[t]) per[u]) ministerialem conspectum et[w]) visum fuisse[s]) obtulisset[y]) se probaturum[z]), tamen[a1]) idem[b1]) ministerialis, interrogatus[c1]) per iudicem[d1]), negavit[e1]) se predictum[f1]) vulnus[g1]) vidisse et[h1]) conspexisse. Et quia post[i1]) negacionem ipsius ministerialis[j1]) idem Iohannes mox[k1]) predictum vulnus[l1])[1]), matri sue[m1]) illatum, per alios idoneos testes[n1]), qui dictum[o1]) vulnus viderunt et conspexerunt[p1]), offerebat se[r1]) probaturum, nos[s1]) in tali vel in simili casu[t1]) decrevimus[u1]) eundem Iohannem ad producendum[w1]) predictos[x1]) testes fore admittendum[y1]).

a) Propterea O2; Preterea op. Ł. V1 V2 O5. b) deposuit contra Johannem Fl. B1 Pt2 P2 Sk1 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5; posuit contra Johannem St1. c) cum querela op. Ł. V1 V2 O5. d) quatuor vulnera inflixisset Pt2; quatuor influxisset vulnera Fl.; quatuor inflixisset vulnera P2 Sk1 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5; quatuor inflixit vulnera St1 D4. e) vero op. Pt3 Cz. D2 P1. f) fatebatur O2 St2 SV. D2 P1. g) se op. O2 Fl. D3 St1 Sk1 D4. h) hoc se B2 B1 P1 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. i) ex eo op. Fl. St1 D4. j) quod P1. k) armata manu D3. l) domini albo donum

Pt3. m) domum ipsius invasisset Johannis D2; toż zrazu, ale pisarz skreśl. potem Johannis P1; domum ipsius Johannis invasset D4; domum ipsius invasisset z op. Johannis Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. n) et op. SV. o) matrem vel sororem aut uxorem vel filios Pt3 Cz. O2 SV.; matrem vel sororem vel uxorem aut filios D2; matrem vel sororem aut uxorem aut filios P1; matrem vel filios Kr.; matrem vel sororem vel filiam Pt1; matrem vel sororem aut uxorem aut filiam B2 D3; sororem vel matrem vel filiam eius Fl. St1 D4; matrem, sororem, uxorem vel filiam B1; matrem vel sororem vel uxorem seu filiam Sk1; matrem aut sororem vel uxorem seu filiam Pt2 P2 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. p) sibi op. O2 Fl. SV. D2 P1 St1 D4. r) vulnerasse O2. s) volumus O1, t) quod licet z op. vulnus SV.; vulnusque licet z op. quod D2; quod licet vulnus P1; quod vulnus refert Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. u) per op. St2. w) vel Fl. B1 Pt2 St1 P2 Sk1 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5; te SV. x) fuisset O2 B2 D3. y) obtulisse O1; et obtulit O2 SV.; obtulit B2 D3 D2 P1; obtulitque Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. z) visum se fuisse obtulisset probaturum Fl. St1 D4.

a1) cum O2 SV.; tandem Kr. P1; tum Sn1. b1) idem op. Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. c1) se dod. snać przez przeskok do stojącego o trzy słowa dalej se O1. d1) per iudicem interrogatus Cz. D3. e1) negat Sk1. f1) proprium B2. g1) vulnus matris O2. h1) vel Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5; vidisse et op. D3. i1) post op St2. j1) ministeriales D3. k1) mox op. O2 B2. l1) vidisse et conspexisse ... vulnus op. O1. m1) matris sue SV.; matri sue op. St1 D4. n1) per alios testes idoneos D3; per idoneos alios testes P2. o1) predictum B2 D3. p1) et conspecturos O1. r1) se asserbat Fl.; se offerebat St1 P2 Sk1 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. s1) nos vero O2; nos itaque B2 D3. t1) in tali casu et in simili Pt3 Fl.; in tali et simili casu Cz. SV. D2 P1 Ł. V1 V2 O5; in tali et in simili casu Kr.; in tali vel simili casu Sn1 Sn2; in tali casu et simili Pt1 O2 B2 D3 St2 B1 Pt2 St1 P2 Sk1 D4. u1) decernimus Pt3 O2 Fl. SV. D2 B1 Pt2 P1 St1 P2 Sk1 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. w1) ad procedendum O1 Pt3; et producendum Pt1; ad probandum O2. x1) eosdem Kr.; per dictos D2 P1; predictos op. Fl. B1 Pt2 St1 P2 Sk1 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. y1) testes de calumpnia fore admittendum Pt1 B1 Pt2 P2 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5; testes de calumnia fore veridice admittendum per iudices Fl.; testes de calumnia fore veridice admittandum ad iudices D4; toż z myłką ad calumnia i zm. admittendum St1.

1) Ustęp opuszczony w O1 niewątpliwie skutkiem przeskoku od jednego vulnus do drugiego, przywracamy według poprawnego brzmienia najstarszych kodeksów Cz. Pt1 Kr. SV. D2 B1 itd. oraz zgodnego tu z nimi tekstu Pt3.

(LXIII).

O[1] 63: De iuramenti admissione et processu; Pt[3] 32: De approbacione huius, qui se ipsum vulnerat LXV; Pt[1] I. 35: De probacionibus; Kr. I. 35: toż z dod. końc. rubrica; Cz. 34: De eodem (tj. De probacionibus); St[2] I. 35: toż z dod. pocz. Sequitur; O[2] I. 28: De distraccione vulneribus proprie factis capitulum XXXV; B[1] 38: De vulnere illato; D[3] 37: De wlneribus et sui ipsius lesione XXXIII; SV. nie podaje tego art. w głównym tekście, ale ma go jako dop. marg. 4: De illis, qui vulnerantur extra contencionem; D[2] I. i P[1] I. również nie podają tego art. w głównym tekście, ale mają go jako dop. 3: De vulneracionibus; B[1] 37: XXXIIII capitulum, zresztą b. nap.; Pt[2] 37: Capitulum XXXIV. De testibus; P[2] 35: De eodem de se (tj. De probacione vulnerum domo violata) XXXV; Fl. I. 37: De illis, qui vulnerantur ex contacione vel in contacione; St[1] 37: De illis, qui vulnerantur extra contencionem vel in contencione XXXVII; D[4] 37: toż; Sk[1] 36: toż ze zm. vulnerant i c. XXXVII; Sn[1] 36: De hiis, qui in discordia quadam lesos se esse proponunt et per partem adversam secus affirmatur XXXVII; Sn[2] 36: toż ze zm. XXXVI; Ł. 36: De vulneratis in discordia et de se ipso vulnerato; V[1] 36: De vulneratis in discordia et de vulnerato a se ipso; V[2] 36 i O[5] 25: toż. Prócz SV. D[2] i P[1], które art. tego nie mieszczą w głównym tekście, nie podają go ponadto J[1] J[2] B[4] O[3] (wyd.) VB. Sk[2] i D[1] I.

Querelam Petrus deposuit[a]) de Iohanne, quod ipsum vulnerasset[b]); Iohannes vero[c]) constanter astruebat[d]) quod[e]) Petrus se[f]) ipsum vulnerasset[g]), quod offerebat[h]) se[i]) legitime[j]) probaturum[k]). Nos itaque[l]) in tali casu[m]) credimus[n]) distinguendum[o]), quod si in contencione[p]) et discordia Iohannes asserit Petrum se ipsum[r]) vulnerasse, Iohannis[s]) probaciones sunt admittende[t]); si autem[u]) extra omnem contencionem[w]) et discordiam Petrus[x]) fuerit[y]) vulneratus[z]), tunc, ut est moris[a1]), dicimus Petri[b1]) iuramentum admittendum[c1]).

a) deposuit Petrus SV[m]; idem Petrus deposuit Sk[1]. b) quod ipsum Petrum vulnerasset Fl.; toż ze zm. P. zam. Petrum SV[m]; quod ipsum vulnerasset Petrum P[2]; quod ipsum vulnerasset, Petrum videlicet Sk[1].

c) vero op. SV^m. d) asserebat Pt^1 B^2 D^3 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. e) quia SV^m. f) se op. St^2. g) zam. quod ... vulnerasset: se ipsum vulnerasse B^2; zam. tegoż: Petrum se ipsum wlnerasse D^3. h) asserebat B^2 Fl. i) quod se offerebat D^3. j) legitime op. St^2. k) probaturum legitime Sk^1. l) autem Pt^3 Cz. Pt^1 O^2 Kr. B^2 Fl. D^3 SV^m D^{2d} B^1 Pt^2 P^{1d} St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. m) cusu Sn^2. n) decrevimus Pt^1 Fl. St^2; duximus B^2 D^3 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. o) distinguendo O^2; designandum D^3; distingui eundem D^{2d} P^{1d}. p) zam. in contencione: intencione O^1 SV^m; in contacione Fl. r) asserit per se ipsum SV^m. s) Johannes O^1. t) admittande B^1. u) si autem eciam Fl. w) contra omnem intencionem Pt^3; extra contencionem z op. omnem Kr. D^{2d} P^{1d}. x) Petrus op. Sk^1. y) fuit Sn^2; esset Ł. V^1 V^2 O^5. z) vulnerarus Sn^2.

a^1) tunc, ut moris est O^2; ut tunc, ut est moris B^2; tunc est moris B^1. b^1) Petro Pt^3. c^1) Petri iuramentum dicimus admittendum B^2 D^3; decernimus Petri iuramentum fore admittendum O^2; dicimus Petri iuramentum fore et esse debere admittendum de vulneris illacione Fl. SV^m St^1; toż z mylką: illacio D^4; dicimus Petri Iuramentum fore et esse admittendum B^1 P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; toż z mylką et ad esse Pt^2.

(LXIV).

O^1 64: De prati falcacione; Pt^3 33: De feno in alterius prata secato LXVI; Cz. 90: De confessione; Pt^1 I. 88 i St^2 I. 91: toż; Kr. I. 92: toż z dod. końc. rubrica; SV. 93: toż z dod. końc. XCIIII; D^2 I. 96: toż z dod. końc. LXXXXIIII; Pt^2 100: Capitulum XCIIII. De confessione prati; P^1 I. 97: De confessione prati LXXXXIIII; B^2 94: De vulneribus in ludo solvendis (nap. przez omyłkę tu, zam. przy nast. art. umieszczony); O^2 I. 73: De prati alieni falcacione. capitalum LXCVII; O^3 65: De prato falcato et emcione eiusdem; D^3 106: toż z dod. końc. XCVIII; B^1 100: LXXV. De prato falcato; Fl. I. 95: De falcastracione prati; P^2 105: De falcacione prati CV; St^1 95: De falcacione prati alicuius absque voluntate XCV; D^4 96: toż; Sn^1 100: De falcastratione aut gracia minoris amputationis alicuius prati CII; Sn^2 100: toż; Ł. 100: De falcastratione alicuius prati; V^1 100, V^2 100 i O^5 80: toż. Nie podają tego art. J^1 J^2 B^4 VB. Sk^1 (wyd.) Sk^2 D^1 I.

Bertoldus[a]) deposuit[b]) querelam contra Andream, quod pratum ipsius[c]) falcavit[d]); Andreas autem[e]), licet sit confessus predictum pratum se falcasse[f]), tamen

adiecit[g]), quod idem pratum[h]) vlodarius[i]) Bertoldi[j]) pro certa pecunia[k]) falcandum[l]) sibi vendidisset[m]), et pro eodem prato pecuniam[n]) idem vlodarius[o]) ab ipso[p]) recepisset[r]), quem tamen[s]) mortuum esse[t]) asserebat[u]). Nos autem[w]), considerantes[x]) confessionem ipsius Andree[y]) et eciam mortem[z]) ipsius[a1]) vlodarii[b1]), in tali casu[c1]) indiximus[d1]) eidem Andree[e1]) probare[f1]) prati vendicionem et empcionem[g1]).

a) Bartoldus Pt3 Cz. Pt1 O2 B2 O3 D3 St2 SV. D2 B1 Pt2 P1 St1 P2 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. b) proposuit Sn1 Sn2. c) quod ipsius pratum B1. d) falcastravit D3; defalcavit P2; falcavit et gramina abscidit Sn1 Sn2; falcastrasset et gramina abscidit Ł. V1 V2 O5. e) autem op. O2 O3 D3 SV. D2 B1 Pt2 St1 P2 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5; toż zrazu op., ale pis. dop. później na marg. P1. f) falcastrasse D3 Ł. V1 V2 O5; defalcasse P2. g) tunc adiecit Pt3; tamen adiciendo proposuit Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. h) id pratum B2; illud pratum D3; idem pratum op. Sn1 Sn2. i) vladarius Pt1 Fl. O3 D3 Pt2 St1 P2 D4 V2; wladarius Sn2 Ł. V1 V2 O5; vulcidarius Sn1. j) Bartoldi Pt3 O2 B2 O3 D3 St2 SV. D2 B1 Pt2 P1 St1 P2 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5; Bartoldi wlodarius Cz. k) pro cetera pecunia Cz.; certa pro pecunia O2. l) falcandi Pt1; falcastrandum D3. m) sibi amputandum vendidisset Sn1; toż z myłką vendisset Sn2; sibi falcastrandum vendidisset Ł. V1 V2 O5. n) pecunias Pt3. o) vladarius Pt1 Fl. O3 Pt2 P2 V1 V2 O5; wladarius Sn2 Ł.; vulcidarius Sn1. p) ab eo D3; ab ipso op. O2 SV. D2 B1 Pt2 St1 P2 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5; toż zrazu op., ale potem na marg. dop. P1. r) et pro eodem prato ab ipso pecuniam idem vlodarius recepisset St2; et pro eodem prato idem vladarius pecuniam ab ipso recepisset D3; toż ze zm. accepisset St1 D4. s) quod tamen Pt3; quem cum O2 D2 P1; tamen op. O3 D3. t) se O1; esse op. Kr. B2 Fl. SV. B1 Pt2 St1 P2 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. u) asserebat ipse Kr.; ipse asserebat Fl. w) tamen St1 D4. x) attendentes B2 O3 D3. y) confessionem prati Andree O2; confessionem predicti Andree SV. D2 P1 Ł. V1 V2 O5; confessionem Andree predicti B1 Pt2 St1 P2 D4; confessionem Andree z op. ipsius Sn1 Sn2 z) et non mortem O1; et eciam et mortem Cz. D2; eciam et mortem P1; et mortem z op. eciam SV. B1 Pt2 St1 P2 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5; ad ecclesiam mortem Fl.

a1) ipsius op. B1. b1) vladarii Pt1 Fl. O3 D3 Pt2 St1 P2 D4 V1 V2 O5; wladarii Sn2 Ł.; vulcidarii Sn1. c1) casu op. D3. d1) induximus O1 Pt1 St2; duximus B2; decernimus O2 D3 SV. D2 B1 Pt2 St1 P2 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5; decrevimus O3 P1 D4. e1) eundem Andream Cz. O2 B2 O3 D3 St2 SV. D2 B1 Pt2 P1 St1 P2 D4 Sn1 Sn2 Ł V1 V2 O5. f1) pro-

bare op. D^3. g[1]) vendicionem et empcionem prati Pt^1; prati empcionem et vendicionem O^3: prati solucionem et empcionem D^3: prati vendicionem et eodem modo eiusdem empcionem St^1 D^4; prati vendicionem et eiusdem empcionem, do czego tąż samą ręką w tym samym wierszu drobniejszym pismem dod. preponere, wskazując na potrzebę przestawienia niewłaściwie tu w UW II. umieszczonego art. niniejszego o siedem art. wstecz P^2: probare predictam empcionem taliter, ut premittitur, esse factam Sn^1 Sn^2: probare predictam prati empcionem et solucionem taliter, ut premittitur, esse factam Ł. V^1 V^2 O^5.

(LXV).

O^1 65: De wlneracionis confessione; Pt^3 34: De illibenti vulneracione capitulum; Pt^1 I. 89: De confessione; Kr. I. 93: toż z dod. końc. rubrica; Cz. 91: De eodem (tj. De confessione); St^2 I. 92: toż; D^2 I. 97: toż z dod. końc. LXXXXV; SV. 94: XCV b. nap., pod rubr. ogól. De confessione; B^2 95: De feno falcastrato (nap. przez omyłkę tu zam. przy poprz. art. umieszczony); O^2 I. 74: De vulneracione in ludo facta capitulum LXCVIII; Pt^2 101: Capitulum XCV. De wlnere in ludo facto; P^1 I. 98: De vulnere in ludo LXXXXV: O^3 66: De vlnere in ludo solvendo; D^3 107: toż; B^1 101: LXXXVI. De vulneribus; P^2 98: De iocosa vulneracione XCVIII; Fl. I. 96: De illo, qui vulneratur in ludo; St^1 97: De vulneracione facta alicui in ludo iocanter XCVII; D^4 98: toż; Sn^1 101: De vulneratione alicuius in ludo CIII; Sn^2 101: toż; Ł. 101, V^1 101, V^2 101 i O^5 81: toż z op. cyfry. Nie podają tego art. J^1 J^2 B^4 VB. Sk^1 (wyd.) Sk^2 D^1 I.

Item[a]) Bertoldus[b]) contra Andream[c]) deposuit[d]), quod ipsum vulnerasset; Andreas[e]) confessus est[f]) ipsum[g]) Bertoldum[h]) vulnerasse, dicens[i]), quod[j]) hoc fecit[k]) nolens[l]) in ludo[m]) et[n]) solaciando[o]), tamquam socius et amicus cum amico[p]). Nos[r]) audita ipsius[s]) Andree[t]) confessione, attendentes[u]), quod ludus non debeat se extendere[w]) ad aliquam lesionem[x]) seu offensam[y]), ipsum[z]) Andream[a1]) in tali casu[b1]) decrevimus[c1]) Bertoldo[d1]) ad vulneris satisfaccionem[e1]) condempnandum.

a) Item op. P^2. b) A. Pt^3; Bartoldus Cz. O^2 B^2 O^3 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; Bartholt Pt^1. c) B. Pt^3.

d) deposuit contra Andream Pt^1 B^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; contra Andream deposuit querelam Kr. Fl.; deposuit querelam contra Andream B^2 St^2 P^2; Item contra Andream Bartholdus deposuit P^1. e) B. Pt^3. f) est confessus Fl.; est op. Cz. O^2 B^2. g) quod ipsum B^1; ipsum op. B^2. h) A. Pt^3; Bartoldum Cz. O^2 B^2 O^3 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; B. Pt^1 P^2. i) dicit O^2 P^1. j) quod op. D^3. k) fecerit Pt^3 St^2; faceret Fl. l) nolens op. D^3. m) et in ludo St^1 D^4. n) et op. O^3 D^3. o) in solaciando z op. et B^2; et salacendo St^2. p) tamquam socius com socio et amicus cum amico Pt^3; tamquam et amicus cum amico B^2; tamquam amicus et socius cum amico B^1; tamquam amicus cum amico St^1 P^2; tamquam cum amico D^4; zam. dicens ... amico: dicens se invitum et nolentem fecisse solaciique causa, prout amici plerumque assolent iocando Sn^1 Sn^2; toż ze zm. assolent facere iocando Ł. V^1 V^2 O^5. r) Nos vero Pt^1 Kr. Fl.; Nos igitur St^1 P^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. s) ipsius op. Fl. t) B. Pt^3. u) intendentes Kr.; attendantes St^1. w) non debet extendere Pt^1 P^1; non debet se extendere O^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; non habeat se extendere B^2; se non debet extendere D^4; non debeat se extollere St^2. x) ad lesionem aliquam P^1. y) vel offensam Kr.; si affensam St^2; seu offensionem Pt^3 O^3 SV.; sive offensionem O^2; seu offensam vulneris P^1; seu vulneris offensionem B^1 Pt^2 P^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; sive vulnerum offensionem St^1 D^4. z) ipsius Pt^1.

a1) B. Pt^3. b1) iasu Sn^2. c1) decernimus Pt^3 Pt^1 O^2 Kr. Fl. SV. D^2 B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. d1) Bartoldo Cz. O^2 B^2 O^3 D^3 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; oczekiwaną tu literę A. op. Pt^3; Bertoldo op. St^2. e1) ad satisfaccionem vulneris O^3 D^3; ad satisfaccionem z op. vulneris St^1; ad satisfaciendum z op. vulneris D^4.

(LXVI).

O^1 66: De testibus producendis; Pt^3 35: De testimonio excommunicatorum; Cz. 35: De testibus; Pt^1 I. 36 i St^2 I. 36: toż; Kr. I. 36 i B^4 14: toż z dod. końc. rubrica; SV. 32 D^2 I. 33 i P^1 I. 33: toż z dod. końc. XXXIIII; O^2 I. 29: De testibus, ubi ipsis excommunicacio obicitur, capitulum XXXVI; B^2 39: De testimonio pro excommunicato obicitur; D^3 38: De teste excommunicato producendo XXXIIII; B^1 38: XXXIIII b. nap.; Pt^2 38: Capitulum XXXIV. Ut et ante de testibus per totum; P^2 36: Si obiicitur testibus excommunicacio, quid faciant XXXVI; Fl. I. 38: De illis, qui producuntur in testimonio, si eis obicitur excommunicacionis sentencia; St^1 38: toż z dod. końc. XXXVIII; D^4 38: toż z tymże dod. i zm. se eis; Sk^1 37: De illis, qui producuntur in testimonium si eis obicitur

excommunicacio, qualiter decernatur XXXVIII; Sn[1] 37: An testibus in causis productis obici possit excommunicatio XXXVIII; Sn[2] 37: toż; Ł. 37, V[1] 37, V[2] 37 i O[5] 26: toż z op. cyfry. Nie podają tego art. J[1] J[2] O[3] (wyd.) VB. Sk[2] D[1] I.

Per experienciam[a]) didicimus[b]), quod sentencia[c]) excommunicacionis in testibus inducendis[d])[1]) maliciose plerumque consuevit[e]) opponi, ex qua[f]) opposicione pullulabat[g]) oppressio[h]) veritatis[i]). Unde circa eandem[j]) excepcionem sic duximus statuendum[k]), quod cum[l]) aliquibus[m]) testibus[n]) producendis[o]) fuerit obiecta[p]) excepcio excommunicacionis[r]), producens[s]) testes[t]) eosdem[u]), absque sue cause[w]) vulneracione[x]), alios[y]), si potest[z]), nominandi et producendi[a1]) plenam et liberam[b1]) habeat[c1]) facultatem. Si vero[d1]) non[e1]) poterit alios[f1]) testes nominare vel habere[g1]), preterquam[h1]) eos[i1]), quibus obicitur[j1]) sentencia excommunicacionis, volumus, quod[k1]) cuius fuerit sentencia excommunicacionis[l1]), debito modo, scilicet cum sufficiente[m1]) caucione[n1]) iuratoria[o1]) vel fideiussoria de parendo[p1]) vel satisfaciendo[r1]) cum omni reverencia requiratur[s1]) et petatur[t1]), quod eisdem testibus[u1]) excommunicatis[w1]) ad perhibendum[x1]) tantummodo[y1]) testimonium[z1]) et[a2]) subveniendum veritati, ne[b2]) veritas opprimatur, beneficium absolucionis[c2]) inpendat[d2]). Quod[e2]) si excommunicator[f2]), premisso modo[g2]) petitus[h2]), pro testimonio perhibendo[i2]) denegaverit beneficium[j2]) absolucionis, cum huiusmodi postulantes[k2]) veniam et[l2]) absolucionem, quantum ad Deum, censeantur[m2]) absoluti[n2]), volumus et decrevimus[o2]), quod extunc absque aliqua cause vulneracione[p2]) testimonia eorundem testium[r2]) per iudicem recipiantur[s2]), et habeant ipsorum testimonia firmitatem[t2]).

a) experigenciam Fl. St[1] D[4]. b) zam. Per ... didicimus: Experienciam divertimus D[2]; toż zrazu, ale pisarz potem skreśl. i napisał

jak w tekście, nadto na interl. m. rubr. a pierwszym wierszem tekstu dop.: ut ante de eodem per totum P^1. c) summa D^4. d) testibus inducendis z op. in Cz. Pt^1 O^2 Kr. B^2 Fl. B^4 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4; in producendis testibus Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. e) maliciose plerumque consuerunt O^1; maliciosa plerumque consuevit D^3; maliciose plerumque solet Cz. Fl.; maliciose inducendis consuevit plerumque Pt^1; maliciose plerumque consistit et consuevit D^2 P^1. f) zam. ex qua: extra Cz. g) pulubat Pt^3; pollebat B^2; pullulat SV.: palulat D^2; pululavit B^1; pulalabat Sk^1; pollulabat Sn^1 Sn^2. h) oppresso Pt^3; opposicio Cz. B^1; oppressio pullulabat D^3. i) iuramentis O^1; veritatis op. D^3. j) eandam Fl. k) sic statuimus Pt^1; duximus sic statuendum Fl. St^1 D^4; sic ducimus statuendum SV. D^2. l) si O^2. m) zam. aliquibus: aliquid prius O^1; aliquis Pt^2 D^4. n) quod in aliquibus casibus Pt^1. o) producendus Pt^3. p) abiecta O^1; obicta Fl r) excepcio vel exposicio excommunicacionis Pt^1; excommunicacionis excepcio St^1 D^4. s) obiecta ... producens op Pt^3. t) testes op. Sn^1 Sn^2. u) eiusdem Pt^3; quosdam vel eosdam Fl. w) cause sue B^2 D^3. x) lesione Ł. V^1 V^2 O^5. y) alios testes Pt^3 Cz. Pt^1 O^2 Kr. B^2 Fl. B^4 D^3 St^2 SV D^2 B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; alios op. P^1. z) si ponat St^1 D^4.

a[1]) nominandi et provocandi St^1; nominandum et provocandum D^4. b[1]) pelenam et liberam St^2; liberam et plenam Fl; liberam ac plenam St^1; et liberam et plenam D^4. c[1]) habeat op. O^1 Pt^3; habeant St^2 D^4. d[1]) autem B^2 D^3. e[1]) non op. Kr. f[1]) alias Sn^1. g[1]) habere eos St^1 D^4. h[1]) preter D^3 Ł. V^1 V^2 O^5. i[1]) eas O^1; hos St^2; eos op. St^1 D^4. j[1]) obiciatur Pt^3 B^4. k[1]) quod is O^2 Fl. SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2; quod his Ł. quod hic V^1 V^2 O^5. l[1]) volumus ... excommunicacionis op. snać wszędzie skutkiem przeskoku od jednego do drugiego excommunicacionis Pt^3 B^2 St^2; zam. cuius ... excommunicacionis: ad cuius instanciam fuerint excommunicati Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. m[1]) efficienti Pt^3; sufficienti Cz. Pt^1 O^2 Kr. B^2 Fl. B^4 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. n[1]) caucione et deposicione P^1. o[1]) meritoria O^1. p[1]) de pariendo St^2. r[1]) vel faciendo D^3. s[1]) requietatur Pt^3. t[1]) cum sufficienti fideiussoria caucione vel iuramentoria deposicione cum reverencia aut satisfaccione reputatur et petatur Fl.; cum sufficienti fideiussoria caucione vel iuratoria deposicione cum reverencia aut satisfaccione requiratur et petatur Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 Sn^1 Ł. V^1 V^2 O^5; toż ze zm. vel satisfaccione B^1; toż z myłką aut satisfacere Sn^2; toż z myłką vel iuratoria deposicio D^4. u[1]) quod eisdem dictis testibus Pt^3; quod si eisdem testibus Cz. w[1]) excommunicacionis O^1; excommunicativis O^2. x[1]) ad prohibendum Pt^3 Cz. D^3 St^2 D^2. y[1]) tantummodo op. B^2 Pt^2. z[1]) testimonio Pt^3; testimonium tantummodo O^2.

a[2]) ad Pt[3] O[2] St[1] D[4]. b[2]) ne op. O[2]. c[2]) adsolucionis St[2]. d[2]) impendatur Kr.; impendetur Fl. Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4]; impendit D[2]; impendiat B[1]. e[2]) Quod dwukr. powt. Sk[1]. f[2]) excommunicatur Pt[3]; excommunicato B[2]. g[2]) expremisso modo Pt[3]; predicto modo Fl. D[3]; zam. premisso modo: premissionem D[2] B[1]. h[2]) petitos Cz.; petitur Pt[1]; Petrus St[2]. i[2]) prohibendo D[3] St[2]. j[2]) denegavit beneficium Pt[3]; beneficium denegaverit Fl. Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4]; denegaverit beneficium denegaverit B[1]; beneficium denegaret Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. k[2]) potestacione B[2]; postulatos D[2] P[1]; postulantis St[1] D[4]. l[2]) ac St[2]. m[2]) censentur Fl. St[2]. n[2]) zam. beneficium absolucionis inpendat ... absoluti: beneficium absolucionis impendet, cum huiusmodi postulantes, quantum ad Deum, censeantur absoluti. Quod si excommunicator premisso modo non petitur pro testimonio perhibendo denegaverit beneficium absolucionis, cum huiusmodi postulantes veniam et absolucionem. quantum ad Deum, censeantur absoluti O[2]; zam. denegaverit beneficium... absoluti: denegaverit beneficium absolucionis, quantum ad Deum, censeatur absoluti cum huiusmodi protestacione veniam postulando absolucionis D[3]; zam. cum huiusmodi... absoluti: cum huiusmodi postulantes veniam et absolucionem, quantum ad Deum, censeantur obtinere Sn[1] Sn[2]; toż z op. cum Ł.; toż z op. cum i zm. censentur V[1] V[2] O[5]; zam. censeantur absoluti: testantur absoluti censeantur B[2]. o[2]) decernimus Pt[3] O[2] B[4] SV. B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. p[2]) absque aliqua esse vulneracione Pt[3]; absque vulneracione O[2]; absque aliqua causa vulneracione B[2] Fl.; et absque aliqua cause vulneracione B[4]; absque aliqua vulneracione SV.; aliqua causa vulneracione z op. absque D[2] P[1]; absque aliqua vulneracione cause P[2] Sk[1]; absque vulneracione cause Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. r[2]) testimonio eorundem testium Pt[3]; testimonia eorundem testimonium Cz.; testimonium eorundem testimonium St[2]. s[2]) recipientur O[2]; recipiantur op. St[2]. t[2]) et habeantur ipsorum testimonia firmitatem Pt[3] Kr.; et habeant ipsorum testimonia veritatem et firmitatem O[2]; et habeant ipsorum testimonia facultatem B[2]; et habeant eorundem firmitatem z op testimonia Fl. St[1] D[4]; et ipsorum testimonium habeat firmitatem St[2]; et habeant ipsorum testimonium firmitatem D[2]; toż ze zm. et habeat P[1].

[1]) Stylizację: in testibus inducendis podaje nie tylko O[1], ale także Pt[3], co w każdym razie wyklucza przypuszczenie, jakoby in było tu tylko błędną wstawką kopisty O[1]. Nie ma też powodu przyjmować, żeby to był wspólny błąd obu kodeksów, zaczerpnięty z jakiegoś starszego, w miejscu tym zepsutego wzoru; zwrot da się pojąć i wytłumaczyć jako równoznaczny z stylizacją: in testium inductione, w dostosowaniu do ogólnych prawideł składni łacińskiej; dlatego też można go uznać za składnik pierwotnego tekstu autentycznego. Tak pojęty, wyrazi on myśl, iż przy akcie (czynności) wiedzenia świadków zwykło się im zarzucać klątwę, celem usunięcia od świadectwa. W późniejszych kodeksach zwrot ten wyrozumiany został w innym znaczeniu: nie zwracając uwagi na tkwiącą w nim myśl aktu procesowego, pojęto słowa testibus inducendis jako człon zdania, zawisły gramatycznie od

opponi (zarzucić klątwę świadkom wiedzionym), skutkiem czego, musiano też opuścić poprzednie in. Jest to zatem poprawka redakcji późniejszej. Jak dalece stylizacja przywrócona tu tekstowi pierwotnemu uchodzić może za prawidłową, dowodzi okoliczność, że najstarsze druki statutowe Sn^1 i Sn^2, a za nimi Ł. i pochodne odeń teksty, choć pierwotnej redakcji statutów na pewno nie znały, i opierały się niewątpliwie na tekstach późniejszych, z redakcją zmienioną, przecież na własną rękę przekształciły ich zwrot na: in producendis testibus.

(LXVII).

O^1 67: De testibus consanguineis; Pt^3 36: De testimonio consanguineorum capitulo LXIX; Pt^1 I. 37: De testium productione; Kr. I. 37: De testibus rubrica; St^2 I. 37: Sequitur de testibus; D^2 I. 34: R. de testibus XXXV; Cz. 36: De eodem (tj. De testibus); SV. 34: XXXV b. nap., pod rubr. ogól. De testibus; O^2 I. 30: De testibus, ubi eis consanguineitas obicitur capitulum XXXVII; B^2 40: De teste mediatore admittendo in tali casu; D^3 39: De teste consanguineo XXXV; B^1 39: Capitulum XXXV b. nap.; Pt^2 39. Capitulum XXXV. De testibus consanguineitate attinentibus; P^1 I. 34: De testibus et consanguineitate attinentibus XXXV; P^2 37: De testibus consanguineis vel affinibus XXXVII; Fl. I. 39: Utrum denominacio testium consanguineitatis valeat; St^1 39: De nominacione testium consanguineitatis utrum valent XXXIX; D^4 39: toż ze zm. valet; Sk^1 38: De testium nominacione, utrum consanguinei debeant admitti c. XXXIX; Sn^1 38: De nominatione testium XXXIX; Sn^2 38: toż; Ł. 38: De testibus consanguineis et in probatione contractuum et venditionum; V^1 38, V^2 38 i O^5 27: toż. Nie podają tego art. J^1 J^2 O^3 (wyd.) B^4 VB. Sk^2 D^1 I.

Cunradus[a]) domum[b]) vendicabat a Dominico[c]), et[d]) ad[e]) probandum suam intencionem[f]) Cunradus[g]) sex testes[h]) iuxta[i]) iudicis mandatum[j]) produxit[k]), quorum primus testis fuit Iacobus, patruus ipsius Cunradi[l]) et mediator et compositor amicabilis alias in eadem causa[m]); quem[n]) ipse Dominicus[o]), dum[p]) testes[r]) secundum consuetudinem[s]) in iudicio[t]) nominarentur[u]), neglexit[w]) notare de huiusmodi consanguinitate[x])[l]). Demum[y]) circa testium[z]) iuramentum[a1]) predictus[b1]) Dominicus[c1]) testimonium predicti[d1]) Iacobi[e1]) propter predictam[f1]) consanguinitatem[g1]) constanter[h1]) asseruit[i1]) non

valere[j1]), et sic dicebat[k1]) se[l1]) causam eandem[m1]) obtenturum[n1]). Nos itaque[o1]) considerantes, quod[p1]) amicabiles compositores[r1]) seu[s1]) mediatores consanguinei[t1]) esse consueverunt[u1]), declaramus in tali casu[w1]) testimonium predicti Iacobi patrui pro Cunrado valere[x1]).

a) Conradus Cz. O[2] B[2] D[3] SV. Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. b) domum suam Pt[1] St[2]; domini D[2]; dominum P[1]. c) a iudicio Cz.; Cum domum vendicabat N. Pt[3]: Petrus a Johanne domum vendicabat Fl.; Cunradus a Dominico domum vendicabat St[1] P[2] D[4]; toż ze zm. vendicat Sk[1]; toż ze zm. Conradus Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. d) et op. Fl. e) ad op. P[2] f) et ad suam intencionem probandam Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. g) G. Pt[3]; compater Cz.; Conradus O[2] D[3] SV. Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; Petrus B[2] Fl. h) sex testibus B[1]. i) iuxra Sn[2]. j) iuxta mandatum iudicis Sk[1]. k) sex testibus utebatur iuxta mandatum iudicis O[2]. l) quorum primus testis fuit C. z. op. patruus... Cunradi Pt[3]; quorum primus testis Iacobus ipsius Cunradi Pt[1]; quorum primus testis Iacobus patruus ipsius Cunradi Kr.; quorum primus testis Iacobus ipsius Conradi patruus D[3]; quorum primus testis Iacobus Petrus ipsius compater Cz.; quorum primus Iacobus, patruus ipsius compater O[2]; quorum primus testis Petrus ipsius Conradi B[2]; quorum primus testis Iacobus, alter Petrus, ipsius compater, videlicet Petri Fl.; quorum primus testis Iacobus, alter patruus ipsius compater D[2]; toż zrazu, ale późn. ręka XV w. przerobiła patruus na Petrus SV.; toż zrazu, ale pisarz skreśl. potem alter i compater, a na marg. umieścił Conradi et, skąd powstała stylizacja jak tekście P[1]; quorum primus testis Iacobus et alter Petrus ipsius compater, videlicet Cunradi B[1]; toż z op. et przed alter Pt[2]; toż z op. et przed alter i zm. Conradi St[1] P[2] D[4]; quorum primus testis Iacobus, alter Wlodek ipsius compater, videlicet Cunradi Sk[1]; quorum primus testis Iacobus, alter Petrus ipsius Conradi compater Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; quorum primus testis Iacobus, Petrus secundus. Laurencius tercius, patruus ipsius Cunradi St[2]. m) et mediator seu compositor amicabilis alias in eadem causa Pt[3] Cz. Kr. St[2]; toż z myłką admetiator Pt[1]; mediator seu amicabilis compositor alias in eadem causa z op. et D[3]; et mediator sive amicus vel amicabilis compositor in eadem causa z op. alias Fl.; et mediator seu compositor amicabilis in eadem causa z op. alias P[2] Sk[1]; toż ze zm. amicabilis compositor B[1] Pt[2] przez stosowny dopisek na marg. wstawił po Conrsadi a przed mediator: sive compositor amicabilis alias in eadem causa fuit z op. et O[2]; toż ze zm. seu i erant zam. fuit D[2]; toż z takimiż zmianami zrazu, ale pisarz przez stosowny dopisek na marg. wstawił po Conradi a przed mediator: et P[1]; mediator seu amicabilis compositor alias in eadem causa erat z op. et B[2]; mediator sive compositor amicabilis alias in eadem causa

erat SV. n) quam O^1 Kr. St^2; quod Pt^3; que D^2 P^1. o) N. Pt^3; Johannes Fl.; ipsius Dominici P^1. p) cum P^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. r) testes ipsius B^2; testis Sn^1 Sn^2. s) consuetudinem op. O^1. t) secundum consuetudinem iudicis Pt^3; in iudicio secundum consuetudinem Fl. St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; in iudicio op. D^3. u) nominarentur op. O^1; nominerantur Fl.; nominaretur St^2 D^4 Sn^1 Sn^2. w) neglexerit Pt^1; neglexerint D^2. x) notare et de huiusmodi consanguinitatem O^1; vocare et de huiusmodi cosanguineitate Pt^3; vocare ad huiusmodi consanguineitate Cz.; vocare de huiusmodi consanguineitate Pt^1; vocare de huiusmodi consanguineitatem Kr.; vocare seu nominare de huiusmodi consanguineitatem St^2; revocare pro huiusmodi consangineitate B^2 D^3; revocare sibi huiusmodi consanguineitatem opponendo O^2 D^2 B^1 P^1 Sk^1; toż ze zm. consanguinitatem SV.; revocare sibi huiusmodi consanguineitatem z op. opponendo Fl. St^1 D^4; toż ze zm. evocare Pt^2; toż ze zm. consanguinitatem P^2; revocare nec huiusmodi consanguineitatem obicere Sn^1 Sn^2; impugnare nec huiusmodi consanguineitatem obicere Ł.; toż ze zm. consaguinitatem V^1 V^2 O^5. y) Domum O^1 Pt^3; Deinde St^2. z) circa testimonium St^2.

a^1) iuramentum opponendus Fl.; iuramentum opponendo B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. b^1) prefatus O^2. c^1) N. Pt^3; Iohannes Fl. d^1) dicti Fl. St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. e^1) Petri Pt^3 P^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; Iacobi op. B^2. f^1) dictam B^2 D^3; prefatam Fl. Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. g^1) consanguineitatem Pt^3 Cz. Pt^1 O^2 B^2 Fl. D^3 St^2 D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Ł.; sanguinitatem Kr. h^1) testanter St^2. i^1) constanter cesserunt Pt^3; constanter asseruit op. O^2. j^1) non valere asseruit B^1 Sk^1. k^1) dicebatur D^2 P^1. l^1) se op. SV. D^2 P^1 Sk^1 Sn^2. m^1) eandam Fl. n^1) obtentum Pt^3; obtenturam Cz. P^1 St^1 D^4; obtineri St^2; obtinere B^1; se eandem causam obtenturum B^2; se eandam causam obtenturam O^2. o^1) itaque op. Ł. V^1 V^2 O^5. p^1) quod quia Sn^1 Sn^2. r^1) quod cum tales compositores Pt^3. s^1) vel O^2 SV. D^2 P^1; sive Fl. St^1 D^4. t^1) consanguineitati O^2. u^1) esse consueverunt op. D^3. w^1) in tali causa Sk^1. x^1) predicti testimonium Iacobi patrui pro Cunrado valere O^1; testimonium predicti Petri pro secundo valere Pt^3; testimonium predicti Iacobi pro Cunrado valere z op. patrui Pt^1 Kr.; toż ze zm. pro Iohanne D^2 P^1; testimonium predicti patrari pro Conrado z op. valere B^2; predicti Iacobi patrui testimonium valere pro Conrado D^3; testimonii predicti Iacobi patrui valere procurando St^2; testimonium predicti Iacobi patrui pcuor valeat Cz.; testimonium predicti Iacobi patrui pro Conrado valeat O^2; toż z op. pro Conrado SV.; ut testimonium predicti Iacobi valeat pro Petro eviterne Fl.; toż ze zm. pro Cunrado St^1 D^4; ut testimonium predicti Iacobi valeat pro Cunrado B^1 Pt^2 Sk^1; toż ze zm. predicti Petri P^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5.

[1]) Zwrot notare et de huiusmodi consanguinitatem, podany w O^1, jest oczywiście częściowo zmylony. Dla restytucji tekstu poprawnego niechaj posłużą następujące uwagi. Wyraz notare mieści się tylko w O^1.

Rzeczowo dający się tu przyjąć inny określnik revocare, jakkolwiek w znaczeniu o które tu chodzi (naganić świadka) nie utarł się w słownictwie średniowiecznym, zjawia się dopiero w kodeksach, znanych skądinąd z przeróbek tekstu pierwotnego, przede wszystkim w O^2 i Fl., oraz we wszystkich również przerabianych tekstach ZG.; jeszcze późniejszym jest inny rzeczowo także możliwy wyraz impugnare, zawarty w Ł. i pochodnych odeń drukach. Natomiast zbliżony najbardziej do O^1 tekst Pt^3 oraz kilka najstarszych kodeksów UW. II tj. Cz. Pt^1 i Kr. mają tu vocare. Ze względów rzeczowych wyraz ten nie może tu być przyjęty i trzeba go poczytać za mylkę; paleograficznie należy ją jednak odnieść raczej do poprawnego notare (u zam. n, c zam. t), aniżeli do revocare. Pośrednio stwierdza ten wniosek wersja St^2: vocare vel nominare; pisarz nie mogąc snać odczytać czy wyrozumieć swego wzoru, podał tu dwie alternatywne lekcje, obie rzeczowo niezasadne, ale obie wskazujące, że we wzorze odnośne słowo nie rozpoczynało się od re-, jeno od no-, bądź to trafnie (w zepsutym dalej wyrazie nominare), bądź mylnie jako uo- (w vocare) odczytanym. Wszystko wskazuje zatem na to, że w tekście pierwotnym przywrócić należy: notare, jak ma O^1. Co do dalszej części zwrotu stwierdzić trzeba, że na ogół występuje on w kodeksach w dwojakim kształcie. Jedna grupa tekstów rozwija go w osobny człon imiesłowowy: sibi huiusmodi consanguini(ei)tatem opponendo. Jest to przeważna część tych samych kodeksów, które notare przekształciły w revocare, i które na ogół cechują się dodatkami czy przeróbkami późniejszymi (O^2 SV. D^2 B^1 P^1 Sk^1); łączy się zaś z nimi reszta kodeksów tego samego autoramentu, które podają również sibi, a tylko opuszczają opponendo, tworząc w ten sposób zwrot niezrozumiały, widocznie zepsuty (Fl. Pt^2 St^1 P^2 D^4). Natomiast zbliżony najbardziej do O^1 tekst Pt^3 tudzież reszta kodeksów, przeważnie najstarszych i najpoważniejszych, jak Cz. Pt^1 Kr. B^2 D^3 i St^2 zgoła nie zawierają słów: sibi opponendo, co wskazuje na to, że w pierwotnym tekście niniejsza część zwrotu nie była rozwinięta w osobny człon imiesłowowy, i że jest to dopiero późniejsza przeróbka redakcyjna. Tylko że i ów tekst pierwotny, jak go w wymienionych co dopiero kodeksach podano, skażony jest jeszcze pewnymi, widocznie na starszym wzorze opartymi błędami, które należyte ujęcie jego myśli utrudniają. Najbliższe sobie O^1 i Pt^3 rozpoczynają ów zwrot od et de, gdy przeciwnie reszta kodeksów tej ostatniej grupy opuszcza et. I słuszna: gdyby bowiem przyjąć, że et jest tu usprawiedliwione, musiałby w dalszym ciągu być podany jakiś bezokolicznik, zestawiony na równi z notare, czy choćby vocare lub revocare, połączony z nim właśnie za pomocą et; takiego zaś bezokolicznika nie zawiera żaden z tekstów rękopiśmiennych; uzupełniły go, przerabiając samowolnie ten ustęp, dopiero najstarsze druki statutów, poczynając od Sn^1 (obicere). Zostanie w tym miescu zatem samo tylko de, przekształcone w B^2 i D^3 na zbliżone znaczeniem pro. Dalszym, oczywistym błędem O^1, jest znowuż umieszczona przy końcu ustępu forma consanguinitatem, widocznie jednak niezawiniona przez samego kopistę tego kodeksu, jeno przejęta również z starszego wzoru, gdyż powtarza się jeszcze w niezależnych od niego kodeksach Kr. i St^2. Poprawka dać musi: consanguinitate, gdyż jest to wyraz zależny od de. Jakoż: consanguini(ei)tate ma już Pt^3, a także Cz. Pt^1 B^2 i D^3. Po usunięciu błędów, cały ustęp tekstu pierwotnego, zrestytuowany na podstawie najpoważniejszych i najstarszych kodeksów, będzie brzmiał: neglexit, notare, de huiusmodi consanguinitate. Dwie mylki kod. O^1 częściowo powtórzone w innych starszych kodeksach polegają więc tylko na nieuzasadnionej wstawce et i przekształceniu consanguinitate

na consanguinitatem. Zrestytuowany zwrot jest całkiem poprawny i rzeczowo nie tylko zrozumiały, ale zarazem myśli postanowienia statutowego zupełnie odpowiadający. Statut rozpatruje wypadek, w którym dowodziciel powołał na świadka osobę spokrewnioną, i chce w miejscu tym zaznaczyć, iż przeciwnik w chwili mianowania świadków zaniedbał świadka tego naganić (wyłączyć) z powodu jego pokrewieństwa. Wyraz notare już w klasycznej łacinie, zwłaszcza zaś w ówczesnym słownictwie prawniczym, używany jest niejednokrotnie w znaczeniu: opatrzyć kogoś ujemnymi uwagami, wystąpić przeciw komuś z zarzutami, wreszcie wprost zganić czy naganić kogoś. W dosłownym przekładzie zrestytuowany zwrot brzmieć tedy będzie: zaniedbał naganić (świadka) z powodu takiego pokrewieństwa. Odstępstwo od zasad składni klasycznej tkwi tylko w tym, że zamiast pospolitej tamże konstrukcji notare aliqua re zbudowano zwrot według wzoru notare de aliqua re, może pod wpływem polszczyzny (naganić, obwinić o coś, z powodu czegoś). Mylne odczytanie wyrazu notare jako vocare i późniejsze jego przekształcenie w revocare, oraz inne wskazane poprzednio błędy kopistów, powtarzające się w tekstach starszych, utrudniając późniejszym pisarzom należyte wyrozumienie tego ustępu, skłoniły ich snać do gruntownej jego przeróbki, a mianowicie do rozwinięcia jego słów końcowych w wspomniany poprzednio zwrot imiesłowowy.

(LXVIII).

O^1 68: Qui dormienti in via res suas receperit: Pt^3 37: De expurgacione pecunie de pera recepte capitulo LXX; Pt^1 I. 65: De iure iurando; Kr. I. 67: toż z dod. końc. rubrica; Cz. 66: De eodem (t. j. De iure iurando); St^2 I. 68: toż z dod. pocz. Sequitur; D^2 I. 69: toż z dod. pocz. Sequitur i końc. LXIX de pera; SV. 67: LXIX b. nap., pod rubr. ogól. De iureiurando; B^2 68: De pera, tribus scotis et gladio capitulum patet ex se; O^3 35: De pera, gladio et tribus scotis receptis homini dormienti; D^3 76: toż z dod. końc. LXIX; Pt^2 75: Capitulum LXX. De probacione; P^1 I. 70: De probacione LXIX; B^1 75: LXIV. De querela; P^2 72: De eo, qui sine voluntate alterius res accipit LXXII; Fl. I. 71: Qui recipiunt res alicuius sine sua voluntate; St^1 72: De illis, qui capiunt res alterius absque voluntate eius LXXII; D^4 73: toż; Sk^1 70: De illis, qui recipiunt res alicuius sine voluntate ipsius c. LXXIIII; Sn^1 74: De eo, qui aliena recepit sine domini voluntate LXXVI; Sn^2 74: toż; Ł. 74, V^1 74, V^2 74 i O^5 57: toż ze zm. recipit i op. cyfry. Nie podają tego art. J^1 J^2 O^2 (wyd.) B^4 VB. Sk^2 D^1 I.

Egidius deposuit[a]) cum querela, quod[b]) cum in via obdormivisset[c]), Falco[d]) superveniens taliter dormienti[e]) recepit[f]) gladium et peram[g]), in qua fuerunt tres[h]) scoti[i]); et quamvis gladium[j]) et peram sibi restituisset[k]), tamen

tres[l]) scotos non restituit[m]), ipsos pro se usurpando[n]). Falco vero reus[o]), quamvis[p]) de gladio et pera[r]) confiteretur[s]) se eadem restituisse[i])[1]), tamen de predictis tribus[u]) scotis diffitebatur[w])[2]). Unde[x]) nos[y]) attendentes, quod nullus debet[z]) res[a1]) alienas[b1]) attractare[c1]) domino[d1]) invito[e1]), nec rogatus[f1]), predictum Egidium[g1]) in simili casu decrevimus[h1]) fore admittendum ad[i1]) iuramentum[j1]).

a) proposuit Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. b) quod op. B[2]. c) dormivisset Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. d) N. Pt[3]. e) taliter dormientem Fl. D[2]; talem dormientem P[1]. f) et recepit Pt[3]; recepit sibi St[2] P[1]. g) gladium et peram sibi Pt[3]; gladium recepit et peram B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. h) VI Pt[1]; duo St[1] D[4]. i) scoti grossorum Cz. Pt[1] Kr. B[2] Fl. O[3] D[3] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; floreni aut scoti grossorum P[2]. j) gladium op. Pt[2]. k) et quamvis gladium sibi et peram restituisset Cz.; et quamvis gladium et peram restituisset sibi B[2]; et quamvis sibi gladium et peram restituisset Fl.; et quamvis gladium restituisset et peram Sk[1]. l) duos St[1] D[4]. m) sibi non restituit B[2] O[3]; noluit restituere Sk[1]. n) usurpans B[2]. o) reus op. B[2] O[3] D[3]. p) quodvis Kr.; quamvis op. Fl. r) de pera et gladio B[2] D[3] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1]; de peram et gladio D[4]. s) confitetur Fl. Pt[2] P[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. t) et se eadem restituisse O[1] Fl. SV. D[2]; toż ze zm. se eandem Pt[1] Kr.; toż ze zm. se hoc St[2]; se eadem restituisse z op. et Cz.; et se eadem offerret restituere B[2]; toż ze zm. offert O[3]; et eadem offert se restituere D[3]; et se eadem restituisse fatetur B[1] P[1] P[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; toż ze zm. eundem Pt[2]; toż ze zm. eandem Sk[1]; toż ze zm. eandem restituere St[1] D[4]. u) sex Pt[1]. w) diffidebatur Kr. B[2] Fl.; non confitebatur vel diffitebatur Pt[1]; cum predictis tres scotis diffitebatur O[1]; toż ze zm. tribus i diffidebatur St[2]; tamen predictos tres scotos diffitetur Pt[2] St[1] P[2] D[4]; toż z op. tres P[1]; toż ze zm. diffidebatur SV. D[2]; toż ze zm. diffidebat B[1]; toż ze zm. diffiteretur Sk[1]; tamen predictos tres scotos se habere negat Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; cały ustęp: et quamvis gladium ... diffitebatur op. Pt[3]. x) Unde op. St[2]. y) Nos itaque Pt[3]. z) deberet Cz. Kr. B[2] Fl. O[3] D[3] St[2] SV. D[2] P[1].

a[1]) res op. Pt[3]. b[1]) alienas op. Sk[1]. c[1]) attrectare V[1] V[2] O[5]; attrahere D[2] P[1]; quod nullus res alienas debet attractare B[1]; quod nullus alienas res attractare debet St[1]; toż z op. debet D[4]; quod nullus .. attractare op. Pt[1]. d[1]) domino rerum Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. e[1]) invite Fl.; invicto St[2]; zam. domino invito: dum merito Pt[1]. f[1]) nec rogato Kr. D[3]; nec rogatus op. O[3] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. g[1]) predictum Egidium actorem Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. h[1]) decernimus Kr. Fl.

SV. D^2 Pt^2 P^2 Sk^1. i[1]) ad op. St^2. j[1]) et simili casu decrevimus fore mitti ad iuramentum Pt^3; in simili casu decrevimus fore ad iuramentum admittendum Pt^1; in tali casu decrevimus fore ad iuramentum admittendum B^2; decrevimus in tali casu fore ad iuramentum admittendum O^3 D^3; in simili casu decernimus fore admittendum ad iuramentum racionabile St^1; toż ze zm. decrevimus D^4; in tali casu decernimus ad iuramentum fore admittendum Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5: obok tego art. dop. na marg.: pro parwa re, scilicet 3bus grossis iuratur P^1.

[1]) Ani O^1, ani cały szereg najpoważniejszych przeważnie najstarszych kodeksów, jak Cz. Pt^1 Kr. Fl. St^2 SV. D^2, nie podaje po restituisse żadnego orzeczenia, w czym wskazówka, że nie było go w tekście pierwotnym i że zwrot se... restituisse poczytać należy jako zależny od poprzedniego confiteretur; tylko et, wyprzedzające ten zwrot, jak je podają wszystkie owe teksty z wyjątkiem Cz., trzeba będzie w takim razie uznać za nieuzasadnioną wstawkę, znajdującą się w jakimś starożytnym wzorze, skąd przeszła do tych kodeksów. Późniejsi kopiści, poczytując et za integralną część składową tekstu, uzupełnić musieli zwrot ten odpowiednim orzeczeniem: offerret (offert) lub fatetur.

[2]) Stylizację podaną w tekście mają wszystkie niemal starsze i poważniejsze kodeksy wymienione w poprzednim przyp., z podrzędnymi tylko odmiankami lub myłkami. Że jest to także stylizacja O^1, dowodzi zawarta tu forma narzędnika: predictis scotis; myłka zaszła tylko w tym, że wstawiony między oba te słowa wyraz tribus zmieniony został na tres i że na czele zwrotu z przyczyn paleograficznie łatwo wytłumaczyć się dających, kopista w miejsce tamen podał cum, z opuszczeniem następującego de Wyraz eum mógł on zresztą zaczerpnąć także z dawniejszego wzoru; ta sama bowiem myłka powtarza się jeszcze także w niezależnym od O^1 tekście St^2. Późniejsze kodeksy, wygładzając stylizację w miejsce mniej zwykłej konstrukcji diffiteri de aliqua re wstawiły pospolitą (z 4 przyp.): predictos tres scotos diffitetur.

(LXIX).

O^1 69: De canis incitacione; Pt^3 38: De lesione canis alicuius LXXI; Pt^1 I. 66: De iure iurando; Kr. I. 68: toż; Cz. 67: De eodem (t. j. De iure iurando); St^2 I. 69: toż z dod. pocz. Sequitur; D^2 I. 70: toż z dod. pocz. Sequitur i końc. LXX; SV. 68: LXX b. nap. pod rubr. ogól. De iure iurando; O^2 I. 48, po wyd. poprzednio kartce podaje tylko końc. część art., zatem bez rubr.; B^2 71: De extinccione candele, nap. przez omyłkę tutaj, zamiast nad art. w kod. tym bezpośrednio poprzednim (naszym 70) umieszczony; B^1 76: LXV. De cane ex; P^2 73: De cane mordente LXXIII; Fl. I. 72: De morsu canis; O^3 36: toż; D^3 77 i Sk^2 70: toż z dod. końc. LXIX; P^1 I. 71: De morsu canis ex incitacione LXX; Pt^2 76: Capitulum LXXI.

De morsu canis ex incitacione vicini; St[1] 73: De morsu canis ex incitacione vel invasione alicuius LXXIII; D[4] 73: toż; Sk[1] 71: De morsu canis ex impulsione c. LXXV; Sn[1] 75: De morsu canis ex alicuius incitacione LXXVII; Sn[2] 75: toż; Ł. 75, V[1] 75, V[2] 75 i O[5] 58: toż z op. cyfry. Nie podają tego art. J[1] J[2] B[4] VB. D[1] I.

Item[a]) Egidius conquestus est[b]), quod canis Falconis[c]) ex incitacione seu[d]) inpulsione[e]) ipsius[f]) Falconis[g]) taliter ipsum[h])[1]) lesit[i]) et momordit, quod[j]) illo morsu[k]) ostendebat et asserebat se[l]) claudicare[m]); Falco[n]) eandem[o]) inpulsionem[p]) seu[r]) incitacionem canis diffitebatur[s]). Et quia Egidius[t]) actor hoc[u]) non poterat[w]) probare[x]), nos[y]) in tali[z]) casu[a1]) declaramus[b1]), quod[c1]) Falco[d1]) per iuramentum proprium[e1]) debeat[f1]) se expurgare[g1]).

a) Item op. Pt[2] St[1] P[2] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. b) est op. B[2]; questus est Sk[2]; zam. Item ... est: Egidius querelam deposuit contra Falconem Sk[1]. c) N. Pt[3]. d) sive St[1] Sk[2] D[4]. e) pulsacione St[2]; ex impulsione St[1] D[4]. f) eiusdem St[1] Sk[2]; eisdem D[4]. g) N. Pt[3]; ex incitacione ipsius Falconis seu inpulsione eiusdem Pt[1]. h) ipsum op O[1]; eum Cz. Kr. B[2] Fl. O[3] D[3] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1]. i) leserit Pt[3]; lesit ipsum Pt[1]. j) quod op. D[2]; ut Sk[2]. k) ille ex morsu Pt[3]; ex illo morsu Cz. Pt[1] Kr. B[2] Fl. O[3] D[3] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; ex isto morsu St[2]. l) se op. Pt[3]. m) claudicasse Kr. Fl. St[2]; se ostendebat seu asserebat claudicare P[1]. n) N Pt[3]; Falco autem Cz. Pt[1] Kr. Fl. O[3] SV. D[2] B[1] P[1]; Falco vero D[3] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; Falco tamen St[2]. o) eam Pt[3]. p) inpulsacionem St[2] Pt[2]. r) sive St[2]. s) diffidebatur Pt[1] Kr. Fl. St[2] SV. D[2]; diffidebat B[1]; eandem incitacionem seu impulsionem canis diffitebatur B[2] O[3]; toż ze zm. diffidebatur D[3]; toż z tąż zm. i op. canis P[1]; eadem incitacio sive canis impulsione diffidebatur St[1] D[4]; eandem incitacionem seu canis impulsionem diffitebatur P[2] Sk[1]; eandem incitacionem sive canis impulsionem et canis morsionem diffidabat Sk[2]; eandem incitacionem seu canis impulsionem negabat Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. t) Egidius op. Pt[3] Fl.; G. Pt[1]. u) hoc op. Sk[1]; od hoc poczyna się urwany z powodu wyd. poprz. karty tekst tego art. w O[2]. w) hoc non poterit O[1] Pt[3] O[2]; id non poterat Sk[2]; non poterat hoc Pt[1] O[3] Pt[2]. x) comprobare Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. y) nos autem B[2]; nos igitur St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4]. z) in simili B[2].

a[1]) casu op. Kr. St[1]. b[1]) decrevimus St[2]. c[1]) ut D[4]; quia Sn[1]. d[1]) N. Pt[3]. e[1]) pro proprium Pt[3]. f[1]) debebat O[1] Pt[3]; deberet Pt[1] P[1];

debet O^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. g[1]) per iuramentum proprium se debeat expurgare Cz.; toż ze zm. debet D^3; per iuramentum debeat se proprium expurgare St^2; per proprium iuramentum debet se expurgare St^1 Sk^1; per proprium debet se excusare z op. iuramentum D^4; proprium per iuramentum se expurgare debet Sk^2.

[1]) Wyraz ten, opuszczony w O^1, uzupełniamy według wersji najbliższego mu kodeksu Pt^3 tudzież wskazówki Pt^1, który podaje tu, lubo z przestawką, również ipsum; zwłaszcza że jest on stylistycznie i rzeczowo bardziej usprawiedliwiony, aniżeli eum, zawarte w innych poważnych zresztą i starszych rękopisach. Jak dalece poprawka niniejsza jest usprawiedliwioną, zaświadcza szereg kodeksów późniejszych St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 oraz Sn^1 i pochodne odeń druki, które utartą wtedy już wersję eum na własną rękę przekształciły w ipsum.

(LXX).

O^1 70: De lite noctis tempore et candele extinccione; Pt^3 39: De expurgacione extincte candele in nocte capitulo LXXII; Kr. I. 69: De iure iurando rubrica; Cz. 68: De eodem (t. j. De iure iurando); Pt^1 I. 67 i St^2 I. 70: toż; D^2 I. 71: toż z dod. końc. LXXI; SV. 69: LXXI b. nap. pod rubr. ogól. De iure iurando; P^2 74: De iure iurando pro vulnere LXXIIII; B^2 70: De morsu canis, nap. przez omyłkę tutaj, zam. nad art. w kod. tym bezpośrednio następnym (naszym 69) umieszczony; B^1 77: LXVI. Querela; Pt^2 77: Capitulum LXXII. De occasione vulneris; P^1 I. 72: De occasione vulneris LXXI; O^2 I. 49: De extinccione candele in contencione capitulum LXXIII; O^3 37: toż z op. capitulum i cyfry; D^3 78: toż z op. capitulum i cyfrą LXX; Fl. I. 73: De extinccione candele; St^1 74: De extinccione candele et vulneris incussione fraudulenta LXXIIII; D^4 74: toż ze zm. de vulnerum zam. et vulneris; Sk^1 72: De extinccione candele et vulneris in eo tempore incussione c. LXXVI; Sn^1 76: De extinctione candele et vulneris incussione LXXVIII; Sn^2 76: toż; Ł. 76, V^1 76, V^2 76 i O^5 59: toż z op. cyfry. Nie podają tego art. J^1 J^2 B^4 VB. Sk^2 D^1 I.

Querelam deposuit Egidius[a]) contra Falconem[b]), quod cum in domo[c]) ipsius[d]) Egidii[e]) facta[f]) fuisset in vespere[g]) contencio[h]), ipse Falco[i]) superveniens candelam extinxit[j]); qua extincta ipse[k]) Egidius[l]) nescit nec scire potest[m]), per[n]) quem in illa contencione[o]) fuerit[p])

vulneratus. Falco[r]) vero[s]), licet[t]) extinccionem candele[u]) confitetur[w]), tamen[x]) ipsum[y]) Egidium[z]) se[a1]) vulnerasse[b1]) diffitebatur[c1]). Nos itaque[d1]) a predicto[e1]) Egidio[f1]) iuramento[g1]) recepto[h1]), quod in predicta extinccione candele[i1]) nescit per quem fuerit vulneratus[j1]), predictum Falconem[k1]), quia candelam extinguendo[l1]) vulneri[m1]) prestitit occasionem[n1]), in[o1]) vulnere[p1]) duximus[r1]) condempnandum[s1]).

a) Item Egidius deposuit B2; Querelam Egidius deposuit St1 P2 D4; Querelam Egidius proposuit Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5; Laurencius conquestus z op. est Sk1. b) N. Pt3; contra ipsum Falconem St1 D4. c) quod cum vespere in domo B2 D3; quod dum vespere in domo O3; quod dum in domo P2 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. d) ipsius op. B1. e) Egidii op. B2 O3 D3; F. Sk1. f) facto Pt3. g) in vespere op. B2 Fl. O3 D3 P1. h) contencio in vespere St2; sub vespere contencio SV.; in vesperis contencio Pt2 St1 P2 Sk1; toż z op contencio D4; in sero contencio quedam Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. i) N. Pt3. j) suffocavit et extinxit St1 P2 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. k) ipse op. Pt3 Cz. Pt1 O2 Kr. B2 Fl. O3 D3 St2 SV. D2 B1 Pt2 P1 St1 P2 Sk1 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. l) L. Sk1. m) nescivit nec fore scire potest Pt3; nescit et nescire potest D3; nec scit nec scire potest Sk1. n) per op. St1. o) in illa extinccione Cz St1 D4; contencione in illa D2 P1; in illa contencione et discordia Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. p) fuit B2. r) N. Pt3. s) vero op. Pt2 St1 P2 D4. t) zam. Falco ... licet: Licet Falco Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. u) extinccione candele Pt3 D4; candele extinccionem B2. w) confiteretur Pt1 O2 Kr. B2 O3 D3 St2 SV. D2 B1 P1. x) tantum B1. y) ipsum op. Cz. z) L. Sk1.

a1) se op. B2 O3 D3 St2 Pt2 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. b1) vulnerasse se Sk1. c1) diffidebatur Pt1 O2 Kr. Fl. St2 SV. D2; diffidebat B1; diffitetur Pt2 St1 P2 Sk1 D4; negat Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. d1) vero B2 O3 D3. e1) a prefato O2. f1) zam. Egidio: fieri O1; Egidio actore Pt3 Cz. Pt1 O2 Kr. B2 Fl. O3 D3 St2 SV. D2 B1 Pt2 P1 St1 P2 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5; Laurencio actore Sk1. g1) iurato Pt1 h1) accepto Pt3 Cz. St1 D4. i1) recepcione candele Pt3; candele extinccione Pt2 St1 P2 Sk1 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. j1) fuit vulneratus Pt1; sit vulneratus B2 O3 D3; vulneratus sit Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. k1) N. Pt3; ideo Falconem predictum Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. l1) extingendo O1; quia extinccione candele Sn2 Ł. V1 V2 O5; toż z mylką extinccione Sn1. m1) vulnera Cz. n1) prestitit accionem Pt3 Kr. Fl.; prestitit occisionem Pt1; prestitit iuramentum et occasionem St2; prestitit accionem, iuramentum et occasionem D2; po occasionem dod. quem, które jednak sam pisarz

przekr. P^2. o[1]) in op. O^2; vel D^3. p[1]) zam. in vulnere: vulnus D^2. r[1]) duximus op. St^2; duximus dwukr. powt. Pt^2. s[1]) condempnandum decernimus O^2; duximus condempnandum in hoc facto perpetrato St^1; toż z myłką prepetrato D^4.

(LXXI).

O^1 71: De pastoris custodia et iuramento; Pt^3 40: De ove perdita in grege pastoris; Pt^1 I. 68: De iure iurando contra aliquem; Kr. I. 70: De iure iurando rubrica; St^2 I. 71: De eodem (t. j. De iure iurando); Cz. 69: toż z dod. końc. sequitur; D^2 I. 72: toż z dod. końc. LXXII; SV. 70: LXXII b. nap. pod rubr. ogól. De iure iurando; O^2 I. 50: De iuramento pastoris LXXIIII; B^2 72: De ove non apulsa; O^3 38: De ove per pastorem ad villam non reducta; D^3 79: toż; Pt^2 78: Capitulum LXXIII.De eo, dum pastor ovem perdiderit aliquam; P^1 I. 73: De eo, cum pastor ovem perdiderit aliquam LXXII; B^1 78: LXVII. De pastore ville; P^2 75: Sentencia de pastore LXXV; St^1 75: De pastore ovium LXXV; D^4 75: toż; Sk^1 73: De ovium pastore c. LXXVII; Sn^1 77: De pastore ovium LXXVIIII; Sn^2 77: toż ze zm. LXXIX; Ł. 77, V^1 77, V^2 77 i O^5 60: toż z op. cyfry. Nie podają tego art. J^1 J^2 Fl. B^4 VB. Sk^2 D^1 I; ale w Fl. ręka, od której pochodzą rubryki dop. na marg. przy bezpośr. następnym art. tego kodeksu (naszym 9): Hic deficit capitulum de grege pastoris.

Preterea[a]) de villanorum pastore[b]) deposuit Egidius[c]), quod ovem[d]) ad gregem inpulsam[e]) et custodie pastoris commissam[f]) e grege[g]) non rehabuit[h]) iterato ovem[i]) eandem[j]); pastor vero[k]) asserebat se[l]) eandem[m]) ovem[n]) unam[o]) cum aliis ad villam reduxisse[p]). Nos itaque in tali casu et simili[r]) pastorem[s]) decrevimus[t]) iurare[u]), quod ovem ad villam reduxisset[w]).

a) Propterea O^2 SV. b) de villanorum z op. pastore O^1; de villarum pastore O^2 SV. P^1. c) deposuit Egidius querelam Kr.; deposuit Egidius zrazu, ale pisarz dop. na marg. querelam P^1; Egidius deposuit St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. d) quod ovem op. St^2. e) impulsa B^2. f) commissam op. St^1 D^4. g) de grege Pt^3 Cz. Pt^1 O^2 Kr. B^2 O^3 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. h) non habuit Pt^1; non rehabuerit O^2. i) zam. iterato ovem: iteracionem O^1; ovem iterato Kr.; ovem op. St^1 D^4. j) eandem ovem B^1; zam. non rehabuit...

eandem: amisit nec per pastorem sibi esse restitutam dicit Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. k) autem P^1. l) se asserebat O^3. m) eandem op. Pt^1. n) ovem eandem Cz. B^1 Pt^2; ovem predictam St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. o) una op. St^2. p) induxisse Pt^3. r) in tali casu simili z op. et O^1 Pt^3 St^2; in casu simili Cz. Pt^1 O^2 B^2 SV. B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 D^4; casu simili z op. in Kr.; in simili causa D^2 P^1. s) pastorem eundem O^3 D^3; pastorem op. Pt^2. t) decernimus Pt^3 Pt^1 O^2 Kr. SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1; crevimus D^3. u) decernimus pastorem debere iurare P^1; pastorem iure decernimus super eo St^1; toż ze zm. decrevimus D^4; pastorem iurare decernimus super eo P^2 Sk^1. w) reduxit B^1; ad villam cum aliis ovibus reduxisset St^1; toż ze zm. cum aliis omnibus D^4; zam. ustępu: Nos itaque ... reduxisset: Nos in tali casu decernimus pastorem hoc videlicet, quod ovem cum ceteris ad villam impulit, iuramento firmare debere Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5.

(LXXII).

O^1 72: De expurgacione nobilium famosorum ex parte furti; Pt^3 41: De expurgacione quarumlibet culparum virorum nobilium. Cz. 65: De iure iurando; Pt^1 I. 64, Kr. I. 66 i B^4 44: toż; St^2 I. 67: toż z dod. pocz. Sequitur; Pt^2 74: toż z dod. pocz. Capitulum LXIX; B^2 69: De bona presumccione; O^3 34: Cui nunquam culpa pro furto fuerit oblata pro prima iuramento proprio se expurgabit; D^3 75: toż z popr. pro primo; Dwukrotnie, raz w miejscu właściwym, gdzie go podają inne teksty UW. II, drugi raz w części końcowej tegoż układu powtórzony ten art. w SV. 66: De iureiurando LXVIII i 108: CIX b. nap. pod rubr. ogól. De prescripcione; toż D^2 I. 68: De iureiurando LXVIII i I. 111: De eodem (tj. De prescripcione) CVIII; toż P^1 I. 69: De iure iurando LXVIII i I. 112: De sentencia et re iudicata et de pena contra iudicem CIX; toż B^1 74: Capitulum LXIII. De viris i 115: C. XXXIII. De viris famosis. Niewątpliwie dwa razy podany był ten art. także w O^2, choć obecnie spotykamy go tu tylko raz jeden, jako art. I. 88: De expurgacione furti viri famosi sequitur capitulum CXII; przypada on tu bowiem na koniec układu, jak w czterech poprzednich kodeksach, miejsce zaś gdzie właściwie powinień się mieścić, jest wydarte. W innych tekstach art. ten znowuż tylko raz podany; P^2 71: De famoso accusato in furto LXXI; Sk^2 6: De accussacione furti viri famosi VI; Fl. I. 70: De illo, cui nunquam questio furti in iudicio mota fuit; St^1 71: De illo, cui nunquam in iudicio questio furti mota est LXXI; D^4 71: toż; Sk^1 69: De illo, cui nunquam, furti questio in iudicio mota fuit et accusatur de furto c. LXXIII; Sn^1 73: De eo,

qui de furto aut alio crimine accusatur, qui tamen alias bone fame extitit LXXV; Sn² 73: toż ze zm. De illo i existit; Ł. 73, V¹ 73, V² 73 i O⁵ 56: toż bez tych zmian z op. cyfry. Nie podają tego art. J¹ J² VB. D¹ I.

Ut viri[a]) famosi[b]) et[c]) iuste iurantes[d]) aliqua speciali[e]) prerogativa apud nos[f]) inter ceteros nostros[g]) fideles[h]) consolentur[i]), statuimus de nostrorum baronum voluntate[j]), ut[k]) si quis miles aut alius vir nobilis[l]), cui aliqua[m]) questio furti[n]) nunquam[o]) in iudiciis[p]) mota fuerit[r]), de crimine furti[s]) aut latrocinii[t]) accusetur[u]), fas[w]) sibi sit[x]), propter bonam[y]) presumpcionem[z]) habitam de ipso[a1]) apud vicinos[b1]), per proprii iuramenti protestacionem[c1]) a tali accione se expurgare[d1])[1]).

a) Et viri Pt¹ D⁴. b) famose B². c) et op. B² Sk¹. d) iusti iurantes Pt¹; iurantes iuste St²; iuste viventes O²ᵇ SVᵇ D²ᵇ B¹ᵇ P¹ᵇ Sk¹ Sk² Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵; iuste vigentes St¹ D⁴. e) speciali op. B¹ᵇ. f) nos op. D²ᵇ. g) nostros op. Sk². h) fide dignos Ł. V¹ V² O⁵. i) consoluntur St²; consolent D⁴. j) de nostrorum baronorum voluntate D³; de nostra baronum voluntate SVᵃ; de nostra baronumque nostrorum voluntate B¹ᵃ St¹ Sk¹ D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵; de nostra baronumque voluntate Pt²; de nostra nostrorumque voluntate P² Sk²; de nostrorum ... voluntate op. O²ᵇ. k) aut D²ᵇ; toż zrazu, ale pisarz popr. potem na ut P¹ᵇ. l) miles aut nobilis z op. alius vir O²ᵇ SVᵇ D²ᵇ B¹ᵇ P¹ᵇ; miles aut alius nobilis vir St¹ Sk² D⁴; miles vel alius vir nobilis Sn¹ Ł. V¹ V² O⁵; toż z op. vir Sn². m) alias O²ᵇ SVᵇ D²ᵇ B¹ᵇ P¹ᵇ; alia B⁴. n) furtu O¹; furti op. Kr.; cui aliqua questio furti aut latrocinii accusetur Fl.; cui aliqua furti questio D²ᵃ P¹ᵃ Sk¹; cui nunquam aliqua furti questio Sk²; cum aliqua questio de eo Sn¹ Sn²; toż ze zm. cui zam. cum Ł. V¹ V² O⁵. o) nunquam op. tu Sk². p) in iudicio Cz. Pt¹ O²ᵇ Kr. B² B⁴ O³ D³ SVᵃᵇ D²ᵃᵇ B¹ᵃᵇ P¹ᵃᵇ St¹ P² Sk¹ Sk² D⁴. r) mota fuit O²ᵇ Kr. B² B⁴ O³ D³ SVᵃᵇ D²ᵃᵇ B¹ᵃ P¹ᵃᵇ St¹ P² Sk¹ Sk² D⁴; fuit mota Pt¹; mota est B¹ᵇ; et nunquam in iudicio mota fuit Fl.; nunquam fuit in iudicio mota St²; prius in iudicio mota non fuit Sn¹ Sn² Ł V¹ V² O⁵. s) de crimine furti op. B² O³ D³; nunquam in iudiciis ... furti op. Pt². t) decremine aut furti aut latrocinii Pt³; de crimine furti nunquam in iudicio fuit mota aut lactum St²; et de crimine furti aut latrocinii SVᵇ D²ᵇ B¹ᵇ P¹ᵇ St¹ P² D⁴; et de furti crimine aut latrocinii Sk²; de furti vel latrocinii crimine Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵. u) accusatur Pt¹ Sn²; accusentur B⁴. w) zam. fas; semper

hos Cz.; fas op. Kr. x) fas sit sibi Pt^{3} Sk^{1}; fas sibi fit O^{2b}; fas est sibi Sk^{2}; accusetur ... sit op. B^{2} O^{3} D^{3}. y) propter suam bonam O^{3} D^{3}. z) resumpcionem Fl.; prescripcionem D^{2b} P^{1b}.

a^{1}) de ipso op. B^{2} O^{3} D^{3}. b^{1}) habitam de ipsa aut vicinos Cz.; habitam de ipso aut vicinos D^{2a}; habitam de ipso vicinos P^{1a}; habitam ipsos aut vicinos D^{2b} P^{1b}; apud vicinos de ipso habitam Sn^{1} Sn^{2} Ł. V^{1} V^{2} O^{5}. c^{1}) per proprii iuramenti testimonium P^{1b}; zam. per proprii... protestacionem: proprii iuramenti protestacione Pt^{1} Kr. Fl. St^{2} SV^{a} D^{2a} B^{1a} P^{1a} Pt^{2} St^{1} P^{2} Sk^{2}; toż z myłką protestacio Cz.; toż z myłką proteracione D^{4}; toż z op. protestacione Sk^{1}; toż ze zm. prestacione Sn^{1} Sn^{2} Ł. V^{1} V^{2} O^{5}; zam. tegoż: et proprii iuramenti protestacione O^{2b}; zam. tegoż: licebit illi proprio iuramento suo B^{2} O^{3}; toż ze zm. suo iuramento D^{3}. d^{1}) a tali accusacione se expurgare Pt^{3} Cz. Kr. B^{2} Fl. O^{3} D^{3} SV^{b} D^{2b} B^{1b} Pt^{2} P^{1b} Sn^{1} Sn^{2} Ł. V^{1} V^{2} O^{5}; toż, a nad wyrazem accusacione dop. późn. ręką XV w. infamacione SV^{a}; a tali excusacione se expurgare Pt^{1}; a tali accusacione et infamacione se legitime expurgare St^{1} Sk^{2} D^{4}; a tali accusacione prestacione expurgari Sk^{1}; a tali accusacione se purgare B^{4} St^{2} D^{2a} P^{1a}; a tali accusacione se expurgare tenetur O^{2b}; a tali accusacione poterit se purgare B^{1a}; zam. a tali... expurgare: purgari P^{2}.

[1]) W wyrazie accio tkwi również pojęcie obwinienia czy oskarżenia, jak w accusacio, zaczem zwrot: a tali accione (t. j. accione furti, wyraz w słownictwie prawniczym za przewodem prawa rzymskiego upowszechniony) se expurgare (oczyścić się z obwinienia) jest rzeczowo usprawiedliwiony i zrozumiały; można go tedy w ślad za O^{1} utrzymać jako składnik tekstu pierwotnego mimo że w innych kodeksach wyraz accione przetworzony został później na accusacione.

(LXXIII).

O^{1} 73: De villicorum recessione a domino ville et causis; Pt^{3} 42: Quod kmethones ad aliam villam possunt recedere; Cz. 63: De excepcionibus; Pt^{1} I. 62 i B^{4} 36: toż; SV. 64: toż z dod. końc. LXVI; D^{2} I. 66: toż z tymże dod. i dod. pocz. R.; Kr. I. 64: Rubrica de expedicionibus; St^{2} I. 65: De exceptibus; B^{2} 66: De kmethonibus recedendis; O^{3} 32: Casus, pro quibus licet omnibus kmethonibus simul surgere de villa; D^{3} 73: toż z dod. końc. LXV; B^{1} 72: LXI. De sub.; Pt^{2} 72: Capitulum LXVII. De recessu kmethonis ad aliam villam; P^{1} I. 67: De recessione kmethonum in aliam villam LXVI; P^{2} 69: De recessu kmethonum et casus in quibus et cetera LXIX; Sk^{2} 62: De recessu kmethonum et pena eorundem LXI; Fl. I. 68: Plures kmethones aut incole de una villa non possunt cedere ad aliam sine domini, sub quo degunt, voluntate; St^{1} 69: toż z dod.

końc. LXIX; D^4 69: toż z tymże dod. i zmiana ad incole zam. aut incole i recedere zam. cedere; Sk^1 67: Quod plures kmethones aut incole non possunt simul de una villa ad aliam recedere c. LXXI; Sn^1 71: De villanis invito domino alio se subicientibus LXXIII; Sn^2 71: toż; Ł. 71: De villanis invito domino alio se subicientibus, item in quibus casibus istut licebit illis; V^1 71, V^2 71 i O^5 54: toż. Nie podają tego art. J^1 J^2 O^2 (wyd.) VB. i D^1 I.

Cum ex separacione[a]) subditorum bona dominorum[b]) sepius[c]) deserantur[d]), nulla causa[e]) legitima ad hoc[f]) persuadente[g]), visum fuit[h]) baronibus nostris[i]) huic periculo non segnius[j])[1]) obviare[k]). Propter quod nostra[l]) voluntate[m]) est institutum[n]), ut[o]) non plures kmethones[p]) aut[r]) incole[s]) de[t]) una villa insimul possint ad aliam villam recedere[u]), nisi unus vel[w]) duo preter[x]) domini illius[y])[2]), in qua[z]) degunt[a1]), vuluntatem[b1]), nisi in casibus[c1]) hiis exceptis[d1]); ut si dominus[e1]) ville opprimat filiam[f1]) aut[g1]) uxorem sui[h1]) kmethonis[i1]), aut per excessum sive[j1]) culpa heredis[k1])[3]) ibidem[l1]) villani[m1]) bonis[n1]) ipsorum[o1]) depredentur[p1]), aut[r1]) in sentencia[s1]) excommunicacionis[t1]) per annum durent[u1]) sui domini ex delicto[w1]). In talibus casibus[x1]) non tantum[y1]) tres vel[z1]) quatuor eiusdem ville incole[a2]) abire possunt[b2]), sed omnes[c2]) inhabitantes[d2]) recedant[e2]), quo placebit[f2]).

a) expiracione O^1 Pt^3; ex seperacione Pt^2 St^1 D^4; ex conspiracione Sk^1; separacione z op. ex Sk^2. b) una dominiorum St^2; bona dominorum suorum Pt^1 Pt^2 St^1 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. c) sepe P^1; sepius op. Sk^1; bona dominorum sepius suorum Fl. d) defferantur Cz.; desertantur B^2 O^3 SV D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4; iniuria desertantur D^3; dissectantur Fl.; annihilantur et deseruntur Sn^1 Sn^2; annihilantur et deserantur Ł.; annihilentur et deserantur V^1 V^2 O^5. e) in illa causa O^1; nulla presertim causa Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. f) ad hoc op. Fl. g) persuadentes ad hoc Kr.; ad hoc persuadentes B^1; nulla ad id causa legitima suadente Sk^2. h) ob id visum fuit Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. i) boronibus nostris Pt^3; nostris baronibus Cz. Kr. B^2 Fl. B^4 O^3 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2; nostris et baronibus Pt^1; nobis ac nostris baronibus Ł. V^1 V^2 O^5. j) non

segniis O^1; non sentenciis Pt^3; non segniciis SV.; non sequiter Cz.; non segniter Pt^1 Kr. B^2 Fl. B^4 O^3 D^3 St^2 D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. k) observare Pt^1 Kr. Fl. Pt^2. l) nostra op. Pt^2; Propter que dum nostra D^2. m) nostre voluntati Pt^1. n) est constitutum Sk^2. o)et D^2; nostris baronibus huic periculo non segniter obviantibus, cum quibus una statuimus, quod Ł. V^1 V^2 O^5. p) kemethones Sn^1. r) aut op. Pt^3. s) aut in collo St^2. t) de powt. dwukr. Sn^1. u) de una villa in simili possunt ad aliam villam recedere O^1; toż ze zm. possint Pt^3; de una villa simul possint ad aliam villam recedere Pt^1 O^3 D^3; toż ze zm. possent St^2; de una villa insimul possint ad aliam recedere Kr.; de una villa insimul ad aliam possunt recedere D^2 P^1; simul possunt de una villa ad aliam recedere B^2; de una villa insimul ad aliam possunt recedere SV. St^1 D^4; toż ze zm. possint B^1 P^2 Sk^1; de una villa insimul ad aliam non possint recedere Pt^2; de una villa simul et semel ad aliam recedere possunt Sk^2; de una villa insimul ad aliam villam possint recedere Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. w) aut St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. x) absque St^1 Sk^2 D^4. y) illius op. St^2; domini illius ville O^3 D^3 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 Sk^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. z) sub quo St^1 Sk^2 D^4.

a[1]) illius ... degunt op. Pt^3. b[1]) voluntate Cz. SV. St^1 Sk^2 D^4. c[1]) nisi in talibus Kr.; nisi in causibus B^2; nisi in causis seu casibus Fl. d[1]) hiis scriptis B^2; hiis infra scriptis O^3 D^3; hic exceptis Ł. V^1 V^2 O^5. e[1]) zam. ut si dominus: Casus, dum licet recedere: Quando dominus B^2; zam. tegoż: quando dominus O^3; zam. tegoż: Primus, quando dominus D^3; zam. tegoż: Primus, ut si dominus Sk^2. f[1]) filiam op. D^4. g[1]) seu Kr. h[1]) sui op. Pt^3. i[1]) opprimit uxorem violenter aut filiam sui kmethonis B^2; opprimat uxorem aut filiam sui kmethonis O^3 D^3; opprimat filiam aut uxorem kmethonis sui Fl.; opprimat filiam aut sui kmethonis uxorem St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^2; toż ze zm. kemethonis Sn^1. j[1]) sine O^1. k[1]) aut pro excessu sive culpa heredis Pt^3 Cz. Kr. B^4 B^1 Pt^2 St^1 P^2 D^4; toż ze zm. seu Sk^1 Sn^1 Sn^2; aut pro excessu sue culpe heredis Pt^1; item dum pro excessu seu culpa heredis B^2; item cum primo excessu sive culpa domini ville O^3; Secundus: item cum pro cessu sive culpa domini ville D^3; aut ex processu culpa heredis Fl.; aut per cessum sive culpam heredis St^2; aut pro excessu vel eciam culpa domini SV.; aut pro excessu sive culpa domini D^2; aut pro excessu sive culpa domini heredis P^1; Secundus: quando pro excessu domini aut culpa Sk^2; aut si pro excessu seu culpa heredis Ł. V^1 V^2 O^5. l[1]) ibidem op. O^3 D^3. SV. D^2. m[1]) villani op. O^1; villam Pt^3 Pt^1 Fl. St^2; villa B^2; kmethones O^3 D^3. n[1]) bonis op. Pt^1; in bonis B^4. o[1]) ipsorum op. O^3 D^3. p[1]) depredantur Pt^3 D^3 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. r[1]) vel Pt^3 Cz. Pt^1 Kr. Fl. B^4 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. s[1]) in sentenciam St^2 Pt^2. t[1]) exconmunicacionis Sn^2. u[1]) viet Pt^3; durant B^1 Pt^2 St^1 P^2

Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. w[1]) sui domini ex debito Pt[3] Pt[1]; domini sui ex debito St[2]; zam. aut in sentencia... delicto: item quando excommunicantur kmethones domini ipsius ob delictum B[2]; zam. tegoż: item cum excommunicantur kmethones per annum ob culpam sui domini O[3]; toż z dod. na pocz. wyrazem: Tercius i zm. dum zam. cum D[3]; zam. tegoż: Tercius: quando ob culpam domini ville illius villani in sentencia excommunicacionis per annum durant Sk[2]. x[1]) In talibus vero casibus Sk[2]. y[1]) non tamen O[1]. z[1]) aut B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5].

a[2]) eiusdem ville kmethones aut incole Kr.; ville eiusdem incole St[1] P[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. b[2]) possint Pt[3] Pt[1] Kr. Fl. B[4]; poterint St[1] D[4]; zam. In talibus... possunt: In hiis nedum duo sed tres vel quatuor villani casibus vel kmethones simul abire possunt B[2]; zam. tegoż: In hiis nedum duo vel tres aut quatuor villani casibus simul abire possunt O[3]; toż ze zm. duo, tres aut quatuor D[3]. c[2]) sed et omnes Kr. B[2] Fl. O[3] D[3] B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. d[2]) inhabitantes ibidem Pt[3] Cz. Pt[1] Kr. B[2] Fl. B[4] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] P[2] Sk[1]; inhabitatores ibidem St[1] D[4]; habitantes ibidem O[3] D[3]; ibidem habitantes Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. e[2]) recedunt O[1]; discedant Fl.; reddant Pt[2]; zam. non tantum... recedant: non tamen unus aut quatuor ville illius villani poterunt, sed et omnes inhabitantes ibidem recedere possunt Sk[2]. f[2]) quo placebit eis B[2]; quo placet O[3] D[3]; quo unicuique placebit P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; quo unicuique placebit et ubi locus congruerit mansionis St[1] D[4]; quo unicuique placuerit et locus congruerit mansionis Sk[2].

[1]) W O[1] i Pt[3] wyraz ten oczywiście zmylony (segniis, sentenciis); ale końcówki myłek tak tu, jako też jeszcze w SV (segniciis) budzą poważną wątpliwość, żeby pierwotny tekst zawierał wersję segniter, jak podaje reszta kodeksów. Końcówki te wskazują raczej na segnius, i dają zwrot: non segnius, nie tylko zupełnie poprawny, ale w klasycznej już nawet łacinie najchętniej i bardzo pospolicie dla wyrażenia tkwiącej tu myśli używany.

[2]) Nie tylko O[1], ale także znaczna część innych, przeważnie najstarszych i poważnych kodeksów, jak Cz. Pt[1] Kr. B[2] Fl. B[4] St[1] Sk[2] D[4], poprzestaje tu na zwrocie: domini illius, bez dodania ville, odnosząc jednak niewątpliwie wyraz illius do domyślnego ville, której nie powtórzono tu dlatego tylko, że bezpośrednio przedtem była dwukrotna wzmianka o villa (de una villa... ad aliam villam); i właśnie ze względu na tamto przeciwstawienie można tu było poprzestać na samym wyrazie illius: pana o w e j (z dwu wymienionych przedtem wsi), w której przebywają. Tak pojęty zwrot ten da się całkiem składnie uzgodnić z następującym zdaniem względnym: in q u a degunt. Ze względu, że illius gramatycznie da się połączyć także jako określnik przynależny do wyrazu domini (o w e g o pana), w którym to razie dalsza konstrukcja: in qua degunt, pozostałaby bez wytłumaczenia, późniejsze redakcje, dla uniknięcia dwuznaczności i nieporozumień, dodały po illius jeszcze raz: ville.

[3]) Zachowujemy stylizację per excessum, zawartą w O^1, jest bowiem równie poprawną i zrozumiałą, jak pro excessu, jak ją podają inne kodeksy, snać skutkiem późniejszej zmiany redakcyjnej; zwłaszcza, że także następujący potem wyraz Culpa nie wymaga zmiany per na pro, da się bowiem pojąć jako samoistny ablat. causae. Że w tekście pierwotnym było per, świadczy pośrednio zmylona częściowo wersja St^2: per cessum.

(LXXIV).

O^1 74: De etate puerili et negligencia; Pt^3 43: De pueris infra annos pubertatis; Kr. I. 65: De expedicionibus; B^4 37. De excepcionibus; Cz. 64: De eodem (tj. De excepcionibus); Pt^1 I. 63: toż; St^2 I. 66: toż z dod. pocz. Sequitur; D^2 I. 67: toż z dod. końc. LXVII; SV. 65: LXVII b. nap. pod rubr. ogól. De excepcionibus; B^2 67: Inducitatis excepcio opponi non poterit etc.; O^3 33: De prescripcione puerorum nondum etatem habencium; D^3 74: toż; B^1 73: LXII. De infantibus; Pt^2 73: Capitulum LXVIII. De pueris etatem non habentibus et iuriam pacientibus; P^1 I. 68: De pueris etatem non habentibus et iniuriam pacientibus LXVII; P^2 70: De infantibus, si illis impuberibus iniuriatur LXX; Fl. I. 69: De pueris carentibus etate; St^1 70: De pueris carentibus etate et usu bone racionis LXX; D^4 70: De pueris carentibus etate et racione LXX; Sk^1 68: De pueris carentibus etate vel usu racionis usque ad duodecimum annum c. LXXII; Sn^1 72: De pueris annis discretionis carentibus LXXIIII; Sn^2 72: toż; Ł. 72: De pueris annis discretionis carentibus iniuriam passis, si pro iniuriis sunt acturi in etatem perfectam venientes; V^1 72, V^2 72 i O^5 55: Nie podają tego art. J^1 J^2 O^2 (wyd.) VB. Sk^2 D^1 I.

Similiter[a]) infantibus[b]) ad duodecim[c]) annos[d]) educatis[e]), si[f]) tempore infancie[g]) per quemvispiam[h]) iniuria[i]) fuerit illata[j]), aut patri ipsorum tunc mortuo[k]), possunt[l]) illatam violenciam agitare[m]), pro qua agere non valebant[n]) propter defectum etatis[o]), contra[p]) ipsos[r]) inpedientes seu iniuriantes[s]). Excepcio prescripcionis[t]) opponi[u]) non poterit[w]), nisi tunc legitima etate[x]) in eis[y]) conpleta[z]) infra tempus debitum[a1]) agere negligerent[b1]) pro[c1]) iniuriis olim eis illatis[d1]); tunc[e1]) obstabit[f1]) eis excepcio prescripcionis[g1]) propter negligenciam allegatam[h1]).

a) Si mulier Pt^3 B^2 O^3 D^3 St^2 D^2 B^1 Pt^2 St^1 D^4; toż zrazu, ale ręka prawdop. późniejsza przekr. mulier SV.; toż zrazu, ale pisarz na interl. popr. na Similiter P^1. b) de infantibus P^2 c) duodecem Fl. d) ad duodecim annorum Pt^3; a duodecim annis P^1. e) educatus Pt^3; edicatis B^4; non educatis Pt^2 P^1 P^2 Sk^1; non aducatis St^1 D^4. f) ad duodecim... si przekr. ręką prawdop. późniejszą SV. g) infancia St^2; si tempore infancie pueris B^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 D^4. h) per quamvispiam O^1 St^2; per quem quispiam Pt^3 Ł; per quempiam Kr. SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4; post veniens piam Pt^1. i) zam. iniuria: ipsis D^3. j) fuerit illata iniuria D^2; fuit illata iniuria P^1. k) aut patri ipsorum tunc mortui O^1 Pt^3 Cz. Pt^1 B^4 O^3; aut ipsorum patri tunc mortui Kr. Fl.; aut patri ipsorum mortuo B^2 Pt^2 Sk^1; toż zrazu, ale pisarz przekr. później aut, a patri przerobił na patre, przyczem obok mortuo późn. ręką XV w. dop. postquam ad annos pervenerint SV.; aut patri ipsorum tunc mortuo patre St^2; videlicet patre ipsorum mortuo D^3; aut patre ipsorum mortuo B^1 P^1 St^1. P^2 D^4. l) possint P^1. m) agitare op. O^1 Pt^3 Kr. Fl. B^4 O^3. n) valebunt P^1. o) etatis zrazu, ale późn. ręka XV w. przerob. na etatum SV. p) contra op. Sk^1. r) ipsorum Kr.; ipsum D^2 P^1. s) impedienciis seu iniuriantis O^1; impedientes seu iuramentis Pt^3; impedientis seu iniurantis Cz. Kr. St^2 B^1; toż ze zm. sive Pt^2; toż z tąż zmianą zrazu, ale późn. ręka XV w. przerob. potem na impedientes sive iniurantes SV.; impedientis se iniurantis D^2 P^1; impedientis seu imminentis B^4; impedientes seu iniurantes Pt^1 Fl. St^1 D^4; toż ze zm. sive P^2; impedientes aut iniuriam B^2; impedientes aut iniuriantes D^3; impedientes aut iniuriantes agitare O^3; impedimentis sue iumentis Sk^1; zam. całego począt. ustępu Similiter... iniuriantes: Infantibus, presertim egenis succurrere et providere volentes, statuimus, ut si aliquibus patre mortuo per quempiam iniuria fuerit illata, venientes ad annos discrecionis possunt iuridice agere contra iniuriatos Sn^1 Sn^2; toż ze zm. contra iniuriantes Ł. V^1 V^2 O^5. t) excepcio prescripcioni Pt^3; excepto z op. prescripcionis Cz.; excepcio z op. prescripcionis Pt^1 Kr. Fl. St^2; Et excepcio z op. prescripcionis B^2; Et excepcio prescripcionis O^3 D^3 SV. B^1 Pt^2 P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; Et excepto prescripcionibus D^2; Et excepcio prescripcionibus P^1; Et excepcio per scripcionem St^1; Et excepcio prescripcione D^4. u) apponi O^1; eis opponi O^3 D^3 B^1 St^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; opponi eis SV. D^2 Pt^2 P^1 P^2. w) poterant St^2; poterint Pt^2. x) etate legitima Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. y) et eis O^1. z) conpleatur O^1 Pt^3.

a^1) tpc debitum z op. infra O^1; et infra tempus debitum B^1 Pt^2 P^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; toż zrazu, ale po et nieco późn. ręka dod. na interl. si SV.; et si infra tempus debitum St^1 Sk^1 D^4; et nisi ad tempus debitum D^2 P^1. b^1) agere neglexerint Cz. B^1 Sn^1 Sn^2; agere negligere ut Pt^1; agere neglexerant St^1 D^4; si agere negligerent P^2; si

agere neglexerint Ł. V^1 V^2 O^5; agere non voluerint neglierunt St^2. c[1]) per O^1. d[1]) eis illatis olim Kr. Fl.; eis olim illatis B^2 O^3 D^3. e) cum O^1. f[1]) obstat Pt^3 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. g[1]) prescripcionis excepcio Fl. St^1 D^4; prescripcio prescripcionis D^3. h[1]) propter negligenciam illatam Pt^3; propter neglienciam allegatam B^4; propter negligenciam allegate D^2; propter negligenciam eorundem St^1 D^4.

(LXXV).

O^1 75: De hereditatis impeticione; Pt^3 44: De re possessoria hereditarie se obligare capitulo LXXVII; Cz. 37: De prescripcione Sk^1 39: toż z dod. końc. c. XL; Pt^1 I. 38: De prescripcionibus; B^2 41: toż; Kr. I. 38: toż z dod. końc. rubrica; B^4 15: toż z dod. końc. r.; St^2 I. 38: toż z dod. pocz. Sequitur i końc. rubrica; VE. 1: Sequitur capitulum XXXVI. De prescripcionibus (zawiera tylko pierwszą część art., tj. człon a). Ponieważ przydługi art. niniejszy zawiera pięć myślowo wyodrębnić dających się członów (a—e), przeto inne kodeksy podają go w rozbiciu na kilka osobnych art. Właśnie na pięc art., jak wszystko za tym przemawia, a zwłaszcza wskazówka pośrednia spokrewnionego najbliżej kod. D^3, rozdzielony był art. niniejszy w O^3; z tego jednak razem z całą częścią wstępną, wydarty jest człon a, a ponadto prawie cały człon b, z którego pozostało zaledwie kilka słów końcowych, składających się na pierwszy (1) z zachowanych dziś, zdefektowany art. tego kodeksu, oczywiście bez rubr., która mieściła się jeszcze w części wyd. Poczem następują: O^3 2: De prescripcione maritate mulieris decennali (c) 3: Vidue sex anni currant in prescripcionem (d), i 4: Tempore pacis habent locum prescripciones, alias non (e); D^3 rozbija art. niniejszy na sześć części, przez to, iż człon e rozdzielony został na dwa osobne art.: D^3 40: De proscripcione hereditatis triennali XXXVI. 41: Prescripcio obligacionis XXXVII, 42: De prescripcione maritate mulieris decennali; 43: Vidue sex anni currant in prescripcione XXXIX. 44: Tempore pacis habent locum prescripciones XL. i 45: Captivi per Tartaros non habent prescripcionem. Wszystkie inne kodeksy rozbijają ten art. na cztery tylko art., łącząc człony d i e w jedną wspólną całość. Tak O^2 I. 31: De prescripcione hereditaria trium annorum capitulum XXXVIII, I. 32: Obligata hereditas coram iudice vel in parochia vel in colloquio semel in anno ad ius publicari debet, capitulum XXXIX. I. 33: De prescripcione hereditaria mulieris maritate capitulum XL, i I. 34: De prescripcione heredtaria vidue, capitulum XLI; SV. 34: De prescripcionibus XXXVI, 35: XXXVII, 36: XXXVIII, 37: XXXIX,

trzy ost. art. zresztą b. nap.; D^2 I. 35: R. de prescripcionibus XXXVI, I. 36: R. de eodem XXXVII; I. 37: R. de eodem XXXVIII, I. 38: R. XXXIX b. nap.; B^1 40: Capitulum XXXVI, 41: Capitulum XXXVII, 42: XXXVIII, wszystkie trzy zresztą b. nap., i 43: XXXVIIII. De vidua; Pt^2 40: Capitulum XXXVI. De prescripcionibus, 41: Capitulum XXXVII. De obligacione, 42: Capitulum XXXVIII. De muliere maritata, 43: Capitulum XXXIX. De vidua; P^1 I. 35: R. de prescripcionibus XXXVI, I. 36. De eodem et de obligacione XXXVII, I. 37: De muliere maritata XXXVIII, I. 38: De vidua XXXIX; P^2 38: De prescripcionibus trium annorum et trium mensium XXXVIII, 39: De prescripcionibus in obligacione hereditatis XXXIX, 40: De eodem, de muliere maritata, Xanni, XXXX, 41: De viduarum prescripcione, VIanni, XLI; Fl. z czterech art. podaje tylko trzy, ale tylko dlatego, że przez niedopatrzenie kopisty jeden z nich (b) został opuszczony, więc: I. 40: De prescripcionibus faciendis et tenendis quid sit dicendum (a). I. 41: De illo, qui in obligacione aliquam hereditatem racione dotis possidat, quid dicendum (c), I. 42: De vidua habente hereditatem racione dotis vel quovis alio iure, quid dicendum (d, e); myłkę opuszczenia spostrzegł sam pisarz, dopisując obok art. I. 41 na marg.: Hic deficit capitulum de obligacione alicuius hereditatis; St^1 40: De prescripcionibus faciendis et tenendis XL, 41: De illo qui tenet in obligacione aliquam hereditatem XLI, 42: De muliere maritata, que habet hereditatem racione dotis XLII, 43: De vidua habente hereditatem racione dotis vel quovis alio iure XLIII; D^4 40, 41, 42, 43: toż ze zm. w art. 42: XLIIII zam. XLII; Sn^1 39: De prescriptione XXXX, 40: De eo, qui tenet aliquam hereditatem in obligatione XLI, 41: De muliere maritata, que habet hereditatem ratione dotis XLII, 42: De vidua habente hereditatem ratione dotis XLIII; Sn^2 39, 40, 41, 42: toż ze zm. w art. 39: XXXIX zam. XXXX i z myłką w art. 41: hereditarem zam. hereditatem; Ł. 39: De prescriptione hereditatis petende, 40: De prescriptione obligate hereditatis redimende vel non redimende, 41: Quam habitura est prescriptionem mulier maritata ad actiones per eam movendas pro hereditate, 42: Vidua quam habitura est prescriptionem ad actiones per eam movendes; V^1 39, 40, 41, 42, V^2 39, 40, 41, 42, O^5 28, 29, 30, 31: toż. Prócz zdefektowanych częściowo poprzednio wymienionych kodeksów, w których brak pewnych członów niniejszego art., jak Fl. (b), O^3 (wyd. a i prawie cały b), VB. (b—e), nie podają tego art. zupełnie: J^1 J^2 Sk^2 i D^1 I.

Cum prescripcio[a]) propter[b]) segniciem[c]) et[d]) pigriciam[e]) dominorum sit instituta, decrevimus et statuimus[f]), quod si aliquis credit et reputat[g]) se[h]) habere aliquod ius ad aliquam hereditatem, quam aliquis presencialiter[i]) possidet[j]), si infra[k]) tres annos et[l]) tres menses, tempore pacis et concordie, sustineat et paciatur[m]) ipsum possessorem possidere[n]) eandem[o]) hereditatem[p]) pacifice et quiete[r]), ita quod sibi, licet[s]) presenti, et cuius presenciam sive sufficienciam habuit[t]), non moveat[u]) aliquam questionem[w]), extunc[x]) ab omni[y]) iure et vendicacione[z]) eiusdem[a1]) hereditatis[b1]) censemus[c1]) eundem[d1]) cecidisse[e1]). Si autem in obligacione aliquis[f1]) teneat aliquam[g1]) hereditatem, decrevimus[h1]), quod idem obligans, vel ipso obligatore non existente seu deficiente[i1])[1]), quilibet[j1]) ipsius[k1]) consanguinitate vel affinitate[l1]) proximiorum[m1]) coram iudice nostro, si ipsius copiam habere potest[n1]), vel saltem[o1]) in parochia eiusdem[p1]) hereditatis obligate[r1]) publice[s1]) faciat[t1]) ad minus[u1]) semel in anno protestacionem[w1]), vel in colloquio[x1]) generali, quod dicta[y1]) hereditas in tanta pecunia, prout est vel fuerit[z1]) in facto, sit[a2]) obligata[b2]). Faciendo[c2]) huiusmodi[d2]) protestacionem[e2]) dictus obligans vel proximior ipsius[f2]), ut premissum[g2]) est, infra[h2]) triginta annos[i2]) redimendi vel[j2]) liberandi[k2]) predictam[l2]) hereditatem[m2]) plenam[n2]) ac[o2]) liberam[p2]) habeat[r2]) facultatem[s2]). Quod si[t2]) non curaverit vel neglexerit[u2]) per[w2]) continuos[x2]) quindecim[y2]) annos dictam[z2]) facere protestacionem, ab omni iure[a3]) hereditatis sic[b3]) obligate senciat[c3]) se[d3]) cecidisse[e3]). Si vero sit[f3]) mulier maritata[g3]), et aliquam[h3]) hereditatem[2]), quam[i3]) dicit et credit[j3]) racione dotis[k3]) vel[l3]) quomodolibet[m3]) ad se pertinere[n3]), si infra decem annos non curaverit[o3]) vel neglexerit pro eadem hereditate[p3])

questionem intentare[r3]), ita quod[s3]) infra tempus idem[t3]) pacis et concordie[u3]) paciatur[w3]) possessorem[x3]) quiete possidere[y3]), extunc decrevimus[z3]), quod eadem mulier ab omni iure hereditatis predicte[a4])[3]) se cognoscat cecidisse[b4]). Si autem fuerit[c4]) vidua[d4]), et[e4]) eodem modo dicat et asserat[f4]) aliquam[g4]) hereditatem[h4]), quam aliquis possidet[i4]), racione dotis[j4]) vel quolibet alio iure[k4]) ad se pertinere[l4]), et infra[m4]) sex annos tempore pacis et concordie[n4]) sustinuerit[o4]) et[p4]) passa fuerit[r4]) eundem[s4]) possessorem[t4]) ipsam[u4]) hereditatem[w4]) quiete[x4]) possidere, decrevimus[y4]), quod extunc[z4]) ipsi[a5]) possessori racione prescripcionis in eadem hereditate[b5]) plenum ius[c5]) sit[d5]) acquisitum, et mulier senciat se[e5]) ab omni iure hereditatis[f5]) cecidisse[g5]). Volumus[h5]) et[i5]) declaramus[j5]), quod premisse prescripciones[k5]) tempore pacis et concordie vendicent sibi locum[l5]). Tempore autem guerrarum[m5]) sive[n5]) discordiarum[o5]) nullatenus sibi[p5]) locum debeant vendicare[r5]); sed tunc[s5]) oportebit de[t5]) salubri remedio eisdem[u5]) providere iuxta discordiarum et[w5]) guerrarum[x5]) qualitatem[y5]), sicut et captivis[z5]) per Tartaros[a6]) nullam[b6]) volumus[c6]) currere[d6]) prescripcionem[e6]).

a) proscripcio Cz. St[1]. b) preter O[2]. c) segniciam Pt[3] SV. B[1] Pt[2]; seviciem D[2]; seviciam zrazu, ale potem pisarz przekr. i na marg. dop. segniciem P[1]. d) seu D[3]. e) pigriciem Fl. D[2] P[1] Sn[1] Sn[2]. f) decernimus et statuimus Pt[3] B[4]; statuimus et decernimus D[3]; proinde decernimus et statuimus O[2]; proinde statuimus et decernimus Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; et hereditatem decrevimus et statuimus Cz.; et proinde decrevimus et statuimus D[2] P[1]; et proinde crevimus et statuimus B[1]; et proinde decernimus et statuimus SV. Pt[2] VB.; et proinde statuimus et decernimus Fl. St[1] Sk[1]; et proinde statuimus et decrevimus D[4]. g) credit vel reputat Fl. B[1] Pt[2] St[1] VB. P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Ł. V[1] V[2] O[5]; credat vel reputat Sn[2]; reputet et edit St[2]. h) se op. D[4]. i) principaliter B[2] Pt[2] Sk[1]; principalium P[1]. j) possedit P[1]; quam... possidet op. Cz. Pt[1] Kr. D[3] St[2]. k) et infra St[1] D[4]; si intra V[1] V[2] O[5]. l) tres annos et, skutkiem przeskoku do nast. III op. O[1]. m) sustineat et patitur O[1]; sustineat et paciatur Pt[3]; sustinet et paciatur O[2] B[1] P[1]; sustinet et patitur

Ł. V1 V2 O5; sustineat et paciencia Fl.; paciatur et sustineat B2. n) ipsum possessionem possidire Pt3: ipsum possessione possidere Kr.; pacifice ipsum possessorem possidere Pt1 Fl. B1 Pt2 St1 VB. P2 Sk1 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5; o) eandem Fl.; eandem op. Cz. Pt1 Kr. B2 D3 St2. p) hereditatem Sn2. r) pacifice et quiete op tu Fl. Pt2 St1 VB. P2 Sk1 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. s) ita quod si licet B2 St2; ita quod licet sibi B1. t) et cuius presencia sive sufficienciam habeat Pt3; ad cuius presenciam sive sufficienciam habuit Pt1; et cuius presenciam sive sufficienciam presente B2; et cuius presenciam sive sufficienciam habuerit St2; et cuius presenciam sive sufficienciam de facili posset habere O2; toż ze zm. possit B4 SV. D2 P1; ad cuius presenciam seu sufficienciam de facili posset habere B1; toż ze zm. possit Pt2 VB.; et cuius noticiam seu sufficienciam de facili possit habere Fl.; toż ze zm. ad cuius St1 Sk1 D4; toż z tąż i dalszą zm. posset P2. u) non moneat Pt3; et infra predictum tempus, videlicet trium annorum et trium mensium non moveat B2; toż z op. et O2 Fl. B4 SV. D2 B1 Pt2 P1 St1 VB. P2 Sk1 D4. w) questionem aliquam D3. x) tunc B2. y) ab omni op z pozostawieniem jednak wolnego miejsca na te słowa O1. z) vendicaco Pt3; vendicione Cz. Pt1 Fl. D3 SV. D2 B1 Pt2 P1 St1 VB. D4; vendicacionem St2; extunc... vendicacione op. O2.

a1) eiusdem op. Fl. D3 SV. B1 Pt2 St1 VB. P2 Sk1 D4. b1) hereditatem Pt3 St2; hereditatis eiusdem B2. c1) cendemus O1; censimus Pt1; censeant D2; censeantur P1; hereditatis censemus op. Kr. d1) eum D3; eandem D2 P1. e1) cedisse St2; zam. ita quod sibi... cecidisse: ita tamen, quod sibi liceat et possit de facili infra predictum tempus et spacium trium annorum et mensium ad ipsum possidentem venire vel coram iudice suo convenire eundem, inmotamque relinquat eandem questionem et pacatiur possidere, extunc ab omni iure hereditatis, quomodolibet sibi competente, censemus eundem cecidisse Sn1; toż ze zm. et quomodolibet Sn2; zam. tegoż: ita tamen, quod licet possit de facili infra predictum tempus et spacium trium annorum et mensium ad ipsum possidentem venire vel coram iudice convenire eundem, tamen immotam eandem reliquit questionem et passus est possidentem, extunc ab omni iure hereditatis, quomodolibet sibi competente, censemus eundem post decursum trium annorum et trium mensium cecidisse Ł.; toż ze zm. intra zam. infra V1 V2 5; na słowie cecidisse kończy się jedyny, z niniejszego art. wykrojony art. VB, tudzież pierwszy z 3—6 art., na które rozbity jest art. niniejszy w O2 Fl. D3 SV. D2 B1 Pt2 P1 St1 P2 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. f1) aliquis in obligacione Pt3 Cz. Pt1 O2 Kr. B2 B4 SV. D2 B1 Pt2 P1 St1 P2 Sk1 D4; toż, poczem następuje habuerit, ale pisarz skreśl. to ostatnie słowo St2. g) aliquam teneat Pt1; tenet aliquam O2 St1 D4. h1) decernimus Pt3 O2 B4 SV. Pt2 St1 P2 Sk1. i1) quod ipsa obligacione non existente seu deficiente O1; quod ipso obligato non existente vel deficiente Pt3; quod ipso

obligatore non existente vel deficiente Cz. Pt[1] Kr.; toż z op. quod St[2]; quod idem obligatorę non existente vel deficiente D[2]; quod idem obligans vel ipso obligatore non existente vel deficiente O[2] B[4] D[3]; toż ze zm. vel ipso obligante SV.; quod idem obligans vel ipsa obligacione non obstante vel deficiente B[2]; quod idem obligans dicto obligatore non existente vel ipso deficiente P[1]; quod idem obligans vel ipso deficiente aut non existente dicto obligatore B[1] Pt[2] St[1] P[2]; toż z myłką deficienti Sk[1]; toż z myłką dictore obligatore D[4]. j[1]) quibuslibet Cz. D[2]. k[1]) ipsius op. D[3]. l[1]) consanguineitate vel affinitate Pt[3] Cz. O[2] B[2] St[2] D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4]; consanguineitati vel affinitati Pt[1]; proximitate vel affinitate D[3]. m[1]) proxmorum B[2]; proximorum B[1]; proximior Pt[3] Cz. Pt[1] O[2] Kr. B[4] D[3] St[2] SV. D[2] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4]; zam. całego ustępu: Si autem in obligacione... proximiorum: Si vero aliquis dedit bona quedam hereditaria in obligacionem seu pignoracionem, volumus et decrevimus, quod ille idem sic obligans aut eo deficiente eius consanguinei aut proximiores in gradu Sń[1]; toż ze zm. decernimus Sn[2]; toż z tąż zm. i op. ille przed idem Ł. V[1] V[2] O[5]. n[1]) si ipsius copia habere potest Pt[1]; si ipsius copiam potest habere B[4]; dum ipsius presenciam habere potest B[2]; si ipsius presenciam habere potest D[3] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4]; si saltem ipsius presencia haberi poterit Sn[1] Sn[2]; si saltem ipsius presenciam habere poterit Ł. V[1] V[2] O[5]. o[1]) saltim D[2] P[1] St[1] D[4]; vel saltem habere potest O[2]. p[1]) ipsius B[2]. r[1]) obligante Pt[1]; obligate op. Kr. B[2]. s[1]) puplice O[1]; publicam B[2]. t[1]) faciat publice St[2]; faciat op. St[1] P[2] Sk[1] D[4]. u[1]) publice... ad minus op. O[2]. w[1]) et protestacionem St[1] D[4]. x[1]) vel colloquio O[2]; vel in quoloquio St[2]. y[1]) predicta Pt[1] B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4]. z[1]) fuit Pt[1] O[2] B[2] D[3] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4].

a[2]) in facto sit op. St[1] D[4]. b[2]) obligata sit Pt[1]. c[2]) Quam hereditatem, faciendo O[2] SV. D[2] P[1]; Sic faciendi B[1]; Sic faciendo Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4]. d[2]) talem Sk[1]. e[2]) zam. ustępu vel saltem... protestacionem: vel in parochia illa ubi impignorata illa hereditas sita est, aut presertim in colloquio generali faciat fieri publice semel ad minus in anno unam protestacionem et denunciacionem obligate illius hereditatis, nomenque et summam pecunie, pro qua impignorata extat, exprimere faciat, qua protestacione sic facta et denunciacione Sn[1] Sn[2] Ł V[1] V[2] O[5]. f[1]) dictus obligans vel proximior eius Pt[1]; dum dictus fuerit obligans vel proximior ipsius O[2] SV. D[2] P[1]; dum dictus fuerit obligans vel obligator aut proximior ipsius B[1]; tunc dictus obligans vel proximiores eiusdem B[2]; toż ze zm. vel eius proximiores D[3]; dictus obligans vel obligator aut proximior eius Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4]; dictus obligans aut proximiores eius in gradu Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. g[2]) promissum O[1]. h[2]) intra V[1] V[2] O[5]. i[2]) XV annos Pt[1]. j[2]) vel op. O[1]; et Ł. V[1] V[2] O[5]. k[2]) vel liberandi op. Kr. l[2]) ad predictam

O[1] Pt[3]; predictam op. Sk[1]. m[2]) predictam hereditatem op. SV. D[2] B[1]; toż zrazu, ale pisarz za pomocą odnośnika uzup. na marg. predictam hereditatem P[1]. n[2]) plenamque SV. D[2] B[1]. o[2]) et Cz. St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. p[2]) liberamque O[2]; ac liberacionem St[2]; ac liberam op. D[3]. r[2]) habeat op. O[1] Pt[3]; habebant Kr.: habeant D[3] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5] s[2]) plenam ... facultatem op. B[2]. t[2]) Et si Pt[1]; Si z op. quod O[2]; Si vero D[3]. u[2]) neglexerit vel non curaverit Pt[1]; non curaverint vel neglexerint Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. w[2]) pro O[1]. x[2]) per continuos op. O[2]. y[2]) XX Pt[1]; XIV Sk[1]; quindecim op. P[1]. z[2]) predictam St[2].

a[3]) extunc ab omni iure B[2]; et ab omni iure SV. D[2] P[1]; od — re (reszta wyrazu iure) poczyna się uszkodzony skutkiem wydarcia początkowych kart kodeksu tekst O[3]. b[3]) sicut St[1]; sint D[4]. c[3]) senciant Cz. D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; senciet O[2]; sencia Pt[2]. d[3]) se op. St[1] D[4]. e[3]) decidisse Cz.: cały ustęp od Si autem in oblagacione ... cecidisse op. Fl.; na wyrazie cecidisse kończy się drugi z 4—6 art., na które rozbijają art. niniejszy O[2] O[3] D[3] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[1] O[5]. f[3]) Si aut sit Fl.; Si autem sit B[1] St[1] D[4]; Si vero sit op. Ł. V[1] V[2] O[5]; g[3]) mulier marita Pt[3]; mulier et maritata Fl. St[1] D[4]; maritata z op. mulier B[1], przy wierszu tym ręka XV w. dod. z obu stron: nota nota Kr. h[3]) zam. et aliquam: ad aliquam Pt[3] Pt[1] Fl. St[2] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Ł. V[1] V[2] O[5]; et ad aliquam Sn[1] Sn[2]. i[3]) quod St[2]; quam op. O[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. j[3]) dicens et credens Ł. V[1] V[2] O[5] k[3]) zam. racione dotis: contra dotis St[1] D[4]. l[3]) ut Pt[3]. m[3]) quolibet O[1] St[2]; quolibet alio Fl. n[3]) vel quomodolibet alio modo se ius habere et ad eam pertinere Sn[1] Sn[2]; toż ze zm. quolibet i myłką ins zam. ius Ł; toż ze zm. quolibet V[1] V[2] O[5]. o[3]) zam. non curaverit: vel curaverit D[2]. p[3]) pro eadam hereditate Fl.; pro hereditate eadem B[2] P[2] Sk[1]. r[3]) intentare op. Pt[3]; inchoyare O[2]; inchoare SV. B[1] P[1]; inchoare nihilominus D[2]; attemptare B[2] Fl. D[3]. s[3]) zam. ita quod: itaque O[2] D[2] P[1]. t[3]) idem tempus Pt[3] Cz. Pt[1] Kr B[2] B[4]; idem annos tempus zrazu, ale pisarz skreśl. potem annos St[2]; idem tempus decem annorum tempore O[2] Fl SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. u[3]) pacis et concordie op. Cz. Pt[1] Kr. B[2] St[2]; ita quod ... concordie op. O[3] D[3]. w[3]) et paciatur O[3] D[3]; spaciatur D[2]. x[3]) possessionem Pt[3] P[1]; in possessorem St[2]. y[3]) pacifice et quiete possidere Fl. St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; eandem hereditatem possidere pacifice O[3] D[3]. z[3]) decernimus Pt[3] O[2] Fl. B[4] SV. B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5].

a[4]) ab omni hereditate predicta O[1]; ab omni iure eiusdem hereditatis Pt[3] Cz. Pt[1] O[2] Kr. B[4] O[3] D[3] SV. D[2] P[1]; infra ab omni iure eiusdem hereditatis B[2]; ab omni iure hereditatis eiusdem Fl. B[1] Pt[2] St[1] P[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; ab omni iure hereditatis sic eiusdem

Sk[1]; ab omni iure hereditatis St[2]. b[4]) se congnoscat cecidisse O[1]; eciam se cognoscit cecidisse Pt[3]; toż ze zm. cognoscat Cz. O[2] Kr. B[2] B[4] O[3] D[3] St[2] SV. D[2] P[1]; toż ze zm. agnoscat Pt[1] Fl. B[1] Pt[2] St[1] P[2] D[4] Sn[1] Sn[2]; se agnoscat cecidisse Ł. V[1] V[2] O[5]; na słowie cecidisse kończy się 2 z trzech art., na które rozbity jest art. niniejszy w Fl., oraz 3 z 4—6 art., na które rozbity jest art. niniejszy w O[2] O[3] D[3] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. c[4]) Si autem z op. fuerit B[4]; Si aut fuerit Fl.; Si vero fuerit P[2]; Si autem fuerit op. Ł. V[1] V[2] O[5]. d[4]) vidua fuerit O[3] D[3]. e[4]) et op. Ł. V[1] V[2] O[5]. f[4]) dicat se et asserit O[1]; dicat et asserit O[2] SV.; dicat et asseret Fl.; et asserat z op. dicat D[4]; zam. dicat et asserat: asserens Ł. V[1] V[2] O[5]. g[1]) aliquam op. Sk[1]. h[4]) hereditatem aliquam St[2]. i[4]) quam quis possidat Fl.; quam quis z op. possidet St[2]; quam aliquis possidet op. Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. j[4]) racione vel dotis O[2]. k[4]) vel quomodolibet alio iure Pt[1] O[2] Kr. B[2] SV. Pt[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; vel quomodolibet aliquo iure D[2]; et quomodolibet alio iure P[2]. l[4]) dicit ad se pertinere O[2]; ad se dicat pertinere Fl. St[1] D[4]; ad se partinere Pt[2]; ad se pertinere, quam hereditatem alius possidet Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. m[4]) infra z op. et D[2]; si infra Ł.; si intra V[1] V[2] O[5] n[4]) et infra sex annos dod. tu poraz wtóry Pt[3]. o[4]) sustinuit B[2] SV. D[2]; sustineat O[3] D[3]; sustinet P[1]. p[4]) vel O[2] Fl. SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. r[4]) passa fuit B[2]. s[4]) eundem op. Ł. V[1] V[2] O[5]. t[4]) eundem possessorem op. Pt[3]; eandem possessionem Pt[1]. u[4]) eandem Pt[3]; ipsius D[3]; ipsa St[2]. w[4]) hereditatis Pt[1]. x[4]) quiete op. Sk[1]. y[4]) declaramus Pt[3]; extunc decernimus O[2]; decernimus Fl. B[4] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. z[4]) quod tunc Fl. St[1] P[2] D[4] Sn[1] Sn[2]; quod extunc op. tu O[2].

a[5]) ipsi op. Sk[1]. b[5]) in eandem hereditatem Pt[1] D[4]; eciam eandem hereditatem St[2]; in hereditate z op. eadem Kr.; in eadam hereditate Fl. c[5]) plenum ius possidere St[2]. d[5]) sic Pt[3]; fit Pt[1]; sit op. O[2] e[5]) senciet se O[2] Kr.; se senciat B[1]. f[5]) hereditatis op. Pt[3] Cz. Pt[1] O[2] Kr. B[2] Fl B[4] O[3] D[3] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2]. g[5]) cecidisse tempore pacis B[2]; zam. quod extunc... cecidisse: quod vidua senciat se ab omni iure illius hereditatis cecidisse, ipsi vero possessori racione prescripcionis in eadem hereditate plenum ius sit acquisitum Ł. V[1] V[2] O[5]; na wyrazie cecidisse kończy się czwarty z 5 i 6 art., na które rozbity jest art. niniejszy w O[3] i D[3]. h[5]) Volumus autem O[2] Fl. SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2]; Volumus tamen Ł. V[1] V[2] O[5]. i[5]) vel Fl. j[5]) decrevimus B[2] O[3] D[3]. k[5]) premisse prescripcionis O[1] B[4]; promisse prescripciones Pt[2]; premisse prescripciones in eadem hereditate St[1]; premisse prescripta prescripciones in eadem hereditate D[4]. l[5])vendicat sibi locum Pt[3]; vendicent locum sibi Cz. Pt[1]; sibi vendicent locum O[2] B[2] O[3] D[3]; vendicetur sibi locum St[2]; sibi vendicent locum vel debeant vendicare Fl. B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1];

toż z myłką: sibi vendicat D4. m5) guarrarum Pt1 O2 Fl. B1 Pt2 P1. n5) seu B1 Pt2 P2 Sk1 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. o5) discordiam Cz.: discordie Pt1. p5) sibi op. O2: sibi nulllatenus B1. r5) sibi debeant locum vendicare Pt3; locum sibi debeant vendicare Pt1; locum debeant sibi vendicare O3 D3; sibi locum debeut vendicare St1 D4; na wyrazie vendicare kończy się piąty z art., na które art. niniejszy rozbity jest w D3. s5) sed cum O1; sed tantum Fl.; sed extunc St2; sed tum P2; scilicet tunc Ł. V1 V2 O5. t5) de op. Pt1 Fl.; se Ł. V1 V2 O5. u5) eiusdem O1 Cz.; eidem Pt1; eiusdem prescripcionis Ł. V1 V2 O5. w5) et op. Sn1. x5) guarrarum Pt1 O2 Fl. B1 Pt2 P1. y5) facultatem O2; quantitatem Kr.: iuxta guerrarum et discordiarum qualitatem O3 D3; iuxta discordiam et guerrarum qualitatem St1: iuxta discordiam guerrarumque qualitatem Ł. V1 V2 O5. z5) sicut de captivis Fl.; de captivis autem B2.

a6) Tataros O1; Tartaro Kr.; Thartores Sn2. b6) ullam O1; et pro ipsis nullam B2. c6) voluimus St2. d6) currere op. O1 Pt3 St2; incurrere Pt1 B2 Pt2 Sk1; incurre B1; occurrere O2; curare B4; fieri Fl. St1 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. e6) proscripcionem P1.

1) Wersja O1; quod ipsa obligacione non existente seu deficiente jest oczywiście błędna, gdyż wskazuje na wypadek, przeciwny założeniu postanowienia statutowego, według którego właśnie zastaw nieruchomości doszedł do skutku. Nielepszą z innych względów jest wersja Pt3: quod ipso obligato itd. W obu wypadkach wstawić należy w miejsce omyłek: quod ipso obligatore itd.; otrzymamy wtedy tekst gramatycznie i rzeczowo poprawny, jak go podaje Cz. Pt1 i Kr., a z pewnymi podrzędnymi usterkami także St2 i D2. Zdaje się też, że to jest wersja jakiegoś starożytnego kodeksu, skoro ją powtarza cały szereg poważnych i najstarszych rękopisów. Ale i w tym kształcie trzeba ją jeszcze uznać za zdefektowaną. Bo gdyby poprzestać na niej tylko, wypadłoby że statut określa tu jedynie, co winni przedsięwziąć krewni zastawcy, w braku zastawcy samego (ipso obligatore non existente), ażeby zapobiec upływowi dawności, a pomija właśnie wypadek prawidłowy i najzwyklejszy, co ma podjąć zastawca sam, ażeby się ustrzec dawności. Już ten wzgląd wskazuje, że we wszystkich tych wersjach, za przewodem wskazanego starożytnego wzoru, jest jakiś ustęp opuszczony; co zaś opuszczono, wypływa z innych tekstów, opartych w tym miejscu widocznie na poprawniejszej wersji: quod i d e m o b l i g a n s v e l ipso obligatore non existente itd. Taka stylizacja określa rzecz wszechstronnie, przewidując oba wypadki: zarówno ten, kiedy zastawca żyje, jako też i drugi, kiedy w jego prawa wstąpili krewni. Że ją wprowadzić należy do tekstu autentycznego, wskazuje niewątpliwie dalszy ustęp postanowienia: Faciendo huiusmodi protestacionem, d i c t u s o b l i g a n s v e l proximior ipsius u t p r e m i s s u m e s t ... redimendi ... hereditatem ... liberam habeat facultatem.

2) Anakolut, gdyż do et aliquam hereditatem nie dodano w dalszym ciągu orzeczenia, ujmując myśl, jaką ono wyrażać miało, w osobno rozwinięte zdanie warunkowe (si infra ...) z powtórzeniem: pro eadem hereditate. Stąd szereg kodeksów, częściowo nawet starszych, próbował sprostować tekst przez przekształcenie: ad aliquam heredi-

tatem znowuż jednak niefortunnie, gdyż niewiadomo, od czego zwrot taki uzależnić. Dopiero druki (Sn¹ i późniejsze) przez stosowną przebudowę całego zdania wprowadziły stylizację całkiem prawidłową.

[3]) W miejsce zwrotu O¹: ab omni hereditate ... cecidisse wstawiamy: ab omni iure hereditatis nie tylko dlatego, że tamten zwrot jest myślowo wadliwy, i że wszystkie inne teksty mają ab omni iure hereditatis ale i dlatego, że we wszystkich trzech innych ustępach niniejszego art. omawiających poszczególne wypadki dawności, stylizacja taka w końcowych zwrotach stale jest używana.

(LXXVI).

O¹ 76: De bonorum et hereditatum divisione et silencio; Pt³ 45: De hereditate consanguineitate indivisa; B⁴ 39: De proscripcione; St² I. 101: De prescripcione; Cz. 100 i Kr. I. 102: toż z dod. końc. rubrica; SV. 103 i D² I. 106: toż z dod. końc. CIIII; Pt¹ I. 98: De prescripcionibus dissensionis; O² I. 83: Do prescripcionibus in animalibus capitulum CVII; B² 104: Bona activa cura; O³ 75: De divisione fratrum et diuturnitate eiusdem triennali; D³ 116: toż z dod. końc. CIX; B¹ 110: LXLV. De dissensionibus fratrum; Pt² 110: Capitulum CIIII. De prescripcione et divisione facta in presencia amicorum; na marg. ręką z drugiej poł. XV. w. dop.: De divisione facta absque absencia iudicis per amicos; P¹ I. 107: De divisione facta in presencia amicorum CIIII; P² 108: De prescripcione puerorum in divisione CVII; Sk² 29: De divisione fratrum XXIX; Fl. I. 103: De divisione facta coram amicis; St¹ 106: toż z dod. końc. vel. affinibus CVI; D⁴ 107: toż z tymże dod.; Sn¹ 109: De divisione facta coram amicis CXI; Sn² 109: toż; Ł. 109: De divisione facta coram amicis cum prescriptione triennali; V¹ 109, V² 109 i O⁵ 88: toż. Nie podają tego art. J¹ J² VB. Sk¹ (wyd.) D¹ I.

Cum omnis dissensionis[a]) et discordie sit[b]) mater[c]) communio[d]), in qua eciam fratres aut germani[e]) existentes[f]) ad rancores seu lites[g]) non modicas sepius[h]) provocantur[i]), ad quas evitandas[j]) homines ipsi[k]), ne in periculum incidant vite utriusque[l])[1]), consueverunt[m]), ut plurimum[n]), homines[o]) vivere[p]) et stare[r]) in propriis domibus separatim[s]), de parte[t]) bonorum[u]) sive[w]) hereditatum, que ipsos[x]) contingit[y]), habita divisione invicem[z]) ipsorum amicis mediantibus[a1]), licet ad principem noticia ipsius non deducta[b1]). Sed[c1]) quia sepe[d1]) contin-

git[e1]), quod[f1]) ex aliquorum[g1]) vita activa et[h1]) bona[i1]) procuracione, negligentes[j1]) et[k1]) racione[l1]) dissoluti, domus[m1]) proprias ac[n1]) bona hereditaria informare[o1]) non[p1]) curantes, domus[r1]) informatas[s1]) et[t1]) hereditates[u1]) ad utilitatem[w1]) reductas[x1]) iure pro se vendicant obtinere[y1]), fratres aut amicos[z1]) ipsorum ad iudicia protrahentes[a2]), et sic[b2]) quilibet pater familias, tactus hoc timore[c2]), a reparacione[d2]) bonorum[e2]) se[f2]) subtrahit[g2]) et domorum ereccione[h2]); propter quod[i2]), ut[j2]) a tor-pore et pigricia[k2]) tales[l2]) retrahamus et excitemus[m2]), et[n2]) bene[o2]) laborantes et[p2]) procurantes[r2]) aliquod commodum inde[s2]) reportent[t2]), statuimus[u2]) nostra auctoritate, ut quicunque fratres vel amici, consanguinei vel remoti[w2]), utriusque sexus[x2]), ab invicem[y2]) separati[z2]) fuerint vel[a3]) divisi, et in hac[b3]) separacione vel[c3]) divisione steterint per triennium et tres menses[d3]) in taciturnitate, ad iudicium[e3]) non provocantes[f3]), nisi causa legitima allegetur[g3]), propter quam[h3]) sibi non obviet[i3]) prescripcio[j3]), a repeticione[k3]) seu[l3]) vendicacione[m3]) partis hereditatis fratris sui[n3]) vel amici per prescripcionem obiectam legitime excludantur[o3]).

a) omnia dissensionis O^1; omnis discussionis Pt^3; omnes dissensiones Cz. Kr.; omnis dissensiones St^2; omnis possessionis O^2; omnis defensiones D^4. b) est P^1; sint Sk^2. c) zam. sit mater: sicut nostra Pt^3. d) ipsa communio St^2 St^1 P2 Sk^2 D^4 Ł. V^1 V^2 V^5; zam. Cum omnis... communio: Quia, ut plerumque, ex communione et congregacione discordias et dissensiones oriri contingit Sn^1; toż ze zm. contigit Sn^2. e) in qua fratres eciam aut germani B^2; in qua omnes fratres germani B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^2 D^4; in qua eciam fratres et quidem germani Sn^1 V^1 V^2 O^5; toż z myłką ex quidam Sn^2; toż ze zm. et quidam Ł f) existantes B^1 Sk^2 D^4. g) ad rancones sive lites O^2; ad rancores sive lites Sk^2; ad rancorem sive lites St^1 D^4; ad odia et lites Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. h) sepius op. O^2. i) provocantur sepius B^1. j) ad quos evitandas Pt^3; et quas evitandas Pt^1; ad quos evitandos St^1 D^4. k) ipsi homines B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^2 D^4; homines ipsi op. Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. l) in periculum incidunt vite utriusque z op. ne O^1 O^2; toż zrazu, ale późn. ręką XV w.

popr. na: ne incidant SV.; periculum incidunt vite utriusque z op. ne in St^2; in periculum incidant vite utriusque z op. ne Pt^3 Cz. Pt^1 B^4 D^2; toż zrazu, ale pisarz na interl. obok incidant dop. ne P^1; incidunt vite utriusque in periculum z op. ne B^2; incidunt in periculum vite utriusque z op. ne O^3 D^3; in periculum ne incidant vite z op. utriusque Kr. Fl.; in periculum ne incidant vite utriusque B^1 Pt^2; ne incidant vite periculum utriusque St^1 D^4; ne incidant in periculum vite utriusque P^2; ne incidunt vite periculum utrimque Sk^2; ne in periculum vite utrinque incidant Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. m) consueverint Pt^3; nam consueverunt Kr. Fl.; consueverunt itaque B^2 O^3 D^3. n) ut plurimum op. tu O^3 D^3; ut plurimi St^1 D^4; plerumque Ł. V^1 V^2 O^5. o) homines op. P^1. p) vincere Fl. D^2 P^1. r) et stare, ut plurimum O^3 D^3. s) separantis O^1; septimanatim Cz.; separatim in propriis domibus O^2. t) de tempore B^2. u) domorum Kr. Fl. w) sine Sn^2. x) ipsis Fl. y) contingunt O^2; contigit Kr.; concernit B^2 Pt^2 St^1 P^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; concrevit Sk^2. z) ab invicem Pt^2 St^1 P^2 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5.

a^1) medientibus O^2 Sk^2; interventu ipsorum amicorum Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. b^1) licet ad principem noticia ipsius deducta z op. non O^1 B^4; toż ze zm. ducta Pt^3; licet ad principem noticia ipsius deducatur Kr.; toż ze zm. non deducatur Pt^1 St^2; toż ze zm. non fuerit deducta P^1; licet ad principis noticiam ipsius non deducta O^2; licet ad principis noticiam id ipsum non foret deducta B^2; licet ad presenciam principis id ipsum non fuerit deductum O^3; toż z myłką dedictum D^3; licet ad principis noticiam ipsius divisionis non fuerit deducta B^1; licet ad principem noticia ipsius divisionis non fuerit deducta St^1 P^2 D^4 Sn^1 Sn^2; toż, a ręką z drugiej poł. XV w. umieściwszy przy principem odnośnik dop. na marg.: aut iudicem Pt^2; toż ze zm. et licet Ł. V^1 V^2 O^5; licet ad principalem noticiam ipsius deducatur Fl.; licet ad principalem noticiam ipsius divisionis non fuerit devoluta Sk^2. c^1) Tamen Ł. V^1 V^2 O^5. d^1) sepe op. St^1 Sk^2 D^4. e^1) contigit B^4. f^1) quod op. Pt^3 St^2. g^1) ex aliquorum facta Pt^3; ex aliorum St^1 Sk^2 D^4. h^1) et op. St^1 D^4. i^1) et bona powt. dwukr. Pt^2. j^1) negligente D^2 P^1; negligenter Sn^1. k^1) et op. Sn^2. l^1) et in racione Cz. Pt^1 O^2 Kr. B^4 SV. D^2 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^2 D^4 Sn^1 Ł. V^1 V^2 O^5; in racione Sn^2. m^1) domos Pt^3 Cz Pt^1 O^2 Kr. Fl. B^4 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. n^1) aut P^1; et B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5 o^1) infomare O^1; reformare Pt^1 O^2 Kr. Fl. SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. p^1) zam. non: in St^2. r^1) domos Pt^3 Cz. Pt^1 O^2 Kr. B^4 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; domos eciam Fl. s^1) informantes O^1; reformatas aut domos informatas Pt^1; reformatas aut eciam informatas Kr.; informatas zrazu, ale późn. ręką XV w. przez dop. renad in- zmieniono na reformatas SV.; reformatas B^1 Pt^2 St^1 P^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; reformatos Sk^2. t^1) et op. St^2. u^1) zam. quod ex aliquorum... hereditates: quod ex aliquorum vita activa et bona pro-

curacione domini separantur et procurantur ceteris hoc ipsum vita dissoluta non curantibus et sic domos et hereditates B^{2}; toż z popr. domus reparantur zam. domini separantur O^{3} D^{3}. w^{1}) ad utilitates Kr. B^{2} Fl. O^{3} D^{3}. x^{1}) deductas B^{2} B^{4} O^{3} D^{3} B^{1} Pt^{2} St^{1} P^{2} Sk^{2} D^{4} Sn^{1} Sn^{2} Ł. V^{1} V^{2} O^{5}. y^{1}) iure per se vendicant obtinere O^{1} O^{2} SV.; iure pro se vendicavit obtinere Pt^{1}; iure ipsi dissoluti pro se vendicant obtinere B^{2} O^{3}; toż z myłką vendicat D^{3}; iure per se obtinent vendicare D^{2}; toż ze zm. pro se P^{1}; iure pro se ipsis obtinere proponunt Sn^{1} Sn^{2}; toż ze zm. nituntur zam. proponunt Ł. V^{1} V^{2} O^{5}. z^{1}) fratres autem amicos Pt^{3} D^{4}; amicos aut fratres Pt^{1}; fratres et amicos St^{2}.

a^{2}) pertrahentes P^{2}; trahentes Sk^{2}. b^{2}) sic op. Cz. B^{1}. c^{2}) tactus hoc iurare Cz.; tactus hoc timore huiusmodi Pt^{1}; tactus timore huiusmodi Kr. Fl.; tractus hoc timore D^{3}; timore et isto abusu perculsus Sn^{1}; toż z myłką perculsis Sn^{2}; timore isto et abusu perculsus Ł. V^{1} V^{2} O^{5}. d^{1}) ac reparacione O^{1} Pt^{3}; a reparacione accepcionis Pt^{1}; a separacione St^{1} D^{4}. e^{2}) domorum O^{2}. f^{2}) se op. Pt^{3}. g^{2}) se subtrahit op. O^{2}; se retrahit B^{2}; se trahit O^{3} D^{3}; se abstrahit P^{2}. h^{2}) et domorum exempcione ereccione Pt^{1}; et ereccione z op. domorum O^{2}; et domorum eciam ereccione Kr.; et a domorum eciam ereccione Fl.; et a domorum ereccione B^{2} O^{3} D^{3}; et domorum ereccionem B^{1}; et domorum erracione P^{1}; et ad domorum ereccionem Sk^{2}; et donorum ereccione Sn^{2}. i^{2}) propter hoc O^{3} D^{3}; quapropter Sn^{1} Sn^{2} Ł. V^{1} V^{2} O^{5}. j^{2}) ut op.O^{1} Pt^{3}; ne B^{2} SV. D^{2}; toż zrazu, ale pisarz na marg. dop. ut P^{1} . k^{2}) a corpore et pigricia O^{1} Pt^{3} Cz. O^{2} St^{2} SV.; a tali corpore et pigricia St^{1} D^{4}; a tali torpore et pigricia P^{2} Sk^{2} Sn^{1} Sn^{2} Ł. V^{1} V^{2} O^{5}; a torpore et a pigricia B^{1}; ut accipere pigricia Pt^{1}. l^{2}) talem Pt^{3}. m^{2}) retrahamus et excitamus Kr. B^{1}; retrahemus et excitemus B^{2}; trahamus et excitemus D^{4}; retrahentur et excitantur Sk^{2}; zam. ut a torpore... excitemus: ut tales dissolutos a pigricia ipsorum retrahamus O^{3}; toż z myłką: tales dissoluto D^{3}. n^{2}) ad O^{2}; ut Kr. Fl. B^{1} Pt^{2} St^{1} P^{2} Sk^{2} D^{4}; et ut O^{3}; utque Sn^{1} Sn^{2} Ł. V^{1} V^{2} O^{5}. o^{2}) bona Pt^{1}. p^{2}) et op. Cz. r^{2}) et procurantes op. St^{2}. s^{2}) exinde D^{2} P^{1}. t^{2}) reportentur Cz.; reportant Kr. Fl. D^{4}; toż, poczem: attendentes illud, quod sapiens dicere videtur: paritas laboris socium facit mercedem, qui communitati utilis dignus est primo melioris dod. O^{2}; reportetur SV. D^{2} P^{1}; portent Sn^{2}. u^{2}) statuimus quod Pt^{3}; statuimus ergo Pt^{1} Kr. Fl. B^{1} Pt^{2} St^{1} P^{2} D^{4}. w^{2}) fratres, amici vel consanguinei vel remoti Cz.; fratres vel amici, consanguinei aut remoti St^{1} Sk^{2} D^{4} Sn^{1} Sn^{2} Ł. V^{1} V^{2} O^{5}; fratres aut amici, consanguinei aut remoti P^{2}. x^{2}) sexus utriusque Pt^{3} Cz. Pt^{1} O^{2} Kr. B^{2} Fl. B^{4} O^{3} D^{3} St^{2} SV. D^{2} B^{1} Pt^{2} P^{1} St^{1} P^{2} Sk^{2} D^{4} Sn^{1} Sn^{2} Ł. V^{1} V^{2} O^{5}. y^{2}) ad invicem O^{1} Pt^{1}. z^{2}) seperati Sn^{2}.

a[3]) et B[2] O[3] D[3]. b[3]) et hac z op. in O[1]; et ab hac St[1] Sk[2] D[4]; hac op. Pt[1]. c[3]) seu Kr. B[2] Fl. B[4] O[3] D[3] St[2]; separacione vel op. St[1] Sk[2] D[4]. d[3]) steterint ad III menses z op. triennium O[1]; steterunt per triennium sive per tres menses Pt[3]; steterint per annum et tres menses Pt[1]; steterint per triannium et tres menses O[2]; toż ze zm. per tringenium St[2]; toż z myłką per terminum zam. triennium D[4]; steterint per triennium et per tres menses Fl.; steterint per tres annos et tres menses B[2] O[3] D[3] Sk[2]; steterunt per tres annos et per tres menses Sn[1]; toż ze zm. steterint Ł. V[1] V[2] O[5]; steterunt per tres annos et tres menses Sn[2]. e[3]) ad iudicium vero Pt[1]. f[3]) non provocantes seu non deducentes Pt[1]; non deducentes Kr. Fl. g[3]) nisi causa legitima z op. allegetur St[2]; nisi causa legitima allegatur SV. D[2] P[1]; nisi causa legitima assignetur vel allegetur Pt[2] P[2] Sk[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; toż z myłką vel alligetur St[1]; toż z myłką vel affligetur D[4]; nisi causa assignetur legitima vel allegetur B[1]. h[3]) propter quod quam P[1]. i[3]) obviat O[3] D[3]; obviaret Sk[2]; obtinet O[2] Pt[2]. j[3]) prescripcione Pt[3] Pt[1]; prescripcionem O[2]; propter quam prescripcio legitima impeditur Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. k[3]) recepcione Pt[1] Fl. Pt[2] St[1] D[4]; toż zrazu, ale pisarz przerobił potem na repeticione P[2]; reperacione D[2]; reparacione P[1]. l[3]) sive O[2] D[4]. m[3]) vendicione Cz. Pt[1] O[2] Fl. D[2] Pt[2] St[1] D[4]; vencione Kr.; seu prescripcione vendicione P[1]. n[3]) fratres sui O[2]. o[3]) per prescripcionem obiectam legitime excludetur O[1]; toż z myłką obiectum Pt[3]; toż z myłką obiecta Kr.; toż z myłką abiecta Fl.; toż ze zm. excludentur B[4]; per rescripcionem obiecta legitima excludatur D[2] P[1]; prescripcionem obiectam legitime excludentur z op. per St[2]; per prescripcionem obiectam legitimam excludentur Cz. O[3] D[3]; toż ze zm. excludatur B[2] SV.; prescripcionem obiectam legitimam excludentur z op. per Pt[1]; toż ze zm. excludantur O[2]; prescripcione obiecta legitima excludentur P[2]; prescripcione obiecta legitime excludetur B[1]; toż z myłką abiecta Pt[2] St[1] D[4]; toż ze zm excludatur Sk[2]; toż ze zm. excludentur Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5].

[1]) Zarówno O[1] jako też cały szereg najstarszych i najpoważniejszych kodeksów, jak Pt[3] Cz. Pt[1] O[2] B[2] B[4] O[3] D[3] D[2] a zrazu także SV. i P[1] opuszczają na początku tego zdania wyraz ne, a przeważna ich część podaje nawet orzeczenie w trybie oznajmującym: incidunt. Zdawałoby się więc, że w pierwotnym tekście zdanie niniejsze zbudowane było jako zdanie główne. Mimo to przyjąć należy, że już i tam przybrało ono kształt zdania celowego ujemnego (ne... incidant). Wskazuje na to budowa całego okresu, do którego zdanie to należy; wskazuje forma incidant, podana nawet w niektórych takich kodeksach, które opuszczają ne, jak Pt[3] Cz. Pt[1] B[4] D[2], wskazuje wreszcie, rzeczowo, ponad wszelką wątpliwość zwrot: ad quas evitandas, bezpośrednio zdanie to wyprzedzający. Błędna konstrukcja niniejszego zdania musiała w każdym razie pojawić się już w jakiejś starożytnej kopii skoro stamtąd przedostała się do tylu tekstów dawniejszych.

(LXXVII).

O[1] 77: De furti occultacione et criminis prescripcione; Pt[3] 46: De expurgacione furti et maleficio LXXIX; B[4] 40: De proscripcione; Pt[1] I. 99; De prescripcione; Cz. 101. De eodem (tj. De prescripcione); St[2] I. 102: toż; D[2] I. 107: toż z dod. końc. CIIII; SV. 104: CV b. nap. pod rubr. ogól. De prescripcione; Kr. I. 103: De furti prescripcione; O[2] I. 84: De prescripcione furticinii capitulum CVIII; B[2] 105: De prescripcionibus furti et latrocinii; O[3] 76: De prescripcione furti aut latrocinii triennali; D[3] 117: toż z dod. końc. CX; Pt[2] 111: Capitulum CV. De prescripcione latrocinii; P[1] I. 108: De prescripcione latrocinii CV; B[1] 111: XXIX. De furto; P[2] 109: De accusacione in furto quando prescribitur CVIII; Sk[2] 7: De accusatis pro furtis et latrociniis VII; Fl. I. 104: De illis, qui accusant de furto; St[1] 107: De illis, qui accusantur in iudicio de furto vel latrocinio CVII; D[4] 108: toż; Sn[1] 110: De furto et latrocinio CXII; Sn[2] 110: toż; Ł. 110, V[1] 110, V[2] 110 i O[5] 89: toż z op. cyfry. Nie podają tego art. J[1] J[2] VB. Sk[1] (wyd.) D[1] I.

Cum furta et[a]) latrocinia[b]) propter levitatem[e]) criminis et inflicionem seu formidacionem pene[c]), pro delicto[d]) commisso opponende[e]), per maleficos[f]) interdum plurimum[g]) occultantur[h]), ita quod[i]) noticia criminis in brevi[j]) non potest[k]) propalari[l]), et sic[m]) quandoque furta[n]) remanent impunita, ut[o]), cum contra eos[p]) accio proponitur[r]), per excepcionem[s]) prescripcionis[t]) annualis[u]) volunt[2]) se tueri[w]); in detestacionem[x]) itaque[y]) criminis[z]) decrevimus[a1]), ut[b1]) si quis[c1]) de furtu[d1]) aut[e1]) latrocinio[f1]) in iudicio[g1]) accusatur[h1]), si est manens[i1]) in una villa[j1]), aut in parochia una[k1]) audit secum divina[l1]) de domiciliis ipsorum[m1]), tunc obiectus[n1]) annualis[o1]) prescripcionis[p1]) procedit[r1]) et habet[s1])[3]) locum contra agentem[t1]) de furtu[u1]). Sin autem[w1]) ab invicem[x]) actor et reus sunt[y1]) distantes[z1]), non alia prescripcionis excepcio[a2])[4]) agentem[b2]) pro furtu[c2]) repellit[d2]), nisi tantum[e2]) triennalis[f2]). Et inputent[g2]) sue pigricie[h2]) omnes[i2]) desi-

des[j2]) et lenti, qui[k2]) in[l2]) sui dampni recuperacione[m2]) minime curaverint vigilare[n2]).

a) se et Cz.; seu Pt^1; vel Kr. D^2 P^1 St^1 D^4. b) latrocinie Pt^3; latro Pt^2. c) propter levitatem criminis et infleccionem seu formidacionem pene O^1; toż ze zm. et infliccionem B^4; propter lenitatem criminis et infliccionis seu formidacionem pene Pt^3; propter criminis et infliccionem seu formidacionem pene Cz.; propter immanitatem criminis et infliccionem seu formidacionem pene Fl.; toż z myłką influccionem Kr.; toż z myłką pare zam. pene Pt^1; propter criminis immanitatem et infliccionem seu formidinem pene Pt^2 P^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; propter criminis inhumanitatem et infliccionem sive formidinem pene Sk^2; toż ze zm. vel infliccionem St^1; toż z tąż zm. i myłką cuius zam. criminis D^4; criminis in afflicione sive formidacionem pene, z op. propter O^2; propter criminis infliccionem seu formidacionem pene St^2 SV. D^2 B^1; toż zrazu, ale pisarz przez stosowne dopiski zmienił na: propter immanitatem criminis et infliccionem seu fomidacionem pene P^1; propter infliccionem pene B^2 O^3; toż ze zm. inflixionem D^3. d) pro debito O^2 SV. D^2 B^1 P^1. e) opponendo O^1 Pt^3 Pt^1 Fl. St^2; apponende Cz. Pt^2 P^2 Sk^2 D^4; operiente O^2; opponente B^2 SV. D^2 Ł.; opponendi B^1; opponende op. O^3 D^3. f) per malificas O^1; per malificos O^2. g) plerimum Pt^3; plurimi St^2; plurimos St^1 D^4; ut plurimum O^3 D^3. h) occupantur Fl.; occultatum St^1 D^4; occultatur Sk^2. i) quod op. Pt^3; zam. ita quod: itaque O^2 D^3 SV. B^1 St^1 Sk^2 D^4 Ł. V^1 V^2 O^5. j) zam. in brevi: inveniri Cz. k) non debet Fl.; potest z op. non Sn^2. l) probari Pt^3; propellari Cz. Pt^1 O^2 O^3 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 D^4; propollari Sk^2; propalari et manifestari Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. m) et si Kr. n) furta quandoque Pt^2 St^1 P^2 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł.; zam. quandoque furta: furta quecunque V^1 V^2 O^5. o) et Cz. B^2 O^3 D^3 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; unde Kr.; ut op. Sk^2. p) contra tales St^1 P^2 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. r) opponitur O^2 B^1; imponitur D^2; proponitur aut opponitur Pt^2 P^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; proponitur aut apponitur P^1; opponitur aut proponitur St^1 D^4. s) per recepcionem O^2; tunc per excepcionem St^1 P^2 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. t) proscripcionis Cz.; prescripcionis op. Sk^2. u) animalis Pt^1 B^1; annialis O^2 D^2; anialis Fl. St^1 D^4; annualem B^2: a malis P^1. w) noluit se tueri O^2; volunt tueri z op. se B^2; volunt tueri se St^2; velint se tueri SV.; toż z myłką voluit B^1; toż z myłką voluerit Pt^2; volunt se teneri D^2; se volunt tueri St^1 Sk^2; toż z myłką teneri D^4; volunt et nituntur se tueri Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. x) inde testacionem Pt^1; et detestacionem D^3; in intestacionemque P^1. y) itaque op. D^2 P^1. z) a criminis Pt^3; criminis itaque Pt^1 Fl.; criminis et maleficiorum Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5.

a[1]) decernimus Pt^1 O^2 Kr. Fl. B^4 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; decrevimus op. Cz. b[1]) utrumque B^2. c[1]) si ali-

quis P[1]. d[1]) de furto Pt[3] Cz. Pt[1] O[2] Kr. B[2] Fl. B[4] O[3] D[3] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. e[1]) et O[2] Sk[2]; vel D[2] P[1] St[1] D[4]. f[1]) aut de latrocinio Fl. g[1]) in iudicio op. St[2]. h[1]) accusetur B[2] Pt[2] P[2] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; accusaretur St[1]; accusetur in iudicio O[3] D[3]. i[1]) si esse manens O[1]; si est secum manens Pt[3] B[2] P[2]; si est se tunc manens Fl.; si est manens secum Cz. Pt[1] O[2] B[4] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] Sk[2] D[4]; toż z myłką manes Kr.; si est actor secum manens O[3] D[3]; si accusans cum accusante sunt simul Sn[1] Sn[2] Ł.; si accusans cum accusato sunt simul V[1] V[2] O[5]. j[1]) in villa z op. una O[2]; in villa una St[1] D[4]. k[1]) aut parochia una O[1]; aut in parochia z op. una B[2] D[3] St[2]; aut in parochia aut villa O[3]; aut in una parochia St[1] P[2] Sk[2] D[4]; vel in una parochia Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. l[1]) ubi secum audit divina B[2] O[3] D[3]; et audit secum divina St[2]; audientes simul divina Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. m[1]) de domiciliis ipsorum op. B[2] O[3] D[3] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. n[1]) abiectus Cz. D[2] P[1]; obieccio B[2] O[3] D[3]; abieccio et excepcio Sn[1] Sn[2]; obieccio et excepcio Ł. V[1] V[2] O[5]. o[1]) anialis Pt[3] Fl.; annialis St[1]; annalis O[2] P[1]; animalis Cz. Pt[1] B[1]; animal D[2]; amalis Kr. p[1]) proscripcionis O[1]; prescripcio Pt[2] P[1] St[1] D[4]; prescripcionis annualis O[3] D[3]. r[1]) procedit op. St[2]. s[1]) procedat et habet Pt[2]; procedat et habeat St[1] P[2] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. t[1]) actorem O[3] D[3]. u[1]) de furto Pt[3] Cz. Pt[1] O[2] Kr. B[2] Fl. B[4] O[3] D[3] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1]; de furto contra agentem St[1] P[2] Sk[2] D[4]; de furtu op. Sn[1] Sn[2]. w[1]) Si autem O[2] B[2] O[3] D[3] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; Si aut Sk[2]. x[1]) ab invicem op. B[2] O[3] D[3]; ad invicem D[2]. y[1]) sint Cz. O[3]; sunt op. D[2]; actor et reus sunt ab invicem B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. z[1]) detestantes O[2]; stantes D[2]; distrahentes B[1]; distans Sk[2]; distantes, nec taliter, ut premissum est, vicinitate coniuncti Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5].

a[2]) excepcio prescripcionis Pt[3]; prescripcio excepcionis O[1] Cz. Pt[1] Kr. B[2] Fl. B[4] O[3] D[3] St[2]; prescripcio expurgacionis ex recepcionis, poczym pisarz wyraz expurgacionis podkropk. jako zbędny O[2]; prescripcionis vel expurgationis D[2]; toż zrazu, ale pisarz wyskrobał potem obie końcówki -nis i zmienił przez to na prescripcio vel excepcio SV.; prescripcio vel excepcio B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[2] D[4] Sn[1] Ł. V[1] V[2] O[5]; toż z op. vel excepcio Sn[2]. b[2]) agente Pt[1]. c[2]) pro furto Pt[3] Pt[1] Kr. Fl. B[4] St[2]; de furto O[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; toż zrazu, ale pisarz potem przekr. de i na interl. oraz marg. dop. pro Cz.; pro furtu op. B[2] O[3] D[3]. d[2]) repelli Cz. e[2]) tantum op. O[3] D[3]. f[2]) trirenalis Pt[1]; triennialis Kr.; triennis B[4]; terenalis St[2]; ternalis D[2]; annualis SV. Pt[2] D[4]; annalis P[1]; annialis St[1]; animalis B[1]. g[2]) Et putent Fl.; Et imputari poterit B[2]; Et imputare poterint O[3] D[3]; Et imputet eciam O[2]; Et imputent eciam SV. B[1] Pt[2] St[1] P[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; Et imputet se eciam D[2]; toż z dwukr. powt. eciam P[1]. h[2]) sue malicie et pigricie Pt[3]; pigriciei sue D[2]; pigriciei z op. sue P[1]; sue pigriciei St[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5].

i[2]) cum omnes B[2]; et omnes St[1]. j[2])defides O[1] Sk[2]. k[2]) qui op. B[2]; cum O[3] D[3]; quoniam P[2]. l[2]) de O[2] SV. D[2] P[1]. m[2]) reparacione B[1]; recepcione Sk[2]. n[2]) curant vigilare Cz.; curaverunt vigilare O[2] Kr. B[2] B[4] D[3] Pt[2] P[1] St[1] P[2] D[4]; curaverit vigilare O[3] SV. D[2] B[1]; vigilare curaverunt Sk[2].

[1]) Zarówno O[1] jak i B[4] mają tu levitatem; też samą wersję w zmylonym tylko cokolwiek, paleograficznie łatwo wyjaśnić się dającym kształcie: lenitatem podaje Pt[3]. Wszystko, przemawia za tym, że wyraz levitatem mieścił się w pierwotnym tekście. Rzeczowo da się on tu zupełnie usprawiedliwić. W związku z jednym ze znaczeń wyrazu levis: łatwy, łatwo wykonalny, tyle co: facilis, może też w dostosowaniu do sposobu wyrażenia się w języku polskim, mówi statut o „łatwości występku", tj. łatwości jego popełnienia, co odnośnie do złodziejstwa nie budzi żadnych wątpliwości, a w ówczesnych, nieuporządkowanych warunkach ładu publicznego, nie może także zadziwiać w odniesieniu do łotrowania (latrocinium). Skutkiem owej łatwości z jednej, a obawy grożących kar z drugiej strony, według statutu, występki te najczęściej ukrywają się, czemu właśnie stara się zapobiec niniejsze jego postanowienie. Na odwrót nie da się znowuż przypuścić rozumnie, żeby statut chciał stwierdzić, że występki owe ukrywają się i nie są karane z powodu swojej srogości czy grozy. Późniejsi kopiści, biorąc wyraz levitatem w jego znaczeniu pospolitym: lekkość, małoważność, podrzędne znaczenie, i wychodząc z słusznego założenia, iż prawodawca nie mógł sam występkom owym przypisać takiego podrzędnego znaczenia, znaleźli się w kłopocie, co z tym wyrazem począć. Jedni, jak Cz. i O[2] opuścili go, podając zwroty gramatycznie wadliwe i rzeczowo niezrozumiałe. Inni, jak Pt[1] Kr. Fl. Pt[2] St[1] P[2] Sk[2] D[4] i druki od Sn[1] począwszy, wstawiły w miejsce levitatem: immanitatem lub inhumanitatem, co znowuż, zwłaszcza w odniesieniu do występku zwykłej kradzieży, jest przesadą (okropność, straszliwość), na pewno obcą redaktorom statutu. Inni, jak St[2] SV. D[2] B[1] P[1], łącząc z sobą dwa myślowo wyodrębnione zwroty niniejszego ustępu, stworzyły frazes nie tylko niezrozumiały, ale i nierozumny: propter inflicionem criminis. Helcel trzyma się ściślej przekazu poważniejszych kodeksów, ale zmienia levitatem na sevitatem, co dałoby się ostatecznie wytłumaczyć paleograficzną myłką kopistów; przez to jednak wprowadza do tekstu wyraz, którego nie podaje żaden kodeks, a ponadto poprawka jego szwankuje z tego względu, że określnik sevitas w odniesieniu do wymienionych tu występków jest zanadto przesadny. Zresztą o trudnościach jakie użycie tego wyrazu nastręcza, por. art. 50 przyp. 1. Gorszą jest jeszcze koniektura Hubego, który przyjmuje tu znowuż immanitatem; w określniku tym bowiem tkwi taka sama przesada, jak w poprzednim wypadku a ponadto wersja ta, jak wynika z zestawienia kodeksów, jest na pewno późniejszą przeróbką redakcyjną.

[2]) Właściwie, po uprzednim ut, błąd gramatyczny zam.: velint, jak poprawia SV.; jednakże wobec przekazu poważnej części starszych kodeksów zatrzymujemy go jako właściwość pierwotnego tekstu. Wiele innych kodeksów, przeważnie jednak pośledniejszych, zmieniło skutkiem tego ut na et lub unde.

[3]) Anakolut, gdyż wobec uprzedniego: ut (po decrevimus) należało tu użyć formy trybu łączącego, jak poprawia kilka późniejszych kodeksów.

[a]) Tak w ślad za Pt[3], który ma tu tylko przestawkę excepcio prescripcionis i odpowiednio do koniecznych wymogów rzeczowych, restytuujemy tekst pierwotny mimo zresztą, że nie tylko O[1] ale i cały szereg poważnych starszych kodeksów, jak Cz. Pt[1] Kr. B[2] Fl. B[4] O[3] D[3] St[2] podają tu prescripcio excepcionis. Błąd wynikły z pomięszania końcówek, zjawił się widocznie w jakimś bardzo wczesnym wzorze, skąd przeszedł do tych kodeksów.

(LXXVIII).

O[1] 78: De pueris non habentibus annos discrecionis; Pt[2] 47: Pueri infra annos pro hereditaria questione non respondent LXXX; Pt[1]I. 100: De prescripcionibus; B[4] 41: De proscripcionibus; Kr. I. 104: De prescripcione etatis; SV. 105: De prescripcione CVI; D[2] I. 108: toż ze zm. CV; Cz. 102: De eodem (t. j. De prescripcione); St[2] I. 103: toż; B[2] 106: De defectu etatis puerorum, de proscripcione; O[2] I. 85: De prescripcione puerorum etatem ad respondendum non habencium capitulum CIX; O[3] 77: De prescripcione puerorum etatem non habencium; D[3] 118: toż; Pt[2] 112: Capitulum CVI. De prescripcionibus induciarum; P[1] I. 109: De prescripcione iudiciorum CVI; P[2] 110: De puerorum prescripcione contra actorem CIX; B[1] 112: C. XXX. De pueris; Fl. I. 105: De pueris legitima etate carentibus, qui ad iudicia trahuntur; St[1] 108: De pueris legitima etate carentibus, qui ad iudicia retrahuntur super hereditaria questione CVIII; D[4] 109: toż; Sn[1] 111: De pueris legitima etate carentibus CXIII; Sn[2] 111: toż; Ł. 111: De pueris legittima etate carentibus ad iudicia super hereditaria questione evocatis; V[1] 111, V[2] 111 i O[5] 90: toż. Nie podają tego art. J[1] J[2] VB. Sk[1] (wyd.) Sk[2] D[1] I.

Si cuiusquam[a]) pueri[b]) impuberes[c]) ante legitimam etatem[d]) ad iudicia[e]) trahuntur[f]) super hereditaria questione[g]), et ob defectum etatis cum[h]) actore litem[i]) contestari[j]) nequeunt, propter quod ex[k]) interlocucione[l]) iudicis litis contestacio eadem[m]) usque ad etatem[n]) debitam[o]) illorum puerorum[p]) prorogatur[r]), et dilacione pendente[s]) aliquot anni effluere[t]) consueverunt[u]); quibus tunc[w]) pueris legitimam etatem attingentibus[x]), si questio eadem ipsis[y]) innovatur[z]), excepcionem[a1]) prescripcionis idem[b1]) pueri[c1]) agentibus de se[d1]) illorum annorum[e1]), quibus induciati fuerunt[f1]), opponere non vale-

bunt[g1]), sed tantum[h1]) utentur illorum dierum prescripcione[i1]), si qua sit[j1]) apud ipsos[k]) vel ipsorum[l1]) progenitores, antequam fuissent primo[m1]) ad iudicium super eandem causam vocati[n1])[1]). 15

a) cuiuscunque Cz. Pt[1] Kr Fl. B[4] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] D[4]: toż z uprzed Hii zam. Si O[2]; cuiusque B[2] O[3] D[3]. b) pueri op. O[2]. c) impubes O[1] Pt[1] O[2] SV. Pt[2] P[1] P[2]; Si minores et impuberes cuiuscunque condicionis eciam extiterint Sn[1]; toż ze zm. iuniores zam. minores Sn[2]; Si impuberes cuiuscunque pueri Ł. V[1] V[2] O[5]. d) ante legitimam voluntatem etatem zrazu, poczem jednak pisarz skreśl. voluntatem St[2]. e) in iudicia Fl. f) trahantur Cz. O[3] D[3] B[1] Pt[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; trahentur Pt[1]; retrahantur St[1] D[4]; pertrahantur P[2]. g) super hereditaria questione aut alia quacunque controversia Sn[1] Ł. V[1] V[2] O[5]; toż ze zm contraversia Sn[2] h) causa Pt[3]. i) legitime Pt[1]. j) constari Cz.; contestare O[3]; contestare id est o d p o w e d z e c z B[1]; contestare seque tueri Sn[1] Sn[2]; contestari seque tueri Ł. V[1] V[2] O[5]. k) et B[1]. l) propter quod et plerumque infantilis etas et puericia consuevit offendi, quare statuimus, ut ex interlocucione Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. m) litis cunt eadem O[1]; eadem litis contestacio Pt[3] Kr. B[2] Fl. O[3] D[3] St[2] Pt[2] P[1] St[1] P[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; eadem litis z op. zrazu contestacio, ale wyraz ten dop. późn. ręką XV w. na marg. SV.: eadem litis contestacio alias o d p o w e d z B[1]; eadem litis contencio Cz. Pt[1]; eadem litis questio O[2]; liciscon cum eadem B[4]; eadem lis D[2]. n) ettaem Sn[2] o) ad debitam etatem B[1] Pt[2]. p) puerorum illorum O[2]; ipsorum puerorum Fl. r) prorogetur Cz. B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. s) w et dilacione pendente dwa pierwsze wyrazy wypisane dwukr. Pt[3]; et dilacione z op. pendente O[2]; dilacione pendente z op. et SV. P[1]; toż ze zm. delacione D[2]; dilacione petende z op. et B[1]; et pendente dilacione St[1] P[2] D[4]. t) confluere Pt[3]; affluere Pt[1] Pt[2]; effugere St[2]; toż zrazu, ale przez dop. litery ł pisarz zm. na efflugere P[1]; effuere D[2]. u) aliquot... consueverunt op. B[2] Sn[1] Sn[2] w) quilibet cum Cz.; quibuslibet tunc Pt[1] Kr. Fl.; quamlibet tunc B[4]; quibus z op. tunc O[3] D[3]; zam. quibus tunc: demum O[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1]; zam. tegoż: deinde St[1] P[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. x) legitimam attingentibus etatem St[1] P[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. y) si questio eadem ipsius Cz. Pt[1] O[2] SV.; si questio ipsius eadem D[2] P[1]; si questio ipsis aedem O[3] D[3]; si questio ipsis z op. eadem St[1] P[2] D[4] Sn[1] Sn[2]. z) immoveatur St[1] D[4].

a[1]) excepcio O[1] B[1]; excepcione Pt[1]; ex recepcione O[2]. b[1]) eidem St[2]. c[1]) excepcionem pueri prescripcio idem D[2]; toż ze zm. prescripcionis P[1]. d[1]) zam agentibus de se: de B[2]; de se agentibus O[3] D[3]; attingentibus de se P[1]; zam. excepcionem... de se: idem pueri contra se agentibus excepcionem prescripcionis aut tante taciturnitatis Sn[1]

Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. e[1]) amicorum St^1 D^4. f[1]) quibus iudicati fuerint Pt^3; toż ze zm. fuerunt Pt^1 D^3; quibus induciati fuerint Cz. O^2 SV.; toż ze zm. fuerant B^4; quibus inducitati fuerunt B^2; quibus citati iudicati fuerunt B^1; quibus iudicati non fuerunt Ł. V^1 V^2 O^5; illorum annorum... fuerunt op. Sn^1 Sn^2. g[1]) obicere et apponere minime valebunt Sn^1; toż ze zm. oponere Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. h[1]) sed tamen Pt^3 P^1; si tantum B^2 St^1 D^4. i[1]) utantur illorum dierum prescripcione Pt^1 O^2 B^1 Pt^2 St^1 P^2 D^4; illorum dierum utentur prescripcione Kr.; utantur istius temporis prescripcione Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. j) si quasi O^1 Pt^3; si qua fuerit O^2; si que sit D^3; si qua fuit SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł.; si que fuit V^1 V^2 O^5. k[1]) apud illos B^2 P^2. l[1]) vel eorum Pt^3 Cz. Pt^1 O^2 Kr. Fl. B^4 O^3 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 P^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; vel illorum B^2; vel apud ipsorum St^1 D^4. m[1]) primo op. O^2 SV. D^2 P^1. n[1]) super eandem causam evocati Pt^3 St^2 SV. D^2 P^1; super eandam questionem sive causam evocati O^2; super eadem causa vocati Pt^1; super eadem causa evocati Cz. Kr. Fl. B^4 B^1 Pt^2 P^2; pro eadem causa evocati B^2 O^3; toż z myłką evocari D^3; super eadem causa vel questione evocati St^1 D^4; ad iudicium tracti super eadem causa et evocati Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5.

[1]) Budowa końcowego ustępu, podana tu według O^1 nie całkiem prawidłowa, gdyż super, użyte jako równoznacznik de, łączy się pospolicie z 6 przyp. Jednakże zarówno Pt^3 jako też kilka innych poważniejszych kodeksów, jak O^2 St^2 SV. D^2 P^1 podaje tu, podobnie jak O^1, przyp. 4; co prowadzi na domysł, że taka była też konstrukcja tekstu pierwotnego. Także wyraz vocati, zastąpiony w innych tekstach przez evocati, odnajdziemy jeszcze w starożytnym kodeksie Pt^1.

(LXXIX).

O^1 79: De prescripcionis distinccione; Pt^3 48: De annorum prescripcione cuiuslibet sexus; Cz. 103: De prescripcione; B^4 42: De proscripcionibus; Pt^1 I. 101: De eodem (tj. De prescripcionibus); Kr. I. 105: De eodem rubrica (tj. De prescripcione etatis); St^2 I. 104: De eodem (tj. De prescripcione); D^2 I. 109: Sequitur de eodem (tj. De prescripcione) CVI; SV. 106: CVII b. nap. pod rubr. ogól. De prescripcione; O^2 I. 86: De prescripcione virorum ad tres annos, viduis ad sex, mulieribus maritatis ad decem capitulum CX; B^2 107: De prescripcione patet ex se; O^3 78: De communi prescripcione virorum, mulierum et viduarum; D^3 119: toż; Pt^2 113: Capitulum CVII. De prescripcionibus viduarum aut maritatarum; P^1 I. 110: De prescripcione viduarum et maritatarum CVII; P^2 111. De viduarum et maritatarum prescripcione CX; B^1 113: Capitulum XXXI. De personis etc.; Fl. I. 106: viduis aut maritis, quibus communis prescripcio non obest; St^1 109 i D^4

110: toż ze zm. et maritatis zam. aut maritis i dod. końc. CIX; D^1 I. 3: Capitulum de statutis regis Kazimiri suprascriptis: De viduis et maritatis, quibus communis prescripcio non obest CXIIII; Sn^1 112: De viduis et maritatis et earum prescriptione CXIIII; Sn^2 112: toż; Ł. 112, V^1 112, V^2 i O^5 91: toż z op. cyfry. Nie podają tego art. J^1 J^2 VB. Sk^1 (wyd.) Sk^2.

Cum realis distinccio personarum habeatur[a]), inter quas quedam[b]) persone[c]) libere[d]), ut[e]) virorum, aliarum[f])[l]) autem[g]), ut[h]) mulierum, minus[i]) libere agere[j]) possint[k]) in[l]) iudicio super rebus et[m]) hereditatibus ipsis debitis sive[n]) obligatis, propter quod statuimus, ut viris[o]) et masculis prescripcio triennalis[p]) tantum[r]) currat[s]); viduis vero sex anni[t]) propter fragilitatem[u]) sexus in[w]) prescripcione[x]) opponantur[y]); mulieri autem[z]) maritate[al]), cum non habeat[bl]) sui ipsius liberam[cl]) potestatem[dl]) propter maritum[el]), decem anni[fl]) currant[gl]) in prescripcione[hl]).

a) personalis habeatur O^1; personarum habetur SV. D^2 Pt^2 P^2 D^1 Sn^1 Sn^2; habeatur personarum B^1; habeatur op. D^3. b) quidem Pt^1; quidam SV. c) persone op. St^1 D^4. d) sunt libere O^2 B^2 O^3 D^3 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 D^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. e) et Pt^1 St^1. f) aliorum Pt^1; alie B^2 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 D^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; aliarum op. O^2. g) autem op. Pt^3 P^2; aut Pt^1. h) ut op. Pt^1 D^2 P^1. i) nimis Cz. Pt^2. j) minus agere libere O^1 D^3; minus habere agere D^4; que minus libere agere Ł. V^1 V^2 O^5. k) possunt O^2 O^3 D^3 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 D^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. l) in op. D^3. m) in O^1. n) suis B^2; seu D^3; sive op. Pt^2; et St^1 P^2 D^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. o) ut viris tantum O^2 D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 D^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; toż zrazu, ale późn. ręką tantum przekr. SV. p) prescripcio triennialis O^1 Kr.; toż ze zm. trirenalis Pt^1; toż ze zm. terminalis Pt^2; toż ze zm. annualis St^1 D^4; ut prescripcio triennalis Fl.; prescripcio zrazu z op. triennalis, ale późn. ręką XV w. dop. ten wyraz na marg., wstawiając go za pomocą odnośnika przed prescripcio SV.; przy triennalis na marg. późn. ręka XV w. dop. triennalis, id est trium annorum D^1; triennalis prescripcio B^1. r) tantummodo B^2 O^3 D^3; tantum op. tu B^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. s) curat O^1 Sn^2; duret B^2 O^3 D^3; triennalis ... currat op. SV. D^2. t) sex annis Pt^3; sex annorum prescripcio Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; viduis ... anni op. tu B^2. u) propter fragilitatem tamen B^2. w) in powt. dwukr. Pt^3. x) inscripcione O^2; in scripcione Pt^2; in pre-

scripcione sex anni detur B²; in prescripcione op. tu Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵. y) apponantur Pt¹; opponatur St² St¹ D⁴; apponatur Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵. z) vero Pt².

a¹) mulier autem maritata Pt³. b¹) tamen non habeat St²; cum non habet zrazu, co pisarz popr. na: cui non licet habere B¹. c¹) liberam op. O². d¹) potestatem liberam St¹ D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵ e¹) propter maritum op. B¹. f¹) anni decem B²; decim anni D³; decem anni op. St¹. g¹) curant O¹; currunt St²; currant op. Pt¹. h¹) in prescripcionem B² O³ D³; decem annorum apponatur prescripcio Sn¹ Sn² V¹ V² O⁵; toż ze zm. opponatur Ł.

Anakolut, przez dostosowanie formy gramatycznej do wzoru bezpośrednio wyprzedzającego ją wyrazu: virorum; pewno jednak zawarty w pierwotnym tekście, gdyż podaje ją nie tylko O¹, ale także Pt³ Cz. Kr. Fl. O³ D³, a w zmylonym kształcie aliorum także Pt¹. Zasadną gramatycznie formę: alie przywróciły dopiero teksty późniejsze.

(LXXX).

O¹ 80: De calumpniorum preclusione; Pt³ 49: De agente in causa criminali; B⁴ 43: De proscripcionibus; Kr. I. 106: De prescripcionibus; P¹ I. 111: toż z dod. końc. CVIII; VB. 7: toż z dod. pocz. Capitulum CVIII; Pt¹ I. 102: De eodem (tj. De prescripcionibus); St² I. 105: De eodem (tj. De prescripcione); D² I. 110: Sequitur de eodem (tj. De prescripione) CVII; SV. 107: CVIII b. nap., pod rubr. ogól. De prescripcione; O² I. 87: De prescripcione criminis homicidii capitulum CXI; O³ 79: De prescripcione commissi homicidii; D³ 120: toż z dod. końc. CIII; P² 112: De prescripcione homicidii CXI; Cz. 104: De calumpniis; B¹ 114: toż z dod. pocz. Capitulum XXXII; B² 108: De calumpniatoribus capitulum; Pt² 114: Capitulum CVIII b. nap.; Fl. I. 107: De calumniis crimine homicidii accusatis; St¹ 110: De calumniis pro homicidio accusatis CX; D⁴ 111: De calumniis malorum pro homicidio accusatis CX; D¹ I. 4: Capitulum sequens. De calumpniis homicidii accusatis CXV; Sn¹ 113: De illis, qui calumniose de crimine homicidii accusantur CXV; Sn² 113: toż ze zm. qni calumpniose; Ł. 113, V¹ 113, V² 113 i O⁵ 92: toż z op. cyfry. Nie podają tego art. J¹ J² Sk¹ (wyd.) Sk².

Ut calumpniis[a]) malorum hominum[b]) omnis[c]) via precludatur. Consueverunt etenim[d]) multum quidam[e]) litigiosi[f]) calumpniose[g]) viros innocentes de crimine[h]) homicidii commissi ante multos annos[i]) querulose

accusare, cuius probacio seu[j]) purgacio[k]) propter vetustatem facti[l]) facilis[m]) haberi[n]) non potest[o]). Unde statuimus, ut[p]) si quis de[r]) crimine[s]) homicidii vult[t]) agere aut[u]) accusare[w]), cupiens penam capitis sibi[x]) vendicare[y]) et opponere[z]), antequam[a1]) tres anni elabantur[b1]) a die[c1]) criminis commissi, hoc in iudicium[d1]) deducat[e1]); alias tribus annis elapsis petenti[f1]) et agenti pro capite[g1]) obstabit excepcio, prescripcionis obiectus[h1]) [1]).

a) Ut in calumpniis B[2]. b) omnium malorum hominum O[1]. c) omnis op. Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. d) enim Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. e) quidam multi Pt[3] Cz. Pt[1]; quidam multum O[2] Kr. B[2] Fl. B[4] SV. D[2] B[1] Pt[2] St[1]. VB. P[2] D[4]; multum z op. quidam O[3] St[2]; quidem multum P[1]; quidem militum D[3]; quidem mltium D[1]; quidam homines Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. f) litigiose D[2] P[1]; litiosi VB. g) calupmniasse P[2]. h) zam. de crimine: decernunt Pt[3]. i) commissi aut multos annos Pt[3]; commissi annos ante multos Cz.; ante multos annos z op. commissi O[2]; ante multos commissi z op. annos B[2]; ante multos annos commissi O[3] D[3]; commisisse ante multos annos St[2]. j) vel Pt[3] Cz. Pt[1] O[2] Kr. B[2] Fl. B[4] O[4] D[3] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] VB. P[2] D[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; sive St[1] D[4]. k) expurgacio B[1] Pt[2] St[1] VB. P[2] D[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. l) propter vetustatem sum O[1]; propter venustatem facti B[1]; propter criminis vetustatem St[1] D[4]; propter facti vetustatem P[2] D[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5] m) facilius Cz.; facile B[2]; facilis op. Kr. Fl. SV. B[1] Pt[2] St[1] VB. P[2] D[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. n) habere O[1] Kr. B[4] St[2] SV. D[2]. o) non poterat Pt[1] B[2] St[2]; non poterit O[3] D[3]; non possunt P[2]. p) quod O[2] St[2]; ut op. B[2] O[3] D[3]. r) de op. St[1] D[4]. s) criminis St[1]. t) vult op. Cz. u) aut op. O[1] D[2]; vel Pt[3] Pt[1]. w) accusare aliquem B[1] Pt[2] P[1] VB. P[2] D[1]. x) sibi op. Cz. y) vendicari Fl. z) apponere Pt[1] St[2] B[1] Pt[2] VB; obtinere B[2] O[3] D[3]; zam. vult agere... opponere: vult agere aut alicui penam accusare pro capite sibi cupiens vendicare et opponere St[1] D[4]; zam. tegoż vult agere aut accusare aliquem penam pro capite sibi cupiens vendicare et opponere P[2]; toż ze zm. apponere D[1]; zam. tegoż: vult accusare vel agere contra aliquem pro pena capitis sibi imponenda Sn[1] Sn[2]; zam. tegoż: vult accusare vel agere contra aliquem penam pro capite sibi cupiens vendicare et obtinere Ł. V[1] V[2] O[5].

a[1]) ante St[2]. b) elabuntur Pt[1] D[3] D[2] P[1] D[4]; elabentur B[2] O[3] B[1] Pt[2] St[1] VB. P[2] D[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. c[1]) zam. a die: odio St[2]. d[1]) in iudicio B[1]. e[1]) deducant Cz. f[1]) pacienti St[2]. g[1]) pro pena capitis Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. h[1]) excepto prescripcionis obiecto obieccionis Pt[3]; excepcio prescripcionis abiectus Cz. O[2]; excepcio prescripcionis obiecta

B^2 O^3; excepcionis prescripcionis obiecta D^3; excepcio prescripcionis obiectis St^2; excepcio prescripcione obiectus D^2; excepcio et prescripcione obiecta P^1; excepcio et prescripcionis obiectus B^1 Pt^2 VB.; prescripcio et obiectus prescripcionis St^1 P^2 D^1 D^4; prescripcio et excepcio prescripcionis Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5.

1) Wyraz obiectus podany nie tylko w O^1, ale także w całym szeregu starszych i poważniejszych kodeksów, jak Pt^1 Kr. Fl. B^4; przeszedł on nawet do późniejszych tekstów ZG., jak D^2 B^1 Pt^2 St^1 VB. P^2 D^1 D^4. Także niektóre myłki, jak abiectus w Cz. i O^2, albo obiectis w St^2, wskazują na pierwotne obiectus. Nie można tedy wątpić, że należy on do tekstu pierwotnego. Zestawiony z wyrazem excepcio w tymże samym ustępie, tworzy on rodzaj tautologii, gdyż oba określenia znaczą ostatecznie to samo: zarzut. Stąd wynika pewna ociężałość w budowie zdania, którą można próbować usunąć w dwojaki sposób: bądź to przyjmując, że pierwotnie cały ten ustęp brzmiał obstabit excepcio et prescripcionis obiectus, że jednak et opuszczone zostało w jakimś wczesnym wzorze i skutkiem tego zginęło we wszystkich następnych kodeksach, jakie się dochowały do naszych czasów; bądź też, że po excepcio należy przyjąć jakiś przestanek (w naszej interpunkcji przecinek lub dwukropek) i w ślad za tym słowa prescripcionis obiectus uznać za rodzaj bliższego wyjaśnienia do excepcio. Ten ostatni sposób stylizowania, jakkolwiek nie bardzo odpowiada właściwościom łaciny średniowiecznej, nie jest przecież obcy statutowi naszemu i gdzieindziej (por. nap. mater virtutum ipsa discrecio. art. 30) przyjmujemy go zatem i w tym miejscu, przez co odpada potrzeba restytucji wyrazu et, niepoświadczonego żadnym kodeksem. Formę obiecta, która te trudności usuwa, przyjętą przez Helcla i Hubego, podaje tylko kilka tekstów, należących do jednej z grup redakcyjnych (B^2 O^3 D^3), która w wielu innych miejscach, przez stosowne przeróbki, odbiega od tekstu autentycznego. Zwrotu: obiectus prescripcionis używa statut niewątpliwie także gdzieindziej, por. art. 77.

(LXXXI).

O^1 81: De obstaculo prescripcionis; Pt^3 50: De sepibus in sepibus alterius crescentibus; Pt^1 I. 39: De prescripcionibus; B^2 42: toż; Kr. I. 39: toż z dod. końc. rubrica; St^2 I. 39: toż z dod. pocz. Sequitur aliud; SV. 38: toż z dod. końc. XL; D^2 I. 38 i P^1 I. 39: toż z tymże dod. i dod. pocz. R.; Pt^2 44: toż z dod. pocz. Capitulum XXXX; Cz. 41: De descripcionibus; O^2 I. 35: De prescripcione sepium capitulum quadragesimum II; O^3 5: De sepibus et eorum prescripcione inter vicinos; D^3 46: toż z op. inter vicinos i dod. końc. XLII; P^2 42: De prescripcione a vicino in sepibus XLII; B^1 44: XXXIX. De sepibus; Fl I. 43: De illo, qui in aliena hereditate ponit sepes aut aratrum aut aliquid; St^1 44: De illo qui in alterius hereditatem ponit sepes aut aratrum vel aliquid aliud XLIIII; D^1 44: toż z myłką ut zam. aut; Sk^1 40: De illo qui in

alterius hereditatem ponit sepes aut aratrum c. XLIIII; Sn[1] 13: De illo, qui in alterius hereditatem ponit sepes XLIIII; Sn[2] 13: toż; Ł. 43: Seps quam prescriptionem est habitura; V[1] 43, V[2] 43 i O[5] 32: toż. Nie podają tego art. J[1] J[2] B[4] VB. Sk[2] D[1] I.

Franciscus[a]) deposuit[b]) querelam contra[c]) Gregorium[d]), quod in ipsius hereditate[e]) posuit[f]) sepes, et intra illos sepes[g]) omnes[h]) fructus, quos fecit et[i]) facere poterat[j]), percepit[k]). Gregorius[l]) respondit[m]), quod idem[n]) Franciscus[o]) in eadem[p]) villa die[r]) ac[s]) nocte est et fuit[t]) insimul[u]) cum ipso[w]) Gregorio[x]) per duos annos, et tacuit[y]) nec ipsum umquam ammonuit[z]) unico verbo pro sepibus predictis[a1]). Nos itaque attendentes desidiam seu pigriciam[b1]) ipsius Francisci[c1]), declaramus in hoc casu[d1]) ipsi Francisco[e1]) duorum annorum obstare[f1]) prescripcionem[g1]).

a) Franco Pt[3]. b) proposuit O[2]; deponit St[1] D[4]. c) coram St[1]. d) Petrum Pt[3]; Egidium Fl. St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. e) in ipsius hereditatem et fundum Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. f) locavit St[2]. g) et intra sepes z op. illos Pt[3]; et z op. intra illos sepes Kr.; inter illas sepes z op. et B[2]; et inter illos z op. sepes Fl. St[1] D[4]; et iuxta illos sepes illos St[2]; et intra illas sepes D[2] B[1] Pt[2] P[2]; et infra illas sepes P[1]. h) omnis Pt[3]. i) vel Cz. D[2] P[1]. j) poterit Pt[3] O[2] B[2] SV. D[2] B[1]; potuerat Pt[1]. k) precepit St[2]. l) Petrus Pt[3]; Egidius Fl. St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. m) autem respondit Pt[3] Cz. Pt[1] O[2] Kr. B[2] O[3] D[3] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; respondit op. Fl. n) idem op. Fl. o) Franciscus op. Pt[3] p) in eadam Fl. r) die op. St[1]. s) et Pt[3] Cz. Pt[1] Kr. t) et fuerit Cz. u) insimili O[1]; simul Fl. SV. Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4]. w) cum ipso simul O[2]. x) Francisco Fl. St[2] St[1] D[4]; Egidio P[2]; Gregorio op. tu Pt[3] O[2] SV. Pt[2] Sk[1]; zam. in eadem villa... Gregorio: in eadem villa die et nocte est et fuit insimul in eo B[2]; zam. tegoż: in eadem villa est et fuit insimul die et nocte cum eo O[3] D[3]; zam. tegoż: in eadem villa et nocte dieque est et fuit simul cum ipso D[3]; toż z op. simul P[1]; zam. tegoż: die ac nocte in eadem villa cum ipso fuit et est insimul B[1]; zam. tegoż: in eadem villa die ac nocte presens fuit Sn[1] Sn[2]; zam. tegoż: in eadem villa die ac nocte presens est et fuit cum ipso Ł. V[1] V[2] O[5]. y) zam. per duos... tacuit: Petrus per duos annos et tacuit Pt[3]; zam. tegoż: per duos annos tacuit Fl. St[2] St[1] D[4]; zam. tegoż: Gregorius per duos annos tacuit O[2] SV. D[2]; zam. tegoż: Franciscus per duos annos tacuit B[1] Pt[2]

P1 Sk1; zam. tegoż: Franciscus per duos annos et tacuit zrazu, ale pisarz skreśl. potem Franciscus P2; zam. tegoż: et per duos annos tacuit Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. z) et nunquam ammonuit ipsum Petrum Pt3; nec umquam ammonuit ipsum Gregorium Cz. Pt1 Kr. St2 B1 Pt2 P1; toż ze zm. nec nunquam SV. D2; toż ze zm. Egidium Fl. St1 P2 D4 Sn1 Ł.; toż z tąż zm. i ze zm. admonuit Sn2 V1 V2 O5; nec unquam ipsum ammonuit Gregorium O2; nec ammonuit unquam ipsum B2 O3 D3; et nec unquam ammonuit ipsum Egidium Sk1.

a1) pro sepibus predictis unico verbo O3 D3; unico verbo pro sepibus prenotatis Fl. P2 Sk1; toż z mylką pronotatis St1 D4; toż ze zm. pro sepibus prenotatis amovendis Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. b1) diffidiam et pigriciem O2; desidiam et pigriciam SV. D2; desidiem seu pigriciem B2; desidiam seu pigriciem O3 D3; desidiem sive pigriciem Fl.; toż z mylką desiam St1 D4. c1) desidiam Francisci et pigriciam ipsius P1. d1) declaramus, ut in hoc casu Pt1. e1) ipsi Franconi tempore O1; ipse F. Pt3; ipsi Francisco in hoc casu B1. f1) optare Fl.; fieri Sn1 Sn2. g1) prescriptum O1 Pt3.

(LXXXII).

O1 82: De virginis tutela infantule; Pt3 51: De pecunia in mundiburdio servata LXXXI4; oba te kodeksy zawierają tylko początkową część niniejszego art.; Pt1 I. 40: De prescripcionibus; Kr. I. 40: toż z dod. końc. rubrica; D2 I. 40: toż z dod. pocz. R. i końc. XLI; Cz. 42: De eodem (tj. De prescriptionibus); St2 I. 40: toż z dod. pocz. Sequitur; SV. 39: XLI b. nap. pod rubr. ogól. De prescripcionibus; O2 I. 36: De prescripcionibus pecunialium capitulum XLIII; B2 43: De prescripto Lucie post copulam capitulum sequitur infra; O3 6: De prescripcione Lucie cum Francisco avunculo triennali; D3 47: toż z dod. końc. XLIII; P2 43: De prescripcione in parte dotis nominate per avunculum XLIII; B1 45: XL De puella orphana; Pt2 45: Capitulum XXXXI. De orphana marito tradenda; P1 I. 40: De orphana marito tradenda XLI; Fl. I. 44: De tutore orphanorum, quos tradidit, maritis; St1 45: De tutore arphanorum, quas tradit maritus XLV; D4 45: De tuture orphanorum quis tradit maritis XLV; Sk1 41: De tutore orphanorum c. XLV; Sn1 44 i Sn2 44: toż z op. c.; Ł. 44: Virgo seu orphana quam prescriptionem post desponsationem est habitura; V1 44, V2 44 i O5 33: toż. Nie podają tego art. J1 J2 B4 VB. Sk2 D1 I.

Franciscus[a]) neptem[b]) suam Luciam[c]) constitutam[d]) in etate[e]) infantuli[f])[1]), orphanam, cum bonis valentibus[g]) centum marcas[h]) tenendam et servandam[i]) in suam curam[j]) recepit[k]); tempore vero[l]) procedente[m]) ipsam[n]), dum[o]) adhuc[p]) esset minor annis[r]), de viginti[s]) duntaxat marcis maritavit[t]). Deinde stando[u]) cum marito post[w]) quatuor annos[x]) eadem[y]) Lucia[z]) pro bonis residuis[a1]), restantibus[b1]) ultra predictas[c1]) viginti[d1]) marcas, Francisco[e1]) suo avunculo[f1])[2]) movet questionem[g1]); Franciscus autem[h1]) respondit[i1]), quod[j1]) longo tempore post contractum matrimonii[k1]) per[l1]) quatuor annos[m1]) nunquam fuit[n1]) ammonitus[o1]) pro rebus vel pro bonis[p1]) predictis[r1]). Nos itaque talibus casibus providere volentes[s1]), declaramus et statuimus, quod predicta[t1]) Lucia[u1]), postquam cum marito steterit[w1]) per tres annos et tres menses[x1]), infra eosdem[y1]) ad[z1]) causam non provocando, sive fuerit minor annis, sive maior[a2]), de cetero non poterit nec debebit agere[b2]) pro quibuscunque[c2]) bonis et rebus[d2]) residuis[e2]), obstante sibi trium[f2]) annorum[g2]) et trium mensium[h2]) taciturnitate et prescripcione[i2]).

a) Franco Pt3. b) nepotem Cz. St2; neptim Fl. B1 Pt2 St1 D4 Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. c) Luciam op. Pt3; Dorotheam Sk1. d) constitutam op. Cz. e) in etate powt. dwukr. O1. f) constitutam infantili etate Pt1; constitutam in etate infancie O2; constitutam in etate infantili Cz. B2 O3 D3 SV. P1; toż ze zm. iuvenili St2; in etate constitutam infantili Fl. B1 Pt2 St1 P2 Sk1 D4; infantili etate constitutam Sn1 Sn2; in infantili etate constitutam Ł. V1 V2 O5. g) valantibus Fl. h) centum marcarum B2; centum marcas valentibus Ł. V1 V2 O5. i) tenendam servandam z op. et O1; tenendum et servandum Pt3; tenendam et observandam B2; eandam ad servandum Fl.; tandem ad servandam St1 D4; tenendam ac servandam Sk1; tuendam et servandam Sn1 Ł. V1 V2 O5; toż z mylką: tnendam Sn2. j) curiam D2; curam op. P1. k) accepit St1 D4; in suam accepit curam Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. l) vero op. Kr. St2. m) precedente Cz. Pt2; procedenti Fl. D4; precedenti St1. n) ipsam op. Fl. St1 D4. o) zam. dum: dominam Pt3. p) aduc Ł. r) esset iunior annis Cz. O2 Kr. B2 D3 B1 Pt2 P1 St1 P2 D4; fuit iunior

annis Fl.; esset iuvenis minor annis O^3; esset minorennis Ł. V^1 V^2 O^5. s) XXL B^2. t) de viginti duntaxat marito maritavit Pt^3; toż ze zm. maritat Fl.; XX marcas dumtaxat ipsam maritavit O^2; de viginti dumtaxat marcis eam maritavit Kr.; De viginti dumtaxat marcis marito tradidit Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. u) statuendo D^2 P^1; stante B^1. w) post op. B^2. x) annos op. Pt^1; quatuor annis post quatuor annos St^2. y) eadam Fl. z) Dorothea Sk^1.

a^1) pro bonis residens residuis St^2; pro bonis z op. residuis P^1; pro bonis hereditariis Fl St^1 P^2 Sk^1 D^4; pro residuis bonis hereditariis Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. b^1) resistentibus O^2. c^1) predictas op. O^2. d^1) XXL B^2. e^1) Franciscus Cz. f^1) suo avinculo Pt^3; avunculo suo B^2 O^3 D^3 P^1; suo avunculo et tutore Sn^1 Sn^2; toż z popr. et tutori Ł. V^1 V^2 O^5; na słowie avu(i)nculo urywa się tekst niniejszego art. w O^1 i Pt^3. g^1) questione Kr. Pt^2; questionibus P^1. h^1) vero O^2 D^2 P^1. i^1) respondet St^2. j^1) quam B^2. k^1) post contractum matrimonium O^2 Fl. B^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; toż ze zm. matrimoniique D^2. l^1) per op. D^2. m^1) per quatuor annos videlicet Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. n^1) fui Sk^1. o^1) admonitus SV. B^1; monitus Fl. Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; munitus Sn^1. p^1) de rebus vel pro bonis Kr.; pro rebus vel bonis Fl. Sk^1; pro bonis vel rebus O^2 O^3 D^3; pro bonis vel pro rebus SV. D^2 B^1; pro bonis et pro rebus P^1. r^1) zam. quod longo tempore... predictis: quam longo tempore matrimonium contraxit, respondente Lucia: quatuor annis, pro quibus rebus Franciscus nunquam fuit ammonitus B^2. s^1) Nos itaque talibus casibus providere cupientes O^2; Nos itaque predictis casibus providere volentes B^2; Nos itaque volantes casibus providere Fl.; toż ze zm. volentes i previdere St^1 D^4; Nos itaque talibus casibus volentes providere Sk^1; Nos itaque talibus volentes casibus volentes provide Pt^2; Nos itaque talibus volentes casibus providere P^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. t^1) dicta O^2 O^3 D^3. u^1) Dorothea Sk^1. w^1) postquam cum marito staret St^2; postquam cum marito fuerit sive steterit Fl. Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; toż ze zm. seu P^2 Sk^1; postquam cum marito suo fuerit sive steterit St^1 D^4. x^1) et per tres menses St^2 y^1) infra eodam Fl.; infra cuiusdem St^1; intra eosdem V^1 V^2 O^5. z^1) et St^1 D^4.

a^2) sive fuerit minor annis sive iunior Cz.; si fuerit annis maior sive minor Pt^1; sive minor fuit sive maior O^2; sive fuit minor annis sive maior B^2 D^3; toż z mylką fiat zam. fuit O^3; sive fuerit annis minor sive maior D^2; sive annis fuerit iunior sive maior P^1; sive fuerit minor sive maior Sk^1; sive sit minor annis sive maior Sn^1 Sn^2 Ł; sive sit minorennis sive maior V^1 V^2 O^5. b^2) non poteris neque valebis agere B^2; non poterit neque agere debebit D^3; toż z op. debebit O^3; non poterit agere z op. nec debebit St^2; non poterit nec debet agere O^2 SV. B^1 Pt^2. c^2) pro quibusque B^2; de quibuscunque St^2. d^2) bonis vel rebus Pt^1 O^2 D^2 B^1 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; bonis

aut rebus B^2 O^3 D^3; rebus vel bonis Fl.; rebus z op. bonis vel SV. Pt^2. e2) nec debebit dod. tu St^2. f2) trium dwukr. powt. Pt^1. g2) termino trium annorum Fl. B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; tantummodo trium annorum Sk^1. h2) men Kr. i2) taciturnitate z op. et prescripcione Pt^1; taciturnitatem et prescripcionem St^1 D^4.

[1]) Tak nie tylko O^1 ale jeszcze Kr i D^2: 2 przyp. l. poj. wyrazu infantulus oznaczającego na ogół dziecko bez różnicy płci, jakkolwiek zresztą jako określnik dziecka płci żeńskiej występuje także wyraz infantula Późniejsze teksty przetworzyły niniejszy rzeczownik w odpowiednią formę przymiotnikową: in etate infantili.

[2]) Przerwany w tym miejscu tekst niniejszego art. w obu kodeksach UW. I. tj. w O^1 i Pt^3 wskazuje, iż takaż luka zachodziła w jakiejś starożytnej kopii, na której bezpośrednio czy pośrednio opierają się oba te kodeksy. Ale przerwa w samym środku rozpoczętego zdania i w trakcie ekspozycji faktów, bez koniecznego tu, zamykającego rzecz postanowienia statutowego, świadczy niewątpliwie, że w tekście pierwotnym, autentycznym, art. niniejszy mieścić się musiał w całości. Uzupełniamy brakującą resztę według najstarszych kodeksów UW. II.

(LXXXIII).

O^1 83: De taciturnitate et prescripcione; Pt^3 52: De hereditate empta et possessa et non tota soluta per triennium et mensem; Cz. 43: De sentencia et re iudicata, ale pisarz obok tego dop. cynobrem jako osobną rubr. na marg.: De eodem, poprzednie zaś art. kodeksu nosiły napis: De prescripcionibus; Pt^1 I. 41: De prescripcione de eodem; St^2 I. 41: De prescripcionibus; Kr. I. 41: toż z dod. końc. rubrica; D^2 I. 41: toż z dod. końc. XLII; O^2 I. 37: De prescripcione hereditaria capitulum XLIIII; O^3 7: De prescripcione hereditatis vendite; D^3 48: toż z dod. końc. XLIIII; P^2 44: De prescripcione vendite hereditatis XLIIII; Sk^2 45: De hereditatis vendite rescissione XLV; B^2 44: De vendita hereditate pro C marcis; B^1 46: XLI. De hereditate vendita; Pt^2 46: Capitulum XXXXII. De vendicione hereditatis; P^1 I. 41: De vendicione hereditatis XLII; Fl. I. 45: De illo, qui solvit hereditatem et solvit medietatem et postmodum vellet revocare; SV. nie ma tego art. w tekście głównym, ale podaje go jako dop. marg. 5: De illo, qui vendit hereditatem et solvit medietatem et postmodum vult removere; St^1 46: De illo, qui vendit hereditatem et solvit medietatem et postmodum vellem revocare XLVI; D^4 46: toż z popr. vellet; Sk^1 42: De illo, qui vendidit hereditatem et medietatem solvit et postea eandem vult revocare c. XLVI; Sn^1 45: De vendita hereditate et media soluta XLVI; Sn^2 45: toż

z myłką e zam. et; Ł. 45: In venditione bonorum seu hereditatum que prescripcio possessoribus data est; V[1] 45, V[2] 45. i O[5] 34: toż. Prócz SV., który art. tego nie ma w tekście głównym. nie podają go nadto: J[1] J[2] B[4] VB. D[1] I.

Franciscus vendidit Gregorio[a]) hereditatem pro centum marcis[b]), pro qua[c]) Gregorius[d]) sexaginta marcas statim exsolvit[e]), residuam pecuniam[f]) in certis terminis promittens se soluturum[g]); et sic[h]) idem Gregorius[i]) per quatuor annos[j]) pacifice[k]) et quiete[l]), non facta[m]) totali solucione[n]), tenuit et possedit predictam[o]) hereditatem[p]). Demum[r]) prope finem quarti anni idem[s]) Gregorius[t]) emptor[u]) reliquam[w]) pecuniam[x]) offert se[y]) daturum et soluturum[z]) Francisco[a1]) venditori. Franciscus vero[b1]) nititur et[c1]) querit[d1]), quod possit[e1]) rescindere[f1]) eandem[g1]) vendicionem, cum per tantum tempus[h1]) non fuerit sibi totalis solucio facta[i1]). Quapropter nos[j1]) declaramus et statuimus[k1]), propter quietam, pacificam possessionem[l1]), habitam per tres annos[m1]) et per tres menses[n1]), predictam[o1]) vendicionem[p1]) perpetuam habere firmitatem[r1]), obstante[s1]) tanti[t1]) temporis[u1]) taciturnitate et prescripcione[w1]).

a) Petro Pt[3]; Georgio w dal. ciągu tego art. G. Sk[1]; Gregorio vendidit Fl. SV[m] St[1] Sk[2] D[4]. b) pro centum marcas Kr. c) qua op. O[1]. d) Gregorio O[1]; Petrus Pt[3]; ipsi Gregorius Pt[1] Kr.: ipse Gregorius Fl. Pt[2] St[1] P[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; ipse G. Sk[1] Sk[2]. e) statim exsolvit z op. sexaginta marcas Pt[3]; quadraginta marcas statim exsolvit Cz. Pt[1] St[2] D[2]; toż ze zm. exolvit statim P[1]; statim quadraginta marcas exsolvit O[2] B[2] Fl. O[3] D[3] SV[m] B[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; toż ze zm. solvit Sk[2]. f) residuam vero pecuniam O[2]; residuitatem pecuniarum P[1]. g) in ceteris terminis promittens se soluturum Pt[1] B[1]; in certis terminibus promittens soluturum St[2]; in certis terminis promittentes se soluturos D[2]; promittens in ceteris terminis per annos soluturum B[2]; toż z przest. soluturum per annos Pt[2]; promittens in terminis certis per annos soluturum Fl.: toż z przest. in certis terminis SV[m] P[2] Sk[1] Sk[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; toż z tąż przest. i myłką solutum St[1] D[4]. h) et si O[2]; si op. Sk[1] i) Petrus Pt[3]; Gregorius op. Pt[1]. j) per quatuor annos op. O[2]; annos op. B[1]. k) pacifice

op. D^4. l) et quiete op. Fl. m) facta op. O^1 Pt^3. n) solucione totali B^2; tali solucione Fl. SV^m Pt^2 St^1 Sk^2 D^4. o) prefatam St^2; dictam P^1. p) tenuit predictam hereditatem et possedit B^2. r) Domum O^1; Deinde St^2. s) idem op. Fl. SV^m St^1 Sk^2 D^4. t) Gregorius op. Pt^3. u) emptorie zrazu, ale pisarz przekr. dwie ostatnie litery, tak że zostało emptor D^2; toż z takąż popr. P^1; emptoriam St^1 D^4. w) aliquam O^1 Sk^1; reliquam op St^1 D^4. x) partem zrazu, ale pisarz przekr. i na marg. dop. pecuniam P^1. y) offerret vel offert se Pt^1; se offert O^2. z) soluturum et daturum Fl. SV^m St^1 Sk^2 D^4; daturum z op. et soluturum O^3 D^3.

a^1) E. Pt^3; Franciscus D^2. b^1) zam. vero: terminis Pt^3. c^1) Franciscus... et op. D^2. d^1) querit et nititur B^1. e^1) posset St^2 B^1. f^1) restringere D^3; rescindere et revocare Fl. SV^m B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. g^1) predictam Fl. SV^m St^1 Sk^2 D^4. h^1) per totum tempus Pt^3 V^1 V^2 O^5; per trium annorum tempus O^2; per tantum temporis St^2. i^1) non fuit sibi totalis solucio facta Pt^1; non fuit sibi totaliter solucio facta D^3; non sibi totalis solucio fuit facta O^3; non fuerit sibi solucio totalis facta P^1; sibi non fuerit totalis solucio facta O^2; sibi totalis solucio non fuit facta Pt^2; solucio sibi non fuerit facta B^1; solucio non sit sibi facta Sk^2; sibi solucio totalis non fuerit facta nec subsecuta Fl.; toż ze zm. non fuit SV^m; toż z tąż zm. i przest. totalis solucio St^1; toż z tymiż zmianami i zm. talis zam. totalis D^4; sibi solucio non fuit facta nec subsecuta P^2; sibi totalis solucio non fuerit facta nec subsecuta Sk^1; toż ze zm. non fuit Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. j^1) zam. quapropter nos: Ideo O^2. k^1) statuimus et declaramus Fl. SV^m B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. l^1) propter quietam et pacificam possessionem Pt^3 Cz. B^2 O^3 D^3 St^2 SV^m D^2 B^1 P^1 P^2 Sk^1 Sk^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; propter possessionem pacificam et quietem Pt^1; propter quietatem et pacificam possessionem Kr.; propter pacificam et quietem possessionem O^2; propter pacificam et quietam possessionem Pt^2; propter quietem et pacificam possessionem Fl.; propter convictam et pacificam convinccionem St^1 D^4. m^1) habitaque 3 annos Pt^3. n^1) et tres menses z op. per Pt^3 Cz. O^2 Kr. O^3 D^3 D^2 B^1 P^1 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; et menses z op. per tres D^4. o^1) habiam... predictam op. B^2. p^1) vendicionem predictam Fl. SV^m B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; prefatum venditorem O^2. r^1) firmitate B^2; predictam vendicionem perpetuam volumus habere firmitatem D^2; predictam perpetuam vendicionem volumus habere firmitatem P^1; vendicionem habere predictam perpetuam firmitatem Sk^1. s^1) obstanti St^2; non obstante Kr. Fl.; obstante zrazu, ale pisarz przed tym wyrazem dop. potem na interl. non P^1. t^1) tanti op. O^2. u^1) obstante terminis et tanti temporis Pt^3. w^1) taciturnitatem et prescripcioni Pt^3; taciturnitati prescripcione Sk^2; taciturnitate et scripcione D^4; obstante... prescripcione op. O^5.

(LXXXIV).

O[1] 84: De concessionis taciturnitate; Pt[3] 53: De re mutuata et per quatuor non soluta LXXXVI; Cz. 38: De eodem (tj. De prescripcione); Pt[1] I. 42: toż; Kr. I. 42: De prescripcionibus rubrica; D[2] I. 42: R. de prescripcionibus XLIII; SV. 40: XLIII b. nap. pod rubr. ogól. De prescripcionibus; St[2] I. 42: De sentencia et re iudicata capitulum, rubryka należąca do następującej potem w tym kodeksie grupy przepisów, podana tu przez omyłkę zam. właściwej: De prescripcionibus; O[2] I. 38: De prescripcione mutuate rei capitulum quadragesimum V; O[3] 8: De prescripcione tritici mutuati quatuor annorum; D[3] 49: toż; B[2] 45: De tritico mutuato; B[1] 47: XLII. De mutuacione tritici; P[1] I. 42: toż z cyfrą XLIII przerzuconą na koniec; Sk[2] 68: toż z cyfrą LXVII przerzucona na koniec; Pt[2] 47: Capitulum XXXXIII. De mutaacione tritici; P[2] 45: de mutuatis XLV; Fl. I. 46: De mutuacione tritici vel alterius rei; Sk[1] 43: toż z dod. końc. c. XLVII; St[1] 47 i D[4] 47: toż z dod. końc. quomodo dicendum XLVII; Sn[1] 46: De obligatione quarundam rerum mutuatarum XLVII; Sn[2] 46: toż; Ł. 46: De prescriptione petende restitutionis frumenti; V[1] 46. V[2] 46 i O[5] 36: toż. Nie podają tego art. J[1] J[2] B[4] VB. D[1] I.

Franciscus Gregorio[a]) mutuavit[b]) viginti[c]) mensuras tritici, quas pluries[d]) monitus[e]) non restituit. Gregorius[f]) vero[g]) quesivit[h]) ab ipso Francisco, quando[i]) sibi predictum[j]) triticum[k]) mutuasset[l])? Respondit[m]) quatuor annos[n]) fuisse[o]). Nos[p]) ipsi Francisco inposuimus[r]) silencium[s]) propter tanti[t]) temporis decursum[u]).

a) Petro Pt[3]; Gregorio op. Pt[1]; Gregorius B[2]. b) mutuavit Gregorio St[1] P[2]; toż z myłką mutavit D[4] Sn[2]; Gregorio mutuanit Ł. c) triginta P[1] O[2] B[2] O[3] D[3]. d) pluries dwukr. powt. Kr.; plurias Fl. e) monitus pluries O[2]; pluries monitas Sn[2]. f) Petrus Pt[3]. g) autem Fl. B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; ante Sn[1]; vero op. D[3]. h) respondit quesivit zrazu, ale pisarz skreśl. potem respondit Cz. i) quomodo D[3] St[2]. j) predictum op. Sk[2]. k) triticum predictum Fl. B[1] Pt[2] St[1] D[4]. l) tulisset St[2]; mutuavit O[2] B[1]; mutasset D[4]. m) Franciscus respondit O[3] D[3]; Respondit op. Sk[2]. n) annis D[2]. o) fuisse elapsos Cz. O[2] Kr. St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1]; elapsos fuisse Pt[1]; esse elapsos Fl. St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; iam elepsos z op. fuisse B[2]; iam elapsos z tymże op. O[3]; elapsos iam z tymże op. D[3]. p) Nos

itaque O^2; Nos ergo Kr.; Nos hinc zrazu, ale pisarz skreśl. potem hinc i dop. nad nim na interl. ergo P^1. r) zam. inposuimus: mihi possumus O^1; imposumus Kr. s) silencio St^2; silencium zrazu, ale pisarz dop. potem na marg. silencio P^1: silencium perpetuum Sk^2. t) taciti D^2 P^1. u) et suam taciturnitatem dod. Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5.

(LXXXV).

O^1 85: De iudicis solucione, que dicitur pamanche; Pt^3 54: De penis iudicum exigendis LXXXVII; Cz. 39: De sentencia et re iudicata; Pt^1 I. 43 i B^4 16: toż; Kr. I. 43: toż z dod. końc. rubrica capitulum; SV. 41: toż z dod. końc. XLIIII; D^2 I. 43 i P^1 I. 43: toż z dod. pocz. R. i końc. XLIIII; Pt^2 48: toż z dod. pocz. Capitulum XXXXIIII; St^2 I. 43 podaje ten art. b. nap., umieściwszy niewłaściwie należącą doń rubr. nad art. poprz. (84); O^2 I. 39: De recepcione memorialis quantum iudex exigere debet XLVI; O^3 9: De memoriali exigendo duorum grossorum; D^3 50: De memoriali exigendo XLVI; P^2 46: De iudicum memoriali XLVI; Sk^2 69: De memorialibus iudiciorum LXVIII; B^2 46: De przyszanth recipiendo; B^1 48: XLII. De redempcione pauperum; Fl. I. 47: De iudice, in quot grossis racione pamyathnye debet contentari; St^1 48 i D^4 48: toż ze zm. pamyathne i dod. końc. XLVIII; Sk^1 44: In quatuor grossis iudex racione pamyanthne debet contentari c. XLVIII; Sn^1 47: De memorialis sive pamyathne solutione XLVIII; Sn^2 47: toż; Ł. 47: toż z op. cyfry i zm. pamyethne; V^1 47 i V^2 47: toż z tymże op. i zm. pamiętne. Nie podają tego art. J^1 J^2 VB. D^1 I. O^5.

Licet[a]) pro redimenda[b]) pauperum vexacione[c]) dudum[d]) solucio, dicta vulgariter[e]) trezcsczne[f]), que consueverat[g]) iudici presidenti[h]) seu diffinienti aliquam causam[i]) applicari[j]), fuerit[k]) sublata[l]) et extincta[m]), tamen[n]) eadem solucio exquesito[o])[l]) colore sub alio nomine, quod dicitur pamanthne[p]), dinoscitur[r]) esse innovata[s]), que videtur transcendere predictam solucionem[t]). Unde circa hoc[u]) modum imponere[w]). cupientes[x]), decrevimus[y]), quod[z]) in causis[a1]) hereditariis, vel non hereditariis[b1]), attamen[c1]) magnis[d1]), iudex pretextu[e1]) dicte solucionis[f1]) pamanthne[g1]) ultra[h1]) IIII grossos

exigere et recipere non presumat[i1]), in minoribus vero[j1]) causis[k1]) tantummodo[l1]) duos grossos exigendi habeat facultatem[m1]).

a) Si licet B[2]. b) zam. pro redimenda: predimenda O[1]; per redimenda St[2]. c) vexacione op. B[2]. d) dum. D[2] P[1]. e) vulgariter op. Fl. St[1] Sk[1] Sk[2] D[4]. f) trzynadzyeszczya Pt[3]; tresszcne Cz.; netscne trzinaczcze Pt[1]; trzynadzeszcze O[2]; tretscne Kr.; trzinacze seu czestne B[2]; trecsczne B[4]; trzynadzescza O[3]; trinadziescza D[3]; trzinadzescza St[2]; czetsne SV.; czeszne zrazu, ale pisarz wyraz ten w ciągu pisania skreśl. i zaraz dalej nap. rzoszne D[2]; rzoszne P[1]; czesne B[1]; czeschne Pt[2]; czsthne sive pamyathnye Fl.; czestrie sive pamyathne St[1]; cesthne aut pamyathne P[2]; czesthne aut pamyanthne Sk[1]; pamyathne Sk[2]; czestne sive pamyathne D[4]; trzyuascze aut pamyathne Sn[1]; trynascze aut pamyathne Sn[2]; czeszne aut pamythne Ł.; czesne aut pamiętne V[1] V[2]. g) consueverunt Pt[3] Fl.; consuevit Cz.; consuerunt D[4]. h) possidenti Pt[1]; zam. presidenti: sentencias D[3]. i) seu diffiniendi aliquam causam Pt[3]; sive diffiniendi aliquam causam O[2]; aut aliquam causam diffinienti Fl Sk[2]; seu aliquam causam diffinienti B[1] P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2]; toż ze zm. diffiniente Ł.; toż ze zm. defininienti V[1] V[2]; toż z myłką diffiniendi Pt[2]; toż z tąż myłką i op. seu St[1] D[4]. j) applicata O[1]; applicare Fl. k) fuit B[2]. l) ablata O[2]. m) extracta D[4]. n) si tamen Pt[3]. o) exquisito Pt[3] Cz. Pt[1] O[2] Kr. B[2] B[4] O[3] D[3] SV. D[2] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2]. Ł. V[1] V[2]; et quesito St[2]. p) quod dicitur pamtanchne O[1]; toż ze zm. pamanthne Pt[1]; toż ze zm. pamyathne O[2] B[4] B[1]; toż ze zm. pamechne Kr.: toż ze zm. pametne SV.; toż ze zm. pyamyathne Pt[2]; toż ze zm. pamyethne P[2]; toż ze zm. pamyanthne Sk[1]; toż ze zm. pamythne Ł.; toż ze zm. pamiętne V[1] V[2]; toż ze zm. pacznadzescza St[2]; toż ze zm. pyenth[cze] D[2]; toż ze zm. pyathnaze Sn[1] Sn[2]; pamąthne z op. quod dicitur P[1]; que dicitur pamyathne Pt[3]; quod dicitur vulgariter pamątne Cz.; dicta pyathne seu pyathnacze B[2]; dicto pamyathne O[3] D[3]; quod pamyathnye dicitur Fl.; toż ze zm. pamyathne St[1] Sk[2]; toż z tąż zm. i ze zm dicit D[4]. r) dinoscitur op. Fl. St[1] Sk[2] D[4]; dignoscitur V[1] V[2]. s) invocata D[3]; innovatum B[1]; nominata Sk[2]. t) que videtur transcendere predicta solucionem Kr.; que videtur transcendere eandem solucionem O[3] D[3]; que dicitur transcedere predictam solucionem D[2] P[1]; que dicitur esse contra predictam solucionem et eam transcendere comprobatur Fl. Ł. V[1] V[2]; toż ze zm. que videtur St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2]. u) circa hunc Pt[1] O[2] Fl. St[1] Sk[1] D[4]; circa hanc B[1] Pt[2] P[2] Sn[1] Sn[2]; toż zrazu, ale pisarz nast. skreśl. hanc i dop. nad nim na interl. hoc P[1]; circa hinc Sk[2]; propter hunc St[2]. w) imponere op. Pt[1]; obviare O[2]. x) volentes Fl. B[1] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł V[1] V[2]. y) decernimus Pt[3] O[2] B[2] B[4] SV. B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]; descrevimus Kr. z) quod op. Pt[2].

a[1]) in casibus Cz. Pt[1]. b[1]) vel non hereditariis op. Cz. Fl. St[2]. c[1]) actamen Cz. Pt[1]. O[3] D[3]; tamen O[2] SV.; tam B[2] D[2]; zam. attamen: et cum St[2]; attamen op. Pt[3] Fl. B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. d[1]) magnis seu causis B[2]; magis St[1] D[4]. e[1]) zam. pretextu: pro taxa Sn[1] Sn[2]. f[1]) solucionis dicte O[2]; predicte solucionis Pt[1] B[1]; solucionis predicte Fl. St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. g[1]) pamanche O[1]; pąmyąthne Pt[3]; pamyathnye O[2] Fl.; pamethne Kr. SV.; pyathne seu pyathnecze B[2]; pamyathne B[4] O[3] D[3] D[2] P[1] St[1] P[2] Sk[2] D[4]; pacznadzescze St[2]; pamythne B[1]; pyamyanthne Pt[2] Sk[1]; pyathuaze Sn[1]; pyathnaze Sn[2]; pamyanthne Ł.; pamiętne V[1] V[2]. h[1]) vulgariter Pt[3]. i[1]) non presumant O[1]; presumant z op. non St[2]. j[1]) vero op. Pt[3]. k[1]) casibus D[2] B[1]. l[1]) tantum et non plus B[2]; tantum O[3]; zam. tantummodo: termino D[3]. m[1]) exigendo habeat facultatem Pt[1]; toż z dalszą myłką habeant St[2]; exigendi habeant facultatem SV. D[2]; toż zrazu op., ale potem przez pisarza dod. na marg. P[1]; exigendi et recipiendi habeat facultatem O[2]; exigenti facultatem habeat et habiturus est Fl.; toż z popr. exigendi i myłką dabiturus est St[1]; toż z tąż popr. i myłką debiturus est D[4]; exigendi facultatem habiturus Pt[2] P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2].

1) Forma, obok pospolitszej: exquisito, używana także w łacinie klasycznej, tu zaś poświadczona nie tylko tekstem O[1], ale także Fl., B[1] i P[1], a pośrednio także myłką St[2]; et quesito; dlatego zachowujemy ją jako właściwość tekstu pierwotnego.

(LXXXVI).

O[1] 86: De fratrum, sororum dvisorum hereditaria questione; Pt[3] 55: De fratribus in bonis ab invicem divisis LXXXVIII; Pt[1] I. 44: De sentencia et re iudicata; B[4] 17: toż; Cz. 40: De eodem (tj. De sentencia et re iudicata) sequitur; St[2] I. 44: De eodem (j. poprz.); D[2] I. 44 i P[1] I. 44: toż z dod. pocz. R. C. i końc. XLV; SV. 42: XLV b. nap., pod rubr. ogól. De sentencia et re iudicata; O[2] I. 40: De sentencia iudicis et re iudicata. Do tejże grupy napisów należą też przeważnie rubryki kilku innych kodeksów, które jednak art. niniejszy podają w rozbiciu na dwa osobne art. Tak: Pt[2] 49: Capitulum XXXXV. De eodem (tj. De sentencia et re iudicata) i 50: De eodem; VB. 2: Capitulum XXXV. De sentencia et re iudicata sequitur, i 3: De eodem; inaczej stylizuje tylko: B[1] 49: XLIII. De negociis finitis etc. i 50: XLIIII. De divisione fratrum. Inne kodeksy podają art. niniejszy znowuż jako jednolitą całość. Tak: Kr. I. 44: De divisione rubrica; B[2] 47: De mortuis et finitis causis non reterminandis; O[3] 10: De sentencia non retractanda, dum unus frater decernitur, alter frater non infringet, nisi pro porcione ipsum contingente; D[3] 51: toż z dod. końc. XLVII;

P² 47: De sentencia in fratribus divisis facta XLVII; Sk² 35: De fratribus et sororibus divisis XXXV; Fl. I. 48: De fratribus et sororibus in bonis paternis separatis vel divisis qualiter sit dicendum; St¹ 49: De fratribus et sororibus in bonis prius separatis vel divisis qualiter discernendum XLIX; D⁴ 49: toż; Sk¹ 45: toż z op. qualiter discernendum i zm. c. XLIX; Sn¹ 48: De fratribus in bonis paternis divisis XLVIIII; Sn² 48: toż ze zm. XLIX; Ł. 48: De sentencia super hereditatem divisorum fratrum prolata et de fratribus divisis sentenciam talem impugnantibus ac fratrem indivisum citatum; V¹ 48, V² 48 i O⁵ 36: toż. Nie podają tego art. J¹ J² D¹ I.

Quamvis[a]) negocia mortua et finita quasi[b]) contra naturam difficile sit retractare[c]), tamen reperiuntur nonnulli[d]), qui coloribus exquisitis mortua et finita negocia[e]) molliuntur[f]) refricare videlicet in hoc[h]), quod[i]) licet[j]) aliqui fratres vel sorores[k]) cum fratre[l]) sint ab invicem in bonis paternis separati[m]) et[n]) divisi, tamen si contingat[o]), quod aliquis eorundem fratrum[p]) in questione hereditaria accipiat[r]) contra se sentenciam[s]) diffinitivam[t]), postmodum[u]) alter[w]) ipsorum[x]), accedens presenciam[y]) iudicis[z]), allegat[a1]) se contemptum[b1]) et[c1]) ad[d1]) eadem[e]) questionem, tamquam illum, cuius interat[f1]), non vocatum, postulans ex hoc debere[g1]) eandem[h1]) sentenciam retractari[i1]); et sic huiusmodi sentencia[j1]) per talem peticionem consuevit[k1]) retractari[l1]). Unde nos[m1]) volentes[n1]), quod in[o1]) huiusmodi litibus certus[p1]) [1]) finis[r1]) habeatur, statuimus[s1]), quod ubi[t1]) fratres vel soror[u1]) cum fratre suo[w1]) fuerint ab invicem in bonis[x1]) paternis divisi et[y1]) separati[z1]), si contingerit[a2])[2]) unum ipsorum[b2]) in hereditaria questione contra se[c2]) diffinitivam[d2]) sentenciam[e2]) reportare[f2]), alteri eorum[g2]) penitus[h2]) interdicta[i2]) sit[j2]) potestas infirmandi seu arguendi[k2]) sentenciam eandem[l2]); sed[m2]) pro parte[n2]) hereditatis[o2]), duntaxat ipsum[p2]) contingente[r2]), movendi[s2])

questionem[t2]) plenam habeat[u2]) facultatem[w2]). Si[x2]) huiusmodi[y2]) fratres vel frater cum sorore[z2]) non fuerint in bonis paternis[a3]) ab invicem divisi et separati[b3]), si sint[c3]) quoad[d3]) annos legitime etatis[e3]) et habentes[f3]) plenam discrecionem, volumus[g3]), quod in hereditate[h3]), pro qua questio agitatur[i3]) vel[j3]) ventilari speratur[k3]), per ministerialem, ut in alia[l3]) constitucione[m3]) docetur[n3])[3]), trinum citacionis edictum[o3]) publice[p3]) proponatur[r3]) citando, quod si sit aliquis[s3]), qui habeat vel possit habere[t3]) aliquod[u3]) ius in dicta hereditate[w3]) vel ad hereditatem[x3]), aut sua quomodolibet intersit[y3]), die pronunc assignata[z3])[4]) veniat et compareat[a4]) ius suum[b4]) ostensurus et defensurus[c4]). Alias si post[d4]) talem citacionem, eo[e4]), cuius[f4]) intererat[g4]), non comparente[h4]), diffinitiva sentencia[i4]) super[j4]) eadem hereditate[k4]) proferatur[l4]), cuilibet postmodum[m4]) venienti et volenti[n4]) eandem[o4]) sentenciam arguere et refricare[p4]) seu[r4]) innovare[s4]), sit interdicta[t4]) potestas, sed ipsam sentenciam[u4]) decrevimus[w4]) prepetuum[x4]) habere vigorem[y4]).

a) Quavis Pt[1]; Quam St[2]. b) et quasi Pt[3]. c) pertractare Cz.; retractare et vivificare B[2]; quasi contra naturam suscitare et difficile est vivificare O[2]; quasi contra maternam suscitare et difficile est vivificare eam D[2]; quasi contra naturam suscitare et difficile retractare ac vivificare causam P[1]; toż z dod. sit przed quasi Pt[2] VB.; sit quasi contra naturam suscitare et difficile est vivificare causam SV. B[1]; sit quasi contra naturam suscitare et difficile pertractare hanc causam vivificare Fl; sit quasi contra naturam suscitare et difficile pertractare ac causam vivificare St[1] P[2] Sk[2]; toż z op. quasi Sk1; toż z mylką mirificare zam. vivificare D[4]; quasi contra naturam suscitare difficile est et retractare Sn[1] Sn[2]; toż ze zm. na począt.; tanquam et quasi Ł. V[1] V[2] O[5]. d) tantum reperiuntur nonnulli B[4]; reperiuntur nonnulli z op. tamen SV. Pt[2]; tamen nonnulli reperiuntur D[2] P[1]; reperiuntur cum nonnulli Fl.; reperiuntur tamen nonnulli B[1] St[1] VB. P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn1 Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. e) mortua... negocia op. Sk[1]. f) molliuntur et conantur Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. g) refrigerare Fl.; verificare Pt[2]; vivificare P[1]. h) in hoc op. B[2]; in hoc videlicet Sn[1] Sn[2]

Ł. V[1] V[2] O[5]. i) zam. quod: in quantum B[2]; quod op. Fl. B[1] Pt[2] St[1] VB. P[2] Sk[1] Sk[2] D[4]. j) licet op. O[1] Kr. O[3] D[3]: quod dicit licet O[2] SV. D[2]; toż zrazu, ale pisarz dicit licet popr. potem na si P[1]. k) vel soror B[2] B[4] O[3] D[3]; vel sorores op. Sk[2]; seu sorores Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. l) cum patre P[1]; cum fratre op. St[2]. m) ab invicem sunt in bonis paternis separati Pt[1]; toż ze zm. sint St[2]; sint ab invicem in bonis separati prius B[2]; licet in bonis paternis ab invicem separati sint O[3] D[3]; sint in bonis paternis ab invicem separati O[2] SV. D[2] B[1] P[1] VB. Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; toż ze zm. sunt P[2] Sk[1] Sk[2]; toż z tąż zm. i myłką patruis zam. paternis Pt[2]; sit in bonis paternis ad invicem separati Fl.; toż z popr. sint St[1] D[4]. n) ac Sk[1]. o) si contingit O[2] SV. p) fratrum eorundem Fl. B[1] Pt[2] St[1] VB. P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. r) accipiet Pt[3]; recipit O[2]; recipiat Fl SV. B[1] Pt[2] VB. P[2] Sk[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; recepiat D[2]; recipiet P[1]; recipiant St[1] D[4]. s) zam. sentenciam; suam Pt[1]. t) diffiniternam Pt[3]; contra se sentenciam diffinitivam recepit Sk[1]. u) zam. postmodum: per commodum Pt[3]; postmodum autem P[2]. w) alter frater B[2]. x) eorum Pt[3]; ipsorum op. Sk[1]. y) accedens ad presenciam Pt[3] Cz. Pt[1] O[2] Kr. B[2] Fl. B[4] O[3] D[3] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] VB. Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; accedens ad presenciam questionem zrazu, ale sam pisarz skreśl. potem questionem P[2]. z) iudicis op. O[1].

a[1]) ellevat Fl.; alleget VB. b[1]) conceptum O[1]; contemptem Cz.; condempnatum vel conceptum Pt[1]: condempnatum Kr.: contentum St[1] VB. Sk[2] D[4]. c[1]) et op. O[2] Fl. SV. D[2] B[1] P[1] St[1] Sk[2] D[4]. d[1]) ad op. Sn[2]. e[1]) eandem Fl.: zam. ad eandem: eadem B[2]. f[1]) intereat D[2] P[1] VB. g[1]) dolore Pt[1]; delere B[2] D[2]; debere op. Sk[1]. h[1]) eandam Fl. i[1]) retractare O[2] Fl. SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] VB. P[2] Sk[1] Sk[2] Sn[1] Sn[2]; rectare D[4]. j[1]) sentenciam O[1]: quod si huiusmodi sentencia Cz.; et sic talis sentencia O[2]; et hic huiusmodi sentencia D[3]; et sic talis et huiusmodi sentencia SV. D[2] B[1] P[1]; et talis ab huiusmodi sentencia Fl.; et sic talis ab huiusmodi sentencia Pt[2] St[1] VB. P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2]. k[1]) per talem postulacionem et peticionem consueverat B[2] O[3] D[3]. l[1]) pertractare O[2] Fl.; pertractari SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] VB Sk[1] D[4]; et sic huiusmodi... retractari op. St[2]. m[1]) nos op. Cz. n[1]) volumus O[1]. o[1]) in op. Pt[3] Kr. Fl. D[2]. p[1]) certus op., ale w tekście pozostawione puste miejsce na jedno słowo O[1]; certus op. SV. D[2] B[1] P[1]. r[1]) suus O[1]. s[1]) zam. et sic huiusmodi... statuimus, skutkiem przerzucenia dwu zdań, do dwu wyosobnionych okresów należących: Unde nos volentes, quod in huiusmodi litibus certus finis (habeatur op.), et sic huiusmodi sentenciam per talem peticionem consuevit retractari, tunc statuimus Pt[1]. t[1]) ibi St[1]. u[1]) vel sorores O[2] Kr. Fl. SV. D[2] B[1] Pt[2] St[1] VB. P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Ł. V[1] V[2] O[5]; et sorores St[2] Sn[2]. w[1]) suo op. Pt[3] Cz. Pt[1] Kr. B[2] B[4] O[3] D[3]; cum fratre suo op. O[2] Fl. SV. D[2] B[1] Pt[2] St[1] VB. P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; toż zrazu, ale na

marg. dop. potem: cum fratre P[1]; cum fratribus St[2]. x[1]) in onis Sn[1]. y[1]) vel Sk[1]. z[1]) fuerint ab invicem divisi in bonis paternis et separati Pt[3]; fuerint ab invicem patris divisi et separati Cz.; fuerint ab invicem in bonis paternis separati et divisi Pt[1]; fuerint ab invicem patrimonio divisi vel separati B[2]; toż ze zm. et zam. vel O[3]; toż z tąż zm. i myłką primo modo zam. patrimonio D[3]; fuerint ab invicem in bonis divisi paternis et separati St[2]; fuerint invicem in bonis patruis divisi et separati Pt[2]; fuerint in bonis paternis ab invicem divisi et separati P[1].

a[2]) si contingat O[2] Fl. O[3] D[3] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] VB. P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; si contingit B[2]; tamen si contingerit St[2]. b[2]) horum vel unum ipsorum Fl.; zam. unum ipsorum: quod aliquis eorundem fratrum St[2]. c[2]) se op. Cz. d[2]) diniffinitivam Kr.; definitivam V[1] V[2] O[5]. e[2]) zam. sententiam: suam Pt[1]; zam. tegoż: questionem D[2]; sententiam op. Sk[2]. f[2]) reportare sententiam B[2] O[3] D[3]. g[2]) alteri ipsorum Pt[1] Pt[2] St[1] VB. P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; alter ipsorum Fl.; aliter eorum B[2]; zam. alteri eorum, skutkiem powtórzenia ustępu w poprz. części art. zawartego: altera ipsorum accedens iudicis presenciam se contentum et ad eandem questionem tanquam illam, cuius intererat, non vocatum, postulans ex hoc debere eandem sentenciam retractari St[2]. h[2]) punitus O[1]; penitus op. B[2]. i[2]) indicta Pt[3]. j[2]) sit interdicta penitus O[2]; sit primitus interdicta Fl.; sit penitus interdicta Pt[2] St[1] VB. P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; penitus sit interdicta SV. D[2] B[1] P[1]. k[2]) infirmandi sive arguendi O[2] Fl. SV. St[1] D[4]; infirmandi sive arguendum Sk[2]; infirmandi sive agendi B[1]; arguendi z op. infirmandi seu B[2]; arguendi seu infrigendi O[3] D[3]; infringendi seu arguendi D[2] P[1]; infirmandi seu redarguendi Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. l[2]) sententiam eandam O[2] Fl. Pt[2]; eandem sententiam B[2] O[3] D[3] B[1]. m[2]) si Pt[3] St[2]; scilicet V[1] V[2] O5. n[2]) zam. pro parte: properare St[2]. o[2]) hereditaria Pt[1] Fl. B[1] Pt[2] St[1] VB. P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; hereditatis op. O[3] D[3] p[2]) ipsorum Pt[2]. r[2]) contingere O[2]; contingentem St[2] St[1] VB. D[4] Sn[1] Sn[2]; contingente seu concernente B[2] O[3] D[3]. s[2]) monendi O[1]. t[2]) zam. movendi questionem: quoniam B[2]. u[2]) habeant St[2]. w[2]) potestatem D[2] P[1]; tutaj kończy się pierwszy z dwu art., na które art. niniejszy rozbity jest w B[1] Pt[2] VB. x[2]) Si vero Pt[3] Cz. Pt[1] O[2] Kr. B[2] Fl. B[4] O[3] D[3] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] VB. P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. y[2]) huiusmodi op. O[3] D[3]. z[2]) fratres vel soror cum fratre Cz.; fratres vel sorores cum sorore Pt[1]; fratres cum sorore z op. vel frater St[2]; fratres vel sorores cum fratre B[1] Pt[2] St[1] VB. P[2] Sk[1] Sk[2] D[4]; frater vel sorores cum fratre Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5].

a[3]) non fuerint in bonis paternis non fuerint B[2]. b[3]) separati et divisi Pt[1] B[1] Pt[2] VB. P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; separati vel divisi Fl. St[1] Sk[2] D[4]. c[3]) si sint op. St[2]. d[3]) quo O[1]; quod ad Pt[3]. e[3]) si fuerint

quoad annos legitimos sive legitime etatis O^2; si fuerint quoad annos legitime etatis SV. D^2 P^1; toż ze zm. ad zam. quoad B^2; quod si sint quoad annos legitime etatis Pt^1 B^1 Pt^2 VB. P^2 Sk^1; quot sunt quoad annos legitime etatis Fl.; toż ze zm. quod sint St^1 D^4; si ad annos legitime etatis pervenerint Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. f3) scilicet habentes O^2 SV. D^2 B^1 P^1; et habeant Sk^2. g3) volumus op. Sk^2. h3) in hereditates Sn^1. i3) agatur Pt^3; agitur D^2 P^1 Sk^1 Sk^2. j3) et Pt^3; aut B^2 O^3 D^3; vel op. O^2. k3) ventilari separatur O^2; ventilari properatur Fl.; ventilatur speratur SV. D^2; toż zrazu, ale pisarz skreśl. pierwszy wyraz i nad nim zamieścił na interl. ventilari P^1; ventilare speratur Sn^2. l3) et in alias Fl. m3) consuetudine O^1; questione Pt^3; constitcione SV. n3) dicetur B^1 Sk^2. o3) terminum citacionis edictum Pt^3 Cz. Kr.; toż z myłką editum Pt^1; terminus citacionis edictum O^2; terminus citacionis predictum B^2; terminus (citacio-wyd.) nis edictum O^3; termini edictum z op. citacionis D^3; terminis citacionis edictum St^2; terminus iuxta citacionis edictum Fl. SV. B^1 Pt^2 St^1 VB. P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Ł. V^1 V^2 O^5; toż z myłką terminis Sn^2; terminus citacionis per edictum D^2 P^1. p3) puplice O^1; publicum Kr. r3) apponatur Pt^1 Pt^2 St^1 VB. P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; opponatur Fl.; proponat D^3; proponatur publice B^2. s3) ut si aliquis sit Fl St^1 D^4; ut si aliquis est Sk^2; quod si quis sit B^1; ut si quis sit Pt^2 VB. P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. t3) qui habet vel possit habere Pt^1 B^2 O^3 Pt^2 VB.; qui habet vel habere possit Fl. D^3 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; qui habet vel possit z op. habere D^2. u3) aliquod op. P^1. w3) aliquod ius in dicta here-op. Kr. x3) vel hereditatem z op. ad O^1 St^2; vel ad hereditatem op. Pt^3; zam. in dicta ... hereditatem: ad dictam hereditatem Sk^2. y3) interest O^2; zam. aut sua ... intersit: a suo quolibet interfuerit Fl.; zam. tegoż: aut sua quodlibet die tali intersit Sk^2. z3) die protunc assignata O^2 Kr. Fl. B^4 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 VB. Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; die protunc assignato B^2 O^3 D^3; die assignata protunc Cz. St^2; die assignato protunc Pt^1; die assignata z op protunc P^2; protunc die assignata Sk^2.

a4) appeareat St^1 D^4. b4) ius suum op. O^1. c4) et defensurus op. O^2 B^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; et defensionis zrazu, ale pisarz ten ostatni wyraz przerobił następnie na defensurus P^1. d4) si potest D^2 Pt^2 P^1. e4) et P^2; illo Sk^2. f4) cui Sk^2. g4) intereat B^2 Sn^2. h4) non comparante O^1 Pt^2; non temperante Pt^1; non comparentes D^3. i4) diffinitivam sentenciam B^2 St^2; definitiva sentencia V^1 V^2 O^5. j4) talem citacionem ... super op. Cz k4) super hereditate eadem Pt^3 O^2; super eandem hereditatem Cz. Pt^1 Kr. B^2 D^3 SV. B^1 Pt^2 St^1 VB. P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; toż ze zm. eandam Fl.; super eadem hereditatem St^2; per eandem hereditatem D^2; toż zrazu, ale pisarz skreśl. następnie per i dop. nad nim na interl. super P^1. l4) proferat B^2 B^1. m4) cuiuslibet postmodum Pt^3 Cz.; quoniam postmodum B^2; quam

postmodum cuilibet O^3 D^3; cuilibet per modum Fl. B^1 Pt^2 St^1 VB. D^4; toż zrazu, ale pisarz per modum popr. następnie na postmodum P^2; cui postmodum Sk^2. n[4]) venienti et nolenti Pt^3: veniendi et volendi Pt^1 Fl. B^1 Pt^2 St^1 VB. Sk^1 D^4; toż zrazu, ale pisarz popr. następnie na venienti et volenti P^2. o[4]) eadem B^2; eandam Fl. p[4]) arguere et refutare Pt^3 P^2; redarguere et refricare O^2; audire et replicare Fl.; arguere et replicare St^1 D^4; agere et refricare Ł. V^1 V^2 O^5; zam. venienti... refricare: venienti et eandem sententiam arguere volenti et replicare Sk^2. r[4]) sive O^2 St^1 Sk^2 D^4. s[4]) renovare Kr. t[4]) sic interdicta Pt^3; et in casu precedenti sit interdicta O^2 Fl. Pt^2; toż z myłką sive interdicta D^4; ut in casu precedenti sit interdicta SV. B^1 St^1 VB. P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; toż z myłką procedenti D^2 P^1; petenti ut in casu precedenti interdicta sit Sk^2. u[4]) ipsamque sententiam Sk^2. w[4]) decernimus O^2 Fl. B^4 SV. B^1 Pt^2 St^1 VB. P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. x[4]) perpetuam O^1. y[4]) habere perpetuam firmitatem O^2; perpetuum habere vigorem et obtinere B^2; habere vigorem et potestatem Fl.; habere perpetuum vigorem St^2 SV. D^2 P^1; habere vigorem z op. perpetuum St^1 D^4; habere robur supra Sk^2; habere perpetuum robur Ł. V^1 V^2 O^5; tu w dalszym ciągu wiersza pisarz dop.: pulcra monacho lex Sk^1.

[1]) Jakkolwiek zdanie z opuszczonym wyrazem certus byłoby zarówno gramatycznie prawidłowym, jako też rzeczowo zupełnie zrozumiałym, mimo to wyraz ten, jakkolwiek pominięty w O^1 a także nie podany w SV. D^2 B^1 i P^1, wprowadzamy do tekstu pierwotnego, zgodnie z innymi kodeksami, gdyż w O^1 opuszczony został widocznie tylko dla niemożności odczytania przez kopistę, który pozostawił nań puste miejsce.

[2]) Nieprawidłową tę formę, poświadczoną nie tylko w O^1, ale i w całym szeregu innych, przeważnie najpoważniejszych kodeksów jak Pt^3 Cz. Pt^1 Kr. B^4 i St^2 zachowujemy jako właściwość pierwotnego tekstu.

[3]) Por. art. 41.

[4]) Że pronunc nie jest myłką kopisty O^1 zam. protunc, zaświadcza ta sama forma pronunc, powtarzająca się w niezależnym bezpośrednio od O^1 kodeksie Pt^3. Ustawodawcą wstawia się tu w położenie stron spór wiodących, i stwierdziwszy, iż w sprawach dziedzicznych między rodzeństwem niedzielnym należy z góry wydać pozew publiczny do wszystkich roszczących tu sobie jakiekolwiek prawa, ażeby je wywiedli przed sądem, orzeka, że interesowani w dniu o b e c n i e (na teraz) oznaczonym winni zjawić się celem wywodu tych praw. Stylizację pronunc jako zupełnie poprawną i zrozumiałą należy tedy utrzymać w tekście pierwotnym. Stylizacja protunc wszystkich innych redakcji i kodeksów, również poprawna, określa rzecz ze stanowiska bezwzględnego, nie odnosząc się myślowo do samej chwili zapozwania.

(LXXXVII).

O[1] 87: De iudicis pene restitucione; Pt[3] 56: De iudice iniuste iudicante LXXXIX; Kr. I. 107: De sentencia et re iudicata; B[1] 45: toż; St[2] I. 15: toż i po raz wtóry I. 49: Sequitur de eodem (tj. De sentencia et re iudicata); Pt[2] 115: Capitulum CIX. De sentencia et re iudicata et de pena contra iudicem; Cz. 105: Cum in causarum; B[1] 116: C. XXXIIII. De causarum processibus; Pt[1] I. 103: De appellacionibus; B[2] 1: Introduccio, art. z opuszczoną częścią początkową, umieszczony między przedm. piotrk. a przedm. wiślic., nadto, po raz wtóry, jako art. 109, ostatni w dziale tego kodeksu, zawierającym UW. II, podany w części początkowej, połączonej za pomocą stosownego zwrotu stylistycznego z art. 1 rozpoczynającego się tu St. P-go pod rubr.: De iudicibus propriis. Takież samo połączenie początkowej części ostatniego i pierwszego art. obu statutów zawierają pod rubrykami, wskazującymi na treść pierwszego art. St. P-go O[3] 80: Iudex, in cuius iurisdiccione rex constituetur, tenetur in curia regali commorari causas iudicans, i D[3] 121: toż, z dod. końc. CIIII; oba te kodeksy nie podają jednak osobno, jak B[2], dalszej części tego art. na czele układu, między obu przedmowami. W innych tekstach rzecz wraca znowuż do prawidłowej formy. Tak: O[2] I. 89: De pena contra iudicem capitulum CXIII; D[2] I. 112 i P. I. 113: toż ze zm. CIX zam. capitulum CXIII; SV. 109: toż ze zm. CX, nadto po raz wtóry, jako dop. marg. 2, art. ten umieszczony między art. 12 a 13 tegoż kodeksu (naszym 25 i 29) pod rubr.: De citacionibus capitulum; Sk[2] 82: De pena iudicum iniquas sentencias ferencium LXXXI; P[2] 113: De processibus iudicum CXII; Fl. I. 108: De sentencia iniqua per iudicem lata; St[1] 111: De sentencia iniqua per iudicem in aliquem lata CXI; D[4] 112: toż; Sn[1] 114: De sententia iniqua per iudicem lata CXVI; Sn[2] 114: toż; Ł. 114: De sententia inique per iudicem lata et impugnata; V[1] 114 i V[2] 114: toż. Nie podają tego art. J[1] J[2] VB. Sk[1] (wyd.) D[1] I. O[5].

Cum[a]) in causarum processibus apud iustos iudices[b]) nil[c]) habeat[d]) vendicare odium[e]), vel favor[f]) usurpare[g]), timor[h]) prevalere[i]), aut premium[j]) iusticiam evertere[k]), sed gestent[l]) stateram[m]) in[n]) manibus[o]), equo libramine[p]) lances[r]) appendentes[s]), ut[t]) in[u]) concipiendis[w]) et ferendis[x]) sentenciis[y]) solum Deum habentes[z])

pre oculis[a1]), ne velut[b1]) fame sue prodigi[c1]) et persecutores ipsorum[d1]) honoris[e1]) contra eorum[f1]) conscienciam[g1]) et[h1]) iusticiam[i1]), per graciam[j1]) aut per[k1]) sordes[l1]) quidquam[m1]) faciant[n1]) partis in gravamine[o1]) propter quod[p1]) statuimus, ut si aliquis[r1]) deinceps[s1]) iudex ordinarius vel[t1]) delegatus[u1]) [1]), Dei[w1]) timore postposito[x1]), utique[y1]) sentenciaverit[z1]) contra clientulum[a2]), alteri[b2]) parti[c2]) ipsum condempnando[d2]) super hereditate[e2]) aut alia re[f2]) circa iudicium deducta[g2]) [2]), et propter hoc[h2]) pars dampnata[i2]) ad superiorem appellat[j2]), et[k2]) quia[l2]) moris est[m2]) in iudicio Polonicali, quod iudex a quo[n2]), cuius[o2]) sentencia per partem[p2]) inpugnatur[r2]), non prius[s2]) vult nec[t2]) tenetur[u2]) suam sentenciam defensare[w2]), nisi prius per[x2]) partem[y2]) tres marce[z2]) aut pelles mardurine[a3]) sibi assignentur[b3]), ut[c3]) parilitas[d3]) in penis habeatur[e3]), si[f3]) idem[g3]) iudex vincatur[h3]) per[i3]) partem condempnatam[j3]), eidem[k3]) pelles aut[l3]) tres marcas receptas[m3]) cum pena pent[ce n3]) suffusus[o3]) rubore suo adversario restituat, qui[p3]) ad superiorem in falsa pronunciacione[r3]) evocavit[s3]).

a) Quoniam dum B^{2b}. b) homines B^{2b}. c) nihil O^2 B^4 O^2 P^1. d) habeant Pt^3 St^{2a} D^2 P^1; valeant St^{2b}. e) odium vendicare P^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2. f) favorem O^1 O^2 Kr. Fl. g) zam. vendicare... usurpare: odium vel favor vendicare St^1 Sk^2 D^4. h) timore Fl. i) vel favor prevalere z op. usurpare timor O^3 D^3; pre valore D^2 P^1. j) premum O^1; premio Fl. k) zam. vel favor... evertere: vel favor iusticiam evertere B^{2b}. l) gestant Cz. Pt^1 O^3 St^{2a} SVm B^1 P^1 St^1 Sk^2 D^4 Ł. V^1 V^2; gestum O^2; gestans B^{2b}. m) staturam O^1. n) in op. B^{2b} O^3. o) in manibus staterem St^1 D^4; in manibus stateram Sk^2; in manibus op. B^1. p) laboramine Cz.; liberarem St^{2a}; liberamine D^4; equo libramine in manibus P^2; equo libramine op. D^2. r) laudes O^1 D^2. s) apprehendentes B^4 St^{2b}; equo libramine ferre iustam cuilibet sentenciam, poczem wiążąc ten ustęp z 1. art. Stat. piotrk. dod.: ob hoc dum vultus noster itd. B^{2b}; podobnież: equo libramine ferre iustam cuilibet sentenciam, lances appendentes, et ob hoc dum vultus noster itd. O^3; podobnież: equo libramine lances appendentes, et ob hoc dum vultus

noster itd. D^3. Dalszego ciągu niniejszego art. nie podają już B^2 O^3 D^3. t) cała początkowa część Cum in causarum ... ut op. w B^{2a}. u) in op. Pt^1. w) cupiendis Kr. St^{2b}; In concipiendis igitur B^{2a}. x) et servandis Pt^1; et fervendis St^{2a}. y) ut in concipiendis sentenciis et ferendis Sk^2. z) solummodo habentes Deum B^{2a}.

a^1) pre oculis habentes Pt^3 O^2 B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł.; pre oculis habeant SV^m. V^1 V^2. b^1) ire velud O^1; ire nolunt Pt^3; ne aliud St^{2a}; ne ulli SV.; ne illi B^1. c^1) fame sue prodigii O^1 Pt^3 Cz.; fame seu prodigii Kr.; fame sui y prodigi St^{2a}. d^1) ipsorum op. St^{2b} Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2. e^1) ipsorum honoris op. B^{2a}. f^1) ipsorum Pt^1 Sk^2. g^1) constanciam Pt^1 O^2; consciencias SV^m. h^1) aut Sk^2. i^1) et iusticiam op. Cz. St^{2a}. j^1) zam. per graciam: et graciam Pt^3; zam. tegoż: graciarum Pt^1. k^1) per op. SV^m St^1 D^4. l^1) Sortes O^1 Pt^3 Pt^1 Fl. B^4 O^3 D^3 St^2 B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2; fortes Kr. m^1) quisquam O^1; quicquam Fl. SV^m Pt^2 St^1 P^2 D^4 Sn^1 Ł.; quitquam Sn^2; Quinquid St^{2b}. n^1) faciat Pt^1; zam. aut per sortes. . faciant: aut favores pervertant quod Sk^2. o^1) partis in graciamine O^1; partis agravamine Pt^3; partis in gravamen Cz. Fl. St^{2b} Pt^2 St^1 P^2 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2; zam. contra eorum ... gravamine: contra eorum conscienciam et honorem iusticiam ledant aut per fraudes alicui parti procedant in gravamen B^{2a}. p^1) propter quod op. B^{2a}. r^1) ut si quis SV^m St^1 Sk^2 D^4. s^1) deinceps op. B^{2a}. t^1) ut B^{2a}. u^1) delegato O^1 Pt^3. w^1) Dei op. Pt^2. x^1) timore Dei postposito B^{2a} B^1 St^1 P^2 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2; Dei timoris proposito St^{2b}. y^1) inique SV^m; aliquid Sk^2. z^1) seminaverit O^2 SV.; servaverit St^{2b}.

a^2) contra cliencliu O^1; contra aliquem clienticulum Pt^3 Fl.; contra aliquem clientulum Cz. Pt^1 O^2 Kr. B^{2a} B^4 St^{2a} SV. SV^m D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2; zm contra clientulum: aliquem talienculi St^{2a}. b^2) et alteri B^{2a}. c^2) parte D^2. d^2) condempnendum Pt^3; condampnando SV^m. e^2) super hereditatem Kr. Fl. D^4. f^2) aut alia dampnando re Pt^3; aut aliqua re Pt^1 Sk^2; aut aliqua z op. re St^{2b}. g^2) certa in iudicium deducta Cz. Pt^1 O^2 Kr. B^{2a} B^4 St^{2ab} SV. SV^m D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2; certa in iudicio deducta Fl. h^2) hoc op. Fl. St^{2b}. i^2) dampnati SV. condampnata P^1 St^1 D^4 j^2) appellaverit SV^m; appellant D^2; appellet Pt^2 St^1 P^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2; appellatur, ale sam pisarz dop. na interl. appellat P^1; appellat ad superiorem Fl. k^2) et op. Pt^3. l^2) quia op. St^{2a}. m^2) mos est St^{2a}; mors est D^4. n^2) a quo op. Pt^3 SVm; zam. a quo: aliquo Cz.; a quo provocatur O^2 SV. D^2 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2; a quo provocatur id est appellatur B^1. o^2) acuius Pt^3; et cuius O^2 SV^2 D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2; cuius op. St^{2a}; aut cuius, można też czytać alicuius St^{2b}; -uo cui- wyd. B^{2a}. p^2) pro parte Cz.; per talem Sk^2. r^2) repugnatur St^{2b}; pigoratur SV^m. s^2) nam prius

Cz.; nec prius St[2a]. t[2]) neque St[1] Sk[2] D[4]; vult nec op. Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. u[2]) teneatur Pt[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. w[2]) sentenciam suam defensare O[2] Kr. St[2a] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1]; suam defensare sentenciam Fl. St[1] P[2] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. x[2]) per op. Pt[3] Kr. y[2]) per partes perpatrate Pt[1]; per partem op. O[2] St[2b] SV. D[2] B[1] P[1]. z[2]) tres marcorum O[1]; non prius... marce op. SV[m].

a[3]) madurrine O[1]; merdurine B[4]; mardurie St[2a]; mardarine Sn[1]; mardarie Sn[2]; vult nec tenetur... mardurine op. B[2a]. b[3]) assignatur sibi B[2a]; sibi assignes St[2a]; sibi assignetur St[1]. c[3]) aut Pt[1]. d[3]) paritas SV[m]. e[3]) ut in penis parilitas habeatur B[2a]. f[3]) et si Pt[2] St[1] P[2] Sk[2] D[4] Sn[1] Ł. V[1] V[2]. g[3]) idem op. O[2]. h[3]) mutatur Cz.; vitatur Pt[1]. i[3]) per op. Ł. j[3]) condempnato Cz.; dampnatam Pt[1]; condempnati St[2b]. k[3]) eidem op. B[2a]; idem St[2a]. l[3]) vel Sk[2]. m[3]) tres marce receptas Pt[3] Pt[1]; tres marce recepte Sk[2]; tres marcas receptas, prout supra B[2a]. n[3]) pyąthnadzyeszcza Pt[3]; pantnadzescza Cz.; pyanthnadzescze O[2]; pencznadzescze Kr; pyanthna-, reszta wyd. B[2a]; pancznadzescza Fl.; pentnazece B[4]; pacznądzeszcza St[2a]; pentnaczа SV.; pyaczndzesscze SV[m]; pentnadzescze B[1]; pyanczna Pt[2]; pyacznadzescza St[1] D[4]; pyadznadzesstha P[2]; pyathnoidzescza Sn[1]; pyathnadzescza Sn[2]; pyathnadzyescza Ł.; pietnadziesta V[1] V[2]; XV Pt[1] St[2b] Sk[2]; XVcza D[2] P[1]. o[3]) fussus Cz. B[2a]; confusus St[2b]; suffus D[4]. p[3]) quicunque St[1]; qui tum D[4]. r[3]) in falsam pronunciacionem O[2]. s[3]) evocavit op. Kr.; e(-vo-wyd.) cavit B[2a]; evocat Fl.; evocaverunt St[2b]; evocaverit SV[m]; evocavit illum iniustum et iniquissimum iudicem St[1] D[4]; evocavit illum iniustum et iniquum Sk[2].

1) Co do całej początkowej części niniejszego art. aż do tego miejsca por. cap. 1 de sent. et re iud. in VI, 2, 14: attendant, ut in causarum processibus nil vindicet odium vel favor usurpet, timor exsulet, praemium aut exspectatio premii iustitiam non evertat, sed stateram gestent in manibus, lances appendant aequo libramine, ut in omnibus, quae in causis agenda fuerint, praesertim in concipiendis sententiis et ferendis prae oculis habeant solum Deum illius imitantes exemplum, qui querelas populi tabernaculum ingressus ad Dominum referebat, ut secundum eius imperium iudicaret. Si quis autem iudex ecclesiasticus, ordinarius aut eciam delegatus, famae suae prodigus et proprii persecutor honoris, contra conscientiam et contra iustitiam in gravamen partis alterius in iudicio quicquam fecerit per graciam vel per sordes, ab exsecutione officii per annum noverit se suspensum, ad aestimationem litis parti, quam laeserit, nihilominus condemnandus itd. W ślad za tym wzorem w końcowej części odpowiedniego ustępu niniejszego art. poprawiamy wyraz sortes, podany w O[1] i Pt[3], a nadto w znacznej części innych kodeksów, na: sordes, zwłaszcza, że tę ostatnią formę poświadcza kilka innych poważniejszych tekstów, a ponadto sortes nie dałoby tu rozumnej myśli. Natomiast mimo formę: in gravamen, zawartą we wzorze i niektórych kodeksach statutowych, zachowujemy przeciwstawiającą się im wersję: in gravamine, gdyż jest stylistycznie dopuszczalna, a poświadcza ją wiele tekstów starszych i poważniejszych, pośród nich także O[1] i Pt[3], oba, coprawda, w skoszlawionym cokolwiek kształcie.

2) Stylizację aut alia re circa iudicium deducta (o sprawę u sądu wytoczoną), mniej wprawdzie zwykłą (zam. in iudicium deducta), ale dopuszczalną i rzeczowo, poprawną wprowadzamy w ślad za zgodnym przekazem O^1 i Pt^3, do tekstu pierwotnego; późniejsze redakcje, którym stylizacja ta nie dogadzała, przetworzyły circa na zbędne tu certa, łącząc je z re a zam. iudicium wstawiły in iudicium.

(LXXXVIII).

O^1 88: De rusticorum pena, qui furem inclamati non insecuntur; Pt^3 57: De vestigio equorum proditorum circa vicinos capitulum XC; Cz. 44: De sentencia et re iudicata; Pt^1 I. 45: toż; Kr. I. 45: toż z dod. końc. rubrica; D^2 I. 45 i P^1 I. 45: toż z dod. pocz. R. i końc. XLVI; St^2 I. 45: Sequitur de eodem (tj. De sentencia et re iudicata); SV. 43: XLVI b. nap., pod rubr. ogól. De sentencia et re iudicata; Pt^2 51: Capitulum XXXXVI. De fure furante equum seu de sentencia et re iudicata; O^2 I. 41: De insecucione furis capitulum XLVIII; B^2 48: De equo subtracto; O^3 11: De kmethonibus furem insequi nolentibus; D^3 52: toż; B^1 55: XLIIIII. De vicinis; P^2 48: De sentencia equi furati, quem vicini prosequi noluerunt XLVIII; Sk^2 33: De fure insequendo XXXIII; Fl. I. 49: De fure, utrum inse quid habeatur, vel debeatur per villanos vicinos aut non; St^1 50: De fure, utrum insequi debeatur per villanos vici nos aut non L; D^4 50: toż z myłką autem non Sk^1 46: U. fur insequi debeat per vicinos vilanos an non c. L; Sn^2 49: De fure, utrum debeatur in sequi per vicinos villanos aut non L; Sn^2 49: toż ze zbitką insequi; Ł. 49: De fure, utrum debeat insequi per vicinos villanos aut non; V^2 49: toż; V^1 49 i O^5 37: toż z myłką: De iure. Nie podają tego art. J^1 J^2 B^4 VB. D^1 I.

Nagod[a]) villanus[b]) deposuit querelam contra suos vicinos villanos[c]), quod cum equus tempore nocturno[d]) sibi fuerit[e]) subtractus, idem Nagod[f]) cum instancia[g]) requisivit et peciit[h]) eosdem[i]) suos vicinos villanos[j]), ut[k]) per vestigia[l]) eundem[m]) furem pro eodem[n]) equo rehabendo[o]) insequi ipsum adiuvarent[p]); villani vero insequi furem[r]) recusaverunt[s]), et ita Nagod[t]) predictum equum[u]) amisit. Nos itaque in tali casu declaramus[w]) predictos[x]) villanos ad[y]) solvendum equum[z]) predicti[a1]) Nagod[b1]) condempnandos[c1]).

a) Iohannes Fl. b) villanos Fl.; villanus op. Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. c) villanos op. Fl. St^2 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; deposuit contra villanos suos vicinos querelam Sk^2. d) nocturno tempore B^2; tempore noctis Sk^2. e) fuisset sibi Pt^3 Cz. Pt^1 O^2 Kr. B^2 O^3 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 P^2 Sk^1 Sk^2 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; toż z myłką sib Sn^1; sibi fuisset Fl. St^1 D^4. f) Iohannes Fl.; Vagoth Sk^2. g) cum iusticia Pt^1. h) requisivit et quesivit et peciit St^2. i) eosdem op. O^2 Fl. O^3 D^3 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. j) suos vicinos z op. villanos O^2 O^3 D^3; suos villanos z op. vicinos B^2; vicinos suos villanos St^2; suos villanos vicinos P^1. k) et ut Pt^1. l) per vesgia Fl. m) per vestigia per eundem D^4. n) eodem op. O^3 D^3 o) reprehendendo St^2; pro... rehabendo op. Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. p) insequi equum ipsum adiuvarent B^2: ipsum insequi adiuvarent Fl. St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4: sequi velint sibique esse auxilio, quo a fure suum equum habere posset Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. r) furem insequi Pt^1 B^2 Fl. D^3 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. s) recusarunt B^2 D^2 B^1 P^1 P^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; renuerunt Fl.; recusabant O^3 D^3; recusant Sk^1. t) Iohannes Fl.; Vagoth Sk^2. u) predictum equum suum Kr.; prefatum furem cum equo O^2: predictum furem cum equo Fl. SV. D^2 B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Ł. V^1 V^2 O^5; toż z op. predictum Sk^2; toż z op. cum Sn^2; predictum furem zrazu, ale pisarz skreśl. potem furem i dop. na marg. equum suum P^1. w) Iohannes itaque talem casum decernimus Fl.; Nos itaque declaramus in tali casu D^2; Nos ita in simili casu declaramus St^1; toż z popr. itaque D^4. x) predictos op. Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. y) ad op. Fl. St^1 D^4. z) equum op. O^3 D^3.

a^1) predicti op. Pt^3; predicto Cz. Pt^1 O^2 Kr. B^2 O^3 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 P^2 Sk^1 Sk^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; predicto villano Fl. St^1 D^4. b^1) Iohanni Fl.; Vagoth Sk^2; Nagod op. SV. D^2. c^1) condempnamus O^1 Sk^2; condampnandos Fl.; fore condempnandos O^2; ipsos condempnandos in equo predicto St^2; condempnandos op. St^1 D^4.

(LXXXIX).

O^1 89: De digitorum mutilacione et iuramento; Pt^3 58: De expurgacione mutilacionis capitulum XCI; Pt^1 I. 46: De sentencia et re iudicata; Kr. I. 46 i St^2 I. 46: toż z dod. końc. capitulum; D^2 I. 46: toż z dod. pocz. R. i końc. XLVII; Cz. 45: Sequitur de eodem (tj. De sentencia et re iudicata); SV. 44: XLVII b. nap. pod rubr. ogól. De sentencia et re iudicata; Pt^2 52: Capitulum XXXXVI. De vulnerato, de sentencia et re iudicata; P^1 I. 46: De vulnerato et sentencia et re iudicata XLVII; O^3 12: De prescripcione vulnerum; D^3 53: toż z dod. końc. XLIX; P^2 49: De prescrip-

cione in probacione vulnerum XLIX; O² I. 42: De producione testium super mutilacionem membrorum XLIX; B² 49: De mutilacione digitorum; B¹ 52: XLVI. De mutulacione; Sk¹ 47: De illo, qui vulneratur aut aliquo membro mutilatur c. LI; Sn¹ 50: De membrorum mutilacione LI; Sn² 50: toż; Ł. 50, V¹ 50, V² 50 i O⁵ 38: toż b. cyfry. Nie podają tego art. J¹ J² Fl. B⁴ St¹ VB. Sk² D¹ I. D⁴.

Petrus[a]) conquestus est de Iohanne[b]), quod[c]) ipsum quatuor[d]) digitis in manu gladio[e]) mutilasset[f]); quod[g]) Iohannes[h]) se fecisse[i]) negavit. Et quia idem[j]) Petrus[k]) pro eadem mutilacione post annum elapsum satisfaccionem habere[l]) petebat[m]), nos itaque in tali casu eundem[n]) Petrum[o]) mettercium[p]) pronunciamus iuraturum, quod predictam[r]) mutilacionem quatuor digitorum[s]) habuit[t]) a[u]) Iohanne[w]).

a) Stanislaus Sk¹. b) Nicolao Pt³. c) zam. de Iohanne quód: quod Iohannes B² O³ D³. d) in quatuor Pt³. e) gladio op. P² Sk¹ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵. f) quod ipsum quatuor digitis in manu privasset gladio et eosdem sibi mutilasset O²; quod ipsum mutilasset gladio in manu (quatuor digitis P¹. g) qui Pt¹. h) Nicolaus Pt³. i) fecisse se B²; sibi fecisse Sn¹. j) Et pedem zam. quia idem O¹; Et quod idem Pt³. k) S. Sk¹. l) habere op. D² B¹ P¹; toż zrazu, ale późn. ręką XV w. habere dop. na marg. SV. m) patebat O¹; postulabat Pt³ Cz.; petebat habere O³ D³ St². n) eandem O¹. o) S. Sk¹. p) mettercius B²; mettricium Pt². r) dictam O³ D³. s) digitorum quatuor P² Sk¹ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵. t) habuerit Kr. P¹. u) a op. St². w) Nicolao Pt³.

(XC).

O¹ 90: De pena, qui iudicis sentenciam reprobat; Pt³ 59: De iniqua sentencia a iudice data; Pt¹ I. 47: De sentencia et re iudicata; Kr. I. 47: toż z dod. końc. rubrica; Pt² 53: toż z dod. pocz. Capitulum XXXXVIII; P¹ I. 47: toż z dod. końc. in eodem XLVIII; P² 50: toż z dod. końc.; O naganyenyu L; Cz. 46: De eodem (tj. De sentencia et re iudicata); St² I. 47: toż z dod. pocz. Sequitur i końc. capitulum; D² I. 47: toż z dod. pocz. R. i końc. XLVIII; SV. 45: XLVIII b. nap. pod rubr. ogól. De sentencia et re iudicata; O² I. 43: De appellacione sentencie iudicis capitulum L; B² 50:

De eodem (art. poprz.: De mutilacione digitorum), dum sentencia transit in rem iudicatam n y e n a g a n y l; O^3 13: De inordinata citacione pro sentencia iniusta; D^3 54: toż; B^1 53: XLVII b. nap.; Fl. I. 50: De illo, qui se asserit iniuste condempnatum; St^1 51 i D^4 51: toż z op. se i dod. końc. quid faciendum LI; Sk^1 48: toż z przest. asserit se i dod. końc. LII; Sn^2 51: toż z dod. końc. LII; Sn^1 51: toż z tymże dod. i zm. condemnatum; Ł. 51, V^1 51, V^2 51 i O^5 39: toż ze zm. condemnatum i b. cyfry. Nie podają tego art. J^1 J^2 P^4 VB. Sk^2 D^1 I.

Petrus agebat contra Iohannem[a]) iudicem, quod in causa[b]), quam[c]) coram[d]) ipso habuit[e]), iniustam et iniquam[f]) sentenciam contra ipsum[g]) provulgavit[h])[1]); a qua sentencia[i]), quando ipsam[j]) tulit[k]), eundem iudicem[l]) non provocavit[m]), vulgariter nenaganil[n]). Nos itaque[o]) huiusmodi sentenciam iudicis, quod[p]) non fuit[r]) aliqua provocacione[s]) suspensa, Polonice[t]) nenaganona[u]), declaramus transivisse[w]) in rem iudicatam[x]), predictum Petrum[y]) ad[z]) penam debitam condempnantes, alias pro iudicibus expressam[a1])[2]).

a) Nicolaum Pt^3. b) in causa sua Pt^1. c) quam op. O^2. d) zam. quam coram: quoram Fl. e) promulgavit O^3 D^3. f) iniustam iniquam z op. et O^2; in iusticia iniquam St^2; iniquam et iniustam St^1 D^4. g) habuit... ipsum op. B^2. h) promulgavit Pt^3 Pt^1 O^2 Kr. B^2 Fl. St^2 B^1 Pt^2 P^1 P^2; promulgasset Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; contra ipsum sentenciam protulit O^3; contra ipsum protulit sentenciam D^3. i) a qua tamen sentencia Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. j) quando ipsam op. O^1; quando ipsum Cz. SV.; cum quando ipsam zrazu, ale pisarz skreśl. potem cum P^2; quando ipsam iudex idem Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. k) intulit Pt^3 St^1. l) antequam iudicem Pt^1; eundem iudicem op. Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. m) nos provocavit D^4; Petrus non provocavit nec appellavit Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. n) nye naganyl Pt^3 O^2 B^2 Fl. O^3 D^3 Pt^2; nyenaganil Cz. Pt^1 B^1 P^1; nyenaganyl St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł.; nienaganił V^1 V^2 O^5 o) Nos itaque in tali casu Pt^1; itaque op. B^2. p) cum Pt^3; quem Cz.; que Pt^1 O^2 Kr. B^2 Fl. O^3 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. r) non sunt Fl. s) provocacio Cz. t) vulgariter Pt^3 Fl. Pt^2 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; vel vulgariter St^1; Polonicze St^2. u) nenagonona, z czego -no-dop. u góry na interl. O^1; nyenaganyca Pt^3; nenagana Pt^1; nyenaganyona O^2 Fl. O^3 D^3 D^2 Pt^2 P^1 D^4 Sk^1 Sn^1 Ł.; nyenaganonya St^1; nyenagonyona P^2; nyonaganyona Sn^2; nienaga-

niona V^1 V^2 O^5; Polonice nenaganona op. B^2. w) transmisisse Kr.; transisse P^2; transiisse Sk^1. x) in rem, iudicam Cz.; declaramus . . iudicatam op. Fl. y) Petrum predictum Cz. D^4; prefatum Petrum O^2; per dictum Petrum St^1. z) et Pt^2.

a[1]) expensam Pt^3; ad penam predictam condempnantes alias pro iudicibus per expressam B^2; ad penam debitam condempnitis alias pro iudicis expressam St^2; condempnantes ad penam debitam alias pro iudicibus expressam P^1; ad penam predictam pro iudicibus expressam condempnentes Fl.; toż z popr. condempnantes St^1 D^4; ad penam debitam alias pro iudicibus expressam condempnantes P^2 Sk^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; toż z omyłką expressum Sn^1.

1) Tak nie tylko O^1, ale i szereg innych kodeksów, po części najstarszych i poważnych, jak Cz. SV. D^2 $St1$ Sk^1 D^4. Niewątpliwie tedy wyraz ten uznać trzeba za przynależny do tekstu pierwotnego, zwłaszcza, że w znaczeniu, jakie mu tu nadano: ogłosić wyrok, używany był często także w łacinie klasycznej. Forma promulgavit, przyjęta w innych tekstach, jakkolwiek poprawna, jest przeróbką redakcji późniejszych.

2) Por. art. 87.

(XCI).

O^1 91: De silencii probacione ex parte hereditatis; Pt^3 60: De hereditate per iudicem abiudicata capitulum XCIII; Kr. I. 48: De sentencia et re iudicata rubrica; Pt^1 I. 48: De eodem (tj. De sentencia et re iudicata); Cz. 47 i St^2 I. 48: toż z dod. pocz. Sequitur; D^2 I. 48 i P^1 I. 48: toż końc. XLIX; B^2 51: De eodem, de sentencia et re iudicata et refricacione etc.; SV. 46: XLIX b. nap., pod rubr. ogól. De sentencia et re iudicata; O^2 I. 44: De prescripcione hereditaria per seniorem fratrem vendita, quod iunior infricare non potest, capitulum quinquagesimum I; O^3 14: Dum unus frater decernitur, alter non refricat; D^3 55: toż z dod. końc.: aut innovat; B^1 54: XLVIII. De probacione prescripcionis; Pt^2 54: Capitulum XXXXIX. De prescripcione; P^2 51: De sentencia fratrum LI; Sk^1 49: De fratre seniore prescripcionem negligente c. LIII; Sn^1 52 i Sn^2 52: toż z op. c.; Ł. 52: De fratre seniore citante et causam perdente iunioreque litem eandem innovare ac sentenciam contra fratrem latam impugnare volente; V^1 52, V^2 52 i O^5 40: toż. Nie podają tego art. J^1 J^2 Fl. B^4 St^1 VB. Sk^2 D^1 I. D^4; w Fl. przy rubr. nast. w tym kod. art. (naszego 92) umieścił pisarz w drugiej części dop. na marg.: Hic deficit capitulum de fratre seniore prescripcionem nagligente.

Falco[a]) pro hereditate agebat contra[b]) Henricum[c]); Henricus[d]), opposita[e]) longi[f]) temporis prescripcione, ipsam[g]) prescripcionem[h]), ut debuit, probavit[i]), iudex vero[j]) ipsum[k]) Henricum[l]) absolvit ab eadem impeticione[m]), silencium Falconi[n]) inponendo. Post hec[o]) veniens iunior frater Falconis, Nicolaus[p]), refricat et innovat[r]) eandem questionem. Nos itaque, finem litibus imponentes[s])[1]), declaramus Nicolaum[t]) fratrem iuniorem[u]) predicti[w]) Falconis[x]) non esse[y]) audiendum, et[z]) sentenciam[a1]) iudicis dicimus[b1]) transiisse[c1]) in rem iudicatam[d1]).

a) Palco O^1; Malco B^1; Nicolaus Sk^1. b) contra op. B^1. c) Bernardum Cz; Iohannem O^2; Hermanum St^2 SV. D^2; toż zrazu, ale pisarz skreśl. później ten wyraz i na marg. dop. Henricum P^1; Wlodkonem Sk^1. d) Hermanus St^2; zam. Henricus: licet autem Pt^3; Henricus autem Cz. Pt^1 O^2 Kr. O^3 D^3 SV. D^2 B^1 P^1 P^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; Herricum autem Pt^2; Wlod. autem Sk^1. e) apposita Pt^1; aposita Kr. f) longe O^1; longitudine Cz. g) ac ipsam SV. D^2 B^1 P^2 Sk^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; ac ipse Sn^1; prescripcione ipsam op. Pt^2. h) prescripcionem op. B^2; prescripcione B^1. i) probabit Pt^2. j) autem O^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. k) eundem Cz.; predictum B^2 O^3 D^3. l) Henricum op. D^3; Hermanum St^2; Wlodkonem Sk^1. m) peticione Cz. Pt^1 O^2 Kr. St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; prescripcione B^2; questione O^3 D^3. n) N. Sk^1. o) Post hoc Pt^3 Cz. O^2 O^3 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 P^2 Sk^1. p) minor frater Nicolaus F. Pt^3; minor (można też czytać: iunior) frater Nicolaus Falconis St^2; Nicolaus minor frater Falconis Cz. Pt^1 SV; Nicolaus iunior frater Falconis O^2 Kr. D^2 B^1 Pt^2 P^1 P^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; Nicolaus iunior Falconis frater B^2; iunior frater Nicolaus eiusdem Falconis O^3 D^3; W. iunior frater N. Sk^1. r) refricat et invocat B^2; refutat et innovat SV. D^2 Sk^1; revocat, innovat et refricat P^1. s) imponere cupientes Pt^3 Cz. Pt^1 O^2 Kr. B^2 O^3 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. t) eundem Nicolaum Pt^3 Cz. Pt^1 O^2 Kr. B^2 O^3 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; eundem W. Sk^1. u) minorem Pt^3 Cz. Pt^1 B^2 St^2 SV. Sn^2; fratrem iuniorem Nicolaum P^1. w) predicti op. Pt^3 O^2 St^2; dicti O^3 D^3; predicte Sn^2. x) N. Sk^1. y) non fuisse Pt^3. z) et dwukr. powt. O^1.

a1) sentencie SV. b1) dicimus op. Pt^1 P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; dicimus zrazu, ale pisarz podkrop. następnie wyraz ten jako zbędny Kr.; zam. dicimus: de cuius St^2; didicimus SV. c1) transsisse O^1; tran-

sire O^2 SV. D^2 Pt^2 P^1 P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; extransiisse Kr. d[1]) in rem iudicamus St^2; dicimus in rem transire iudicatam B^1; po iudicatam: De sentencia et re iudicata queres in fine unum capitulum dod. Pt^1.

1) Por. cap. 5 X de dolo et contum. 2, 14: finem litibus cupientes imponi, i tutaj art. 58 przyp. 1. Mimo, że prócz O^1 inne kodeksy mają tu imponere cupientes, nie ma powodu przywracać tej wersji w tekście pierwotnym, jak to uczynił Helcel, a za nim Hube; gdyż skrócony tekst imponentes, podany w kodeksie najstarszym, jest zupełnie poprawny, z drugiej zaś strony wersja imponere cupientes nie pokrywa się także w całości z stylizacją Dekretałów (cupientes imponi), tutaj zaś mogła się przedostać do jakiegoś starożytnego wzoru przez dosłowne powtórzenie stylizacji art. 58, skąd przeszła następnie do wszystkich innych kodeksów.

(XCII).

O^1 92: De plurimorum fratrum molendinatore; Pt^3 61: De hereditate trium fratrum coniuncta; Cz. 48: De sentencia et re iudicata; Pt^1 I. 49 i Kr. I. 49: toż; St^2 I. 50: Sequitur de eodem (tj. De sentencia et re iudicata); D^2 I. 49: De eodem L; Sv. 47: L b. nap. pod rubr. ogól. De sentencia et re iudicata; P^1 I. 49: De eodem et de molendinatore L; Pt^2 55: Capitulum L. De molendinatore; P^2 52: De molendinatore LII; O^2 I. 45: De iudicio fratrum, ubi plures fratres tenent unam hereditatem capitulum LII; B^2 52: De molendinatore inter fratres; O^3 15: Duo aut tres habentes unum molendinatorem, quilibet ipsorum potest ipsum iudicare pro suis excessibus; D^3 56: toż ze zm. pro suis excessibus et culpis LV; B^1 55: De tribus fratribus; Fl. I. 51: De fratribus unum molendinatorem habentibus; St^1 52: De fratribus unum molendinum habentibus LII; D^4 52: toż; Sk^1 50: toż ze zm. c. LIIII; Sk^2 34: De fratribus unum molendinatorem XXXIIII; Sn^1 53: De fratribus unum molendinatorem habentibus LIIII; Sn^2 54: toż; Ł. 53, V^1 53, V^2 53 i O^5 41: toż z op. cyfry. Nie podają tego art. J^1 J^2 B^4 VB. D^1 I.

Franciscus, Falco et Henricus[a]), tres fratres[b]), habentes unum molendinatorem[c]), Henricus[d]), tercius[e]) frater[f]) pro[g]) quibusdam molendinatoris[h]) excessibus[i]), coram iudice dato et electo[j]) debito modo ipsum molendinatorem iudicare precepit[k]). Demum[l]) Falco, alter frater[m]), superveniens[n])[l]), conqueritur de Henrico[o]), quod ipsius molendinatorem[p]) iudicasset et condempnasset[r]). Nos

itaque attendentes, licere[s]) cuilibet de iure[t]) prosequi suam iniuriam[u]), declaramus[w]) predictum[x]) Henricum[y]) iustum[z])[2]), et bene[a1]) iudicasse[b1]). 10

a) Fran. H. et N. Pt[3]; Falco, Franciscus et Henricus Cz. Sk[1]; Petrus, Iohannes et Iacobus Fl. b) fratres tres O[2] Fl. St[1] D[4]. c) unum molendinatorem habentes Pt[3]; unum habentes molendinatorem Sk[2]; habentes unam molendinatorem Sn[1]. d) Iacobus Fl.; Henricius B[1]. e) unum... tercius op. O[2]. f) frater tercius Sk[2]; frater op. Fl. g) super Fl. Ł. V[1] V[2] O[5]. h) ipsius molendinatoris Cz. Pt[1] O[2] Kr. SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; molendinis St[2]. i) culpis Fl. St[1] Sk[2] D[4]. j) dato vel electo Pt[3] Cz. Pt[1] Kr. B[2] O[3] D[3] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1]; dicto vel electo O[2]; deputato vel electo Fl.; deputato, dato vel electo St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. k) ipsum molendinatorem iudicasset et condempnasset iudicare precepit, przez wstawkę trzech słów z dalszego ustępu Fl.; ipsum molendinatorem iudicare non poterit, sed suam litem seu causam coram iudice competenti cum precepit, ustęp zmylony skutkiem wstawki z innego art., w czym spostrzegł się też sam pisarz i skutkiem tego poumieszczał odnośniki przy non poterit, cum i precepit; jak jednak te słowa porozmieszczać, niewiadomo Sk[1]. l) Deinde St[2] Sk[2]. m) frater op. O[1]; Nicolaus alter frater Pt[3]; alter frater z op. Falco Fl.; frater Falco alter St[2]; Falco frater alter Pt[2]; alter frater Falco St[1] Sk[2] D[4]; frater alter, Falco videlicet P[2] Sk[1]; frater alter Falco Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. n) veniens Pt[3] Cz. Pt[1] O[2] Kr. B[2] Fl. O[3] D[3] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. o) de Petro Fl. p) quod ipsum molendinatorem Fl. Sk[1]. r) dempnasset Sk[2]. s) zam. licere: quod liceret Pt[3] Pt[1] Kr. B[2] SV. B[1] Pt[2] P[2]; zam. tegoż: quod licet Cz. Fl. O[3] D[3] St[2] D[2] P[1] St[1] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; zam. tegoż: licet z op. quod O[2]. t) de iure cuilibet Sk[1]; quilibet de iure Sn[1]. u) prosequi iniuriam suam Pt[3]; prosequi sentenciam iniuriam Cz.; prosequi iniuriam z op. suam O[2]; suam iniuriam prosequi Fl. St[1] D[4]; suam iniuriam iure prosequi Sk[2]. w) declaramus itaque B[2]. x) prefatum O[2]; ipsum Ł. V[1] V[2] O[5]. y) Iacobum Fl. z) iuste Cz. Pt[1] O[2] Kr. B[2] Fl. O[3] D[3] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5].

a[1]) et debite O[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. b[1]) iudicasse molendinatorem suum Sk[2].

[1]) Taką stylizację, zupełnie poprawną, przyjmujemy w tekście pierwotnym, w ślad za przekazem O[1], a wbrew wszystkim innym kodeksom podającym tu: veniens. Nie można jednak bezwzględnie wykluczyć przypuszczenia, że także i tekst pierwotny zawierał wyraz veniens, a poprzednie super dostało się tu tylko jako mylna lekcja opuszczonego w O[1] wyrazu frater.

[2]) Zwrot declarare (pronunciare) aliquem iustum, jak go tu używają oba teksty UW. I., O^1 i Pt^3, należy do pospolitszych w średniowiecznej łacinie; wyrażano za jego pomocą myśl, iż strona pozwana odbiła (odparła) roszczenie przeciwnika, czyli że uznana została za sprawiedliwą, tj. mająca sprawiedliwość po swojej stronie. Dlatego w ślad za obu tymi kodeksami, nie ma powodu usuwać go z tekstu pierwotnego, zwłaszcza że dalszy człon zdania: et bene iudicasse da się znowuż pojąć jako osobna, samoistna konstrukcja accus. c. infin., uzależniona syntaktycznie w odmienny sposób od podanego na czele declaramus. Późniejsze redakcje, poczynając od najstarszych tekstów UW. II, uważając za rzecz stosowniejszą przeprowadzić w obu członach konstrukcję jednolitą, zmieniły iustum na iuste, uzależniając ten wyraz, na równi z bene (debite), od iudicasse.

(XCIII).

O^1 93: De concessi destructi equi conposicione; Pt^3 62: De equo concesso et post leso XCV; Kr. I. 51: De comodato rubrica; St^2 I. 52: Rubrica de comoto et sic incipitur; SV. 49: De comodo LII; D^2 I. 51: R. de commodato LII; P^1 I. 51: De comodato, vel de eo, qui accomodavit equum sanum aput amicum et vult dare claudicantem LII; Pt^2 57: Capitulum LII. De eo, qui accomodavit, equum suum apud amicum et vult dare claudicantem; Cz. 50: De equo accomodato; P^2 54: toż z dod. końc. LIIII; Pt^1 I. 51: De accomodato equo; O^2 I. 47: De concessione equi sani LIIII, art. ten zachowany tu tylko w części począt., reszty brak z powodu wyd. nast. karty; B^2 54: De equo sano accomandato; O^3 17: De equo sano concesso et claudicante restituto; D^3 58: toż z dod. końc. LV; Fl. I. 53: De accomodacione equi vel alterius iumenti; B^1 57: LI. De accomodacione equi; St^1 54 i D^4 54: toż z cyfrą LIIII przest. na koniec; Sk^2 3: toż, z liczbą tercium, przest. na koniec; Sk^1 52: De accomodacione equi, qui restituitur, non ut prius sanus c. LVI; Sn^1 55: De equi accomodatione LVI; Sn^2 55: toż; Ł. 55: De equo in accomodatione leso; V^1 55, V^2 55 i O^5 43: toż. Nie podają tego art. J^1 J^2 B^4 VB. D^1 I.

Nicolaus[a]) deposuit[b]) querelam de Mathia[c]), quod licet equum sanum sibi commodasset seu concessisset[d])[1]) ad certam viam, tamquam amico[e]), tamen[f]) Mathias[g]) eundem equum[h]) sibi[i]) restituit[j]) claudicantem. Mathias[k]) vero[l]) respondit fide bona[m]) eundem equum[n]) tamquam[o]) proprium se[p]) equitasse[r]) et servasse[s]); nec sciret[t]), unde sibi veniret eadem lesura[u]). Nos autem[w]) decla-

ramus in tali[x]) casu[y]) predictum equum infra[z]) duas septimanas quiete absque[a1]) aliquo[b1]) labore[c1]) per eundem Mathiam[d1]) observandum[e1]); qui equus[f1]), infra predictum tempus si non convaluerit[g1]), extunc pro eodem equo[h1]), prout poterit, amicabiliter conponere teneatur[i1]).

a) Iohannes Fl.; Franciscus Sk[1]. b) posuit St[2]; deponit Sk[2]. c) de Petro Pt[3]; de Matheo Cz. Kr.; contra Mathiam Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. d) quod licet equum suum commodasset seu concessisset O[1]; quod licet equum sanum sibi accommodasset seu concessisset Pt[3] Pt[1]; toż z op. sibi Cz.; quod sibi equum sanum accommodasset seu concessisset St[2]; quod licet sibi equum suum commodasset seu concessisset SV.; quod licet equum suum accommodasset seu concessisset D[2]; quod licet equum suum sanum accommodasset seu concessisset B[1]; toż z przest. sanum suum P[1]; quod licet equum suum sanum accommodasset z op. seu concessisset O[2] Sk[1]; quod licet sibi equum sanum accommodasset z op. seu concessisset Fl.; toż ze zm. suum sanum Pt[2]; quod sibi licet equum suum sanum accommodasset z op. seu concessisset St[1] D[4] Sk[2]; toż z op. sanum P[2]. e) quod licet equum sanum sibi ad dictam viam longam amico commodasset B[2]; quod licet equum sibi sanum ad certam viam tamquam amico commodasset O[3] D[3]; quod sibi equum suum sanum ad certam viam tanquam amico accommodasset Sn[1] Sn[2]; toż ze zm. quod licet sibi Ł. V[1] V[2] O[5]. f) cum Pt[3]; tamen op. O[2]; tandam Fl.; tandem D[3] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[2] D[4]; et Sn[1] Sn[2]. g) idem Petrus Pt[3]; idem Mathias Cz. Pt[1] O[2] B[2] Fl. O[3] D[3] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4]; idem Matheus Kr.; idem z op. Mathias St[2]. h) equum op. B[2]. i) sibi op. D[4]. j) restituit sibi Pt[1]. k) Petrus Pt[3]; Matheus Kr. l) vero op. St[2]; autem Sk[1]. m) bona fide Pt[3] Cz. Pt[1] O[2] Kr. B[2] Fl. O[3] D[3] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. n) equum eundem Fl. St[1] D[4]; equum op. Sk[2]. o) tamquam op. St[2]; ut Sk[2]. p) se op. Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. r) aquitasse Fl. Pt[2]; na tym słowie, z powodu wyd. nast. karty urywa się tekst niniejszego art. w O[2]. s) et servasse op. Pt[1]. t)ne sciret Pt[1]; nec scit B[2] O[3] D[3]. u) unde sibi eveniret eadem lesura Pt[3] Cz. Pt[1] Kr. O[3] St[2]; toż z op. eadem B[2]; unde sibi lesura eadem veniret P[1]; unde talis lesura veniret Fl. St[1] Sk[2]; toż z myłką venirent D[4]; unde sibi venerit talis lesura Pt[2]; toż ze zm. veniret P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. w) itaque Pt[3]; ergo Fl. St[1] Sk[2] D[4]. x) in eodem St[2]. y) Nos autem in tali casu declaramus Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. z) intra V[1] V[2] O[5].

a[1]) quiete et absque Kr. Fl. B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. b[1]) aliquo op. Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. c[1]) zam. absque... labore: ab omni labore St[2]. d[1]) Pe. Pt[3]; Matheum Kr. e[1]) fore obser-

vandum B^2 O^3 D^3. f[1]) quia equus B^2 D^4; qui equus op. Sk^1. g[1]) si infra predictum tempus non convaluerit Pt^3 Cz. Pt^1 Kr. B^2 O^3 D^3 St^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł.; toż z op. si Fl. Sk^2; toż z op. non SV. D^2; toż ze zm. intra V^1 V^2 O^5. h[1]) pro eadem pro eodem equo O^1; pro eodem z op. equo Cz. St^2; pro equo eodem P^1. i[1]) prout amicabiliter poterit, conponere teneatur O^1; prout poterit, secum amicabiliter componere teneatur Fl. St^1 Sk^2 D^4; prout poterit, amicabiliter comprobare secum teneatur Pt^2; prout poterit, amicabiliter secum componere teneatur P^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5.

[1]) Stylizacja: quod licet equum suum commodasset seu concessisset, jak ją podaje O^1, jest bez wątpienia wadliwa. Wyraz suum, bezwzględnie biorąc, byłby tu oczywiście możliwy; ale ze względu na konstrukcję licet i zawarte w dalszej części ustępu przeciwstawienie, iż zwrócony został koń okaleczały, nie może on tu wystarczyć: dla koniecznej antytezy trzeba albo obok suum dodać jeszcze sanum, jak to czynią niektóre teksty późniejsze, albo w miejsce samego suum wstawić sanum, zamiana, która nawet bardzo łatwo da się usprawiedliwić paleograficzną myłką wzoru, służącego za podstawę kodeksowi O^1, a także niektórym innym, jak SV. i D^2. Taką też poprawkę, idąc za przekazem drugiego tekstu UW. I, tj. Pt^3, a także całego szeregu przeważnie najstarszych i najpoważniejszych kodeksów UW. II, jak Cz. Pt^1 Kr. B^2 O^3 D^3, a nawet jeszcze Fl., które obok sanum nie dodają suum, przeprowadzamy w tekście autentycznym. Natomiast wstawiamy wyraz sibi, niewątpliwie tylko przez niedopatrzenie kopisty O^1 opuszczony, a zawarty we wszystkich innych kodeksach; jest on tu syntaktycznie konieczny ze względu na uzupełniające określenie w dalszym członie: tanquam amico. Co do miejsca, jakie tej wstawce wyznaczyć, idziemy za najpoważniejszą wskazówką kodeksów Pt^3 Pt^1 Kr. i B^2, tj. dajemy sibi bezpośrednio po sanum. Za to utrzymujemy zawartą w O^1 formę commodasset, mimo że już w niektórych wczesnych kodeksach UW. II i we wszystkich późniejszych przybrała ona kształt accommodasset, nie tylko dlatego że jest zupełnie poprawna, ale także ze względu na to, że powtarza się jeszcze w całym szeregu innych kodeksów jak Kr. B^2 O^3 D^3 i SV.

(XCIV).

O^1 94: De fideiussoribus solucione; Pt^3 63: De pecunia concessa super fideiussoria pra caucione XCVI; Cz. 92: De fideiussoribus; Pt^1 I. 90, Kr. I. 94 i St^2 I. 93: toż; D^2 I. 98 i P^1 I. 99: toż z dod. końc. LXXXXVI; P^2 99: toż z dod. końc. XCIX; SV. 95: De fideiussoria XCVI; Pt^2 102: Capitulum XCVI. De fideiussoria probacione; O^2 I. 75: De fideiussoria caucione LXCIX; O^3 67: De solucione fideiussoris absque principali debitore; D^3 108: toż z dod. końc. C.; B^2 96: De commodatis decem marcis; B^1 102: LXXXVII. De mutuacione pecunie; Sk^2 42; De fideiussore mutui XLII; Fl. I. 97: De fideiussore, qui se asserit per principalem debitorem esse persolutum; St^1 98 i D^4 99: toż ze

zm. absolutum i dod. końc. XCVIII; Sn[1] 102: De fideiussoria caucione CIIII; Sn[2] 102: toż; Ł. 102, V[1] 102, V[2] 102 i O[5] 82: toż z op. cyfry. Nie podają tego art. J[1] J[2] B[4] VB. Sk[1] (wyd.) D[1] I.

Nicolaus Mathie mutuavit[a]) decem marcas, pro quibus Laurencium[b]) sibi[c]) dedit[d]) fideiussorem[e]); et post aliquos[f]) dies idem Mathias[g]) debitor ipsi[h]) Nicolao[i]) creditori[j]) in absencia Laurencii[k]) fideiussoris pecuniam eandem[l]) persolvit[m]), ut debebat[n]). Tempore[o]) vero[p]) procedente[r]) predictus[s]) Nicolaus creditor Laurencium[t]) fideiussorem pro predicta[u]) pecunia[w]) traxit[x]) ad iudicium[y]). Et quia[z]) idem[a1]) fideiussor[b1]) in iudicio[c1]) constitutus asserebat predictam pecuniam[d1]) per[e1]) prefatum[f1]) Mathiam[g1]) debitorem principalem[h1]) fuisse persolutam[i1]), nos decrevimus in tali casu[j1]) probandum, factam fuisse solucionem[k1]).

a) Petro mutuavit Pt[3]; a Matheo mutuavit Kr. Fl.; mutuavit Mathie St[2] D[3]. b) Laurencius O[1] St[2]; Ioannem Pt[3]; pro quibus Mathias Laurencium Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. c) sibi op. O[2] Fl. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. d) dedit sibi Pt[3] Pt[1] O[3] St[2]. e) fideiussorem sive fideiussoriam caucionem O[2]. f) aliquod Cz. Kr.; aliquot O[2] B[2] Fl. O[3] D[3] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[2] D[4] Ł. V[1] V[2] O[5]. g) Petrus Pt[3]; Matheus Kr. Fl. h) sibi Pt[1]; ipso Kr.; ipsi op. O[3] D[3]. i) Nicolay O[1]. j) ipsi Nicolao debitor creditori P[1]. k) P. Pt[3]; Laurencii op. B[2]. l) eandem pecuniam Pt[3] Cz. Pt[1] O[2] Kr. B[2] Fl. O[3] D[3] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; equidem pecuniam zrazu, ale pisarz skreśl. potem equidem a u góry na interl. dop. eandem P[1]. m) solvit Cz.; persolvit et dedit B[1] Pt[2] P[1]; exolvit et dedit St[1] P[2] D[4]; solvit et dedit Sk[2]; exolvit Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. n) et debebat O[1]; toż zrazu, ale późn. ręką XV w. na marg. między et i debebat dop. dedit, uti SV.; ut debuit Pt[1]; ut debeat Kr. St[2]; uti debebat St[1]; uti debebat D[4] Sk[2]; et, ut debuit, restituit Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. o) zam. Tempore: Ipse O[1]. p) vero op. Pt[2] St[1] P[2] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2]. r) procedentem O[1]; procedenti SV.; procedente O[2] D[3] St[2] D[2] P[1]; precedenti B[1] St[1] D[4]. s) prefatus O[2]. t) Laurencium op. Pt[3]; creditor Laurencium op. Kr.; in Laurencium O[3]. u) pro dicta Cz. O[2] D[3]. w) summa St[2]; pro predicta pecunia op. Kr. x) fideiussorem predictum traxit pro dicta pecunia Pt[2]; fideiussorem prefatum traxit pro dicta pecunia St[1] D[4] Sn[1] Ł. V[1] V[2] O[5]; toż ze zm. pro predicta P[2]; toż z myłką taxit Sn[2]. y) ad causam Pt[3] Cz. B[2] Fl. O[3] D[3] St[2]; ad iudicium sive ad

causam O^2; toż ze zm. et Kr.; toż ze zm. seu SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 P^2; toż ze zm. vel St^1 D^4; fideiussorem prefatum pro dicta pecunia ad iudicium evocavit Sk^2. z) Et quod Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5.

a[1]) ipse Kr. b[1]) fideiussorem D^4. c[1]) in iudicio op. St^2. d[1]) pecuniam predictam Cz.; prefatam pecuniam O^3 D^3 Pt^2 St^1 P^2 D^4. e[1]) per op. St^1 D^4. f[1]) dictum B^1 Pt^2 St^1 P^2; predictum D^4; ipsum Sk^2; prefatum op. Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. g[1]) P. Pt^3; Matheum fo Kr.; Matheum Fl. h[1]) debitorem z op. principalem Kr.; principalem debitorem O^3 D^3 St^1 D^4; principalem debitorem ipsi Nicolao Sk^2. i[1]) fore persolutam Kr.; esse persolvendam B^2; fuisse persolutum St^2 D^4; fuisset persolutum St^1; fuisse solutam Sk^2. j[1]) nos decernimus in tali casu Pt^3 St^2; nos vero decernimus in tali casu Pt^1; nos ergo decernimus in tali casu Kr.; toż ze zm. decrevimus Fl.; nos in tali casu decernimus SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; toż ze zm. decrevimus D^4; toż ze zm. dicimus Sk^2. k[1]) probandam factam fuisse solucionem Pt^1 O^3 D^3 St^2 SV. Pt^2 St^1 P^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł.; toż z myłką propandam D^2; toż z myłką proponendam P^1; probandam factam solucionem fuisse B^1; probandam factam solucionem z op. fuisse Kr. Fl.; probandam esse factam solucionem B^2; probandam esse solucionem Sk^2; nos in tali casu probandam factam fuisse solucionem decernimus O^2.

(XCV).

O^1 95: Milites non emant scultecias; Pt^3 64: De empcione hereditatis absque proprii domini voluntate XCVII; Cz. 99: De empcione et vendicione; Pt^1 I. 97, B^4 59 i St^2 I. 100: toż; Kr. I. 101: toż z dod. końc. rubrica; SV. 102, D^2 I. 105 i P^1 I. 106: toż z dod. końc. CIII; B^2 103: De scultecia emenda aut vendenda; Pt^2 109: Capitulum CIII. De exempcione et vendicione scultecie; P^2 107: De empcione et vendicione scultecie CVI; B^1 109: LXLIIII. De scultetis; O^2 I. 82: Quod nullus dominorum potest emere sculteciam preter domini ville voluntatem, capitulum CVI; O^3 74: Nullus miles emat sculteciam absque voluntate domini ville; D^3 115: toż z dod. końc. CVIII; Fl. I. 102: Nullus potest sculteciam emere sine voluntate domini ville; St^1 105: Nullus potest emere scolteciam absque domini ville voluntate et consensu benigno CV; D^4 105: toż ze zm. ex consensu i cyfrą CIIII; Sn^1 108: De scultecie emptione CX; Sn^2 108: toż z myłką empcione; Ł. 108: De scultecie empcione et venditione; V^1 108, V^2 108 i O^5 87: toż. Nie podają tego art. J^1 J^2 VB. Sk^1 (wyd.) Sk^2 D^1 I.

Cum officium scultetorum[a]) semper servile existat[b]), et[c]) ad nutum dominorum suorum stare et[d]) facere iure[e]) teneantur[f]) indecens est[g]), ut[h]) maiores aut[i]) potenciores persone in scultecias aliquas, quam ipsarum[j]) villarum sui[k]) domini assumantur[l]). Idcirco[m]) visum fuit[n]) nostris baronibus, et nullus miles aut[o]) alius quicunque[p]) emat[r]) aut acquirat sibi in aliqua villa sculteciam[s]) preter illius ville[t]) aut possessionis sui[u]) domini[l]) vel patroni[w]) voluntatem[x]); factam autem[y]) empcionem[z])[2]) contra hoc statutum, ipsam[a1]) decrevimus[b1]) irritam et inanem[c1]).

a) scoltetorum St[1] D[4]; scultecie Sn[1] Sn[2]. b) semper existat servile St[1] P[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. c) et op. Pt[3] D[3]. d) ad nutum... et op. Kr. e) iure op. Sn[2]. f) teneatur Pt[1] Kr. B[4] O[3] D[3]; tenetur Fl.; teneant D[2]; teneantur iure O[2]. g) indecens ergo est Fl.; indicens est D[3]; videndum est ergo Kr.; hoc videntes O[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sn[1] Sn[2]; hos videntes D[4]. h) ne O[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] D[4] Sn[1] Sn[2]. i) et Pt[3] B[2] O[3] D[3]; ac Fl. j) ipsorum Cz. Fl. k) sui op. O[3] D[3]. l) assumatur Kr.; assignentur O[3]; assignetur D[3]; in scultecias aliquas quam ipsarum persone in villarum sui domini assumantur Pt[3]; in scultecias aliquas preter voluntatem dominorum assumantur O[2] D[2] B[1] P[1]; toż z myłką assumant SV.; toż z myłką assumentur B[2]; toż z przest. dominorum voluntatem Ł. V[1] V[2] O[5]; scultecias aliquas preter voluntatem dominorum assumant Pt[2]; scultecias aliquas preter dominorum voluntatem assumant P[2] Sn[1] Sn[2]; toż ze zm. scoltecias St[1] D[4]. m) Idcirca D[3]. n) fuit visum O[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; visum est P[2]. o) et St[1] D[4]. p) quisque St[2]; quicunque op. B[2] O[3] D[3]. r) eruat O[1]. s) sculteciam op. Cz.; scolteciam D[2] P[1] St[1]; preter sculteciam D[4]. t) ville op. O[1]. u) sui op. Cz. Pt[1] B[4] SV. D[2] P[1]. w) vel patrimonii Pt[1]; aut patroni B[2]. x) aut possessoris sui domini vel patroni voluntate Pt[3]; aut possessoris domini vel patroni voluntatem Pt[2] P[2]; toż z myłką dominii Fl.; toż z tąż i dalszą myłką patronini Kr.; aut possessoris domini aut patroni voluntatem B[1]; preter domini ville illius aut possessionis vel patroni voluntatem O[2]; preter illius ville domini vel possessoris aut patroni voluntatem O[3] D[3]; toż ze zm. vel patroni St[1] D[4]; preter illius ville domini vel patroni vel possessoris voluntatem St[2]; preter illius ville possessoris sive domini vel patroni voluntatem Sn[1] Ł. V[1] V[2] O[5]; toż z myłką sine zam. sive Sn[2]. y) aut O[1] Pt[3] Cz.; autem op. D[2]. z) empcionem op. O[1] Pt[3], Cz. O[2]; toż zrazu, ale przy autem późn. ręką XV w. dop. na marg. empcionem SV.; factam autem empcionem vel con-

tractum Kr.; toż ze zm. aut contractum B^4; toż z op. autem Pt^1; facta autem empcione vel contractum Fl.; factam empcionem zrazu, ale pisarz dop. później na marg. aut contractum P^1.

a[1]) ipsum Kr. Fl.; ipsam op. Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; factam autem contra hoc statutum ipsam empcionem B^2 O^3 D^3. b[1]) decernimus O^2 Kr. Fl. B^4 SV. D^2 B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. c) irritari et inanem Pt^3; initam et inanem Pt^1; irritum et nane Kr.; irritum et inanem Fl.; fore irritam et inanem B^2 O^3 D^3.

[1]) Stylizację: sui domini podaje nie tylko O^1, ale także jeszcze Pt^3. Tworzy ona konstrukcję dość ociężałą, dlatego nie można się dziwić, że późniejsze redakcje usunęły tu wyraz sui. Ale niemożliwa nie jest taka konstrukcja: można ją oddać po polsku dosłownie: bez zgody owej wsi czyli posiadłości swojego (samego) pana. Na potrzebę utrzymania jej w tekście pierwotnym wskazuje nie tylko zgodność obu tekstów UW. I, ale także okoliczność, że takiejże samej stylizacji użyto już raz przedtem w poprzedniej części tegoż art. (quam ipsarum villarum sui domini), w którym to kształcie stylizacja ta przyjęta została przez wszystkie niemal późniejsze kodeksy.

[2]) Co do miejsca, wyznaczonego tu opuszczonemu niewątpliwie w jakimś starożytnym wzorze wyrazowi empcionem, którą to myłkę powtórzyły O^1 Pt^3 Cz. O^2, a zrazu też SV., idziemy za wskazówką przeważnej części pozostałych, nieraz również starożytnych i poważnych kodeksów, które wyraz ten na tym miejscu, a nie dopiero po ipsam podają.

(XCVI).

O^1 96: De mortuorum kmethonum bonis; Pt^3 65: De bonis viri mortui absque herede XCVIII; Cz. 49: De his qui ab intestacione succeduntur; B^4 18: De hiis, qui ab intestato succedunt; Pt^1 I. 50: toż z op. succedunt; Kr. I. 50: toż z dod. końc. rubrica capitulum; St^2 I. 51: toż z dod. pocz. Sequitur rubrica i myłką: ab intestata; D^2 I. 50: toż z dod. pocz. R. i konc. LI; SV. 48: toż z op. De hiis i dod. końc. LI; O^2 I. 46: De kmethonum, qui sine prole decedunt capitulum LIII; B^2 53: De relictis alias p u s c z y n a; O^3 16: De relictis alias p u s c z y n a kmethonum; D^3 57: toż z dod. końc. LIIII; Pt^2 56: Capitulum LI. De relictis kmethonibus post obitum ipsorum; P^1 I. 50: De relictis kmethonibus post obitum ipsorum LI; B^1 56: L. De kmethonibus mortuis; Fl. I. 52: De relictis bonorum alias o p u s c z y n a kmethonem vel aliquem; St^1 53: De relictis bonorum alias o p u s c z y n y kmethonum aut civium et quorumvis hominum LIII; D^1 53: toż ze zm. kmethonis i quorum zam. quorumvis; Sk^1 51: De relictis alias o p u s c z y n y e kmethonum aut civium c. LV; P^2 53: De relictis kmethonum LIII;

Sk² 24: De derelictis kmethonum XXIIII; Sn¹ 54: De bonis derelictis post mortem villanorum vel civium LV; Sn² 54: tóż; Ł. 54: De bonis derelictis post mortem villanorum vel civium absque prole decedencium; V¹ 54, V² 54 i O⁵ 42: toż. Nie podają tego art. J¹ J² VB. D¹ I.

Abusiva consuetudine[a]) noscitur esse observatum[b]), quod[c]) cum[d]) aliqui kmethones[e]) de hac vita[f]) absque prole[g]) decedunt[h]), ipsorum bona[i]) mobilia et immobilia[j]) nomine[k]) pusczine[l]) eorum[m]) consueverunt occupari[n]). Unde nos eandem[o]) abusivam[p]) consuetudinem[r]) reprobantes[s]) statuimus, quod de bonis[t]) eorundem decedencium[u]), si tamen[w]) reperiatur[x]) in eis[y]), calix[z]) pro marca cum dimidia[a1]), dandus ecclesie parochiali[b1]), conparetur[c1]); reliqua[d1]) vero bona[e1]) ad proximiores consanguineos vel affines[f1]), cessante[g1]) quolibet[h1]) impedimento[i1]), devolvantur[j1]).

a) consuetudo O¹. b) noscitur esse introductum O² SV. D²; toż zrazu, ale pisarz na marg. dod. jeszcze: observatum et P¹; noscitur observare Fl.; noscitur observatum z op. esse D³ St¹ Sk² D⁴. c) quod op. Fl. St¹ D⁴. d) cuius St¹ D⁴. e) aliqui homine sive kmethones Fl. St¹ D⁴; toż ze zm. seu P² Sk¹; toż ze zm. aut Sk²; aliqui kmethones seu rustici vel alii civiles homines Sn² Ł. V¹ V² O⁵; toż ze zm. kemethones Sn¹. f) de hac vita op. Sk¹. g) absque prole de hac luce O² Fl. SV. D² B¹ Pt² P¹ St¹ P² Sk² D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵. h) decidunt O¹; recedunt Fl.; decederunt Pt²; dectdeunt Sn². i) ipsorum omnia bona Pt³ O² Kr. B² Fl. B⁴ O³ D³ SV. B¹ St¹ P² Sk¹ Sk² Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵; ipsorum bona omnia Cz.; ipsorum omnia z op. bona Pt¹; omnia ipsorum bona St². j) mobilia omnia et immobilia omnia Pt²; omnia mobilia et immobilia Sk²; et immobilia op. St². k) vulgariter Pt³ Pt¹ O² B² O³ D³ St²; nomine vulguari Fl.; nomine vulgari St¹ D⁴; nomine vulgariter P² Sk¹ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵; nomine op. Sk². l) pusczne O¹; pusczyna Pt³ B² Fl. D² B¹ Pt² Sk¹ D⁴; puszciny Cz.; pusczina Pt¹ O³ P² Sn¹ Sn²; puscyna O²; puscyną D³; puscina St²; puszczine P¹; puscyzna St¹; puscina dicta Sk²; pusczysna Ł.; puscizna V¹ V² O⁵. m) eorundem Pt³ B⁴; eorum op. Cz. Pt¹ Kr. B² O³ D³ St². n) nuccupari Pt¹; occupare B² O³ D³; zam. eorum ... occupari: domini eorum consueverunt occupare O²; zam. tegoż domini ipsorum eorundem consueverunt occupare Fl. St¹ D⁴; zam. tegoż domini eorundem consueverunt occupare SV.

D^2 B^1 Pt^2 P^1 P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; zam. tegoż: domini eorundem consueverunt recipere et occupare contra ius divinum Sk^2. o) eandam Fl.; huiusmodi B^2 O^3 D^3. p) abusionem zrazu, ale pisarz na marg. dop. później abusivam Pt^1; abusivam op. Fl. St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. r) consuetudinem abusivam P^1; consuetudinem ut iuri contrariam et absurdam Sn^1; toż z op. ut Sn^2; toż ze zm. veri zam. iuri Ł.; toż ze zm. vero zam. iuri V^1 V^2 O^5. s) reprobando Pt^1; approbantes St^2; reputantes Ł. V^1 V^2 O^5. t) pro bonis Fl. Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 D^4. u) decidencium O^1 O^2; decedencium eorundem Sk^1. w) si tantum Pt^3 O^2 Kr. B^2 Fl. O^3 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; si cum St^2. x) rapiatur Kr.; recipiatur B^2; reponatur Fl.; reperiantur Sk^2. y) in eisdem Pt^3 Cz. Pt^1 O^2 Kr. B^4 O^3 D^3 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1; in eiusdem St^2; in bonis P^2 Sk^1; in eisdem bonis Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; in eis op. B^2 Fl. St^1 Sk^2 D^4. z) calix pusczyna B^2.

a^1) cum, poczem dod. duabus, przez zmyloną snać powtórkę nast. wyrazu dandus O^1; cum media O^2 B^2 Fl. SV. D^2 B^1 P^1 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. b^1) dandus esse parochiali O^1; dandus ecclesie sue parochie Pt^3; dandus ecclesie parochialis O^2; da ecclesie parochiali St^2; ecclesie dandus parochiali Fl. St^1 P^2 Sk^1; toż z myłką dandum D^4; ecclesie parochiali dandus Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; ecclesie parochiali, sub qua egit, dandus Sk^2. c^1) comparetur op. Pt^3 St^2; compararetur Pt^2; et pro eodem comparetur Fl.; et pro eodem comparatur St^1; et pro eadem comparetur Sk^1; et pro eadem comparatur D^4; pro eadem comparetur P^2. d^1) relicta Sn^1 Sn^2. e^1) bona op. Pt^2; bona eorundem Sk^2. f^1) ad proximiores heredes consanguineos vel affines Pt^3; ad proximos et consanguineos vel affines Kr.; toż z op. et Fl. Pt^2 St^1 P^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; ad proximos consanguineos z op. vel affines O^3 D^3; ad proximiores consanguineos et affines Sk^2. g^1) cedere Fl. h^1) cuiuslibet B^2 D^3; cuilibet O^3. i^1) impedimento ipsorum dominorum Sk^2. j^1) devulvantur O^1; revolvatur Pt^1 St^1; revolvantur Fl. D^4; devolvantur, prout equitas et iuxta suadent Sn^1; toż z z popr. et iura Sn^2; toż ze zm. et iusticia Ł. V^1 V^2 O^5.

(XCVII).

O^1 97: De puerorum porcione mortua matre; Pt^3 66: De bonis mortue matris cui succedant XCIX; St^2 I. 75: De divisione; Cz. 73: De divisione hereditatum matre defuncta; Kr. I. 74: toż z dod. końc. rubrica et; Pt^2 82: toż z dod. pocz. Capitulum LXXVII; D^2 I. 76: toż z myłką Ex divisione i dod. końc. LXXVI; P^1 I. 77: Ex divisione hereditatis matre defuncta sequitur LXXVI; Pt^1 I. 72: De divisione aliquarum rerum; B^2 77: De divisione filiorum cum patre; P^2 79: De divisione filiorum cum patre post mortem matris LXXIX; B^4 49:

De dote et donacione; SV. 74: LXXVI b. nap., pod mylną tu rubr. ogól. De rapinis et transeuntibus ad expedicionem; O² I. 54: De recepcione porcionis bonorum a patre post mortem matris capitulum LXXVIII; O³ 43: Pater non tenetur dare pueris porcionem donec secundam uxorem duxerit; D³ 84: toż z przest. duxerit uxorem; B¹ 82: LXXI. De matre mortua et; Sk² 38: De filiis matre mortua XXXVIII; Fl. I. 77: De filiis, qui moriente matre petunt a patre porcionem, antequam uxori secunde nubit; Sk¹ 77: toż ze zm. secunde uxori nubat c. LXXXI; St¹ 79: toż z op. porcionem i zm. nubit alteri uxori LXXIX; D⁴ 79: De moriente matre filii petunt a patre porcionem, antequam nubit alteri LXXIX; Sn¹ 81: De filiis qui moriente matre petunt a patre porcionem maternam, antequam secundam uxorem ducit LXXXIII; Sn² 81: toż; Ł. 81, V¹ 81, V² 81 i O⁵ 64: toż ze zm. ducat i op. cyfry. Nie podają tego art. J¹ J² VB. D¹ I.

Ex communi usu in regno nostro[a]) observatur[b]), quod[c]) moriente matre[d]) bonorum omnium pueri[e]) a patre[f]) ipsorum[g]) tollunt[h]) medietatem[i]), propter quod sepe[j]) contingit[k]) filios[l]) etate iuvenili[m]) eis[n]) [i]) in parte[o]) amittere bona levata a patre[p]), et amodo[r]) propter ingratitudinem[s]) factam patri[t]) patrem non succurrere[u]) filiis ad inopiam vergentibus[w]); et sic ex tali[x]) divisione[y]) pars utraque[z]) sentit incommodum[a1]) et reportat[b1]). Visum extitit[c]) nobis et nostre milicie[d1]), ut matre moriente filii non[e1]) petant bonorum obvenienciumf1]) ex linea[g1]) paterna aliquam a patre[h1]) porcionem[i1]), antequam[j1]) ad secundas nupcias[k1]) convolabit[l1]), nisi tunc, velut[m1]) fame sue prodigus[n1]), bona et[o1]) hereditates[p1]) illas communes[r1]) indebite[s1]) dissiparet[t1]).

a) in regno nostrorum O¹; in nostro regno O³. b) observatum extitit Pt¹ B¹ Pt²; extitit observatum St¹ P² Sk¹ D⁴ Sn² Ł. V¹ V² O⁵; extat observatum Sk²; extit observatum Sn¹. c) quod op. O² SV. d) moriente nostre St². e) omnium bonorum pueri Pt³; pueri bonorum omnium Pt¹; pueri omnium bonorum B¹ Pt² St¹ P² Sk¹ Sk² D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵. f) a patre op. D⁴. g) ipsorum a patre O². h) volunt et tollunt O² SV. D² P¹. i) porcionem O² SV. D²; medietatem seu porcionem P¹; medietatem pro porcione et hereditate materna Sn¹ Sn²

Ł. V[1] V[2] O[5]. j) sepe op. O[2]; sepius Sk[1]. k) contingit sepe B[4] SV. D[2] P[1]; sepe contigit Sk[2]. l) filio contingit St[2]. m) etate in iuvenili SV.; etate iuvanili B[1]. n) eos Fl. B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[2] D[4]; eis op. O[3] D[3]. o) zam. in parte: inepte Cz.; zam. tegoż: in tempore Pt[1]; eis in parte op. B[2]. p) bona levata a patre amittere B[2] O[3] D[3]; amittere levata a patre z op. bona Fl.; amittere bona a patre levata St[1] Sk[2]; toż z myłką levate D[4]. r) ammodo O[1]. s) propter magnitudinem Pt[3]; propter ingratudinem O[3]. t) patri factam O[3] D[3] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4]. u) patrem nonnisi succurrere Cz. Pt[2] St[1] Sk[1] D[4]; toż zrazu, ale pisarz skreśl. potem nisi, tak że zostało tylko non P[2]; patrem non succurrere zrazu, ale późn. ręką XV w. dop. pod non: nisi SV.; patrem nonnisi succurrere na to Pt[1]; patrem nolunt sustinere O[2]; patrem non licet succurrere Kr.; per patrem non succurrebatur Sk[2]. w) patrem nonnisi succurrere filiis ad inopiam vergentibus est necesse B[2] O[3] D[3]. x) in tali O[2]. y) vergentibus... divisione op. B[1]. z) pars ultraque O[1]; pars ex utraque Pt[1]; utraque pars Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4].

a[1]) incommodam O[1]; incommoda Pt[3]. b[1]) et reportat op. St[1]; zam. et reportat: reportare Sk[2]; zam. całego ustępu propter quod sepe... reportat: propter quod sepe contingit filios in teneris annis existentibus rebusque suis consulere non volentibus sic receptam hereditatem inutiliter consumere, expendere et dissipare, patri denique de pietate et beneficiis ingratitudinem exhibentibus impellunt plerumque eciam eundem vergere ad inopiam, sicque vicissim senciunt incommoda et iacturas Sn[1]; toż ze zm. valentibus zam. volentibus Sn[2]; toż ze zm. existentes zam. existentibus, valentes zam. volentibus i dod. consueverunt po dissipare Ł.; toż z takimiż dwiema pierwszymi zmianami, nadto ze zm. exhibentes zam. exhibentibus, oraz dod. consuevisse po dissipare V[1] V[2] O[5]. c[1]) Divisum extitit Pt[3]; Visum fuit O[2]; Visum itaque extitit P[1]; Quare equum visum extitit Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. d[1]) et millicie nostre Sk[2]; vel nostre milicie D[4]. e[1]) non powt. dwukr. O[1]. f[1]) obmoriencium Pt[3]. g[1]) in linea O[2]. h[1]) a patre op. St[1] D[4]. i[1]) porcionem op. Sk[1]; non petant ex linea paterna bonorum a patre aliquam porcionem B[2]; non petant bonorum ex linea paterna obveniencium a patre aliquam porcionem O[3] D[3]; non petant partem bonorum obveniencium ex linea paterna aliquam Sk[2]; non petant bonorum et hereditatis a matre devolute porcionem et successionem a patre Sn[1] Sn[2]; toż ze zm. materne zam. a matre Ł. V[1] V[2] O[5]. j[1]) donec Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. k[1]) ad suas nuptias Cz. l[1]) convalebit Pt[3] B[2] D[3]; convalebat Cz.; convalabit, że jednak wyraz ten częściowo zamazany został w tekście, przeto pisarz na marg. dop. po raz wtóry -volabit Kr.; convaleat Fl.; convalebit Sn[1]. m[1]) velud O[1]; velut op. St[2]; velit P[1]. n[1]) prodigiis O[1] Pt[3] Cz Kr. D[2] P[1]. o[1]) ad O[3] Pt[2]. p[1]) hereditas St[2]. r[1]) communes z op. illas O[2] Sk[2] D[4]; illas omnes z op. communes Pt[1]; illas omnes communes B[2] O[3] D[3]. s[1]) inaniter et vacua manu St[1] D[4]; inaniter et manu

vacua Sk2. t[1]) dissiparent O1; dissipare P1; nad tym art. późn. ręka XV w. dop.: Nota, quod iam decretum est, quod pueri vivente patre non petant nec petere possunt porcionem preter dotem matris SV.

[1]) Wyraz eis podają w tym miejscu jednozgodnie nie tylko O1 i Pt3 ale i cały szereg starszych kodeksów UW. II, zresztą także jeszcze niektóre nowsze, do tej grupy należące, więc: Cz. Pt1 O2 Kr. B4 St2 SV. D2 P1 Sk1. Dlatego zatrzymujemy go w tekście pierwotnym, choć rzeczowo trudno go wprowadzić w związek z całą budową zdania; możnaby co najwyżej przełożyć ustęp w taki sposób: w wieku dla nich młodzieńczym, choć i takie ujęcie rzeczy da konstrukcję po części zbędną, a na ogół ociężałą. Dopiero późniejsze redakcje próbują usunąć tę wadę, bądź to, znowuż nie całkiem fortunnie, wstawiając w miejsce eis: eos, bądź też, co lepsza, opuszczając ten wyraz w zupełności. Por. też trafną uwagę Helcla do tego ustępu.

(XCVIII).

O1 89: Si mulier denuo nubat; Pt3 67: De mulierum dotalicio et suppellectili C.; Cz. 93: De dote et donacione; St2 I. 94: toż; Pt1 I. 91: toż z myłką: et dotacione; Kr. I. 95: toż z dod. końc. rubrica; SV. 96: toż z dod. końc. XCVII; D2 I. 99 i P1 I. 100: toż z dod. końc. LXXXXVII; P2 100: toż z dod. końc. C.; Pt2 103: toż z dod. pocz. Capitulum XCVII; O2 I. 76: De dote et donacione et quis modus circa paraphernalia est servandus capitulum LXCX; B2 97: De dote in habendis pueris et donacione; B1 103: LXXXVIII. Donacio dotis; O3 68: Quomodo vidua se habere debet cum pueris; D3 109: toż z przest. debet se habere; Fl. I. 98 cz. 1: De uxore, cuius vir decessit, circa que remanere debeat; St1 99: De uxore, cuius maritus est mortuus, circa que remanere debeat XCIX; D4 100: toż. W Sn1 art. ten powt. dwukr. w cokolwiek odmiennej redakcji, a to: 103: De uxore post mariti mortem CV i 143: De relicta uxore post mortem mariti CXLV; Sn2 103 i 143 toż z tymiż nap.; Ł. 103 podaje ten art. tylko raz: De uxore et parapharnalibus, circa que debeat remanere post mariti mortem; V1 103 i V2 103: toż. Nie podają tego art. J1 J2 B4 VB. Sk1 (wyd.) D1 I. O5.

Statuimus, quod[a]) marito mortuo uxor[b]) circa[c]) donacionem et dotem[d]) et quelibet[e]) parafernalia[f]) in pecuniis[g]), gemmis, lapidibus et[h]) vestibus extantibus[i]) debeat[j]) remanere[k]); ipsa autem mortua, ad pueros[l]) si ipsos[m]) habuerit, predicta omnia[n]) devolvantur[o]). Que mulier, habendo pueros[p]), si alium virum recepe-

rit[r]) vel voluerit recipere[s]), decrevimus[t]), quod tantummodo[u]) ad eosdem[w]) pueros omnia[x]) bona paternalia[y]) integraliter[z]) cum alia medietate[a1]) quorumlibet bonorum maternalium[b1]), in quibuscunque rebus consistant[c1]), absque aliqua contradiccione[d1]) devolvantur[e1]); et residua alia suorum bonorum medietate[f1]) [1]), maritum[g1]) accipiat[h1]) iuxta suam[i1]) voluntatem[j1]).

a) Statuimus quod op. Sn^{1b} Sn^{2b}. b) proximior zrazu, ale pisarz wyraz ten następnie przekr. i na interl. dop. nad nim uxor P^1. c) circa op. Sn^{1b} Sn^{2b}. d) circa dotem et donacionem St^2. e) eciam quamlibet Pt^3; et quolibet B^2. f) paffarnalia O^3 D^3; paternalia D^2 B^1 P^1; parafarnalia V^1 V^2; obok tego wyrazu późn. ręką XV w. dop. na marg.: Parafernalia dicuntur dona, que dantur sponse ab amicis SV. g) pecucuniis op. Sn^{1b} Sn^{2b}. h) et op. P^1. i) superextantibus Pt^3 Cz. Kr. O^3 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 D^4 Sn^{1b}; superextentibus Pt^1; extantibus op. O^2; superexistentibus B^2; superexaltantibus Fl.; superextantibus et remanentibus Sn^{1a} Sn^{2a} Ł. V^1 V^2. j) debeant Pt^3; debet O^3 D^3; debent P^1. k) zam. debeat remanere; retineat et libere succedat Sn^{1b} Sn^{2b}. l) ad liberos Sn^{1a} Sn^{2a} Ł. V^1 V^2. m) ipsas O^1. n) predicta omnino Pt^3; predicta omnia bona SV. Pt^2 P^2 Sn^{1ab} Sn^{2ab} Ł. V^1 V^2; predicta bona omnia B^1; omnia predicta bona St^1 D^4. o) devulvantur O^1; divolventur Pt^1; divolvantur P^1; revolvantur St^1 D^4. p) pueras O^1. r) recepit Pt^3 St^2; recipit Pt^1. s) vel... recipere op. Pt^3; vel recipere voluerit B^2 O^3 D^3 St^2 B^1 Pt^2 St^1 P^2 D^4 Sn^{1ab} Sn^{2ab} Ł. V^1 V^2. t) decernimus Pt^3 O^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sn^{1ab} Sn^{2ab} Ł. V^1 V^2. u) tantum St^2. w) eosdem op. O^3 D^3. x) predicta omnia Pt^2; omnia op. St^1 D^4. y) paterna O^2 z) integralia ter O^1; integralia D^4; integraliter op. Sn^{1b} Sn^{2b}.

a^1) cum alia parte ipsos in divisione contingente Cz. Pt^1 Kr. B^2 Fl. O^3 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 D^4; toż z myłką in divis zam. in divisione O^2; toż ze zm. concernente zam. contingente Sn^{1ab} Sn^{2ab} Ł. V^1 V^2. b^1) matrimonialium Pt^1; paternalium D^3. c^1) in quibuscunque rebus consistant. exclusis Sn^{1b} Sn^{2b}. d^1) condicione St^2; contradicione D^2 P^1; contraccione Pt^2; contradiccione op. St^1. e^1) devolvatur Pt^3; divolvantur P^1; devolvantur op. B^1 Pt^2 St^1 P^2 D^4. f^1) medietatem Pt^3; et de residua alia suorum bonorum parte Cz. Kr.; et de alia parte residua suorum bonorum Fl.; et parte z op. reszty wyrazów środkowych Pt^1; et cum residua alia suorum bonorum parte O^2 B^2 O^3 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1; et cum alia residua suorum honorum parte St^1 P^2 D^4 Sn^{1ab} Sn^{2ab} Ł. V^1 V^2. g^1) maritus Pt^3. h^1) recipiat B^2 O^3 D^3; sibi accipiat St^2. i^1) iuxta suam et non suorum puerorum St^1 D^4 j^1) po voluntatem: probandum factam dod. SV.; po tymże: probandum dod. D^2.

[1]) Utrzymujemy tu konstrukcję zdania, bez przyimka przed residua, jak ją podają oba teksty UW. I, O^1 i Pt^3; da się ona bowiem pojąć jako ablat. absol., gdzie residua równoznaczne jest z restante. Konstrukcję przyimkową podają dopiero teksty następnych układów i redakcji; że nie było jej w tekście pierwotnym, i że nie mamy tu do czynienia z prostą tylko omyłką kopistów O^1 i Pt^3, wynikłą jakoby z opuszczenia jednego wyrazu, świadczy pośrednio okoliczność, że nawet późniejsze redakcje, dające konstrukcję przyimkową, wahają się w wyborze przyimka samego, wstawiając przed residua raz de, innym razem cum.

(XCIX).

O^1 99: De dotalicio domicelle; Pt^3 68: Ubi hereditaria seu dotalicia debeant assignari C.; Pt^1 I. 94: De empcione et vendicione (rubr. mylna); Kr. I. 96: De dote et donacionibus; Cz. 94: De eodem (tj. De dote et donacione); St^2 I. 95: toż; D^2 I. 100 i P^1 I. 101: toż z dod. końc. LXXXXVIII; SV. 97: XCVIII b. nap. pod rubr. ogól. De dote et donacione; P^2 101: De eodem (tj. De dote et donacione) et assignacione bonorum virginibus CI; O^2 I. 77: De assignacione dotis in hereditatibus, ubi assignari debent capitulum CI; B^2 98: De domicella dotanda; O^3 69: De dote et bonis hereditariis; D^3 110: toż ze zm. et aliis bonis i dod. końc. CII; B^1 104: LXXXVIIII. Dos; Pt^2 104: Capitulum XCVIII: De virgine maritanda et eidem dote assignanda; VB. 6: toż; Fl. I. 98 cz. 2: pod nap. wspólnym z art. poprz. (naszym 98), jednakże pisarz, który dopisywał rubr. umieścił na marg.: De dominicella, que maritatur, co jednak następnie sam skreśl.; St^1 100: De dominicella, que marito contribuitur C.; D^4 101: toż; Sn^1: 104 cz. 1.: De donacione virginum CVI; Sn^2 104 cz. 1: toż; Ł. 104 cz. 1: De virginum desponsatione et earum donatione; V^1 104 cz. 1, V^2 104 cz. 1. i O^5 83 cz. 1.: toż ze zm. dotatione. Nie podają tego art. J^1 J^2 B^4 Sk^1 (wyd.) Sk^2 D^1 I.

Eciam[a])[1]) statuimus[b]), dum[c]) aliqua[d]) domicella[e]) maritatur[f]), dos sive[g]) donacio[h]) in pecunia[i]) parata sufficiat[j]), que[k]) in presencia[l]) amicorum assignetur[m]); bona vero hereditaria coram[n]) regia maiestate[o]) debeant assignari[p]).

a) Etenim O^1; Item Pt^3 Cz. Pt^1 O^2 Kr. B^2 O^3 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 VB. Ł. V^1 V^2 O^5; Eciam op. St^1 P^2 D^4 Sn^1 Sn^2. b) statuimus op. Kr.; Statuimus item Fl. c) quod cum O^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 VB. P^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. d) alique O^3 D^3. e) dominicella Pt^3 Cz. Pt^1 O^2 Kr. Fl. St^2 D^2 B^1 P^1 St^1 VB. P^2 D^4 Sn^2 Ł. f)moritur O^1; moriatur Pt^3;

maritatur aut nuptui alicui traditur Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. g) sui Pt[3]; seu P[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. h) donatam Cz.; donacionem Kr.; dotacio V[1] V[2] O[5]. i) pecunia op. Pt[3]. j) sufficiet St[2]. k) quod Pt[3] Cz. Pt[1] O[2] Kr. B[2] O[3] D[3] SV. D[2] B[1] P[1] St[1] VB. P[2] D[4]; quo Pt[2]. l) in presenciam O[1]. m) assignatur Pt[3]; assignentur Pt[1]; agnentur St[2]. n) coram op. D[2] P[1]. o) regie maiestati P[1]; regia magestate Sn[1]. p) debebit assignari O[1] Pt[3]; assignari debent Cz.; debebunt assignari Kr. Fl.; debent assignari P[1]; debent et teneantur assignare St[1] D[4]; tu następuje połączony w jedną całość z art. niniejszym art. 48 St. P. w Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5].

[1]) Wyraz etenim, podany na tym miejscu w O[1], jest niewątpliwą mylką. O ile ją chcieć objaśnić względami paleograficznymi, wskaże ona chyba na eciam, nie na item, jak mają inne kodeksy. Dlatego wstawiamy tu eciam jako wyraz, należący do pierwotnego tekstu, zwracając zarazem uwagę, że zwrotem: Eciam statuimus rozpoczyna się już także jeden z art. St. P. (48).

(C).

O[1] 100: De homicidio; Pt[3] 69: De muliere occisa capitulo CI; Kr. I 55: De omicidio; Pt[1] 55 cz. 1: De homicidio; St[2] I. 56: toż; D[2] I. 56: toż z dod. pocz. R. i końc. LVII; Cz. 54: De eodem (tj. De homicidio); SV. 54: LVII b. nap. pod rubr. ogól. De homicidio; B[2] 58: De capite matris solvendo; O[3] 22: De capite vagabunde mulieris filio solvendo; D[3] 64: toż z dod. końc. LXI; Pt[2] 62: Capitulum LVII. De interfeccione matris; P[1] I. 56: Item de interfeccione matris LVII; B[1] 62: LVI b. nap; P[2] 59: De matricida LIX; Sk[2] 73: De occisione matris mulieris vagabunde LXXII; Fl. I. 58: De illo, qui occidit matrem alicui ex eo, quod eum dicit ex inlegitimo thoro esse procreatum; St[1] 59: De illo, qui occidit matrem alicui ex eo, quia illum ex illegitimo thoro dicit et asserit procreatum LIX; D[4] 59: toż ze zm. matrem alicuius i qui zam. quia; Sk[1] 57: De illo, qui occidit matrem alicui, quia ex illegitimo etc. c. LXI; Sn[1] 60: De illo, qui occidit matrem alicui LXI; Sn[2] 60: toż; Ł. 60, V[1] 60 i V[2] 60: toż z op. cyfry. Nie podają tego art. J[1] J[2] O[2] (wyd.) B[4] VB. D[1] I. O[5].

Laurencius[a]) conqueritur de Martino[b]), quod matrem[c]) sibi[d]) interfecit; Martinus respondit[e]), quod[f]) Laurencius[g]) non fuit[h]) legitimo matrimonio sive thoro[i]) procreatus, ex eo, quod asserebat ipsum esse filium[j]) mulieris vagabunde[k]). Nos[l]) in tali et simili casu[m]) dicimus[n]) caput matris exsolvendum seu obtinendum[o]).

a) Paulus Pt[1]; Franciscus B[1]. b) de Mathia Pt[1]. c) iuvenem O[1]. d) quod sibi matrem Fl. Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. e) Mathias respondit Pt[1]; Martinus respondet Fl.; respondit Martinus St[2]. f) quia Cz. Pt[1] Fl. O[3] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. g) Paulus Pt[1]; Martinus B[1]. h) non fuerit Pt[3] Kr. St[2] D[2] P[1] Sk[1]; non fuisset Sk[2]. i) de legitimo matrimonio sive thoro Pt[3] Cz. Pt[1] St[2] SV. D[2] Pt[2] P[2] Sn[1] Sn[2] V[2]; toż ze zm. seu B[1]; toż z myłką patrimonio Ł. V[1]; de legitimo thoro sive matrimonio Kr. B[2] O[3] D[3] Sk[1]; toż ze zm. seu P[1]; de legitimo thoro z op. matrimonio sive Fl. St[1] Sk[2] D[4]. j) ex eo, quod asserebat eum vel ipsum filium esse Pt[1]; ex eo, quod asserebat ipsum filium z op. esse SV. D[2] B[1] P[1]; ex eo, quod asserabat eum esse filium Pt[2]; ex eo, quod asserebat eum filium P[2] Sk[1]; ex eo, quod eum asserebat filium B[2] O[3]; toż ze zm. ipsum D[3]; ex eo, quia ipsum asserebat flium esse Fl.; ex eo, quia asserebat eum esse filium St[1] D[4]; asserens ipsum esse filium Sk[2]; et asserebat eum esse filium Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. k) vagabunde matris Fl.; vagabunde mulieris St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. l) Nos autem B[2] O[3] D[3]; Nos itaque Fl. St[1] Sk[2] D[4] m) in tali casu z op. et simili Pt[3] St[2]; in tali vel simili casu B[1]; in tali similique casu Fl. St[1]; in tali simili quod casu D[4]; in tali casu et simili Pt[1] B[2] O[3] D[3] P[1] Sk[1]; in tali casu et in simili Sk[2]. n) didicimus St[2]; decernimus Fl. SV. D[2] B[1] Pt[2] P[2]; dernimus St[1]; decrevimus Sk[2] D[4]; dicimus op. tu Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. o) exsolvendum, obtinendum seu obtinendum Pt[3]; solvendum seu obtinendum St[2]; ex solvendum se obtinendum B[1]; ex solvendum et obtinendum Fl. St[1] Sk[2] D[4]; ex solvendum z op. seu obtinendum P[1]; ex solvendum seu obtinendum decernimus Sk[1]; toż ze zm. et Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2].

(CI).

O[1] 101: De repensa homicidii et pena iudicis; Pt[3] 70: De penis kmethonis ex parte homicidii CIII; Cz. 51: De homicidio; Pt[1] I. 52 i St[2] I. 53: toż; B[4] 19: toż z dod. pocz. Rubrica; SV. 50: toż z dod. końc. LIII; D[2] I. 52: toż z dod. pocz. R. i końc. LIII; Kr. I. 52: De comodato rubrica (przez omyłkę); P[1] I. 52: De homicidio, ubi kmetho alium occiderit LIII; Pt[2] 58: Capitulum LIII: Ubi kmetho kmethonem occiderit B[2] 55: De kmethone occiso per kmethonem ;O[3] 18: Pro homine kmethone occiso decem marce solvantur; D[3] 59: toż; B[1] 58: LII. De occisis capitulum; P[2] 55: De solucione occisi kmethonis LV; Sk[2] 61: De kmethone occiso per alium kmethonem LX; Fl. I. 54: De kmethone, qui occidit alium kmethonem; St[1] 55 i D[4] 55: toż z dod. końc. LV; Sk[1] 53: toż z dod. końc. c. LVII; Sn[1] 56: De kemethone seu rustico alium occidente LVII; Sn[2] 56:

toż ze zm. kmethone; Ł. 56: De kmethone seu rustico alium occidente et solucione pene capitis; V[1] 56 i V[2] 56: toż. Nie podają tego art. J[1] J[2] O[2] (wyd.) VB. D[1] I. O[5].

Licet[a]) antiquitus fuerit observatum[b]), quod kmetho, alium[c]) kmethonem[d]) occidendo[e]), solutis[f]) tribus marcis grossorum[g]) a pena homicidii liberabatur[h]), tamen quia[i]) huiusmodi[j]) pena non sufficiebat ad debitam cohercionem[k]), unde nos statuimus, quod[l]) kmetho[m]), alium occidens kmethonem[n]), pro pena homicidii[o]) castellanie[p]), in qua[r]) homicidium commissum fuerit[s]), vel ei[t]), cui ius persuaserit[u]), quatuor marcas, consanguineis vero[w]) sive[x]) amicis proximioribus[y]) sex marcas decrevimus[z]) persolvendas[a1])[1]). Qui[b1]) homicida[c1]), si[d1]) non fuerit[e1]) in solvendo, captus[f1]) pena capitali[g1]) puniatur[h1]).

a) Si licet B[2]. b) modus fuerit observatus Pt[3]; sint observatum D[3]; fuerat observatum B[1] Pt[2] P[2] Sn[1] Sn[2]. c) alium op. Fl. SV. Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V. V[2]. d) kemethonem Sn[1]. e) occidens alium kmethonem Pt[1]; alium kmethonem occidens Sk[2]. f) soluto O[1]. g) grossorum op. Sk[2]. h) liberabitur O[1]; liberatur Fl. St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] P[2]; liberabantur D[3]; liberarantur Sk[1]. i) quod D[2] P[1]. j) homicidii Pt[1]. k) ad debitum choercionem Pt[3]; ad debitam cohortacionem Pt[1]; ad debitam delicti coercionem Pt[2] P[1]; toż ze zm. correccionem Fl. B[1] St[1] P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]; toż z tąż zmianą i mylką ad debitum D[4]; toż ze zm. cohorcionem SV.; toż z op. delicti Sk[2]. l) quia St[2]. m) kemetho Sn[1]. n) kmetho O[1]; occidens alium kmethonem Pt[1]; alium kmethonem occidens Fl. St[1]; occidens kmethonem z op. alium Cz. Kr. B[4] D[3] St[2] SV. D[2] Pt[2] P[1] P[2] Sk[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]; toż ze zm. kemethonem Sn[1]; occidendo kmethonem z op. alium B[2] O[3]; kmethonem occidens z op. alium B[1]. o) homicidii op. D[4]. p) castellano Cz. Pt[1] B[2] O[3] D[3] St[2] St[1] D[4]; castellanis P[1]. r) in quo Pt[1] P[1]; cui B[2] O[3] D[3]; in qua op. St[2] s) homicidium fuerit commissum B[2] Fl. St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]; commissum est homicidium D[2] P[1]. t) ei op. D[3]. u) cuiusvis persuaserit Pt[3]; cuius ius persuaserit Kr. St[1]; cuius persuaderit z op. ius St[2]; toż z popr. persuaserit P[2]; in cuius iurisdiccione delictum et homicidium hoc est perpetratum Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. w) vero op. B[2]. x) sive op. Pt[1]; vel Sk[2]. y) proximioribus amicis Fl. St[1] Sk[2] D[4]; amicis proximoribus interfecti Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. z) decernimus Pt[3] Pt[1] Fl. B[4] SV. D[2] B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2].

a[1]) persolvandas SV. B[1] P[1]; zam. decrevimus persolvendas: persolvat Ł. V[1] V[2]. b[1]) Cui O[1]; Quia St[2]. c[1]) homicidia O[1] Pt[3] Pt[1] D[3] St[2]; homicida op. Fl. St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. d) zam. Qui... si: Qui vero Sk[2]. e[1]) non fuerunt O[1]. f[1]) zam. captus: et captus fuerit Fl. O[3] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. g[1]) capitalia pena St[2]; pena capituli Sn[2]. h[1]) puniendus est Fl. St[1] Sk[2] D[4]; punietur Sk[1].

[1]) Anakolut, gdyż do podmiotu umieszczonego na czele zdania (kmetho), nie dodano orzeczenia, natomiast orzeczenie (decrevimus) dostosowano do innego, domyślnego tu podmiotu (nos). Zachowujemy przecież taką konstrukcję jako właściwość tekstu pierwotnego, gdyż powtarza się we wszystkich bez wyjątku tekstach rękopiśmiennych, a nawet w najstarszych drukach, przy czym możliwość omyłki kopistów, choćby w starożytnych wzorach, ze względu na samą budowę zdania, jest wykluczona. Dopiero Ł. i pochodne odeń druki usunęły tę wadliwość, dostosowując orzeczenie (persolvat) do podmiotu (kmetho).

(CII).

O[1] 102: De occisore et suis complicibus; Pt[3] 71: Quomodo occisor cum coadiutoribus homicidum evadet CIIII; Cz. 52: De homicidio; B[4] 20: toż z dod. końc. rubrica; B[2] 56: Sequitur de homicidio capitulum; Pt[1] I. 53: De eodem (tj. De homicidio); Kr. I. 53: toż (z mylnym wskazaniem na mylnie poprz. umieszczoną rubr. De comodato); St[2] I. 54: toż z dod. pocz. Sequitur; D[2] I. 53: toż z dod. pocz. Item i końc. LIIII; SV. 51: LIIII b. nap., pod rubr ogól. De homicidio; P[1] I. 53: Item de eodem, ubi plures de homicidio accusantur LIIII; Pt[2] 59: Capitulum LIIII. Ubi plures de homicidio accusantur; O[3] 19: Dum plures de homicidio accusantur. unus tantum per iuramentum actoris condemnetur; D[3] 60: toż ze zm. tamen zam. tantum i dod. końc. LVII; B[1] 59: C. LIII. Accusacio; P[2] 56: De occisoribus pluribus LVI; Sk[2] 4: De accusatis pro homicidio, quartum; Fl. I. 55: De illis, qui accusantur de homicidio et non sunt plures; St[1] 56 i D[4] 56: toż ze zm. et sunt plures i dod. końc. LVI; Sk[1] 54: De illis, qui accusantur de homicidio, quorum aliquando plures sunt c. LVIII; Sn[1] 57: Si plures de homicidio accusantur LVIII; Sn[2] 57: toż z myłkami de homicidia i LVIIII; Ł. 57: Si plures de homicidio accusantur, quis eorum pena homicidii puniendus; V[1] 57 i V[2] 57: toż. Nie podają tego art. J[1] J[2] O[2] (wyd.) VB. D[1] I. O[5].

Item[a]) si[b]) plures, puta tres vel quatuor[c]), de homicidio alicuius accusentur[d]), licet[e]) antiquitus per iuramentum accusatoris[f]) omnes[g]) pena[h]) homicidii puniebantur[i]), nos tamen huiusmodi iuramentum[j]) restringentes[k]), statuimus, quod unus tantummodo per iuramentum[l]) actoris de homicidio[m]) condempnetur et puniatur[n]); consortes[o]) vero[p]) eiusdem accusati per probos[r]) et idoneos testes de homicidio et vulneribus[s]) se teneantur[u]) expurgare; alias deficiente expurgacione[w]) puniantur[x]).

a)Tamen Pt[1]. b) se Cz. c) Item si plures, puta duo aut tres vel quatuor Fl.; Item puta si duo vel tres vel quatuor SV. B[1]; Item si duo. tres vel quatuor D[2].P[1]; Item si plures, puta duo, tres aut quatuor Pt[2] St[1] D[4]; Item si plures, puta duos aut tres vel quator Sk[1]; Item si plures, puta duo vel tres aut quator P[2] Sk[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. d) de homicidio alicuius z op. accusentur O[1]; de homicidio accusentur z op. alicuius Pt[3] Cz. P[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]; de homicidio accusantur z op. alicuius Fl. St[1] Sk[1]; toż z op. nadto accusantur D[4]; de homicidio alicuius accusantur Pt[1] SV. D[2] P[1]; de homicidio accusantur alicuius B[2] St[2]; de homicidio accusentur alicuius B[1]. e) lis O[1]. f) accusatores O[1] St[2]; accusatorum B[2]; actoris Sk[2]; licet per iuramentum accusatoris antiquitus O[3] D[3]; licet iuramento anquitus accusatoris SV.; licet iuramento antiquitus accusatoris D[2]; toż zrazu, ale pisarz ostatni wyraz przerobił później na accusati P[1]. g) omnis O[3] St[2] Sn[1] Sn[2]; omnes op. O[3] D[3]. h) pena op. O[1]; pene Pt[1]; penas St[1]. i) puniantur O[1]; puniebatur B[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2]; puniatur D[4]; puniebentur V[2]; preveniebant St[2]. j) iuramenta P[2]; iuramento Sn[2]. k) refugientes Cz.; infringentes St[2]. l) statuimus... iuramentum op. Pt[1]. m) de homicidio op. Pt[3]. n) et punietur O[1]; de homicidio accusetur, condempnetur et puniatur zrazu, ale pisarz wyraz accusetur skreśl. następnie jako niepotrzebny O[3]; condempnetur et punietur de omicidio Fl.; condempnetur et puniatur de homicidio St[1]; toż z myłką de homidio D[4]; puniatur et condempnetur de homicidii Sk[2]. o) sortes Kr. p) vero op. St[2]; consortes vero seu coadiutores Sk[2]. r) per proprios O[1]; per robos Kr.; per bonos Fl.; per vos St[2]. s) ac Fl. t) de huiusdem homicidio seu vulneribus Sk[2]. u) tenentur z op. se Fl.; teneantur se D[2] P[1]; se teneant Sk[2]; si teneantur Sn[1]. w) alias deficientes in expurgacione Pt[3] Cz. B[2] B[4] O[3] D[3] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1]; toż ze zm. in purgacione Pt[1]; alias in expurgacione deficientes Fl. St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]; deficientes vero in purgacione Sk[2]. x) alias... puniantur op. Kr.; puniatur D[4]; penis puniantur, aut si actor voluerit contra eosdem probare,

quod huiusmodi facti coadiutores fuerunt Sk²; na marg. obok tego art. dop.: Hoc statutum continet iniusticiam, a zdaniem Ulanowskiego odnosi się do niego także dopisek na górnym marg. stronnicy: Contra legem Exodi et Deuteronomon P¹.

(CIII).

O¹ 103: De morte casuali; Pt³ 72: De eo, qui cadendo vitam suam amiserit, capitulo CV; Kr. I. 54: De omicidio rubrica; B⁴ 21: De homicidio; Cz. 53: De eodem (tj. De homicidio), Pt. I. 54: toż; B² 57: De morte casuali; St² I. 55: De submersione vel arboris interfeccione. Wszystkie inne kodeksy rozbijają art. niniejszy na dwa osobne art. Tak: SV. 52: LV b. nap. i 53: LVI b. nap., oba pod rubr. ogól. De homicidio; D² I. 54: Item de eodem (tj. De homicidio) LV i I. 55: R. de eodem LVI; O³ 20: De morte casuali alicuius hominis i 21: Pro capite militis sexaginta marce solvi debent; D³ 61 i 62: toż z dod. końc. LVIII i LIX; Pt² 60: Capitulum LV. De morte causali cuiuscunque i 61: Capitulum LVI. Ubi miles militem occiderit; P¹ I. 54: Item de morte casuali cuiuscunque LV i I. 55: R. de eodem, ubi miles militem occiderit LVI; B¹ 60: LIIII. Mors causalis, i 61: LV b. nap.; P² 57: De morte casuali LVII i 58: De occisione militis LVIII; w Sk² podany tylko pierwszy z obu rozbitych art., sam znowuż rozbity na dwa osobne art. tj. 46: De homicidio casuali XLVI i 47: De homicidio ignoto XLVII; Fl. I. 56: De illis, qui casualiter moriuntur in aqua vel de arbore cadendo aut simili i I. 57: De milite, qui occidit militem manu violenta; St¹ 57: De illis, qui casualiter moriuntur, ut in iqua vel de arbore LVII i 58: De milite, qui occidit militem manu violenta LVIII; Sk¹ 55: De illis, qui casualiter moriuntur, ut in aqua vel de arbore LVII i 58: De milite, qui occidit a militem manu violenta LVIII; Sn¹ 58: De illis, casualiter moriuntur, ut in aqua vel de arbore cadendo c. LIX i 56: De milite, qui occidit militem, quid propena c. LX; D⁴ 57: De illis, qui censualem moriuntur in aqua vel de arbore LVII i 58: De milite qui occidit a militem manu violenta LVIII; Sn¹ 58: De illis, qui casu moriuntur LIX i 59: De milite, qui occidit militem LX; Sn² 58 i 59: toż; Ł. 58: De illis, qui casu mortem incidunt i 59: De milite, qui occidit militem; V¹ 58, 59 i V² 58, 59: toż; O⁵ 48 ma tylko pierwszy z obu art. pod nap. jak u Ł., drugiego z tych art. nie podaje. Nie dają nadto całego niniejszego art. J¹ J² O² (wyd.) VB. D¹ I.

Eciam[a])[1]) quacunque[b]) morte casuali[c]) et[d]) inopinata[e]) contingat[f]) aliquem[g]) de hac luce migrare[h]), puta de arbore cadendo[i]), vel[j]) in[k]) aqua[l]) submergendo[m]), ac[n]) alio quovis modo[o]), statuimus, quod pro tali homine[p]) sic decedente[r]) nulla questio penitus[s]) moveatur[t]). Item dum ignoratur, quis commisit[u]) homicidium[w]), decrevimus[x]), quod castellania[y]) de hoc[z]) non moveat aliquam questionem[a1]), sed[b1]) consanguinei[c1]) proximiores[d1]), culpabilem[e1]) inquirentes[f1]), causam, dum potuerint[g1]), prosequantur iuxta iuris formam[h1]). Ut violenta audacia[i1]) refrenetur[j1]), statuimus, quod dum miles parem sibi militem occiderit[k1]), pro capite LX[l1]) marcas[m1]), pro mutilacione[n1]) vero[o1]) cuiuslibet[p1]) membri[r1]) XXX[s1]), et pro simplici[t1]) vulnere XV[u1]) marcas[w1]) solvere[x1]) teneatur[y1]).

a) Etenim O^1; Idem Pt^3; Item Cz. Kr. B^2 Fl. B^4 O^3 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; Tamen Pt^1. b) quicunque O^1 Pt^3 Pt^2; quandocunque Cz.; quia cuiuslibet D^3; qualibet St^2. c) causali Pt^1 Kr.; casali Sn^2. d) et op. Pt^3; vel Pt^1 Kr. Fl. Pt^2 St^1 P^2 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. e) opinata Pt^2. f) contingit SV. D^2; contingerit Fl. B^1 P^1 Sn^1; contigerit Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. g) aliquem op. B^1. h) de hac vita migrare B^2 O^3 D^3; de hac migrare luce Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. i) cadente Pt^1. j) videlicet vel Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. k) in op. Kr. l) in aqua op. Pt^3. m) submergente Pt^1; demergendo D^2 P^1; submergenda B^1; in aquam mergendo Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. n) aut Cz. Pt^1 Kr. B^2 Fl. B^4 O^3 D^3 St^2 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 St^1 P^2 Sk^1 Sk^2 D^4 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. o) aliquo quovis modo Cz. Pt^1 B^1; aliis quovis modo D^3; aliquovis modo St^2 Pt^2; quovis modo z op. alio SV. D^2 P^1; aliquo modo quovis P^2 Sk^1; quovis alio modo Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; quovis alio casu simili Fl.; quovis alio modo simili St^1 Sk^2 D^4. p) homicidio Sk^2. r) decidente O^1. s) nulla penitus questio Fl. St^2 St^1 Sk^2 D^4; penitus nulla questio SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. t) na tym słowie kończy się pierwszy z dwu art., na które rozbita jest część pierwsza niniejszego art. w Sk^2. u) commiserit Kr. w) homicidii immanitatem P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; homicidii inhumanitatem Sk^2; homicidii inunanitatem St^1; homicidium in va unanitatem D^4. x) statuimus Pt^3; decernimus Fl. B^4 SV. D^2 B^1 Pt^2 St^1 P^2 Sk^1 Sn^1-Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. y) castellanus Pt^3; castellani St^1 D^4. z) de hac Fl.

a[1]) non moveat questionem z op. aliquam Pt[3] St[2]; non moveat questionem aliquam B[2] O[3] D[3]; aliquam non moveat questionem Fl. P[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; nullam moveant questionem St[1]; toż ze zm. moveat D[4]. b[1]) scilicet Cz. c[1]) sed consanguinei op. Pt[1]. d[1]) et proximiores Pt[3] Pt[1] Kr. B[2] B[4] O[3] D[3] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; vel proximiores Cz.; et proximiores amici Fl. St[1] Sk[2] D[4]. e[1]) culpam Pt[1]. f[1]) inquerentes St[2]. g[1]) poterint Pt[3] Cz. Pt[1] Kr. B[2] B[4] O[3] D[3] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; poterant Fl. h[1]) iuxta ... formam op. Kr.; consequentur iuxta iuris formam Pt[1]; toż ze zm. prosequentur B[2]; toż ze zm. exsequantur Fl. Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2]; iuxta iuris formam exquerantur Sk[2]; na tym słowie kończy się pierwszy z dwu art. na które rozbity jest art. niniejszy w Fl. O[3] D[3] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2], tudzież drugi art., na który rozbita jest pierwsza część niniejszego art. w Sk[2], wreszcie jedyny art. który jako pierwsza część niniejszego art. podaje O[5]. i[1]) Ut violencia audacia Pt[1]; Ut violencia et audiencia Kr.; De occisis, ut violenta audacia B[2]; Ut violatorum audacia Fl.; Ut violentorum audacia D[2] B[1] P[1] St[1] P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]; toż z myłką Et zam. Ut SV. Pt[2]; toż z myłką De zam. Ut D[4]. j[1]) refrenatur Sn[1]; referentur Sn[2]; refranetur V[2]. k[1]) occidit B[2] Sk[1]; alium parem sibi militem occiderit Cz.; parem sibi occiderit militem O[3] D[3]; sibi parem occidit violenter Fl.; parem sibi occidit violenter St[1] D[4]. l[1]) XL Kr. B[4] Sk[1]. m[1]) marcas op. Cz. Pt[1] B[2] Fl. B[4] O[3] D[3] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. n[1]) pro mulacione Pt[2]. o[1]) vero op. Pt[1] B[2] St[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2]. p[1]) cuiuslibet op. Pt[2]. r[1]) membri cuislibet Fl. s[1]) XXX marcas P[1]. t[1]) pro simplici vero Pt[2]; et pro simplice P[1]. u[1]) X O[2] D[3] XX St[2]. w[1]) marce Pt[3]. x[1]) quindecim solvere marcas D[2]. y[1]) teneantur Pt[3] Pt[1]; tenetur D[3]; po teneatur: Item omnia homicidia, qualitercunque et a quibuscunque perpetrata fuerint et commissa, iure Polonicali iudicentur dod. B[2]; obok tego art. na marg. dop. Parva pena contraria legi P[1]; cały ustęp końcowy Ut violenta ... teneatur niepodany w Sk[2] O[5].

[1]) Wobec podanego w O[1] wyrazu Etenim wstawiamy tu w tekst pierwotny wbrew przekazowi późniejszych redakcji (item), wyraz Eciam, w myśl uwag w przyp. 1 do art. 99.

(CIV).

O[1] 104: De hiis, qui infames hebeantur; Pt[3] 73: penis furum et raptorum paciendis CVII; Cz. 55: De raptoribus; Kr. I. 56, B[4] 22 i St[2] I. 57: toż; SV. 55: toż z dod. końc. LVIII; D[2] I. 57 toż z dod. pocz. R. i końc. LVIII; P[2] 69: toż z dod. końc. LX; Pt[1] I. 55 cz. 2 w połącz. z poprz. art. (naszym 100), zatem bez osobnego nap. pod wspólną tutaj nieodpowiednią rubr. De homicidio; Pt[2]

63: Capitulum LVIII. De raptoribus et vagis; P1 I. 57: De raptoribus et vagis LVIII; B2 59: Quod raptores infames habeantur; O3 23: De latronibus et furta committentibus extra terram divagantibus; D3 63: toż z dod. końc. LX; B1 63: LVII. Capitulum de furtis; Fl. I. 59: De divagantibus et rapinas committentibus; St1 60 i D4 60: toż z dod. końc. LX; Sk1 58: toż z dod. końc. c. LXII; Sn1 63: De vagantibus hincinde et rapinas committentibus LXIIII; Sn2 63: toż; Ł. 63, V1 63, V2 63 i O5 46: toż z op. cyfry. Nie podają tego art. J1 J2 O2 (wyd.) VB. Sk2 D1 I.

Sunt nonnulli[a]), qui per[b]) indiscrecionem[c]) victum[d]) longi temporis brevi hora consumentes[e]), assumunt[f]) sibi extra propria[g]) occasionem divagandi[h]), et taliter divagantes[i]) aliena rapere[j]) non formidant[k]). Ut igitur[l]) tales[m]) a qualibet[n]) occasione[o])[l]) divagandi[p]) saltem[r]) formidine pene[s]) retrahantur[t]), statuimus, quod taliter divagantes[u]) et rapinas committentes[w]) quibuslibet[x]) bonis eorum[y]), que[z]) habent, ipso[a1]) facto sint privati[b1]). Et si[c1]) contingerit[d1]) huiusmodi fugitivos et divagantes[e1]) nostre gracie reconciliari[f1]), volumus[g1]) nihilominus[h1]), quod[i1]) inter suos pares[j1]) ut[k1]) infames habeantur[l1]).

a) Cum nonnulli B2. b) per op. Cz. c) indiscucionem Pt1. d) victuum Fl.; vitam D3. e) brevi ora consumentes Cz.; breviora consumentes Pt1; breviora consumentes hora B2; brevi consumentes hora B1 Pt2; brevi hora consumunt Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. f) sumunt SV. B1; consumunt D2; tandemque assumunt Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5. g) extra propriam Cz. Pt1 Kr. B2 Fl. St1 D4; propriam z op. extra St2; extra propriam patriam P1; ex propria O3 D3. h) occasione divaganda Pt3; occasione divagandi SV.; occasione loca divagandi O3; occasione loca divagando D3; occasione vagabunda D2; occasionem vagandi Sn1 Ł. V1 V2 O5; toż z myłką ociasionem Sn2. i) divagantibus O3; vagantes Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5; et taliter divagantes op. D3. j) recipere Pt1. k) non formident Pt2. l) ergo SV. D2 P1. m) tales op. Pt3. n) a quibus Kr.; zam. a qualibet: equalibus D2 P1. o) accione Pt3. p) vagandi et rapiendi Sn1 Sn2 Ł. V1 V2 O5; et taliter divagantes ... divagandi, skutkiem przeskoku od jednego do drugiego divagandi op. O1 Cz.; formidant... divagandi op. B2. r) saltim D2 P1 St1 D4. s) pe O1; pene op. Pt1 St1 D4; pena Fl.; pene formidine O3 D3. t) adtrahantur Pt1; retrahamus O3 D3; retrahentur Pt2; extrahantur Sn2. u) vagantes

Sn¹ Sn² Ł V¹ V² O⁵. w) mittentes O¹. x) quilibet D³; toż zrazu, ale pisarz skreśl. następnie, a na marg. dop. quibuslibet P¹; quomodolibet SV. D². y) eorum bonis B² B⁴ O³ D³; bonis ipsorum Fl. Pt² St¹ P² Sk¹ D⁴ Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵. z) quedam Pt¹.

a¹) in ipso O¹ Pt³. b¹) sunt privati Cz. B¹ Sn¹ Sn²; sint privandi Kr. D³; sunt privandi Pt² P¹ P² Sk¹ Ł. V¹ V² O⁵; sunt puniendi et privendi Fl.; toż z popr. privandi St¹ D⁴; sint puniendi SV. c¹) sic O¹. d¹) contingeret Pt³; contingit B² B¹; contingat O³ D³; contingerit Pt² P² Sk¹ Sn¹ Sn² Ł V¹ V² O⁵. e¹) huiusmodi... divagantes op. Pt³; et divagantes op. Sn¹ Sn² Ł. V¹ V² O⁵. f¹) reconciliare O¹ Pt³ O³; reconciliati Kr.; conciliari Pt². g¹) unde volumus Fl. SV. D² B¹ Pt² P¹ St¹ P² Sk¹ D⁴. h¹) nihilominus op. D² P¹. j¹) quod nihilominus quod Fl. j¹) inter pares suos B². k¹) ut op. Pt¹; et B¹ St¹ D⁴. l¹) infamis habeatur Pt¹.

¹) Wobec zdefektowanego w tym miejscu tekstu O¹ nasuwa się pytanie, czy wersja: a qualibet accione (divagandi), podana w jedynym poza tym tekście UW. I (Pt³), nie jest wersją pierwotną, w miejsce której późniejsze dopiero redakcje wstawiły: a qualibet occasione. Rozstrzyga wątpliwość tekst bezpośrednio poprzedniego ustępu, zawarty także w O¹ i Pt³, occasionem divigandi. Wersja Pt³: accionem jest tedy niewątpliwą, paleograficznie zresztą łatwą do usprawiedliwienia myłką zam. occasione.

(CV).

O¹ 105: De expedicionis stacionibus; Pt³ 74: Nullus eundo expedicionem in villa stacionem faciat sed in campo CVII; Pt¹ I. 71: De rapinis et transeuntibus ad expedicionem; SV. 73: toż z dod. końc. LXXV; Cz. 72: De rapinis et de transeuntibus ad ex.; Kr. I. 73: De rapinis et sumpsentibus ad expedicionem rubrica; D² I. 75: De rapinis transeuntibus ad expedicionem LXXV; O² I. 53: De rapinis commissis a transeuntibus ad expedcionem capitulum LXXVII; St² I. 74: De rapinis et expedicione; P² 78: De rapinis transeuncium ad expedicionem capitulum LXXVIII; B⁴ 48: De raptoribus; B² 72: De bellancium stacione; O³ 42: Ad bellum euntes non in villa sed in campo habeant staciones; D³ 83: Ad bellum euntes non etc. najpierw atramentem, a następnie po raz wtóry minią cała rubr. jak O³; B¹ 81: LXX b. nap.; Pt² 81: Capitulum LXXVI. De stacionibus et rapinis eundo ad expedicionem; VB. 5: toż; P¹ I. 76: De stacionibus et rapinis transeuntibus ad expedicionem LXXV zrazu, poczem pisarz wyraz transeuntibus przerobił na transeundo; Sk² 28: De dampnis ad bellum euncium XXVIII; Fl. I. 76: De terrrigenis, qui equitantes ad expedicionem damna

inferunt; St[1] 78 i D[4] 78: toż ze zm. damna pauperibus villanis inferunt LXXVIII; Sk[1] 76: De monachis, qui equitantes ad expedicionem dampna pauperibus inferunt; Sn[1] 80: De terrigenis ad bellum transeuntibus damna villanis inferentibus LXXXII; Sn[2] 80: toż; Ł. 80, V[1] 80, V[2] 80 i O[5] 63; toż z op. cyfry. Nie podają tego art. J[1] J[2] D[1] I.

Expedit reipublice, ut[a]) subditi[b]) in quiete vivant[c]), et[d]) quod nulli noceant[e]), et in virtutibus[f]) convalescant[g]). Quidam[h]) preterientes ista[i]), veluti legis[j]) transgressores[k]), quod[l]) cum per terras proprias[m]) pergunt[n]) ad expedicionem[o]), quasi[p]) hostes se moventes[r]), infinita[s]) dampna[t]) pauperibus[u]), eciam[w]) plura[x]), quam hostibus, erogare[y])[1]) non obmittunt[z]), per que[a1]) terre nostre[b1]) maxime devastantur. Volentes itaque[c1]) huic periculo de[d1]) remedio opportuno[e1]) providere[f1]), statuimus, ut[g1]) quocienscunque[h1]) ad expedicionem[i1]) per terras nostras[j1]) sit[k1]) progressio[l1]), nullus stacionem faciat in villa, sed in campo[m1]), nec rapinas in equis, pecudibus, pecoribus[n]), seu[o1]) in[p1]) aliis rebus[r1]) committat[s1]), sed solum[t1]) pabulum[u1]), moderate tamen, recipiat[w1]) pro suis equis[x1]); et staciones[y1]) faciant[z1]) de lignis[a2]), in silvis, gaiis[b2]) aut[c2]) rubetis incisis[d2]) et[e2]) receptis[f2]): et[g2]) ex hoc[h2]) edificia villarum intacta consistant[i2]). Si quis[j2]), veluti[k2]) temerarius huius statuti[l2]) violator[m2]), contrarium fecerit[n2]), domino[o2]) illius ville[p2]), aut[r2]) cui dampnum est illatum[s2]), dampnum resarciat[t2]) iuxta suum sacramentum[u2]) super ablatis[w2]) prestitum[x2]), cum pena, que dicitur pentna[ce y2])[2]), ad hoc apposita[z2]); et nihilominus alia similis[a3]) pena[b3]) in violacione statuti[c3]) pro nobis cadet[d3])[3]).

a) et O[2]. b) subditi nostri B[2]; subditi op. SV. c) quiete vivat z op. in St[2]; toż z popr. vivant Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; vivant in equitate St[1] D[4]; vivant in quiete P[2] Sk[1] Sk[2]. d) et op. Pt[3]. e) nocent Pt[3]. f) in virtute O[2] SV. g) convalescat Pt[3]. h) Quidem St[2]. i) pretereuntes

ista Pt[1] B[2] O[3] D[3] St[2] B[1] Pt[2] P[1] VB. P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; pretereuntes ita O[2]; pretermittentes ista St[1] D[4]; ista pretermittentes Sk[2]. j) leges Sn[2]. k) transgressores legis B[2]. l) quod op. B[2] O[3] D[3] St[1] Sk[2] D[4]; qui P[2]. m) proprias op. St[2] Sk[1]; propris D[2] P[1]. n) pargunt St[1]. o) ad expedicionem belli Sk[2]; ad expedicionem bellicam Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. p) velut O[3] D[3]. r) moventes z op. se O[1]; moventes se B[2]; se moventes op. Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. s) infinita op. St[1] Sk[2] D[4]. t) infinita bona dampna O[1] Pt[3] B[4]. u) pauperibus op. B[2]. w) dampna eciam pauperibus O[2]. x) plurima B[1]. y) irrogare Cz. O[2] Kr. B[2] O[3] D[3] SV. D[2] P[1] P[2] Sk[2]; rigorare Fl.; errogare B[1]; inferre Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. z) non obmittant O[2]; non ammittunt St[2]; non dimittunt P[2]; non ommittunt VB. Sk[1] Sk[2]; non verentur Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5].

a[1]) per quod Sk[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. b[1]) nostre terre St[1] Sk[2] D[4]. c[1]) itaque op. B[2]; igitur O[3] D[3] Sk[2]; itque D[4]. d[1]) et Pt[1]. e) optimo Pt[3] Kr ; opportuno op. Fl. f[1]) de remedio providere opportuno Cz. D[3]. g[1]) quod D[2] Pt[2] P[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. h[1]) quociescunque V[1] V[2] O[5]. i) ad expedicione B[1]; ad bellicam expedicionem Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. j[1]) per terras nostras op. Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. k[1]) fit Cz. Pt[1] O[2] Kr. B[4] O[3] SV. D[2] Pt[2] P[1] St[1] VB. P[2] Sk[1] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; sit per terras nostras Sk[2]. l[1]) expedicio et progressio B[1]; transicio seu progressio P[1]. m[1]) nullus stacionem faciat in illa villa, sed in campo Pt[3]; nullus faciat in villa, sed in campo stacionem B[2] O[3] D[3]; nullus stacionem faciet in villis sed in campis O[2]; nullus stacionem faciat in villis sed in campo SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] VB.; nullus faciat stacionem in villis sed in campo St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4]; nullus in villis stacionem faciat, sed in campo Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. n[1]) in equis, pecoribus z op. pecudibus Cz.; in equis, in pecudibus, pecoribus Pt[1]; in equis, pecoribus, pecudibus St[2] Sk[2]. o[1]) aut Pt[3] Cz. Pt[1] O[2] Kr. B[2] Fl. B[4] O[3] D[3] St[2] SV. D[2] Sk[2]; et B[1] Pt[2] P[1] St[1] VB. P[2] Sk[1] D[4]; vel Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. p[1]) in op. Sk[2]. r[1]) po wyrazie rebus zostawione wolne miejsce na ok. 10 liter Sn[1]. s[1]) committant Pt[3] Cz. Pt[1] O[2] Kr. B[2] St[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] P[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; committans VB.; committatur Sk[2]. t[1]) sed solummodo B[1] Pt[2] P[1] St[1] VB. P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. u[1]) pabulum op. St[1] Sk[2] D[4]; pabula Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. w[1]) moderate cum recipiat O[1]; moderate tamen recipiant Cz. Kr.; moderate tantum recipiat D[3] SV. D[2]; toż ze zm. recipiant Pt[1] O[2] P[1]; toż z op. recipiant O[3]; moderate recipiat z op. tamen Pt[3] Fl. B[1]; toż ze zm. recipiant St[2] B[2] VB.; recipiant moderate z op. tamen St[1] P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. x[1]) tamen ... equis op. B[2]. y[1]) eciam stacionem B[2]; et stacionem Fl.; nec staciones Ł. V[1] V[2] O[5]. z[1]) facient O[2]; faciat B[2] O[3] D[3].

a[2]) de lingnis incisis Kr.; toż ze zm. de lignis Fl.; de lignis op. B[2] O[3] D[3]. b[2]) in silvis, gagiis O[1] B[4] Sk[2]; in gagiis vel silvis B[2]; in gays, silvis O[3] D[3]; in silvis ac virgis St[2]. c[2]) aut op. Pt[3]; ac St[2]; et Sk[2]. d[2]) excisis Kr. Fl. e[2]) et op. O[2] B[2] SV. D[2] P[1]. f[2]) receptis zrazu, ale pisarz wyraz ten później przekr. P[1]; zam incisis et receptis: pro edificiis valentibus Ł. V[1] V[2] O[5]. g[2]) ut Cz. Pt[1] O[2] Kr. B[2] Fl. O[3] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] St[1] VB. P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. h[2]) per hoc O[3] D[3]; ex hac Sn[1]. i[2]) persistant O[2] SV. D[2] B[1] P[1] St[1] VB. P[2] Sk[1] Sk[2] D[4]; existant O[3] D[3]; consistant et edificari possent in futurum B[2]; edificium villarum intactum consistat Kr.; toż z myłką intacta Fl.; toż z tąż i dalszą myłką edificiam St[2]; edificia villarum persistant z op. intacta Pt[2]; edificia villarum integra et illesa permaneant Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. j[2]) Si quis op. O[1]: Si qui Cz.; Si quis zrazu, ale pisarz przed tymi wyrazami dod. na interl.: et P[1]; Et si quis B[1] Pt[2] VB. P[2] Sk[1] Sk[2] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; Et quis St[1] D[4]. k[2]) velut D[3] Pt[2] St[1] VB. P[2] Sk[1] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; vel B[1]. l[2]) statui Cz. m[2]) violator op. St[1] Sk[2] D[4]; violator fuerit Sk[1]. n[2]) contrarium faciat Pt[3]; fecerit contrarium St[1] P[2] Sk[2] D[4] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; et contrarium fecerit Sk[1]; Si quis in huius statuti veluti temerarius violator existat et contrarium fecerit B[2]. o[2]) dominus B[2]. p[2]) ville op. O[1] Cz. Pt[1] Kr. B[2] St[2] B[1] Pt[2] VB.; ville illius O[2] O[3] D[3] SV. D[2] P[1]. r[2]) vel Fl. s[2]) aut cui est dampnum illatum O[2]. t[2]) dampnum reservat O[1]; dampna reservat Cz. St[2]; dampna resciat Pt[3]; dampna resarciat Kr. B[4] P[2] Sk[1]; toż z myłką reserciat St[1]; toż z myłką resermat D[4]; dampna restituat O[2] SV. D[2] P[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; dampna solvat Fl.; resarciat z op. dampnum B[2] O[3] D[3]; dampna huiusmodi referre debet Sk[2]; illius ville dampna reserciat B[1]; ille ville dampna resarciat Pt[2]; toż z myłką reserciat VB. u[2]) iuxta sui iuramenti sacramentum B[2]; iuxta suum iuramentum Fl. St[1] D[4]; iuxta illius iuramentum Sk[2]; iuxta suum sacramentum cum restitucione ablatorum Ł. V[1] V[2] O[5]. w[2]) super oblatis Pt[1] Sk[2]; super sublatis Sk[1]; super ablatum V[1] V[2] O[5]. x[2]) restitum St[2]; prestitutum B[1]. y[2]) cum pena que dicitur pyathna^{cza} Pt[3]; toż ze zm. pentnadzescza Pt[1]; cum pena, que pantnadzescza dicitur Cz.; toż ze zm. pencznadzescze Kr.; toż z op. cum i zm. pancznadzescza Fl.; toż z op. que i zm. pentnaze^{ce} B[4]; cum pena pyathndzeszcze z op. que dicitur O[2]; toż ze zm. pyanthnadzescza B[2]; toż ze zm. pyacznadzescza O[3]; toż ze zm. XV D[3] St[2] Sk[2]; toż ze zm. pentna^{cza} SV.; toż ze zm. penth^{cza} D[2]; toż ze zm. pyancz^{cza} B[1]; toż ze zm. pyancznaa Pt[2]; toż ze zm. pyanth^{cze} P[1]; toż ze zm. pyacznaszdzescza St[1] D[4]; toż ze zm. pyącznadeszcha VB.; toż ze zm. pyacznadzestha P[2]; toż ze zm. pyacznadzesta Sk[1]; toż ze zm. pyaduadzescza Sn[1]; toż ze zm. pyacznadzescza Sn[2]; toż ze zm. pyathnadzyescza Ł.; toż ze zm pietnadziesta V[1] V[2] O[5]. z[2]) opposita B[4] D[3].

a[3])simul Cz. Kr.; similis op. B[1]. b[3]) cały ustęp: que dicitur .. pena, skutkiem przeskoku od jednego do drugiego wyrazu pena op. O[1]; similis pena op. Sk[2]; zam. et nihilominus ... pena: equidem similis pena B[2]. c[3]) statu O[1]. d[3]) in violacione statuti pro nobis cedet Cz. Pt[1] B[4] St[2] B[1] Pt[2] VB ; toż z myłką in violacio Kr.; toż ze zm. cedat Fl.; in violatore statuti pro nobis cedat O[2]; toż ze zm. cedet SV.; in violatorem statuti pro nobis cedet D[2]; toż ze zm. cedat zrazu, ale pisarz potem przekr. violatorem i na marg. dop. violacione P[1]; in violacione statuti pro nobis cedere debebit O[3] D[3]; pro violacione statuti cedat z op. pro nobis B[2]; cedit nostro iudici pro nostri statuti violencie violenta St[1]; toż ze zm. cecidit i violencione violenta D[4]; cedet nobis in statuti violacione P[2]; cedet nobis z op. reszty Sk[1]; iudicio pro nostri huiusmodi statuti violacione z op. reszty Sk[2]; cedat nobis occasione violacionis statuti Sn[1] Sn[2]; toż, poczem: Per hoc tamen non negamus, quin pabulum moderatum equis et victus ipsorum, sine quo transitus alias haberi non possit, recipiatur Ł. V[1] V[2] O[5].

[1]) Wyraz erogare, zawarty zarówno w O[1] jak i w Pt[3], a nadto w całym szeregu tekstów UW. II i III, jak Pt[1] B[4] B[1] Pt[2] VB. St[1] Sk[1] D[4], oznaczający: wypłacić, a w przenośnym znaczeniu: świadczyć, wyrządzić (krzywdę, szkodę), należy utrzymać jako składnik tekstu pierwotnego wbrew Helclowi i Hubemu, którzy w ślad za niektórymi innymi kodeksami wstawiają tu: irrogare.

[2]) Wobec luki, jaką w tym miejscu wykazuje O[1], nazwę piętnaziestej podajemy tu w pisowni jednego z poprzednich artykułów (54) tegoż kodeksu; zresztą wyraz ten występuje w tymże kodeksie jeszcze także w kształtach pentc[e], pentna[te], pentnaze[te].

[3]) Tak O[1] i Pt[3], i nie ma powodu zastępować tej wersji wyrazem cedet lub cedat, jak mają wszystkie inne kodeksy; jest ona bowiem całkiem poprawną i zrozumiałą, zwłaszcza że już nawet w klasycznej łacinie cado w znaczeniu przypaść, należeć się (o świadczeniach pieniężnych, grzywnach itp.) używane jest niejednokrotnie.

(CVI).

O[1] 106: De ministerialibus ad occisum in villa vocatis; Pt[3] 75: De invento occiso per ministerialem capitulo CVIII; Pt[1] I. 56: De excessibus; St[2] 58 cz. I: toż; Cz. 56: De excessibus officialium; Kr. I. 57 i B[4] 23: toż; SV. 56: toż z dod. końc. LVIII; D[2] I. 58: toż z dod. pocz. R. i końc. LIX; Pt[2] 64: Capitulum LIX. De excessibus officialium, ubi eciam ministerialis occisum spoliare non debet; P[1] I. 58: De excessibus officialium, ubi eciam ministeriales occisum spoliare non debent LIX; P[2] 61: De excessibus ministerialium LXI; B[2] 60: De spolio occisi krwawne; O[3] 24: De precio ministerialis conspicientis occisum in via; D[3] 65: toż z dod. końc. LXII;

B^1 64; LVIII c. De ministerialibus; Sk^2 74: De ostensione occisi ministeriali LXXIII; Fl. I. 60: De ministerialibus, quod occisum non debent spoliare in vestibus, quando vocantur ad videndum occisum; St^1 61 i D^4 61: toż z dod. końc. LXI; Sk^1 59: De ministerialibus, quod occisum non debent de vestibus spoliare, quando vocantur ad eum c. LXIII; Sn^1 64: De vocatione ministerialium ad conspiciendum aliquos occisos LXV; Sn^2 64: toż; Ł. 64: De ministerialium ad conspiciendos occisos vocatorum abolita consuetudine vestium recipiendorum et de eorum salario; V^1 64, V^2 64 i O^5 47: toż z popr. recipiendarum. Nie podają tego art. J^1 J^2 O^2 (wyd.) VB. D^1 I.

Consuetudine iniquissima[a]) ministerialium observatum extitit[b]), quod dum ad[c]) aliquem[d]) in via[e]) occisum[f]) vocabantur[g]), ipsum vestibus, in quibus fuerat occisus[h]), iure ipsorum, quod ipsi nominant krwawne[i]), exspoliabant[j])[1]). Unde[k]), cum[l]) afflictis[m]) non sit[n]) addenda[o]) affliccio[p]), eisdem ministerialibus[r]) prohibemus de cetero[s]) quoslibet[t]) occisos spoliare seu exuere[u]), sed tantummodo[w]) unico grosso contententur[x]), quem[y]) decrevimus[z]) eis[a1]) dandum[b1]) pro labore[c1]) per eum, qui[d1]) ad[e1]) aliquem occisum procuraverit eos evocari[f1]), donec de eodem homicidio questio[g1]) taliter[2]) fuerit[h1]) diffinita[i1]).

a) Consuetudine antiquissima B^2; Consuetudo iniquissima Fl. Pt^2; Consuetudinem iniquissimam St^2. b) obsertum extitit zrazu, ale pisarz pierwszy wyraz popr. następnie na observatum Kr.; extitit fore observatum Fl. St^1 Sk^2 D^4; extitit observatum Pt^1 O^3 SV. D^2 B^1 Pt^2 P^1 P^2 Sk^1 Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5; toż z myłką extit D^3. c) ad op. O^1 St^2. d) ad aliquem op. Pt^3 B^4. e) in una O^1; in via vel alias Sn^1 Sn^2 Ł. V^1 V^2 O^5. f) occisum in via Fl. St^1 Sk^2 D^4; in via occisum veri D^2 P^1; in via occisum vie B^1. g) necabantur Pt^3; devocabantur St^2; vocabuntur P^1; vocabantur ostendendum Sk^2. h) fuit occisus Cz.; occisus fuerit B^2. i) quod ipsi nominant krawne O^1 Cz; toż ze zm. krrwawe Pt^1; toż ze zmianą krwawe B^4 B^1; toż ze zm. krwawyone D^2 P^1; toż ze zm. krawawe Pt^2; quod ipsi nominabant krwave Pt^3; toż ze zm. krawawe Fl.; toż ze zm. crawnye St^1; toż ze zm. krwawe P^2; quod ipsi in vulgari crwawe nominant St^2; quod ipsi nominabant vulgariter krwawe Sk^1; quod ipsi nominabat darowne nominabant D^4; quod ipsi krwave nominabant Sk^2; toż ze zm. krirawe Sn^1 Sn^2; toż ze zm. krwawne Ł V^1 V^2 O^5. j) exspoliabantur O^1; exspoliantur Pt^3; spoliabantur D^2; spolia-

bant SV. P[1]. k) Unde nos SV. D[2] B[1] Pt[2] P[2]; Inde nos St[1] D[4]; Unde nos providentes Fl.; Unde nos considerantes P[1]; Unde nos attendentes Sk[2]. l) quod Sk[2]. m) afflictus Pt[1]; afflicto B[2] O[3] D[3]. n) non est Cz. Fl. St[1] Sk[2] D[4]. o) addanda Fl. D[3] Sk[2]. p) punicio seu affliccio Fl.; afflictis D[4]. r) eiusdem ministerialatus Pt[1]. s) prohibentis de cetero Kr.; prohibent de cetero B[4]; de cetero prohibemus St[2]. t) quoslibet op. St[2]. u) sive exuere Pt[1]; seu exuere op. Kr.; prohibemus, quod de cetero quoslibet occisos spoliare seu exuere non presumant SV. D[2] B[1] Pt[2] P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; toż z mylką exure P[1]; toż ze zm. sive St[1]; toż z tąż zm. i mylką exure D[4]; toż ze zm. sive i non presument Fl.; prohibemus, quod de cetero quoslibet occisos vestibus spoliare et exuere non presumant Sk[2]. w) tantum Pt[1] B[2] Fl. O[3]. x) unico grosso contentur Kr.; uno grosso contententur Fl. St[2] D[2] Sk[2]; toż z mylką contentur D[4]; toż z tąż i dalszą mylką gressu St[1]; unico gaudeant grosso et contententur P[1]; sed tantummodo... contententur op. Pt[1]. y) quod D[2] P[1]. z) decernimus Pt[3] Fl. B[4] SV. D[2] Pt[2] St[1] P[2] Sk[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5].

a[1]) eisdem B[2] Fl. O[3] D[3] D[2] P[1]; ipsis Sk[2]. b[1]) dandum op. O[3] D[3]; fore dandum Sk[2]. c[1]) pro labore ipsorum Sk[2]. d[1]) qui ipsos Sk[2] e[1]) per Pt[2]. f[1]) procuraverit eos evocare B[2]; procuraverit eosdem evocari Fl. St[1] D[4]; toż ze zm. evocare P[2] Sk[1] Sn[1]; toż z tąż zm. i mylką procuraverint Sn[2]; toż z tąż i dalszą zm. vocari Ł. V[1] V[2] O[5]; provocaverit eosdem evocari Pt[2]; procuraverit eos provocavi SV. D[2] P[1]; eos procuraverit evocari St[2]; toż ze zm. evocare B[1]; procurat evocare eos O[3]; procurat eos evocare D[3]; vocare procuraverit z op. tu eos Sk[2] g[1]) donec de homicidio questio z op. eodem Pt[1]; donec eodem vel deodem homicidio questio Fl.; donec eodem homicidio questio St[1] D[4]; donec eadem homicidii questio Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]. h[1]) totaliter fuerit Cz. Pt[1] Kr. Fl. B[4] St[2] SV. D[2] B[1] Pt[2] P[1] Sn[1] Sn[2] Ł. V[1] V[2] O[5]; totalis fuerit B[2]; fuerit totaliter P[2]; sit totaliter Sk[1]; fuerit z op. totaliter O[3] D[3] Sk[2]. i[1]) affinita St[2]; po diffinita: fore persolvendum dod. O[3] D[3].

[1]) Nie ma zupełnej pewności, czy nie należałoby tu przecież wstawić w tekst pierwotny wersji exspoliabantur, jak ją podaje O[1], a w zmienionych cokolwiek kształtach także Pt[3]: exspoliantur i D[2]: spoliabantur. Bo wyraz ten, nawet w klasycznej łacinie, występuje od czasu do czasu także jako deponens. Ze względu jednak, że dzieje się to tylko wyjątkowo, a przede wszystkim dlatego, że w dalszym ciągu niniejszego art. spoliare występuje w formie czynnej, wstawiamy także na tym miejscu zawartą w przeważnej części kodeksów formę exspoliabant.

[2]) Tak nie tylko O[1] i Pt[3], ale nawet jeszcze St[1] i D[4]. Nie ma powodu zastępować tego wyrazu wersją totaliter, jak ją podaje przeważna część innych kodeksów; wobec końcowego bowiem orzeczenia diffinita byłby to rodzaj tautologii. Stąd też niektóre kodeksy, jak O[3] D[3] Sk[2], które we wzorach swych natknęły na wyraz totaliter, opuszczają go w swoich tekstach.

ludności wiejskiej w dobie Piastowski j Étude sur „powołowe - poradlne", une prestation de la popula aysanne à l'époque des Piasts). — 1913.

Tom VI. 1. Ehrlich Ludwik, Star w halickim w stosunku do starostwa lwowskiego w wiekach śre.ich (1390—1501). (Les districts des starostes dans la région de Halicz (1390—1501). — 2. Balzer Oswald, Z zagadnień ustrojowych Polski (Problèmes de l'histoire constitutionnelle de la Pologne). — 3. Dąbkowski Przemysław, Dobra rodowe i nabyte w prawie litewskim od XIV do XVI w. (Les propres et les acquêts dans le droit lithuanien du XIV-e au XVI-e s.). 4.Balzer Oswald, Stolice Polski 963—1138. (Les capitales de la Pologne (963—1138). — 1916.

Tom VII. Sochaniewicz Stefan, Wójtostwa i sołtystwa pod względem prawnym i ekonomicznym w ziemi lwowskiej. (Les mairies (advocatiae et scultetiae) dans la région de Lwów). — 1921.

Tom VIII. 1. Dąbkowski Przemysław, Zaginione księgi sądowe województw ruskiego i bełzkiego. (Les livres judiciaires égarés du palatinat de la Ruthénie et de Bełz). — 2. Abraham Władysław, Dziewosłęb Studium z dziejów pierwotnego prawa małżeńskiego w Polsce. (Etude sur l'institution „dziewosłęb" du droit matrimonial primitif en Pologne). — 3. Wojciechowski Zygmunt, Momenty terytorialne organizacji grodowej w Polsce Piastowskiej. (Les éléments territoriaux dans l'organisation des châtellenies en Pologne à l'époque des Piasts). — 4. Dobrowolski Kazimierz, Wróżda i pojednanie w sądownictwie polskich wsi beskidowych XVI i XVII w. (La vengeance privée et les compositions dans les villages polonais des Beskidy (Carpathes). — 5. Widajewicz Józef, Danina stołu książęcego w Polsce piastowskiej. (Le droit de gîte en Pologne des Piasts). — 1926.

Tom IX. Abraham Władysław, Zawarcie małżeństwa w pierwotnym prawie polskim. (La conclusion du mariage dans le droit polonais primitif).

Tom X. 1. Maleczyński Karol, Najstarsze targi w Polsce i stosunek ich do miast przed kolonizacją na prawie niemieckim. (Les plus anciens marchés et leur rapport aux villes a l'époque antérieure à la colonisation allemande) — 2. Silnicki Tadeusz, Organizacja archidiakonatu w Polsce. (L'organisation des archidiaconés en Pologne), 3. Taubenschlag Rafał, Proces polski XIII i XIV w. do statutów Kazimierza Wielkiego. (La procédure en Pologne aux XIII-e et XIV-e siècles). — 1927.

Tom XI. Balzer Oswald, Narzaz w systemie danin książęcych pierwotnej Polski. (La prestation „narzaz" dans le système des prestations en Pologne). — 1928.

Tom XII. 1. Hejnosz Wojciech, Ius Ruthenicale. Przeżytki dawnego ustroju społecznego na Rusi halickiej w XV w. (Ius Ruthenicale. Les survivances de l'ancien régime social en Ruthénie). — 2. Maleczyńska Ewa. Książęce lenno mazowieckie 1351—1526. (Le fief ducal de la Masovie 1351—1526). — 1931.

Tom XIII. 1. Wojciechowski Zygmunt, Sądownictwo prawa polskiego w dobie przedimmunitetowej. (La justice en Pologne à l'époque antérieure aux immunités). — 2. Rafacz Józef, Więzienie marszałkowskie w latach 1767—1795. (La prison des maréchaux de Pologne 1767—1795). — 3. Vetulani Adam, Studia nad tekstami i znaczeniem Statutu Łęczyckiego z r. 1180. (Études sur les textes et la signification du statut de Łęczyca de 1180). — 4. Piotrowski Stanisław, Uchwały podatkowe sejmiku generalnego wiszeńskiego 1572 do 1772. (Les résolutions sur les impôts des diétines de Wisznia 1572—1772). — 1932.

Biblioteka
WAP
2496/3
Naukowa

Stud

Études sur

Tom XIV. 1. Czerwonej pod koniec średniowiecza w świetle stosunków prawnych Polski i krajów sąsiednich. (Le problème de l'esclavage en Ruthénie au bas Moyen-Age). — 2. Taubenschlag Rafał, Wpływy rzymsko-bizantyńskie w drugim Statucie Litewskim. (Les influences romaines et byzanthines sur le 2-e Statut de la Lithuanie). — 3. Taubenschlag Rafał, Prawo karne polskiego średniowiecza. (La droit pénal en Pologne au Moyen-Age). — 4. Maleczyński Karol, Stanowisko dokumentu w polskim prawie prywatnym i przewodzie sądowym do połowy XIII w. (Le rôle du document dans le droit privé polonais et dans la procédure jusqu'à la moitié du XIII-e s.). — 1935.

Tom XV. 1. Balzer Oswald, Przewód sądowy polski w zarysie. (Précis de la procédure polonaise). — 2. Loho-Sobolewski Jan. Prawo opiekuńcze w dawnej Litwie. (Le droit de l'assistance en ancienne Lithuanie). — 1937.

Tom XVI. 1. Dąbkowski Przemysław, Księgi sądowe lwowskie w dawnej Polsce. (Les livres judiciaires de Lwów en ancienne Pologne). — 2. Socha Ziemowit Zbigniew, Hiberna. Studium z dziejów skarbowości w dawnej Polsce. (Hiberna. Étude sur une institution financière de l'ancienne Pologne). — 3. Śreniowski Stanisław, Organizacja sejmiku halickiego. (L'organisation de la diétine de Halicz). — 1938.

Tom XVII. 1. Dąbkowski Przemysław, Katalog dawnych aktów sądowych polskich województwa ruskiego i bełzkiego przechowywanych w Archiwum Państwowym we Lwowie. Część I. (Catalogue des anciens actes judiciaires polonais des palatinats de la Ruthénie et de Belz, conservés aux Archives Nationales de Lwów). — 2. Sołowiew Aleksander, Statuty cara Stefana Duszana. (Les Statuts du tzar Étienne Douchane). — 1938.

Tom XVIII A. Rafacz Józef, Regale bartne na Mazowszu w późniejszym średniowieczu. (Le droit sur les ruches en Masovie au bas Moyen-Age). — 1938.

Studia nad historią prawa polskiego założone przez Oswalda Balzera pod redakcją Zygmunta Wojciechowskiego

Études sur l'histoire du droit polonais fondées par Oswald Balzer sous la rédaction de Zygmunt Wojciechowski

Tom XVIII B. Matuszewski Józef, Studia nad prawem rugijskim. Część I, Poznań 1947. (Études sur l'histoire du droit de l'île de Rügen).